

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΛΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8

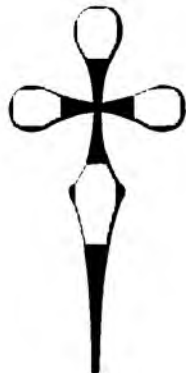
ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΣ
"Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
(CMB' - CMΘ')

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΑΚΑΛΗ ΙΓΝΑΤΙΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΟ

8

ΕΠΟΠΤΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Π. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001

ΦΩΤΙΟΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8

Copyright :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ

Γ. Μπακατσέλου 3, Θεσσαλονίκη

Τ. Θ. 400 90. 560 10 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 031/283 280. Οικίας 031/696 653.

ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΣ
"Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
(CMB. CMΘ.)

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΝ ἢ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

*Ἀπογραφή καὶ συναρίθμησις τῶν ἀνεγνωσμένων ἡμῖν βιβλίων,
ὧν εἰς κεφαλαιώδη διάγνωσιν ἢ ἡγαπημένος ἡμῶν ἀδελφός
Ταράσιος ἐξητήσατο. Ἔστι δὲ ταῦτα, εἴκοσι δεόντων ἐφ' ἐνί
τριακόσια*

ΣΜΒ΄

Ἰσιδώρου βίος ὑπὸ Δαμασκίου συνταχθείς.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ Ἰσιδώρου βίου τοῦ φιλοσόφου.

*Αἰγύπτιοι τοίνυν ὅτι μὲν παλαιάτατοι ἀνθρώπων εἰσίν, ὧν ἀκοῆ
5 γινώσκομεν, ὀλίγου τι πάντων, οὐδεὶς οὕτως ἐστὶν ὀψιμαθῆς ὅς οὐ-
χὶ πολλῶν ἀκήκοε λεγόντων τε καὶ γραφόντων. Εἴσω δὲ ἡ τοιαύτη
σοφία κρυπτομένη ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς μυθολόγου ταύτης ἀληθείας,
οὕτως ἡρέμα παραγυμνοῦται κατὰ βραχὺ τῷ δυναμένῳ πρὸς Θεὸν
ἀνακλῖναι τὴν ἱερὰν αὐγὴν τῆς ψυχῆς Ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἔσεβον
10 θεῶν μάλιστα φησὶν Ὅσιρὶν τε καὶ Ἴσιν, τὸν μὲν ἅπαντα δημιουργεῖν
νομίζοντες, εἴ δεσὶ τε καὶ ἀριθμοῖς τὴν ὕλην διακοσμοῦντα,
τὴν δὲ κατάρδουσαν τε καὶ παιίνουσαν τὴν τούτου δημιουργίαν
ἀενάου ζωῆς ὀχετοῖς ἀμετροῦσι. Ἐκ τρίτων ἀντὶ τοῦ τρίτον. Καὶ
τοῦτ' ἂν εἴη θεοκρασία, μᾶλλον δὲ ἔνωσις παντελής, ἐπάνοδος τῶν*

1. Σύρος φιλόσοφος ἀπὸ τῆ Δαμασκό, ποῦ ἐξησε κατὰ τὸν 5 αἰῶνα μ. Χ. Μαθητὴς τοῦ Ἰσιδώρου τοῦ Ἀλεξανδρέως, διετέλεσε ὁ τελευταῖος Σχολάρχης τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας, ἢ ὅποια τότε ἦταν διδασκαλεῖο τῶν Νεωπλατωνικῶν θεωριῶν, καὶ τὴν ὅποια μαζὶ μὲ ἄλλες σχολές ἐκλείσε ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ 529, ὅποτε οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν διασκορπίσθησαν σὲ διάφορα ἄλλα μέρη. Τὸ σπουδαιότερο ἔργο

ΦΩΤΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΜΥΡΙΟΒΙΒΛΟΝ ἢ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Καταγραφή καὶ ἀπαρίθμηση τῶν βιβλίων πού διάβασα,
τὰ ὅποια ζήτησε περιληπτικὰ νὰ γνωρίσει ὁ ἀγαπημένος
μου ἀδελφὸς Ταράσιος. Αὐτὰ εἶναι διακόσια
ἑβδομήντα ἑννέα.

242.

Βίος Ἰσιδώρου, πού ἔχει συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Δαμάσκιο.

Διαβάσαμε τὸν βίο τοῦ Ἰσιδώρου τοῦ φιλοσόφου.

“Ὅτι λοιπὸν οἱ Αἰγύπτιοι εἶναι οἱ παλαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
πους, ἀπὸ ὅλους σχεδὸν πού ἔχομε ἀκουστὰ, κανένας δὲν εἶναι τόσο
νέος στὴ μάθηση πού νὰ μὴν τὸ ἔχει ἀκούσει ἀπὸ πολλοὺς νὰ τὸ λένε
καὶ νὰ τὸ γράφουν. Ἡ σοφία αὐτὴ κρύβεται στὸ ἄδυτο αὐτῆς τῆς
μυθολόγου ἀλήθειας καὶ ἀποκαλύπτεται ἥρεμα καὶ λίγο λίγο σὲ
ὅποιον μπορεῖ νὰ στρέψει πρὸς τὸν Θεὸ τὴν ἱερὴ λάμψη τῆς ψυχῆς.
Λέγει ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι λάτρευαν τὸ Θεῖο, καὶ μάλιστα τὸν Ὅσιον
καὶ τὴν Ἰσιδα, καὶ πίστευαν ὅτι ὁ πρῶτος δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ
διακοσμεῖ τὴν ὕλη μὲ μορφές καὶ ἀριθμητικὲς σχέσεις, ἐνῶ ἡ ἄλλη
ἀρδεύει καὶ λιπαίνει τὴ δημιουργία του μὲ ἀμέτρητους ποταμοὺς
ἀένας ζωῆς. Καὶ τὸ τρίτο· καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε εἶναι θεοκρασία,
ἢ καλύτερα πλήρης ἔνωση, ἐπάνοδος τῶν ψυχῶν μας πού ἐπιστρέ-

του εἶναι “Περὶ πρώτων ἀρχῶν”. Ἐγραψε ἐπίσης “Βιογραφίες” Ἑλλήνων φιλοσό-
φων καὶ “Ἑρμηνεῖς” στοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους, τῶν ὁποίων σώζονται ἀπο-
σπάσματα.

ἡμετέρων ψυχῶν πρὸς τὸ Θεῖον ἐπιστρεφόμενων καὶ συναθροισ-
 ζομένων ἀπὸ τοῦ πολλοῦ μερισμοῦ. Καὶ τί γὰρ οὐ λέγω σπαρα-
 γμοῦ διαρρηδην, ὃν ἐνταῦθα ὄνεισαι καὶ σῶμα γήϊνον λαβοῦσαι
 διεσπιάσθησαν αὐταὶ ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ πολλαχῆ διωκίσθησαν ὑπὸ
 5 τῶν Τυφωνείων τῶ ὄντι καὶ ἄλλως γηγενῶν παθημάτων, ὄντων γε
 οὐ κατὰ τὸν Τυφῶνα μόνον, ἀλλ' ἔτι οἶμαι καὶ τούτου πολυπλοκω-
 τέρων. Ἀλλ' οὐ δὴ ἔνεκα τὸν λόγον ἅπαντα τοῦτον ἠγείραμεν, και-
 ρὸς ἂν εἴη προσαποδοῦναι, καὶ ἅμα ἀνακαλέσασθαι τὴν διήγησιν
 ἔξω φερομένην τῆς ὑποθέσεως. Καὶ ἔχεται αὕτη καταπτᾶσα τῆς
 10 οὐρανίας ἀψίδος τοῦ χθονίου βίου. Ἀλλὰ τάχα ἂν τις ὑπολάβοι τὸ
 λεγόμενον ἄδειν μακαρίας. Ἔτομον γὰρ εἰς ἐρώτησιν Πόθεν, ὧ
 ἔταϊρε, δῆλον, εἴποι τις ἂν, ὅτι ὁ σὸς φιλόσοφος ἀπὸ τοῦδε τοῦ
 ἔθνους ὤρμητο τῶν ψυχῶν; Ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα ἀποκρινοῦμαι οὐ-
 τι γε μαχητικῶς ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ, ἀλλὰ πραότερον, οὐδέ γε
 15 διὰ σπουδῆς οἷας ἐν διαλέκτῳ πρὸς τὸ ἀκριβέστατον ἀμιλλωμένης
 ἀλλ' οἷα μέτρα βιογραφίας, αὐτὰ μόνα, ὅπερ ἀληθῆ εἶναι πιστεύω
 καὶ τοῦ ἐμοῦ καθηγεμόνος ἀκήκοα, προφερόμενος.

Ἦν δ' ὁ Σεβῆρος Ῥωμαῖος καὶ Ῥωμαίων πατὴρ κατὰ τὴν τοῦ
 νόμου ἀξίωσιν, ὃς ἔλεγε καὶ λίθον ἰδεῖν ἐν ᾧ σελήνης ἐγένετο σχή-
 20 ματα μεταμορφουμένης παντοῖα μὲν, ἄλλοτε δὲ ἄλλα, πρὸς ἥλιον
 αὐξομένης καὶ μειουμένης, ἐνόητα τῶ λίθῳ καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον. Ὁ
 γοῦν Ἰσίδωρος ἔρκει μὲν τὸ ζητούμενον εἰδότε, λέγειν δ' οὐκ ἠθού-
 λετο. Καὶ τοῦτο δὲ μαθεῖν ἐξ ὄνειρου θαυμασίου τινὸς ἐναργέστα-
 τα διετείνεται. Καὶ γὰρ ἦν ὁ μέγας Ἰσίδωρος εἰς τοσοῦτον εὖ ἤκων
 25 φύσεώς τε καὶ τύχης ὄνειρωττούσης, ὥστε ἔμοιγε θαυμάζειν ἔπεισι
 πολλάκις, ἀποπειρωμένῳ τῶν ἔργων ἀποβαινόντων, τῆς τοιαύτης
 αὐτοῦ προρρησεως. Εἰσὶ μὲν δὴ καὶ Ἀλεξανδρεῖς ὀλίγου πάντες
 εὐφυεῖς τε καὶ εὐτυχεῖς ὄνειροπολεῖσθαι, καὶ τοὺς ὄνειρους ἐκεῖνοι
 διὰ τοῦτο καὶ νῦν χρησμοὺς ὀνομάζουσιν. Ἐγρηγοροῦσι μὲν τῶ Ἰσι-
 30 δώρῳ οὐ παρῆν ἢ ἄρρητος αὐτοψία οὐ γὰρ οὕτω λαμπρὰν οὐδέ
 βαθεῖαν παρείχετο τὴν μαρμαρυγὴν, ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν

2. Τυφῶν ἢ Τυφωεύς μυθολογικὸ γιγάντιο τερατῶδες ὄν, υἱὸς τοῦ Ταρτάρου καὶ τῆς Γαίας καὶ σύζυγος τῆς Ἐχιδῶνας, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησε καὶ ἄλλα τέρατα

φουν καὶ συναθροίζονται στὸ Θεῖο ἀπὸ τὸν πολὺ μερισμό· καὶ γιατί νὰ μὴν πῶ ἀνεπιφύλακτα σπαραγμό, στὸν ὁποῖο διασπείσθηκαν ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅταν γλίστρησαν ἀπὸ μένες τοὺς ἐδῶ κι ἔλαβαν σῶμα γήινο καὶ διαχωρίσθηκαν σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ Τυφώνεια πράγματα καὶ ἄλλιῶς γηγενῆ παθήματα, πού δὲν εἶναι ἀνάλογα μόνο πρὸς τὰ τοῦ Τυφώνα², ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοῦ πολυπλοκότερα; Ἀλλὰ γιατί δημιουργήσαμε ὅλο αὐτὸ τὸ λόγο; εἶναι καιρὸς νὰ τὸ ἐξηγήσομε καὶ νὰ ἀνακαλέσομε τὴ διήγησή μας πού βγήκε ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα μας. Καὶ αὐτὴ ἐνώνεται ψηλώνοντας μὲ τὴν οὐράνια ἀψίδα τοῦ ἐπίγειου βίου. Ἄλλ' ἴσως νομίσαι κανεὶς ὅτι τὸ λεγόμενο μοσχοβολᾶ μακαριότητα. Ἡ ἐρώτηση ὅμως εἶναι ἔτοιμη· Ἀπὸ ποῦ, φίλε μου, εἶναι φανερό, θὰ ρωτήσαι κάποιος, ὅτι ὁ φιλόσοφος σου ξεκίνησε ἀπὸ αὐτὸ τὸ γένος τῶν ψυχῶν, Θ' ἀπαντήσω σ' αὐτὸ ὄχι διεκδικητικὰ ὅπως στὸ δικαστήριον, ἀλλὰ ἡπιότερα, καὶ οὔτε μὲ τὴν ὀξύτητα τοῦ διαλόγου πού ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἀλλὰ θὰ προτείνω τοὺς κανόνες τῆς βιογραφίας καὶ μόνο, πού πιστεύω ὅτι εἶναι ἀληθινοὶ καὶ ἀκουσα ἀπὸ τὸν δάσκαλό μου.

Ὁ αὐτοκράτορας Σεβῆρος ἦταν Ρωμαῖος καὶ πατέρας τῶν Ρωμαίων σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαίτηση τοῦ νόμου. Αὐτὸς ἔλεγε ὅτι εἶδε μὰ πέτρα, ὅπου ἡ σελήνη μεταμορφωνόταν σὲ διάφορα κάθε φορὰ σχήματα, καὶ αὐξανόταν καὶ μειωνόταν σὲ σχέση μὲ τὸν ἥλιο· μέσα στὴν πέτρα ὑπῆρχε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος. Ὁ Ἰσίδωρος λοιπὸν ἔμοιαζε νὰ γνωρίζει τὸ ζήτημα, δὲν ἠθελε ὅμως νὰ τὸ πει. Ἰσχυριζόταν βέβαια ὅτι αὐτὸ τὸ ἔχει μάθει ἀπὸ ἓνα θαυμαστὸ ὀλοφάνερο ὄνειρο. Καὶ ἦταν ὁ μέγας Ἰσίδωρος ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴν τύχη τόσο ἐπιρρηπῆς στὸ ὄνειρο, ὥστε πολλὰ φορὲς τὸν θαύμαζα, βλέποντας ὅτι οἱ προρρήσεις του αὐτὲς ἔβγαιναν ἀληθινές. Βέβαια ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εἶναι εὐφρεῖς καὶ πετυχαίνουν στὴν ἐξήγηση τῶν ὀνειρῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ὀνομάζουν τὰ ὄνειρα χρησμούς. Ὅταν ὁ Ἰσίδωρος βρισκόταν σὲ ἐγγρήγορη δὲν ἔβλεπε τὰ ἄρρητα πράγματα· γιατί δὲν ἔδινε τόσο λαμπρὴ καὶ βαθειὰ τὴ λάμψη, ὥστε διακοπτόμενη κι ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πού φωτίζουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, μέσα

2. Τυφὼν ἢ Τυφωεύς μυθολογικὸ γιγάντιο τερατῶδες ὄν, υἱὸς τοῦ Ταρτάρου καὶ τῆς Γαίας καὶ σύζυγος τῆς Ἐχιδνας, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησε καὶ ἄλλα τέρατα (Σφίγγα, Χίμαιρα, Κέρβερο κ. ἄ. Ρίχνοντας λίθους κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάγκασε τοὺς θεοὺς νὰ φύγουν στὴν Αἴγυπτον· στὴν ἀρχὴ νίκησε τὸν Δία, μετὰ ὅμως κεραινώθηκε ἀπὸ αὐτόν.

ἐπὶ θάτερα ἀνταυγούντων ἐπηλυγαζομένην εἶσω ὁμως ἀνάπτει-
 σθαι καὶ διαλάμπειν. Ἄλλ' ὅτε ἔξω τούτων καθίστατο ἡ ψυχὴ,
 μηκέτι τῆς αἰσθήσεως ἐνεργούσης, ἤδη δὲ παρειμένης ὑπὸ τοῦ
 ὕπνου, τότε μονουμένη καθ' ἑαυτὴν ἢ αἰεὶ ἔνδον ἑστῶσα τοῦ θεοῦ
 5 ἀσπραπὴ, καὶ ἀπαλλαττομένη τῶν ἐμποδίων, ἐπὶ μᾶλλον ἀνεξω-
 πυρεῖτο καὶ ἔξεχεῖτο πρὸς τὸ ἔκτος ἐπὶ πλείστον, ἕως ἂν καὶ αὐ-
 τὴν καταστράψειεν ἐπ' ἐσχάτῳ τὴν φαντασίαν. Ὅτι διττὸν ἔλεγεν
 ἐκ τούτου τὸν τρόπον τῶν θείων αὐτοψιῶν, τὸν μὲν αἰσθητικὸν
 τῶν ἐρηγορότων, φαντασιώδη δὲ τῶν καθευδόντων, ἀληθῆ δὲ
 10 ἑκάτερον. Ἀπαλλαγὴν ἤτει τοῦ κατακλύζοντος ὄχετοῦ τῆς γενέ-
 σεως. Ἦν δὲ ἰδεῖν ὁ Ἰσίδωρος ἔμφρων καὶ προεστυτικός, ἔτι δ' ἐμ-
 βριθῆς καὶ δεβαιότροπος. Τὸ μὲν πρόσωπον ὀλίγου τετράγωνον
 ἦν, Ἐρμοῦ λογίου τύπος ἱερός, οἱ δὲ ὀφθαλμοί, πῶς μὲν ἂν φρά-
 σαμι τὴν ἐν αὐτοῖς ἰδρυμένην χαρίεσαν ἀληθῶς Ἀφροδίτην,
 15 πῶς δ' ἀπαγγεῖλαμι τὴν ἐνοῦσαν αὐταῖς Ἀθηνᾶν σοφωτάτην;
 Οὐκ ἂν δὲ φθάνομι λέγων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐναντίων εἰς τὸ αὐτὸ
 συνηρμοσμένους ἐν εἶδος ἀμήχανον, ἑστῶτας ἅμα δεβαίους καὶ
 ἐπίτροχα κινουμένους πῶς φάναι τὸ πᾶν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὸ
 αὐτὸ δινουμένους, ἅμα μὲν τὸ σεμνὸν ἅμα δὲ τὸ χαρίεν ἐπιφαίνον-
 20 τας, βαθυτέρους τοὺς αὐτοὺς καὶ ἀπλουστέρους εἶναι θουλομέ-
 νους. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ἀγάλματα ἦσαν ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι τῆς ψυ-
 χῆς ἀκριβοῆ, οὐ μόνης γε, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνοικούσης αὐτῇ θείας
 ἀπορροῆς.

Αἰ δέ γε αἰσθήσεις μετρίως αὐτῷ διέκειντο, πρὸς μόνην ὑπη-
 25 ρετοῦσαι τὴν χρεῖαν. Καὶ οὐχὶ αἰ αἰσθήσεις μόναι, ἀλλὰ καὶ τὸ
 κήρινον ἐκμαγεῖον, ἢ φαντασία, οὔτε πρὸς μνήμην τι τῶν πολλῶν
 διαφέρουσα, καὶ τῆς λήθης οὐ τὸ παράπαν ἀπηλλαγμένη. Καὶ
 γὰρ ἠβουλήθη αὐτὸν ὁ Θεός, ὡς ἔοικε, ψυχὴν μᾶλλον ὄντα ἐπι-
 δεῖξαι ἢ τὸ συναμφότερον μετὰ τοῦ σώματος, καὶ τὴν φιλοσοφίαν
 30 οὐ τῷ συναμφοτέρῳ ἐναποθεῖναι, ἀλλ' αὐτῇ μόνῃ τῇ ψυχῇ ἐνιδρύ-
 σαι. Ὡς ἔγωγε ἐνίοις ἤδη περιτετύχηκα τὰ μὲν ἔξω φιλοσοφοῦσι
 λαμπρῶς ἐν τε μνήμῃ βαθεῖα πολλῶν δοξασμάτων καὶ ἐν ἀγγι-
 στρόφῳ δεινότητι συλλογισμῶν ἀπεράντων καὶ ἐν δυνάμει συχῆ
 δαμιονίας αἰσθήσεως, εἶσω δὲ τὰ τῆς ψυχῆς ἀποροῦσι καὶ πενο-

ὅμως νὰ ἀνάβει καὶ νὰ διαλάμπει. Ἀλλὰ ὅταν ἡ ψυχὴ ἔβγαινε ἔξω ἀπὸ αὐτὰ, ἐπειδὴ ἡ αἴσθησις δὲν ἐνεργοῦσε ἀδρανοποιημένη ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἡ ἀστραπή τοῦ Θεοῦ ποὺ πάντοτε ὑπάρχει μέσα μας ἀπομονωμένη στὸν ἑαυτὸ της καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐμπόδια, ἀναζωογονοῦνταν περισσότερο καὶ διαχυνόταν πρὸς τὰ ἔξω σὲ μεγάλο βαθμὸ, ὥστε στὸ τέλος νὰ καταλάμπει καὶ τὴν ἴδια τὴ φαντασία. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἔλεγε ὅτι ὁ τρόπος τῶν θείων αὐτοψιῶν εἶναι διπλός· αἰσθητικὸς ἐκείνων ποὺ βρίσκονται σὲ ἐγρήγορη, καὶ φαντασιώδης ἐκείνων ποὺ κοιμοῦνται, ἀληθινοὶ ὅμως καὶ οἱ δύο. Ζητοῦσε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν κατακλυστικὸ ποταμὸ τῆς γένεσης. Ὁ Ἰσίδωρος φαινόταν στὴν ὄψη σοφὸς καὶ πρεσβυτικὸς, καὶ ἀκόμα στοχαστικὸς καὶ σταθερὸς στοὺς τύπους. Τὸ πρόσωπό του ἦταν κάπως τετράγωνο, στὸν ἱερὸ τύπο τοῦ λόγιου Ἑρμῆ· τὰ μάτια του, πῶς νὰ περιγράψω τὴν ἀληθινὴ χάρη τῆς Ἀφροδίτης ποὺ ἔλαμπε σ' αὐτὰ, καὶ πῶς νὰ ἐκφράσω τὴ σοφότατη Ἀθηνᾶ ποὺ ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὰ; Δὲν ἔχω τὴ δύναμη νὰ πῶ, πῶς ἀπὸ τὰ ἀντίθετα προσαρμόζονταν στὸ ἴδιο ἓνα ἐκπληκτικὸ εἶδος· κοίταζαν ταυτόχρονα σταθερά, ἀλλὰ καὶ κυκλικά, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ κάπως ἔτσι, κινοῦνταν τὸ πᾶν μέσα σ' αὐτὸ καὶ γύρω ἀπὸ τὸ αὐτὸ. Στριφογυρίζοντας ἔδειχναν μαζὶ τὸ σοβαρὸ καὶ χαροῦμενο, καὶ ἤθελαν νὰ εἶναι βαθύτερα καὶ ἀπλούστερα. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι ἀπλά, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι ἦταν ἀκριβῆ ἀγάλματα τῆς ψυχῆς, ὄχι μόνως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἀπορροῆς ποὺ ἐνοικεῖ σ' αὐτήν.

Οἱ αἰσθήσεις σ' αὐτὸν εἶχαν μέτρια δύναμη καὶ ὑπηρετοῦσαν τὴν ἀνάγκη μόνο. Καὶ ὄχι μόνο οἱ αἰσθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ κήρινο ἐκμαγεῖο, ἡ φαντασία, ποὺ δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν πολλῶν καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη καθόλου ἀπὸ τὴ λήθη. Γιατὶ ὁ Θεός, ὅπως φαίνεται, θέλησε νὰ τὸν παρουσιάσει ὡς ψυχὴ μᾶλλον, παρὰ δίδυμο μὲ τὸ σῶμα, καὶ τὴ φιλοσοφία νὰ τὴν ἐναυτοθέσει ὄχι καὶ στὰ δύο, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐγκαταστήσει σ' αὐτὴ καὶ μόνο τὴν ψυχὴ. Γιατὶ ἐγὼ συνάντησα ἤδη μερικοὺς ποὺ ἔξωτερικὰ βέβαια φιλοσοφοῦν λαμπρὰ μὲ βαθιὰ μνήμη πολλῶν δοξασιῶν καὶ μὲ περίπλοκη δύναμη λογισμῶν ἀπέραντων καὶ μὲ συχνὴ δύναμη δαιμόνιας αἰσθησις, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ψυχῆς εἶναι φτωχοὶ καὶ πένονται

μένοις ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Εἰ δέ που θυμούμενος ἔωρᾶτο καὶ ἀγανακτῶν, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ ἡγουμένου καὶ ὁ θυμὸς δὴ κατόπιν εἴπετο. Οὐδὲ γὰρ οἷός τε ἦν γίνεσθαι προῶς οὐδὲ ἄθυμος ἐν τῷ ἐλέγχῳ τῶν ἀνθρωπίνων πονηρευμάτων. Ὡν γὰρ ἐτοιμότητος 5 εἰς εὐεργεσίαν, ἔτι καὶ τούτου προχειρότερος ἦν εἰς ἐπιτίμησιν τῆς πονηρίας. Διὸ καὶ θαμὰ δὴ πολλοῖς προσέκρουεν, οὐκ ἀνεχόμενος αὐτῶν τὴν κακίαν ὑποκορίζεσθαι, οὐδὲ μελετῶν ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς φιλίας τὴν πολυάρατον κολακείαν. Οὔτε φιλαιτίως οὔτε ἐθελέχθρως πρὸς οὐδένα διέκειτο.

10 Τοιαῦτα ὁ ἡμέτερος ἐπεπόνθει φιλόσοφος ὑπ' ἔρωτος μὲν τῆς περὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα διορθώσεως, ἔχθρας δὲ καὶ μίσους ἀδιαλλάκτου τῶν κακοήθων ἐπιτηδευμάτων. Ἀγχίνους δὲ ὦν καὶ ἐπιστρεφῆς ὅμως τι καὶ εὐπαράγωγον ἐπεδείκνυτο. Τῶν μὲν γὰρ ἐπιεικῶν εἶναι προσποιομένων ῥαδίως ἂν τις αὐτὸν παρή- 15 γαγεν, ἅτε οὐκ ἐπιφέροντα ἐπὶ τοῦτον ἀκριβοῆ ἑξέτασιν διὰ τὸ τῆς ἐπιεικειᾶς ἀνύποπτον, ὁ δὲ τῆς προλαμβάνουσης ὑποψίας ἄξιος οὐκ ἂν αὐτὸν ἔλαθεν ἐνεδρεύων οὐδὲ πλέκων δόλους. Τριῶν δὲ ὄντων μερῶν ἢ εἰδῶν τῆς ψυχῆς, ἢ ὅπως ἂν τις ἐθέλοι καλεῖν, τριττὴν ἔφασκε γίνεσθαι πολιτείαν, ἔχουσαν μὲν ἑκάστην τὰς 20 τρεῖς, ἀλλὰ τῷ κρατοῦντι ἐνὶ τὸ πᾶν μορφουμένην καὶ τὴν μὲν προιέναι μάλιστα κατὰ λόγον, ἦν ἂν τις οἶμαι τὸν ἐπὶ Κρόνου βίον ἐπονομάσειεν ἢ τὴν χρυσοῆν γενεάν ἢ τὸ θεῶν ἀγχίσπορον γένος, οἷα ἐν σχήματι μύθου σεμνύνουσιν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθήμενοι ποιηταί. Ὁ δὲ πρὸς τῇ ἀφελείᾳ οὕτω καὶ τὴν ἀψευδεί- 25 αν ἠγάπα, ὥστε καὶ εὐθύγλωττος εἶναι πέρα τοῦ δέοντος ἔδοξάζετο, καὶ οὐδ' ὅτι οὖν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ προσποιοῦμενον. Πολλοῦ γε καὶ ἐδέησε τοῦτο παθεῖν. Οὐκ ἦν φιλοχρήματος ἀλλ' οἰκονομικὸς κατὰ φύσιν ἦν γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα σοφὸς οἴκου διαθέτης, καὶ πολὺ τι τῆς ἡμέρας εἰς ταῦτα ἀνήλισκε μέρος, τὰ μὲν αὐτουργῶν, 30 τὰ δὲ διατάττων.

Καὶ ὁ μὲν διαναστάς, ἐπειδὴ ἕως ἐγεγόνει, ἔτι τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς ὀμφῆς κατεχόμενος διηγείτο τὸν ὄνειρον, ἐγὼ δὲ οὐκ ὄναρ

ἀπὸ ἀληθινὴ ἐπιστήμη. Κι ἂν κάπου φαινόταν νὰ θυμώνει καὶ νὰ ἀγανακτεῖ, ὥστόσο ὁ λογισμὸς πῆγαινε πρῶτος καὶ ὁ θυμὸς ἀκολουθοῦσε κατόπιν. Γιατὶ δὲν μπορούσε οὔτε πρᾶος καὶ ἤρεμος νὰ παρουσιάζεται κατὰ τὸν ἔλεγχο τῶν κακῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ἦταν πάντα πανέτοιμος γιὰ εὐεργεσία, ἐξαιτίας αὐτοῦ ἦταν ἀκόμα πιὸ ἔτοιμος γιὰ τὴν ἐπιτίμηση τῆς κακίας. Γι' αὐτὸ καὶ συχνὰ προσέκρουε σὲ πολλούς, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόταν νὰ χαϊδεύει τὴν κακία τους, οὔτε ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς φιλίας ἐπιδίωκε τὴν πολυπλοκότη κολακεία, οὔτε καὶ εἶχε πρὸς κανένα αἰσθήματα φιλοκατηγορίας καὶ ἐχθρότητας.

Ἔτσι ἐνοιωθε ὁ φιλόσοφός μας ἀπὸ τὸν ἔρωτά του γιὰ διόρθωση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ ἀπὸ ἐχθρα καὶ μίσος ἀδιάλλεκτο ἐναντίον τῶν κακῶν πράξεων. Ὅμως, ἂν καὶ ἦταν εὐφυῆς καὶ εὐέλκτος, παρουσίαζε καὶ κάποια συγκατάβαση. Ἀπὸ αὐτοὺς πού προσποιοῦνται ὅτι εἶναι σπουδαῖοι εὐκόλα μπορούσε κάποιος νὰ τὸν παρασύρει, ἐπειδὴ δὲν ἐξέταζε τὸ πρᾶγμα μὲ ἀυστηρότητα ἀπὸ ἀνυποψίαστη καλοσύνη. Ὅποιος ὅμως ἦταν ἄξιος γιὰ ὑποψία, δὲν τὸν ξεγελοῦσε μὲ τὶς παγίδες καὶ τὶς δολοπλοκίες του. Ἐπειδὴ τὰ μέρη καὶ τὰ εἶδη τῆς ψυχῆς, ἢ ὅπως θέλει νὰ τὰ πεῖ κανεὶς, εἶναι τρία, δίδασκε ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι τριπλῆ, πού βέβαια ἢ κάθε μιά περιέχει καὶ τὶς τρεῖς, ἀλλὰ διαμορφώνεται σύμφωνα μὲ τὸ ἓνα εἶδος πού ἐπικρατεῖ. Ἡ μία ἀπὸ αὐτὲς προχωρεῖ κυρίως μὲ τὸ λόγο, πού μπορεῖ νὰ τὴ ὀνομάσει, νομίζω, κανεὶς βίο ἐπὶ Κρόνου ἢ χρυσῆ γενεά, ἢ τὸ πλησιέστερο γένος στοὺς θεοὺς, ὅπως οἱ ποιητὲς διακηρύττουν μὲ τὴ μορφή τοῦ μύθου καθισμένοι στὸν τρίποδα τῆς Μούσας. Αὐτὸς ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀφέλεια τόσο πολὺ ἀγαποῦσε καὶ τὴν εἰλικρίνεια, ὥστε θεωροῦνταν πέρα ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε ἀληθῆς καὶ δὲν εἶχε τίποτε τὸ προσποιητό. Ἀπειχε πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι κάτι τέτοιο. Δὲν ἦταν φιλοχρήματος, ἀλλὰ οἰκονόμος ἀπὸ τὴ φύση του. Ἦταν βέβαια καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα σοφὸς κυβερνήτης τοῦ σπιτιοῦ καὶ σ' αὐτὸ ξόδευε πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας, ἄλλα κἀνοντάς τα ὁ ἴδιος καὶ ἄλλα διατάζοντάς τα.

Αὐτὸς λοιπὸν ὅταν μὲ τὴν αὐγὴ σηκωνόταν καὶ ἦταν ἀκόμα ἡ ψυχὴ του ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ ὄνειρου, διηγοῦνταν αὐτὸ στοὺς ἄλ-

ἀντὶ ὀνειράτος, ἀντὶ δὲ ἀληθείας ἀλήθειαν, ἐρηγορουῖαν ἀντὶ
 ὑπνωτιούσης ἐπεδίδουν, ἅπερ ἀκήκοα διεξιῶν. Ὑποπεσῶν δὲ
 συμφορᾶ δημευούση τὰ ὄντα ὁ πρὶν τὴν παραθήκην ἀποστε-
 ρήσας, κάκεινην καὶ τῶν αὐτοῦ ὅσα ἠδύνατο προλαβῶν παρέ-
 5 θετο τῷ πιστοτάτῳ τῶν πολιτῶν. Ὡς δὲ παρεδέξατο ὁ Ἐπιδαύ-
 ριος μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἦν ἀπεστέρητο παραθήκην, καὶ ἐπέ-
 γνω ταύτην, ἦσαν μὲν οἱ συνεβούλευον κατέχειν τὰ οἰκεία καὶ
 μὴ ἀποδοῦναι τῷ κατ' ἀρχὰς ἀπεστερηκότι, ὁ δὲ ἐν οἷς ἐπιστεύ-
 θη οὐκ ᾤετο δεῖν ἄπιστος γενέσθαι, οὐδὲ καταρρυπαίνειν τὴν
 10 πασῶν ἀρετῶν ὠφελιμωτάτην πιστότητα διὰ τῆς εὐλόγου φαι-
 νομένης ἀπιστίας, οὐ δοκεῖν δὲ δίκαιος, ἀλλ' εἶναι ἤθελε, βαθεῖ-
 αν τῷ ὄντι καὶ αὐτὸς αὐλακα διὰ φρενῶν καρπούμενος. Ἐπιδεί-
 ξει δὲ ὅσον οὐκ ἤδη τὸ τοιοῦτον ἢ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ λόγου
 διέξοδος

15 Ἐφθέγγετο μὲν ἐλάχιστα, τὰ πολλὰ δὲ ἠκροᾶτο λόγων γεγη-
 ρακότων. Ὁ μέγας ἀνὴρ οὐδένα μικρὸν ἀγῶνα προσίεται, ἀλλ'
 ὅπου φηγάδες οἱ ἄλλοι δι' ἀνανδρίαν ἀποδιδράσκουσιν, ἐνταῦθα
 καταβαίνει παραβαλλόμενος, “ἐνθα ἀρετὴ διαείδεται ἀνδρῶν”
 κατὰ τὸν ποιητὴν Καὶ δὴ ἐδόκει τῷ ὄντι δίκαια μέμφεσθαι τῷ γε
 20 ἀκριβεῖ λογισμῷ. Τῷ δὲ συνήθει καὶ ἀνθρωπίνῳ πολλαχῆ τὸ μέ-
 τριον ἐδοξεν ἂν ὑπερβαίνειν. Καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ πολλοῖς οἱ ἐγκα-
 λούμενοι, καὶ ὡς φιλαιτίου περὶ αὐτοῦ διέκειντο τὰς γνώμας. Ὁ
 δὲ παράδειγμα ἀληθινὸν ὁμονοίας ἀληθινῆς ἐν ἑαυτῷ περιφέρων
 πρὸς τοῦτο τοὺς ἄλλους ἔκρινε.

25 Τρία πάντες ὁμολογοῦσι πρῶτα καὶ μέγιστα στοιχεῖα τῆς τῶν
 ὄντων φιλοθεάμονος ἱστορίας, ἔρωτα τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν δει-
 νότατον ἰχνευτήν, ὀξεῖαν καὶ ἀγχίνουν φύσεως δύναμιν, ἐπὶ πολ-
 λὰ δι' ὀλίγου φέρεσθαι δυναμένην, ἔτοιμοτάτην συνιέναι καὶ
 γνωρίζειν τὰ ἴχνη τῶν θηραμάτων, ὅσα τε ἀληθῆ καὶ ὅσα ψευδῆ
 30 ἔστι πρὸς τὴν ἄγραν, ἐκ δὲ αὐτῶν τρίτων φιλοπονίαν ἄτρυτον, οὐκ

λους. Ἐγὼ βέβαια δὲν πρόσθετα ὄνειρο στὸ ὄνειρο, ὅταν διηγῶμαι αὐτὰ πού εἶχα ἀκούσει. Ὅταν τὸν βρῆκε ἡ συμφορὰ νὰ δημευθεῖ ἡ περιουσία του, αὐτὸς πού τοῦ τὰ εἶχε ἀποστερήσει, τὸ ἐνέχυρο, κι αὐτὸ καὶ ὅσα ἀπὸ τὰ δικά του μπορούσε, ἀφοῦ τὰ παρέλαβε τὰ ἔδωσε πρὸς φύλαξη στὸν πιὸ ἀξιόπιστο ἀπὸ τοὺς πολίτες. Ὅταν παρέλαβε ὁ Ἐπιδαύριος μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ τὸ ἐνέχυρο πού τοῦ εἶχε ἀφαιρεθεῖ καὶ τὸ ἀναγνώρισε, ὑπῆρχαν μερικοὶ πού τὸν συμβούλευαν νὰ κρατήσῃ τὰ δικά του καὶ νὰ μὴν τὰ ἀποδώσῃ σ' αὐτὸν πού τοῦ τὰ εἶχε ἀρχικὰ ἀποστερήσει. Αὐτὸς ὅμως νόμιζε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φανεῖ ἀναξιόπιστος σ' αὐτὰ πού τοῦ εἶχαν ἐμπιστευθεῖ, οὔτε νὰ σπιλῶσῃ τὴν ἀξιοπιστία, τὴν πιὸ ὠφέλιμη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές, μὲ τὴ φαινομενικὰ εὐλογη ἀναξιόπιστία. Δὲν ἤθελε νὰ νομίζεται δίκαιος, ἀλλὰ νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα, σοδιάζοντας πλούσιο πράγματι κι αὐτὸς καρπὸ τοῦ νοῦ του. Αὐτὸ θὰ ἀποδείξει ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπι μέρους, πράγμα πού δὲν τὸ ἀπέδειξε ὡς τώρα.

Ἐλεγε ἐλάχιστα, ὅμως ἀκουγε πολλὰ ἀπὸ λόγους γερόντων. Ὁ μέγας ἄνδρας δὲν ἀναλαμβάνει μικρὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ὅπου οἱ ἄλλοι τρέπονται σὲ φυγὴ καὶ δραπετεύουν ἀπὸ ἀνανδρία, ἐκεῖ κατεβαίνει ν' ἀγωνισθεῖ, «Ὅπου διαλάμπει ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν»³, σύμφωνα μὲ τὸν ποιητὴ. Φαινόταν βέβαια ὅτι πραγματικὰ δίκαια μεμφόταν ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἐξέταση τοῦ πράγματος. Γιὰ τὰ συνηθισμένα ὅμως καὶ ἀνθρώπινα μέτρα σὲ πολλὰ φάνηκε ὅτι ὑπερβαίνει τὸ μέτρο. Καὶ γιὰ πολλὰ τὸν θαύμαζαν αὐτοὶ πού δέχονταν τὶς κατηγορίες του, καὶ εἶχαν γι' αὐτὸν τὴν γνώμη ὅτι ἦταν ἐριστικὸς. Αὐτὸς ὅμως παρουσίαζε ἀληθινὸ παράδειγμα ἀληθινῆς ὁμόνοιας, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ ἔκρινε καὶ τοὺς ἄλλους.

Ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι τρεῖς οἱ πρῶτοι καὶ μέγιστοι παράγοντες τῆς γνώσης πού ἀναφέρεται στὰ ὄντα· ὁ ἔρωτας, ὁ δεινότητος ἐρευνητῆς τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὀξεία καὶ πολυμήχανη φυσικὴ δύναμη, ἱκανὴ νὰ μεταβαίνει σὲ λίγο χρόνο σὲ πολλά, ἐτοιμότητα νὰ κατανοεῖ καὶ νὰ ἀναγνωρίζει τὰ ἴχνη τῶν θηραμάτων, ὅσα εἶναι κατάλληλα καὶ ὅσα ἀκατάλληλα γιὰ τὸ κυνήγι· καὶ τρίτον, φιλοπονία ἀδιάκοπη, πού δὲν ἀφήνει τὴν ψυχὴ νὰ ἡσυχάσῃ,

ἔωσαν τὴν ψυχὴν ἠρεμεῖν ἕως ἂν ἐπὶ τέλος ἔλθῃ τοῦ κνηγεσίου, ὃ ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἢ εὐρεσις.

“Ὅτι ἀγχίνοιαν καὶ ὀξύτητα ὁ Ἰσίδωρος, φησὶν, ἔλεγεν οὐ τὴν εὐκίνητον φαντασίαν, οὐδὲ τὴν δοξαστικὴν εὐφυΐαν, οὐδὲ 5 μόνην (ὡς ἂν τις οἰηθεῖ) διάνοιαν εὐτροχον καὶ γόνιμον ἀληθείας· οὐ γὰρ εἶναι ταύτας αἰτίας, ἀλλὰ τῇ αἰτίᾳ δουλεύειν εἰς νόησιν, τὴν δὲ εἶναι θεῖαν κατοκωχὴν, ἠρέμα διανοίγουσαν καὶ ἀποκαθαίρουσαν τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα, καὶ τῷ νοερῷ φωτὶ καταλάμπουσαν, εἰς θεάν καὶ γνώρισιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ψεύδους. Εὐ- 10 μοιρίαν ταύτην ἐκεῖνος ὠνόμαζε καὶ ὡς οὐδὲν γένοιτ’ ἂν ὄφελος ἄνευ εὐμοιρίας, ὡς οὐδὲ ὀφθαλμῶν ὑγιαινόντων ὄφελος ἄνευ τοῦ οὐρανίου φωτός, διετείνεται. Τὸ ὑψηλόνου καὶ τελεσιουργὸν εἶχεν οὐ περὶ τὰ κάτω στρεφόμενον, ἀλλ’ εὐθύς ἀναθροῦσκον ἀπὸ μικρᾶς ἀφορμῆς ἐπὶ τὰ πρεσβύτατα τῶν θαυμάτων· αὐταῖς γε 15 ταῖς Πλάτωνος ἀκηράτοις ἐννοίαις οὐ κατὰ τὰς συνήθεις τῶν πολλῶν φιλοσόφων ἐπιβολὰς ἐνεφύετο, μετὰ δέ γε Πλάτωνα καὶ ταῖς θαυμασταῖς Ἰαμβλίχου περινοίαις. “Ὅτι οὐκ ὀλίγους τῶν φιλοσοφούντων ὀρῶμεν καὶ ἀκούομεν τοὺς μὲν ἄβαστον εἶναι τὸν Ἰάμβλιχον οἰομένους, τοὺς δὲ αὐθάδει μεγαληγορία λόγων τὸ 20 πλεόν ἢ ἀληθεία πραγμάτων ἐπαιρόμενον.

Ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς πολυμαθίας μικρὰ ἤψατο, εἰς δὲ τὴν θειοτέραν φιλοσοφίαν ἐξώρμησε τὴν Ἀριστοτέλους. Ὅρῶν δὲ ταύτην τῷ ἀναγκαίῳ μᾶλλον ἢ τῷ οἰκείῳ κῶ πιστεύουσαν, καὶ τεχνικὴν μὲν ἱκανῶς εἶναι σπουδάζουσαν, τὸ δὲ ἔνθεον ἢ νοερὸν 25 οὐ πάνυ προβαλλομένην, ὀλίγον καὶ ταύτης ὁ Ἰσίδωρος ἐποίησατο λόγον. Ὡς δὲ τῶν Πλάτωνος ἐγεύσατο νοημάτων, οὐκέτι παπταίνειν ἠξίου πόρσιον, ὡς ἔφη Πίνδαρος, ἀλλὰ τέλος ἔχειν ἠλπίζεν, εἰ τῆς Πλάτωνος διανοίας εἴσω τῶν ἀδύτων δυνηθεῖν διαβαλεῖν, καὶ πρὸς τοῦτο ὁ πᾶς αὐτῷ δρόμος ἐτέτατο τῆς σπουδῆς

30 “Ὅτι τῶν μὲν παλαιάτατα φιλοσοφησάντων Πυθαγόραν καὶ

4. Δηλαδή με τις ιδέες και τὰ εἶδη.

5. Νεοπλατωνικός φιλόσοφος (τέλη γ' αἰώνα), μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα.

ὥσπου νὰ φτάσει στὸ τέλος τοῦ κυνηγιοῦ, ποὺ εἶναι ἡ εὕρεση τῆς ἀλήθειας.

Ὁ Ἰσίδωρος, λέγει, ἔλεγε ἀγγίνοια καὶ ὀξύτητα ὄχι τὴν εὐκίνητη φαντασία, οὔτε τὴν εὐφυΐα στὶς γνῶμες, οὔτε καὶ μόνο (ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς) τὴ ρέουσα σκέψη καὶ γόνιμη σὲ ἀλήθειες. Γιατὶ αὐτὰ δὲν εἶναι αἰτίες, ἀλλὰ ὑπηρετοῦν τὴν αἰτία γιὰ τὴν κατανόηση· ἡ κατανόηση εἶναι θεία κατοχή, ποὺ ἀνοίγει ἤρεμα καὶ καθαίρει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς καὶ κατα φωτίζει μὲ τὸ νοερὸ φῶς πρὸς θεά καὶ γνώση τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ψευδοῦς. Αὐτὸ τὸ ὄνόμαζε ἐκεῖνος “εὐμοιρία”, καὶ ἰσχυριζόταν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ προκύψει κανένα ὄφελος χωρὶς τὴν εὐμοιρία, ὅπως δὲν ὑπάρχει ὄφελος ἀπὸ ὑγιῆ μάτια χωρὶς τὸ οὐράνιο φῶς. Εἶχε τὸν ὑψηλὸ στοχασμὸ καὶ τὴ δύναμη πρὸς ἐπιτέλεση αὐτοῦ, ποὺ δὲν ἦταν στραμμένος πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ κατευθεῖαν ὑψωνόταν ἀπὸ μικρὴ ἀφορμὴ πρὸς τὰ πιὸ σεβαστὰ θεάματα. Προσκολλῶταν στὶς ἀκήρατες ἔννοιες τοῦ Πλάτωνα⁴ ὄχι σύμφωνα μὲ τὶς συνηθισμένες προσεγγίσεις τῶν πολλῶν φιλοσόφων, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ στοὺς θαυμαστοὺς συλλογισμοὺς τοῦ Ἰάμβλιχου⁵. Βλέπομε καὶ ἀκοῦμε ὄχι λίγους φιλοσόφους νὰ νομίζουν ὅτι ὁ Ἰάμβλιχος εἶναι ἀπροσπέλαστος, καὶ ἄλλους πάλι νὰ νομίζουν ὅτι ἐπαίρεται πιὸ πολὺ γιὰ τὴν ὑπερήφανη μέγалоστομία του, παρὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια στὰ πράγματα.

Μικρὴ προσέγγιση εἶχε πρὸς τὴ Ρητορικὴ καὶ τὴν Ποιητικὴ τέχνη, ἀλλ’ εἶχε ἐπιδοθεῖ στὴ θεϊκότερη φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη. Διαπιστώνοντας ὅμως ὅτι αὐτὴ πιὸ πολὺ ἐμπιστευόταν τὴ λογικὴ ἀναγκαιότητα, παρὰ τὸ δικό της πνεῦμα, καὶ ὅτι ἦταν βέβαια ἰκανὴ στὴ σπουδὴ τῆς τεχνικῆς, δὲν πρόβαλλε ὅμως ἔντονα τὸ θεϊκὸ ἢ νοερὸ στοιχεῖο, ὃ Ἰσίδωρος λίγο ἐνδιαφέρθηκε καὶ γι’ αὐτήν. Μόλις ὅμως γεύθηκε τὰ νοήματα τοῦ Πλάτωνα, “δὲν ἤθελε πιά νὰ προχωρήσει ἢ ἔρευνά του μακρύτερα”, ὅπως εἶπε ὁ Πίνδαρος⁶, ἀλλὰ ἔλπιζε ὅτι τελείωνε, ἂν μπορούσε νὰ διεισδύσει στὰ ἄδυτα τῆς διάνοιας τοῦ Πλάτωνα, καὶ σ’ αὐτὸ ἔτεινε ὅλη ἡ πορεία τῆς προσπάθειάς του.

⁴ Ἀπὸ τοὺς παλαιότατους φιλοσόφους λατρεύει σὰν θεοὺς τὸν

6. Ὀλυμπ. 4. “Μηκέτι πάπταινε πόροιον”.

Πλάτωνα θειάζει, καὶ τῶν ἐπτερωμένων ἐκείνων ψυχῶν εἶναι, αἱ εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον, εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἀληθείας, εἰς τὸν λεμμῶνα τῶν θείων νέμονται εἰδῶν, τῶν νεωσι δὲ Πορφύριον καὶ Ἰάμβλιχον καὶ Συριανὸν καὶ Πρόκλον, καὶ ἄλλους δὲ ἐν 5 μέσῳ τοῦ χρόνου πολὺν θησαυρὸν συλλέξαι λέγει ἐπιστήμης θεοπρεποῦς. Τοὺς μέντοι θηητὰ καὶ ἀνθρώπινα φιλοπονουμένους ἢ συνιέντας ὀξέως ἢ φιλομαθεῖς εἶναι βουλομένους οὐδὲν μέγα ἀνύτειν εἰς τὴν θεοπρεπῆ καὶ μεγάλην σοφίαν. Τῶν γὰρ παλαιῶν Ἀριστοτέλη καὶ Χρῦσιππον εὐφυεστάτους γενομένους, ἀλλὰ καὶ 10 φιλομαθεστάτους γεγονότας, ἔτι δὲ καὶ φιλοπόνους, οὐκ ἀναδῆναι ὁμως τὴν ὄλην ἀνάβασιν, τῶν δὲ νεωτέρων Ἰεροκλέα τε καὶ εἰ τις ὁμοιος, οὐδὲν μὲν ἐλλείποντας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην παρασκευήν, τῶν δὲ μακαρίων νοημάτων πολλαχῆ πολλῶν ἐνδεεῖς γενομένους φησίν.

15 Ὅτι καὶ τῶν βιβλίων τὸν ὁμαδὸν παρητεῖτο, πολυδοξίας μᾶλλον αἴτιον ὄντα ἢ πολυνοίας. Ἐνὶ δὲ μόνῳ τῷ διδασκάλῳ ἐπαναπανόμενος, πρὸς μόνον ἐκεῖνον ἀπετύπου ἑαυτόν, τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἀπογραφόμενος Δῆλος δ' ἦν οὐκ ἀγαπῶν τὰ παρόντα οὔτε τὰ ἀγάλματα προσκυνεῖν ἐθέλων, ἀλλ' ἤδη ἐπ' αὐ- 20 τοὺς τοὺς θεοὺς ἰέμενος εἴσω κρυπτομένους, οὐκ ἐν ἀδύτοις, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἀπορρήτῳ, ὅτι ποτέ ἐστι, τῆς παντελοῦς ἀγνωσίας. Πῶς οὖν ἐπ' αὐτοὺς ἴετο τοιούτους ὄντας; Ἐρωτι δεικῶ, ἀπορρήτῳ καὶ τούτῳ. Καὶ τίς δὲ ἄλλος ἢ ἄγνωστος καὶ ὁ ἔρω; Καὶ τίνα τοῦτόν φαμεν, ἴσασιν οἱ πειραθέντες, εἰπεῖν δὲ ἀδύνατον, καὶ νο- 25 ἦσαί γε οὐδὲν μᾶλλον ῥάδιον. Εἶπεν ἄν τις οὐ λόγους αὐτόν, ἀλλὰ πραγμάτων φθέγγεσθαι οὐσίας.

Ἦν δὲ καὶ εὐρετῆς ἐτοιμότητος ὧν τε αὐτὸς ἠπόρει πρὸς ἐτέ- ρους καὶ ὧν ἕτεροι πρὸς αὐτόν, οὐ πολυμαθία καὶ ἀλλοτριῶν δο- ξασμάτων ἱστορία καταχωννὺς μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἐπιστομίζων δὲ 30 τοὺς ἀποροῦντας, ἀλλὰ ῥάμη γενναίας φύσεως καὶ θεῶν ἀγχισπό-

Πυθαγόρα καὶ τὸ Πλάτωνα, καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἀπὸ τὶς φτερωτὲς ἐκεῖνες ψυχές, ποὺ στὸν ὑπερουράνιο τόπο, στὸ πεδίο τῆς ἀλήθειας, τρέφονται στὸ λιβάδι τῶν θείων εἰδῶν. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους πάλι τὸν Πορφύριο καὶ τὸν Ἰάμβλιχο καὶ τὸν Συριανὸ καὶ τὸν Πρόκλο'. Προσθέτει ὅτι ἐνδιάμεσα καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι συνέλεξαν πολὺ πλοῦτο θεοπρεποῦς ἐπιστήμης. Ἐνῶ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ θνητὰ καὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἢ ἔχουν ὀξύτητα στὴ σκέψη τους ἢ ἀγαποῦν τὴ μάθηση, δὲν κατόρθωσαν τίποτε μεγάλο στὴ θεοπρεπῆ καὶ μεγάλη σοφία. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Χρῦσιππος', ἐνῶ ἦταν, λέγει, εὐφυέστατοι καὶ φιλομαθέστατοι, ἀλλὰ καὶ φιλόπονοι, δὲν ὀλοκλήρωσαν ὅμως ὅλη τὴν πορεία πρὸς τὰ ἄνω. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους πάλι καὶ ὁ Ἱεροκλῆς καὶ ὅποιος ἄλλος ὅμοιος, ἐνῶ δὲν ὑστεροῦν καθόλου στὴν ἀνθρώπινη κατάρτισή τους, ὡς πρὸς τὰ θεῖα ὅμως νοήματα ὑπῆρξαν, λέγει, ἐνδεεῖς σὲ πολλὰ μὲ πολλοὺς τρόπους.

Περιφρονοῦσε καὶ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων, γιατί νόμιζε πὼς προκαλοῦσαν πολυδοξία μᾶλλον, παρά βαθύνοια. Ἐπαναπαύοταν σ' ἓνα μόνο δάσκαλο καὶ διέπλεθε τὸν ἑαυτό του σύμφωνα μ' αὐτόν, καταγράφοντας τοὺς λόγους του. Ἦταν φανερό ὅτι δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσαν τὰ παρόντα, οὔτε ἤθελε νὰ προσκυνεῖ τὰ ἀγάλματα, ἀλλὰ προχωροῦσε στοὺς ἴδιους τοὺς θεοὺς ποὺ κρύβονταν μέσα τους, ὄχι ἀπλῶς στὰ ἄδυτα, ἀλλὰ στὸ ἴδιο τὸ ἄρρητο τῆς τέλει ἀγνωσίας, ὅ,τι κι ἂν εἶναι. Πῶς λοιπὸν πῆγαινε σ' αὐτοὺς ἐνῶ ἦταν τέτοιοι; Μὲ ἔρωτὰ δεινὸ ἀπόρητο κι αὐτόν. Καὶ ποιὸς ἄλλος ἔρωτας ὑπάρχει, παρά ὁ ἄγνωστος καὶ ἀπόρητος; Καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ ποῦμε τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἔρωτας, ὅπως γνωρίζουν ὅσοι τὸν δοκίμασαν, ἢ μᾶλλον καθόλου εὐκόλο ἀκόμα καὶ νὰ τὸν σκεφθοῦμε. Θὰ μπορούσε νὰ πει κάποιος ὅτι αὐτὸς δὲν λέγει λόγους, ἀλλὰ τὶς οὐσίες τῶν πραγμάτων.

Ἦταν καὶ πάρα πολὺ ἔτοιμος νὰ βρεῖ λύσεις γιὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἀποροῦσε καὶ γιὰ ὅσες ἀπορίες τοῦ ἀπηύθυναν ἄλλοι, χωρὶς νὰ θάβει τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν πολυμάθειά του καὶ μὲ τὴν ἐκθεση ἀσχετων δοξασιῶν, καὶ νὰ ἀποστομώνει αὐτοὺς ποὺ ἀποροῦσαν, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη μιᾶς φύσης γενναίας καὶ παραπλήσιας τῶν θεῶν, καὶ

8. Ἀπὸ τοὺς πλέον σημαντικοὺς στωικοὺς φιλοσόφους τοῦ γ' αἰῶνα.

ρου, πόθῳ τε ἀμηχάνῳ τῆς περὶ τὸ Θεῖον βακχείας, οἷον ἀπομα-
ντευομένῳ ἐάκει τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν. Ἦν δ' ἱκανὸς διιδεῖν
ὅπῃ τε σαθρὸν φθέγγεται ὁ λόγος καὶ ὅπῃ ὑγιές. Μαρίνος δὲ ὁ
Πρόκλου διάδοχος, ὁ καὶ Ἰσιδώρου (μετὰ καὶ ἄλλων) τῶν Ἀρι-
5 στοτέλους λόγων διδάσκαλος, ὑπόμνημα πολύστιχον εἰς Φίληθον
συντάξας τοῦ Πλάτωνος, οὗτος τῷ Ἰσιδώρῳ ἐντυχεῖν τε τῷ ὑπο-
μνήματι κελεύει, καὶ ἐπι κρῖναι εἰ ἐξοιστέον. Ὁ δὲ ἀναγνοὺς οὐ-
δὲν ἀπεκρούσατο τῶν αὐτῷ δοκούντων, οὐ μέντοι οὐδὲ ἄμουσον
ἀφῆκε φωνήν, τοσοῦτον δὲ μόνον ἔφη, ἱκανὰ εἶναι τὰ τοῦ διδα-
10 σκάλου. Ὁ δὲ Μαρίνος συνεῖς πυρὶ διέφθειρε τὸ βιβλίον.

Ἐξαίρετον δ' ἦν αὐτῷ περὶ τοὺς ἄλλους καὶ τοῦτο φιλοσό-
φους, οὐκ ἠβούλετο συλλογισμοῖς ἀναγκάζειν μόνον οὔτε ἑαυτὸν
οὔτε τοὺς συνόντας ἐπακολουθεῖν τῇ ἀληθείᾳ μὴ ὀρωμένη, κατὰ
μῖαν ὁδὸν πορεύεσθαι συνελαννομένους ὑπὸ τοῦ λόγου, οἷον τυ-
15 φλοὺς τὴν ὀρθὴν ἀγομένους πορείαν, ἀλλὰ πείθειν ἐσπούδαζεν
ἀεὶ καὶ ὄψιν ἐντιθέσθαι τῇ ψυχῇ, μᾶλλον δὲ ἐνοῦσαν διακαθαίρειν.
Ἵπηρεσίαν ἐτέλει, ἧ πρός τάχος ἐπετέτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν
ἀρχόντων προστατιόμενα. Περὶ οὗ ἔρω κατὰ τὸν ἱκνούμενον λό-
γον. Ὁ εἰδὼς οὐ λέγω, ὡς μηδὲ ἀκοῦσαι ὄφελον. Ὁ δὲ Λεόντιος
20 ἄριστα θεβουλεῦσθαι νομίζων οἴκαδε ἐπανήει μετὰ παρρησίας
ἀτυχοῦς καὶ κακοδαίμονος, οὐ πλουτήσας οὐδὲ σωθεῖς, ὡς ᾤετο,
ἀλλὰ ζημιωθεῖς μὲν εὐσεβείας θεοφιλοῦς, πανωλεθρία δὲ τὴν ψυ-
χὴν διαφθαρεῖς.

Ὁ μὲν οὖν οὕτω διήντησε πάντα τὸν βίον ἐν συμφοραῖς. Οὐ-
25 δεῖς δ' οὕτως ἦν τὴν ψυχὴν ἀτεράμων καὶ θάρβαρος, ὃς οὐκ ἐπεί-
θετο καὶ κατεκληεῖτο τοῖς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ στόματος ἐκείνου ῥέουσι
λόγοις τοιάδε τις ἐπεκάθητο πειθῶ τοῖς χεῖλεσι τοῦ ἀνδρός, οὐκ
ἀνθρώπειόν τι χρῆμα, ἀλλὰ θεϊότερον. Φύσιν ἀξιάγαστος, μέγας
μὲν τὸ σῶμα καὶ εὐμήκης ἰδεῖν, καλὸς δὲ καὶ ἀγαθὸς τὴν ὄψιν, τῆς
30 δ' ἡλικίας ἐν τῷ φρονιμωτάτῳ τότε γεγονώς, εὐόμιλός τε καὶ ἡδύς,
ἱκανὸς καὶ ὠφέλιμος τοῖς ἐντυγχάνουσι. Καὶ τὴν τροφήν ἐκκληρώ-

ἀπὸ τὸν πόθο τὸν ἀκαταμάχητο τῆς βακχείας τοῦ πρὸς τὸ Θεῖο, πού ἦταν σὰ νὰ μάντευε κατὰ κάποιον τρόπο τὴν εὕρεση τῆς ἀλήθειας. Εἶχε ἀκόμα τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνει τὸ σαθρὸ σημεῖο τοῦ λόγου καὶ τὸ ὑγιές. Ὁ Μαρίνος, ὁ διάδοχος τοῦ Πρόκλου, πού ἦταν καὶ τοῦ Ἰσίδωρου, μαζί καὶ μὲ ἄλλους, δάσκαλος τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλη, εἶχε συντάξει ἓνα μακρὸ ὑπόμνημα στὸν Φίληβο τοῦ Πλάτωνα. Αὐτὸς κάλεσε τὸν Ἰσίδωρο νὰ διαβάσει τὸ ὑπόμνημα καὶ νὰ κρίνει ἂν πρέπει νὰ δημοσιευθεῖ. Αὐτὸς διάβασε τὸ βιβλίον καὶ δὲν ἔκρουσε τὴ γνώμη του· δὲν διατύπωσε κριτικὴ ἀκομψή, ἀλλ' εἶπε αὐτὸ μόνο· Εἶναι ἀρκετὰ ὅσα λέγει ὁ δάσκαλος. Ὁ Μαρίνος κατάλαβε καὶ κατέστρεψε τὸ βιβλίον τοῦ στή φωτιά.

Ἀποτελοῦσε ἐξαίρεση ἀπὸ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους καὶ σὲ τοῦτο· Δὲν ἤθελε μὲ συλλογισμοὺς μόνο νὰ ἀναγκάζει οὔτε τὸν ἑαυτό του οὔτε τὸν συνομιλητὴν του νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἀλήθεια, πού δὲν φαίνεται, ἀκολουθώντας ἓνα δρόμον καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν λόγο, ὅπως οἱ τυφλοὶ βαδίζοντας τὴν ὀρθὴ πορεία, ἀλλὰ φρόντιζε πάντοτε νὰ τοὺς πείθει καὶ νὰ βάζει τὴν εἰκόνα τῆς μέσα στὴν ψυχὴν τους, ἢ μᾶλλον, ὑπάρχοντας αὐτὴ μέσα, νὰ τὴν καθαρίζει. Ἡ ὑπηρεσία πού τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ ἦταν νὰ γράφει γρήγορα τίς διαταγὰς τῶν ἀρχόντων. Θὰ μιλῶ γι' αὐτὸ ὅπως μοῦ ἔρχεται ὁ λόγος. Δὲν τὸ λέγω ἐπειδὴ τὸ γνωρίζω, καὶ μακάρι οὔτε νὰ τὸ εἶχα ἀκούσει. Ὁ Λεόντιος ἐξάλλου νομίζοντας ὅτι εἶχε ἀποφασίσει ἄριστα, γύρισε στὴν πατρίδα μὲ ἐλευθερίαν θλιβερὴν καὶ κακότυχον· δὲν πλούτισε οὔτε σώθηκε, ὅπως νόμιζε, ἀλλὰ ζημιώθηκε ἀπὸ τὴν θεοφιλεῖ εὐσέβειαν καὶ διαφθάρθηκε ἡ ψυχὴ του μὲ πλήρη καταστροφή.

Αὐτὸς λοιπὸν ἐξάντλησε ἔτσι ὅλη τὴ ζωὴν του σὲ συμφορὰς. Κανένας ὅμως δὲν ἦταν τόσο σκληρὸς στὴν ψυχὴν καὶ βάρβαρος, πού νὰ μὴν πειθεῖ καὶ νὰ μὴν καταγοητευθεῖ ἀπὸ τοὺς λόγους πού ἔρρεαν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ στόμα. Τέτοια πειθῶ ὑπῆρχε στὰ χεῖλη τοῦ ἀνδρός, πού δὲν ἦταν κάτι τι τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ δύναμις θεϊκή. Φύση ἀξιαγάπητη, μεγαλόσωμος καὶ ψηλός, ἀλλὰ καὶ ὠραῖος καὶ καλὸς στὴν ὄψη, καὶ καθὼς βρισκόταν τότε στὴ φρονιμότερη ἡλικία, καλὸς στὴ συντροφιά καὶ εὐχάριστος, ἱκανὸς καὶ ὠφέλιμος σὲ ὅσους τὸν συναναστρέφονταν. Ἡ διατροφή του ἦταν μετρημένη καὶ

σατο μετρίαν τινὰ καὶ ἄθρυπτον, οὔτε κακουργοῦσαν διὰ πενίαν, οὔτε διὰ πλοῦτον βλακεύουσαν, ἀλλὰ μέσῃν καὶ μουσικῇ, τὸν δώριον τρόπον τῆς τύχης ὡς ἀληθῶς ἡρμοσμένην. Μόνος δὲ ἀνθρώπων, ὧν ἀκοῆ ἴσμεν, τὴν παλαιὰν παρομίαν ἔργῳ διήλεγξεν, οὐχ 5 ἤλιξιν, ἀλλὰ πρεσβύταις καὶ πρεσβυτικοῖς λόγοις τερπόμενος

[Εἴποισ δ' ἂν καὶ μόνος ἀνθρώπων οὓς ἀκοῆ ἔσχεν ἢ ἔγνω ἢ καὶ οὔτως, οἱ πρὸς ἀκοὴν ἦλθον, ἢ ὧν εἰς κατάληψιν ἀκοῆ ἦκεν, ἢ οὓς δι' ἀκοῆς ἴσμεν, ἢ οὓς διασκῶζει μνήμη, ἢ οὓς οὐκ ἔσβεσε λήθη, καὶ πολλὰ τοιαῦτα].

10 Ὅτι φυλακεῖα οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐκάλουν τὰ ἐκμαγεῖα τῶν γυναικείων μολυσμῶν. Οὐκ ἦν δὲ γνήσιος ὁ γάμος, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ὁ τῆς θεοῦ ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις ὑπεσημήνατο χειρὶ τῆ ἑαυτοῦ. Ὅτι Ἱεροκλῆς, ὁ τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβὰς ὑψηλοφροσύνη καὶ μεγαληγορία κοσμήσας, μετὰ τοῦ ἀτρέπτου καὶ με-
15 γαλοπρεποῦς, εὖρους τε τὴν διάνοιαν εἰς ὑπερβολὴν ἦν καὶ διαφέρων εὐγλωττία καὶ εὐπορία τῶν καλλίστων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων κατέπληττε πανταχῇ τοὺς ἀκροωμένους, πρὸς τὴν Πλάτωνος ἀμιλλώμενος ἀεὶ καλλιρρημοσύνην καὶ πολύνοιαν. Οὗτός ποτε τὸν Πλάτωνος Γοργίαν τοῖς ἐταίροις ἐξηγεῖτο· εἰς δὲ τις τῶν
20 ἀκροατῶν, Θεοσέβιος, ἀπεγράψατο τὴν ἐξήγησιν. Πάλιν δ', οἷα εἰκός, ἐκ δευτέρου τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Γοργίαν καταβαλλομένου μετὰ τινα χρόνον τὴν ἐξήγησιν ὁ αὐτὸς ταύτην ἀπεγράψατο, καὶ ἀντιπαραβαλὼν τὰ πρότερα καὶ τὰ ὕστερα, εὗρεν οὐδὲν τῶν αὐτῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκάτερα δὲ ὁμως, ὃ καὶ παράλογον ἀκού-
25 σαι, τῆς Πλάτωνος ἐχόμενα καθ' ὅσον οἷόν τε προαιρέσεως. Τούτω μὲν οὖν ἐπιδείκνυται τοῦ ἀνδρὸς ἡλικίον ἦν ἄρα τὸ τῶν φρενῶν πέλαιος

Γυναῖκα παιδοποιὸν ἄγεται. Ὡς δ' οὐκ ἐπείθετο τὸ δαμόνιον τῆς γυναικὸς ἐξελθεῖν λόγοις ἡμερωτέροις, ὄρκῳ αὐτὸ ἐπηνάγκασεν ὁ Θεοσέβιος, καίτοι οὔτε μαγεύειν εἰδὼς οὔτε θεουργία-
30 σμὰ τι μελετήσας. Ὡρκιζε δὲ τὰς τοῦ ἡλίου προ-... ἄκτινας

ἀπλή· οὔτε βλαβερή ἀπὸ πενία οὔτε ἀπὸ ἀφθονία πολυτελής, ἀλλ' ἦταν μέση καὶ ἁρμονικὴ καὶ ἀληθινὰ προσαρμοσμένη στὸν Δωρικὸ μουσικὸ τρόπο. Μόνος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔχομε ἀκουστὰ διέψευσε ἔμπρακτα τὴν παλαιὰ παροιμία, εὐχαριστούμενος ὄχι μὲ τοὺς συνομηλίκους του, ἀλλὰ μὲ γέροντες καὶ γεροντικούς λόγους⁹.

[Θὰ μπορούσες νὰ ἔλεγες ἴσως, καὶ μόνος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἄκουσε κανεὶς ἢ γνώρισε· ἢ καὶ ἔτσι· ἀπὸ ὅσους ἔφτασε ἢ φήμη τους στ' αὐτιά, ἢ ἀπὸ ὅσους ἔφτασε νὰ τοὺς μάθει κανεὶς μὲ τὴν ἀκοή, ἢ ἀπὸ αὐτοὺς πού γνωρίζομε ἐξ ἀκοῆς, ἢ ἀπὸ ὅσους διασώζει ἢ μνήμη, ἢ ὅσους ἢ λήθη δὲν τοὺς ἔσθησε, καὶ πολλὰ ὅμοια].

Οἱ Ἀλεξανδρινοί, λέγει, καλοῦσαν φυλακεῖα τὰ τεμάχια ὑφάσματος πού χρησιμοποιοῦν οἱ γυναῖκες κατὰ τὰ ἔμμηνα. Ὁ γάμος δὲν ἦταν γνήσιος, ἂν δὲν τὸ δήλωνε στὰ συμβόλαια γάμου ὁ ἱερέας τῆς θεᾶς μὲ τὸ χέρι του. "Ὅτι ὁ Ἱεροκλῆς πού κόσμησε τίς σχολές τῆς Ἀλεξάνδρειας μὲ τὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ τὴ μεγαληγορία του, μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ διάνοιά του καὶ μὲ τὸ σταθερὸ καὶ μεγαλοπρεπὲς εὖρος τῆς καὶ διακρινόμενος γιὰ τὴν εὐγλωττία καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ὠραιωτάτων ὀνομάτων καὶ ρημάτων προξενοῦσε παντοῦ κατάπληξη στοὺς ἀκροατὲς του, συναγωνιζόμενος πάντοτε τὴν καλλιτέλεια καὶ τὸν πλοῦτο ἐννοιῶν τοῦ Πλάτωνα. Κάποτε αὐτὸς ἐξηγοῦσε στοὺς φίλους του τὸν Γοργία τοῦ Πλάτωνα· ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς, ὁ Θεοσέβιος, κατέγραψε τὴν ἐξήγηση. Καὶ πάλι ὅμως, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ὅταν γιὰ δευτέρη φορὰ ὁ Ἱεροκλῆς ὑστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ ἐπιχείρησε τὴν ἐξήγηση τοῦ Γοργία, ὁ ἴδιος ἀκροατὴς τὴν κατέγραψε. "Ὅταν ἀντιπαρέβαλε τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη ἐξήγηση δὲν βρῆκε νὰ ἔχουν τίποτε ὅμοιο μεταξύ τους, πού λέγει ὁ λόγος, καὶ οἱ δύο ὅμως ἐξηγήσεις, πού εἶναι παράλογο καὶ νὰ τὸ ἀκούσει κανεὶς, ἀπέδιδαν ὅσο εἶναι δυνατὸ τὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν ἀποδεικνύεται πόσο μεγάλος ἦταν ὁ ὠκεανὸς τῆς νόησης τοῦ ἀνθρώπου. "Ἐλαβε σύζυγο γιὰ νὰ κάνει παιδιά. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπάκουσε τὸ δαιμόνιο τῆς γυναίκας νὰ θγεῖ μὲ καλοὺς λόγους, ὁ Θεοσέβιος τὸ ἐξανάγκασε μὲ ὄρκο, παρόλο πού οὔτε μαγικά νὰ κάνει ἤξερε οὔτε εἶχε μελετήσει κάποια θεουργία. "Ἐκανε τὸν ὄρκο προ-

9. «Ἦλιξ ἦλικα τέρπει». Ἀριστ. Ρητ. βιβλίον 1,

σατο μετρίαν τινά καὶ ἄθρυπτον, οὔτε κακουργοῦσαν διὰ πενίαν, οὔτε διὰ πλοῦτον βλακεύουσαν, ἀλλὰ μέσῃν καὶ μουσικῇν, τὸν δώριον τρόπον τῆς τύχης ὡς ἀληθῶς ἡρμουςμένην. Μόνος δὲ ἀνθρώπων, ὧν ἀκοῆ ἴσμεν, τὴν παλαιὰν παροιμίαν ἔργῳ διήλεγξεν, οὐχ 5 ἤλιξιν, ἀλλὰ πρεσβύταις καὶ πρεσβυτικοῖς λόγοις τερωτόμενος.

[Εἴποις δ' ἂν καὶ μόνος ἀνθρώπων οὗς ἀκοῆ ἔσχεν ἢ ἔγνω ἢ καὶ οὔτως, οἱ πρὸς ἀκοὴν ἦλθον, ἢ ὧν εἰς κατάληψιν ἀκοῆ ἦκεν, ἢ οὗς δι' ἀκοῆς ἴσμεν, ἢ οὗς διασώζει μνήμη, ἢ οὗς οὐκ ἔσβεσε λήθη, καὶ πολλὰ τοιαῦτα].

10 Ὅτι φυλακεῖα οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐκάλουν τὰ ἐκμαγεῖα τῶν γυναικείων μολυσμῶν. Οὐκ ἦν δὲ γνήσιος ὁ γάμος, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ὁ τῆς θεοῦ ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις ὑπεσημήνατο χειρὶ τῆ ἑαυτοῦ. Ὅτι Ἱεροκλῆς, ὁ τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβὰς ὑψηλοφροσύνη καὶ μεγαληγορία κοσμήσας, μετὰ τοῦ ἀτρέπτου καὶ με-
15 γαλοπρεποῦς, εὖρους τε τὴν διάνοιαν εἰς ὑπερβολὴν ἦν καὶ διαφέρων εὐγλωττία καὶ εὐπορία τῶν καλλίστων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων κατέπληττε πανταχῇ τοὺς ἀκροωμένους, πρὸς τὴν Πλάτωνος ἀμιλλώμενος ἀεὶ καλλιρρημοσύνην καὶ πολύνοιαν. Οὗτός πο-
20 τε τὸν Πλάτωνος Γοργίαν τοῖς ἐταίροις ἐξηγεῖτο· εἷς δὲ τις τῶν ἀκροατῶν, Θεοσέβιος, ἀπεγράψατο τὴν ἐξήγησιν. Πάλιν δ', οἷα εἰκός, ἐκ δευτέρου τοῦ Ἱεροκλέους εἰς τὸν Γοργίαν καταβαλλομένου μετὰ τινα χρόνον τὴν ἐξήγησιν ὁ αὐτὸς ταύτην ἀπεγράψατο, καὶ ἀντιπαραβαλὼν τὰ πρότερα καὶ τὰ ὕστερα, εὗρεν οὐδὲν τῶν αὐτῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκάτερα δὲ ὅμως, ὁ καὶ παράλογον ἀκου-
25 σαι, τῆς Πλάτωνος ἐχόμενα καθ' ὅσον οἷόν τε προαιρέσεως. Τούτω μὲν οὖν ἐπιδείκνυται τοῦ ἀνδρός ἡλικὸν ἦν ἄρα τὸ τῶν φρενῶν πέλαγος

Γυναῖκα παιδοποιὸν ἄγεται Ὡς δ' οὐκ ἐπέιθετο τὸ δαμόνιον τῆς γυναικὸς ἐξελθεῖν λόγοις ἡμερωτέροις, ὅρκῳ αὐτὸ ἐπηνάγ-
30 καζεν ὁ Θεοσέβιος, καίτοι οὔτε μαγεύειν εἰδὼς οὔτε θεουργία-σμά τι μελετήσας. Ὡρκιζε δὲ τὰς τοῦ ἡλίου προτείνων ἀκτίνας

ἀπλή· οὔτε βλαβερή ἀπὸ πενία οὔτε ἀπὸ ἀφθονία πολυτελής, ἀλλ' ἦταν μέση καὶ ἄρμονικὴ καὶ ἀληθινὰ προσαρμοσμένη στὸν Δωρικὸ μουσικὸ τρόπο. Μόνος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔχομε ἀκουστὰ διέψευσε ἔμπρακτα τὴν παλαιὰ παροιμία, εὐχαριστούμενος ὄχι μὲ τοὺς συνομηλίκους του, ἀλλὰ μὲ γέροντες καὶ γεροντικούς λόγους⁹.

[Θὰ μπορούσες νὰ ἔλεγες ἴσως, καὶ μόνος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἄκουσε κανεὶς ἢ γνώρισε· ἢ καὶ ἔτσι· ἀπὸ ὅσους ἔφτασε ἢ φήμη τους στ' αὐτιά, ἢ ἀπὸ ὅσους ἔφτασε νὰ τοὺς μάθει κανεὶς μὲ τὴν ἀκοή, ἢ ἀπὸ αὐτοὺς πού γνωρίζομε ἐξ ἀκοῆς, ἢ ἀπὸ ὅσους διασώζει ἢ μνήμη, ἢ ὅσους ἢ λήθη δὲν τοὺς ἔσθησε, καὶ πολλὰ ὅμοια].

Οἱ Ἀλεξανδρινοί, λέγει, καλοῦσαν φυλακεῖα τὰ τεμάχια ὑφάσματος πού χρησιμοποιοῦν οἱ γυναῖκες κατὰ τὰ ἔμμηνα. Ὁ γάμος δὲν ἦταν γνήσιος, ἂν δὲν τὸ δήλωνε στὰ συμβόλαια γάμου ὁ ἱερέας τῆς θεᾶς μὲ τὸ χέρι του. Ὅτι ὁ Ἱεροκλῆς πού κόσμησε τὶς σχολές τῆς Ἀλεξάνδρειας μὲ τὴν ὑψηλοφροσύνη καὶ τὴ μεγαληγορία του, μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ διάνοιά του καὶ μὲ τὸ σταθερὸ καὶ μεγαλοπρεπὲς εὔρος τῆς καὶ διακρινόμενος γιὰ τὴν εὐγλωττία καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ὠραιωτάτων ὀνομάτων καὶ ρημάτων προξενούσε παντοῦ κατάπληξη στοὺς ἀκροατὲς του, συναγωνιζόμενος πάντοτε τὴν καλλιτέπεια καὶ τὸν πλοῦτο ἐννοιῶν τοῦ Πλάτωνα. Κάποτε αὐτὸς ἐξηγοῦσε στοὺς φίλους του τὸν Γοργία τοῦ Πλάτωνα· ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς, ὁ Θεοσέβιος, κατέγραψε τὴν ἐξήγηση. Καὶ πάλι ὅμως, ὅπως εἶναι φυσικό, ὅταν γιὰ δευτέρη φορὰ ὁ Ἱεροκλῆς ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ ἐπιχείρησε τὴν ἐξήγηση τοῦ Γοργία, ὁ ἴδιος ἀκροατὴς τὴν κατέγραψε. Ὅταν ἀντιπαρέβαλε τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη ἐξήγηση δὲν βρῆκε νὰ ἔχουν τίποτε ὅμοιο μεταξύ τους, πού λέγει ὁ λόγος, καὶ οἱ δύο ὅμως ἐξηγήσεις, πού εἶναι παράλογο καὶ νὰ τὸ ἀκούσει κανεὶς, ἀπέδιδαν ὅσο εἶναι δυνατὸ τὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν ἀποδεικνύεται πόσο μεγάλος ἦταν ὁ ὠκεανὸς τῆς νόησης τοῦ ἀνθρώπου. Ἐλαβε σύζυγο γιὰ νὰ κάνει παιδιά. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπάκουσε τὸ δαιμόνιο τῆς γυναίκας νὰ θγεῖ μὲ καλοὺς λόγους, ὁ Θεοσέβιος τὸ ἐξανάγκασε μὲ ὄρκο, παρόλο πού οὔτε μαγικά νὰ κάνει ἤξερε οὔτε εἶχε μελετήσει κάποια θεουργία. Ἐκανε τὸν ὄρκο προ-

9. «Ἦλιξ ἦλικα τέρπει». Ἀριστ. Ρητ. βιβλίο 1,

καὶ τὸν Ἑβραίων Θεόν. Ὁ δὲ ἀπελήλατο ὁ δαίμων ἀνακραγῶν
εὐλαβεῖσθαι μὲν τοὺς θεούς, αἰσχύνεσθαι δὲ καὶ αὐτόν.

Πάντα οὖν κάλων ἐκίνει καὶ πάντα ἔπραττε καὶ ἔλεγε πείθων
καὶ παρακαλῶν, οἷος ἐκείνου θυμός, οὐδὲν ἄπρακτον ἀπολιπεῖν
5 ἀνεχόμενος, ἐφ' ὃ τι ἂν ὀρμήσειεν. Ἔλεγε μὲν ὁ Θεοσέβιος τὰ
πολλὰ ἀπὸ τῶν Ἐπικτήτου σχολῶν, τὰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπετεχνᾶτο
τῆς ἠθοποιουῦ διανοήματα Μούσης Ὁ δὲ πάντων σωφρονέστα-
τος Θεοσέβιος καὶ τὴν πρὸς γυναῖκα παιδοποιὸν ὁμιλίαν ἐδέξα-
το. Ἐπεὶ δὲ παῖδας οὐκ ἐγεννάτην, κατασκευασάμενος ὁ Θεοσέ-
10 βιος τὸν τῆς σωφροσύνης δακτύλιον, “ὦ γύναι”, φησὶ τῇ γυναι-
κί, “πάλαι μὲν σοι ἐπιδέδωκα δακτύλιον ἀρμοστήν παιδουργοῦ
συμβιώσεως, τὰ νῦν δὲ τοῦτον ἐπιδίδωμί σοι σωφρονιστήν, ἐπι-
κουρόν σοι παρεσόμενον αἰεὶ τῆς σώφρονος οἴκουρίας, εἰ μὲν οὖν
δυνήσῃ τε καὶ θελήσεις ἐμοὶ συμβιῶναι τὸν καθαρώτερον τρό-
15 πον, εἰ δὲ μή, ἔξεστιν ἀπαλλάττεσθαι πρὸς ἕτερον εὐμενῶς καὶ
πράως ἐκδιδομένην παρὰ φίλου φίλην”. Ἡ δὲ ἠσμένισεν.

Ὁ δὲ Ἀμμωνιανὸς ἠγάπα τὴν ἐπὶ ποιητῶν ἐξηγήσει καὶ δι-
ορθώσει τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως καθημένην τέχνην. Οὗτος ἦν
Ἀμμωνιανός, ᾧ συνέβη κεκτῆσθαι ὄνον, ὃν φασιν ἀκροώμενον
20 τῶν ποιητικῶν μαθημάτων πολλάκις τροφῆς ἀμελεῖν, καίτοι καὶ
ἐκ παρασκευῆς καὶ λιμώττειν ἠναγκασμένον οὕτως ᾧφθη φιλο-
μαθίας ποιητικῆς ἀλοῦς ὁ ὄνος.

Ὅτι φησὶ μετρίως μετέσχε τῶν ποιητικῶν ὁ Ἰσίδωρος, οὐ λί-
αν σπουδάσας περὶ αὐτά, ἅτε οὐχ ἀπτόμενα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μέ-
25 χρι φαντασίας καὶ γλώσσης ἰστάμενα, τὰ δὲ αὐτῶν καὶ μαχόμενα
ταῖς ὁμολογουμέναις ἐννοίαις διὸ καὶ ἐνδεέστερος ἦν ἐν τούτοις.
Ὅθεν καὶ ὕμνους ὄσους ἔγραψεν, εὖροι τις ἂν τὸ μὲν ὑψηλόνουν
καὶ τελεσιουργὸν ἐπιφαίνοντας, τοῖς δ' ἔπεσιν οὐ πάνυ συνηρο-
σμένους.

30 Ἦν δὲ ὁ Θεῶν οὐ μάλα ἀγχίνους οὐδὲ ὀξύς, φιλομαθῆς δὲ
καὶ φιλόπρονος, εἴ τις ἄλλος. Διὸ καὶ ποιητῶν καὶ ῥητόρων ἐμπει-

τείνοντας τις ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καὶ τὸν Θεὸ τῶν Ἑβραίων. Ὁ δαίμονας ἐκδιώχθηκε φωνάζοντας ὅτι σέβεται τοὺς θεούς, ἀλλὰ νοιώθει ντροπὴ καὶ γι' αὐτόν. Κινοῦσε λοιπὸν κάθε σχοινὶ κι ἔκανε κι ἔλεγε τὰ πάντα, προσπαθώντας νὰ πείσει καὶ παρακαλώντας, ὅσα τοῦ ἔλεγε ἡ ψυχὴ του, καὶ δὲν ἀνεχόταν νὰ ἀφήσει κάτι πού νὰ μὴν τὸ κάνει, γιὰ τὸ ὅποιο εἶχε ξεκινήσει. Ὁ Θεοσέβιος τὰ πολλὰ πού ἔλεγε τὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τις σχολές τοῦ Ἐπίκτητου, ἀλλὰ πάλι τὰ ἐφεύρισκε ὁ ἴδιος καὶ ἦταν ἐπιτεχνήματα τῆς ἠθοπλαστικῆς Μούσας. Ὁ Θεοσέβιος, ὁ πιὸ σάφρων ἀπὸ ὅλους, δέχθηκε νὰ συνευρεθεῖ μὲ τὴ γυναίκα του γιὰ παιδοποιΐα. Ἐπειδὴ ὅμως παιδιὰ δὲν γεννιοῦνταν, ὁ Θεοσέβιος, ἀφοῦ κατασκεύασε τὸ δαχτυλίδι τῆς σωφροσύνης, εἶπε στὴ γυναίκα: “Παλαιότερα σοῦ ἔδωσα, γυναίκα, δαχτυλίδι συζυγίας μὲ σκοπὸ τὴν τεκνοποίηση, τώρα σοῦ δίνω αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι γιὰ νὰ σὲ σωφρονίσει καὶ νὰ σὲ συμπαραστέκεται πάντοτε γιὰ μὰ φρόνιμη φροντίδα τοῦ σπιτιοῦ.” Ἄν λοιπὸν μπορέσεις καὶ θελήσεις ζῆσε μαζί μου τὴν καθαρότερη συμβίωση, ἂν ὄχι, σοῦ ἐπιτρέπω ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ ἐμένα καὶ νὰ πᾶς σὲ κάποιον ἄλλον, παραχωρημένη φιλικὰ καὶ ἡσυχὰ φίλη ἀπὸ φίλο. Αὐτὴ δέχθηκε μὲ χαρὰ”.

Ὁ Ἀμμωνιανὸς ἀγαποῦσε τὴν τέχνη πού μέλημά της εἶχε τὴν ἐξήγηση καὶ τὴ διόρθωση τῶν ἑλληνικῶν λέξεων τῶν ποιητῶν. Αὐτὸς ἦταν ὁ Ἀμμωνιανὸς ἐκεῖνος πού τοῦ ἔτυχε ν' ἀποκτήσει ἕναν ὄνο, πού λένε ὅτι ἀκούοντας πολλὲς φορὲς τὰ ποιητικὰ μαθήματα ἀμελοῦσε τὴν τροφή, ἂν καὶ τὸν ἔκανε καὶ νὰ πεινᾷ. Ἔτσι διαπιστώθηκε ὅτι ὁ ὄνος εἶχε κυριευθεῖ ἀπὸ ποιητικὴ φιλομάθεια.

Ἡ συμμετοχὴ, λέγει, τοῦ Ἰσιδώρου στὰ ποιητικὰ ἦταν μέτρια καὶ δὲν εἶχε ἀσχοληθεῖ πολὺ μὲ αὐτά, ἐπειδὴ δὲν παιδεύουν τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ περιορίζονται στὴ φαντασία μόνο καὶ στὴ γλώσσα· μερικὰ μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ μάχονται τὶς ἔννοιες πού εἶναι κοινὰ ἀποδεκτές· γι' αὐτὸ σ' αὐτὰ τὰ θέματα ἦταν πιὸ ἑλλιπής. Ἔτσι καὶ ὅσους ὕμνους ἔγραψε μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς ὅτι παρουσιάζουν ὑψηλὸ καὶ θεῖο στοχασμό, ἀλλὰ μετρικὰ δὲν εἶναι ἀρμονικὰ δεμένα.

Ὁ Θεὸν οὔτε πολὺ ἔξυπνος ἦταν οὔτε ὀξύς στὴ σκέψη, ἀλλὰ ἦταν φιλομαθὴς καὶ ἐργατικὸς περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη ἐμπειρία στοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς

ρότατός τε καὶ μνημονικώτατος γέγονε καὶ τεχνικῆς ἀκριβείας ἑκατέρων εἰς ἄκρον ἦκειν ἐδόκει. Γράφειν δὲ μέτρα ἢ λόγους, καίτοι λίαν ἐρῶν, ἀδύνατος ἦν.

Ὅτι μάχης πρὸ τοῦ Ῥώμης ἄστεως γε γενημένης Ῥωμαίων 5 πρὸς Σκύθας οὓς Ἀτίλλας ἦγεν, Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μετὰ Ὀνώριον Ῥώμης βασιλεύοντος, φόνος ἐρρῦη ἑκατέρωθεν τοσοῦτος, ὡς μηδένα τῶν συμπλακέντων τῇ μάχῃ μηδετέρου μέρους περισωθῆναι, πλὴν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ὀλίγων δορυφόρων. Τὸ δὲ παραλογώτατον, ὅτι φασίν, ἐπειδὴ πεπτώκασιν 10 οἱ μαχόμενοι τοῖς σώμασιν ἀπειπόντες ἔτι ταῖς ψυχαῖς ἴσταντο πολεμοῦντες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὅλας καὶ νύκτας, οὐδὲν τῶν ζώντων εἰς ἀγῶνα ἀπολειπόμενοι, οὔτε κατὰ χεῖρας οὔτε κατὰ θυμόν. Ἐωρᾶτο γοῦν καὶ ἠκούετο τὰ εἶδωλα τῶν ψυχῶν ἀντιφερόμενα καὶ τοῖς ὅπλοις ἀντιπαταγοῦντα. Καὶ ἀρχαῖα δὲ ἄλλα τοιαῦτα 15 φάσματα πολέμων μέχρι νῦν φαίνεσθαι φησι, πλὴν ὅτι ταῦτα τὰ μὲν ἄλλα, ὅσα ζῶντες ἄνθρωποι κατὰ πόλεμον δρῶσιν, οὐδὲν ὑστερεῖν, φθέγγεσθαι δὲ οὐκ ἐπὶ μικρόν. Καὶ ἐν μὲν ἐπιφαίνεσθαι ἐν τῷ περὶ Σόγδαν ποτὲ λίμνην οὖσαν πεδία, φαίνεσθαι δ' ὑπὸ τὴν ἔω τὸ φάσμα, φωτὸς ἤδη τὴν γῆν ὑπανγάζοντος, δεύτερον δ' 20 ἐν Κούρβοις χωρίῳ τῆς Καρίας ἐν τούτῳ γὰρ φαίνεσθαι οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλ' ἐνίοτε διαλείποντα ὀλίγας τινάς, οὐδὲ ὠρισμένας γε ταύτας, περὶ ὄρθρον ἕως ἡλίου λαμπρᾶς ἀνατολῆς ἐν αἰέρι διαφοιτῶντα ψυχῶν ἄττα σκιοειδῆ φαντάσματα πολεμοῦντα ἀλλήλοις. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοις πολλοὶ διηγήσαντο, οὐχ οἷοί τε ὄντες ψεύδεσθαι, κατὰ Σικελίαν ἐν τῷ λεγομένῳ 25 πεδίῳ τετραπυργίῳ καὶ ἐν ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις αὐτῆς μέρεσιν ὄρασθαι ἵπποτῶν πολεμίων ἐπελαννόντων φάσματα κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ μάλιστα καιρόν, μεσημβρίας σταθηρᾶς ἵσταμένης.

Ὅτι τὸν Σεθήρου ἵππον φησί (Ῥωμαῖος δ' ἦν οὗτος, καὶ Ἀν- 30 θεμίου παρασχόντος ἐλπίδας ὡς ἡ Ῥώμη πεσοῦσα πάλιν δι' αὐτοῦ ἀναστήσεται, ἐπὶ Ῥώμην, ταύτης προαναχωρήσας, ἐπανῆκε καὶ τιμῆς ὑπατικῆς ἔτυχε) τούτου τοίνυν ὁ ἵππος, ᾧ τὰ πολλὰ

ρήτορες καὶ εἶχε ἀπομνημονεύσει πολλὰ καὶ νομιζόταν ὅτι εἶχε φτάσει στοὺς ἀκροῦς τῆς τεχνικῆς ἀκριβείας καὶ τῶν δύο. Ἦταν ἀδύνατος ὅμως στὴ σύνθεση ποιημάτων ἢ λόγων, ἐνῶ πολὺ τὸ ἐπιθυμοῦσε.

Στὴ μάχη ποὺ ἐγίνε μπροστὰ στὴ Ρώμη, ἀνάμεσα στοὺς Ρωμαῖους καὶ τοὺς Σκύθες ποὺ εἶχε μαζί του ὁ Ἀτίλας ἐπὶ βασιλείας, μετὰ τὸν Ὀνώριο, τοῦ Οὐαλεντιανοῦ, ἐγίνε μεγάλη σφαγὴ ἀπὸ τις δύο πλευρῆς, ὥστε νὰ μὴν σωθεῖ κανένας ἀπὸ ὅσους εἶχαν συμπλακεῖ στὴν μάχη καὶ ἀπὸ τις δύο πλευρῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς λίγους δορυφόρους τους. Καὶ τὸ πιὸ παράλογο ποὺ λένε εἶναι αὐτὸ ὅταν ἔπεσαν νεκροὶ οἱ ἀντίπαλοι ἔχοντας ἔξαντληθεῖ σωματικῶς, ἔξακολουθοῦσαν ἀκόμα ἐπὶ τρεῖς μέρες καὶ νύχτες νὰ πολεμοῦν μὲ τις ψυχῆς τους καὶ δὲν ὑστεροῦσαν σὲ τίποτα στὸν ἀγῶνα ἀπὸ τοὺς ζωντανούς οὔτε στὰ χέρια οὔτε στὸ ψυχικὸ σθένος. Ἐβλεπαν λοιπὸν καὶ ἀκουγαν τις ψυχῆς νὰ ἀντιμάχονται μεταξύ τους καὶ ν' ἀντιπαρατίθενται μὲ πάταγο. Λέγει ὅτι φαίνονται μέχρι σήμερα καὶ ἄλλα τέτοια ἀρχαῖα φάσματα πολέμων, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ὅσα πράττουν στὸν πόλεμο ζωντανοὶ ἄνθρωποι δὲν ὑστεροῦν σὲ τίποτε, δὲν μλοῦν ὅμως καθόλου. Ὑπάρχει καὶ ἓνα φαινόμενο στὴν πεδιάδα τῆς Σόγδας, ποὺ ἦταν κάποτε λίμνη· τὸ φάντασμα αὐτὸ φαίνεται τὴν αὐγῆ, ὅταν τὸ φῶς ἀρχίζει νὰ φέγγει· δεύτερο φαίνεται στὰ Κούρδα, ἓνα μέρος τῆς Καρίας. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος δὲν φαίνεται κάθε μέρα, ἀλλὰ ἐνῶ κάνει διακοπὴ γιὰ λίγες ἡμέρες, ποὺ δὲν εἶναι καὶ ὀρισμένες, τὴν αὐγῆ πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἀνατολὴ παρουσιάζονται στὸν ἀέρα μερικὰ σκιώδη φαντάσματα ψυχῶν ποὺ πολεμοῦν μεταξύ τους. Ἀλλὰ καὶ στὴν ἐποχὴ τῆ δικῆς μας πολλοὶ διηγήθηκαν, ποὺ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ποῦν ψέματα, ὅτι στὴ Σικελία, στὸ λεγόμενον τετραπύργιο χωρίο καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Σικελίας ὀχι λίγα, ἐμφανίζονται φαντάσματα ἀντίπαλων ἱππέων ποὺ κάνουν ἐπέλαση κυρίως τὴν ἐποχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν ὥρα τοῦ μεσημεριοῦ ἀκριβῶς.

Ὁ ἵππος λέγει τοῦ Σεθήρου (αὐτὸς ἦταν Ρωμαῖος καὶ ὁ Ἀνθέμιος τοῦ εἶχε δώσει ἐλπίδες ὅτι ἡ Ρώμη θὰ πέσει, καὶ πάλι θ' ἀνορθωθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἐπανῆλθε στὴ Ρώμη ἐνῶ εἶχε φύγει ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐπέτυχε τὴν τιμὴ τοῦ ὑπάτου), ὁ ἵππος λοιπὸν τοῦ Σεθήρου, ποὺ

ἐχρήτο, ψηχόμενος σπινθήρας ἀπὸ τοῦ σώματος πολλούς τε καὶ
 μεγάλους ἠφίει, ἕως αὐτῶ τὸ τέρας εἰς τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν ἐν τῇ
 Ῥώμῃ κατηνύσθη. Ἄλλὰ καὶ Τιβερίῳ ὄνος, ὡς Πλούταρχος ὁ
 Χαιρωνεύς φησιν, ἔτι μειρακίῳ ὄντι καὶ ἐν Ῥόδῳ ἐπὶ λόγοις ῥη-
 5 τορικοῖς διατριβόντι, τὴν βασιλείαν διὰ τοῦ αὐτοῦ παθήματος
 προεμήνυσεν. Ἄλλὰ καὶ τῶν περὶ Ἀτίλαν ἕνα ὄντα τὸν Βαλίμε-
 ριν ἀπὸ τοῦ οἰκείου σώματος ἀποβάλλειν σπινθήρας ὁ δὲ ἦν ὁ
 Βαλίμερις Θεουδερίχου πατήρ, ὃς νῦν τὸ μέγιστον ἔχει κράτος
 Ἰταλίας πάσης. Λέγει δὲ καὶ περὶ ἑαυτοῦ ὁ συγγραφεὺς ὡς, “Καὶ
 10 ἐμοὶ ἐνδουμένῳ τε καὶ ἐκδουμένῳ, εἰ καὶ σπάνιον τοῦτο συμβαί-
 νει, συμβαίνει δ’ οὖν σπινθήρας ἀποπηδᾶν ἐξαισίους, ἐσθ’ ὅτε
 καὶ κτύπον παρέχοντας, ἐνίστε καὶ φλόγας ὅλας καταλάμπειν τὸ
 ἱμάτιον, μὴ μέντοι καιούσας”. Καὶ τὸ τέρας ἀγνοεῖν εἰς ὃ τελευτή-
 σει. Ἰδεῖν δὲ λέγει καὶ ἄνθρωπὸν τινα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀφιέντα
 15 σπινθήρας, ἀλλὰ καὶ φλόγα ἀνάπτοντα ὅτε βούλοιο, ἱματίῳ τινὶ
 τραχεῖ παρατριβομένης. Ἦλαινε τὸν ἵππον, ὅσον εἶχε τά χους εἶ-
 χε δὲ τῶν ἄλλων ἐνδεέστερον. Τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀποτυ-
 χῶν ἐπὶ τὸν ἠσύχιον καὶ ἀπράμονα βίον ἐτράπετο, μίσει τῶν ἐν τῇ
 πολιτείᾳ δυσχερασμάτων.

20 Ἦκον δὲ πρὸς τὸν Σεβῆρον καὶ Βραχμᾶνες κατὰ τὴν Ἀλε-
 ξάνδρειαν, καὶ ἐδέξατο σφᾶς οἴκῳ ἰδίῳ καὶ θεραπείᾳ τῇ προση-
 κούσῃ, οἱ κατὰ χώραν ἐπ’ οἴκου μάλα σεμνῶς ἔμενον, οὔτε λου-
 τρῶν δεόμενοι δημοσίων οὔτε ἄλλης ἐπόψεως οὐδεμιᾶς τῶν κα-
 τὰ ἄστυ γινομένων, ἀλλὰ τὸ θυραῖον ἐξετρέποντο. Ἐσιτοῦντο δὲ
 25 φοίνικας καὶ ὄρυζαν, καὶ ἦν αὐτοῖς πόμα τὸ ὕδωρ. Ἦσαν δὲ οὗ-
 τοι οὔτε τῶν ἐν ὄρεσι διατριβόντων Βραχμᾶνων, οὔτε τῶν ἐν πό-
 λεσι κατωκημένων Ἰνδῶν, ἀλλ’ ἀτεχνῶς ἀμφίβιοι τοῖς Βραχμᾶ-
 νοῖς ὑπηρετούμενοι τὰ πρὸς τὰς πόλεις εἴ που δεήσειεν, καὶ ταῖς
 πόλεσιν αὐτὰ πρὸς τοὺς Βραχμᾶνας. Ἔλεγον δὲ καὶ οὗτοι περὶ
 30 τῶν ὀρειῶν Βραχμᾶνων ὅσα οἱ συγγραφεῖς περὶ αὐτῶν θρυλοῦ-
 σιν, ὄμβρους τε καὶ ἀνομβρίας εὐχαῖς καταπράττειν καὶ λιμῶν

ἵππευε συνήθως, ὅταν τὸ βούρτσιζαν ἔβγαζε ἀπὸ τὸ σῶμα του σπίθες πολλές καὶ μεγάλες, καὶ τὸ ὄνομαστὸ αὐτὸ φαινόμενο σταμάτησε ὅταν ἔλαβε αὐτὸς τὴν ἐξουσία τοῦ ὑπάτου. Ἄλλὰ καὶ στὸν Τιβέριο ὅταν ἦταν πολὺ νέος καὶ εἶχε πάει στὴ Ρόδο γιὰ νὰ σπουδάσει τὴ ρητορική, ἓνας ὄνος, ὅπως γράφει ὁ Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς, τοῦ προανήγγειλε τὴ βασιλεία μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἐπίσης καὶ ὁ Βαλίμερις, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Ἀττίλα, πετοῦσε ἀπὸ τὸ σῶμα του σπινθῆρες. Ὁ Βαλίμερις ἦταν πατέρας τοῦ Θευδερίχου, πού ἔχει τώρα τὸ μεγαλύτερο κράτος ὅλης τῆς Ἰταλίας. Ὁ συγγραφέας λέγει καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του· “Καὶ σ’ ἐμένα ὅταν ντύνομαι καὶ ξεντύνομαι, ἂν καὶ αὐτὸ γίνεται σπάνια, συμβαίνει νὰ φεύγουν ἀπὸ πάνω μου σπίθες τεράστιες, πού μερικὲς φορές κάνουν καὶ ἓνα κρότο καὶ κάποτε βγάζουν φλόγες ἀληθινὲς πού φλογίζουν τὸ φόρεμα, ἀλλ’ ὅμως δὲν καῖνε”. Δὲν γνωρίζει, λέγει, πού θὰ σταματήσει αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ἐπίσης λέγει ὅτι εἶδε καὶ ἓναν ἄνθρωπο νὰ βγάζει σπινθῆρες ἀπὸ τὸ κεφάλι του, ἀλλὰ καὶ φλόγα ν’ ἀνάβει, ὅταν ἤθελε, ὅταν τὸ ἀκουμποῦσε σὲ τραχὺ φόρεμα. Κάλπαζε μὲ τὸ ἄλογό του μὲ ὅση ταχύτητα εἶχε, ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅμως ὑστεροῦσε. Ὅταν ἀπέτυχε στὰ πολιτικὰ πράγματα, στράφηκε στὸ βίο τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἀπραγμοσύνης ἀπὸ μίσος πρὸς τὶς δυσκολίες τῆς πολιτείας.

Στὴν Ἀλεξάνδρεια ἦρθαν στὸν Σεβῆρο καὶ Βραχμᾶνες, πού τοὺς δέχθηκε σὲ ἰδιαίτερο σπίτι μὲ τὴν πρέπουσα περιποίηση. Σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά τους ἔμεναν μέσα στὸ σπίτι μὲ μεγάλη σοβαρότητα· δὲν εἶχαν ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ δημόσια λουτρὰ οὔτε νὰ δοῦν καθόλου ὅσα συνέβαιναν στὴν πόλη, ἀλλὰ ἀπέφευγαν κάθετι πού γινόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ἐτρωγαν φοῖνικες καὶ ρύζι καὶ τὸ ποτό τους ἦταν νερό. Αὐτοὶ δὲν ἦταν οὔτε ἀπὸ τοὺς Βραχμᾶνες πού ζοῦσαν στὰ βουνά, οὔτε ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς τοὺς ἐγκαταστημένους στὶς πόλεις, ἀλλ’ ὄντας ἀπὸ τὴ φύση τους ἀμφίβιοι, ὑπηρετοῦσαν τοὺς Βραχμᾶνες στὶς ἀνάγκες τους μέσα στὶς πόλεις ἂν χρειάζονταν κάτι, καὶ τὸ λαὸ στὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Βραχμᾶνες. Καὶ αὐτοὶ ἔλεγαν γιὰ τοὺς Βραχμᾶνες ὅσα θρυλοῦν γι’ αὐτοὺς οἱ συγγραφεῖς, ὅτι καταπαύουν μὲ τὶς προσευχὲς τους τὶς βροχὲς καὶ τὶς ἀνομβρίες, ὅτι

καὶ λομιῶν ἀποδιώξεις ἄλλων τε κακῶν ἀποτροπὰς, ὅσα μὴ ἀνί-
ατον ἔχει τὴν εἰμαρμένην. Ἔλεγον δὲ οὗτοι καὶ μονόποδας ἀν-
θρώπους παρὰ σφίσιν ἱστορῆσαι, καὶ δράκοντας ἐξαισίους κα-
τὰ μέγεθος ἑπτακεφάλους, καὶ ἄλλα ἄττα πολὺ τὸ παράλογον
5 ἔχοντα.

Ἔλεγεν ὁ Σεβῆρος τεθεᾶσθαι γοργοιάδα βοτάνην, ἧς εἶ-
ναι τὴν ρίζαν ἀντικρὺς ὁμοίαν παρθένῳ τὴν κεφαλὴν ἐχούσῃ κα-
τηρεφῆ δρακοντείοις πλοκάμοις. Ἔλεγε τὴν διὰ τῶν νεφῶν μαντι-
κὴν οὐδαμῶς τοῖς παλαιοῖς οὐδ' ἀκοῆ ἐγνωσμένην Ἐνθουσαν τι-
10 να γυναικα ἐξευρεῖν ἐν ταῖς ἡμέραις Λέοντος τοῦ Ῥωμαίων βασι-
λέως· ἐξ Αἰγῶν δὲ κατήγετο τῶν Κιλικίων ἡ γυνή, τὸ δὲ ἀνέκαθεν
ἀπὸ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ κατωκισθέντων ἐπὶ τὸν Κομανὸν τὸ
ὄρος Ὀρεστιάδων, καὶ ἀνάγειν τὸ γένος εἰς Πέλοπα. Αὕτη φρον-
τίζουσα περὶ τὰνδρός ἐπιτετραμμένου στρατιωτικὴν τινα ἀρχὴν
15 καὶ ἐπὶ τὸν κατὰ Σικελίαν ἀπεσταλμένου μετὰ καὶ ἄλλων πόλε-
μον, εὐξάτο προιδεῖν ὄνειρῳ τὰ συμβησόμενα, εὐξάτο δὲ πρὸς
ἥλιον ἀνίσχοντα. Ὁ δὲ πατήρ ὄναρ αὐτῇ ἐπιστάς ἐκέλευε καὶ
πρὸς δνόμενον εὐξασθαι. Καὶ εὐχομένης ἐξ αιθρίας τινὸς νέφος
συστῆναι περὶ τὸν ἥλιον, ἐκεῖθεν δ' αὐξηθῆναι καὶ εἰς ἄνθρωπον
20 διατυπωθῆναι, ἕτερον δ' αὐτοῦ νέφος ἀποσπασθὲν ἐπεδίδου τε
εἰς μέγεθος ἴσον καὶ εἰς λέοντα διεσχηματίζετο θηρίον, ὃ δὲ ἠγρί-
αινε, καὶ μέγα χάσμα πεποιημένος ὁ λέων καταπίνει τὸν ἄνθρω-
πον. Γότθῳ ἔωκει τὸ ἀνθρώπειον καὶ νεφοποίητον εἶδωλον. Ἐπι-
δὲ τοῖς φάσμασιν ὀλίγον ἔπειτα τὸν ἠγεμόνα τῶν Γότθων Ἄσπε-
25 ρα βασιλεὺς Λέων ἐδολοφόνησεν αὐτὸν καὶ παῖδας. Ἐξ ἐκείνου
οὖν τοῦ χρόνου διέμεινεν ἡ Ἐνθουσα ἄχρι δεῦρο αἰεὶ ἐπιτηδεύ-
ουσα τὸν τρόπον τῆς διὰ τῶν νεφῶν μαντικῆς προγνώσεως

Ἔλεγε τὴν Σῶθιν Αἰγύπτιοι τὴν Ἰσιν εἶναι θεολογοῦσιν, οἱ δὲ
Ἕλληνες εἰς τὸν Σείριον ἀνάγουσι τοῦτο τὸ ἄστρον, καὶ ὡς κύνα
30 τὸν Σείριον, ὀπαδὸν τοῦ Ὀρίωνος ὄντα κινηγετοῦντος, οὕτω δι-
αζωγραφοῦσι, μᾶλλον δὲ ἐντετυπωμένον τῷ οὐρανῷ δεικνύουσιν.
Τινὲς δὲ ἔλαβον τὸ ἱέραμα κατάξαντες καὶ διαφθείραντες, καὶ

ἀπομάκρυναν τὴν πεῖνα καὶ τὶς ἀρρώστιες, καὶ ἀπέτρεπαν καὶ ἄλλα κακά, ὅσα δὲν ἦταν ἀθεράπευτα ἀπὸ τῆ γένεσής τους. Αὐτοὶ ἔλεγαν ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχαν σ' αὐτοὺς ἱστορίες γι' ἀνθρώπους μὲ ἓνα πόδι, καὶ φίδια πελώρια στὸ μέγεθος μὲ ἑπτὰ κεφάλια, καὶ μερικὰ ἄλλα τέτοια ποὺ ἦταν ἐντελῶς παράλογα.

Ὁ Σεβῆρος ἔλεγε, ὅτι εἶχε δεῖ ἓνα βότανο, τὴ γοργοιάδα, ποὺ ἡ ρίζα του εἶναι ἐντελῶς ὅμοια μὲ κόρη, ποὺ τὸ κεφάλι τῆς ἦταν σκεπασμένο μὲ πλεξοῦδες ἀπὸ φίδια. "Ὅτι οἱ παλαιοὶ δὲν εἶχαν ἀκούσει καθόλου γιὰ μαντική ἀπὸ τὰ νέφη, ἀλλὰ τὴ βρῆκε μὰ Ἄνθουσα τὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ρωμαίων Λέοντα. Ἡ γυναίκα εἶχε γεννηθεῖ στὶς Αἰγές τῆς Κιλικίας, ἡ ἀρχικὴ τῆς ὅμως καταγωγὴ ἦταν ἀπὸ τοὺς Ὁρεσιάδες¹⁰ ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Καππαδοκία στὸ ὄρος Κομανό, καὶ ἡ γενιὰ τους ἀνέβαινε στὸν Πέλοπα. Αὐτὴ φροντίζοντας γιὰ τὸν ἄνδρα τῆς, ποὺ τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ κάποια στρατιωτικὴ διοίκηση καὶ εἶχε ἀποσταλεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους στὸν πόλεμο ποὺ γινόταν στὴ Σικελία, προσευχήθηκε νὰ δεῖ προηγουμένως στὸ ὄνειρό της ὅ,τι ἦταν νὰ γίνει, καὶ ἡ προσευχὴ τῆς ἔγινε πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιο. Ἦρθε τότε ὁ πατέρας τῆς στὸ ὄνειρό της καὶ τὴ διέταξε νὰ προσευχηθεῖ καὶ στὸν ἥλιο ποὺ ἔδυε. Τὴν ὥρα ποὺ προσευχόταν, ἐνῶ ἦταν αἰθρία, παρουσιάσθηκε ἓνα σύννεφο γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο ποὺ μεγάλωσε καὶ πῆρε τὴ μορφή ἀνθρώπου. Ἐνα ἄλλο σύννεφο ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ ἔγινε στὸ μέγεθος ἴσο μ' αὐτό, καὶ πῆρε τὴ μορφή λεονταριοῦ, ποὺ ἀγρίευε, καὶ ἀνοίγοντας τεράστιο στόμα καταπίνει τὸν ἄνθρωπο. Ἐμοιαζε μὲ Γότθο τὸ ἀνθρώπινο εἶδωλο ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ νέφος. Λίγο μετὰ τὰ ὄνειρα ὁ βασιλιάς Λέων δολοφόνησε τὸν ἡγεμόνα τῶν Γόθων Ἄσπαρα μαζὶ καὶ τὰ παιδιά του. Ἀπὸ τότε ἡ Ἄνθουσα μέχρι σήμερα ἔξακολουθοῦσε νὰ ἀσκεῖ τὴ μαντικὴ πρόγνωση ἀπὸ τὰ νέφη.

Οἱ Αἰγύπτιοι λένε ὅτι ἡ Σῶθις εἶναι ἡ Ἰσις, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τὴν Σῶθι τὴν ταυτίζουν μὲ τὸν ἀστέρα Σείριο, καὶ παριστάνουν τὸν Σείριο¹¹ σὰν σκύλο, ἐπειδὴ ἦταν ἀκόλουθος τοῦ Ὠρίωνα ὅταν κυνηγοῦσε, ἢ μᾶλλον τὸν δείχνουν ἀποτυπωμένο στὸν οὐρανό. Μερικοὶ ὅμως ἔσπασαν καὶ κατέστρεψαν κρυφὰ τὸ ἄγαλμα καὶ

11. Πρώτου μεγέθους ἀστέρας, ὁ λαμπρότερος τοῦ οὐράνιου στερεώματος.

ἀπορούμενοι τελεστικῆς βοηθείας οἱ ἐπιχώριοι ἀνθρωπίνῃ σπουδῇ καὶ τέχνῃ τὸν λιμένα μόλις ἑαυτοῖς περισώζουσιν οἱ Αἰγύπτιοι. Οἱ δὲ ἐδίωκον, οἱ τῆς γυναικὸς θεράποντες, τὸν κύνα φεύγοντα, τῆς Λιβυκῆς στρουθοῦ τὰ κρέα ἀρπάσαντα. Ὁρυττόντων δὲ ἀνακύνπει καὶ ἐκφαίνεται παλαιάτου νεῶ ἀέτωμα.

Ὅτι ὁ Ἑρμείας γένος μὲν ἦν Ἀλεξανδρεὺς, πατήρ δ' Ἀμμωνίου καὶ Ἡλιοδώρου. Οὗτος ἐπεικῆς ἦν τὴν φύσιν καὶ ἀπλοῦς τὸ ἦθος, ἠκροάσατο δὲ καὶ Συριανοῦ σὺν Πρόκλῳ. Φιλοπονία μὲν οὗτος οὐδενὸς ἦν δεύτερος, ἀγχίνους δὲ οὔτι σφόδρα ἦν οὐδὲ λόγων εὐρετῆς ἀποδεικτικῶν, οὐδὲ γενναῖος ἄρα ζητητῆς ἀληθείας· οὐκ οὐκ οἷός τε ἐγεγόνει πρὸς ἀποροῦντας κατὰ τὸ καρτερόν ἀνταγωνίζεσθαι, καίτοι ἐμέμνητο ὡς εἰπεῖν πάντων ὧν τε ἀκηκόει τοῦ διδασκάλου ἐξηγουμένου καὶ τῶν ἐν βιβλίοις ἀναγεγραμμένων. Ἀλλὰ τὸ αὐτοκίνητον οὐ προσήνθει τῇ πολυμαθίᾳ. Τὰ δὲ πρὸς ἀρετὴν εὖ ἠσκητο, ὥστε μὴδ' ἂν τὸν Μῶμον αὐτὸν ἐπιμωμήσασθαι μὴδὲ μισῆσαι τὸν φθόνον. Οὗτος ἰδιώτου ποτὲ πωλοῦντος αὐτῷ βιβλίον, καὶ ἔλαττον ἤπερ ἦν ἄξιον αἰτοῦντος, ἐπηνώρθωσε τὴν πλάνην καὶ πλείονος ὠνήσατο. Καὶ οὐχ ἅπαξ τὴν δικαιοσύνην ταύτην, ἧς τοῖς ἄλλοις οὐδέ τις ἦν ἐπιστροφή, ἀλλὰ πολλάκις, ὅσάκις συνέβαινεν ἀγνοεῖν τὸν πιπράσκοντα τὸ δίκαιον τίμημα, ἐπεδείκνυτο, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους ἀγαπῶν τὸ ἔρμαιον, οὐδὲ οἰηθεὶς ἄρα μὴδὲν ἀδικεῖν εἰ ἐκὼν παρὰ ἐκόντος ὀτιοῦν ἐωνήσατο. Καὶ γὰρ ἐνέδραν τινὰ ἐνεῖναι τῷ πράγματι καὶ ἀπάτην, οὐ λέγουσαν τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ σιωπῶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀδικίαν οὔσαν λανθάνειν τοὺς πολλούς, οὐ βίαιον ἀλλὰ κλοπμαίαν, οὐδ' ἐπικίνδυνόν τινα ληστοῦ δίκην κλέπτουσαν, ἀλλ' ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφεμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν.

Ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἑρμείου Γρηγόριος ἅπαν ἦν τούναντιον, ὁξύτατος μὲν εἰς ὑπερβολὴν καὶ εὐκίνητος ἐπὶ τὰς ζητήσεις καὶ

χωρίς τὴ θεία συμπαράσταση οἱ ἐντόπιοι Αἰγύπτιοι μόλις ἐπέτυχαν νὰ περισώσουν τὸ λιμάνι τους μὲ ἀνθρώπινη ἐργασία καὶ τέχνη. Οἱ ἄλλοι, οἱ ὑπηρέτες τῆς γυναίκας του, καταδίωκαν τὸν σκύλο ποῦ ἔφευγε, καὶ ποῦ εἶχε ἀρπάξει τὰ κρέατα τῆς Λιδυκῆς στρουθοῦ. Καθὼς ὅμως ἔσκαβαν προβάλλει καὶ παρουσιάζεται τὸ ἀέτωμα ἑνὸς ἀρχαίου ναοῦ.

Ὁ Ἑρμείας, λέγει, ἦταν στὴν καταγωγή ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ πατέρας τοῦ Ἀμμωνίου καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου. Ἦταν ἄνθρωπος μετρημένος καὶ ἀπλός, καὶ ἔγινε ἀκροατὴς τοῦ Συριανοῦ μαζί μὲ τὸν Πρόκλο. Στὴ φιλοπονία βέβαια δὲν τὸν περνοῦσε κανένας, δὲν ἦταν ὅμως πολὺ σπουδαῖος στὴ σκέψη, οὔτε καὶ εὐρετὴς ἀποδεικτικῶν λόγων, οὔτε ἦταν ἄρα σημαντικὸς ἀναζητητὴς τῆς ἀλήθειας. Ἐπομένως οὔτε τὴν ἰκανότητα εἶχε νὰ ἀνταγωνισθεῖ μὲ δύναμη πρὸς ὅσους ἐξέφραζαν ἀπορίες, παρόλο ποῦ θυμόταν, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ὅλα ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ δάσκαλό του ὅταν δίδασκε καὶ ὅσα ἔγραφαν τὰ βιβλία. Ἀλλὰ τὸ νὰ σκεφθεῖ κάτι μόνος του δὲν συμβάδιζε μὲ τὴν πολυμαθειᾶ του. Ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴ ἦταν καλὰ ἀσκημένος, ὥστε οὔτε ὁ ἴδιος ὁ πειρασμὸς μποροῦσε νὰ τὸν πειράξει, οὔτε ὁ φθόνος νὰ τὸν φθονήσει. Αὐτὸς ὅταν κάποτε ἓνας ἰδιώτης τοῦ πουλοῦσε ἓνα βιβλίο καὶ τοῦ ζητοῦσε λιγότερα ἀπὸ ὅ,τι ἄξιζε τὸ βιβλίο, διόρθωσε τὴν ἀγνοιά του, καὶ τὸ ἀγόρασε δίνοντας περισσότερα χρήματα. Καὶ δὲν ἔδειξε μὰ φορὰ μόνον αὐτὴ τὴ δίκαια συμπεριφορὰ, γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἄλλοι δὲν ἐκδήλωναν κανένα ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ πολλές, ὅσες φορές συνέβαινε νὰ ἀγνοεῖ ὁ πωλητὴς τὴν ἀκριβῆ ἀξία· δὲν ἀγαποῦσε μὲ τὸν τρόπο τῶν ἄλλων τὸ εὐρημά του, οὔτε διανοήθηκε ὅτι δὲν διέπραττε καμμιά ἀδικία, ἂν ἀγόραζε ὅ,τιδήποτε ἤθελε ἀπὸ κάποιον ποῦ ἤθελε νὰ τὸ πουλήσει. Γιατὶ ὑπῆρχε κάποια ἀπάτη στὴ συναλλαγή καὶ μὰ ἀπάτη ποῦ δὲν λέγει ψέματα, ἀλλὰ ἀποσιωπᾷ τὴν ἀλήθεια, καὶ ἐνῶ πρόκειται γιὰ ἀδικία, δὲν τὸ ἀντιλαμβάνονται πολλοί· καὶ δὲν εἶναι κλοπὴ ποῦ νοθεύει μὰ ἐπικίνδυνη δίκη ἑνὸς ληστῆ, ἀλλὰ κλοπὴ ποῦ ὁ νόμος τὴν παραβλέπει, ἀνατρέπει ὅμως τὸ δίκαιο.

Ὁ ἀδελφός, λέγει, τοῦ Ἑρμεία Γρηγόριος ἦταν ἐντελῶς ἀντίθετός του ὑπερβολικὰ ἔξυπνος καὶ σὺς συζητήσεις εὐστροφος καὶ σὰ

τὰς μαθήσεις, ἄλλως δὲ οὐχ ἡσύχιος οὐδὲ γαλήνην ἐν τοῖς ἤθεσι φέρων τινά, ἀλλά τι καὶ παρακεκινηκῶς ὕστερον δὲ καὶ τῇ νόσῳ ἐάλω ἐπὶ πλεόν, ὥστε δύσχρηστον αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς καὶ πολὺ παραλλάττον γενέσθαι τὸ ὄργανον. Ὅτι τῷ Ἑρμείᾳ ἐκ τῆς Αἰδε-
 5 σίας πρεσβύτερον τῶν φιλοσόφων υἱέων τίκτεται παιδίον, καὶ ἡ Αἰδεσία τῷ υἱεῖ ἐπὶ μῆνας ἀπὸ γενέσεως ἄγοντι προσέπαιζέ τε οἷα εἰκός, καὶ βάβιον ἢ καὶ παιδίον ἀνεκάλει, ὑποκορίζουσα τὴν φωνήν. Ὁ δὲ ἀκούσας ἠγανάκτησε καὶ ἐπετίμησε τὸν παιδικὸν τοῦτον ὑποκορισμὸν, καὶ διηρθρωμένην τὴν ἐπιτίμησιν ἐξενεγ-
 10 κών. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ περὶ τοῦ παιδὸς τούτου τερατολογεῖ, καὶ ὅτι οὐκ ἀνεχόμενος τὴν ἐν σώματι ζωὴν ἐπὶ ἐτῶν τοῦ βίου ἀπέστη· οὐ γὰρ ἐχώρει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ὁ περὶ γῆν ὅδε τόπος Βάβια δὲ οἱ Σύροι, καὶ μάλιστα οἱ ἐν Δαμασκῷ, τὰ νεογνὰ καλοῦσι παιδία, ἤδη δὲ καὶ τὰ μειράκια ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῖς νομιζομένης Βα-
 15 βίας θεοῦ. Ἦδη γὰρ ἐνίοις τῶν τὰ ὦτα κατεαγόντων καὶ ἅμα διεφθαρμένων τὰς διανοίας εἰς κωμωδίαν ἐτρέπη καὶ γέλωτα πολὺν τὰ τῆς φιλοσοφίας ἀπόρρητα.

Ὅτι Πανικόν τι ζῶον διακομιζόμενον θεάσασθαί φησιν ὁ Ἱέραξ ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ συνακμάσας Ἀμμωνίῳ, ἐξ Αἰθιοπίας εἰς
 20 τὸ Βυζάντιον, εἰκός ἀκριβῶς τοῖς γραφομένοις καὶ τυπουμένοις ἀκηκοέναι τε αὐτοῦ τῆς φωνῆς διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας φερομένου οἴονεϊ τριζούσης

Ὅτι ὁ Ἀμμώνιος φιλοπονώτατος γέγονε, καὶ πλείστους ὠφέλησε τῶν πάποτε γεγενημένων ἐξηγητῶν μᾶλλον δὲ τὰ Ἀριστο-
 25 τέλους ἐξήσκητο, ἔτι δὲ διήνεγκεν οὐ τῶν καθ' ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ Πρόκλου ἐταίρων, ολίγου δὲ ἀποδέω καὶ τῶν πάποτε γεγενημένων εἰπεῖν, τὰ ἀμφὶ γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν. Καὶ ὁ Πρόκλος ἐθαύμαζε τὸ Ἰσιδώρου πρόσω-
 30 μοι τὸ τῆς διανοίας εὐτροχον ἀποσαφoῦντες, καὶ ἅμα αὐτοῖς ἐπιθέουσα σεμνότης ἠδεῖα καὶ ἄπλαστος αἰδῶς ἐπέστρεφε πρὸς αὐτὸν τὸν φιλόσοφον.

Ὅτι Εὐνόιος ὁ ῥήτωρ βραδύνους ἦν. Ἦδη νεανικοῦ φρονή-

μαθήματα, ἐξάλλου οὔτε στο χαρακτήρα ἦταν ἤσυχος οὔτε γαλήνιος, ἀλλ' ἦταν παρορμητικὸς. Ἐπειτα ἡ ἀρρώστια του προχώρησε, ὥστε δύσκολα μποροῦσε νὰ χρησιμοποιοῦσε τὴ λογικὴ του ποὺ εἶχε περιέλθει σὲ μεγάλη ἀκαταστασία. Ὁ Ἑρμείας ἀπὸ τὴν Αἰδεσία ἀπέκτησε ἓνα παιδί, τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους υἱοὺς του, καὶ ἡ Αἰδεσία, ὅταν τὸ παιδί εἶχε γίνει ἑπτὰ μηνῶν, ἔπαιξε μαζί του ὅπως ἦταν φυσικὸ καὶ τὸ ἀποκαλοῦσε βάβιο καὶ παιδάκι, μεταβάλλοντας σὲ παιδικὴ τὴ φωνή της. Ὁ Ἑρμείας ἀκούοντάς την ἀγανάκτησε καὶ τὴ μάλλωσε γι' αὐτὰ τὰ παιδιαρίσματα, καὶ τῆς ἀπηύθυνε ἔντονη καὶ σοβαρὴ ἐπιτίμηση. Λέγει καὶ ἄλλα πολλὰ τερατώδη γι' αὐτὸ τὸ παιδί, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἀνεχόταν τὴ ζωὴ μέσα στο σῶμα, ἀπεβίωσε σὲ ἡλικία ἑπτὰ ἐτῶν· γιὰ αὐτὸς ὁ περίγειος χῶρος δὲν χωροῦσε τὴν ψυχὴ του. Οἱ Σύριοι, καὶ μάλιστα οἱ κάτοικοι τῆς Δαμασκοῦ, βάβια καλοῦν τὰ νεογέννητα, καθὼς καὶ αὐτὰ ποὺ βρίσκονται σὲ κάποια προχωρημένη ἡλικία, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς πιστευόμενης ἀπὸ αὐτοὺς θεᾶς τους Βαβίας. Γιατὶ ἤδη ἀπὸ μερικοὺς ποὺ δὲν ἀκοῦν καλὰ καὶ ἔχουν διεστραμμένη σκέψη, τὰ ἀπόρρητα τῆς φιλοσοφίας μετατρέπηκαν σὲ κωμωδία καὶ πολὺ γέλοιο.

Ὁ Ἰέραξ ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ποὺ ἔζησε τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸν Ἀμμώνιο, λέγει ὅτι εἶδε νὰ μεταφέρεται ἓνα ζῶο τοῦ Πάνα ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία στο Βυζάντιο, ποὺ ἔμοιαζε ἀκριβῶς μὲ τὰ ζωγραφισμένα καὶ ἀποτυπωμένα, καὶ ὅτι ἄκουσε τὴ φωνή του, ὅταν τὸ περνοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ποὺ ἦταν σὰ νὰ ἔτριζε.

Ὅτι ὁ Ἀμμώνιος ἦταν πολὺ ἐργατικὸς καὶ ὠφέλησε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς σχολιαστὲς ποὺ γεννήθηκαν τότε, περισσότερο ὅμως ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία. Καὶ ὑπερέβαλε ὄχι μόνον τοὺς συγχρόνους του, ἀλλὰ καὶ τοὺς παλαιότερους μαθητὲς τοῦ Πρόκλου, καὶ λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔλεγα ὅσους γεννήθηκαν τότε, στὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία. Καὶ ὁ Πρόκλος ἐπίσης θαύμαζε τὸν Ἰσίδωρο, ἐπειδὴ ἦταν ἐνθεος καὶ γεμᾶτος ἀπὸ φιλοσοφικὴ ζωὴ. Τὴν εὐστροφία τοῦ νοῦ του τὴ μαρτυροῦσαν καὶ τὰ μάτια του, καὶ μαζί μὰ σεμνότητα ἀπλωμένη σ' αὐτὰ εὐχάριστη καὶ εἰλικρινῆς ντροπὴ στρεφόμεναι σὸν ἴδιο τὸ φιλόσοφο.

Ὁ Εὐνόιος ὁ ρήτορας ἦταν, λέγει, βραδύνους, ἀλλ' εἶχε νεανικὸ

ματος ὑπόπλεως καὶ σοβῶν ἐν λόγοις. "Οτι Σουπηριανὸς τριάκοντα ἐτῶν τῶν ῥητορικῶν ἀρξάμενος, καίτοι τὴν φύσιν ὑπονωθέστερος ὢν, ὅμως δι' ὑπερβολὴν φιλοπονίας ὕστερον ἐν ταῖς λιπαραῖς καὶ αἰοδίμοις Ἀθήναις ἀνηγορεύετο σοφιστής, οὐ πάνυ τῆς
5 Λαχάρου δόξης ἀπολειπόμενος. "Οτι καὶ Λαχάρης ἐξ ἐπιμελείας μᾶλλον ἢ φύσεως ἔδοξε κατὰ τὴν ῥητορικὴν εὐδοκιμῆσαι. Δηλοῖ δὲ αὐτοῦ τὸ τῆς φύσεως ἀγεννέστερον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. "Ἄνδρα ἱερὸν καὶ περὶ τὰ θεῖα βακχεύοντα μεγαλοπρεπῶς. "Οτι Μητροφάνης ὁ σοφιστής ἔκγονος ἦν Λαχάρου. "Οτι, φησὶν
10 ὁ συγγραφεὺς, ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἰδεῖν ἰδρυμένον Ἡρώδου τοῦ σοφιστοῦ ἀνάθημα. "Τοῦτο οὖν, φησί, θεασάμενος ἰδρῶσα μὲν ὑπὸ θάμβους καὶ ἐκπλήξεως, οὕτω δὲ τὴν ψυχὴν διετέθην ὑπὸ τῆς εὐφροσύνης, ὥστε οὐχ οἷός τε ἦν οἴκαδε ἐπανιέναι, πολλάκις δὲ ἀπιῶν ἐπαναστρέφειν ἐπὶ τὸ θέαμα· τοσοῦτον αὐτῷ κάλ-
15 λος ἐνεκέρασεν ὁ τεχνίτης, οὐ γλυκὺ τι καὶ ἀφροδίσιον, ἀλλὰ βλοσυρόν τε καὶ ἀνδρικόν, ἔνοπλον μὲν, οἷον δὲ ἀπὸ νίκης ἐπανηγμένης καὶ τὸ γεγηθὸς ἐπιφαινούσης".

"Οτι Ἰέριον τὸν Πλουτάρχου, ὑπὸ Πρόκλῳ φιλοσοφοῦντα, ἐς τὴν Κυρίνου λεγομένην οἰκίαν θεάσασθαι φησι μικρὰν οὕτω κε-
20 φαλὴν μόνην ἀνθρώπου, τό τε μέγεθος καὶ τὸ εἶδος οὐδὲν ἐρεβίνθου διαφέρουσαν διὸ καὶ ἐρεβίνθον αὐτὴν καλεῖσθαι· τὰ δ' ἄλλα κεφαλὴν ἀνθρωπεῖαν εἶναι, ὀφθαλμούς τε ἔχειν καὶ πρόσωπον καὶ τρίχας ἄνω καὶ στόμα πᾶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος φωνὴν ἀφιέναι, ὅσον ἀνθρώπων χιλίων, τοσοῦτον μεγάλην. Τοῦτο τερατευ-
25 σάμενος περὶ τοῦ ἐρεβίνθου ὁ συγγραφεὺς τῆς κεφαλῆς, καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτῆς ἄξια Δαμασκίῳ τῷ δυσσεβεῖ καὶ γράφειν καὶ πιστεύειν προστερατεύεται.

Ἄλλοτε Σαλούστιος κινίζων οὐ τὴν εἰθισμένην ὁδὸν ἐπορεύετο τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν κεχαραγμένην πρὸς ἔλεγχόν τε καὶ λοιδορί-
30 αν καὶ τὸν μάλιστα δὴ πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς. Ὑπεδέδετο δ' οὗτος σπανιάκις, ἢ τὰς Ἀττικὰς ἰφικρατίδας ἢ τὰ συνήθη σάνδαλα περιδεδεμένος Ἐφαίνεται δὲ οὐδέποτε ἐπὶ πλεῖστον χρόνον οὔτε ἀρω-

φρόνημα καὶ λόγο πομπώδη. Ὅτι ὁ Σουπτηριανὸς ἀρχισε νὰ σπουδάξει ρητορικὴν τριάντα χρόνων, ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἦταν κάπως νωθρός, ὅμως ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν φιλοπονίαν τοῦ ἔπειτα στὶς λαμπρὰς καὶ ἔνδοξες Ἀθῆνας ἀναγορεύθη σοφιστὴς καὶ δὲν ὑστεροῦσε πολὺ στὴ δόξαν ἀπὸ τὸν Λαχάρη. Ὅτι καὶ ὁ Λαχάρης ἀπὸ τὴν ἐπιμέλειάν του μᾶλλον παρὰ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ θεωρήθη ὅτι εὐδοκίμησε στὴ ρητορικὴν καὶ τὴν κάποτε κατωτερότητά του τὴ φανερώνουν τὰ συγγράμματά του. Ἦταν ἄνδρας ἱερὸς καὶ ἡ βακχεία του σὰ θεῖα ἦταν μεγαλοπρεπής. Ὅτι ὁ Μητροφάνης ὁ σοφιστὴς ἦταν γόνος τοῦ Λαχάρη. Ὁ συγγραφέας λέγει ὅτι εἶδε ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, πού εἶχε στήσει ὡς ἀφιέρωμα ὁ Ἡρώδης ὁ σοφιστὴς. Αὐτὸ λοιπόν, λέγει, ὅταν τὸ εἶδα μὲ ἔλουσε ἰδρώτας ἀπὸ τὸ θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπληξὴν καὶ μοῦ δημιουργήθη τέτοια ψυχικὴ διάθεση ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν, ὥστε δὲν ἤμουν σὲ θέσιν νὰ γυρίσω στὸ σπίτι μου, καὶ πολλὰς φορές ἐνῶ ἔφευγα, ἐπέστρεφα στὸ θέαμα. Τόση ὁμορφιὰ εἶχε ἀπλώσει σ' αὐτὸ ὁ τεχνίτης, ὅχι γλυκιὰ καὶ χαριτωμένη, ἀλλὰ ἀγριωπὴ καὶ ἀνδρική καὶ ἐνοπλὴ, σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ νίκη καὶ πού φανέρωνε τὴ χαρὰν.

Ὅτι ὁ Ἰέριος, ὁ υἱὸς τοῦ Πλουτάρχου, ὅταν ἀκουγε, λέγει, τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Πρόκλου στὴ λεγόμενη οἰκίαν τοῦ Κυρίνου εἶδε ἓνα τόσο μικρὸν κεφάλιν μόνον ἀνθρώπου, πού δὲν διέφερε καθόλου στὸ μέγεθος καὶ στὴν μορφήν ἀπὸ ἐρέβινθο (ρεθύθιν), γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔλεγε ἐρέβινθος. Κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν κεφάλιν ἀνθρώπινον, εἶχε μάτια καὶ πρόσωπον καὶ μαλλιά στὸ πᾶν μέρος καὶ στόμα κανονικόν, καὶ ἀπὸ τὸ στόμα ἔβγαζε φωνὴν τόσο μεγάλην, ὅση εἶναι ἡ φωνὴν χιλίων ἀνδρῶν. Αὐτὸ τὸ τερατῶδες εἶπε γιὰ τὸ κεφάλιν τοῦ ἐρέβινθου ὁ συγγραφέας, καὶ μύρια ἄλλα τερατῶδη γι' αὐτό, ἀντάξια γιὰ τὸν δυσσεβῆ Δαμάσκιον νὰ τὰ γράφει καὶ νὰ τὰ πιστεύει.

Ὁ Σαλούστιος πού ἐκλινε στὴν κυνικὴν φιλοσοφίαν, δὲν βάδιζε τὸ συνηθισμένον δρόμον τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ ἐκείνον πού ἔχει χαραχθεῖ πρὸς ἔλεγχον καὶ χλευασμὸν καὶ πρὸς τὸν ὑπερβολικὸν μόχθον γιὰ τὴν ἀρετήν. Πολὺ σπάνια φοροῦσε στὰ πόδια ἢ τίς Ἀττικὰς ἰφικρατίδες¹² ἢ τὰ συνηθισμένα σανδάλια. Γιὰ πολὺν καιρὸν δὲν φαινόταν νὰ ἀρρωσταίνει στὸ σῶμα οὔτε νὰ ταλαιπωρεῖται ψυχικῶς, ἀλλὰ ὑπέμε-

στῶν τὸ σῶμα οὔτε ταλαιπωρουρούμενος τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ (τὸ λεγόμενον) εὐλόφῳ αὐχένι τὴν ἄσκησιν ὑπέμενε. Καλὰ καὶ ἀξιέπαινα πολιτεύματα, καὶ ὅσα τοιαῦτα φιλανθρωπεύματα.

Ὁ Καρχηδονίων βασιλεὺς Γιζέριχος, ἀκούσας ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τὸν σύμμαχον αὐτοῖς κατ' αὐτοῦ Μαρκελλῖνον δόλω καὶ παρὰ τοὺς ὄρκους ἀνεῖλον, ἦσθη τε ἄγαν ἐπὶ ταῖς ἐλπίσι τῆς νίκης, καὶ ἔδοξεν εἰρηκέναι λόγον οὐ Καρχηδονίῳ προσήκοντα, ἀλλὰ Ῥωμαίῳ βασιλεῖ· τοὺς γάρ τοι Ῥωμαίους ἔφατο τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀποκόψαι τὴν δεξιάν. Ὁ δὲ Μαρκελλῖνος τῆς Δαλμάτων ἦν χῶρας αὐτοδέσποτος ἡγεμών, ἔλλην τὴν δόξαν.

Ὅτι ὁ Σαλούστιος εἰς τοὺς τῶν ἐντυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ἀφορῶν προέλεγεν ἐκάστοτε τὴν διὰ γενησομένην ἐκάστῳ τελευτήν. Τὴν δ' αἰτίαν τῆς προγνώσεως οὐδ' αὐτὸς εἶχε φράζειν, καίτοι ἐπειρᾶτο ἐρωτώμενος τὸ σκοτεινὸν τῶν ὀφθαλμῶν αἰτιᾶσθαι καὶ ἀγλυῶδες καὶ νοτισμοῦ μεστόν, οἷον ἐπὶ πένθεσι ταῖς κόραις αὐταῖς ἐμφερόμενον. Καὶ Οὐράνιον τινὰ ὄνομα, Ἀπαμείας τῆς ἐν Συρίᾳ πολίτην καὶ ἄρξαντα Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν γνωρίζειν τὸν ὅμοιον τρόπον τοὺς πολυαράτους γόητάς φησι. Καὶ Νόμον δὲ τινὰ τοῦνομα, πολίτην ἴδιον, ὁ συγγραφεὺς λέγει ἀπὸ τῆς κατὰ τὰ ὄμματα τῶν ἐντυγχανόντων θέας τοὺς λανθάνοντας ἐπιγινώσκειν φονέας. Ὁ δὲ τὸν Αἰγαῖον διαπεραιωθεὶς, ὁ Ἰσίδωρος, καὶ αὐτὸς δὲ Ἀσκληπιάδης, ἔφασκεν ἑωρακέναι πλόκαμον ἐν τῷ Νεῖλῳ ποταμῷ δαμιόνιον τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος. Αὐθις δὲ ποτε παρὰ τὸν Νεῖλον ἐστιωμένοις ἀμφοτέροις (παρῆν δὲ ἐκ τρίτων καὶ ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος) ἀνέδρομεν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ πλόκαμος ὡς ἰδεῖν πεντάπηχης. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα φάσματα λέγει. Ὅτι κατὰ τὴν Ἡλιούπολιν τῆς Συρίας εἰς ὄρος τὸ τοῦ Λιδάνου τὸν Ἀσκληπιάδην ἀνελθεῖν φησι, καὶ ἰδεῖν πολλὰ τῶν λεγομένων βαιτυλίων ἢ βαιτύλων, περὶ ὧν μυρία τερατολογεῖ ἄξια γλώσσης ἀσεβούσης. Λέγει δὲ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν Ἰσίδωρον ταῦτα χρόνῳ ὕστερον θεάσασθαι. Ἡ δὲ ἱερὰ γενεὰ καθ' ἑαυτὴν διέξῃ βίον θεοφιλῆ καὶ εὐδαίμονα, τὸν τε φιλοσοφοῦντα καὶ τὸν τὰ θεῖα θεραπεύοντα. Ἀνέκαιον ὀσίῳ πυρὶ τοὺς βωμούς.

νε τὴν ζωὴ τῆς ἄσκησης σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο, “μὲ ὄρθιο αὐχένα”. Καλοὶ καὶ ἀξιέπαινοι τρόποι ζωῆς καὶ ὅσα ἄλλα δέχονται οἱ ἄνθρωποι μὲ φιλοφροσύνη.

Ὁ βασιλιάς τῶν Καρχηδονίων Γιζέριχος, ὅταν ἄκουσε ὅτι οἱ Ρωμαῖοι σκότωσαν μὲ δόλο καὶ παρὰ τοὺς ὅρκους τὸν σύμμαχό τους ἐναντίον του Μαρκελλῖνο, εὐχαριστήθηκε ὑπερβολικὰ ἐλπίζοντας σὲ νίκη, καὶ λένε ὅτι εἶπε λόγο ποὺ δὲν ἄρμοξε σὲ Καρχηδόνο, ἀλλὰ σὲ Ρωμαῖο βασιλιά. Οἱ Ρωμαῖοι, εἶπε, μὲ τὸ ἀριστερὸ χερί ἔκοψαν τὸ δεξιό τους. Ὁ Μαρκελλῖνος ἦταν ἀνεξάρτητος ἡγεμόνας τῆς Δαλματίας, εἰδωλολάτρης στὴν πίστη.

“Ὅτι ὁ Σαλοῦσιος παρατηρώντας τὰ μάτια τῶν συνομηλητῶν του προέλεγε συχνὰ τὸ βίαιο τέλος τοῦ καθενός. Τὴν αἰτία αὐτῆς τῆς πρόγνωσης δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἐξηγήσει οὔτε καὶ ὁ ἴδιος, ἂν καὶ προσπαθοῦσε, ὅταν τὸν ρωτοῦσαν, ν’ ἀποδώσει τὴν αἰτία στὴν σκοτεινότητα καὶ τὴν θολότητα καὶ τὴν ὑγρότητα τῶν ματιῶν, τὰ ὁποῖα πάνω στίς κόρες τῶν ματιῶν ἔδειχναν σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ πένθος. Λέγει ἀκόμα ὅτι κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Οὐράνιος, πολίτης τῆς Συριακῆς Ἀπέμειας, ποὺ ἔγινε ἡγεμόνας τῆς Καισάρειας στὴν Παλαιστίνη, ἀναγνώριζε μὲ ἴδιο τρόπο ἀπὸ τὰ μάτια τοὺς καταραμένους γόητες. Καὶ κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Νόμος, συμπολίτης του, λέγει ὁ συγγραφέας, ὅτι κοιτάζοντας στὰ μάτια τοὺς συνομηλητές του ἀντιλαμβανόταν τοὺς φονεῖς ποὺ κρύβονταν μέσα σ’ αὐτά. Καὶ ὁ Ἰσίδωρος ποὺ εἶχε διασχίσει τὸ Αἰγαῖο, Ἀσκληπιάδης καὶ ὁ ἴδιος, ἔλεγε ὅτι εἶχε δεῖ μέσα στὸν Νεῖλο ποταμὸ μὰ πλεξούδα μαλλιῶν ὑπερβολικῆς στοῦ μέγεθος καὶ στὴν ὁμορφιά. Ἐπίσης κάποτε κοντὰ στὸ Νεῖλο ὅταν καὶ οἱ δύο ἔτρωγαν (ἦταν παρὼν τρίτος καὶ ὁ φιλόσοφός μας), ἀνέβηκε ἀπὸ τὸ ποτάμι μὰ πλεξούδα ποὺ φαινόταν νὰ εἶναι πέντε πήχων. Διηγεῖται καὶ πολλὰ τέτοια φαινόμενα. “Ὅτι στὴν Ἡλιούπολη τῆς Συρίας στὸ βουνὸ Λίβανος ἀνέβηκε, λέγει, ὁ Ἀσκληπιὸς καὶ εἶδε πολλὰ ἀπὸ τὰ λεγόμενα βαιτύλια ἢ βαιτύλα¹³, γιὰ τὰ ὁποῖα λέγει ἄπειρες τερατολογίες ἄξιες σὲ γλώσσα ἀσεβῆ. Λέγει ὅτι καὶ ὁ ἴδιος (ὁ Δαμάσκιος) καὶ ὁ Ἰσίδωρος τὰ εἶδαν ὕστερα ἀπὸ καιρὸ. Ἐνῶ ἡ ἱερὴ γενεὰ ζοῦσε βίῳ θεοφιλῆ καὶ εὐτυχισμένο, τὸ βίος τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν θείων. Στους βωμοὺς ἀναβαν ἱερὸ πῦρ.

Ὅτι ἡ πάρδαλις αἰεὶ φησί διψῆ, ὁ ἰέραξ οὐδέποτε· διὸ σπα-
 νιάκις ὄραται πίνων. Ὁ ἵπποπόταμος ἄδικον ζῶον, ὅθεν καὶ ἐν
 τοῖς ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ἀδικίαν δηλοῖ· τὸν γὰρ πατέρα
 ἀποκτείνας θιάζεται τὴν μητέρα. Ὁ σοῦχος δίκαιος· ὄνομα δὲ
 5 κροκοδείλου καὶ εἶδος ὁ σοῦχος οὐ γὰρ ἀδικεῖ ζῶον οὐδέν. Τὰς
 δώδεκα ὥρας ἡ αἴλουρος διακρίνει, νύκτας καὶ ἡμέρας σὺρουσα
 καθ' ἑκάστην αἰεὶ, δίκην ὀργάνου τινὸς ὠρογνωμονοῦσα. Ἀλλὰ
 καὶ τῆς σελήνης, φησὶν, ἀπαριθμεῖται τὰ φῶτα τοῖς οἰκείοις γεν-
 νήμασι. Καὶ γὰρ τὴν αἴλουρον ζ' μὲν τὸν πρῶτον, ζ' δὲ τὸν δεύτε-
 10 ρον τόκον, τὸν τρίτον ε', καὶ δ' τὸν τέταρτον, καὶ γ' τὸν πέμπτον,
 ἐφ' οἷς δύο τὸν ἕκτον καὶ ἓνα ἐπὶ πᾶσι τὸν ἑβδομον· καὶ εἶναι το-
 σαῦτα γεννήματα τῆς αἰλούρου, ὅσα καὶ τὰ τῆς σελήνης φῶτα.
 Ὁ κῆθος (ἔστι δὲ πιθήκου εἶδος) ἀποσπερμαίνει κατὰ τὴν σύνο-
 δον ἡλίου καὶ σελήνης. Ὁ ὄρυξ τὸ ζῶον παρνούμενος ἀνατέλλειν
 15 διασημαίνει τὴν Σῶθιν. Ἔως οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν διέστησαν εἰς
 ἔριν πολιτοφθόρον. Καὶ προέλεγε κατὰ τὴν ἀπόρρητον θέαν. Ὁ
 δ' ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ φωτὸς φανεῖς ὄγκος οἶον παγεῖς εἰς πρόσωπον
 διεμορφοῦτο, πρόσωπον ἀτεχνῶς θεσπέσιον δὴ τι καὶ ὑπερφυές,
 οὐ γλυκείαις χάρισιν, ἀλλὰ βλοσυραῖς ἀγαλλόμενον, κάλλιστον
 20 δὲ ὅμως ἰδεῖν καὶ οὐδὲν ἥττον ἐπὶ τῷ βλοσυρῷ τὸ ἥπιον ἐπιδεικνύ-
 μενον, ὃν Ἀλεξανδρεῖς ἐτίμησαν Ὅσιριν ὄντα καὶ Ἀδωνιν κατὰ
 τὴν μυστικὴν θεοκρασίαν.

Ὅτι ἐνήν, φασὶ τῇ τοῦ Ἡραΐσκου τοῦ φιλοσόφου φύσει καί
 τι τοὺς μολυσμοὺς τῆς γενέσεως ἀναινόμενον· εἰ γοῦν αἰσθοίτο
 25 φθεγγομένης ὅπως δὴ καὶ ὅθεν γυναικὸς ἀκαθάρτου τινός, ἤλγει
 παραχρῆμα τὴν κεφαλὴν. Οὕτω μὲν ζῶντι συνῆν αἰεὶ τι θεοειδές
 ἀποθανόντι δὲ ἐπειδὴ τὰ νομιζόμενα τοῖς ἱερεῦσιν ὁ Ἀσκληπιά-
 δης ἀποδιδόναι παρεσκευάζετο, τά τε ἄλλα καὶ τὰς Ὅσιριάδας
 ἐπὶ τῷ σώματι περιβολάς, ἀντίκα φωτὶ κατελάμπετο πανταχῇ τῶν
 30 σινδόνων ἀπόρρητα διαγράμματα, καὶ περὶ αὐτὰ καθεωρᾶτο φα-
 σμάτων εἶδη θεοπρεπῶν. Ἦν δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ πρώτη γένεσις ἱερὰ
 καὶ μυστικὴ. Λέγεται δὲ κατελθεῖν ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ φῶς ἐπὶ
 τοῖς χεῖλεσιν ἔχων τὸν κατασιγάζοντα δάκτυλον, οἶον Αἰγύπτιοι

“Ὅτι ἡ πάρδαλη, λέγει, διψᾷ πάντοτε, τὸ γεράκι ποτέ, γι’ αὐτὸ καὶ σπάνια τὸ βλέπουν νὰ πίνει. Ὁ ἵπποπόταμος εἶναι ζῶο ἀδικο, γι’ αὐτὸ καὶ στὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα δηλώνει τὴν ἀδικία· γιατί, ἀφοῦ σκοτώσει τὸν πατέρα του, βιάζει τὴ μητέρα του. Ὁ σοῦχος εἶναι δίκαιος· εἶναι ὄνομα καὶ ἓνα εἶδος κροκοδείλου· δὲν ἀδικεῖ κανένα ζῶο. Ὁ ἀγριόγατος δικρίνει τὶς δώδεκα ὥρες, καὶ τὶς νύχτες καὶ τὶς μέρες οὐρεῖ πάντοτε κάθε ὥρα σὰν ἓνα ὄργανο ποὺ δείχνει τὶς ὥρες. Ἀλλὰ καὶ τῆς σελήνης, λέγει, τὸ φῶς μετράει μὲ τὰ παιδιὰ του. Γιατὶ ἡ ἀγριόγατα κάνει ἑπτὰ παιδιὰ στὴν πρώτη γέννα, ἕξι στὴ δεύτερη, πέντε στὴν τρίτη, τέσσερα στὴν τέταρτη, τρία στὴν πέμπτη, δύο στὴν ἕκτη γέννα καὶ ἓνα σὲ ὅλη τὴν ἑβδομη. Καὶ εἶναι τόσα τὰ παιδιὰ τῆς ἀγριόγατας, ὅσες εἶναι οἱ ἡμέρες τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου. Ὁ κῆβος (ἓνα εἶδος πιθήκου) ἐκσπερματίζει κατὰ τὴ σύνοδο τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Τὸ ζῶο ὄρουξ ὅταν φτερνίζεται σημαίνει ὅτι ἀνατέλλει ἡ Σῶθις. Ὡσπου οἱ ἡγεμόνες τοὺς χωρίσθηκαν σὲ φιλονεικία ἀνθρωποφθόρο. Καὶ προέλεγε σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόρρητη θεά. Ὁ ὄγκος τοῦ φωτὸς ποὺ φάνηκε στὸν τοῖχο σὰ νὰ εἶχε καρφωθεῖ ἔπαιρνε τὴ μορφή προσώπου, ἐνὸς προσώπου ποὺ ἦταν ὑπερβολικὰ θεσπέσιο καὶ ὑπερφυσικό, ποὺ δὲν χαιρόταν μὲ γλυκὰ χαρίσματα, ἀλλὰ ἀγάλλεται μὲ τὰ βλοσυρά, εἶναι ὅμως πάρα πολὺ ὠραῖο νὰ τὸ βλέπεις καὶ δείχνει καθόλου λιγότερο πάνω στὸ βλοσυρὸ τὴν ἠπιότητα. Αὐτὸν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὸν τίμησαν, γιατί ἦταν ὁ Ὡσειρις καὶ ὁ Ἀδωνις στὰ θεῖα μυστήρια.

Ἐπῆρχε, λέγει, στὴ φύση τοῦ φιλοσόφου Ἡραΐσκου κάτι ποὺ δὲν δεχόταν τοὺς μολυσμοὺς τῆς γέννησης· ἂν λοιπὸν αἰσθανόταν νὰ μιλᾷ κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ἀπὸ κάποιο μέρος μιὰ γυναίκα ἀκάθαρτη, ἀμέσως τὸν ἔπιανε πονοκέφαλος. Ἔτσι ὅσο ζοῦσε εἶχε πάντοτε κάτι τὸ θεϊκό. Κι ὅταν πέθανε, ὅταν ὁ Ἀσκληπιάδης ἐτοιμαζόταν νὰ ἀποδώσει τὰ καθιερωμένα στοὺς ἱερεῖς, ὅλα τὰ ἄλλα καὶ τὰ φορέματα τοῦ Ὡσειρη, ἀμέσως ἔλαμψαν ἀπὸ φῶς σὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῶν σεντονιῶν μυστικὰ διαγράμματα, καὶ γύρω τοὺς φαίνονταν διάφορες θεῖες μορφές. Καὶ ἡ πρώτη του γέννηση ἦταν ἱερὴ καὶ μυστικὴ. Λέγεται ὅτι γεννήθηκε ἔχοντας στὰ χεῖλη τὸ δάχτυλο ποὺ ἐπιβάλλει σιωπὴ, ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι μυθολογοῦν ὅτι γεννήθηκε

μυθολογοῦσι γενέσθαι τὸν Ὠρον, καὶ πρὸ τοῦ Ὠρου τὸν Ἥλιον. Καὶ ἐπεὶ συνεπεφύκει τοῖς χεῖλεσιν ὁ δάκτυλος, ἐδεήθη τομῆς, καὶ διέμεινεν αἰεὶ τὸ χεῖλος ὑποτετιμημένον ἰδεῖν, φανεροῦν τὸ σημεῖον τῆς ἀπορρήτου γενέσεως. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Πρόκλος εἶναι τοῦ ἀμείνονα τὸν Ἡραΐσκον ὁμολογεῖν· ἃ μὲν γὰρ αὐτὸς ἤδει, καὶ ἐκεῖνον εἰδέναί, ἃ δὲ Ἡραΐσκος οὐκέτι Πρόκλον.

Ὅτι Ἀνθέμιον οὗτος τὸν Ῥώμης βασιλεύσαντα ἑλληνόφρονα καὶ ὁμόφρονα Σεθήρου τοῦ εἰδώλοις προσανακειμένου λέγει, ὃν αὐτὸς ὑπατον χειροτονεῖ, καὶ ἀμφοῖν εἶναι κρυφίαν βουλὴν τὸ τῶν εἰδώλων μύσος ἀνανεώσασθαι. Ὅτι καὶ Ἴλλων οὗτος καὶ Λεόντιον, ὃν ἐκεῖνος ἀντιχειροτονεῖ Ζήνωνι βασιλέα, τὰ αὐτὰ καὶ φρονεῖν καὶ βούλεσθαι πρὸς ἀσέβειαν, Παιμπρεπίου πρὸς ταύτην αὐτοῦς ἐλκύσαντος, διατείνεται. Ὅτι περὶ Παιμπρεπίου τὸ τερατολόγον καὶ ἀπιστότατον φίλοις, καὶ τὸν βίαιον θάνατον ὁμοίως τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸς ἱστορεῖ· ἣν δ' Αἰγύπτιος γένος, τέχνην γραμματικὸς ὁ Παιμπρέπιος. Οὐκ εἶμι πρόθυμος πρᾶγμα λέγειν καὶ ἄδηλον εἰς ἀλήθειαν καὶ πρόχειρον εἰς φιλαπεχθημοσύνην. Βούλομαι δὲ καὶ ἀφεῖς ἤδη τὸν Πύθειον ἐπὶ τὸν Ἡραΐσκον ἐπανελθεῖν τὸν Εὐβοέα. Ἀνεβόα μέγιστον ὅσον. Τῆς κεφαλῆς αἰ κόμμαι καθεῖντο μέχρι τῶν ὤμων.

Ὅτι Φοίνικες καὶ Σύροι τὸν Κρόνον Ἥλ καὶ Βῆλ καὶ Βωλαθὴν ἐπονομάζουσιν. Ἐνέβησαν μὲν εἰς τὸ ρεῖθρον τοῦ Μαιάνδρου διανήξασθαι ποταμοῦ αὐτὸς τε καὶ ὁ Ἀσκληπιόδοτος, ὁ πάλαι γεγωνὸς παιδαγωγὸς αὐτοῦ· ὁ δὲ σφᾶς ἐν μέσαις ταῖς δίναις ἀπολαβῶν, ὁ Μαιάνδρος, ὑποβρυχίους ἐποίει, ἕως ὃ Ἀσκληπιόδοτος ἐπὶ μικρὸν ἀναδύς, ὅσον θεάσασθαι τὸν ἥλιον, “ἀποθνήσκωμεν”, ἔφη, καὶ τι προσθεῖναι καὶ ἀπόρρητον ἠδυνήθη. Τότε δὲ ἐξαίφνης, ἀπ' οὐδεμιᾶς φανεραῆς προμηθείας, ἐπὶ τῆς ὄχθης ἔκειντο τοῦ ποταμοῦ ἡμιθνήτες· εἶτα ἀνακτησάμενοι τὰς ψυχὰς ἀνεχώρησαν ἐξ αὐτῶν τῶν γε τοῦ ἄδου ρευμάτων. Οὕτως ἔνθεον ἐκτίησατο δύναμιν ὁ Ἀσκληπιόδοτος, καὶ ταῦτα μετὰ τοῦ σώματος ἔτι ὦν. Ἀπόλλωνος αὐτὰς τοῦτο δὴ τὸ χωρίον οἱ Κᾶρες καλοῦσιν. Ὁ Ἀσκληπιόδοτος τοίνυν ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς Ἀφροδισι-

ὁ Ὑδροσ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ὑδροσ ὁ Ἥλιος. Κι ἐπειδὴ τὸ δάχτυλο εἶχε συμφυεῖ μὲ τὰ χεῖλη, χρειάσθηκε νὰ γίνει τομή, καὶ τὸ χεῖλος φαινόταν πάντοτε νὰ εἶναι κομμένο ἐλαφρὰ, ὑποδηλώνοντας τὴν ἀπόρρητη γέννησή του. Λέγεται ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Πρόκλος παραδέχεται ἀνώτερό του τὸν Ἡραϊσκο· γιατί αὐτὰ πού ἤξερε αὐτός, τὰ ἤξερε καὶ ἐκεῖνος, ὅσα ὅμως ἤξερε ὁ Ἡραϊσκος δὲν τὰ ἤξερε ὁ Πρόκλος.

Ὅτι τὸν Ἀνθέμο, πού βασίλευσε στὴ Ρώμη καὶ ἦταν ἐθνικὸς καὶ ὁμόφρων τοῦ Σεβήρου πού λάτρευε τὰ εἰδῶλα, τὸν χειροτόνησε ὑπατο καὶ εἶχαν καὶ οἱ δύο κρυφὸ σχέδιο νὰ ἀνανεώσουν τὸ βδέλυγμα τῶν εἰδώλων. Καὶ ὁ Ἴλλους καὶ τὸν Λεόντιος, πού ἐκεῖνος ἀντιχειροτόνησε βασιλιὰ στὴ θέση τοῦ Ζήνωνα, εἶχαν τὰ ἴδια φρονήματα καὶ τὰ ἴδια σχέδια γιὰ τὴν ἀσέβεια, καὶ διατείνεται ὅτι πρὸς τὴν ἀσέβεια τοὺς εἶχε παρασύρει ὁ Παμπρέπιος. Ὅτι τὴν τερατολογία καὶ τὴν ἀπιστία τοῦ Παμπρεπίου πρὸς τοὺς φίλους καὶ τὸ βίαιο θάνατό του τὰ ἱστορεῖ καὶ αὐτὸς ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους· ὁ Παμπρέπιος ἦταν Αἰγύπτιος καὶ ἀσκοῦσε τὴν τέχνη τοῦ γραμματικοῦ. Δὲν εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑποστηρίξω ἓνα πράγμα πού δὲν ἔχει φανερὴ τὴν ἀλήθεια καὶ εἶναι εὐκόλο νὰ ὑποκινήσει μίσος. Θέλω ὅμως, ἀφήνοντας πιά τὸν Πύθιο, νὰ ἐπανέλθω στὸν Ἡραϊσκο τὸν Εὐβοέα. Φώναζε ὅσο γίνεται δυνατότερα. Τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του κατέβαιναν ὡς τοὺς ὤμους.

Ὅτι οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Σύροι ὀνομάζουν τὸν Κρόνο Ἥλ καὶ Βήλ καὶ Βωλαθὴν. Μπῆκαν στὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου νὰ τὸν διασχίσουν κολυμπώντας, ὁ ἴδιος καὶ ὁ Ἀκκληπιόδοτος, ὁ παλαιὸς παιδαγωγὸς του· ὁ Μαινανδρος παίρνοντας τοὺς μέσα στὶς δίνες του, τοὺς κατέβασε στὸ βυθό, ὥσπου ὁ Ἀσκληπιόδοτος βγαίνοντας μὰ στιγμὴ στὴν ἐπιφάνεια, ὅσο γιὰ νὰ δεῖ τὸν ἥλιο, εἶπε “Πεθαίνομε”· μπόρεσε ὅμως νὰ προσθέσει καὶ κάτι ἀπόρρητο. Τότε ξαφνικὰ, ἀπὸ καμμιὰ φανερὴ πρόνοια, βρέθηκαν νὰ κείτονται μισοπεθαμένοι στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀνέκτησαν τὶς ψυχές τους, βγήκαν μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ρεύματα τοῦ Ἄδη. Ἔτσι ὁ Ἀκκληπιόδοτος ἀπέκτησε θεϊκὴ δύναμη, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἀκόμα βρισκόταν μέσα στὸ σῶμα. Αὐτὸ τὸ μέρος οἱ Κάρεις τὸ καλοῦν Αὐλὲς τοῦ Ἀπόλλωνα. Ὁ Ἀσκληπιόδοτος λοιπὸν ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὶς

άδα οἴκαδε ἐπανερχόμενος, ἤδη μὲν ὁ ἥλιος ἐδεδύκει, ὁ δὲ παρα-
 χρήμα ἀνατέλλουσαν ἐθεάσατο τὴν σελήνην οἷα πανσέληνον οὖ-
 σαν, καίτοι οὐκ ἦν ἐν τῷ διαμετροῦντι ζωδίῳ τὸν ἥλιον. Ἀλλὰ δὴ
 καὶ τοῦτο τὸ ἄγαλμα καθεῖλεν ἢ πάντα τὰ ἀρχαῖα καθελοῦσα
 5 ἀνάγκη. Ἀλεξανδρεὺς ἦν τὸ γένος, οὐκ ἐπιφανῶν γονέων τὰ ἀπὸ
 τῆς τύχης, ἐπιεικῶν δὲ ἄλλως καὶ ἱερῶν.

Ὅτι περὶ Ἰακώβου τοῦ ἱατροῦ, ὃς ἐγγὺς μὲν τὸ γένος Ἀλε-
 ξανδρεὺς ἦν, πορρώτερον δ' ἐκ Δαμασκοῦ, υἱὸς δ' ἱατροῦ μ' ἔτη
 τῇ πείρα σχολάσαντος καὶ μικροῦ τὴν οἰκουμένην ἐπὶ γυμνασίᾳ
 10 καὶ κρίσει τῆς τέχνης ἐπελθόντος, ὃς καὶ τὸν Ἰάκωβον τὴν ἱατρο-
 κὴν τὸν παῖδα ἐπὶ ἔτη τὰ ἴσα ἐδιδάξατο· περὶ τοίνυν τοῦδε τοῦ Ἰ-
 ακώβου, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, πολλὰ παράδοξα λέγει, καὶ ὡς ἀκού-
 σασ γυναικα παρεῖσαν ἀθροώτερον πάντας ἀποβαλεῖν τοὺς ὀδόν-
 τας, ἐκ τούτου μόνου τοῦ συμβεθηκότος ἀνειπεῖν τὰ περὶ τῆς γυ-
 15 ναικὸς ἅπαντα, εἰδὸς τε καὶ χρῶμα σώματος καὶ μέγεθος καὶ τῆς
 ψυχῆς ὅσα φυσικώτερα τῶν ἡθῶν. Ὅτι ὁ τοῦ Ἰακώβου πατὴρ
 μετὰ τὴν πολλὴν τῆς οἰκουμένης πλάνην ἦλθε καὶ εἰς τὸ Βυζάντι-
 ον, φησί, καὶ τοὺς ἐνταῦθα κατέλαβεν ἱατροὺς οὐδὲν ἄρα τῆς τέ-
 χνης ἐπισταμένους ἀκριβῆς οὐδὲ αὐτόπειρον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλο-
 20 τρίων δοξασμάτων οὐ θεραπεύοντας ἀλλὰ φλυαροῦντας (ἄμφω
 δέ, καὶ ὁ παῖς καὶ ὁ φύς, ἀσέβει ἦστην). Ὅτι ἐχρῶντο κατὰ τῶν
 νόσων οὗτοι καθαρσίους πολλοῖς καὶ βαλανείους, χειρουργεῖν δὲ
 σιδήρῳ καὶ πυρὶ οὐ λίαν ἦσαν ἔτοιμοι, ἀλλὰ καὶ τὰ μοχθηρότερα
 τῶν ἐλκῶν διαίτη κατηγωνίζοντο· φλεβοτομίαν δ' οὐ προσίετο.
 25 Ἐπειθεν ὁ Ἰάκωβος τοὺς πλουσίους ἱατρεύων βοηθεῖν τῇ νοσοῦ-
 ση πενία, καὶ αὐτὸς προῖκα ἰάτρειε, τῷ δημοσίῳ μόνῳ ἀρκούμε-
 νος σιτηρεσίῳ. Ὅτι φησὶν ὁ συγγραφεὺς· “Εἶδον εἰκόνα τοῦ Ἰα-
 κώβου Ἀθήνησι, καὶ μοι ἔδοξεν ὁ ἀνὴρ εὐφυνῆς μὲν οὐ πάνυ εἶ-
 ναι, σεμνὸς δὲ καὶ ἐμβριθής”. Οὗτος δὲ ὁ Ἰάκωβος Πρόκλῳ νο-
 30 σοῦντι, ἐν Ἀθήναις διατρίβων καὶ θαυμαζόμενος, προσέταξεν
 ἀπέχεσθαι μὲν κράμβης, ἐμφορεῖσθαι δὲ τῶν λαχάνων· ὁ δὲ κατὰ
 τὸν Πυθαγόρειον νόμον οὐκ ἠνέσχετο μαλάχης ἐσθίειν.

Αὐλὲς στήν πατρίδα του Ἀφροδισιάδα, ἤδη ὁ ἥλιος εἶχε δύσει, καὶ αὐτὸς ὅμως εἶδε ἀμέσως νὰ ἀνατέλλει ἡ σελήνη, πού ἦταν πανσέληνος, μολονότι δὲν βρισκόταν στὸ διαμετρικὸ σημεῖο τοῦ ἡλίου. Ἀλλὰ βέβαια κι αὐτὸ τὸ ἄγαλμα γκρέμισε ἡ ἀνάγκη πού γκρέμισε ὅλα τὰ ἀρχαῖα. Ἦταν στή καταγωγή Ἀλεξανδρινός, ἀπὸ τύχη δὲν εἶχε ἐπιφανεῖς γονεῖς, ἦταν ὅμως ἄνθρωποι ἀγαθοὶ καὶ εὐσεβεῖς.

Γιὰ τὸν Ἰάκωβο τὸν ἰατρό, πού ὡς πρὸς τὴν ἐγγύτερη καταγωγή του ἦταν Ἀλεξανδρινός, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ μακρύτερη ἀπὸ τὴ Δαμασκό, αὐτὸς ἦταν υἱὸς ἰατροῦ, πού εἶχε πείρα ἐργασίας σαράντα ἐτῶν, καὶ περιῆλθε ὅλη σχεδὸν τὴν οἰκουμένη γιὰ ἀσκησιμὸν καὶ κρίσιν τῆς ἰατρικῆς τέχνης· αὐτὸς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰάκωβο τὸν δίδαξε γιὰ ἴσον ἀριθμὸν χρόνων τὴν ἰατρικὴν. Γι' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Ἰάκωβο, ὅπως καὶ ἄλλοι, διηγεῖται πολλὰ παράδοξα καὶ τοῦτο· ὅταν ἀκουσε μὰ γυναῖκα πού φταρνιζόταν καὶ ἔχασε ξαφνικὰ ὅλα τὰ δόντια της, ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνο τὸ γεγονὸς εἶπε ὅλο τὸ ἱστορικὸν τῆς γυναίκας, τὴν ὄψη καὶ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος καὶ τὸ μέγεθος καὶ τῆς ψυχῆς τίς πρὸ φυσικὰς κινήσεις. Ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἰακώβου ἔπειτα ἀπὸ τὴν πολλὴν περιπλάνησίν του στήν οἰκουμένη πῆγε καὶ στὸ Βυζάντιο, λέγει, καὶ διαπίστωσε ὅτι οἱ ἐκεῖ γιατροὶ δὲν ἤξεραν τίποτε τὸ ἀκριβὲς ἀπὸ ἰατρικῆς, οὔτε ἀπὸ δικῆς τους πείρας, ἀλλὰ διέθεταν μόνο ξένες γνῶμες μὲ τίς ὁποῖες δὲν θεράπευαν, ἀλλὰ φλυαροῦσαν (καὶ οἱ δύο, πατέρας καὶ υἱὸς ἦταν εἰδωλολάτρεις). Ὅτι γιὰ τὴν θεραπείαν τῶν νόσων χρησιμοποιοῦσαν πολλὰ καθάρσια καὶ λουτρά, ἀλλὰ δὲν ἦταν πολὺ πρόθυμοι νὰ χειρουργοῦν καὶ νὰ κάνουν καυτηριᾶσεις. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύσκολα ἔλκη τὰ ἀντιμετώπιζαν μὲ τὴ δίαιτα, καὶ δὲν δέχονταν τὴν φλεβοτομίαν. Ὁ Ἰάκωβος θεραπεύοντας τοὺς πλούσιους τοὺς ἔπειθε νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀρρωστοὺς φτωχοὺς. Ὁ ἴδιος θεράπευε δωρεὰν καὶ τοῦ ἦταν ἀρκετὸ μόνο στὸ δημόσιον σιτηρέσιον. Ὁ συγγραφεὺς λέγει· “Εἶδα εἰκόνα τοῦ Ἰακώβου στήν Ἀθήνα, καὶ μοῦ φάνηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦταν καὶ πολὺ πνευματώδης, ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ στοχαστικὸς. Αὐτὸς ὁ Ἰάκωβος στὸν Πρόκλο, πού ἦταν ἀσθενής, ὅταν βρισκόταν στήν Ἀθήνα καὶ ἦταν ἀντικείμενον θαυμασμοῦ, ὅρισεν νὰ ἀπέχει ἀπὸ τὴν κράμβη, ἀλλὰ νὰ τρώει πολλὰ λαχανικά. Αὐτὸς ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸ νόμον τοῦ Πυθαγόρα, δὲν δεχόταν νὰ φάγει μολόχα.

Ἦν δὲ ὁ Ἀσκληπιόδοτος οὐχ ὀλόκληρος τὴν εὐφυΐαν, ὡς τοῖς πλείστοις ἔδοξε τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπορεῖν μὲν ὀξύτατος, συνεῖναι δὲ οὐ λίαν ἀγχίνους οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτῷ ὅμοιος, ἄλλως τε καὶ τὰ θειότερα τῶν πραγμάτων, ὅσα ἀφανῆ καὶ νοητὰ καὶ τῆς
 5 Πλάτωνος ἐξαίρετα διανοίας. Πρὸς δὲ τὴν Ὀρφικὴν τε καὶ Χαλδαϊκὴν τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν, καὶ τὸν κοινὸν φιλοσοφίας νοῦν ὑπεραίρουσαν, ἔτι μᾶλλον ἐλείπετο. Πρὸς δὲ φυσιολογίαν τῶν καθ' ἑαυτὸν πάντων ἦν ἐρωμενέστατος ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀφ' ὧν καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα τὸ μέγα τῆς φύσεως
 10 ἀπηνέγκατο κλέος. Ἐν τοῖς περὶ ἠθῶν δὲ καὶ ἀρετῶν, αἰεί τι καινουργεῖν ἐπεχείρει, καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰ φαινόμενα συστέλλειν τὴν θεωρίαν, οὐδὲν μὲν (ὡς ἔπος εἶπεῖν) τῶν ἀρχαίων νοημάτων ἀποικονομούμενος, πάντα δὲ συνωθῶν καὶ κατάγων εἰς τήνδε τὴν φύσιν τὴν περικόσμιον. Ὅτι εὐφυέστατος ὁ Ἀσκληπι-
 15 ὀδοτος περὶ μουσικὴν γεγονῶς, τὸ ἑναρμόνιον γένος ἀπολωλὸς οὐχ οἷός τε ἐγένετο ἀνασώσασθαι, καίτοι ἄλλα δύο γένη κατατεμῶν καὶ ἀνακρουσάμενος, τό τε “χρωματικὸν” ὀνομαζόμενον καὶ τὸ “διατονικόν”. Τὸ δὲ ἑναρμόνιον οὐχ εὔρε, καίτοι μαγὰδας, ὡς ἔλεγεν, ὑπαλλάξας καὶ μεταθεῖς οὐκ ἐλάττους εἴκοσι καὶ
 20 διακοσίων. Αἴτιον δὲ τῆς μὴ εὐρέσεως τὸ ἐλάχιστον μέτρον τῶν ἑναρμονίων διαστημάτων, ὅπερ δῖεσιν ὀνομάζουσι. Τοῦτο δὴ ἀπολωλὸς ἐκ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως καὶ τὸ ἄλλο γένος τὸ ἑναρμόνιον προσαπώλεσεν.

Ὅτι Ἰακώβω τὰ κατὰ τὴν ἰατρικὴν μαθητευθεὶς ὁ Ἀσκληπι-
 25 ὀδοτος, καὶ κατ' ἴχνη θαιίνων ἐκείνου, ἔστιν οἷς καὶ ὑπερεδάλετο καὶ γὰρ καὶ τοῦ λευκοῦ ἐλλεδόρου πάλαι τὴν χρῆσιν ἀπολωλυΐαν καὶ μὴδ' Ἰακώβω ἀνασωθεῖσαν αὐτὸς ἀνεκαίνισε, καὶ δι' αὐτοῦ ἀνιάτους νόσους παραδόξως ἐξιάσατο. Ὅτι ὁ Ἀσκληπιόδοτος τῶν μὲν νεωτέρων ἰατρῶν τὸν Ἰάκωβον μόνον ἀπεδέχετο, τῶν δὲ
 30 πρεσβυτέρων μετὰ τὸν Ἴπποκράτην, Σωρανὸν τὸν Κίλικα τὸν Μαλλώτην. Τοιγάρτοι καὶ ἀπετέλεσεν ὁ Ἀσκληπιόδοτος τὴν Δαμιανὴν αἰδημονεστάτην καὶ παράλογον οὔσαν, τὴν ἑαυτοῦ γαμε-

Ὁ Ἀσκληπιόδοτος δὲν εἶχε ὀλοκληρωμένη εὐφυΐα, ὅπως πίστεψαν οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἦταν ὀξύτατος στὴν ἔκφραση ἀποριῶν, στὴν κατανόηση ὅμως ὄχι τόσο ἱκανός, οὔτε σταθερός στὶς ἀντιλήψεις του πάντοτε, καθὼς καὶ ἀσαφῆς στὰ πλησιέστερα πρὸς τὸ θεῖο πράγματα, τὰ ἀόρατα καὶ νοητὰ καὶ ἔξαιρέτα διανοήματα τοῦ Πλάτωνα. Στὴν Ὀρφικὴ ὅμως καὶ Χαλδαϊκὴ σοφία, πού εἶναι ἡ ὑψηλότερη σοφία καὶ ὑπερβαίνει τὸν κοινὸ φιλοσοφικὸ νοῦ, ὑστεροῦσε ἀκόμα περισσότερο. Ἀπὸ ὅσους ὅμως φυσιολογοῦσαν στοὺς χρόνους του ἦταν πιὸ δυνατὸς ἀπὸ ὅλους· τὸ ἴδιο καὶ στὰ μαθηματικά, ἀπὸ τὰ ὅποια ἔλαβε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴ μεγάλη δόξα καὶ γιὰ τὰ ἄλλα. Στὴν ἠθικὴ φιλοσοφία καὶ στὸ λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ προσπαθοῦσε πάντοτε νὰ πεῖ κάτι νέο καὶ νὰ περιορίσει τὴ θεωρία στὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὄρατα. Καμμιά, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες ἔννοιες δὲν ἀπέκλειε, ὅλα ὅμως τὰ συνωθοῦσε καὶ τὰ κατέβαζε στὴν περικόσμια φύση. Ἄν καὶ ἦταν ὁ Ἀσκληπιόδοτος εὐφυέστατος στὴ μουσικὴ, τὸ ἑναρμόνιο γένος πού εἶχε χαθεῖ δὲν μπόρεσε νὰ τὸ ἀναστήσει, παρόλο πού τὰ ἄλλα δύο γένη τὰ χώρισε καὶ τὰ ἀνατόνισε, τὸ χρωματικὸ καὶ τὸ διατονικὸ, ὅπως λέγονται. Τὸ ἑναρμόνιο γένος δὲν τὸ βρῆκε, μολονότι, ὅπως ἔλεγε, ἄλλαξε καὶ μετέβαλλε περισσότερες ἀπὸ διακόσιους εἴκοσι μιγάδες. Αἰτία τῆς ἀδυναμίας νὰ τὸ βρεῖ εἶναι τὸ ἐλάχιστο μέτρο τῶν ἑναρμόνιων διαστημάτων, τὸ ὁποῖο ὀνομάζουν δίεση. Ὅταν λοιπὸν χάθηκε αὐτὸ ἀπὸ τὴν αἴσθησή μας, μαζί του ὀδήγησε στὴν ἀπώλεια καὶ τὸ ἑναρμόνιο γένος

Ὁ Ἀσκληπιόδοτος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἰακώβου στὴν ἰατρικὴ καὶ βαδίζοντας στὰ ἴχνη ἐκείνου, σὲ μερικὰ σημεῖα τὸν ξεπέρασε. Καὶ πράγματι τοῦ λευκοῦ ἔλλεβόρου τὴ χρῆση, πού εἶχε χαθεῖ ἀπὸ παλαιὰ καὶ πού δὲν τὴν εἶχε διασώσει οὔτε ὁ Ἰάκωβος, αὐτὸς τὴν ἀνακαίνισε καὶ μὲ αὐτὴ θεράπευσε κατὰ τρόπο παράδοξο ἀθεράπευτες ἀσθένειες. Ὅτι ὁ Ἀσκληπιόδοτος ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἰατροὺς παραδεχόταν μόνο τὸν Ἰάκωβο, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς παλαιότερους μετὰ τὸν Ἴπποκράτη, τὸν Κίλικα Σωρανὸ, τὸν Μαλεώτη¹⁴. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀσκληπιόδοτος ἔκανε τὴ σύζυγόν του Δαμιανή, πού ἦταν ντροπαλὴ καὶ παράλογη, ὑψηλόφρονα καὶ ἀνδρόβουλη στὴ διοίκη-

14. Καταγόταν ἀπὸ τοὺς Μαλλοὺς, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας.

τὴν ὑψηλόφρονα καὶ ἀνδρόβουλον εἰς οἰκονομίαν, ὥσπερ σώφρονα καὶ ἄθρουπτον εἰς συμβίωσιν.

“Ὅτι ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὸν ναὸν καταβάσιον ὑπέκειτο θανασίμους ἀναπνοὰς παρεχόμενον. Τοῦτον τὸν βόθρον οὐδ’ ἄνωθὲν ἐστὶν ἀκίνδυνον οὐδὲ τοῖς πτηνοῖς τῶν ζώων διελθεῖν, ἀλλ’ ὅσα κατ’ αὐτὸν γίνεται, ἀπόλλυται. Τοῖς δὲ τετελεσμένοις, φησί, δυνατὸν ἦν κατιόντας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν μυχὸν ἀβλαβῶς διάγειν. Λέγει δ’ ὁ συγγραφεὺς ὡς αὐτὸς τε καὶ Δῶρος ὁ φιλόσοφος, ὑπὸ προθυμίας ἐκνικηθέντες, κατέβησαν τε καὶ ἀπαθεῖς κακῶν ἀνέβησαν. Λέγει δ’ ὁ συγγραφεὺς ὅτι “Τότε τῇ Ἱεραπόλει ἐγκαθευδήσας ἐδόκουν ὄναρ ὁ Ἄττης γενέσθαι, καί μοι ἐπιτελεῖσθαι παρὰ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν τὴν τῶν Ἰλαρίων καλουμένων ἑορτήν, ὅπερ ἐδήλου τὴν ἐξ ἄδου γεγонуῖαν ἡμῶν σωτηρίαν. Διηγησάμην δὲ τῷ Ἀσκληπιοδότῳ, ἐπανελθὼν εἰς Ἀφροδισιάδα, τὴν τοῦ ὄνειρου ὄψιν. Ὁ δὲ ἐθαύμασέ τε τὸ συμβεβηκός, καὶ διηγήσατο οὐκ ὄναρ ἀντὶ ὄνειρατος, ἀλλὰ θαῦμα μείζον ἀντὶ ἐλάττονος. Νεώτερος γὰρ ἔλεγεν εἰς τὸ χωρίον ἐλθεῖν τοῦτο καὶ ἀποπειραθῆναι αὐτοῦ τῆς φύσεως. Δίς οὖν καὶ τρεῖς ἐπιπτύξας τὸ ἱμάτιον περὶ τὰς ῥίνας ἵνα, κὰν ἀναπνέῃ πολλάκις, μὴ τὸ διεφθαρμένον καὶ λυμαντικὸν ἀέρα ἀναπνῆ, ἀλλὰ τὸν ἀπαθῆ καὶ σωτήριον, ὃν ἔξωθεν εἰσήγαγε παραλαβὼν ἐν τῷ ἱματίῳ, οὕτω πράξας εἰσῆγει τε ἐν τῇ καταδύσει, τῇ ἐκροῇ τῶν θερμοῦν ὑδάτων ἐπακολουθῶν, ἐπὶ πλεῖστον τοῦ ἀβάτου μυχοῦ, οὐ μὴν εἰς τέλος ἀφίκετο τῆς καταβάσεως ἢ γὰρ εἴσοδος ἀπερρώγει πρὸς βάθος ἤδη πολὺ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνθρώπῳ γε οὐ διαβατὸν ἦν, ἀλλ’ ὁ καταιδάτης ἐνθουσιῶν ἐφέρετο μέχρι τοῦ πέρατος. Ὁ μέντοι Ἀσκληπιόδοτος ἐκεῖθεν ἀνῆλθε σοφία τῇ αὐτοῦ κακῶν ἀπαθῆς ἀλλὰ καὶ πνοὴν παραπλησίαν ὕστερον τῇ θανασίμῳ ἐκ διαφόρων εἰδῶν κατασκευασάμενος ἐμηχανήσατο. Χωρὶς τὰ φιλοσόφων καὶ τὰ τῶν ἱερέων ὀρίσματα, οὐδὲν ἦττον ἢ τὰ λεγόμενα Μυσῶν καὶ Φρυγῶν, ἀλλ’ ὁμῶς ὁ Πατρίκιος ἐτόλμησε, παρὰ νόμον τὸν φιλο-

15. Μία ἀπὸ τις κυριότερες ἑορτὲς τῶν ἀρχαίων, ποῦ ἐτελεῖτο σὲ πολλὰ μέρη (Κρήτη, Ρώμη καὶ Ἰδίως Μ. Ἀσία), κατὰ τὴν ὁποία ἀπαγορευόταν ἡ μαύρη ἐνδυμασία. Οἱ συμμετέχοντες στὴν ἑορτὴ προχωροῦσαν κατὰ τὴν πομπὴ φορῶντας στεφά-

ση τῆς οἰκογένειας, ὅπως φρόνιμη καὶ ἐγκρατῆ στὴν καθημερινὴ συμβίωση.

Στὴν Ἱερὰπολη, λέγει, τῆς Φρυγίας ὑπῆρχε ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ναὸ ἦταν ἓνα ὑπόγειο πού ἔβγαζε θανάσιμες ἀναθυμιάσεις. Αὐτὸ τὸ σπήλαιο οὔτε τὰ πουλιὰ οὔτε τὰ ζῶα μπορούσαν νὰ περᾶσουν ἀπὸ πάνω του χωρὶς κίνδυνο, ἀλλὰ πέθαιναν ὅσα περνοῦσαν ἀπὸ ἐκεῖ. Οἱ μνημένοι ὅμως στὸ μυστήριον, λέγει, μπορούσαν νὰ περᾶσουν αὐτὸ τὸ βαθὺ μέρος χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε. Ὁ συγγραφέας λέγει ὅτι ὁ ἴδιος καὶ ὁ φιλόσοφος Δῶρος παρακινημένοι ἀπὸ περιέργεια κατέβηκαν καὶ ἀνέβηκαν χωρὶς νὰ πάθουν κανένα κακό. “Τότε”, λέγει ὁ συγγραφέας “κοιμήθηκα στὴν Ἱερὰπολη καὶ μοῦ φάνηκε ὅτι ἦρθε στὸ ὄνειρό μου ὁ Ἄττης καὶ μὲ μύησε ἢ μητέρα τῶν θεῶν στὴν ἑορτὴ τῶν λεγομένων ἰλαρίων¹⁵, πράγμα πού δήλωνε τὴ σωτηρία μας ἀπὸ τὸν ἄδη. Διηγῆθηκα στὸν Ἀσκληπιόδοτο, ὅταν ἐπέστρεψα στὴν Ἀφροδισιάδα τὸ ὄνειρο πού εἶδα. Αὐτὸς θαύμασε τὸ περιστατικὸ καὶ τὸ διηγῆθηκε ὅχι σὰν ὄνειρο ἀντὶ ὄνειρου, ἀλλὰ ὡς θαῦμα μεγαλύτερο ἀντὶ μικρότερου. Γιατὶ ἔλεγε, ὅτι ὅταν ἦταν νεώτερος εἶχε ἔρθει σ’ αὐτὸ τὸ μέρος καὶ εἶχε ἐξετάσει τὴ φύση του. Δύο λοιπὸν καὶ τρεῖς φορές μάζεψε τὸ ροῦχο του στὴ μύτη του, ὥστε, κι ἂν ἀκόμα ἀναπνέει πολλές φορές, νὰ μὴν ἀναπνέει τὸν μολυσμένο καὶ βλαβερὸ ἀέρα, ἀλλὰ τὸν καθαρὸ καὶ ὑγιεινὸ, πού πῆρε ἀπ’ ἔξω μὲ τὸ ροῦχο του. Ἀφοῦ ἔκανε αὐτό, μπῆκε στὴν σπηλιὰ ἀκολουθώντας τὴν ἐκροή τῶν θερμῶν νερῶν, στὸ περισσότερο μέρος τοῦ ἄβατου μυχοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔφτασε στὸ τέλος τῆς κατάδασής του, γιατί ἢ εἴσοδος εἶχε προχωρήσει ἤδη σὲ μεγάλο βάθος τῶν νερῶν καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὸ περᾶσει ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ καταιδάτης ἐνθουσιασμένος προχώρησε μέχρι τὸ τέλος. Ὁ Ἀσκληπιόδοτος λοιπὸν ἀνέβηκε ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὴ σοφία του χωρὶς τὰ πάθη κανένα κακό. Ἀλλὰ καὶ ὁσμὴ ἔπειτα μηχανεύθηκε παρόμοια μὲ τὴ θανάσιμη, ἀναμιγνύοντας διάφορα εἶδη πού παρασκεύασε. Χωρὶς νὰ λάβει ὑπόψη τοὺς ὀρισμοὺς τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἱερέων, ὅχι λιγότερο καὶ τὰ λεγόμενα τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Φρυγῶν, ὅμως ὁ Πατρίκιος τόλμησε παρὰ τὸν κανόνα τῆς φιλοσοφίας νὰ τὸ ἐπιχει-

νια καὶ πολλοὶ μεταμφιασμένοι γιὰ νὰ προσδίδουν ἰλαρότητα στὴν ἑορτή.

σοφίας, ἐπὶ ταῦτα ῥυεῖς Ἡ δὲ ἔφη, ἐγὼ χωριτὶς εἰμι καὶ ἄγροικος. Ἀλλὰ διαναστᾶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου καὶ διαγκωνισάμενος ἐπὶ τοῦ σκίμποδος ἔφη. Ἀστεῖός τε ἦν καὶ εὐόμιλος, οὐ μόνον πρὸς τὴν σπουδάζουσαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν παίζουσαν ἐνίοτε συνου-
 5 σίαν, ὥστε καὶ ἡδιστος εἶναι τοῖς πλησιάζουσι πρὸς τῷ ὠφελίμῳ. Τὸν θεὸν προῦκαλεῖτο ἐπὶ πάθει περιωδύνῳ τῆς τῶν ὀπισθίων ὀχετῶν ἀφέσεως. Ἐπίτεκα οὕσαν τὴν γαμετὴν συνεπήγεν. Ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνακειμένῳ ἑξαπίνης τὴν Δίκην ἰδεῖν συνέβη, λαμπρᾶν κόρην, εὐζωνον, κολοβὸν χιτῶνα μηλινόχρου ἀνεζωσμέ-
 10 νην, πορφυροῖς πλατέσι σημαδίοις κεκοσμημένον, ἀναδεδεμένην μὲν τὴν κεφαλὴν ἀναδέσμη, γυμνὴν δὲ περιβολαίου, βλοσυρόν τι ὄρωσαν καὶ συνωφρουμένον, οὔτι γε πρὸς αὐτὸν ἀλλὰ πρὸς τὴν εἴσοδον.

Ὅτι Ἀσκληπιόδοτος ὁ φιλόσοφος, ὁ Πρόκλου μαθητής, ἐν
 15 σκότῳ βαθεῖ γράμματά τε ἀνεγίνωσκε, φησὶν, ἄνευ φωτὸς καὶ τοὺς παρόντας τῶν ἀνθρώπων διεγίνωσκεν. Κεφαλὴν γοῦν ποτὲ δρακοντείαν ἐν Καριά εἰς ἄγρον πεσοῦσαν Πυθέου τοῦ Καρός, ἐνεχθεῖσαν δὲ αὐτῷ τῷ Πυθέᾳ, καὶ αὐτὸς ἔφη θεᾶσασθαι μέγεθος οὕσαν ταύρου μεγίστου κατὰ κεφαλὴν. Ἰδεῖν δὲ τὸν Ἀσκληπιό-
 20 δοτον καὶ ζῶντα δράκοντα μετέωρον ἐν ἀέρι συννεφεῖ πεπηγότα καὶ συνειλημμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἐν τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀκίνητον ἐστῶτα, ὅσον δὴ κοντόν τινα μέγαν ἀποτεταμένον ἰδεῖν τε τοῦτον, καὶ ἐπιδειῖξαι καὶ τοῖς παροῦσι, πυκνωθέντων δὲ ἐπὶ μᾶλλον τῶν νεφῶν ἀφανισθῆναι τὸ θῆριον.

Ὅτι ὁ διάδοχος Πρόκλου, φησὶν, ὁ Μαρίνος, γένος ἦν ἀπὸ
 25 τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Νέας Πόλεως, πρὸς ὄρει κατωκισμένης τῷ Ἀργαρίζῳ καλουμένῳ. Εἶτα, βλασφημῶν ὁ δυσσεβῆς φησιν ὁ συγγραφεύς “Ἐν ᾧ Διὸς ὑψίστου ἀγιώτατον ἱερόν, ᾧ καθιέρωτο Ἀβραῆμος, ὁ τῶν πάλαι Ἑβραίων πρόγονος, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν
 30 ὁ Μαρίνος”. Σαμαρείτης οὖν τὸ ἀπ’ ἀρχῆς ὁ Μαρίνος γεγονὼς ἀπετάξατο μὲν πρὸς τὴν ἐκείνων δόξαν, ἅτε εἰς καινοτομίαν ἀπὸ τῆς Ἀβράμου θρησκείας ἀπορρουεῖσαν, τὰ δὲ Ἑλλήνων ἠγάπησεν. Ὅμως φιλοπονία τε καὶ ἀτρύτοις πόνοις ἐγκείμενος εὐ-

ρήσει αὐτό. Ἐκείνη ὅμως εἶπε· “Ἐγὼ εἶμαι χωρική και ἀγρότισσα”. Ἀλλὰ ὅταν σηκώθηκε, εἶπε, ἀπὸ τὸν ὕπνο και στήριξε τοὺς ἀγκῶνες στὸ σκαμνὶ ἦταν ἄνθρωπος τῆς πόλης και τῆς συναναστροφῆς, ὄχι μόνο στὴ σταθερὴ συντροφιά, ἀλλὰ μερικὲς φορές και στὴν ἑλαφριά, ὥστε νὰ εἶναι πολὺ εὐχάριστος σὲ ὅσους τὸν πλησίαζαν ἐκτὸς ἀπὸ ὠφέλιμος. Ἐπικαλέσθηκε τὸν Θεὸ σὲ ἐπώδυνο πάθος πρὸς ἀφαίρεση τῶν ὀπισθίων ἀποβλήτων. Πῆρε μαζί του τὴ σύζυγόν του ἐνῶ ἦταν ἔτοιμη νὰ γεννήσει. Ἐνῶ ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι ξαφνικὰ συνέβη νὰ δεῖ τὴ Δίκη, κόρη λαμπρῆ, ζωσμένη ὠραῖα μὲ χιτῶνα χωρὶς μανίκια στὸ χρῶμα τοῦ μήλου, στολισμένο μὲ πλατιά πορφυρὰ σημάδια, ἔχοντας δεμένο τὸ κεφάλι μὲ κεφαλόδεσμο, χωρὶς ἰμάτιο, μὲ βλέμμα βλοσυρὸ και συνοφρυωμένο, στραμμένο ὄχι πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τὴν εἴσοδο.

“Ὅτι ὁ Ἀσκληπιόδοτος ὁ φιλόσοφος, ὁ μαθητὴς τοῦ Πρόκλου, μπορούσε νὰ διαβάσει σὲ βαθὺ σκότος χωρὶς φῶς και ἀναγνώριζε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν ἐκεῖ. Ἐπεσε κάποτε στὴν Καρία στὸ χωράφι τοῦ Πυθέα τοῦ Κάρα ἓνα κεφάλι δράκοντα, και ὅταν τὸ πῆγαν στὸν Πυθέα, εἶπε ὅτι εἶδε κι αὐτὸς ἓνα στὸ μέγεθος τῆς κεφαλῆς ἑνὸς πολὺ μεγάλου ταύρου. Ὁ Ἀσκληπιόδοτος εἶδε και ζωντανὸ δράκοντα μετέωρο και σὰν καρφωμένο σὲ ἀτμόσφαιρα γεμάτη νέφη, ποὺ τὸν συγκρατοῦσε ὁ ἀέρας· στεκόταν ἀκίνητος μέσα στὰ πυκνὰ σύννεφα, ὑψωμένο ὅπως ἓνα ὑψωμένο μεγάλο κοντάρι. Τὸν εἶδε, λέγει, αὐτόν και τὸν ἔδειξε και στοὺς παρόντες, κι ὅταν πύκνωσαν περισσότερο τὰ σύννεφα τὸ θηρίο ἔξαφανίσθηκε.

“Ὅτι ὁ διάδοχος, λέγει, τοῦ Πρόκλου Μαρίνος καταγόταν ἀπὸ τὴ Νεάπολη τῆς Παλαιστίνης ποὺ ἦταν χρισμένη στὸ βουνὸ ποὺ τὸ ἔλεγαν Ἀργάριζο. Ἐπειτα βλασφημώντας ὁ ἀσεβὴς ἐκεῖνος, λέγει ὁ συγγραφέας, προσθέτει· Σ’ αὐτὸ τὸ ὄρος ὑπάρχει ἱερότατος ναὸς τοῦ ὑψιστοῦ Δία, στὸν ὁποῖο εἶχε καθιερωθεῖ και ὁ Ἀβραάμ, πρόγονος τῶν παλαιῶν Ἑβραίων, ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος Μαρίνος. Ὁ Μαρίνος ἦταν γεννημένος Σαμαρείτης, ἀποστάτησε ὅμως ἀπὸ τὴν πίστη τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ εἶχε ἀποσχισθεῖ σὰν μιὰ νέα ἔκφραση ἀπὸ τὴ θρησκεία τοῦ Ἀβραάμ, ἐπειδὴ εἶχε ἀγαπήσει τὴ θρησκεία τῶν ἐθνικῶν. Ἀπὸ τὴν ἐργατικότητά του ὅμως και τοὺς ἀκούραστους κόπους του

φυεστέρων ἤδη πολλῶν καὶ τῶν πρεσβυτέρων κατέχωσε δόξας τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι ὁ Μαρίνος. Οὐκ εἶα δὲ αὐτὸν ἐρωτᾶν ὁ Ἰσίδωρος ἀσθενεῖα σώματος ἐνοχλούμενον, εὐλαδεῖα τοῦ ὀχλώδους. Πλὴν ὁ Μαρίνος ἐξ ὧν τε διελέγετο καὶ ἐξ ὧν ἔγραψεν (ὀλίγα δὲ 5 ταῦτά ἐστι) δῆλος ἦν οὐ θαθεῖαν αὐλακα τῶν νοημάτων καρπούμενος, ἐξ ὧν τὰ σοφὰ βλαστάνει θεάματα τῆς τῶν ὄντων φύσεως.

Ὁ ἄριστος ἡγεμὼν Πτολεμαῖος τῆς ἀστροθεάμονος ἐπιστήμης τὰ ἀρέσκοντα τοῖς ἐξηγηταῖς ἀπεγράφετο, εἰς τὸ τῆς λήθης 10 γῆρας, ὡς ἔφη Πλάτων, ὑπομνήματα καταλιπὼν ἑαυτῷ καὶ ἀποθησαυριζόμενος. Καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀπορροὴν βλέπων ὁ Πρόκλος ἐδεδίει περὶ τῷ νεανίσκῳ. Ὁ τοίνυν τεθνηκώς, ὁ εὐτυχῆς οὗτος νῦν, ἡ ψυχὴ φημι καὶ τὸ τῆς ψυχῆς εἶδωλον, παρέστη μοι ἀναφανδὸν ἐπὶ τοῦδε τοῦ σκίμποδος ἀνακειμένῳ. Ἄπιστεῖν 15 δὲ οὐ δίκαιον τῷ λόγῳ θεβαιουμένῳ θέα τε ἐναργεῖ τοῦ κορυφαίου σοφοῦ καὶ ἀκοῆ προσφάτῳ, τοῦ δευτέρου μετ' ἐκείνον πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἔτι τῷ τρίτῳ δῆματι καὶ εἰς ταύτην καταβεβηκότι τὴν συγγραφὴν ὑπὸ τῆ φιλαλήθει πομπῇ τῆς ἐμῆς ἀγγελίας. Καὶ ὁ Πρόκλος ἐπεδίδου ταῖς εἰς αὐτὸν ὁρώσαις ἐλπίσι μηδὲ τὸ τοῦ 20 Πλάτωνος ἀτιμάζειν ἀξίωμα, μηδὲ τὴν Ἰαμβλίχου κρίσιν μηδὲ τὴν Πλουτάρχου κατανωτίζεσθαι, μηδ' αὐτὸν μείζον φρονεῖν τῆς κοινωφελούς προαιρέσεως. Ἄλλ' ὅσῳ ηὔξετο τῆς διαδοχῆς τὸ μέγεθος ἐν τῷ λόγῳ, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰσίδωρος πρὸς τὴν πειθῶν συνεστέλλετο, μείζον γε ὄν ἢ καθ' ἑαυτὸν ἄρασθαι φορτίον. 25 Δεδιῶς δ' ὁ Πρόκλος περὶ τῆ Πλάτωνος χρυσοῦ τῷ ὄντι σειρᾷ, μὴ ἡμῖν ἀπολίπη τὴν πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς, δεδιῶς δὲ ἐπὶ τῷ Μαρίνῳ διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, ἀληθινὸς ἔρως ἐμφυτεύεται φιλοσοφίας, καὶ πάντα γηγενῆ δεσμὸν ἀπορρήξας, ἐλπίδας τε πάσας ὁμοῦ τιμῶν τε καὶ χρημάτων καταπατήσας, ἀφικνεῖται Ἀ- 30 θήναζε.

Ἄλλὰ γε τοιοῦτος καὶ ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖται Ζηνόδοτος, παιδικὰ τοῦ Πρόκλου καλεῖσθαι μόνος ἀξιωθείς, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ τὰς

κατασκέπασε ὁ Μαρίνος μὲ τὸ ὄνομά του τὴ δόξα πολλῶν εὐφυέστερων ἀπὸ αὐτὸν μεγαλυτέρων του. Ὁ Ἰσίδωρος ἕξαιτίας τῆς σωματικῆς ἀδυναμίας πού τὸν ταλαπωροῦσε δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ἐρωτᾷ, ἐπειδὴ φοβόταν μήπως τὸν ἐνοχλήσει. Ἀλλὰ ὁ Μαρίνος ἀπὸ ὅσα ἔλεγε καὶ ἀπὸ ὅσα ἔγραφε (καὶ δὲν εἶναι πολλὰ) ἦταν φανερὸ ὅτι δὲν καρπωνόταν γόνιμο ἄγρὸ σὲ νοήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια βλαστάνουν τὰ σοφὰ θεᾶματα τῆς φύσης τῶν ὄντων.

Ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ἀριστος ἠγέτης τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀστρῶν, ἔγραφε κατὰ τὰ γηρατειᾶ, ὅποτε ξεχνοῦσε, ὅσα ἄρεσαν στοὺς ἐξηγητές, ὅπως εἶπε ὁ Πλάτων, ἀφήνοντας καὶ ἀποθησαυρίζοντας ὑπομνήματα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Βλέποντας ὁ Πρόκλος αὐτὴ τὴν καταρροή τοῦ σώματος φοβόταν γιὰ τὸν νεαρό. Ὁ νεκρὸς λοιπὸν αὐτός, ὁ εὐτυχῆς τώρα, ἡ ψυχὴ του ἐννοῶ καὶ τὸ εἶδωλο τῆς μορφῆς του, μοῦ παρουσιάσθηκε ὀλοφάνερα ὅταν ἀναπαυόμουν σ' αὐτὸ τὸ σκαμνί. Δὲν εἶναι δίκαιο νὰ δυσπιστήσομε στὸ λόγο πού βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλήθεια μὲ τὸ ὀλοκάθαρο θέαμα τοῦ κορυφαίου σοφοῦ καὶ μὲ τὸν πρόσφατο λόγο τοῦ δευτέρου ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἀκόμα μὲ τὸ τρίτο βῆμα πού ἔγινε προχωρώντας σ' αὐτὴ τὴ συγγραφὴ μὲ τὴ φιλαλήθη σειρὰ τῆς δικῆς μου ἀγγελίας. Καὶ ὁ Πρόκλος αἰσιοδοξοῦσε γιὰ τὶς ἐλπίδες πού εἶχαν σ' αὐτόν, ὅτι οὔτε τὴν ἀξία τοῦ Πλάτωνα θὰ περιφρονοῦσε, οὔτε θὰ ὑπονόμευε τοῦ Ἰάμβλιχου τὴν κρίση, οὔτε τὸν Πλούταρχο θὰ πρόδιδε, οὔτε πάλι θὰ φαινόταν ὅτι περιφρονεῖ τὸ κοινὸ ὄφελος. Ἀλλ' ὅσο αὐξανόταν τὸ μέγεθος τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τὴ διαδοχὴ, τόσο περισσότερο ὁ Ἰσίδωρος δίσταζε νὰ πεισθεῖ, ἐπειδὴ τὸ φορτίο ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ ὅσο μποροῦσε νὰ σηκώσει. Ἐπειδὴ ὁμως ἀνησυχοῦσε ὁ Πρόκλος γιὰ τὴ χρυσὴ πραγματικὰ σειρὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ Πλάτωνα, μήπως ἐγκαταλείψει γιὰ δυστυχία μας τὴν πόλη τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλὰ φοβόταν καὶ γιὰ τὸν Μαρίνο ἕξαιτίας τῆς σωματικῆς τους ἀδυναμίας, γεννιέται μέσα του ἀληθινὸς ἔρωτας φιλοσοφίας καὶ σπάζοντας κᾶθε γήινο δεσμὸ καὶ ποδοπατώντας ὅλες μαζὶ τὶς ἐλπίδες γιὰ τιμὲς καὶ χρήματα, φτάνει στήν Ἀθήνα.

Ἀλλὰ βέβαια τέτοιος ἦταν καὶ ὁ φιλόσοφος Ζηνόδοτος, πού μόνος αὐτὸς εἶχε τὴν τιμὴ νὰ καλεῖται ἄξιος τοῦ ἔρωτα τοῦ Πρό-

μάλιστα ἐπέιχεν ἐλπίδας. Καὶ οὐκ ἦν τις ἄρα πρὸς αὐτὸν ἀλαζῶν οὐδὲ σκαιὸς οὐδὲ σοβαρὸς τὴν ἔντευξιν. Τῇ τε ἐξ ἀρχῆς εὐγενεΐα καὶ τῇ μεγαλειότητι τῶν τρόπων καὶ τῇ περὶ λόγους διαφανεῖ σπουδῇ τε καὶ ἐπιμελείᾳ. Πρὸς γάρ τοι τοὺς ἄλλους τοὺς εἰς βου-
 5 λὴν τὴν μεγάλην συγκαλουμένους οὐ μόνον τὰ ἄλλα διαφέρων ἄνθρωπος ἦν ὁ Θεαγένης, ἀλλ' ἤδη τις καὶ φιλόσοφος. Ἡ τῶν διαδόχων οὐσία οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσι Πλάτωνος ἦν τὸ ἀνέκαθεν πένης γὰρ ἦν ὁ Πλάτων, καὶ μόνον τὸν ἐν Ἀκαδημίᾳ ἐκέκτητο κῆπον, οὗ ἡ πρόσοδος νομισμάτων τριῶν, ἡ δὲ τῆς οὐ-
 10 σίας ὅλης χιλίων ἢ καὶ ἔτι πλειόνων ὑπῆρχεν ἐπὶ Πρόκλου, πολλῶν τῶν ἀποθησκόντων κτήματα τῇ σχολῇ καταλιμπανόντων. Ἦδη τοίνυν κρουώμεθα πρῦμναν ἐπὶ τὸν λόγον ὃν ἀπελίπομεν.

Ὁ μὲν Ἀσκληπιόδοτος ἐκοσμεῖτο πᾶσι τοῖς τοῦ βίου λαμπροῖς, ὁ δὲ Ἰσίδωρος οὐδενὶ τούτων, οὐ προβεβλημένος τὴν γα-
 15 μικὴν προβολήν, ἀλλὰ μόνον ἦν τῷ ὄντι φιλόσοφος ἐπ' ἄκρον ἐκότερος ἦκων, ὁ μὲν ἰθυβόλου φύσεως, ὁ δ' ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ μεγάλου Ἀσκληπιόδοτου Ἀσκληπιόδοτος, ἦν ἤδη ἐμνήστευεν, ἐπιμελοῦς ἀκριθείας Πηγὴ ἀναδίδωσιν ὕδωρ ἱερόν τε καὶ εὖποτον. Ὡστε ποιητικὸς ἀνὴρ ἔφη ἂν τὸ στόμα αὐτοῦ
 20 καὶ τὸ ἄλλο πρόσωπον οἰκητήριον εἶναι αὐτῶν τῶν Χαρίτων. Εἴ ποτε γὰρ καὶ αὐτοὶ τινος ἠπορήθησαν, ἤεσαν αὐτίκα παρ' αὐτὸν φίλοι παρὰ φίλον. Ὁ Ἰσίδωρος πολὺ διαφέρων ἦν τῆς Ὑπατίας, οὐ μόνον οἷα γυναικὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ οἷα γεωμετρικῆς τῷ ὄντι φιλόσοφος.

25 Στερρὸς δὲ τὸ ἦθος ὁ Σεθηριανὸς ὦν, καὶ ἅπερ ἂν διανοηθεῖν, ταῦτα πράττειν ἐσπουδακῶς, ἔφθανε τῷ πρακτικῷ τὸ βουλευτικόν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ βίος αὐτῷ πολλαχῇ διεσφάλῃ. Οὐ γὰρ ἐπιδιδόναι ῥαδίως, οὐδὲ ἦν αὔξεσθαι κατὰ πῆχυν, ὥσπερ Θεόδωρος ὁ Ἀσιναῖος ηὐξήθη ὑπὸ τῷ Πορφυρίῳ. Ὡστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς
 30 τὰ ἀναγκαῖα μόνα προσφέρειν τῷ σώματι, ἀφροδισίων δὲ ἄχραντον εἶναι διὰ βίου παντός. Ὁ Παμπρέπιος ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ λογιμώτατος εἶναι ἔδοξε καὶ πολυμαθέστατος οὕτω διεπνεῖτο περὶ

κλου, σὸν ὅποιο καὶ στήριζε τὶς κυριότερες ἐλπίδες του. Καὶ δὲν φερόταν κανένας πρὸς αὐτὸν ἀλαζονικᾶ οὔτε ἀπότομα οὔτε ὑπερήφανα καὶ γιὰ τὴν εὐγενῆ καταγωγή του καὶ γιὰ τὴ μεγαλοφροσύνη του καὶ γιὰ τὴ γνήσια σπουδὴ καὶ τὴν ἐπιμέλεια γύρω ἀπὸ τοὺς λόγους. Γιατὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, πού ἦταν μέλη τῆς μεγάλης βουλῆς, δὲν ἦταν ὁ Θεαγένης ἓνας ἐξαιρετος ἄνθρωπος μόνο, ἀλλὰ ἤδη καὶ ἓνας φιλόσοφος. Ἡ περιουσία τῶν διαδόχων δὲν ἦταν ἀνέκαθεν, ὅπως νομίζουν οἱ πολλοί, τοῦ Πλάτωνα· γιατί ὁ Πλάτων ἦταν φτωχὸς καὶ εἶχε μόνο τὸν κῆπο στὴν Ἀκαδημία, πού τὸ εἰσόδημά του ἦταν τρία νομίσματα, ἐνῶ ἡ ἀξία ὅλης τῆς περιουσίας ἐπὶ Πρόκλου ἦταν περισσότερη ἀπὸ χίλια, ἐπειδὴ πολλοὶ πού πέθαιναν ἀφήναν τὰ κτήματά τους στὴ σχολή. Τώρα ὅμως ἄς ἐπανέλθομε στὸ λόγο πού εἶχαμε διακόψει.

Ὁ Ἀσκληπιόδοτος εἶχε ὅλα τὰ λαμπρά τῆς ζωῆς, ἐνῶ ὁ Ἰσίδωρος κανένα ἀπὸ αὐτὰ· δὲν εἶχαν προβληθεῖ ἀπὸ κάποιο πλούσιο γάμο, ἀλλὰ ἦταν μόνο ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, φθάνοντας καθένας στὰ ἄκρα. Ὁ Ἀσκληπιόδοτος μὲ τὴν ἰσχυρὴ διάνοια, ὁ γαμπρὸς στὴν κόρη τοῦ μεγάλου Ἀσκληπιόδοτου, πού ἦταν ἤδη μνηστευμένος μ' αὐτὴν ἀπὸ τὸν Ἰσίδωρο, ἦταν ἄνθρωπος μεγάλης ἐπιμέλειας· ἦταν πηγὴ πού ἀνάβλυζε νερὸ ἱερὸ καὶ εὐχάριστο. Ὡστε ἓνας ποιητῆς θὰ ἔλεγε ὅτι τὸ στόμα καὶ τὸ πρόσωπὸ του ὅλο ἦταν κατοικία τῶν Χαρίτων. Κι ἂν κάποτε αὐτοὶ εἶχαν κάποια ἔλλειψη, πηγαιναν σ' αὐτὸν ὡς φίλοι πρὸς ἓνα φίλο. Ὁ Ἰσίδωρος διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ὑπατία, ὅχι μόνο σὰν ἄνδρας πρὸς γυναῖκα, ἀλλὰ ὅπως ἀπὸ μιὰ γεωμέτρη ἓνας πραγματικὸς φιλόσοφος.

Ὁ Σεβηριανὸς ἦταν σταθερὸς χαρακτήρας καὶ ὅταν ἀποφάσιζε νὰ κάνει αὐτὰ πού σκεφτόταν, ὑπερέβαλλε μὲ τὴν πράξη τὴ σκέψη του, καὶ γι' αὐτὸ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἔκανε λάθη στὴ ζωὴ του. Γιατὶ δὲν ἦταν εὐκόλη ἡ πρόοδός του, οὔτε μποροῦσε νὰ αὐξάνεται αὐτὴ κατὰ πῆχυ, ὅπως ὁ Θεόδωρος ὁ Ἀσιναῖος αὐξήθηκε μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Πορφυρίου, ὥστε εὐθύς ἐξαρχῆς νὰ προσφέρει στὸ σῶμα του μόνο τὰ ἀπαραίτητα καὶ νὰ παραμείνει στὰ ἀφροδίσια ἔργα ἀμόλυντος σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του. Ὁ Παμπρέπιος σὲ λίγο διάστημα θεωρήθηκε ἐλλογιμώτατος καὶ ὑπερβολικὰ πολυμαθής. Τόσο

τὴν ἄλλην προπαιδείαν, ὅσην ποιητικὴ τε καὶ γραμματικὴ σοφί-
 ζει παιδεύουσα. Αἰγύπτιος δ' ἦν, καὶ τὴν ποιητικὴν ἐν τῇ πατρίδι
 ἀσκήσας, εἶτα Ἀθήναζε παρεγένετο. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι γραμματι-
 κὸν αὐτὸν ἐποίησαντο, καὶ ἐπὶ νέοις διδάσκαλον ἔστησαν. Δει-
 5 λ(ν)ὸς δὲ ὢν ὁ Ζήνων φύσει καὶ τὸν Ἴλλουν ὁρῶν ἐν δίκῃ ἀγα-
 πώμενον καὶ μέγα ἤδη δυνάμενον, εὐλαβεῖτο περὶ αὐτῶ, καὶ δι'
 ἀπιστίαν οὐχ οἷός τε ἦν ἠρεμεῖν, ἀλλὰ πάσας ὁδοὺς διεξήκει καὶ
 πάσας ἔπλεκε μηχαναῖς ὅπως ἂν ἐκποδῶν ποιήσοιτο τὸν Ἴλλουν
 ὁ Ζήνων. Ὁ δὲ τῶν κρατούντων τῆς πολιτείας ἡγεμῶν τὴν δόξαν
 10 ἐπισκοπεῖν εἰληχῶς, ὄνομα Πέτρος, ἀνὴρ ἰταμὸς ὢν καὶ περιπό-
 νηρος. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐνταῦθα ἐκράτουν οἱ Παμπρεπίου χρησιμοὶ
 βλακεύοντες αἰεὶ καὶ ἀναβάλλοντες εἰς χρόνους τὸν πόλεμον.

Ὁ δὲ Παμπρέπιος κατὰ τὴν Αἰγύπτου παραγεγονῶς Ἰσιδώ-
 ρω παρέσχεν ἐκ τῶν λόγων αἰσθησιν ὡς οὐχ ὑγιαῖνοι πρὸς Ἴλ-
 15 λουν. Ἀλλ' ἤδη προδωσεῖοντι ἔοικε, καὶ μέντοι καὶ περιορωμένῳ
 τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν. Ἡ πέτρα αὕτη τὰ μὲν ἄνωθεν ἐκπεπετα-
 σμένη πολὺ εἰς εὖρος, τὰ δὲ κάτωθεν ἀποστενουμένη τοσοῦτον
 ὅσον ὑπερείδειν τὴν ἐπικρεμαμένην εὐρύτητα μετέωρον, πολλα-
 χῆ ὑπερέχουσαν τῆς ὑποκειμένης καὶ ἀνεχούσης κρηπίδος ὀρεῖ-
 20 ας, εἰκάσαις ἂν αὐτὴν ἀνῆνι μεγάλῳ, φέροντι κεφαλὴν ὑπερμε-
 γέθη τινὰ καὶ ἀξιοθέατον.

Πάλιν δ' ἐπὶ τὸν Ἰσιδωρον ἀνακαλεσώμεθα τὴν συγγραφὴν.
 Οὐκ ἦν τετυφωμένος ὁ Ἰσιδωρος οὔτε δυσόμιλος οὐδὲ ἠγνόει τὴν
 στωϊκὴν συμπεριφορὰν λεγομένην. Καὶ ἦν τότε αὐτὸν θεάσασθαι
 25 φαιδρὸν τε καὶ γεγηθότα, τό τε σῶμα ἀνθοῦντα καὶ τὴν ψυχὴν
 ὑψοῦ διεγηγεργμένον ἔτι, καὶ ταῦτα τῶν περὶ θανάτου φροντίδων
 ὑπολειπομένων. Πονηρὸν δὲ ἄνθρωπον καὶ τὸν βίον ἐπίρρητον,
 πρὸς τὸν ἐπισκοποῦντα τὸ τηνικαῦτα τὴν κρατοῦσαν δόξαν Ἀ-
 θανάσιον. Ἐνέβαλλον αὐτὰ τοῖς Ἰουλιανοῦ σκευαρίοις, ὁ δὲ Ἰσί-
 30 δωρος τό τε κιβώτιον καὶ τὰ ἄλλα σκευάρια διέθηκεν ἕτοιμα εἶναι
 καὶ πρόχειρα, ὡς ἀποπέμψων εἰς τὸ ἐμπόριον. Στίφος ἀνδρῶν

16. 445-488 μ. Χ, ἀπὸ τὴν Πανόπολη τῆς Αἰγύπτου, μαθητὴς τοῦ Πρόκλου, ποιητῆς, γραμματικὸς, διδάσκαλος καὶ καθηγητῆς στὴν Ἀθήνα, διπλωμάτης στὴν

πολὺ κουραζόταν μὲ τὴν ἄλλη προπαίδεια μὲ ὅση σοφίζει διδάσκοντας ἢ ποιητικὴ καὶ ἢ γραμματικὴ. Ἦταν Αἰγύπτιος, κι ἀφοῦ ἄσκησε τὴν ποιητικὴ τέχνη στὴν πατρίδα του, ἔπειτα πῆγε στὴν Ἀθήνα. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔκαναν γραμματικὸ καὶ τὸν ὄρισαν δάσκαλο τῶν νέων. Ὁ Ζήνωνας, ποὺ ἦταν δειλὸς ἀπὸ τὴ φύση του, βλέποντας τὸν Ἰλλου νὰ τὸν ἀγαποῦν οἱ δικαστὲς καὶ νὰ ἔχει ἤδη μεγάλη δύναμη, τὸν φοβόταν, κι ἐπειδὴ δὲν τὸν πίστευε, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ εἶναι ἤρεμος, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦσε κάθε μέθοδο καὶ ἔπλεκε κάθε μηχανορραφία γιὰ νὰ βγάλει τὸν Ἰλλου ἀπὸ τὴ μέση. Ἀλλὰ ὁ πρῶτος ἀνάμεσα στοὺς ἰσχυροὺς τῆς πολιτείας, ποὺ τοῦ ἔλαχε ἡ δόξα νὰ ἐπισκοπεῖ, ὄνοματι Πέτρος, ἦταν ἄνθρωπος αὐθάδης καὶ παμπόνηρος. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐδῶ κυριαρχοῦσαν οἱ χρησιμοὶ τοῦ Παμπρέπιου ποὺ ἦταν βλακεῖς καὶ ἀνέβαλλαν γιὰ ἀργότερα τὸν πόλεμο.

Ὁ Παμπρέπιος¹⁶ πηγαίνοντας στὴν Αἴγυπτο ἔδωσε στὸν Ἰσίδωρο ἀπὸ ὅσα ἔλεγε τὴν αἴσθησι ὅτι δὲν συμπαθοῦσε τὸν Ἰλλου, ἀλλὰ φαινόταν σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἐτοίμαζε προδοσίαν καὶ μάλιστα ποὺ περιφρονοῦσε καὶ τὴ βασιλείαν τῶν Ρωμαίων. Αὐτὸς ὁ βράχος, στὸ ἄνω μέρος ἐκτεινόταν πολὺ σὲ πλάτος, ἐνῶ στὸ κάτω μέρος στένευε τόσο, ὅσο νὰ μπορεῖ νὰ στηρίζει στὸν ἀέρα τὴν πλατιὰ ἐπιφάνεια ποὺ κρεμόταν ἀπὸ πάνω καὶ ὑπερεῖχε σὲ πολλὰ ἀπὸ τὴν κατώτερη ποὺ ὑψωνόταν πάνω ἀπὸ τὴν κρηπίδα τοῦ βουνοῦ. Αὐτὸν θὰ μπορούσες νὰ τὸν παρομοιάσεις μὲ ἓνα μεγάλο αὐχένα ποὺ τελείωνε σὲ μιὰ κεφαλὴ ὑπερμεγέθη καὶ ἀξιοθέατη.

Πάλι ὅμως θὰ ἐπαναφέρομε τὸ λόγο μας στὸν Ἰσίδωρο. Δὲν ἦταν ὁ Ἰσίδωρος ἐπηρμένος, οὔτε δύσκολος στὶς σχέσεις του, οὔτε ἀγνοοῦσε τὴ λεγόμενη Στωικὴ συμπεριφορὰ. Μπορούσες τότε νὰ τὸν δεῖς φαιδρὸ καὶ χαρούμενο, ἀνθηρὸ στὸ σῶμα καὶ μὲ ὑψηλὴ καὶ ἔντονη ψυχικὴ διάθεση, καὶ μάλιστα ἐνῶ οἱ φροντίδες γιὰ τὸ θάνατο περίμεναν. Ὅμως ἓνας ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ μὲ ζωὴ μεμπτὴ καταφερόταν ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου, ἡγέτη τῆς γνώμης ποὺ τότε ἐπικρατοῦσε. Τὰ ἔριξαν αὐτὰ στὰ σκεύη τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ὁ Ἰσίδωρος ἐτοίμασε καὶ τὸ κιβώτιο καὶ τὰ ἄλλα σκεύη, ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμα καὶ εὐκόλα στὴ μεταφορὰ, γιὰ νὰ τὰ στείλει στὴν ἀγορὰ. Δύναμη ἀν-

ὑπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορα Ζήωνα, τὸν ὁποῖο ἐπηρέαζε ὑπερβολικά..

συγκεκροτημένον εἰς ἔφοδον. Ὁ δὲ καὶ ξύστρας ἤδη ἄπιεσθαι διεκελεύετο τοὺς ὑπηρέτας. Καὶ τοὺς φιλοσόφους εἰς τὸ δεσμωτήριον πάλιν ἐνέβαλεν ἐπὶ ψήφῳ δευτέρων ἐλέγχων. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς σιωπῇ ἐδέξατο καρτερῶν τὰς πολλὰς ἐπὶ τοῦ νώτου διὰ τῶν
 5 τυμπάνων πληγὰς· καὶ γὰρ πολλαῖς ἐπαίετο θρακηρίαις, μηδὲν ὄλως φθεγξάμενος. Ἰδὼν τὰ σκευάρια συνδούμενα πρὸς τὸν ἀπόπλου, “Τί τοῦτο”, ἔφη, “ποιεῖς ἄνθρωπε; Ἀλώση δὲ ὑπὸ τῶν λιμενιτῶν φυλακτῆρων”. Ἀφίκετο τοίνυν οὐ πολλῶ ὕστερον, καὶ ἐν ἐμοῦ τῷ οἴκῳ διητᾶτο. Ἀφίκετο μὲν Ἀθήναζε τότε τῷ Πρόκλῳ
 10 ἐπὶ ταφῆς ὄντι τὴν θυμιατρίδα φέρων. Ἡ μὲν ἐσχάτη κακία καὶ ἀδοθήητος ἀξία τῆς παραντίκα κολάσεως, ἢ δὲ ἐπ’ ὀλίγον παρατετραμμένη ἀξία καὶ αὐτὴ τῆς ταχίστης ἐπαφῆς πλείστοις δὲ τῶν μέσων ἀναβάλλεται ἢ δίκη τὰ τῶν παθῶν ἰατρεύματα, ἥτοι ὡς βοήθειαν ἔχουσιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, εἴ πως ἐκφύγοιεν μᾶλλον τὰς
 15 τομὰς καὶ τὰς καύσεις, ἢ ὡς ἀναξίους τοῦ παραντίκα φαρμάκου διὰ κακίας μέγεθος, ἢ ὀφείλεται ἐνίοις πρὸ τῆς τῶν κακῶν ἢ ἀμοιβῆ τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ τῶν φιλοσόφων ὑπεροψία τῆς παρακλήσεως ἱκανὴ ἐκτραχύνειν ἄνδρα δάσβαρον, ἀλλ’ ὅμως οἱ φιλόσοφοι καρτερεῖν ὤντο
 20 δεῖν καὶ τὰ συμβαίνοντα φέρειν εὐλόφως. Καὶ γυναικὶ ἐνέτυχεν ἱερᾶ θεόμοιον ἐχούση φύσιν παραλογωτάτην. Ὑδὼρ γὰρ ἀκραιφνὲς ἐγχεάσα ποτηρίῳ τινὶ τῶν ὑαλίνων, ἑώρα κατὰ τοῦ ὕδατος εἴσω τοῦ ποτηρίου τὰ φάσματα τῶν ἐσομένων πραγμάτων, καὶ προὔλεγεν ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτά, ἅπερ ἔμελλεν ἔσεσθαι πάντως. Ἡ
 25 δὲ πείρα τοῦ πράγματος οὐδὲ ἡμᾶς παρελήλυθε. Τὸν δὲ Ἰωάννην ὁ Ἀνατόλιος αἰκισάμενός τε καὶ τῶν ὑπαρχόντων γυμνώσας, αὐτίκα μέντοι καὶ οὗτος ἀπέρρηξε τὸν βίον. Ἐνέτυχον ἐξ ἀνάγκης τῷ Ἐμεσίῳ· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐκὼν ἠνεσχόμην τῆς αὐτοῦ ὑηνείας, ἀλλ’ ἢ πρεσβεία με διηνάγκασε. Τῆς Ἀραβίας τὸ Στυγαῖον ὕδωρ
 30 κατειδόμενον, ἀπεδήμησεν εἰς τὰ Βόστρα τῆς Ἀραβίας, πόλιν μὲν οὐκ ἀρχαίαν (ὑπὸ γὰρ Σεθήρου τοῦ βασιλέως πολίζεται), φρούριον δὲ παλαιόν, ἐπιτετειχισμένον τοῖς πέλας Διονουσιεῦσιν

δρῶν ἦταν συγκροτημένη γιὰ ἔφοδο. Κι αὐτὸς διέταξε οἱ ὑπηρέτες νὰ χρησιμοποιοῦσαν πλέον καὶ ξύστρες καὶ τοὺς φιλοσόφους τοὺς ἔκλεισε καὶ πάλι στὸ δεσμοτήριον γιὰ νὰ δικασθοῦν ἐκ νέου. Ὁ Ἰουλιανὸς δέχθηκε σιωπηλὰ καὶ καρτερικὰ στὴν πλάτη τὶς πολλὰ πληγὲς ἀπὸ τοὺς τροχούς· γιὰ τὸν χτυποῦσαν μὲ πολλὰ ραβδιὰ, χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε ἀπολύτως. “Ὅταν εἶδε τὶς ἀποσκευὲς νὰ δένονται γιὰ τὸν ἀπόπλου, εἶπε. “Γιὰτί τὸ κάνεις αὐτὸ, ἄνθρωπε; Θὰ σὲ συλλάβουν οἱ φύλακες τοῦ λιμανιοῦ”. Δὲν ἄργησε νὰ ρθεῖ καὶ ἔμενε στὸ σπίτι μου. Ἐφτάσε στὴν Ἀθήνα πηγαίνοντας τὸ θυμιατήριον στὸν Πρόκλο πού ἦταν σὲ κηδεῖα τότε. Ἡ πλέον χειρότερη βέβαια καὶ ἀθεράπευτη κακία εἶναι ἄξια γιὰ ἀμεση τιμωρία, ἐνῶ ἡ ἄλλη, πού παρεκκλίνει λίγο εἶναι ἄξια καὶ αὐτὴ τῆς ταχίστης συγγνώμης. Στους περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἐνδιάμεσους ἡ δικαιοσύνη ἀναβάλλει τὶς θεραπείες τῶν παθῶν ἢ ἐπειδὴ βοηθοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ἢ γιὰ νὰ ἀποφύγουν μᾶλλον τὶς ἐγχειρήσεις καὶ τὶς καυτηριάσεις, ἢ ἐπειδὴ εἶναι ἀνάξιοι γιὰ τὸ ἀμεσο φάρμακο ἕξαιτίας τοῦ μεγέθους τῆς κακίας, ἢ σὲ μερικοὺς ὀφείλεται πρὶν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἢ ἀμοιβὴ τῶν καλῶν πράξεων.

Ἡ περιφρόνησις τῆς παράκλησις ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκτραχύνει ἓνα βάρβαρον, ἀλλ’ ὅμως οἱ φιλόσοφοι νόμιζαν ὅτι πρέπει νὰ ὑποφέρουν μὲ ψηλὰ τὸ κεφάλι ὅσα τοὺς συνέβαιναν. Συνάντησε μὰ εὐσεβῆ γυναῖκα πού εἶχε φύσιν θεϊκὴν πέρα ἀπὸ καθὲ λογικὴν. Γιὰτί χύνοντας νερὸ καθρὸ σὲ ἓνα γυάλινον ποτήριον, ἔβλεπε μέσα στὸ νερὸ στὸ βάθος τοῦ ποτηριοῦ τὶς φασματικὰς εἰκόνες τῶν πραγμάτων πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, καὶ βλέποντας αὐτὰς προμάντευε αὐτὰ πού ὅπωςδήποτε ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Ἡ ἐμπειρία τοῦ πράγματος δὲν ἔμεινε ξένη ἀπὸ ἐμᾶς. Τὸν Ἰωάννην ὅμως ὁ Ἀνατόλιος ἀφοῦ τὸν κακοποίησε καὶ τὸν ἀπογύννωσε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, ἀμέσως κι αὐτὸς ἔφυγε ἀπὸ τὴν ζωὴν. Συνάντησα ἀπὸ ἀνάγκην τὸν Ἐμεσίωνα· γιὰτί δὲν θ’ ἀνεχόμεν ποτὲ τὶς χοντροκοπιὰς του, ἀλλὰ μὲ ἀνάγκασε ἡ πρεσβευτικὴ μου ἀποστολή. Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὸ νερὸ τῆς Στυγὸς χύνεται στὰ Βόστρα τῆς Ἀραβίας, πόλις βέβαια ὄχι ἀρχαία (γιὰτί τὴν ἔχτισε ὁ βασιλεὺς Σεβῆρος) παλαιὸ ὅμως φρούριον, πού εἶχε περιτειχισθεῖ ἀπὸ τοὺς

ὑπὸ τῶν Ἀραβικῶν βασιλέων. Ἀκούσας τὴν Ἰὼ θρουλουμένην
καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἰς τὸν οἶστρον τῆς βοῆς ἀναλυόμενον,
ἠγάπησε τὴν συνέχειαν τῆς περὶ τὴν Ἰὼ πλάνης μυθευομένης
Ἔγνω δὲ ἐνταῦθα τὸν Θεανδρίτην, ἄρρενωπὸν ὄντα θεόν, καὶ
5 τὸν ἄθλην βίον ἐμπνέοντα ταῖς ψυχαῖς

Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο τὸ ὕδωρ εἶναι Στύγιον. Τὸ δὲ χωρίον, ἐν
ᾧ ἔστί, πεδίον τῆς Ἀραβίας, ἀνηλωμένον ἀπὸ τῆς ἕω μέχρι Δίας
τῆς ἐρήμου πόλεως. Εἶτα ἐξαίφνης ἀναρρηγνυταὶ χάσμα εἰς ἄδυ-
θον πέτραις πανταχόθεν συνηρεφές καὶ τισιν ἀγροίοις φυτοῖς τῶν
10 πετρῶν ἀποφυομένοις κάθοδος ἐξ ἀριστερᾶς κατιόντι στενὴ καὶ
τραχεῖα (πρὸς γὰρ τῷ πετρώδει καὶ φυτοῖς ἀνημέροις καὶ ἀτά-
κτοις δασύνεται), μακρὰ δὲ ὅσον ἐπὶ σταδίου πεντεκαίδεκα,
πλὴν καταβαίνουσιν αὐτὴν οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν
αἱ εὐζωνότεραι. Κατελθόντι δὲ κῆποι καὶ γεωργίαι πολλαὶ εἰσιν
15 ἐν τῷ διαδεχομένῳ αὐλῶνι. Τὸ δ' οὖν ἄκρον αὐτοῦ καὶ στενώτα-
τον ὑποδοχὴν ἔχει τῶν καταλειδομένων ἐν κύκλῳ Στυγίων ὑδά-
των, καὶ διὰ τὴν ἀπὸ πολλοῦ ὕψους φορὰν εἰς ἀέρα σκεδαννυμέ-
νων, εἶτα αὖ πάλιν εἰς τὸ κάτω συμπηγνυμένων, θέαμα τοῦτο καὶ
φύσεως ἔργον σεμνὸν καὶ φρικῶδες οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἀνὴρ ὃς
20 ἰδὼν οὐκ ἂν πληρωθεῖη σεβασμίου φόβου. Τῶν δὲ ῥιπτουμένων
τῷ ὕδατι ἀναθημάτων τὰ μὲν καταδύεται εἰς ἄδυθον, κἂν ἔλαφρὰ
ἦ, οἷς εὐμενῶς ἔχει τὸ Θεῖον, οἷς δὲ μή, ταῦτα δὲ ἄρα, κἂν βαρύ-
τατα ἦ, ἐπιπολάζει καὶ εἰς τὸ ἐκτὸς ἀποπτύεται θαυμαστόν τινα
τρόπον. Τὸ δὲ ὄρκιον τοῦ τε χωρίου καὶ τῶν ὑδάτων πεφρόικασι
25 διὰ πείρας οἱ ἐπιχώριοι, διὸ καὶ ἤκιστα ὀμνύουσιν. Εἰ δέ ποτέ τις
ἐπιорκήσει, εἴσω ἐνιαυτοῦ ἀπόλλυται, φασί, φυσηθεὶς ὑδέρω τὸ
σῶμα, καὶ οὐδεὶς τὴν δίκην διέφυγεν.

Ἔστι Διόνυσος, φησί, Λυκοῦργον καὶ τοὺς ἐπομένους αὐτῷ
Ἀραβας κατηγωνίσαστο οἴνω ἀπ' ἀσκοῦ καταρράνας τὴν πολεμί-

17. Βόστρα = βοῆς οἶστρος, κατ' ἀναλογία τοῦ Βόσπορος.

18. Ἱερὴ πηγὴ τοῦ ὄρους Χελμοῦ τῆς Πελοποννήσου μεταξὺ Ἀρκαδίας,

Ἄραβες βασιλεῖς στοὺς γείτονες Διονυσεῖς. Ὄταν ἄκουσε τὸν θρύλο τῆς Ἰουῦς καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλης νὰ τὸ ἐξηγοῦν ὡς οἶστρο τῆς βοῦς (ἀγελάδας)¹⁷, ἀγάπησε τὴ συνέχεια τῆς περιπλάνησης τῆς Ἰουῦς πὺ ἐγίνε θρύλος. Ἐδῶ γνώρισε τὸν Θεανδρίτη, ἓνα ἄρρενα Θεοῦ, πὺ ἐνέπνεε στὴ ψυχὴ τὸν ἀγνό βίο.

Λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ νερὸ εἶναι τῆς Στυγός¹⁸. Καὶ τὸ μέρος ὅπου ὑπάρχει, εἶναι πεδιάδα τῆς Ἀραβίας πὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ μέχρι τὴν ἐρημικὴ πόλη Δία. Ἐπειτα ξαφνικὰ ἀνοίγει μὰ χαράδρα χωρὶς βυθὸ, σκεπασμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ πέτρες καὶ ἀπὸ κάποια φυτὰ πὺ εἶναι φυτρωμένα ἀνάμεσα στὶς πέτρες. Ἡ κάθοδος σ' αὐτὴν γίνεται ἀπὸ τ' ἀριστερὰ ἐκείνου πὺ κατεβαίνει καὶ εἶναι ἀνώμαλη (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι πετρώδης, σκεπάζεται καὶ ἀπὸ φυτὰ ἄγρια καὶ χωρὶς τάξη), καὶ ἔχει μᾶκρος δεκαπέντε στάδια. Κατεβαίνουν ὅμως αὐτὴ τὴ χαράδρα ὄχι μόνο ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ οἱ πὺ καλοζωσμένες ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Ὅποιος λοιπὸν κατεβεῖ βλέπει κήπους καὶ πολλὰς καλλιέργειες στὴν κοιλάδα πὺ ἀκολουθεῖ. Ἡ ἄκρη τῆς, πὺ εἶναι καὶ πολὺ στενὴ, δέχεται τὰ νερὰ τῆς Στυγός πὺ πέφτουν κυκλικὰ καὶ πὺ ἀπὸ τὴν πτώση τους ἀπὸ μεγάλο ὕψος σκορπίζονται στὸν ἀέρα, καὶ ἔπειτα πάλι συγκεντρώνονται χαμηλά. Εἶναι ἓνα θέαμα καὶ ἔργο τῆς φύσης μεγαλόπρεπο πὺ προκαλεῖ φρίκη. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος πὺ θὰ τὸ δεῖ καὶ δὲν θὰ νοιώσει εὐλάβεια καὶ φόβο. Ἀπὸ τὰ ἀφιερῶματα πὺ ρίχνουν στὸ νερὸ, ἀλλὰ βουλιάζουν στὸ χάος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐλαφρὰ, πράγμα πὺ μαρτυρεῖ τὴν εὐμένεια τοῦ Θεοῦ. Σὲ ὅποια δὲν συμβαίνει αὐτό, αὐτὰ, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι βαρῦτατα, μένουν στὴν ἐπιφάνεια καὶ ἀποτινάσσονται ἔξω κατὰ κάποιο θαυμαστὸ τρόπο. Τὸν ὄρκο¹⁹ στὸ μέρος αὐτὸ καὶ στὰ νερὰ τὸν τρέμουν οἱ ἐντόπιοι, διδαγμένοι ἀπὸ τὴν πείρα τους, γι' αὐτὸ καὶ ἐλάχιστα ὀρκίζονται. Ἄν κάποιος κάποτε παραβεῖ τὸν ὄρκο του, τὸν ἴδιο χρόνο, λένε, πεθαίνει μὲ φουσκωμένο ἀπὸ ὑδρόπικα τὸ σῶμα, καὶ κανένας δὲν διέφυγε τὴν τιμωρία.

Λένε, ὅτι ὁ Διόνυσος κατανίκησε τὸν Λυκοῦργο καὶ τοὺς Ἄραβες πὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν μὲ τὸ κρασί, ραντίζοντας ἀπὸ ἀσκή τὸν

Κορινθίας καὶ Αἰγιάλειας, τὰ ἀρχαῖα Ἀροάνεια.

19. Ὁρκισμὸς ἐπὶ τῶν πολλῶν θεῶν τῶν ἀρχαίων, καὶ ἰδίως τοῦ Δία: ἐδῶ ὄρκος.

αν στρατιάν, ἐξ οὗ καὶ τὴν πόλιν ἐκάλεσε Δαμασκόν. Οἱ δὲ τὴν
 ἐπωνυμίαν διδόασι τῇ πόλει ἀπὸ γίγαντός τινος, ᾧ ὄνομα Ἄσκος,
 ὃν ὁ Ζεὺς ἐδάμασεν ἐνταῦθα. Ἄλλοι δὲ καὶ ἄλλας λέγουσι τῆς
 ἐπωνυμίας αἰτίας. Ὁ δὲ συγγραφεὺς ἐκ ταύτης ὤριμητο τῆς πόλε-
 5 ως. Ὡς ἡ ἀσχολία τοῦ ῥητορεύειν δεινὴ, στρέφουσα μὲν περὶ στό-
 μα καὶ γλῶτταν τὴν ὄλην μου σπουδὴν, ἀποστρέφουσα δὲ τῆς ψυ-
 χῆς καὶ τῶν ἀποκαθαιρόντων αὐτὴν μακαρίων τε καὶ θεοφιλῶν
 ἀκουσμάτων. Ταῦτα δ' ἐννοῶν, φησὶν ὁ συγγραφεὺς, ἐνίστε διεκο-
 πτόμην τῶν ῥητορικῶν ἐξηγήσεων. Ἐνατον ἔτος οὕτω μοι διελη-
 10 λύθει. Συνδιήγομεν ἀλλήλοις ὅσαι τε ἡμέραι καὶ ὅσαι νύκτες, ἐπὶ
 μῆνας ἡ'. Εἶδον, φησί, τὸν βαίτυλον διὰ τοῦ ἀέρος κινούμενον, πο-
 τέ δ' ἐν τοῖς ἱματίοις κρυπτόμενον, ἤδη δὲ ποτε καὶ ἐν χερσὶ βαστα-
 ζόμενον τοῦ θεραπεύοντος. Ὄνομα δ' ἦν τῷ θεραπεύοντι τὸν βαί-
 τυλον Εὐσέβιος, ὃς καὶ ἔλεγεν ἐπελθεῖν αὐτῷ ποτε ἀδόκητον ἐξαί-
 15 φνης προθυμίαν ἀποπλανηθῆναι τοῦ ἄστεος Ἐμίσης ἐν νυκτὶ με-
 σούση σχεδὸν ὡς πορρωτάτῳ πρὸς τὸ ὄρος αὐτό, ἐν ᾧ τῆς Ἀθηνᾶς
 ἴδρυνται νεῶς ἀρχαιοπρεπῆς ἀφικέσθαι δὲ τὴν ταχίστην εἰς τὴν
 ὑπωρείαν τοῦ ὄρους, καὶ αὐτόθι καθίσαντα ἀναπαύεσθαι ὥσπερ
 ἐξ ὁδοῦ· σφαιῖραν δὲ πυρὸς ὑψόθεν καταθοροῦσαν ἐξαίφνης ἰδεῖν,
 20 καὶ λέοντα μέγαν τῇ σφαιῖρα παριστάμενον, τὸν μὲν δὴ παραχρῆμα
 ἀφανῆ γενέσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπὶ τὴν σφαιῖραν δραμεῖν ἤδη τοῦ πυρὸς
 ἀποσβεννυμένου καὶ καταλαβεῖν αὐτὴν οὕσαν τὸν βαίτυλον, καὶ ἀ-
 ναλαβεῖν αὐτόν, καὶ διερωτῆσαι ὅσου θεῶν ἂν εἴη, φάναι δ' ἐκεῖ-
 νον εἶναι τοῦ Γενναίου (τὸν δὲ Γενναῖον οἱ Ἑλιουπολίται τιμῶσιν
 25 ἐν Διὸς ἴδρυσάμενοι μορφήν τινα λέοντος), ἀπαγαγεῖν τε οἴκαδε
 τῆς αὐτῆς νυκτὸς οὐκ ἐλάττω σταδίων δέκα καὶ διακοσίων, ὡς
 ἔφη, διηνηκῶς. Οὐκ ἦν δὲ κύριος ὁ Εὐσέβιος τῆς τοῦ βαιτύλου κι-
 νήσεως, ὥσπερ ἄλλοι ἄλλων, ἀλλ' ὁ μὲν ἐδεῖτο καὶ ἠὔχετο, ὁ δὲ
 ὑπήκουε πρὸς τὰς χρησιμότητας.

30 Ταῦτα ληρήσας καὶ πολλὰ τοιαῦτα, ὁ τῶν βαιτυλίων ὡς ἀλη-
 θῶς ἄξιος, τὸν λίθον διαγράφει καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ. Σφαιῖρα μὲν
 γὰρ φησὶν ἀκριδῆς ἐτύγχανεν ὢν, ὑπόλευκος δὲ τὸ χρῶμα, σπι-

ἐχθρικό στρατό, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ὀνόμασε τὴν πόλη Δαμασκὸ²⁰. Ἄλλοι δίνουν αὐτὸ τὸ ὄνομα στὴν πόλη ἀπὸ κάποιον γίγαντα, ποὺ ὀνομαζόταν Ἄσκος, τὸν ὁποῖο ὁ Δίας δάμασε ἐκεῖ. Ἄλλοι ἀναφέρουν κι ἄλλες αἰτίες τῆς ὀνομασίας της. Ὁ συγγραφέας (ὁ Δαμάσκιος) καταγόταν ἀπὸ αὐτὴν τὴν πόλη. Ἡ ἀσχολία τοῦ ρήτορα εἶναι δεινὴ· στρέφει βέβαια ὅλη τὴν μελέτη μου στὸ στόμα καὶ τὴ γλώσσα καὶ τὴν ἀποτρέπει ἀπὸ τὴν ψυχὴ κι ἀπὸ τὰ μαθήματα, τὰ μακάρια καὶ θεοφιλῆ, ποὺ τὴν ἀποκαθαίρουν. Αὐτὰ ἔχοντας ὑπόψη, λέγει ὁ συγγραφέας, διέκοπτα κάποιες φορές τὶς ρητορικές μου ἀσκήσεις. Πέρασα ἔτσι ἑννέα χρόνια. Ζοῦσαμε μαζὶ νύχτα καὶ μέρα ἐπὶ ὀχτῶ μῆνες. Εἶδα, λέγει, τὸν μετεωρίτη νὰ κινεῖται στὸν ἀέρα, ἄλλοτε νὰ κρῦβεται μέσα στὰ φορέματα, καὶ τώρα πὰ νὰ βαστάζεται ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνου ποὺ τὸν ὑπηρετεῖ. Τὸ ὄνομα τοῦ θεραπευτῆ τοῦ μετεωρίτη ἦταν Εὐσέβιος. Αὐτὸς ἔλεγε ὅτι τοῦ ἦρθε κάποτε ξαφνικὰ μὰ ἀπροσδόκητη ἐπιθυμία νὰ περιπλανηθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη Ἔμεσα τὴν ὥρα σχεδὸν τοῦ μεσονυχτίου, ὅσο τὸ δυνατὸ πρὸ πέρα, στὸ βουνὸ ἐκεῖνο ὅπου ὑπῆρχε ἀρχαιοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐφτασε πολὺ γρήγορα στὶς ὑπώρειες τοῦ ὄρους, καὶ ἀφοῦ κάθισε ἐκεῖ ἀναπαυόταν ἀπὸ τὴν πορεία. Ξαφνικὰ εἶδε μὰ σφαῖρα ἀπὸ φωτιὰ νὰ κυλᾷ μὲ ὄρμη ἀπὸ τὰ ὕψη καὶ κοντὰ στὴν πέτρα νὰ στέκεται ἓνα πελώριο λεοντάρι. Τὸ λεοντάρι ἐξαφανίσθηκε ἀμέσως καὶ ὁ ἴδιος ἔτρεξε στὴν πύρινη σφαῖρα ποὺ ἔσβηνε πλέον. Κατάλαβε πὼς ἦταν μετεωρίτης, τὸν πῆρε καὶ ρώτησε ποιανοῦ θεοῦ εἶναι, καὶ ὁ μετεωρίτης εἶπε πὼς εἶναι τοῦ Γενναίου (τὸν Γενναῖο οἱ Ἡλιοπολίτες τὸν τιμοῦν μὲ τὴ μορφὴ λεονταριοῦ στὸ ναὸ τοῦ Δία). Τὸν πῆγε στὸ σπῖτι του τὴν ἴδια νύχτα, σὲ ἀπόσταση ὄχι μικρότερη ἀπὸ διακόσια δέκα στάδια²¹, βαδίζοντες συνεχῶς, ὅπως εἶπε. Ὁ Εὐσέβιος δὲν ἦταν κύριος τῆς κινήσεως τοῦ μετεωρίτη, ὅπως ἄλλοι ἦταν κύριοι ἄλλων μετεωριτῶν, ἀλλὰ παρακαλοῦσε καὶ προσευχόταν καὶ ἐκεῖνος ἔδινε τοὺς χρησμούς.

Ἄφοῦ φλυάρησε αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια ὁ ἀληθινὰ ἄξιος τῶν μετεωριτῶν, περιγράφει τὸν μετεωρόλιθο καὶ τὴ μορφὴ του. Γιατὶ λέγει, ὅτι ἦταν ἀκριδῶς μὰ σφαῖρα, μὲ ὑπόλευκο χροῶμα,

20. Δαμασκὸς = δαμάζω + ἄσκος.

21. Ἐνα στάδιο ἰσοῦται μὲ 185 μέτρα.

θαμιαία δὲ τὴν διάμετρον κατὰ μέγεθος, ἀλλ' ἐνίοτε μείζων ἐγίνετο καὶ ἐλάττων, καὶ πορφυροειδῆς ἄλλοτε. Καὶ γράμματα ἀνεδίδαξεν ἡμῖν ἐν τῷ λίθῳ γεγραμμένα, χρώματι τῷ καλουμένῳ τιγαβαρίνῳ κατακεχρωσμένα, καὶ ἐν τοίχῳ δὲ ἐγκρούσας, δι' ὧν
 5 ἀπεδίδου τὸν ζητούμενον τῷ πυνθανομένῳ χρησμόν, καὶ φωνὴν ἀφίει λεπτοῦ συρίσματος, ἣν ἠρμήνευεν ὁ Εὐσέβιος. Τερατολογήσας οὖν τὰ εἰρημένα ὁ κενόφρων οὗτος καὶ μυρία ἄλλα παραλογώτερα περὶ τοῦ βαιτύλου, ἐπάγει: “Εγὼ μὲν ὧμην θειότερον εἶναι τὸ χρῆμα τοῦ βαιτύλου, ὁ δὲ Ἰσίδωρος δαμόνιον μᾶλλον
 10 ἔλεγεν· εἶναι γάρ τινα δαίμονα τὸν κινοῦντα αὐτόν, οὔτε τῶν βλαβερῶν, οὔτε τῶν ἄγαν προσύλων, οὐ μέντοι τῶν ἀνηγμένων εἰς τὸ αὔλον εἶδος οὐδὲ τῶν καθαρῶν παντάπασι”. Τῶν δὲ βαιτύλων ἄλλον ἄλλῳ ἀνακεῖσθαι, ὡς ἐκεῖνος δυσφημῶν λέγει, θεῶ, Κρόνῳ, Διί, Ἡλίῳ, τοῖς ἄλλοις.

15 “Ὅτι Μαξιμῖνος, φησὶν, (Ἕλληνας δ' οὗτος ἦν τὸ σέβας) τὰς βολὰς τῶν ὀμμάτων ἀφίει, οὕτω φοβερόν τι καὶ βλαβερόν ἐνέβλεπεν, ὥστε τῶν ὀρώντων ἀποστρέφειν τὰς ὄψεις, καὶ τοῦτο, φησὶν, ἐκεῖνος συνειδῶς ἐαυτῷ τὰ πολλὰ κάτω καὶ οὐ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔβλεπεν. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν οὗτος φασμάτων ἐγίνετο
 20 θεατῆς, ἄλλοις οὐχ ὀρωμένων. Ἰκανὸς δὲ ἦν καὶ δαίμονας ἐπιπέμπειν φθοροεργούς, καὶ ἄλλοθεν ἐπιπεμπομένους ἀναστέλλειν. Πλὴν δυσσεβῶν ἀλοῦς κατὰ τὸ Βυζάντιον τὴν διὰ ξίφους οὐκ ἐξέφυγε δίκη. Οὔτε φιλόσοφον βίον ἐννοήσας, εἴ τις ὢν τῶν πολλῶν ὑβρίζει ὑδρεῖς τὰς ἐξ ἀνθρώπων. Ἄπειρος ὢν τῶν πλη-
 25 κτικῶν τούτων καὶ ἀνιάτων πραγμάτων. Ἡ ἀναβολὴ μακροτέρα αὐτῷ γέγονε τῶν τε εἰς Καρίαν καὶ τῶν Ἀθήναζε σπευδουσῶν ἐλπίδων. Καὶ πρὸς θεοῦ λιπαρήσεις ἔρχομαι. Τοῦ Κυλληνίου βλακεύοντος καὶ τὰ πράγματα ἀναβάλλοντος οὐδὲν ἤνυτεν ὁ Ἰσίδωρος. Οὐ φεισάμενος τοῦ πολυτελεστάτου τῷ ὄντι δαπανήματος,
 30 τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν εἰπόντα σοφόν. Ὁρῶν δὲ ἑμαυτὸν τῷ θείῳ φωτὶ περιορῶμενον, πῶς οἶει σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐγανυσκόμην; Ἐκμανῆς γενόμενος, ἀνελὼν τὸν πέλεκυν, ἀποτέμνει τὴν αὐτὸς

καὶ ἡ διάμετρος του ἦταν μιὰ σπιθαμή. Μερικὲς φορές μεγάλωνε καὶ ἄλλοτε μίκρυνε καὶ ἄλλοτε γινόταν πορφυρόχρωμος. Μᾶς ἔδειξα καὶ γράμματα γραμμένα στὴν πέτρα μὲ τὸ χρῶμα τὸ λεγόμενο τιγγαβάρινο, καὶ τὴν στερέωσε στὸν τοῖχο· ἀπὸ αὐτὰ ἔδινα τὸ χρησμὸ σὲ ὅποιον ρωτοῦσε. Ἔφηνε καὶ λεπτὸ σύρριγμα, τὸ ὁποῖο ὁ Εὐσέβιος ἐρμήνευε. Κι ἀφοῦ εἶπε αὐτὸς ὁ κουφιοκέφαλος τὶς τερατολογίες αὐτὲς κι ἄλλα ἀκόμα πιὸ παράλογα γιὰ τὸν μετεωρόλιθο, προσθέτει· “Ἐγὼ βέβαια νόμιζα ὅτι ὁ μετεωρόλιθος ἦταν κάτι θεϊκό, ὁ Ἰσίδωρος ὅμως ἔλεγε ὅτι εἶναι μᾶλλον κάτι δαιμονικό. Γιατὶ κάποιος δαίμονας ἦταν πού τὸν κινητοποιοῦσε, οὔτε ἀπὸ τοὺς βλαβεροὺς, οὔτε ἀπὸ τοὺς ὑπερβολικὰ σωματικούς, οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀνῆκαν στὸ αὐλο εἶδος οὔτε ἀπὸ τοὺς τελείως καθαρούς”. Ἀπὸ τοὺς μετεωρόλιθους ὁ καθένας εἶναι ἀφιερωμένος σὲ ἄλλο θεό, ὅπως δυσφηματικὰ λέγει ἐκεῖνος, στὸν Κρόνο, στὸ Δία, στὸν Ἥλιο, στοὺς ἄλλους.

Διηγεῖται ὅτι ὁ Μαξιμῖνος, πού ἀσπαζόταν τὴ θρησκεία τῶν ἐθνικῶν, εἶχε τόσο φοβερὸ καὶ βλαβερὸ βλέμμα, ὥστε ὅσοι ἔβλεπαν χαμῆλωναν τὰ μάτια. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος, λέγει, γνώριζε αὐτὸ τὸ πράγμα συνήθως κοίταζε κάτω καὶ δὲν ἔβλεπε τοὺς συνομιλητὲς του στὰ μάτια. Ἀλλὰ εἶχε δεῖ αὐτὸς καὶ πολλὰ ὄράματα, πού ἄλλοι δὲν ἔβλεπαν. Εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ στέλνει ἐναντίον κάποιων καὶ δαίμονες κακοποιοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀνακαλεῖ ἀπὸ ἐκεῖ πού τοὺς εἶχε στείλει. Πλὴν ὅμως ἐπειδὴ τὸν συνέλαβαν στὸ Βυζάντιο νὰ διαπράττει ἀσέβεια, δὲν ἀπέφυγε τὴ θανατικὴ καταδίκη μὲ ξίφος. Οὔτε ἀντιλήφθηκε ὡς φιλόσοφο βίο τὸ ἂν κάποιος ἀπὸ τὶς πολλοὺς τὸν ὕβρισε χρησιμοποιοῦντας ὕβρεις ἀνθρώπων, ἀφοῦ δὲν εἶχε τὴν πείρα αὐτῶν τῶν ἐνοχλητικῶν καὶ ἀθεράπευτων πραγμάτων. Ἡ ἀναβολὴ του ἔγινε μακρότερη ἀπὸ τὶς ἐλπίδες του πού πετοῦσαν στὴν Καρία καὶ στὴν Ἀθήνα. Καὶ ἔρχομαι στὶς ἐκλιπαρήσεις του πρὸς τὸν θεό. Ἀπὸ τὴ βλακεία τοῦ Κυλληνίου πού ἀνέβαλλε τὰ πράγματα δὲν ἐπέτυχε τίποτε ὁ Ἰσίδωρος, ἀφοῦ δὲν ὑπελόγησε τὸ ἀκριβότερο πραγματικὰ ἔξοδο, πού εἶναι ὁ χρόνος, σύμφωνα μὲ κάποιο σοφὸ πού τὸ εἶπε. Βλέποντας τὸν ἑαυτὸ μου νὰ περιλούεται ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, πῶς νομίζεις ὅτι λάμπρυνε ὑπερβολικὰ τὴν ψυχὴ μου; Ἐγινε ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ παίρνοντας τὸ πελέκι ἀποκόπτει ὁ ἴδιος τὴν ἀνδρι-

ἑαυτοῦ παιδοσπόρον φύσιν. Καὶ ἐγὼ ταῦτα ἀπήγγεila τῷ Ἰσιδώ-
 ρῳ σοφὴν τε καὶ ἔνθεον ἀεὶ προτείνοντι πρὸς τοὺς μύθους τοὺς
 ἱεροὺς ἀκοήν. Οἰηθέντα περὶ τῷ σώματι κινδυνεύσειν. Ἀλλὰ τοῦ-
 5 τὸ μὲν τῆς ἰδιώτιδος ἄρα δεῖγμα προαιρέσεως. Ὀλίγα ἀντὶ πολ-
 λῶν ἀποδιδόντι χάρισια. Ἐναντολόμεθα πρὸς τὴν Σάμιον. Τὸ
 σῶμα δὲ ἐφυσᾶτο, κάτωθεν ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν ποδῶν ἕως ἤδη
 τῶν βουδῶνων καὶ τῆς αἰδοῦς Κατεκομήθην ἐπὶ τῆς νεώς, καὶ
 πῶς ἀφροδισιάζομαι τοῖς ὄνειρασι. Κρήδεμνον, φωσσώνιον,
 ὀράριον ῥωμαϊκῶς, προσώπου ἐκμαγεῖον, ἡμιτύδιον. Εἰς τοσοῦ-
 10 τον γὰρ ἀκηκόαμεν φιλοσοφίαν καταφρονηθεῖσαν οὐδὲ πώποτε
 Ἀθήνησιν, ὅσον ἐωράκαμεν ἀτμαζομένην ἐπὶ Ἑγίου.

Ὁ δὲ Ἀρχιάδας τὸ μὲν ὅλον τοῦ πατρὸς οὐκ ὀλίγῳ ἦν διαφέ-
 ρων καὶ πολλῶν ἄλλων εἰς ἀρετὴν, τὰ δὲ εἰς φιλοσοφίαν ἄγοντα
 παρεμμένος, ἅτε πρὸς ταῦτα ἀνάγωγος ὢν διὰ τὴν οὐκ ἀκολάκευ-
 15 τον πατρῶαν οὐσίαν, ἱερὰν δὲ ζωὴν προβεβλημένος, εὔτερος τις ἕτε-
 ρος. Ὁ μὲν οὖν Εὐπείθιος εὐφνέστερος μὲν ἐγένετο, τὰ δὲ ἦθη
 ἐπισεσυρμένος εἰς ἰδιωτισμόν, ἤδη δὲ καὶ ἀτοπώτερον ἔχων ἢ
 κατ' ἰδιώτην. Ἀσθενῶν αὐτὸς τὸ σῶμα καὶ οὐ πόρρω τείνων θα-
 νάτου. Ὁ δὲ πρὸς μὲν τὸ παραντίκα δυσχερῶς ἤκουσε τῆς ἀπο-
 20 λογίας, ἅτε μὴ κατ' ἐλπίδας αὐτῷ πραττούσης τῆς ἀγαθοειδοῦς
 προαιρέσεως. Τοιαῦτα πολλὰ λέγων τε καὶ ἐπάδων ἔπεισε τὸν Ἰ-
 σίδωρον ὁ Μαρίνος δέξασθαι τὸ ψήφισμα τῆς διαδοχῆς· καὶ
 ἐψηφίσθη διάδοχος ἐπ' ἀξιώματι μᾶλλον ἢ πράγματι τῆς Πλατω-
 νικῆς ἐξηγήσεως. Εἰ δὲ θεϊότερον χρῆμα, ὡς σὺ φῆς, ὦ Ἑγία, ἔλε-
 25 γε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰσίδωρος, ἢ ἱερατικὴ πραγματεία, φημί μὲν τοῦ-
 το καὶ γὰρ, ἀλλὰ πρῶτον ἀνθρώπους γενέσθαι τοὺς ἐσομένους θε-
 οὺς δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων ἔφη μὴ ἐλθεῖν εἰς ἀνθρώπους
 μεῖζον ἀγαθὸν φιλοσοφίας. Ἀλλὰ τοῦτο συμβέβηκε νῦν ἐπὶ ξυ-
 ροῦ ἐστάναι οὐ τῆς ἀκμῆς, τοῦ δὲ ἐσχάτου γήρως ὡς ἀληθῶς. Ἐ-
 30 λάνθανε δὲ ἑαυτὸν ἀνίατα πράγματα καὶ πόρρω μοχθηρίας προ-
 βεβηκότα διορθώσασθαι ἐπιχειρῶν ἦνντε δὲ οὐδὲν ἐπὶ πλεόν.

κή φύση του. Ἐγὼ τὰ ἔκανα αὐτὰ γνωστὰ στὸν Ἰσίδωρο ποὺ ἔτεινε πάντοτε σοφὴ καὶ ἔνθετη ἀκοὴ πρὸς τοὺς μύθους, ποὺ νόμιζε ὅτι κινδύνευε σωματικά. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι μᾶλλον ἀπόδειξη ἀτομικῆς προαίρεσης, νὰ ἀποδίδει κανεὶς λίγες χάριτες, ἀντὶ τῶν πολλῶν ποὺ ἔλαβε. Ταξιδεύαμε πρὸς τὴ Σάμο. Τὸ σῶμα φούσκωνε ἀρχίζοντας ἀπὸ κάτω, ἀπὸ τὰ πόδια, καὶ ἔφτανε μέχρι τοὺς βουβῶνες καὶ τὸ γεννητικὸ ὄργανο. Κοιμήθηκα στὸ πλοῖο καὶ κατὰ κάποιον τρόπο νοιώθω ἐρεθισμό ἀφροδισιακὸ στὰ ὄνειρα καὶ μολύνω τὸν κεφαλόδεσμο, τὸ ἱερὸ ἔνδυμα, τὴν ἱερὴ ἐσθήτα, τὸ ἐκμαγεῖο τοῦ ἱεροῦ προσώπου²², τὸ μαντήλι. Σὲ τέτοιο δηλαδὴ βαθμὸ νὰ καταφρονεῖται ἡ φιλοσοφία δὲν ἀκούσαμε ποτὲ στὴν Ἀθήνα, ὅσο εἶδαμε νὰ περιφρονεῖται ἐπὶ Ἡγία.

Ὁ Ἀρχιάδας ὑπερέβαλλε τὸν πατέρα του καὶ πολλοὺς ἄλλους στὴν ἀρετὴ, ὅσα ὅμως ὀδηγοῦν στὴ φιλοσοφία τὰ εἶχε ἐγκαταλείψει, ἐπειδὴ δὲν εἶχε μορφωθεῖ σ' αὐτὰ ἕξαιτίας τῆς σημαντικῆς πατρικῆς παρουσίας, εἶχε ὅμως ἀκολουθήσει τὴν ἱερὴ ζωὴ περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο. Ὁ Εὐπείθιος ἦταν εὐφυέστερος βέβαια, στὰ ἦθη ὅμως εἶχε παρασυρθεῖ σὲ ἰδιωτικὴ ζωὴ, καὶ μάλιστα πρὸ ἀφύσικη καὶ ἀπὸ ἰδιωτικὴ. Εἶχε ἀσθενήσει αὐτὸς στὸ σῶμα καὶ δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν ἀκουσε δυσχεραίνοντας τὴν ἀπολογία, ἐπειδὴ ἡ ἀγαθὴ προαίρεσή του δὲν ἔπραττε ὅπως περιμένε. Πολλὰ τέτοια λέγοντας καὶ ψάλλοντας ὁ Μαρίνος, ἔπεισε τὸν Ἰσίδωρο νὰ δεχθεῖ τὸ ψήφισμα τῆς διαδοχῆς καὶ ψηφίσθηκε διάδοχός του κατ' ὄνομα μᾶλλον, παρὰ γιὰ τὴν πραγματικὴ ἐξήγησιν τοῦ Πλάτωνα ποὺ ἔκανε. Ἄν τὸ θεϊκότερο πρᾶγμα, ὅπως ὑποστηρίζεις ἐσύ, Ἡγία, τοῦ ἔλεγε ὁ Ἰσίδωρος, εἶναι ἡ ἱερατικὴ πραγματεία, συμφωνῶ καὶ ἐγώ, ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ θὰ γίνουν θεοὶ πρέπει νὰ γίνουν πρῶτα ἄνθρωποι. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πλάτων εἶπε ὅτι δὲν ἦρθε στοὺς ἀνθρώπους μεγαλύτερο ἀγαθὸ ἀπὸ τὴν φιλοσοφία. Ἀλλὰ τώρα κατήντησε νὰ μὴ στέκεται ἡ φιλοσοφία ἐπὶ ξυροῦ τῆς ἀκμῆς, ἀλλὰ ἀληθινὰ ἐπὶ ξυροῦ τῶν ἔσχατων γηρατειῶν. Τοῦ διέφευγε ὅμως ὅτι ἐπιχειροῦσε νὰ θεραπεύσει πράγματα ἀνίατα ποὺ εἶχαν ὑπερβεῖ τὰ ὄρια κάθε μοχθηρίας δὲν πετύχαινε ὅμως τίποτε περισ-

22. Τὸ ὅφ προτείνει ὁ Migneνὰ ἐκληφθεῖ ὡς ὠραῖο ἡ ἱερό.

Ἦρι δὲ ἀρχομένῳ, τοῦ Μαρίνου τὸ σῶμα ἀπολιπόντος, ἐβουλεύετο τὰς Ἀθήνας ἀπολιπεῖν ὁ Ἰσίδωρος. Παρήνει δὲ Συριανὸν καὶ Ἠγίαν ὁ Ἰσίδωρος ὡς χρεῶν εἴη φιλοσοφίαν ὑπορρέουσιν ἀνασώσασθαι.

5 Ὅσα παρεῖται χρεῶν ταῖς ἐκλογαῖς συντετάχθαι καλλιέπειαν ἔχοντα.

Διὰ μηχανῆς τινὸς ἀπόρου καὶ ἀνθρωπίνης ἐλπίδος ἔξω καθεστηκυίας ἐν ἀπορρήτοις τὰ ἀπόρρητα διαμηχανωμένους ὑπέροτε σφῶν αὐτῶν τῆς οὐρανίας ἐλπίδος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων Αἰγυππίων τῆς ὅλης εὐθημοσύνης. Ἄλλ' ἐντεῦθεν ποθεν ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ περικκοσμοῦ γενέσεως ἀναδήσασθαι τὰ πείσματα τῆς ἀναγωγῆς σωτηρίας. Καὶ δὴ Σεβῆρος, ἀνὴρ τῆς Ῥώμης πατριίκιος, ἄλλα τε διηγείτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνδιαιτώμενος, καὶ ὅτι λίθον ἐθεάσατο, ἐν ᾧ σελήνης ἐγένετο σχήματα μεταμορφουμένης παντοῖα
10 μὲν, ἄλλοτε δ' ἄλλα πρὸς ἥλιον ἀυξομένης καὶ μειουμένης ἐνόητα τῷ λίθῳ καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον ὄθεν ἢ φήμη τοὺς τοιούτους λίθους καλεῖ συνοδίτας. Καὶ ἠλίτην δὲ λίθον ἔλεγεν ἑωρακένας, οὐχ οἷον οἱ πολλοὶ ἑωράκαμεν, ἀκτῖνας διαφαίνοντα ἀπὸ τοῦ βάθους χρυσίτιδας, ἀλλὰ δίσκον ἡλιοειδῆ κείμενον μέσον τοῦ λίθου, σφαιραν
20 αὐτόθεν πυρὸς ὡς ἰδεῖν ἀπ' αὐτῆς δὲ τὰς ἀκτῖνας ἐκθρόσκειν ἕως ἐπὶ τὴν ἴτυν εἶναι γὰρ σφαιροειδῆ καὶ ὅλον τὸν λίθον. Ἰδεῖν δὲ καὶ σεληνίτην, οὐ τὸν ὕδατι τεγγόμενον, εἶτα ἐκφαίνοντα τὸν μηνίσκον, καὶ διὰ τοῦτο ὕδροσεληνίτην καλούμενον, ἀλλὰ κατὰ φύσιν τὴν ἑαυτοῦ τρεπόμενον ὅτε καὶ ὅπως ἡ σελήνη τρέποιο, θαν
25 μάσιον χρῆμα τοῦτό γε φύσεως. Τυφλῆς δὲ καὶ ἀσαφοῦς τῆς φήμης περιπλανωμένης. Ὁ μὲν οὖν πλεῖστος λόγος ἀπολωλέναι τὸν Αἰγύπτιον, διεφέρετο δὲ ὅμως καὶ σωτηρίας τις ἄγγελος φήμη. Καὶ τάχα ἂν ἦδε ἡ πάθη ἀπροαίρετος ἂν εἴη, καὶ διὰ τοῦτο συμβαίνοι ἂν ἴσως καὶ ταῖς ἀκηράτοις. Τὰ βέλτιστα παραινῶν, καὶ
30 παροξύνων τῷ λόγῳ τοὺς ἐν τῷ ἔργῳ βλακεύοντας.

Ὅτι τριῶν ὄντων εἰδῶν τῆς ψυχῆς, τριττὴ καὶ ἡ πολιτεία, καὶ

σότερο. Στις ἀρχές τῆς ἀνοιξης, ὅταν ὁ Μαρίνος ἐγκατέλειπε τὸ σῶμα, σκεφτόταν ὁ Ἰσίδωρος νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἀθήνα. Προέτρεπε λοιπὸν ὁ Ἰσίδωρος τὸν Συριανὸ καὶ τὸν Ἠγία, ὅτι ἦταν ἀνάγκη νὰ σωθεῖ ἡ φιλοσοφία ποὺ κατέρρεε.

**Ὅσα ἔχουν παραλειφθεῖ ποὺ πρέπει νὰ περιληφθοῦν
στις ἐκλογές καὶ εἶναι ὠραῖα διατυπωμένα.**

Μὲ κάποιο τέχνασμα ἀνεξήγητο καὶ ποὺ στέκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐλπίδα μηχανεύονταν νὰ λύσουν τὰ μυστικά μέσα στὰ ἀπόρητα καὶ γιὰ χάρη τῆς δικῆς τους οὐράνιας ἐλπίδας καὶ χάρη τῆς ὅλης εὐταξίας τῶν ἄλλων Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ ἀπὸ ἐδῶ κάπου ἀπὸ τὴν τρίτη καὶ περικόσμη γένεση ἔδεσαν τὰ σχοινιά τῆς ἀνυψωτικῆς σωτηρίας. Καὶ μάλιστα ὁ Σεβῆρος, πατρίκιος τῆς Ρώμης, ἔλεγε ὅτι ὅταν ζοῦσε στὴν Ἀλεξάνδρεια μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα εἶδε ἓνα λίθο στὸν ὁποῖο ἀπεικονίζονταν πολλῶν εἰδῶν σχήματα τῆς σελήνης ποὺ μεταμορφωνόταν σὲ πολλὰ εἶδη κάθε φορὰ διαφορετικὰ καθὼς αὐξανόταν καὶ μειωνόταν σὲ σχέση μὲ τὸν ἥλιο, καὶ μέσα στὸ λίθο ὑπῆρχε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἥλιος, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἡ φήμη ὅτι τοὺς λίθους αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζουν συνοδίτες. Ἐλεγε ἐπίσης ὅτι εἶχε δεῖ καὶ λίθο ἡλίτη, ὄχι τέτοιον ποὺ εἶδαμε οἱ πολλοί, ποὺ βγάζει ἀπὸ τὸ ἔσω-τερικό του ἀκτίνες χρυσίζουσες, ἀλλὰ ἓνα δίσκο ὅμοιο μὲ τὸν ἥλιο στὸ κέντρο τοῦ λίθου, σὰ νὰ βλέπεις μιὰ πύρινη σφαῖρα, ἀπὸ τὴν ὁποία προχωροῦσαν πρὸς τὰ ἔξω ἀκτίνες μέχρι τὴν περιφέρεια· γιὰ τὴν ἦταν σφαιροειδῆς καὶ ὀλόκληρος ὁ λίθος. Λέγει ἀκόμα ὅτι εἶδε καὶ σεληνίτη, ὄχι αὐτὸν ποὺ βρέχεται στὸ νερὸ καὶ ἔπειτα παρουσιάζει τὴ μῆνη (σελήνη) καὶ γι' αὐτὸ λέγεται καὶ ὑδροσεληνίτης, ἀλλὰ ποὺ μεταβάλλεται σύμφωνα μὲ τὴ φύση του ὅταν καὶ ὅπως μεταβάλλεται ἡ σελήνη, ἓνα θαυμαστὸ φαινόμενο τῆς φύσης, ἀλλὰ περιπλανιέται μιὰ φήμη τυφλὴ καὶ ἀσαφῆς γι' αὐτό. Οἱ πῶς πολλοὶ λένε ὅτι ὁ Αἰγύπτιος χάθηκε· ὑπῆρχαν ὅμως καὶ φῆμες ποὺ προμήνυαν τὴ σωτηρία· καὶ ἴσως αὐτὸ τὸ πράγμα ἦταν ἀπροαίρετο καὶ γι' αὐτὸ ἴσως συνέβαινε καὶ στὰ ἀθάνατα ὄντα. Συμβούλευε τὰ καλύτερα καὶ παρακινουῖσε μὲ τὸ λόγο του αὐτοὺς ποὺ ἦταν νωθοὶ στὸ ἔργο αὐτό.

Τὰ εἶδη, λέγει, τῆς ψυχῆς εἶναι τρία, καὶ τριπλῆ εἶναι καὶ ἡ πο-

ἔχει μὲν ἑκάστη τὰς τρεῖς, ἀλλ' ἐνὶ διαμορφούται καὶ ὀνομάζεται τῷ ἐπικρατοῦντι. Καὶ λόγῳ μὲν ἰθύνεται, ὡς ὁ ἐπὶ Κρόνου θίος, ἡ λεγομένη χρυσῆ γενεά, ἢ τὸ θεῶν ἀγχίσπορον γένος, οἷα ἐν σχήματι μύθου σεμνύνουσιν οἱ ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθήμενοι 5 ποιηταί. Θυμῷ δὲ διανισταμένην πολιτείαν τὴν ἐπὶ πολέμους καὶ μάχας, καὶ ὡς ἐπίπαν φάναί, τὴν περὶ πρωτείων καὶ δόξης ἀγωνιζομένην, οἷαν γενέσθαι τὴν ἐπὶ τῆς ἱστορίας ἑκάστοτε θρυλουμένην ἀκούομεν. Ἐπιθυμία δὲ τὴν πανταχῆ διαρρέουσαν καὶ ὑπὸ τρυφῆς ἀκολάστου διεφθαρμένην, ταπεινὰ καὶ γυναικεῖα φρο- 10 νοῦσαν, δειλία σύνουκον καὶ ἐν πάσῃ ὑηνεία καλινδουμένην, φιλοχρήμονα, μακροπρεπῆ, δουλεύειν ἀσφαλῶς ἐθέλουσαν, οἷα τῶν ἐν τῇ νῦν γενέσει πολιτευομένων ἡ ζωὴ. Προθυμότητος εἰς ἀποδημίαν οὐ τὴν μάταιον καὶ τρυφῶσαν, εἰς ἀνθρώπινα οἰκοδομήματα καὶ μεγέθη καὶ κάλλη πόλεων διαχαίνουσαν, ἀλλ' εἴ πού 15 τι θαυμαστόν ἀκήκοεν ἢ ἱεροπρεπὲς ἢ ἀφανὲς ἢ φανόν, αὐτόπτης ἠβούλετο γενέσθαι τοῦ θαύματος. Αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν ἐν ταῖς ἱεραῖς εὐχαῖς πρὸς ὄλον τὸ θεῖον πέλαγος ἔλεγε, τὰ μὲν πρῶτα συναγειρομένην ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς ἑαυτήν, αὐθις δὲ ἐξισταμένην τῶν ἰδίων ἠθῶν καὶ ἀναχωροῦσαν ἀπὸ τῶν λογικῶν ἐννοι- 20 ῶν ἐπὶ τὰς τῷ κῶ συγγενεῖς, ἐκ δ' αὐτῶν τρίτων ἐνθουσιῶσαν καὶ παραλλάττουσαν εἰς ἀήθη τινὰ γαλήνην θεοπρεπῆ καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην.

Τοῦτον ἐπαινῶν Ἰσίδωρος ὁ φιλόσοφος κατὰ στόμα εἶχε. Μετριοτέρα γὰρ πειθῶ καὶ παραινεσις τῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων λόγων 25 τοῖς πολλοῖς ἢ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ μᾶλλον τῆς παλαιότερας ἢ ἀπὸ τῆς νεωτέρας καὶ τοῖς ἀκρωμένοις φέρουσα τι γνωριμώτερον. Οἱ δὲ καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις φιλοσοφήμασι τὸν Ἰσίδωρον συνεργὸν καὶ συγκυνηγέτην παρελάμβανον τῆς ἐν θυθῶ κεκρυμμένης ὡς ἀληθῶς ἱερᾶς ἀληθείας καὶ πολλαχοῦ φῶς ἀνήπτειν αὐ- 30 τοῖς ἐν ταῖς ζητήσεσι τῆς ἀρχαιοτρόπου σοφίας. Τὸ δὲ σύμπαν αὐτῷ τῆς εὐπορίας οὐκ ἀπὸ διβλίων καὶ δοξασμάτων ἐπορίζετο ἀλλοτριῶν διὰ μνήμης, ἀλλ' ἔξιν τινὰ βεβαίαν καὶ πάμφορον ἀλη-

λιτεία· καὶ περιέχει θέβαια κάθε μία τις τρεῖς, ἀλλὰ διαμορφώνεται στὸ ἓνα εἶδος καὶ ὀνομάζεται μὲ αὐτὸ πού ἐπικρατεῖ. Καὶ κυβερνᾶται μὲ τὸ λόγο, ὄντως ὁ βίος ἐπὶ Κρόνου, ἢ λεγόμενη χρυσή γενεά, ἢ τὸ πλησιέστερο στοὺς θεοὺς γένος, ὅπως ἐκφράζουν τὸ πρᾶγμα σὲ μύθο οἱ ποιητῆς πού κάθονται στὸν τρίποδα τῆς Μούσας. Ἐνα εἶδος πολιτείας εἶναι αὕτη πού ἐξεγείρεται ἀπὸ θυμὸ γιὰ πολέμους καὶ μάχες, καὶ γιὰ νὰ μιλῆσω γενικᾶ, αὕτη πού ἀγωνίζεται γιὰ πρωτεῖα καὶ δόξα, ὅπως ἀκοῦμε ὅτι ἔγινε μὲ τὴν πολιτεία πού διηγεῖται κάθε φορὰ ἢ ἱστορία. Ἄλλο εἶδος εἶναι αὐτὸ πού ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία καταρρέει ἀπὸ κάθε πλευρὰ καὶ ἔχει διαφθαρεῖ ἀπὸ τὴν τρυφή καὶ τὴν ἀκολασία, μὲ φρονήματα ταπεινὰ καὶ γυναικεῖα, πού ἔχει σύντροφο τὴ δειλία καὶ κυλιέται σὲ κάθε εἶδους κτηνωδία, φιλοχρήματη, μικροπρεπής, πού ἐπιδιώκει νὰ δουλεύει μὲ ἀσφάλεια, ὅπως εἶναι ἡ ζωὴ ἐκείνων πού ζοῦν σ' αὕτη τὴν ἐποχὴ. Εἶναι προθυμότερη γιὰ τὴν ἀποδημία, ὄχι τὴ μάταια καὶ τρυφηλὴ, πού μένει μὲ ἀνοιχτὸ στόμα μπροστὰ στὰ ἀνθρώπινα οἰκοδομήματα καὶ τὰ μεγέθη καὶ τις ὁμορφιῆς τῶν πόλεων, ἀλλὰ ἂν συμβεῖ ν' ἀκούσει κάπου κάτι θαυμαστὸ ἢ ἱεροπρεπές, κρυφὸ ἢ φανερό, θέλει νὰ γίνεῖ αὐτόπτης τοῦ θαύματος. Αὕτη ἢ ψυχὴ ἔλεγε σὺς ἱερεῖς προσευχῆς πρὸς ὄλο τὸ πέλαγος τῆς θεότητος, ὅτι στὴν ἀρχὴ συγκεντρώνεται ἀπὸ τὸ σῶμα στὸν ἑαυτὸ της, ἀμέσως ὅμως ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ἦθη της καὶ ἀναχωρεῖ ἀπὸ τις λογικῆς ἔννοιες πρὸς τις συγγενικῆς μὲ τὸ νοῦ, καὶ τρίτον πάλι κυριαρχεῖται ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ μεταβάλλεται σὲ κάποια ἀσυνήθη γαλήνη, ὄχι ἀνθρώπινη.

Αὐτὸν ὁ Ἰσίδωρος ὁ φιλόσοφος ἐπαινοῦσε καὶ τὸν εἶχε συνεχῶς στὸ στόμα. Γιατὶ πληρέστερη πειθὼ καὶ παραίνεση γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι ὄχι ἢ προερχόμενη ἀπὸ ἄλλους λόγους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία, καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν παλαιότερη ἢ προερχόμενη ἀπὸ τὴ νεότερη πού προσφέρει στοὺς ἀκροατῆς κάτι πιὸ γνώριμο. Ἐκεῖνοι ὅμως ἐπαιρναν συνεργὸ καὶ συγκυνηγὸ τὸν Ἰσίδωρο καὶ στὰ Αἰγυπτιακὰ φιλοσοφήματα, στὴν κρυμμένη ἀληθινὰ στὸ βυθὸ ἱερὴ ἀλήθεια, καὶ σὲ πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα ἔριχνε φῶς σὺς συζητήσεις γιὰ τὴν ἀρχαιότερη σοφία. Τὸ σύνολο τῆς σοφίας του δὲν τὸ ἐπαιρνε ἀποσπαιθίζοντας ξένα βιβλία καὶ ξένες γνώμες, ἀλλ' εἶχε ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν

θείας τῆς γε τοιαύτης ἀπ' ἀρχῆς ἐκτῆσατο. Καὶ δύσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἅτε οὐ δυναμένοις αὐτοῦ φέρειν τὴν θείαν ἀνατολήν. Ἦναγκάζετο ἐπιμελεῖσθαι τῆς τῶν παιδῶν εὐαγωγίας. Καὶ μὴν καὶ ἐν ταῖς ἐξηγήσεσιν ἐνδεέστερος τῷ λόγῳ, ἢ ὥστε ἐρμηνεύειν 5 τὰ δοκοῦντα ἀποχρώντως. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα ἀβοήθητος ἦν ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἄλλης μελέτης, ἀλλὰ κατεβάλλετο μὲν σπουδὴν πρὸς τὴν σαφήνειαν, τὴν δὲ τῶν ὀνομάτων εὐρυθμίαν ἀφιεῖς ἑτέροις, πρὸς ἐπίδειξιν εἶχετο τῶν πραγμάτων, οὐ λόγους τὸ πλεόν ἢ νοήσεις φθεγγόμενος, οὐδὲ νοήσεις μᾶλλον, ἢ τὰς οὐ- 10 σίας αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἄγων εἰς φῶς. Τὴν περὶ τὸ θεῖον ἀγιστεύουσιν θέμιν.

Εὐφραίνεται δὲ ὄρων τὸν Πρόκλον ὃ Ἰσιδωρος αἰδοῖόν τε ἅμα καὶ δεινὸν ἰδεῖν, αὐτὸ δοκῶν ἐκεῖ ὄραν τὸ φιλοσοφίας τῷ ὄντι πρόσωπον. Ἐπεὶ καὶ ὁ Πρόκλος ἐθαύμαζε τοῦ Ἰσιδώρου τὸ εἶδος 15 ὡς ἔνθεον καὶ πλήρες εἶσω φιλοσόφου ζωῆς. Ὁ δὲ Σαλούστιος οὐκέτι τῷ δικανικῷ, ἀλλ' ἤδη τῷ σοφιστικῷ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν. Ἐξέμαθε δὲ καὶ τοὺς δημοσίους ἅπαντας τοῦ Δημοσθένους λόγους. Καὶ δὴ λέγειν ἦν ἱκανός, οὐ τοὺς νέους μιμούμενος σοφιστάς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον τόνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμε- 20 νος. Ἀμέλει καὶ ἔγραψε λόγους οὐ πολὺ τι ἐκείνων λειπομένους. Ἄνυπόδετος περιῶν τὴν οἰκουμένην, ὡς φάναι λόγον, ἅπασαν.

Ὅτι τὰ ἔδη καὶ ἐπὶ αὐτῶν λαμβάνει τῶν τεμενῶν, τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαλμάτων λέγεται δὲ ἔδος καὶ τὸ ἔδαφος τοῦ νεώ. Ὅναρ μὲν μυριάκις παρῆν ὡς φάναι τὸ ἔπος, ἅπαξ δὲ καὶ ὕ- 25 παρ ἐφάνη τὸ φάσμα. Περιορῶμενον τὸν ἄνθρωπον ἀντὶ τοῦ ἐμβλέπον ἀκριδῶς, ἐπισκοποῦν, ἐναντίως τῆς τῶν πολλῶν χρήσεως. Ἀκάλυτοι διέμενον ὑπὸ τῶν εἰωθότων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον κωλυμάτων. Οὐδεὶς ἐστὶν οὕτω τὸ θεῖον ἐκκεκωφημένος, ὃς οὐκ αἰσθάνεται αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας πάσης μὲν, οὐχ ἦκιστα δὲ τῆς 30 κολαζούσης τοὺς ἁμαρτάνοντας. Οὐκ ἂν ἁμάρτοι Μούσης ἀληθοῦς, ἢ οὐκ ἂν ἁμάρτοι ἀληθείας ἱερᾶς. Οἱ τῆς ἀλλοφύλου δόξης ἑταῖροι καὶ συστασιῶται, καὶ πρὸς φιλοσοφίαν ἔρρωντο,

ἀρχὴ μὴ σταθερὴ καὶ γόνιμη ἔξη γιὰ ἀλήθεια. Καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους θὰ δύσει, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀντέξουν τὴ θεία ἀνατολή του. Ἄναγκαζόταν νὰ φροντίζει τὴν καλὴ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Καὶ βέβαια στὶς ἐξηγήσεις ἦταν πρὸ φειδωλὸς σὲ λόγους ἀπὸ ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ νὰ ἐκθέτει τὶς γνώμες του ἐπαρκῶς. Ὡστόσο δὲν ἦταν καὶ ἐδῶ χωρὶς βοήθεια ἀπὸ τὴ φύση του καὶ τὴν ἄλλη μελέτη, ἀλλὰ κατέβαλλε προσπάθεια γιὰ σαφήνεια, ἐνῶ τὴν μουσικότητα τῶν ὀνομάτων τὴν ἄφηνε σὲ ἄλλους νὰ ἐπιδεικνύονται, κρατώντας γιὰ τὸν ἑαυτό του τὰ πράγματα· δὲν πρότεινε περισσότερο λόγους παρὰ νοήματα, οὔτε νοήματα μᾶλλον, παρὰ νὰ φέρνει στὸ φῶς τὴν οὐσία τῶν ἴδιων τῶν πραγμάτων, τὴ δικαιοσύνη πού ὑπηρετεῖ τὸ θεῖο.

Ὁ Ἰσίδωρος δοκίμαζε χαρὰ βλέποντας τὸν Πρόκλο νὰ εἶναι σεβαστὸς μαζὶ καὶ φοβερός, νομίζοντας ὅτι σ' αὐτὸν ἔβλεπε πραγματικὰ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλωστε καὶ ὁ Πρόκλος θαύμαζε τὸν Ἰσίδωρο ὡς ἔνθεο καὶ γεμᾶτο μέσα του ἀπὸ φιλοσοφικὴ ζωὴ. Ὁ Σαλούστιος πάλι δὲν πρόσεχε τὸν δικανικὸ, ἀλλὰ περισσότερο τὸν σοφιστικὸ τρόπο ζωῆς (τὴ ρητορικὴ τέχνη). Εἶχε ἀποστηθίσει καὶ ὅλους τοὺς δημόσιους λόγους τοῦ Δημοσθένη. Καὶ βέβαια εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ ἀπαγγέλλει, ὄχι ἀντιγράφοντας τοὺς νέους σοφιστές, ἀλλὰ συναγωνιζόταν μὲ δύναμη τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας λογογραφίας. Μάλιστα ἔγραψε λόγους πού δὲν εἶναι πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνων. Ἐκανε ξιπόλυτος τὸν γύρο τῆς οἰκουμένης, πού λέγει ὁ λόγος

“Ὅτι τὴ λέξη ἔδη τὴ χρησιμοποιεῖ καὶ γιὰ τὰ τεμένη, ἀλλὰ καὶ τὴ θέτει στὰ ἀγάλματα· ἔδος λέγεται καὶ τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ. Χίλιες φορές, πού λέγει ὁ λόγος, εἶδε ἓνα ὄνειρο, καὶ μὴ φορὰ εἶδε τὸ φάντασμα καὶ ξυπνητός, νὰ βλέπει γύρω γύρω τὸν ἀνθρώπο ἀντὶ νὰ τὸν παρατηρεῖ ἀκριβῶς, ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι κάνουν οἱ πολλοί. Παρέμεναν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὰ συνηθισμένα κωλύματα τῶν ἀνθρώπων. Κανένας δὲν εἶναι τόσο τυφλὸς στὰ θεῖα πράγματα, ὥστε νὰ μὴ αἰσθάνεται ὅλη τὴ δραστηριότητα τοῦ θείου, καὶ καθόλου λιγότερο τὴν τιμωρία ὅσων ἀμαρτάνουν. Δὲν θὰ κάνει λάθος στὴν ἀληθινὴ Μούσα, ἢ δὲν θὰ κάνει λάθος στὴν ἱερὴ ἀλήθεια. Οἱ φίλοι καὶ συστασιαστὲς τῆς ἄλλης γνώμης ἦταν καὶ στὴ φιλοσοφία δυνατοί,

καίτοι ἀρχὴν ἀτυχοῦντες εὐαγωγίας φιλοσόφου. Καὶ τῇ εὐχῇ
 χρησάμενος εἰς τὴν συνήθη καὶ ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἀπὸ τῶν
 ἀλλοκότων ὄψεων ἐπανῆλθε. Καὶ δὴ ἐξέδωκεν ἱκνουμένῳ τῷ
 τοῦ γάμου καιρῷ. Ἄλλὰ καὶ τρίδωνα φιλοσοφίας περιβαλὼν,
 5 ὡς φιλόσοφον, τὴν νύμφην. Τῆς περὶ τὰ θεῖα διατριβούσης θρη-
 σκειάς, ὅση τε ῥητὴ καὶ ὅση ἀπόρρητος Ὁ δ' εἰς Ἀφροδισιάδα
 μετεχώρησε παρακληθείς. Ἄπαιδα βίον τῇ γυναικὶ συμβέδιω-
 κεν.

Ὁ δὲ Ἰλάριος φιλοσοφῶν μὲν, ἐκδεδιητημένος δὲ τὰς ὑπογα-
 10 στρίους ἡδονάς, οὐκ ἔτυχε Πρόκλου διδασκάλου. Πεπεισθαι, ἔλε-
 γε, πολυχρονιώτερόν οἱ γενέσθαι τὸν μετὰ τοῦ σώματος βίον διὰ
 τὴν δεξιότητα τῆς γυναικός. Καὶ ταῦτα ἔλεγεν οὐ χάριν ὁμολο-
 γῶν, ὡς ἂν τῷ δόξειεν, ἀλλὰ δυσχεραίνων πρὸς τὴν ἐν σώματι δι-
 ατριβήν, καὶ εἰς ἐκείνην ἀναφέρων, ὅσα γε εἰς ἄνθρωπον, τὴν τοῦ
 15 θανάτου ἀναβολήν. Καὶ τῆς γυναικός ἐπήνει τὴν εὐαγωγίαν καὶ
 συνήδετο. Κατελεήσας τοῦ γάμου τὰς πρώτας ἐλπίδας ὁ θεὸς ἐδί-
 δου σύμβολον τῆς ἐσομένης γονῆς καὶ τὴν γαμετὴν λοιπὸν ἑώρα
 ἐπίτεκα οὕσαν ὁ ἀνὴρ. Καὶ οὐδὲν ἐμποδὼν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν
 τῷ Ἀσκληπιοδότῳ ὁ σκότος ἐγίνετο. Διηγεῖτο δὲ ἄλλα τε ὧν
 20 ἀκήκοε, καὶ δὴ καὶ τῆς αὐτοῦ ὄψεως οὐκ ὀλίγα θαύματος ἄξια.
 Ἡ δ' ἄγνωστος φωνὴ ὅτου εἶη τὴν ναῦν ἀνακωχάζειν ἐκέλευε.
 Τοῦ ὀμμακοῖτου τῆς αὐτοψίας καὶ ἀκοῆς ἅμα. Καὶ διετέλεσεν
 ἄχρι θανάτου ἀμιγῆς παντὸς σώματος. Οὐδ' ἔστιν ὅστις ἐσυ-
 κοφάντησεν αὐτὸν ἐπὶ τοιαύταις διαβολαῖς, οὐδὲ τῶν ἐχθίστων.
 25 Ὁ δὲ Μαρίνος τῷ ἀτόκῳ τῆς φύσεως οὐδὲ τοῦ Παρμενίδου τὴν
 ὑπεραίρουσαν ἐξήγησιν τοῦ διδασκάλου ἤνεγκεν, ἐπὶ τὰ εἶδη δὲ
 τὴν θεωρίαν κατήγαγεν ἀπὸ τῶν ὑπερουσιῶν ἐνάδων, ταῖς Φίρ-
 μου καὶ Γαληνοῦ τὸ πλεον ἐννοίαις ἐπισπώμενος ἢ ταῖς ἀκηρά-
 τοις ἐπιβολαῖς τῶν μακαρίων ἀνδρῶν. Ἐθεράπευε τὰ δίκαια καὶ
 30 φιλοσοφία πρόποντα, ἀλλ' οὐ τὸν θῶπα τρόπον καὶ βάνανσον.
 Διὰ τὴν στάσιν ὁ Μαρίνος ἐξ Ἀθηναίων εἰς Ἐπίδαυρον ἀνεχώρη-

παρόλο πού στήν ἀρχή δέν εἶχαν τήν τύχη μιᾶς καλῆς φιλοσοφικῆς παιδείας. Χρησιμοποιώντας καί τήν προσευχή ἐπανῆλθε ἀπό τίς ἀλλόκοτες ὄψεις στήν συνηθισμένη καί ἀνθρώπινη αἴσθηση. Καί μάλιστα σύναψε γάμο ὅταν ἦρθε ὁ καιρός τοῦ γάμου του. Ἐντυσε τή νύφη καί μέ τόν φιλοσοφικό τρίβωνα, σά νά ἦταν αὐτή φιλόσοφος τῆς θρησκείας πού ἀπέβλεπε στά θεῖα, ὅση εἶναι ρητή καί ὅση ἀπόρρητη. Μετά ἀπό παρακλήσεις ἐπέστρεψε στήν Ἀφροδισιάδα καί ἔζησε μέ τή σύζυγό του ἀτεκνος.

Ὁ Ἰλάριος πάλι, πού ἦταν φιλόσοφος, ὅμως πολὺ ἐπιρρεπῆς στίς ὑπογαστρικές ἡδονές, δέν ἔτυχε νά ἔχει δάσκαλο τόν Πρόκλο. Εἶχε πεισθεῖ, ἔλεγε, ὅτι ἡ ζωὴ μέσα στό σῶμα θά τοῦ γινόταν μακρύτερη χάρις στήν ἐπιδεξιότητα τῆς γυναίκας. Καί αὐτά τὰ ἔλεγε ὅχι ὁμολογώντας χάρις, ὅπως μπορεῖ νά νομίσει κανεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ δυσανασχετοῦσε μέ τήν παραμονή του στό σῶμα καί σ' ἐκείνην ἀπέδιδε, ὅσο μπορεῖ νά γίνει στόν ἄνθρωπο, τήν ἀναβολή τοῦ θανάτου. Ἐπαινοῦσε ἐπίσης καί τήν καλή ἀγωγή τῆς γυναίκας καί χαιρόταν μαζί της. Δείχνοντας ὁ Θεός τὸ ἔλεός του γιά τίς πρώτες ἐλπίδες τοῦ γάμου του, ἔδωσε σημεῖο γιά τήν ἐπικείμενη τεκνοποιία καί τέλος ὁ ἄνδρας ἔβλεπε τή γυναίκα του νά περιμένει παιδί. Γιά τόν Ἀσκληπιόδοτο δέν ἦταν τὸ σκοτάδι καθόλου ἐμπόδιο γιά νά διαβάσει. Διηγοῦνταν καί ἄλλα πού εἶχε ἀκούσει, καί βέβαια καί πολλὰ ἀκόμα ἀξιοθαύμαστα πού εἶχε δεῖ ὁ ἴδιος. Ὅποιου καί ἂν ἦταν ἡ ἄγνωστη φωνή πρόσταζε τὸ πλοῖο νά σταματήσει. Ἦταν ἄνθρωπος τοῦ ὀμμακοῦ, δηλαδή τῆς αὐτοψίας μαζί καί τῆς ἀκοῆς. Ἐζήσε ὡς τὸ θάνατό του ἄγνός ἀπὸ κάθε σωματικὴ ἐπαφή. Δέν ὑπάρχει κανένας πού νά τοῦ ἀπηύθυνε κάποια τέτοια συκοφαντία ἀκόμα καί ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους ἐχθρούς του. Ὁ Μαρίνος ἐξάλλου λόγω τῆς φυσικῆς ἀτονίας του οὔτε τήν ἐκθεση τοῦ Παρμενίδη ἀνέχθηκε πού ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ τοῦ δασκάλου του, ἀλλὰ κατέβασε τὴ θεωρία ἀπὸ τίς ὑπερούσιες μονάδες στά εἶδη, προτιμώντας περισσότερο τίς ἔννοιες τοῦ Φίρμου καί τοῦ Γαληνοῦ, καί ὄχι τίς ἀθάνατες συλλήψεις τῶν μακάριων ἀνδρῶν. Ὑπηρετοῦσε τὰ δίκαια καί τὰ πρέποντα στή φιλοσοφία, ὄχι ὅμως μέ τρόπο κολακευτικὸ καί χυδαῖο. Ἐξαιτίας τῆς στάσης ὁ Μαρίνος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στήν Ἐπί-

σε, τὰς ἄχρι τοῦ σώματος ἐκβαινούσας ἐπιβουλὰς ὑφορώμενος. Ὁ δὲ Μαρίνος, καὶ αὐτὸς ὁ Πρόκλος, οὐ τῇ ἑτέρᾳ μόνον, ἀλλ' ἀμφοῖν τοῖν χεροῖν τοῦ Ἰσιδώρου περιεῖχοντο.

Ὁ δὲ Πρόκλος ὁρῶν αὐτοῦ τὴν προθυμίαν ἄτροτον οὖσαν
5 καὶ τὴν φιλομάθειαν ἀκόρεστον, πηγὰς λόγων εἰς τὴν ἐκείνου
ψυχὴν ἀφιεῖς ἱερῶν τε καὶ φιλοσόφων, γαννύμενος αὐτῷ διετέλει
πλατεῖαν ὑπέχοντι καὶ ἀριήκοον τὴν τῆς διανοίας ὑπόδοχὴν. Εἶ-
ξε δεδιῶς τὴν ἑκατέρου ἐπιτίμησιν καὶ ἅμα λύπην ἀγανακτοῦ-
σαν. Ἐσεισεν ὑπερφυῆ τινα σεισμὸν καὶ οὐ φύσεως ἔκγονον. Ἦν
10 ἄρα τις Ἀττικὴ γυνή, πολλὰς εἰδυῖα μηχανὰς εἰς πειθῶ, ὡς διέ-
δειξεν. Οὐ μιᾷ χειρὶ δωρούμενος, ἀλλ' ἀμφοῖν, κατὰ τὴν παροιμί-
αν. Τοιοῦτος ἦν τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ὥστε καταπληγνύναι
τῇ συννοίᾳ τοὺς ἐντυγχάνοντα, ἡνίκα καιρὸς ἦν σεμνότητος καὶ
ἐμβριθεστέρων ἡθῶν τε καὶ λόγων χαρίεις δ' αὐτῷ πρὸς τοὺς χαριέν-
15 τας. Ἀντὶ γὰρ φιλοσοφίας καὶ ἀπραγμοσύνης εὐδαίμονος εἰς πο-
λιτείαν ἑαυτὸν καὶ εἰς ἀρχὰς ἐξέωσε φέρων. Φύσει δὲ ὢν φιλόνει-
κος καὶ ἀήττητος ἐφ' ὅτι ἂν ὀρμήσειε, καὶ φιλόδοξος ὡς οὐκ οἶδ'
ἕτερος, ἐπὶ τιμίοις ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ ἕξω
προάγουσι τῆς ψυχῆς, προσκρουστικός αἰεὶ καὶ ἀμιλλητικός πρὸς
20 τοὺς ὑπερέχοντα ἦν. Ἠθούλετο δὲ μόνον ἀξιωθῆναι ὁ θεόμενος
τῆς τὸν ἄρχοντα προσκυνούσης ἐντεύξεως. Οἱ δὲ πλείστοι ὠρ-
θοῦντο πρὸς τὰ ἀρχαῖα ταῖς ἐλπίσιν. Ὁργανον ὁ Παμπρέπιος
ἐπιτήδειον τῆς πρὸς τὸ κάλλιον ἀντιπνεούσης ἀνάγκης ἦν, κατὰ
τὸν ἐκνούμενον χρόνον, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν ἐπιόντα

25 Ὅτι τοὺς κατὰ τῆς ἱεραῆς ἡμῶν καὶ ἀκαταλύτου πίστεως ἐπι-
λυτήσαντας ὁ Δαμάσκιος ἀριθμούμενος καὶ ἄκων καὶ ὑπὸ τῆς
κατὰ τὴν ἐνάργειαν ἀληθείας διαζόμενος τάδε ἀναγράφει. Ἐπε-
χείρησε μὲν γὰρ καὶ Ἰουλιανὸς ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἐτέων οὐκ ἐπέδη
πισύρων. Ἐπεχείρησε δὲ χρόνοις ὕστερον καὶ Λούκιος, ἀνὴρ ἐν
30 Βυζαντίῳ τὴν στρατηγίδα ἀρχὴν ὑπὸ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ κοσμῶν,
ὃς πειραθεὶς τὸν βασιλέα ἀνελεῖν εἶσω τῶν βασιλείων παρῆλθε,

δαυρο, ἐπειδὴ ὑποψιαζόταν ἐπιβουλὲς ἐναντίον τῆς ζωῆς του. Ὁ Μαρίνος ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πρόκλος ὄχι μὲ τὸ ἓνα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δύο χέρια τους εἶχαν ἀγκαλιάσει τὸν Ἰσίδωρο.

Ὁ Πρόκλος βλέποντας τὴν προθυμία αὐτοῦ ποὺ ἦταν ἀκούραστη καὶ τὴν χωρὶς χορτασμὸ φιλομάθειά του, χύνοντας στὴν ψυχὴ ἐκείνου πηγῆς ἱερῶν καὶ φιλοσοφικῶν λόγων, ἦταν γεμᾶτος χαρὰ γι' αὐτὸν ἐπειδὴ τοῦ παρεῖχε πλατιά καὶ εὐήκοη τὴν ὑποδοχὴ τῆς διάνοιάς του. Ὑποχώρησε, ἐπειδὴ φοβόταν τὴν ἐπιτίμηση καὶ τῶν δύο καὶ μαζὶ καὶ τὴ λύπη ἀπὸ ἀγανάκτηση. Ἐγινε ἓνας σεισμὸς ὑπερφυσικὸς ποὺ δὲν ἦταν φυσικὸ ἀποτέλεσμα. Ἦταν λοιπὸν μὰ γυναίκα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ, ποὺ γνῶριζε πολλὰ τεχνάσματα γιὰ νὰ πείθει, ὅπως εἶχε δείξει. Δὲν ἔκανε δῶρα μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἀλλὰ, σύμφωνα μὲ τὴν παροιμία, καὶ μὲ τὰ δύο. Ἦταν τέτοιος στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ, ὥστε νὰ καταπλήσσει μὲ τὴν στοχαστικότητά του τοὺς συνομιλητὲς του, ὅταν ἦταν ὥρα σοβαρότητας καὶ αὐστηρότητας στὴ συμπεριφορὰ καὶ στὴν ὁμιλία· καὶ πάλι ἦταν χαρούμενος μὲ χαρούμενους ἀνθρώπους. Ἀντὶ νὰ ἐπιδοθεῖ στὴ φιλοσοφία καὶ στὴν ἀπράγμονη ζωὴ, ὤθησε τὸν ἑαυτὸ του στὴν πολιτικὴ ζωὴ καὶ τὰ ἀξιώματα. Ἀπὸ τὴ φύση του ἦταν ἐριστικὸς καὶ ἀνίκητος σὲ ὅ,τι καταπιανόταν, καὶ φιλόδοξος τόσο, ποὺ δὲν γνωρίζω ἂν ὑπῆρχε ἄλλος σὲ τιμητικὰ ἔργα καὶ λόγια καὶ ποὺ βοηθοῦν νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ ψυχικὴ ἀρετὴ, ὅπως καὶ ἐπιθετικὸς πάντα καὶ ἀνταγωνιστὴς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους. Ἦθελε μόνον αὐτὸς νὰ τιμᾶται, αὐτὸς ποὺ τοῦ ἔλειπε ἡ συμπεριφορὰ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄρχοντα. Οἱ περισσότεροι στρέφονταν μ' ἐλπίδες στὰ ἀρχαῖα. Ὁ Παμπρέπιος ἦταν ὄργανο κατάλληλο τῆς ἀνάγκης ποὺ ἔπνεε ἀντίθετα πρὸς τὸ καλὸ, γιὰ τὸν καιρὸ ποὺ ἐρχόταν, ἀντὶ γιὰ τὸν παρόντα.

Μετρώντας ὁ Δαμάσκιος ὅσους ἐκδήλωσαν τὴ λύσσα τους ἐναντίον τῆς ἱερῆς καὶ ἀκατάλυτης πίστεως μας, καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του (ὅπως φαίνεται) καὶ ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας, γράφει τὰ ἑξῆς· Ἐπιχείρησε βέβαια καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανός, ἀλλὰ δὲν προχώρησε πέρα ἀπὸ τέσσερα χρόνια. Προσπάθησε ὕστερα ἀπὸ χρόνια καὶ ὁ Λούκος, ποὺ κοσμοῦσε τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ στὸ Βυζάντιο ὅταν βασιλεύε ὁ Θεοδόσιος. Αὐτὸς στὴν ἀπόπειρά του νὰ

καὶ τρεῖς θελήσας ἐξελκύσαι τοῦ κολεοῦ τὸ ξίφος, ἀπετρέπετο κατα-
 πεπληγμένος ἑώρα γὰρ ἐξαίφνης γυναῖκα μεγάλην καὶ βλοσυρὰν
 περιπτυσσομένην κατὰ κώτων Θεοδόσιον. Μετὰ ταῦτα ὁ μέγας τῆς
 Ἔω στρατηλάτης ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἐπεσχέθη βίαιον εὐράμενος
 5 θάνατον ἀπὸ γὰρ τοῦ ἵππου πεσὼν καὶ τὸ σκέλος κακῶς διατεθείς
 ἐτελεύτησε τὸν βίον. Εἶτα Σεβηριανός, φησὶν, ὁ πολίτης ἡμῶν ἐν
 τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις μετὰ καὶ ἄλλων συχνῶν ἀλλ' ὀλίγου δεῖν
 θανάτῳ ἐξημιώθη δι' ἀπιστίαν τῶν συνειδότεων, ἄλλων τε ἴσως καὶ
 Ἐρμενερίχου τοῦ Ἄσπερος παιδὸς ἐξειπόντος τὴν συνωμοσίαν τῶν
 10 Ζήνωνι. Πρὸς οἷς Μάρσος καὶ Ἴλλους, ὧν ὁ μὲν Μάρσος ἐν αὐτῇ
 τῇ ἐπαναστάσει νόσῳ τέθηκεν, ὁ δὲ Ἴλλους συλληφθεὶς ξίφει τὸν
 βίον κατέστρεψεν. Ἀκοντίζει τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ τῶν πολεμίων
 στρατόπεδον, ἄνωθεν ἀπὸ τῆς πέτρας ἀποδισκεύσας.

Ὁ δὲ Ἀμμώνιος αἰσχροκερδὴς ὢν καὶ πάντα ὁρῶν εἰς χρημα-
 15 τισμὸν ὄντιναοῦν, ὁμολογίας τίθεται πρὸς τὸν ἐπισκοποῦντα τηνι-
 καῦτα τὴν κρατοῦσαν δόξαν. Γρυμαῖα ἔκειτο παντοδαπῶν βιβλί-
 ων, ὅταν ἀφροδισιάζῃ ἐπὶ παιδοποιίᾳ πολιτικῇ. Λόγους, φησὶν ὁ
 συγγραφεύς, ἐπεδεικνύμην πρότερον, τὸν ἐπὶ ῥητορικῇ τρίβωνα
 περιθέμενος, ὥστε ἦν καὶ τρίβων ῥητορικός, ὡς καὶ φιλόσοφος
 20 Πεφύκασι δὲ ἄνθρωποι τῇ μισοπράγμονι ζωῇ τὴν ἀρετὴν ἐπιφη-
 μίζειν, οὐχ οὕτως ἔχον κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν. Ἡ γὰρ ἐν μέσῃ τῇ
 πολιτείᾳ διὰ τῶν πολιτικῶν ἔργων τε καὶ λόγων ἀναστρεφομένη
 ἀρετὴ γυμνάζει τε τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ ἐρωμενέστερον, καὶ θεβαι-
 οῦται μᾶλλον ἐπὶ τῆς πείρας ὅσον αὐτῆς ὑγιές τε καὶ ὀλόκληρον
 25 ὅσον δὲ κίβδηλον καὶ ἐπίπλαστον ἐμφωλεύει ταῖς ἀνθρωπίναις
 ζωαῖς, τοῦτο πᾶν διελέγχεται καὶ ἐτοιμότερον καθίσταται πρὸς δι-
 ὀρθωσιν. Τὸ δὲ ἀγαθοεργόν τε καὶ ἀφελητικὸν ὅσον ἐστὶν ἐν τοῖς
 πολιτεύμασι! Τὸ δὲ θαρραλέον καὶ βέβαιον ἠλίκον; Τοιγαροῦν οἱ
 ἐν γωνίᾳ καθήμενοι λόγιοι, καὶ πολλὰ φιλοσοφοῦντες, εὖ μάλα σε-
 30 μνῶς περὶ δικαίου καὶ σωφροσύνης, ἐκβαίνειν ἐπὶ τὰς πράξεις
 ἀναγκαζόμενοι δεινὰ ἀσχημονοῦσιν. Εἰς Ἀθήνας καὶ Πρόκλον
 ἀπαίρει ἔτι διακρατούμενον ἐν τῷ σώματι

σκοτώσει τὸν βασιλιά, μπῆκε στὸ παλάτι, καὶ προσπαθώντας τρεῖς φορές νὰ σύρει τὸ ξίφος ἀπὸ τὴ θήκη του, ἐμποδιζόταν γεμᾶτος κατάπληξη. Γιατὶ ἔβλεπε ξαφνικὰ μὰ γυναίκα μεγάλη καὶ ἀγριωπὴ πού ἀγκάλιαζε τὸν Θεοδόσιο ἀπὸ τὴν πλάτη. Ἐπειτα ἐπιχείρησε ὁ μέγας στρατηλάτης τῆς Ἀνατολῆς²³, ἀλλὰ ἐμποδίσθηκε βρίσκοντας βίαιο θάνατο· γιατί ἔπεσε ἀπὸ τὸ ἄλογο καὶ σπάζοντας τὸ πόδι του πέθανε. Ἐπειτα ὁ Σεβηριανός, ὁ συμπολίτης μας, στοὺς δικούς μας χρόνους, μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ παραλίγο νὰ τιμωρηθεῖ μὲ θάνατο, ἀπὸ ἀπιστία ἐκείνων πού τὸ ἤξεραν, καὶ ἴσως ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Ἑρμενέριχο, τὸν υἱὸ τοῦ Ἄσπαρος, πού ἀποκάλυψε τὴ συνωμοσία στὸν Ζήνωνα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Μάρσος καὶ ὁ Ἴλλους· ὁ Μάρσος πέθανε κατὰ τὴ στάση ἀπὸ νόσο, ἐνῶ ὁ Ἴλλους πιάσθηκε καὶ θανατώθηκε μὲ ξίφος, τὸ κεφάλι τοῦ ὁποίου ἔξακόντισε στὸ στρατόπεδο τῶν ἐχθρῶν σάν δίσκο ψηλὰ ἀπὸ τὸ βράχο.

Ὁ Ἀμμώνιος πάλι πού ἦταν αἰσχροκερδῆς καὶ ζητοῦσε ἀπὸ ὄλα νὰ χρηματισθεῖ, συμφώνησε μ' αὐτὸν πού εἶχε ἔρθει γιὰ νὰ ἐξετάσει τί γνώμη ἐπικρατοῦσε τότε. Ὑπῆρχαν ἑπιπλα μὲ κάθε λογῆς βιβλία, ὅταν τοῦ ἐρχόταν ἐπιθυμία νὰ τεκνοποιήσῃ πολιτικά. Παρουσίαζα, λέγει ὁ συγγραφέας, λόγους πρωτύτερα, φορώντας τὸν τρίβωνα τοῦ ρήτορα· ὥστε ὑπῆρχε τρίβων ρητορικὸς ὅπως καὶ φιλοσοφικός. Ἀπὸ τὴ φύση τους οἱ ἄνθρωποι ἀποδίδουν τὴν ἀρετὴ στὴ ζωὴ πού ἀρνεῖται τὴ δράση στὴ ζωὴ, ἐνῶ δὲν εἶναι ἔτοι κατὰ τὴ γνώμη μου. Γιατὶ ἡ ἀρετὴ πού ἀσκεῖται μέσα στὴν πολιτικὴ ζωὴ μὲ πολιτικὰ ἔργα καὶ πολιτικούς λόγους, αὐτὴ εἶναι πού καὶ τὴν ψυχὴ γυμνάζει, ὥστε νὰ γίνεται ἰσχυρότερη, καὶ ἀποκτᾶ μεγαλύτερη σταθερότητα μὲ τὴν πείρα, ὅσο μέρος αὐτῆς εἶναι ὑγιὲς καὶ ἀκέραιο, ἐνῶ τὸ κίβδηλο καὶ πλαστὸ πού φωλιάζει σπὺς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὄλο αὐτὸ ἐλέγχεται καὶ εἶναι ἔτοιμο γιὰ νὰ διορθωθεῖ. Πόσο λοιπὸν μεγάλο εἶναι τὸ ἀγαθοποιὸ καὶ ὠφέλιμο στὰ πολιτικὰ πράγματα! Πόσο ἐπίσης τὸ θαρραλέο καὶ δέβαιο! Οἱ λόγοι ὅμως πού μένουν στὴν ἀκρῆ, ἂν καὶ πολλὰ φιλοσοφοῦν μὲ πολλὴ σοβαρότητα περὶ δικαίου καὶ σωφροσύνης, ὅταν ἀναγκασθοῦν νὰ κατεβοῦν στὴν πράξη παίρνουν φοβερὰ ἀκατάλληλα μέτρα. Καὶ ὁ Πρόκλος μετέβη τὴν Ἀθήνα ὅσο ἦταν ἀκόμα μέσα στὸ σῶμα.

Σεμνός ὢν ἅμα καὶ εὐνόμιλος ὁ Ἀγάπιος, τὴν τε ἀρχαίαν γλῶτταν ὑπὲρ τὸν ἰδιώτην μελετήσας, ἐπέστρεψεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἀνθρώπους, θαῦμα δὲ ἑαυτοῦ παρέσχετο καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῖς λογμωτέροις ὥρμητο γὰρ ἀπὸ πάσης τῆς παι-
 5 δείας, ζητητικός τε καὶ κριτικός ἠδούλετο εἶναι γραμματικῶν τε καὶ ῥητορικῶν, καὶ συλλήθδην εἰπεῖν, ἐδόκει τετραγῶνος εἶναι καὶ ἦν τὴν σοφίαν. Καὶ εἰς κλέος ὁ Γέσιος μέγα ἀνέβη, οὐ μόνον ἰατρικῆς εἵνεκα παρασκευῆς, τῆς τε διδασκαλικῆς καὶ τῆς ἐργά-
 10 σίας ἀρδόμενος τὴν ψυχὴν. Ὅτι ἀγαγομένῃ Ἰσιδώρῳ Δόμναν γυναικὰ τίχεται αὐτῷ παῖς ἐξ αὐτῆς Πρόκλον τὸ παιδίον ἐπώνομασε. Καὶ ἡ Δόμνα ἐπὶ γε τῷ τόκῳ πέμπτη ὑστερον ἡμέρα ἀποθνήσκει, κακοῦ θηρίου καὶ πικροῦ συνοικεσίου ἐλευθερώσασα τὸν φιλόσοφον ἑαυτῆς

15 Ὅτι ὁ ἐν Βηρυτῶ, φησὶν, Ἀσκληπιὸς οὐκ ἔστιν Ἑλλήν οὐδὲ Αἰγύπτιος, ἀλλὰ τις ἐπιχώριος Φοῖνιξ. Σαδύκῃ γὰρ ἐγένοντο παῖδες οὓς Διοσκούρους ἐρμηνεύουσι καὶ Καβεῖρους Ὅγδοος δὲ ἐγένετο ἐπὶ τούτοις ὁ Ἔσμουνος, ὃν Ἀσκληπιὸν ἐρμηνεύουσιν. Οὗτος κάλλιστος ὢν θεῶν καὶ νεανίας ἰδεῖν ἀξιάγαστος, ἐρώμενος γέ-
 20 γονεν, ὡς φησὶν ὁ μῦθος Ἀστρονόης θεοῦ Φοινίσσης, μητρὸς θεῶν. Εἰωθῶς τε κνηγετεῖν ἐν ταῖσδε ταῖς νάπαις, ἐπειδὴ ἐθεάσατο τὴν θεὸν αὐτὸν ἐκκνηγετοῦσαν καὶ φεύγοντα ἐπιδιώκουσαν καὶ ἤδη καταληψομένην, ἀποτέμνει πελέκει τὴν αὐτὸς αὐτοῦ παιδοσπόρον φύσιν. Ἡ δὲ τῷ πάθει περιαλγήσασα, καὶ Παιᾶνα καλέσα-
 25 σα τὸν νεανίσκον, τῇ τε ζωογόνῃ θέρμῃ ἀναζωπυρήσασα θεὸν ἐποίησεν, Ἔσμουνον ὑπὸ Φοινίκων ὀνομασμένον ἐπὶ τῇ θέρμῃ τῆς ζωῆς. Οἱ δὲ τὸν Ἔσμουνον ὄγδοον ἀξιούσιν ἐρμηνεύειν, ὅτι ὄγδοος ἦν τῷ Σαδύκῃ παῖς. Ἐν σκότῳ διαλυγίῳ πολὺ φῶς ἀνάψας. Τοῦτον ἀπεδέξαντο τοῦ νεανίσκου τὸν λόγον καὶ ἠγάσθησαν
 30 οἱ ἀμφὶ τὸν Μαρίνον, πῶς οἶει σφόδρα. Οὕτω ἐξερωάγει τὰ δύσκολα τῆς ὑποθέσεως. Ἐμὲ δὲ ἐπεσπίασατο ἡ ῥύμη τοῦ λόγου πρὸς τὰ μετὰ ταῦτα ἐκβεθηκότα ποιήσασθαι τὴν ἐκβολήν, ἐπακολου-

Ὁ Ἀγάπιος ἦταν σοβαρὸς μαζί και εὐπροσήγορος· εἶχε μελετήσει τὴν ἀρχαία γλῶσσα περισσότερο ἀπὸ τὴ σύγχρονη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ στρέψει ἐπάνω του τοὺς Βυζαντινοὺς και νὰ γίνεи ἀντικείμενο θαυμασμοῦ ἀπὸ τοὺς λογιότερους στὴν Ἀλεξάνδρεια. Εἶχε λάβει γενική μὀρφωση. Ἦθελε νὰ συζητεῖ και νὰ κρίνει θέματα γραμματικά και ρητορικά, και γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, φαινόταν και ἦταν τετράγωνος στὴ σοφία. Και ὁ Γέσιος ἀνέβηκε σὲ ὑψηλὸ βαθμὸ δόξας, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἰατρική του κατάρτιση και τὴ διδασκαλία του και τὴν ἐφαρμογή της στὴν πράξη, ἀλλὰ και γιὰ τὴν ἄλλη παιδεία του εὐχαριστιόταν ἡ ψυχὴ του μὲ τις διαλεκτικὲς συντροφίες. Ὁ Ἰσίδωρος, λέγει, ἀπὸ τὴ Δόμνα πὸν ἔλαβε σύζυγὸ του ἀπέκτησε παιδι ἀπὸ αὐτὴν. Τὸ παιδι τὸ ὀνόμασε Πρόκλος. Ἡ Δόμνα πέντε ἡμέρες μετὰ τὸν τοκετὸ πεθαίνει, ἐλευθερώνοντας τὸ φιλόσοφο ἀπὸ ἓνα κακὸ θηρίο πὸν αὐτὴ ἦταν και ἀπὸ μὴ συγκατοίκηση ὄλο πίκρες.

Ὁ Ἀσκληπιὸς πὸν ζεῖ στὴ Βηρυτὸ, λέγει, δὲν θεωρεῖται Ἑλληνας οὔτε Αἰγύπτιος, ἀλλὰ κάποιος ἐντόπιος Φοίνικας. Ὁ Σάδυκος ἀπέκτησε υἱὸς πὸν τοὺς ταυτίζουν μὲ τοὺ Διοσκούρους και τοὺς Καβεῖρους. Ὁ Ὀγδοὸς γεννήθηκε ὁ Ἔσμουνος, πὸν τὸν ταυτίζουν μὲ τὸν Ἀσκληπιό. Αὐτὸς, ὄντας στὴν ὄψη πολὺ ὁμορφος και παληκάρι ἀξιοθαύμαστο, τὸν ἀγάπησε, ὅπως λέγει ὁ μύθος, ἡ Ἀστρονόη, θεὰ Φοινικική, μητέρα τῶν θεῶν. Συνηθισμένος νὰ κυνηγᾷ σ' αὐτὲς τις πλαγιές, ὅταν εἶδε τὴ θεὰ νὰ τὸν κυνηγᾷ και ἐνῶ αὐτὸς ἔφευγε ἐκεῖνη νὰ τὸν καταδιώκει και ἐπρόκειτο πὰ νὰ τὸν πιάσει, κόβει μὲ τὸ τσεκούρι του τὴν ἀνδρική του φύση. Αὐτὴ ἔγινε περιλυπη ἀπὸ τὸ πάθημα· κάλεσε τότε τὸν Παιάνα και μὲ τὴ ζωογόνο θερμὴ ξαναέδωσε ζωὴ στὸν νέο και τὸν ἔκανε θεό, τὸν ὁποῖο οἱ Φοίνικες ὀνόμασαν Ἔσμουνο ἐξαιτίας τῆς θερμότητος τῆς ζωῆς. Ἄλλοι ἀπαιτοῦν ὁ Ἔσμουνος νὰ ἐξηγεῖται ὡς Ὀγδοὸς, ἐπειδὴ ἦταν ὁ Ὀγδοὸς υἱὸς τοῦ Σαδύκου, πὸν μέσα σὸ πικνὸ σκοτάδι ἀναψε μὲγάλο φῶς. Ἀκουσαν αὐτὸ τὸ λόγο γιὰ τὸν νέο οἱ μαθητὲς τοῦ Μαρίνου και ἀπόρησαν· πόσο πολὺ νομίζεις; Δὲν εἶχαν ξεσπάσει ἀκόμα οἱ δυσκολίες τῆς ὑπόθεσης. Ἐμένα μὲ πῆρε ἡ ρύμη τοῦ λόγου μου νὰ κάμω αὐτὴν τὴν παρέκβαση ἀπὸ ἐκεῖνα πρὸς αὐτὰ πὸν ἔγιναν ἔπειτα, και ἐπικυλούθησαν στὴ σειρά τῶν διαδόχων πὸν ἐξέλεξε ὁ Πρόκλος. Αὐτὸ

θήσαντα παριόντι τῷ θίῳ τῶν διαδόχων, οὓς εἴλετο Πρόκλος. Ὁ δὲ καὶ παράδοξον ἀκουῖσαι, μετὰ σεμνότητος εὐγενοῦς καὶ θεβαίας ἐφαίνετο τοῖς παροῦσι χαρίεις, τὰ μὲν πολλὰ σπουδάζων εἰς τὸ κοινὸν τοῖς ἀκούουσιν ὄφελος, ἀνιείς δὲ ἐνίοτε τῷ παίζοντι τὴν σπουδὴν, καὶ σκώπτων εὐφυνῶς τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὥστε ἐπικαλύπτειν τῷ γελοίῳ τὸν ἔλεγχον. Εἰς ὕψος καὶ μῆκος οἶον θαυμάσιον. Ὡστε τὰ ἀρχαῖα καὶ πρὸς τὸ μυθῶδες ἐκνενικηκότα μηκέτι ἄπιστα εἶναι. Καὶ ἦται παρ' ἐμοὶ ὑποδοχὴν λανθάνουσαν.

Ὁ δὲ Θεοσέβιος τὸν τῆς σωφροσύνης δακτύλιον, ὃν ὁ Χαλ-
10 δαῖος εἰσιὼν παραδίδωσι, τοῦτον οὗτος κατασκευασάμενος, προσελθὼν τῇ γυναικὶ ἔφη· "Πάλαι μὲν σοι ἐπιδέδωκα δακτύλιον ἀρμοστήν παιδουργοῦ συμβιώσεως, τὰ νῦν δὲ τοῦτον ἐπιδίδωμί σοι σωφρονιστήν, ἐπίκουρον παρεσόμενον τῆς σώφρονος οἰκουρίας". Ἡ δὲ ἀσμένως ἐδέξατο, καὶ συνέζησε τῷ ἀνδρὶ τὸν λοιπὸν χρόνον
15 ἄνευ σωματικῆς κοινωνίας. Τῷ δὲ φυλακτηρίῳ τούτῳ τὸ δραστήριον οὐκ ἐπὶ τῇ γαμετῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ πάλαι εἰώθει μαρτυρεῖν· καὶ γὰρ ὅτε νεώτερος ἦν, ὡμολόγει καὶ αὐτὸς ἀγωνιεῖσθαι τὸν παιδείας ἀγῶνα πρὸς τοὺς γενεσιουργοὺς πολεμίους, τοὺς τε ἔξωθεν ἐπιτιθεμένους καὶ τοὺς ἔνδον προδιδόντας. Κατα-
20 βοῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πασῶν, μᾶλλον τῶν ἄλλων τῆς ἄπτικῆς κατεβόα· εἶναι γὰρ αὐτὴν τῷ ὄντι χθονίαν καὶ ἀντίτυπον καὶ κατασπῶσαν τὴν ψυχὴν εἰς τὸν τῆς γενέσεως ἀέναον ὀχετόν.

ΣΜΓ'.

Ἐκ τοῦ Ἱμερίου τοῦ σοφιστοῦ, διάφοροι μελέται.

25 Ἀνεγνώσθη ἐκ τῶν Ἱμερίου τοῦ σοφιστοῦ διάφοροι μελέται. Τοὺς ὠραιότερους δὲ τῶν αὐτοῦ λόγων ἢ ἐκλογὴ δρεπομένη τὴν τούτων ἔκδοσιν ἀποθησαυρίζει.

Ἐκ τοῦ ὑπὲρ Δημοσθένους Ὑπερίδου.

Ἐκ τῆς θεωρίας.

30 Ὑποπτιος μὲν καὶ σφαλερὰ παντὶ δήμῳ τοιαύτη συμβουλή,

24. Κατ' ἄλλη γραφή, χυδαῖος.

25. Καταγόμενος ἀπὸ τὴν Προῦσα τῆς Βιθυνίας, γεννήθηκε τὸ 315 μ. Χ. καὶ πέθανε πολὺ γέρος. Ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου καὶ τοῦ Μ.

ὅμως πού εἶναι παράδοξο νά τὸ ἀκούσει κανείς, ἐνῶ εἶχε σοβαρότητα εὐγενῆ καὶ σταθερή, φαινόταν στοὺς παρόντες γεμᾶτος χάρη· συνήθως ἐπιδίωκε τὸ κοινὸ ὄφελος ἐκείνων πού τὴν ἀκουαν, χαλάρωνε ὅμως κάποτε τὴ σοβαρότητα μὲ τὸ παιγνίδι καὶ πειράζοντας μὲ σοφὸ τρόπο ὅσους ἔκαναν λάθος, κάλυπτε μὲ τὸ ἀστεῖο τὸν ἔλεγχο. Πόσο θαυμάσιο πρὸς κάθε κατεύθυνση! “Ὡστε τὰ ἀρχαῖα, κι ἂν ἀκόμα ἔκλιναν πρὸς τὸ μυθῶδες, νά μὴν εἶναι ἀπίστευτα. Καὶ ἀπὸ ἔμένα ζητοῦσε ἀποδοχὴ κρυφῆ.

Ὁ Θεοσέβιος πάλι, τὸ δαχτυλίδι τῆς σωφροσύνης, πού τὸ εἶχε κατασκευάσει ὁ Χαλδαῖος²⁴ καὶ ἦρθε καὶ τοῦ παρεῖδωσε, πῆγε στὴ σύζυγό του καὶ τῆς εἶπε· “Στὸ παρελθὸν σοῦ ἔδωσα δαχτυλίδι ὑπόσχεσης γιὰ συμβίωση πρὸς τεκνοποιία· τώρα σοῦ προσφέρω αὐτὸτὸ δαχτυλίδι γιὰ νά σέ σωφρονίζει καὶ νά σέ βοηθεῖ στὴ φρόνιμη κυβέρνηση τοῦ σπιτιοῦ”. Αὐτὴ τὸ δέχθηκε μὲ χαρὰ καὶ ἔζησε μαζί μὲ τὸν ἄνδρα τῆς τὸν ὑπόλοιπο χρόνο χωρὶς σωματικὴ σχέση. Αὐτοῦ τοῦ φυλαχτοῦ τὴ δραστηκότητα ὄχι μόνο γιὰ τὴ σύζυγό του, ἀλλὰ τὴ μαρτυροῦσε ἀπὸ παλαιὰ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του. “Ὅταν δηλαδὴ ἦταν νεότερος, ὁμολογοῦσε ὅτι καὶ ὁ ἴδιος θ’ ἀνελάμβανε τὸν ἀγῶνα τῆς παιδείας πρὸς τοὺς πολέμιους γενεσιουργούς, καὶ πρὸς αὐτοὺς πού ἔκαναν ἐπιθέσεις ἀπὸ ἔξω, καὶ πρὸς ὅσους πρόδιδαν ἀπὸ μέσα. Καὶ κατηγορώντας ὅλες τὶς αἰσθήσεις, περισσότερο κατηγοροῦσε τὴν ἀφή· γιατί αὐτὴ πράγματι εἶναι γήινη καὶ ἐχθρική καὶ παρασύρει τὴν ψυχὴ στὴν ἀδιάκοπη ροὴ τῆς γένεσης.

243.

Ἀπὸ τὸν Ἰμέριο²⁵ τὸν σοφιστὴ, διάφορες μελέτες.

Διαβάσαμε διάφορες μελέτες τοῦ σοφιστῆ Ἰμερίου. Δρέποντας μὲ τὴν ἐκλογή τοὺς ὠραιότερους λόγους του, τοὺς ἀποθησαυρίζομε στὴν παροῦσα ἔκδοση.

Ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Ὑπερείδη Ὑπὲρ Δημοσθένους.

Ἀπὸ τὴ θεωρία.

Εἶναι ὑποπτη καὶ σφαλερῆ γιὰ κάθε δῆμο τέτοια συμβουλή καὶ

Βασιλείου. Ἡ ζωὴ του πέρασε ἀνάμεσα στὴν Ἀθήνα τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὴν Ἀθήνα.
Ἀπὸ τοὺς 50 λόγους του σώθηκαν 24.

καὶ οὐ μικρὰ λυποῦσα πρὸς πειθῶ τὸν ἀκούοντα. Ἀμφότεροι γὰρ δημοτικοὶ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ὑπελημιμένοι τυγχάνουσι. Οὐδὲ τοῖς γυμνοῖς χρῆσθαι τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τοῖς δι' ἐμφύσεως τὸ δοῦλημα σημαίνουσι.

5 Ἐκ τῆς μελέτης αὐτὸ τὸ προοίμιον.

᾿Ψετο μὲν, ὡς Ἀθηναῖοι, Φίλιππος δὲ ἑνὸς τούτου κηρύγμα-
 τος οὐ Δημοσθένην μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα ὑμῶν ἀφαιρήσεσθαι
 τοὺς δημαγωγούς, ὅσοι μετ' ἐκείνου δόντες ἑαυτοῖς τῇ πολιτείᾳ
 Φιλίππῳ μὲν ἄδατον τὴν Ἀττικὴν, τῇ πόλει δὲ ἀκέραιον μέχρι
 10 νῦν τὴν ἐλευθερίαν διετηρήσαμεν. Δόξομεν γὰρ ἐκόντες ἤδη καὶ
 οὐκ ἄκοντες δυστυχεῖν τε καὶ ὑποβεβλησθαι Φιλίππῳ. Ὁ δὲ ἐπὶ
 τοὺς βαρβάρους ἐτρόπετο πρότερον, καὶ τὴν ἐκεῖ κενώσας ἤπει-
 ρον, ἐπὶ τὰ καίρια μέρη λοιπὸν τῆς πόλεως καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐ-
 φέρετο, πανταχόθεν ἡμᾶς περιστοιχιζόμενος κατὰ τοὺς δεινοὺς
 15 τῶν θηρατῶν, οἳ τοσοῦτον φεῖδονται τῶν θηρίων χρόνον, ὅσον
 ἔτι παρασκευάζονται. Ἐκίνησε δὲ ἡμᾶς οὐδὲν οὐδὲ ἀντιλαβέσθαι
 τῶν πραγμάτων ἠνάγκασεν, οὐ διορτυτομένη Πελοπόννησος, οὐ
 τὸ πτῶμα τὸ Φωκικόν, οὐκ Εὐβοία μετὰ τῶν τροπαίων τῶν Μη-
 δικῶν τυραννουμένη, οὐκ Ἀρκαδία δουλεύουσα, οὐ τὰ Ἠλεῖα
 20 ἀτυχήματα, ἀλλὰ καὶ Χερρόνησον πειραζομένην ἐπέιδομεν, καὶ
 τὸν Ἑλλήσποντον ἀλλοτριούμενον ὁρῶντες ἐμέλλομεν. Τίς γὰρ
 λοιμὸς ἢ σεισμὸς τοσαύτας πόλεις ἐκένωσεν, ἢ τοσαῦτα γένη ἀν-
 θρώπων ἠφάνισε καὶ κατέδυσεν, ὅσα Φίλιππος καὶ ὁ Φιλίππου
 χρόνος. Οἶδε γὰρ ἀκριδῶς ὧν τε μηδέπω τυγχάνει, διὰ τοῦτον
 25 ἀποστερούμενος καὶ ὧν ἔχει μηδὲν ἂν λαβῶν, εἰ συμβουλεύοντι
 Δημοσθένει τις ἐπειθέτο. Οὐδὲ κατὰ τῶν πόλεων μόνων δωροδο-
 κεῖ ταῖς τῶν προδοτῶν ἐπηρμένους γνώμαις ὁ Φίλιππος, οὐδὲ
 ἄθλα τῶν πατρίδων προτίθησιν, οὐδὲ κατὰ τῶν δήμων ὀπλίζει
 τοὺς ἀλάστορας, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ῥήτορας, ἐπὶ τοὺς δημαγωγούς με-
 30 τενήνοχε τὸ μηχανήμα. Ἀλλὰ καὶ τὸναντίον ἐορτὴν εἶναι καὶ
 πανήγυριν ἐκείνην τὴν πράξιν ἅπαντες ἐνομοθέτησαν.

δυσκολεύει πολὺ τὸν ἀκροατὴ νὰ πεισθεῖ. Γιατὶ καὶ οἱ δύο ἔγιναν πρὸς τὸ λαὸ καὶ εἶναι ἐπεξεργασμένοι πρὸς τὸ καλύτερον. Οὔτε χρησιμοποιοῦν τὰ ἀπλά ὀνόματα, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ σημαίνουν μὲ ἔμφαση αὐτὸ ποὺ θέλουν νὰ ποῦν.

Τὸ προοίμιον τῆς μελέτης.

Ὁ Φίλιππος, Ἀθηναῖος, νόμιζε ὅτι μὲ τὸ ἓνα αὐτὸ διάταγμα θὰ ἔπαιρνε ὄχι μόνον τὸν Δημοσθένη, ἀλλὰ καὶ ὅλους ἐσαῖς τοὺς πολιτικούς, ὅσοι μαζί μ' ἐκείνον ἔδωσαν τὸν ἑαυτὸ τους στὴν πολιτείαν καὶ ἔκαναν ἄβασίλη τὴν Ἀττικὴν γιὰ τὸν Φίλιππον καὶ μέχρι τώρα διατηρήσαμε ἀκέραιον τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως. Γιατὶ θὰ θεωρηθεῖ ὅτι θέλοντας καὶ ὄχι χωρὶς τῆς θέλησός μας εἶχαμε τὴν κακοτυχίαν νὰ εἴμαστε τώρα ὑποτελεῖς στὸν Φίλιππον. Αὐτὸς ὅμως πρῶτα στράφηκε ἐναντίον τῶν τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, καὶ ἀφοῦ ἄδειασε τὴν ἐκεῖ περιοχὴν, βάδισε ἐναντίον τῶν νευραλγικῶν σημείων τῆς πόλεως καὶ τῶν Ἑλληνῶν, κλείνοντάς μας κάθε διέξοδο ὡς τοὺς δεινοὺς κυνηγούς, οἱ ὅποιοι γιὰ τόσο διάστημα σέβονται τὰ θηρία, ὅσο ἀκόμα διαρκοῦν οἱ προετοιμασίαι τους. Τίποτε δὲν μᾶς κινητοποίησε οὔτε μᾶς ἀνάγκασε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὰ πράγματα, οὔτε ἡ Πελοπόννησος μὲ τὴν τάφρον τῆς, οὔτε ἡ πτώσις τῶν Φωκέων, οὔτε ἡ Εὐβοία μὲ τὰ Μηδικὰ τρόπαιά της νὰ ἔχει τυραννικὸν πολίτευμα, οὔτε ἡ ὑποδουλωμένη Ἀρκαδία, οὔτε τὰ ἀτυχήματα τῆς Ἡλείας. Ἐπὶ πλέον εἶδαμε καὶ τὴν Χερσόνησον νὰ μᾶς δοκιμάζει, καὶ ἐπρόκειτο νὰ δοῦμε καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐχθρὸν μας. Ποιὸς λοιπὸν λοιμὸς ἢ σεισμὸς ἄδειασε τόσας πόλεις ἢ ἀνέτρεψε καὶ ἔξαφάνισε τόσα ἔθνη ἀνθρώπων, ὅσα ὁ ἴδιος ὁ Φίλιππος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξουσίας του. Γιατὶ γνώριζε μὲ ἀκρίβειαν, αὐτὰ ποὺ ποτὲ δὲν θὰ πετύχαινε, θὰ τοῦ τὰ στεροῦσε αὐτὸς (ὁ Δημοσθένης), καὶ ἀπὸ ὅσα ἔχει δὲν θὰ ἔπαιρνε τίποτε, ἂν δεχόταν κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς σύμβολον τὸν Δημοσθένη. Καὶ δὲν δίνει ὁ Φίλιππος δῶρα γιὰ νὰ διαφθείρῃ μόνον τίς πόλεις κινημένους ἀπὸ τίς συμβουλὰς τῶν προδοτῶν, οὔτε προτείνει βραβεῖα γιὰ τὴν πατρίδα μας, οὔτε ὀπλίζει τοὺς ἀπατεῶνες ἐναντίον τῶν δήμων, ἀλλὰ μετέφερε τὴν ἐπινόησίν του στοὺς ρήτορας καὶ τοὺς πολιτικούς. Καὶ τὸ ἀντιθετὸν, τὴν πράξιν αὐτὴν τὴν νομοθέτησαν ὅλοι ὡς ἐορτὴν καὶ πανήγυριν.

Τότε ἐκεῖνος παρανομεῖν οὐκ ἀπὸ ῥημάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς φύ-
 σεως ἤρχετο. Ἐπετίθει γὰρ θαλάττη μὲν ἤπειρον, δι' ὁρῶν δὲ μέ-
 σων ἐναντίλλετο, θαλάττη μὲν ὄσα γῆ, γῆ δὲ ὄσα θαλάττη χρώμε-
 νος. Καὶ τὰς τριήρεις ἀντὶ τῆς Ἀττικῆς μετοικήσασα, καὶ πάντα
 5 ὄσα ἐν ἀνακτόροις, ἐπὶ τῆς θαλάττης ἢ πόλις ἔπραττεν. Οἱ Μακε-
 δόνες ἐπιπολάζουσι τοῖς πράγμασιν, οἱ πρόσθεν ἀγαπητῶς μετὰ
 τῶν φόρων σφζόμενοι; Παρωσάμενοι δὲ τῆς ἀρχῆς τὴν ἡμετέραν
 πόλιν αὐτοὶ παρέδυσαν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην, ἐφ' ἧς ἡμᾶς οἱ πρό-
 γονοὶ κατέλιπον. Τίς νόμος κατήγαγεν ἐπὶ θάλατταν Φίλιππον
 10 καὶ στοιχείου μηδὲν αὐτῷ διαφέροντος προσάψασθαι κατηνάγ-
 κασεν; Ὅταν μὲν γὰρ τὰ αὐτὰ κελεύωσιν ὁ τε νόμος καὶ ὁ τῶν
 πραγμάτων καιρὸς, ἀμφοτέροις διὰ τὸ συμφέρον πείθομαι, ὅταν
 δὲ ἕτερα μὲν ἢ χρεῖα ἕτερα δὲ οἱ νόμοι φράζωσι, παρεῖς ἀκούειν
 τῶν συλλαβῶν, ἀκολουθῶ τῷ συμφέροντι. Καὶ τίς οὐκ οἶδεν ὡς
 15 ἐκεῖνοι πάλαι τοῖς παρ' ἡμῖν νομοθέταις ἐρωῶσθαι φράσαντες,
 καὶ πολλὰ χαίρειν Σόλωνι καὶ Δράκοντι καὶ τοῖς ἄλλοις εἰπόντες
 ἅπασι, τὸ Μακεδονικὸν χρυσίον καὶ τὴν Φιλίππου φιλίαν νόμους
 καὶ πατρίδα καὶ πολιτείαν καὶ πάντα τὰ τιμιώτατα νομίζουσι;
 Στηλίτην παρὰ τῷ θεῷ γινόμενον, ἀντὶ τοῦ ἐν στήλῃ θριαμβευό-
 20 μενον ἄν ἐτόλμησεν. Ὑφορῶμαι Αἰσχίνην ταράττει γὰρ με τὸ
 δρᾶμα τὸ Φωκικόν, ὅπερ οὐκ ἐπὶ σκηνῆς ἡμῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀλη-
 θείας αὐτῆς ὁ θαυμαστός οὗτος τριταγωνιστῆς ἐπεδείξατο. Ἀλλ'
 ὁμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰρωνεύονται τὸν ἄνθρωπον,
 καὶ τὸν Πεισιστρατον πολλάκις παραφέρουσι, καὶ οὐκ αἰσχύνον-
 25 ται νῦν μὲν εἰς δειλίαν καὶ μαλακίαν σκώπτοντες, νῦν δὲ μὴ τυ-
 ραννήση τῆς πόλεως δεδιότες, ἃ πλεῖστον ἀλλήλων κεχώρισται.
 Ὁ στόλοις ὅλοις ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ τοὺς τυράννους ἀναγόμε-
 νος. Φθείρουσι μὲν τὰ περὶ αὐτὴν τὴν πόλιν, Φιλίππῳ δὲ ὁδοποι-
 οῦσι τὰ πράγματα.

Τότε ἐκεῖνος ἄρχισε πιά νά παρανομεῖ ὄχι μόνο μέ τὰ λόγια, ἀλλά χρησιμοποιοῦντας καί τή φύση. Τοποθετοῦσε τή στεριά πάνω στή θάλασσα, ἔπλεε ἀνάμεσα ἀπό τὰ βουνά, χρησιμοποιοῦντας τή ξηρά σάν θάλασσα καί τή θάλασσα σάν ξηρά. Ἡ πόλη ἀντι νά ζεῖ στήν Ἀττική, μετακόμισε στίς τριήρεις, καί ὄλα ὅσα γίνονται σὰ σπίτια, ἡ πόλη τὰ ἐκτελοῦσε στή θάλασσα. Δέν κυριαρχοῦν οἱ Μακεδόνες σὰ πράγματα, αὐτοὶ πού πρωτύτερα τοὺς ἦταν ἀρκετὴ ἡ εἰσπραξη φόρων; Παραμέρισαν τὴν πόλη μας ἀπὸ τὴν ἐξουσία, μπῆκαν πλαγίως αὐτοὶ στήν τάξη ἐκείνη πού μᾶς ἀφησαν οἱ πρόγονοὶ μας. Ποιὸς νόμος κατέβασε τὸν Φίλιππο στή θάλασσα καί τὸν ἀνάγκασε νά χρησιμοποιοῦσιν ἓνα στοιχεῖο τῆς φύσης πού δέν διέφερε καθόλου ἀπὸ αὐτόν; Ὅταν λοιπὸν τὰ ἴδια προστάζουν τόσο ὁ νόμος ὅσο καί ὁ καιρὸς τῶν πραγμάτων, ὑπακούω καί σὰ δύο γιὰ τὸ συμφέρον μου, ὅταν ὅμως ἄλλα ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη καί ἄλλα οἱ νόμοι, ἀμελώνοντας νά ὑπακούσω στίς λέξεις, ἀκολουθῶ αὐτὸ πού μου συμφέρει. Καί ποιὸς δέν γνωρίζει ὅτι ἐκεῖνοι ἀπὸ παλαιὰ ἀποχαιρέτησαν τοὺς νομοθέτες μας καί στέλνοντας πολλὰ χαιρετίσματα στὸν Σόλωνα καί τὸν Δράκοντα καί σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους, θεωροῦν τὸ Μακεδονικὸ χρυσάφι καί τὴ φιλία τοῦ Φιλίππου ὡς πατρίδα καί πολιτεία καί ὄλα τὰ πολυτιμότερα; Στηλιτεύθηκε δημόσια ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀντι νά παρουσιαστῆ σὲ στήλη θριάμβου γιὰ ὅσα τόλμησε. Ὑποπτεύομαι τὸν Αἰσχίνη. Γιατὶ μὲ ταράζει τὸ δράμα τῶν Φωκέων πού δέν μᾶς τὸ παρουσίασε στή σκηνὴ αὐτὸς ὁ θαυμάσιος τριταγωνιστὴς, ἀλλὰ στήν ἴδια τὴν πραγματικότητα. Ἄλλ' ὅμως μολονότι αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, εἰρωνεύονται τὸν ἄνθρωπο καί τὸν συγκρίνουν μέ τὸν Πεισίστρατο πολλές φορές, καί δέν ντρέπονται ἄλλοτε νά τὸν χλευάζουν γιὰ δειλία καί ἀδυναμία, καί ἄλλοτε πάλι φοβοῦνται μὴ γίνει τύραννος τῆς πόλης, πράγματα πού ἀπέχουν πάρα πολὺ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Αὐτὸς πού μέ ὅλους τοὺς στόλους του ἀνοίγεται σὸ πέλαγος ἐναντίον τῶν τυράννων. Ὑπνομεύουν τὴν κατάστασι τῆς πόλης μας καί ὁδοποιοῦν τὰ πράγματα γιὰ τὸν Φίλιππο.

*Ἐκ τῆς μελέτης ἧ Δημοσθένην εἰσάγει συμβουλευόντα
κατάγειν Αἰσχίνην, φήμης ῥυείσης, ὅτι Ἀλέξανδρος
τοὺς φυγάδας κατάξει.*

*Ὅντος γὰρ ἑκατέρου δεινοῦ, καὶ τοῦ λύειν ψῆφον ἐκόντας
5 καὶ τοῦ ταῦτα ὑπομεῖναι παρὰ γνώμην ἐξ ἐπιτάγματος, ἦτιον
ἐκόντας κακὸν τοῦ λύειν ἄκοντας ὑπεῖληφα. Τὸ μὲν γὰρ ἐνδέχε-
ταί ποτε καὶ φιλανθρωπίας δόξαν λαβεῖν, οἱ δὲ ἑτέροις ὑπακούον-
τες, τὴν μὲν αἰσχίνην ἑαυτῶν ποιούσι, τῶν δὲ προσταξάντων τὴν
εὐκλειαν.*

10 *Κοινολογεῖται καὶ μετὰ θῆμα βασιλευσιν Αἰσχίνης, καὶ μετὰ
Κτησιφῶντα καὶ τὴν φυγὴν τυράννουσ ἐτι περιεργάζεται. Ἄν-
θρωπος τὴν Ἀσίαν ὅλην ὑπερπηδήσας τοῖς ὅπλοις, καὶ τῇ φύσει
φιλονεικῶν λοιπὸν ὅτι πολεμίους μὴ κέκτηται. Δι' οὗς ἦρθη
τοσοῦτος Φίλιππος, δι' οὗς ἔπεσε τὰ τῶν Ἑλλήνων φρονήματα
15 παρ' ὧν σύμμαχοι, τόποι, καιροί, πᾶσα τῶν μεγάλων κατορθωμά-
των ἢ πρόφασις. Ἀλλὰ τὸ μὲν Θηβῶν πάθος ὑπερεφώνει τοὺς
Ἕλληνας, Ἀλέξανδρος δὲ τὴν πόλιν καὶ μετὰ Θήβας ἡσχύνητο,
καίτοι γε εἶχε τι τότε τῇ πόλει καὶ μέμψασθαι· ἡμεῖς γὰρ Θηβαί-
ων πεσόντων τὴν τελετὴν ἀπεκλείσαμεν, ἵνα μὴ τοῖς Θηβαίων
20 θρήνοις ἀντιβοῶμεν τὸν Ἰακχον. Ὡσπερ γὰρ ἀγαθοῦ φανέντος
τοῦ κομιζομένου τὴν χάριν μεθέξειν ἢ πόλις τὸ μέρος τῆς δόξης
ἡμελλεν, οὕτω τῆς αἰσχίνης, εἰ πονηρὸς ἐξηλέγχετο. Οὕτ' ἂν ἐτέ-
ρου γράφοντος καὶ παρανομοῦντος εἰσίγησα, ἀλλὰ προσδραμῶν
ἂν τῷ θήματι, τὸν Σόλωνα κεκραγῶς, τὴν πολιτείαν ἐπιδοῶμενος
25 "Οὐ λύσω τοὺς νόμους, ἂν ἔφην, οὐδὲ δέχομαι φυγάδας ἐξ ἐπιτά-
γματος, οὐδὲ τῷ Φωκέων αὐθέντη κελεύοντος ἄλλου σπένδομαι,
ἀλλ' ἕως ἂν ἔχω λιμένας, ἕως ἡλικίαν ἀκμάζουσας, ἕως ἀριθμῶ τὰ
τρόπαια, ἕως μία γοῦν ἐκ Πειραιῶσ ἐτι τριήρης ἀνάγεται, οὐ
προίεμαι τοὺς νόμους, οὐδὲ τῆς πολιτείας ἀφίσταμαι, οὐδὲ ποιῶ
30 τὴν φήμην αὐτῆς τῆς πόλεως πόρθησιν, οὐδ' ὑποπτεύων τὰ παρὰ*

Ἐκ τῶν λόγων τῶν ὁποῖοις ὁ Δημοσθένης προτείνει νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Αἰσχίνην, μετὰ τὴν διάδοσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐπαναφέρει τοὺς ἐξόριστους.

Ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶναι φοβερά, καὶ τὴν ἀπόφασίν μας νὰ καταργοῦμε θέλοντας, καὶ νὰ ὑπομείνομε αὐτὰ κατὰ διαταγὴν παρὰ τὴν γνώμην μας, μικρότερον κακὸν θεωρῶ τὴν ἐκούσιν ἀπὸ τὴν ἀκούσιν ἀτάργησιν. Γιατὶ τὸ πρῶτον εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ θεωρηθῇ κατὰ κάποιον τρόπον καὶ φιλανθρωπία, ὅσοι ὅμως ὑπακούουσιν σὲ ἄλλους αὐτοὶ βέβαια κερδίζουν τὴν ντροπὴν, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ τοὺς πρόσταξαν ἀποκτοῦν τὴν δόξαν.

Συνεννοεῖται καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀπὸ τοῦ θῆματος μὲ τοὺς βασιλεῖς ὁ Αἰσχίνης καὶ μετὰ τὸν λόγον τοῦ γιὰ τὸν Κτησιφώντα καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συναναστρέφεται ἀκόμα τοὺς τυράννους. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ διέσχισε ὅλην τὴν Ἀσίαν μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὰ βάζει μὲ τὴν φύσιν ὅτι δὲν ἔχει πλέον ἐχθρούς, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων ἐγένετο τόσο μέγας ὁ Φίλιππος, καὶ ἐξαιτίας αὐτῶν ἔπεσαν τὰ φρονήματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους προῆλθαν σύμμαχοι, τόποι, καιροί, ὅλες οἱ ἀφορμὲς τῶν μεγάλων κατορθωμάτων. Καὶ τὸ πάθημα βέβαιον τῶν Θηβῶν ἔστειλε τὴν φωνὴν τοῦ στοῦς Ἑλλήνες, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος σεβόταν τὴν πόλιν μας καὶ μετὰ τὴν Θήβαν, ἣν καὶ βέβαιον τότε μπόρῃσε καὶ νὰ κατηγορήσῃ γιὰ κάτι τὴν πόλιν· γιὰτὶ ἡμεῖς ὅταν ἔπεσαν οἱ Θηβες ἀποκλείσαμε τὴν τελετὴν, γιὰ νὰ μὴ ἀντιπαραθέτομε τοὺς θεῖους τῶν Θηβαίων τὸν ὕμνον τὸν Ἰακχόν. Ὅπως δηλαδὴ ἐὰν ἐμφανίζοταν ἓνας ἄνθρωπος εἰλικρινὴς νὰ κομίζει τὴν χάριν, ἢ πόλιν ἐπρόκειτο νὰ μετὰσχει τὸ μέρος τῆς δόξης, ἔτσι θὰ καθίστατο μέτοχος καὶ τῆς αἰσχύνης ἢν ὁ κομιστὴς ἀποδεικνυόταν ἀνελικρινὴς. Οὔτε θὰ σώπαινε ἢν κάποιος κατήγγελλε καὶ παρανομοῦσε, ἀλλὰ τρέχοντας στὸ θῆμα καὶ καλώντας τὸν Σόλωνα καὶ ἐπικαλούμενος τὴν πολιτείαν θὰ ἔλεγε· “Δὲν θὰ καταπατήσω τοὺς νόμους, οὔτε δέχομαι ἐξόριστους κατόπιν ἐντολῆς, οὔτε κάνω ἀνακωχὴν μὲ τὴν διαταγὴν τοῦ κατακτητῆ τῶν Φωκέων, ἀλλὰ ὅσο ἔχω λιμάνια, ὅσο ἔχω ἡλικία στρατεύσιμη, ὅσο μετρῶ τὰ τρόπαιά μας, ὅσο μὰ μόνον τριήρης ἀποπλέει ἀπὸ τὸν Πειραιά, δὲν προδίδω τοὺς νόμους, οὔτε ἀρνοῦμαι τὴν πολιτείαν, οὔτε δέχομαι νὰ καταστραφῇ ἢ φήμην τῆς

τῆς τύχης ἀμφίβολα φθάνω τὴν δουλείαν αὐτὸς ἐκουσίως αἰχού-
μενος”.

Κατίτω τοίνυν Αἰσχίνης Δημοσθένους, ἀλλὰ μὴ Ἀλεξάν-
δρου κελεύοντος παρανομοῦντος ῥήτορος, ἀλλὰ μὴ βασιλέως
5 προστάπτοντος ὡς φυγὰς ἐλεύμενος, μὴ φοβερός ἡμῖν ἐκ προ-
στάγματος. Ἀθηναίων οἱ λόγοι, καὶ γνωρίζω τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ
ῥήματος ὑμεῖς γάρ ἐστε οἱ πᾶσαν μὲν γῆν, πᾶσαν δὲ θάλαυσαν
τροπαίων ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ τῆς ἐλευθερίας πληρώσαντες. Ἐ-
πολέμει Ξέρξης γῆν μεταποιῶν καὶ θάλατταν, ὅτι τοὺς τὴν βῶ-
10 λον καὶ τὴν κύαθον αἰτήσαντας τὸ βάραθρον ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας
ἐδέχετο. Ἄλλ’ ἡ πόλις ἔμεινε τῶν στοιχείων πλέον ἀκίνητος. Ἐπει
κἂν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἔπος εἴπειν, τῶν πραττομένων ἕκαστον, κἂν
ταῦτόν εἶναι τῇ φύσει δοκῇ, ἀλλὰ τῇ προφάσει μερίζεται. Οἷον
τύπτει τις τὸν πλησίον. Ἄν μὲν ἐν ἄθλοις, ἔχει νικήσας τὸν στέ-
15 φανον, ἂν δὲ τῆς ἀγωνίας ἐκτός, ὑπέχει τὸ τίμημα.

Ἐθρηνοῦμέν ποτε πορθουμένης ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς
πόλεως, ἀλλ’ ἐκόντες αὐτὴν ὑπὲρ ἀνδραγαθίας τῷ πυρὶ τῶν Μή-
δων ἐδώκαμεν. Ὁ μὴ Φιλίππῳ σπεισάμενος, μηδὲ μετὰ τὴν με-
στήν τῆς πονηρᾶς τύχης Χαιρώνειαν. Ἦν ἡμῖν ποτε πάτριον
20 ἠγεῖσθαι τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῖς τυράννοις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀν-
ταγωνίζεσθαι. Οὗτος ὁ νόμος ἤρξατο μὲν ἀπὸ Μιλτιάδου πρότε-
ρον, ἠκμασε δὲ ἐπὶ Θεμιστοκλέους, κατέβη δὲ εἰς Κίμωνα, ἐφυ-
λάχθη δὲ ὑπὸ Περικλέους, ἐθαυμάσθη δὲ ὑπὸ Ἀλκιβιάδου. ἐπ’
ἐμοῦ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἐτηρήθη, τῇ τύχῃ δὲ καὶ τῇ κολακείᾳ τῶν
25 προδιδόντων διέφθαρται. Ἀπέστημεν ἑτέροις τῆς ἡγεμονίας οὐκ
ἀντεῖπτες. Παρεχωρήσαμεν τοῦ πατρίου σχήματος οὐκ ἠγανά-
κτησας. Οὐκ εἶξε μετὰ Σικελίαν Λακεδαιμονίοις ἡ πόλις, ἀλλ’ ἡ
μὲν νῆσος τὴν ἡλικίαν ὅλην ἐχώρησεν, ἡ πόλις δὲ ἔμεινε τῷ φρο-
νήματι καὶ μετὰ τὴν ἐσπέραν ἀνάλωτος. Ἀλλὰ πονηρὸς Αἰσχί-
30 νης. Πρόσθε, εἰ θούλει, καὶ Φωκέων ὄλεθρον καὶ προδοσίαν

πόλης, οὔτε ἐπειδὴ ὑποπτεύομαι τίς μεταβολὲς τῆς τύχης προτιμῶ ἔξαρχῆς ὁ ἴδιος μὲ τῆ θέλησή μου τῆ δουλεία.

Ἄς ἐπιστρέψει λοιπὸν ὁ Αἰσχίνης, ἀλλὰ μὲ διαταγὴ τοῦ Δημοσθένη, ὄχι τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἀπὸ τὴν παρανομία ἑνὸς ρήτορα, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τῆ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ· σὺν ἐξόριστος ποὺ δέχεται φιλικὴ βοήθεια, καὶ ὄχι φοβερός σὲ ἐμᾶς, ἐπειδὴ μᾶς ἔρχεται μὲ ἐντολή. Οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι τῶν Ἀθηναίων καὶ γνωρίζω τὴν πόλη ἀπὸ τὸ ὄνομά της. Γιατὶ σεῖς εἶστε ἐκεῖνοι ποὺ γεμίσατε ὅλη τὴ γῆ καὶ ὅλη τὴ θάλασσα μὲ τὰ τρόπαιά σας ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ τῆς ἐλευθερίας. Πολεμοῦσε ὁ Ξέρξης μεταβάλλοντας ξηρὰ καὶ θάλασσα, ἐπειδὴ αὐτοὶ ποὺ ζήτησαν γῆν καὶ ὕδωρ τοὺς δέχθηκε ὄχι ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ τὸ βάραθρο, καὶ ἡ πόλη ἔμεινε περισσότερο ἀκίνητη ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα. Γιατὶ καὶ στὰ ἄλλα, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, καθένα ἀπὸ ὅσα πράττονται, ἂν καὶ φαίνεται πῶς εἶναι ἴδιο στὴ φύση, ἀλλὰ διαφοροποιεῖται σύμφωνα μὲ τὴν αἰτία. Γιὰ παράδειγμα, χτυπᾶ κάποιος τὸν συνάνθρωπό του. Ἄν αὐτὸ γίνεται σὲ ἀγῶνες, ἂν νικήσει παίρνει τὸ στεφάνι, ἂν ὅμως γίνεται ἔξω ἀπὸ ἀγῶνες, τότε ὑπόκειται σὲ ποινή.

Θρηνοῦσαμε κάποτε ὅταν οἱ τύραννοι πολιουρκοῦσαν τὴν πόλη, ἀλλὰ θέλοντας νὰ φανοῦμε ἄνδρες γενναῖοι τὴν παραδώσαμε στὴ φωτιά τῶν Μήδων. Ὅποιος δὲν συνθηκολόγησε μὲ τὸν Φίλιππο, δὲν θὰ συνθηκολογήσει οὔτε μετὰ τὴν πανάτυχη Χαιρώνεια. Ἀπὸ τὸν πατέρα μας εἶχαμε κληρονομήσει τὴν ἡγεσία τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῶν τυράννων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸς ὁ νόμος ἄρχισε πρῶτα ἀπὸ τὸ Μιλτιάδη, ἔφτασε στὴν ἀκμὴ του μὲ τὸν Θεμιστοκλῆ, πέρασε στὸν Κίμωννα, διατηρήθηκε ἀπὸ τὸν Περικλῆ, θαυμάσθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδη. Κι ἐγὼ τὸν τήρησα βέβαια μὲ τῆ θέλησή μου, ἀλλὰ παραβιάσθηκε ἀπὸ τὴν τύχη καὶ τὴν κολακεία τῶν προδοτῶν. Παραιτηθήκαμε γιὰ χάρη ἄλλων ἀπὸ τὴν ἡγεμονία· δὲν ἔφερες ἀντίρρηση. Παραχωρήσαμε τὰ πατρικὰ ἤθη· δὲν ἀγανάκτησες Μετὰ τῆ Σικελία ἡ πόλη δὲν ὑποχώρησε στοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ τὸ νησι βέβαια χώρεσε ὅλους τοὺς στρατεύσιμους, ἡ πόλη ὅμως χάρη στὴ φρόνησή της ἔμεινε καὶ μετὰ τὸ βράδυ ἐλεύθερη. Ἄλλ' εἶναι ὑπουλός ὁ Αἰσχίνης. Πρόσθεσε, ἂν θέλεις, καὶ

Θράκης καὶ ἀναίρεσιν Κερσοβλέπτου καὶ πάνθ' ὅσα πολλάκις Αἰσχίνης ἀδικῶν τὸν δῆμον ἐγκέκληται. Νόσημα γάρ, ὧ Ἀθηναῖοι, κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆ φορᾶ τῶν Ἀθηναίων συνήκμασε. Πονηροὺς μὲν γὰρ ἡ πόλις ἤδη που πολλάκις ἔσωσεν, οὐκ ἐπαι-
5 νοῦσα τὴν γνώμην, ἀλλὰ τὴν τύχην οἰκτείρουσα· ὑπήκουσε δὲ οὐδενὶ κατὰ τῶν νόμων, ἡνίκα ἐτήρει τὸ φρόνημα. Τί οὖν; οὐκ ἤδη προαγγέλλω; Τί δὲ οὐκ ἔξεμι τοῦ βίου, πρὶν ἰδεῖν τὴν πόλιν δουλεύουσαν;

Ἐγὼ γοῦν καὶ αὐτὸς ἡγοῦμαι τὴν φῆμην ἔχειν, οὐχ οὕτω δ'
10 ἔχειν ὡς τερατεύονται τινες, σκοπῶν πρῶτον μὲν, ὧ Ἀθηναῖοι, τὸν Ἀλεξάνδρου τρόπον. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ὁμοῦ τε ἐγχειρεῖ καὶ πέπρακται, μᾶλλον δὲ φθάνει τοὺς μὲν λογισμοὺς ταῖς πράξεσιν, οἷς δὲ ἐγχειρεῖ, τοὺς διαγγέλλοντας· ἐπεὶ καὶ τὰ πολλὰ δὴ ταῦτα καὶ μεγάλα τῶν ἔργων, ἃ λογοποιοῦσιν οἱ κόλακες, τᾶχει μᾶλλον
15 ἢ τῆ ῥώμῃ κρατῶν τούτοις οἷς ἐπήει κατώρθωσε, πρὶν ἀγγελθῆ-
ναι παρών, πρὶν ἀκουσθῆναι φαινόμενος, κατὰ τοὺς σκηπτοὺς ἢ τὰς βροντάς, αἱ πολλάκις φθάνουσι τῆς προσδοκίας ἡγίσασθαι. Οὕτω Σάρδεις εἶλεν, οὕτω Καρίαν ἐπόρθησεν, οὕτω Λυκίαν πα-
ρέσυρεν, οὕτω Παμφυλίαν ἐπέδραμεν, οὕτως ὤφθη Κίλιξιν, οὕ-
20 τως ἐπέστη Πέρσαις, οὕτω Δαρειῶν ἐξέπληξεν· οἴμοι τῶν ἐγγύς κακῶν, οὕτω καὶ Θήβας ἀνήρπασεν. Ἐπεσε πόλις ἐπὶ τῆς Ἑλλά-
δος μέσης, φθάσαντος τὴν φῆμην τοῦ πτώματος. Καγὼ μὲν ἡγνό-
ουν τὴν συμφορὰν, τὴν δὲ πόλιν εἶχε τὸ πολυάνδριον· τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον οὐκ ἔᾶ με προσέχειν· δεύτερον δὲ ὅτι οἶδεν Ἀλέξαν-
25 δρος, κἂν εἰ σφόδρα τις αὐτὸν μεθύειν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας ὑπείλη-
φε, καὶ ἐξῆς. Τί οὖν οὐ καθαιρῶ τὰ τρόπαια; Τί δὲ οὐκ ἀνατρέπω τὰς στήλας; Τί δὲ οὐκ ἐξαλείφω τὰ ἐπιγράμματα; Πάντα γὰρ οἶ-
μαι τὰ τῆς ἀρετῆς ὑπομνήματα, ὥσπερ τοῖς ἀγαθοῖς κόσμος ἐστίν, οὕτως ἔλεγχος τοῖς καταισχύνοισι.

30 Καλῶς ἐθαύμαζον τὴν ποικίλην οἱ Σαλαμίῃνι κινδυνεύσαντες.

τὴν καταστροφή τῶν Φωκέων καὶ τὴν πρεσβεία τῆς Θράκης καὶ τὴ δολοφονία τοῦ Κερσοβλέπτη καὶ ὅλα γιὰ ὅσα κατηγορήθηκε ὁ Αἰσχύνης ὅτι ἔχει βλάψει τὸ λαό. Γιατὶ ἓνα νόσημα, Ἀθηναῖοι, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀκολούθησε τὴν πρόοδο τῶν Ἀθηναίων. Πολλές φορές ὡς τώρα ἡ πόλις ἔσωσε πονηροὺς ἀνθρώπους, ὄχι βέβαια ἐπαινώντας τὴ γνώμη τους, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς λυπήθηκε γιὰ τὴν τύχη τους, κανένα ὅμως δὲν ἄκουσε πού τὴ συμβούλευε κατὰ τῶν νόμων, ὅσο διατηροῦσε τὴ φρόνησὴ τῆς. Τί λοιπὸν δὲν προαγγέλλω ἤδη; Γιατὶ δὲν ἐγκαταλείπω τὴ ζωὴ, προτοῦ δῶ τὴν πόλι μας ὑπόδουλη;

Ἐγὼ λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος νομίζω ὅτι ἡ φήμη δὲν εἶναι τέτοια ὅπως τερατολογοῦν οἱ πολλοί, ἐξετάζοντας πρῶτα, Ἀθηναῖοι, τὸν τρόπο τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος; Ἐπιχειρεῖ ταυτόχρονα κάτι καὶ ἔχει κίολας γίνεαι αὐτό, ἢ μᾶλλον προλαβαίνει τίς σκέψεις μὲ τίς πράξεις του, καὶ μὲ ὅσα ἐπιχειρεῖ τοὺς μηνυτὲς τους. Γιατὶ καὶ αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα πού πλάθουν οἱ κόλακες, τὰ ἐπέτυχε μὲ τὴν ταχύτητά του μᾶλλον, παρὰ ἐπικρατώντας μὲ τὴ δύναμή του ἐναντίον ἐκείνων πού χτύπησε, ὄντας παρὼν προτοῦ ἀναγγελεῖ καὶ ἐμφανιζόμενος πρὶν ἀκουσθεῖ, ὅπως οἱ κεραυνοὶ καὶ οἱ βροντὲς πού πολλές φορές φτάνουν προτοῦ προλάβομε νὰ τοὺς σκεφθοῦμε. Ἐτσι κυρίεψε τίς Σάρδεις, ἔτσι ἐκπύρθησε τὴν Καρία, ἔτσι παρέσυρε τὴ Λυκία, ἔτσι ἐπιτέθηκε στὴν Παμφυλία, ἔτσι ἐμφανίσθηκε στοὺς Κήλικες, ἔτσι παρουσιάσθηκε στοὺς Πέρσες, ἔτσι αἰφνιδίασε τὸν Δαρεῖο. Ἀλλοίμονο καὶ γιὰ τίς πλησίον μας συμφορές· ἔτσι ἄρπαξε καὶ τίς Θῆβες. Ἐπεσε μὰ πόλις στὴ μέση τῆς Ἑλλάδας, καὶ ἡ πτώση πρόλαβε τὴ διάδοσι τῆς φήμης. Καὶ ἐγὼ βέβαια ἀγνοοῦσα τὴ συμφορὰ, ἡ πόλις ὅμως εἶχε τὸν ὀμαδικὸ τάφο τῶν πολιτῶν τῆς. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο πού δὲν μ' ἀφήνει νὰ προσέξω. Τὸ δεύτερο εἶναι, ὅτι γνώριζε ὁ Ἀλέξανδρος, ἀκόμα καὶ ἂν πίστευε κανεὶς ὅτι εἶχε μεθύσει ἀπὸ τὴν καλοτυχία του, καὶ τὰ λοιπά.²⁶ Γιατὶ λοιπὸν δὲν γκρεμίζω τὰ τρόπαια; Γιατὶ δὲν συντριβῶ τίς στῆλες; Γιατὶ δὲν σβῆνω τὰ ἐπιγράμματα; Γιατὶ νομίζω, ὅτι ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἀποτελοῦν τιμὴ τῶν σπουδαίων, ἔτσι εἶναι καὶ ἀπόδειξι τῶν φαύλων,

Δίκαια θαύμαζαν τὴν Ποικίλη στοὰ ὅσοι ναυμάχησαν στὴ Σα-

Ἐδαπάνων γὰρ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὸ τῆς ἠπείρου λείψανον. Παρνασσὸς δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐσφενδόνα τὰς κορυφάς, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἀντὶ βελῶν ὑπὲρ τοῦ γένους ὀπλίζεται. Μεριζονται δὲ τὰς μάχας Ἕλληνες καὶ νέμονται πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν
 5 στοιχείων τὰ κατορθώματα. Λακεδαιμόνιοι τὴν ἠπειρον, ἡμεῖς τὴν θάλατταν. Ἐκεῖνοι τριακοσίους τὰς Πύλας σώμασιν, ἡμεῖς τῶν σαύταις τριήρεσι τὰς τῆς Ἑλλάδος παρόδους κλείομεν. Νεανίσκου δὲ Μακεδόνοσ καθ' ὅλης τῆς ὑφ' ἡλίῳ κωμάζοντος, καὶ λυποῦντος μικροῦ καὶ αὐτὴν τὴν τύχην οἷς ἐνυθρίζει τοῖς εὐτυχήμα-
 10 σιν, οὐκ ἔστιν ὅσ' διανίσταται. Ὁ τε βασιλεῖ τὰς ὑποσχέσεις διακρινόμενος οὐ πείσας ἀπῆλθεν, ἀλλὰ κερδάνας ὅτι μὴ πείσας ἐσώζετο. Ὑμᾶς δὲ χειροήθεις ἀεὶ τοῖς τυραννοῦσι παρασκευάζουσιν, ἵν' αὐτοῖς μὲν ὑπάρχη πλουτεῖν, τῇ πόλει δὲ τὸ τῶν οἰκείων στέρεσθαι. Ἀναγκαῖος μὲν ὁ φόβος, ὁψὲ δὲ καὶ λίαν βραδέως
 15 ἄριτι τὸν τρόπον τὸν Αἰσχίνου φυλάττεσθε. Τὰς τριήρεις ἐμπρήσει τῆς πόλεως οὐκέτι δι' Ἀντιφῶντος οὐδὲ δι' ἀπορρήτων, ὡς πρότερον, ἀλλ' αὐτοπρόσωπος τὴν Αἰθίαν (ἀδικίαν) ὑποκρινόμενος. Ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων Αἰσχίνῃ γράφει τὴν κάθοδον, ὅτι τὰς ἀπ' Ἰνδῶν φήμας ὡς ὄπλα καὶ μάχας φοβούμενος ὦκνον
 20 Ἀριστείδην κατάγειν, καὶ ταῦτα οὐ κακίαν, ἀλλ' ἀρετὴν τῆς φυγῆς ἔχοντα πρόφασιν. Ἴνα γὰρ πεισθῶσι τῷ Σόλωνι, οὐδ' αὐτὸν ἔφευγον ἀδικεῖν δόξαι τὸν δίκαιον. Κεῖται Βαβυλῶν, Δαρεῖος οἴχεται, Ἰνδοὺς ἀνήρηκε, Πέρσαι δουλεύουσι· μόναι λείπουσιν Ἀθῆναι τοῖς κατορθώμασιν ὧν Πέρσαι τσαντάκις ἤσθοντο τῆς
 25 ἀρετῆς, ὅσάκις ἔδει μάχεσθαι.

Ἐκ τῆς μελέτης ἧς ἡ ἐπιγραφή, Ἐπίκουρος, πρόνοιαν οὐκ εἶναι λέγων, ἀσεβείας φεύγει γραφήν.

Ἐκ τῆς θεωρίας.

30 **Οἶδε ῥητορικὴ καὶ φιλοσοφίας ὕλην ποιήσασθαι· τύραννος γὰρ ἢ τοῦ λέγειν ἄνωθεν δύναμις.**

λαμίνα. Γιατί δαπανοῦσαν στὴ θάλασσα ὅσα εἶχαν ἀπομείνει ἀπὸ τὴ στεριά. Ὁ Παρνασσὸς ἐκσφενδόνιζε τὶς κορυφές του στὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ μέρη του ἀντὶ μὲ βέλη ὀπλίζεται γιὰ χάρη τοῦ γένους. Χωρίζουν μεταξὺ τους οἱ Ἕλληνες τὶς μάχες καὶ μοιράζονται τὰ κατορθώματα μεταξὺ τους καὶ μαζὶ μὲ τὰ στοιχεῖα· οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴ στερεά, καὶ ἡμεῖς τὴ θάλασσα· ἐκεῖνοι ἀπέκλεισαν τὶς Θερμοπύλες μὲ τριακόσιους ἄνδρες, ἡμεῖς μὲ τόσα πλοῖα τὰ περᾶσματα πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τώρα πού ἓνας νεαρὸς Μακεδόνας περιέρχεται μεθυμένος ὅλη τὴν ὑφήλιο καὶ πού κάνει καὶ τὴν ἴδια τὴν τύχη νὰ λυπᾶται βρίζοντάς τὴν μὲ τὶς ἐπιτυχίες του, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας νὰ ξεσηκωθεί. Αὐτός, ἂν καὶ ἐκπλήρωνε τὶς ὑποσχέσεις του στὸν βασιλιά, ἔφυγε χωρὶς νὰ τὸν πείσει, ὡστόσο κέρδος του ἦταν τὸ ὅτι, ἂν καὶ δὲν τὸν εἶχε πείσει, σώθηκε. Ἐσᾶς ὅμως σᾶς ὑποδουλώνουν πάντοτε τοὺς τυράννους, ὥστε αὐτοὶ νὰ μποροῦν νὰ πλουτίζουν, ἐνῶ ἡ πόλις νὰ στερεῖται τὰ δικά της ἀγαθὰ. Ὁ φόβος βέβαια εἶναι ἀναγκαῖος, φυλάγετε ὅμως ὄψιμα καὶ πολὺ ἀργὰ τώρα ἀπὸ τὶς μεθοδεύσεις τοῦ Αἰσχίνη. Θὰ πυρπολήσει τὶς τριήρεις τῆς πόλης ὄχι μὲ τὸ χέρι τοῦ Ἀντιφώντα οὔτε κρυφὰ ὅπως προσηγουμένως, ἀλλὰ αὐτοπροσώπως ὑποκρινόμενος ὅτι ἀδικεῖται. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων ἐπειδὴ φοβᾶται σὰν ὄπλα τὶς μάχες ἀπὸ τὴν Ἰνδία ἀποφασίζει τὴν ἀνάκληση τοῦ Αἰσχίνη ἀπὸ τὴν ἔξορία. Δίσταζαν νὰ ἀνακαλέσουν τὸν Ἀριστείδη, πού πρόφαση τῆς ἔξορίας τους δὲν ἦταν βέβαια ἡ κακία του, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ του. Γιὰ νὰ εἶναι δηλαδὴ ὑπάκουοι τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα, δὲν ἀπέφευγαν οὔτε τὴν καταδίκη τοῦ δίκαιου νομίζοντας ὅτι ἀδικεῖ. Πέφτει ἡ Βαβυλώνα, φεύγει ὁ Δαρεῖος, συνέτριψε τοὺς Ἰνδούς, οἱ Πέρσες ὑποδουλώθηκαν. Ἀπὸ τὰ κατορθώματά του λείπει μόνο ἡ ἄλωση τῶν Ἀθηναίων πού τόσες φορές οἱ Πέρσες δοκίμασαν τὴν ἀνδρεία τους, ὅσες χρειάστηκε νὰ πολεμήσουν μαζὶ τους.

Ἀπὸ τὴ μελέτη πού τιλοφορεῖται· “Ὁ Ἐπίκουρος, ἐνῶ λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει πρόνοια, διαφεύγει τὴν καταγγελία γιὰ ἀσέβεια”.

Ἀπὸ τὴ θεωρία.

Ἡ ρητορική γνωρίζει τὸν τρόπο νὰ κάνει ἀντικείμενό της καὶ τὴ φιλοσοφία. Γιατὶ εἶναι ἀνώτερη ἢ δύναμη τοῦ λόγου, σὰν τύραννος.

Ἐξ αὐτῆς τῆς μελέτης τὸ προοίμιον.

*Νῦν μὲν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, εἴσεται σαφῶς Ἐπίκουρος, ὅτι πρόνοια διοικεῖ τὴν τῶν ὄλων φύσιν, οὐ δογματίζων, ἀλλὰ κρινόμενος τὸ γὰρ τοὺς πονηροὺς κρίνεσθαι καὶ κολάζεσθαι καὶ
 5 διδόναι δίκην οὐκ εἰκῆ φερομένης καὶ μάτην φύσεως, ἀλλὰ θεομοῦ καὶ νόμου καὶ πολιτείας καὶ τὸ μέγιστον αὐτῆς τῆς προνοίας λαμπρὸν ὑπάρχει τεκμήριον. Ἦδη μὲν οὖν προὔρου τι τῆς γραφῆς, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, γεγένηται Στυγνάζων ἦκεν ἐπὶ τὴν κρίσιν Ἐπίκουρος, καὶ τὸ τῆς ἡδονῆς δόγμα τῆ κατηφεία διέ-
 10 φθαρκε. Δι' ἀμφοτέρα δὲ μισεῖσθαι δίκαιος, καὶ ὧν ἰδία παιδεύει, καὶ ὧν δημοσία πλάττεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν θρυλεῖ, ἵνα τὴν ὥραν τὴν τῶν χρωμένων καρπώσῃται, ἐνταῦθα δὲ τὴν σεμνότητα καθυποκρίνεται, ἵν' ὑφαρπάσῃ τὸ δικαστήριον. Ἡ μὲν κρίσις παράδοξος ἀνὴρ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ὄλων κρίνεται,
 15 καὶ πονηρὸς σοφιστὴς πρὸς τὴν πρόνοιαν δικάζεται. Οἴχεται μὲν ἀρετὴ πᾶσα τοῖς Ἐπικούρου λόγοις καὶ δόγμασιν, οἴχεται δὲ δικαστήρια καὶ κρίσεις, καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν αἱ τιμαί, τῶν δὲ ἐναντίων τὸ τίμημα. Ἀναβαίνει δὲ καὶ εἰς οὐρανὸν ἄνω τοῖς ἀδικήμασι, καὶ τόπος οὐδεὶς τῆς θρασύτητος Ἐπικούρου καὶ τῶν
 20 τολμημάτων ἐξαίρετος. Τὸ δ' αἴτιον, ἡσχύνθη τοῖς ἀρχαίοις ἐμμεῖναι φιλοσοφίας ὄροις Ἐπίκουρος, καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐλθεῖν τοῖς πρότερον φιλοσοφήσασιν ἄκνησε. Μᾶλλον δὲ μικροψυχίαν καταγνοὺς τῶν ὅσοι παρ' ἡμῖν ἐπὶ πονηροῖς δόγμασι πλημμελοῦντες ἐκολάσθησαν, ἔγνω πάντας ἀθρώως ὑπερβαλέσθαι τοῖς
 25 ἀδικήμασιν. Ἡ πῶς οὐκ ἄξιος μέμψεως τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἐπωνυμίας ἐπιχειρῶν καταψεύδεσθαι; Ποῦ γὰρ ὁμολογεῖ ταῦτα; Ποῦ δὲ συμβαίνει καὶ μίγνυται ἡδονὴ πόνους, καρτερία τρυφῆ, Ἀκαδημία καὶ πόρνοι, φιλοσοφία καὶ πότος, σωφρονούντων βίος καὶ ἀκόλαστα μειράκια; Ὁ δὲ τί προήρηται καὶ τί τε-
 30 τόληκε; πόλεμον ἀπειλεῖ καὶ μάχην τοῖς νόμοις ὅλοις τῆς φύσεως. Ἐμάνη μανίαν καθ' ἡλικίας ἀπάσης Ἐπίκουρος, καὶ δυσσε-*

Τὸ προοίμιον αὐτῆς τῆς μελέτης.

Τώρα βέβαια, ἂν ὄχι καὶ προηγουμένως, θὰ μάθει καλὰ ὁ Ἐπίκουρος ὅτι ἡ Πρόνοια κυβερνᾷ τὴ φύσιν τῶν ὄλων, ὄχι δογματίζοντας, ἀλλὰ κρινόμενος. Γιατὶ τὸ νὰ κρίνονται καὶ νὰ τιμωροῦνται οἱ φαῦλοι καὶ νὰ δέχονται ποινὴς δὲν εἶναι ἀπόφασις μιᾶς φύσεως ποῦ ἐνεργεῖ τυχαῖα καὶ ἀσκοπα, ἀλλὰ ἐνὸς θεσμοῦ καὶ νόμου καὶ πολιτεύματος, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ἀπόδειξις λαμπρῆ τῆς ἴδιας τῆς Πρόνοιας. Ἦδη λοιπόν, Ἀθηναῖοι, ἔχει γίνει κατὰ ὠφελιμότερον ἀπὸ περιγραφῆς. Ὁ Ἐπίκουρος προσῆλθε εἰς τὴν κρίσιν σκυθρωπὸς καὶ κατέστρεψε τὴ διδασκαλίαν του γιὰ τὴν ἡδονὴν μὲ τὴν κατήφειάν του. Καὶ εἶναι δίκαιον νὰ εἶναι μισητὸς καὶ γιὰ τὰ δύο, καὶ γιὰ ὅσα διδάσκει κατ' ἴδιαν καὶ γιὰ ὅσα ὑποκρίνεται δημόσια. Γιατὶ ἐκεῖ φλυαρεῖ γιὰ τὴν ἡδονήν, γιὰ νὰ καρπωθεῖ τὴν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὰ πράγματα, ἐνῶ ἐδῶ ὑποκρίνεται σεμνότητα γιὰ νὰ ὑφαρπάσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου. Ἡ κρίσις ἀσφαλῶς εἶναι παράδοξις· κρίνεται κάποιος σχετικὰ μὲ τὴ φύσιν τῶν ὄντων, καὶ δικάζεται πονηρὸς σοφιστῆς ὡς πρὸς τὴν πρόνοιαν. Χάθηκε κάθε ἀρετὴ μὲ τοὺς λόγους καὶ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Ἐπικούρου, ἔχασαν τὸ κύρος τοὺς τὰ δικαστήρια καὶ οἱ κρίσεις, καταργήθησαν οἱ ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ τιμωρίαι τῶν ἀντιθέτων. Ἀνεβαίνει καὶ πᾶν ὄχι τὸν οὐρανὸν μὲ τὰ ἀδικήματα τοῦ κατέστρεψε τὸν τρόπον δὲν ἐξαιρέθη ἀπὸ τὴν θρασύτητα καὶ τὰ τολμήματα τοῦ Ἐπικούρου. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ὁ Ἐπίκουρος ντράπηκε νὰ παραμείνῃ ἐν ταῖς ἀρχαῖαις ὁρίαι τῆς φιλοσοφίας καὶ δὲν θέλησε νὰ βαδίσει τὸν ἴδιον δρόμον ποῦ βάδισαν ὅσοι φιλοσόφησαν παλαιά. Ἀλλὰ καταλογίζοντας μᾶλλον μικροψυχία σὲ ὅσους τιμωρήθησαν ἀπὸ ἐμᾶς, ἐπειδὴ παρεξέκλιναν σὲ πονηρὰς διδασκαλίαις, ἀποφάσισεν νὰ ὑπερβάλλῃ ὅλους εἰς τὰς ἀδικίας. Ἦ πῶς δὲν εἶναι ἄξιον μομφῆς, ἀφοῦ ἐπιχειρεῖ νὰ διαψεύσῃ τόσο πολλὰ καὶ μεγάλα ὀνόματα τῆς φιλοσοφίας; Ποῦ δηλαδὴ ὁμολογοῦνται αὐτὰ; Ποῦ συμβαίνει καὶ ἀναμιγνύεται ἡ ἡδονὴ μὲ τοὺς πόνους καὶ ἡ καρτερία μὲ τὴν τρυφήν; Ἀκαδημία καὶ πόρνες, φιλοσοφία καὶ ποτό, ζωὴ φρόνιμων ἀνθρώπων καὶ ἀκόλαστοι νεανίαι; Αὐτὸς τί προτίμησεν καὶ τί τόλμησεν; Ἀπειλεῖ μὲ πόλεμον καὶ μάχην τοὺς νόμους ὅλης τῆς φύσεως. Ὁ Ἐπίκουρος στράφηκε μὲ μανίαν ἐναντίον κάθε ἡλικίας καὶ φλογί-

βεῖς ἔρωτας ἠράσθη πάντων ὅσοι τὴν ὥραν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους θαυμάζονται.

Πρότερον δὲ αὐτοῦ τὴν ἀπολογίαν σκεψώμεθα. Δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; Οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ 5 ἔξόν, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται. Εἰ μὲν οὖν ἔχεις εἰπεῖν ὡς οὐκ ἀσεβεῖς οἷς εἴρηκας, οὐ κρίνω τοὺς λόγους· εἰ δ' ἀσέβεια τοῖς λόγοις πρόσσεστιν, οὐ διὰ τοὺς λόγους κερδανεῖς τὴν δίκην, ἀλλὰ κολασθήσῃ πλέον οἷς ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν τοῖς λόγοις κέχρησαι. Οὐ γὰρ εἴ τις, ἔξόν χρησθαι πρὸς ἃ δεῖ, κἂν πρὸς ἃ μὴ δεῖ θέλει, δί- 10 κην οὐ δώσει κρινόμενος· τούναντίον δὲ ὑφέξει λόγον, ὅτι καλὸν προἄγμα πονηρᾷ γνώμῃ διέφθειρε. Καλοῦμεν ἐπὶ τὸ θῆμα τοὺς ῥήτορας· κἂν ὀκνηῖ τις, πολλάκις ἢ κοινῇ φωνῇ τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ λέγειν ἐγείρει καὶ τὸν οὐ λέγειν βουλόμενον. Παρέρχεταιί τις εἰς τὸ σεμνὸν Ἐπικούρου φροντιστήριον νέος ἢ νέα· ἄγει ταύτην τὴν 15 ἡλικίαν τὸ λαμπρὸν τοῦτο συνέδριον. Ὑπὲρ τὸν Ἰξίονα τὸ θράσος ἄνθρωπος, ὑπὲρ τὸν Σαλμωνέα τὴν ὑβρίν, τὴν τόλμαν ὑπὲρ τὸν Τάνταλον. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν μῦθοι, καὶ τῇ σκηνηῇ μόλις τά γε τοιαῦτα πιστεύομεν. Ἐπίκουρος δὲ οὐκ ἐν μύθοις ἀλλ' ἐν δόγμασι καὶ πράξεσι νικῶν ἐκείνους εὐρίσκειται. Κάκεῖνοι μὲν ἐτέρωθί 20 πον ταῦτα τολμῆσαι λέγονται, οἱ μὲν ἐν ὄρεσιν, οἱ δ' ἐν νάπαις, οἱ δ' ἐν βαρβάροις τισὶ καὶ ἀπερομιμένοις χωρίοις. Δίδωσι δὲ πῶς συγγνώμην καὶ τόπου φύσιν ἐγκλήμασιν. Ἐπίκουρος δὲ Ἀθήνησι ταῦτα φιλοσοφεῖ. Ἀθήνησι δὲ ὅταν εἴπω, τὸ μέγιστον εἶπον τῆς εὐσεβείας κεφάλαιον. Οὐδὲν ὁ Σωκράτης σοι δοκεῖ πρὸς μί- 25 μησιν;

Καὶ τί φησί, τῶν ὑπευθύνων ἠσέδησα; Αὐτό μοι λέγεις· Ἐπίκουρε, τὸ μείζον ἐγκλημα, ὅτι μὴ δυσσεβεῖς μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ καινά· ὅθεν διχόθεν ὑπεύθυνος. Βωμούς οὐκ ἀνέτρεψας, ἀλλὰ

σθηκε ἀπὸ ἄνομους ἔρωτες πρὸς ὅλους ὅσοι θαυμάζουν τὴν ἡδονὴν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Προηγουμένως ὅμως ἄς ἐξετάσομε τὴν ἀπολογία του. Ζητεῖς τιμωρία γιὰ τὴ διδασκαλία του; Ὁχι, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀσέβειά του. Γιατὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκει, δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ δείχνει ἀσέβεια. Ἄν λοιπὸν μπορεῖς νὰ ἰσχυρισθεῖς ὅτι δὲν ἀσεβεῖς μὲ ὅσα εἶπες, δὲν κρίνω τοὺς λόγους σου, ἂν ὅμως οἱ λόγοι σου περιλαμβάνουν ἀσέβεια, δὲν θὰ κερδίσεις τὴ δίκη χάρη στοὺς λόγους, ἀλλὰ θὰ τιμωρηθεῖς περισσότερο γιὰ τοὺς λόγους ποὺ χρησιμοποιεῖς γιὰ ν' ἀδικεῖς. Γιατὶ δὲν θὰ φτάσει νὰ μὴ τιμωρηθεῖ ὅταν κρίνεται κάποιος ποὺ θέλει νὰ χρησιμοποιεῖ τοὺς λόγους καὶ ἐκεῖ ποὺ δὲν χρειάζεται, ἐνῶ ἔχει δικαίωμα νὰ τοὺς χρησιμοποιεῖ σ' αὐτὰ ποὺ χρειάζεται, τὸ ἀντίθετο θὰ καταστεῖ ὑπόλογος, ἐπειδὴ ἓνα καλὸ πρᾶγμα τὸ διέφθειρε μὲ τὴν πονηρὴ γνώμη του. Καλοῦμε τοὺς ρήτορες στὸ βῆμα· κι ἂν κάποιος διστάζει, συχνὰ ἢ κοινὴ φωνὴ τῆς πόλης σηκώνει γιὰ νὰ μιλήσει καὶ αὐτὸν ποὺ δὲν θέλει νὰ μιλήσει. Πηγαίνει τὴ σεβαστὴ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου κάποιος νέος ἢ νέα· γιατί σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία γίνεται αὐτὴ ἢ λαμπρὴ συνάθροιση. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι θρασὺς περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἰξίωνα, ὑβριστὴς μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ Σαλμωνέα, καὶ τολμηρὸς περισσότερο ἀπὸ τὸν Τάνταλο. Ἄλλ' ἐκεῖνα βέβαια εἶναι μῦθοι καὶ μόλις τὰ πιστεύομε στὸ θέατρο, ὁ Ἐπίκουρος ὅμως βλέπομε ὅτι ὑπερέχει ἀπὸ ἐκείνους ὄχι στοὺς μῦθους, ἀλλὰ στὴ διδασκαλία καὶ στὶς πράξεις. Κι ἐκεῖνοι βέβαια ἀναφέρεται ὅτι σὲ ἄλλους τόπους τόλμησαν αὐτὰ τὰ πρᾶγματα, ἄλλοι στὰ βουνά, ἄλλοι στὰ δασώδη φαράγγια, καὶ ἄλλοι σὲ κάποιους βαρβάρους καὶ σὲ ἀπόμακρα μέρη, καὶ παρέχει κάποια συγγνώμη στὰ ἔγκληματα καὶ ἡ φύση τοῦ τόπου, ἐνῶ ὁ Ἐπίκουρος ἐπιδίδεται σ' αὐτὴ τὴ φιλοσοφία στὴν Ἀθήνα. Καὶ ὅταν λέγω στὴν Ἀθήνα, εἶπα τὸ μέγιστο, τὴν ἔδρα τῆς εὐσεβείας. Δὲν σοῦ φαίνεται τίποτε ὁ Σωκράτης γιὰ νὰ τὸν μιμηθεῖς;

Καὶ γιὰ ποιὰ ἀσέβειά μου, λέγει, εἶμαι ὑπεύθυνος; Αὐτὸ μοῦ λές, Ἐπίκουρε, τὸ μεγαλύτερο ἔγκλημα· ὅτι δὲν διαπράττεις μόνο ἀσέβεια, ἀλλὰ ὅτι ἡ ἀσέβειά σου εἶναι καὶ νέα· γι' αὐτὸ εἶσαι καὶ διπλὰ ἔνοχος. Δὲν γκρέμισες τοὺς βωμούς, ἀλλὰ ἔδειξες πὼς ἔχουν στηθεῖ

μάτην ἐσιῶτας ἔδειξας πρόνοιαν ἀνελών, δι' ἣν βωμούς ἰδρυσά-
 μεθα. Θυσίαν καινήν οὐκ ἔθυσας, ἀλλὰ πάσας ἀθρώως ἀνήρη-
 κας. Μηδὲ ῥυέσθω τῆς τιμωρίας Ἐπικούρου, ὅτι μὴ κατὰ τοὺς
 πρότερον κατὰ θεῶν ἐθρασύνατο. Πάντας μὲν γὰρ ἀσεβῆσαι τρώ-
 5 πους ἐνὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἀδύνατον· εἰ δὲ ἕκαστος, ἀνθ' ὧν
 ἔδρασε προβαλλόμενος ἂ μὴ πεποιήκε, τὴν τιμωρίαν ἐκφεύξεται,
 τίς ὑφέξει τῶν ἀσεβῶν δίκην, οὐ πάντας ἀσεβεῖν ἐγχωροῦντος
 ἕκάστῳ, καὶ τοῖς κρινομένοις ἐξὸν ἀντὶ τῶν πεπραγμένων τὰ μὴ
 πεπραγμένα προτείνεσθαι; Οὐ δὴ ταῦτά γε νοῦν ἐχόντων τὰς δι-
 10 αδύσεις προσίεσθαι. Οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν τις οὐκ εὐθύνεται, τὴν ἀπο-
 λογίαν προσῆκε ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἐφ' οἷς οἱ τε κρίνοντες κατηγο-
 ροῦσιν οἱ τε δικάζοντες κáθηνται. Οἱ δὲ ἀφέντες τὸ δικαιοτάτον,
 ἐπὶ τὸ ῥᾶστον βαδίζουσι· τὸ μὲν γὰρ δικαιοτάτον λύειν τὸ ἔγκλη-
 μα δι' ὃ κρίνεται, τὸ ῥᾶστον δὲ ἀπολογεῖσθαι περὶ τούτων ἐφ' οἷς
 15 οὐ φεύγει τις δίκας. Εἴ περ οὖν ὅτι μὴ πω δέδωκας δίκην, οὐκ εἶ-
 ναι νομίζεις πρόνοιαν, ὀρθῶς θεβούλευσαι· εἰ δὲ διὰ τὴν φύσιν
 τῶν ὄλων, ὁ λόγος μάταιος.

Ἄλλὰ πόθεν, πρὸς τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ κενοῦ τοῦ πολυθρου-
 λήτου, ταύτην τὴν δόξαν ἐξεύρηκας; Ἄτακτός τις ἐνοχλεῖ τὴν
 20 τῶν ὄλων φύσιν φορὰ καὶ κίνησις; ἀλλ' ἀρχαῖον τὸ χάος καὶ
 τῶν σῶν λόγων πρεσβύτερον. Ἄλλ' οὐδὲ πείθεται τοῖς ὠρισμέ-
 νοις νόμοις τῆς φύσεως· καὶ μὴν ἅπαντα καὶ τάξει χωρεῖ, καὶ
 τῆς προνοίας ταύτης μέγιστον οἶμαι τεκμήριον τὸ πάντα σώζε-
 σθαι· ἀταξία μὲν γὰρ φθοράν, τάξις δὲ σωτηρίαν ἐργάζεται. Τί
 25 συλᾶς ἐκ Δελφῶν, ὡς ἐξ οὐρανοῦ, τὴν πρόνοιαν; Ἄλλ' ὅμως
 ἐκινεῖτο μὲν Παρνασσός καὶ κατὰ Περσῶν ἐκραδαίνετο, κορυ-
 φαὶ δὲ ὄρων ἀντὶ βελῶν ἐτοξεύοντο, Πέρσαι δὲ ἔπιπτον τάφοις
 ταῖς πέτραις χρησάμενοι. Ἐπικούρου δὲ ταῦτα λέγειν κατὰ τοῦ
 Θεοῦ τολμήσαντος, οὐκ ὄρη σείεται, οὐχ Ἵμηττός συγκραδαί-
 30 νεται, οὐ πρησιτῆρες οὐδὲ σκηπτοὶ αὐτῇ τοῦτον Ἀκαδημία συν-
 αφανίζουσι. Συνίημι τὸ στρατήγημα τῶν θεῶν ὑμετέροις ψή-

ἄσκοπα, ἀφοῦ ἀναιρεῖς τὴν Πρόνοια, γιὰ τὴν ὁποία στήσαμε τοὺς βωμοὺς. Δὲν πρόσφερες νέα θυσία, ἀλλὰ κατάργησες συγχρόνως ὅλες τὶς θυσίες. Νὰ μὴν ἀθωωθεῖ ὁ Ἐπίκουρος, γιὰτὶ δὲν ἔδειξε ἐναντίον τῶν θεῶν τὸ θράσος τῶν πρὶν ἀπὸ αὐτόν. Γιὰτὶ εἶναι ἀδύνατο ἓνας πολίτης νὰ δείξει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀσέβειας. Ἄν ὅμως καθένας φτάσει νὰ ξεφύγει τὴν τιμωρία γιὰ ὅσα ἔπραξε, προβάλλοντάς αὐτὰ πού δὲν ἔπραξε, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς θὰ ὑποστεῖ τιμωρία, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ κάποιος νὰ δείχνει καθολικὴ ἀσέβεια καὶ ἀφοῦ οἱ κρινόμενοι μποροῦν νὰ προβάλλουν ὅσα δὲν ἔπραξαν, ἀντὶ αὐτὰ πού ἔχουν πράξει; Οἱ φρόνιμοι δὲν ἀποδέχονται αὐτὲς τὶς ταχυδακτυλογίαις. Γιὰτὶ δὲν ἀπολογεῖται κανεὶς γιὰ ὅσα δὲν εἶναι ὑπεύθυνος, ἀλλὰ γι' αὐτὰ πού καὶ οἱ ἐπικριτὲς τὸν κατηγοροῦν καὶ οἱ δικαστὲς κάθονται στὴν ἔδρα. Αὐτοὶ ὅμως ἀφήνοντας αὐτὸ πού εἶναι τὸ πλέον δίκαιο, στρέφονται στὸ πλέον εὐκόλο· γιὰτὶ τὸ δικαιότατο εἶναι νὰ ἀποπλύνουν τὴν κατηγορία γιὰ τὴν ὁποία γίνεται ἡ δίκη, ἐνῶ τὸ εὐκολότατο ν' ἀπολογεῖται κανεὶς γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποία δὲν διώκεται. Ἄν λοιπὸν ἐπειδὴ ἀκόμα δὲν δέχθηκες τιμωρία, νομίζεις ὅτι δὲν ὑπάρχει πρόνοια, σκέφθηκες ὀρθά· ἂν ὅμως νομίζεις δὲν ὑπάρχει πρόνοια γιὰ τὴ φύση ὅλων, τότε ματαιολογεῖς.

Ἄπὸ ποῦ ὅμως μαζὶ μὲ τὰ άτομα καὶ τὸ πολυθροῦλητο κενὸ βρῆκες αὐτὴ τὴν ἰδέα; Μία ἄτακτη φορὰ καὶ κίνηση ἐνοχλεῖ τὴ φύση τῶν ὅλων. Τὸ χάος ὅμως εἶναι ἀρχαῖο καὶ παλαιότερο ἀπὸ τοὺς λόγους σου, ἀλλὰ καὶ οὔτε ὑπακούει στοὺς ὀρισμένους νόμους τῆς φύσης. Ὡστόσο ὅλα καὶ μὲ τάξη προχωροῦν καὶ μέγιστη ἀπόδειξη αὐτῆς τῆς Πρόνοιας εἶναι, νομίζω, τὸ ὅτι ὅλα διατηροῦνται. Γιὰτὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀταξία προκαλεῖ φθορά, ἐνῶ ἡ τάξη σωτηρία. Γιὰτὶ ἀφαιρεῖς τὴν Πρόνοια ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς, ὅπως ἀπὸ τὸν οὐρανὸ; Συγκλονιζόταν ὅμως ἀπὸ σεισμὸ ὁ Παρνασσὸς καὶ τρανταζόταν κατὰ τῶν Περασῶν καὶ ἐκσφενδονίζονταν οἱ κορυφές τῶν βουνῶν ὅπως τὰ βέλη καὶ οἱ Πέρσες ἔπεφταν καὶ οἱ πέτρες τοὺς γίνονταν τάφοι. Ὄταν ὅμως ὁ Ἐπίκουρος τόλμησε νὰ λέγει αὐτὰ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ δὲν σείονται τὰ βουνά, δὲν τραντάζεται μαζὶ τους ὁ Ὑμητός, οὔτε οἱ ἀστραπὲς καὶ οἱ κεραυνοὶ τὸν ἐξαφανίζουν μαζὶ μὲ τὴν Ἀκαδημία του²⁷. Ἀντιλαμβάνομαι τὸ στρατήγημα τῶν θεῶν τὸν

φοις τοῦτον ἐτήρησαν, ἵνα Ἀττικὸν δικαστήριον ἴσα Πυθίῳ
 βουλευῆται. Εἰ μὲν οὖν γράψαι τοσοῦτον μόνον ἐτόλμησεν
 ὅσον καθαιρεῖν τὰ τῆς προνοίας ἀγάλματα, ἔδει διδόναι δίκην
 ὡς ἀσεβήσαντα, εἰ δὲ εἰς αὐτὴν ἐκείνην ἀσεβεῖ, ἥς οὐρανὸς καὶ
 5 γῆ καὶ στοιχείων φύσεις ἀγάλματα, ὡς μέτριόν τι δρᾶσαι διανο-
 ηθέντος φεισόμεθα; Εὐτυχοῦσι γάρ, φησὶν, οἱ κακοί. Καὶ τί κα-
 κίας μείζον δυστύχημα; Δυστυχοῦσι γάρ οἱ σοφοί· εἴτα εὐτυχί-
 αν ἄλλην ἀρετῆς ἠγῆ βελτίονα; Οὐχ εἷς βίος ἀνθρώπου γνώμης
 ὑπάρχει καὶ φύσεως, ἀλλὰ σχίζονται μὲν οἱ τῶν βιούντων σκο-
 10 ποί, συμερίζονται δὲ πέρασ ἐκάστῳ τὸ πρόσφορον. Οὐκ ἐρᾷ
 σοφὸς τὴν ἀρχὴν οὐδενὸς τῶν πάντων, ἐφ' οἷς οἱ πλεῖστοι τοὺς
 κεκτημένους εὐδαμονίζουσιν· οὐκουν οὐδὲ ζημίαν τὸ μὴ τυγ-
 χάνειν ὑπείληφε.

Τί οὖν ἐκείνῳ τέλος, καὶ πρὸς τί βλέπων καὶ πόνους πονεῖ καὶ
 15 νύκτωρ ἀγρυπνεῖ καὶ μεθ' ἡμέρας ἐσπούδακεν; Ἀρετῆς κτῆσις,
 ὧ τάν. Ταύτην δὲ πῶς αἰρεῖ, καὶ τίνος τρόπου τῆς θείας ἐκείνης
 θήρας ἐγκρατῆς γίνεται; Πλούτῳ καὶ χρήμασιν οὐκ ἔστιν ἀρετῆ.
 Ῥώμη τοῦ σώματος; Ὑπὲρ ἅπαντα κότινον ὁ ταύτης στέφανος
 Δυνάμει τῆ κατὰ πόλεμον; Καὶ τίνα τρόπαια τῶν ἀπὸ κακίας μεί-
 20 ζονα; Μῆτ' οὖν πενομένῳ τῷ σοφῷ πενίαν πρόφερε (οὐ γὰρ ἦν
 σκοπὸς τὰ χρήματα), μήτε νοσοῦντι τὴν ἀρρωστίαν ὀνειδίξει, εἴ-
 περ ὑγιαίνει τὰ κρείττονα, μήτε ἠττωμένῳ τῶν δυναστευόντων ἐν
 πόλεσιν, εἴπερ κρατεῖ τοῖς ἀμείνοσι. Τοσοῦτον γὰρ ἂν δέοι σπου-
 25 ὑπολαμβάνειν τῷ στέρεσθαι, ὥστε ἤδη τινὲς καὶ μάλα τῶν ὀνομα-
 στῶν ἐπὶ σοφία καὶ ἀρετῇ οἱ τούτων ἐκόντες ἀπέστησαν, ἵνα, πά-
 σης ἑαυτοὺς τῆς ἔξωθεν ἀσχολίας ἐλευθερώσαντες, τὸν ἀθάνατον
 τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ἀλλάξωνται. Ἀναξαγόρας γῆν ἀνῆκε τὴν
 ἑαυτοῦ πᾶσαν μηλόδοτον, ἔργῳ νομοθετῶν τίς γεωργία τοῖς σο-

ἄφησαν σίς δικές σας ψήφους, γιὰ νὰ τὸν κρίνει Ἀττικὸ δικαστήριον ἰσάξια μὲ τὸ Πυθικὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. Ἄν λοιπὸν τόσο μονάχα εἶχε τολμήσει νὰ γράψει, ὅσο νὰ καθαιρέσει τὰ ἀγάλματα τῆς Πρόνοιας, ἔπρεπε νὰ καταδικασθεῖ ὡς ἀσεβῆς, ἂν ὅμως ἡ ἀσέβειά του καταφέρεται ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς Πρόνοιας, τῆς ὁποίας εἰκόνες εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ οἱ φύσεις τῶν στοιχείων, θὰ τὸν λυπηθοῦμε, ἐπειδὴ τάχα σκέφθηκε νὰ κάνει κάτι μέτριο; Προβάλλει βέβαια ὡς ἐπιχείρημα, τὸ ὅτι οἱ κακοὶ εἶναι εὐτυχισμένοι. Καὶ ποιά δυστυχία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν κακία; Εἶναι δυστυχισμένοι καὶ οἱ σοφοί. Μὰ θεωρεῖς καμμιά ἄλλη εὐτυχία καλύτερη ἀπὸ τὴν ἀρετή; Δὲν ὑπάρχει ἓνας τοῦ κάθε ἀνθρώπου βίος τῆς βούλησης καὶ τῆς φύσης, ἀλλὰ οἱ σκοποὶ ὅσων ζοῦν διχάζονται καὶ μοιράζουν στὸν καθένα τὸ πρόσφορο τέλος. Ὁ σοφὸς δὲν ἀγαπᾷ νὰ ἐξουσιάζει τίποτα ἀπὸ ὅλα, γιὰ ὅσα οἱ πολλοὶ καλοτυχίζουσιν αὐτοὺς πού τὰ ἔχουσιν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν θεωρεῖ ζημία τὸ νὰ μὴν τὰ ἔχει.

Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς ἐκείνου καὶ σὲ τί ἀποβλέποντας ἐργάζεται καὶ ἀγρυπνεῖ τις νύχτες καὶ τὴν ἡμέρα ἐπιδιώκει; Ἡ ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, φίλε μου. Καὶ πῶς τὴ συλλαμβάνει αὐτὴ καὶ μὲ ποιὸν τρόπο μαθαίνει τὸ θεῖο αὐτὸ κινήγι; Δὲν συλλαμβάνεται μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ χρήματα. Μήπως μὲ τὴ σωματικὴ δύναμη; Πάνω ἀπὸ κάθε στεφάνι ἀγριελιάς εἶναι τὸ δικό της στεφάνι. Μήπως μὲ τὴν πολεμικὴ ἀνδρεία; Καὶ ποιά τρόπαια εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τρόπαια κατὰ τῆς κακίας; Οὔτε λοιπὸν νὰ κατηγορεῖς τὸν σοφὸ ὅταν πεινάει γιὰ τὴν πενία του (γιατὶ σκοπὸς του δὲν ἦταν τὰ χρήματα), οὔτε ὅταν νοσεῖ νὰ κατηγορεῖς τὴ νόσον του, ἐφόσον εἶναι ὑγιῆς στὰ ἀνώτερα, οὔτε ὅταν τὸν νικοῦν μέσα σίς πόλεις οἱ δυνατοί, ἐφόσον νικᾷ τοὺς καλύτερους. Γιατὶ τόσο πολὺ ἀπέχει ὁ σπουδαῖος ἄνδρας ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἀπόκτηση αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ἢ νὰ θεωρεῖ ὅτι δυστυχεῖ μὲ τὴ στέρησή τους, ὥστε ἤδη μερικοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ ὀνομαστοὺς γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴν ἀρετὴ τους ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ αὐτὰ μὲ θέλησή τους, ὥστε ἀφοῦ ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ ἀπασχόληση, ν' ἀνταλλάξουν μ' αὐτὴν τὸν ἀθάνατον πλοῦτον τῆς ἀρετῆς. Ὁ Ἀναξαγόρας παρέδωσε ὅλη τὴ γῆ του νὰ βόσκουν πρόβατα, νομοθετώντας ἔμπρακτα ποιά εἶναι ἡ γεωργία πού ταιριάζει

φω τέροις ἀρμόττουσα Ἐκὼν δὲ ἐνόσει σῶμα Δημόκριτος, ἵνα
 ὑγιαίνῃ τὰ κρείττονα

Τί οὖν ἐγκαλεῖς προνοία ὡς μὴ μεριζούση κατ' ἀξίαν τὸ δίκαιον; Εἰ γὰρ καὶ περιόντων ὑπερορῶσι τῶν ἐκτὸς ἀπάντων, πῶς
 5 ἢ ἄχθονται μὴ παρόντων, ἢ ὅπως ὑπάρχη σπουδάξουσι; Τίς γὰρ
 πλουτῶν οὐκ ἀσχολίαν ἄγει μεγίστην αὐτὰ τὰ χρήματα; Θείων
 δὲ γνῶσις καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τοσαύτης καὶ τηλι-
 καύτης σοφίας μέγεθος, ἄρά σοι δοκεῖ πάρεργον μὲν εἶναι τοῦ
 χρηματιστοῦ, τοῦ δὲ περιεργουῦντος ἐφόλκιον, τοῦ δὲ τὰς ἐν πόλει
 10 τιμὰς διώκοντος ἐπακολούθημα; Μὴ τοίνυν κακοδαίμονας κάλει
 τοὺς τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν εὐδαιμονήσαντας, μηδὲ δυστυ-
 χεῖς τοὺς ὁμοιουμένους τοῖς κρείττοσι, μηδὲ πένητας ὧν θησαυ-
 ρὸς ἀθάνατος, μηδὲ ἀτίμους οὓς ἴσα θεοῖς θαυμάζομεν. Πολλοὶ
 γὰρ πολλάκις κακοὶ μὲν γνώμην τυγχάνουσι, ἐπαινοῦνται δὲ
 15 πολλάκις παρ' ἐνίων, τῆς χρείας ποιούσης ἀντὶ τῆς ἀληθείας τὸν
 ἔπαινον.

Καίτοι γε ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς ὀνειδίζειν τοῖς σοφοῖς τὴν
 δυστυχίαν ἐθέλοντας Πότερον ἦσαν τοιοῦτοι πρὶν γενέσθαι σο-
 φοί, ἢ μετὰ ταῦτα τῶν λεγομένων εὐτυχημάτων ἀφήρηνται; Εἰ
 20 μὲν πρότερον, οὐ τῆς ἀρετῆς τὸ ἔγκλημα, εἰ δὲ ἐξ οὗ ταύτην εἰλή-
 φασιν, οὐχ' ὧν ἐπόθουν ἀλλ' ὧν οὐκ ἐπόθουν ἐστέρηνται. Ὁ δὲ
 καὶ κατειρωνεύεται τὰς συμφορὰς καὶ παραγράφεται τὸν τρό-
 πον ἤδη τῆς κρίσεως. Οἷς γὰρ οὐδ' ὀτιοῦν (οἶμαι) τῶν εἰωθότων
 ἠδίκηκε, τούτοις ὅτι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἠδίκηκε δείξειν ὑπέιληφεν,
 25 ὥσπερ οὐ διὰ τοῦτο μείζονος ὀργῆς καὶ κατηγορίας ὑπάρχων
 ἄξιός, ὅτι τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα πεποίηκεν ὧν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν
 παραδείγματα. Εἰ δ' οἱ τὰ μείζω τολμήσαντες, ὅτι τὰ μείζω δε-
 δράκασιν, τὴν τιμωρίαν οὐ δώσουσι, τίς ἔτι λόγος κολάζειν ἐθέλειν
 τοὺς τὰ μικρότερα; Τί δέ, εἰ τοὺς μὴ τὰ συνήθη παρανομοῦντας

στοὺς σοφοὺς. Ὁ Δημόκριτος προκαλοῦσε στὸ σῶμα του ἀρρώστια μὲ τὴ θέλησή του, γιὰ νὰ εἶναι ὑγιὴς γιὰ τὰ ἀνώτερα.

Γιατὶ λοιπὸν κατηγορεῖς τὴν Πρόνοια ὅτι τάχα δὲν ἀπονέμει τὸ δίκαιο ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία; Γιατὶ, ἂν αὐτοὶ περιφρονοῦν καὶ ὅλα τὰ ἐξωτερικά τους ἀγαθὰ, πῶς ἢ δυσανασχετοῦν ἂν δὲν ἔχουν τέτοια ἢ ἐνδιαφέρονται νὰ τὰ ἀποκτήσουν; Ποιὸς δηλαδὴ πλούσιος δὲν καταβάλλει μέγιστη φροντίδα γιὰ τὰ πλούτη του; Ἡ γνώση λοιπὸν τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ τὸ μέγεθος τόσο πολλῆς καὶ τόσο μεγάλης σοφίας, σοῦ φαίνεται ἀραγε πῶς εἶναι πάρεργο τοῦ ἐμπορίου καὶ λέμβος σωτηρίας ὅποιου ἐνεργεῖ παρέργως καὶ ἐπακόλουθο ἐκείνου ποὺ ἐπιδιώκει τιμὲς μέσα στὴν πόλη; Μὴν ἀποκαλεῖς λοιπὸν κακοδαίμονες αὐτοὺς ποὺ πέτυχαν τὴ μέγιστη εὐδαιμονία, οὔτε δυστυχησμένους αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἐξομοιωμένοι μὲ τοὺς ἄριστους, οὔτε νὰ καλεῖς πένητες αὐτοὺς ποὺ ὁ θησαυρός τους εἶναι ἀθάνατος, οὔτε ἄτιμους αὐτοὺς ποὺ θαυμάζομε ἴσα μὲ τοὺς θεοὺς. Γιατὶ πολλοὶ πολλὰς φορὲς ἔχουν βέβαια κακὴ γνώμη, ἐπαινοῦνται ὅμως πολλὰς φορὲς ἀπὸ μερικοὺς, καὶ εἶναι ἡ ἀνάγκη ποὺ κάνει τὸν ἔπαινο καὶ ὄχι ἡ ἀλήθεια.

Βέβαια εὐχαρίστως θὰ ρωτοῦσα αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ κατηγοροῦν τοὺς σοφοὺς γιὰ τὴ δυστυχία τους ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· αὐτοὶ ἦταν δυστυχεῖς πρὶν γίνουν σοφοί, ἢ ἔπειτα τοὺς ἀφαιρέθηκαν οἱ λεγόμενες καλοτυχίες; Ἄν ἦταν προηγουμένως, ἢ εὐθύνη δὲν ἀνήκει στὴν ἀρετὴ, ἂν ὅμως ἀπὸ τότε ποὺ ἀπέκτησαν τὴν ἀρετὴ τῆς σοφίας, τότε στερήθηκαν ὄχι αὐτὰ ποὺ ποθοῦσαν, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ δὲν ποθοῦσαν. Ἄλλ' αὐτὸς καταειρωνεύεται τὴ συμφορὰ τους καὶ ἀπορρίπτει ἤδη τὸν τρόπο τῆς κρίσης. Γιατὶ σ' αὐτοὺς ποὺ σὲ τίποτε, νομίζω, δὲν τοὺς ἀδίκησε ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, σ' αὐτοὺς νόμισε ὅτι θὰ ἀποδείξει πῶς δὲν τοὺς ἀδίκησε οὔτε ἡ ἐξουσία, καθὼς δὲν εἶναι γι' αὐτὸ ἄξιος γιὰ μεγαλύτερη ὀργὴ καὶ κατηγορία, ἐπειδὴ τέτοια καὶ τόσο μεγάλα ἔπραξε, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε παραδείγματα. Κι ἂν ὅσοι τόλμησαν τὰ μεγαλύτερα δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, ἐπειδὴ ἔπραξαν τὰ μεγαλύτερα, ποιὸς εἶναι πιά ὁ λόγος ποὺ θέλει νὰ τιμωρεῖ αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὰ μικρότερα; Τί πάλι; ἂν ἀφήσομε αὐτοὺς ποὺ δὲν κάνουν τίς συνηθισμένες παρανομίες, πῶς δὲν

ἀφήσομεν, πῶς οὐκ ἐξουσία πᾶσα γενήσεται τοῖς θέλουσι πλημμελεῖν ἃ μὴ συνείθισται, ὅταν οἱ πρῶτοι ταῦτα τολμήσαντες ὡς οὐκ ἀδικοῦντες ἐκφύγοιεν; Χρὴ δὲ οὐκ ἀφέσεις τῶν κρίσεων τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἀδικημάτων μᾶλλον ἢ τὸνναντίον αἰτίας γίνεσθαι, ὅσα μετὰ τῶν ἔργων καὶ τὸ τῆς γνώμης μεμίσηται. Τὸ γὰρ οἷς ἀδικεῖ τις καὶ φύσιν ἀδικημάτων καινὴν προσάγειν βούλεσθαι διχόθεν ἂν εἴη τὴν μοχθηρίαν ἐλέγχοντος, καὶ τῷ πλημμελεῖν ἃ μὴ δεῖ, καὶ τῷ ποιεῖν ἐθέλειν ἃ μὴ τις πρότερος δρᾷσειεν. Οὐδὲν σοι, φῆς, τῶν εἰωθότων τετόλμηται. Αὐτὴν μοι λέγεις τὴν ὑπερβολὴν ἣν ἠτύχηκαμεν. Οἱ μὲν γὰρ ἠδίκημένοι ταῦθ' ἄπερ καὶ ἑτέρους ἠδίκημένους ἐπίστανται, φέρουσι ῥᾶον τὰς συμφορὰς, παραμυθίαν ἣν πεπόνθασι τὴν τῶν πέλας δυστυχίαν νομίζοντες, οἱ δὲ νεωτέρων ἀδικημάτων οὐκ ἔχοντες παραδείγματα ἀφορητὸν ἠγοῦνται τὴν συμφορὰν τῷ μὴ τῶν ὁμοίων εὐπορεῖν ἔχειν ἔφ' οἷς ἠτύχησαν.

Ἐκ τῆς ῥητορικῆς μελέτης, περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδικήσαντος τὸν πατέρα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ φονέως τοῦ ἑαυτοῦ πατρός.

Ἠδίκηταί τις εἰς παῖδα; Οὐχὶ καὶ γυνὴ προσηδίκηται. Δι' ἀμφοῖν ἡ βλάβη κεχώρηκεν· οὐ πρόσκειται φόνος τοῖς ἀδικήμασι. Σφαγῆς τις αἴτιος γέγονε; Τὸ λαθεῖν θεραπεύει τὴν συμφορὰν. Μοιχείαν τολμᾷ καὶ λαθραίοις μηχανήμασιν οἶκον διαλύει σάφρονα; Οὐ μὴν τοσοῦτον κακὸν κακῶ μείζονι κατασκευάζει δεινότερον, παῖδα ἐπιβάλλων μητρί, καὶ τοῖς τῶν μοιχευόντων σώμασι κοῦφον ποιῶν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς μοιχείας δοκοῦν ἀδίκημα εἶναι. Ἀδιάφθορον τὴν ψυχὴν ἔσχηκεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐστίαν ἔξει δι' ἡμᾶς ἀδιάφθορον. Οὐκ ἐψεύσω τοῖς ἔργοις τὰς ἀπειλάς, ὃ πλούσιε· ἐαλώκαμεν, νενικήμεθα, σιωπῶμεν, τῆς πολιτείας ἐπελαθόμεθα. Ἀπέτεμες ἡμῶν τὴν φωνὴν τοῖς φόνοις, καὶ τὸ στόμα τὸ λάλον ἀπέφραξας τοῖς τραγικοῖς τούτοις γνωρίσμασι. Μόλις τὰναγκαῖα λέγω καὶ φθέγγομαι· ῥήτωρ εἰμὶ λοιπὸν οὐκέτι τῆς

θὰ δοθεῖ ὅλη ἡ ἐξουσία σ' αὐτοὺς πού θέλουν νὰ κάνουν ὄχι τὶς συνηθισμένες παρανομίες, ὅταν διαφύγουν τὴν τιμωρία γιατί τάχα δὲν ἀδικοῦν οἱ πρῶτοι πού τὰ τόλμησαν αὐτά; Πρέπει λοιπὸν τὰ ὑπερβολικὰ ἀδικήματα νὰ μὴ ἀθωώνονται στὸ δικαστήριον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο νὰ καταδικάζονται τόσο, ὅσο μαζί μὲ τὶς πράξεις ἐπισύρει μίσος καὶ ἡ γνώμη. Γιατὶ οἱ ἀδικίες κάποιου καὶ ἡ θέληση νὰ εἰσαχθεῖ νέο εἶδος ἀδικημάτων, θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ἀπόδειξη τῆς μοχθηρίας μὲ δύο τρόπους, καὶ μὲ τὸ ὅτι κάνει παρανομίες πού δὲν πρέπει, καὶ μὲ τὸ νὰ θέλει νὰ κάνει ὅσα δὲν ἔκανε κανένας προηγουμένως. Ἀλλὰ ἰσχυρίζεσαι ὅτι δὲν διέπραξες κανένα ἀπὸ τὰ συνήθη ἀδικήματα. Μοῦ ἐπαναλαμβάνεις τὴν ἴδια ὑπερβολὴ γιὰ τὶς ἀδικίες μας. Γιατὶ ὅσοι ἀδικήθηκαν, γνωρίζοντας ὅτι ἀδικήθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ὑποφέρουν εὐκολότερα τὶς συμφορές, θεωρώντας παρηγοριὰ γιὰ ὅσα ἔπαθαν τῆ δυστυχία τῶν συνανθρώπων τους, ὅσοι ὅμως δὲν ἔχουν παραδείγματα νεότερων ἀδικημάτων θεωροῦν ἀνυπόφορη τὴ συμφορὰ, ἐπειδὴ δὲν μπορούν νὰ δείξουν ἄλλους μὲ ὅμοια ἀτυχήματα μὲ τὰ δικά τους.

Ἀπὸ τῆ ρητορικῆ μελέτη, γιὰ τὸ υἱὸ πού ἀδίκησε τὸν πατέρα καὶ γιὰ τὸ φονεὰ τοῦ πατέρα του υἱό.

Ἀδικήθηκε κάποιος ἀπὸ τὸν υἱὸ του; Δὲν ἀδικήθηκε μαζί καὶ ἡ γυναίκα του. Ἡ ἀδικία προχώρησε καὶ στοὺς δύο; Δὲν ὑπάρχει φόνος μαζί μὲ τὰ ἀδικήματα. Ἐγινε κάποιος ἔνοχος φόνου; Τὸ νὰ μὴν ἀποκαλυφθεῖ θεραπεύει τὸ κακὸ. Ἀποτολμᾷ κάποιος τὴ διάπραξη μοιχείας καὶ μὲ μυστικὲς δολοπλοκίαις διαλύει ἓνα τίμο σπίτι; Ὡστόσο δὲν κάνει μεγαλύτερο ἓνα τόσο μεγάλο κακὸ μὲ ἄλλο κακὸ μεγαλύτερο, ρίχνοντας τὸ υἱὸ στὴ μητέρα καὶ ἐλαφρύνοντας μὲ τὰ σώματα τῶν μοιχῶν καὶ αὐτὸ ἀκόμα πού νομίζεται πὼς εἶναι ἀδικήματα μοιχείας. Ἡ ψυχὴ του ἔμεινε ἀδιάφθορη, δὲν θὰ ἔχει ὅμως ἀδιάφθορο ἕξαιτίας μας καὶ τὸ σπίτι του. Δὲν διέψευδες, πλούσιε, τὶς ἀπειλὲς μὲ τὰ ἔργα σου. Ἐχομε συλληφθεῖ, ἔχομε νικηθεῖ, σωπαίνομε, λησμονήσαμε τὴν πολιτεία. Ἐκοψες τὴ φωνή μας μὲ τοὺς φόνους καὶ μ' αὐτὲς τὶς τραγικὲς ἐνέργειες ἔκλεισες τὸ φλύαρον στόμα. Μόλις ἐγὼ λέγω καὶ διατυπώνω τὰ ἀπαραίτητα· δὲν εἶμαι λοιπὸν

πόλεως, ἀλλ' ἤδη μόνης τῆς συμφορᾶς. Τίνος τὰ τηλικαῦτα μιά-
 σματα; Οὐ σὰ πάντα; Οὐ τῇ μὲν δεξιᾷ τῇ ἐμῇ, τῇ σῇ δὲ γνώμῃ πάν-
 τες ἀνάλωνται; Οὕτω τὸ κεφάλαιον τῶν ἀδικημάτων εἶπον, τῆς
 λαμπρᾶς σου σκηνῆς τὰ κατὰ καιρὸν ἀναφανέντα γνωρίσματα
 5 ὦ κωμικὸν πέρασ τραγικαῖς τύχαις ἐπαγαγών, καὶ τούτοις αὐ-
 ξήσας τὴν συμφορὰν, οἷς ἐν κωμωδίαις πάθη λύεται

Οὕτω τοίνυν πάντα τὰ καθ' ἡμῶν διατεπραγμένος περιῶν
 λέγει· "Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τοῦ πένητος; Ὅσα μηδεὶς κωλύει νό-
 μος, κατηγορεῖν ἐθέλει καὶ γράφεσθαι". Εἰτά με ἐρωτᾷ· "Οὐκ ἔξ-
 10 εστιν οὖν ἀνελέσθαι παιδίον;" Οὐκ ἔξεστιν οὖν [μηδὲν] ἀδικεῖν
 ἀναλαμβάνοντα. Εἰ δ' ἐκάτερον τοῦ νόμου διδόντος καὶ τὸ ἐξὸν
 εἶλω καὶ τὸ μὴ ἐξὸν προσέθηκας, οὐ διὰ θάτερον ἀφεθήσῃ μᾶλ-
 λον ἢ δίκην ὑφέξεις οἷς τούτῳ προσάγεις καὶ ἃ μὴ ἔξεστιν; "Ἐ-
 ξεστί μοι", φησὶ Πλουσίου λόγος, τυραννικῆς ὑπερηφανίας ἀπό-
 15 κρισίς. Ἐγὼ δέ σοι πράως οὕτω καὶ δημοτικῶς ἀποκρίνομαι· δώ-
 σεις γὰρ δίκας τέως ἂν οὗτοι δικάζωσιν. Ἐγνωκᾶς τι ποιεῖν
 ἀνεύθυνον; Ἐχεις τὴν ἐξουσίαν. Εἰ δὲ τὴν ἐξουσίαν εἰς παρανο-
 μίαν μετήνεγκας, κολάζω ταύτην ὅτι τῇ προφάσει τὴν φύσιν τοῦ
 μηκέτι ἐξεῖναι μετεἶληφε. Τὸ κοινωνεῖν καλόν, ἀλλ' ὅταν ἢ χάρις
 20 ἀνύποπτος. Ἄν δὲ διορύττῃ μὲν οἰκίας τις, ἐπιβουλεύῃ δὲ γάμοις,
 λυμαίνηται δὲ γένη, διαφθείρῃ δὲ ἐστίας, ὑποκρίνηται δὲ φιλαν-
 θρωπίαν ἀπανθρωπίας ἀπάσης γέμουσαν, ἃ τὴν προσθήκην οὐκ
 ἔχοντα τέως τὴν ἀδικίαν μετ' ἐξουσίας ἐπράττετο, ταῦτα ὅτι ταύ-
 τὴν προσεἶληφε τῷ δοκεῖν ἀνεύθυνα φαίνεσθαι, προσθήκη τῶν
 25 ἀδικημάτων γίνεται

Ἄλλ' εἰς θέσιν ἴσως ἐξήτεις παιδίον. Τί δὲ οὐ πρό τοῦ τόκου
 τὴν γνώμην σου κατεμήνυες, ἢ τὸ παιδίον μετὰ τὰς ὠδῖνας οὐκ ἤ-
 τησας; Ἡ τυχὸν οὐδέτερον τούτων ἠθελες ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἐρημί-
 ας ἀνελών εὐθύς, οὐκ ἐκοινολογήσω περὶ τοῦ πράγματος, οὐ κατὰ

πιά ρήτορας τῆς πόλης, ἀλλὰ τώρα πιά μόνο τῆς συμφορᾶς. Τίνος εἶναι αὐτὲς οἱ βδελυρὲς πράξεις, Δὲν εἶναι ὅλες δικές σου; Δὲν ἀφανίσθηκαν ὅλοι μὲ τὸ δικό μου βέβαια χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴ δική σου γνώμη; Δὲν ἀνέφερα ἀκόμα τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀδικημάτων, τὰ γνωρίσματα πού κατὰ καιροὺς παρουσιάσθηκαν τοῦ λαμπροῦ θεάτρου σου. Ὡς τέλος κωμικὸ μὲ τὸ ὁποῖο σφράγισες τὶς τραγικὲς τύχες καὶ αὐξήσες τὴ συμφορὰ μ' αὐτὰ πού στὶς κωμωδίες μαλακώνουν τὰ πάθη.

Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ ἔκανε ὅλα τὰ ἐναντίον μας, περιφέρεται λέγοντας Τί μπορείς νὰ πῆς γιὰ τὸν φτωχό; Ὅσα κανένας νόμος δὲν ἐμποδίζει, αὐτὰ θέλει νὰ κατηγορεῖ καὶ νὰ καταγγέλλει. Ἐπειτα μὲ ἐρωτᾷ: “Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπόν νὰ σκοτώνεται παιδί;” Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαπράττεις καμμιά ἀδικία στὸ παιδί πού ἀνέλαβες. Ἄν ὅμως ὁ νόμος σοῦ ἐπιτρέπει καὶ τὰ δύο, καὶ ἐσύ καὶ τὸ ἐπιτρεπόμενο διάλεξες καὶ τὸ μὴ ἐπιτρεπόμενο πρόσθεσες, δὲν θὰ συγχωρηθεῖς καὶ γιὰ τὰ δύο, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ὑποστεῖς τιμωρία γι' αὐτὰ πού προσθέτεις σ' αὐτὸν ἐνῶ δὲν ἐπιτρέπεται. “Μοῦ ἐπιτρέπεται”, λέγει. Αὐτὸς εἶναι λόγος πλοῦσιου ἀνθρώπου, καὶ ἀπάντηση πού μαρτυρεῖ ὑπερηφάνεια τυράννου. Ἐγὼ σοῦ ἀπαντῶ πολὺ ἤρεμα καὶ ἀπλά. Θὰ τιμωρηθεῖς ὅταν σὲ κρίνουν οἱ ἴδιοι οἱ δικαστές. Ἀποφάσιες νὰ κάνεις κάτι πού δὲν ἐπισύρει εὐθύνη; Ἐχεις τὴν ἐξουσία. Ἄν ὅμως τὴν ἐξουσία τὴν μετέτρεψες σὲ παρανομία, τότε τὴν καταδικάζω, ἐπειδὴ μὲ τὴν πρόφαση πῆρε τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπαγορευμένου. Οἱ κοινωνικὲς σχέσεις εἶναι καλὸ, ἀλλὰ ἂν δὲν εἶναι ὑποπτο τὸ κίνητρο. Ἄν ὅμως κάποιος κάνει διαρρήξεις στὰ σπῆματα, ἐπιβουλεύεται γάμους, προκαλεῖ κακὸ σὲ συγγένειες, καταστρέφει τὶς οἰκογένειες καὶ ὑποκρίνεται φιλανθρωπία γεμάτη ἀπὸ ἀπανθρωπιά, ὅσα πράττονταν κατὰ παραχώρηση, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὴν προσθήκη τῆς ἀδικίας, αὐτὰ ἐπειδὴ τὴν ἔλαβαν, ὅσο φαίνονται ἀνένοχα, τόσο γίνονται προσθήκη στὰ ἀδικήματα.

Ἄλλ' ἴσως ζητοῦσες παιδί γιὰ υἱοθεσία. Γιατί δὲν ἀποκάλυψες πρὶν ἀπὸ τὴ γέννησή του τὴν ἐπιθυμία σου, ἢ δὲν ζήτησες τὸ παιδί μετὰ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ; Ἰσως δὲν ἠθέλες κανένα ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ παίρνοντάς το ἀπὸ ἔλλειψη κληρονόμου δὲν τὸ γνωστοποίη-

νόμους τὴν θέσιν ἔπραττες. Ταῦτα ἀφαιρήσεται τις ἡμᾶς, ὡς πα-
 ρὰ τοὺς νόμους οὐ πέπρακται; Ἐναγῆς μοιχεία διὰ σοφισμάτων
 τετόλμηται, καὶ παῖς δυστυχῆς κατὰ μητρὸς ἀθρόως ἐξ ἑναγοῦς
 κρατῆρος ἐμεθύσθη κακῶς, καὶ δεξιὰ πατρὸς ἐπὶ φόνους τῶν
 5 φιλτάτων ὑπὸ κακοήθους τέχνης ἐξάπλισται. Θρηνώ νῦν οὐς ὡς
 πολεμίους ἐφόνευσα, καὶ σφαγαῖς παρακάθημαι δακρῦων, ἃς
 ὦμην μετὰ τῶν νόμων ἐργάζεσθαι. Καὶ ὄν πρὸ τῶν φόνων μοιχὸν
 ἐνόμιζον, τοῦτον παῖδα μετὰ τὴν σφαγὴν ἐγνώρισα. Νῦν ὄντως
 τιτρώσκη, νῦν τὴν καιρίαν λαμβάνεις, παιδίον. Καλέσω γὰρ σε
 10 λοιπὸν οὐ τοῖς τῶν ἀδικημάτων, ἀλλὰ τοῖς τοῦ γένους ὀνόμασιν·
 οὐ γὰρ σύ μοι τῶν ἀτυχημάτων, ἀλλ' ἕτερος αἴτιος.

Ἡδέως δ' ἂν ἐροίμην ἐκεῖνο δὴ πού πρῶτον τὸν πλούσιον·
 Χρηστὸς αὐτῷ τὸν τρόπον ὁ νεανίσκος ἐφαίνετο, ἢ τὸνναντίον
 παράνομος; Εἰ μὲν γὰρ χρηστὸς, τίνας αἰ πράξεις, οὐκ ἄδηλον· εἰ
 15 δὲ πονηρὸς, ἐχρῆν ἀποδιδόναι τῷ φύσαντι. Πρὸς δὲ τούτοις πό-
 τερον, ἐλελήθει σε ταῦτα ποιῶν, ἢ προειδῶς οὐκ ἐκώλυες; Εἰ μὲν
 γὰρ ἠγνόεις, πατρὸς γε ὄντως φυλακὴν λέγεις· εἰ δ' οὐκ ἠγνόεις,
 ὥσπερ εἰκός, μέλλοντα κωλύειν, οὐ πεποιηκότα ἐχρῆν. Τὸ μὲν
 γὰρ προνοίας, τὸ δ' ἀδικίας τεκμήριον· καὶ τὸ μὲν τὸν εὖνον, τὸ
 20 δὲ τὸν προσποιούμενον δείκνυσιν. Ὁ νεανίσκος ἀπάντων αἴτιος.
 Εἰ γὰρ οἷός τε ἦν ἀφεῖναι φωνήν. Εἰ γὰρ τις αὐτὸν θεῶν, οἷα πολ-
 λά πολλάκις παρὰ τῶν ποιητῶν ἀκούομεν, πρὸς μικρὸν ἀνῆκεν,
 ὅσον παραγενέσθαι τῇ κρίσει, οὐκ ἂν ἐκ μέσων τῶν πληγῶν καὶ
 τῶν τραυμάτων ἀνέκραγεν· “Ἐγωγε μοιχός; Ἐγὼ παράνομος;
 25 Ἐχθρὸς καὶ πλούσιος; ὄψε γὰρ με τὰς σεαυτῷ προεπούσας ἐπωνυμί-
 ας ἐδίδαξας”. Ἀλλ' οἰκτεῖρας, φησί, τὸ πάθος, ἐπέδειξα τὰ γνω-
 ρίσματα, τάφων πατρῶων ἀξιωθῆναι παρὰ σοῦ τὸν νεανίσκον
 βουλόμενος. Εἰς καιρὸν γε (οὐ γάρ;) τὰς διαλλαγὰς ἐτήρησας,

σες ἀμέσως, δὲν ἔκανες τὴν υἰοθεσία σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Ἐπὶ αὐτὰ θὰ μᾶς ἀπαλλάξει κάποιος λέγοντας, ὅτι δὲν διαπράχθηκαν ἀντίθετα πρὸς τοὺς νόμους; Τολμήθηκε μὰ ἀνόσια μοιχεία μὲ σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἓνας δυστυχημένος υἱὸς ἐναντίον μᾶς ταλαίπωρης μητέρας μέθυσσε ἄσχημα ἀπὸ ἀνόσιο ποτήρι καὶ τὸ χέρι τοῦ πατέρα ἐξοπλίσθηκε ἀπὸ δόλια τέχνη πρὸς φόνο τῶν πλέον ἀγαπητῶν του. Τώρα θρηνηῶ αὐτοὺς πού σκοτώσα ὡς ἐχθροὺς καὶ παρευρίσκομαι κλαίγοντας σὲ σκοτωμοὺς πού νόμιζα ὅτι τοὺς ἐκτέλεσα νόμιμα. Κι αὐτὸν πού πρὶν ἀπὸ τὸ φόνο τὸν νόμιζα μοιχό, αὐτὸν τὸν ἀναγνώρισα μετὰ τὸ φόνο υἱό μου. Τώρα, παιδί μου, πληγώνεσαι πραγματικὰ, τώρα δέχεσαι τὸ καίριο χτύπημα. Θὰ σὲ ὀνομάσω λοιπὸν ὄχι μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀδικημάτων πού ἔπραξες, ἀλλὰ μὲ τὰ ὀνόματα τῆς συγγένειας. Γιατὶ δὲν εἶσαι ὁ αἴτιος τῶν ἀτυχημάτων μου, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος.

Εὐχαρίστως θὰ ρωτοῦσα τὸν πλούσιο πρῶτα ἐκεῖνο· Τοῦ φαινόταν ὁ νέος στὴ συμπεριφορὰ ἔντιμος, ἢ ἀντίθετα δόλιος; Γιατί, ἂν ἦταν ἔντιμος, δὲν εἶναι ἄγνωστο τίνος ἦταν οἱ πράξεις. Ἐάν ὅμως ἦταν πονηρός, θὰ ἔπρεπε νὰ τίς ἀποδώσομε στὸν πατέρα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό· ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο ἔκανε αὐτὰ τὰ πράγματα χωρὶς ἐσὺ νὰ τὸ ἀντιληφθεῖς, ἢ ἐνῶ τὸ ἤξερες ἀπὸ πρὶν δὲν τὸ ἐμπόδιζες; Γιατὶ ἂν τὸ ἀγνοοῦσες, τότε δηλώνεις πραγματικὰ τὴν προφύλαξη τοῦ πατέρα. Ἐάν ὅμως δὲν τὸ ἀγνοοῦσες, ὅπως εἶναι φυσικό, ὀφείλεις νὰ ἐμποδίσεις τὸ μελλούμενο ὥστε νὰ μὴ γίνῃ. Γιατὶ τὸ ἓνα εἶναι ἀπόδειξη πρόνοιᾶς, τὸ ἄλλο ἀδικίας· τὸ ἓνα δείχνει τὸν πραγματικὰ ἐνδιαφερόμενο, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸν προσποιούμενο. Ὁ νεαρὸς εἶναι αἴτιος γιὰ ὅλα. Ἐάν δηλαδὴ μποροῦσε νὰ μιλήσει, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοὺς (ὅπως πολλὰ φορὲς ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς ποιητὲς) τὸν ἄφηνε πρὸς ὥρας μέχρι νὰ φτάσῃ στὴν κρίση, δὲν θὰ φώναζε μέσα στὶς πληγὰς καὶ τὰ τραύματά του, “Ἐγὼ εἶμαι μοιχός, ἐγὼ εἶμαι παράνομος;” Ἐχθρὸ καὶ πλούσιε Ἄργησες νὰ μοῦ διδάξεις τοὺς χαρακτηρισμοὺς πού ἀρμόζουν σ’ ἐσένα. Ἀλλὰ ἀπὸ λύπη, λέγει, γι’ αὐτό πού ἔπαθες σοῦ ἔδειξα τίς ὀνομασίαις πού σοῦ ταιριάζουν, θέλοντας ν’ ἀξιωθεῖ ἀπὸ ἐσένα ὁ υἱὸς νὰ ταφεῖ στοὺς πατρικοὺς τάφους. Φύλαξες γιὰ ἀργότερα (δὲν εἶναι ἀλήθεια;) τὴ συνδιαλλαγή, καὶ τότε θυμήθηκες

καὶ τότε ἀνεμνήσθης συνάψαι τὸ γένος, ὅτε τὸν πόλεμον ἄσπον-
δον ἐν ξίφει καὶ μοιχείᾳ πεποίηκας.

Εἰ λέγει καὶ γράφει καὶ τὴν πατρικὴν τοῦ θίου τάξιν εὐρίσκε-
ται, οὐ δεήσομαι γνωρισμάτων πλειόνων, γνωριῶ τὴν φύσιν ἀπὸ
5 τοῦ θήματος. Δὸς μοι νόσω καὶ λοιμῶ δαπανηθέντα κομίσασθαι.
Θρηνήσω μὲν καὶ τότε τὴν συντυχίαν τῆς γνώσεως, ὅτι μου τὴν
ἐπωνυμίαν τὴν τοῦ πατρὸς μόνῳ τῷ τάφῳ τετήρηκας· παραμυθή-
σεται δέ με τὸ πέμψαι τὸν παῖδα τοῖς κάτω θεοῖς νόσω λυθέντα,
μὴ δράμασι. Νυνὶ δὲ (ὡ τῆς τραγικῆς ὄντως, ὡ τῆς ἀώρου καὶ
10 ἀπηνουῦς τῶν γνωρισμάτων καταμηνύσεως!), νῦν ἠνάγκασμαι
γνωρίζειν τὸν παῖδα, ὅτε ἀγνοεῖν συνέφερε, καὶ τότε πατὴρ ἀνα-
γορεύομαι, ὅτε καὶ παιδοκτόνος εὐρίσκομαι. Ἐὰ με μόνην τὴν
μοιχείαν θρηνεῖν, ἐνὶ μοι παραχώρησον τὰ δυστυχήματα δράμα-
τι. Τί δέ με μερίζεις τοῖς ποιηταῖς; Τί δὲ καθ' ἕκαστον τῶν ἐμῶν
15 ἀτυχημάτων σκηρὴν ἐγείρεις καὶ θέατρα; Νυνὶ δὲ παρηκολούθη-
κας ἀριθμῶν μου τὰ δυστυχήματα. Καὶ τότε μου πληρῶσαι τὸν
τάφον θέλεις, ὅτε τὸν οἶκον ἐκένωσας. Θάψαι μου βούλει τὸν παῖ-
δα; Καλῆς γε (οὐ γάρ;) μοι φιλοτησίας παρεχώρησας. Ἐμὲ δὲ
ἄφες στένειν τὰς συμφοράς. Σὺ καὶ θάψον, εἰ θέλεις, τὸν ἀνηρη-
20 μένον, καὶ δὸς αὐτῷ φέρειν ἀντὶ τῶν ἐνταφίων τὰ σπάργαλα. Αἶ-
σαι χειρὲς εἰσι τοιαύτης ταφῆς ἐπάξια. Πόθεν δὲ καὶ τὴν ἐκφο-
ρὰν ποιήσομαι; Ἀπὸ τῆς ἐστίας; Καὶ ποῖον ὄρυγμα τῆς δυστυ-
χοῦς ἐκείνης στυγνότερον; Περὶ αὐτὴν δυστυχῆ σώματα, καὶ φο-
βερόν αἷμα κατὰ πᾶν μέρος ἐκκέχυνται, καὶ πολὺς φόνος ἐν μέσῳ
25 κατηφὲς θέαμα πρόκειται. Περικάθηται ταύτην ποινῶν καὶ δαι-
μόνων καὶ ἀλαστόρων στρατόπεδον. Νυνὶ δὲ (ὡ τῆς ὑπερβολῆς,
ὡ τῆς ὑπερηφανίας τῶν κακῶν!) πατὴρ ὠπλίσθη κατὰ παιδός,
μητὴρ εἰς μῖξιν ἀθέμιτον παιδὸς βεβίασται.

Ἄλλ' ὡ πολέμου καὶ λοιμοῦ καὶ τυραννίδος ἐχθρὸν βαρύτερον,
30 ἀλλ' ὡ τῆς πατριδος πλέον ἢ τῆς πολιτείας τῆς ἡμετέρας πολέμιε,
οἷας ἀνθ' οἷων ἐκτίνεις τῇ πόλει ταύτας τὰς χάριτας. Ἀντὶ προε-

νά συνδέσεις τούς συγγενεῖς, ὅταν ἔκανες ἀνειρήνευτο πόλεμο μέ ξίφος καί μοιχεία.

Ἄν λέγει καί γράφει καί βρῖσκει τήν πατρικὴ σειρὰ τοῦ βίου, δέν θά χρειασθῶ περισσότερες ἀποδείξεις, θά καταλάβω τὴ φύση ἀπὸ τὰ ἴχνη τοῦ βήματος. Ἐπίτρεψέ με νά ἀναφέρω ὅσα δαπάνησαν ἢ νόσος καί ὁ λοιμός. Θά θρηνήσω βέβαια καί τότε τὴ συγκυρία τῆς γνώσης, ἐπειδὴ μοῦ φύλαξες τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα στὸν τάφο μονάχα. Θά εἶναι παρηγοριά μου τὸ ὅτι ἔστειλα τὸν υἱὸ μου στοὺς κάτω θεοὺς χάνοντάς τον ἀπὸ νόσο καί ὄχι μέ τὸν τρόπο τῆς τραγωδίας. Τώρα ὅμως (τί τραγικὴ ἀληθινά, τί παρὰκαιρη καί σκληρὴ φανέρωση τῶν σημείων), τώρα εἶμαι ἀναγκασμένος νά γνωρίζω τὸν υἱὸ μου, ὅταν μοῦ συνέφερε νά τὸν ἄγνοῶ, καί τότε ἀναγορεύομαι πατέρας, ὅταν διαπιστώνεται ὅτι εἶμαι καί παιδοκτόνος. Ἄφησε νά θρηνώ τὴ μοιχεία μονάχα, παραχώρησε τίς δυστυχίες μου νά περιληφθοῦν σ' ἓνα μόνο δράμα. Γιατί μέ διαμοιράζεις σὲ διάφορους ποιητές; Γιατί γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δυστυχήματά μου στήνεις σκηνὴ καί θεέτρα; Τώρα παρακολούθησες τίς μετρημένες δυστυχίες μου. Καί τότε θέλεις νά γεμίσεις τὸν τάφο, ὅταν μοῦ ἄδειασες τὸ σπίτι. Θέλεις νά θάψεις ἐμένα τὸ υἱὸ σου; Ὡραία τιμὴ (δέν εἶναι ἔτσι;) μοῦ παραχώρησες, Ἄφησε ἐμένα νά κλαίω τίς συμφορές μου· ἐσὺ ἂν θέλεις, καί τὸ σκοτωμένο θάψε, καί ἄφησέ τον νά φορᾶει σπάργανα καί ὄχι σάβανα. Τὰ δικὰ σου χέρια εἶναι ἄξια νά κάνουν μὰ τέτοια ταφή. Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ νά κάνω καί τὴν ἐκφορὰ; Ἀπὸ τὸ σπίτι; Καί ποιὸς τάφος εἶναι πιὸ ἀπαίσιος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ δυστυχισμένο σπίτι; Γύρω του ὑπάρχουν σώματα δυστυχισμένα καί ἔχει χυθεῖ φοβερὸ αἷμα σὲ κάθε σημεῖο, καί πολλὴ σφαγὴ σ' αὐτὸ, καί θλιβερὸ θέαμα ἀπλώνεται μπροστά μας. Τὸ περικυκλῶνει πλῆθος ὀλόκληρο ποινῶν καί δαιμόνων καί τιμωρῶν θεοτήτων. Τώρα ὅμως (πόσο ὑπερβολικὰ ἀλήθεια, πόσο πελώρια δεινά) ὁ πατέρας ὀπλίσθηκε ἐναντίον τοῦ υἱοῦ του, καί ἡ μητέρα ἐξαναγκάσθηκε μέ τὴ βία σὲ ἀθέμιτη συνουσία μέ τὸ παιδί της.

Ἄλλ' ἐσύ, ὦ ἐχθρὸ βαρύτερο ἀπὸ πόλεμο καί λοιμὸ καί τυραννικὴ ἐξουσία, ἄλλ' ἐσύ, ὦ πολέμιε τῆς ἴδιας τῆς πατρίδας μας περισσότερο ἀπὸ ὅτι τοῦ πολιτεύματός της, μέ τί χάρη ξεπληρώνεις τίς χά-

δρίας, ἀντὶ τιμῶν, ἀνθ' ὧν ἀνάξιον ὄντα σε τοσοῦτων πολλάκις καὶ τηλικούτων ἠξίωσεν, ἐκδέδωκας αὐτὴν τῇ σκηνῇ, καὶ τραγωδῶν πεποίηκας τὴν πόλιν ἡμῶν ἀγώνισμα, καὶ ἡ μὲν ἐμὴ συμφορὰ τῷ βίῳ τῷ ἐμῷ περιγραφῆσεται, τὸ μίasma δὲ καὶ ὁ σὸς τρόπος
5 τῷ τῆς πόλεως βίῳ συνεκταθήσεται.

Σὺ δὲ λέγε καὶ γράφε καὶ νομοθέτει καὶ πρέσβευε. Καὶ πρῶτον, εἰ θέλεις, τοῦτον τὸν νόμον εἰσένεγκε· “Μὴ λέγειν ἔτι τοῦ λοιποῦ πένητα· τολμήσαντι δὲ τίμημα ἐπικεῖσθαι τοῦ γένους γίνεσθαι δῆμιον”. Μᾶλλον δὲ (τί γὰρ σοι δεῖ ῥημάτων ἔτι καὶ συλλα-
10 βῶν;) ἐναργέστερόν σοι διὰ τῆς ἐμῆς συμφορᾶς ὁ νόμος γέγραπται· ἀποτετείχισταί σοι λαμπρῶς τὸ θῆμα, καὶ πᾶσα πένητος ἐκκέκοπται γλῶττα τῷ παραδείγματι. Λέγε μόνος, πολιτεύου μόνος ἀντερεῖ δὲ οὐδεῖς. Τυχὸν δὲ ἴσως οὐδὲ μικρολογήσεις λοιπόν, οὐδὲ ὀριεῖς τὴν δυναστείαν ἄχρι τοῦ θήματος. Σκηνῆς ὑψηλοτέρας τῶν
15 ἐνταῦθα τάχα δεήσει σοι καὶ δραμάτων οὐκ ἐχόντων τὴν τραγωδίαν ἀπόρρητον. Ἴνα δὲ πλέον φοβήσης ἅπαντας, μίμησαι καὶ γράφε τὸ πάθος, καὶ δὸς ἐν εἰκόνι τὴν συμφορὰν. Χαλεπὸν εὐρεῖν τέχνην οἷαν τε οὕσαν ὑποκρίνασθαι πράγματος φύσιν οὕτως ἀλλόκοτον. Πλὴν ἀλλὰ τῷ πλουσίῳ τῶν πάντων οὐδὲν ἀτόλμητον.

20 Ἔστω μὲν ἕκ τινος Ποινῶν λειμῶνος καὶ Ἐρινύων τὰ φάρμακα· ὑποκείσθω δὲ ὁ πίναξ τῇ γραφῇ ἐξ ἐπαράτου ποθὲν καὶ ἐναγοῦς ὕλης γενόμενος πῦρ δὲ ὑπηρετεῖσθω τῇ γραφῇ, οἷον ἀπτεῖν πεφύκασι τιμωροὶ τοιούτων θανάτων δαίμονες. Ζήτησον δὲ καὶ ζωγράφον τραγικὸν μὲν τὴν χεῖρα, τὴν δὲ ψυχὴν τραγικώ-
25 τερον. Κέλευε δὲ αὐτῷ τὴν τάξιν τῶν ἐμῶν ἀτυχημάτων τάξιν ποιεῖσθαι καὶ τῆς γραφῆς, μηδὲν δὲ γράφειν πρὸ τῆς ἐκθέσεως, μὴ λέγοντα, μὴ δημηγοροῦντα, μὴ στεφανούμενον, μὴ τι τῶν εὐτυχεστέρων ἕτερον ὅλη γενέσθω μεστὴ τῆς σκυθρωποτέρας τύχης ἢ γραφῆ. Ὁ δυστυχῆς πρῶτος ἔστω πατήρ, φέρων εἰς τὴν ἐρημίαν
30 ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ τὸ βρέφος, ὀδυρόμενος τὴν τύχην, θρηνηῶν τὴν

ρες πού σοῦ ἔκανε ἡ πόλη! Ἀντί τῆς προεδρίας, ἀντί τῶν τιμῶν τῶν τόσο πολλῶν καί συχνῶν πού σέ ἀξίωσε, χωρίς νά εἶσαι ἄξιος αὐτῶν, τὴν ἔβγαλες στή σκηνή καί ἔκανες τὴν πόλη μας διαγώνισμα τῶν τραγωδῶν. Καί ἡ δική μου βέβαια συμφορὰ θὰ περιοριστεῖ σὸ δικό μου βίο, τὸ μόλυσμα ὅμως καί ὁ δικός σου τρόπος θὰ ἐπεκταθεῖ σὸν βίο τῆς πόλης.

Ἐσὺ ὅμως ἂν θέλεις λέγε καί γράφει καί θέτε νόμους καί γίνε πρεσβευτής, καί πρῶτο ἂν θέλεις θέσπισε αὐτὸν τὸ νόμο· “Νὰ μὴ μιλά πιά σὸ ἐξῆς φτωχὸς σὸ δικαστήριο· σ’ ὅποιον τολμήσει νὰ μιλήσει νὰ ἐπιβάλλεται ἡ ποινὴ νὰ γίνεται δῆμιος.” Ἡ καλύτερα (τί σοῦ χρειάζονται λόγια καί συλλαβές;) ὁ νόμος ἔχει γραφεῖ πολὺ καθαρὸς γιὰ σένα χάρη στή δική μου συμφορὰ. Ἀποκλείσθηκε γιὰ σένα λαμπρὰ τὸ ἀνέδασμα σὸ βῆμα καί κατὰ τὸ παρᾶδειγμά μας ἀποκόπηκε κάθε γλώσσα φτωχοῦ. Νὰ μιᾶς μόνος, νὰ πολιτεύεσαι μόνος· κανένας δὲν θὰ σοῦ φέρει ἀντίρρηση. Ἴσως ἐνδεχομένως σὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἀσχοληθεῖς μὲ μικροπράγματα, οὔτε θὰ περιορίσεις τὴ δύναμή σου μέχρι τὸ βῆμα. Θὰ σοῦ χρειασθεῖ ἴσως μιὰ σκηνή ὑψηλότερη ἀπὸ τις ἐδῶ καί ἔργα δραματικά πού δὲν κρύβουν τὴν τραγωδία. Καί γιὰ νὰ τρομάξεις ὅλους περισσότερο, μιμήσου τὸ πάθος καί μὲ τὴ ζωγραφικὴ καί περίγραψε τὴ συμφορὰ μὲ τὴν εἰκόνα. Εἶναι δύσκολο νὰ βρεῖς τέχνη ἱκανὴ νὰ ὑποδυθεῖ μιὰ τόσο ἀλλόκοτη φύση.

Ἀλλὰ γιὰ τὸν πλοῦσιο τίποτε δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς τόλμης του. Ἄς εἶναι τὰ φάρμακα ἀπὸ κάποιο λειμῶνα Ποινῶν καί Ἐριννύων. Καί ἄς ἀπαρτίζεται ἡ ζωγραφιὰ ἀπὸ ὑλικὸ ἀπόβλητο καί βδελυρὸ, καί ἡ ζωγραφικὴ ἄς ὑπηρετεῖται μὲ τὴ φωτιά²⁸, τέτοια πού συνήθως ἀνάβουν οἱ τιμωροὶ δαίμονες τέτοιων θανάτων. Ἀναζήτησε καί ἓνα ζωγράφο μὲ τραγικὸ χέρι καί τραγικότερη ψυχὴ, καί πρόσταξέ τον νὰ ἐκθέτει τὸ θέμα τῆς ζωγραφιᾶς μὲ τὴ σειρὰ τῶν δικῶν μου ἀτυχημάτων καί νὰ μὴ ζωγραφίζει τίποτε πρὶν τοῦ τὸ ἐκθέσω, οὔτε νὰ λέγει, οὔτε νὰ δημηγορεῖ, νὰ μὴ στεφανώνει, οὔτε κάτι ἄλλο νὰ κάνει ἀπὸ τὰ πιὸ εὐτυχῆ· ὅλη ἡ ζωγραφιὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ τὴν πιὸ θλιβερὴ περιγραφή. Πρῶτος ν’ ἀπεικονισθεῖ ὁ δυστυχισμένος πατέρας κρατώντας μέσα στὴν ἔρημιά μὲ τὰ χέρια του τὸ

συμφοράν, ἐξιῶν, ἀναστρέφων, τιθείς, ἀναιρούμενος, εἶκων τῇ φύσει, τῆς ἀνάγκης πάλιν ἠττώμενος. Μιμησάσθω καὶ λόγους, εἰ δυνατόν, ἢ γραφὴ διὰ προσώπου στυγνάζοντος, καὶ πᾶς τις τῶν ῥημάτων ἀκουσάτω διὰ τοῦ σχήματος. Γράφε μετὰ τοῦτο τοὺς
 5 καλοὺς ἔρωτας, μᾶλλον δὲ μὴ καταψεύση μου κὰν τῇ γραφῇ τοῦ παιδός· ποιήσον ὀκνοῦντα, μέλλοντα χωροῦντα πρὸς τὴν προᾶξιν, ἀναδυόμενον, ἰλιγγιῶντα μὲν τῇ ψυχῇ, τῷ φόβῳ δὲ διαζόμενον, δεδιότα μὲν τὴν μοιχείαν, οὐπω δὲ συνιέντα ὅτι καὶ κατὰ μητρὸς ἀναγκάζεται. Ἔστω πον καὶ δυστυχῆς πρεσβύτις, εἰ θέ-
 10 λεις· γράψον αὐτὴν ἐρῶσαν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἑντίδος, ἀλλὰ μετὰ τῆς κόμης τῆς πολιᾶς, ἵνα μᾶλλον ἐκπλήξῃς τῷ παραλόγῳ τοῦ δράματος.

Ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὸ κεφάλαιον τῆς γραφῆς· ὄπλισον τὸν δυστυχῆ πένητα κατὰ τῶν φιλτάτων, καὶ τοσαῦτα μίμησαι πρά-
 15 γματα, ὅποσα ἐμπλήσει τὴν σὴν ἀπανθρωπίαν πλαττόμενα. Πρόσθεσ ἤδη λοιπὸν τὸν κολοφῶνα τοῦ δράματος, σαυτὸν τοῖς φόνοις μετὰ τῶν γνωρισμάτων ἐπιφαινόμενον, μειδιῶντα, φαιδρόν, τοῖς κατωρθωμένοις γανύμενον. Τήρησον πρὸς θεῶν κἀμοί τι μέρος τοῦ πίνακος, ἵνα μὴ τις ἐπιζητήσῃ· “Ποῦ δὲ ὁ δυσ-
 20 στυχῆς πένης; Πῶς ἔζη; Πῶς ἐδίω μετὰ τοιαύτας συμφοράς;”. Ἄλλ’ οὐ πάντα χαιρήσῃ, πλούσιε. Δεῖ γενέσθαι καὶ σὲ μέρος τοῦ δράματος· οὐδεὶς οἶδεν ὑψηλὴν τραγωδίαν, ὅπου μὴ πίπτουσι τύραννοι.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφομένης μελέτης, Μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐψηφί-
 25 σαντο Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Πυθόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπέσχετο τὰ λελυμασμένα ἐπανορθώσασθαι, εἰ τὸν πόλεμον καταλύσειαν. “Βουλομένων αὐτῶν
 Θεμιστοκλῆς ἀντιλέγει”.

Αὐτὸ τὸ προοίμιον.

30 Οὐπω τῆς πείρας, ὡς ἔοικεν, ὧ Ἀθηναῖοι, τῆς καθ’ ἡμῶν βα-

βρέφος πού νά ὀδύρεται γιά τή μοίρα του, νά θρηνεῖ τή συμφορά, νά ἐξέρχεται, νά ἐπιστρέφει, νά τὸ ἀποθέτει, νά τὸ ξαναπαίρνει, νά ὑποχωρεῖ στή φύση, νά νικιέται πάλι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη. Νά μιμηθεῖ ἡ ζωγραφιά ἂν εἶναι δυνατὸ καὶ τοὺς λόγους μὲ τὸ σκυθρωπὸ πρόσωπο, καὶ ἂς ἀκούσει καθένας τὰ λόγια μὲ τὸ σχέδιο τοῦ ἔργου. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ζωγράφισε τοὺς ὠραίους ἔρωτες, καὶ μὴ μὲ διαψεύσεις σὲ τίποτε τὴ διαζωγράφιση τοῦ παιδιοῦ. Ζωγράφισέ το νά διστάζει, νά καθυστερεῖ, νά προχωρεῖ στὴν πράξη, ν' ἀναβάλλει, νά τρέμει ἡ ψυχὴ του, νά ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸ φόβο, νά τρομάζει τὴ μοιχεία καὶ νά μὴν ἀντιλαμβάνεται ἀκόμα ὅτι ὁ ἔξαναγκασμὸς του στρέφεται ἐναντίον τῆς μητέρας του. Νά εἶναι, ἂν θέλεις, κάπου στὸν πίνακα καὶ ἡ δυστυχημένη ἡλικιωμένη γυναίκα. Ζωγράφισέ τὴν ἐρωτευμένη, ἀλλὰ ρυτιδιασμένη καὶ μὲ ἄσπρα μαλλιά, γιὰ νά ἐκπλήξεις περισσότερο μὲ τὸν παραλογισμὸ τοῦ δράματος.

Ἔλα τέλος στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ζωγραφιᾶς. Ὀπλισε τὸ χέρι τοῦ δυστυχημένου γέροντα ἐναντίον τῶν πολὺ ἀγαπητῶν του καὶ μιμήσου τόσα πράγματα, ὅσα θὰ χορτάσουν τὴν ἀπανθρωπιά σου καθὼς θὰ τὰ ζωγραφίζεις. Καὶ πρόσθεσε τέλος τὴν κορυφὴ τοῦ δράματος· νά ἐμφανίζεσαι ὁ ἴδιος μὲ τὰ χαρακτηριστικά σου, χαμογελώντας μέσα στοὺς φόνους, χαρούμενος, λάμποντας ἀπὸ τὰ κατορθώματά σου. Γιὰ ὄνομα τῶν θεῶν, φύλαξε καὶ γιὰ μένα μιὰ θέση στὸν πίνακα, γιὰ νά μὴ μὲ ἀναζητήσῃ κάποιος λέγοντας· “Μὰ ποῦ εἶναι ὁ δυστυχημένος φτωχός; Πῶς ζοῦσε; Πῶς ἔζησε ἔπειτ' ἀπὸ τόσες συμφορές;” Ἀλλὰ δὲν θὰ διαρκέσει παντοτινὰ ἡ χαρὰ σου, πλούσιε. Πρέπει νά γίνεις καὶ ἐσὺ μέρος τοῦ δράματος. Κανένας δὲν γνώρισε ὑψηλὴ τραγωδία, ὅπου δὲν γκρεμίζονται τύραννοι.

Ἀπὸ τὴ μελέτη πού ἐπιγράφεται· Μετὰ τὰ Μηδικὰ ἀποφάσισαν οἱ Ἀθηναῖοι πόλεμο κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὄταν τὸ πληροφορήθηκε ὁ μέγας βασιλιάς ὑποσχέθηκε ὅτι θ' ἀποκαταστήσει ὅσα εἶχε καταστρέψει ἂν ἀκυρώσουν τὸν πόλεμο. Αὐτοὶ ἤθελαν, ἀλλὰ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε ἀντίρρηση.

Αὐτὸ εἶναι τὸ προοίμιο.

Δὲν παύει ὅπως φαίνεται, Ἀθηναῖοι, νά ἐπιχειρεῖ ἐναντίον σας

σιλεύς παύεται, καὶ αἰεὶ κρείττω τῆς ἑαυτοῦ τέχνης τὸν τρόπον
 εὐρίσκει τῆς πόλεως. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν βασιλέα τοῖς αὐτοῖς αὐθις
 ἐπιχειρεῖν θαυμαστὸν οἶομαι· τοὺς γὰρ ἐν ἀπορίᾳ καθεστηκότας
 καὶ φόβοις οὐδὲν θαυμαστὸν μηδὲ ἀφ' ὧν διορθῶσονται τὰς
 5 συμφορὰς εὐρίσκειν δύνασθαι. Καὶ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς ἄτοπον,
 τοὺς δὲ ῥήτορας ἂν τις δικαίως μᾶλλον τοὺς παρ' ἡμῖν θαυμάσει-
 εν, εἰ καιρὸν αὐτοῖς ἔτι τῆς παρ' ἡμῖν προδοσίας νομίζουσιν, ὅτε
 μηδὲ βασιλεὺς ἀρνεῖσθαι τὸ κρείττους εἶναι τῆς ἑαυτοῦ δυνα-
 στείας διέγνωκε· προσήκει δὲ καὶ ἡμᾶς μὴ χείρους ἐν κοινῷ τῆς
 10 ἐνὸς ἀνδρὸς γνώμης ἐλέγχεσθαι, ὡς ἔστιν ἄτοπον φιλοτιμεῖσθαι
 μὲν ἐπὶ τῷ τοὺς βαρβάρους τοῖς ὅπλοις νικᾶν, ἀλίσκεσθαι δὲ
 ἐλάττους ἐν τῷ βουλευέσθαι. Ἦδη δὲ καὶ τὰς αὐτὰς ἠφίει φωνὰς
 ὑπὲρ τῶν ὄλων τοῖς θεοῖς, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ Πυθίῳ περὶ τῶν τριή-
 ρων ἐδόξαζε. Τί πορθμοῖς ἐνοχλεῖς δι' ἐμέ; Τί δὲ ὄρη τέμνεις εἰς
 15 θάλασσαν; Τί καλύπτεις ἠπειρῶ τὸ ῥόθιον; Ἔασον ἑστᾶναι τὸν
 Ἄθω, καὶ μὴ πέμπε μοι διὰ τῶν ὄρων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ῥοθίου τὸν
 στόλον.

Ἄλλ' εἰ καὶ τούτων ὀλίγον τινὰ ἐποιήσω λόγον, τῶν οὐρανί-
 ων ἀπέχου μοι, καὶ φεῖσαι τῆς ἄνω λήξεως. Μὴ μοι νύκτα ποίει
 20 τὴν ἡμέραν τοῖς θέλεσι, μηδ' ὑποτρεχέτω τὸν ἥλιον νέφος ἐκ τῶν
 βελῶν τῆς σῆς στρατιᾶς συγκείμενον. Ἄλλ' οὐδὲν ἕως ἀκίνητον,
 ἵνα ἐν γένηται τῶν Μηδικῶν διηγημάτων ἢ πόλις ἢ Ἀθηναίων.
 Φοβερώτερος δὲ τῆς φήμης ἐπὶ τῆς πείρας φαινόμενος, νῦν μὲν
 ἐπὶ τῆς ἠπειρῶ τὰ θαύματα, νῦν δὲ μεταφέρων τὴν μεγαλουργί-
 25 αν ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ νῦν μὲν ἐπαφιεῖς τοῖς ποταμοῖς τὸ
 στράτευμα, νῦν δὲ ἠλίῳ τὰ βέλη, νῦν δὲ τῷ ῥοθίῳ τὰς μάστιγας.
 Ὅρος ἐπλεῖτο χεμαζόμενον, καὶ πορθμὸς ὄλος γεφυρωθεὶς ἐπε-
 ζεύετο. Ἄθως διὰ μέσου τριήρεις ἔπεμπε, καὶ τὴν ἵππον ὑπὲρ
 τοῦ ῥοθίου θέουσαν τὴν Μηδικὴν Ἑλλάσποντος. Εἰς τριακοσί-
 30 οὺς ἦν ὀπλίτας τὸ παρὰ Λακεδαιμονίοις ὄφελος, οἱ δὲ λοιποὶ τύ-
 χη τὸ γένος ἐμέριζον. Οὐ λέληθας ἡμᾶς ἄλλον δεινότερον ἐπά-

ὁ βασιλιάς, ἔστω κι ἂν βρῖσκει πάντοτε ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική του πολεμική τέχνη τὸν τρόπο ἄμυνας τῆς πόλης μας. Ἐγὼ ὅμως δὲν θεωρῶ καθόλου περίεργο νὰ ἐπαναλαμβάνει πάλι τὶς ἐπιχειρήσεις του. Γιατί ὅσοι βρῖσκονται σὲ ἀπορία καὶ φοβοῦνται, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστὸ πὺ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν κανένα φάρμακο πρὸς ἐξάλειψη τῆς συμφορᾶς. Ὡστε αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο, δίκαια ὅμως θὰ μπροῦσε νὰ θαυμάσει κανεὶς τοὺς ρήτορες μας μᾶλλον, ἂν θεωροῦν ἀκόμα εὐκαιρία γιὰ προδοσία, τὴ στιγμή πὺ οὔτε ὁ βασιλιάς ἀρνεῖται ὅτι εἴμαστε ἀνώτεροι ἀπὸ τὴ δική του δύναμη. Πρέπει ὅμως καὶ ἐμεῖς ἀπὸ κοινοῦ νὰ μὴν ἀποδεικνυῖσθε χειρότεροι ἀπὸ τὴ γνώμη ἐνὸς ἀνθρώπου· γιατί εἶναι ἀνόητο νὰ ὑπερηφανευῖσθε γιὰ τὸ ὅτι νικοῦμε μὲ τὰ ὅπλα τοὺς βαρβάρους, νὰ συλλαμβανῖσθε ὅμως κατώτεροι στὴ σκέψη. Καὶ ἤδη φώναζε τὰ ἴδια γιὰ ὅλους στοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἴδια πίστευε μὲ τὸν Πύθιο Ἀπόλλωνα γιὰ τὶς τριήρεις. Γιατί ἐνοχλεῖς ἐξαιτίας μου τοὺς πορθμοὺς; Γιατί κόβεις τὰ βουνὰ νὰ περάσει ἡ θάλασσα; Γιατί καλύπτεις μὲ στεριά τὰ κύματα; Ἄφησε τὸν Ἄθωνα στὴ θέση του καὶ μὴ μοῦ στέλνεις τὸ στόλο σου μέσω τῶν βουνῶν, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Ἄλλὰ παρόλο πὺ αὐτὰ δὲν τὰ ὑπολόγισες πολὺ, κρατήσου μακριὰ ἀπὸ τὰ οὐράνια καὶ σεβάσου τὴ λήξη αὐτῶν. Μὴ μοῦ μεταβάλλεις τὴν ἡμέρα σὲ νύχτα μὲ τὰ βέλη καὶ μὴ μοῦ κρύβεις τὸν ἥλιο μὲ τὸ νέφος πὺ δημιουργοῦν τὰ βέλη τῆς στρατιᾶς σου. Ἄλλὰ τίποτε δὲν ἀφήνεις ἀμετακίνητο, γιὰ νὰ γίνει ἡ πόλη τῶν Ἀθηναίων μία ἀπὸ τὶς Μηδικές διηγήσεις. Ἐμφανιζόσουν στὴν πράξη φοβερότερος ἀπὸ τὴ φήμου σου, ἄλλοτε πραγματοποιώντας τὰ θαυμαστὰ ἔργα στὴ στεριά, ἄλλοτε μεταφέροντας τὰ μεγαλειώδη κατορθώματα στὴ θάλασσα, ἄλλοτε ἀφήνοντας τὸ στράτευμα νὰ ξεχυθεῖ στοὺς ποταμοὺς, ἄλλοτε ἀπλώνοντας τὰ βέλη μπροστὰ στὸν ἥλιο, καὶ ἄλλοτε μασπιγώνοντας τὸ κύμα. Διασχιζόταν τὸ τρικυμισμένο βουνὸ σὰ νὰ ἦταν θάλασσα καὶ τὸν πορθμὸ πὺ εἶχε ξεχυθεῖ μὲ γέφυρα τὸν περνοῦσε τὸ ἵππικὸ. Ὁ Ἄθως ἀπὸ τὸ μέσο του ἔστειλε τριήρεις, καὶ ὁ Ἐλλήσποντος τὸ Μηδικὸ ἵππικὸ πὺ ἔτρεχε πάνω στὰ κύματα. Τριακόσιοι ὀπλίτες ἦταν ἡ δύναμη τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ἄλλοι ἦταν συγκεντρωμένοι κατὰ τύχη ἀπὸ διάφορα ἔθνη. Δὲν μᾶς διέ-

γων τοῦ προτέρου πόλεμον. Οὐκέτι χιλίας καὶ διακοσίας τρι-
 ἡρεις πληροῖς κατὰ τῆς πόλεως, οὐδὲ ἀποκρούπτεις ἠπειρῶ τὸ ῥό-
 θιον, οὐδὲ στενοχωρεῖς στρατιώταις τὴν ἠπειρον, οὐδὲ τὰ στοιχεῖα
 πρὸς τὴν σαυτοῦ χρεῖαν καταναγκάζεις μετασκευάζεσθαι· οἶδας
 5 γὰρ ὡς πάντων ἐκείνων κρείττων ἐγενόμην μαχόμενος. Ἄπο Βα-
 βυλῶνος προσβάλλεις τῇ πόλει, καὶ διὰ τῶν κηρύκων ἡμῖν ἐπί-
 στης μηχανήματα, καὶ ταῖς πρεσβεῖαις διορύττεις τὴν ἐπὶ τῶν
 καλλίστων φιλοτιμίαν τῆς πόλεως, καὶ ταῦτα δωρεὰς ὀνομάζεις
 καὶ χάριτας. Μὴ πρὸς τροπαίων διὰ γῆς καὶ θαλάσσης ἐγγεγερμέ-
 10 νων! Εἰ μὲν οὖν οἶσθε δεῖν γράφειν μὲν ἃ χρὴ ποιεῖν, ἃ δ' ἂν
 γράψητε μὴ ποιεῖν, καὶ λαμπροὶ μὲν ἐπὶ τῶν ψηφισμάτων φαίνε-
 σθαι, διὰ δὲ τῶν ἔργων οὐχ ὅμοιοι, καλῶς ἔχει. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τῷ
 βουλευέσθαι τι λαμπρός, τῷ μήπω δῆλος εἶναι ὅτι καὶ πράξειεν,
 οὐπω καθαρῶς τὴν εὐφημίαν κομίζεται, ἀλλ' ἔτι πρὸς τοὺς ἐπαί-
 15 νους ἀμφίβολος περιμένουσι γὰρ τὸ τέλος ἅπαντες, ἵνα τὴν γνώ-
 μην θαυμάσωσιν. Ὁ δ' οἷς ἔγνω καλῶς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων
 πείραν ἐλόμενος, ἐπ' ἀμφοτέροις θαυμάζεται, τὴν μὲν γνώμην, οἷς
 ἔκρινε, τὴν δὲ πράξιν, οἷς οὐκ ἤλεγξε τὰ ψηφισθέντα τοῖς πρά-
 γμασιν.

20 Ἡδέως δ' ἂν ἐροίμην τοὺς ἀντιλέγοντας· Πότερον ἀντεῖπον
 ἠνίκα ἐκυροῦμεν τὸν πόλεμον, ἢ τὴν ἡσυχίαν ἄγοντες εἶκειν ἠξί-
 ον τοῖς συμβουλευούσιν; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἀντεῖπον, οὐχ ἡμῖν μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ σφίσιν αὐτοῖς τάναντία διαπράττοντες φαίνονται,
 τούτοις ἐγκαλεῖν σπουδάζοντες, οἷς ὡς κάλλιστα ἔχουσι σιωπὴν
 25 ἐπεφήμιζον. Οὐ γὰρ που δυσνοία γε φήσουσι τὸ συμφέρον ἐκόν-
 τες ἀποκρύψασθαι. Ἄλλὰ μὴν εἴ γε ἀντειπόντες ἠττήθησαν, πῶς
 οὐκ ἀναιδεΐας ὑπεύθυνοι τὰ αὐτὰ λέγειν ἐπιχειροῦντες δεύτερον,
 ἃ πρόσθεν εἶπειν τολμήσαντες, ἠττους εἶναι τῶν ἀντιλεγόντων
 ἠλέγχθησαν; Καὶ μὴν εἴ γε λύσομεν ἃ κεκυρώκαμεν, οὐκ ἄδηλον
 30 δῆπουθεν ὡς εὐχερείας τε ὁμοῦ καὶ ἀβουλίας ὄνειδος ἔξομεν,

φευγε ὅτι μᾶς ἔφερνες πόλεμο πιό φοβερό ἀπό τόν πορηγούμενο. Δέν ἔχεις ἔξοπλίσει χίλια διακόσια πλοῖα κατὰ τῆς πόλης, οὔτε σκεπάξεις τὸ κύμα μέ τή στεριά, οὔτε περνᾷς τούς στριατιῶτες ἀπό στενωπό, οὔτε ὑποχρεῶνεις τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης νά συμμορφώνονται στίς ἀνάγκες σου. Γιατί γνωρίζεις ὅτι ἀπό ὅλους αὐτούς στάθηκα στή μάχη ἀνώτερος. Ἐπιτίθεσαι στήν πόλη μας ἀπό τή Βαβυλώνα, καί μέ τούς κήρυκés σου στήνεις μηχανήματα καί μέ πρεσβεῖες ὑποσκάπτεις τήν ὑπερηφάνεια τῆς πόλης μας γιά τὰ πλέον ὠραῖα, καί αὐτὰ τὰ ὀνομάξεις δωρεές καί χάρες. "Ὁχι, στό ὄνομα τῶν τροπαίων πού ὑψώθηκαν στή στεριά καί στή θάλασσα. "Αν λοιπόν νομίζετε ὅτι πρέπει νά γράψετε αὐτὰ πού πρέπει νά γίνουν, καί ἂν τὰ γράψετε νά μὴν τὰ κάνετε, καί νά φαίνεσθε βέβαια ἔξαιρετοι στά ψηφίσματα, ὄχι ὅμως λαμπροὶ καί στά ἔργα, καλῶς ἔχει τὸ προῶγμα. Γιατί ὅποιος εἶναι λαμπρός στή σκέψη, μέ τὸ νά μὴν εἶναι φανερό ὅτι θά πράξει κιόλας τή σκέψη του, δέν παίρνει καθαρό τόν ἔπαινο, ἀλλά ὑπάρχει ἀκόμα ἀμφιβολία ἂν εἶναι ἄξιος γιά τόν ἔπαινο. Καθόσον ὅλοι περιμένουν τὸ τέλος, ὥστε νά θαυμάσουν τή σκέψη ὡς πράξη. Αὐτός ὅμως πού ἔκανε σκέψεις ὀρθές καί ἔχει καί τήν ἀπόδειξη τῆς πράξης αὐτῶν, θαυμάζεται καί γιά τὰ δύο, γιά τή γνώμη γιά ὅσα ἀποφάσισε, καί γιά τήν πράξη, ἐπειδὴ δέν διέψευσε ὅσα ἀποφάσισε γιά νά πράξει.

Εὐχαρίστως θά ρωτοῦσα ὅσους ἀντιλέγουν· Ποιὸ ἀπό τὰ δύο προέβαλαν τήν ἀντίρρησή τους ὅταν ἐπικυρώναμε τόν πόλεμο, ἢ ἀπολαμβάνοντας τήν ἡσυχία τους ἀξίωναν ἀπό τοὺς συμβούλους τους νά εἶναι ὑποχωρητικοί; Γιατί, ἂν δέν εἶχαν ἀντίρρηση, εἶναι φανερό ὅτι ὄχι σ' ἐμᾶς μόνο, ἀλλὰ καί στὸν ἴδιο τους ἑαυτὸ τὰ ἀντίθετα πράττουν σπεύδοντας νά κατηγορήσουν αὐτοὺς πού τοὺς ἐπαινοῦσαν, γιὰτὶ ἐνήργησαν ἄριστα τηρώντας σιωπή. Γιατὶ ἀσφαλῶς δέν θά ποῦν ὅτι ἀπό ἐχθρότητα ἀπέκρυψαν θέλοντας τὸ συμφέρον. Ἀλλὰ ἂν στήν ἀντίρρησή τους ἠττήθηκαν, πῶς δέν εἶναι ἔνοχοι ἀναίδειας ἐπιχειρῶντας νά ποῦν τὰ ἴδια γιά δεύτερη φορὰ, αὐτὰ πού ὅταν τόλμησαν νά τὰ ποῦν προηγουμένως ἀποδείχθηκε πῶς ἦταν κατώτεροι ἀπό τοὺς ἀντιλέγοντες; Γιατί, ἂν ἀναιρέσομε ὅσα εἶχαμε ἐπικυρώσει, εἶναι ἀσφαλῶς φανερό ὅτι θά δεχθοῦμε τήν

ἀβουλίας μὲν ὡς ἐν ἀρχῇ δέον εὐρεῖν τὸ συμφέρον ἀδυνατήσαντες, εὐχερείας δὲ ὡς ἀφ' ὧν ἐκρίναμεν ταχέως αὐθις μεταβαλλόμενοι. Καὶ οὕτω λέγω τὸ μείζον ἔγκλημα, ὅτι καὶ χρείας ἠττημένοι δόξομεν ἐθέλειν ἡμῶν αὐτῶν καταψηφίζεσθαι ὅπερ, οἶμαι, 5 καὶ ἀπαραίτητον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα. Ἄ γὰρ καὶ χωρὶς τοιαύτης αἰτίας οὐκ ἀνεκτὸν ἡμαρτηκότας ἐλέγχεσθαι, πῶς οὐχ ἅπαξ ἀσύγνωστον, ὅταν καὶ λήμματος ἀλλάττεσθαι τὴν ἀδοξίαν φαινόμεθα;

Εἰ δέ τις τῶν συμμάχων τῆς πόλεως δωρεὰν παρὰ βασιλέως 10 δεξάμενος λύειν ἐπεχειρεῖ τὸ δόγμα τῆς πόλεως ἢ καταλύειν τὴν συμμαχίαν ἐτόλμησεν, ἄρ' οὐκ ἂν ὠργίσθητε καὶ δίκην ἀπητήσατε παρὰ τῶν ἀναιρεῖν ἐπιχειρούντων ἃ κεκυρώκατε; Ἐγὼ μὲν ἀκριδῶς οἶμαι. Εἴθ' ἑτέροις ἂν τι λῦσαι τῶν ὑμετέρων οὐ συγχωρήσαντες, αὐτοὶ τοῦτο ποιούντες ὀφθήσεσθε; Καὶ ἐφ' οἷς ἄλλου 15 πράξαντος οὐκ ἂν ἠνέσχεσθε τὸ μὴ καὶ δίκας εἰσπράξασθαι, ταῦτα ἐκόντες αὐτοὶ πλημμελεῖν δόξετε; Καὶ μὴν ἅπαντα μὲν εὐλαβητέον ἐργάζεσθαι τὰ καὶ ὄντα πονηρὰ καὶ νομιζόμενα, ἐκεῖνα δὲ πλεῖον, ὧν αὐτός τις φθάσας κατέγνωκεν. Ἐφ' οἷς γὰρ τις ἀγανακτῶν ὡς φαύλοις ἐπιδείκνυται, εἰ τὰ αὐτὰ πράττων ἀλίσκοιτο, 20 φιλαπεχθήμων ὁμοῦ καὶ πονηρός· πονηρός μὲν, οἷς ἂ μὴ χρῆ πράττων ἐλέγχεται, φιλαπεχθήμων δέ, ὅτι τούτων τοὺς πλησίον εἶργειν ζητεῖ, ἃ τῷ λόγῳ μισεῖν προσποιούμενος, ἔργοις μεταδιώκων ἀλίσκεται.

Λέγε μοι τὰ τῶν νομοθετῶν, εἰ βούλει, ῥήματα· ἀρίθμει μοι 25 μετὰ τούτων, εἰ θέλεις, καὶ τὰ τῆς πόλεως τρόπαια· νόμους γὰρ ἐγὼ πολεμικοὺς ὀνομάζω τὰ τῆς πόλεως κατορθώματα. Τί νῦν ἐν ἅπασι τούτοις διεσπούδασται; Μὴ σπένδεσθαι βαρβάρους, μισεῖν τὸ γένος ὡς ἀλιτήριον, ἀδιάλλακτον ἠγεῖσθαι τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον. Καὶ μάλα εἰκότως οὗς γὰρ τῇ φύσει πολεμίους ἐνόμι-

κατηγορία τῆς προχειρότητας μαζί καί τῆς ἀναποφασιστικότητας τῆς ἀναποφασιστικότητας, ἐπειδὴ βρεθήκαμε ἀδύνατοι νὰ βροῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ συμφέρον μας, καί τῆς προχειρότητας, ἐπειδὴ ἀλλάξαμε γρήγορα ἀπὸ αὐτὰ πού ἀποφασίσαμε. Καί δὲν λέγω ἀκόμα τὸ μεγαλύτερο ἔγκλημα, ὅτι νικημένοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη θὰ φανοῦμε νὰ θελήσομε νὰ καταδικάσομε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας, πράγμα, νομίζω, πού κάνει ἀναγκαῖο τὸ ἔγκλημα. Γιατί, ἂν γι' αὐτὰ πού δὲν θεωροῦμε ἀνεκτὸ νὰ ἐλεγχόμαστε, ὅταν σφάλλομε καί χωρὶς μιὰ τέτοια αἰτία, πῶς δὲν εἶναι τελείως ἀσυγχώρητο, ὅταν φανεῖ πῶς λόγω δωροδοκίας προτιμοῦμε τὴν κακὴ φήμη;

Κι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῆς πόλης, ἐπειδὴ δέχθηκε κάποια δωρεὰ ἀπὸ τὸν βασιλιά, ἐπιχειροῦσε νὰ ἀθετήσῃ τὴν ἀπόφαση τῆς πόλης ἢ τολμοῦσε νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχία, δὲν θὰ ὀργιζόσασταν ἄραγε καί δὲν θὰ ἀπαιτούσατε νὰ τιμωρηθοῦν αὐτοὶ πού ἐπιχειροῦσαν νὰ ἀναιρέσουν ὅσα εἶχατε ἀποφασίσει; Ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸ ἀκριδῶς θὰ κάνατε. Ἄν λοιπὸν δὲν θὰ συγχωρούσαμε σὲ ἄλλους νὰ ἀναιρέσουν κάτι ἀπὸ τὰ δικά σας, θὰ φανεῖτε ὅτι τὸ κάνατε αὐτὸ οἱ ἴδιοι; Καί γιὰ τὰ πλημμελήματα πού διέπραξε κάποιος δὲν θὰ μπορούσατε νὰ δεχθεῖτε νὰ μὴν τιμωρηθεῖ αὐτός, θὰ θεωρήσετε καλὸ νὰ τὰ πράξετε αὐτὰ τὰ πλημμελήματα οἱ ἴδιοι μὲ τὴ θέλησή σας; Καί πρέπει βέβαια νὰ προσέχομε νὰ μὴν πράττομε ὅλα ὅσα εἶναι καί θεωροῦνται φαῦλα, περισσότερο ὁμως ἐκεῖνα πού ὁ ἴδιος προηγούμενος καταδίκασα. Γι' αὐτὰ δηλαδή πού κάποιος φαίνεται πῶς ἀγανακτεῖ, γιατί εἶναι φαῦλα, ἂν συλληφθεῖ νὰ πράττει τὰ ἴδια, ἀποδεικνύεται πῶς εἶναι φιλόνικος μαζί καί πονηρός· πονηρός, ἐπειδὴ φανερώνεται ὅτι πράττει αὐτὰ πού δὲν πρέπει, καί φιλόνικος, ἐπειδὴ ζητεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ αὐτὰ πού μὲ τὰ λόγια προσποιεῖται ὅτι μισεῖ, ἐνῶ μὲ τὰ ἔργα τὰ ἐπιδιώκει.

Πές μου, ἂν θέλεις, τὰ λόγια τῶν νομοθετῶν· μαζί μ' αὐτὰ ἀπαρίθμησέ μου ἂν θέλεις καί τὰ τρόπαια τῆς πόλης· γιατί ἐγὼ ὀνομάζω τὰ κατορθώματα τῆς πόλης νόμους πολεμικούς. Τί λοιπὸν τώρα ἐπιδιώκεται μὲ ὅλα αὐτά; Νὰ μὴ συνθηκολογοῦμε μὲ τοὺς βαρβάρους, νὰ τοὺς μισοῦμε ὡς καταστροφεῖς, νὰ θεωροῦμε ὅτι δὲν ἐπιδέχεται συνθηκολόγησι ὁ πόλεμος μὲ τοὺς ἐχθρούς. Καί πολὺ εὐλογα. Γιατί

ζον, παρὰ τούτων αἰεί τι κακὸν προσδοκήσαντες νόμῳ τὸ μὴ παθεῖν ἐφυλάξαντο, μέγιστον εἶναι τῆς πόλεως φυλακτήριον τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἠγησάμενοι. Εἰώθασι γὰρ οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς πλεονεξίαν τὰ πάντα βλέποντες πλείονα κερδαίνειν ἐπὶ φιλίας προσχήματι τῶν ὅτε φανερῶς ὡμολόγουν τὸν πόλεμον. Ψηφίσματα γὰρ Ἀθηναίων ἐγὼ καλῶ τὰ τοῦ θεοῦ Πυθίου μαντεύματα. Πολέμιος ὁ Πέρσης οὐ καθ' ἓνα καιρὸν οὐδὲ χρόνον, οὐδὲ παρ' αὐτὴν μόνην τὴν τοῦ πολέμου καταβολήν, ἀλλ' εἰς πάντα τὸν βίον τῆς πόλεως. Οὐ γὰρ Πλαταιᾶς μόνας κατέσκαψε, καὶ δῆμον εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολέμους ἀτόκλητον ἐποίησεν ἄπολιν. Οὐ γὰρ ἃ πέπονθε βασιλεὺς, ταῦτα διαλογιζομένους ἐκεῖνον ἀπαλλάττειν τῆς μέμψεως δεῖ, ἀλλ' ἅπερ ἂν κρατήσας ἔδρασεν ἐν κῶ λαβόντας, πᾶσαν ἤττω νομίζειν δίκην τῆς ἀξίας κομίζεσθαι. Οὐδὲ δίκαιον τὰ αὐτὰ μὴ δρᾶσαι κρατήσαστας, ἅπερ ἠττηθέντες ὑπὸ τῶν κεκρατηκότων ἂν ἐπάθομεν. Ὁ γὰρ πρὶν ἀνενεγκεῖν αὐθις τοὺς ἐναντίους ἀφ' ὧν ἐσφάλησαν ἐπεξιῶν καὶ τιμωρούμενος, οὐδὲ ἐκείνοις καιρὸν ἐπὶ τῆς ἀμύνης ἐνδίδωσι, καὶ πᾶσαν ἑαυτῷ προξενεῖ τοῦ μήτι παθεῖν ἀσφάλειαν, οἷς κατὰ καιρὸν ἐπέξεισι, τούτοις περιγράφων ἅπασαν τὴν ἐν ὑστέρω παρὰ τῶν πεπονθότων ἐπίδοσιν

Καί φασι· Δωρεᾶς τῷ δήμῳ βασιλεὺς πέπομφε. Κυρσίλου μοι λέγεις ῥήματα, καὶ πονηρᾶς εἰ̄ δημηγορίας διάδοχος, καὶ ταῦτα λέγειν ἐν Ἀθήναις ἐπικεχείρηκας, ἐφ' οἷς τῷ προειπόντι τάφον ἐποιήσαμεν τὸν τόπον ἐφ' οὗπερ εἰσθήκει φθεγγόμενος. Ἀδήλου δὲ ὄντος τίνα τρόπον ἢ ναυμαχία κριθήσεται, οὐ δὴ καλόν, ἀφ' ὧν εὐδοκμοῦντες φαινόμεθα καὶ μεθ' ὧν ἐπιτηδευμάτων διαγεγόναμεν, ἄκυρα ποιεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βουλευέσθαι. Οἷς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγος τῆς ἀρετῆς λόγος, οὐ μέγας τούτοις οὐδὲ σφαλεῖσιν ὁ κίνδυνος, οἷς δὲ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα παραδείγματα τῆς ἀρετῆς ἔστηκε, τίς συγγνώμη παρὰ τοῖς ἔξωθεν, εἰ τοῖς

αὐτοὺς πού θεωροῦσαν κατὰ φυσικὸ λόγον ἐχθροὺς τους, περιμένον-
τας ἀπὸ αὐτοὺς πάντοτε κάποιο κακό, κατοχυρώθηκαν μὲ νόμο νὰ
μὴν τὸ πάθουν, νομίζοντας πὼς εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο προφυλακτῆριο
τῆς πόλης ἢ ἀπιστία πρὸς αὐτούς. Γιατὶ συνηθίζουν, ὅσοι ἀπὸ τοὺς
ἀνθρώπους εἶναι πονηροὶ καὶ βλέπουν τὰ πάντα ὡς ἀφορμὴ γιὰ
πλεονεξία, νὰ κερδίζουν περισσότερα μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας,
ἀπὸ ὅσα κέρδιζαν ὅταν ἦταν ταγμένοι φανερὰ ὑπὲρ τοῦ πολέμου.
Γιατὶ τὶς μαντεῖες τοῦ Πύθιου θεοῦ ἐγὼ τὶς ὀνομάζω ἀποφάσεις τῶν
Ἀθηναίων. Οἱ Πέρσες δὲν ἦταν ἐχθρὸς μας σὲ μιὰ περίπτωσι μόνον
καὶ ἓνα χρονικὸ διάστημα, οὔτε μόνον στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ
σὲ ὅλη τὴ ζωὴ τῆς πόλης. Γιατὶ δὲν κατεδάφισε τὶς Πλαταιὲς μόνον
καὶ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὶς ἐστίες τους ἓνα λαὸ πού ἦταν αὐτόκλητος
στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐλευθερία. Δὲν πρέπει δηλαδὴ σκεπτόμενοι τί
ἔπαθε ὁ βασιλιάς, νὰ τὸν ἀπαλλάσσομε ἀπὸ τὴ μομφή, ἀλλὰ βάζο-
ντας στὸ νοῦ μας τί θὰ ἔκανε ἂν ἐπικροτοῦσε, νὰ θεωροῦμε ὅτι ἔλαβε
κατώτερη τιμωρία ἀπὸ ὅση τοῦ ἄξιζε. Οὔτε εἶναι σωστὸ νὰ μὴν πρά-
ξομε, ἀφοῦ ἐπικρατήσαμε, τὰ ἴδια πού θὰ παθαίναμε ἀπὸ τοὺς νικη-
τὲς μας. Γιατὶ αὐτὸς πού ἐπιτίθεται καὶ τιμωρεῖ τοὺς ἐχθροὺς του
πρὶν ἀναλάβουν πάλι ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τους, οὔτε καιρὸ τοὺς δίνει
νὰ ἀμυνθοῦν, καὶ ἀσφαλίζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του νὰ μὴν πάθει κάτι
ἀπὸ αὐτοὺς ἐναντίον τῶν ὁποίων κάποτε ἐπιτίθεται, περιορίζοντας
ἀπὸ τοὺς παθόντες ὅλη τὴ μετέπειτα ἐπιτυχία τους.

Ἄλλὰ λένε· Ὁ βασιλιάς ἔστειλε δωρεὰς στὸ λαό. Μοῦ ἐπαναλαμ-
βάνεις τὰ λόγια τοῦ Κυροίλου καὶ εἶσαι διάδοχος πονηρᾶς δημιουργο-
ρίας, καὶ ἐπιχειρήσεις νὰ προτείνεις στὴν Ἀθήνα αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα
κάνναμε, ἐκείνου πού τὰ εἶπε πρῶτος, τάφο τὸν τόπο ὅπου στεκόταν
μιλώντας. Κι ἐπειδὴ ἦταν γνωστός ὁ τρόπος κατὰ τὸν Ὅποιο θὰ κρι-
νόταν ἢ ναυμαχία, δὲν εἶναι καλὸ νὰ διαγραφῶμε ἐπὶ τοῦ παρόντος
ἀπὸ τὴ σκέψις μας τὰ κατορθώματά μας ἀπὸ ὅσα φαινόμενα νὰ
ἔχομε ἐπιτυχία καὶ μὲ ὅσα περᾶσαμε στὴ ζωὴ μας. Γιατὶ ὅποιοι ἀπὸ
τὴν ἀρχὴν ἐπαινέθηκαν λίγο γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, ἀκόμα καὶ ἂν σφά-
λουν σὲ κάτι δὲν ἀντιμετωπίζουν μεγάλο κίνδυνο, ὅποιοι ὅμως
ἔχουν νὰ παρουσιάσουν τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα παραδείγματα τῆς
ἀρετῆς τους, πὼς νὰ συγχωρηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἂν φανοῦν ὅτι

τελευταίοις ἀφανίζοντες τὴν ἔμπροσθεν δόξαν ἐλέγχονται; Πᾶς γὰρ ἐμοὶ Ξέρξου πρὸς δωρεάν καὶ χάριν ἐγγύτερος. Ἔτι τοίνυν, εἰ μὲν προῖκα παρείχε τὴν δωρεάν, ἦν ἂν τις λόγος ἴσως τοῖς βασιλεῖ συναγορεύουσι· καίτοι γε οὐδὲ τοῦτο τῶν Ἀθηναίων ἄξιον.
 5 Εἰ δ' ἀνταιτεῖ χάριν παρὰ τῆς πόλεως, εὐδηλον δήπουθεν ὡς οἷς παρ' ἡμῶν ἀντ' ἐκείνων τυχεῖν ἐσπούδασε, τούτοις ἐπιδείκνυσι μηδὲν αὐτὸς χαριζόμενος. Εἰ δὲ ἀπλῶς διδόντος λαβεῖν οὐκ εὐλογον, πῶς οὐ πλέον, ὅτε μηδὲ προῖκα τὴν δωρεάν, ἀλλ' ἐπ' ἀντιδόσει τοσαύτη, ἧ καὶ αὐτὸς δῆλός ἐστιν ἃ δίδωσιν ὁμολογῶν ἀνταλ-
 10 λάξασθαι;

Φέρε δὴ καὶ αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις σκεψώμεθα. Ἀντικαταστήσω, φησὶν, οἷς ἐλυμηνάμην κατὰ τὸν πόλεμον. Αὐτὴν μοι λέγεις τοῦ πολέμου τὴν πρόφασιν, καὶ μάχης μᾶλλον ἢ διαλλαγῆς μοι ἀναγινώσκεις συνθήματα, καὶ λανθάνεις οἷς διαλλάξει βασι-
 15 λεῖ τὴν πόλιν ἐσπούδακας, τούτοις ἡμᾶς ἐγείρων πλέον ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ὡ τῶν ἀνομοίων ῥημάτων· λυμεῶνά μοι τὸν αὐτὸν προσαγορεύεις καὶ φίλον, αὐτόχειρα καὶ πάλιν ἔνσπονδον τὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεις ἐπιστολὴν μεστὴν ἀδικημάτων καὶ δωρεῶν, μίγνυς τὰ ἄμικτα πάθη, [δωρεάς], χάριτας, συμφορὰς, βαρβάρους,
 20 Ἑλληνας καὶ τῶ μὲν δοκεῖν σπουδάζεις ὑπὲρ τῆς πόλεως, τὸ δ' ἀληθές, βασιλεῖ ποιεῖς φιλοτιμίας ὑπόθεσιν τὸ πτώμα τῆς πόλεως. Τί οὖν; οὐκ ἐπὶ τὰς τριήρεις ἴμεν, ἀλλ' ἀνεχόμεθα προφέροντος ἡμῖν βασιλέως τὴν πόρθησιν; Ἐπολυπραγμόνησέ μου Ξέρξης τὰ διηγήματα, ὥσπερ καὶ τοῖς ἐγκωμίοις πολεμῆσαι θέ-
 25 λων τῆς πόλεως. Εἰ μὲν οὖν παρ' ἐτέρου μὲν ἦν τὸ ἀδίκημα, παρ' ἐτέρου δὲ ἡ χάρις, τῶ μὲν ἐχρῆν ὡς πολεμῖω χρῆσθαι, τὸν δὲ ὡς εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, εἰ δὲ ὁ αὐτὸς ἀμφότερα, τί μᾶλλον εἰδέναι χάριν ἀνθ' ὧν ὑπισχνεῖται προσηῆκεν ἢ τιμωρίαν ἀπαιτεῖν ἐφ' οἷς ἀδικῶν ἐλέγχεται;

30 Τίνα δὲ καὶ τὰ λελυμασμένα καλεῖ; Ἀφοσιοῦται γὰρ καὶ διὰ

μέ τήν τελευταία συμπεριφορὰ τους ἀφανίζουν τήν πρώτη δόξα; Γιατί κατὰ τή γνώμη μου καθένας εἶναι πλησιέστερος πρὸς τή δωρεὰ καί τή χάρη τοῦ Ξέρξη. Καί ἀκόμα, ἂν ἔκανε χάρισμα τή δωρεά του, θὰ ὑπῆρχε ἴσως κάποια δικαιολογία γι' αὐτούς πού συνομλοῦν μέ τὸ βασιλιᾶ, ἂν καί βέβαια οὔτε κι αὐτὸ εἶναι ἀντάξιο τῶν Ἀθηναίων. Ἄν ὅμως ζητᾶ ἀντίχαρη ἀπὸ τήν πόλη, εἶναι ἀσφαλῶς ὀλοφάνερο ὅτι μ' αὐτὰ πού διάσθηκε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ τή δωρεά του, μέ αὐτὰ δείχνει ὅτι ὁ ἴδιος δέν χαρίζει τίποτε. Κι ἂν δέν εἶναι σωστό νὰ λάβουμε τή δωρεά ὅταν τήν κάνει ἔτσι ἀπλά, πῶς δέν εἶναι περισσότερο εὐλογο ὅταν δέν χαρίζει τή δωρεά του, ἀλλά ζητεῖ ἀντιδωρεά τόση, μέ ὅση φανερά καί ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι θ' ἀνταλλάξει ὅσα δίνει;

Ἐμπρὸς λοιπόν νὰ ἐξετάσουμε καί τίς ἴδιες τίς ὑποσχέσεις. Θὰ σᾶς ἀντικαταστήσω, λέγει, ὅσα κατέστρεψα κατὰ τὸν πόλεμο. Μοῦ ἀναφέρεις τήν ἴδια τήν προῖφαση τοῦ πολέμου καί μοῦ διαβάξεις συνθήματα μάχης μᾶλλον, παρὰ συμφιλίωσης, καί ξεχνᾶς ὅτι μέ ὅποια προσπάθησες νὰ συμφιλιώσῃς τήν πόλη μέ τὸν βασιλιᾶ, μ' αὐτὰ προσπαθεῖς νὰ μᾶς διεγείρῃς περισσότερο γιὰ πόλεμο. Τί ἀνόμοια ἀλήθεια λόγια! Τὸν ἴδιο μοῦ τὸν ὀνομάζεις καταστροφέα μου καί φίλο, φονέα μου καί πάλι σύμμαχο. Μοῦ διαβάξεις τήν ἴδια ἐπιστολή γεμάτη ἀπὸ ἀδικίες καί δωρεές, ἀναμιγνύοντας πράγματα πού δέν σμίγουν, χάρες, συμφορές, βαρβάρους, Ἕλληνες, καί φαινομενικά βέβαια φροντίζεις γιὰ τήν πόλη, στήν πραγματικότητα ὅμως κάνεις ἀφορμὴ φιλοδοξίας τοῦ βασιλιᾶ τήν πτώση τῆς πόλης. Γιατί λοιπόν δέν βαδίζουμε στίς τριήρεις, ἀλλά περιμένουμε νὰ προκαλέσει ὁ βασιλιάς τήν ἐκπόρθηση τῆς πόλης μας; Ἐξέτασε ὁ Ξέρξης μέ λεπτομέρεια τήν ἱστορία μας, σὰ νὰ ἤθελε νὰ πολεμήσῃ καί μέ ἐγκώμια τήν πόλη. Ἄν βέβαια τὸ ἀδίκημα προερχόταν ἀπὸ ἄλλον, καί ἀπὸ κάποιον ἄλλον ἢ χάρη, τὸν ἕνα ἔπρεπε νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουμε ὡς ἐχθρό, καί τὸν ἄλλον νὰ τὸν ἀνταμείψουμε ὡς εὐεργέτη. Ἐφόσον ὅμως ὁ ἴδιος ἦταν καί τὰ δύο, τί ἦταν περισσότερο πρέπον, νὰ τοῦ ἀναγνωρίζουμε χάρη γιὰ τίς ὑποσχέσεις του, ἢ νὰ ζητοῦμε τήν τιμωρία του γιὰ ὅσα ἀποδεικνύεται ὅτι μᾶς ἀδικεῖ;

Καί ποιὰ εἶναι αὐτὰ πού τὰ ὀνομάζει κατεστραμμένα; Γιατί καί

τῶν γραμμάτων τὴν χάριν. Τὰς Ἀθήνας πάντως ἀνοικιεῖν ἐπαγ-
 γέλλεται τοῦτο γὰρ ὑπαινίττεται δήπου, κἂν μὴ τολμᾷ φανερῶς
 ὀνομάζειν τῷ ῥήματι. “Ἀθήνας ἀνοικιῶ”, φησί. Σὺ τὴν τῆς Ἀ-
 θηναῖς πόλιν; Σὺ τὴν Θησεῶς καὶ Κέκροπος; Εἶτα σιωπηθήσον-
 5 ται Ἐριχθόνιοι καὶ Κέκροπες, ἔτι δὲ Θησεῖς καὶ Κόδρου; Πάντα
 δὲ ἔσται Ξέρξης τῇ πόλει, οἰκιστῆς, ἀρχηγέτης, τῶν ἐπαίνων, τῶν
 ἐγκωμίων ὑπόθεσις; Οἴμοι τῶν κακῶν ἠττημένος μου Ξέρξης
 λαμβάνει τὴν πόλιν. Τί δ’ ἂν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κατὰ τῶν Ἑλλήνων
 συστρατεύεσθαι κελεύῃ; Οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον τῷ τοσαύτην ἐν-
 10 δεικνυμένῳ περὶ τὴν πόλιν μεγαλοψυχίαν μὴ πάντα τρόπον συν-
 αγωνίζεσθαι. Καλὰς γε (οὐ γάρ,) τότε καὶ τῶν τροπαίων ἀξίας
 τῶν ἐγηγερμένων τὰς παρατάξεις παραταξόμεθα, ὑπὸ Ξέρξη
 στρατηγῷ τοὺς κατὰ τῶν ὁμοφύλων πολέμους ἐκφέροντες. Δί-
 οὺς ὤφθη Πέρσαις ἀντὶ νικηφόρου σχῆμα δραπέτου καὶ φυγά-
 15 δος περικείμενος, τούτοις πόλιν οἰκίζειν, τούτους εὐεργετεῖν ἀνέ-
 ξεται; Εἰ μὲν γὰρ εὐθύς ἀναμάχεσθαι τοῖς ὅπλοις τὴν ἠτταν ἐπί-
 στευεν, ἐστράτευσεν ἂν, οὐκ ἐπρεσβεύετο· ἐπεὶ δὲ ἀπογινώσκει
 τῶν δυνάμεων, τὴν ἀπάτην τέως ἀντὶ τῶν ὅπλων προδέβληται.
 Ἔτι τοίνυν καὶ διαβάλλειν πρὸς τοὺς Ἑλληνας τὴν πόλιν ἐσπού-
 20 δασεν, ἵνα ἐρήμους τῆς παρ’ ἐκείνων συμμαχίας ἐργασάμενος,
 πρὸς μόνους ἡμᾶς ὕστερον ἐξενέγκῃ τὸν πόλεμον. Καὶ μὴν ἐξ αὐ-
 τῶν τῶν ῥημάτων δηλὸς ἐστὶ πρὸς τὴν δωρεὰν ἀφοσιούμενος.
 Τοῦ μὲν γὰρ ἀνοικίσει τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν θέλοντος ἔργον
 ἦν αὐτὸ τοῦτο σαφῶς ἐγγράψαι τοῖς γράμμασιν, ὃ δὲ τοῦτο μὲν
 25 οὐκ εἰπὼν, ἀπλῶς δὲ ἀντικαταστήσαι φήσας οἷς ἐλυμήνατο κατὰ
 τὸν πόλεμον, τῇ τοῦ προσρήματος ἀμφιβολία καλῶς ὃ κακουργεῖ
 διὰ τῶν γραμμάτων δεδήλωκε.

Τί δὲ ἦν τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας τὸ ἐπίσημον; Σεμνότης οἰ-
 κοδομημάτων, πανταχοῦ τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς ὑπομνήματα, ὃ πα-
 30 ρὰ τῆς φύσεως κόσμος μεῖζον τοῦ παρὰ τῆς τέχνης προστιθεῖς τῇ
 πόλει τὸ κάλλος. Οἷα μὲν ἰδεῖν ἀκρόπολις, οἷον ἄλλο θεῶν μετ’

τὴν ἐπιστολὴν ὑπόσχεται ὅτι δίκαια θὰ ἐκπληρώσει τὴ χάρη. Ὅπως δὴποτε ὑπόσχεται νὰ ἀνοικοδομήσει τὴν Ἀθήνα· γιατί αὐτὸ ὑπαινίσσεται, κι ἄς μὴν τολμᾶ νὰ τὸ πεῖ φανερὰ μὲ τὸ ὄνομά του. “Θὰ ἀνοικοδομήσω”, λέγει, “τὴν Ἀθήνα”. Ἐσὺ τὴν πόλη τῆς Ἀθηνᾶς; Ἐσὺ τὴν πόλη τοῦ Θησεᾶ καὶ τοῦ Κέκροπα; Καὶ θὰ περιπέσουν στὴ σιωπὴ οἱ Ἐριχθόνιοι καὶ οἱ Κέκροπες, κι ἀκόμα οἱ Θησεῖς καὶ οἱ Κόδροι; Κι ὁ Ξέρξης θὰ εἶναι τὰ πάντα γιὰ τὴν πόλη, οἰκιστὴς καὶ ἀρχηγέτης, ἀφορμὴ γιὰ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰ ἐγκώμια; Ἀλλοίμονο, τί συμφορὰ! Νικημένος ἀπὸ ἑμένα ὁ Ξέρξης παίρνει τὴν πόλη. Τί ὅμως ἂν καὶ ἑμᾶς τοὺς ἴδιους μᾶς προστάξει νὰ συστρατευθοῦμε μαζί του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων; Γιατί ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δίκαιο νὰ μὴ συναγωνιζόμαστε μὲ κάθε τρόπο μαζί μ’ ἐκεῖνον ποὺ δείχνει τόση μεγαλοψυχία γιὰ τὴν πόλη μας! Θὰ κάνομε τότε τέλειους στρατοὺς (ἔτσι δὲν εἶναι;) ἀντάξιους τῶν τροπαίων ποὺ ὑψώσαμε παλαιά, πολεμώντας ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγία τοῦ Ξέρξη ἐναντίον τῶν ὁμοεθνῶν μας. Ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαιτίας τους τὸν εἶδαν οἱ Πέρσες μὲ μορφὴ ὄχι νικητῆ, ἀλλὰ δραπέτη καὶ φυγάδα, αὐτοὶ θὰ τὸν δοῦν νὰ οἰκοδομεῖ τὴν πόλη, αὐτοὺς θὰ ἀνεχθεῖ νὰ τοὺς εὐεργετήσῃ; Γιατί, ἂν πίστευε ὅτι θὰ ἀνέτρεπε τὴν ἤττα μὲ τὰ ὄπλα, θὰ ἔκανε ἐκστρατεία, δὲν θὰ ἔστελνε πρεσβεῖα, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμή του, τώρα ἀντὶ τὰ ὄπλα, στρέφεται στὴν ἀπάτη. Ἀκόμα δὲν παρῆλειψε νὰ διαβάσει τὴν πόλη μας στοὺς ἄλλους Ἕλληνες, ὥστε, ἀφοῦ μᾶς ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὴν συμμαχία τους, νὰ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμο μόνο ἐναντίον μας. Ὅμως ἀπὸ τίς ἴδιες τίς λέξεις εἶναι φανερὸ ὅτι προσφέρει τὴ δωρεὰ γι’ ἀπόδοση δικαιοσύνης. Γιατί ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς δικῆς μας πόλης εἶναι πράξις κάποιου ποὺ θέλει νὰ τὴ γράψῃ μὲ σαφήνεια μέσα στὰ γράμματα. Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶπε αὐτὸ τὸ πρῶγμα, ἀλλ’ ἀπλῶς ὅτι θ’ ἀντικαταστήσῃ ὅσα κατέστρεψε, καὶ μὲ τὴν ἀμφίβολη διατύπωσή του δήλωσε μὲ τὸ γράμμα μὲ τρόπο κακὸ τὸ κακὸ ποὺ σκεφτόταν.

Ποιὸ ὅμως ἦταν τὸ διακριτικὸ τῆς πόλης μας; Ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν οἰκοδομημάτων, τὰ μνημεῖα σὲ κάθε μέρος τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς μας, ἡ ἐξαιρετικὴ φύση τῆς ποὺ προσθέτει στὴν πόλη μεγαλύτερη ὁμορφιὰ ἀπὸ ὅση τῆς δίνει ἡ τέχνη. Ποιὰ δηλαδὴ εἶναι ὡς πρὸς τὴ

οὐρανὸν ἐνδιαίτημα. Οἷος δὲ ὁ τῆς Πολιάδος νεώς, καὶ τὸ πλησίον τὸ Ποσειδῶνος τέμενος. Συνήψαμεν γὰρ διὰ τῶν ἀνακτόρων τοὺς θεοὺς ἀλλήλοις μετὰ τὴν ἄμιλλαν. Οὐ λαμβάνω παρὰ ἀνδρὸς τὸν τελετῆς τόπον ὃν εἶργει τῆς τελετῆς τῆς ἡμετέρας τὸ κήρυγμα. Τίς ἀναστήσει τοὺς ἄνδρας, οὓς ἀπολώλεκε; Τίς τὰ σώματα τῶν πεσόντων, οἷς οὗτος κατὰ τοὺς πολέμους λελύμανται; Ἄνδρες γὰρ, φησὶν, αἱ πόλεις, οὐκ οἰκοδομήματα. Εἰ δὲ τὰ λελυμασμένα ἡμῖν ἀποδώσειν ἐπαγγέλλεται, τούτων δὲ τὰ μὲν οὐδ' ὅλως ἐγχωρεῖ λαβεῖν, τὰ δὲ τοῖς διεφθαρμένοις οὐχ ὅμοια, πῶς οὐκ ἀδύνατος ἐλέγχεται τοῖς πᾶσιν ἢ περὶ τούτων ὑπόσχεσις; Οὐκ ἤνεγκαν οὐδὲ τριακοσίους ἐκεῖνοι Λακεδαιμονίων ἐν Πύλαις, ἀλλ' ἐν ὀφθαλμοῖς βασιλέως ἔπιπτον αἱ τοσαῦται μυριάδες πρὸς ἓνα λόχον ὑπὸ μαστίγων παραταπτόμενοι. Αὐτὸς ἡμᾶς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καλεῖ βασιλεύς, οἷς παραιτεῖται τὰς μάχας, τούτοις ἀκίνδυνον εἶναι τὸν πρὸς αὐτὸν δεικνύων πόλεμον. Λόχος εἷς πρὸς ὅλην τὴν Ἀσίαν παραταπτόμενος καὶ τριακόσιοι Σπαρτιᾶται κλείοντες πρότερον μὲν τοῖς ὅπλοις, ὕστερον δὲ τῷ θανάτῳ τὰς Πύλας, σεμνότερον ἡγείρατε τροπαίου τὸ πολυάνδριον.

Ἐγὼ καὶ ὑπὲρ Θηβαίων ἀπαιτῆσαι δίκας ἐσπούδακα. Δῆμος Ἕλληνα διὰ Πέρσας τοῦ κοινοῦ γένους προδοσίαν κατέγνωσται, καὶ πόλις ἐμὴ Περσικὸν ἐδέξατο κατὰ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον. Κέρδος οὐκ Ἀθηναίων μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων, Πέρσαι νικώμενοι. Εἴθε καὶ εἰς Πύλας ἀπηντήσαμεν τρόπαιον ἂν ἐδείκνυσαν νῦν ἀντὶ τοῦ τάφου Λακεδαιμόνιοι. Ἐπὶ Ξέρξην καλῶ, ἐπὶ Ξέρξην, Ἄπολλον, τὸν μέχρι τῶν ἀδύτων στρατεύσαντα, τὸν τοῖς ἱεροῖς σου τρίποσι τὸ πῦρ προσάγειν φιλονεικήσαντα, δι' ὃν ἐκίνησας φάσματα. Δοῦναι θέλω καὶ τοῖς χωρίοις ἀπὸ τῶν ἐμῶν κατορθωμάτων ὀνόματα, καὶ τὰ πελάγη καὶ τοὺς ποταμοὺς ἀπὸ τῶν ἐμῶν τροπαίων μᾶλλον ἢ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων προσαγορεύεσθαι. Πότε οὖν ἢ πόθεν ἀνοικιοῦμεν

θέα ἢ ἀκροπόλη, σὰ μιὰ ἄλλη μετὰ τὸν οὐρανὸ κατοικία τῶν θεῶν! Πόσο ὠραῖος ὁ ναὸς τῆς Πολιάδας Ἀθηνᾶς²⁹ καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνα. Γιατὶ συνδέσαμε μεταξὺ τους τοὺς θεοὺς μὲ τὰ ἀνάκτορά τους μετὰ τῆ φιλονεικία τους. Δὲν παίρνω ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο τὸν τόπο τῆς τελετῆς, μας, τὸν ὁποῖο ἐμποδίζει ὁ κήρυκας τῆς τελετῆς μας. Ποιὸς θ' ἀναστήσει τοὺς ἄνδρες ποὺ ὀδήγησε στὸν θάνατο; Ποιὸς θὰ φέρει στὴ ζωὴ τὰ σώματα ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν καὶ τὰ ὅποια αὐτὸς κατέστρεψε κατὰ τοὺς πολέμους; Οἱ πόλεις, λένε, εἶναι οἱ ἄνδρες τους, ὄχι τὰ οἰκοδομήματα. Ἄν ὅμως ὑπόσχεται ὅτι θὰ μᾶς ἀποδώσει ὅσα καταστράφηκαν, κι ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα δὲν γίνεται καθόλου νὰ τὰ λάβουμε κι ἄλλα δὲν εἶναι ὅμοια μ' αὐτὰ ποὺ ἔχουν καταστραφεῖ, πῶς δὲν ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅλα ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ ὑπόσχεση γι' αὐτὰ; Αὐτοὶ δὲν ἀντεξάν οὔτε τριακόσιους Λακεδαιμόνιους στίς Θερμοπύλες, ἀλλὰ μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ βασιλιᾶ ἔπεφταν οἱ τόσες μυριάδες ποὺ εἶχαν ἀντιπαραταχθεῖ μὲ τῆ ἀπειλὴ τοῦ μαστιγίου σ' ἓνα λόχο ἀνδρῶν. Ὁ ἴδιος βασιλιάς μᾶς καλεῖ στὴν Ἀσία μὲ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἀποτρέπει τίς μάχες, μὲ αὐτοὺς δείχνοντας ὅτι εἶναι ἀκίνδυνος ὁ πόλεμος πρὸς αὐτόν. Ἐνας λόχος ποὺ ἀντιπαρατάχθηκε σ' ὅλη τὴν Ἀσία καὶ τριακόσιοι Σπαρτιάτες ποὺ ἔκλεισαν τίς Θερμοπύλες μὲ τὰ ὅπλα πρῶτα κι ἔπειτα μὲ τὸ θάνατό τους, ὑψώσατε πρὸ μεγαλόπρεπο πολυάνδριο ἀπὸ τὸ τρίπαιο.

Ἐγὼ καὶ γιὰ τοὺς Θηβαίους θεώρησα καλὸ νὰ ζητήσω τιμωρία. Ἐνας δῆμος Ἑλληνικὸς ἕξαιτίας τῶν Περσῶν καταδικάσθηκε γιὰ προδοσίαν τοῦ κοινοῦ γένους καὶ ἡ δική μου πόλη δέχθηκε νὰ στρατευθεῖ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Κέρδος ὄχι μόνον τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ κοινὸ κέρδος ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἦταν νὰ νικηθοῦν οἱ Πέρσες. Μακάρι νὰ τοὺς ἀντιμετωπίζαμε καὶ στίς Θερμοπύλες. Θὰ ἔδειχναν τώρα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἓνα λαμπρὸ τρίπαιο ἀντὶ τοῦ τάφου. Κάνω προσκλητήριον ἐναντίον τοῦ Ξέρξη, Ἀπόλλωνα, ποὺ ἐξεστράτευσε ὡς τὰ ἄδυτὰ σου, ποὺ ἐπιχείρησε νὰ βάλει φωτιὰ στοὺς ἱεροὺς τρίποδες σου κι ἕξαιτίας του κινητοποίησες τὰ φαντάσματὰ σου. Θέλω νὰ δώσω καὶ στοὺς τόπους ὀνόματα ἀπὸ τὰ κατορθώματά μου, καὶ τὰ πελάγη καὶ οἱ ποταμοὶ νὰ ὀνομάζονται ἀπὸ τὰ δικά μου τρίπαια μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά τους. Πότε

τὴν πόλιν; ὑπέκρουσέ τις. Ποίαν γὰρ ἐπιζητεῖς ἔτι πόλιν, τὰς τρι-
 ἡρεῖς ἔχων, τῆς νέας πόλεως οἰκιστὴν ἔχων τὸν Πύθιον; Προβάλ-
 λεται δὲ αὐτῆς ἀντὶ μὲν τειχῶν τὴν θάλασσαν, ἀντὶ δὲ πύργων τὰς
 νήσους, ἀντὶ δὲ κόσμου τὰ τρόπαια. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ὄρους αὐτῆς
 5 ἐπιζητεῖς μαθεῖν, περιέλθε κύκλῳ τῷ λογισμῷ τὴν οἰκουμένην
 ἅπασαν, καὶ γῆν ὄση βατή, καὶ θάλασσαν ὀπόση πλόϊμος· οὗτοι
 τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐπὶ Θεμιστοκλέους οἱ ὄροι. Ἀπαιτήσω Ξέρξην
 ἀντὶ τοῦ θαλλοῦ τῆς Ἀθηναῖς τὴν πλάτανον, ἵνα δύο βλέπηται
 τῆς θεοῦ κατὰ τὴν ἀκρόπολιν τρόπαια, κατὰ μὲν Ποσειδῶνος ὁ
 10 θαλλός, κατὰ δὲ τῶν βαρβάρων ἡ πλάτανος.

Ἐκ τοῦ Πολεμαρχικοῦ.

Τὸ προοίμιον.

Οὐ τοῖς ψέγουσι τὸν νόμον τῶν ἐπὶ τοῦ μνήματος εἰωθότων
 λέγειν, ἀλλὰ τοῖς ἐπαινοῦσι συνθήσομαι. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὴν τοῦ
 15 λέγειν ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ λαβόντας, κατ' αὐτοῦ τῆ παρὰ τοῦ λέ-
 γειν ἐξουσία χρῆσθαι. Τὸν γὰρ ἐκ τοῦ θανάτου φόβον ὁ νομοθέ-
 τῆς τῆ παρὰ τοῦ λόγου τιμῆ παραμυθούμενος, ἄσκητον πᾶσι τὴν
 τόλμαν τὴν ὑπὲρ τῶν κινδύνων καθίστησιν. Ἡ δὲ τῶν ἐγκωμίων
 ἀρχὴ τῷ μὲν δοκεῖν κοινὴ πρὸς ἅπαντας, τὸ δ' ἀληθὲς τῶν ἀν-
 20 δρῶν τούτων ἐξαίρετος. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν σπου-
 δάζοντες, ἵνα τὸ γένος ὑμνήσωσιν, εἰς προγόνων τινὰς εὐφημίας
 τὴν τοῦ λέγειν φύσιν ἀναδιβάξουσιν, ἢ τὴν γῆν ὅθεν οἱ πρόγονοι
 τῶν ἐπαινουμένων ἐγένοντο. Πάντες γὰρ ἐπιεικῶς οἱ πρόγονοι
 τῶν πανταχοῦ θαυμαζομένων ἐπήλυδες. Οὐ μὴν καὶ κατὰ τούτων
 25 ὁ νόμος οὗτος νενίκηκεν, ἀλλ' ὁμοῦ τε Ἀθηναίους εἰρηκας, καὶ
 μετὰ τῆς ἐπωνυμίας δηλοῖς τοὺς αὐτόχθονας. Ἄσπλος ἦν ὁ βίος,
 ὄπλα τῶν κινδυνευόντων προὔδάλετο. Ἴππων χρῆσιν οὐκ ἠπί-
 στατο· μερίζει πρώτη πρὸς ἄθλους καὶ πολέμου χρεῖαν τὴν ἵππων
 γένεσιν. Κριθείσης δὲ τῆς ἀμίλλης θαλλῶ τε καὶ κύματι, τῷ θαλλῶ
 30 τὴν ψῆφον τίθενται. Τῷ θαλλῶ δ' ὅταν εἴπω, τῆ θεῶ λέγω· Ἀθη-
 ναῖς γάρ, οἶμαι, τὸ γνώρισμα. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ὅτι τις τοιοῦτον εἶπη
 χαλεπὸν εὐρεῖν, ἀλλ' ὅπως μὴ τούτοις ἐπόμενος πόρρω τῶν πρά-

λοιπὸν ἢ ἀπὸ ποῦ θ' ἀνοικοδομήσομε τὴν πόλη; ῥώτησε κανεῖς; Ποιὰ πόλη δηλαδή ζητᾷς ἀκόμα, ὅταν ἔχω τὶς τριήρεις, ὅταν ἔχω οἰκιστὴ τῆς νέας πόλης τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ προβάλλει μπροστὰ τῆς ἀντὶ γιὰ τείχη τὴ θάλασσα, ἀντὶ γιὰ πύργους τὰ νησιά, ἀντὶ γιὰ καλλωπίσματα τὰ τρόπαια τῆς; Κι ἂν θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὰ σύνορα τῆς, γύρισε μὲ τὸ νοῦ σου κυκλικὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ὅλη τὴ γῆ ποὺ μπορεῖ νὰ περπατηθεῖ καὶ ὅλη τὴν πλωτὴ θάλασσα· αὐτὰ εἶναι τὰ σύνορα τῆς Ἀθήνας στὶς ἡμέρες τοῦ Θεμιστοκλέους. Θ' ἀπαιτήσω ἀπὸ τὸν Ξέρξη τὸν πλάτανο ἀντὶ ἐλιάς τῆς Ἀθηνᾶς, γιὰ νὰ βλέπει ὁ κόσμος δύο τρόπαια, τῆς θεᾶς στὴν Ἀκρόπολη, τὴν ἐλιά κατὰ τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τὸν πλάτανο κατὰ τῶν βαρβάρων.

Ἀπὸ τὸν πολεμαρχικὸ λόγος.

Τὸ προοίμιον.

Δὲν θά συμφωνήσω μὲ αὐτοὺς ποὺ ψέγουν τὴ συνήθεια ἐκείνων ποὺ συνήθως ὁμιλοῦν κατὰ τὴν ταφή, ἀλλὰ μὲ ἐκείνους ποὺ τὴν ἐπαινοῦν. Γιατὶ εἶναι ἄτοπο, ἐνῶ ἔχουν λάβει ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐξουσία νὰ μιλοῦν, χρησιμοποιοῦν ἐναντίον τοῦ αὐτῆ τὴν ἐξουσία. Γιατὶ ὁ νομοθέτης, διασκορπίζοντας τὸ φόβος τοῦ θανάτου μὲ τὸν τιμητικὸν λόγος, καθιστᾷ σὲ ὅλους ἀκατάπνη τὴν τόλμη γιὰ τοὺς κινδύνους. Καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐγκωμίων κατὰ τὸ φαινόμενο εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι ἐξαιρετικὰ εἶναι αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἀνδρῶν. Ὅσοι δηλαδή σπεύδουν νὰ ἐπαινέσουν τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ ὑμνήσουν τὸ γένος, μεταφέρουν τὸν λόγος σὲ κάποιους ἐπαινοὺς τῶν προγόνων ἢ τῆς γῆς ἀπὸ ὅπου κατάγονται οἱ πρόγονοι τῶν ἐπαινουμένων. Γιατὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πρόγονοι ὅσων θαυμάζονται παντοῦ ἔχουν ἔρθει ἀπὸ ἄλλοῦ. Δὲν ἰσχύει ὅμως καὶ ἐναντίον αὐτῶν αὐτὸς ὁ νόμος, ἀλλὰ ὅλους μαζί τοὺς ὀνόμασες Ἀθηναίους, καὶ μὲ τὴν ἐπωνυμία δηλώνεις τοὺς αὐτόχθονες. Ἡ ζωὴ τους ἦταν δίχως ὅπλα, δὲν γνώριζαν τὴν χρῆσιν τῶν ἵππων· διαχωρίζει πρώτη τὴν χρῆσιν τῶν ἵππων σὲ ἀθλητικὴ καὶ πολεμικὴ. Κι ὅταν κρίθηκε ἡ φιλονεικία τῆς ἐλιάς καὶ τοῦ κύματος, ψήφισαν τὴν ἐλιά. Κι ὅταν λέγω ἐλιά, ἐννοῶ τὴν θεά· γιὰτὶ εἶναι γνῶρισμα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. Γιατὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ βρεῖ κανεῖς νὰ πεῖ κάτι παρόμοιον. Τὸ

ξεων γένηται, ὡς τοῦτο μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως οἱ τῶν τῆδε κειμένων πρόγονοι, τοῦτο δὲ ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἤσαντο, παῖδες πατέρας μμιούμενοι, καὶ διὰ πάσης ἡλικίας τε ὁμοῦ καὶ διαδοχῆς τοῦ γένους τὴν εὐψυχίαν καταβιδάζοντες

5 Ἡρακλείδας δὲ ὑποδεξάμενοι τὸν μὲν ὑβρίζοντα τῆς παρανομίας ἔπαυσαν, αὐτοὺς δὲ τὴν τύχην ἀμείψαντες βασιλέας Πελοποννήσου πάσης ἀντιφυγάδων εἰργάσαντο. Ἐκίνησε φθόνος ποτὲ κατὰ τῆς πόλεως Δωρικὸν ὁμοῦ καὶ Βοιωτικὸν καὶ προσέτι Χαλκιδέων τῶν ἀπ' Εὐβοίας ἐκ τρίτων πόλεμον. Πῶς οὖν ἅπανσι
10 τούτοις ἡ πόλις ἀντέστη; Ἐπιπτον Βοιωτοὶ, Δωριεῖς ἠγάπων σφζόμενοι, Χαλκιδεῖς ἅπαντες ἤγοντο, τρία δὲ εἰσθήκει τροπαια. Τῶν δὲ τροπαιῶν τὸ τάχος ἐστὶ λαμπρότερον· τὸ γὰρ κατ' Εὐβοίας καὶ Βοιωτῶν μιᾶς ἦν ἡμέρας τὸ συναμφότερον. Ἀλλὰ γὰρ ἔοικα, πᾶσι τὸ μέρος ἀποδιδόναι τῆς εὐφημίας βουλόμενος τοῖς ἄνω
15 χρόνοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ παντὸς τοῦ γένους κατὰ τὰς μάχας πρωτεύσασιν, οὔτε τούτοις τὴν ἀξίαν τηρεῖν τῷ τὸ μέγεθος τῶν πράξεων ἐν τῷ τῶν λόγων τάχει συγκρούπτεσθαι, καὶ μήπω τούτων προσάπτεσθαι, ὧν ἡ τῶν ἀκροωμένων προσδοκία ζητούσα πάλαι τὸν ἔπαινον ἀσχάλλειν ἔοικεν ὅτι μήπω τῆς ἐπιθυμίας ἐμ-
20 πίπλονται. Οὐκοῦν ἐπὶ ταῦτα ἤδη ἰτέον τῷ λόγῳ. Τὸ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἀπολείπεσθαι μέλλειν τῶν πράξεων, ὅτι κοινὸν ἀπάντων, οὐδενὸς ἂν εἶη δίκαιον ἔγκλημα.

Πέρσαι κληῖρον ἕνα τὴν ὑφ' ἡλίῳ πᾶσαν δεῖξαι τοῖς ὅπλοις βουλόμενοι, μικρῷ μέρει τῷ πρὸς ἑσπέραν πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμί-
25 ἀν ἀπειργοντο. Ὡς δ' ἀφεθείς ἀπ' Ἰωνίας ὁ στόλος, καὶ πάλιν ἀποκρούσας πλήθει νεῶν τὸ φαινόμενον, περὶ τὰς νήσους τὰς κατ' Αἰγαῖον ἐσχίζετο, τὴν μὲν Ναξίων πόλιν πρὸς τὴν θάλατταν εὐθὺς μερίζεται, τῇ μὲν ἀφείς μετὰ τῆς ἐπωνυμίας τοῦδαφος, αὐτὸς δὲ τὸ γένος εἰς τὰς τριήρεις ἐνθέμενος, τὸν δὲ Ἐρετριέων δῆμον
30 ὅπλων μὲν οὐκ ἠξίωσαν, ἐλάττονα Περσικοῦ πολέμου τὴν τύχην

δύσκολο εἶναι πῶς νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ, ἀκολουθώντας αὐτοὺς τοὺς μῦθους, ἀπὸ τὶς πράξεις ποὺ ἐνέλαβαν οἱ πρόγονοι αὐτῶν ποὺ κείτονται ἐδῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος γιὰ τὴν πόλη, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, τὰ παιδιὰ ποὺ μιμούμενα τοὺς πατέρες τους μεταδίβαζαν τὴν εὐψυχία τοῦ γένους διαδοχικὰ ἀπὸ ἡλικία σὲ ἡλικία.

Ἐποδέχθησαν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλῆ, καὶ ἀφοῦ σταμάτησαν τὸν ὕβριστή τους ἀπὸ τὴν παρανομία του, ἀλλάζοντας τὴ μοῖρα τους τοὺς ἔκαναν ἀπὸ φυγάδες βασιλεῖς ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Ὁ φθόνος κίνησε κάποτε ἐναντίον τῆς πόλεώς μας πόλεμο τῶν Δωριέων καὶ τῶν Βοιωτῶν καὶ μαζί καὶ τῶν Χαλκιδέων ἀπὸ τὴν Εὐβοία. Πῶς ἀντιστάθηκε σὲ ὅλους αὐτοὺς ἡ πόλη; Σκοτώνονταν οἱ Βοιωτοί, γιὰ τοὺς Δωριεῖς ἦταν ἀρκετὸ νὰ σωθοῦν μονάχα, ὅλοι οἱ Χαλκιδεῖς αἰχμαλωτίσθηκαν, καὶ τρία τρόπαια στήθηκαν. Λαμπρότερη ὅμως ἦταν ἡ ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία στήθηκαν τὰ τρόπαια. Ἐναντίον τῶν Εὐβοέων καὶ Βοιωτῶν καὶ τὰ δύο στήθηκαν σὲ μιὰ μέρα. Ἄλλ' εἶναι φανερὸ πῶς θέλοντας νὰ ἀποδώσω σὲ ὅλους τὸ μερίδιο τοῦ ἐπαίνου σὲ ὅσους πρότευσαν κατὰ τοῦ παλαιοῦς χρόνου στὶς μάχες γιὰ τὴν πατρίδα καὶ ὅλο τὸ ἔθνος, οὔτε σ' αὐτοὺς κἀνω αὐτὸ ποὺ τοὺς ἀξίζει, ἐπειδὴ κρύβεται τὸ μέγεθος τῶν πράξεών τους μέσα στὴν ταχύτητα τῶν λόγων, καὶ οὔτε, ἀποδίδοντας σ' αὐτοὺς ὅσα ἡ προσδοκία τῶν ἀκροατῶν ἀπὸ παλαιὰ ζητώντας τὸν ἐπαινο, φαίνεται νὰ δυσανασχετοῦν, ἀφοῦ δὲν ἱκανοποιεῖται ἡ ἐπιθυμία τους. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τώρα ἄς στρέψομε τὸ λόγο μας. Τὸ ὅτι κατ' ἀνάγκη θὰ ὑπολειφθοῦμε ἀπὸ τὰ ἔργα, πρῶγμα ποὺ τὸ παθαίνουν ὅλοι, δὲν εἶναι δίκαιο ν' ἀποδοθεῖ ἡ κατηγορία σὲ ἓνα μονάχα.

Οἱ Πέρσες θέλοντας νὰ δείξουν μὲ τὰ ὄπλα ἓνα βασίλειο ὅλη τὴν ὑφήλιο, ἐμποδίζονταν ἀπὸ ἓνα μικρὸ μέρος πρὸς τὰ δυτικὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἐπιθυμία τους. Ἀποπλέοντας ὁ στόλος ἀπὸ τὴν Ἰωνία καὶ κρύβοντας πάλι τὸ πέλαγος μὲ τὸ πλῆθος τῶν καραβιῶν, σκορπίσθηκε στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Προσβάλλει ἀμέσως τὴν παραθαλάσσια πόλη τῶν Ναξίων καὶ τῆς ἄφησε τὸ ἔδαφος μόνο καὶ τὴν ἐπωνυμία, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς τοὺς ἐπιβίβασε ὁ ἴδιος στὶς τριήρεις. Τὸ λαὸ τῶν Ἐρετριέων δὲν ἔκριναν ὅτι ἄξιζε νὰ τὸν πολεμήσουν μὲ τὰ ὄπλα, θεωρώντας ὅτι ἡ τύχη τους ἦταν κατώτερη ἀπὸ

αὐτῶν νομίσαντες, χειρὶ δὲ χεῖρα πάντες ἀλλήλων συνέχοντες σα-
 γηνείας εἰκόνα τὴν Ἑρετριέων ἔδειξαν πόρθησιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ
 Μαραθῶνος ἦψαντο, τὰ μὲν τῶν ἐλπίδων ἠφάνιστο, ἐγνώρισαν
 δὲ καλῶς διὰ τῆς πείρας μαθόντες ὅσον τὸ μέσον Ἑρετριέων καὶ
 5 τῆς ἡμετέρας πόλεως. Τότε τις καὶ κατὰ τριήρους ὅλης ναυτικὸς
 στρατιώτης ἐτόλμησεν· ἐπιδραμὼν γὰρ τοῖς φεύγουσιν εἰς τὴν
 θάλασσαν, Φοινίσσης νεῶς λαμβάνεται, κρείττονα δεξιὰν ἔχειν
 τριήρους ὅλης οἶόμενος. Δείσαντες δὲ ὑπὲρ τῆς τριήρους οἱ βάρ-
 10 βαροι, μὴ δεξιᾶς Ἀττικῆς γένηται λάφυρον, πελέκει τὴν χεῖρα
 τῆς δὲ τριήρους ἐχόμενος. Ὡς πρῶτοι τὴν Περσῶν τύχην ἐλέγξα-
 ντες! ὧ κρείττους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νίκας νικήσαντες· ὧ
 μετὰ διηγημάτων πεσόντες, ἃ μῆτε πρὸ ὑμῶν μῆτε μεθ' ὑμᾶς ὁ
 χρόνος ἦνεγκεν· ὧ σεμνότερον τροπαίου τάφον κτησάμενοι· ὧ τὸ
 15 Μαραθῶνος ὄνομα τοῖς ἡλίου δρόμοις συναποτείνοντες· Μαρα-
 θῶν μὲν ἔχει τὰ σώματα, τὰς δὲ ψυχὰς οἱ συστρατιῶται θεοί, γῆ
 δὲ τὸ κλέος καὶ θάλαττα.

Θυμουμένον δὲ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς πόλεως οὐδὲν τῶν πάν-
 των ἡσύχαζεν, ἀλλὰ πᾶν αὐτῷ συνεκινεῖτο καὶ συνεσεῖετο, καθά-
 20 περ Ποσειδῶνος αὐτοῦ τινάσσοντος γῆν ὁμοῦ πᾶσαν καὶ θάλασ-
 σαν. Γῆ δὲ καὶ θάλαττα τὴν ἀλλήλων φύσιν ἠλλάττοντο. Τοῖς μὲν
 πορθμοῖς ἐπετίθει τὴν ἠπειρον, τὰς δὲ Φοινίσσας διὰ τῶν ἰσθμῶν
 ἔπεμπεν. Ὡς φθῆ τότε πάσης ἐλπίδος κρείττονα θαύματα, ἵππος
 καθ' Ἑλλησπόντου Μηδικῆ, καὶ δι' Ἄθω μέσου στόλος τριήρων
 25 πεμπόμενος. Ἀπείχετο δὲ Ξέρξης οὐδὲ οὐρανοῦ τοῖς τολμήμασιν,
 ἀλλὰ μετῆει καὶ μετεπήδα τοῖς θαύμασιν ἀπὸ θαλάσσης ἐπ' ἠπει-
 ρον, ἀπὸ γῆς ἐπ' οὐρανὸν ἐκειῖθεν καὶ ἐπὶ τὸν ἥλιον· τοῦ μὲν γὰρ
 τοξεύων τὸ φῶς ἀπέκρουπτε, τῆς δὲ πλέων τὴν φύσιν ἠμείβε, τῆς
 δὲ πεξεύων τὴν χρεῖαν ἠλεγχε. Καὶ σιωπῶν πελάγη μὲν ὑπὸ τριή-

ἓνα Περσικὸ πόλεμο, ἀλλὰ πιάνοντας ὁ ἓνας τὸ χέρι τοῦ ἄλλου παρουσίασαν τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Ἑρέτριας σὰν θέμα ἀλιείας μέσα σὲ δίχτυ. Ὅταν ὁμως προσέγγισαν καὶ στὸν Μαραθῶνα, οἱ ἐλπίδες τους ἀφανίσθηκαν καὶ ἔμαθαν καλὰ μὲ τὴν πείρα πόση εἶναι ἡ ἀπόστασις τῆς πόλεως μας ἀπὸ τὴν Ἑρέτρια. Τότε ἔγινε καὶ τὸ τόλμημα ἑνὸς ναυτικοῦ ἐναντίον ἑνὸς πλοίου· ὀρμώντας αὐτὸς μέσα στὴ θάλασσα σ' αὐτοὺς ποῦ ἔφευγαν, πιάνει ἓνα Φοινικικὸ πλοῖο, φανταζόμενος ὅτι τὸ δεξιὸν χέρι ἦταν πρὸ δυνατὸν ἀπὸ ὀλόκληρη τριήρη. Φοβήθηκαν οἱ βάρβαροι γιὰ τὴν τριήρη τους μήπως γίνει λάφυρον σὲ Ἀττικὰ χέρια, καὶ κόβουν τὸ χέρι μὲ τὸ πολέμι. Βρισκόταν αὐτὸς πληγωμένος ἔχοντας βέβαια χάσει τὸ χέρι του, κρατώντας ὁμως τὴν τριήρη σφιχτά. Ὡς εἴς ποῦ φανερώσατε πρῶτοι ποιά ἦταν ἡ δύναμις τῶν Περσῶν! Ὡς εἴς ποῦ νικήσατε σὲ μάχης ἀνώτερες ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύσιν! Ὡς εἴς ποῦ πέσατε συνοδευόμενοι ἀπὸ διηγήσεις ποῦ δὲν ἔφερε ὁ χρόνος οὔτε πρὶν οὔτε ἔπειτα ἀπὸ ἑσᾶς. Ὡς εἴς ποῦ ἔχετε τάφο πρὸ μεγαλοπρεπῆ ἀπὸ τρόπαιο! Ὡς εἴς ποῦ τὸ ὄνομα τοῦ Μαραθῶνα τὸ ἐπεκτείνεται σὲ ὅλα τὰ μέρη ποῦ διασχίζει ὁ ἥλιος! Ὁ Μαραθῶνας βέβαια ἔχει τὰ σώματά σας, ἐνῶ τὶς ψυχές σας οἱ συστρατιῶτες σας θεοί, καὶ τὴ δόξα σας ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα.

Ὁργισμένος ὁ Ξέρξης ἐναντίον τῆς πόλεως μας δὲν μπορούσε καθόλου νὰ ἡσυχάσει, ἀλλὰ κλόνιζε καὶ τράνταζε τὰ πάντα, καὶ ἦταν σὰν τὸν Ποσειδῶνα ποῦ τρικυμίζει ὅλη μαζὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα. Ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα ἄλλαζαν τὴ φύσιν τους. Ἐκανε τοὺς πορθμοὺς στεριά καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσθμοὺς περνοῦσε τὰ πλοῖα του. Καὶ εἶδε τότε ὁ κόσμος θαύματα πάνω ἀπὸ κάθε προσδοκία· ἱππικὸ Μηδικὸ νὰ διασχίζει τὸν Ἑλλήσποντο καὶ μέσω τοῦ Ἀθῶνα νὰ ταξιδεύει στόλος ἀπὸ τριήρεις. Ἡ τόλμη ὁμως τοῦ Ξέρξη δὲν ἄφηνε ἔξω καὶ τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ μεταφερόταν καὶ μεταπηδοῦσε μὲ θαυμαστὸν τρόπο στὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ μεταφερόταν καὶ μεταπηδοῦσε μὲ θευμαστὸν τρόπο ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ στεριά καὶ ἀπὸ τὴ γῆ πέρα στὸν οὐρανὸν καὶ στὸν ἥλιο. Τόξευε καὶ μὲ τὰ βέλη ἔκρυβε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, μετέβαλλε τὴ φύσιν τῆς γῆς διαπλέοντάς την, καὶ τῆς θάλασσας τὴ χρῆσιν τὴν ἄλλαξε βαδίζοντας πεζοὶ πάνω σ' αὐτήν. Ἀποσιωπῶ βέβαια τὰ

ρων κρυπτόμενα, στρατόπεδα τῆς ἀριθμοῦ φύσεως κρείττονα, ἔθνη δὲ δειπνῶν δαπάνης ἤττονα, βασιλέα δὲ πανταχοῦ μὲν ὄντα τῷ φόβῳ, οὐ δὲ γῆς εἶη, διὰ τὸ πλῆθος λανθάνοντα

Τοσοῦτον τοίνυν θορύβου γῆς διὰ πάσης ἠχήσαντος, καὶ 5 κρινομένων ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος τῶν ὄλων, οἱ μὲν ἄλλοι σύμπαντες τοσοῦτον ἐν τοῖς δεινοῖς κερδαίνειν ᾤοντο, ὅσον ἀπεινὰ Πέρσας τῶν πόλεων. Οὐ μὴν καὶ ἡ πόλις εἶξε βασιλεῖ τὰ πάντα σείοντι, οὐδὲ φόβῳ τῆς φήμης αἰσχροὺν τι καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐβούλευσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρεσβείας πρώτης κρείττων βασιλέως ἐγίγνετο. Ὁ 10 μὲν τὰ τῆς δουλείας ἀπῆτει σύμβολα, οἱ δὲ τὰ τῆς ἐλευθερίας ἀντέπεμπον ἦν γὰρ θάνατος ἢ τῆς πρεσβείας ἀντίδοσις. Ἐφόβει δὲ αὐτοὺς οὐδὲν τῶν ἀπάντων, οὐδὲ ἐποίει τῆς ἀρετῆς ἐπιλανθάνεσθαι, οὐ Λακεδαιμόνιοι πίπτοντες καὶ τοσοῦτον συντελοῦντες τοῖς Ἕλλησιν, ὅσον ἀνδρείως ὑπὲρ θανάτου βουλευσασθαι, οὐ 15 μαστιζόμενα κύματα καὶ κολαζόμενα πνεύματα καὶ τρυφῶν βάρος κατὰ τῆς φύσεως ὦ μείζονα Ξέρξου τολμήσαντες! ὦ ψυχὰς στοιχείων θεβαιότερας ἐπιδειξάμενοι· ὦ τοῖς Περσῶν τοξεύμασιν οὐ καλυφθέντες τὸ φρόνημα! ὦ δύο τροπαίοις δεκαετῆ στόλον ἐλέγξαντες! Ὑμεῖς τὸν ἐπὶ πᾶσαν ἰόντα γῆν καὶ θάλασσαν 20 ἀγαπητῶς κλέψαι τὴν σωτηρίαν κατηναγκάσατε. ὦ μόνον δείξαντες ἀνθρώποις ἅπασιν ὅτι πᾶσα χεὶρ ὑπ' ἀρετῆς ἐλέγχεται!

Ἄλλὰ κἂν ταῦτα σιγῇ παρέλθωμεν, κἂν τῆς εἰρήνης πρὸς βασιλέα γεγενημένης μνημονεύσωμεν, ἢ παντὸς τροπαίου σεμνοτέραν ἔτι τὴν πόλιν ἐργάζεται. Καὶ μάλα εἰκότως. Αἶ μὲν γὰρ καὶ 25 τύχης ἔργον πολλάκις, τὸ δὲ ἐκόντα συγχωρῆσαι βασιλέα τῆ πόλει ἵππου μὲν δρόμον ἡμέρας θαλάττης ἀφέξειν ἄνω, εἴσω δὲ Χελιδονέων καὶ Κυανέων μὴ πέμπειν ὀλκιάδα, πῶς οὐ καθαρὰν πανταχόθεν τῆ πόλει προξενεῖ τὴν εὐκλειαν;

30. Χελιδονοῦσαι· νησιὰ ἀπέναντα ἀπὸ τῆ Λυκία καὶ Παμφυλία, ἐπικίνδυνα περάσματα γιὰ τὰ πλοῖα. Κυανὲς πέτρες· οἱ γνωστὲς κοντὰ στὸν Βόσπορο Συμπληγάδες πέτρες, ἀπὸ τίς ὁποῖες διῆλθε ἡ Ἀργὼ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

πελάγη πού τὰ ἔκρυβαν οἱ τριήρεις, τίς στρατιές πέρα ἀπό κάθε ἀριθμό, τὰ ἔθνη πού δέν ἔφταναν τὰ ἀπαραίτητα γιά νά τραφοῦν, τὸν βασιλιά πού ὁ φόβος του πλανιόταν παντοῦ, σὲ ποιο σημεῖο ὅμως ἀκριβῶς βρισκόταν, δέν ἦταν δυνατὸν ἐξαιτίας τοῦ πλήθους.

Ἐνῶ λοιπὸν τόσος ἦταν ὁ θόρυβος πού ἀντιλάλησε σ' ὅλη τὴ γῆ, καὶ ἐνῶ ὅλα κρίνονταν στὴν Ἑλλάδα, ὅλοι οἱ ἄλλοι νόμιζαν ὅτι τόσο ἦταν τὸ κέρδος τους μέσα ἀπὸ τὰ δεινά, ὅσο πιὸ μακριὰ ἀπειχάν οἱ Πέρσες ἀπὸ τίς πόλεις τους. Δέν ὑποχώρησε ὅμως καὶ ἡ πόλη στὸ βασιλιά πού μὲ τίς ἀπειλές του κλόνηζε τὰ πάντα, οὔτε κάτι ταπεινωτικὸ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τους ἀπὸ τὸ φόβο τῆς φήμης προτοῦ τὸν ἀντικροῦσουν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἤδη πρεσβεία παρουσιάσθηκε ἀνώτερη ἀπὸ τὸν βασιλιά. Αὐτὸς ζητοῦσε τὰ σύμβολα τῆς δουλείας, ἐνῶ ἐκείνη τοῦ ἔστελνε τὰ σύμβολα τῆς ἐλευθερίας. Γιατὶ ἡ ἀπάντηση στὴν πρεσβεία ἦταν θάνατος. Τίποτε ἀπολύτως δέν φόβιζε αὐτούς, οὔτε τοὺς ἔκανε νά λησμονήουν τὴν ἀνδρεία τους, οὔτε οἱ Λακεδαιμόνιοι πού ἔπεφταν στὴ μάχη καὶ βοηθοῦσαν τοὺς Ἕλληνες νά ἀντιμετωπίσουν μὲ ἀνδρεία τὸ θάνατο, οὔτε τὰ κύματα τῆς θάλασσας πού μαστιγώνονταν καὶ οἱ ἄνεμοι πού τιμωροῦνταν καὶ ὁ βάρβαρος πού ταπεινῶνε τὴ φύση. "Ὡ ἐσεῖς πού τολμήσατε ἀνώτερα ἀπὸ τὸν Ξέρξη! "Ὡ ἐσεῖς πού δείξατε ψυχές πιὸ ἀκλόνητες ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης. "Ὡ ἐσεῖς πού δέν λύγισε τὸ φρόνημά σας μπροστὰ στὰ τοξεύματα τῶν Περσῶν! "Ὡ ἐσεῖς μὲ δύο τρόπαια ἐξευτελίσατε στόλο δέκα ἐτῶν! "Ὡ ἐσεῖς πού ἀναγκάσατε νά κλέψει τὴ σωτηρία του αὐτὸς πού ἐπάτησε ὅλη τὴ γῆ καὶ θάλασσα. "Ὡ μόνοι ἐσεῖς πού δείξατε σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅτι κάθε δύναμη ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ (ἀνδρεία).

Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμα αὐτὰ τὰ περάσαμε μὲ τὴ σωπὴ, ὡς ἀναφέρομε τουλάχιστο τὴν εἰρήνη πού ἔγινε μὲ τὸν βασιλιά, πού ἔκανε τὴν πόλη πιὸ σεβαστὴ ἀπὸ κάθε τρόπαιο. Καὶ πολὺ εὐλόγα. Γιατὶ πολλές φορές ὑπάρχουν μερικὰ πού εἶναι ἔργο τύχης, τὸ νά δεχθεῖ ὅμως ὁ βασιλιάς θέλοντας γιά τὴν πόλη ν' ἀπέχει μᾶς ἡμέρας δρόμο μὲ τὸ ἄλογο ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ νά μὴ στείλει ἐμπορικὸ πλοῖο ἀνάμεσα ἀπὸ τίς Χελιδονοῦσες νήσους καὶ τίς Κυανὲς πέτρες³⁰, πῶς δέν προξενεῖ παντοῦ καθαρὴ τὴ δόξα τῆς πόλης;

Ἄλλὰ γὰρ Ἀθηναίων τὰ μυρία τρόπαια καὶ ναυμαχίας καὶ πεζομαχίας, καὶ ὡς πρὸς ἅπασαν μὲν τυραννίδα, πρὸς ἅπασαν δὲ δυναστείαν ἀντέστησαν, ἄλλοτε κατ' ἄλλους χρόνους ὑπὲρ τοῦ γένους μυρίους ἀγῶνας ἀναδεξάμενοι, οὔτε ἐμοὶ διεξελθεῖν ῥάδιον οὔτε εἴ τις πρότερον ἐπικεχείρηκε. Διόπερ, οἶμαι, δεῖν, ὡς οἱ τοὺς ἐν τοῖς σταδίοις νικηφόρους ἀνακηρύττοντες, ἐν καὶ ταῦτόν συνθεῖναι γνώρισμα, εἴθ' οὕτω ταύτη καὶ πρὸς τὸν νόμον ἀφοσιώσασθαι. Ὡ πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν, ὅση μὲν βατή, νίκης καὶ τροπαίων, ὅση δ' ἄδατος, δόξης καὶ κλέους πληρώσαντες ὧ μόνοι ταῖς μεγάλαις πράξεσι χρόνον καὶ φθόνον νικήσαντες ὧ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν οὐ στήλαις, ἀλλὰ τροπαίοις μετρήσαντες! Εἴρηται καὶ μοὶ τῆς μὲν ὑποθέσεως ἴσως ἔλαττον, τῶν δὲ πολλῶν οὐκ ἐλάττονα. Λείπεται δὲ εὐφήμῳ βοῇ προσηγήσασθαι πανδημεὶ πάντα τῷ μνήματι, οὕτω τῆς τιμῆς ἀπαλλάττεσθαι.

Ἐκ τοῦ Ἀρεοπαγίτικου ἢ ἐλευθερωτικοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ῥουφίνου.

Τὸ προοίμιον.

Ἄνδρες οἱ καὶ θεοῖς ὑπὲρ νίκης πάλαι καὶ νῦν Ἀθηναίοις ὑπὲρ ἐλευθερίας δικάζοντες. Οὐκοῦν τῷ νόμῳ πειθόμενος τὰ τῆς 20 χρείας μόνης φθέγξομαι ῥήματα. Ἐγὼ καὶ σοφιστῆς ἐγενόμην παρ' ὑμῖν καὶ πατήρ. Εἰ σοφιστῆς δεξιός, ὑμεῖς ἐπίστασθε· λέγω γὰρ αἰεὶ, καὶ τὴν ἐμὴν πολιτείαν ἔχει τὰ θέατρα· εἰ πατήρ Ἀττικός, ἢ παροῦσα δείκνυσι πρόφασιν οὐ γὰρ ἀνέχομαι τὸν Ἀθη- 25 ναῖον παῖδα μὴ προσαγορεύειν ἐλεύθερον. Πιστεύω καὶ πρὸ ἡθῆς τὴν ἐλευθερίαν τῷ παιδί. Ἐμός ἐστιν, Ἀθηναῖός ἐστι, πόλεως καὶ πλέον τιμώσης τὸ κοινὸν γῆρας ἢ τὸ τῶν πατέρων ἕτεροι. Οὗτός ἐστιν ἐκ Πλουτάρχου, δι' οὗ πάντα ὑμεῖς παιδεύετε. Οὗτος ἐκ Μινουκιανοῦ τοῦ διὰ τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς πολλοὺς πολλάκις 30 ἐλευθερώσαντος. Τὸν ἐκ Νικαγόρου προσηγάγον ὑμῖν, τὸν ἐξ ἔμαντοῦ. Σοφιστῶν ὑμῖν καὶ φιλοσόφων λέγω κατάλογον, Ἀττι-

Ἄλλὰ τὰ μύρια τρόπαια τῶν Ἀθηναίων στίς ναυμαχίες καὶ στίς πεζομαχίες, καὶ πῶς ἀντιστάθηκαν σὲ κάθε τύραννο καὶ κάθε δυνάστη, ἀναλαμβάνοντας ἄλλοτε σὲ ἄλλους καιροὺς μύριους ἀγῶνες γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος, οὔτε σὲ μένα εἶναι εὐκόλο νὰ τὰ διηγηθῶ, οὔτε τὸ ἐπιχείρησε κανένας πρωτύτερα. Γι' αὐτὸ πρέπει, νομίζω, ὅπως αὐτοὶ ποὺ ἀνακηρύττουν τοὺς νικητῆς μέσα στὰ στάδια, νὰ ὀρίσομε ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ χαρακτηριστικὸ σημεῖο, κι ἔπειτα ἔτσι νὰ συμμορφωθοῦμε στὸ νόμο. Ὡ ἐσεῖς ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα ποὺ μπορεῖ νὰ περάσει κανεὶς τῆ γεμίσατε μὲ νίκες καὶ τρόπαια, κι ὅση δὲν μπορεῖ νὰ τὴν περάσει μὲ φήμη καὶ δόξα! Ὡ μόνοι ἐσεῖς ποὺ μὲ τίς μεγάλες πράξεις σας νικήσατε τὸ χρόνο καὶ τὸ φθόνο! Ὡ ἐσεῖς ποὺ ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὄχι μὲ στήλες, ἀλλὰ μὲ τρόπαια τῆ μετρήσατε. Μίλησα καὶ ἐγὼ ἴσως κατώτερα ἀπὸ ὅ,τι ἐπιβάλλει τὸ θέμα, ὄχι κατώτερα ὅμως ἀπὸ ὅ,τι εἶπαν ἄλλοι. Ἀπομένει ἀφοῦ ὅλοι ἀναπέμψουν τὸν ἔπαινο ἐπάνω στὸ μνήμα, ἔτσι ν' ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν τιμητικὴ ἐκδήλωση.

**Ἀπὸ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸ ἢ ἀπελευθερωτικὸ λόγον
τοῦ υἱοῦ τοῦ Ρουφίνου.**

Τὸ προοίμιον

Ἄνδρες ποὺ καὶ μὲ τοὺς θεοὺς παλαιότερα ἀγωνισθήκατε γιὰ τὴ νίκη, καὶ τώρα μὲ τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ὑπακούοντας λοιπὸν στὸ νόμον θὰ πῶ τὰ ἀπαραίτητα μόνο. Ἐγὼ κοντὰ σας καὶ σοφιστῆς ἔγινα καὶ πατέρας. Ἄν εἶμαι σοφιστῆς καλὸς ἐσεῖς τὸ γνωρίζετε. Γιατὶ μιλῶ πάντοτε καὶ ἡ ζωὴ μου περνάει στὰ θέατρα. Ἄν ὁ πατέρας μου εἶναι Ἀπτικὸς τὸ δείχνει ὁ λόγος αὐτός· γιὰτὶ δὲν ἀνέχομαι νὰ μὴν ἀποκαλῶ ἐλεύθερο τὸ παιδί τῶν Ἀθηναίων. Ἐμπιστεύομαι καὶ πρὶν γίνῃ ἔφηβος τὴν ἐλευθερία στὸ υἱὸ μου. Εἶναι δικός μου, εἶναι Ἀθηναῖος, μᾶς πόλης ποὺ τιμᾶ καὶ μὲ τὸ παραπάνω τὰ κοινὰ γηρατειὰ ἀπὸ ὅ,τι ἄλλοι τοὺς γέροντες πατέρες τους. Αὐτὸς εἶναι μαθητῆς τοῦ Πλούταρχου, ποὺ τὸν ἔχετε ὅλοι σας δάσκαλο· αὐτὸς εἶναι τοῦ Μινουκιανοῦ, ποὺ μὲ τὸ λόγο του ἔχει πολλοὺς πολλὰς φορὰς ἀπελευθερώσει. Σᾶς ἔφερα τὸν υἱὸ τοῦ Νικαγόρα, τὸν δικό μου υἱό. Σᾶς ἀναφέρω κατάλογον σοφιστῶν καὶ φιλοσό-

κὴν ὄντως εὐγένειαν. Ἄφηκα πολλάκις τὰς τοῦ σοφιστοῦ φωνάς, νῦν τὰς τοῦ πατρὸς ἀφήμι. Ἐδώκατέ μοι παῖδα δι' ἄττικοῦ γένους· λάβετε τοῦτον καὶ διὰ τῆς ψήφου τῆς ὑμετέρας ἐλεύθερον. Οὐκοῦν ἄφετέ μοι τῇ ψήφῳ τὸν παῖδα, καὶ φωνὴν ἐλευθέριον συνεπηχήσατε, ἵνα ὡς Ἀθηναῖος (ἴσον γὰρ εἶπεῖν ἐλεύθερος) καὶ λέγη καὶ γράφη παρ' ὑμῖν, κὰν οἱ θεοὶ βούλωνται, καὶ πολιτεύηται.

Ἐκ τῆς μονωδίας τῆς εἰς τὸν αὐτὸν υἱὸν Ῥουφῖνον.

Τὸ προοίμιον.

10 Ἄδικῶ μὲν ὅλως φθεγγόμενος Ῥουφῖνου κειμένου· πλὴν ἐπεὶ τῷ δαίμονι τετήρημαι πρὸς μόνην τὴν μονωδίαν τοῦ δράματος, φθέγξομαί γε ὅμως· οὐ γὰρ μοι θέμις μὴ καὶ λόγῳ θρηνησαι τὸν αὐτῶν τῶν λόγων ἔκγονον. Ἦγνόουν δὲ ἄρα ὁ δείλαιος ἀντὶ μὲν λουτρῶν ἀνιστάς σοι τάφους, ἀντὶ δὲ οἰκιῶν τύμβους
15 καὶ χώματα, ἀντὶ δὲ πλούτου καὶ χλιδῆς, τραγικώτατα δῶρα τῶν ἐν ἀνθρώποις, ἐντάφια. Ἐδημαγώγεις ἄρτι τὰ πρῶτα φθεγγόμενος, ἀνήρησο πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίον τοῖς ἀσήμοις ἔτι κνυζήμασιν. Ἐπειθε Περικλῆς, ἀλλὰ μετὰ Ἀναξαγόραν δημηγόρος· σὺ δὲ ἦσθα δημηγόρος ἐκ μέσων σπαργάνων. Εἶλεν Ἀλκιβιάδης ὅλον τὸ θέατρον, ἀλλ' ἀκμάζων ἤδη τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡλικίαν μειρακιούμενος, σὺ δὲ ἔτι τῷ μαστῷ καὶ τῷ γάλακτι προσκείμενος.

Ἔω πάθος τῆς Αἰσχύλου μεγαλοφωνίας ἄξιον. Ἡρακλεῖ μὲν ἐδέησε πολλῆς περιόδου καὶ τῶν ἄθλων οἶμαι τῶν δώδεκα, ἵνα
25 μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τὴν ὑφ' ἡλίον πᾶσαν κτήσαιτο, σὺ δὲ εἴσω τοῦ κύκλου μένων, ὑπερέβης τὰς στήλας ἡμῖν τὰς Ἡρακλείους τοῖς θαύμασι. Τίς ἀπέκειρε δαίμων τῆς ἐμῆς ἐστίας τὸν χρυσοῦν βόστρυχον; Τίς τὸν πυρσὸν τῆς ἐμῆς δόξης ἔσβεσε; Τίς Ἐρινύων τὸ παρειῶν ἔρευθος καὶ τὸ προσηγές καὶ ἠδὲ μειδίαμα τῶν σῶν
30 προσώπων ἐσύλησεν; Οἶμοι, Διόνυσε, πῶς ἦνεγκας ἐκ τοῦ σοῦ

φων, τὴν πραγματικὴ Ἀπτικὴ εὐγένεια. Μίλησα πολλὰς φορὰς τὴ γλώσσα τοῦ σοφιστῆ, τώρα μιλῶ σὰν πατέρας. Μοῦ δώσατε υἱὸ μὲ Ἀπτικὴ καταγωγή, δεχθεῖτε νὰ τὸν κάνετε ἐλεύθερο μὲ τὴ δική σας ἀπόφαση. Ἐλευθερῶστε λοιπὸν μὲ τὴ ψῆφο σας τὸν υἱὸ μου, καὶ διακηρύξτε το μὲ μιὰ φωνὴ ἐλευθερίας, ὥστε σὰν Ἀθηναῖος (γιατὶ ἡ λέξη ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐλεύθερος) νὰ μιλάει καὶ νὰ γράφει κοντὰ σας, κι ἂν θέλουν οἱ θεοὶ νὰ λάβει καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα.

Ἀπὸ τὸν ἐπιτάφιο στὸ υἱὸ τοῦ Ρουφῖνο.

Τὸ προοίμιο.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀδικῶ ἐκφωνόντας αὐτὸ τὸ λόγο, ἐνῶ ὁ Ρουφῖνος κεῖται νεκρὸς, ἐκτὸς ἂν μ' ἔχει διατηρήσει ζωντανὸ ὁ θεὸς γιὰ νὰ θρηνήσω τὸ θλιβερὸ γεγονός. Θὰ μιλῶ ὅμως, γιατί δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ μὴ θρηνήσω μὲ τὸν λόγο μου αὐτὸν ποὺ οἱ λόγοι αὐτοὶ γένησαν. Δὲν ἤξερα ὁ δυστυχὴς ὅτι ἀντὶ γιὰ λουτρὰ θὰ σοῦ ἔφτιαχνα τάφους, ἀντὶ γιὰ σπίτια μνήματα κι ἀναχώματα, καὶ ἀντὶ γιὰ πλοῦτον καὶ χλιδὴ, τὰ δῶρα τὰ πιὸ τραγικὰ ἀπὸ τὰ δῶρα τῶν ἀνθρώπων, ὅσα πρέπουν στοὺς νεκρούς. Μόλις εἶχες ἀρχίσει νὰ κάνεις τίς πρώτες δημόσιες ὁμιλίες σου καὶ εἶχες κρεμάσει ὅλη τὴν ὑφήλιο ἀπὸ τὰ ἀνώριμα ἀκόμα ψελλίσματά σου. Ἐπειθε τὸν λαὸ ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔγινε ρήτορας κοντὰ στὸν Ἀναξαγόρα. Ἐσὺ ὅμως ἦσουν ρήτορας μέσα ἀπὸ τὰ σπάργανα. Παρέσυρε ὁ Ἀλκιβιάδης ὅλη τὴ συνάθροιση, ἀλλ' ἦταν πάνω στὴν ὠριμότητά του καὶ στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του, ἐνῶ ἐσὺ θήλαζες ἀκόμα τὸ μητρικὸ γάλα.

Ἦ πάθος ἄξιο τῆς μεγαλόπρεπης γλώσσας τοῦ Αἰσχύλου! Γιὰ τὸν Ἡρακλῆ ἀπαιτήθηκε μεγάλο διάστημα γιὰ τοὺς δώδεκα ἄθλους γιὰ ν' ἀποκτήσει, νομίζω, μάρτυρα τῆς ἀρετῆς του ὅλη τὴν ὑφήλιο, ἐνῶ ἐσὺ παραμένοντας μέσα στὸν κύκλο τὸ δικό σου ξεπέρασες τίς Ἡράκλειες στήλες μὲ τίς θαυμαστὰς ἐπιδόσεις σου. Ποιὸς θεὸς ἔκοψε ἀπὸ τὸ σπίτι μου τὸν χρυσὸ βόστρυχο; Ποιὸς ἔσβησε τὸν πυρσὸ τῆς δόξας μου; Ποιὰ ἀπὸ τίς Ἐρινύες ἔκλεψε τὴν ἐρυθρότητα τῶν παρειῶν σου καὶ τὸ καλοσυνάτον καὶ γλυκὸ χαμόγελο τοῦ προσώπου σου; Ἀλλοίμονο, Διόνυσε, πῶς ἀνέχθηκες ν' ἀρπαγεῖ τὸ ἱερὸ παιδί σου ἀπὸ τὸ ναό σου; Αὐτὸ εἶναι τρόπαιον τῶν Ἐρινύων κοινὸ ἕνα-

τεμένους παῖδα τὸν ἱερόν ἀρπαζόμενον; Κοινὸν ἔσθηκε κατὰ σου καὶ τῆς ἐμῆς ἐστίας Ἐρινύσι τοῦτο τὸ τρόπαιον. Τί δὲ οὐχ ἠτοίμαζον αὐτῷ τὸν κάτω θάλαμον, ἐπειδὴ τὰς ἄνω παστάδας Ἐρινύων φθόνος ἐξήρπασεν; Οἴαις μονωδίαις τετήρημαι; Πάσας ὑποθέσεις τολμήσας λόγων μόνους τοὺς θρήνους ἐξέκλινον. Ἐλάνθανον δὲ ἄρα τοῖς ἐμαντοῦ θρήνοις τηρούμενος. Πόρρωθεν ἄρα ἐμελέτας τὴν ἐνθένδε ἀναχώρησιν, πόρρωθεν ἐδίδως τοῖς δυναμένοις τεκμήρασθαι, ὅτι κρείττων ἄρα ἦσθα τῆς τῆδε λήξεως.

10 ὦ πρότερον τοὺς τῆς ἡλικίας ὅρους τῆ τῶν ἀρετῶν κτήσει, νῦν δὲ τῷ θανάτῳ παραμειψάμενος (προαρπασάμενος)! ὦ φιλαδελφία νικήσας τὰ Διοσκούρων ἐγκώμια! Οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ Ἐλένης ἐστράτευον, τὴν δὲ ἀρπαγὴν οὐκ ἐκώλυσαν, σὺ δὲ φύλαξ τῆς αὐταδέλφου ἦσθα παντὸς τείχους ὀχυρότερος. Σὺ δὲ
15 πρὸς πάσας νόσους ἔσθης αἰεὶ μόνῳ τῷ τῆς ψυχῆς παραστήματι φιλονεικήσας σοι διὰ τοῦτο ἴσως ὁ πονηρὸς δαίμων καὶ ἄγριος, καὶ πολλὰς ἠττηθεὶς μάχας, ὁψέ ποτε λαθραίῳ καὶ δολερωῷ κατέσεισε μηχανήματι. Εἶξας δὲ οὐδὲ ἄχρι τῶν ἐσχάτων, ὡς ἔστιν ἀκούειν, τῷ δαίμονι, ἀλλὰ παραχωρῶν τοῦ σώματος, τοῦ φρο-
20 νήματος οὐ παρεχώρησας. Ἄλλ' ὁ μὲν ἦγγχε καὶ ἐδιάζετο, σὺ δὲ ἐκ μέσου τοῦ βρόχου διετέλεις τὴν φίλην σοι τιθὴν ἀναφθεγγόμενος, ἕως πάσης σε συμμαχίας ποιήσας ἔρημον, οὕτω προσῆγε τὸν βρόχον. Ἥδει γὰρ ὡς πολλάκις ἠττηθεὶς ἀπῆλθε τοῦ πατρός παρόντος καὶ συν-ασπίζοντος. Ἐνίκησας καὶ τοῦ δικαστη-
25 ρίου τὸ στεγανόν τε καὶ ἄτρεπτον ὤφθη τότε μειδιᾶσαν πρῶτον τὸ σύννον αἰεὶ συνέδριον εἰς πόθον ψυχᾶς ἐκίνησας, αἷς οὐκ ἐκίνησαν οὐδὲ θεοὶ δικαζόμενοι. Ἀπέκλεισάς μοι τῷ θανάτῳ τὰς τοῦ ἄστεως πύλας, ἀπέκλεισάς μοι τὴν Ἐλευσίνα. Πῶς Ἀθηναῖ θύσω, ἢ τὴν Γοργόνα κατὰ τοῦ δαίμονος ὑπὲρ σου, παιδίον, οὐκ
30 ἔσεισε; Πῶς τῷ πατρώῳ προσεύξομαι, πατὴρ ἐπὶ παιδίῳ λυπούμενος;

ὦ τολμηροὶ λόγοι κεῖται Ῥουφῖνος, ὑμεῖς δὲ ἔτι νεανιεύε-

ντίον σου καὶ ἐναντίον τοῦ σπιτιοῦ μου. Γιατί δὲν ἐτοίμαζα τὸν νυφικὸ θάλαμό του κάτω στὸν Ἄδη, ἀφοῦ τὴν παστάδα του ἐδῶ ἐπάνω τὴν ἄρπαξε ὁ φθόνος τῶν Ἑρινύων; Για ποιά θλιβερὰ ἐπιτάφια λόγια ἔχω τηρηθεῖ στὴ ζωὴ! Μὲ ὅλα τὰ θέματα τῶν ὀμιλιῶν ἀσχολήθηκα, καὶ μόνο τοὺς θρήνους εἶχα ἀποφύγει. Μοῦ διέφευγε ὅτι μὲ περίμεναν οἱ θρηῖνοι γιὰ μένα τὸν ἴδιο. Ἀπὸ πολὺ παλαιὰ μελέτησες τὴν ἀναχώρησή σου ἀπὸ ἐδῶ, ἀπὸ παλαιὰ ἄφηνες σ' αὐτοὺς πὺ μποροῦσαν νὰ τὸ δοῦν, ὅτι ἦσαν ἀνώτερος ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ.

Ὡ ἐσὺ πὺ πρὶν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἡλικίας ἔφτασες στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν καὶ τώρα τίς ἀντάλλαξες μὲ τὸ θάνατο! Ὡ ἐσὺ πὺ μὲ τὴν ἀδελφική σου ἀγάπη ξεπέρασες τὰ ἐγκώμια τῶν Διοσκουρων! Γιατί ἐκεῖνοι ἐξεστράτευσαν γιὰ τὴν Ἑλένη, ἀλλὰ δὲν ἐμπόδισαν τὴν ἄρπαγή της, ἐνῶ ἐσὺ ἦσουν φύλακας τῆς ἀδελφῆς σου πὺ ἰσχυρὸς ἀπὸ κάθε τεῖχος. Ἐσὺ ἀντιστάθηκες σὲ ὅλες τίς νόσους μόνο μὲ τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς σου. Γι' αὐτὸ ἴσως φιλονείκησε μαζί σου ὁ κακὸς καὶ σκληρὸς δαίμονας, κι ἀφοῦ ἠττήθηκε σὲ πολλὰ μάχες, σὲ ἔριξε στὸ τέλος κάτω μὲ κρυφὸ δόλο. Καὶ δὲν εἶχε ὑποχωρήσει ὡς τὸ τέλος στὸν δαίμονα, ὅπως μποροῦμε ν' ἀκούσομε, ἀλλὰ, ἐνῶ τοῦ ἄφηνες τὸ σῶμα σου, δὲν τοῦ παρέδωσες τὸ φρόνημά σου. Αὐτὸς σὲ ἔπνιγε καὶ σὲ κακοποιοῦσε, ἐσὺ ὅμως μέσα ἀπὸ θηλειὰ μιλοῦσες στὴν ἀγαπητὴ τροφὸ σου, ὥσπου, ἀφοῦ ἀπομάκρυνε ἀπὸ σένα κάθε συμπραραστάτη, σοῦ πέρασε ἔτσι τὴ θηλειὰ. Γιατί γνώριζε ὅτι πολλὰς φορὰς ἔφυγε νικημένος, μὲ τὸν πατέρα σου νὰ εἶναι παρὼν καὶ νὰ σὲ βοηθᾷ. Νίκησες καὶ τὸ ἀπόρητο καὶ ἀμετάτρεπτο τοῦ δικαστηρίου, καὶ φάνηκε τότε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ χαμογελοῦν οἱ πάντοτε συνοφρωμένοι δικαστῆς. Συγκίνησες τίς ψυχὰς πὺ οὔτε οἱ θεοὶ πὺ δικάζονταν δὲν εἶχαν συγκινήσει. Μὲ τὸ θάνατό σου μοῦ ἀπέκλεισες τίς πύλες τῆς πόλης, μοῦ ἀπέκλεισες τὴν Ἑλευσίνα. Πῶς νὰ θυσιάσω στὴν Ἀθηνᾶ, πὺ δὲν κίνησε γιὰ σένα, παιδί μου, ἐναντίον τοῦ δαίμονα ἀπειλητικὰ τὴ γοργόνα τῆς ἀσπίδα της; Πῶς νὰ προσευχηθῶ, πατέρας ἐγώ, στὸν πατρῶο θεὸ γεμᾶτος λύπη γιὰ τὸ παιδί μου;

Ὡ λόγοι τολμηροί! Κεῖται νεκρὸς ὁ Ρουφῖνος, κι ἐσεῖς ἀκόμα

σθε. Ὡ δυστυχῆς γλῶττα, ὧ πρότερον μὲν ὄργανον Μουσῶν, νυ-
 νὶ δὲ ἀμούσου δαίμονος! Ὡ λάμπας ἑωσφόρου ταχύτερον! ὧ πα-
 σῶν μὲν δείξας ἐμοὶ φαιδροτέραν ἡμέραν, ὅτε σε εἶδε πρῶτον ὁ
 ἥλιος, πασῶν δὲ ἀφεγγεστάτην αὐτὴν πάλιν, ἀφ' ἧς τὴν δυστυχῆ καὶ
 5 τραγικὴν φήμην κεκόμισμαι. Οἷαν τύχην ἀνθ' οἶων ἐλπίδων ὁ
 δαίμων μου κατεψήφισται. Θρηνηῶ νῦν ὃν δεινότερον ἤλιπσα Μι-
 νουκιανοῦ φθέγξασθαι, σεμνότερον δὲ Νικαγόρου, Πλουτάρχου
 δὲ εὐγλωττότερον, Μουσωνίου δὲ φιλοσοφώτερον, Σέξτου δὲ
 καρτερικώτερον, πάντων δ' ὁμοῦ τῶν προγόνων λαμπροτέρόν τε
 10 καὶ κρείττονα. Αὐτὸς μὲν γὰρ παρεχώρουν ἔτι κουρίζοντί σοι τὰ
 νικητήρια, καὶ τοὺς σοὺς λόγους τῶν ἑμῶν λόγων ἡγουμένην
 κρείττονας. Προῦκρινον τῶν ἐμῶν σπουδασμάτων τὰ σὰ ψελλί-
 σματα. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὁμοῦ συλήσας ὁ δαίμων οἴχεται, ἐμοὶ
 δὲ ἀφῆκεν ἀντὶ σοῦ θρήνους καὶ δάκρυα. Κοσμήσω σε καὶ ἐπιτα-
 15 φίοις ἀγῶσι, καὶ παραδώσω τῷ χρόνῳ τὸ σὸν ὄνομα, καὶ γενήσο-
 μαι τοῦ δαίμονος κατὰ τοῦτο γοῦν τὸ μέρος φιλονεικότερος, ἵνα
 ἔχη μὲν ἐκεῖνος τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ὁ οὐρανός, τὴν δὲ δόξαν
 ἅπαντες ἄνθρωποι.

Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον ἐπιθαλαμίου.

20

Ἐκ τῆς προθεωρίας.

Ἴσως μὲν ἂν τῷ περίεργον εἶναι δόξειε τὸ πρὸ τῶν ἐπιθαλα-
 μίων τεχνολογεῖν ὅπου γὰρ Ὑμέναιος καὶ χοροὶ καὶ ποιητικῆς
 αὐτονομίας ἄδεια, τίς ἐνταῦθα τέχνης καιρός; Ἐπεὶ δὲ κρὴ τὸν
 ἐπιστήμονα καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις μηδὲν ἄνευ τέχνης ποιεῖν, βρα-
 25 χέα καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν ἄξιον. Ἐστω τοίνυν ὁ ἄριστος ἐπιθα-
 λαμίων κανὼν τὸ τὴν μὲν λέξιν πρὸς τοὺς ποιητὰς ὁρᾶν, τὰ πρά-
 γματα δὲ πρὸς τὴν χρεῖαν, τὸ δὲ μέτρον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν. Ὡν,
 εἰ πάντων ὁ λόγος ἐστόχασται, σαφέστερον δείξει τὸ σύγγραμμα.

Τὸ προοίμιον τοῦ ἐπιθαλαμίου.

30

Ἀπόλλωνά φασι μετὰ τὰς μεγάλας νίκας ὡς πλήττων τὴν λύ-

δείχνετε τὴ νεανικὴ δύναμή σας! Ὡ γλώσσα κακόττυχη, ὄργανο τῶν Μουσῶν πρῶτα, καὶ τώρα ὄργανο στὰ χέρια αἰσχροῦ δαίμονα! Ὡ ἐσύ πού ἔλαμψες ταχύτερα ἀπὸ τὸν αὐγερινό! Ὡ ἐσύ πού μοῦ ἔδειξες τὴν πιὸ χαρούμενη ἀπὸ ὅλες τὶς ἡμέρες μου, ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ σὲ εἶδε ὁ ἥλιος, καὶ τὴν πιὸ σκοτεινὴ πάλι, ὅταν μοῦ ἔφεραν τὴ μαύρη καὶ τραγικὴ εἶδηση! Ποιὰ μοῖρα στίς τόσες ἐλπίδες μου μοῦ ἐπαφύλαξε ὁ δαίμονας! Θρηνῶ τώρα γι' αὐτὸν πού ἔλπιζα ὅτι θὰ μιλήσει δεινότερα ἀπὸ τὸν Μινουκιανό, σοβαρότερα ἀπὸ τὸν Νικαγόρα, πιὸ εὐγλωττα ἀπὸ τὸν Πλούταρχο, πιὸ φιλοσοφημένα ἀπὸ τὸν Μουσώνιο, ἰσχυρότερα ἀπὸ τὸν Σέξτο, καὶ ἀπὸ ὅλους μαζί τοὺς προγενεστεροὺς λαμπρότερα καὶ πιὸ ἀνώτερα. Ἦσαν ἀκόμα παιδὶ καὶ ἐγὼ σοῦ παραχωροῦσα τὰ νικητήρια καὶ θεωροῦσα τοὺς λόγους σου ἀνώτεροὺς ἀπὸ τοὺς δικούς μου. Προέκρινα ἀπὸ τὰ δικά μου μελετήματα τὰ δικά σου ψελλίσματα. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκλεψε ὁ δαίμονας καὶ ἔφυγε καὶ σ' ἐμένα ἄφησε στὴ θέση σου θρήνους καὶ δάκρυα. Θὰ σὲ τιμῶ καὶ μὲ ἐπατάφιους ἀγῶνες καὶ θὰ παραδώσω στὸ χρόνο τὸ ὄνομά σου, καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ θὰ γίνω πιὸ διεκδικητικὸς ἀπὸ ὅ,τι ὁ δαίμονας, ὥστε νὰ ἔχει ἐκεῖνος τὸ σῶμα σου, τὴν ψυχὴ σου ὅμως νὰ τὴν ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ τὴ δόξα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

Ἀπὸ τὸν ἐπιθαλάμιο στὸν Σεβῆρο.

Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή.

Ἴσως βέβαια θὰ φανεῖ περίεργο σὲ κάποιον νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν τέχνη τῶν ἐπιθαλαμίων. Γιατὶ ὅπου ὑπάρχει Ὑμέναιος καὶ χοροὶ καὶ παραχώρηση ποιητικῆς ἐλευθερίας, ποῦ ἐδῶ καιρὸς γιὰ τέχνη; Ἐπειδὴ ὅμως πρέπει ὁ ἐπιστήμονας καὶ σ' αὐτὰ νὰ μὴν κάνει τίποτε χωρὶς τέχνη, ἀξίζει νὰ ποῦμε λίγα καὶ γι' αὐτά. Ἄς εἶναι λοιπὸν ὁ ἄριστος κανόνας τῆς σύνθεσης τῶν ἐπιθαλαμίων αὐτός· ἡ λέξη νὰ εἶναι ποιητικὴ, τὰ πράγματα νὰ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὴν περίσταση, καὶ τὸ μέτρο νὰ ἐξυπηρετεῖ τὴν ὑπόθεση. Ἄν ὅλα αὐτὰ τὰ πέτυχε ὁ λόγος, θὰ δείξει σαφέστερα τὸ γραπτὸ μου.

Τὸ προοίμιο τοῦ ἐπιθαλαμίου.

Λένε ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας ἔπειτα ἀπὸ τὶς μεγάλες νίκες ποῦ κέρδι-

ραν ἤρατο, καὶ κατὰ παστάδων ἠχῆσαι μέλος γαμήλιον. Ἔγει
καὶ Ἀφροδίτην ἐφ' ἄρμα Χαρίτων, καὶ χορὸν Ἐρώτων συμπαί-
στορα. Καὶ τῆς μὲν ὑακίνθῳ τὰς κόμας σφίγξασα, πλὴν ὅσαι με-
τώπῳ μερίζονται, τὰς λοιπὰς ταῖς αὔραις ἀφήκεν ὑποκυμαίνειν,
5 εἰ πλήττοιεν, τῶν δὲ τὰ πτερὰ καὶ τοὺς βοστρύχους χρυσῶ κο-
σμήσασα πρὸ τοῦ δίφρου σπεύδει πομπεύοντα καὶ δᾶδα κινούν-
τας μετάρσιον. Ἐπεὶ δὲ Πέλοπα οἱ τῆς Ἴπποδαμείας πόθοι Ἔ-
ρωτι καὶ Ἀφροδίτῃ λατρεύειν ἔπεισαν, τότε καὶ ὁ Ἀπόλλων τὸν
τῶν Νηρηίδων χορὸν ἀθροίσας ἴστησι μὲν αὐτῶ κατ' ἄκρας ἠό-
10 νος τὸν θάλαμον κῦμα δὲ ἦν (οἶμαι) ὁ θάλαμος πορφῦρόν τε
καὶ μετάρσιον, ὑπὲρ τοῦ λέγουσιν κυρτούμενον, ἵνα παστάδα μιμή-
σῃται. Ἦν θεὸς καὶ φύσις καὶ ὁ μὲν εδεῖτο γονῆς, ἡ δὲ τοῦ κυ-
σκεῖν μέλλοντος.

Ἴνα δὴ ταῦτα ἄρξῃται, θάλαμος τῷ παντὶ τὸ πᾶν ἐγένετο. Ἐκ
15 δὲ δὴ τῶν γάμων τούτων οὐρανὸς γεννᾶται καὶ ἥλιος, ἔτι δὲ
ἄστρον χορὸς, σελήνης φέγγος, καὶ διπλοῖ πόλοι, περὶ οὓς ἡ
πρώτη γένεσις τῶν πρώτων τοῦ θεοῦ γάμων ἐλίττεται. Δευτέρους
δὴ μετὰ τούτους γάμους Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος ἡ φύσις ἔδειξεν,
ἀφ' ὧν ἀνίσχουσι μὲν ποταμοὶ καὶ λίμναι, ἔτι δὲ κρήναι καὶ πηγαὶ
20 καὶ φρέατα καὶ ἡ πάντων μήτηρ ναμάτων θάλασσα· τίκτεται δὲ
καὶ φυτὰ καὶ ζῶα, καὶ γῆ οἰκεῖται, καὶ τὸ νηχόμενον λαμβάνει
θάλασσα, καὶ ἀῆρ ἐφάνη περὶ πορεύσιμος. Τὸν δὲ θεωρὸν μὲν
τῶν θεῶν, ἐργάτην δὲ τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἄνθρωπον ὕστα-
τον ὁ γάμος ἐγέννησε (τὸ γὰρ γῆς παῖδα γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ
25 τὴν Ἀττικὴν ῥαγεῖσαν ὠδῖνα τοσοῦτον βλαστῆσαι βλάστημα, μῦ-
θός ἐστιν Ἀττικῆς χάριτος παίγνιον). Οὗτος καὶ τὴν Ἀφροδίτην
αὐτὴν κατὰ θάλασσαν λανθάνουσαν, ῥήξας τῷ τόκῳ τὰ κύματα,
ἔδειξεν ἠλίφ μαρμαίρουσαν. Τοὺς δὲ ποταμῶν ἔρωτας εἰ λέγειν
ἐθέλωμι, μυρίος ἂν ἐπιρρέοι ποταμῶν ὄχλος τῷ λόγῳ. Πάντες
30 γὰρ μοι δοκοῦσι θαλάττης ἐρᾶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτὴν ἐκ πη-

σε παίζοντας τὴ λύρα, ἔψαλε καὶ τὸ γαμήλιο ἄσμα στοὺς νυφικούς θαλάμους. Ὁδηγεῖ καὶ τὴν Ἀφροδίτη ἐπάνω στὸ ἄρμα τῶν Χαρίτων μὲ τὴ συντροφιά τῶν Ἐρώτων νὰ παίζει. Εἶχε δεμένα στὰ μαλλιά της ὑάκινθο, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἔπεφταν στὸ μέτωπό της, τὰ ὑπόλοιπα τὰ ἄφησε νὰ κυματίζουν στὶς αὔρες, ὅταν τὴ χτυποῦσαν. Τὰ φτερά καὶ τοὺς βοστρύχους τῶν Ἐρώτων στολίζοντάς τους μὲ χρυσὸ τοὺς στέλνει νὰ ὑπηρετοῦν μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄρμα καὶ νὰ κινοῦν στὸν ἀέρα τὴ δάδα ποὺ κρατοῦσαν. Κι ὅταν οἱ ἔρωτικοὶ πόθοι τῆς Ἴπποδάμειας ἔπεισαν τὸν Πέλοπα νὰ λατρέψει τὸν Ἐρωτα καὶ τὴν Ἀφροδίτη, τότε καὶ ὁ Ἀπόλλων, συναθροίζοντας τὸ χορὸ τῶν Νηρηϊδων φτιάχνει τὸ θάλαμό του στὴν ἄκρη τοῦ βράχου· ὁ θάλαμος ἦταν, νομίζω, μαῦρο κύμα καὶ ὑψηλό, ποὺ καμπυλωνόταν πάνω ἀπὸ τὴν κλίνη, γιὰ νὰ μιμηθεῖ τὸ νυφικὸ θάλαμο. Ἦταν ἐκεῖ θεὸς καὶ φύση. Καὶ ἐκεῖνος βέβαια χρειαζόταν ἀπόγονο, ἐνῶ αὐτὴ νὰ κυοφορήσει.

Γιὰ ν' ἀρχίσουν ὅμως αὐτὰ, τὸ σύμπαν γινόταν θάλαμος γιὰ τὸ σύμπαν. Ἀπὸ αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς γάμους γεννιέται ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος, ἀκόμα καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστρῶν, τὸ φῶς τῆς σελήνης καὶ οἱ δύο πῶλοι γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ πρώτη γένεση τῶν πρώτων γάμων τοῦ Θεοῦ. Δεύτερος ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἔδειξε ἡ φύση τοὺς γάμους τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πηγάζουν οἱ ποταμοὶ καὶ οἱ λίμνες, κι ἀκόμη οἱ κρήνες, οἱ πηγές, τὰ πηγάδια, καὶ ἡ μητέρα ὄλων τῶν ὑδάτων, θάλασσα· γεννιοῦνται ἐπίσης τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, κατοικεῖται ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καταλαμβάνει τὴν κοίτη της καὶ φάνηκε ὁ ἀέρας ποὺ μποροῦσαν νὰ τὸν διασχίσουν φτερά. Τὸν θεατὴ ὅμως τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ δημιουργῶ τῶν ἐπίγειων πραγμάτων, τὸν ἄνθρωπο, τὸν γέννησε τελευταῖο ὁ γάμος. (Τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦταν παιδὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἓνα τέτοιο γέννημα γέννησε ἀνοίγοντας κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὶς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ της ἡ Ἀττική, εἶναι ἓνα χαριτωμένο παιχνίδι τῆς Ἀττικῆς χάριτος). Αὐτὸς ἀνοίγοντας μὲ τὴ γέννησή του τὰ κύματα ἔδειξε καὶ τὴν Ἀφροδίτη ποὺ ἦταν κρυμμένη μέσα στὴ θάλασσα νὰ τρεμολάμπει στὸν ἥλιο. Ἄν τώρα θελήσω νὰ διηγηθῶ τοὺς ἔρωτες τῶν ποταμῶν, θὰ κυλήσει στὸ λόγο μου ἄπειρος ἀριθμὸς ποταμῶν. Γιατὶ ὅλοι μοῦ φαίνεται εἶναι ἐρωτευμένοι μὲ τὴ θάλασσα, καὶ γι' αὐτὸ πρὸς αὐτὴν

ραν ἤρατο, καὶ κατὰ παστάδων ἠχῆσαι μέλος γαμήλιον. Ἔγει
καὶ Ἀφροδίτην ἐφ' ἄρμα Χαρίτων, καὶ χορὸν Ἐρώτων συμπαί-
στορα. Καὶ τῆς μὲν ὑακίνθῳ τὰς κόμας σφίγξασα, πλὴν ὅσαι με-
τώπῳ μερίζονται, τὰς λοιπὰς ταῖς αὔραις ἀφήκεν ὑποκνυαίνειν,
5 εἰ πλήττοιεν, τῶν δὲ τὰ περὰ καὶ τοὺς βοστρύχους χρυσῶ κο-
σμήσασα πρὸ τοῦ δίφρου σπεύδει πομπεύοντας καὶ δᾶδα κινουν-
τας μετάρσιον. Ἐπεὶ δὲ Πέλοπα οἱ τῆς Ἴπποδαμείας πόθοι ἔ-
ρωτι καὶ Ἀφροδίτῃ λατρεύειν ἔπεισαν, τότε καὶ ὁ Ἀπόλλων τὸν
τῶν Νηρηϊδῶν χορὸν ἀθροίσας ἴστησι μὲν αὐτῶ κατ' ἄκρας ἠό-
10 νος τὸν θάλαμον κῦμα δὲ ἦν (οἶμαι) ὁ θάλαμος πορφῦρόν τε
καὶ μετάρσιον, ὑπὲρ τοῦ λέγουσιν κυρτούμενον, ἵνα παστάδα μιμή-
σῃται. Ἦν θεὸς καὶ φύσις καὶ ὁ μὲν ἐδεῖτο γονῆς, ἡ δὲ τοῦ κυ-
σκεῖν μέλλοντος.

Ἴνα δὴ ταῦτα ἄρξῃται, θάλαμος τῷ παντὶ τὸ πᾶν ἐγένετο. Ἐκ
15 δὲ δὴ τῶν γάμων τούτων οὐρανὸς γεννᾶται καὶ ἥλιος, ἔτι δὲ
ἄστρον χορὸς, σελήνης φέγγος, καὶ διπλοῖ πόλοι, περὶ οὓς ἡ
πρώτη γένεσις τῶν πρώτων τοῦ θεοῦ γάμων ἐλίττεται. Δευτέρους
δὴ μετὰ τούτους γάμους Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος ἡ φύσις ἔδειξεν,
ἀφ' ὧν ἀνίσχουσι μὲν ποταμοὶ καὶ λίμναι, ἔτι δὲ κρήναι καὶ πηγαί
20 καὶ φρέατα καὶ ἡ πάντων μήτηρ ναμάτων θάλασσα· τίττεται δὲ
καὶ φυτὰ καὶ ζῶα, καὶ γῆ οἰκεῖται, καὶ τὸ νηχόμενον λαμβάνει
θάλασσα, καὶ ἀῆρ ἐφάνη περὶ πορεύσιμος. Τὸν δὲ θεωρὸν μὲν
τῶν θεῶν, ἐργάτην δὲ τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἄνθρωπον ὕστα-
τον ὁ γάμος ἐγέννησε (τὸ γὰρ γῆς παῖδα γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ
25 τὴν Ἀπτικὴν ῥαγεῖσαν ὠδίνα τοσοῦτον βλαστῆσαι βλάστημα, μῦ-
θός ἐστιν Ἀπτικῆς χάριτος παίγνιον). Οὗτος καὶ τὴν Ἀφροδίτην
αὐτὴν κατὰ θάλασσαν λανθάνουσαν, ῥήξας τῷ τόπῳ τὰ κύματα,
ἔδειξεν ἠλίῳ μαρμαίρουσαν. Τοὺς δὲ ποταμῶν ἔρωτας εἰ λέγειν
ἐθέλομι, μυθίος ἂν ἐπιρρέοι ποταμῶν ὄχλος τῷ λόγῳ. Πάντες
30 γὰρ μοι δοκοῦσι θαλάττης ἐρᾶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτὴν ἐκ πη-

σε παίζοντας τὴ λύρα, ἔψαλε καὶ τὸ γαμήλιο ἄσμα στοὺς νυφικούς θαλάμους. Ὁδηγεῖ καὶ τὴν Ἀφροδίτη ἐπάνω στὸ ἄρμα τῶν Χαρίτων μὲ τὴ συντροφιά τῶν Ἐρώτων νὰ παίζει. Εἶχε δεμένα στὰ μαλλιά της ὑάκινθο, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἔπεφταν στὸ μέτωπό της, τὰ ὑπόλοιπα τὰ ἄφησε νὰ κυματίζουν στὶς αὔρες, ὅταν τὴ χτυποῦσαν. Τὰ φτερὰ καὶ τοὺς βοστρύχους τῶν Ἐρώτων στολίζοντάς τους μὲ χρυσὸ τοὺς στέλνει νὰ ὑπηρετοῦν μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄρμα καὶ νὰ κινοῦν στὸν ἀέρα τὴ δάδα πού κρατοῦσαν. Κι ὅταν οἱ ἔρωτικοὶ πόθοι τῆς Ἴπποδάμειας ἔπεισαν τὸν Πέλοπα νὰ λατρέψει τὸν Ἐρωτα καὶ τὴν Ἀφροδίτη, τότε καὶ ὁ Ἀπόλλων, συναθροίζοντας τὸ χορὸ τῶν Νηρηΐδων φτιάχνει τὸ θάλαμό του στὴν ἄκρη τοῦ βράχου· ὁ θάλαμος ἦταν, νομίζω, μαῦρο κύμα καὶ ὑψηλό, πού καμπυλωνόταν πάνω ἀπὸ τὴν κλίνη, γιὰ νὰ μμηθεῖ τὸ νυφικὸ θάλαμο. Ἦταν ἐκεῖ θεὸς καὶ φύση. Καὶ ἐκεῖνος βέβαια χρειάζοταν ἀπόγονο, ἐνῶ αὐτὴ νὰ κυοφορήσει.

Γιὰ ν' ἀρχίσουν ὅμως αὐτά, τὸ σύμπαν γινόταν θάλαμος γιὰ τὸ σύμπαν. Ἀπὸ αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς γάμους γεννιέται ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος, ἀκόμα καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστρων, τὸ φῶς τῆς σελήνης καὶ οἱ δύο πόλοι γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ πρώτη γένεση τῶν πρώτων γάμων τοῦ Θεοῦ. Δεύτερος ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς ἔδειξε ἡ φύση τοὺς γάμους τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πηγάζουν οἱ ποταμοὶ καὶ οἱ λίμνες, κι ἀκόμη οἱ κρήνες, οἱ πηγές, τὰ πηγάδια, καὶ ἡ μητέρα ὄλων τῶν ὑδάτων, θάλασσα· γεννιοῦνται ἐπίσης τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, κατοικεῖται ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καταλαμβάνει τὴν κοίτη της καὶ φάνηκε ὁ ἀέρας πού μποροῦσαν νὰ τὸν διασχίσουν φτερὰ. Τὸν θεατὴ ὅμως τῶν θείων ἐνεργειῶν καὶ δημιουργῶ τῶν ἐπίγειων πραγμάτων, τὸν ἄνθρωπο, τὸν γέννησε τελευταῖο ὁ γάμος. (Τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦταν παιδὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἓνα τέτοιο γέννημα γέννησε ἀνοίγοντας κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὶς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ της ἡ Ἀπτική, εἶναι ἓνα χαριτωμένο παιχνίδι τῆς Ἀπτικῆς χάριτος). Αὐτὸς ἀνοίγοντας μὲ τὴ γέννησή του τὰ κύματα ἔδειξε καὶ τὴν Ἀφροδίτη πού ἦταν κρυμμένη μέσα στὴ θάλασσα νὰ τρεμολάμπει στὸν ἥλιο. Ἄν τώρα θελήσω νὰ διηγηθῶ τοὺς ἔρωτες τῶν ποταμῶν, θὰ κυλήσει στὸ λόγο μου ἄπειρος ἀριθμὸς ποταμῶν. Γιατὶ ὅλοι μοῦ φαίνεται εἶναι ἐρωτευμένοι μὲ τὴ θάλασσα, καὶ γι' αὐτὸ πρὸς αὐτὴν

γῶν πολλῶ τῷ τάχει κομίζεσθαι, ὥσπερ ἄλλος πρὸ ἄλλου τὴν ἐρωμένην θέλων ἀσπάσασθαι

Ὁ δὲ κυμαίνει καὶ τέρπεται πορφύρων τε καὶ εἰς παστάδα κυρτούμενος, ὥσπερ, οἶμαι, φρονῶν κατὰ ποταμῶν τῶν ἄλλων, ὅτι δὴ μόνος τοὺς Ποσειδῶνος πόθους πεπίστευται. Οὕτω καὶ οὗτοι, φύντες ἴσως καὶ ἐκτραφέντες ὁμοίως, ἀπ' ἴσων ἀπάντων τῆς κοινωνίας ἠράσθησαν. Λέγεται ποτε καὶ Ὀλυμπιάδα τὴν ἐπὶ τοῖς Ἀλεξάνδρου τόκοις εὐδαίμονα, ὀργιάζουσαν τὰ Καβείρων ἐν Σαμοθράκη μυστήρια, ἰδεῖν κατὰ τὴν τελετὴν τὸν Φίλιππον (ἦν 10 δὲ ὑπηνήτης ἔτι), ἰδοῦσάν τε ἐρασθῆναι τοῦ νεανίσκου καὶ ὁμολογῆσαι τὸν γάμον, προτέλειά τε ποιησαμένην τοῦ γαμηλίου πυρὸς τὰ μυστήρια. Γένος δὲ τῆ νύμφῃ Θρακῶν τὰ πρῶτα, αὐτόχθονες οἶμαι καὶ εἰς βασιλείους τύχας τὰς ἄνω ρίζας ἀναβιδάζοντες Ἀκμάζουσι μὲν γὰρ ἐπ' ἴσης ὥσπερ ἔαριναὶ κάλυκες ἀφ' ἐνὸς λει- 15 μῶνος ἢ βότρυες, αἱ καθ' ἓνα καιρὸν καὶ βλαστάνουσιν ἅμα καὶ σχίζονται. Σώφρονες ἅμφω, δεξιοὶ τὸν τρόπον, μόνοις τοῖς ἔργοις τοῖς κατὰ φύσιν σχιζόμενοι. Ἡ μὲν γὰρ ταλασίαν τὴν Ἀθηναῶν τέχνην, ὃ δὲ τοῖς πόνοις τὴν Ἐρμού χάριν κεκάρπωται καὶ τῆ μὲν κερκίς, τῷ δὲ λόγος μέλει. Ὁ μὲν ὑπηνήτης ἔτι, πρωῖτερον τῆς 20 ἡλικίας βλαστήσας ἴουλον, ἢ δὲ ἀκμάζει πρὸς γάμον. Ἐρωτες δὲ ῥόδων στεφάνους πλεξάμενοι, οὓς ἐξ Ἀφροδίτης κήπων, ὅταν θέλωσι, δρέπονται, τὴν παστάδα πᾶσαν ἀνάπτουσι. Πειθῶ δὲ καὶ Πόθοι καὶ Ἴμερος τὸ σὸν κάλλος ἅπαν ἐνεΐμαντο, ὃ μὲν ἐφιζάνων τοῖς ὄμμασι, κάκειθεν ἐκπυρσεύων ἀμήχανον, οἱ δὲ τὰς παρεΐας 25 αἰδοῖ φοινίσσοντες πλέον ἢ τὰς τῶν ῥόδων ἢ φύσις κάλυκας, ὅταν ἠριναῖς ὥραις ὑπὸ τῆς ἀκμῆς σχιζόμεναι πετάλοις ἄκροις ἐρεύθωνται. Πειθῶ δὲ κατὰ τῶν χειλέων σκηνώσασα τὴν ἑαυτῆς χάριν συναποστάζει τοῖς ῥήμασιν. Ἐπανθεῖ δὲ τῆ κεφαλῇ πολὺς ὁ βόστρυχος, πορφύρων τε καὶ κατὰ μέτωπον σχιζόμενος.

30 Ἀλλ' εἰ γὰρ ἐγὼ ποιητικὸς τὴν φύσιν, ὥστε ἀφεῖναι κατὰ τῆς νύμφης γλαῦτταν αὐτόνομον. Ἐγὼ δὲ στάς παρ' αὐτὸν τὸν θάλαμον

ἀπὸ τὶς πηγές τους μὲ ταχύτητα μεγάλη τρέχουν, σὰν νὰ θέλει νὰ ἀσπασθεῖ ὁ ἕνας πρὶν ἀπὸ τὸν ἄλλο τὴν ἐρωμένη του.

Αὐτὸς κυματίζει καὶ χαίρεται μὲ τὸν κυματισμὸ καὶ καμπυλώνεται, ὥστε νὰ σχηματισθεῖ ὁ νυφικὸς θάλαμος, σὰ νὰ πιστεύει, νομίζω, εἰς βάρος τῶν ἄλλων ποταμῶν, ὅτι αὐτὸς μόνος κατέχεται ἀπὸ τὸν πόθο τοῦ Ποσειδῶνα. Ἔτσι κι αὐτοί, μὲ κοινὴ γέννηση καὶ ὅμοια ἀνατροφή, ἐξίσου μὲ ὅλους ἐπιθύμησαν τὴν ἔνωση. Λένε ὅτι κάποτε καὶ ἡ Ὀλυμπιάδα πού ἐγινε εὐτυχισμένη μὲ τὴ γέννηση τοῦ Ἀλεξάνδρου, παίρνοντας μέρος στὰ ὀργιαστικά μυστήρια τῶν Καβείρων στὴ Σαμοθράκη, εἶδε τὴν ὥρα τῆς τελετῆς τὸν Φίλιππο (ἦταν πολὺ νεαρὸς τότε), καὶ μόλις τὸν εἶδε τὸν ἐρωτεύθηκε ἀμέσως τὸν νεὸ καὶ ὑποσχέθηκε γάμο, καὶ ἀρραβῶνα τοῦ γάμου ἔκανε τὰ μυστήρια τοῦ γαμήλιου πυρός. Τὸ γένος τῆς νύφης ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα τῶν Θρακῶν, κάποιοι ἐντόπιοι νομίζω, πού ἀνέβαζαν τὴν καταγωγή τους σὲ βασιλικὴ γενιά. Βρίσκονταν στὴν ἴδια ἡλικία ἀκμῆς σὰν ἀνοιξιάτικα μπουμπούκια ἀπὸ κάποιο λιβάδι ἢ τσαμπιά πού σχίζονται στὰ δύο. Φρόνιμοι καὶ οἱ δύο, προσηνεῖς στὴ συμπεριφορὰ, χῶριζαν μόνο στὰ φυσικὰ ἔργα τοῦ φύλου τους. Γιατὶ ἐκείνη ἀσκούσε τὴν τέχνη τῆς Ἀθηνᾶς, κλώσιμο καὶ ὕφανση, ἐνῶ αὐτὸς μὲ τοὺς κόπους του κέρδισε τὴ χάρη τοῦ Ἑρμῆ· ἐγνοια ἐκείνης ἦταν ἡ σαῖτα, ἐνῶ αὐτοῦ φροντίδα ὁ λόγος. Αὐτὸς νεαρὸς ἀκόμα θγάζει πρῶιμα γιὰ τὴν ἡλικία του τὰ πρῶτα γένεια, ἐνῶ ἐκείνη ὠριμάζει γιὰ τὸ γάμο. Οἱ Ἑρωτες πλέκοντας στεφάνια μὲ τριαντάφυλλα, πού κόβουν ὅταν θέλουν ἀπὸ τοὺς κήπους τῆς Ἀφροδίτης, γεμίζουν ὅλον τὸν νυφικὸ θάλαμο. Ἡ Πειθὼ καὶ οἱ Πόθοι καὶ ὁ Ἴμερος μοιράσθησαν ὅλη τὴν ὁμορφιά του. Ὁ Ἴμερος κάθισε στὰ μάτια κι ἀπὸ ἐκεῖ ἔβγαζε φλόγα ἀκατανίκητη· οἱ Πόθοι ἔκαναν τὰ μάγουλα νὰ κοκκινίσουν ἀπὸ ντροπὴ περισσότερο ἀπὸ ὅτι βᾶφει ἢ φύση τὰ μπουμπούκια τῶν ρόδων, ὅταν κοκκινίζουν ἀνοιγοντας στὴν ἀκρὴ τὰ πέταλά τους τὴν ἀνοιξή. Ἡ Πειθὼ πάλι κατασκηνώνει στὰ χεῖλη της καὶ ἀποστάζει μὲ τὰ λόγια τὴ χάρη της. Πλούσια μαλλιά στολίζουν τὸ κεφάλι της, μαῦρα, χωρισμένα σὲ μέτωπο.

Μακάρι νὰ εἶχα ποιητικὴ φύση, ὥστε νὰ ἐπαινέσω τὴ νύφη μὲ τὰ δικὰ μου λόγια. Ἀλλὰ ἐγὼ στέκοντας σὲ τὸ νυφικὸ θάλαμο θὰ προ-

Τύχη καὶ Ἐρωσι καὶ γενεθλίοις προσεύξομαι, τοῖς μὲν τοξεύειν εἰς τέλος, τῇ δὲ διδόναι θῖον, τοῖς δὲ παίδων γνησίων γένεσιν, ἵνα τῷ γαμηλίῳ κρατῆρι καὶ τὴν γενέθλιον σπονδὴν συνάψωμεν.

Ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου, “Διογένης” ἢ “Προπεμπτικός”.

5

Ἐκ τῆς προθεωρίας.

Τὰς κοινότητας τῶν ὑποθέσεων ἰδίας αἰ μεταχειρίσεις ἐργάζονται· διὸ καὶ τοὺς προπεμπτικούς λόγους, κἂν νέοι τῷ νόμῳ τυγχάνωσιν, ἀλλ’ οὖν ἔξεστι τῇ τέχνῃ καὶ πρεσβυτέρους ἐργάσασθαι, ὅπερ ἡμεῖς πεποιήκαμεν· τὴν γὰρ παροῦσαν ὑπόθεσιν εἰς
10 σχῆμα διαλόγου μετασκευάσαντες, οὔτε τὴν χρεῖαν διεφθείραμεν οὔθ’ ὅσον σεμνὸν τοῖς διαλόγοις ὀφείλεται. Κατὰ Πλάτωνα δὲ καὶ ἡμεῖς, ἠθικοῦ τοῦ λόγου τυγχάνοντος, ὅμως φυσικῆς τε καὶ θεολογικῆς θεωρίας, ἐγκαταμιγνύντες ταύτας τοῖς ἠθικοῖς, ἐφαπτόμεθα. Καὶ μύθῳ δὲ τοὺς θειοτέρους τῶν λόγων τοῦ Πλάτωνος
15 ἐναποκρύπτοντος, χρὴ σκοπεῖν εἰ τὸν τοιοῦτον ζῆλον μετεδιώξαμεν. Τὰς δὲ ἄλλας ἀρετὰς τῶν διαλόγων, ἀναπαύλας λέγω καὶ διαθέσεις καὶ ἐπεισόδια, ἔτι δὲ χάριτας καὶ τὸ δι’ ὄλου δραματικόν, ἄμεινον εἰ κατωρθώθη δείξει τὸ σύγγραμμα. Τῶν δὲ διαλόγων ἀρχομένων ἀπὸ τῆς ἰσχυρότερης ἰδέας, ἵνα τὴν ἀφέλειαν ὁ τύπος
20 προβάλλῃ τῆς λέξεως, ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς συνεξαιρομένων ὁμοῦ τοῖς πράγμασιν, εἰ καὶ τοῦτο ἡμεῖς τετηρήκαμεν, πάρεστι κρίνειν οἷς τέχνῃ πρὸς ἀκρόασιν τὴν ἀκοὴν παρεσκεύασεν.

Αὐτοῦ τοῦ διαλόγου τὸ προοίμιον.

Σιωπῆς μὲν καιρός, οὐ λόγων, ὅταν οἱ λόγοι στυγνάξωσι,
25 τοὺς ἑαυτῶν τροφίμους ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀγέλης ἐκπέμποντες. Ὁμῶς δὲ (χρὴ γὰρ λέγειν ἐν πάσῃ τύχῃ τοὺς λόγους) φέρε καὶ αὐτός, ὃν ἢ φροντίς ἢ προσπεσοῦσα λόγον ἐγέννησεν, εἰ φίλον ὑμῖν, καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀφηγήσομαι. Ἐκάτερος τοσοῦτοις διαστήμασι τῆς ἀρχῆς ἀφεστηκότες ἀλλήλων, ὅσον Εὐρώπης τὰ μέσα πρὸς τοὺς
30 ἄνω μύχους Ἀσίας σχίζεται, εἰς τὸν τούτου πόθον συνέδραμον, ἕκαστος προαρπάσαι τὰς πρώτας ὠδῖνας τῆς τούτου γλώττης

σευχηθῶ στήν Τύχη καί σπούς Ἐρωτες τῆς γέννησης, αὐτοὶ ὡς τὸ τέλος νὰ ρίχνουν τὰ βέλη τους, καί ἡ Τύχη νὰ τοὺς χαρίζει ζωή, καί μαζί θὰ τοὺς εὐχηθῶ νὰ ἀποκτήσουν γνήσια παιδιά, γιὰ νὰ ἐνώσομε μαζί μέ τὸ ποτήρι τοῦ γάμου καί τὴν κούπα τῶν γενεθλίων.

Ἐκ τῶν διαλόγων πού ἐπαγράφεται “Διογένης” ἢ “Προπεμπτικός”.

Ἐκ τῆς Εἰσαγωγῆς.

Τις κοινές ὑποθέσεις τις ἐξειδικεύουν οἱ διαπραγματεύσεις τους. Γι’ αὐτὸ καί τοὺς προπεμπτικούς λόγους, ἂν καί εἶναι νέοι στή νομοθεσία, ὥστόσο εἶναι δυνατὸ νὰ διατυπωθοῦν μέ τὴν τέχνη σάν παλαιοί, πρᾶγμα πού κάναμε ἐμεῖς. Τὸ θέμα αὐτὸ δηλαδή, ἀφοῦ τὸ μεταποιήσαμε σὲ σχῆμα διαλόγου, οὔτε τὴ χρήση του καταστρέψαμε, οὔτε ὅση σοβαρότητα ὀφείλεται στοὺς διαλόγους. Σύμφωνα μέ τὸν Πλάτωνα καί ἐμεῖς, ἂν καί ὁ λόγος εἶναι ἠθικοῦ περιεχομένου, χρησιμοποιοῦμε τὴ φυσικὴ καί τὴ θεολογικὴ θεωρία, ἀναμιγνύοντας αὐτὲς μέ τὴν ἠθική. Καί ἐπειδὴ ὁ Πλάτων ἀποκρύπτει τοὺς θεικότερους λόγους τοῦ μέσα σὲ μύθους, πρέπει νὰ ἐξετάσομε ἂν αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ τὸν ἐπιδιώξομε καί ἐμεῖς. Τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα τῶν διαλόγων, ἐννοῶ τις παύσεις καί τις ταξινομήσεις καί τὰ ἐπεισόδια, καί ἀκόμη καί τὴ χάρη, καί γενικὰ τὴ δραματικότητα, ἂν τὸ ἐπιτύχαμε θὰ τὸ δείξει καλύτερα τὸ σύγγραμμα. Καί ἀρχίζοντας οἱ διάλογοι ἀπὸ τὴν ἀπλούστερη ἔκφραση, γιὰ νὰ προσθέσει τὸ εἶδος τοῦ λεκτικοῦ τὴν ἀφέλεια, καί ὑψωνόμενοι στὰ ἐπόμενα μαζί μέ τὰ πράγματα, ἂν καί αὐτὸ τὸ τηρήσαμε ἐμεῖς, μποροῦν νὰ κρίνουν αὐτοὶ πού ἡ τέχνη ἔκανε ἰκανὴ τὴν ἀκοή τους γιὰ τὴν ἀκρόαση.

Τὸ προοίμιο τοῦ ἰδίου διαλόγου.

Εἶναι ὥρα γιὰ σιωπὴ, ὄχι λόγων, ὅταν οἱ λόγοι μέ τὴν αὐστηρότητά τους ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀγέλη τους τοὺς τροφίμους τους. Ἐμπρὸς (γιατὶ πρέπει σὲ κάθε περίπτωση νὰ μιλάμε), θὰ σᾶς ἀφηγηθῶ κι ἐγώ, ἂν θέλετε, τὸ λόγο πού γέννησε ἡ φροντίδα πού μοῦ ἔτυχε. Καθένας ἀπὸ τοὺς δύο ἀπέχοντας τόση ἀπόσταση ἀρετῆς μεταξύ μας, ὅσο ἀπέχουν τὸ μέσο τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὰ ἄνω ἄκρα τῆς Ἀσίας καί ἔτρεξαν στὸν πόθο του, θέλοντας νὰ ἀρπάξει καθέ-

βουλόμενος. Οὐ μμησάμενος τὸν μυστικὸν νόμον, ὃς ἐπόπτη τε καὶ μύστη μερίζει τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐν ταυτῶ μύστην τε ὁμοῦ καὶ προφήτην τῆς ἱερᾶς τελετῆς τῶν ἐν σοὶ λόγων δεξάμενος, ἔδωκας ἀπλήστως τῶν ἐκεῖθεν ναμάτων ἐμπλήσασθαι. Ἡ 5 οὐκ ἀκήκοας ὡς ὄντες ἄνθρωποι τὸ παλαιὸν οὗτοι οἱ τέττιγες, εἶτα ἔρωτι Μουσῶν ἐκ τοῦ ἄδειν αἰεὶ λυθέντες εἰς μέλος, ἐκ μὲν ἀνθρώπων εἰς ὄρνιθας, ἐκ δὲ ὠδῆς εἰς ὠδὴν ἄλλην μετέβαλον; Ἄκουε δὴ τὸν μῦθον.

Ὅτε τοὺς ἀνθρώπους ὁ Ζεὺς ἐγέννησε, τὰ μὲν ἄλλα πάντα εἰ-
10 χον ὡς νῦν κεκόσμηται, Ἡρώς δὲ οὐπω ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐγκατωκίζετο, ἀλλ' ἔχων ἔτι τὸ πτερόν ὁ θεὸς οὗτος μετάρσιον οὐρανῶ τε ἐνωμίλει καὶ εἰς θεοὺς μόνους ἐτόξευε. Δείσας δὲ μὴ αὐτῶ ἀφανισθῆ τῶν ποιημάτων τὸ κάλλιστον, Ἡρώτα πέμπει τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἐσόμενον φύλακα. Ὁ δὲ ταύτην ἐκ Δι-
15 ὃς τὴν ἐπιτροπὴν λαβὼν, τὸ μὲν ἀπάσαις ψυχαῖς ἐγκατοικίζεσθαι ἢ πᾶν ἐπ' ἴσης ἦθος νεοτελές τε καὶ βέβηλον ἔχειν τέμενος οὐκ ἐδοκίμαζεν, ἀλλὰ τὰς μὲν πολλὰς καὶ ἀγελαίας ψυχὰς τοῖς πανδήμοις Ἡρώσι τοῖς τῶν Νυμφῶν παισὶ ποιμαίνειν ἀπένευμεν, αὐτὸς δὲ τὰς θείας καὶ οὐρανίας ψυχὰς ἐνωκίσατο, καὶ ταύτας ἀνα-
20 θακχεύων ἐπὶ μανίαν ἐρωτικὴν μυρία ἀγαθὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰργάσατο. Ὅταν μὲν οὖν ἴδῃς τινὰ βραδύν τε τὴν φύσιν καὶ πρὸς φιλίαν δυσκίνητον, νόησον ὅτι τῶν Ἡρώτος ἐκείνου ξενίων οὐδαμῶς οὗτος ἠξιώται. ὅταν δὲ ὀξὺν καὶ θερμὸν τὴν γνώμην καὶ φλογὸς δίκην ἐπ' ἐρωτικὴν φιλίαν ἄττοντα, νόησον τοῦ-
25 τον εἶναι ἐκείνου ξένον τοῦ Ἡρώτος.

Ἐν γὰρ μοι λέγεις, ὦ φίλε Σώκρατες, ἐραστῶν ἄριστε, ἀρετῆς Κλεινίου μόριον, ἀνδρείαν ἐν φόβοις, ἣν καὶ μελέτη πολλάκις δίδωσιν, ἐξηγητὴν λόγον οὐκ ἀναμείνασα. Δίδωσι δ' αὐτῶ τὴν παρρησίαν, ὅπερ καὶ Περικλεῖ πρότερον, ὅτ' ἐστρατήγει τῆς πό-
30 λεως. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τρόπος ἄδολος. Εἰ δὲ τοῦτον ἴδοις δικαστικῶν θρόνων εἰργόμενον, στέναξον τὸν νόμον, ὅτι χρυσίου νενίκηται. Συνακμάσας γὰρ τῇ βασιλέως πόλει, περὶ ἧ τὰ μεγάλα πελά-

νας πρώτος τις πρώτες ὠδίνες τῆς γλώσσας του. Δὲν μιμήθηκε τὸ μυστικὸ νόμο, ποὺ μοιράζει τὸ χρόνο στὸν ἐπόπτη καὶ τὸν μύστη, ἀλλὰ ἀποδεχόμενος τὸν ἴδιο ταυτόχρονα γνώστη μαζί καὶ προφήτη τῆς ἱερῆς τελετῆς τῶν λόγων σου, μᾶς ἔδωσες τῇ δυνατότητα νὰ γεμίσομε ἀχόρταγα ἀπὸ τὰ ἐκεῖ νάματα. Ἡ δὲν ἄκουσες ὅτι ἦταν παλαιὰ ἄνθρωποι αὐτὰ τὰ τζιτζίκια, κι ἔπειτα ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τις Μοῦσες ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο μελώδημα ἀφέθηκαν στὴ μελωδία, ἄλλαξαν καὶ ἔγιναν πουλιὰ ἀπὸ ἄνθρωποι ποὺ ἦταν, καὶ ἀπὸ τὸ τραγούδι τους ἄρχισαν ἄλλο τραγούδι; Ἄκου λοιπὸν τὸν μῦθο.

Ὅταν ὁ Δίας δημιούργησε τοὺς ἄνθρώπους, ὅλα τὰ ἄλλα ἦταν ὅπως καὶ σήμερα, ὁ ἔρωτας ὅμως δὲν εἶχε φωλιάσει ἀκόμα στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχοντας ὁ θεὸς αὐτὸς τὰ φτερὰ πετώντας πλησίαζε τὸν οὐρανὸ καὶ τόξευε τοὺς θεοὺς μόνο. Φοβούμενος λοιπὸν ὁ Δίας μήπως ἀφανισθεῖ τὸ ὠραιότερο δημιούργημά του, στέλνει τὸν Ἔρωτα νὰ γίνε φύλακας τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Αὐτὸς ἀναλαμβάνοντας αὐτὴ τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὸ Δία, νὰ ἐγκατασταθεῖ σὲ ὅλες τις ψυχὲς ἢ νὰ ἔχει ἐξίσου οὐράνια κατοικία καὶ βέβηλο ναὸ δὲν ἠθέλε, ἀλλὰ τις πολλὲς καὶ ἀγελαῖες ψυχὲς ἔδωσε νὰ τις ποιμαίνουν οἱ πάνδημοι Ἔρωτες, παιδιὰ τῶν Νυμφῶν, ἐνῶ ὁ ἴδιος κατοίκησε στὶς θεῖες καὶ οὐράνιες ψυχὲς, καὶ αὐτὲς μεθώντας τις ἀπὸ ἐρωτικὴ μανία, προξένησε ἄπειρα ἀγαθὰ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Ὅταν δεῖς λοιπὸν κάποιον μὲ φύση ἀργὴ καὶ βραδυκίνητο στὴ φιλία, νὰ καταλάβεις ὅτι γιὰ κανένα ἀπὸ τὰ δῶρα τοῦ Ἔρωτα ἐκείνου δὲν ἔχει ἀξιωθεῖ. Ὅταν δεῖς ὅμως κάποιον ὀρμητικὸ καὶ θερμὸ στὴν ψυχὴ καὶ ποὺ σὰν τὴν φλόγα ὀρμᾷ στὴν ἐρωτικὴ φιλία, νὰ καταλάβεις ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι δῶρο ἐκείνου τοῦ Ἔρωτα.

Μᾶς λὲς μιὰ ἀρετὴ, φίλε Σωκράτη, ἀριστε ἀπὸ τοὺς ἐραστὲς, μέρος τῆς ἀρετῆς τοῦ Κλεινία, ἀνδρεία στὰ φοβερὰ, ποὺ πολλὲς φορὲς τῇ δημιουργεῖ καὶ ἡ ἀσκησι, χωρὶς νὰ περιμένει νὰ τὴν ἐξηγήσει ὁ λόγος. Καὶ τοῦ δίνει τὸ θάρρος, ὅπως πρωτύτερα καὶ στὸν Περικλῆ, ὅταν ἦταν στρατηγὸς τῆς πόλης. Αὐτὸς εἶναι ὁ γνήσιος τρόπος. Ἄν ὅμως τὸν δεῖς αὐτὸν νὰ ἐμποδίζεται νὰ πλησιάσει τις ἔδρες τῶν δικαστῶν, στέναξε γιὰ τὸ νόμο, γιὰτὶ νικήθηκε ἀπὸ τὸ χρυσάφι. Γιατί, ἀφοῦ μεγάλωσε μαζί μὲ τὴν πόλη τοῦ βασιλιᾶ γύρω

γη σχίζεται, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνη κρηπίδα τῆς ἑαυτοῦ δόξης βα-
 λόμενος, ἕως μὲν ἐν σπαργάνοις ἔτι τὸ σῶμα τῆς πόλεως ἐπλάττε-
 το, ἑτέρας ἀρχὰς ἐκ βασιλείας κατηύθυνεν· ἐπεὶ δὲ ἔδει τῆς ἀκρι-
 βουῆς χειρὸς καθάπερ ἐν τύποις ἀγάλματος, ἐπ' αὐτὴν ἐπάνεισιν,
 5 ἵνα αὐτὸς τε ἀρχὴ καὶ τέλος γένοιτο τῷ παντὶ κόσμῳ τῆς πόλεως.
 Πόλεις ἐγειρομένας, δήμους ἀκμάζοντας, Ταρτησοῦ θίον, Ἀ-
 μαλθείας κέρας, πᾶν ὅσον εὐδαιμονίας κεφάλαιον. Ἀλλὰ τίς τῆς
 περὶ τὸν νεανίσκον σπουδῆς αἰτία; Ψυχὴ πᾶσα, ἄρτι σχισθεῖσα
 τῆς ἄνω λήξεως ἔναυλον ἔτι φέρει τὴν θεάν τῶν ἀγαλμάτων ἐκεί-
 10 νων, ἃ τότε εἶδεν, ὅτε εὐδαίμονα χορείαν σὺν θεῶν δίφροις ἐχό-
 ρευεν. Ὄταν οὖν ἴδῃ καὶ τῆδε κάλλος, ὃ τότε πλάσματος ἄνευ
 ἰστόρησεν, εἴσω ψυχῆς θείας κρυπτόμενον, σπαργᾶ τε καὶ χαίρει
 τῇ θεᾷ, καὶ συμβιδιάζειν ἑαυτῇ πρὸς τὸν ἐκεῖ τόπον ἐπείγεται, δό-
 ξη τε καὶ ἐπιστήμη κουφίσασα.

15 Τοιοῦτόν τι πάθος καὶ αὐτὸς περὶ τὸν νέον ἔπαθον. Καθά-
 περ γὰρ ἐν κατόπτρῳ τῇ τοῦδε ψυχῇ εἰδωλόν τι τῆς ἑμαυτοῦ
 γνώμης ἰδὼν φαινόμενον, ἦσθην τε αὐτῷ καὶ διὰ τοῦτο ἐπόθη-
 σα, καὶ καθάπερ ἄλλον ἑμαυτὸν τὴν τοῦδε ψυχὴν ἐξεξήτησα [ἢ
 ἐξήσκησα]. Δεινὸς μὲν οὖν καὶ μνήμη φυλάξαι πᾶν ὅπερ ἂν ὑφ'
 20 ἠγεμόνι πονήσειε. Φιλόσοφος μὲν τὴν γνώμην, τοὺς δὲ λόγους
 οὐ τούτους μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὃ τι βούλει τῶν ὅσα Μουσῶν τε
 καὶ Ἀπόλλωνος λειμῶνες βρύνουσιν. Ἀφ' ὧν δρεψάμενος ἀπά-
 σης παιδείας λωτόν, οἷόν τινα στέφανον ἠρινὸν τὴν ἑαυτοῦ ψυ-
 χὴν ἀπείργασται. Εἰ μὲν γὰρ λέγειν δεήσειεν, οὐκ ἔτ' ἂν ζητή-
 25 σαις ὄτου παῖς εἶη καὶ ὄτω προσῆκεν· οὕτω πάσης γραφῆς
 ἀκριδέστερον τὴν εἰκόνα τοῦ καθηγεμόνος μεμίμηται. Ἀγαθὸς
 μὲν συμπαραστάτης, εἴ που δέοι τῷ καθηγεμόνι συναγωνίζε-
 σθαι, ἀγαθὸς δὲ καὶ αὐτοπροσώπως. Δικαίως ἄρα οἱ ποιηταί,
 καὶ μετ' αὐτῶν γραφεῖς τε καὶ πλάσται, Ἔρωτος γῆρας ἀποσου-
 30 λήσαντες, νέον ποιοῦσι τὸν θεὸν τοῦτον καὶ ἔφηθον, τὰ τῆς ἀπι-
 στίας αὐτοῦ τῷ νεαρῷ τῆς ἡλικίας ἐμφαίνοντες. Ὡ τοσοῦτον
 ἰσχύσας τοῖς λόγοις, ὅσον καὶ τὸν Θετταλὸν ἀκούω Κινέαν, ὃς
 σὺν βασιλεῖ Πύρρῳ γῆν ἐπιῶν πᾶσαν καὶ θάλασσαν πρὸ τῶν

31. Ἡ γνωστὴ πλατωνικὴ εἰκόνα.

ἀπὸ τὴν ὅποια χωρίζονται οἱ μεγάλες θάλασσες, καὶ φόρεσε τὴν ἴδια μ' ἐκείνη κορωνίδα τῆς δόξας του, ὅσο ἀκόμα τὸ σῶμα τῆς πόλης διαμορφωνόταν μέσα στὰ σπάργανα, ἀσκοῦσε διαφορετικὲς ἐξουσίες ἐκ μέρους τοῦ βασιλιᾶ. Ἐπειδὴ ὅμως χρειαζόταν τὸ ἀκριβὲς χέρι ὅπως στὴν κατασκευὴ τῶν ἀγαλμάτων, ἐπιστρέφει σ' αὐτήν, γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτὸς ἀρχὴ καὶ τέλος στὴν τάξη τῆς πόλης. Πόλεις ποὺ οἰκοδομοῦνται, δήμους ποὺ ἀκμάζουν, τὴ ζωὴ τοῦ Ταρτησοῦ, τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας, τὸ σύνολο τῆς εὐδαιμονίας. Ποιᾶ ὅμως εἶναι ἡ αἰτία ὥστε νὰ ἀναφερόμαστε σ' αὐτὸν τὸ νέο; Κάθε ψυχὴ ποὺ ἀποσχίζεται ἀπὸ τὴν οὐράνια ζωὴ, ἔχει ἀκόμα ζωηρὴ τὴ θεὰ τῶν ἀγαλμάτων ἐκείνων, ποὺ εἶδε τότε, ὅταν λάβαινε μέρος στὸν εὐτυχῆ χορὸ ἐπάνω στὰ ἄρματα τῶν θεῶν³¹. "Ὅταν λοιπὸν δεῖ ὁμορφιά καὶ ἐδῶ, ποὺ τότε ἀντίκρουσε χωρὶς σῶμα κρυμμένη μέσα στὴ θεία ψυχῇ, γεμίζει πόθο καὶ χαίρεται γιὰ τὸ θέαμα καὶ βιάζεται νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸν ἐκεῖ τόπο, μὲ τὰ φτερὰ τῆς δόξας καὶ τῆς ἐπιστήμης.

"Ἐνα τέτοιο πάθος ἔπαθα κι ἐγὼ γιὰ τὸν νέο. Βλέποντας δηλαδὴ μέσα στὴν ψυχὴ του σὰν σὲ καθρέφτη ἓνα εἶδωλο τῆς γνώμης μου, εὐχαριστήθηκα, καὶ γι' αὐτὸ πόθησα, καὶ σὰν ἓνα ἄλλο ἑαυτό μου γύμνασα τὴν ψυχὴ του. Ἦταν φοβερός λοιπὸν καὶ στὴ μνήμη του νὰ φυλάξει κάθετι, ποὺ θὰ ἐκπονοῦσε μὲ ὁδηγὸ κάποιον. Εἶχε ψυχὴ φιλοσόφου, καὶ ὄχι μόνο αὐτοῦς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ κάθετι ἀπὸ ὅσα ἀναβρῦζουν στὰ λιβάδια τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα. Ἀπὸ αὐτὰ δρέποντας τὸν λωτὸ κάθε παιδείας, σὰν ἓνα στεφάνι ἔαρινὸ ἔφτιαξε τὴν ψυχὴ του. "Ἄν χρειασθεῖ νὰ πεῖς, δὲν θὰ ψάξεις νὰ βρεῖς ποιανοῦ παιδι ἦταν καὶ σὲ ποιὸν ἀνῆκε· μὲ τόση μεγαλύτερη ἀκριβεία ἀπὸ κάθε ζωγραφιὰ εἶχε μιμηθεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἦταν ἐξαιρετὸς συμπαραστάτης, ἂν χρειαζόταν νὰ συναγωνισθεῖ κάπου δίπλα στὸν ἀρχηγό του, ἐξαιρετὸς ὅμως καὶ μόνος του. Δίκαια ἄρα οἱ ποιητὲς καὶ μαζί τους οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ γλύπτες ἀφαιρώντας ἀπὸ τὸν Ἔρωτα τὰ γηρατεία, παριστάνουν νέο καὶ ἔφηβο αὐτὸν τὸν θεό, δηλώνοντας τὴν ἀπιστία του μὲ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του. "Ὡ αὐτὸς ποὺ εἶχαν τόση δύναμη οἱ λόγοι του, ὅσο ἀκούω καὶ τοῦ Θεσσαλοῦ Κινέα, ποὺ μαζί μὲ τὸν βασιλιὰ Πύρρο, ἀφοῦ περιῆλθε κάθε γῆ καὶ θάλασσα πρὶν ἀπὸ τὰ πολεμικὰ μηχανή-

μηχανημάτων τοῖς λόγοις τὰς πόλεις ἔκλινεν. Οὐ γὰρ αὐτός γε τούτου διδάσκαλος, οὐ, μὰ τοὺς ὑμετέρους, ὧ λό γοι, πόθους, δι' οὓς ἐγὼ πατρικὸν ὄλβον ρίψας εὐδαίμονα παρ' Ἰλισσοῦ μυστικαῖς ὄχθαις ἐσκήνημαι. Ἀλέξανδρος ὁ τοῖς τροπαίοις ὄροις τοῖς 5 ὄλων χρησάμενος. Τό τε γὰρ τῆς μεσημβρίας ὑπορρεῖ ζέον, αὐρα τε πραῦνει τὸν ἥλιον, καὶ σχίσαι Ζεφύρω πορφύροντα περὶ τὴν πρῶραν τὰ κύματα.

Ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐταίρους συντακτικῆς,
 ὅτε ἐξήει ἐπὶ Κόρινθον. – Τὸ προοίμιον.

10 Οἱ πάλαι τὴν λύραν κάμνοντες, εἴ ποτε γῆν ἐπ' ἄλλην ἔσπευδον, οὐκ ἄφθογγον τὴν ἀποδημίαν ἐποίουν, ἀλλ' ὦδῃ καὶ μέλει τὸν χορὸν τὸν ἑαυτῶν ἀπησπάζοντο.

Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, διαφόρων ὄντων καὶ διαφόρους
 ἔχόντων ὑποθέσεις.

15 Τὰς βασιλέως αὐλὰς καὶ χρυσοῦν τύχην ὑπόπτειρον. Οὐ γὰρ ἀφηρέθης τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐκὼν ἔρριψας, ὥσπερ τις ὑπερόπτης κατὰ παιδικῶν τρυφῆσαι βουλόμενος. Τὴν χρυσοῦν κόμην ῥόδων στεφάνῳ πορφύροντι. Ἀλλὰ τίς τούτων ἢ χάρις, Φυγὴ καὶ δρασιμὸς καὶ τοσαύτης φιλίας ἄρνησις. Ἐνίκησα μὲν ὑπὸ σοὶ κριτῇ κατὰ 20 τὴν θερινὴν ὥραν τὸν τέττιγα, ἠπειύλησα δὲ καὶ ταῖς ἀηδόσι ταῖς Ἀττικαῖς εἴ ποτέ μοι καὶ Ἀττικὸν πῆξαιο θέατρον, μῦθον ὄντως τὰς ἐκείνων γλώττας ταῖς ἐπὶ σοὶ φωναῖς ἀπεργάσασθαι. ὦ καὶ τοῦ σαυτοῦ γένους ὄμμα φανότατον, καὶ ταῦτὸν τῷ γένει γενόμενος, ὅπερ καὶ σοὶ πολλάκις ὁ προπάτωρ ἥλιος. Τῆς γὰρ συνωρίδος 25 ταύτης δὴ τῆς καλῆς ὁ μὲν καταναγάζοντι τοὺς μεγάλους θρόνους ὡς τις ἑωσφόρος συνανέσχεν ὄρθριος, ταῖς αὐτοῦ βολαῖς τὰς σὰς ἀκτῖνας μιμούμενος ὁ δὲ τῆς τῶν νέων ἀγέλης ἐκλάμπων, καθάπερ τις ταῦρος ἀγελάρχης ἀγέρωχος, ἐσκίρτησε μὲν κατὰ τοὺς Μουσῶν λεμιῶνας ὥσπερ τις πῶλος ὑψαύχην καὶ ἔνθεος, ἐμμήσα-

ματα, ἀποσποῦσε τὶς πόλεις μὲ τὸ λόγο του. Δὲν ἦταν βέβαια αὐτὸς διδάσκαλός του, ὡς λόγοι, μὰ τοὺς πόθους σας, ποὺ γι' αὐτοὺς ἐγὼ ἀπορρίπτοντας τὴν εὐδαιμονία τοῦ πατρικοῦ πλούτου κατασκήνωσα στὶς κρυφές ὄχθες τοῦ Ἰλισσοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος γέμισε μὲ τὰ τροπαιὰ του τὰ πέρατα τῆς ὑψηλίου. Γιατὶ ἀπὸ τὸ νότο ἔρχεται ἡ θερμότητα, ἡ αὐρα μετριάζει τὸν ἥλιο, σχίζοντας μὲ τὸν οὐρίο Ζέφυρο τὰ κύματα ποὺ ἀγριεύουν στὴν πλώρη.

Ἐκ τῶν λόγων πρὸς τοὺς συντρόφους του,
ὅταν ἐπρόκειτο νὰ μεταβεῖ στὴν Κόρινθο.
Τὸ προοίμιον.

Οἱ παλαιοὶ ποὺ ἔπαιζαν τὴ λύρα, ἂν κάποτε πηγαιναν σὲ ἄλλο μέρος, δὲν ἦταν ἡ ἀναχώρησή τους βουδή, ἀλλὰ ἀποχαιρετιοῦνταν ἀπὸ τοὺς φίλους μὲ τραγούδια καὶ μουσική.

Ἐκ τῶν ἄλλων λόγων,
διάφορους καὶ μὲ διαφορετικὰς ὑποθέσεις.

Βασιλικὲς αὐλὲς καὶ χρυσῆ φτερωτὴ τύχη· δὲν σοῦ ἀφαίρεσαν τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ τὴν ἀπέρριψες μὲ τὴ θέλησή σου, σὰν κάποιος ὑπερόπτης, ποὺ θέλοντας νὰ καρπωθεῖ ἀπόλαυση ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια στολίζει τὰ χρυσᾶ μαλλιά μὲ στεφάνι ἀπὸ τριαντάφυλλα. Καὶ ποιά εἶναι ἡ εὐχαρίστηση ἀπὸ αὐτά; Φυγὴ καὶ ἀπόδραση καὶ ἄρνηση τόσο μεγάλης φιλίας. Ἦσαν κριτὴς μου καὶ νίκησα τὸ τζιτζίκι τὴν ὥρα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ θ' ἀπειλοῦσα καὶ τὰ Ἀττικὰ ἀηδόνια, ἂν κάποτε μοῦ μάζευσες καὶ Ἀττικὴ συγκέντρωση, γιὰ νὰ μετατρέψω πραγματικὰ τὰ λόγια ἐκείνων σὲ μύθους μὲ τὸ λόγο μου γιὰ χάρη σου. Ὡς εὐὸς ποὺ εἶσαι καὶ τῆς γενιᾶς σου λαμπρότατο μάτι καὶ ἔγινες γιὰ τὴ γενιὰ σου αὐτὸ ἀκριδῶς, αὐτὸ ποὺ ἔγινε γιὰ σᾶς πολλὰ φορὲς ὁ προπάτοράς σου ὁ ἥλιος. Ἐκ αὐτοῦ λοιπὸν τὸ δίζυγο τὸ ὠραῖο ἄρμα καθὼς ὁ ἕνας καταφώτιζε τοὺς μεγάλους θρόνους, ἀνέτειλε ὁ ἄλλος μαζί του τὴν αὐγὴν σὰν ἕνας αὐγερινὸς καὶ μὲ τὶς ἀκτῖνες του ἀντέγραψε τὶς δικές σου· ὁ ἄλλος λάμποντας σὰν ταῦρος, τῆς ἀγέλης ἀρχηγός, ἀνάμεσα στοὺς νέους, ἔτρεξε στὰ λιβάδια τῶν Μουσῶν σὰν ἕνα περήφανο πουλάρι θεϊκὸ, καὶ μιμήθηκε τὸν ὁμηρικὸ

το δὲ καὶ τὸν Ὀμηρικὸν νεανίσκον τὸν Θέτιδος, καὶ μύθων ῥητῆρ
ἀγαθὸς καὶ προηκτῆρ ἔργων γενόμενος. Εἰ δέ μοι καὶ τῆς ποιητῶν
ἐξουσίας μετῆν, ἔδειξα ἄν σοι καὶ Ἴλισσὸν τοῦτον διακρύοντα,
ἔχρωσα δ' ἄν καὶ κατηφεῖ χρώματι τὰ καλὰ Καλλιρρόης νάματα.
5 Πέμποι μὲν σε Πᾶν ἐνόδιος, πομπαιῖον καὶ γλυκὺ προσηχῶν μέ-
λος τῆ σύριγγι. Ἀφροδίτῃ δὲ καὶ οἱ ταύτης παῖδες Ἔρωτες, πό-
θου κρατῆρα κεράσαντες, σοῦ τῆς ὁδοῦ προπομπεύουεν.

Προπεμπτηρίου λόγου, τὸ προοίμιον.

Ὁ τοῦ Διὸς παῖς Ἀλέξανδρος (συνάπτει γὰρ αὐτὸν οὐρανῷ
10 καὶ Διὶ τὸ πολὺ κλέος καθ' Ἑλληνας) ὅτε πληρώσας τῆς ἑαυτοῦ
δόξης τὴν Εὐρώπην ἄπασαν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐπέλετο, συνᾶψαι
τὰς ἠπειροὺς τῶ καθ' ἑαυτὸν ἐθέλων θαύματι, τὸν Τιμοθέου πα-
ρακαλέσας αὐλὸν (οὗτος γὰρ ἤχει μέγα καὶ τοσοῦτου βασιλέως
ἄξιον) ὑπὸ τοῖς ἐκείνου μέλεσιν ἔλνε τοῦ στόλου τὰ πείσματα
15 Φέρε δὴ γράψω τῶ λόγῳ τὸν πίνακα· ἔχει γάρ, οἶμαι, πρὸς μίμη-
σιν οἰκειὰ καὶ λόγος φάρμακα. Ναῦς ἦν κατὰ τῆς γραφῆς καὶ θά-
λαττα. Ἡ δὲ θάλαττα, οἶμαι, Αἰγαῖος ἦν· αἱ γὰρ πολλαὶ νῆσοι αἱ
κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος τῆς θαλάσσης σχιζόμεναι Αἰγαῖος ὑπ'
αὐτῶν ἐδεικνυτο εἶναι ἡ θάλασσα. Γέγραπτο δὲ οὐκ ἀπηνῆς τε
20 καὶ ἄγριος, οὐδὲ εἰς αὐτὰς ἐγειρῶν νεφέλας τὰ κύματα, οἷα τὰ
πολλὰ Αἰγαῖος κατὰ τῶν ἐκεῖ πλωτῆρων θρασύνεται, ἀλλ' ἐστό-
ρεστο μὲν εἰς γαλήνην τὰ κύματα, τὸ δὲ ὕδωρ ὅλον ἐπόρφυρε
πρὸς αὐταῖς ἡόσιν, εἰς γλαυκὸν ἄνθος ἠρέμα μεθισταμένου τοῦ
κύματος. Πρῶτοι γὰρ Φρύγες αἰτίαν ἔχουσιν αὐλῶ τε ἐμπνεῦσαι
25 καὶ ταῖς τελεταῖς ἀνομιῖξαι τὰ κύμβαλα. Τὸ δὲ ἐπὶ θάτερα τῆς νε-
ῶς μέρος εἰς πρόραν ἤδη θλιβόμενον, χρυσοῦν τῆ ὕλην πεποίητο.
Ἐνθα καὶ θαυμάσαι τῆς τέχνης ἄξιον· τὸ γὰρ περὶ τὴν πρόραν
τῆς θαλάσσης ὕδωρ σχιζόμενον, ταῖς τοῦ χρυσοῦ βολαῖς ἐπανγά-
ζον, εἰς ὅμοιον ἄνθος ἀμείδειν ἐδόκει τὴν θάλασσαν.

30 Οὐκοῦν δότε μοι τὴν Ζεύξιδος τέχνην, τὰ Παρρασίου σοφί-
σματα. Δελφοὶ δὲ ἄρα, ἱερὰ πόλις Ἀπόλλωνος, λατρεύουσι μὲν
ἀεὶ τῶ θεῷ καὶ περιχορεύουσι μετὰ παιάνων τὸν τρίποδα. Καὶ

νέο, τὸν υἱὸ τῆς Θέτιδας, κι ἔγινε “ρήτορας λόγων καὶ ἐκτελεστής ἔργων”³². Καὶ ἂν εἶχα καὶ τὴν ποιητικὴ δύναμη, θὰ σοῦ ἔδειχνα κι αὐτὸν τὸν Ἰλισσὸ νὰ δακρῦζει καὶ θὰ ἔβαφα καὶ μὲ σκοτεινὸ χρῶμα τὰ ὠραῖα νερὰ τῆς Καλλιρρόης. Νὰ σὲ καταουδώσει ὁ ἐνόδιος Πᾶν παίζοντας μὲ τὴ φλογέρα του τὴ γλυκιὰ μελωδία τοῦ κατευοδίου, καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ οἱ υἱοὶ τῆς οἱ Ἔρωτες, ἀφοῦ ἀναμίξουν τὸν κρατήρα τοῦ πόθου, νὰ σὲ καταουδῶνουν στὸ δρόμο σου.

Προπεμπτηρίου λόγου τὸ προοίμιο.

Ὁ υἱὸς τοῦ Δία Ἀλέξανδρος (γιατὶ τὸν συνδέει μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν Δία ἡ μεγάλη του δόξα ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες), ὅταν, ἀφοῦ γέμισε μὲ τὴ δόξα του ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσει στὴν Ἀσία θέλοντας νὰ συνδέσει τὶς ἡπείρους μὲ τὴ θαυμαστή δρᾶση του, παρακάλεσε τὸν αὐλητὴ Τιμόθεο μὲ τὸν αὐλὸ του (γιατὶ αὐτὸς ἔπαιζε αὐλὸ πολὺ θαυμάσια, ἀντᾶξια σὲ τόσο μεγάλο βασιλιά) καὶ μὲ τὶς μελωδίες ἐκείνου ἔλυσε τὰ σχινιά τοῦ στόλου. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς περιγράψω τὴ σκηνὴ μὲ τὸ λόγο. Γιατὶ ἔχει, νομίζω, καὶ ὁ λόγος τὰ δικά του μέσα γιὰ τὴ μίμηση. Στὸν πίνακα ὑπῆρχε ἓνα καράβι στὴ θάλασσα, καὶ ἡ θάλασσα, νομίζω, πὼς ἦταν τὸ Αἰγαῖο. Γιατὶ τὰ πολλὰ νησιὰ τὰ διάσπαρτα σὲ διάφορα μέρη τῆς θάλασσας μαρτυροῦσαν πὼς ἡ θάλασσα ἦταν τὸ Αἰγαῖο. Ἡ ζωγραφιὰ τὸ παρίστανε ὄχι φοβερὸ καὶ ἄγριο, οὔτε νὰ ὑψώνει ὡς τὰ νέφη τὰ κύματά του, ὅπως τὸ Αἰγαῖο ἀπειλεῖ συνήθως ὅσους πλέουν σ’ αὐτό, ἀλλὰ τὰ κύματα στρώνονταν γαληνεμένα καὶ τὸ νερὸ χτυποῦσε στὴ ἀκτὴ καὶ τὰ ἥρεμα νερὰ ἀνθίζαν σὰν ἀνθη γαλάζια. Πρῶτοι βέβαια πού ἔπαιξαν τὸν αὐλὸ καὶ χρησιμοποίησαν στίς τελετές τους τὰ κύμβαλα ἦταν οἱ Φρύγες. Ἡ μὰ καὶ ἡ ἄλλη πλευρὰ τοῦ πλοίου στὸ μέρος πού πιεζόταν ἀπὸ τὴν πλώρη ἦταν καμωμένο ἀπὸ χρυσὸ, καὶ ἦταν μὰ τέχνη ἄξια γιὰ θαυμασμό. Τὸ νερὸ πού ἔσκιζε ἡ πλώρη μὲ τὶς ἀνταύγειες τοῦ χρυσοῦ φαινόταν πὼς ἔκανε τὴ θάλασσα χρυσὸ ἄνθος.

Δῶστε μου λοιπὸν τὴν τέχνη τοῦ Ζεύξη, τὰ τεχνάσματα τοῦ Παρράσιου. Οἱ Δελφοί, ἱερὴ πόλη τοῦ Ἀπόλλωνα, λατρεύουν πάντοτε τὸν θεὸ καὶ χορεύουν μὲ παιᾶνες γύρω ἀπὸ τὸν τρίποδα.

μὴν καὶ Ἡλεῖοι δακρύνουσι, τὸν ποταμὸν τὸν Πισαῖον ἐπὶ τὴν Σικελικὴν κρήνην προπέμποντες, ὥσπερ, οἶμαι, τοῦτο φοβούμενοι, μὴ μελετῶν τὴν ἀποδημίαν ὁ ποταμὸς ἄλλοις ἀνθρώποις χαρίζεται τὰ νόματα. Τάχα δέ σοι καὶ ἀηδόνες καὶ κύκνοι καὶ πάντα
 5 τὰ μέλη συναποπτήσεται. Αἶ μὲν γὰρ ἡμέτεροι Μοῦσαι καὶ σκάφη ἤδη τολμῶσι πήγνυσθαι, καὶ ἀπειλοῦσι φυγὴν καὶ θάλατταν καὶ ἀγριαίνῃ τοῖς κύμασι. Ῥίψας ἐκ τῶν χειρῶν τὴν λύραν, σιωπὴν τῶν μελῶν καταψηφίζεται. Ναῦς ἐν ὄρμοις στρατηγίς, ἰστίον ὑψηλόν, μετάρσιον, οἶον καὶ λαμπραῖς αὔραις καὶ πελαγίοις
 10 πετάννυσθαι. Μικροὶ μὲν εἰς χάριν Ἑσπερίδων λειμῶνες, μικραὶ δὲ εἰς μέγεθος πυραμίδες Αἰγυπτίαι, καὶ εἷ τι Περσῶν καὶ Ἀσσυρίων χεῖρες πονήσασαι θαῦμα ἀφῆκαν τοῖς ὕστερον. Ἄλλ' ἐπὶ τὰς φίλας Ἀθήνας ὁ στόλος, αἶ σε τοῖς πόθοις οὕτως ἐξέκαυσαν, ὥς καὶ ἐπ' αὐτῆς περιφέρειν γλώττης τὸν ἔρωτα. Τί δὲ ὀκνεῖς τὴν
 15 ἀπόκρισιν τοῦ κοινοῦ πάντων ἀγάλματος μετασκηνοῦν παρ' ἐτέρους μέλλοντος; Κιμμερίους μὲν δὴ, δῆμον ἑσπέριον, ἀφείλετο μῦθος τὸν ἥλιον, εἶτα φοβηθεὶς τὸν ἔλεγχον ἀμφιβόλοις ῥήμασι κρῦσαι τὴν φήμην ἑσπούδασεν· ἡμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιητῆς ψεύδεσθαι δόξειε μετὰ τὴν σὴν ἀποδημίαν ἀφελέσθαι θέλων τὸν ἥλιον.
 20 ον. ὦ φίλη πατρίς, νῦν σε ὄντως ἀδικήσας αἰσθάνομαι, τοὺς σοὺς ὑπεριδῶν ἔρωτας, ἐρασιῇ θέλων ἀπίστω πάντα χαρίσασθαι.

Ἄλλὰ μικροῦ τῶ νόμῳ τῶ περὶ τούτων ἐπόμενος, εἰς ἀκοσμίαν τὸν λόγον ἔτρεψα, καίτοι μοι τῶν θεῶν πληρούντων τὸν πόθον· πάλιν γὰρ σκηπτρα, πάλιν τῆς δίκης οἱ θρόνοι. Τοῦτον Ἐφύρα μὲν ἠνεγκε, πόλις οὐ μόνον καλλωπιζομένη μύθοις πρὸς τὸ θαυμάζεσθαι, οἶα τῶν Ἑλληνίδων αἱ πλείονες, ἀλλ' ὀφθαλμῶ κριτῇ τὴν εὐδαιμονίαν προβάλλουσα. Οὕτω καὶ τὸ τούτου γένος μυρίοις μὲν λόγοις, μυρίοις δὲ ἔργοις καὶ παραπλησίοις ἀγάλλεται.
 30 Μνηστέον ἤδη καὶ αὐτοῦ τοῦ γένους, οὔτι παντός κάμοι γὰρ ἄν, οἶμαι, καὶ ἱστορία τοσοῦτον πλῆθος φροντίζουσα. Οἱ ἀπ' ἐκείνων τῶν γάμων ἀποβλαστήσαντες εἰκὼ τινὰ τῆς ἐκείνου σοφίας τοῖς

Καὶ οἱ Ἥλεῖοι κλαῖνε κατευδώνοντας τὸν ποταμὸ Πισαῖο στῆ Σικελικῆ βρῦση, ἐπειδὴ, νομίζω, φοβοῦνται αὐτὸ, μήπως ὁ ποταμὸς, σχεδιάζοντας νὰ τοὺς ἐγκαταλείψει, χαρίσει σ' ἄλλους ἀνθρώπους τὰ νάματά του. Ἴσως μαζί μὲ ἔσένα θὰ φτερουγίσουν καὶ τὰ ἀηδόνια καὶ οἱ κύκνοι καὶ θ' ἀκουσθοῦν ὅλα τὰ τραγούδια. Οἱ δικές μας Μοῦσες τολμοῦν καὶ σκάφη νὰ κατασκευάζουν καὶ ἀπειλοῦν μὲ φυγὴ καὶ θάλασσα, καὶ ἄς εἶναι φουρτουνιασμένη μὲ ἄγρια κύματα. Πετώντας τῆ λύρα ἀπὸ τὰ χέρια του βγάζει ἀπόφαση γιὰ τὶς μελωδίες νὰ σωπάσουν. Ναυαρχίδα μέσα στὸν ὄρμο, πανὶ σηκωμένο πολὺ ψηλὰ, ἔτσι ὅπως ἀνοίγεται μὲ τὶς λαμπρές πελαγίσιες αὖρες. Μικροὶ στῆ χάρη ἀσφαλῶς οἱ κῆποι τῶν Ἑσπερίδων, μικρές στὸ μέγεθος καὶ οἱ πυραμίδες οἱ Αἰγυπτιακές καὶ ὅποιο ἀριστούργημα κατασκεύασαν καὶ ἄφησαν στοὺς μεταγενέστερους τὰ χέρια τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀσσυρίων. Ἀλλὰ τὸ ταξίδι γιὰ σένα ἦταν στίς ἀγαπητὲς Ἀθῆνες, ποῦ τόσο φλόγισαν τὸν πόθο σου, ὥστε νὰ ὁμολογεῖς καὶ προφορικὰ τὸν ἔρωτά σου. Γιατί ὅμως ἀρνεῖσαι τὴν ἀπάντηση τοῦ κοινοῦ ὅλων ἀγάλματος ὅτι πρόκειται νὰ ἐγκατασταθεῖ σὲ ἄλλους; Ἀπὸ τοὺς Κιμμέριους ἓνα δῆμο τῆς Δύσης, ἀφαίρεσε ὁ μύθος τὸν ἥλιο, καὶ ἔπειτα, ἐπειδὴ φοβήθηκε τὴν ἀποκάλυψη, φρόντισε νὰ κρύψει τὴ φήμη· ἐμᾶς ὅμως κανένας ποιητῆς δὲν θὰ πιστέψει ὅτι μᾶς γέλασε μὲ τὸ ψέμα μετὰ τὴν ἀποδημία του θέλοντας ν' ἀφαιρέσει τὸν ἥλιο. Ὡ πατρίδα ἀγαπημένη, τώρα πραγματικὰ αἰσθάνομαι ὅτι σὲ ἀδίκησα περιφρονώντας τοὺς ἔρωτές σου, θέλοντας νὰ τὰ χάρισω ὅλα στὸν ἄπιστο ἔραστή.

Ἀλλὰ γιὰ λίγο ἀκολουθώντας τὸ νόμο γι' αὐτὰ, ἔστρεψα τὸ λόγο μου σὲ ἀκοσμία, ἂν καὶ βέβαια οἱ θεοὶ ἐκπληρώνουν τὸν πόθο μου. Πάλι λοιπὸν σκῆπτρα πάλι θρόνοι τῶν δικαστῶν. Αὐτὸν τὸν ἔφερε ἡ Ἐφύρα, μὰ πῶλη ποὺ δὲν στολίζεται μόνο μὲ μύθους θαυμασμοῦ, ὅπως οἱ περισσότερες Ἑλληνικὲς πόλεις, ἀλλὰ ποῦ δείχνει τὴν εὐδαιμονία της ἔχοντας κριτὴ τὰ μάτια. Ἐτσι καὶ ἡ γενιὰ αὐτοῦ χαίρεται μὲ μύριους λόγους καὶ μὲ ἄπειρα καὶ παραπλήσια ἔργα. Ἄς θυμηθοῦμε τώρα καὶ τὴ γενιὰ αὐτοῦ, ὄχι βέβαια στὸ σύνολό της· γιατί καὶ γιὰ μένα, νομίζω, θὰ εἶναι δύσκολο ν' ἀσχοληθῶ μὲ τόσο πλῆθος. Ὅσοι βλάστησαν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γάμους εἶχαν μὴ εἰκόνα

τῆς ψυχῆς ἔφερον ἀγάλμασι. Προσκλύζων κόλπος Ἴόνιος λεαί-
 νει τὴν θῖνα τῷ κύματι. Κατὰ δὴ ταύτης τῆς ἡόνος χορὸς Νηρη-
 ἰδων ἐχόρευε, λευκαὶ πᾶσαι, γάλα αὐτό, οἶον ἂν ἐκεῖνο γένοιτο
 τέχναις ποιμένων ἰστάμενον, γλαυκαὶ τὸ ὄμμα, κομῶσαι τῷ βροίῳ,
 5 ἔτι λευκὸν τὸν ἐκ τῆς θαλάττης ἀφρόν ἐξ ἄκρων πλοκάμιων στά-
 ζουσαι. Ἡ δὲ ἀντερᾶ τοῦ νυμφίου, καὶ δώρῳ πιστοῦται τὸν γά-
 μον· ἀναδίδωσι γὰρ ἐκ μέσης θαλάττης πηγῆν. Ἡ δέ, ὥσπερ
 ἐπισταμένη τοῦ χάριν ὑπὸ τῆς νύμφης ἐγένετο, κλέπτει μὲν τοῖς
 ἄλλοις πλωτῆροι τὰ νάματα, μόνοις δὲ τηρεῖ τοῖς ἐκ τῆς νύμφης
 10 τὴν πότιμον φιλοτησίαν ἀρύσασθαι, ὅπερ καὶ κατὰ τῆς Ἀρε-
 θούσης ἀνύμνηται. Εὐμαθῆς ἔστω ψυχὴ, ταχεῖα σύνεσιν, μνήμη
 συμφυῆς, ἔτοιμος πρὸς λόγους, δεινὴ μὲν κρύπτειν, κρείττων
 λανθάνειν (σοφώτερον δὲ τοῦτο καὶ ἅμα θεοῖς προσφιλέστε-
 ρον), δεινότερα δὲ φωρᾶσαι τὸν ἐντυχόντα· κρείττων ἡδονῆς,
 15 ἥττων φιλίας ἄκρος σοφίαν, δεινὸς εἰπεῖν, ἀνάλωτος φιλία,
 γενναῖος ἐν φόβοις, ὑψηλὸς ἰδιώτης, ἄρχων ἐπιεικῆς, τὸν μὲν
 ἰδιώτην ἀποσεμνύνων φρονήματι, λόγῳ δὲ πραῦνων τὸ τῆς
 ἐξουσίας αὐθέκαστον.

Ἄλλὰ μὴν καὶ τὴν τύχην ἴδοις ἂν ὥσπερ ἐξ οὐρίας τὸν τοῦδε
 20 βίον συμπαραπέμπουσαν. Πρεσβύτης τις ἦν σεμνὸς ἰδεῖν, ἀρχαῖος
 τὸν βίον, τὸν λόγον ὁμοῖος. Σοφὸς εἰπεῖν, ἀμείνων ἀκοῦσαι, τὰ πάν-
 τα γενναῖος. Πλήρης δὲ ὢν ἤδη τοῦ κλέους, καὶ πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν
 ἐπιστρέφων τὴν Ἑλλάδα, διαβαίνει καὶ εἰς βασιλέα τῷ θαύματι
 πρὶν ὑπηνήτης γενέσθαι, πρὶν καθερπύσαι τὸν πρῶτον ἰουλον.
 25 Ποιητοῦ δὲ ἄρα ἦν ἐνταῦθα τοῦ λόγου ῥόδοις μὲν ἀναπλέξει τὸν
 στέφανον, ἄγειν δὲ ἐξ Ἑλικῶνος τὰς Μούσας. Περί τὴν πόλιν ἐ-
 κείνην, ἣν ἀπὸ Γαδείρων Εὐρώπη λήγουσα πορθμῶ θαλάσσης
 πρὸς τὴν Ἀσίαν μερίζεται. Ἦλασεν οὗτος καὶ κατ' Ἰοτροῦ, καὶ
 ποταμὸν οὐκ ἔδεισε βάρβαρον κρυστάλλῳ πεδία μιμούμενον. Ἐ-
 30 πεί δὲ θεὸς πρὸς πᾶσαν αὐτὸν ἀρετὴν ἀκριβῶσαι βουλόμενος, καὶ
 ἀπ' ἐναντίας ποτὲ τὸ πνεῦμα τῆς τύχης ἔστησεν, ἵν', οἷος ἦν, τοιοῦ-
 τος τὴν γνώμην καὶ ἐν τρικυμίαις πραγμάτων καὶ χειμῶνι βίου

τῆς σοφίας ἐκείνου μὲ τα ἀγάλματα τῆς ψυχῆς. Χτυπώντας τὸ Ἴόνιο πέλαγος μὲ τὰ κύματά του λεπτύνει τὴν ἄμμο. Σ' αὐτὴ τὴν ἀκτὴ χόρευε ὁ χορὸς τῶν Νηρηΐδων, ὀλόλευκες ὄλες καὶ αὐτές, γάλα ὀλόιδιο, σὰν ἐκείνο ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν βοσκῶν, μὲ γαλανὰ μάτια, μὲ τὰ μαλλιά τους ἀπὸ φύκια, λευκὰ ἀκόμα, ἀφρὸ στάζοντας ἀπὸ τὶς ἄκρες τῶν βοστρύχων τους. Ἡ μιὰ ἀνταποδίδει τὸν ἔρωτα τοῦ γαμπροῦ καὶ βεβαιώνει τὸ γάμο μὲ δῶρο· γιατί θγάζει πηγὴ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ πελάγους. Ἡ ἄλλη πάλι σὰ νὰ ξέρει γιὰ ποιὸ λόγο ἔγινε ἀπὸ τὴ νύφη, κλέβει ἀπὸ τοὺς ἄλλους ναῦτες τὰ νερά καὶ τὰ φυλάγει μόνο γιὰ ὅσους προέρχονται ἀπὸ τὴ νύμφη νὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ ἐρωτικὸ ποτό, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι καὶ κατὰ τῆς ἀρετῆς. Εἶχε ψυχὴ εὐμαθῆ, γρήγορη στὴν ἀντίληψη, δεμένη μαζὶ μὲ τὴ μνήμη, ἔτοιμη στοὺς λόγους, πολὺ ἱκανὴ βέβαια νὰ κρύβει, καλύτερη ὅμως νὰ ξεχνᾷ (πρῶγμα σοφότερο καὶ συνάμα πιὸ ἀγαπητὸ στοὺς θεούς), ἀκόμα πιὸ φοβερὴ νὰ ἐρευνήσῃ τὸν συνομηλητὴ, ἀνώτερη ἡδονῆς καὶ νικώμενη ἀπὸ τὴ φιλία. Στὴ σοφία κορυφαία, δεινὴ στὴν ὁμιλία, ἀκατανίκητη στὴ φιλία, στοὺς φόβους γενναία, ἰδιώτης ἀξιοπρεπῆς, ἄρχων ἐπιεικῆς, μὲ τὸ φρόνημα ἐξυψώνοντας τὸν ἰδιώτη, καὶ μὲ τὸ λόγο τῆς μετριάζοντας τὴν αὐθαιρεσία τοῦ ἄρχοντα.

Ἄλλὰ καὶ τὴν τύχη θὰ δεῖς νὰ τὸν προπέμπει στὴ ζωὴ σὰν οὐριος ἄνεμος. Ἦταν σὰν ἓνας γέροντας σοβαρὸς στὴν ὄψη, ἀρχαιοπρεπῆς στὸ βίο, καὶ στὸ λόγο παρόμοιος. Σοφὸς στὸ λόγο, προθυμότερος ν' ἀκούει, σὲ ὅλα σπουδαῖος. Γεμᾶτος πλέον ἀπὸ δόξα καὶ ἔχοντας στραμμένη ἐπάνω του ὅτι τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὰ θαυμαστὰ ἔργα του φτάνει στὸ βασιλικὸ ἀξίωμα πρὶν γίνῃ ἐφηβος καὶ θγάλει τὰ πρῶτα γένια. Ἐδῶ ἦταν ἔργο ποιητῆ νὰ πλέξει μὲ ρόδα τὸ στεφάνι τοῦ λόγου καὶ νὰ φέρει τὶς Μοῦσες ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα στὴν πόλη ἐκείνη ποῦ ἀπὸ τὰ Γάδειρα ἢ Εὐρώπη καταλήγοντας σὲ πορθμὸ χωρίζεται ἀπὸ τὴν Ἀσία. Προχώρησε αὐτὸς καὶ πρὸς τὴν Ἰστρο καὶ δὲν φοβήθηκε τὸν βάρβαρο ποταμὸ, ποῦ ἔκανε τὶς πεδιάδες νὰ μοιάζουν μὲ κρῦσταλλο. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ τὸν δοκιμάσῃ σὲ ὅλη τὴν ἀρετῆ, ἔστησε κάποτε ἀντίθετο ἀπέναντί του τὸ πνεῦμα τῆς τύχης, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ σὲ ὅλα ὅτι τέτοιος ποῦ ἦταν, τέτοιος εἶναι καὶ στὴ γνώμη καὶ στὴν τρικυμία τῶν πραγμάτων καὶ στὶς δύσκολες

δειχθείη τε πᾶσι καὶ κατ' αὐτὸ τὸ μέρος εὐδοκμήσῃ. Τίς ἐνταῦθα ποιητῆς ἢ λόγων συνθέτης φωνὴν ἀξίαν τοῖς ὑπὸ τούτου κατειω-
 γασμένοις συμβάλλοιτο; Οὐδὲ Σικελικὴν τινα Σκύλλαν καὶ Χάρου-
 δδιν, ἀνδρῶν δὲ ἀτασθάλων ὑπὲρ τὸν ἄγριον ἐκείνον τὸν Σικελι-
 5 κόν, τὸν ποιμένα, τὸν Κύκλωπα, μυρίας ἐπ' αὐτὸν κινηθείσας φά-
 λαγγας, οὐκ ἀγχεμάχοις ὄπλοις οὐδὲ ξυστοῖς τε καὶ δόρασιν, ἀλλὰ
 φρονήσει καὶ λόγῳ κατὰ γῆς ἀπάσης ἐστόρεσεν.

Ὁ δὲ δὴ τῶν Τελχίνων τε ἡγεμῶν καὶ κορυφαῖος καλούμενος,
 πληγὴν καὶ ριάν δεξάμενος, στένει δακρῶν τὸν πόλεμον. Ἀσία
 10 πᾶσα, οὐχ ἦν νῦν οὕτω προσαγορευόμεν τὴν τῆς ὅλης ἐπωνυμίαν
 ἡπείρου τῷ μέρει μόνῳ τιθέμενοι, ἄρχεται μὲν ἀπ' Ἰνδῶν ἄνω,
 πρὸς μὲν ἕω καὶ ἄρκτον Ἐρυθρῶ κόλπῳ καὶ Φάσιδι, πρὸς δὲ με-
 σημβρίαν καὶ ἀπιόντα ἥλιον Αἰγύπτῳ τε καὶ τῷ Ἰονίῳ πελάγει
 πρὸς τὰς ἄλλας ἡπείρους ἀποσχιζομένη καὶ λήγουσα, παρατείνει
 15 δὲ αὐτὴν ἐκ Προποντίδος εἰς Παμφυλίαν πλευρὰ παρήκουσα, ἦν
 Αἰγαῖος προσκλύζει σύμπασαν, ἐκ μιᾶς καὶ αὐτὸς ἀρχῆς τῆ πλευ-
 ρᾷ ταύτῃ τικτόμενος. Οἷ τε ἐνοικοῦντες τὰς πόλεις ἄνθρωποι οὐ
 τῷ τέττιγι καὶ τῷ χιτῶνι τοὺς προπάτορας, ἀλλ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ
 καθαρῶς δήπου δεικνύουσιν, ὅθεν, οἶμαι, καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐγένον-
 20 το. Ὁ γὰρ δὴ Μέλῃς οὗτος (οὐ γὰρ δὴ θέμις σιωπῇ παρελθεῖν
 γλῶσσαν τοσαύτην γεννήσαντα) ἀνίσχει μὲν ἐκ προαστείων τῆς
 Σμύρνης, τίκτουσι δ' αὐτὸν μυρίαὶ πηγαὶ καὶ πλησίον ἀλλήλων
 βλαστάνουσαι, ἀφ' ὧν πλημμύρων ὁ ποταμὸς πελαγίζει τε εὐθύς,
 ἐκ πηγῶν ἐκπλωτος καὶ ὀλκᾶσι καὶ κώπῃ γίνεται. Παραμείψας δὲ
 25 τὰς ἐκατέρωθεν ὄχθας κυπαρίττω κομώσας καὶ δόνακι, τῇ πλησί-
 ον θαλάττῃ κοινοῦται τὸ ρεῦμα, εἰ ρεῦμα θέμις ἐκεῖνο καλεῖν· οὐ
 γὰρ ἡχοῦντος ἀκούσῃ, οὐδὲ δόξειεν ἂν σοι τὸ ὕδωρ φέρεσθαι, ἀλλ'
 ὥσπερ τις ἐραστής, παιδικῶν συνουσίαν κλέψαι βουλόμενος λά-
 θρα τῇ θαλάττῃ κινᾶται, λεαίνων τὸ κῦμα τῷ ρεύματι.

30 Νῦν γὰρ ποιητικῶς ἐθέλων καλέσαι τὸν ἄνεμον, εἶτα οὐκ ἔ-
 χων ποιητικὴν ἀφεῖναι φωνήν, ἐκ τῆς Κείας Μούσης προσειπεῖν

περιστάσεις τοῦ βίου, καὶ νὰ δοξασθεῖ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος. Ποιὸς ποιητὴς καὶ λογογράφος θὰ ἐπαινέσει ἐπάξια τὰ ὅσα κατορθώθηκαν ἀπὸ αὐτόν; Δὲν συνέτριψε κάποια Σκύλλα Σικελική, κάποια Χάριβδη, ἀλλὰ ἀγριούς ἀνδρες περισσότερο ἀπὸ τὸν Σικελικὸ ἐκεῖνο βοσκό, τὸν Κύκλωπα, πὺν κινήθηκαν ἐναντίον του ἄπειρες φάλαγγες, καὶ τοὺς συνέτριψε ὄχι μὲ ἀγγέμαχα³³ ὄπλα καὶ ξίφη καὶ δόρατα, ἀλλὰ μὲ τὴ φρόνηση καὶ τὸ λόγο του σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς γῆς.

Ὁ ἡγεμόνας λοιπὸν τῶν Τελχίνων πὺν ὀνομαζόταν καὶ κορυφαῖος, ἀφοῦ δέχθηκε καίριο τραῦμα, κλαίει καὶ θρηνεῖ γιὰ τὸν πόλεμο. Ὅλη ἡ Ἀσία, ὄχι αὐτὴ πὺν ὀνομάζομε ἔτσι θέτοντας σ' αὐτὸ μόνον τὸ τμήμα τὸ ὄνομα ὅλης τῆς ἡπείρου, ἀρχίζει ψηλὰ ἀπὸ τοὺς Ἰνδοῦς, κατευθύνεται πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ τὰ βόρεια, πρὸς τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ τὸν Φάση, πρὸς νότον καὶ δυτικά χωρίζεται στὴν Αἴγυπτο καὶ στὸ Ἰόνιο πέλαγος καὶ καταλήγει στὶς ἄλλες ἡπείρους· συνεχίζει ἐπίσης ἀπὸ τὴν Προποντίδα στὴν Παμφυλία, στὴν πλευρὰ τῆς πὺν τὴ βρέχει τὸ Αἶγαῖο, ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ πλευρὰ τῆς καὶ αὐτό. Οἱ ἀνθρώποι πὺν κατοικοῦν τὶς πόλεις μαρτυροῦν καθαρὰ ὅτι οἱ προπάτορές τους ἔγιναν ὄχι ἀπὸ τὸν τζίτζικα καὶ τὸν χιτῶνα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ σοφία. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Μέλης (γιατὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποσιωπήσομε ἕνα τόσο σπουδαῖο ὄνομα³⁴) πηγάζει ἀπὸ τὰ προάστεια τῆς Σμύρνης καὶ τὸν δημιουργοῦν ἄπειρες πηγές πὺν ἀναβλύζουν ἢ μία δίπλα στὴν ἄλλη· ἀπὸ αὐτὲς πλημμυρώνοντας ὁ ποταμὸς χύνεται στὸ πέλαγος καὶ ἀπὸ τὶς πηγές του ὁ ποταμὸς γίνεται πλωτὸς καὶ στὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ στὰ κωπήλατα. Παραπλέοντας τὶς δύο ὄχθες γεμᾶτες ἀπὸ κυπαρίσσια καὶ καλάμια ἐνώνεται τὸ ρεῦμα του μὲ τὴ θάλασσα, ἂν εἶναι ὀρθὸ νὰ ὀνομάζομε αὐτὸ ρεῦμα. Γιατὶ δὲν θὰ ἀκούσεις οὔτε ἦχο, οὔτε θὰ σοῦ φανεῖ ὅτι τὸ νερὸ κυλᾷ, ἀλλὰ σὰν ἕνας ἐραστής πὺν θέλει νὰ κλέψει τὴ συντροφιά τοῦ φίλου του, ἐνώνεται κρυφὰ μὲ τὴ θάλασσα, γαληνεύοντας τὸ κύμα μὲ τὸ ρεῦμα.

Τώρα ὅμως, ἂν καὶ θέλω νὰ ὀνομάσω ποιητικὰ τὸν ἄνεμο, ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω ποιητικὰ, θέλω νὰ χαιρετήσω τὸν

34. Ἐννοεῖται ὁ Ὅμηρος πὺν λέγεται Μελησιγενής.

ἐθέλω τὸν ἄνεμον. Ἀπαλὸς δ' ὑπὲρ κυμάτων χεόμενος πορφυρᾷ
 σχίζει περὶ τὴν πρῶραν τὰ κύματα. Οὐ γὰρ ἀτασθάλους μαστεύ-
 ων ἔρωτας τὴν σὴν πλεῦσαι σπουδάζει θάλασσαν, ἀλλὰ τελέσαι
 θέλων πάντας τοὺς Ἴωνας τὰ σεμνὰ σωφροσύνης μυστήρια. Ῥο-
 5 δίους μὲν δὴ λόγος ὑσθῆναι χρυσῶ, χρυσῆν ἐπ' αὐτοὺς τοῦ Διὸς
 νεφέλην ῥήξαντος τὴν δ' ὑμετέραν τύχην, ἣν διὰ τοῦδε καρπώσε-
 σθε, οὐ μῦθος ἐρεῖ τις ἀμφίβολος, ἀλλ' ἐν ὀφθαλμοῖς ἔσται τὰ
 θαύματα. Ἦμελλεν ἄρα τὸ καλὸν ἔαρ οὐκ ἀηδόνας ἄξιον ἡμῖν
 οὐδέ τινος κύκνους ἢ τέττιγας, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ταῖς χρυσαῖς ἀκτι-
 10 σι καταυγάζειν μέλλοντα τὴν Ἰωνίαν ἥλιον. Πρὸ δὲ τῶν ἄλλων
 ἀπάντων ὁ τῶν ἐμῶν πῶλων ἔξαρχος πῶλος ἱερός καὶ ἀγέρωχος,
 οἶους Ἡλίῳ θεῶ Νισσαῖοι πῶλους πωλεύουσι, τοῦτον ἐγὼ τὸν
 πῶλον ψαλίσις κοσμήσας Μουσῶν καὶ ταῖς Χαρίτων μίτραις,
 ὄλον ποιήσας ἀνάδετον, ὥσπερ τινὶ θεῶ τῆς ἐμῆς ἀγέλης ἀπαρ-
 15 χὰς φέρων, ἀνέθηκα. Γλαυκοὶ δὲ ἀστέρες ἀνίσχοιεν φαιδρῶ φωτὶ
 τὴν ἀναγωγὴν καταυγάζοντες. Οἱ δέ μου λόγοι καὶ προλαβεῖν μι-
 κροῦ τὸ μέλλον ὠδίνουσι, καὶ τοῖς ἐμβατηρίοις μέλεσι τὴν ᾠδὴν
 τὴν ἐπιδατήριον συνάψαι σπεύδουσι, ἐν κῶ λαμβάνοντες τίνες,
 οἴμαι, τότε γενήσονται, ὅταν ἐπανελθόντα προσβλέψαντες αὐτῶ
 20 πάλιν τὰ Μουσῶν χορεύειν μέλλωσιν.

Ἐτέρου προτρεπτικοῦ λόγου, Προοίμιον.

Δεινὸς δὲ ἦν ἄρα οὐ χεῖρα μόνον, ἀλλὰ καὶ γνώμην ὁ Λύσιπ-
 πος. Οἷα γοῦν ἐκεῖνος διὰ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης τετόλμηκεν. Ἐγγρά-
 φει τοῖς θεοῖς τὸν καιρὸν, καὶ μορφώσας ἀγάλματι τὴν φύσιν αὐ-
 25 τοῦ διὰ τῆς εἰκόνοσ ἐξηγήσατο. Ἔχει δὲ ὧδέ πως, ὡς ἐμὲ μνημο-
 νεύειν, τὸ δαίδαλμα. Ποιεῖ παῖδα τὸ εἶδος ἀβρόν, τὴν ἀκμὴν ἔφη-
 θον, κομῶντα μὲν τὸ ἐκ κροτάφων εἰς μέτωπον, γυμνὸν δὲ τὸ ὅσον
 ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ νῶτα μερίζεται, σιδήρῳ τὴν δεξιὰν ὠπλισμένον, ζυ-
 γῶ τὴν λαιὰν ἐπέχοντα, πτερωτὸν τὰ σφυρὰ, οὐχ ὡς μετάρσιον
 30 ὑπὲρ γῆσ ἄνω κουφίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα δοκῶν ἐπιψαύειν τῆσ γῆσ λαν-
 θάνῃ κλέπτων τὸ μὴ κατὰ γῆσ ἐπερείδεσθαι. Ὁ δὲ Γλαῦκος,

ἄνεμο μὲ τῆ δική μου Μούσα. Φυσώντας ἀπαλὰ πάνω στὰ κύματα σκίζει τὰ σκοτεινὰ κύματα γύρω στὴν πλώρη. Γιατὶ δὲν θέλει νὰ διαπλεύσει τὴ θάλασσά σου ἀναζητώντας ἄγριους ἔρωτες, ἀλλὰ θέλει νὰ μυήσει ὅλους τοὺς Ἰωνες στὰ σεμνὰ μυστήρια τῆς σωφροσύνης. Ὑπάρχει λόγος ὅτι στοὺς Ρόδιους ἔβρεξε χρυσάφι, καθὼς ἀνοιξε πάνω τους ὁ Δίας χρυσὸ σύννεφο, τῆ δική σας ὅμως τύχη πού θὰ καρπωθεῖτε ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, δὲν θὰ σᾶς τὴ διηγηθεῖ ἓνας μῦθος, ἀλλὰ θὰ δεῖτε τὸ θαῦμα μπροστὰ στὰ μάτια σας. Ἡ ὀμορφὴ ἀνοιξὴ ἐπρόκειτο νὰ σᾶς φέρει ὄχι ἀηδόνια, οὔτε κάποιους κύκνους ἢ κάποια τζιτζίκια, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο πού ἔμελλε νὰ καταυγάζει ὅλη τὴν Ἰωνία μὲ τὶς χρυσῆς ἀκτῖνες του. Πρὶν ὅμως ἀπὸ ὅλα τὰ ἀλλὰ τὸ δικό μου ἱερὸ ἀγέρωχο πουλᾶρι, τὸν ἀρχηγὸ τῶν πουλαριῶν μου, τέτοια πουλάρια πού προσφέρουν οἱ Νισαῖοι στὸν θεὸ Ἡλιο, αὐτὸ τὸ πουλᾶρι ἐγὼ στολίζοντάς το μὲ τὰ χαλινάρια τῶν Μουσῶν καὶ στεφανώνοντάς το ὀλόκληρο μὲ τὰ στεφάνια τῶν Χαρίτων, σὰν σὲ ἓνα θεὸ τὸ ἀφιέρωσα, ὡς ἀπαρχὴς τῆς ἀγέλης μου. Γαλάζια ἀστέρια νὰ ὑψώνονται φωτίζοντας τὸ ἀνέδασμά τους μὲ χαρούμενο φῶς. Οἱ δικοί μου ὅμως λόγοι λίγο φροντίζουν νὰ προλάβουν τὸ μέλλον, καὶ τὰ ἀποδατήρια τραγούδια σπεύδουν νὰ συνάψουν τὴν ἐπιδατήρια ὠδή, σκεπτόμενοι, νομίζω, τί θὰ γίνουν τότε, ὅταν, βλέποντάς τον νὰ ἐπιστρέφει πάλι, θὰ χορέψουν μὲ τὰ τραγούδια τῶν Μουσῶν.

Προοίμιο ἄλλου προτρεπτικοῦ λόγου.

Ὁ Λύσιππος ἦταν φοβερός ὄχι μόνο στὸ χέρι, ἀλλὰ καὶ στὴ γνώμη. Τί ἦταν λοιπὸν αὐτὰ πού τόλμησε ἐκεῖνος; Ἀφιερώνει στοὺς θεοὺς τὸν καιρὸ, καὶ ἀποδίδοντάς τον μὲ τὴ μορφή ἀγάλματος, τὸν παρουσίασε μὲ τὴν εἰκόνα. Τὸ ἄγαλμα ὅσο θυμᾶμαι ἔχει ὡς ἔξῃς. Κάνει ἓνα νεανία ἀβρὸ στὴ μορφή, στὴν ὥρα τῆς ἐφηβείας του, μὲ τὰ μαλλιά νὰ πέφτουν στὸ μέτωπό του, στὶς πλάτες γυμνὸ, στὸ δεξιὸ κρατώντας ξίφος καὶ στὸ ἀριστερὸ ζυγαριὰ, στοὺς ἀστραγάλους του φέροντας φτερά, ὄχι γιὰ νὰ πετάει ἑλαφρὺς πάνω ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ νὰ φαίνεται ὅτι μόλις ἀγγίζει τὴ γῆ καὶ δὲν στηρίζεται σ' αὐτήν. Ὁ Γλαῦκος ὅμως, ὅπως νομίζω, ἀποκρύπτοντας τὸ καίριο σημεῖο τοῦ

ὥσπερ, οἶμαι, λοχῶν αὐτὸ τῆς ἀγωνίας τὸ καίριον, ἦκέ τε ἐπὶ τὸν
 στεφανίτην μῶνος, καὶ πρῶτος εἶχε τὸν στέφανον. Πάντα γὰρ κα-
 λὰ ἐν καιρῷ, καὶ τοξότης ἐπίσκοπος, ὅστις οἶδε καίρια βάλλειν
 τοξεύματα. Καὶ δὴ εἰς οὐρανὸν ἀηδόνες ἀπὸ γῆς ἵπτανται· τολμᾷ
 5 γὰρ ἀνάγειν ὑπὲρ ᾠδῆς εἰς αὐτὸν οὐρανὸν ὁ μῦθος ὄρνιθας. Ἔ-
 κον οὖν παρὰ τὸν κύκνον. Ὁ δ' ἔτυχεν ἐπὶ τινος λεμιῶνος ἠρινοῦ
 ἄρτι ζεφύρω πρὸς ᾠδὴν ἐκδιδόναι μέλλων τὰς πτέρυγας.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸν νέηλυν τὸν Αἰγύπτιον.

Πήχεις οἱ Αἰγύπτιοι τὴν αὔξησιν τοῦ Νείλου προσαγορεύου-
 10 σι, καὶ μετροῦσι τὰ νόματα, καὶ πανήγυρις αὐτοῖς ὁ πῆχυς γίνε-
 ται. Καὶ τοὺς γενναίους ὄψει τῶν στρατηγῶν ἀπ' ἐλαττόνων τρο-
 παίων τὰς μυρίας νίκας κηρύττοντας. Μικρὸς ἦν ἐν Ἀρτεμισίῳ
 Θεμιστοκλῆς (κατὰ γὰρ τῶν προπατόρων (προπόλων) ἔτι τῶν
 βασιλέως ἠρίστευε), μείζων ἐν Ψυτταλία, μέγας περὶ Σαλαμίνα·
 15 ἐδάπτισε γὰρ ὅλην ἐκεῖ τὴν Ἀσίαν μαχόμενος.

Ἐκ προπεμπτικοῦ.

Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως καλῶς ποιεῖς ἀνάγκη γὰρ δὴ πού τὸν
 ἐπαινέσθαι βουλόμενον καὶ τῶν πράξεων ἐκείνων ἐπιθυμεῖν ἀφ'
 ὧν ὑπάρχει τὸ θαυμάζεσθαι· οὐ γὰρ ἀπέχρησε τοῖς παισὶ τὰ τοῦ
 20 Περικλέους σεμνολογήματα, ἀλλ' ἀνάξιοι τῆς πατρῴας ἀρετῆς
 γενόμενοι μείζονος δὴ πού διαβολῆς αἰτίαν τὴν πατρῶαν δόξαν
 ἐκτήσαντο. Καὶ πολλῶν δὲ ἄλλων ἀνδρῶν ἀρίστων γεγόνασι παῖ-
 δες, οἷς ἅπασιν οὐ πρὸς ἐγκωμίου πλέον, ἔλεγχος δὲ κακίας ἐγένε-
 νετο τὰ τῶν πατέρων ὀνόματα. Τίς οὖν, ἴσως ἂν ἐρεῖς, ἡ θεραπεία
 25 τοῦ νοῦ; Ἀρετὴ καὶ λόγος, ἡ μὲν ἄρχουσα καὶ ἐπιστατοῦσα τῷ
 λόγῳ, ὁ δὲ καθάπερ τις δεξιὸς ἀγαθῆς βασιλίδος διάκονος, τὰ
 ἐκείνης ἐπιτελῶν σπουδῇ πάσῃ εἰς ἔργον τε ἄγων προστάγματα.
 Ἔστι καὶ ἄλλος ἀρετῶν μυρίος χορὸς, ὃν ἅπαντα εὐρήσεις εἶσω
 παιδείας ἀνακτόρων γενόμενος. Ταύτας δὲ ὥσπερ τιθηνούς καὶ
 30 μητέρας ἐκείνων προξενῶ τέ σοι καὶ φημι δὴ δι' ἐκείνων καὶ τῆς
 τῶν ἐχομένων θήρας ἐφίξεσθαι. Οἱ δὲ παῖδες ἀπολελυμένοι διδα-

ἀγωνίσματος, ἔφτασε πρῶτος στὸν βραβευτὴ καὶ πῆρε πρῶτος τὸ στεφάνι. Γιατὶ ὅλα εἶναι καλὰ στὸν καιρὸ τους καὶ τοξότης εὐστοχος ὁποῖος ξέρει νὰ βρῖσκει τὸ στόχο του. Καὶ νὰ, τ' ἀηδόνια πετοῦν στὸν οὐρανό· γιατί ὁ μύθος τολμᾷ νὰ ἀνεβάζει γιὰ χάρη τοῦ τραγουδιοῦ τὰ πουλιὰ στὸν οὐρανό. Ἐφτασαν λοιπὸν κοντὰ στὸν κύκνο. Κι αὐτὸς στεκόταν σ' ἓνα ἀνοιξιᾶτικο λιβάδι ἑτοιμος ν' ἀνοιξει γιὰ τραγούδι τὰ φτερὰ του στὸν Ζέφυρο.

Ἐπὶ τὸ λόγῳ στὸ νεοελθόντα Αἰγύπτῳ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ὀνομάζουσι πῆχεις τὴν ἄνοδο τῆς στάθμης τοῦ Νείλου καὶ μετροῦν τὰ νερὰ καὶ γίνεται ἀπὸ αὐτοὺς πανήγυρη γιὰ τὸν πῆχυ. Θὰ δεῖς καὶ τοὺς γενναίους στρατηγούς νὰ ἀνακηρύττουσι τὶς ἄπειρες νίκες τοὺς ἀπὸ μικρότερα τρόπαια. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν μικρὸς στὸ Ἀρτεμίσιον (γιατὶ ἀρίστευε ἀκόμα κατὰ τῶν προπατόρων τοῦ βασιλιᾶ), μεγαλύτερος στὴν Ψυττάλεια, καὶ μέγας στὴ Σαλαμίνα. Γιατὶ πολεμώντας ἐκεῖ βούλιαξε ὅλη τὴν Ἀσίαν.

Ἐπὶ Προπεμπτικό.

Καὶ αὐτὸ βέβαιον ἴσως τὸ κάνεις καλά. Καθόσον εἶναι ἀνάγκη ὁποῖος θέλει νὰ τὸν ἐπαινοῦν νὰ ἐπιθυμεῖ καὶ ἐκεῖνος τὶς πράξεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχεται ὁ θαυμασμός. Γιατὶ δὲν χρησίμευσαν στὰ παιδιὰ του οἱ μεγάλες πράξεις τοῦ Περικλῆ, ἀντίθετα, ἐπειδὴ ἀποδείχθησαν ἀνάξια τῆς πατρικῆς ἀρετῆς, ἢ πατρικὴ δόξα τοὺς ἔγινε αἰτία γιὰ νὰ κατηγορηθοῦν περισσότερο. Κι ἄλλοι πολλοὶ ἀριστοὶ ἄνδρες ἔκαναν παιδιὰ, γιὰ ὅλα ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τους δὲν ἔγινε αἰτία γιὰ ἐγκώμιον, ἀλλὰ ἔλεγχος τῆς ἀναξιότητάς τους. Πῶς λοιπὸν, θὰ ρωτήσῃς ἴσως, καλλιεργεῖται ὁ νοῦς, Μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ λόγον. Ἡ ἀρετὴ θὰ κυβερνᾷ καὶ θὰ ἐπιστατεῖ στὸν λόγον, καὶ αὐτὸς σὰν ἓνας ἐπιδέξιός ὑπερέτης ἀγαθῆς βασιλείας, θὰ ἐπιτελεῖ τὰ προστάγματα τῆς μὲ πολὺ ζῆλον, κάνοντας αὐτὰ πράξη. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἄπειρο πλῆθος ἀρετῶν, πού θὰ τὸ βρεῖς ὅταν εἰσέλθῃς στὰ ἀνάκτορα τῆς παιδείας. Αὐτὲς σοῦ τὶς προμηθεύω σὰν τροφούς καὶ μητέρες ἐκείνων, καὶ σὲ συμβουλεύω μέσω ἐκείνων νὰ ἐπιτύχῃς καὶ τὸ κινῆγι τῶν ἐπομένων. Τὰ παιδιὰ σχολώντας ἀπὸ τοὺς δασκάλους μετέβησαν

σκάλων τὴν πόλιν (πομπὴν) ἐκείνην ἔπεμπον. Ὁ δὲ Φρούξ ὁ Μίδας ἐλεῖν θελήσας τὸν Σάτυρον οἴκῳ φαρμάττει τὰ νάματα, καὶ δῆσας ὕπκῳ καὶ κόματι θήραν ἐποιεῖτο τὸν Σάτυρον.

Ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν διατριβὴν στάσει αὐτοσχεδίου.

5

Τὸ προοίμιον.

Ἄρά τι καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἐστίν, ὦ φίλοι, φάρμακον ἔριν κομίσει δυνάμενον; Καὶ τί βούλεται τοιοῦτον καὶ ἡ παρ' ἡμῖν τέχνη νεανιεύεσθαι, ὁποῖον Ὀμηρος διὰ τοῦ κρατῆρος τοῦ τῆς Ἑλένης αἰνίττεται, ὃν ἡ τοῦ Διὸς παῖς τοῖς ξένοις ἴσθησιν ἐν
10 Μενελάου δάκρυσιν; Ἡ καὶ τὸ τῆς Ἑλένης φάρμακον οὐ πόα τις ἦν, οὐδέ τις Αἰγυπτία τέχνη νηπενθὲς πόμα σκευάζουσα, ἀλλὰ τις λόγος ἠδύς καὶ πάνσοφος, φαρμάκου δίκην σβέσαι δυνάμενος θυμὸν ἐκ μέσης καρδίας ζέοντα; Ἀπάγει δὲ εἰς Αἴγυπτον τὸν μῦθον ἢ ποιήσας, ἵνα τὴν μητέρα τῶν σοφῶν λόγων αἰνίξῃται. Ἐ-
15 φρόνει ποτὲ βασιλεὺς μικρότερον; Οὐκ εἶα τοῦτο Τιμόθεος, ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανὸν αὐτὸν ἀνήγε τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως τοῖς μέλεσι. Θυμὸς ἐπέξει τοῦ μετρίου πλεόν; Ἀφήρει παρῶν ἐκεῖνος τὸ πλεονάζον τοῖς κρούσμασιν. Ἄθυμος ἦν; Μειδιῶντα εὐθύς ἐδείκνυ. Ἡδοναῖς ἐνεδίδου; Εἶδες ἂν εὐθύς σεμνὸν μετὰ τὴν μουσικὴν Ἀλέξανδρον. Καὶ τὸ σύμπαν εἶπεῖν, τοιοῦτον ἐξῆν ὄραν ἐκεῖνον, ὁποῖον αὐτὸν ἐποίει διὰ τῶν ἀνλημάτων Τιμόθεος. Πραῦνει Ζέφυρος ταῖς αὔραις τὰ κύματα. Ἀττικὸς δὲ ῥήτωρ καὶ λόγος Ἕλλην οὐ λύσει στάσιν, εἰ μόνον φθέγγαιτο; Ὁ τε Ξενοφῶν ἐστρατεύετο· καὶ γὰρ καὶ δόρυ μετὰ Σωκράτην Ξενοφῶν
25 ἦνεγκε. Τὸ γὰρ εὐφυὲς εὐάρμοστον. Ἄβρὸς ἦν Ἀλκιβιάδης, ὁ πηνίκα παρ' Ἀθηναίοις εἶχε τὴν δίαιταν· σεμνὸς ἦν ἐν Λακεδαιμονίᾳ τὰ Περσῶν ἐς τρυφήν μόνος ἐξήλεγχεν. Εἰ δέ ποτε ἔδει καὶ λόγους φροντίσαι καὶ τὰ φιλοσοφίας γυμνάσασθαι, Λύκειον ἅπαντα καὶ Ἀκαδημίαν ταῖς αὐτοῦ συνουσίαις εἰργάζετο. Οἱ
30 κάμνοντες τὴν ἱστορίαν τὴν ἀμφὶ τούτους.

σὲ ἐκείνη τὴν πόλη. Ὁ Μίδασι ἀπὸ τῆ Φρυγία, θέλοντας νὰ συλλάβει τὸν Σάτυρο, ρίχνει στὸ νερὸ κρασί καὶ δένοντάς τον πάνω στὸν ὕπνο καὶ τὸν λήθαργό του, συνέλαβε τὸν Σάτυρο.

Ἐκ τῶν αὐτοσχέδιο λόγο γιὰ τὴ στάση στὴ σχολή.

Προοίμιο.

Ἐπάρχει ἄραγε, φίλοι μου, καὶ στοὺς δικούς μου λόγους κάποιο φάρμακο ποὺ μπορεῖ νὰ καταπραῦνει τὴν ἔριδα; Καὶ γιὰτί θέλει καὶ ἡ δική μας τέχνη τέτοια παιδιαρίσματα, τέτοια ποὺ ὁ Ὅμηρος ὑπαινίσσεται μὲ τὸν κρατήρα τῆς Ἑλένης, τὸν ὁποῖο ἡ κόρη τοῦ Δία ἔβαλε μπροστα στοὺς φιλοξενούμενούς της ὅταν ἔκλαιγε ὁ Μενέλαος; ἢ μήπως καὶ τὸ φάρμακο τῆς Ἑλένης δὲν ἦταν οὔτε βότανο οὔτε κάποια τέχνη Αἰγυπτιακὴ ποὺ παρασκευάζει ποτὸ ποὺ διώχνει τὸ πένθος (παυσίπνο), ἀλλὰ ἓνας λόγος γλυκὸς καὶ πάνσοφος, ποὺ μπορεῖ ἐνεργώντας σὰν φάρμακο νὰ σῆσει τὸ θυμὸ ποὺ βράζει μέσα στὴν καρδιά; Ἡ ποίηση μεταφέρει τὸ μῦθο στὴν Αἴγυπτο, γιὰ νὰ ὑπαινιχθεῖ τὴ μητέρα τῶν σοφῶν λόγων. Ἐκανε κάποτε ὁ βασιλιάς μιὰ ταπεινὴ σκέψη; Δὲν τὸ ἐπέτρεπε αὐτὸ ὁ Τιμόθεος, ἀλλὰ μὲ τίς μελωδίες του ἀνέβαζε στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ τὴν ψυχὴ του. Τὸν κυρίευε θυμὸς μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν μέτρο; Μὲ τὸ παίξιμό του ἀφαιροῦσε τὸ ἐπὶ πλεόν. Ἦταν μελαγχολικός; Τὸν ἔκανε ἀμέσως νὰ χαμογελά. Παραδινόταν σὲ τίς ἡδονές; Μποροῦσες νὰ δεῖς ἀμέσως σοβαρὸ τὸν Ἀλέξανδρο μετὰ τὴ μουσική. Καὶ γιὰ νὰ μλήσω γενικά, μποροῦσες ἐκεῖνον νὰ τὸν δεῖς τέτοιο, ὅπως αὐτὸν τὸν ἔκανε μὲ τὰ αὐλήματά του. Ὁ Ζέφυρος καταπραῦνει μὲ τὸ ἀπαλὸ φύσημά του τὰ κύματα, καὶ ὁ Ἀπτικὸς ρήτορας καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λόγος δὲν θὰ διαλύσει τὴν στάση καὶ μόνο μὲ τὸ ἄκουσμά του; Ὁ Ξενοφῶν ὑπηρετοῦσε σὰν στρατιώτης, γιὰτί μετὰ ἀπὸ τὸν Σωκράτη καὶ ὁ Ξενοφῶν κράτησε δόρυ. Γιατί ὁ εὐφυὴς ἄνθρωπος προσαρμόζεται εὐκολά. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅταν ζοῦσε στὴν Ἀθήνα ἦταν εὐγενικός, ἐνῶ στὴ Σπάρτη σοβαρός· ὅλα ἐκεῖνα τῶν Περσῶν πρὸς τρυφή μόνον αὐτὸς τὰ θεωροῦσε ἀξιόμπετα. Κι ἂν κάποτε χρειαζόταν νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τοὺς λόγους καὶ νὰ ἐπιδοθεῖ στὴ φιλοσοφία, μὲ τὴ συντροφιά του μετέβαλλε τὰ πάντα σὲ Λύκειο καὶ Ἀκαδημία. Οἱ δημιουργοὶ τῆς ἱστορίας μαζί μ' αὐτούς.

Ἐκ τοῦ εἰς τὴν τῶν Κυπρίων ἐπιδημίαν.

Τὸ προοίμιον.

Τὴν Κύπρον οἱ ποιηταὶ θεῶν Ἀφροδίτῃ χαρίζονται, ὥσπερ τὴν Δῆλον Ἀπόλλωνι. Ἡ γὰρ Κύπρος πόλις μεγάλη· δῆμοι τὴν 5 γλῶτταν ἀκριβῶς Ἑλληνες. Ὡδινεν ἐξ οὐρανοῦ τὴν Ἀφροδίτην ἢ θάλαττα, τὰς δὲ ὠδίνας ταύτας, αἵ τινές ποτέ εἰσιν, μυστικοὶ λόγοι κρύπτειν κελεύουσι. Καὶ ἔδει γὰρ λοιπὸν ἐκκηθηθῆναι τὴν δαίμονα. Ἰσταται μὲν εὐθύς καὶ ἄγει γαλήνην ἢ θάλαττα, ἀπαλοῖς κύμασι περὶ τὸν τόπον πορφύρουσα. Πανδήμῳ Ἀφροδίτῃ 10 πρὸς τὴν Οὐρανίαν οὐδὲν κοινόν. Ἡ μὲν γὰρ θεοῦ καὶ οὐ καθαρὸς τὴν φύσιν γεννᾷ τοὺς ἔρωτας, τῇ δὲ χρυσοῖ μὲν οἱ παῖδες, χρυσᾷ δὲ τὰ τούτων καὶ βέλη, σκοποὶ δὲ αὐτοῖς ψυχαὶ νεοτελεῖς καὶ ἀκήρατοι.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἐκ Καππαδοκίας

15

ῥηθέντος.

Οὐδὲ ὑπὲρ Ἰστρον αὐτὸν καὶ Τάναϊν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν ἦλθεν ὁ Σκύθης ὑπὲρ τοῦ βέλουσ ὀχούμενος. Λόγος δὲ ἄρα τὸ θέλος Ἀπόλλωνος. Καὶ ποταμὸς ἐκεῖ μῦθον ἔχων ἀκοῆς Ἑλλήνων ἄξιον. Ἦλθεν ἐπ' Ἰνδοῦσ, ὁ Διόνυσος, γένος τὴν Διονύσου 20 χάριν ἀρνούμενον. Ἦν δὲ ὁ μὲν στρατὸς Βάκχαι καὶ Σάτυρος, τὰ δὲ ὄπλα νεβριῖδες καὶ θύρσοι. Οἱ δὲ ἄρα ὁμοῦ τε εἶδον τὸν θεὸν καὶ ἤρηντο, καὶ τὰ ὄπλα ῥίψαντες χορὸν οἱ τέως μαχόμενοι τῷ Διονύσῳ καθίσταντο. Ἐπεὶ δὲ ἐν ὄροις Καππαδοκῶν ἦσαν ἀγόμενοι, σκηνοῦσι μὲν ἐπὶ τῷ χεῖλει τοῦ ποταμοῦ, ᾧ καὶ δώσειν τὴν ἐπωνυ- 25 μίαν ἤμελλον, δεῆσαν δὲ τοῖς νόμασι λούσασθαι· ἀμείβεται μὲν ὁ ποταμὸς καὶ τὸ ἀργυροῦν ὕδωρ Ἰνδοῖσ ὁμιλῆσαν μελαίνεται, οἱ δὲ ὅπερ ἦσαν αὐτοί, τοῦτο καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι τὸν ποταμὸν ἀπεργάζονται. Ἐν τεῦθεν ἄγει τὸν νεανίσκον ἢ φήμη. Ὁ δὲ ἡμέτερος πλοῦτος οὐ χρυσός τις Γυγάδας ἢ Λύδιος, ἀλλὰ τινες παῖδες ἡθῶν- 30 τες μὲν τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡλικίαν ἀκμάζοντες, σοβαροὶ μὲν ἰδεῖν καὶ ὑψαύχενες, ἅτε ἐκ μέσων Διὸς στέρονων γεινόμενοι.

Ἐκ τῶν λόγων τῶν ἐρχομῶν τῶν Κυπρίων.

Τὸ προοίμιον.

Οἱ ποιητὲς χαρίζουσι τὴν Κύπρον τῇ Ἀφροδίτῃ, ὅπως καὶ τὴν Δῆλον τῷ Ἀπόλλωνι. Ἡ Κύπρος εἶναι μεγάλη χώρα, λαὸς μετὰ γλώσσειαν ἑλληνικήν. Γέννησε ἢ θάλασσα ἀπὸ τοῦ Οὐρανοῦ τὴν Ἀφροδίτην καὶ αὐτὴς τις ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ λόγοι μυστικοὶ προστάζουσι νὰ μὴ φανερωθῶν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ γεννηθῆ ἢ θεὰ. Ἀκινητοποιεῖται ἀμέσως καὶ γαληνεύει ἢ θάλασσα, σαλεύοντας μετὰ ἀπαλὸν κυματισμὸν τὸ μέρος ὅπου γινόταν ἢ γέννησις. Ἀνάμεσα τῇ πάνδημῃ καὶ οὐράνιᾳ Ἀφροδίτῃ δὲν ὑπάρχει κανένα κοινόν. Γιατὶ ἢ πρώτη γεννᾷ τοὺς βέβηλους καὶ ἀκάθαρτους ἔρωτες, ἐνῶ ἢ δευτέρα χρυσᾶ παιδιὰ μετὰ χρυσᾶ βέλη καὶ στόχοι τοὺς ψυχρὰς νεαροὺς καὶ ἀθάνατους.

Ἐκ τῶν λόγων ποῦ εἰπώθηκε σὲ ἐκεῖνον ποῦ ἦρθε

ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν.

Οὔτε πέρα ἀπὸ τὸν Ἰστρο καὶ τὸν Τάναη, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρον τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν πῆγε ὁ Σκύθης μετὰ ὄχημά του τὸ βέλος. Τὸ βέλος ἦταν ὁ λόγος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὁ ποταμὸς εἶχε ἓνα μῦθον ἀξιόλογον γὰρ τὸν ἀκοῦν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Διόνυσος πῆγε στοὺς Ἰνδοὺς, λαὸς ποῦ ἀρνιόταν τὸ δῶρον τοῦ Διονύσου. Ὁ στρατὸς του ἦταν οἱ Βάκχες καὶ ὁ Σάτυρος, ἐνῶ τὰ ὄπλα του δέρματα ἐλαφιῶν καὶ ραβδιὰ. Αὐτοὶ εἶδαν τὸν θεὸν καὶ ἀμέσως τὸν ἀποδέχθησαν καὶ ἀφοῦ πέταξαν τὰ ὄπλα οἱ ἀντίπαλοι ὡς τότε ἔγιναν ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου. Καθὼς βάδιζαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ὄρη κατασηκνώνουσι τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, τὸν ὅποῖον ἐπρόκειτο νὰ δώσουν καὶ τὸ ὄνομα, ὅταν ὁμως χρειάσθηκε νὰ λουσθῶν τὸν ποταμὸν ἄλλαξαν τὰ νερά του καὶ τὸ ἀργυρὸν νερὸν ὅταν ἦρθε σ' ἐπαφὴν μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς ἔγινε μελανόν, καὶ ὅ,τι ἦταν οἱ ἴδιοι ἔκαναν τὸν ποταμὸν νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται. Ἐκ τῆς φήμης λέγει ὅτι προσῆλθε ὁ νεανίσκος. Ὁ δικός μας ὁμως πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ χρυσάφι τοῦ Γύζης ἢ τῆς Λυδίας, ἀλλὰ μερικὰ παιδιὰ νέα τῇ ἡλικίᾳ καὶ ῥωμαλέα τῇ δυνάμει, σοβαρὰ τῇ ὄψει καὶ ὑπερήφανα, ἐπειδὴ γεννήθησαν ἀπὸ τὰ στέρνα τοῦ Δία.

*Ἐκ τοῦ ὅτε τὴν ἐπίδειξιν ἀξιούμενος ἀνεβάλετο,
εἶτα εἶπε.*

Τὸ προοίμιον.

Πέρσαι τόξα σπουδάζουσι, καὶ πᾶς ὁ βίος ἐκείνοις φαρέτρα
5 καὶ δέλη. Ἐπαινῶ τὸν νόμον, ἰδικαία φιλοπόνου γνώμης θάσα-
νος σπάνια γὰρ εἶναι καθήκει τὰ τίμα. Οἶδε τοῦτον πρὸ Περσῶν
ἢ φύσις τὸν νόμον. Οὐδεὶς ἂν Ὠκεανὸν ἰδεῖν ἠξίωσεν, εἰ μὴ τὴν
ἐν μέσῳ φυγῶν περιεχύθη τῆς γῆς τοῖς τέρμασι. Τίς δ' ἂν εἶη πυ-
ραμίδων λόγος, εἰ μὴ πόρρω τοῦτο τὸ θέαμα; Ἡ τοῦ κατ' Αἰθίο-
10 πας λίθου τοῦ Μέμνονος, εἰ μὴ κάκεινον ἄνω τῆς πολλῆς θεάς ἢ
μήτηρ ἔστησε; Ταῦτά τοι καὶ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ μῦθον εἶναι τὸν
περὶ αὐτοῦ λόγον πιστεύομεν, ὅτι λίθος ὁμιλήσας ἠλίῳ οἶον ἄν-
θρωπος ἤχεῖ καὶ φθέγγεται. Μόλις καὶ ῥόδον ἢ φύσις ἀνθρώποις
χαρίζεται. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ὁμοῦ τε φύει καὶ ἴσα πετάννυται, ἀλλ'
15 οἰκουρῆσαν τὸ πολὺ τῆς ἀκμῆς εἴσω τοῦ κάλυκος ὀψὲ προκύπτει
καὶ σχίζεται. Ἄλλ' οὐδ' ὀπωρίζειν ἔξεστιν, ὅταν ἐθέλωσιν ἄνθρω-
ποι, ἀλλὰ κἂν σκάζειν ἐθέλης, ἀναμένεις τὴν ὥραν τὴν τῆς ὀ-
πώρας ἐπάννυμον. Τὸ δὲ ἐν Δωδώνῃ χαλκεῖον ὅτι ἤχεῖ αἰεὶ, μισή-
σας ὁ χρόνος διέλυσεν εἰς μῦθον τὸ τέχνημα. Δεινὴ γὰρ ἢ συνή-
20 θεια κόρον τεκεῖν καὶ τὴν ἐξουσίαν ὕβρει λυμήνασθαι. Οἰκοῦντες
γῆν ζητοῦμεν θάλατταν, καὶ πλέοντες πάλιν περιοκοποῦμεν τὰ
λήϊα. Ὁ πλωτὴρ μακαρίζει γηπόνον, καὶ τὸν ναυτίλον ἀρότης
ἠγεῖται πάλιν εὐδαίμονα. Ταῦτα πάντα τοῦ κόρου παίγνια. Κό-
ρον γεννᾷ ἢ συνήθεια. Φεύγωμεν τὸν κόρον, ὃ παῖδες τοξεύει
25 πολλάκις δι' ὕβριν οὔτος καὶ αὐτοῖς ἤδη τοῖς ἔρωσι. Τοῦτο γὰρ
ποτε τῆς παροσμίας ἤκουσα.

Ἐκ τοῦ εἰς Μουσώνιον τὸν ἀνθύπατον Ἑλλάδος.

Τὸ προοίμιον.

*Ὀκνοῦντά με πάνυ τὰ θεάτρα, καὶ τῶν πανδημῶν συλλόγων
30 ἀπάγειν τοὺς λόγους σπεύδοντα, λῦσαι τὸν νόμον ἠνάγκασας.*

**Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ εἶπε ἀφοῦ ἀνέβαλε τὴν ἐπίδειξιν
τοῦ ζητοῦσαν.
Τὸ προοίμιον.**

Οἱ Πέρσες ἀσχολοῦνται μὲ τὰ τόξα καὶ ὅλη ἡ ζωὴ τους εἶναι τόξα καὶ βέλη. Ἐπιδοκιμάζω τὸ νόμον· εἶναι γνήσια ταλαιπωρία φιλοπονίας. Γιατὶ πρέπει τὰ πολῦτιμα νὰ εἶναι σπάνια. Πρὶν ἀπὸ τοὺς Πέρσες γνώρισε ἡ φύσις αὐτὸ τὸ νόμον. Κανένας δὲν θὰ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ δεῖ τὸν Ὠκεανὸν, ἂν δὲν ἔφευγε ἀπὸ τῆς μέσης τῆς ζωῆς καὶ δὲν περιπλανιόταν στὰ πέρατά της. Ποιὸς λόγος θὰ γινόταν γιὰ τὶς πυραμίδες, ἂν δὲν βρισκόταν τόσο μακριὰ αὐτὸ τὸ θέαμα; Ἡ γὰρ τὸν λίθον τοῦ Μῆμονα στοὺς Αἰθίοπες, ἂν καὶ ἐκεῖνον δὲν τὸν ἔστηνε ἡ μητέρα του πέρα ἀπὸ τὴν πολλὴν θεά; Αὐτὸς ὁ λόγος γι' αὐτὰ πιστεύομε ὅτι εἶναι ἀλήθεια καὶ ὄχι μῦθος, ὅτι ἓνας λίθος ποῦ πλησίασε τὸν ἥλιον ἤχει καὶ μιᾷ σὰν ἄνθρωπος. Μὲ δυσκολία ἡ φύσις χαρίζει καὶ ῥῶδον στὸν ἄνθρωπον. Καὶ οὔτε αὐτὸ φανερῶνει ἀμέσως καὶ ἀνοίγει τὰ πέταλά του στὸ φῶς, ἀλλ' ἀφοῦ ἔμεινε καὶ δυνάμωσεν πολὺ χρόνον μέσα στὴν κάλυκα, ἀργὰ προβάλλει καὶ ἀνοίγει. Οὔτε βέβαια ὠριμάζουν τὰ ὀπωρικὰ ὅποτε θέλουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἂν θέλεις ἐπίσης νὰ μαζέψεις σύκα, περιμένεις νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ τὰ δώσει ἡ συκιά. Τὸ χαλκεῖον πάλι τῆς Δωδώνης ἐπειδὴ ἤχουσε ἀδιάκοπα, τὸ βαρέθηκε ὁ χρόνος καὶ ἐξαφάνισε τὸ μηχανήμα κἀνοντάς το μῦθον. Εἶναι ἰκανότατη ἡ συνήθεια νὰ γεννήσῃ τὸν κόρον καὶ νὰ φθείρῃ τὴν ἐξουσίαν μὲ τὴν ἀλαζονείαν. Ἄν κατοικοῦμε στὴν ξηρὰ ζητοῦμε τὴν θάλασσαν, καὶ ταξιδεύοντας στὴ θάλασσαν πάλι ἡ προσοχὴ μας στρέφεται στὴ γῆν. Ὁ ναύτης μακαρίζει τὸν γεωργὸν καὶ ὁ ζευγᾶς πάλι θεωρεῖ εὐτυχισμένον τὸν ναύτην. Αὐτὰ ὅλα εἶναι παιχνίδια τοῦ κόρου. Τὸν κόρον τὸν γεννᾷ ἡ συνήθεια. Ἄς ἀποφεύγομε, παιδιά, τὸν κόρον. Γιατὶ αὐτὸς ἀπὸ ἀλαζονείαν τοξεύει πολλὰς φορὰς καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἔρωτες. Αὐτὸ τὸ ἄκουσα κάποτε σὰν παροιμίαν.

**Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Μουσώνιον, τὸν ἀνθύπατον ἐν τῇ Ἑλλάδι.
Τὸ προοίμιον.**

Ἐπειδὴ βαριόμουν πάρα πολὺ τὰ θεάτρα καὶ ἤθελα νὰ ἐκφωνῶ τοὺς λόγους μου μακριὰ ἀπὸ τὶς πάνδημες συγκεντρώσεις, ἐσὺ μὲ

Λύει καὶ κύκνος σιγὴν, λύραν ὅταν Ἀπόλλωνος ἀκούσῃ πλήττον-
 τος, καὶ τῶν ἄντρων ἐξάγει τὴν ἀηδὸνα πρὸς ἥλιον λυρικὸν ἠχή-
 σας ὁ Ζέφυρος Τολμᾶ καὶ ναύτης τὰ κύματα, καὶ βακχεῖος ἀνὴρ
 θαρρῶν ἐγείρει τὸ σκίρτημα, ὁ μὲν ἔαρ ὅταν κοιμίζῃ θάλατταν, ὁ
 5 δὲ ὅταν Διονύσου θύρσον δονοῦντος αἰσθάνηται. Σὲ μὲν ποιητῆς
 τις εὐτολμος οὐκ ἄν, οἶμαι, ὀκνήσειεν οὐδ' αὐτῷ εἰκάσαι Ἀπόλ-
 λωνι. Τόξα δέ σοι καὶ βέλη τοσοῦτον φίλα, ὅσον Ἀπόλλωνος φύ-
 σιν ἐνδείξασθαι, ἀναίμακτα δὲ μένει αἰεὶ· σῆς γὰρ ἀκίδος φόνον
 ἀνθρώπων οὐ θέμις ἄψασθαι, ἀλλὰ τις ἔφυγε διὰ σὴν ψῆφον καὶ
 10 δῆμιον ἤδη τὸ ξίφος κατὰ τῆς σφαγῆς ἀνατείνοντα. Οὕτω καὶ
 πῶλος καλῶς πωλεύεται καὶ σκύλαξ δεξιῶς σκυλακεύεται, ὅταν
 ἄνευ κέντρου καὶ μάστιγος ὁ μὲν πωλοδάμνης τὸν ἵππον, ὁ δὲ
 σκυλακευτῆς τὸν κύνα χειρὶ τιθασσεύων ἐκτρέφειν βούλοιο. Τί
 Κύρον ἐν Πέρσαις μέγαν ἐποίησεν; Ἡμερος τρόπος καὶ μείλιχος.
 15 Εὐτύχησε γὰρ αἰεὶ κατὰ βαρβάρων ἢ πόλις. Ἀγγέλλει ποτὲ τὴν
 νίκην τῶν τις ἀριστέων τῷ δήμῳ· οἱ δὲ οὕτως αὐτὸν τῆς προθυμί-
 ας ἠγάσθησαν, ὥστε χαλκοῦς παρὰ Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν λόγων
 ἐκείνων ἔστηκεν.

Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον νέηλυν.

20

Τὸ προοίμιον.

Ἐμέμνητο δὲ ἄρα καὶ παρὰ τὰς μάχας Ἀχιλλεὺς τῆς λύρας
 καὶ τὰ μὲν πεδία τοῖς ὅπλοις ἤστραπτεν, ὁ δὲ κατὰ τὴν σκηνην
 τὴν ἑαυτοῦ κιθάραν ἤρμοξεν. Ἡ δὲ τῆς ὠδῆς ὑπόθεσις ἦρα ἀρε-
 τῆς Ἀχιλλεὺς, καὶ τὰ κλέα τῶν ἀνδρῶν νῦν μὲν πολεμῶν ἐμμεῖτο,
 25 νῦν δὲ ὠδᾶς ἐργαζόμενος Ἔρις ἦν ἀμφὶ τοῖς παιδικοῖς τῶν θεῶν
 ἀλλ' οὔτε Ἀθηνᾶ τὰ ὄπλα ἔχουσα τοῖς ὅπλοις ἤριζεν, οὔτε Ποσει-
 δῶν φέρων τὴν τρίαιναν ταύτην προβέβλητο, ἀλλ' ἢ μὲν τὸν θαλ-
 λὸν ἀνέσειεν, ὁ δὲ ἀντήχει τῷ κύματι. Καὶ λύει ψῆφος τὴν κρίσιν,

ὑποχρέωσες νὰ παραβῶ τὸ νόμο μου. Λύνει καὶ ὁ κύκνος τὴ σιγή του, ὅταν ἀκούσει τὸν Ἀπόλλωνα νὰ παίζει τὴ λύρα του καὶ ἀπὸ τὰ καταφύγια του θγάζει τὸ ἀηδόνι ὁ Ζέφυρος στὸν ἥλιο ὅταν ἀντηγήσει τὸ λυρικό του ἄσμα. Τολμᾷ καὶ ὁ ναύτης νὰ διασχίσει τὰ κύματα καὶ ὁ ἄνδρας μὲ διονυσιακὴ μανία χτυπάει τὰ πόδια σκιρτώντας· ὁ ἕνας ὅταν ἡ ἀνοιξη κάνει νὰ ἡρεμήσουν τὰ κύματα τῆς θάλασσας, καὶ ὁ ἄλλος ὅταν νοιώσει τὸν Διόνυσο νὰ κουνᾷ τὸ βακχικὸ ραβδί του. Ἐσένα ἕνας ποιητὴς τολμηρὸς δὲν θὰ διστάσει, νομίζω, νὰ σὲ παρομοιάσει οὔτε μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἀπόλλωνα. Ἀγαπᾷς τόσο τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη, ὅσο γιὰ νὰ δείξουν τὴν Ἀπολλώνιο φύση σου, ἀλλὰ μένουν πάντοτε ἀναίμακτα. Γιατὶ δὲν εἶναι θεμιτὸ ἡ κόψη τοῦ ξίφους σου νὰ διαπράξει φόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ τὴν ψῆφο τῆ δικῆ σου διέφυγε κάποιος καὶ τὸν δήμιον ἔνω ἤδη εἶχε ὑψώσει τὸ ξίφος γιὰ τὴ σφαγὴ του. Ἔτσι καὶ τὸ πουλάρι τιθασεύεται σωστὰ καὶ ὁ σκύλος γυμνάζεται, ὅταν χωρὶς κεντρὶ καὶ μαστίγιον ὁ πωλοδαστὴς τὸ πουλάρι καὶ ὁ γυμναστὴς τὸν σκύλον θέλει τιθασεύοντάς τους νὰ τοὺς τρέφει μὲ τὸ χέρι του. Τί ἦταν αὐτὸ πού ἔκανε μεγάλο τὸν Κύρο στοὺς Πέρσες; Ὁ ἡμερος καὶ μειλίχιος τρόπος του. Ἡ πόλις εἶχε τὴν τύχη νὰ κερδίζει πάντα τοὺς βαρβάρους. Ἐφερε κάποτε κάποιος στὸν δήμον τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης τῶν ἀριστέων του, καὶ αὐτοὶ τόσο πολὺ τὸν θαύμασαν γιὰ τὴν προθυμίαν του, ὥστε ἀπὸ ἐκείνη τὴν εἶδηση τοῦ ἔστησαν χάλκινον ἀνδριάντα στὴν Ἀθήνα.

Ἀπὸ τὸ λόγον στὸ νεοελθόντα Σεβῆρον.

Τὸ προοίμιον.

Μέσα στίς μάχες ὁ Ἀχιλλέας θυμόταν τὴ λύρα, καὶ ἔνω οἱ πεδιάδες ἀστραφταν ἀπὸ τὰ ὄπλα, αὐτὸς στὴ σκηνὴν του ἔπαιζε τὴν κιθάραν του. Καὶ ἡ αἰτία τοῦ τραγουδιοῦ ἦταν, ὅτι ὁ Ἀχιλλέας ἀγαποῦσε τὴ μουσικὴν καὶ τὰ ἔνδοξα κατορθώματα τῶν ἀνδρῶν τὰ μιμοῦνταν ἄλλοτε πολεμώντας, καὶ ἄλλοτε τραγουδώντας. Γινόταν φιλονεικία γύρω ἀπὸ τὰ παιδικὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' οὔτε ἡ Ἀθηναῖα πού εἶχε τὰ ὄπλα φιλονεικοῦσε μὲ τὰ ὄπλα, οὔτε ὁ Ποσειδῶνας πρόβαλλε τὴν τρίαιναν πού εἶχε στὰ χέρια του, ἀλλὰ ἡ Ἀθηναῖα κουνοῦσε τὸ κλωνάρι τῆς ἐλιάς καὶ ὁ Ποσειδῶνας ἀντηχοῦσε μὲ τὰ κύματα. Τὴ φιλονεικίαν τὴν

καὶ Ἀθηνᾶ λαμβάνει τὰ νικητήρια. Καὶ ἡ μὲν ἠϋλει, ἡ δὲ κιθάραν εἶχεν, ἡ δὲ ἐνέπνει τῇ σύριγγι.

Ἐκ τῆς λαλιᾶς.

Τὸ προοίμιον.

5 Ὅταν αἱ Μοῦσαι καθ' Ἐλικῶνα χορεύωσι, πάντα μοι ἠχῆς ἐμπίπλονται. Ἡχεῖ μὲν τέτιξ, καὶ ἀναμμιήσκει τὸν μῦθον τῷ μέλει, ὅτι ἐγώ, φησὶν, ὦν ἄνθρωπος ἦδον αἰεὶ, καὶ ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἤμειψα, οὐ συναφῆκα τῷ βίῳ τὸν πόθον. Ἀηδόνων δὲ καὶ χελιδόνων γένη, ἔτι δὲ κύκνων ἀγέλαι περὶ τὰς θεᾶς χορεύουσιν.

10 *Ἐκ τοῦ εἰς τὸν κόμητα Οὐρσίκιον.*

Ὅσα γραφεῖς καὶ λόγοι δύνανται, μᾶλλον δὲ μικροτέρα μίμησις πᾶσα πρὸς λόγους. Ἄβαριν τὸν σοφὸν γένος μὲν Ὑπερβόρειον λέγουσιν, Ἐλληνα δὲ τὴν φωνὴν γεγενῆσθαι, καὶ Σκύθην μὲν ἄχρι στολῆς τε καὶ σχήματος, εἰ δὲ που γλῶτταν κινήσειε, 15 τοῦτο ἐκεῖνο ἐκ μέσης Ἀκαδημίας καὶ αὐτοῦ Λυκείου νομίζεσθαι. Τὸν Ἐλευσίνιον ἔφηβον ἀρθῆναι λόγος πρὸς Δήμητρος, ἵνα τὴν νομάδα τράπεζαν ἡμέροις ἀμείψη πυροῖς. Ἦκεν Ἄβαρις Ἀθήναζε τόξα ἔχων, φαρέτραν ἠμμένος εἰς ὦμον, γλαμῦδι σφιγγόμενος. Ζώνη ἦν κατ' ἰξύων χρυσῆ, ἀναξυρίδες ἐκ ταρσῶν 20 ἄκρων ἄχρι καὶ γλουτῶν ἀνατείνουσαι. Τοῦτον πανταχόθεν εὐρίσκομεν, καθάπερ ἐν ἀρμονίᾳ λύρας, σύμφωνον ἠχοῦντα τῇ γνώμῃ τὸν λόγον. Ἦν ἠδὺς ἐντυχεῖν, δεινὸς ἠσυχῆ μεγάλην προᾶξιν ἐργάσασθαι, ὄξυς τὸ παρὸν ἰδεῖν, προμηθῆς τὸ μέλλον φυλάττεσθαι, σοφίας ἦττων, ἐραστῆς φιλίας, ὀλίγα μὲν τύχη πιστεύων, 25 γνώμη δὲ τὰ πάντα πιστούμενος.

Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον ἐταῖρον.

Τίς γὰρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ σὺν τάχει τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἐθήρευεν, ἢ σὺν ὀρθότητι θηρεύσας ἐδημοσίευε; Τίς μὲν οὕτως ὄξυς προᾶξαι, τίς δὲ βραδὺς κολάσαι τὸν κινδυνεύοντα; Τίς μὲν

διέλυσε ἡ ψηφοφορία, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ πῆρε τὰ νικητήρια. Ἡ μία ἔπαιξε τὸν αὐλό, ἡ ἄλλη τὴν κιθάρα, καὶ ἡ ἄλλη φυσοῦσε στὴ φλογέρα.

Ἀπὸ τὸ λόγος γιὰ τὴ λαλιά.

Τὸ προοίμιον.

“Ὅταν οἱ Μοῦσες χορεύουν στὸν Ἐλικῶνα ὅλα γύρω μου γεμίζουν ἀπὸ τὸ τραγούδι. Ψάλλει τὸ τζιτζίκι καὶ μὲ τὴ μελωδία του ὑπενθυμίζει τὸν μῦθο, ποὺ λέγει· Ἐγὼ ἦμουν ἄνθρωπος καὶ τραγουδοῦσα συνεχῶς καὶ ὅταν ἄλλαξα φύση, μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ μου δὲν ἄφησα καὶ τὸν πόθο. Τὰ σμήνη τῶν ἀηδονιῶν καὶ τῶν χελιδονιῶν, καὶ ἀκόμα καὶ οἱ ὀμάδες τῶν κύκνων χορεύουν γύρω ἀπὸ τὶς θεές.

Ἀπὸ τὸ λόγος στὸν κόμητα Οὐρσίκιον.

“Ὅσα μποροῦν οἱ ζωγράφοι, μποροῦν καὶ οἱ λογογράφοι, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς λόγους ἢ μίμησις εἶναι μικρότερη. Ὁ σοφὸς Ἀδαρης λένε πὼς ἦταν στὴν καταγωγὴ Ὑπερβόρειος, στὴ γλῶσσα ὅμως ἔγινε Ἑλληνας καὶ Σκύθης στὴ στολὴ καὶ στὴν ἐμφάνιση, καὶ ὅταν ἄνοιγε τὸ στόμα του νόμιζαν πὼς ἔβγαине ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία καὶ τὸ ἴδιον τὸ Λύκειον. Λέγεται ὅτι ὁ Ἐλευσίνιος ἔφηβος (ὁ Τριπτόλεμος) ἀνέβηκε στὴν κατοικία τῆς Δήμητρας γιὰ νὰ ἀλλάξει τὴ νομαδικὴ τροφή μὲ σιτάρι. Ἐφτάσε ὁ Ἀδαρης στὴν Ἀθήνα ἔχοντας τόξα, μὲ φαρέτρα κρεμασμένη στὸν ὦμον καὶ ντυμένος σφιχτὰ μὲ χλαμύδα. Φοροῦσε ζώνη γύρω στὴ μέση, καὶ περισκελίδες ποὺ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὰ σφυρὰ κάτω κάτω ὡς τοὺς γλουτούς. Αὐτὸ τὸ βρίσκομε παντοῦ, ὅπως στὴν ἀρμονία τῆς λύρας, ποὺ ἦχει ὁ λόγος σὲ συμφωνία μὲ τὴ γνώμη. Ἦταν γλυκὺς ὅταν τὸν ἔβλεπες, φοβερὸς νὰ ἐπιτελέσει μιὰ μεγάλη πράξι μὲ ἡσυχία, προνοητικὸς νὰ προφυλάσσεται γιὰ τὸ μέλλον, ὑποχείριος τῆς σοφίας, ἐραστὴς τῆς φιλίας· λίγα ἄφηνε στὴν τύχη, καὶ ἐμπιστευόταν τὰ πάντα στὴ συνετὴ σκέψη.

Ἀπὸ τὸ λόγος στὸν μαθητὴ τοῦ Σεβῆρου.

Ποιὸς λοιπὸν περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ἢ ταχύτερα ἀναζητοῦσε νὰ βρεῖ τὸ δίκαιον, ἢ ἀφοῦ τὸ εὑρίσκει μὲ ἀμεροληψία τὸ ἀνακοίνωνε; Ποιὸς στάθηκε τόσο ταχὺ στὴν πράξι καὶ τόσο ἀργὸς νὰ τιμωρή-

οὕτω κρείττων χρυσίῳ, τίς δὲ ἦττων φιλανθρωπίας καὶ τοῦ κατε-
λεῆσαι τὸν δυστυχῆσαντα; ἀδρός μὲν ἐν λόγοις, ἔργα δὲ καὶ πρά-
ξεις ἀδρότερος.

Ἐκ τοῦ εἰς Σκυλάκιον τὸν ἀνθύπατον Ἑλλάδος.

5 Χρυσῶ μὲν ἀσπίς ἀστράπτουσα, καὶ τὴν Ἡφαίστου μηνύου-
σα χεῖρα τοῖς θαύμασιν, ὅτι μόνη διὰ σοφίαν ἠπίστατο τῇ τέχνῃ
φύσιν μιμήσασθαι. Μαϊάνδρος ὁ Καρῶν ποταμός, ὅσον πλήθει
τοῦ Νείλου λείπεται, τοσοῦτον φύσει περίεστι. Τοῦ μὲν γὰρ μῦθος
ἢ γῆ ἦν Αἰγυπτίοις χαρίζεται, ὁ δὲ πλωτῆρας ἀποσυλήσας τὴν
10 θάλατταν, γηπόνους σχίζειν ἔδωκεν ἀρότροις ἀντὶ κυμάτων τοὺς
αὐλακας. Ἴδοις ἂν πεδίον μὲν τὴν πρόσθεν θάλατταν, σκιρτῶντα
δὲ ἀντὶ μὲν δελφίνων νεβρόν, ἀντὶ δὲ ναύτου κελεύοντος νομέως
ἠχούσης ἀκούση σύριγγος.

Ἐκ τοῦ εἰς νεήλυδας Ἐφεσίους.

15 *Τὸ προοίμιον.*

Ὅτε τὸν μαντικὸν Ἀπόλλων ἰδρύσας τρίποδα τοῖς πανταχό-
θεν ἐθέσπιζε, πάντα γένη καὶ πᾶσαι πόλεις παρὰ τὸν θεὸν ἐστέλ-
λοντο ὑπὸ τῆς φήμης δημαγωγούμενοι

Ἐκ τοῦ εἰς τοὺς ἐταίρους πατρίδος.

20 *Τὸ προοίμιον.*

Ἄλλὰ γὰρ ὄρα λοιπόν, ὧ παῖδες, καὶ τοῖς πολίταις τὴν λύραν
τὴν ἡμετέραν ἀρμόσασθαι. Τί τὴν ἐνεγκοῦσαν πόλιν ποιήσομεν;
Ἄλλ' ἐπεὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρμάτων ἡμεῖς ὀχούμεθα οὐδὲ τὰ ποιητῶν
σπουδάζομεν, φέρε ἀνδράσι καὶ λόγοις τὴν πόλιν τειχίσωμεν.
25 Τὴν δὲ Ὀμήρου τὴν μεγάλην ἠχὴν τί τῶν ἀπάντων ἐξέμηνεν; Οὐκ
ἀνδρῶν δόξα; Ἐγὼ δὲ ἀρετὴν ζητῶ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐπαινεῖν
τοὺς ἄνδρας θούλομαι. Τῆς δὲ ἀρχικῆς ἀρετῆς διπλᾶ τεκμήρια
βασιλέως τε αἱ ψῆφοι καὶ τῶν ἀρχομένων οἱ πόθοι. Μετὰ τῶν ἔρ-

σει τὸν ἐπικίνδυνον; Ποιὸς ἦταν τόσο ἀνώτερος ἀπὸ τὸ χρυσᾶφι, ποιὸν τὸν συγκινοῦσε τόσο ἢ φιλανθρωπία καὶ ἤθελε νὰ βοηθήσει ὁποῖον δυστυχοῦσε; Ἰκανὸς στοὺς λόγους, ἀλλὰ ἱκανότερος στὰ ἔργα καὶ στὶς πράξεις.

Ἀπὸ τὸ λόγον στὸ Σκυλάκιο, ἀνθύπατο τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ ἀσπίδα του ἀστραφτε ἀπὸ τὸ χρυσὸ καὶ μαρτυροῦσε μὲ τὴ θαυμάσια τέχνη τῆς τὸ χέρι τοῦ Ἡφαίστου, ἐπειδὴ μόνον αὐτὴ ἤξερε νὰ μιμηθεῖ μὲ τὴν τέχνη τῆς τῆ φύση. Ὁ Μαίανδρος, ὁ ποταμὸς τῆς Καρίας, ὅσο ὑπολείπεται στὸ μέγεθος ἀπὸ τὸ Νεῖλο, τόσο ὑπερτερεῖ στὴ φύση. Ὁ μῦθος εἶναι ὅτι ὁ Νεῖλος χαρίζει τὴ γῆ στοὺς Αἰγυπτίους. Ἐνῶ ὁ Μαίανδρος παίρνοντας ἀπὸ τοὺς ναῦτες τὴ θάλασσα, ἔδωσε στοὺς γεωργοὺς νὰ ὀργάνουν ἀντὶ τῆ θάλασσα τὴ γῆ. Μπορεῖς νὰ δεῖς πεδιάδα ἐκεῖ πού ἦταν πρῶτα θάλασσα καὶ νὰ σκιροῦν ἐκεῖ ἐλάφια ἀντὶ δελφίνια, καὶ ἀντὶ τὸ ναυτικὸ πρόσταγμα, ν' ἀκούσεις ν' ἀντηχεῖ ἢ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ.

Ἀπὸ τὸ λόγον στοὺς νεοελθόντες Ἐφεσίους.

Τὸ προοίμιον.

Ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἐγκατέστησε τὸν μαντικὸ τρίποδα καὶ ἔδινε σὲ ὅλους χρησμούς, ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ὅλες οἱ πόλεις ἔστελναν ἀπεσταλμένους στὸν θεὸ ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὴ φήμη.

Ἀπὸ τὸ λόγον στοὺς φίλους του στὴν πατρίδα.

Τὸ προοίμιον.

Ἄλλ' εἶναι ὥρα πιά, παιδιᾶ, νὰ τονίσουμε τὴ λύρα μας καὶ γιὰ τοὺς συμπολίτες μας. Τί νὰ προσφέρομε στὴν πόλιν πού μᾶς γέννησε. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔμεῖς δὲν πηγαίνομε πάνω σὲ ἄρματα οὔτε ἀσκοῦμε τὴν τέχνη τῶν ποιητῶν, ἄς περιτειχίσουμε τὴν πόλιν μὲ ἄνδρες καὶ μὲ λόγους. Τὴ μεγάλη ἀπήχηση τοῦ Ὀμήρου ποιὸ ἦταν ἐκεῖνο ἀπὸ ὅλα πού τὴν ἔκανε νὰ φουντώσει; Ὁχι ἢ δόξα τῶν ἀνδρῶν; Ἐγὼ ὁμως ζητῶ τὴν ἀρετὴ καὶ θέλω γι' αὐτὴν νὰ ἐπαινώ τοὺς ἀνδρες. Τῆς ἀρετῆς τῶν ἀρχόντων οἱ ἀποδείξεις εἶναι διπλές, οἱ ἀποφάσεις τοῦ βασιλιᾶ καὶ οἱ ἐπιθυμίαι τῶν ὑπηκόων. Μαζὶ μὲ τὰ ἔργα πρέπει νὰ

γων τὴν φύσιν σκέπτεσθαι ἄξιον· καὶ ἴσον τις εὐρήσει τὰς τε πρά-
 ξεις ἠχούσας καὶ τὴν φύσιν ὅθεν κατώρθωνται. Τίνα δὴ τῆς φύ-
 σεως τοῦδε γνωρίσματα; Ὁξύς φρόνησιν, ὑψηλὸς γνώμην, εὖ
 ποιεῖν ἄοκνος, δημοτικὸς τὸν τρόπον· εἰ μὲν εἰπεῖν δέοι, τὸν Περι-
 5 κλέα νικῶν, εἰ δέ τι προᾶξαι, τὸν Ἀλκιδιάδην μιμούμενος, μᾶλλον
 δὲ καὶ φιλόπολις [μᾶλλον δὲ] καὶ χρημάτων κρείττων, ὅπερ ἡ
 συγγραφή τὸν Περικλέα προσείρηκεν, ἐν δὲ τῷ πράττειν πολλῶ
 τοῦ Κλεινίου θερμότερος, ἀπάσης ἀτεχνῶς λύρας οὐ μείον πρὸς
 πᾶσαν προᾶξιν εὐάρμοστος. Τοιοῦτόν τινα καὶ τὸν Πρωτέα γενέ-
 10 σθαι μῦθοι δηλοῦσιν Αἰγύπτιοι, ὅταν αὐτὸν νῦν μὲν εἰς ὕδωρ
 ἀμείδωσι, νῦν δὲ εἰς δένδρον καὶ φλόγα· τὸ εὐκόλον γὰρ τῆς φύ-
 σεως διὰ τούτου σημηῆναι βούλονται.

Ἐκ τοῦ εἰς Πριβάτον Ῥωμαῖον.

Τὸ προοίμιον.

15 Ἦγαγε δὲ ἄρα ὁ τοῦ πυρὸς τοῦ κατ' Ἐλευσίνα πόθος καὶ Ἀ-
 νάχαρσιν τὸν Σκύθην ἐπὶ μυστήρια.

Ἐκ τοῦ ὅτε ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἐπανῆλθεν.

Εἰ δὲ ἄρα τύχη τις διασχίζοι τὰ σώματα, τῇ γοῦν ψυχῇ προ-
 βλέπειν καὶ μὴ τῷ πόθῳ τῶν παιδικῶν ἀποσχίζεσθαι. Γνωρίζω τὸ
 20 πάθος ἐμὴν ἐρμηνεύει γνώμην ἢ ποιήσις.

Ἐκ τῆς εἰς Ἀμπέλιον προπεμπτικῆς.

Τὸ προοίμιον.

Ἦμελλον ἄρα, ὧ παῖδες, ἤμελλον μόνος εὐρήσειν Ἑλλήνων
 τῆς τοῦδε φυγῆς τὰ θήρατρα. Χθὲς δρασμὸν ἠπέιλει καὶ ἄρματα,
 25 τήμερον ὦφθη τοῖς ἐμοῖς δικτύοις ἀλώσιμος. Γενέσθαι μὲν καὶ
 Ἀλέξανδρον λόγος ταῖς πάλαι τέχναις ἀγώνισμα, ὥστε δὴ καὶ
 νεμάμενοι τὴν μορφὴν αὐτοῦ Λύσιππος καὶ Ἀπελλῆς, ὁ μὲν
 φαρμάκοις, ὁ δὲ χαλκῶ τὴν φύσιν τοῦ βασιλέως ἠρμήνευσαν.
 Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ὑπερβὰς τὸ σῶμα ψυχῆς ὀμιλεῖ καὶ κάλλει καὶ

ἐκτιμᾶται ἡ φύση αὐτῶν, καὶ θὰ βρεῖ κανεὶς ἐξίσου νὰ ἤχοῦν καὶ οἱ πράξεις καὶ ἡ φύση πού τις κατόρθωσε. Καὶ ποιά εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς φύσης αὐτοῦ; Εἶχε μεγάλη ὀξύνοια, φρόνημα ὑψηλό, ἀκούραστος νὰ εὐεργετῆ, δημοφιλὴς μὲ τοὺς τρόπους του. Ἄν χρειάζοταν νὰ μιλήσει, νικοῦσε τὸν Περικλῆ, κι ἂν πάλι νὰ πράξει κάτι, μιμοῦνταν τὸν Ἀλκιβιάδη. Ἀγαποῦσε πάρα πολὺ τὴν πόλη καὶ δὲν ὑπολόγιζε χρήματα ὅπως ἀνέφερε πρὸ πάνω ὁ λόγος γιὰ τὸν Περικλῆ. Στὴ πράξη πάλι εἶχε μεγαλύτερο ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὸν Κλεινία, καὶ πρὸς κάθε πράξη συντονιζόταν θαυμάσια ὄχι κατώτερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε λύρα. Τέτοιο παρουσιάζουν καὶ τὸν Πρωτέα οἱ Αἰγυπτιακοὶ μῦθοι, ὅταν τὸν παρουσιάζουν ἄλλοτε νερό, καὶ ἄλλοτε δένδρο καὶ φλόγα· θέλουν δηλαδὴ νὰ δηλώσουν μ' αὐτὸ τὸ εὐπροσάρμοστο τῆς φύσης του.

Ἄπὸ τὸ λόγο στὸν Ρωμαῖο Πριβάτο.

Τὸ προοίμιο.

Ὁ πόθος τοῦ Ἐλευσίνιου πυρὸς ὀδήγησε καὶ τὸν Σκύθη Ἀνάχαρση στὰ μυστήρια.

Ἄπὸ τὸ λόγο δταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Κόρινθο.

Ἄν κάποια τύχη χωρίζει τὰ σώματα, μὲ τὴν ψυχὴ τοῦλάχιστο πρέπει νὰ γίνεται προῶδλεψη καὶ νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν πόθο τῶν παιδικῶν φίλων. Γνωρίζω τὸ συναισθημα· ἡ ποίηση ἐξηγεῖ τὴ γνώμη μου.

Ἄπὸ τὸν Προτρεπτικὸ λόγο στὸν Ἀμπέλιο.

Τὸ προοίμιο.

Ἐμελλε, παιδιά, ἔμελλε ἐγὼ μόνος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ν' ἀνακαλύψω τίς παγίδες τῆς φυγῆς του. Χθὲς ἀπειλοῦσε φυγὴ καὶ ἄρματα, σήμερα τὸν εἶδαμε νὰ πιάνεται στὰ δίχτυα μου. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε θέμα τῆς τέχνης τῶν παλαιῶν τεχνιτῶν, ὥστε μοιράστηκαν τὴ μορφὴ του ὁ Λύσιππος καὶ ὁ Ἀπελλῆς, καὶ ἀπέδωσαν τὴ φύση τοῦ βασιλιᾶ ὁ ἓνας μὲ χρώματα, καὶ ὁ ἄλλος μὲ τὸν χαλκό. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λόγος ὑπερβαίνοντας τὸ σῶμα πλησιάζει τὸ κάλλος

χάρισιν, εἴη ἂν καὶ οὗτος ἀψευδῆς ζωγράφος Μὴ τὸν προωράτην
 ἐπιστήμονα πάση ναυτιλίᾳ κτησάμενος· τὸ γὰρ ἄπειρον ἐπὶ τῆς
 χρείας ταράττεται, τὸ δὲ μελετῆσαν θαρρεῖ τὴν τέχνην ἣν ἔμαθεν.
 Ἐκ πυλῶν εἰς νύσσαν ἴσον τὸν δρόμον ἰθύνατε. Προῶς εἶ; Κοινὸν
 5 καὶ τοῦτο πλεονέκτημα. Κακίαν μισεῖς; Κακία συνεπεστράτευσεν.
 Ἀδίκων δῶρων ἐξέκλινας ψαῦσιν; Ἀπέκλεισε καὶ οὗτος τὰς τῆς
 ψυχῆς πύλας ὑβριστῆ χρυσῶ καὶ δικαιοσύνην ἐλέγχοντι· ἔγνω
 γὰρ ὡς οὐ δικαιοσύνη σὺν ὀλίγοις ψόγος, ἀλλὰ σὺν ἀδικίᾳ πλου-
 τος ἐχθρὸς ἀρετῆς καὶ τοῦ θαυμάζεσθαι. Αὕτη δὴ πρώτη τῶν ἐγ-
 10 καυμίων ἀρχή, ὅτι καὶ ἀρχὴ τῶν πράξεων. Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο τί μὲν
 εἴποι τις, τί δὲ φυλάξαιτο; Καὶ γὰρ τὸ λέγειν ἄπορον, καὶ τὸ μὴ
 λέγειν ἀχάριστον. Ὡσπερ γὰρ οἱ τὰ κάλλη τῶν ἀγαλμάτων θεώ-
 μενοι ἔχονται μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τοῦ πρώτου προσπίπτον-
 τος, μεταδιδάζοντες δὲ ἄλλοτε ἐπ' ἄλλο τὴν θέαν ἀποροῦσιν ὅ τι
 15 πρώτον θεᾶσονται, μᾶλλον δὲ (τί γὰρ μοι δεῖ παλαιᾶς εἰκόνας;) ὡσπερ οἱ
 τῶν νέων δημιουργημάτων θεώμενοι προσβλέπειν
 μὲν ἅπασιν ἀθρόως ὑπὸ τοῦ περικεχυμένου τῶ πάντι κάλλους δι-
 ἀζονται, ἐν μέρει δὲ ἄλλου ἄλλοθεν δημαγωγοῦντος τὸν πόθον
 σχίζονται τὴν θέαν τῶ θαύματι, οὕτω καὶ αἱ σαὶ πράξεις πᾶσαι
 20 πανταχόθεν προσπίπτουσαι ἱστορίαν ἄλλην ζητοῦσιν, ἀλλ' οὐ
 τὸν παρόντα τῶν λόγων νόμον ἀνέχονται. Τὰς πράξεις εἴτη τις ἢ
 τὰς δίκας; ἢ τὴν ἐν μέρει σπουδὴν ἢ τὰς ὑπὲρ τῶν ὄλων φροντί-
 δας; Πενίας πρόνοιαν, ἢ τὸν σὺν προότῃ τῶν δυναστευόντων
 σωφρονισμόν;
 25 Ἀλλὰ διὰ σὲ καὶ Σπάρτην τρυφᾶ, ῥυπῶντα πλόκαμον εἰς εὐαν-
 θῆ κόμην ἀμείψασα. Τὸν δὲ ἄπειρον τῶν οἰκοδομημάτων ὄχλον
 τίς ἂν κατ' ἀξίαν δηλώσειε; Περικλεῖ μὲν Προπίλαια πρὸς φιλοτι-
 μίαν ἤρκει καὶ Παρθενῶν, καὶ οἶκος Δαρείῳ βασίλειος, καὶ ἄμπε-
 λος Ἀρτοξέρξης χρυσῆ, Θεοδώρου Σαμίου ποίημα, ἄχρηστον ἔρ-
 30 γον τρυφῶντος Μήδου κατὰ τῆς φύσεως. Σὺ δὲ ἐκ Πυλῶν ἀρξά-

καὶ τῆ χάρη τῆς ψυχῆς, ἃς γίνει καὶ αὐτὸς ζωγράφος ποὺ δὲν ψεύδε-
ται, χωρὶς νὰ ἔχει τὸν ἔμπειρο πλοηγὸ σὲ κάθε ταξίδι. Ὁ ἄπειρος
στὴν πράξη παθαίνει σύγχυση, ὁ ἔμπειρος ὅμως ἔχει θάρρος στὴν
τέχνη ποὺ ἔμαθε. Κατευθύνει τὴν πορεία ἴσια ἀπὸ τὴν ἀφετηρία στὸ
τέρμα. Εἶσαι πρᾶος; Εἶναι καὶ αὐτὸ κοινὸ πλεονέκτημα. Μισεῖς τὴν
κακία; Ἐκστράτευσε κατὰ τῆς κακίας. Ἀπέφυγες τὰ ἄδικα δῶρα;
Ἐκλείσε καὶ αὐτὸς τὶς πύλες τῆς ψυχῆς στὸν ὑβριστὴ χρυσὸ καὶ
ρυθμιστὴ τῆς δικαιοσύνης. Γιατὶ ἔμαθε ὅτι τὰ λίγα χρώματα μὲ
δικαιοσύνη δὲν εἶναι κατηγορία, ἀλλὰ ὁ πλοῦτος ποὺ συνοδεύει τὴν
ἀδικία εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ. Αὕτῃ λοιπὸν
εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν ἐγκωμίων, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἀρχὴ τῶν πρά-
ξεων. Τὰ ἔπειτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ τί νὰ πεῖ κανεὶς καὶ ἀπὸ τί νὰ ἀπο-
φύγει; Γιατὶ τὸ νὰ πεῖ εἶναι δύσκολο, τὸ νὰ μὴν πεῖ πάλι μαρτυρεῖ
ἀχαριστία. Ὅπως δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ παρατηροῦν τὰ ὠραῖα ἀγάλ-
ματα προσηλώνουν τὰ μάτια τους στὸ πρῶτο ποὺ βλέπουν, ἐνῶ ἂν
κοιτᾶζουν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο ἀποροῦν ποιὸ νὰ πρωτοκοιτάξουν ἢ
καλύτερα (ἀλλὰ τί μοῦ χρειάζεται ἡ παλαιὰ εἰκόνα;) ὅπως αὐτοὶ ποὺ
παρατηροῦν ἓνα ἀπὸ τὰ νέα δημιουργήματα ἐξαναγκάζονται νὰ τὰ
κοιτᾶζουν ὅλο μαζί ἐξαιτίας τῆς ὁμορφιᾶς ποὺ τὰ περιβάλλει, ἐνῶ
ἂν ἰδιαιτέρως ἔλκει τὸν πόθο τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀποσπᾶται τὸ κοί-
ταγμα ἀπὸ τῆ θαυμαστῆ θεᾶ, ἔτσι καὶ οἱ δικές σου πράξεις, ἐπειδὴ
προβάλλουν ὅλες μαζί ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἀπαιτοῦν ἄλλου εἶδους ἐξι-
στόρηση, καὶ δὲν ἀνέχονται τοὺς κανόνες τῆς δικῆς μου. Τὰ ἔργα
σου νὰ πεῖ κανένας ἢ τίς πράξεις δικαιοσύνης; τὰ ἀτομικά σου ἔργα
ἢ τὴ φροντίδα γιὰ τὴν πόλη; τὴν πρόνοια γιὰ τοὺς φτωχοὺς ἢ τὸ
σωφρονισμὸ τῶν ἀρχόντων;

Ἄλλὰ γιὰ σένα ἀκόμα καὶ ἡ ζωὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τρυ-
φηλὴ ποὺ μεταβάλλει τὸν ἀκάθαρτο πλόκαμο σὲ καλοχτενισμένα
μαλλιά. Γιὰ τὸ ἄπειρο πάλι πλῆθος τῶν κτισμάτων ποιὸς θὰ μιλῆσει
ἐπάξια; Γιὰ τὸν Περικλῆ βέβαια ἦταν ἀρκετὸ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴ
φιλοδοξία τὰ προπύλαια καὶ ὁ Παρθενώνας, γιὰ τὸν Δαρεῖο ἀρκού-
σαν τὰ ἀνάκτορα, γιὰ τὸν Ἀρταξέρξη τὸ χρυσὸ κλῆμα, κατασκευά-
σμα τοῦ Θεοδώρου τοῦ Σάμου, ἀχρηστο ἔργο γιὰ τὴν ἀπόλαυση
ἐνὸς Μήδου κατὰ τῆς φύσεως. Ἐσὺ ὅμως ἀρχίζοντας ἀπὸ τίς Θεο-

μενος ἄχρι καὶ Πελοποννήσου μυχοῦ πάντα τὸν ἐν μέσῳ τόπον πόλεις ἀπέφηνας. Στενωπὸς τις ἦν Κολυττὸς οὕτω καλούμενος ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς πόλεως, δήμου μὲν ἔχων ἐπώνυμον, ἀγορᾶς δὲ χρεῖα τιμώμενος. Κατὰ δὴ κλέος τὸ πάλαι ἔρχεται καὶ οὗτος ἐπὶ 5 τὸν τόπον, ὑπὸ τῆς φήμης δημαγωγούμενος ἰδὼν δὲ τὴν μὲν φύσιν ἠγάσθη τοῦ τόπου, τῇ κατασκευῇ δὲ ἠσχύνθη πλέον ὑπὲρ τῆς πόλεως, οὐ μὴν ἀφῆκε πλέον ἐρυθριᾶσαι τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ πράγματι. Σὺ καὶ τοὺς μύθους πιστοὺς ἀπέδειξας, ὅτι στένει καὶ λίθος ἐρῶν καὶ λείπει δάκρυα ὥσπερ ἐραστῆς τῆς ἐρωμένης κλε- 10 πτόμενος ὡς ἐγὼ δέδοικα μή τι καὶ πάθος ὁ περὶ σὲ πόθος ἐργάσῃται, καὶ τινες τὴν φύσιν ἀμείψαντες εἶτα ξένον μῦθον γεννήσωσιν, ἄνθος ἢ δένδρον γενόμενοι.

Ἐκ τοῦ εἰς Ἀνατόλιον ὑπαρχον.

Τὸ προοίμιον.

15 Ἀχιλλέα παρ' Ὀμήρῳ φόνον ἐταίρου δακρύνοντα Ζεὺς ἐξ οὐρανοῦ, δι' Ἑρμοῦ πέμψας σύνθημα, ὅπλων ἐκέλευσεν ἄψασθαι. Φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς ὥσπερ ἔκ τινος ἄνωθεν νεύματος εἰς πανήγυριν τὸ πάθος λύσαντες, τῷ Μουσηγέτῃ χορεύσωμεν. Θήρα γέγονε τῆς ἡμετέρας τέχνης ὁ μέγας ὑπαρχος. Οὐ μῦθος ταῦτα οὔτε Ἀτ- 20 τικὰ κομψεύματα, ξένος ἐκ Θηβῶν Διόνυσος, Ποσειδῶν ἐραστῆς ἀπὸ τοῦ κύματος, οἷα κατὰ τῆς πόλεως Λάκωνες παίζουσιν, ἀλλ' ἀληθὲς ἐντύχημα, ἀλλὰ παιδεία καὶ νόμοι, ρίζα τῶν ἀγαθῶν καὶ μητρόπολις. Αὐτὸς τε φυτεύει τῷ φυτῷ τούτῳ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, Ἀττικὰ ἐπάρδων τὰ νάματα. Ἀεὶ δὲ τὰ καλὰ σπάνια, καὶ δόξαν 25 ἀθάνατον τοῖς ἐπινοοῦσι προμνώμενα. Πρῶτος μὲν ὁ σοφὸς Ἀνάχαρσις ἐκ Σκυθῶν ἦλθεν εἰς Ἑλληνας, πρῶτος δὲ Πέλοψ ἐκ Λυδῶν, ἐπ' ἀθανάτων ἵππων κατὰ γαλήνης ὀχούμενος. Καὶ μισθὸν τῆς καινοτομίας λαμβάνει δοῦναι τῇ χώρᾳ τὸ πρόσρημα. Καὶ ὁ μὲν ἔπαινος ἐν αἰγιαλοῖς ἔτι, πελαγίζει δὲ ὁ λόγος, οὐχ 30 ὄρῶν ὄρμον φαινόμενον. Κράτιστον οὖν ἴσως εἰκόνι τὴν τοῦδε φύσιν θηράσαντα, τὸ τοῦ Φειδίου μιμήσασθαι. Οὐκ ἠγνόει Φει-

μοπύλες ὡς τὴν ἄκρη τῆς Πελοποννήσου, ὅλη τὴν ἐνδιάμεση χώρα τὴν ἔδειξες γεμάτη πόλεις. Ὑπῆρχε μὲν στενωπὸς στὸ κέντρο ἀκριβῶς τῆς πόλεως, μὲ τὸ ὄνομα Κολυττός, ποῦ εἶχε τὴν ἐπωνυμία τοῦ δήμου καὶ τὴ χρησιμοποιοῦσαν σὰν ἀγορὰ. Σύμφωνα μὲ τὴν παλαιὰ δόξα πηγαίνει καὶ αὐτὸς στὸν τόπο ὁδηγημένος ἀπὸ τὴ φήμη. Ἡ τοποθεσία τοῦ ἄρεσε, ντραπήκε ὅμως γιὰ τὴν πόλη ἐξαιτίας τῶν οἰκοδομημάτων της· δὲν τὴν ἄφησε ὅμως πὰ νὰ ντραπεῖ γι' αὐτὸ τὸ πρ[άγμα. Ἐσὺ καὶ τοὺς μύθους ἀπέδειξες ὅτι εἶναι πιστευτοί, ὅτι καὶ ἡ πέτρα στενάζει ὅταν ἀγαπᾶ καὶ χύνει δάκρυα σὰν τὸν ἔραστή ποῦ τὸν ἀπατᾶ ἢ ἔρωμένη του. Ἔτσι καὶ ἐγὼ φοβᾶμαι μήπως ὁ πόθος μου γιὰ σένα μοῦ δημιουργήσῃ κάποιον πάθος, καὶ κάποιον ἀλλάζοντας φύση, δημιουργήσουν ἔπειτα ἓνα παράδοξο μῦθο μὲ τὸ νὰ γίνουν ἀνθος ἢ δένδρο.

Ἀπὸ τὸ λόγο στὸν Ἀνατόλιο τὸν ὑπαρχο.

Τὸ προοίμιο.

Τὸν Ἀχιλλέα στὸν Ὅμηρο ποῦ ἔκλαιγε τὸν φίλο του, ὁ Δίας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στέλνοντας μὲ τὸν Ἑρμῆ ἐντολή, διέταξε νὰ πάρει τὰ ὄπλα. Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ ἐμεῖς σὰν ἀπὸ κάποια ὠθηση ἀπὸ ἄνω, διαλύοντας τὸ πάθος σὲ πανηγύρι, ἃς χορέψομε πρὸς τιμὴν τοῦ μουσηγέτη (Ἀπόλλωνα). Θήραμα τῆς τέχνης μας ἔγινε ὁ μέγας ὑπαρχος. Αὐτὰ δὲν εἶναι μῦθος οὔτε κομψὲς Ἀττικὲς διηγήσεις· ὅτι ὁ Διόνυσος εἶναι ξένος ἀπὸ τὴ Θήβα, ὁ Ποσειδῶν ἔραστής ποῦ βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα, διατυπώσεις ποῦ οἱ Λάκωνες ἐκτοξεύουν παίζοντας κατὰ τῆς πόλης, ἀλλὰ ἀληθινὴ συνομιλία, ἀλλὰ παιδεία καὶ νόμοι, ρίζα τῶν ἀγαθῶν καὶ μητρόπολη. Ὁ ἴδιος φυτεύει τὸ φυτὸ τοῦτο στὴν ψυχὴ του, ποτίζοντάς το μὲ Ἀττικὰ νάματα. Πάντοτε τὰ καλὰ εἶναι σπάνια καὶ παρέχουν σὲ ὅσους τὰ σκέπτονται δόξα ἀθάνατη. Πρῶτος ὁ σοφὸς Ἀνάχαρις ἦρθε ἀπὸ τοὺς Σκύθες στοὺς Ἕλληνες· πρῶτος ὁ Πέλοπας ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς μὲ τρόπο γαλήνιο πάνω σὲ ἀθάνατα ἄλογα, καὶ ὡς μισθὸ τῆς καινοτομίας του παίρνει τὸ νὰ δώσει στὴ χώρα τὸ ὄνομά του. Ὁ ἔπαινος εἶναι ἀκόμα στὴν παραλία, ὁ λόγος μεσοπέλαγα καὶ δὲν βλέπει ἓνα φανερὸ ὄρμο. Εἶναι ἴσως ἄριστο νὰ μμηθοῦμε τὸν Φειδία ποῦ μὲ τὴν εἰκόνα συνέλαβε

δίας ὅσος καὶ ἐν ὅσοις ὁ Ζεὺς, ἅτε τὴν ψυχὴν τῆς χειρὸς σοφώτε-
 ρος. Βουλόμενος οὖν ἐνὶ θηραῖσαι τὴν Διὸς φύσιν ἀγάματι, χρυ-
 σῶ κεράσας ἐλέφαντα, Ἡλείοις μὲν τὸν Ὀλύμπιον, τοῖς δὲ ἄλλοις
 ἀνθρώποις τὸν Δία εἰκόνι μιᾷ τοσοῦτον ὅσον ἐκτυπωσάμενος.
 5 Ἐθέλω δὲ σοι θεῶν ἐκ φαρμάκων γράψαι τὸν πίνακα· ἐκπλυτα
 γὰρ ταχέως χρόνῳ τὰ γήϊνα. Δόγμα δὲ καὶ δόξαν εἶ τῷ φίλον κα-
 λεῖν τὸν πίνακα, οὐ διοίσουμαι. Ἐπειδὴν κάμοι τὸ πολὺ σῶμα τοῦ-
 το κακίας νόσῳ φθειρόμενον, ὃ γῆν μὲν ἡμεῖς καὶ κέντρον ἐκεί-
 νου τοῦ θεοῦ κόσμου νομίζομεν, τότε Λαχέσεως ἄτρακτος οὐρα-
 10 νὸν σχίσας τοῖς νήμασιν ἐκ τῆς Διὸς ἐστίας ἄγει ψυχὴν ἀκραι-
 φνῆ, τῶν θεῶν φασμάτων παρ' ἡμᾶς τὴν οὐσίαν διαπορθμεύου-
 σαν. Αὕτη φέρει δικαιοσύνην, αὕτη ἀνδρείαν παρ' αὐτῆς αὐτο-
 φρόνησις καθαρῶς ἢ τοιαύτη ψυχῆ. Ἐπεταὶ δὲ αὐτῇ καὶ ἀρετῶν
 συμφύτων μυρίος θίασος, ὕψος ψυχῆς, μεγαλοπρέπεια γνώμης,
 15 ἐλευθέρα φωνή, χεῖρες ἄδωροι, φιλίας πόθος, ἀληθείας ἔρωσ,
 ἄτρεπτον φρόνημα. Οὐκ ἐκ φιλίας ἀρετὴν κρίνων, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς
 τὰ τῆς φιλίας σταθμώμενος.

Ἐκ τοῦ εἰς Φοῖβον τὸν τοῦ ἀνθυπάτου παῖδα.

Τὸ προοίμιον.

20 Σοφιστοῦ δὲ θύραν ἐκ μικροτέρας γλώττης ἀμείψαντας σοφι-
 στικοῖς εἰκὸς οἶμαι περιτυγχάνειν καὶ διηγήμασιν. Ἰσοκράτης ὁ
 σοφιστῆς (γνώριμον δὲ πᾶσιν οἶμαι μετὰ τῶν λόγων καὶ τοῦνομα,
 ὅτι δι' ἐκεῖνον σοφιστῶν γλῶττα τὰς ποιητικὰς ἀτιμάσασα οἰκεῖ-
 ον νόμον ἠσπάσατο) λόγῳ μὲν ἀεὶ τοῖς λόγων ἐρῶσι τὰ βασιλεία
 25 τῶν ἑαυτοῦ μουσείων ἀνεπετάννυεν.

Ἐκ τοῦ εἰς Ἀρκάδιον τὸν ἰατρὸν καὶ κόμητα.

Παίζοντας γὰρ τοὺς νέους περὶ θάλαμον ἰστόρησε, καὶ ταῖς
 ἑαυτῶν ἴνυξι ποιεῖ τὴν χάριν ἐλέγχοντας. Νῦν δὲ ἕτερος ἄθλος,

35. Κλωθῶ, Λάχεσις καὶ Ἄτρακτος οἱ τρεῖς μοῖρες τῶν ἀνθρώπων.

τῆ φύση αὐτοῦ. Ὁ Φειδίας δὲν ἀγνοοῦσε πόσο μεγάλος καὶ ἀνάμεσα σὲ πόσο μεγάλους ἦταν ὁ Δίας, ἐπειδὴ ἦταν σοφότερος στὴν ψυχὴ ἀπὸ ὅ,τι ἦταν στὸ χέρι. Θέλοντας λοιπὸν νὰ συλλάβει τὴ μορφή τοῦ Δία μὲ μιὰ εἰκόνα, ἀναμιγνύοντας μὲ χρυσᾶφι τὸ ἔλεφαντόδοντο ἔκανε τὸν Ὀλύμπιο Δία στοὺς Ἡλείους, καὶ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κατασκεύασε τὸν Δία μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ τὸν ἔπλασε. Θέλω νὰ σοῦ ζωγραφίσω τὸν πίνακα μὲ θεῖα χρώματα, γιατί τὰ γήινα χρώματα σβήνουν γρήγορα μέσα στὸ χρόνο. Κι ἂν κάποιος θέλει νὰ ὀνομάζει τὸν πίνακα δόγμα καὶ γνώμη δὲν θὰ διαφωνήσω. Ὅταν καὶ τὸ δικό μου, αὐτὸ τὸ σπουδαῖο σῶμα, φθαρεῖ ἀπὸ τὴ νόσο τῆς κακίας, τὸ ὁποῖο ἐμεῖς βέβαια τὸ νομίζομε γῆ, εἶναι ὅμως κέντρο ἐκείνου τοῦ θεοῦ κόσμου, τότε τὸ ἀδράχτι τῆς Λάχεσης³⁵ διασχίζοντας τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ νήματὰ τοῦ ἀπὸ τὴν ἐστία τοῦ Δία ὀδηγεῖ τὴν καθαρὴν ψυχὴ, ποὺ φέρνει σ' ἐμᾶς τὴν οὐσία τῶν θεῶν εἰκόνων. Αὕτὴ φέρνει δικαιοσύνη, ἀνδρεία ἀπὸ τὸν ἑαυτό της· ἡ ψυχὴ αὕτὴ εἶναι καθαρῶς αὐτοφρόνηση. Αὕτὴ τὴν ψυχὴ τὴν ἀκολουθεῖ καὶ ἀμέτρητος θίασος ἀπὸ σύμφυτες ἀρετές, ὕψος ψυχῆς, μεγαλοπρέπεια γνώμης, ἐλεύθερος λόγος, χέρια ἀδωροδόκητα, πόθος φιλίας, ἔρως τῆς ἀλήθειας, ἀκλόνητο φρόνημα. Δὲν κρίνει τὴν ἀρετὴ σύμφωνα μὲ τὴ φιλία, ἀλλὰ ζυγίζει τὴ φιλία σύμφωνα μὲ τὴν ἀρετὴ.

Ἐκ τὸ λόγος στὸ γιὸ τοῦ ἀνθύπατου Φοῖβο.

Τὸ προοίμιον.

Ὅσοι ἀπὸ χαμηλότερο βαθμὸ γλώσσας ἀνεβοῦν στὴν πόρτα τοῦ σοφιστῆ, εἶναι φυσικὸ, νομίζω, νὰ διδαχθοῦν καὶ σοφιστικὸς λόγους. Ὁ Ἰσοκράτης ὁ σοφιστῆς (εἶναι γνωστὸ, νομίζω, σὲ ὅλους μαζί μὲ τοὺς λόγους τοῦ καὶ τὸ ὄνομά του, ἐπειδὴ ἕξαιτίας τοῦ ἡ γλώσσα τῶν σοφιστῶν, περιφρονώντας τὴ γλώσσα τῶν ποιητῶν, ἀκολοῦθησε δικό της νόμο) ἀνοίγε διάπλατα γι' αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦσαν τοὺς λόγους τὰ βασίλεια τῶν σχολῶν του.

Ἐκ τὸν λόγος στὸ γιατρὸ καὶ κόμητα Ἀρκάδιον.

Περιέγραψε τοὺς νέους νὰ παίζουσι γύρω ἀπὸ τὸ θάλαμό τους καὶ μὲ τίς φλογέρες τοὺς ἔκανε νὰ φανερώσουσι τὴ χάρη τους. Τώρα

καὶ ἄλλο στάδιον, καὶ Μουσῶν τέμενος μύσταις ὁσίοις ἀνοιγόμενον. Περί τοῖς φιλτάτοις κυβεύουσι. Φασὶ δὲ καὶ Δημοκίδην τὸν Κροτωνιάτην ἐκεῖνον τὸν πρῶτον ἰατρικὴν Ἑλλάδα παρὰ βαρβάροις κομίσαντα.

5 Ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ τοῦ εἰς τοὺς προσελθόντας
ἑταίρους.

Ὁ θυμοειδὴς τὴν ψυχὴν, λόγῳ κεράσας τὸ πάθος, ἀνδρεῖος ἤκουσεν, ὃ τὸν δίον ἀβρός, μέτρον ἐπιθείς τῇ φύσει, τὴν σωφροσύνην ἐλάμβανεν. Ἀμείβει τὴν φύσιν εἰς πολλὰς ἰδέας καὶ θά-
10 λαττα πορφύρει μὲν, ὅταν εἰς γαλήνην στορέσῃ τὰ κύματα, ζοφῶδες δὲ ἔχει τὸ πρόσωπον ὅταν ἀγριαίνῃ ταρασσομένη τοῖς κύμασιν.

Ἐκ τοῦ εἰς Φλαβιανὸν προπεμπτικοῦ.

Τὸ προοίμιον.

15 Κρείττονά με λύραν, ὦ φίλε, κάμνοντα, ἵνα σε μετὰ Λιβύην ἀσπάσωμαι, φεύγων ἐξαίφνης εἰς στυγνὸν μέλος ἀπέρριψας. Οὐπω τὸ ἔαρ ὤφθη, καὶ χειμῶν Ἑλλησπόντιος προσβαλὼν τὴν ψυχὴν πήγνυσιν· οὐπω τὸν ἥλιον εἶδομεν, καὶ τὰς ἀκτῖνας ἐτέρωσε κλίνων ἀπειλεῖ νύκτα ποιήσῃ τοῖς Ἑλλησι. Πρὶν μειδιᾶ-
20 σαι στυγνάζομεν, πρὶν ἐπιδήμια θῦσαι θεοῖς ἐνοδίοις εὐχόμεθα. Λόγους δὲ χειρὸς ἀτολμοτέρους ἐλέγχεσθαι, ὀκνοῦντας ποιεῖν ἄκηρός τε ἐθέλει καὶ σίδηρος. Διέπλει γὰρ αἰεὶ τὸ κλέος ἀπὸ Λιβύης εἰς Ἑλληνας. Τὴν μὲν αὔραν ἐποίει καὶ τεθρυμμένην καὶ παίξουσαν, οἷας τὰς Λυδὰς ποιοῦσι ζωγράφοι κατὰ πινάκων τέχνη
25 μεθυούσας. Μικρὸν οὖν ἀναδιβάσαντες ἐκ μέσου τὸν λόγον, εἶτα ῥυῆναι κατὰ Λιβύης ἐάσομεν. Νικᾶ δὲ οὐδεὶς, ὅτι τὰ πάντα θαυμάζεται. Ἄλλ' ὁ λόγος γὰρ ἀκολουθήσας τῷ πόθῳ ὥσπερ τινὶ διαίῳ ῥεύματι, μικροῦ πρὸς ἑτέραν ὁδὸν μετωχετεύθη φερόμενος. Ἐπανακτέον οὖν ἐπὶ Λιβύην τὸν λόγον. Ἠλέγχθη Περικλῆς εἰς
30 πειθῶ δεύτερος, ἠλέγχθη δὲ Θεμιστοκλῆς εἰς γνώμης τάχος ἀμ-

ὅμως ἄλλο ἀγώνισμα, ἄλλο στάδιο καὶ τέμενος τῶν Μουσῶν ἀνοίγει γιὰ τοὺς ἀγνοῦς μύστες· διακυβεύουν γιὰ τὰ φίλτατα. Λένε ὅμως ὅτι καὶ ὁ Δημοκίδης ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν Κρότωνα εἰσήγαγε πρῶτος τὴν Ἑλληνικὴ ἰατρικὴ στοὺς βαρβάρους.

**Ἀπὸ τὸν προπεμπτικὸ λόγον πρὸς τοὺς μαθητὲς
ποῦ προσῆλθαν.**

Ἐὐερέθιστος στήν ψυχὴ, ὅταν ἀναμείξει τὸ πάθος μὲ τὸ λόγον, ὀνομάζεται ἀνδρεῖος. Ὁ τρυφηλὸς στὸ βίον, θέτοντας μέτρο στὴ φύση του, ἀποκτᾶ τὴ σωφροσύνη. Μεταβάλλει καὶ ἡ θάλασσα τὴ φύση τῆς σὲ πολλὰς μορφάς. Γίνεται γαλάζια ὅταν στρωθοῦν γαλήνια τὰ κύματα, ἀλλὰ δείχνει καὶ σκοτεινιασμένο πρόσωπον, ὅταν ἀγριεῦει ταρασσόμενη ἀπὸ τὰ κύματα.

**Ἀπὸ τὸν προπεμπτικὸν στὸν Φλαβιανόν.
Τὸ προοίμιον.**

Παίζοντάς μου, φίλε, καλύτερα τὴ λύρα, γιὰ νὰ σὲ χαιρετήσω μετὰ τὴν Ἀφρικὴ, φεύγεις ξαφνικὰ καὶ μὲ ρίχνεις σὲ ἀπαίσιαν μελωδίαν. Δὲν εἶδαμε ἀκόμα τὴν ἀνοιξὴν, καὶ ὀρμώντας ὁ χειμῶνας ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον πάγωσε τὴν ψυχὴν μας. Δὲν εἶδαμε ἀκόμα τὸν ἥλιον, καὶ στρέφοντας ἄλλοῦ τὶς ἀκτῖνες τοῦ ἀπειλεῖ νὰ φέρει νύχταν στοὺς Ἕλληνας. Προτοῦ χαμογελάσομε, λυπούμαστε, προτοῦ θυσιάσομε γιὰ τὴν ἀφίξή σου, εὐχόμεστε στοὺς θεοὺς γιὰ τὸ καλὸν σου ταξίδιον. Τὰ λόγια ἀποδεικνύονται πιὸ ἄτολμα ἀπὸ τὰ χέρια, καθὼς διστάζουν νὰ κάνουν αὐτὰ ποῦ θέλει τὸ κερὶ καὶ ὁ σίδηρος. Γιατὶ διέπλεε πάντοτε ἡ δόξα ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκαμνε ἀπαλή τὴν αὔρα καὶ παιχιδιάραν ὅπως οἱ ζωγράφοι ποῦ ζωγραφίζουσιν στοὺς πίνακες μεθυσμένες τὶς Λυδές. Ἀφοῦ ἀνεβάσομε τὸν λόγον μας λίγο ἀπὸ τὸ μέσον, ἄς τὸν ἀφήσομε ἔπειτα νὰ κυλήσῃ πρὸς τὴν Ἀφρικὴν. Δὲν νικᾷ κανεὶς, γιὰ τὴν ὅλα θαυμάζονται· ἀλλὰ ὁ λόγος, ἀκολουθώντας τὸν πόθον ὡς ἓνα βίαιον ρεῦμα, παρολίγον νὰ παρεκκλίνει κυλώντας σὲ ἄλλη κατεύθυνση. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπαναφέρωμε τὸν λόγον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ Περικλῆς θεωρήθηκε ὅτι ἦταν δευτέρος ὡς πρὸς τὴν πειθὴν ῥήτορας, ὁ Θεμιστοκλῆς θεωρήθηκε ὅτι ἦταν ἀργός

βλύτερος, καὶ Πλάτων εἰς φύσιν, καὶ Σόλων εἰς νόμους· καὶ πάν-
 τες ἴσασι· ὅτι οἷς ἕκαστος ὡς μόνοις [ὡς] πᾶσιν οὕτως ἀγάλλε-
 ται. Τί δράσω; Τί δὲ βουλευσομαι; Ὑπαρχον πέμψω Ῥωμαίοις;
 Χλιδῶν δὲ δῆμος σεμνὸν οὐκ οἶδεν ἡνίοχον. Δυσχεραίνει μοι τά-
 5 χα Καρχηδῶν, πόλις ἐπὶ Λιβύῃ δι' ἀρετὴν ποτε κατὰ Ῥώμης
 φρονήσασα, πόλις Ἰταλίαν ὅλην τοῖς ἑαυτῆς κάλλεσι βόσκουσα,
 πόλις παρὰ τοσοῦτον οὐ πρώτη παρ' ὅσον Ῥώμην αἰσχύνεται.
 Κινδυνεύει μοι πόλις μεγάλη, καὶ ἡπειρος ὅλη πονηροῖς κυβε-
 νᾶται τοῖς οἴαξι. Πέμψωμεν αὐτὸν τὸν μέγαν τῆς δίκης ἡνίοχον.
 10 Ἔγνω ταῦτα βασιλεύς, καὶ χρυσαῖ παραχρηῆμα δέλτοι τὴν γνώ-
 μην ἔφθανον.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, τί πρῶτον, τί ἔπειτα, τί δ'
 ὑστάτιον καταλέξω; Κινουῦνται μὲν γὰρ πανταχόθεν αἱ πράξεις,
 ἴσα δὲ πάντα, καὶ τῶ μὴ λέγειν τὸ λέγειν ὁμοίως ἄπορον, ὅτι τὸ
 15 μὲν πλήθει τὸ δὲ μεγέθει κωλύεται. Λεκτέον οὖν οὐχ ὅσα ἔνε-
 στιν, ἀλλ' ὅσα ἔξεστιν. Ὀρῶντες δὲ αὐτὸν κατὰ τοῦ χειμῶνος ὡς
 κατὰ γαλήνης τὸν στόλον πέμποντα, καὶ κατὰ κυμάτων ὡς κατὰ
 λιμένων ἀθύροντα, οἱ μὲν ὡς δορυφόρον ἐραστήν ἐπόθουν, οἱ δὲ
 ἔφριτον ὡς πᾶσι φόβοις ἀήττητον. Κρείττονα πομπὴν τῆς Ἡ-
 20 φαίστου ἐπόμπευον. Ἀντήχει δὲ δῆμος κύμασι, καὶ ῥοθίῳ κρό-
 τος ἐκ πόλεως, καὶ ψόφον θαλάσσης βοῇ Καρχηδόνας ἐξέπλητ-
 τε. Συγγνώμην δὲ ἅπασ ἐχέτω καὶ γέρον καὶ νέος, εἰ ἔπη φθέγ-
 γομαι· οἶδε γὰρ, οἶδεν ἔρωσ καὶ λόγον ποιεῖν αὐτόνομον. Οὗτος
 νόσον ἐνόσησε τῆς μὲν ἑαυτοῦ τύχης μείζονα, τῆς δὲ πονηρίας
 25 οὐχ ἥττονα. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις εἰ ταῦτα ἐκεῖνος κατὰ τοιοῦδε
 ἀνδρὸς ἐνόσησεν. Ἄνωθεν κατὰ τῶν ἀρίστων ἀρχόντων τοῖς
 ἐλάττωσι μῶμος ἐμφύεται. Ἐσυκοφάντει Περικλέα Κλέων, ἔφυγε
 Νικίας Ὑπέρολον, Δημάδης δ' ἔκρινε Δημοσθένην, Κλεόφων

κάπως στήν ἔκφραση γνώμης, ὁ Πλάτων σπουδαῖος στό πνεῦμα, καί ὁ Σόλων στή νομοθεσία, καί ὅλοι γνωρίζουν ὅτι καθένας χαίρεται, ὅπως γιά καθένα ἀπό αὐτούς, ἔτσι καί γιά ὅλους. Τί νά κάνω; Τί νά σκεφτῶ; Νά στείλω τόν ἑπαρχο στοὺς Ρωμαίους; Ὁ λαὸς πάνω στοὺς μεθύσι του ἀγνοεῖ τὸν φρόνιμο ἠνίοχο. Ὁργίζεται ἀμέσως ἐναντίον μου ἡ Καρχηδόνα, πόλη τῆς Ἀφρικῆς, πού ἐξαιτίας τῆς δύνاميς της μεγαλοφρόνησε κάποτε ἐναντίον τῆς Ρώμης, πόλη πού πλουτίζει ὅλη τὴν Ἰταλία μὲ τις ὁμορφιές της, πόλη πού μόνο γι' αὐτὸ δὲν προηγεῖται τῆς Ρώμης, γιὰ τὸ ὅτι σέβεται τὴ Ρώμη. Κινδυνεύει ἡ μεγάλη πόλη καὶ ὀλόκληρη ἡ ἡπειρος κατευθύνεται ἀπὸ χαλασμένα πηδάλια. Ἄς στείλωμε αὐτὸν τὸν μεγάλο ἠνίοχο τῆς νίκης. Αὐτὰ ἀποφάσισε ὁ βασιλιάς, καὶ ἀμέσως οἱ χρυσὲς ἐπιστολὲς πρόφτασαν τὴν ἀπόφαση.

Φτάνοντας σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τοῦ λόγου, ποιὸ ν' ἀναφέρω πρῶτο, ποιὸ δεύτερο καὶ ποιὸ τελευταῖο; Γιατὶ κινουῦνται οἱ πράξεις ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὅταν εἶναι ἴσα ὅλα, εἶναι τὸ ἴδιο δύσκολο καὶ νά μὴ τὰ ἀναφέρομε καὶ νά τὰ ἀναφέρομε, γιὰ τὸ ἓνα ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τους καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ μέγεθός τους. Πρέπει λοιπὸν νά ποῦμε ὅχι ὅσα ὑπάρχουν, ἀλλὰ ὅσα ἐπιτρέπεται. Καὶ βλέποντάς τον νά στέλνει τὰ καρὰδία του μέσα στήν κακοκαιρία σὰ νὰ ἦταν γαλήνη καὶ πάνω στὰ κύματα νά παίζει ὅπως μέσα σὲ λιμάνια, ἄλλοι τὸν ποθοῦσαν ὡς σφοδρὸ ἔραστή, καὶ ἄλλοι τὸν ἔτρεμαν σὰν ἀνίκητο ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Τοῦ ἔκαναν πομπὴ ἀνώτερη ἀπὸ τοῦ Ἡφαίστου. Ἀποκρινόταν τὸ βουητὸ τοῦ λαοῦ στοὺς βόγγο τῆς θάλασσας, ὁ πάταγος ἀπὸ τὴν πόλη στὴ βοή τῶν κυμάτων, καὶ ἡ βοή τῆς Καρχηδόνας προξενοῦσε ἐκπληξὴ στοὺς μούγκρισμα τῆς θάλασσας. Ἄς μὲ συγχωρήσει ὁ καθένας, καὶ γέρος καὶ νέος, ἂν λέγω λόγια. Γιατὶ γνωρίζει ὁ ἕρως, γνωρίζει νὰ συνθέτει τὸν δικό του λόγο. Αὐτὸς ἔπαθε μὴ νόσο ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τύχη του, ὅχι ὅμως κατώτερη ἀπὸ τὴν πονηρία του. Καὶ ἂς μὴ θαυμάσει κανεὶς, ἂν ἡ νόσος του ἦταν ἐναντίον ἑνὸς τέτοιου ἀνδρα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ φθόνος φυτρώνει στὶς ψυχὲς τῶν κατωτέρων ἐναντίον τῶν ἀρίστων ἀρχόντων. Συκοφαντοῦσε ὁ Κλέων τὸν Περικλῆ, ἐξοστράκισε ὁ Νικίας τὸν Ὑπέρβολο³⁶, ὁ Δημάδης κατήγγειλε τὸν Δημοσθένη, ὁ Κλεόφων κατηγόρησε τὸν Ἀλκιβιά-

Ἀλκιβιάδην ἐγράφετο, ἀνὴρ ἐλοιδόρει Θεμιστοκλέα Σερίφιος. Τῶ γὰρ ὑπερβάλλοντι τῆς τύχης φθονοῦντες, τὸ ἐλαττούμενον τῆς ἀξίας ἀνισοῦν θράσει διάζονται. Ἐνθα δὴ καὶ μάλιστα ἐδειξεν ὅσον τὸ μέσον ἀρετῆς τε καὶ πανούργου τρόπου καθέ-
5 στηκεν.

ΣΜΔ΄.

Τῆς Διοδώρου βιβλιοθήκης ἐκλογαί.

Ἀνεγνώσθη τῆς Διοδώρου βιβλιοθήκης ἄλλοι τε λόγοι καὶ ὁ
λβ' καὶ λδ', καὶ ὁ μ' καὶ ὁ μη', καὶ ὁ λα' καὶ ὁ θ' καὶ δ', καὶ ζ', καὶ ὁ
10 λζ' καὶ ὁ λη'. Ὡν ἐκλογὴν ἡ παροῦσα ἔκδοσις περιέχει.

Ὅτι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἰστόρησαν ἀπὸ σχήματος γυναι-
κείου καὶ ὑπολήψεως εἰς ἀνδρὸς καὶ σχῆμα καὶ φύσιν ἀναφανῆ-
ναι. ἅταρ καὶ Διόδωρος ἐν τῇ λβ' τῶν ἱστοριῶν τοιαῦτα περὶ ταύ-
της τῆς περιπετείας ἱστορεῖ, τὰ περὶ Ἀλέξανδρον τὸν κοίλης Συ-
15 ρίας καὶ Ἀντιοχείας βασιλεύσαντα διεξιὼν. Φησὶν δέ· Ὁ δὲ Ἀλέ-
ξανδρος ἀπὸ μὲν τῆς μάχης μετὰ πεντακοσίων τὴν φυγὴν ἐποιή-
σατο τῆς Ἀραβίας εἰς τὰς καλουμένας Ἄβας πρὸς Διοκλέα τὸν
δυνάστην, πρὸς ὃν ἦν καὶ τὸν υἱὸν Ἀντίοχον προεκτεθειμένος
ὄντα νήπιον. Εἶτα οἱ μὲν περὶ τὸν Ἡλιάδην ἡγεμόνες, οἱ συνῆσαν
20 Ἀλεξάνδρῳ, λάθρα διεπρεσβεύσαντο περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας,
ἐπαγγελλόμενοι δολοφονήσειν τὸν Ἀλέξανδρον· συγχωρήσαν-
τος δὲ τοῦ Δημητρίου περὶ ὧν ἠξίου, οὐ μόνον προδόται τοῦ βα-
σιλέως, ἀλλὰ καὶ φονεῖς ἐγενήθησαν. Οὐκ ἄξιον δὲ παρελθεῖν
τὴν γενομένην περιπέτειαν πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τελευτῆς, διὰ δέ
25 τὸ παράδοξον ἴσως ἀπιστηθησομένην.

Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ βασιλέως βραχὺ πρὸ τῶν ἐνεστῶτων
χρόνων χρηστηριαζομένου κατὰ τὴν Κιλικίαν, ἔνθα φασὶν Ἀ-
πόλλωνος Σαρπηδονίου ἱερὸν εἶναι, ἀνελεῖν αὐτῷ λέγεται τὸν θε-
ὸν φυλάξασθαι τὸν τόπον τὸν ἐνεγκόντα τὸν δῆμορφον. Καὶ τότε
30 μὲν αἰνιγματώδη τὸν χρησμὸν εἶναι δόξαι, ὕστερον μέντοι μετὰ
τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως ἐπιγνωσθῆναι τὸ λόγιον διὰ τοιαύτας
τινάς αἰτίας. Τῆς Ἀραβίας ἐν ταῖς καλουμέναις Ἄβαις ᾗκει τις

δη, καὶ κάποιος Σερίφιος λοιδοροῦσε τὸν Θεμιστοκλῆ. Φθονώντας δηλαδή τις ὑπερβολικὲς δωρεές τῆς τύχης, ἀναγκάζονται νὰ ἐξιώσουν τὴν ἔλλειψη τῆς ἀξίας μὲ τὸ θράσος. Καὶ μ' αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν ἔδειξε πόση ἀπόσταση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν πανουργία.

244.

Ἐκλογές ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Διοδώρου.

Ἀναγνώσθησαν ἀπὸ τις βιβλιοθηκῆς τοῦ Διοδώρου διάφοροι λόγοι, ὁ τριακοστὸς δεύτερος, ὁ τριακοστὸς τέταρτος, ὁ τεσσαρακοστὸς, ὁ τεσσαρακοστὸς ὄγδος, ὁ τριακοστὸς πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τέταρτος καὶ ὁ ἕκτος, ὁ τριακοστὸς ἕβδομος καὶ ὁ τριακοστὸς ὄγδος. Ἀπὸ αὐτοῦς ἡ παρούσα ἔκδοσις περιέχει ἔκλογή.

Ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν ἱστορίες γιὰ πρόσωπα ποὺ ἀπὸ γυναῖκες ποὺ ἔδειχναν καὶ νομίζονταν, ἐμφανίσθησαν μὲ ὄψη καὶ φύση ἀνδρῶς, ἀλλὰ καὶ ὁ Διόδωρος στὴν τριακοστὴ ἱστορία τοῦ ἱστορεῖ τέτοια γι' αὐτὴ τὴ μεταβολή. Διηγούμενος τὴν ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ Ἀντιόχειας, γράφει: Ὁ Ἀλέξανδρος ἔφυγε ἀπὸ τὴ μάχη μὲ πεντακόσιους ἄνδρες καὶ πῆγε στὴ πόλη Ἄβες τῆς Ἀραβίας στὸν βασιλιᾶ Διοκλῆ, κοντὰ στὸν ὁποῖο καὶ τὸν υἱὸ του Ἀντίοχο ποὺ ἦταν νήπιο. Ἐπειτα οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἡλιάδη ἡγεμόνες, ποὺ ἦταν ἐνωμένοι μὲ τὸν Ἀλέξανδρο, ἔστειλαν κρυφὰ πρεσβευτὲς γιὰ τὴ δική τους ἡγεμονία, ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ σκοτώσουν τὸν Ἀλέξανδρο. Κι ὅταν ὁ Δημήτριος δέχθηκε ὅσα ἀξίωσαν, ἔγιναν ὄχι μόνο προδότες, ἀλλὰ καὶ δολοφόνοι τοῦ βασιλιᾶ. Δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε τὴν περιπέτεια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποὺ ἴσως δὲν γίνεαι πιστευτὴ ἕξαιτίας τῆς παραδοξότητάς της.

Ὅταν δηλαδή ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξανδρος λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ζήτησε χρησμὸ στὴν Κιλικία, ὅπου ὑπάρχει, λένε, ναὸς τοῦ Σαρπηδόσιου Ἀπόλλωνα, λέγεται ὅτι ὁ θεὸς ἀπάντησε νὰ φυλαχθεῖ στὸν τόπο ποὺ γέννησε τὸν δίμορφο θεό. Καὶ τότε βέβαια νόμισαν ὅτι ὁ χρησμὸς ἦταν αἰνίγμα, ἔπειτα ὅμως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ βασιλιᾶ ἔγινε κατανοητὸς ὁ λόγος γιὰ τις ἐξῆς αἰτίες. Στις λεγόμενες

Διόφαντος ὄνομα, τὸ δὲ γένος Μακεδῶν. Οὗτος ἐγχώριον Ἀραβίαν γυναικα γήμας ἐγέννησεν υἱὸν μὲν ὁμώνυμον ἑαυτῷ, θυγατέρα δὲ τὴν προσαγορευθεῖσαν Ἑραιῖδα. Τὸν μὲν οὖν υἱὸν πρὸ τῆς ἀκμῆς ἐπέιδε τελευτήσαντα, τὴν δὲ θυγατέρα γάμου ἔχουσαν 5 ὥραν προικίσας συγκατώκισέ τιμι ὄνομα Σαμιάδῃ. Οὗτος μὲν οὖν συμβιώσας τῇ γαμηθείσῃ χρόνον ἐνιαύσιον ἀπεδήμησε μακρὰν ἀποδημίαν. Τὴν δ' Ἑραιῖδα φασὶν ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν παραδόξῳ καὶ παντελῶς ἀπιστουμένη· φλεγμονὴν γὰρ ἰσχυρὰν γενέσθαι περὶ τὸ ἦτρον αὐτῆς. Ἐπὶ πλεόν δὲ οἰδήσαντος τοῦ τόπου, 10 ἔπειτα τῶν πυρετῶν μεγάλων συνεπιγινομένων, καταδοξάσαι τοὺς ἰατροὺς ἔλκωσιν γεγονέναι περὶ τὸν τράχηλον τῆς μήτρας. Χρωμένων δὲ αὐτῶν θεραπείαις αἷς ὑπελάμβανον καταστελεῖν τὰς φλεγμονάς, ἐβδομαίαις δ' οὔσης, ῥῆξιν ἐπιγενέσθαι τῆς ἐπιφανείας, καὶ προπεσεῖν ἐκ τῶν τῆς Ἑραιῖδος γυναικείων αἰδοῖον 15 ἀνδρεῖον, ἔχον διδύμους προσκεμένους. Τὴν δὲ ῥῆξιν τούτων καὶ τὸ πάθος γενέσθαι μήτε ἰατροῦ μήτ' ἄλλων τῶν ἔξωθεν παρόντων, πλὴν μητρὸς καὶ δύο θεραπαινίδων. Τότε μὲν ἀχανεῖς γενομένας διὰ τὸ παράδοξον, τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι τῆς Ἑραιῖδος, καὶ κατασιωπῆσαι τὸ γεγονός.

20 Τὴν δὲ ἀπολυθεῖσαν τῆς νόσου τὴν ἐσθῆτα φορεῖν γυναικείαν, καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγὴν οἰκουρὸν καὶ ὑπανδρον διαφυλάττειν καταδοξάξασθαι δὲ ὑπὸ τῶν συνειδόντων τὴν περιπέτειαν ἐρμαφρόδιτον εἶναι, καὶ κατὰ τὴν γεγενημένην μετ' ἀνδρὸς συμβίωσιν, τῆς κατὰ φύσιν ἐπιπλοκῆς ἀντιπραττούσης, δοκεῖν αὐτὴν 25 ταῖς ἀρρενικαῖς συμπεριφοραῖς καθωμιλῆσθαι. Λανθανούσης δὲ τοὺς ἐκτὸς τῆς διαθέσεως ταύτης ἐπανελθεῖν τὸν Σαμιάδην καί, καθάπερ ἦν ἐπιβάλλον, τὴν γαμηθεῖσαν ἐπιζητεῖν οὐ τολμώσης δ' ἐκείνης εἰς ὄψιν ἔλθειν διὰ τὴν αἰσχύνην, τὸν Σαμιάδην φασὶ βαρέως ἐνεγκεῖν. Ἐπικεμένου δὲ συνεχέστερον καὶ ἀπαιτουῦντος 30 τὴν σύμβιον, καὶ τοῦ πατρὸς μὴ συγχωροῦντος μὲν, αἰσχυνομένου δὲ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, εἰς μέγα ἠύξετο ἡ διαφορὰ. Ἐπενεγκεῖν τε διὰ τοῦτο δίκην τῷ πατρὶ περὶ τῆς ἰδίας γυναικός, τῆς τύχης ὥσπερ ἐν δρᾷματι τὸ παράδοξον τῆς περιπετείας ἀγούσης εἰς ἔγκλημα. Συνεδροευσάντων δὲ τῶν κριτῶν καὶ λόγων ῥηθέντων, συμ-

Ἄβες τῆς Ἀραβίας κατοικοῦσε κάποιος ὀνομαζόμενος Διόφαντος καὶ στὴν καταγωγή Μακεδόνας. Αὐτὸς εἶχε πᾶρει γυναῖκα Ἀράβισσα καὶ ἀπέκτησε ἕναν υἱὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, καὶ μὰ κόρη πού ὀνομάσθηκε Ἡραΐδα. Ὁ υἱὸς του ὅμως πέθανε πρὶν ἐνηλικιωθεῖ, ἐνῶ τὴν κόρη του ὅταν ἤρθε σὲ ἡλικία γάμου τὴν προίκισε καὶ τὴν ἔδωσε σύζυγο σὲ κάποιον Σαμιάδη. Αὐτὸς ἔζησε μὲ τὴ γυναῖκα του ἕνα χρόνο καὶ ἔφυγε σὲ ἀποδημία πολύχρονη. Ἡ Ἡραΐδα λένε ὅτι ἔπαθε μὰ ἀρρώστια παράδοξη καὶ τελείως ἀπίστευτη· παρουσιάσθηκε δηλαδὴ φλεγμονὴ μεγάλη στὸ ὑπογάστριό της καὶ ὅταν τὸ μέρος αὐτὸ πρήσθηκε περισσότερο καὶ ἀκολούθησαν ὑψηλοὶ πυρετοί, μίλησαν μὲ βεβαιότητα οἱ ἰατροὶ ὅτι εἶχε δημιουργηθεῖ ἔλκος στὸν τράχηλο τῆς μήτρας. Ἐνῶ λοιπὸν ἐφάρμοζαν τὶς θεραπείες τους μὲ τὶς ὁποῖες πίστευαν ὅτι καταστέλλονται οἱ φλεγμονές, ἔγινε ρήξη στὸ μέρος ἐκεῖνο μέσα σὲ ἑπτὰ ἡμέρες καὶ πρόβαλε ἀπὸ τὰ γεννητικὰ ὄργανα τῆς Ἡραΐδας ἕνα ἀνδρικό μῦρο μὲ δύο ὄρχεις. Ἡ ρήξη καὶ ἡ προβολὴ αὐτῶν ἔγινε χωρὶς νὰ εἶναι παρῶν οὔτε γιατρὸς οὔτε κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τοῦ σπιτιοῦ, παρὰ μόνο ἡ μητέρα της καὶ δύο ὑπηρέτριες. Ἐμειναν τότε ἄναυδες ἀπὸ τὸ πρωτοφανές, ἔκαναν ὅ,τι ἔπρεπε στὴν Ἡραΐδα καὶ ἀποσιώπησαν τὸ γεγονός.

Ἡ Ἡραΐδα ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ἀρρώστια της, φοροῦσε τὸ γυναικεῖο φόρεμά της καὶ ἡ ἄλλη συμπεριφορὰ της ἦταν σὰν γυναίκας παντρεμένης ἀπασχολημένης μὲ τὰ οἰκιακά. Ὅσοι γινώριζαν τὸ περιστατικὸ πίστευαν ὅτι ἦταν ἐρμαφρόδιτος, καὶ κατὰ τὴ συμβίωσή της μὲ ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀντιδροῦσε ἡ φύση της στὴν ἔνωση, νόμιζαν ὅτι ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀνδρική συμπεριφορὰ. Οἱ ξένοι ἀγνοοῦσαν τὸ γεγονός. Ὁ Σαμιάδης ἐπέστρεψε καὶ ὅπως ἔπρεπε, ἀναζήτησε τὴ γυναῖκα του. Αὐτὴ ὅμως ντρεπόταν καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν ἀντικρῦσει, καὶ ὁ Σαμιάδης, λένε, τὸ ἔφερε βαρέως. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπέμενε ἐντονότερα καὶ ἀπαιτοῦσε τὴ σύζυγό του καὶ ὁ πατέρας της τὸ θεωροῦσε βέβαια σωστό, ντρεπόταν ὅμως νὰ πεῖ τὴν αἰτία, ἡ διένεξή τους ἐντάθηκε περισσότερο. Ὁδήγησε γι' αὐτὸ σὲ δίκη τὸν πατέρα γιὰ τὴ γυναῖκα του· ἡ τύχη δηλαδὴ, ὅπως στὰ δράματα, ὀδηγοῦσε τὸ παράδοξο περιστατικὸ στὸ δικαστήριον. Ἀφοῦ συνεδρίασαν οἱ δικαστὲς καὶ διατυπώθηκαν οἱ κατηγορίας πού καὶ ἦταν

παρῆναι μὲν τῇ κρίσει τὸ ἀμφισβητούμενον σῶμα, διαπορεῖν δὲ
 τοὺς δικαστὰς πότερον προσήκει τὸν ἄνδρα τῆς γυναικὸς ἢ τὸν
 πατέρα τῆς θυγατρὸς κυριεύειν. Πέρασ τῶν κριτῶν οἰομένων δεῖν
 ἀκολουθεῖν τᾶνδρὶ τὴν γαμηθεῖσαν, τὴν ἀλήθειαν διασαφῆσαι τὸ
 5 τῆς φύσεως ἄρρεν, καὶ θυμῷ τετολημηκότι τὴν καθυποκρινομένην
 ἐσθῆτα λύσασαν δεῖξαι πᾶσι, ῥῆξαί τε φωνὴν δεινοπαθοῦσαν, εἴ
 τινες ἀναγκάζουσι συνοικεῖν ἄνδρὶ τὸν ἄνδρα. Πάντων δὲ κατα-
 πλαγέντων καὶ φωνῇ θαυμαζούσῃ τὸ παράδοξον ἐπισημαινομέ-
 νων, τὴν μὲν Ἑραῖδα φασὶν ἀποκαλυφθείσης τῆς αἰσχύνῃς μεταμ-
 10 φιάσασθαι τὸν γυναικεῖον κόσμον εἰς νεανίσκου διάθεσιν, τοὺς δὲ
 ἰατροὺς ἐπιδειχθέντων αὐτοῖς τῶν φανέντων γνῶναι ὅτι κατεκέ-
 κρυπτο φύσις ἄρρενος ἐν ὁμοειδεῖ τόπῳ φύσεως θηλείας, καὶ δέρ-
 ματος περιεληφότος παρὰ τὸ σῆθηδες τὴν φύσιν, σύντρησίς τις
 ἐγγένητο, δι' ὧν ἐξωδεύοντο τὰ περιπτώματα· διόπερ τὸν προσε-
 15 συριγγωμένον τόπον ἐλκώσαντας δεῖν κατουλῶσαι, τὴν δὲ ἄνδρὸς
 φύσιν εὐκόσμον ποιήσαντας σὺν ἐνδεχομένη δόξῃ κεχρησθαι θε-
 ραπείᾳ. Τὴν δ' Ἑραῖδα μετονομασθεῖσαν Διόφαντον εἰς τοὺς ἵπ-
 πεῖς καταλεχθῆναι, καὶ σὺν τῷ βασιλεῖ παραταξάμενον εἰς τὰς Ἄ-
 βας συναναχωρῆσαι. Διὸ καὶ τὸν πρότερον ἀγνοούμενον χρησιμὸν
 20 τότε γνωσθῆναι σφαγέντος τοῦ βασιλέως ἐν ταῖς Ἄβαις, καθ' ὃν
 τόπον ὁ δῆμορφος ἐγγένητο. Τὸν δὲ Σαμιάδην λέγουσιν, ἔρωτι καὶ
 τῇ προγεγενημένῃ συνηθείᾳ δεδουλωμένον, αἰσχύνῃ τε τοῦ παρὰ
 φύσιν γάμου συνεχόμενον, τῆς μὲν οὐσίας τὸν Διόφαντον ἀναδει-
 ξαι διαθήκῃ κληρονόμον, ἑαυτὸν δὲ τοῦ ζῆν μεταστῆσαι, ὥστε τὴν
 25 μὲν γυναῖκα γεγεννημένην ἄνδρὸς ἀναλαβεῖν δόξαν καὶ τόλμαν,
 τὸν δ' ἄνδρα γυναικείας ψυχῆς ἀσθενέστερον γενέσθαι.

Παραπλησία δὲ ταύτῃ τῇ διαθέσει συνετελέσθη περιπετεία
 τριάκοντα ἔτεσιν ὕστερον ἐν τῇ πόλει τῶν Ἐπιδαυρίων. Ἦν γάρ
 τις Ἐπιδαυρία, κόρη μὲν εἶναι δοκοῦσα, γονέων δὲ ὄρφανή, Καλ-
 30 λῶ δ' ὄνομα. Αὕτη τὸν ἐπὶ τῆς φύσεως ἀποδεδειγμένον ταῖς γυ-
 ναιξὶ πόρον ἄτρητον εἶχε, παρὰ δὲ τὸν καλούμενον κτένα συριγ-
 γωθέντος τόπου ἐκ γενετῆς τὰς περιπτώσεις τῶν ὑγρῶν ἐξέκρινεν.
 Εἰς δὲ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας παραγενομένη συνωκίσθη τινὶ τῶν
 πολιτῶν. Διετῆ μὲν οὖν χρόνον συνεβίωσε τᾶνδρὶ, τὴν μὲν γυναι-

παρὸν καὶ τὸ διαμφισθητούμενο πρόσωπο, οἱ δικαστὲς ἀποροῦσαν ἂν ἔπρεπε νὰ δώσουν τὴ κυριότητα στὸν ἄνδρα γιὰ τὴ γυναῖκα του, ἢ τὴν κόρη στὸν πατέρα της. Τέλος οἱ δικαστὲς ἀποφάσισαν ὅτι ἔπρεπε ἢ ἔγγαμη ν' ἀκολουθήσει τὸν ἄνδρα της, ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια διασαφήνισε ἡ ἀνδρική φύση. Μὲ τολμηρὸ θυμὸ τότε αὐτὴ πού ὑποκρινόταν λύνει τὸ φόρεμά της καὶ ἀφοῦ ἔδειξε σὲ ὅλους (τὸ μόριο) διαμαρτυροῦμενη βγάζει φωνὴ μεγάλη, ἂν ἔχουν δικαίωμα κάποιοι νὰ ὑποχρεώσουν ἓνα ἄνδρα νὰ ζήσει μὲ ἓναν ἄλλο ἄνδρα. Ἐμειναν ὅλοι ἐκπληκτοὶ ἐπισημαίνοντας μὲ φωνὴ θαυμασοῦ τὸ παράδοξο. Ἡ Ἡραΐδα λένε ὅταν ἀποκαλύφθηκε ἡ ντροπὴ της μετέβαλε τὸ γυναικίον ντύσιμό της σὲ νεανικὸ καὶ οἱ γιατροὶ ὅταν τοὺς ἔδειξε ὅσα φάνηκαν, ἀντιλήφθηκαν ὅτι εἶχε κρυβεῖ ἡ ἀνδρική φύση σὲ ἓνα ὠοειδὲς θύλακα θηλυκῆς φύσης καὶ τυλιγμένη ἡ φύση ἀντίθετα μὲ τὰ συνηθισμένα μὲ δέρμα ἔγινε διάτρησι ἐκεῖ ἀπ' ὅπου περνοῦσαν τὰ περιπτώματα. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κλείσουν τὸ ἔλκος πού εἶχε δημιουργηθεῖ προηγουμένως καὶ ἀφοῦ διευθετήσουν τὴν ἀνδρική φύση νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἐνδεχόμενη κατὰ τὴ γνώμη τους θεραπεία. Ἡ Ἡραΐδα μετονομάσθηκε σὲ Διόφαντο, κατατάχθηκε στοὺς ἵππεις καὶ ἀφοῦ συμπαρατάχθηκε μὲ τὸν βασιλιά, ἔφυγαν μαζί στὶς Ἄβες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ χρησμός, πού τὸ νόημά του ἦταν ἄγνωστο τότε, ἔγινε γνωστός, ὅταν ὁ βασιλιάς φάνηκε στὶς Ἄβες ὅπου εἶχε γεννηθεῖ ὁ δίμορφος. Ὁ Σαμάδης, λένε, αἰχμάλωτος τοῦ ἔρωτά του καὶ τῆς προηγούμενης συνήθειάς του, ντροπιασμένος ὁμως ἀπὸ τὸν παραφύση γάμο του, ἀνέδειξε μὲ διαθήκη κληρονόμο τῆς περιουσίας του τὸ Διόφαντο καὶ ὁ ἴδιος ἐγκατέλειψε τὴ ζωὴ. Ἐτσι αὐτὴ πού γεννήθηκε γυναῖκα πῆρε δόξα καὶ τόλμη ἀνδρική, ἐνῶ ὁ ἄνδρας ἔδειξε ψυχὴ ἀσθενέστερη ἀπὸ τὴ γυναικεία.

Ἐνα παραπλήσιο μὲ αὐτὸ περιστατικὸ ἔγινε τριάντα χρόνια ἀργότερα στὴν πόλιν τῶν Ἐπιδαυρίων. Ὑπῆρχε δηλαδὴ μιὰ Ἐπιδαύρια, πού τὴ θεωροῦσαν κοπέλλα, ὄρφανὴ ἀπὸ γονεῖς, μὲ τὸ ὄνομα Καλλώ. Αὐτὴ δὲν εἶχε τὴ φυσικὴ ὁδὸ πού διαθέτει ἡ γυναικεία φύση καὶ δίπλα σ' αὐτὴ τὴν ὁδὸ πού ἦταν κλειστὴ γινότανε ἡ ἔκκρισι τῶν περιπτῶν ὑγρῶν. Ὅταν ἔφτασε στὴν κατάλληλη ἡλικία ἔγινε σύζυγος κάποιου πολίτη. Συνέζησε μὲ τὸν ἄνδρα της δύο χρόνια, χωρὶς

κείαν ἐπιπλοκὴν οὐκ ἐπίδεχομένη, τὴν δὲ παρὰ φύσιν ὁμιλίαν ὑπομένειν ἀναγκαζομένη. Μετὰ δὲ ταῦτα φλεγμονῆς αὐτῇ συμβάσης περὶ τὸν κτένα καὶ δεινῶν ἀλγηδόνων ἐπιγενομένων, συνεκλήθη πλῆθος ἰατρῶν. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐδεὶς ὑπίσχευτο θεραπεύσειν, φαρμακοπώλης δὲ τις ἐπαγγελλόμενος ὑγιάσειν ἔτεμε τὸν ἐπιηρόμενον τόπον, ἐξ οὗπερ ἐξέπεσεν ἀνδρὸς αἰδοῖα, δίδυμοι καὶ καυλὸς ἄτρητος. Πάντων δὲ τὸ παράδοξον καταπλαγόντων ὁ φαρμακοπώλης ἐδοθήθει τοῖς λειπομένοις μέρεσι τῆς πηρώσεως. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον τὸ αἰδοῖον ἄκρον ἐπιτεμὼν συνέτρησεν εἰς 10 τὸν σὺρητῆρα, καὶ καθεὶς ἀργυροῦν καυλίσκον ταύτῃ τὰ περιτώματα τῶν ὑγρῶν ἐξεκόμιζε, τὸν δὲ σεσυριγγωμένον τόπον ἐλκώσας συνέφυσε. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὑγιοποιήσας διπλοῦν ἀπήτει τὸν μισθόν ἔφη γὰρ αὐτὸν παρειληφέναι γυναῖκα νοσοῦσαν, καθεστακέναι δὲ νεανίσκον ὑγιαίνοντα. Ἡ δὲ Καλλὼ τὰς 15 μὲν ἐκ τῶν ἰστῶν κερκίδας καὶ τὴν ἄλλην τῶν γυναικῶν ταλασιουργίαν ἀπέθετο, μεταλαβοῦσα δὲ ἀνδρὸς ἐσθῆτα καὶ τὴν ἄλλην διάθεσιν μετωνομάσθη Κάλλων, ἐνὸς στοιχείου ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ ν προστεθέντος. Λέγεται δ' ὑπὸ τινῶν ὅτι πρὸ τοῦ μεταλαβεῖν τὴν εἰς ἄνδρα μορφήν ἰέρεια τῆς Δήμητρος ἐγεγένητο, καὶ τὰ τοῖς 20 ἄρρεσιν ἀόρατα ἰδοῦσα κρίσιν ἔσχεν ἀσεβείας.

Ὅμοίως δ' ἐν τῇ Νεαπόλει καὶ κατ' ἄλλους τόπους πλείονας ἱστοροῦνται γεγονέναι τοιαῦτα περιπέτεια, οὐκ ἄρρενος καὶ θηλείας φύσεως εἰς δῆμορφον τύπον δημιουργηθείσης (ἀδύνατον γὰρ τοῦτο), ἀλλὰ τῆς φύσεως διὰ τῶν τοῦ σώματος μερῶν ψευδο- 25 γραφούσης εἰς ἔκπληξιν καὶ ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων. Διόπερ ἡμεῖς τὰς περιπετείας ταύτας ἀναγραφῆς ἠξιώσαμεν, οὐ ψυχαγωγίας, ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀναγινωσκόντων. Πολλοὶ γὰρ τέρατα τὰ τοιαῦτα νομίζοντες εἶναι δεισιδαμονοῦσιν, οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις. Κατ' ἀρχὰς γοῦν τοῦ Μαρσι- 30 κοῦ πολέμου πλησίον τῆς Ῥώμης οἰκοῦντά φησιν Ἰταλικὸν γεγαμηκότα παραπλήσιον τοῖς εἰρημένοις ἀνδρόγγυνον προσαγγεῖλαι τῇ συγκλήτῳ, τὴν δὲ δεισιδαμονήσασαν καὶ τοῖς ἀπὸ Τυρρηνίας

νά ἀνέχεται τὴν περιπλοκὴ τῆς γυναικείας φύσης, ἀλλὰ ἦταν ἀναγκασμένη νὰ ὑπομένει τὴν παραφύση συνουσία. Ἐπειτα, ἐπειδὴ δημιουργήθηκε κάποια φλεγμονὴ γύρω στὸ αἰδοῖο καὶ ἀκολούθησαν δυνατοὶ πόνοι, κλήθηκαν πολλοὶ γιατροί. Ἐπειδὴ κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν ὑποσχόταν ὅτι θὰ τὴν θεραπεύσει, ἕνας φαρμακοπῶλης ὑποσχόμενος ὅτι θὰ τὴν κάνει καλὰ, ἔκανε τομὴ στὸ φουσκωμένο μέρος ἀπὸ ὅπου βγήκαν τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἀνδρός, οἱ ὄρχεις καὶ βάλανος ἀτρητος. Ὅλοι ἔμειναν κατάπληκτοι καὶ ὁ φαρμακοπῶλης προσπαθοῦσε νὰ τακτοποιήσει τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς τομῆς. Πρῶτα ἔκοψε τὴν ἄκρη τοῦ μορίου καὶ δημιούργησε στὸν οὐρητήρα πόρο, καὶ ἀφοῦ τοποθέτησε ἀργυρὸ καθητήρα καὶ ἔβγαζε ἀπὸ ἐκεῖ τὰ περιττὰ ὑγρά, ἔγραψε τὸ μέρος πού εἶχε κάνει τὴν τομὴ. Ἀποδίδοντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ὑγεία ἀπαιτοῦσε διπλὸ μισθὸ· γιατί ἔλεγε, ὅτι εἶχε παραλάβει μιὰ ἄρρωστη γυναίκα, καὶ ἔκανε ἕνα ὑγιῆ νέο. Ἡ Καλλὼ ἐγκατέλειψε τὰ πανιά καὶ τὶς σαῖτες καὶ τὴν ἄλλη ταιλαιωρία τῶν γυναικῶν, καὶ ἀφοῦ φόρεσε ἀνδρική ἐνδυμασία καὶ τὰ ἄλλα συνακόλουθα, ἄλλαξε τὸ ὄνομά της σὲ Κάλλων, προσθέτοντας στὸ τέλος ἕνα ψηφίον μόνο τὸ ν. Λέγεται ὅτι προτοῦ ἀλλάξει τὴ μορφὴ τῆς σὲ ἄνδρα εἶχε γίνει ἰέρεια τῆς Δήμητρας, καὶ ἐπειδὴ εἶχε παρακολουθήσει αὐτὰ πού ἦταν ἀπαγορευμένο νὰ δοῦν οἱ ἄνδρες, κατηγορήθηκε γιὰ ἀσέβεια.

Ὅμοια στὴ Νεάπολη καὶ σὲ ἄλλους πολλοὺς τόπους διηγοῦνται ὅτι ἔγιναν τέτοια περιστατικά, ὄχι βέβαια ὅτι δημιουργήθηκε ἡ ἀνδρική καὶ ἡ γυναικεία φύση σὲ δίμορφο τύπο (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο), ἀλλὰ ἡ φύση μὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος ψευδοδιαγράφει τὸν τύπο γιὰ νὰ καταπλήξει καὶ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς κρίναμε ὅτι ἄξιζε νὰ καταγράψομε αὐτὰ τὰ περιστατικά, ὄχι γιὰ ψυχαγωγία, ἀλλὰ γιὰ ὠφέλεια τῶν ἀναγνωστῶν τους. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι αὐτὰ τὰ περιστατικά εἶναι τέρατα καὶ κυριεύονται ἀπὸ δεισδαιμονία, ὄχι ἀπλοὶ ἰδιῶτες, ἀλλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις. Διηγοῦνται ὅτι στὴν ἀρχὴ τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου κατοικοῦσε κοντὰ στὴ Ρώμη ἕνας Ἴταλὸς πού παντρεύτηκε ἕνα τέτοιο ἀνδρόγυνο παραπλήσιο μὲ αὐτὴ πού εἶπαμε, καὶ καταγγέλθηκε στὴ σύγκλητο. Αὐτὴ κυριεύθηκε ἀπὸ δεισδαιμονία καὶ πιστεύοντας σὲ Τυρρη-

ἱεροσκόποις πεισθεῖσαν ζῶντα προστάξει καῦσαι. Τοῦτον μὲν οὖν
 ὁμοίας κεκοινωνηκότα φύσεως, ἀλλ' οὐ πρὸς ἀλήθειαν τέρας γεγε-
 νημένον, φασίν, ἀγνοία τῆς νόσου παρὰ τὸ προσῆκον ἀπολωλέναι.
 Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ παρὰ Ἀθηναίοις τοῦ τοιούτου γενομένου, διὰ
 5 τὴν ἀγνοίαν τοῦ πάθους ζῶντά φασι κατακαῆναι. Καὶ γὰρ τὰς λε-
 γομένας ὕαινάς τινες μυθολογοῦσιν ἄρρενας ἅμα καὶ θηλείας
 ὑπάρχειν, καὶ παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλήλας ὀχεύειν, τῆς ἀληθείας οὐχ οὐ-
 τως ἐχούσης. Ἐκατέρου γὰρ τοῦ γένους ἀπλήν ἔχοντος καὶ ἀνεπίμι-
 κτον τὴν φύσιν, προσώριστα τὸ ψευδογραφοῦν καὶ παρακρουόμε-
 10 νον τοὺς εἰκῆ θεωροῦντας τῇ μὲν γὰρ θηλείᾳ πρόσκειται τι κατὰ
 τὴν φύσιν παρεμφερές ἄρρενι μορίῳ, τῷ δὲ ἄρρενι κατὰ τὸ ἐναντίον
 ἔμφασιν θηλείας φύσεως. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ζώ-
 ων, γινομένων μὲν πρὸς ἀλήθειαν πολλῶν καὶ παντοδαπῶν τερά-
 των, μὴ τρεφομένων δὲ καὶ εἰς τελείαν αὐξήσιν ἐλθεῖν οὐ δυναμέ-
 15 νων. Ταῦτα μὲν εἰρήσθω πρὸς διόρθωσιν δεισιδαμονίας.

Ὁ μὲν οὖν Διόδωρος πρὸς τῷ τέλει που τοῦ λδ' λόγου τῆς
 ἱστορικῆς αὐτοῦ πραγματείας τοσαῦτα διέξεισι· καὶ ἄλλοι δὲ
 πλεῖστοι τοιαύτας περιπέτειας ἱστορήκασιν.

Ἐκ τοῦ λδ'.

20 Ὡς Ἀντίοχος ὁ βασιλεύς, φησίν, ἐπολιόρκει τὰ Ἱεροσόλυμα,
 οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μέχρι μὲν τινος ἀντέσχον, ἐξαναλωθέντων δὲ τῶν
 ἐπιτηδείων ἀπάντων ἠναγκάσθησαν περὶ διαλύσεως διαπρε-
 σβεύσασθαι. Οἱ δὲ πλείους αὐτῷ τῶν φίλων συνεβούλευον κατὰ
 κράτος αἰρήσειν τὴν πόλιν καὶ τὸ γένος ἄρδην ἀνελεῖν τῶν Ἰου-
 25 δαίων· μόνους γὰρ ἀπάντων ἔθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς
 ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας. Ἀπε-
 δείκνυον δὲ καὶ τοὺς προγόνους αὐτῶν ὡς ἀσεβεῖς καὶ μισουμέ-
 νους ὑπὸ τῶν θεῶν ἐξ ἀπάσης τῆς Αἰγύπτου πεφυγαδευμένους.
 Τοὺς γὰρ ἀλφούς ἢ λέπρας ἔχοντας ἐν τοῖς σώμασι, καθαρμοῦ
 30 χάριν ὡς ἐναγεῖς συναθροισθέντας, ὑπερορίους ἐκβεβλήσθαι,
 τοὺς δὲ ἐξορισθέντας καταλαβέσθαι μὲν τοὺς περὶ τὰ Ἱεροσόλυ-
 μα τόπους, συστησαμένους δὲ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος παραδόσι-
 μον ποιῆσαι τὸ μῖσος τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο δὲ καὶ

νοὺς ἱεροσκόπους διέταξε νὰ καεῖ ζωντανός. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ τοῦ ἔλαχε ὅμοια φύση, ἀλλὰ ποὺ ἀληθινὰ δὲν ἦταν ἓνα τέρας, λένε ὅτι ἀπὸ ἄγνοια τῆς νόσου χάθηκε ἀντίθετα πρὸς τὸ πρέπον. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ὅταν παρουσιάσθηκε ἓνας τέτοιος καὶ στοὺς Ἀθηναίους, λένε ὅτι ἀπὸ ἄγνοια τῆς περίπτωσης κἀηκε ζωντανός. Ἀκόμα μυθολογοῦν μερικοὶ ὅτι καὶ οἱ ὕαινες εἶναι ἀρσενικὲς μαζὶ καὶ θηλυκὲς καὶ κάθε δεῦτερο ἔτος ἀλληλογονιμοποιοῦνται, ἐνῶ δὲν εἶναι αὕτη ἡ ἀλήθεια. Γιατὶ κάθε γένος εἶναι ἀπλὸ καὶ ὄχι μικτῆς φύσης, ἀλλὰ ὅσοι ἐξετάζουν ἀβασάνιστα τὰ πράγματα παραδίδουν ψεῦδη καὶ ἀσυναρτησίες. Ἡ θηλυκὴ δηλαδή ὕαινα ἔχει ἓνα μόριο ποὺ μοιάζει μὲ τῆς ἀρσενικῆς καὶ στὴν ἀρσενικὴ ἀντίθετα μὰ ἐνδειξη θηλυκῆς φύσης. Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλα τὰ ζῶα· παρουσιάσθηκαν ἀληθινὰ πολλὰ καὶ κάθε λογῆς τέρατα, ποὺ ὅμως δὲν μεγαλώνουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ φτάσουν στὴν τέλεια αὐξησὶ τους. Αὐτὰ ἄς λεχθοῦν πρὸς διόρθωση τῆς δεισιδαιμονίας.

Αὐτὰ διεξέρχεται στὸ τέλος τοῦ τριακοστοῦ δευτέρου λόγου τῆς Ἱστορικῆς πραγματείας του· τέτοια περιστατικὰ διηγήθηκαν καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ἀπὸ τὸν τριακοστὸ τέταρτο λόγο.

Ὅταν, λέγει, ὁ Ἀντίοχος ὁ βασιλιάς πολιορκοῦσε τὰ Ἱεροσόλυμα, οἱ Ἰουδαῖοι ἀντιστάθηκαν βέβαια γιὰ ἓνα διάστημα, ὅταν ὅμως ἔξαντλήθηκαν ὅλα τὰ ἐφόδιά τους ἀναγκάσθηκαν νὰ στείλουν πρεσβεῖα γιὰ νὰ λυθεῖ ἡ πολιορκία. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς φίλους του τὸν συμβούλευαν νὰ κυριεύσει μὲ πόλεμο τὴν πόλη καὶ νὰ ἐξοντώσει πλήρως τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· γιατί αὐτοὶ μόνοι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη ἦταν ἀνεπίδεκτοι ἐπικοινωνίας μὲ ἄλλο ἔθνος καὶ θεωροῦσαν τοὺς πάντες ἐχθροὺς τους. Ἐφερναν μάλιστα καὶ τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων τους, ποὺ εἶχαν ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ ὅλη τὴν Αἴγυπτο ὡς ἀσεβεῖς καὶ μισούμενοι ἀπὸ τοὺς θεοὺς. Ὅσοι δηλαδή ἔπασχαν ἀπὸ λεύκη ἢ λέπρα, καὶ ὡς μολυσμένοι μαζεύθηκαν γιὰ καθαρισμό, ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὴ χώρα· αὐτοὶ ποὺ ἐξορίσθηκαν τότε κατέλαβαν τὰ γύρω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα μέρη καὶ ἀφοῦ συγκρότησαν τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος ἔκαναν νὰ μεταδοθεῖ τὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ

νόμιμα παντελῶς ἐξηλλαγμένα καταδείξαι, τὸ μηδενὶ ἄλλω ἔθνει
τραπέξης κοινωνεῖν μηδ' εὐνοεῖν τὸ παράπαν.

Ἐπέμνησαν δὲ αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ προγενομένου μίσους τοῖς
προγόνοις πρὸς τοῦτο τὸ ἔθνος. Ἀντίοχος γὰρ ὁ προσαγορευθεὶς
5 Ἐπιφανῆς, καταπολεμήσας τοὺς Ἰουδαίους, εἰσῆλθεν εἰς τὸν
ἄδυτον τοῦ Θεοῦ σηκόν, οὗ νόμιμον εἰσιέναι μόνον τὸν ἱερέα· εὐ-
ρῶν δὲ ἐν αὐτῷ λίθινον ἄγαλμα ἀνδρὸς βαθυπώγωνος, καθήμε-
νον ἐπ' ὄνου, μετὰ χειρᾶς ἔχον βιβλίον, τοῦτο μὲν ὑπέλαβε Μωϋ-
σέως εἶναι τοῦ κτίσαντος τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ συστησαμένου τὸ
10 ἔθνος, πρὸς δὲ τούτοις νομοθετήσαντος τὰ μισάνθρωπα καὶ πα-
ράνομα ἔθνη τοῖς Ἰουδαίοις, αὐτὸς δὲ στυγήσας τὴν μισανθρωπί-
αν πάντων ἔθνῶν ἐφιλοτιμήθη καταλῦσαι τὰ νόμιμα. Διὸ τῷ
ἀγάλματι τοῦ κτίστου καὶ τῷ ὑπαίθρῳ δωμῷ τοῦ Θεοῦ μεγάλην
ἦν θύσας, τό τε αἷμα προσέχεεν αὐτοῖς καὶ τὰ κρέα σκευάσας
15 προσέταξε τῷ μὲν ἀπὸ τούτων ζωμῶ τὰς ἱεράς αὐτοῦ βίβλους καὶ
περιεχούσας τὰ μισόξενα νόμιμα καταρρᾶναι, τὸν δὲ ἀθάνατον
λεγόμενον παρ' αὐτοῖς λύχρον καὶ καιόμενον ἀδιαλείπτως ἐν τῷ
ναῷ κατασβέσαι, τῶν τε κρεῶν ἀναγκάσαι προσενεγκάσθαι τὸν
ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους. Ταῦτα δὴ διεξιόντες οἱ φί-
20 λοι τὸν Ἀντίοχον παρεκάλουν μάλιστα μὲν ἄρδην ἀνελεῖν τὸ
ἔθνος, εἰ δὲ μή, καταλῦσαι τὰ νόμιμα καὶ συναναγκάσαι τὰς ἀγω-
γὰς μεταθέσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μεγαλόψυχος ὢν καὶ τὸ ἦθος ἡ-
μερος, λαβὼν ὀμήρους ἀπέλυσε τῶν ἐγκλημάτων τοὺς Ἰουδαίους,
φόρους τε τοὺς ὀφειλομένους πραξάμενος, καὶ τὰ τεῖχη περιελὼν
25 τῶν Ἱεροσολύμων.

Ταῦτα Διόδωρος περὶ τῶν Μωσαικῶν ἔθῶν καὶ νομίμων, ἀλ-
λὰ καὶ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων κτίστου καταψευδόμενος καὶ αὐ-
τῆς τῆς ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἐξόδου, καὶ πρὸς τὸν ἔλεγ-
χον τοῦ ψεύδους ὥσπερ ἐναντῷ τὸ μὴ αὐτὸς ἀλῶναι διοικονομού-
30 μενος, ἑτέροις περιτίθησι προσώποις τὴν περὶ τῶν διεψευσμέ-
νων ἀφήγησιν, τὴν Ἀντιόχου φιλίαν τούτοις προσεπισυνάπτων.

ἔδειξαν συνήθειες τελείως διαφορετικές, τὸ νὰ μὴ τρώγουν δηλαδή μὲ κανέναν μαζί ἄλλοεθνή, οὔτε νὰ τοῦ δείχνουν καθόλου φιλία.

Τοῦ ὑπενθύμισαν ἀκόμα καὶ τὸ παλαιὸ μίσος τῶν προγόνων τους πρὸς αὐτὸ τὸ ἔθνος. Ὁ Ἀντίοχος δηλαδή πού προσαγορεύθηκε Ἐπιφανής, ἀφοῦ κατανίκησε τοὺς Ἑβραίους, μπῆκε στὸν ἄβατο ναὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπου νόμιμο ἦταν νὰ εἰσέρχεται μόνο ὁ ἱερέας, καὶ βρίσκοντας ἐκεῖ μέσα ἓνα λίθινο ἄγαλμα ἀνθρώπου μὲ πλούσια γενειάδα καθισμένον πάνω σὲ ὄνο καὶ ἔχοντας στὰ χέρια του βιβλίο, ὑπέθεσε ὅτι αὐτὸ ἦταν τοῦ Μωυσῆ πού ἔκτισε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔβαλε τὰ θεμέλια τοῦ ἔθνους, καὶ πού ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ νομοθέτησε στοὺς Ἰουδαίους τὴ μισάνθρωπη καὶ παράνομη συμπεριφορὰ. Ὁ ἴδιος ἐνῶ ἀπεχθανόταν τὴ μισάνθρωπία, φιλοδόξησε νὰ καταλύσει τοὺς νόμους ὅλων τῶν ἐθνῶν. Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ θυσίασε στὸ ἄγαλμα τοῦ ἰδρυτῆ καὶ στὸν ὑπαίθριο βωμὸ τοῦ Θεοῦ ἓνα μεγάλο θηλυκὸ χοῖρο, ἔχυσε τὸ αἷμα μπροστὰ τους καὶ ἀφοῦ παρασκεύασε τὰ κρέατα πρόσταξε μὲ τὸ ζουμί ἀπὸ αὐτὰ νὰ καταρραντίστουν τὰ ἱερὰ βιβλία τους πού περιεῖχαν αὐτὰ τὰ ἐχθρόξενα ἦθη καὶ νὰ σβήσουν τὸν ἀθάνατο λεγόμενο λύχνο τους πού ἀνάβει χωρὶς διακοπὴ μέσα στὸ ναό, καὶ τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους τοὺς ὑποχρέωσε νὰ φᾶνε ἀπὸ τὰ κρέατα.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀναφέροντας οἱ φίλοι του προέτρεπαν τὸν Ἀντίοχο ἔντονα νὰ ἔξοντώσει τὸ Ἰουδαϊκὸ ἔθνος ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἢ ἂν ὄχι, νὰ καταργήσει τοὺς νόμους τους καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσει νὰ ἀλλάξουν τὸν τρόπο ζωῆς τους. Ὁ βασιλιάς ὅμως, πού ἦταν μεγαλόψυχος καὶ εἶχε ἦθος ἡμερο, κρατώντας ὁμήρους, ἀπάλλαξε τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὶς κατηγορίες, ἀφοῦ εἰσέπραξε τοὺς φόρους πού τοῦ ὀφείλαν καὶ κατεδάφισε τὰ τείχη τῶν Ἱεροσολύμων.

Αὐτὰ τὰ ψεύδη γράφει ὁ Διόδωρος γιὰ τὰ Μωσαϊκὰ ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, ἀλλὰ λέγοντας ψεύδη καὶ γιὰ τὸν ἰδρυτῆ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἔξοδο τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, καὶ οἰκονομώντας τὰ πράγματα ὡς πρὸς τὸν ἔλεγχο τοῦ ψεύδους, ὥστε νὰ μὴ συλληφθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ἀποδίδει σὲ ἄλλα πρόσωπα τὴν ἀφήγηση πραγμάτων διαψευσμένων, προσθέτοντας σ'

Γράφει δὲ καὶ ἐν τῷ μ' λόγῳ τῆς αὐτῆς διβλιοθήκης περὶ Ἰουδαίων ταῦτα

Ἐκ τοῦ μ' λόγου περὶ τὸ μέσον.

Ἡμεῖς δὲ μέλλοντες ἀναγράφειν τὸν πρὸς Ἰουδαίους πόλεμον, οἰκεῖον εἶναι διαλαμβάνομεν προδιελθεῖν ἐν κεφαλαίοις τὴν τε τοῦ ἔθνους τούτου ἐξ ἀρχῆς κτίσιν καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς νόμιμα. Κατὰ τὴν Αἴγυπτον τὸ παλαιὸν λοιμικῆς περιστάσεως γενομένης ἀνέπεμπον οἱ πολλοὶ τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἐπὶ τὸ δαιμόνιον πολλῶν γὰρ καὶ παντοδαπῶν κατοικούντων ξένων, καὶ διη-
10 λαγμένοις ἔθεσι χρωμένων περὶ τὸ ἱερόν καὶ τὰς θυσίας, καταλελύσθαι συνέβαινε παρ' αὐτοῖς τὰς πατρίους τῶν θεῶν τιμὰς. Διόπερ οἱ τῆς χώρας ἐγγενεῖς ὑπέλαβον, ἂν μὴ τοὺς ἄλλοφύλους μεταστήσωνται, λύσιν οὐκ ἔσεσθαι τῶν κακῶν. Εὐθύς οὖν ξηνηλατουμένων τῶν ἄλλοεθνῶν, οἱ μὲν ἐπιφανέστατοι καὶ δραστηκώτα-
15 τοι συστραφέντες ἐξερρίφησαν (ὥς τινὲς φασιν) εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τινὰς ἑτέρους τόπους, ἔχοντες ἀξιολόγους ἡγεμόνας, ὧν ἡγοῦντο Δαναὸς καὶ Κάδμος τῶν ἄλλων ἐπιφανέστατοι· ὁ δὲ πολὺς λεὼς ἐξέπεσεν εἰς τὴν νῦν καλουμένην Ἰουδαίαν, οὐ πόρρω μὲν κεκλιμένην τῆς Αἰγύπτου, παντελῶς δὲ ἔρημον οὖσαν κατ' ἐκεί-
20 νους τοὺς χρόνους. Ἠγεῖτο δὲ τῆς ἀποικίας ὁ προσαγορευόμενος Μωσῆς, φρονήσει τε καὶ ἀνδρεία πολὺ διαφέρων.

Οὗτος δὲ καταλαβόμενος τὴν χώραν, ἄλλας τε πόλεις ἔκτισε καὶ τὴν νῦν οὖσαν ἐπιφανεστάτην, ὀνομαζομένην Ἱεροσόλυμα. Ἰδρύσατο δὲ καὶ τὸ μάλιστα παρ' αὐτοῖς τιμώμενον ἱερόν, καὶ τὰς
25 τιμὰς καὶ ἀγιοτείας τοῦ θεοῦ κατέδειξε, καὶ τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν ἐνομοθέτησέ τε καὶ διέταξε. Διεῖλε δὲ τὸ πλῆθος εἰς δώδεκα φυλάς, διὰ τὸ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τελειότατον νομίζεσθαι καὶ σύμφωνον εἶναι τῷ πλήθει τῶν μηνῶν τῶν τὸν ἐνιαυτὸν συμπληρούντων. Ἄγαλμα δὲ θεῶν τὸ σύνολον οὐ κατεσκεύασε, διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀν-
30 θρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸν περιέχοντα τὴν γῆν οὐρανὸν μόνον εἶναι Θεόν καὶ τῶν ὄλων κύριον. Τὰς δὲ θυσίας ἐξηλλαγμένας συνεστήσατο τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καὶ τὰς κατὰ τὸν θίον ἀγωγὰς διὰ γὰρ τὴν ἰδίαν ξηνηλασίαν ἀπάνθρωπόν τινα καὶ

αὐτὰ καὶ τὴ φιλία τοῦ Ἀντιόχου. Αὐτὰ γράφει καὶ στὸν τεσσαρακοστό λόγο τῆς Βιβλιοθήκης του γιὰ τοὺς Ἰουδαίους.

Ἀπὸ τὸ μέσο περίπτου τοῦ τεσσαρακοστοῦ λόγου.

Σκοπεύοντας νὰ περιγράψομε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων θεωροῦμε πρῆτον νὰ προτάξομε περιληπτικὰ καὶ τὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἰδρυση τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ τὰ νόμιμά τους. Παλαιὰ ὅταν στὴν Αἴγυπτο ἔπεσε κάποιος λοιμὸς οἱ πολλοὶ ἀπέδιδαν τὴν αἰτία τῶν κακῶν στὸν Θεό, γιὰτὶ οἱ πολλοὶ καὶ κάθε εἶδους ξένοι ποὺ ζοῦσαν στὴν Αἴγυπτο μὲ διαφορετικὰς συνήθειες σχετικὰ μὲ τὸ ναὸ καὶ τὶς θυσίαι, συνέβαινε νὰ καταπατοῦν τὶς τιμὰς τῶν προγόνων τους πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔτσι ὑπέθεσαν οἱ ἐντόπιοι κάτοικοι τῆς χώρας, πὼς ἂν δὲν μετακινουῦσαν τοὺς ἀλλόφυλους, δὲν θὰ γινόταν ξεκαθάρισμα τῶν κακῶν. Ἀμέσως λοιπὸν κατὰ τὴν ἐκδίωξη ἀπὸ τὴν χώρα τῶν ἀλλοεθνῶν οἱ ἐπιφανέστατοι καὶ δραστηριότεροι συγκεντρώθηκαν καὶ εἰσέβαλαν (ὅπως λένε κάποιοι) στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ κάποιους ἄλλους τόπους, ἔχοντας ἀξιόλογους ἡγεμόνες, ποὺ πρῶτοι ἦταν ὁ Δαναὸς καὶ ὁ Κάδμος, οἱ πρῶτοι ἐπιφανεῖς ἀπὸ ὅλους. Ὁ πολὺς λαὸς κατέληξε στὴν χώρα ποὺ καλεῖται τώρα Ἰουδαία, ποὺ δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ποὺ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦταν τελείως ἔρημη.

Στοὺς ἀποίκους αὐτοὺς ἡγέτης ἦταν ὁ λεγόμενος Μωυσῆς, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴ φρόνηση καὶ τὴν ἀνδρεία του. Ὅταν αὐτὸς κατέλαβε τὴν χώρα ἰδρυσε καὶ ἄλλες πόλεις καὶ τὴν ἐπιφανέστερη τώρα ποὺ ὀνομάζεται Ἱεροσόλυμα. Ἰδρυσε σ' αὐτὴν τὸ ναὸ ποὺ τιμοῦν ἔξαιρετικὰ καὶ τοὺς ἔδειξε τὶς τιμὰς καὶ τὶς ἀγιαστικὰς τελετὰς τοῦ Θεοῦ, ἔθεσε νόμους καὶ ὀργάνωσε τὴν πολιτεία. Χώρισε τὸν λαὸ σὲ δώδεκα φυλὰς, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς νομιζόταν τελειότατος καὶ συμφωνοῦσε μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν μηνῶν ποὺ συμπλήρωναν τὸ ἔτος. Ἀγαλμα θεῶν δὲν κατασκεύασε κανένα, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀνθρωπόμορφος, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ περιέβαλλε τὴ γῆ καὶ τὸν οὐρανὸ ἦταν ὁ μόνος Θεὸς καὶ κύριος τῶν ὄλων. Ὅρισε θυσίαι διαφορετικὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καθὼς καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, καὶ ἔξαιτίας τῆς ἐκδίωξης ποὺ ἴσχυε σ' αὐτοὺς εἰσήγαγε μιὰ ζωὴ

μισόξενον βίον εισηγήσατο. Ἐπιλέξας δὲ τῶν ἀνδρῶν τοὺς χαριε-
 στάτους καὶ μάλιστα δυνησομένους τοῦ σύμπαντος ἔθνους προῖ-
 στασθαι, τούτους ἱερεῖς ἀπέδειξε· τὴν δὲ διατριβὴν ἔταξεν αὐτῶν
 γίνεσθαι περὶ τὸ ἱερόν καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ τιμὰς τε καὶ θυσίας. Τοὺς
 5 αὐτοὺς δὲ καὶ δικαστὰς ἀπέδειξε τῶν μεγίστων κρίσεων, καὶ τὴν
 τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθνῶν φυλακὴν τούτοις ἐπέτρεψε· διὸ καὶ βασι-
 λέα μὲν μηδέποτε τῶν Ἰουδαίων, τὴν δὲ τοῦ πλήθους προστασίαν
 δίδοσθαι διὰ παντὸς τῷ δοκοῦντι τῶν ἱερέων φρονήσει καὶ ἀρετῇ
 προέχειν. Τοῦτον δὲ προσαγορεύουσιν ἀρχιερέα, καὶ νομίζουσιν
 10 αὐτοῖς ἄγγελον γίνεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων. Τοῦτον δὲ
 κατὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἄλλας συνόδους φησὶν ἐκφέρειν τὰ
 παραγγελλόμενα· καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὕτως εὐπειθεῖς γίνε-
 σθαι τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε παραχρῆμα πίπτοντας ἐπὶ τὴν γῆν προ-
 σκυνεῖν τὸν τούτοις ἐρμηνεύοντα ἀρχιερέα.

15 Προσγέγραπται δὲ καὶ τοῖς νόμοις ἐπὶ τελευτῆς ὅτι Μωσῆς
 ἀκούσας τοῦ Θεοῦ τάδε λέγει τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐποιήσατο δ' ὁ νο-
 μοθέτης τῶν τε πολεμικῶν ἔργων πολλὴν πρόνοιαν, καὶ τοὺς νέους
 ἠνάγκαζεν ἀσκεῖν ἀνδρείαν τε καὶ καρτερίαν καὶ τὸ σύνολον ὑπο-
 μονὴν πάσης κακοπαθείας. Ἐποιεῖτο δὲ καὶ στρατείας εἰς τὰ πλη-
 20 σιόχωρα τῶν ἐθνῶν, καὶ πολλὴν κατακτησάμενος χώραν, κατεκλη-
 ρούχησε, τοῖς μὲν ιδιώταις ἴσους ποιήσας κλήρους, τοῖς δ' ἱερεῦσι
 μείζονας, ἵνα λαμβάνοντες ἀξιολογωτέρας προσόδους ἀπερίσπα-
 στοι συνεχῶς προσεδρεύωσι ταῖς τοῦ Θεοῦ τιμαῖς. Οὐκ ἐξῆν δὲ
 τοῖς ιδιώταις τοὺς ἰδίους κλήρους πωλεῖν, ὅπως μὴ τινες διὰ πλε-
 25 ονεξίαν ἀγοράζοντες τοὺς κλήρους, ἐκθλίβωσι τοὺς ἀπορωτέρους
 καὶ κατασκευάζωσιν ὀλιγανδρίαν. Τεκνοτροφεῖν τε ἠνάγκαζε
 τοὺς ἐπὶ τῆς χώρας καὶ δι' ὀλίγης δαπάνης ἐκτρεφόμενων τῶν βρε-
 φῶν, αἰεὶ τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων ὑπῆρχε πολυάνθρωπον. Καὶ τὰ
 περὶ τοὺς γάμους δὲ καὶ τὰς τῶν τελευτῶντων ταφὰς πολὺ τὸ πα-
 30 ρηλλαγμένον ἔχειν ἐποίησε νόμιμα πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.
 Κατὰ δὲ τὰς ὕστερον γενομένας ἐπικρατείας ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύ-
 λων ἐπιμειξίας, ἐπὶ τε τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας καὶ τῶν ταύτην
 καταλυσάντων Μακεδόνων, πολλὰ τῶν πατρίων τοῖς Ἰουδαίοις
 νομίμων ἐκινήθη.

ἐχθρόξενη καὶ ἀπάνθρωπη. Ἐπέλεξε τοὺς πιὸ εὐφυεῖς ἀπὸ τοὺς ἄνδρες καὶ ἱκανότερους νὰ γίνουν ἡγέτες ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς ἔκανε ἱερεῖς. Ἡ ἀπασχόληση αὐτῶν ὄρισε νὰ εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ τὴν προσφορὰ τιμῶν καὶ θυσιῶν στὸν Θεό, καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ὄρισε δικαστῆς στὶς μέγιστες δίκες καὶ τοὺς ἀνέθεσε τὴ φύλαξη τῶν νόμων καὶ τῶν ἔθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὄρισε ποτέ βασιλέα στοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ νὰ παραχωρεῖται ἡ ἡγεσία τοῦ πλήθους σ' ὅποιον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς νόμιζαν ὅτι ὑπερεῖχε στὴ φρόνηση καὶ στὴν ἀρετὴ. Αὐτὸν τὸν ὀνομάζουν ἀρχιερεῶ καὶ πιστεύουν πὼς εἶναι ὁ ἀγγελιοφόρος τῶν προσταγῶν τοῦ Θεοῦ. Αὐτός, λέγει, στὶς συγκεντρώσεις καὶ στὰ ἄλλα συμβοῦλια μεταφέρει τὶς παραγγελίες καὶ σ' αὐτὸν εἶναι τόσο ὑπάκουοι οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε πέφτουν στὸ χῶμα καὶ προσκυνοῦν τὸν ἀρχιερεῶ πού ἐρμηνεύει τὸν νόμο. Στὸ τέλος τοῦ νόμου ἔχει προστεθεῖ καὶ τοῦτο· ὅτι αὐτὰ πού λέγει ὁ Μωυσῆς στοὺς Ἰουδαίους τὰ ἔχει ἀκούσει ἀπὸ τὸν Θεό.

Ὁ νομοθέτης ἔλαβε μεγάλη πρόνοια καὶ γιὰ τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ὑποχρέωνε τοὺς νέους νὰ δείχνουν μεγάλη ἀνδρεία καὶ καρτερία, καὶ γενικὰ ὑπομονὴ σὲ κάθε κακοπάθεια. Ἔκανε ἐπίσης καὶ ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν γειτονικῶν λαῶν, καὶ ἀφοῦ κατέκτησε μεγάλη ἔκταση καὶ τὴ μοίρασε σὲ κλήρους, ἴσους γιὰ τοὺς ἰδιῶτες καὶ γιὰ τοὺς ἱερεῖς μεγαλῦτερους, γιὰ νὰ ἔχουν σημαντικότερα ἔσοδα καὶ νὰ προσφέρουν ἀπερίσπαστοι καὶ συνεχεῖς τὶς πρέπουσες τιμὲς στὸν Θεό. Δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς ἰδιῶτες νὰ πουλοῦν τὸν κληρο τους, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν κάποιοι ἀπὸ πλεονεξία ν' ἀγοράσουν τοὺς κλήρους, νὰ πιέζουν τοὺς πιὸ ἄπορους καὶ νὰ προκαλοῦν ἔλλειψη ἀνδρῶν. Ἀνάγκαζε τοὺς πολίτες νὰ γεννοῦν παιδιά, καὶ καθὼς μεγάλωναν τὰ παιδιά χωρὶς μεγάλη δαπάνη πάντοτε τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων ἦταν πολυάνθρωπο. Καὶ σχετικὰ μὲ τοὺς γάμους καὶ τὶς ταφές ὅσων πέθαιναν ὄρισε νόμους πού παραλλάσσουν πολὺ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Κατὰ τὶς ἐπιμιξίες πού ἔγιναν ἀργότερα μὲ τοὺς ἄλλοεθνεῖς ὅταν κατακτῆθηκαν ἀπὸ διάφορους κατακτητῆς κατὰ τὴν τέταρτη ἡγεμονία τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μακεδόνων πού τὴν κατέλυσαν, ἄλλαξαν πολλὰ ἀπὸ τὴν πατρικὴ κληρονομία τῶν πατέρων τους.

Οὕτω μὲν κἀνταῦθά φησι περὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἔθῶν τε καὶ νομίμων, καὶ αὐτῶν ἐκείνων τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἀπαλλαγῆς, καὶ τοῦ θείου Μωϋσέως, ψευδολογῶν τὰ πλεῖστα, καὶ διερχόμενος πρὸς τοὺς ἐλέγχους πάλιν ὧν κατεψεύσατο τῆς ἀληθείας, ἀναχώ-
5 ρησιν ἑαυτῶ μεθοδευσάμενος, εἰς ἕτερον καὶ νῦν ἀναφέρει τῶν εἰρημένων τὴν παριστορίαν· ἐπάγει γάρ· “Περὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης ταῦτα ἰστόρηκεν”.

Ἐκ τοῦ λη’.

“Οτι ὁ λέγεται συνενεχθῆναι αἴτιον θανάτου παρὰ τινων Ἰοβι-
10 ακῶ τῷ βασιλεῖ, τὸ κατακομηθῆναι ἐν οἴκῳ νεωστὶ κεκονιαμένῳ, πυρὶ δὲ διὰ τὴν ψύξιν ὑποθερμαινομένῳ καὶ ἀτμοὺς ἀφιέντι τοὺς ἐκ τῆς νενοτισμένης κονίας, τοῦτο ἐκόντα ὑπελθεῖν ἱστορεῖ Διόδω-
ρος Κάτλον κατὰ τοὺς πολλῶ παλαιότερους χρόνους. Φησὶ γὰρ ἐν
λη’ λόγῳ πρὸς τῆ ἀρχῇ ὅτι οἱ περὶ τὸν Κίνναν καὶ Μάριον συνε-
15 δρεύσαντες μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων ἐβουλεύοντο ὅπως δεδαίως καταστήσωσι τὴν εἰρήνην. Τέλος ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἐχθρῶν καὶ δυναμένους ἀμφισθητῆσαι πραγμάτων πάντας ἀποκτεῖναι, ὅπως καθαρᾶς γενομένης τῆς ιδί-
ας αἰρέσεως καὶ μερίδος ἀδεῶς τὸ λοιπόν, καὶ ὡς ἂν θούλωνται,
20 μετὰ τῶν φίλων διοικῶσι τὰ κατὰ τὴν ἡγεμονίαν. Εὐθύς οὖν τῶν μὲν γεγενημένων συνθέσεων καὶ πίστεων ἡμέλησαν, σφαγαὶ δὲ τῶν καταψηφισθέντων αὐτοῖς ἄκριτοι καὶ πανταχοῦ ἐγίνοντο. Κόϊντος δὲ Λουτάτιος ὁ Κάτλος, τεθριαμβενκῶς μὲν ἐπισήμως ἀπὸ Κίμβρων, ἀγαπώμενος δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν περιττότερον, ὑπό
25 τινος δημάρχου κατηγορίας ἐτύγχανεν ἐν τῷ δήμῳ θανάτου. Φοβούμενος δὲ τὸν ἐκ τῆς συκοφαντίας κίνδυνον ἦκεν εἰς τὸν Μάριον, δεόμενος τυχεῖν βοηθείας. Ὁ δὲ τὸ μὲν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει φίλος, τότε δ’ ἐκ τινος ὑποψίας ἀλλοτριῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν τοῦτο μόνον ἀπεκρίθη· “Θανεῖν δεῖ”. Καὶ ὁ Κάτλος ἀπογνοὺς μὲν τὰς
30 τῆς σωτηρίας ἐλπίδας, σπεύδων δὲ χωρὶς ὕβρεως καταστρέψαι τὸν βίον, ἑαυτὸν τοῦ ζῆν μετέστησεν ἰδίῳ τινὶ καὶ παρηλλαγμένῳ

Ἔτσι μιλάει καὶ ἐδῶ γιὰ τὶς συνήθειες τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς νόμους τοὺς καὶ γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ γιὰ τὸν θεῖο Μωυσῆ, ψευδολογώντας γιὰ τὰ περισσότερα, καὶ πάλι μεταβαίνοντας στοὺς ἐλέγχους ἐκείνων ποὺ μίλησαν ψευδῶς κατὰ τῆς ἀλήθειας, ἀφοῦ μεθόδευσε τὸν τρόπο τῆς ἀπαλλαγῆς του, ἀποδίδει καὶ τώρα σὲ ἄλλους τὴν ἱστορικὴ παραπληροφόρηση· γιὰτὶ προσθέτει· “Αὐτὰ τὰ διηγήθηκε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος”.

Ἐκ τῶν τεσσαρακοστῶ ὄγδοο λόγο.

Αὐτὸ ποὺ λέγεται ὅτι ἀποτελέσει αἰτία θανάτου γιὰ τὸν βασιλιὰ Ἰοβιανό, ὅτι δηλαδὴ κοιμήθηκε σὲ σπίτι ἀσβεστωμένο πρὶν ἀπὸ λίγο καὶ ὅτι ζεσταινόταν λόγω τοῦ κρούου μὲ φωτιά ποὺ δημιουργοῦσε ἀτμούς ἀπὸ τὸ ὑγρὸ κονίαμα, αὐτὸ, διηγεῖται ὁ Διόδωρος, τὸ προκάλεσε μὲ τὴ θέλησή του ὁ Κάτλος σὲ πολὺ παλαιότερους χρόνους. Γιὰτὶ γράφει στὸ τεσσαρακοστὸ ὄγδοο βιβλίον, στὴν ἀρχή, ὅτι οἱ σύντροφοὶ τοῦ Κίννα καὶ τοῦ Μαρίου, συνεδριάζοντας μὲ τοὺς ἐπιφανέστερους ἡγεμόνες, συζητοῦσαν πῶς θὰ ἐδραιώσουν μὲ σιγουριά τὴν εἰρήνην. Τελικὰ ἀποφάσισαν νὰ σκοτώσουν ὅλους τοὺς πρὸ ἐπιφανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ποὺ εἶχαν τὴ δύναμη ν’ ἀμφισβητήσουν τὴν ἐξουσίαν τους, ὥστε, ἀφοῦ μείνει μόνον τὸ δικό τους κόμμα, νὰ διοικοῦν τὸ κράτος στὸ ἔξῃς χωρὶς φόβον καὶ ὅπως θέλουν μαζὶ μὲ τοὺς φίλους τους. Εὐθύς ἀμέσως λοιπὸν ἀδιαφόρησαν γιὰ τὶς συμφωνίες καὶ τὶς ὑποσχέσεις πίστεως καὶ προχώρησαν σὲ σφαγὴ τῶν ἀντιθέτων χωρὶς δίκην καὶ σ’ ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ὅμως ὁ Κόιντος Λουτάτιος Κάτλος, ποὺ ἔκανε λαμπρὸ θρίαμβον γιὰ τὴν νίκη του κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ οἱ πολῖτες τοῦ ἔδειχναν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην, κατηγορήθηκε ἀπὸ κάποιον δήμαρχον στὸ λαὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ θανατωθεῖ. Ἐπειδὴ φοβόταν τὸν κίνδυνον τῆς συκοφαντίας πῆγε στὸ Μάριο, ζητώντας τὴ βοήθειάν του. Ὁ Μάριος ὅμως ποὺ ἦταν πρῶτος φίλος του ἀλλὰ τότε ἀπὸ κάποια ὑποψία εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτόν, τοῦ ἀπάντησε αὐτὸ μόνον· “Πρέπει νὰ πεθάνει”. Ὁ Κάτλος τότε ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ σωτηρίαν του καὶ θέλοντας νὰ τελειώσει τὴ ζωὴν του χωρὶς ταπείνωσιν, προτίμησε νὰ πεθάνει μ’ ἓνα παρόμοιον, ἀλλὰ μὲ κάποια διαφορὰ τρόπον. Κλείσθηκε σ’ ἓνα

τρόπῳ. Συγκλείσας ἑαυτὸν εἰς οἶκον νεόχριστον καὶ τὴν ἐκ τῆς κκονίας ἀναφορὰν πυρὶ καὶ καπνῷ συναυξήσας, τῇ τῆς ἀναπνοῆς φθορᾷ περιπνιγῆς γενόμενος μετήλλαξεν.

Ἐκ τοῦ λα΄.

5 Ὅμως δὲ τούτοις πραττομένοις, εἰς Ῥώμην παρεγένοντο πρεσβευταὶ Ῥοδίων, τὰς γεγενημένας διαβολὰς κατ' αὐτῶν ἀπολύσασθαι. Ἐδόκουν γὰρ ἐν τῷ πρὸς Περσέα πολέμῳ ταῖς εὐνοίαις ἀποκεκλικέναι πρὸς τὸν βασιλέα καὶ προδεδωκέναι τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν. Μηδὲν δὲ ἀνύοντες ὧν ἐπρέσβευον, εἰς ἀθυμίαν ἐνέπιπτον, καὶ μετὰ δακρύων ἐποιοῦντο τὰς ἐντεύξεις. Εἰσαγαγόντος δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον ἑνὸς τῶν δημάρχων, Ἀντωνίου, πρῶτος μὲν ἐποιεῖτο τὸν ὑπὲρ τῆς πρεσβείας λόγον Φιλόφρων, μετὰ δὲ τοῦτον Ἀστυμήδης. Πολλὰ δὲ πρὸς δέησιν καὶ παραιτήσιν εἰπόντες, καὶ τὸ τελευταῖον, κατὰ τὴν παρομίαν, τὸ κύ-
15 κνειον ἄσαντες, μόλις ἔλαβον ἀποκρίσεις, δι' ὧν τοῦ μὲν ὀλοσχεροῦς φόβου παρελύθησαν, περὶ δὲ τῶν ἐγκλημάτων πικρῶς ὠνειδίσθησαν.

Διόπερ ἰδεῖν ἔστι παρὰ Ῥωμαίοις τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας ὑπὲρ δόξης ἀμιλλωμένους, δι' ὧν ἅπαντα σχεδὸν τὰ μέγιστα
20 τῷ δήμῳ κατορθοῦνται. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις πολιτεύμασι ζηλοτυποῦσιν ἀλλήλους, Ῥωμαῖοι δὲ ἐπαινοῦσιν. Ἐξ οὗ συμβαίνει μάλιστα τοὺς μὲν πράσσειν τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων, ἀμιλλωμένους αὐξεῖν τὸ κοινῇ συμφέρον, τοὺς δ' ἄλλους ἀδικοδοξοῦντας καὶ τὰς ἀλλήλων ἐπιβολὰς λυμαιομένους βλάπτειν τὴν πατρίδα.

25 Ὅτι Περσέα τὸν τελευταῖον Μακεδονίας βασιλέα, πολλάκις Ῥωμαίοις διὰ φιλίας ἰόντα, πολλάκις δὲ καὶ στρατιᾷ οὐκ ἀναξιλόγῳ πολεμήσαντα, τέλος Αἰμίλιος καταπολεμήσας εἴλε, καὶ λαμπρὸν θρίαμβον ἐπὶ τῇ νίκῃ κατήγαγε. Περσεὺς δὲ τηλικαύταις περιπεσῶν συμφοραῖς, ὥστε δοκεῖν ὅμοια μύθοις ἀγενήτοις εἶναι τὰ
30 πάθη τὰ περὶ αὐτόν, οὐδ' ἀπολυθῆναι τοῦ ζῆν ἤθελε. Πρὶν γὰρ ἢ

νεοασβεστωμένο σπίτι καὶ ἀφοῦ αὐξήσε τὴν ἀνάδοση τοῦ κονιάματος μετὰ τὴ φωτιὰ καὶ τοὺς καπνοὺς τῆς, ἔχασε τὴ ζωὴ του ἀπὸ ἀσφυξία.

Ἐκ τῶν τριακοστῶ πρώτου λόγου.

Ἐνῶ ὅμως γίνονταν αὐτὰ, ἔφτασαν στὴ Ρώμη ἀπεσταλμένοι τῶν Ροδίων, γιὰ νὰ διαλύσουν τὶς κατηγορίες ποὺ ἔγιναν ἐναντίον τους. Γιατὶ ἔδωσαν τὴν ἐντύπωση ὅτι στὸν πόλεμο κατὰ τοῦ Περσέα εἶχαν ἀποκλίνει φιλικὰ πρὸς τὸν βασιλιὰ καὶ πρόδωσαν τὴ φιλίαν πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν πετύχαιναν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχαν σταλεῖ, κυριεύθηκαν ἀπὸ λύπη καὶ ἔκαναν τὶς συνομιλίας καὶ μετὰ δάκρυα. Ὅταν τοὺς εἰσήγαγε στὴ σύγκλητο, ἓνας ἀπὸ τοὺς δημάρχους, ποὺ λεγόταν Ἀντώνιος, πρῶτος μίλησε γιὰ τὴν ἀποστολὴν τοὺς ὁ Φιλόφρων καὶ ἔπειτα ὁ Ἀστυμήδης. Κι ἀφοῦ πολλὰ εἶπαν παρακαλώντας καὶ ζητώντας καὶ ἀφοῦ τέλος ἔψαλαν, σύμφωνα μετὰ τὴν παροιμίαν, τὸ κύκνειο ἄσμα τους, μετὰ δυσκολίαν ἔλαβαν κάποιες ἀπαντήσεις, μετὰ τὶς ὁποῖες ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὸν ὀλοκληρωτικὸ φόβον τους, ἀλλὰ ὄνειδίσθησαν σκληρὰ γιὰ ὅσα κατηγορήθηκαν.

Γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ δοῦμε τοὺς ἐπιφανέστερους Ρωμαίους νὰ συναγωνίζονται γιὰ τὴ δόξαν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους πραγματοποιοῦνται ὅλα σχεδὸν τὰ μέγιστα κατορθώματα τοῦ λαοῦ. Γιατὶ στὰ ἄλλα πολιτεύματα ζηλεύονται μετὰξύ τους, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἐπαινοῦν. Ἐξαιτίας μάλιστα αὐτοῦ συμβαίνει ἄλλοι ποὺ συναγωνίζονται νὰ αὐξήσουν τὸ κοινὸ συμφέρον νὰ πράττουν τὰ ὠραιότερα ἔργα, καὶ ἄλλοι ποὺ ἔχουν ἀντίθετες γνώμες καὶ πολεμοῦν ὅσους μετὰξύ τους ὑπερισχύουν νὰ ζημιώνουν τὴν πατρίδα.

Ὅτι τὸν Περσέα, τὸν τελευταῖον βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας, ποὺ πολλὰ φορὲς σύναψε φιλίαν μετὰ τοὺς Ρωμαίους καὶ πολλὰ φορὲς τοὺς πολέμησε μετὰ ὄχι ἀνάξια λόγου στρατεύματα, τελικὰ τὸν νίκησε ὁ Αἰμίλιος (Παῦλος) καὶ τὸν αἰχμαλώτισε καὶ ἔκανε γιὰ τὴν νίκην του λαμπρὸ θρίαμβον. Ὁ Περσέας ὅμως, ἂν καὶ ἔπεσε σὲ τόσο μεγάλας συμφορὰς, ὥστε νὰ μοιάζουν τὰ πάθη του μετὰ μύθους ἔργων ποὺ δὲν εἶχαν γίνει ποτέ, δὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ ζωὴν. Πρὶν δηλαδὴ ἢ

τὴν σύγκλητον ὑπὲρ αὐτοῦ διαλαβεῖν ὁ χρὴ παθεῖν, τῶν κατὰ πό-
 λιν στρατηγῶν εἰς ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Ἄλβαις κάρκαρον
 μετὰ τῶν τέκνων. Ἔστι δὲ ὁ κάρκαρος ὄρυγμα κατάγειον βαθύ, τὸ
 μὲν μέγεθος ἔχον οἴκου μάλιστα πῶς ἐννεακλίνου, σκότου δὲ πλη-
 5 ρες καὶ δυσσομίας διὰ τὸ πλῆθος τῶν παραδεδομένων εἰς τοῦτον
 τὸν τόπον ἀνδρῶν, τῶν ἐπὶ θανατικοῖς ἐγκλήμασι καταδικαζομέ-
 νων, ὧν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις οἱ πλείους ἐνταῦθα καθείργοντο.
 ἐν οὗτω γὰρ στενωπῷ συγκεκλεισμένων πολλῶν ἀνδρῶν ἀπεθηρι-
 οῦτο τὰ τῶν ἀτυχῶν σώματα, τῶν τε πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην
 10 πᾶσαν χρεῖαν ἀνηκόντων πάντων ἐν ταύτῳ πεφυρμένων τοσαύ-
 τῃν προσπίπτειν δυσωδίαν συνέβαινε, ὥστε μηδένα τῶν προσιόν-
 των ῥαδίως δύνασθαι καρτερῆσαι.

Ἐφ' ἡμέρας μὲν οὖν ἑπτὰ διετέλεσεν ἐνταῦθα κακουχούμενος,
 ὥστε καὶ παρὰ τῶν ἐσχάτων καὶ τακτὰ σιτουμένων ἐπικουρίας δε-
 15 ηθῆναι συμπαθεῖς γὰρ οὗτοι γινόμενοι διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀκλη-
 ρωμάτων ὧν μετελάμβανον, οὗτοι φιλανθρώπως τούτων ἐκείνῳ
 μετεδίδοσαν δακρύνοντες. Ἐρριπτο δ' οὖν αὐτῷ καὶ ξίφος πρὸς
 ἀναίρεσιν καὶ κάλως πρὸς ἀγχόνην, ἐξουσίας διδομένης ὡς θού-
 λοιτο χρήσασθαι. Ἄλλ' οὐδὲν οὗτω γλυκὴ φαίνεται τοῖς ἠτυχηκό-
 20 σιν ὡς τὸ ζῆν, καίπερ αὐτῶν ἄξια θανάτου πασχόντων. Καὶ πέρασ
 ἐν ταύταις ἂν ταῖς ἀνάγκαις κατέστρεψε τὸν βίον εἰ μὴ Μάρκος
 Αἰμίλιος προκαθήμενος τοῦ βουλευτηρίου, τηρῶν τό τε περὶ αὐ-
 τὸν ἀξίωμα καὶ τὸ τῆς πατρίδος ἐπιεικές, παρήνεσε τῇ συγκλήτῳ
 σχετλιάζων, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τὴν γε
 25 τοὺς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμε-
 σιν αἰδεῖσθαι. Διόπερ εἰς ἐπιεικεστέραν δοθεὶς φυλακὴν, καὶ κε-
 ναῖς ἐλπίσι προσανέχων, ὁμοίαν τοῖς προητυχημένοις ἔσχε τοῦ βί-
 ου τὴν καταστροφήν. Διετῆ γὰρ χρόνον φιλοψυχῆσας, καὶ προσ-
 κόψας τοῖς φυλάττουσι βαρβάροις, κωλυόμενος ὑπ' ἐκείνων ὕπνου
 30 τυχεῖν ἐτελεύτησεν.

Ἵτι λέγουσιν ἑαυτοὺς οἱ τῆς Καππαδοκίας βασιλεῖς εἰς Κῦ-
 ρον ἀναφέρειν τὸ γένος τὸν ἐν Πέρσαις, διαβεβαιοῦνται δὲ καὶ
 τῶν ἑπτὰ Περσῶν τῶν τὸν μάγον ἐπανελομένων ἐνὸς ὑπάρχειν

σύγκλητος συζητήσει γιά τὸ ποιὰ ποινὴ ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ, ἓνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τῆς πόλης τὸν ἔκλεισε στὸν κάρκαρο³⁷ τῆς Ἄλβας μαζί μὲ τὰ παιδιὰ του. Ὁ κάρκαρος εἶναι ἓνα βαθὺ ὑπόγειο ὄρυγμα, ἴσο μὲ τὸ μέγεθος ἑνὸς σπιτιοῦ περίπου μὲ ἑννέα κρεβάτια, γεμᾶτο σκοτάδι καὶ δυσσομία ἔξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν ἀνδρῶν ποὺ κλείνονται στὸ μέρος αὐτὸ καὶ εἶναι καταδικασμένοι σὲ θανατικὴ ποινὴ· ἀπὸ αὐτοὺς οἱ περισσότεροι στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν ἐγκάθειρκοι σ' αὐτὸ τὸ μέρος. Ἐπειδὴ σὲ τέτοιο στενὸ χῶρο ἦταν κλεισμένοι πολλοὶ ἄνδρες, τὰ σώματα αὐτῶν τῶν ἄτυχων ἔπαιρναν ὄψη θηρίων. Κι ἐπειδὴ ὅσα χρησίμευαν γιά ὅποια ἄλλη ἀνάγκη ἦταν ἀνάκατα ὄλα στὸ ἴδιο μέρος, ἔβγαινε τέτοια δυσωδία, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ὑπομείνει εὐκόλα κανένας ἀπὸ ὅσους πλησίαζαν.

Ἐφτὰ μέρες κακουχῆθηκαν ἐκεῖ μέσα, ὥστε καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ τελευταίους φυλακισμένους ποὺ σιτίζονταν τακτικὰ εἶχε ἀνάγκη βοήθειας. Αὐτοὶ ποὺ λυποῦνταν γιά τὶς μεγάλες δυστυχίες του ἔδιναν ἀπὸ φιλανθρωπία δακρύζοντας καὶ σ' ἐκεῖνον αὐτὰ ποὺ ἐκεῖνοι εἶχαν. Τοῦ εἶχαν ρίξει καὶ ξίφος γιά νὰ αυτοκτονήσει καὶ σχοινὶ γιά ν' ἀπαγχονισθεῖ, δίνοντάς του τὴν ἐξουσία νὰ μεταχειρισθεῖ ὅποιο ἤθελε. Ἀλλὰ σὲ ὅσους ἀτύχησαν τίποτε δὲν φαίνεται τόσο γλυκὺ, ὅσο ἡ ζωὴ, παρὸλο ποὺ τὰ πάθη τους εἶναι ἄξια θανάτου. Καὶ τέλος μέσα σ' αὐτὲς τὶς ἀνάγκες θὰ κατέστρεφε τὴ ζωὴ του, ἂν ὁ Μάρκος Αἰμίλιος, ὁ πρόεδρος τῆς συγκλήτου, σεβόμενος τὸ ἀξίωμα του καὶ τὴν ἐπιείκεια τῆς πατρίδας του, δὲν προέτρεπε δυσανασχετώντας στὴ συγκλητο, ἂν ἀδιαφοροῦν γιά τὸ φόβο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ σεβασθοῦν τὴ Νέμεση ποὺ καταδιώκει ὅσους ἀσκοῦν ἀλαζονικὰ τὴν ἐξουσία. Γι' αὐτὸ παραδόθηκε σὲ ἡπιότερη φυλακὴ καὶ τρέφοντας κενὲς ἐλπίδες, εἶχε ὅμοιο τέλος τοῦ βίου μ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀτυχήσει πρὶν ἀπὸ αὐτόν. Ἀφοῦ δηλαδὴ πόθησε μία διετία νὰ κρατηθεῖ στὴ ζωὴ, ἐπειδὴ εἶχε προσκρούσει σὲ βάρβαρους φύλακες ποὺ τὸν ἐμπόδιζαν νὰ κοιμηθεῖ, ἔφτασε ἔτσι στὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ γενιὰ τους ἀνάγεται στὸν Κύρο τὸν Πέρση καὶ βεβαιώνουν ὅτι εἶναι ἀπόγονοι καὶ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ Πέρσες ποὺ σκότωσαν τὸ μάγο³⁸. Τὴν κατα-

37. Ἀπὸ τὸ λατινικὸ *carcer*.

38. Σφετεριστὴς τῆς ἐξουσίας στὴν Περσία.

ἀπόγονοι. Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κύρου συγγένειαν οὕτω καταριθμοῦν-
 5 ται. Καμβύσου τοῦ Κύρου πατρός ἀδελφὴν ὑπάρξει γνησίαν Ἀ-
 τόσσαν ταύτης δὲ καὶ Φαρνάκου τοῦ Καππαδοκίας βασιλέως
 γενέσθαι παῖδα Γάλλον, καὶ τούτου γενέσθαι Σμέρδιν, οὗ Ἄρτᾶ-
 10 μνην τοῦ δὲ Ἀναφᾶν, ὃν καὶ διενεγκεῖν μὲν ἀνδρεία καὶ τόλμη,
 γενέσθαι δ' ἓνα τῶν ἑπτὰ Περσῶν. Τὴν μὲν οὖν εἰς Κύρον συγγέ-
 νειαν οὕτω γενεαλογουῖσι καὶ τὴν εἰς Ἀναφᾶν, ἧ φασὶ δι' ἀνδρεί-
 αν συγχωρηθῆναι τὴν Καππαδοκίας δυναστείαν, ὥστε μὴ τελεῖν
 φόρους Πέρσαις. Οὗ τελευτήσαντος ὁμώνυμος υἱὸς ἄρχει. Μετὰ
 15 δὲ τὴν τούτου τελευτὴν ἀπολειφθέντων δυοῖν υἱοῖν, Δατάμου καὶ
 Ἀριμναίου, διαδέξασθαι τὴν ἀρχὴν Δατάμην, ἄνδρα καὶ κατὰ
 πόλεμον καὶ κατὰ ἄλλα μέρη τῆς βασιλείας ἐπαινούμενον, ὃς
 Πέρσαις διὰ μάχης ἔλθων καὶ λαμπρῶς κατὰ τὴν μάχην ἀγωνι-
 σάμενος ἐν αὐτῇ τελευτᾷ. Διεδέξατο δὲ τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς Ἀρι-
 20 ἀμνης, οὗ γίνονται παῖδες Ἀριαράθης καὶ Ὀλοφέρνης οὗτος δὲ
 ἔτη πενήκοντα δυναστεύσας καὶ μηδὲν ἔργον ἄξιον μνήμης
 πράξας τελευτᾷ. Τὴν δὲ ἀρχὴν διεδέξατο ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱ-
 ῶν Ἀριαράθης, ὃς φιλοστοργῆσαι διαφερόντως λέγεται τὸν
 ἀδελφόν, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὰς ἐπιφανεστάτας τάξεις, ὃν
 25 καὶ Πέρσαις κατ' Αἰγυπτίων ἀποσταλέντα συμμαχῆσαι μετὰ με-
 γάλων τιμῶν ἐπανελθεῖν ἃς ὦχος ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὑπὲρ ἀν-
 δρείας ἐδίδου, καὶ τὸν θῖον ἐν τῇ πατρίδι λιπεῖν, υἱοὺς ἐγκαταλι-
 πόντα Ἀριαράθην καὶ Ἀρύσην. Ὁ δὲ ἀδελφὸς καὶ τῆς Καππα-
 δοκίας ἔχων τὴν ἀρχὴν (οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ γονὴ γνησία) τὸν πρε-
 25 σβύτερον τῶν παίδων τὰδελφοῦ Ἀριαράθην υἱοποεῖται.

Κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν κα-
 ταπολεμῆ μὲν Πέρσας, εἶτα καὶ τελευτᾷ, καὶ Περδίκκας ὁ τῶν
 ὄλων τότε ἡγούμενος Εὐμένη πέμπει Καππαδοκίας στρατηγόν.
 Καὶ καταπολεμηθέντος Ἀριαράθου, πεσόντος τε ἐν τῇ μάχῃ, αὐ-
 30 τῇ τε ἡ Καππαδοκία καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς ἔπεσεν ὑπὸ Μα-
 κεδόνας. Ἀριαράθης δὲ ὁ τοῦ προβεβασιλευκότος υἱός, ἀπελί-
 σσας κατὰ τὸ παρόν, ἀποχωρεῖ μετ' ὀλίγων πρὸς τὴν Ἀρμενίαν.
 Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον τῶν περὶ τὸν Εὐμένη καὶ Περδίκκαν τε-

γαγή τους ἀπὸ τὸν Κύρο τὴν ὑπολογίζουσαν ὡς ἑξῆς· Ἀδελφὴ τοῦ Καμβύση, πατέρα τοῦ Κύρου, γνήσια ἦταν ἡ Ἄτοσσα. Αὐτὴ καὶ ὁ Φαρνάκης, ὁ βασιλιάς τῆς Καππαδοκίας, εἶχαν υἱὸ τὸν Γάλλο, ποὺ υἱὸς του ἦταν ὁ Σμέρδης καὶ τοῦ Σμέρδη υἱὸς ὁ Ἀρτάμης. Τοῦ Ἀρτάμη υἱὸς ἦταν ὁ Ἀναφᾶς, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν τόλμη του καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ Πέρσες. Ἔτσι λοιπὸν γενεαλογοῦν τὴ συγγένειά τους ἀπὸ τὸν Κύρο καὶ τὸν Ἀναφᾶ, στὸν ὁποῖο παραχωρήθηκε ἡ διοίκηση τῆς Καππαδοκίας, ὥστε νὰ μὴν καταβάλλει φόρους στοὺς Πέρσες. Μετὰ τὸ θάνατό του συνέχισε τὴν ἐξουσία ὁ ὁμώνυμος υἱὸς του. Ὅταν πέθανε καὶ αὐτός, ἔμειναν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Δατάμης καὶ Ἀριμναῖος τὸν διαδέχθηκε στὴν ἐξουσία ὁ Δατάμης, ποὺ τὸν ἐπαινοῦν ὡς ἱκανὸ καὶ στὴ μάχη καὶ στὴν ἄλλη βασιλικὴ ἐξουσία. Αὐτὸς μαχόμενος ἐναντίον τῶν Περσῶν, σκοτῶνεται στὴ μάχη πολεμώντας γενναῖα. Στὴ βασιλεία τὸν διαδέχθηκε ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριάμης, ποὺ εἶχε δύο υἱούς, τὸν Ἀριαράθη καὶ τὸν Ὀλοφέρνη· αὐτός, ἀφοῦ βασίλευσε πενήντα χρόνια, πέθανε χωρὶς νὰ κάνει κανένα ἀξιωματικὸν ἔργο. Τὴ βασιλεία διαδέχθηκε ὁ μεγαλύτερος υἱὸς τοῦ Ἀριαράθης, ποὺ λέγεται ὅτι ἔδειξε ἐξαιρετικὴ στοργὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸ του καὶ ὅτι τὸν ἀνέβασε στὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα. Αὐτὸς συμμάχησε μὲ τοὺς Πέρσες στοὺς ὁποίους εἶχε σταλεῖ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἐπέστρεψε μὲ μεγάλες τιμές, ποὺ τοῦ παραχώρησε ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν Ὁχος γιὰ τὴν ἀνδρεία του. Πέθανε στὴν πατρίδα του ἀφήνοντας δύο υἱούς, τὸν Ἀριαράθη καὶ τὸν Ἀρύση. Ὁ ἀδελφὸς του, ποὺ εἶχε καὶ τὴν ἐξουσία τῆς Καππαδοκίας (ἐπειδὴ δὲν εἶχε νόμιμους ἀπογόνους), υἱοθέτησε τὸν μεγαλύτερο υἱὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀριαράθης.

Αὐτοὺς τοὺς χρόνους ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας ποὺ καταπολεμοῦσε τοὺς Πέρσες καὶ σὲ λίγο πέθανε καὶ ὁ Περδίκκας, προϊστάμενος τότε ὅλων, στέλνει στὴν Καππαδοκία ὡς στρατηγὸ τὸν Εὐμένη. Νικήθηκε ὁ Ἀριαράθης καὶ σκοτώθηκε στὴ μάχη· ἡ ἴδια ἡ Καππαδοκία τότε καὶ οἱ γειτονικὲς περιοχὲς ἔπεσαν στὴν κατοχὴ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀριαράθης, ὁ υἱὸς τοῦ προηγούμενου βασιλιᾶ, ἀπογοητευμένος κατὰ τὸ παρὸν ἀποσύρεται μαζί μὲ λίγους στὴν Ἀρμενία. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἀφοῦ εἶχαν πεθάνει οἱ γύρω

λευτησάντων, Ἀντιγόνου δὲ καὶ Σελεύκου περισπωμένων, λαβὼν
 δύναμιν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων Ἀρδοάτου, τὸν μὲν
 τῶν Μακεδόνων στρατηγὸν Ἀμύνταν ἀπέκτεινεν, ἐξέβαλε δὲ καὶ
 Μακεδόνας ταχέως τῆς χώρας, καὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀνεκτήσα-
 5 το. Τούτῳ δὲ τριῶν παίδων γενομένων παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ
 πρεσβύτατος Ἀριάμνης, ὃς ἐπιγαμίαν πρὸς Ἀντίοχον ποιησάμε-
 νος τὸν ἐπονομασθέντα θεόν, τὴν τούτου θυγατέρα Στρατονίκην
 συνώκησε τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν υἱῶν Ἀριαράθῃ. Ὑπάρχων δὲ φιλό-
 τεκνος διαφερόντως περιέθετο τῷ παιδί διάδημα, καὶ συνάρχειν
 10 πάντων τῶν τῆς βασιλείας προτερημάτων ἐπ' ἴσης μεταδίδωσι.
 Τοῦ δὲ πατρὸς τελευτήσαντος, Ἀριαράθης βασιλεύει καθ' ἑαυτόν,
 καὶ μεταλλάσσων τὸν θῖον κατέλιπε τὴν βασιλείαν Ἀριαράθῃ τῷ
 υἱῷ νηπιῷ παντελῶς ὄντι τὴν ἡλικίαν. Οὗτος δὲ ἔγημε θυγατέρα
 τοῦ μεγάλου κληθέντος Ἀντιόχου, ὀνομαζομένην Ἀντιοχίδα, πα-
 15 νοῦργον μάλιστα. Ταύτην δέ, μὴ γινομένων τέκνων, ὑποβαλέσθαι
 δύο παῖδας ἀγνοοῦντος τοῦ ἀνδρός, Ἀριαράθην καὶ Ὀλοφέρην.
 Μετὰ δέ τινα χρόνον τῆς φύσεως ἐπιδεξαμένης ἀνελπίστως τεκεῖν
 αὐτὴν δύο μὲν θυγατέρας, υἱὸν δὲ ἓνα τὸν ὀνομασθέντα Μιθριδά-
 την. Ἐξ οὗ τοὺς ὑποβολμαίους ἀναδιδαξαμένην τὰνδρι τὸν μὲν
 20 πρεσβύτερον μετὰ συμμέτρου χορηγίας εἰς Ῥώμην ἀποσταλῆναι
 παρασκευάσαι, τὸν δὲ νεώτερον εἰς τὴν Ἰωνίαν χάριν τοῦ μὴ διαμ-
 φισθητεῖν ὑπὲρ τῆς βασιλείας τῷ γνησίῳ.

Τοῦτον δὲ ἀνδρωθέντα καὶ Ἀριαράθην φασὶ μετονομασθῆναι,
 παιδείας τε Ἑλληνικῆς μετασχεῖν, καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ἐπαινεῖσθαι
 25 ἀρετὴν. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ φιλοπάτορι ὄντι τῷ υἱῷ ἔσπευδεν ἀποδοῦ-
 ναι τὴν τοῦ φιλοτέκνου σπουδὴν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῖς προέδῃ
 τὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐνοίας, ὥστε ὁ μὲν πατὴρ ἐξίστασθαι τῆς
 ὄλης ἀρχῆς ἠγωνίζετο τῷ παιδί, ὁ δὲ ἀδύνατον ἐδείκνυ δέξασθαι
 αὐτὸν παρὰ γονέων ἔτι ζώντων τὴν τοιαύτην χάριτα. Οὗτος τὸν
 30 πατέρα τοῦ πεπρωμένου καταλαβόντος διεδέξατο τὴν βασιλείαν,
 τὴν τε ἄλλην ἀγωγὴν τοῦ θίου ἀξιολογωτάτην ἐνδεικνύμενος καὶ
 φιλοσοφία προσανέχων, ἐξ οὗ καὶ ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἀγνοουμέ-
 νη πάλαι Καππαδοκία τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον
 ὑπῆρχεν. Ἀνεσώσατο δ' οὗτος καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν τε

ἀπὸ τὸν Εὐμένη καὶ τὸν Περδίκκα καὶ ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Σέλευκος βρίσκονταν σὲ περισπασμούς, παίρνοντας στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ τὸν βασιλιὰ τῶν Ἀρμενίων Ἀρδοάτη, σκοτώνει τὸ στρατηγὸ Ἀμύντα τῶν Μακεδόνων, διώχνει γρήγορα τοὺς Μακεδόνες ἀπὸ τὴ χώρα καὶ ἀνακτᾷ τὸ θρόνο του. Ἀπὸ τὰ τρία παιδιὰ του παραλαμβάνει τὴν ἔξουσία ὁ μεγαλύτερος, ὁ Ἀριάμνης. Αὐτὸς συγγενεύοντας μὲ τὸν Ἀντίγονο, πού ἐπονομάσθηκε θεός, μὲ ἐπιγαμία, ἔδωσε σὸ μεγαλύτερο υἱὸ τοῦ Ἀριαράθη σύζυγο τὴν κόρη τοῦ Ἀντιγόνου, Στρατονίκη. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγαποῦσε τὰ παιδιὰ του ὑπερβολικὰ φόρεσε σὸν υἱὸ του τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τοῦ ἔδωσε νὰ ἀσκει ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του ὁ Ἀριαράθης ἔμεινε μόνος βασιλιάς, καὶ ἐγκαταλείποντας τὴ ζωὴ, ἄφησε τὴ βασιλεία σὸν υἱὸ του, πού ἦταν ἀκόμα νήπιο. Αὐτὸς ἔλαβε σύζυγο τὴν κόρη τοῦ Ἀντιόχου πού ὀνομάσθηκε μέγας· αὕτη λεγόταν Ἀντιοχίδα καὶ ἦταν ὑπερβολικὰ πανούργα. Ἐπειδὴ δὲν ἔκανε παιδιά, πῆρε δύο ξένα χωρὶς νὰ ἔχει γνώση ὁ ἄνδρας της, τὸν Ἀριαράθην καὶ τὸν Ὀλοφέρην. Ἐπειτα ἀπὸ κάποιον καιρὸ γέννησε παρ' ἐλπίδα δυὸ κόρες καὶ ἓνα υἱὸ πού ὀνομάσθηκε Μιθριδάτης. Γι' αὐτὸ μίλησε σὸν ἄνδρα της γιὰ τοὺς ψευδεῖς υἱοὺς της καὶ ἐνέργησε ὥστε ὡς μεγαλύτερος νὰ ἀποσταλεῖ στὴ Ρώμη μὲ τὰ ἀπαιτούμενα ἐφόδια καὶ ὁ μικρότερος στὴν Ἰωνία γιὰ νὰ μὴ διεκδικήσει τὴ βασιλεία ἀπὸ τὸν γνήσιο.

Αὐτὸς ὅταν ἔγινε ἄνδρας λένε ὅτι μετονομάσθηκε Ἀριαράθης, ἔλαβε Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἐπαινεῖται καὶ γιὰ τὴν ἄλλη ἀρετὴ του. Ὁ πατέρας ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τὸν ἀγαποῦσε, προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ἀποδώσει τὴν ἀγάπη του καὶ ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο ἡ ἀγάπη τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ὥστε ὁ πατέρας ἀγωνιζόταν γιὰ τὸ υἱὸ του νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ὅλη τὴν ἔξουσία, ἐνῶ ὁ υἱὸς ἔδειχνε ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ δεχθεῖ τέτοια δωρεὰ ἐνῶ ζοῦσαν οἱ γονεῖς του. Μετὰ τὸ ἀνθρώπινο πεπρωμένο τοῦ πατέρα του τὸν διαδέχθηκε στὴ βασιλεία. Ἐδειξε συμπεριφορὰ στὴ ζωὴ πολὺ ἀξιόλογη καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ φιλοσοφία, ὥστε καὶ ἡ ἄγνωστη παλαιὰ στοὺς Ἕλληνες Καππαδοκία, ἔγινε τότε ἐνδιαίτημα γιὰ τοὺς μορφωμένους. Αὐτὸς ἀνανέωσε καὶ τὴ φιλία καὶ τὴ συμμαχία μὲ τοὺς Ρωμαίους. Περιορίζομαι ὅμως σ'

καὶ συμμαχίαν. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς εἰς Κῦρον ἀναφορᾶς τῶν μέχρι τοῦδε τῆς Καππαδοκίας βασιλευσάντων ἐν τούτοις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Ἔστι περὶ Λευκίου Αἰμιλίου, τοῦ Περσέα καταπολεμήσαντος, 5 τῆς ταφῆς διερχόμενος, καὶ λαμπρὰν αὐτὴν ἐς τὰ μάλιστα γενέσθαι λέγων, ἐπάγει· “Τῶν γὰρ Ῥωμαίων οἱ ταῖς εὐγενείαις καὶ προγόνων δόξῃ διαφέροντες μετὰ τὴν τελευταίαν εἰδωλοποιούνται κατὰ τε τὴν τοῦ χαρακτῆρος ὁμοιότητα καὶ κατὰ τὴν ὅλην τοῦ σώματος περιγραφὴν, μιμητὰς ἔχοντες ἐκ παντὸς τοῦ βίου παρα- 10 τετηρηκότας τὴν τε πορείαν καὶ τὰς κατὰ μέρος ιδιότητας τῆς ἐμφάσεως. Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν προγόνων ἕκαστος προηγεῖται τοιαύτην ἔχων διασκευὴν καὶ κόσμον, ὥστε τοὺς θεωμένους διὰ τῆς ἐκ τούτων ἐμφάσεως γινώσκειν ἐφ’ ὅσον ἕκαστοι τιμῆς προήχθησαν καὶ μετέσχον τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καλῶν”.

15 Ἔστι τοὺς Ἰθῆρας καὶ Λυσιτανοὺς ὀνομάζει. Φησὶ γὰρ ὡς Μέμμιος ἐξαπέλεκτος στρατηγὸς εἰς τὴν Ἰθῆριαν ἐξαπέσταλτο μετὰ δυνάμεως, οἱ δὲ Λυσιτανοὶ συστραφέντες πρὸς αὐτόν, καὶ λαθόντες ἀπαράσκευον ἐκ κατάπλου μάχῃ τε ἐνίκησαν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ διέφθειραν. Περιβοήτου δὲ γενομένης τῆς τῶν 20 Ἰθῆρων εὐημερίας οἱ μὲν Ἀρουνακοὶ νομίσαντες πολὺ κρείττους εἶναι τῶν Ἰθῆρων, κατεφρόνησαν τῶν πολεμίων, καὶ τὸ πλῆθος τὸ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διὰ ταύτην μάλιστα τὴν αἰτίαν εἴλετο τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον.

Ἐκ τοῦ λβ’.

25 Ἔστι τὸ τεῖχος τῶν Καρχηδονίων τῆς πόλεώς φησιν ὕψος μὲν εἶναι πηχῶν τεσσαράκοντα, πλάτος δὲ εἰκοσιδύο· ὅμως καὶ τοιούτων ὄντων αἱ Ῥωμαίων μηχαναὶ καὶ τὰ κατὰ πόλεμον ἀνδραγαθήματα κρείττους ὄφθησαν τῆς ἐκείνων ἀσφαλείας, καὶ εἶλω ἡ πόλις καὶ κατερειπώθη.

30 Ἔστι Μασανᾶσσης ὁ Λιβύων βεβασιλευκῶς καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν τετηρηκῶς ἐνενήκοντα μὲν ἐβίω ἔτη ἐν δυνά-

αὐτὰ σχετικὰ μὲ τὴ ἀναγωγὴ στὸν Κύρο τῶν μέχρι τοὺς χρόνους αὐτοὺς βασιλέων τῆς Καππαδοκίας.

Ἐκ τὸν ἴδιο.

Ἐφηγούμενος τὴν ταφὴ τοῦ Λεύκιου Αἰμίλιου, ποὺ εἶχε κατα-
νικήσει τὸν Περσέα, λέγοντας ὅτι εἶχε γίνῃ μὲ ἔξαιρετικὴ λαμπρότη-
τα, προσθέτει. Γιὰ ὅσους ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους διακρίνονται γιὰ τὴν
εὐγένεια καὶ τὴ δόξα τῶν προγόνων, μὲ τὸ θάνατό τους κάνουν τὰ
ἀγάλματά τους σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτήρα καὶ τὴν
ὄλη σωματικὴ διάπλαση, γιὰ νὰ ἔχουν νὰ μιμηθοῦν αὐτοὺς ποὺ σὲ
ὄλη τὴ ζωὴ τους τήρησαν τόσο τὴν πορεία, ὅσο καὶ τὶς ἰδιότητες τῆς
παρουσίας τους. Μὲ παραπλήσιο τρόπο καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους
καθένας προηγεῖται ἔχοντας παρόμοια ἀγάλματα καὶ στολίσματα,
ὥστε ὅσοι βλέπουν μὲ αὐτῶν τὴν ἐμφάνιση νὰ μαθαίνουν πόσο
μεγάλῃ τιμῇ καὶ πόσα ἀξιώματα ἔλαβε καθένας τους.

Ἐπισημαίνει τοὺς κατοίκους τῆς Ἰθρηρίας τοὺς ὀνομάζει καὶ Λυσιτα-
νοὺς. Γιατὶ λέγει ὅτι ὁ Μέμμος, ἔξαπέλεκτος στρατηγός, εἶχε σταλεῖ
μὲ στρατεύματα στὴν Ἰθρηρία, ἀλλὰ οἱ Λυσιτανοὶ συγκρούσθηκαν
μαζὶ του καὶ καταλαμβάνοντάς τον ἀπροετοίμαστο ἀπὸ τὸν κατά-
πλου του, τὸν νίκησαν στὴ μάχη καὶ κατέστρεψαν τὸ μεγαλύτερο
μέρος τῆς δυνάμει του. Ἐπὶ τὴν ἐπιτυχία τῶν Ἰθρηρίων ἐγένετο περι-
βόητη, οἱ Ἀρουακοὶ ἐκτιμώντας ὅτι εἶναι πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς
Ἰθρηρίους, καταφρόνησαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ γι' αὐτὴ τὴν αἰτία ὁ λαὸς
μετὰ ἀπὸ συγκέντρωση ἀνέλαβε τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Ἐκ τὸν τριακοστὸ δεῦτερο λόγο.

Τὸ τεῖχος τῆς Καρχηδόνας ἔλεγε πὺς εἶχε ὕψος σαράντα πήχεις,
καὶ πλάτος εἴκοσι δύο. Ἐπισημαίνει ἀπὸ τὴν ὀχύρωση τὰ μηχαν-
ικὰ μέσα τῶν Ρωμαίων καὶ τὰ πολεμικὰ ἀνδραγαθήματά τους ἀπο-
δείχθηκαν ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ ὀχύρωση ἐκείνων καὶ ἡ πόλις
κυριεύθηκε καὶ ἐγένετο ἐρείπια.

Ἐπισημαίνει τὴν βασιλείαν τῶν Λιβύων καὶ εἶχε διατη-
ρήσει τὴ φιλία μὲ τοὺς Ρωμαίους, ἔζησε σφριγηλὸς ἐνενηντα ἔτη,

39. Στρατηγὸς ποὺ συνοδευόταν ἀπὸ ἑξὶ πελεκοφόρους ἀνδρες.

μει, παῖδας δέκα ἐν τῷ ἀπαλλάττεσθαι καταλιπὼν, οὓς καὶ Ῥω-
 μαίοις ἐπιτροπεύεσθαι παρακατέθετο· ἦν δὲ καὶ κατὰ τὴν τοῦ
 σώματος εὐτονίαν διαφέρων, καὶ καρτερία καὶ πόνοις συνήθης
 ἐκ παιδός· ὃς γε στὰς ἐν τοῖς ἵχνεσιν ὅλην τὴν ἡμέραν ἀκίνητος
 5 ἔμενε, καθεζόμενος δὲ οὐκ ἠγείρετο μέχρι νυκτὸς ἐνημερεύων
 ταῖς τῶν πόνων μελέταις, ἐπὶ δὲ τῶν ἵππων ἐπιμένων συνεχῶς
 ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ ταῖς ἵππασίαις χρώμενος οὐκ ἐξελύετο. Ση-
 μείον δὲ τῆς περὶ αὐτὸν εὐεξίας τε καὶ δυνάμεως μέγιστον· ἐνενή-
 κοντα γὰρ σχεδὸν ἔχων ἔτη υἱὸν εἶχε τετραετῆ, διαφέροντα τῇ
 10 τοῦ σώματος ῥώμῃ. Ἐν δὲ ταῖς τῶν ἀγρῶν ἐπιμελείαις τοσοῦτον
 διήνεγκεν, ὡς ἐκάστῳ τῶν υἱῶν ἀπολιπεῖν ἀγρὸν μυριόπλεθρον
 κεκοσμημένον πάσαις ταῖς κατασκευαῖς Ἐβασίλευσε δ' ἐπιφα-
 νῶς ἔτη ἑξήκοντα.

Ὅτι Νικομήδης Προυσίαν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καταπολεμή-
 15 σας, καὶ καταφυγόντα εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν ἀνελών, παρέλαβε τὴν
 βασιλείαν τῆς Βιθυνίας, ἀσεβεστάτῳ φόβῳ κτησάμενος τὴν ἀρχήν.

Ὅτι Λυσιτανοί, φησί, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἔχοντες ἀξιόχρεων
 ἡγεμόνα εὐάλωτοι καθίσταντο Ῥωμαίοις πολεμοῦντες, ὕστερον
 δὲ Ὑριάτθου κυρήσαντες μεγάλα Ῥωμαίους ἔβλαψαν. Ἦν μὲν
 20 οὖν οὗτος τῶν παρὰ τὸν Ὠκεανὸν οἰκούντων Λυσιτανῶν, ποιμαί-
 νων δ' ἐκ παιδός ὀρεῖᾳ βίῳ κατέστη συνήθης σύνεργον ἔχων καὶ
 τὴν τοῦ σώματος φύσιν· καὶ γὰρ ῥώμῃ καὶ τάχει καὶ τῇ τῶν λοι-
 πῶν μερῶν εὐκνησίᾳ πολὺ διήνεγκε τῶν Ἰθῆρων. Συνεθίσας δὲ
 αὐτὸν τροφῇ μὲν ὀλίγῃ γυμνασίαις δὲ πολλοῖς χρῆσθαι, καὶ ὕπνῳ
 25 μέχρι μόνου τοῦ ἀναγκαίου, καθόλου δὲ σιδηροφορῶν συνεχῶς
 καὶ θηρίοις καὶ λησταῖς εἰς ἀγῶνας καθιστάμενος, περιδότητος ἐ-
 γένετο παρὰ τοῖς πλήθεσι, καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς ἠρέθη, καὶ ταχὺ σύ-
 στημα περὶ ἑαυτὸν ληστῶν ἤθροισε. Καὶ προκόπτων ἐν τοῖς πολέ-
 μοις οὐ μόνον ἐθαυμαστώθη δι' ἀλκὴν, ἀλλὰ καὶ στρατηγεῖν ἔδοξε
 30 διαφερόντως· Ἦν δὲ καὶ δίκαιος ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν λαφύρων,
 καὶ κατ' ἀξίαν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας ἐξῆρε τοῖς δώροις. Προϊὼν

ἀφήνοντας μετὰ τὸ θάνατό του δέκα υἱούς, πὺ ἐμπιστεύθηκε τὴν ἐπιτροπεία τοὺς στοὺς Ρωμαίους· ἦταν ἐξαιρετικὰ γενναῖος στὴ σωματικὴ δύναμη καὶ συνηθισμένος ἀπὸ παιδὶ στὴν καρτερία καὶ στοὺς κόπους. Ἀνιχνεύοντας ἔμενε ἀκίνητος ὅλη τὴν ἡμέρα· ὅταν καθόταν δὲν σηκωνόταν ὡς τὴ νύχτα, περνώντας ὅλη τὴν ἡμέρα του μὲ κοπιαστικὰ ἀσκήσεις, καὶ ἀνεβαίνοντας ἐπάνω στὸ ἄλογο καὶ ἱππεύοντας συνεχῶς ἡμέρα καὶ νύχτα δὲν κουραζόταν. Μέγιστη ἀπόδειξη τῆς εὐεξίας καὶ δυνάμεώς του ἦταν τοῦτο· ὄντας ἐνενήντα χρόνων εἶχε υἷὸ τεσσάρων ἐτῶν μὲ ἐξαιρετικὴ σωματικὴ δύναμη. Στὴν καλλιέργεια πάλι τῶν ἀγρῶν του διακρινόταν τόσο πολὺ, ὥστε ἀφησε σὲ καθέναν ἀπὸ τοὺς υἱούς του ἕκταση ἀπὸ δέκα χιλιάδες πλέθρα⁴⁰, ἐξοπλισμένη μὲ ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἐγκαταστάσεις. Βασίλευσε λαμπρὰ ἐξήντα χρόνια.

Ὁ Νικομήδης, λέγει, ὅταν νίκησε τὸν πατέρα του καὶ κατέφυγε στὸ ναὸ τοῦ Δία τὸν σκότωσε καὶ παρέλαβε τὴ βασιλεία τῆς Βιθυνίας, ἀποκτώντας τὴν ἐξουσία μὲ ἀνόσιο φόνο.

Οἱ Λυσιτανοί⁴¹, λέγει, ἐπειδὴ στὴν ἐξουσία δὲν εἶχαν ὑπεύθυνο ἡγεμόνα, ἦταν εὐκόλη λεία πολεμώντας μὲ τοὺς Ρωμαίους, ὅταν ὁμως ἀπέκτησαν ἡγεμόνα τὸν Ὑρίαθρο, προκάλεσαν μεγάλη φθορὰ στοὺς Ρωμαίους. Αὐτὸς καταγόταν ἀπὸ τοὺς Λυσιτανούς πὺ κατοικοῦσαν κοντὰ στὸν ὠκεανό, βοσκὸς ἀπὸ μικρός, συνηθισμένος στὴν ὄρεινὴ ζωὴ, ἔχοντας βοηθὸ καὶ τὴ σωματικὴ του διάπλαση. Γιατὶ στὴ δύναμη καὶ στὴν ταχύτητα καὶ στὴν εὐκινησία ὑπερεῖχε πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἰθῆρες (Ἰσπανούς). Ἐπειδὴ εἶχε συνηθίσει νὰ τρώει λίγο καὶ νὰ γυμνάζεται πολὺ καὶ νὰ κοιμάται μόνο ὅσο τοῦ ἦταν ἀπαραίτητο, καὶ γενικὰ ὀπλισμένος συνεχῶς καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ θηρία καὶ ληστές, ἔγινε ξακουστὸς στὰ πλῆθη, τὰ ὅποια τὸν ἐξέλεξαν ἀρχηγό τους καὶ ἀμέσως συγκρότησε γύρω του συμμορία ληστῶν, καὶ νικώντας στὶς μάχες, ὄχι μόνο θαυμάσθηκε γιὰ τὴν δυνάμη του, ἀλλὰ φάνηκε καὶ ὅτι ἦταν σπουδαῖος στρατηγός. Ἦταν ὁμως καὶ δίκαιος στὶς διανομὰς τῶν λαφύρων καὶ ἐπάξια πρόβαλλε μὲ τὰ δῶρα ἐκείνους πὺ εἶχαν ἀνδραγαθήσει. Προοδευτικὰ ἀναδεί-

41. Κελπικὴ ὁμοσπονδία στὴν ἐπαρχία τῆς Λυσιτανίας.

δὲ οὐκέτι ληστήν, ἀλλὰ δυνάστην αὐτὸν ἀναδείξας ἐπολέμησε Ῥωμαίοις, καὶ πολλαῖς ἐκράτησε μάχαις, ὡς καὶ στρατηγὸν Ῥωμαίων Οὐετίλλιον αὐτῷ καταπολεμῆσαι στρατῷ καὶ αἰχμάλωτον λαβεῖν καὶ ξίφει ἀνελεῖν, καὶ πολλὰ ἕτερα εὖημε ρῆσαι κατὰ πό-
 5 λεμον, ἕως Φάβιος στρατηγὸς τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου κεχειροτόνητο. Ἐκεῖθεν δ' ἐλαττοῦσθαι ἤρξατο ἐπ' οὐκ ὀλίγον. Εἶτα ἀναλαβὼν καὶ κατευδοκιμήσας Φαβίου εἰς συνθήκας αὐτὸν ἐλθεῖν ἀναξίους Ῥωμαίων ἠνάγκασεν. Ἄλλ' ὃ γε Σκηπίων στρατηγεῖν καθ' Ὑριάτθου αἰρεθεὶς τὰς τε συνθήκας ἠκύρωσε, καὶ πολ-
 10 λάκις Ὑριάτθον ἐλαττώσας, εἶτα εἰς ἔσχατον ἠττης συνελάσας, ὥστε καὶ πρὸς σπονδὰς ὄραν, διὰ τῶν οἰκείων ἐδολοφόνησε. Καὶ τὸν διαδεξάμενον αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν Ταύταμον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καταπληξάμενος, καὶ σπονδὰς οἷας ἐδούλετο θέσθαι παρασκευασάμενος, ἔδωκε χώραν καὶ πόλιν εἰς κατοίκησιν.

15

Ἐκ τοῦ λδ'.

Ἵτι μετὰ τὴν Καρχηδονίων κατάλυσιν ἐπὶ ἕτεσι τῶν Σικελῶν εὐροσύντων ἐν πᾶσιν, ὁ δουλικὸς αὐτοῖς ἐπανεῖστη πόλεμος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἐπὶ πολὺ τοῖς θίοις ἀναδραμόντες καὶ μεγάλους περιποιησάμενοι πλούτους συνηγόραζον οἰκετῶν πλῆθος οἷς ἐκ
 20 τῶν σωματοτροφείων ἀγεληδὸν ἀπαχθεῖσιν εὐθύς χαρακτῆρας ἐπέβαλλον καὶ στιγμὰς τοῖς σώμασιν. Ἐχρῶντο δ' αὐτῶν τοῖς μὲν νέοις νομεῦσι, τοῖς δ' ἄλλοις ὡς πη ἐκάστω ἢ χρεία ἐπέβαλλε. Βαρέως δ' αὐτοῖς κατὰ τε τὰς ὑπηρεσίας ἐχρῶντο, καὶ ἐπεμελείας παντελῶς ὀλίγης ἠξίουσαν, ὅσα τε ἐντρέφεσθαι καὶ ὅσα ἐνδύσασθαι. Ἐξ
 25 ὧν οἱ πλείους ἀπὸ ληστείας τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, καὶ μεστὰ φόνων ἦν ἅπαντα, καθάπερ στρατευμάτων διεσπαρμένων τῶν ληστῶν. Οἱ δὲ στρατηγοὶ κωλύειν μὲν ἐπεχείρουν, κολάζειν δὲ οὐ τολμῶντες διὰ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ βάρος τῶν κυρίων οἱ ἐδέσποζον τῶν ληστῶν, ἠναγκάζοντο περιορᾶν ληστευομένην τὴν ἐπαρχίαν· οἱ πλεῖ-
 30 στοι γὰρ τῶν κτητόρων ἱππεῖς ὄντες τῶν Ῥωμαίων, καὶ κριταὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν κατηγορουμένοις στρατηγοῖς γινόμενοι, φοβε-

χθηκε ὄχι ληστής, ἀλλὰ ἡγέτης, πολέμησε τοὺς Ῥωμαίους καὶ νίκησε σὲ πολλές μάχες, ὥστε καὶ τὸν στρατηγὸ τῶν Ῥωμαίων Βιτέλλιο μαζὶ μὲ τὸ στρατό του τὸν κατανίκησε, τὸν συνέλαβε αἰχμάλωτο καὶ τὸν σκότωσε μὲ τὸ ξίφος· εἶχε καὶ ἄλλες ἐπιτυχίες στὸν πόλεμο, μέχρι πού ἐκλέχθηκε στρατηγὸς τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ ὁ Φάβιος. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἄρχισε ἡ ραγδαία πτώση του. Ἐπειτα ἀνέλαβε τὶς δυνάμεις του καὶ νικῶντας τὸν Φάβιο, τὸν ὑποχρέωσε νὰ συνάψει συνθήκη ἀνάξια γιὰ τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Σκηπίων ὅμως, πού ἐκλέχθηκε στρατηγὸς κατὰ τοῦ Ὑριάθου, καὶ τὶς συνθήκες ἀκύρωσε καὶ πολλές φορές ταπεινώσε τὸν Ὑριάθου· ἔπειτα, ἀφοῦ τὸν ἀνάγκασε σὲ ἔσχατη ἦττα, ὥστε νὰ προσβλέπει σὲ συνθήκες, τὸν δολοφόνησε μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἰδίου. Ἀλλὰ καὶ στὸ διάδοχό του στὴ στρατηγία Ταύταμο κατέφερε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του πλήγματα, καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχε τέτοιες πού ἤθελε συνθήκες, τοὺς παραχώρησε περιοχὴ καὶ πόλη γιὰ νὰ κατοικοῦν.

Ἀπὸ τὸν τριακοστὸ τέταρτο λόγο.

Μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ κράτους τῶν Καρχηδονίων ἐπὶ ἐξήντα χρόνια, ἐνῶ οἱ Σικελοὶ εὐημεροῦσαν, ξέσπασε ἐναντίον τῆς ὁ δουλικὸς πόλεμος ἀπὸ μὰ τέτοια αἰτία. Καθὼς ἀνέβηκε πολὺ τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τους καὶ ἀπέκτησαν πολὺ πλοῦτο, ἀγόραζαν πλῆθος δούλων, στοὺς ὁποίους σὰν νὰ τοὺς εἶχαν ἀπαγάγει ἀπὸ ἀνθρωποκοπάδια ἀγεληδὸν ἔβαλαν ἀμέσως σφραγίδα καὶ στιγματίσαν τὰ σώματά τους. Τοὺς νέους ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ βοσκούς, τοὺς ἄλλους ὅπου εἶχαν ἀνάγκη. Τοὺς φέρνονταν σκληρὰ στὴν ἐργασία τους καὶ τοὺς παρεῖχαν ἐλάχιστη φροντίδα, γιὰ τροφὴ μόνον καὶ ἔνδυση. Γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροὶ ζοῦσαν ἀπὸ ληστεῖες καὶ παντοῦ γίνονταν φόννοι, καθὼς οἱ ληστὲς ἦταν σκορπισμένοι σὰ νὰ ἦταν στρατός. Οἱ ἑπαρχοὶ βέβαια προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν, δὲν τολμοῦσαν ὅμως νὰ τοὺς τιμωρήσουν ἕξαιτίας τῆς δυνάμεις καὶ τοῦ κύρους τῶν κυρίων τῶν δούλων Ληστών· γι' αὐτὸ περιορίζονταν νὰ βλέπουν νὰ ληστεύεται ἡ ἑπαρχία. Γιατὶ οἱ περισσότεροι ἰδιοκτῆτες τοὺς ἦταν Ῥωμαῖοι ἱππεῖς, καὶ ἐπειδὴ γίνονταν κριτὲς τῶν διοικητῶν ἀπὸ τὶς ἑπαρχίες πού κατηγοροῦνταν, οἱ ἄρχοντες

ροὶ τοῖς ἄρχουσιν ὑπῆρχον. Πιεζόμενοι δὲ οἱ δοῦλοι ταῖς ταλαιπωρίαις, καὶ πληγαῖς τὰ πολλὰ παραλόγως ὑβριζόμενοι, οὐχ ὑπέμενον. Συνιόντες οὖν ἀλλήλοις κατὰ τὰς εὐκαιρίας συνελάλουν περὶ ἀποστάσεως, ἕως εἰς ἔργον τὴν βουλήν ἤγαγον.

5 Ἦν δέ τις οὐκίτης Σύρος Ἀντιγένους Ἐνναίου τὸ γένος, ἐκ τῆς Ἀπαμείας, ἄνθρωπος μάγος καὶ τερατοουργὸς τὸν τρόπον. Αὐτὸς προσεποιεῖτο θεῶν ἐπιτάγμασι καθ' ὕπνον προλέγειν τὰ μέλλοντα, καὶ πολλοὺς διὰ τὴν εἰς τοῦτο τὸ μέρος εὐφυΐαν ἐξηπάτα. Ἐντεῦθεν προϊὼν οὐ μόνον ἐξ ὀνείρων ἐμαντεύετο, ἀλλὰ καὶ ἐ-
10 γρηγορότως θεοὺς ὄραν ὑπεκρίνετο καὶ ἐξ αὐτῶν ἀκούειν τὰ μέλλοντα. Πολλῶν δ' ὑπ' αὐτοῦ σχεδιαζομένων, ἀπὸ τύχης ἔνια πρὸς ἀλήθειαν ἐξέβαινε· καὶ τῶν μὲν μὴ γινομένων ὑπ' οὐδενὸς ἐλεγχομένων, τῶν δὲ συντελουμένων ἐπισημασίας τυγχανόντων, προκοπήν ἐλάμβανεν ἢ περὶ αὐτὸν δόξα. Τελευταῖον διὰ τινος μηχανῆς
15 πῦρ μετὰ τινος ἐνθουσιασμοῦ καὶ φλόγα διὰ τοῦ στόματος ἤφιε, καὶ οὕτω τὰ μέλλοντα ἀπεφοίδαζεν. Εἰς γὰρ κάρυον ἢ τι τοιοῦτον τετραήμερον ἐξ ἑκατέρου μέρους ἐνετίθει πῦρ καὶ τὴν συνέχειν αὐτὸ δυναμένην ὕλην· εἶτα ἐντιθεὶς τῷ στόματι καὶ προσπνέων ποτὲ μὲν σπινθῆρας, ποτὲ δὲ φλόγα ἐξέκαεν. Οὗτος πρὸ τῆς ἀποστάσε-
20 ως ἔλεγε τὴν Συρίαν θεὸν ἐπιφαινομένην αὐτῷ λέγειν ὅτι βασιλεύσει· καὶ τοῦτο οὐ πρὸς ἄλλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν κύριον αὐτοῦ διετέλει λέγων. Εἰς δὲ γέλωτα τρεπομένου τοῦ πράγματος, ὁ μὲν Ἀντιγένης ψυχαγωγούμενος ἐπὶ τῇ τερατείᾳ παρήγε τὸν Εὐνουν εἰς τὰ σύνδειπνα (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ τερατίᾳ) καὶ
25 διηρώτα περὶ τῆς βασιλείας, καὶ πῶς ἐκάστω χρήσεται τῶν παρόντων τοῦ δὲ ἀτρέπτως πάντα διηγουμένου, καὶ ὡς μετρίως χρήσεται τοῖς κυρίοις, καὶ τὸ σύνολον ποικίλως τερατευομένου, γέλωτες ἐγίνοντο τοῖς παρακεκλημένοις, καὶ τινες αὐτῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀξιολόγους μερίδας αἴροντες ἐδώρουντο, ἐπιλέγοντες ὅπως,
30 ὅταν γένηται βασιλεύς, τῆς χάριτος μνημονεῦοι. Οὐ μὴν ἀλλ' ἡ τερατεία προῆλθεν εἰς ἀληθινὸν ἀποτελεσμα βασιλείας, καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τοῖς παρὰ τὰ δεῖπνα δεξιωσαμένοις ἐν γέλωτι οὐ χωρὶς σπουδῆς ἐποιήσατο τῆς χάριτος.

τούς φοβοῦνταν. Ἐπειδὴ οἱ δοῦλοι πιέζονταν ἀπὸ τίς ταλαιπωρίες καὶ δέχονταν χτυπήματα συνήθως ἀδικαιολόγητα, δὲν ἄντεχαν. Συγκεντρώνονταν λοιπὸν ὅταν εἶχαν εὐκαιρία καὶ συζητοῦσαν γιὰ ἀποστασία, ὥσπου πραγματοποίησαν τὴν ἀπόφασί τους.

Ἐπῆρχε κάποιος Σῦρος ἀπὸ τὴν Ἀπάμεια, δοῦλος κάποιου Ἀντιγένη, πὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἔννα, πὺ ἦταν μάγος καὶ θαυματοποιός. Ἐποκρινόταν ὅτι μὲ διαταγὲς τῶν θεῶν προφήτευε στὸν ὕπνο του τὰ μέλλοντα καὶ ἐξαπατοῦσε πολλοὺς μὲ τὴν ἰδιαίτερη αὐτὴ εὐφυΐα του. Ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὰ προχωροῦσε σὲ μαντεῖες ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ὄνειρα, ἀλλὰ καὶ ξυπνητὸς προσποιόταν ὅτι ἔβλεπε τοὺς θεοὺς καὶ ἄκουγε ἀπὸ αὐτοὺς τὰ μελλοντικά. Πολλὰ κατασκεύαζε καὶ μερικὰ ἀπὸ τύχη ἔβγαιναν ἀληθινὰ· γιὰ ὅσα βέβαια δὲν πραγματοποιοῦνταν κανένας δὲν τὸν κατηγοροῦσε, ἀπὸ ὅσα ὅμως ἔβγαιναν ἀληθινὰ ἢ δόξα του μεγάλωνε ὀλοένα. Τελευταῖα μὲ κάποιον τέχνασμα ἔβγαζε ἀπὸ τὸ στόμα του μὲ θεϊκὴ τάχα μανία φωτιά καὶ ἔτσι ἔλεγε τὰ μέλλοντα σὰ νὰ προέρχονταν ἀπὸ τὸν Φοῖβο. Σὲ ἓνα καρῦδι ἢ κάπιν ἀνάλογο τρυπημένο ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἔβαζε μέσα καὶ τὸ ὕλικὸ πὺ μποροῦσε νὰ τὸ συγκρατεῖ. Βάζοντάς το ἔπειτα στὸ στόμα καὶ φυσώντας ἔβγαζε πότε σπίθες καὶ πότε φλόγα. Αὐτὸς λοιπὸν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποστασία ἔλεγε ὅτι τοῦ παρουσιαζόταν ἡ θεὰ τῆς Συρίας² καὶ τοῦ ἔλεγε ὅτι θὰ βασιλεύσει. Κι αὐτὸ δὲν τὸ ἔλεγε συνεχῶς στοὺς ἄλλους μονάχα, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸν κύριό του. Τὸ πρᾶγμα πῆγαινε πρὸς τὸ κωμικὸ· ὁ Ἀντιγένης διασκεδάζοντας ἀπὸ τὴν τερατολογία ἔφερε μαζί του τὸν Εὐννοῦ (αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ τερατολόγου) στὰ συμπόσια καὶ τὸν ἐρωτοῦσε γιὰ τὴ βασιλεία καὶ πῶς θὰ χρησιμοποιήσῃ καθένα ἀπὸ τοὺς παρόντες. Ἐπαναλάμβανε τὰ πάντα ἀπαράλλακτα, καὶ ὅτι τοὺς κυρίους θὰ τοὺς μεταχειριζόταν μὲ ἠπιότητα, καὶ γενικὰ ἔλεγε διάφορες τερατολογίες. Ξεσποῦσαν γέλοια στοὺς παρακαθήμενους καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔπαιρναν μεγάλα κομμάτια ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ τοῦ ἔδιναν, λέγοντάς του, ὅταν γίνῃ βασιλιάς νὰ θυμᾶται τὸ δῶρο τους. Ἡ τερατολογία ὅμως ἔφτασε νὰ ἔχει ἀληθινὸ ἀποτέλεσμα τὴ βασιλεία καὶ σὲ ὅσους τὸν εἶχαν περιποιηθεῖ στὰ δεῖπνα γιὰ νὰ γελάσουν ἐκεῖνος ἔκανε στὰ σοβαρὰ ἀνταπόδοση τῆς χάρις.

Ἄρχῃ δὲ τῆς ὅλης ἀποστάσεως ἐγένετο τοιαύτη. Δαμόφιλος τις ἦν Ἐνναῖος, τὴν δ' οὐσίαν μεγαλόψυχος, ὑπερήφανος δὲ τὸν τρόπον. Οὗτος κακῶς εἰς ὑπερβολὴν ἐκέχρητο τοῖς δούλοις, καὶ ἡ γυνὴ δὲ Μεγαλλίς ἀντεφιλονεῖκει τῷ ἀνδρὶ πρὸς τὴν τιμωρίαν καὶ 5 τὴν ἄλλην ἀπανθρωπίαν τὴν περὶ τοὺς δούλους Ἐξ ὧν ἀποθηριωθέντες οἱ προπηλακιζόμενοι συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἀποστάσεως καὶ φόνου τῶν κυρίων. Καὶ πρὸς τὸν Εὐνὸν ἐλθόντες ἠρώτων εἰ συγχωρεῖται παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς τὸ βεβουλευμένον. Ὁ δὲ μετὰ τερατείας, ὡς εἰώθει, συνθέμενος ὅτι συγχωροῦσι, 10 παραχρῆμα πείθει ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρήσεως. Εὐθύς οὖν τετρακοσίους τῶν ὁμοδούλων συνήθροισαν, καὶ ὡς ἂν ὁ καιρὸς ἐδίδου καθοπλισθέντες, εἰς τὴν Ἐνναν τὴν πόλιν εἰσπίπτουσιν, ἀφηγουμένου αὐτῶν καὶ τοῦ πυρὸς τὰς φλόγας τερατευομένου τούτοις τοῦ Εὐνὸν. Ταῖς δ' οἰκίαις ἐπεισελθόντες πλεῖστον φόνον εἰρ- 15 γάζοντο, μὴδ' αὐτῶν τῶν ὑπομαξίων φειδόμενοι, ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῆς θηλῆς ἀποσπῶντες προσήρασσον τῇ γῆ· εἰς δὲ τὰς γυναῖκας οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν (καὶ τότε βλεπόντων τῶν ἀνδρῶν) ὅσα ἐνύβριζόν τε καὶ ἐνησέλγαινον, πολλοῦ αὐτοῖς πλήθους τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως δούλων προστεθέντος, οἳ καὶ κατὰ τῶν κυρίων πρότερον τὰ ἔσχα- 20 τα ἐνδεικνύμενοι οὕτω πρὸς τὸν τῶν ἄλλων φόνον ἐτρέποντο.

Οἳ δὲ περὶ τὸν Εὐνὸν πυθόμενοι τὸν Δαμόφιλον ὅτι κατὰ τὸν πλησίον τῆς πόλεως περὶέκηπον διατρίβει μετὰ τῆς γυναικός, εἰλκον ἐκεῖθεν διὰ τινων ἐξ αὐτῶν σταλέντων αὐτόν τε καὶ τὴν γυναῖκα δεδεμένους ἐξαγκωνίσαντες, πολλὰς κατὰ τὴν ὁδὸν ὕβρεις ὑπο- 25 σχόντας. Μόνης δὲ τῆς θυγατρὸς αὐτῶν οἱ δούλοι ὤφθησαν εἰς πάντα φεισάμενοι διὰ τὸ φιλάνθρωπον αὐτῆς ἦθος καὶ περὶ τοὺς δούλους συμπαθὲς καὶ βοηθητικὸν κατὰ δύναμιν. Ἐξ ὧν ἐδείκνυτο τῶν δούλων οὐχὶ ὠμότης εἶναι φύσεως τὰ γινόμενα εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τῶν προὑπηργμένων εἰς αὐτοὺς ἀδικημάτων ἀνταπό- 30 δοσις. Τὸν δὲ Δαμόφιλον καὶ τὴν Μεγαλλίδα εἰς τὴν πόλιν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐλκύσαντες, ὥσπερ ἔφημεν, εἰς τὸ θέατρον εἰσήγαγον, συνεληλυθότος ἐνταῦθα τοῦ πλήθους τῶν ἀποστατῶν. Καὶ τοῦ

Ἡ ἀποστασία ὅλη ξεκίνησε ὡς ἐξῆς. Ὑπῆρχε κάποιος Δαμόφιλος ἀπὸ τὴν Ἔννα, ἄνθρωπος μεγάλης εὐφυΐας καὶ στὸν τρόπο ἀλαζονικός. Αὐτὸς φερνόταν ὑπερβολικὰ σκληρὰ στοὺς δούλους του καὶ ἡ γυναίκα του Μεγαλλίδα συναγωνιζόταν τὸν ἄνδρα τῆς σπὴν τιμωρία καὶ κάθε ἄλλη ἀπανθρωπιὰ πρὸς τοὺς δούλους. Ἀπὸ αὐτὴ συμπεριφορὰ ἐγιναν θηρία οἱ δοῦλοι ποὺ ἐξευτελίζονταν καὶ συμφώνησαν μεταξύ τους νὰ ἀποστατήσουν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς κυρίους τους. Στὴ συνέχεια πῆγαν στὸν Εὐνού καὶ τὸν ρωτοῦσαν ἂν οἱ θεοὶ ἐπιτρέπουν αὐτὴ τὴν ἀπόφαση. Ὁ Εὐνός μὲ τερατολογίες ὅπως συνήθιζε συμφώνησε ὅτι ἐπιτρέπουν, καὶ τοὺς πείθει ν' ἀρχίσουν ἀμέσως τὸ ἐγχείρημα. Μάζεψαν ἀμέσως τετρακόσιους συνδούλους τους καὶ μόλις παρουσιάσθηκε ἡ εὐκαιρία ὀπλισμένοι εἰσβάλλουν στὴν πόλη Ἔννα, μὲ ἀρχηγό τους τὸν Εὐνού ποὺ ἔβγαζε τὶς φωτιές καὶ τὶς φλόγες τῆς ἀγυρτείας του. Μπαίνοντας μέσα στὰ σπίτια προκαλοῦσαν πολλοὺς σκοτωμούς, χωρὶς νὰ λυποῦνται οὔτε τὰ βρέφη, τὰ ὅποια ἀποσπώντας τα ἀπὸ τὸ στήθος τῆς μητέρας τους τὰ σφενδόνιζαν στὴ γῆ. Οἱ ἐξευτελισμοὶ καὶ οἱ ἀσέλγειες πρὸς τὶς γυναῖκες (καὶ μάλιστα μπροστὰ στὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν) οὔτε νὰ εἰπωθοῦν εἶναι δυνατόν. Ἐνώθηκε μαζί τους πολὺ πλῆθος δούλων ἀπὸ τὴν πόλη, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ πρῶτα ἔκαναν στοὺς κυρίους τους τὰ πιὸ φρικτὰ βασανιστήρια, στρέφονταν στὴ συνέχεια καὶ στὸ φόνο τῶν ἄλλων.

Οἱ σύντροφοι τοῦ Εὐνού μαθαίνοντας ὅτι ὁ Δημόφιλος ἦταν στοὺς κήπους του κοντὰ στὴν πόλη μαζί μὲ τὴ γυναίκα του ἔστειλε μερικούς καὶ ἔφεραν σέρνοντας τὸν ἴδιο καὶ τὴ γυναίκα του δεμένους ἐξάγκωνα, ἐκτοξεύοντάς τους στὸ δρόμο πολλές ὕβρεις. Οἱ δοῦλοι σεβάσθηκαν σὲ ὅλα μόνο τὴν κόρη τους γιὰ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ συμπάθειά της πρὸς τοὺς δούλους καὶ τὴ βοήθεια ποὺ τοὺς πρόσφερε ὅση μποροῦσε. Ἀπὸ ὅ,τι φαινόταν τὰ ὅσα ἔκαναν στοὺς ἄλλους δὲν ἦταν ἀποτελέσματα τῆς φυσικῆς ὠμότητάς τους, ἀλλὰ ἀνταπόδοση τῶν ἀδικημάτων ποὺ τοὺς εἶχαν κάνει προηγουμένως. Τὸν Δημόφιλο καὶ τὴ Μεγαλλίδα οἱ ἀπεσταλμένοι τοὺς ἔσυραν, ὅπως εἶπαμε, στὴν πόλη καὶ τοὺς ὀδήγησαν στὸ θέατρο, ὅπου συγκεντρώθηκε τὸ πλῆθος τῶν ἀποστατῶν. Ὁ Δημόφιλος προσπάθησε

Δαμοφίλου τεχνάσασθαι τι πρὸς τὴν σωτηρίαν ἐγχειρήσαντος, καὶ πολλοὺς τοῦ πλήθους τοῖς λόγοις ἐπαγομένον. Ἐρμείας καὶ Ζεῦξις πικρῶς πρὸς αὐτὸν διακείμενοι πλάνον τε ἀπεκάλουν καὶ οὐκ ἀναμείναντες τὴν ἀκριβῆ τοῦ δήμου κρίσιν ὁ μὲν διὰ τῶν
5 πλευρῶν τὸ ξίφος ὠθεῖ, ὁ δὲ πελέκει τὸν τράχηλον ἔκοψεν.

Ἐκεῖθεν αἰρεῖται βασιλεὺς ὁ Εὐνους, οὔτε δι' ἀνδρείαν, οὔτε διὰ στρατηγίαν, διὰ δὲ μόνην τερατείαν καὶ τὸ τῆς ἀποστάσεως ἄρξαι, ἅμα δὲ καὶ τῆς προσηγορίας οἰονεῖ τινα καλὸν οἰωνὸν ἐχούσης πρὸς τὴν τῶν ὑποταπτομένων εὐνοιαν. Τῶν ὄλων δὲ τοῖς
10 ἀποστάταις καταστάς κύριος καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, ἀνεῖλε μὲν τοὺς ἐξωγημένους τῶν Ἐνναίων ὅσοις οὐκ ἦν ἡ τέχνη ὄπλα ἐργάζεσθαι, ἐκείνους δὲ δεμένους τοῖς ἔργοις ὑπέβαλλεν. Ἐδωκε δὲ καὶ ταῖς θεραπαίνας τὴν Μεγαλλίδα χρήσασθαι ὡς ἂν βούλοιντο καὶ αὐταὶ κατεκρήμνισαν αἰκισαμένοι. Καὶ αὐτὸς δὲ
15 τοὺς ἰδίους ἀνεῖλε κυρίους Ἀντιγένη καὶ Πύθωνα Περιθέμενος δὲ διάδημα καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτὸν βασιλικῶς διακομήσας, τὴν τε συμβιοῦσαν αὐτῷ, Σύραν καὶ συμπολίτιν οὔσαν, βασιλίωσαν ἀποδείξας, συνέδρους τε τοὺς συνέσει δοκοῦντας διαφέρειν ποιησάμενος, ὧν ἦν Ἀχαιὸς καὶ τοῦνομα καὶ τὸ γένος,
20 ἀνὴρ καὶ βουλῆ καὶ χειρὶ διαφέρων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις πλείους τῶν ἑξακιοχιλίων τὸν δυνατὸν καθοπλίσας τρόπον, καὶ ἑτέρους συνεπαγόμενος ἀξίνας καὶ πελέκεσι χρωμένους ἢ σφενδόνας ἢ δρεπάνοις ἢ ξύλοις πετυρακτωμένοις ἢ καὶ μαγείρων ὀβελοῖς, ἐπήγει πᾶσαν λεηλατῶν τὴν χώραν, καὶ πλῆθος ἄπειρον οἰκε-
25 τῶν προσλαμβάνων, ἐθάρρησε καὶ στρατηγοῖς Ῥωμαίων πολεμῆσαι, καὶ συμπλακεί, τῷ πλήθει πολλάκις ἐκράτησεν, ἔχων ἤδη στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς μυρίους.

Ἐν τούτῳ δὲ Κλέων τις Κίλιξ ἄλλων δούλων ἀποστάσεως ἤρξε. Καὶ πάντων ταῖς ἐλπίσι μετεωρισθέντων, ὡς ἀντιπολεμήσει τὰ
30 στασιάζοντα πρὸς ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ ἀποστάται δια-

νά κάνει ἓνα τέχνασμα γιά τή σωτηρία του καί παρέσυρε μέ τὰ λόγια του πολλούς ἀπό τὸ πλῆθος, ἀλλά ὁ Ἑρμείας καί ὁ Ζεῦξις, φανατικοὶ ἐχθροὶ του, τὸν ἀποκαλοῦσαν ἀπατεώνα, καί χωρὶς νὰ περιμένουν τὴν τελικὴ ἀπόφαση τοῦ συνόλου τῶν δούλων, ὁ ἓνας σπρώχνει τὸ ξίφος στὰ πλευρά του, καί ὁ ἄλλος τὸν ἀποκεφαλίζει μέ τὸ τσεκούρι.

Στὴ συνέχεια ἐκλέγεται βασιλιάς ὁ Εὐνους, οὔτε ἐπειδὴ ἦταν ἀνδρεῖος οὔτε ἐπειδὴ ἦταν καλὸς στρατηγός, ἀλλὰ χάρις στὶς τερατωδίες του καί ἐπειδὴ ξεκίνησε τὴν ἀποστασία, καί ἀκόμα ἐπειδὴ ἡ προσαγόρευση προοιωνιζόταν τὴν πρόθυμη ὑποταγὴ τῶν ὑπηκόων. Κι ἀφοῦ οἱ ἀποστάτες τοῦ ἔδωσαν ὅλη τὴν ἐξουσία, ἔγινε συνέλευση τῶν δούλων καί σκότωσε ὅλους ὅσους εἶχαν συλλάβει ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑννας, πού δὲν ἤξεραν νὰ χρησιμοποιοῦν σὺνεργα· τοὺς ἄλλους τοὺς ἔμπειρους τοὺς ἔβαλε δεμένους νὰ ἐργάζονται. Στὶς ὑπηρέτριες παρέδωσε τὴ Μεγαλλίδα νὰ τὴν κάνουν ὅ,τι ἤθελαν, καί αὐτές, ἀφοῦ τὴν κακοποίησαν, τὴν ἐριξαν στὸν γκρεμό. Ὁ ἴδιος ὁ Εὐνους σκότωσε τοὺς δικούς του κυρίους Ἀντιγόνη καί Πύθωνα. Ἀφοῦ φόρεσε βασιλικὸ στέμμα καί ἀφοῦ ρύθμισε ὅλα τὰ ἄλλα γύρω ἀπὸ αὐτὸν μέ τρόπο βασιλικό, κι ἀφοῦ τὴ συμβία καί συμπολίτισσά του Σύρα τὴν ἀνάδειξε σὲ βασίλισσα, κι ἀφοῦ ἔκανε συνέδρους του ὅσους ξεχώριζαν γιά τὴ σύνεσή τους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἓνας ἦταν ὁ Ἀχαιὸς στὸ ὄνομα καί στὴν καταγωγὴ, ἀνθρωπος ἐξαιρετος στὸ νοῦ καί στὸ χέρι, καί μέσα σὲ τρεῖς μέρες ἀφοῦ περισσότερους ἀπὸ ἑξὶ χιλιάδες ἐξόπλισε ὅσο ἦταν δυνατὸ καί ἔχοντας μαζί του καί ἄλλους πού κρατοῦσαν ἀξίνες καί τσεκούρια ἢ σφενδόνες ἢ δρεπάνια ἢ καί ξύλα πυρωμένα στὴ φωτιά ἢ καί σοῦβλες τῶν μαγείρων, ὄρμησε λεηλατώντας ὅλη τὴ χώρα, καί προσθέτοντας στὶς δυνάμεις του πλῆθος ἄπειρο δούλων, τόλμησε νὰ πολεμήσει καί μέ τοὺς στρατηγούς τῶν Ρωμαίων. Κι ἀφοῦ ἦρθε σὲ σύγκρουση μαζί τους τοὺς νίκησε πολλές φορές μέ τὴν ἀριθμητικὴ του ὑπεροχή, ἐπειδὴ εἶχε πλέον πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες στρατιῶτες.

Στὸ μεταξὺ κάποιος Κλέων ἀπὸ τὴν Κιλικία εἶχε ξεκινήσει ἐπανάσταση ἄλλων δούλων, καί ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ἀναπτρωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ στασιαστὲς θὰ πολεμοῦσαν μεταξὺ τους καί μέ τὸν

φθείροντες ἐλευθερώσουσι τὴν Σικελίαν τῆς στάσεως, παρὰ δόξαν ἀλλήλοις συνέδησαν, τοῦ Κλέωνος ὑποταγέντος ψιλῶ τοῦ Εὐνου προστάγματι καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ οἶα δὴ βασιλεῖ χρείαν ἀποπληροῦντος, ἔχοντος οἰκειῖον πλῆθος στρατιωτῶν πεντακισχιλίων. Ἡμέραι δ' ἐγγὺς ἦσαν ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τριάκοντα. Καὶ μετὰ βραχὺ ἐκ Ῥώμης ἦκοντι στρατηγῶ Λευκίῳ Ὑψαίῳ, ἔχοντι στρατιώτας ἐκ Σικελίας ὀκτακισχιλίους, εἰς πόλεμον καταστά- ντες οἱ ἀποστάται ἐνίκησαν, πλῆθος ὄντες δισμύριοι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀθροίζεται τὸ σύστημα αὐτῶν εἰς μυριάδας εἴκοσι, καὶ πολ- 10 λοῖς τοῖς πρὸς Ῥωμαίους πολέμοις ἐνευδοκμήσαντες ἔλαττον αὐτοὶ ἔπαιον. Οὐ διαβοηθέντος κατὰ τε Ῥώμην δούλων ἀπόστασις ἑκατὸν πενήκοντα συνομοσάντων ἀνήπτετο, καὶ κατὰ τὴν Ἀττικὴν ὑπὲρ χιλίων, ἐν τε Δήλῳ καὶ κατ' ἄλλους πολλοὺς τόπους, οὓς τάχει τε τῆς βοηθείας καὶ τῇ σφοδρᾷ κολάσει τῆς τιμωρίας οἱ καθ' 15 ἕκαστον ἐπιμεληταὶ τῶν κοινῶν θᾶπτον ἠφάνισαν, σωφρονίσαντες καὶ τὸ ἄλλο, ὅσον ἦν ἐπὶ ἀποστάσει μετέωρον.

Κατὰ δὲ Σικελίαν ηὔξετο τὸ κακόν, καὶ πόλεις ἠλίσκοντο αὐτανδρῶν καὶ πολλὰ στρατόπεδα ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν κατεκόπησαν, ἕως Ῥουπίλιος ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς τὸ Ταυρομένιον ἀνε- 20 σῶσατο Ῥωμαίοις, καρτερῶς μὲν αὐτὸ πολιορκήσας, καὶ εἰς ἄφατον ἀνάγκην καὶ λιμὸν τοὺς ἀποστάτας συγκλείσας, ὥστε ἀρξαμένους ἐκ παίδων βορᾶς καὶ διελθόντας διὰ γυναικῶν μηδὲ τῆς αὐτῶν ἀλληλοφαγίας μηδ' ὄλως φείσασθαι ὅτε καὶ Κομανὸν τὸν ἀδελφὸν Κλέωνος φεύγοντα ἐκ τῆς πολιορκουμένης πόλεως εἴλε. 25 Καὶ τὸ τελευταῖον Σαραπίωνος Σύρου τὴν ἄκραν προδόντος, συμπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει δραπέτῶν ὁ στρατηγὸς ἐκυρίευσεν, οὓς καὶ αἰκισάμενος κατεκρήμνισεν. Ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἔνναν ἐλθὼν παραπλησίως ἐπολιόρκει, εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην συγκλείων τὰς τῶν ἀποστατῶν ἐλπίδας. Καὶ Κλέωνα τὸν στρατηγόν, ἐξελθόντα 30 τῆς πόλεως καὶ ἡρωικῶς ἀγωνισάμενον μετ' ὀλίγων ὑπὸ τῶν τραυμάτων δείξας νεκρόν, εἴλε καὶ ταύτην προδοσίᾳ τὴν πόλιν, ἐπεὶ οὐδ' ἦν ἀλώσιμος διὰ τὴν ὀχυρότητα θία χειρός.

ἀλληλοσκοτωμό τους θά ἀπαλλάξουν τῆ Σικελία ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, παραδόξως συμφώνησαν μεταξύ τους μὲ τὸ νὰ ὑποταχθεῖ ὁ Κλέων μὲ ἀπλή διαταγὴ τοῦ Εὐνού, ἀναλαμβάνοντας καθήκοντα στρατηγοῦ, ἀφοῦ ὁ Εὐνός ἦταν βασιλιάς, ἔχοντας δικούς του στρατιῶτες πέντε χιλιάδες. Εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴν ἀποστασία τριάντα μέρες. Κι ἔπειτα ἀπὸ λίγο, ἀφοῦ ἦρθαν σὲ σύγκρουση μὲ τὸ στρατηγὸ Λεύκιο Ὑψαῖο, πού ἦρθε ἀπὸ τὴ Ρώμη ἔχοντας μαζί του στρατιῶτες ὀκτώ χιλιάδες ἀπὸ τὴ Σικελία, οἱ ἀποστάτες νίκησαν, ὄντας εἴκοσι χιλιάδες τὸν ἀριθμὸ. Σὲ λίγο ἡ στρατιὰ τους ἔφτασε στὶς διακόσιες χιλιάδες καὶ ἀφοῦ πέτυχαν πολλές φορές στὶς μάχες μὲ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ἴδιοι νικήθηκαν λιγότερες φορές. Ὄταν αὐτὴ ἡ φήμη διαδόθηκε, πυροδοτήθηκε ἐπανάσταση τῶν δούλων στὴ Ρώμη μὲ ἑκατὸν πενήντα συνωμότες, τὸ ἴδιο καὶ στὴν Ἀττικὴ μὲ πάνω ἀπὸ χίλιους, καὶ στὴ Δῆλο καὶ σὲ ἄλλα μέρη. Αὐτοὶ μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἀντιμετώπισής τους καὶ μὲ τὴ βαριὰ τιμωρία οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ κοινὰ σὲ κάθε τόπο τοὺς ἐξόντωσαν γρήγορα, καὶ σωφρόνισαν καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ταλαντεύονταν ν' ἀποστατήσουν ἢ ὄχι.

Στὴ Σικελία ὅμως τὸ κακὸ πῆρε διαστάσεις κυριεύονταν πόλεις μὲ ὅλο τὸν πληθυσμὸ τους, πολλὰ στρατεύματα σφαγιάσθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες, μέχρι πού ὁ Ρουπίλιος, ὁ στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων, ἔσωσε γιὰ τοὺς Ρωμαίους τὸ Ταυρομένιο, ἀφοῦ τὸ πολιορκήσε μὲ σφοδρότητα καὶ ἔκλεισε τοὺς ἀποστάτες μέσα σὲ ἀνείπωτη ἀνάγκη καὶ λιμὸ, ὥστε ἄρχισαν νὰ τρῶνε τὰ παιδιά, προχώρησαν στὶς γυναῖκες, καὶ δὲν δίστασαν καθόλου οὔτε στὸ ἀλληλοφάγωμά τους. Τότε συνέλαβε καὶ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Κλέωνα τὸν Κόμανα, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὴν πολιορκούμενη πόλη. Καὶ τέλος, ὅταν ὁ Σαραπίων ὁ Σύρος πρόδωσε τὴν ἀκρόπολη, ὁ στρατηγὸς ἔγινε κύριος ὅλων τῶν δρασιῶν μέσα στὴν πόλη, τοὺς ὁποίους κακοποίησε καὶ κρήμνισε ἀπὸ τὰ τείχη. Ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε στὴν Ἔννα καὶ τὴν πολιορκήσε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, περιορίζοντας στὸ ἔσχατο τὶς ἐλπίδες τῶν ἀποστατῶν. Καὶ τὸν στρατηγὸ Κλέωνα, πού βγήκε ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀγωνίσθηκε ἡρωϊκὰ μὲ λίγους συμπολεμιστὲς του, ἀφοῦ τὸν ἔδειξε νεκρὸ ἀπὸ τὰ τραύματά του, κυρίευσε καὶ αὐτὴ τὴν πόλη μὲ προδοσία, γιὰτὶ ἕξαιτίας τῆς ὀχύρωσής της δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ κυριευθεῖ μὲ μάχη.

Ὁ δὲ Εὐνους ἀναλαβὼν τοὺς σωματοφύλακας ὄντας χιλίους, ἔφευγεν ἀνάνδρως εἰς τινὰς παρακρήμνους τόπους Ἄλλ' οἱ μὲν σὺν αὐτῷ ἄφυκτον τὸ περὶ αὐτοὺς δεινὸν ἐπιστάμενοι (ἤδη γὰρ καὶ ὁ στρατηγὸς Ῥουπίλιος ἐπ' αὐτοὺς ἤλαινε) ἀλλήλους τοῖς
 5 ξίφεσιν ἔσφαζον ἀπαυχενίσαντες, ὁ δὲ τερατίας Εὐνους καὶ βασιλεύς, καταφυγὼν διὰ δειλίαν ἐν τισὶ κοιλάσιν, ἐξειλκύσθη ἅμα τετάρων, μαγείρου καὶ ἀρτοποιοῦ καὶ τοῦ τρίβοντος αὐτὸν ἐν τῷ λουτρῷ καὶ τετάρτου τοῦ παρὰ τοὺς πότους εἰωθότος ψυχαγωγεῖν αὐτόν. Καὶ παραδοθεὶς εἰς φυλακὴν, καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ
 10 διαλυθέντος εἰς φθειρῶν πλῆθος, οἰκείως τῆς περὶ αὐτὸν ῥαδιοουργίας κατέστρεψε τὸν βίον ἐν τῇ Μοργαντίνῃ. Ἐντεῦθεν Ῥουπίλιος ἐπιτρέχων ὅλην τὴν Σικελίαν ἅμα λογάσιν ὀλίγοις, θᾶπτον ἤπερ τις ἤλπισε παντὸς αὐτὴν ἠλευθέρωσε λησθηρίου. Ὅτι ὁ τῶν ἀποστατῶν βασιλεὺς Εὐνους ἑαυτὸν μὲν Ἀντίοχον, Σύρου δὲ
 15 τῶν ἀποστατῶν τὸ πλῆθος ἐπωνόμασεν.

Ἐκ τοῦ λς.

Ὅτι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Ῥώμῃ, καθ' οὓς Μάριος μὲν τοὺς κατὰ Λιβύην βασιλεῖς Βόκχον καὶ Ἰουγούρθαν κατεπολέμησε μεγάλη παρατάξει, καὶ πολλὰς μὲν τῶν Λιβύων μυριάδας
 20 ἀνεΐλεν, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸν Ἰουγούρθαν συλληφθέντα ὑπὸ Βόκχου, ὥστε τυχεῖν συγγνώμης παρὰ Ῥωμαίων ὑπὲρ ὧν αὐτοῖς κατέστη πρὸς πόλεμον, λαβὼν ἐκεῖθεν αἰχμάλωτον εἶχε, μεγίστοις δὲ παισίμασι τοῖς κατὰ Γαλατίαν τῶν Κίμβρων πολεμούντων Ῥωμαῖοι περιπεσόντες ἠθύμουν, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκόν τι
 25 νες ἀπὸ Σικελίας ἀπόστασιν ἀγγέλλοντες οἰκετῶν εἰς πολλὰς ἀριθμουμένων μυριάδας. Οὗ προσαγγελθέντος ἐν πολλῇ περιστάσει τὸ Ῥωμαϊκὸν ἅπαν συνεχόμενον διετέλει, ὡς ἂν στρατιωτῶν ἐπιλέκτων σχεδὸν ἑξακισμυρίων ἐν τῷ πρὸς Κίμβρους κατὰ Γαλατίαν πολέμῳ διολωλότων, καὶ ἀπόρων ὄντων εἰς ἀποστολὴν στρα-
 30 τιωτῶν λογάδων.

Πρὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν Σικελίαν τῶν δούλων ἐπαναστάσεως

Ὁ Εὐνους τότε ἀφοῦ πῆρε μαζί του τὴ σωματοφυλακὴ του, ἔφυγε ἄνδρα σὲ κάποια ἀπόκρημνα μέρη. Ἀλλὰ ὅσοι ἦταν μαζί του βλέποντας ὅτι δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς διαφυγὴ ἀπὸ τὸ κακὸ (γιατί καὶ ὁ στρατηγὸς Ρουπίλιος προχωροῦσε πλέον ἐναντίον τους), ἀποκεφαλίζονταν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο μεταξύ τους. Τὸν τερατολόγο καὶ βασιλιὰ Εὐνου, πὺ εἶχε καταφύγει ἀπὸ τὴ δειλία του σὲ κάποιες σπηλιές τὸν ἔσυραν μαζί μὲ τέσσερις ἄλλους, τὸν μάγειρο, τὸν ἀρτοποιό, αὐτὸν πὺ τὸν ἔτριβε σὲ λουτρό, καὶ ἓνα τέταρτο πὺ συνήθιζε νὰ τὸν διασκεδάσει σὰ συμπόσιά του, καὶ ἀφοῦ τὸν ἔριξαν στὴ φυλακὴ καὶ τὸ σῶμα του διαλύθηκε ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες ψεῖρες, βρῆκε τέλος ἀνάλογο μὲ τὴν ἀνοησία του στὴ Μαργαντίνα. Στὴ συνέχεια ὁ Ρουπίλιος διατρέχοντας ὅλη τὴ Σικελία μὲ λίγους ἐκλεκτοὺς πολεμιστὲς, γρηγορότερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ περίμενε κανεὶς τὴν ἔλευθέρωσε ἀπὸ ὅλους τοὺς ληστὲς. Ὁ βασιλιάς, λέγει, τῶν ἀποστατῶν Εὐνους εἶχε ὀνομάσει τὸν ἑαυτοῦ Ἀντίοχο καὶ τοὺς ἀποστάτες Σύρους.

Ἀπὸ τὸν τριακοστὸ ἕκτο λόγος.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, λέγει, στὴ Ρώμη, ὅταν ὁ Μάριος συνέτριψε σὲ μεγάλη μάχη τοὺς βασιλιάδες τῆς Λιβύης Βόκχο καὶ Ἰουγούρθα καὶ σκότωσε πολλὰ δεκάδες χιλιάδες Λεβύων, καὶ ὕστερα καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἰουγούρθα, πὺ τὸν συνέλαβε ὁ Βόκχος, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴ συγνώμη τῶν Ρωμαίων γιὰ τὸν πόλεμο πὺ εἶχε ἐπιχειρήσει ἐναντίον τους, τὸν πῆρε ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸν κρατοῦσε αἰχμάλωτο· τὸν ἴδιο καιρὸ στὴ Ρώμη ἦταν πολὺ στενοχωρημένοι οἱ Ρωμαῖοι ἐπειδὴ εἶχαν πάθει μεγάλες ἤττες πολεμώντας στὴ Γαλατία ἐναντίον τῶν Κίμβρων. Τὸν καιρὸ λοιπὸν αὐτὸν ἦρθαν κάποιοι ἀπὸ τὴ Σικελία καὶ τοὺς πληροφόρησαν ὅτι ἐπαναστάτησαν οἱ δούλοι, πὺ μετριοῦνταν σὲ πολλὰ δεκάδες χιλιάδες. Ὅταν τοὺς ἦρθε καὶ αὐτὴ ἡ πληροφορία οἱ Ρωμαῖοι βρέθηκαν σὲ μεγάλη δυσκολία, ἐπειδὴ κατὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Κίμβρων στὴ Γαλατία εἶχαν χαθεῖ ἑξήντα σχεδὸν χιλιάδες ἐπίλεκτοι στρατιῶτες καὶ βρισκόνταν σὲ ἀδυναμία νὰ στείλουν ἄλλους.

Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τῶν δούλων στὴ Σικελία εἶχαν

ἐγένοντο κατὰ τὴν Ἰταλίαν πλείους ἀποστάσεις ὀλιγοχρόνιοι καὶ
 μικραί, καθάπερ τοῦ δαμονίου προσημαίνοντος τὸ μέγεθος τῆς
 ἐσομένης κατὰ τὴν Σικελίαν ἐπαναστάσεως, πρώτη μὲν ἡ περὶ
 Νουκερίαν, τριάκοντα οἰκετῶν συνωμοσίαν ποιησαμένων καὶ τα-
 5 χὺ κολασθέντων, δευτέρα ἡ περὶ τὴν Κατύην, διακοσίων οἰκετῶν
 ἐπαναστάντων καὶ ταχὺ καταλυθέντων. Τρίτη δὲ παράδοξος γέ-
 γονέ τις. Ἦν Τίτος Μενουίτιος, ἵππεὺς μὲν Ῥωμαίων, μεγαλο-
 πλούτου δὲ πατρὸς παῖς. Οὗτος ἠράσθη θεραπαινίδος ἀλλοτρίας,
 κάλλει διαφερούσης. Συμπλακείς δ' αὐτῇ καὶ εἰς ἔρωτα παράδο-
 10 ξον αὐτῆς ἐμπεσὼν, ἐξηγόρασεν αὐτήν, οὕτω τοῦ τε μανιώδους
 ἔρωτος διαζομένου καὶ τοῦ κυρίου τῆς κόρης τὴν προᾶσιν μόλις
 κατανεύσαντος, ταλάντων Ἀττικῶν ἑπτὰ, καὶ χρόνον ὤρισε καθ'
 ὃν ἀποτίσει τὸ χρέος ἐπιστεύετο δὲ διὰ τὴν πατρῴαν περιουσίαν.
 Ἐνοστάντος δὲ τοῦ ὀρισθέντος, καὶ μὴ ἔχων ἀποδοῦναι, πάλιν
 15 ἔταξε ἅ ἡμερῶν προθεσίαν. Ὡς δὲ καὶ ταύτης ἐπιστάσης οἱ μὲν
 ἀπήτουν, ὁ δὲ οὐδὲν πλέον εἶχεν ἀνύειν, ὁ δ' ἔρως ἤκμαζεν, ἐπε-
 χείρησε πράξει παραλογωτάτῃ. Ἐπιβουλεύει μὲν γὰρ τοὺς ἀπαι-
 τοῦντας, ἑαυτῷ δὲ μοναρχικὴν ἐξουσίαν περιέθηκε. Συναγορά-
 σας γὰρ πεντακοσίας πανοπλίας, καὶ χρόνον τῆς τιμῆς συντάξας
 20 καὶ πιστευθεῖς, λάθρα πρὸς ἀγρόν τινα παρακομίσας τοὺς ἰδίους
 ἀνέσεισε πρὸς ἀπόστασιν οἰκέτας, τετρακοσίους ὄντας. Εἶτα ἀνα-
 λαβὼν διάδημα καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν καὶ ῥαβδούχους
 καὶ τὰ ἄλλα σύσσημα τῆς ἀρχῆς, καὶ βασιλέα αὐτὸν συνεργία
 τῶν δούλων ἀναδείξας, τοὺς μὲν ἀπαιτοῦντας τὴν τιμὴν τῆς κό-
 25 ρης ῥαβδίσας ἐπελέκισεν, ἐξοπλίσας δὲ τοὺς οἰκέτας ἐπήει τὰς
 σύνεγγυς ἐπαύλεις, καὶ τοὺς μὲν προθύμως συναφισταμένους
 καθώπλιζε, τοὺς δ' ἀντιπράττοντας ἀνήρει. Ταχὺ δὲ συναγαγὼν
 στρατιώτας πλείους τῶν ἑπτακοσίων, καὶ τούτους εἰς ἑκατονταρ-
 χίας καταλέξας, ἐνεβάλλετο χάρακα καὶ τοὺς ἀφισταμένους ὑπε-
 30 δέχετο.

Τῆς δ' ἀποστάσεως εἰς Ῥώμην ἀπαγγελθείσης, ἡ σύγκλητος
 ἐμφρόνως περὶ αὐτῆς ἐβουλεύσατο καὶ κατώρθωσε. Τῶν γὰρ κα-

γίνει ἄλλες ἀποστασίες σύντομης διάρκειας καὶ μικρές, σύμφωνα μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπανάστασης πού προδήλωνε ὁ θεὸς ὅτι θὰ σημειονόταν στὴ Σικελία. Πρώτη ἔγινε ἡ ἀποστασία στὴ Νουκερία. Τριάντα δοῦλοι ἔκαναν συνωμοσία καὶ τιμωρήθηκαν ἀμέσως. Δεύτερη ἡ ἀποστασία στὴν Καπύη, πού ἐπαναστάτησαν διακόσιοι δοῦλοι καὶ ἡ ἐπανάστασή τους καταλύθηκε γρήγορα. Τρίτη ἔγινε μιὰ ἀποστασία παράδοξη. Ὁ Τίτος Μενουίτιος, ἓνας Ρωμαῖος ἀπὸ τοὺς ἵππεις, υἱὸς πολὺ πλούσιου πατέρα, ἐρωτεύθηκε μιὰ ξένη ὑπηρέτρια ὑπερβολικὰ ὠραία. Συνδέθηκε μαζί της καὶ μπλεγμένος στὸν παράδοξο ἔρωτά του γι' αὐτήν, τὴν ἐξαγόρασε ἐξαναγκασμένος ἀπὸ τὸν παράφορα ἔρωτά του καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἀπρόθυμη συγκατάθεση τοῦ κυρίου τῆς κόρης γιὰ τὴν πώλησή της γιὰ ἑπτὰ Ἀττικὰ τάλαντα· ὄρισε καὶ τὸ χρόνο τῆς πληρωμῆς τοῦ χρέους· ἦταν ἀξιόπιστος χάρις στὴν πατρικὴ περιουσία. Ἦρθε ὁ ὀρισμένος καιρὸς καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ πληρώσει, τοῦ ἔταξε προθεσμία ἄλλων τριάντα ἡμερῶν. Ὄταν ἔληξε καὶ αὐτὴ ἡ προθεσμία καὶ ἐκεῖνοι ζητοῦσαν καὶ αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτε, ἐνῶ ὁ ἔρωτας ἦταν στὴν ἀκμὴ του, ἐπαχείρησε μιὰ παράλογη πράξη. Ξεγέλασε ἐκείνους πού ζητοῦσαν τὴν ὀφειλὴ καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαβε μοναρχικὴ ἐξουσία. Ἀγόρασε δηλαδὴ πεντακόσιες πανοπλίες καὶ ἀφοῦ συμφώνησε τὸ χρόνο πληρωμῆς τοῦ τιμήματος καὶ ἔγινε πιστευτός, τὸν μετέφερε σ' ἓνα ἀγρὸ καὶ παρακινοῦσε τοὺς δούλους του, πού ἦταν τετρακόσιοι, σὲ ἀποστασία. Ἐπειτα πῆρε διάδημα καὶ πορφύρα καὶ ραβδούχους καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀνακήρυξε τὸν ἑαυτὸ του βασιλιὰ μὲ τὴ βοήθεια τῶν δούλων ἐκείνους πού ζητοῦσαν τὸ τίμημα τῆς κόρης τοὺς ἔδειρε καὶ τοὺς σκότωσε μὲ τσεκούρι καὶ ἐξοπλίζοντας τοὺς δούλους χτύπησε καὶ τὶς γειτονικὲς ἐπαύλεις, καὶ ὅποιους ἔπαιρναν μέρος πρόθυμα στὴν ἀποστασία τοὺς ἐξόπλιζε, ὅποιοι ὁμως ἀντιδρουῦσαν τοὺς σκότωνε. Ἀφοῦ μάζεψε γρήγορα περισσότερους ἀπὸ πεντακόσιους μαχητὲς καὶ τοὺς κατέταξε σὲ ἑκατονταρχίες καὶ περιχαρᾶκώθηκε μὲ ἀνάχωμα, δεχόταν ὅσους ἀποστατοῦσαν.

Ὄταν ἡ ἀποστασία καταγγέλθηκε στὴ Ρώμη, ἡ σύγκλητος ἔλαβε συνετὴ ἀπόφαση γι' αὐτήν καὶ τὴν ἀντιμετώπισε μὲ ἐπιτυχία.

τὰ πόλιν στρατηγῶν ἀπέδειξεν ἓνα πρὸς τὴν τῶν δραπετῶν σύλληψιν, Λεύκιον Λούκουλλον. Οὗτος δὲ αὐθήμερον ἐκ τῆς Ῥώμης ἐπιλέξας στρατιώτας ἑξακοσίους, εἰς τὴν Καπύην ἦλθε συναθροίσας πεζοὺς μὲν τετρακισχιλίους, ἵππεις δὲ τετρακοσίους. Ὁ δὲ 5 Οὐέτιος τὴν ὁρμὴν τοῦ Λουκούλλου πυθόμενος, κατελάβετο λόφον καρτερόν, ἔχων τοὺς πάντας πλεόν τῶν γ' καὶ φ'. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον συμβολῆς γενομένης ἐπλεονέκτησαν οἱ δραπέται, ἐκ τόπων ὑπερδεξίων μαχόμενοι· μετὰ δὲ ταῦτα τὸν μὲν στρατηγὸν τοῦ Οὐετίου Ἀπολλώνιον διαφθείρας ὁ Λούκουλλος, καὶ τῆ 10 μοσίᾳ πίστει τὴν ἄφεισιν τῆς τιμωρίας θεβαιώσας, ἔπεισεν αὐτὸν προδότην γενέσθαι τῶν συναποστατῶν. Διὸ καὶ τούτου συνεργούντος τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τὰς χεῖρας προσφέροντος τῷ Οὐετίῳ, φοβηθεὶς τὴν ἐκ τῆς ἀλώσεως τιμωρίαν ἑαυτὸν ἀπέσφαξεν, ἀντίκα συναπολωλότων καὶ τῶν τῆς ἀποστάσεως κεκοινωνηκότων, 15 πλὴν τοῦ προδότος Ἀπολλωνίου. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸ τῆς κατὰ Σικελίαν ὥσπερ προσημαζόμενα ταύτῃ μεγίστης ἀποστάσεως ἦτις ἀρχὴν ἔλαβε τοιαύτην.

Κατὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Κίμβρους τοῦ Μαρίου στρατείαν ἔδωκεν ἡ σύγκλητος ἐξουσίαν τῷ Μαρίῳ ἐκ τῶν πέραν θαλαττῆς ἐθνῶν με- 20 ταπέμπεσθαι συμμαχίαν. Ὁ μὲν Μάριος ἐξέπεμψε πρὸς Νικομήδην τὸν τῆς Βιθυνίας βασιλέα περὶ βοηθείας, ὁ δὲ ἀπόκρισιν ἔδωκε τοὺς πλείους τῶν Βιθυνῶν ὑπὸ τῶν δημοσιωνῶν διαρπαγέντας δουλεύειν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Τῆς δὲ συγκλήτου ψηφισαμένης ὅπως μηδεὶς σύμμαχος ἐλεύθερος ἐν ἐπαρχίᾳ δουλεύῃ καὶ τῆς 25 τούτων ἐλευθερώσεως οἱ στρατηγοὶ πρόνοιαν ποιῶνται, τότε κατὰ τὴν Σικελίαν ὢν στρατηγὸς Λικίνιος Νερούας ἀκολουθῶν τῷ δόγματι συχνοὺς τῶν δούλων ἠλευθέρωσε, κρίσεις προθεῖς, ὡς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πλείους τῶν ὀκτακοσίων τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἦσαν πάντες οἱ κατὰ τὴν νῆσον δουλεύοντες μετέωροι πρὸς 30 τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ δ' ἐν ἀξιώμασι συνδραμόντες παρεκάλουν τὸν στρατηγὸν ἀποστῆναι ταύτης τῆς ἐπιβολῆς. Ὁ δ' εἴτε χρήμασι πεισθεὶς εἴτε χάριτι δουλεύσας, τῆς μὲν τῶν κριτηρίων τούτων

Ἄπο τοὺς στρατηγοὺς ποὺ ἦταν στὴν πόλη ὄρισε γιὰ τὴ σύλληψη τῶν δραπετῶν ἓνα, τὸ Λεύκιο Λούκουλλο. Αὐτὸς τὴν ἴδια μέρα ἀπὸ τὴ Ρώμη ἀφοῦ διάλεξε ἑξακόσιους στρατιῶτες ἔσπευσε στὴν Καπύη, συναθροίζοντας τέσσερες χιλιάδες πεζοὺς καὶ τετρακόσιους ἱππεῖς. Ὁ Οὐέτιος ὅμως ὅταν πληροφορήθηκε τὴν ὀρμητικὴ κίνηση τοῦ Λούκουλλο κατέλαβε ἓνα λόφο ὄχυρὸ μὲ δύναμη μεγαλύτερη ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες πεντακόσιους ἄνδρες. Στὴν πρώτη σύγκρουσὴ του ὑπερίσχυσαν οἱ δραπέτες, ἐπειδὴ μάχονταν ἀπὸ τόπους ὑψηλοὺς. Ἐπειτα ὅμως ὁ Λούκουλλος διέφθειρε μὲ παροχές τὸν στρατηγὸ τοῦ Οὐέτιου Ἀπολλώνιο, καὶ βεβαιώνοντάς τον μὲ ἐγγύηση τῆς πολιτείας ὅτι θὰ τοῦ χαρισθεῖ ἡ ποινὴ, τὸν ἔπεισε νὰ προδώσει τοὺς συναποστάτες του. Γι' αὐτὸ συνεργώντας καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς Ρωμαίους, στράφηκε ἐναντίον τοῦ Οὐέτιου. Αὐτὸς φοβήθηκε μήπως συλληφθεῖ καὶ τιμωρηθεῖ καὶ αὐτοκτόνησε καὶ μαζί του χάθηκαν καὶ ὅσοι εἶχαν συναποστατήσει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιο ποὺ τοὺς πρόδωσε. Αὐτὰ ἐγιναν πρὶν ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀποστασία τῆς Σικελίας, σὰν προοίμιά της, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ αὐτά.

Στὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Κίμβρων τοῦ Μάριου ἡ σύγκλητος ἔδωσε ἐξουσία στὸν Μάριο νὰ καλέσει συμμάχους ἀπὸ τὸ ἔθνος πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὁ Μάριος λοιπὸν ἔστειλε στὸν βασιλιὰ τῆς Βιθυνίας Νικομήδη ζητώντας βοήθεια. Αὐτὸς ἀποκρίθηκε ὅτι οἱ περισσότεροι Βιθυνοὶ καταληστευμένοι ἀπὸ τοὺς φοροεισπράκτορες ἐργάζονταν ὡς δοῦλοι στὶς ἐπαρχίες. Κι ἐπειδὴ ἡ σύγκλητος εἶχε θγάλει ψήφισμα κανένας ἐλεύθερος σύμμαχος νὰ μὴν εἶναι δοῦλος στὴν ἐπαρχία καὶ οἱ στρατηγοὶ νὰ προνοοῦν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους, ὁ Λικίνιος Νέρβας, ποὺ ἦταν τότε στρατηγὸς στὴ Σικελία, σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου ἀπελευθέρωσε πολλοὺς δούλους μὲ δικαστικὲς ἀποφάσεις, ὥστε σὲ λίγες ἡμέρες ἀπελευθερώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ ὀκτακόσιοι. Ὅλοι τότε ὅσοι ἐργάζονταν ὡς δοῦλοι στὸ νησι ἔτρεφαν ἐλπίδες ὅτι θ' ἀπελευθερωθοῦν. Οἱ διάφοροι ὅμως ἀξιωματοῦχοι ἔτρεξαν στὸν στρατηγὸ καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ σταματήσει αὐτὴ τὴν ὑποχρεωτικὴ ἀπελευθέρωση. Ὁ Νέρβας εἶτε γιὰτὶ εἶχε ἔξαγορασθεῖ μὲ χρήματα εἶτε γιὰτὶ ἤθελε νὰ κάνει ἐκδουλεύσεις, ἔπαυσε νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς

σπουδῆς ἀπέστη, καὶ τοὺς προσιόντας ἐπὶ τῷ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας ἐπιπλήττων εἰς τοὺς ἰδίους κυρίους προσέταπτεν ἐπαναστρέφειν. Οἱ δὲ δοῦλοι συστραφέντες, καὶ τῶν Συρακουσῶν ἀπαλλαγέντες, καὶ καταφυγόντες εἰς τὸ τῶν Παλίκων τέμενος, διελάλουν
5 πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἀποστάσεως

Ἐκεῖθεν ἐν πολλοῖς τόποις τῆς τῶν οἰκετῶν τόλμης ἐκδήλου γινομένης, πρῶτοι τῆς ἐλευθερίας ἀντεποιήσαντο κατὰ τὴν Ἀλικυαίων χώραν ἀδελφῶν δυεῖν μεγαλοπλούτων οἰκέται τριάκοντα, ὧν ἠγεῖτο Ὀάριος ὄνομα· οἱ πρῶτον μὲν νυκτὸς κοιμωμέ-
10 νους τοὺς ἰδίους δεσπότης ἀπέσφαξαν, εἶτα ἐπὶ τὰς γειτνιώσας ἐπαύλεις παρελθόντες παρεκάλουν ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν τοὺς δούλους καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ συνέδραμον πλείους τῶν ρκ'. Καὶ καταλαβόμενοι χωρίον φύσει ὄχυρόν, τοῦτο μᾶλλον ἐπωχύρωσαν, προσδεξάμενοι καὶ ἑτέρους δούλους ὠπλισμένους π'. Ὁ δὲ στρα-
15 τηγὸς τῆς ἐπαρχίας Λικίνιος Νερούας κατὰ τάχος αὐτοῖς ἐπελθὼν καὶ πολιορκῶν ἄπρακτον ἔσχε τὴν σπουδὴν. Ἐπεὶ δὲ βία ἀνάλωτον τὸ φρούριον εἶρα, ἐπὶ τὴν προδοσίαν ὄρα, καὶ σωτηρίας ὑποσχέσει Γάϊον Τιτίνιον ἐπικαλούμενον Γαδαῖον ἀναπέ-
20 τιμωρίαν δ' ἐκφυγῶν καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν χώραν ἐλευθέρων κατὰ ληστείαν ἀναιρῶν, οὐδένα δὲ τῶν οἰκετῶν παραλυπῶν) εἶχεν ὑπηρέτην τοῦ σκοποῦ. Οὗτος ἔχων αὐτῷ πιστοὺς οἰκέτας ἱκανοὺς πρόσεισι τῷ φρουρίῳ τῶν ἀποστατῶν ὡς δὴ συμμεθέξων τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πολέμου· εὐμενῶς δὲ καὶ φιλοφρόνως προσ-
25 δεχθεὶς ἠρέθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ στρατηγός, καὶ προὔδωκε τὸ φρούριον. Τῶν δ' ἀποστατῶν οἱ μὲν μαχόμενοι κατεκόπησαν, οἱ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως δεδιότες τιμωρίαν ἑαυτοὺς κατεκρήμνισαν. Ἡ μὲν οὖν πρώτη τῶν δραπετῶν στάσις κατελύθη τὸν εἰρημένον τρόπον.

30 Τῶν δὲ στρατιωτῶν πρὸς τὰ οἰκειὰ ἦθη ἀπολυθέντων, ἦκόντινες ἀπαγγέλλοντες ὅτι Πόπλιον Κλόνιον, γενόμενον ἱππία Ῥωμαίων, ἐπαναστάντες οἱ δοῦλοι κατέσφαξαν ὀγδοήκοντα ὄντες,

ἀπόφασης καὶ ὅσοι προσέρχονταν γιὰ νὰ ἐπατύχουν τὴν ἐλευθερία τοὺς τοὺς ἐπέπληττε καὶ τοὺς διέταξε νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς κυρίους τοὺς. Οἱ δοῦλοι τότε συσπειρώθηκαν καὶ ἐγκαταλείποντας τὶς Συρακοῦσες κατέφυγαν στὸ τέμενος τῶν Παλίκων καὶ ἐκεῖ συζητοῦσαν μεταξύ τους γιὰ ἀποστασία.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ σὲ πολλὰ μέρη ἔγινε γνωστὴ ἡ τόλμη τῶν δούλων, πρῶτοι διεκδίκησαν τὴν ἐλευθερία τοὺς στὴ χώρα τῶν Ἀλικυαίων οἱ τριάντα δοῦλοι δυὸ μεγαλόπλουτων ἀδελφῶν, ποὺ ἀρχηγὸς τοὺς ἦταν κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Ὀάριος. Αὐτοὶ πρῶτα ἔσφαζαν τοὺς κυρίους τοὺς τὴ νύχτα ἐνῶ κοιμοῦνταν καὶ ἔπειτα πηγαίνοντας στὶς γειτονικὲς ἐπαύλεις καλοῦσαν τοὺς δούλους στὴν ἐλευθερία· τὴν ἴδια νύχτα ἔτρεξαν κοντὰ τοὺς περισσότεροι ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ ἀφοῦ κατέλαβε ἕναν τόπο φυσικὸ ὄχυρό, τὸ ὄχυρωσαν ἀκόμα περισσότερο, ἀφοῦ δέχθηκαν καὶ ἄλλους ὀγδόντα ὀπλισμένους δούλους Ὁ στρατηγὸς τῆς ἐπαρχίας Λικίνιος Νέρβας τοὺς χτύπησε ἀμέσως καὶ τοὺς πολιόρκησε, ἀλλὰ ἡ προσπάθειά του δὲν εἶχε ἀποτέλεσμα. Ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι ἡ θέση αὐτὴ δὲν μπορούσε νὰ καταληφθεῖ μὲ μάχη, στρέφεται στὴν προδοσία, καὶ ἀφοῦ ἄλλαξε μὲ ὑποσχέσεις σωτηρίας τὴ γνώμη τοῦ Γάϊου Τιτίμιου, ποὺ εἶχε τὴν ἐπωνυμία Γαδαῖος, βρῆκε ἕνα ὑπηρετὴ τοῦ σκοποῦ του (ὁ Τιτίμιος ἦταν αὐτὸς ποὺ πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια εἶχε καταδικασθεῖ σὲ θάνατο, εἶχε ὅμως ἀποφύγει τὴν τιμωρία καὶ ἔτσι πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους τῆς χώρας λήστευε καὶ σκότωνε, ἀλλὰ δὲν ἐνοχλοῦσε κανένα ἀπὸ τοὺς δούλους). Αὐτὸς ἔχοντας μαζί του ἵκανὸ ἀριθμὸ δούλων πιστῶν, ἔρχεται στὸ φρούριο τῶν ἀποστατῶν, γιὰ νὰ πάρει βέβαια μέρος στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Αὐτὸς ὅμως ἐνῶ ἔγινε δεκτὸς μὲ ἀγάπη καὶ φιλοφρονήσεις καὶ γιὰ τὴν ἀνδρεία του τὸν ἐξέλεξαν στρατηγὸ, πρόδωσε τὸ φρούριο. Ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες ἄλλοι σκοτώθηκαν πολεμώντας καὶ ἄλλοι ἐπειδὴ φοβοῦνταν τὴν τιμωρία ἂν συλλαμβάνονταν κατακρημνίσθηκαν ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ἡ πρώτη λοιπὸν στάση τῶν δραπετῶν καταλύθηκε μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἴπαμε.

Ὅταν ὅμως οἱ στρατιῶτες ἀπολύθηκαν νὰ πᾶνε στὶς ἔδρες τοὺς, ἦρθαν μερικοὶ φέρνοντας τὴν εἶδηση ὅτι ὁ Πόπλιος Κλόνιος, ποὺ εἶχε γίνει Ρωμαῖος ἱππέας, τὸν ἔσφαξαν οἱ δοῦλοι ποὺ ἐπανέστησαν

καὶ ὅτι πλῆθος ἀγείρουσι. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς ἐτέρων βουλαῖς παρακρουσθεῖς, ἤδη καὶ τῶν πλείστων στρατιωτῶν ἀπολελυμένων, καιρὸν παρεῖχε διὰ τῆς ἀναβολῆς τοῖς ἀποστάταις ὑέλτιον αὐτοὺς ἀσφαλίσασθαι. Προῆγε δὲ μετὰ τῶν ἐνόντων στρατιωτῶν, 5 καὶ διαβάς τὸν Ἄλβαν ποταμὸν παρήλθε τοὺς ἀποστάτας διατρίβοντας ἐν ὄρει καλουμένῳ Καπριανῷ, καὶ κατήντησεν εἰς πόλιν Ἡράκλειαν. Ἐκ γοῦν τοῦ μὴ προσβαλεῖν αὐτοῖς τὸν στρατηγὸν ἀτολμίαν αὐτοῦ διαφημίσαντες συχνοὺς ἀνέσειον τῶν οἰκετῶν. Καὶ πολλῶν συρρεόντων καὶ τὸν δυνατὸν τρόπον εἰς μάχην 10 παρασκευαζομένων, ἐν ἑπτὰ ταῖς πρώταις ἡμέραις καθωπλίσθησαν πλείους τῶν ὀκτακοσίων, ἐφεξῆς δ' ἐγένοντο τῶν δισχιλίων οὐκ ἐλάττους. Πυθόμενος δ' ἐν Ἡρακλείᾳ τὴν αὔξησιν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς ἡγεμόνα προεχειρίσατο Μάρκον Τιτίνιον, δούς αὐτῷ στρατιώτας τοὺς ἐκ τῆς Ἑννης φρουροὺς ἑξακοσίους.

15 Οὗτος δὲ μάχῃ προσβαλὼν τοῖς ἀποστάταις, ἐπεὶ καὶ τῷ πλήθει καὶ ταῖς δυσχωρίαις ἐπλεονέκτου ἐκεῖνοι, ἐτράπη σὺν τοῖς περὶ αὐτόν, πολλῶν μὲν ἀναιρεθέντων, τῶν δὲ λοιπῶν ῥιψᾶντων τὰ ὄπλα καὶ φυγῇ μόλις διασωθέντων. Καὶ οἱ ἀποστάται ὄπλων τε εὐπορήσαντες τοσοῦτων ἀθρόον καὶ νίκης, θρασύτερον εἶχοντο 20 τῶν ἔργων, καὶ πάντες τῶν δούλων ἐμετεωρίζοντο πρὸς ἀπόστασιν. Καὶ πολλῶν καθ' ἡμέραν ἀφισταμένων σύντομον καὶ παράδοξον ἐλάμβανον αὔξησιν, ὡς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πλείους γενέσθαι τῶν ἑξακισχιλίων, ὅτε δὴ καὶ εἰς ἐκκλησίαν συνελθόντες καὶ βουλῆς προτεθείσης, πρῶτον μὲν εἴλαντο βασιλέα τὸν ὀνομαζόμενον Σαλούϊον δοκοῦντα τῆς ἱεροσκοπίας ἔμπειρον εἶναι καὶ 25 ταῖς γυναικείαις θέαις ἀύλομανοῦντα.

Οὗτος βασιλεύσας τὰς μὲν πόλεις ἀργίας καὶ τρυφῆς νομίζων ἐξέκλινεν, εἰς τρία δὲ μερίσας τοὺς ἀποστάτας, καὶ ἴσους ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας ταῖς μερίσι, προσέταξεν ἐπιέναι τὴν χώραν καὶ 30 πρὸς ἓνα τόπον καὶ καιρὸν ἅπαντας ἅπαντῶν. Διὸ πολλῶν ἐκ τῆς ἐπελασίας ἄλλων τε ζώων καὶ ἵππων εὐπορήσαντες, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατεσκευάσθησαν ἵππεις μὲν πλείους τῶν δισχιλίων, πεζοὶ δὲ οὐκ ἐλάττους τῶν δισχυρίων, ἤδη καὶ γυμνασίαις πολεμικαῖς

ὀγδόντα τὸν ἀριθμὸ καὶ ὅτι συγκεντρώνουν πλῆθος. Ὁ στρατηγὸς βέβαια παρασύρθηκε ἀπὸ τὴ συμβουλή ἄλλων, καὶ ἐπειδὴ ἤδη εἶχαν ἀπολυθεῖ οἱ περισσότεροὶ στρατιῶτες, μὲ τὴν ἀναβολή του ἔδινε καιρὸ στοὺς ἀποστάτες νὰ ἀσφαλισθοῦν καλύτερα. Προχώρησε μὲ τοὺς στρατιῶτες πού εἶχε καὶ ἀφοῦ πέρασε τὸν ποταμὸ Ἄλβα, βρῆκε τοὺς ἀποστάτες στρατοπεδευμένους σὲ ἓνα ὄρος πού λεγόταν Καπριανὸ καὶ κατέληξε στὴν πόλη Ἡράκλεια. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ στρατηγὸς δὲν τοὺς ἐπιτέθηκε, τὸν διαλάλησαν σὰν ἄτολμο καὶ ξεσήκωσαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς δούλους. Ὑπῆρξε συρροή πολλῶν καὶ ἐτοιμάζονταν γιὰ τὴ μάχη μὲ τὸν τρόπο πού ἦταν δυνατὸ· στὶς πρῶτες ἑπτὰ ἡμέρες ἐξοπλίσθηκαν περισσότεροὶ ἀπὸ ὀκτακόσιοι καὶ στὴ συνέχεια ἔγιναν ὄχι λιγότεροι ἀπὸ δύο χιλιάδες. Ὄταν ὁ στρατηγὸς βρισκόμενος στὴν Ἡράκλεια πληροφορήθηκε τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τους, ὄρισε ὡς ἡγεμόνα τὸν Μάρκο Τίτιο, δίνοντάς του ἑξακόσιους στρατιῶτες τοὺς φρουροὺς ἀπὸ τὸν Ἔννα. Αὐτὸς ἐπιτέθηκε στοὺς ἀποστάτες, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχαν τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν δυσπρόσιτων θέσεων, τράπηκε στὴ φυγὴ μαζί μὲ τοὺς δικούς του, ὅποτε πολλοὶ σκοτώθηκαν, ἄλλοι πέταξαν τὰ ὄπλα, καὶ μόλις σώθηκαν μὲ τὴ φυγὴ. Ἀπὸ μέρος τους οἱ ἀποστάτες, ἀφοῦ εἶχαν τὴν τύχη νὰ βροῦν ξαφνικὰ τόσα πολλὰ ὄπλα καὶ νὰ νικήσουν, ρίχθηκαν στὸ ἐγχείρημά τους μὲ περισσότερη τόλμη καὶ οἱ δούλοι στὸ σύνολό τους ἦταν ἔτοιμοι νὰ ἀποστατήσουν. Κι ἐπειδὴ πολλοὶ ἀποστατοῦσαν καθημερινά, ὥστε σὲ λίγες μέρες νὰ γίνουν περισσότεροι ἀπὸ ἑξὶ χιλιάδες, ὅταν συνῆλθαν σὲ γενικὴ συνάθροιση καὶ ἔγινε σύσκεψη, κατὰ πρῶτον ἐξέλεξαν βασιλιά τὸν λεγόμενο Σαλούϊο, πού τὸν θεωροῦσαν ἔμπειρο στὴν ἱεροσκοπία καὶ ἔπαιζε τὸν αὐλὸ σὲ ὄργια γυναικῶν.

Ὄταν αὐτὸς ἔγινε βασιλιάς, ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι οἱ πόλεις βοηθοῦν τὴν ἀργία καὶ τὴν τρυφή, τὶς ἀπέφυγε καὶ ἀφοῦ μοίρασε τοὺς ἀποστάτες σὲ τρία μέρη καὶ ὄρισε ἴσους ἡγεμόνες στὰ μέρη, διέταξε νὰ ἐξορμήσουν κατὰ τῆς χώρας καὶ νὰ συναντηθοῦν ὅλοι σὲ ὀρισμένο τόπο μὰ ὀρισμένη ἡμερομηνία. Ἀπὸ τὴν ἐξόρμηση αὕτη ἀφοῦ μάζεψαν πολλὰ ἄλλα ζῶα καὶ ἵππους, σὲ λίγο διάστημα ἐτοιμάσθηκαν περισσότεροι ἀπὸ δύο χιλιάδες ἵππεις, καὶ πεζοὶ ὄχι λιγότεροι

ἐνδιαπρέποντες. Προσπεσόντες οὖν ἄφνω πόλει ὀχυρᾷ Μοργαντί-
 νη προσβολὰς ἐνεργεῖς καὶ συνεχεῖς ἐποιοῦντο. Ὁ δὲ στρατηγὸς
 ὡς βοηθήσων τῇ πόλει ἐπελθὼν, νυκτοπορῖα χρησάμενος, ἔχων
 μεθ' ἑαυτοῦ Ἰταλιώτας τε καὶ ἐκ Σικελίας σχεδὸν στρατιώτας μυρί-
 5 οὺς, κατέλαβε τοὺς ἀποστάτας ἀσχολουμένους περὶ τὴν πολιορκί-
 αν, καὶ ἐπιθέμενος αὐτῶν τῇ παρεμβολῇ, καὶ εὐρῶν ὀλίγους μὲν
 τοὺς φυλάττοντας, πλῆθος δὲ γυναικῶν αἰχμαλώτων καὶ λείας ἄλ-
 λης παντοδαποῦς, ῥαδίως ἐξεῖλε τὴν στρατοπεδείαν. Καὶ ταύτην
 μὲν διήρπασεν, ἐπὶ δὲ τὴν Μοργαντίνην ἤγεεν. Οἱ δ' ἀποστάται
 10 ἐξαίφνης ἀντεπιθέμενοι καὶ ὑπερδέξιον τὴν τάξιν ἔχοντες, διαίως
 τε ἐπιρράξαντες εὐθὺς ἐπὶ προτερήματος ἦσαν. Οἱ δὲ τοῦ στρατη-
 γοῦ ἐτράπησαν πρὸς φυγὴν

Τοῦ δὲ βασιλέως τῶν ἀποστατῶν κήρυγμα ποιησαμένου μη-
 δένα κτείνειν τῶν τὰ ὄπλα ῥιπτόντων, οἱ πλείστοι ῥιπτόντες ἔφεν-
 15 γον. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ καταστρατηγήσας τοὺς πολεμίους ὁ
 Σαλούϊος τὴν τε παρεμβολὴν ἀνεκτήσατο, καὶ περιδόητον νίκην
 ἀπενεγκάμενος πολλῶν ὄπλων ἐκυρίευσεν. Ἀπέθανον δὲ ἐν τῇ
 μάχῃ τῶν Ἰταλιωτῶν τε καὶ Σικελῶν οὐ πλείους ἑξακοσίων διὰ
 τὴν τοῦ κηρύγματος φιλανθρωπίαν, ἐάλωσαν δὲ περὶ τετρακισχι-
 20 λίους. Ὁ δὲ Σαλούϊος, πολλῶν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατορθώμα-
 τος συρρεόντων, διπλασιάσας τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἐκράτει τῶν
 ὑπαίθρων, καὶ πολιορκεῖν πάλιν ἐπεχειρεῖ τὴν Μοργαντίναν,
 κηρύγματι δούς τοῖς ἐν αὐτῇ δούλοις τὴν ἐλευθερίαν. Τῶν δὲ κυ-
 ρίων ἀντιπροτεινόντων αὐτοῖς ταύτην, εἰ σφίσι συναγωνίσαιτο,
 25 εἶλοντο μᾶλλον τὴν ἀπὸ τῶν κυρίων, καὶ προθύμως ἀγωνισάμε-
 νοι ἀπετρίψαντο τὴν πολιορκίαν. Ὁ δὲ στρατηγὸς μετὰ ταῦτα
 τὴν ἐλευθερίαν ἀνατρέψας αὐτομολῆσαι τοὺς πλείστους παρε-
 σκεύασε τοῖς ἀποστάταις.

Περὶ δὲ τὴν Αἰγεσταίων καὶ Λιλυβαϊτῶν χώραν, ἔτι δὲ τῶν
 30 ἄλλων τῶν πλησιοχώρων, ἐνόσει πρὸς ἀπόστασιν τὰ πλήθη τῶν
 οἰκετῶν. Γίνεται δὲ τούτων ἀρχηγὸς Ἀθηνίων ὄνομα, ἀνὴρ ἀν-
 δρεία διαφέρων, Κίλιξ τὸ γένος. Οὗτος οἰκονόμος ὢν δυοῖν ἀδελ-

ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες, οἱ ὅποιοι διακρίνονταν ἤδη καὶ στὶς πολεμικὰς ἀσκήσεις. Ἐφοῦ λοιπὸν στράφηκαν ξαφνικὰ εἰς τὴν ὀχυρὴν πόλιν Μοργαντίνα, ἔκαναν σφοδρὰς καὶ συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς. Ὁ στρατηγὸς ποὺ ἦρθε γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν πόλιν ἔχοντας μαζί του δέκα χιλιάδες σχεδὸν στρατιῶτες ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία καὶ βρῆκε τοὺς ἀποστάτες ν' ἀσχολοῦνται εἰς τὴν πολιορκία, προσβάλλοντας τὸ στρατόπεδό τους βρῆκε λίγους νὰ τὸ φυλάγουν καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων γυναικῶν καὶ ἄλλη κάθε εἶδους λεία· κατάλαβε εὐκόλως τὸ στρατόπεδο, τὸ λαφυραγῶγησε καὶ κατευθύνθη πρὸς τὴν Μοργαντίνην. Οἱ ἀποστάτες ὅμως κάνοντες ξαφνικὴ ἀντεπίθεση, ἀπὸ ψηλότερες θέσεις καὶ χτυπώντας τους μὲ σφοδρότητα, βρέθηκαν ἀμέσως σὲ πλεονεκτικὴ θέσιν, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ρώμης ἄρχισαν νὰ φεύγουν.

Ἐπειδὴ βασιλεὺς τῶν ἀποστατῶν ἐξέδωκε διαταγὴν νὰ μὴν σκοτώνουν κανένα ἀπὸ ὅσους πετοῦσαν τὰ ὄπλα, οἱ πῶ πολλοὶ ἔφευγαν πετώντας τὰ ὄπλα τους. Χρησιμοποιώντας αὐτὸ τὸ στρατήγημα ὁ Σαλούϊος κατὰ τῶν ἐχθρῶν του καὶ τὸ στρατόπεδο ἐπανεκτήσθη καὶ λαμπρὰς νίκες κερδίζοντας ἔγινε κύριος πολλῶν ὄπλων. Ἀπὸ τοὺς Ἰταλιῶτες καὶ Σικελοὺς δὲν σκοτώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ ἑξακόσιοι, χάρις εἰς τὸ φιλόφρονος διάταγμα, αἰχμαλωτίσθησαν ὅμως γύρω στὶς τέσσερις χιλιάδες. Ὁ Σαλούϊος, ἐπειδὴ προσέρχονταν πολλοὶ εἰς αὐτόν, διπλασιάζοντας τὴν δύναμήν του, κυριαρχοῦσε εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ ἐπιχείρησε πάλιν νὰ πολιορκήσῃ τὴν Μοργαντίνα, προτείνοντας τοὺς δούλους ποὺ βρίσκονταν εἰς αὐτὴν ἐλευθερία. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἴδιον τοὺς ἀντιπρότειναν καὶ οἱ κύριοί τους ἂν καὶ ἀγωνίζονταν μαζί τους, προτίμησαν τὴν πρότασιν τῶν κυρίων τους καὶ μὲ τὸν πρόθυμον ἀγῶνα τους διέλυσαν τὴν πολιορκία. Ἐπειτ' ἀπὸ αὐτὰ ὁ στρατηγὸς ἀνακαλώντας τὴν πρότασίν του γιὰ ἐλευθερία, ἔκανε τοὺς περισσότερους ν' αὐτομολήσουν τοὺς ἀποστάτες.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Αἰγεσταιῶν καὶ Λιλυβαϊτῶν⁴³ καὶ σὲ ἄλλας ἀκόμα γειτονικὰς περιοχὰς εἶχε κατάλαβει τὰ πλῆθη τῶν δούλων ἢ νόσος τῆς ἀποστασίας. Σ' αὐτοὺς ἀρχηγὸς ἔγινε κάποιος ὀνομαζόμενος Ἀθηνίων, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν ἀνδρεία του, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Κιλικία. Αὐτὸς ἦταν οἰκονομικὸς διαχειριστὴς δύο ἀδελφῶν

φῶν μεγαλοπλούτων, καὶ τῆς ἀστρομαντικῆς πολλὴν ἔχων ἐμπειρίαν, ἔπεισε τῶν οἰκετῶν πρῶτον μὲν τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν τεταγμένους, περὶ διακοσίους ὄντας, ἔπειτα τοὺς γειτνιῶντας, ὥστε ἐν πέντε ἡμέραις συναχθῆναι πλείους τῶν χιλίων. Ὑπὸ δὲ τούτων αἰρεθεὶς βασιλεὺς καὶ διάδημα περιθέμενος, ἐναντίαν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀποστάταις τὴν διάθεσιν ἐποιεῖτο. Οὐ γὰρ προσεδέχeto πάντας τοὺς ἀφισταμένους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους ποιούμενος στρατιώτας, τοὺς ἄλλους ἠνάγκαζε μένοντας ἐπὶ τῶν προγεγενημένων ἐργασιῶν ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἰδίας ἑκαστον οἰκονομίας καὶ τάξεως, ἐξ ὧν καὶ 10 τροφὰς ἀφθόνους τῶν στρατιωτῶν ἐχορηγεῖτο. Προσεποιεῖτο δὲ τοὺς θεοὺς αὐτῷ διὰ τῶν ἀστρον προσημαίνειν ὡς ἔσοιτο τῆς Σικελίας συμπάσης βασιλεὺς διὸ δεῖν αὐτῆς τε τῆς χώρας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ζῶων τε καὶ καρπῶν ὡς ἰδίων φεῖδεσθαι. Τέλος, ἀθροίσας ὑπὲρ τοὺς μυρίους ἐτόλμησε πόλιν ἀπόρθητον τὸ Λιλυθαῖον πολι- 15 ορκεῖν. Μηδὲν δὲ ἀνύων, μετανίστατο αὐτῆς, εἰπὼν αὐτῷ τοὺς θεοὺς τοῦτο ἐπιτάττειν ἐπιμένοντας γὰρ τῇ πολιορκίᾳ δυστυχήματος πειραθῆναι. Παρασκευαζομένου δὲ αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀναχώρησιν κατέπλευσάν τινες ἐν ταῖς ναυσὶ κομίζοντες ἐπιλέκτους Μαυρουσίους, οἱ ἐπὶ βοήθειαν ἦσαν ἀπεσταλμένοι τοῖς Λι- 20 λυθαῖταις, ἔχοντες ἠγούμενον ὃς ὠνομάζετο Γόμων. Οὗτος σὺν τοῖς ἀμ' αὐτῷ κατὰ νύκτα καὶ ἀνελπίστως ἐπιθέμενος τοὺς περὶ Ἀθηνίωνα ὁδοιποροῦντας, πολλοὺς καταβαλόντες, οὐκ ὀλίγους δὲ τραυματίσαντες εἰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθον. Διόπερ οἱ ἀποστάται τὴν ἐκ τῆς ἀστρομαντείας πρόρρησιν ἐθαύμαζον.

25 Εἶχε δὲ τὴν Σικελίαν πᾶσαν σύγχυσις καὶ κακῶν Ἰλιάς. Οὐ γὰρ οἱ δοῦλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ ἄποροι πᾶσαν ἀρπαγὴν καὶ παρανομίαν ἐργαζόμενοι, καὶ τοὺς περιτυγχάνοντας δούλους τε καὶ ἐλευθέρους, ὅπως μηδεὶς ἀπαγγέλλοι τὴν περὶ αὐτοὺς ἀπόνοιαν, ἐφόνευσαν ἀναιδῶς. Διὸ καὶ πάντες οἱ κατὰ τὰς 30 πόλεις ὑπελάμβανον τὰ μὲν ἐντὸς τειχῶν μόλις εἶναι ἴδια, τὰ δ' ἐκτὸς ἀλλότρια καὶ δοῦλα τῆς παρανόμου χειροκρασίας καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ πολλοῖς ἄτοπα κατὰ τὴν Σικελίαν ἐτολμᾶτο.

Ὁ δὲ τὴν Μοργαντίνην πολιορκήσας Σαλούϊος, ἐπίδραμὼν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Λεοντίνου πεδίου, ἤθροισεν αὐτοῦ τὸ σύμ-

βαθύπλουτων, καὶ εἶχε μεγάλη ἐμπειρία στὴν ἀστρομαντεία· ἔπεισε πρῶτα τοὺς δούλους ποὺ εἶχε στὴν ἐξουσία του, γύρω στοὺς διακόσιους, ἔπειτα ὅσους γειτόνευαν, ὥστε σὲ πέντε ἡμέρες νὰ συναχθοῦν περισσότεροι ἀπὸ χίλιους. Ἄφου ἀναγορεύθηκε ἀπὸ αὐτοὺς βασιλιάς καὶ φόρεσε διάδημα, κρατοῦσε ἀπόσταση ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀποστάτες. Δὲν τοὺς δεχόταν ὅλους, ἀλλὰ ἔκανε στρατιῶτες τοὺς ἄριστους καὶ ἀνάγκαζε τοὺς ἄλλους νὰ μένουν στὴν ἐργασία ποὺ εἶχαν καθένας τους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους προμηθευόταν καὶ ἄφθονες τροφές γιὰ τοὺς στρατιῶτες. Καὶ προσποιόταν ὅτι οἱ θεοὶ τοῦ ἔδιναν σημεῖα μέσω τῶν ἀστρῶν ὅτι θὰ γινόταν βασιλιάς ὅλης τῆς Σικελίας. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δείχνει φειδῶ σὲ ὅλη τὴ χώρα καὶ τὰ ζῶα καὶ τοὺς καρπούς της, σὰν δικὰ του. Τέλος, ἄφου συνάθροισε πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες, τόλμησε νὰ πολιορκήσῃ πόλη ἀπόρθητη τὸ Λιλυθαῖο. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατόρθωνε τίποτα, ἔφυγε ἀπὸ αὐτὴν λέγοντας ὅτι αὐτὸ τοῦ τὸ ἐπιτάσσουν οἱ θεοί. Γιατί, ἂν ἐπιμείνουν στὴν πολιορκία θὰ ὑποστοῦν τὸ δυστύχημα. Κι ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν πόλη, ἔφτασαν μερικοὶ μὲ τὰ πλοῖα φέροντας ἐπίλεκτους Μαυρούσιους, ποὺ εἶχαν σταλεῖ γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Λιλυθαῖτες, ἔχοντας ἀρχηγὸ κάποιον ποὺ ὀνομαζόταν Γόμων. Αὐτὸς μαζί μὲ τοὺς δικούς του ἐπιτίθεται ἀνέλπιστα σ' αὐτὸς ποὺ ὁδοιποροῦσαν μὲ τὸν Ἀθηνίωνα, καὶ ἀφου σκότωσαν πολλοὺς καὶ τραυμάτισαν ὄχι λίγους, ἐπέστρεψαν στὴν πόλη. Γι' αὐτὸ οἱ ἀποστάτες θαύμαζαν τὴ μαντεῖα ἀπὸ τὰ ἄστρα.

Σὲ ὅλη τὴ Σικελία ἐπικρατοῦσε σύγχυση καὶ Ἰλιάδα ὀλόκληρη κακῶν. Γιατί ὄχι μονάχα οἱ δοῦλοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους οἱ φτωχοὶ προκαλώντας κάθε εἶδους ἀρπαγές καὶ παρανομίες, καὶ ὅσους δούλους καὶ ἐλεύθερους συναντοῦσαν τοὺς σκότωναν μὲ θρασύτητα, γιὰ νὰ μὴν ἀναγγεῖλει κανένας τὴν ἀπελπιστικὴ θέση στὴν ὁποία βρισκόνταν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ κλεισμένοι στὶς πόλεις νόμιζαν ὅτι μόλις ἦταν δικὰ τους τὰ πράγματα ποὺ ἦταν μέσα στὰ τείχη, ἐνῶ τὰ ἔξω ἦταν ξένα καὶ ὑπόδουλα σὲ παράνομα χέρια. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἄτοπα διαπράττονταν σὲ πολλοὺς μὲ θρασύτητα στὴ Σικελία.

Ὁ Σαλούϊος τότε ποὺ εἶχε πολιορκήσῃ τὴν Μοργαντίνα, ἀφου ἔκανε ἐπιδρομὴ στὴ χώρα μέχρι τοῦ Λεοντίνου πεδίου, συγκέντρωσε

παν στράτευμα, ἐπιλέκτους ἄνδρας οὐκ ἐλάττους τῶν τρισμυρίων, καὶ θύσας τοῖς Ἱταλικοῖς ἤρωσι τούτοις μὲν ἀνέθηκε μίαν τῶν ἀλουργῶν περιπορφύρων στολήν χαριστήρια τῆς νίκης, αὐτὸς δὲ ἀναγορεύσας ἑαυτὸν βασιλέα, Τρύφων μὲν ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν 5 προσηγορεύετο, διανοούμενος δὲ τὰ Τριόκαλα καταλαβέσθαι καὶ κατασκευάσαι βασιλεία, πέμπει καὶ πρὸς Ἀθηνίωνα, μεταπεμπόμενος αὐτὸν ὡς στρατηγὸν βασιλεύς. Πάντες μὲν οὖν ὑπελάμβανον τὸν Ἀθηνίωνα τῶν πρωτείων ἀντιποιήσεσθαι, καὶ διὰ τὴν 10 στάσιν τῶν ἀποστατῶν ῥαδίως καταλυθήσεσθαι τὸν πόλεμον· ἡ δὲ τύχη καθάπερ ἐπίτηδες αὐξουσα τὰς τῶν δραπετῶν δυνάμεις, ὁμοιοῆσαι τοὺς τούτων ἡγεμόνας ἐποίησεν.

Ἦκε μὲν γὰρ συντόμως μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὰ Τριόκαλα ὁ Τρύφων, ἦκε δὲ καὶ Ἀθηνίων μετὰ τρισχιλίων, ὑπακούων ὡς 15 στρατηγὸς βασιλεῖ τῷ Τρύφωνι, τὴν ἄλλην αὐτοῦ δύναμιν κατατρέχειν τὴν χώραν καὶ ἀνασειεῖν πρὸς ἀπόστασιν τοὺς οἰκέτας ἀπεσταλκῶς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπονοήσας ὁ Τρύφων τὸν Ἀθηνίωνα ἐπιθήσεσθαι ἐν καιρῷ, παρέδωκεν εἰς φυλακὴν. Τὸ δὲ φρούριον ὀχυρώτατον ὃν κατεσκεύαζε πολυτελέσι κατασκευαῖς καὶ ἐπὶ 20 μᾶλλον ὠχύρου. Τριόκαλα δὲ αὐτὸ φησιν ὠνομάσθαι διὰ τὸ τρία καλὰ ἔχειν, πρῶτον μὲν ναματιαίων ὑδάτων πλῆθος, διαφόρων τῇ γλυκύτητι, δεύτερον παρακεμιμένην χώραν ἀμπελόφυτόν τε καὶ ἐλαιόφυτον καὶ γεωργεῖσθαι δυναμένην θαυμαστῶς, τρίτον ὑπερβάλλουσαν ὀχυρότητα, ὡς ἂν οὔσης μεγάλης πέτρας ἀναλώτου· ἦν καὶ περιβόλῳ πόλεως σταδίων ὀκτῶ προσπεριβαλὼν καὶ 25 ταφρεύσας βαθεῖα τάφρω, βασιλείοις ἐχρήτο, πάσῃ ἀφθονία τῶν κατὰ τὸν δῖον ἀπάντων πεπληρωμένην. Κατεσκεύασε δὲ καὶ βασιλικὴν οἰκίαν καὶ ἀγορὰν δυναμένην δέξασθαι πλῆθος ἀνθρώπων. Ἐξελέξατο δὲ καὶ τῶν φρονήσει διαφερόντων ἀνδρῶν τοὺς ἱκανούς, οὓς ἀποδείξας συμβούλους ἐχρήτο συνέδροις αὐτοῖς· 30 τήδε νῆάν τε περιπόρφυρον περιεβάλλετο καὶ πλατύσημον ἔδν χιτῶνα κατὰ τοὺς χρηματισμούς, καὶ ῥαβδούχους εἶχε μετὰ πελέκεων τοὺς προηγουμένους, καὶ τᾶλλα πάντα ὅσα ποιουσί τε καὶ ἐπικοσμοῦσιν ἐπετήδευε βασιλείαν.

Προχειρίζεται δὲ κατὰ τῶν ἀποστατῶν ἡ σύγκλητος τῶν Ῥω-

ἐκεῖ ὄλο τὸ στράτευμά του, ἄνδρες ἐπίλεκτους ὄχι λιγότερους ἀπὸ τριάντα χιλιάδες. Ἐκανε θυσία τοὺς Ἴταλοὺς ἥρωες καὶ τοὺς ἀφίερωσε γιὰ τὴ νίκη ἓνα περιπόρφυρο ἔνδυμα καὶ αὐτοαναγορεύθηκε βασιλιάς· οἱ ἀποστάτες τὸν ἀποκαλοῦσαν Τρύφωνα. Ἐχοντας στὸ νοῦ του νὰ καταλάβει τὰ Τριόκαλα καὶ νὰ χτίσει ἀνάκτορα, στέλνει στὸν Ἀθηνίωνα καὶ τὸν καλεῖ ὡς βασιλιάς τὸ στρατηγὸ του. Ὅλοι βέβαια ὑποπτεύονταν ὅτι ὁ Ἀθηνίων θὰ διεκδικοῦσε τὰ πρωτεῖα καὶ χάρη στὴ διαμάχη τῶν ἀποστατῶν θὰ τερματιζόταν εὐκόλα ὁ πόλεμος. Ἡ τύχη ὅμως σὰν ἐπίτηδες καθὼς αὔξαναν οἱ δυνάμεις τῶν δραπετῶν, ἔκανε νὰ μονοιάσουν οἱ ἀρχηγοὶ τους. Ἐφτασε λοιπὸν σύντομα μὲ τὸ στράτευμά του ὁ Τρύφων στὰ Τριόκαλα, ἔφτασε καὶ ὁ Ἀθηνίων μὲ τρεῖς χιλιάδες ἄνδρες καὶ μπῆκε κάτω ἀπὸ τις διαταγές ὡς στρατηγὸς τοῦ βασιλιᾶ Τρύφωνα· τὴν ἄλλη δύναμή του τὴν ἔστειλε νὰ διατρέχει τὴ χώρα καὶ νὰ παρακινεῖ τοὺς δούλους σὲ ἐπανάσταση. Ἐπειτα, ὑποπτευόμενος ὁ Τρύφων ὅτι ὁ Ἀθηνίων θὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ κάποια σιγμῆ, τὸν παρέδωσε στὴ φυλακὴ. Τὸ φρούριο ποῦ ἦταν ὄχυρότατο τὸ στόλιζε μὲ πολυτελεῖς κατασκευές καὶ τὸ ὄχυρωνε ἀκόμα περισσότερο. Λένε ὅτι ὀνομάσθηκε αὐτὸ Τριόκαλα, ἐπειδὴ εἶχε τρία καλά· πρῶτον, γιὰτὶ εἶχε πλῆθος τρεχοῦμενων ὑδάτων, ποῦ διακρίνονταν γιὰ τὴ γλυκύτητά τους· δεύτερον, εἶχε χώρα κοντινὴ γεμάτη ἀμπέλια καὶ ἑλιές καὶ ποῦ μποροῦσε νὰ καλλιεργηθεῖ μὲ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα· Τρίτον, ἦταν ὑπερβολικὰ ὄχυρό, σὰν νὰ ἦταν ἓνας ἀπόρθητος βράχος, τὸ ὁποῖο περιέβαλε καὶ μὲ ἓνα τεῖχος ὀκτὼ σταδίων, ἀνοιξε γύρω τάφρο βαθύ καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσε ὡς ἔδρα τοῦ βασιλείου, καὶ ἦταν γεμάτο ἀπὸ κάθε ἀφθονία τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴ ζωὴ. Κατασκεύασε καὶ βασιλικὴ κατοικία καὶ ἀγορὰ ποῦ μποροῦσε νὰ περιλάβει πλῆθος ἀνθρώπων. Ἐξέλεξε καὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ποῦ διακρίνονταν γιὰ τὴ φρόνησή τους τοὺς ἱκανοὺς, ποῦ ἀναδεικνύοντάς τους στὸ ἀξίωμα τοῦ συμβούλου τοὺς εἶχε ὡς συνέδρους του. Φοροῦσε τήβεννα περιπόρφυρη καὶ στὶς δίκες χιτῶνα μὲ πλατιὰ ταινία ὀλόγυρα· εἶχε καὶ ραβδούχους μὲ πελέκεις ποῦ προηγοῦνταν καὶ δὲν παρέλειπε τίποτα ἀπὸ ὅλα ὅσα τονίζουν μὲ τὸν διάκοσμο τὸ βασιλικὸ μεγαλεῖο.

Ἡ σύγκλητος τῶν Ρωμαίων ἐκλέγει τότε κατὰ τῶν ἀποστατῶν

μαίων Λεύκιον Λικίνιον Λούκουλλον, ἔχοντα στρατιώτας μυρίους μὲν καὶ τετρακισχιλίους Ῥωμαίους καὶ Ἴταλούς, Βιθυννοὺς δὲ καὶ Θετταλοὺς καὶ Ἀκαρνανάνας ὀκτακοσίους, ἐκ δὲ τῆς Λευκανίας ἑξακοσίους ᾧν ἠγεῖτο Κλέπτιος, ἀνὴρ στρατηγικὸς καὶ ἐν ἀνδρεία περιβόητος, ἔτι δὲ καὶ ἑτέρους ἑξακοσίους, ὡς γενέσθαι σύμπαντας ἑξακισχιλίους καὶ μυρίους, οὓς ἔχων κατέλαβε τὴν Σικελίαν. Ὁ δὲ Τρύφων ἀπολύσας Ἀθηνίωνα τῆς αἰτίας ἐβουλεύετο περὶ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου. Καὶ τῷ μὲν ἤρεσκεν ἐν τοῖς Τριοκάλοις ἀγωνίζεσθαι, Ἀθηνίων δὲ συνεβούλευε μὴ συγκλείειν ἑαυτοὺς εἰς πολιορκίαν, ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ διαγωνίζεσθαι. Κρατησάσης δὲ ταύτης τῆς βουλῆς κατεστρατοπέδευσαν πλησίον Σκιρθαίας, ὄντες οὐκ ἐλάττους τῶν τετρακισμυρίων ἀπεῖχε δ' αὐτῶν ἢ Ῥωμαίων παρεμβολὴ στάδια δώδεκα.

Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐγίνοντο συνεχεῖς ἀκροβολισμοί· εἶτα πα-
 15 ραταξαμένων ἑκατέρων, καὶ τῆς μάχης ὧδε κάκειϊσε ῥεπούσης, καὶ πολλῶν ἑκατέρωθεν πιπτόντων, ὁ μὲν Ἀθηνίων ἔχων συναγωνιζομένους διακοσίους ἵππεις ἐπικρατῶν πάντα τὸν περὶ αὐτὸν τόπον νεκρῶν ἐπλήρωσε, τρωθεῖς δὲ εἰς ἀμφοτέρω τὰ γόνατα καὶ τρίτην λαβῶν ἄχρηστος ἐγένετο πρὸς τὴν μάχην, ἐξ οὗ οἱ
 20 δραπέται ταῖς ψυχαῖς πεσόντες πρὸς φυγὴν ἐτρέπησαν. Ὁ δὲ Ἀθηνίων ὡς νεκρὸς ᾧν ἔλαθε, καὶ προσποιηθεῖς τετελευτηκέναι τῆς νυκτὸς ἐπιλαβούσης διεσῶθη. Ἐπεκράτησαν δὲ λαμπρῶς οἱ Ῥωμαῖοι, φυγόντων καὶ τῶν μετὰ Τρύφωνος καὶ αὐτοῦ ἐκείνου καὶ πολλῶν κατὰ τὴν φυγὴν κοπέντων τέλος οὐκ ἐλάττους τῶν
 25 δισμυρίων ἀνῆρέθησαν. Οἱ δὲ λοιποὶ τῆς νυκτὸς συνεργούσης διέφυγον εἰς τὰ Τριόκαλα, καίτοι ῥᾶον ἦν ἐπιδιώξαντι τῷ στρατηγῷ καὶ τούτους ἀνελεῖν. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐτεταπεινώτο τὸ οἰκετικόν, ὥστε καὶ ἐβουλεύσαντο ἐπὶ τοὺς κυρίους ἐπαναδραμεῖν καὶ σφᾶς αὐτοῖς ἐγχειρίσαι· πλὴν ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τῶν μέχρι τε-
 30 λευτῆς ὑποθεμένων ἀγωνίσασθαι καὶ μὴ τοῖς ἐχθροῖς ἑαυτοὺς καταπροδοῦναι. Μετὰ δ' ἐνάτην ἡμέραν ὁ στρατηγὸς ἤκε πολιορκήσων τὰ Τριόκαλα καὶ τὰ μὲν ἀναιρῶν τὰ δὲ ἀναιρούμενος, ἔλαττον ἔχων ἀπηλλάγη, καὶ οἱ ἀποστάται αὐθις ἐφρονηματίζον-

τὸν Λεύκιο Λικίνιο Λούκουλλο στρατηγὸ μὲ δεκατέσσερις χιλιάδες στρατιῶτες, Ρωμαίους καὶ Ἰταλούς, μαζὶ καὶ ὀκτακόσιους Βιθυνοὺς καὶ Θεσσαλοὺς καὶ Ἀκαρνάνες, ἑξακόσιους ἀπὸ τῆ Λευκωνία, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κλέπτιο, ἄνδρα στρατηγικώτατο καὶ περιβόητο γιὰ τὴν ἀνδρεία του, καὶ ἀκόμα κι ἄλλους ἑξακόσιους, ὥστε νὰ γίνουν ὅλοι δέκα ἑπτὰ χιλιάδες, καὶ μὲ αὐτοὺς ὅλους κατέλαβε τὴ Σικελία. Ὁ Τρύφων πάλι ἀπαλλάσσοντας τὸν Ἀθηνίωνα ἀπὸ τὴν κατηγορία σκεπτόταν γιὰ τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ὁ ἴδιος προτιμοῦσε νὰ πολεμήσει κλεισμένος στὰ Τριόκαλα, ὃ Ἀθηνίων ὅμως συμβούλευε νὰ μὴν κλειστοῦν μὲ πολιορκία, ἀλλὰ νὰ ἀγωνισθοῦν στὸ ὕπαιθρο. Ἐπικράτησε αὐτὴ ἡ σκεῆψη καὶ στρατοπέδευσαν κοντὰ στὴ Σκιρθαία, μιὰ δύναμη ὄχι λιγότερη ἀπὸ σαράντα χιλιάδες· τὸ στρατόπεδο τῶν Ρωμαίων ἀπείχε ἀπὸ τὸ δικό τους δώδεκα στάδια.

Στὴν ἀρχὴ γίνονταν συνεχεῖς ἀστροβολισμοί. Ἐπειτα ἄρχισε ἀγώνας κατὰ παράταξη καὶ ἡ μάχη ἔκλινε πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ, καὶ σκοτώνονταν πολλοὶ κι ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Ὁ Ἀθηνίων ἔχοντας διακόσιους ἵππεῖς συναγωνιστές του ἀπὸ τοὺς ἐπίλεκτους γέμισε μὲ πτώματα νεκρῶν τὸν γύρω του τόπο. Πληγώθηκε ὅμως καὶ στὰ δύο γόνατα, κι ἀφοῦ δέχθηκε καὶ τρίτο τραῦμα ἔγινε ἄχρηστος γιὰ τὴ μάχη· ἀπὸ αὐτὸ οἱ δραπέτες ἔχασαν τὸ θάρρος τους κι ἄρχισαν νὰ φεύγουν. Ὁ Ἀθηνίων ξέφυγε νομιζόμενος νεκρὸς καὶ προσποιούμενος ὅτι εἶχε πεθάνει σώθηκε ὅταν ἔπεσε ἡ νύχτα. Οἱ Ρωμαῖοι κέρδισαν λαμπρὴ νίκη· ὁ Τρύφων ἔφυγε κι αὐτὸς μὲ τοὺς δικούς του· πολλοὶ φεύγοντας σκοτώθηκαν, καὶ τελικὰ σκοτώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς νύχτας διέφυγαν στὰ Τριόκαλα, παρόλο πὺ ἦταν εὐκόλο στὸ στρατηγὸ πὺ τοὺς καταδίωκε νὰ τοὺς σκοτώσει καὶ αὐτούς. Τόσο πολὺ εἶχαν ταπεινωθεῖ οἱ δοῦλοι, ὥστε ἔφτασαν νὰ σκεφθοῦν νὰ ἐπιστρέφουν στοὺς κυρίους τους καὶ νὰ παραδοθοῦν σ' αὐτούς. Ἐπικράτησε ὅμως ἡ γνώμη ἐκείνων πὺ πρότειναν ν' ἀγωνισθοῦν μέχρι θανάτου καὶ νὰ μὴν παραδοθοῦν στοὺς ἐχθροὺς τους. Μετὰ τὴν ἑνατὴ ἡμέρα ἔφτασε ὁ στρατηγὸς γιὰ νὰ πολιορκήσῃ τὰ Τριόκαλα, καὶ καθὼς ἄλλοτε κατέκοπτε τοὺς ἐχθροὺς κι ἄλλοτε τὸν κατέκοπταν ἐκεῖνοι, ἔφυγε ἠττημένος καὶ οἱ ἀποστάτες ἀνέκτησαν τὸ θάρρος τους. Ὁ

το. Ἦννε δὲ τῶν δεόντων ὁ στρατηγός, εἴτε διὰ ῥαστώνην εἴτε διὰ δωροδοκίαν οὐδέν, ἀνθ' ὧν καὶ δίκην ὕστερον κριθείς Ῥωμαίοις ἔδωκε.

Γάιος δὲ Σερουίλιος καταπεμφθείς στρατηγός διάδοχος Λουκούλλου οὐδ' αὐτός τι ἄξιον μνήμης ἔπραξε· διὸ καὶ ὁμοίως Λουκούλλῳ ὕστερον φυγῇ κατεδικάσθη. Τελευταίαντος δὲ Τρύφωνος διάδοχος τῆς ἀρχῆς ὁ Ἀθηνίων καθίσταται, καὶ τοῦτο μὲν πόλεις ἐπολιόρκει, τοῦτο δὲ πᾶσαν τὴν χώραν ἀδεῶς κατέτρεχε, καὶ πολλῶν ἐκυρίευσε, τοῦ Σερουιλίου μηδὲν ἀντιπράττοντος

10 Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διελθόντος ὕπατος ἐν Ῥώμῃ Γάιος Μάριος ἠρέθη τὸ πέμπτον καὶ Γάιος Ἀκύλλιος ὧν ὁ Ἀκύλλιος στρατηγός κατὰ τῶν ἀποστατῶν σταλείς, διὰ τῆς ἰδίας ἀνδρείας ἐπιφανεῖ μάχῃ τοὺς ἀποστάτας ἐνίκησε. Καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα τῶν ἀποστατῶν Ἀθηνίωνα συμβαλὼν ἥρωϊκὸν ἀγῶνα
15 συνεστήσατο. Καὶ τοῦτον μὲν ἀνεῖλεν, αὐτὸς δὲ εἰς τὴν κεφαλὴν τρωθείς ἐθεραπεύθη. Καὶ στρατεύει ἐπὶ τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἀποστατῶν ὄντας μυρίους. Οὐχ ὑπομεινάντων δὲ τὴν ἔφοδον ἀλλ' εἰς τὰ ὀχυρώματα καταφυγόντων, ὅμως Ἀκύλλιος οὐκ ἐνεδίδου πάντα πράττων, ἕως αὐτοὺς ἐκπολιορκήσας ἐχειρώσατο. Ἐ-
20 τι δ' ὑπολειπομένων χιλίων, καὶ στρατηγὸν ἐχόντων τὸν Σάτυρον, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλετο διὰ τῶν ὄπλων αὐτοὺς χειρώσασθαι, μετὰ δὲ ταῦτα διαπρεσβευόντων καὶ παραδόντων ἑαυτούς, τῆς μὲν παραντίκα τιμωρίας ἀπέλυσεν, ἀπαγαγὼν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην θηριομάχας αὐτοὺς ἐποίησε. Τοὺς δὲ φασὶ τινες ἐπιφανεστάτην
25 ποιήσασθαι τοῦ βίου καταστροφὴν τῆς μὲν γὰρ πρὸς τὰ θήρια μάχης ἀποστήναι, ἀλλήλους δὲ ἐπὶ τῶν δημοσίων βωμῶν κατασφάζει, καὶ τὸν τελευταῖον αὐτὸν τὸν Σάτυρον ἀνελόντα, τοῦτον δ' ἐπὶ πᾶσιν αὐτοχειρίᾳ ἥρωϊκῶς καταστρέψαι. Ὁ μὲν οὖν κατὰ Σικελίαν τῶν οἰκετῶν πόλεμος, διαμείνας ἔτη σχεδόν που τέττα-
30 ρα, τραγικὴν ἔσχε τὴν καταστροφὴν.

Ἔστι Βαττάκης τις ὄνομα ἦκε, φησὶν, ἐκ Πισινοῦντος τῆς Φρυγίας, ἱερεὺς ὑπάρχων τῆς μεγάλης τῶν θεῶν μητρός. Οὗτος κατὰ πρόσταγμα τῆς θεοῦ παρεῖναι φήσας τοῖς ἄρχουσιν ἐνέτυχε

στρατηγὸς ἀπὸ ὅσα ἔπραξε δὲν ἔκανε τίποτα, εἴτε ἀπὸ νωθρότητα, εἴτε ἀπὸ δωροδοκία. Γι' αὐτὸ καὶ ἔπειτα δικάσθηκε καὶ τοῦ ἐπέβαλαν ποινή.

Ὁ Γάιος Σερίβλιος, πού στάλθηκε ὡς στρατηγὸς διάδοχος τοῦ Λούκουλλου, οὔτε αὐτὸς ἔπραξε τίποτε ἀξιωματιμῶδες. Γι' αὐτὸ ὅμοια μὲ τὸν Λούκουλλο καταδικάσθηκε ἔπειτα σὲ ἔξορία. Ὄταν πέθανε ὁ Τρύφων, τὸν διαδέχθηκε στὴν ἀρχὴ ὁ Ἀθηνίων. Πολιορκούσεα διάφορες πόλεις ἀπὸ τῆ μὰ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, διέτρεχε χωρὶς φόβο ὅλη τὴ χώρα, καὶ κυρίευσε πολλὰ μέρη, ἐνῶ ὁ Σερίβλιος δὲν ἀντιδρούσε καθόλου.

Ὄταν πέρασε ἓνας χρόνος ἐκλέχθηκε ὑπάτος στὴ Ρώμη ὁ Μάριος γιὰ πέμπτη φορὰ καὶ ὁ Γάιος Ἀκύλλιος, καὶ ὁ Ἀκύλιος στάλθηκε στρατηγὸς ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν, πού μὲ τὴν ἀνδρεία του νίκησε τοὺς ἀποστάτες σὲ περίλαμπρη μάχη. Συγκρούσθηκε καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸ βασιλιά τῶν ἀποστατῶν Ἀθηνίωνα σὲ ἓναν ἥρωϊκὸ ἀγῶνα. Καὶ σκότωσε βέβαια τὸν Ἀθηνίωνα, ὁ ἴδιος ὅμως τραυματίσθηκε στὸ κεφάλι ἀλλὰ ἔγινε καλά. Ἐκστρατεύει τότε ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν πού εἶχαν ἀπομείνει καὶ πού ἦταν δέκα χιλιάδες. Δὲν ὑπέμειναν τὴν ἔφοδο, ἀλλὰ κατέφυγαν στὰ ὄχυράματα. Ὁ Ἀκύλλιος ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ κάνει τὰ πάντα, μέχρι πού, ἀφοῦ τοὺς πολιορκήσε, τοὺς συνέλαβε. Ὑπολείπονταν ἀκόμα χίλιοι πού εἶχαν στρατηγὸ τους τὸν Σάτυρο· στὴν ἀρχὴ ἐπιχείρησε νὰ τοὺς συλλάβει μὲ τὰ ὄπλα, ἔπειτα ὅμως τοῦ ἔστειλαν πρεσβεία παραδιδόμενοι σ' αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπάλλαξε βέβαια ἀπὸ τὴν ἄμεση τιμωρία, ἀλλὰ τοὺς μετέφερε στὴ Ρώμη καὶ τοὺς ἔκανε θηριομάχους. Αὐτοὶ λένε μερικοὶ ὅτι ἔδωσαν λαμπρότατο τέλος στὴ ζωὴ. Δὲν δέχθηκαν νὰ ἀγωνισθοῦν μὲ τὰ θηρία, ἀλλὰ ἀλληλοσφάχθηκαν πάνω στοὺς βωμοὺς τῆς πόλης καὶ ὁ τελευταῖος πού κατέσφαξε τὸν Σάτυρο, αὐτὸς ἔπειτα ἀπὸ ὅλους μὲ ἥρωϊκὴ αὐτοκτονία ἔβαλε τέλος στὴ ζωὴ του. Ὁ δουλικὸς πόλεμος λοιπὸν στὴ Σικελία πού κράτησε τέσσερα σχεδὸν ἔτη εἶχε τραγικὴ τὴν καταστροφή.

Λέγει ἐπίσης ὅτι ἦρθε κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Βαπτάκης ἀπὸ τὴν Πισινούντα τῆς Φρυγίας, πού ἦταν ἱερέας τῆς μεγάλης μητρὸς τῶν θεῶν. Αὐτὸς εἶπε ὅτι ἦρθε κατὰ προσταγὴ τῆς θεᾶς, συναντήθηκε μὲ

καὶ τῇ συγκλήτῳ, λέγων τὸ ἱερόν τῆς θεοῦ μεμιάνθαι καὶ δεῖν αὐ-
 τῇ δημοσίᾳ καθαρμούς ἐπὶ τῆς Ῥώμης συντελεσθῆναι. Ἐφόρει
 δὲ ἐσθῆτα καὶ τὴν περὶ τὸ σῶμα ἄλλην κατασκευὴν ἐξηλλαγμέ-
 νην καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐθῶν οὐκ ἐπιχωρουμένην χρυσοῦν τε
 5 γὰρ στέφανον εἶχεν ὑπερμεγέθη καὶ στολὴν ἀνθήνην διαῤχρυσον,
 βασιλικὴν ἀξίαν ἐπιφαίνουσαν. Ποιησάμενος δὲ λόγους ἐπὶ τῶν
 ἐμβόλων ἐν τῷ δήμῳ, καὶ τὸ πλῆθος εἰς δεισιδαιμονίαν ἐμβαλὼν,
 καταλύματος μὲν δημοσίου καὶ ξενίων ἠξιώθη, τὸν δὲ στέφανον
 ἐκωλύθη φορεῖν ὑφ' ἐνὸς τῶν δημάρχων Αὐλοῦ Πομπηίου. Διά
 10 τινος δ' ἐτέρου δημάρχου προαχθεὶς ἐπὶ τὰ ἔμβολα, καὶ περὶ τῆς
 εἰς τὸ ἱερόν ἀγνεΐας ἐπερωτώμενος, ἀποκρίσεις ἐποιεῖτο δεισιδαι-
 μονίαν περιεχούσας. Καταστασιασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, καὶ
 μεθ' ὕδρεως ἀπαλλαγεὶς ἐπὶ τὴν κατάλυσιν, οὐκέτι προεπορεύε-
 το, λέγων μὴ μόνον ἑαυτὸν ἀσεβῶς προπεπηλακίσθαι, ἀλλὰ καὶ
 15 τὴν θεόν. Ὁ δὲ Πομπηῖος παραχρῆμα μὲν λάβρῳ πυρετῷ συνε-
 σχέθη, μετὰ δὲ ταῦτα ἄφωνος γενόμενος καὶ καταληφθεὶς κυναγ-
 χικῶ πάθει τριταῖος κατέστρεψε τὸν βίον, παρὰ τοῖς πολλοῖς ὑπο-
 ληφθεὶς θείᾳ τινὶ προνοίᾳ, ἀνθ' ὧν εἰς τὸν ἱερέα καὶ τὴν θεὸν
 ἐπλημμέλησε, τοῦ ζῆν ἐστερηῆσθαι· σφόδρα γὰρ Ῥωμαῖοι δεισι-
 20 δαιμονοῦσι. Διόπερ ὁ Βαττάκης λαβὼν τὴν συγχώρησιν τῆς κα-
 τὰ τὴν ἱεράν στολὴν κατασκευῆς, καὶ τιμηθεὶς ἀξιολόγοις ξενίοις
 ὑπὸ πολλῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, προεπέμφθη τὴν ἐκ τῆς
 Ῥώμης ἐπάνοδον ποιούμενος.

Ἔστι ἔθος ἦν τοῖς Ῥωμαίων στρατιώταις, ἠνίκα ὁ στρατηγὸς
 25 αὐτῶν σὺν αὐτοῖς μάχῃ πρὸς τινὰς τῶν πολεμίων συμπλακεῖς
 ὑπὲρ τοῦς ἑξακισχιλίους τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνετο ἀνελών, ἱμπεράτο-
 ρα αὐτὸν ἀναγορεύειν καὶ ἀποκαλεῖν, ὃ ἐστὶ βασιλέα.

Ἐκ τοῦ λζ καὶ η καὶ τῶν ἐφεξῆς.

Ἔστι τὸν Μαρσικὸν ὀνομασθέντα πόλεμον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡλι-
 30 κίας Διόδωρος μείζονα πάντων τῶν προγεγονότων ἀποφαίνεται.
 Ὄνομάσθαι δὲ φησι Μαρσικὸν ἐκ τῶν ἀρξάντων τῆς ἀποστάσε-
 ως, ἐπεὶ σύμπαντες γε Ἴταλοὶ κατὰ Ῥωμαίων τοῦτον ἐξήνεγκαν

τοὺς ἄρχοντες καὶ τῆ σύγκλητο, δηλώνοντας ὅτι τὸ ἱερό τῆς θεᾶς εἶχε μολυνθεῖ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ κάνουν δημόσιους καθαρμούς στὴ Ρώμη. Φοροῦσε φόρεμα καὶ εἶχε ὅλη τὴν ἄλλη ἐνδυμασία διαφορετική πού δὲν συνηθίζοταν στὰ ἔθιμα τῶν Ρωμαίων. Εἶχε δηλαδή στὸ κεφάλι ὑπερβολικά μεγάλο στεφάνι, στολή χρωματιστὴ πλεγμένη μὲ χρυσάφι, πού ἔδειχνε βασιλικὸ ἀξίωμα. Ἄφοῦ μίλησε στὰ ἔμβολα⁴⁵ σὲ συγκέντρωση τοῦ λαοῦ κι ἔκανε τὸ πλῆθος νὰ αισθανθεῖ φόβο πρὸς τὸ θεῖο, τοῦ προσφέρθηκε δημόσιο κατάλυμα καὶ φιλοξενία, ἐμποδίσθηκε ὅμως νὰ φορεῖ τὸ στεφάνι ἀπὸ ἓνα δήμαρχο, τὸν Αὐλο Πομπήιο. Μέσω ὅμως ἑνὸς ἄλλου δημάρχου ὁδηγήθηκε στὰ ἔμβολα καὶ ὅταν τοῦ ἀπηύθυναν ἐρωτήσεις γιὰ τὸν καθαρμὸ τοῦ ἱεροῦ, ἔδινε ἀπαντήσεις πού περιεῖχαν δεισιδαιμονία. Τοῦ ἐπετέθη τότε ὁ Πομπήιος καὶ ὅταν τὸν ὁδηγοῦσαν μὲ ὕδρεις στὸ κατάλυμά του δὲν προχωροῦσε, λέγοντας ὅτι δὲν προπηλακίσθηκε αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ θεά. Ὁ Πομπήιος ἀμέσως κυριεύθηκε ἀπὸ ἔντονο πυρετό, ἔπειτα ἔχασε τὴ φωνή του κι ἄφοῦ ἐκδήλωσε κυνᾶγχη (φλόγωση τοῦ φάρυγγα) ἀπεβίωσε σὲ τρεῖς ἡμέρες· ἀπὸ πολλοὺς θεωρήθηκε ὅτι ἔγινε ἀπὸ θεϊκὴ πρόνοια ἐπειδὴ φέρθηκε ἄσχημα στὸν ἱερέα καὶ τῆ θεᾶ· γιὰ τὸ οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὑπερβολικά δεισιδαίμονες. Γι' αὐτὸ ὁ Βαττάκης, ἄφοῦ ἔλαβε συγχώρηση γιὰ τὴ σύμφωνη μὲ τὴν ἱερὴ στολή ἐνδυμασία του καὶ ἄφοῦ τιμήθηκε μὲ ἀκριβὰ δῶρα ἀπὸ πολλοὺς ἄνδρες καὶ γυναῖκες, κατευοδώθηκε ἀναχωρώντας ἀπὸ τὴ Ρώμη.

Λέγει ἀκόμα ὅτι ὑπῆρχε συνήθεια τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν, ὅταν ὁ στρατηγὸς τους σὲ μάχη μαζί μ' αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀποδεικνυόταν ὅτι εἶχε σκοτώσει ἕξι χιλιάδες ἐχθρούς, νὰ τὸν ἀναγορεύουν καὶ νὰ τὸν καλοῦν ἱμπεράτορα, πού θὰ πεῖ βασιλέα.

Ἄπὸ τὸν τριακοστὸ ἕβδομο καὶ ὄγδοο καὶ τοὺς ἐξῆς λόγους.

Γιὰ τὸν πόλεμο τῆς ἐποχῆς του πού ὀνομάσθηκε Μαρσικός⁴⁵ ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι ἦταν μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προγενέστερους. Ὄνομάσθηκε λέγει Μαρσικὸς ἀπὸ ἐκείνους πού ἄρχισαν τὴν ἐπανάσταση, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ Ἴταλοὶ κήρυξαν αὐτὸν τὸν πόλεμο κατὰ

45. Ἄπὸ τὸν Ἴταλικὸ λαὸ τῶν Μάρσων.

τὸν πόλεμον. Αἰτίαν δὲ πρώτην γενέσθαι τοῦ πολέμου τὸ μεταπε-
 σεῖν τοὺς Ῥωμαίους ἀπὸ τῆς εὐτάκτου καὶ λιτῆς ἀγωγῆς καὶ
 ἐγκρατοῦς, δι' ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξηθησαν, εἰς ὀλέθριον ζῆλον
 τρυφῆς καὶ ἀκολασίας. Ἐκ γὰρ τῆς διαφθορᾶς ταύτης στασιασάν-
 5 τος τοῦ δημοτικοῦ πρὸς τὴν σύγκλητον, εἶτα ἐκείνης ἐπικαλεσα-
 μένης τοὺς ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπικουρῆσαι, καὶ ὑποσχομένης τῆς πο-
 λυεράστου Ῥωμαϊκῆς πολιτείας μεταδοῦναι καὶ νόμῳ κυρῶσαι,
 ἐπεὶ οὐδὲν τῶν ὑπεσχημένων τοῖς Ἰταλιώταις ἐγένετο, ὃ ἐξ αὐτῶν
 πόλεμος πρὸς Ῥωμαίους ἐξεκαύθη, ὑπατευόντων ἐν τῇ Ῥώμῃ
 10 Λευκίου Μαρκίου Φιλίππου καὶ Σέξτου Ἰουλίου Ὀλυμπιάς δ'
 ἤχθη δευτέρα πρὸς ταῖς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα. Ἐν τούτῳ τῷ πολέ-
 μῳ ποικίλα καὶ πολύτροπα πάθη καὶ πόλεων ἀλώσεις ἑκατέρω
 μέρει τῶν διαπολεμησάντων συνέβη, ταλαντευομένης ὥσπερ ἐπί-
 τηδες παρὰ μέρος τῆς νίκης καὶ μηδετέροις ἐν βεβαίῳ διαμενου-
 15 σης ὁμως ἀπείρου πλήθους ἑκατέρωθεν πεσόντος, ὃψὲ καὶ μόλις
 Ῥωμαίοις ἐξενίκησε βεβαιωθῆναι τὸ κράτος. Ἐπολέμουν δὲ Ῥω-
 μαίοις Σαννῖται, Ἀσκολανοί, Λευκανοί, Πικεντινοί, Νωλανοί καὶ
 ἕτεραι πόλεις καὶ ἔθνη· ἐν οἷς ἐπισημοτάτη καὶ μεγίστη καὶ κοινὴ
 πόλις ἄρτι συντετελεσμένη τοῖς Ἰταλιώταις τὸ Κορφίνιον ἦν, ἐν ᾗ
 20 τὰ τε ἄλλα ὅσα μεγάλην πόλιν καὶ ἀρχὴν κρατύνουσι συνεστήσαν-
 το καὶ ἀγορὰν εὐμεγέθη καὶ βουλευτήριον, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς
 πόλεμον ἀφθόνως ἅπαντα, καὶ χρημάτων πλήθος, καὶ τροφῆς δα-
 ψιλῇ χορηγίαν.

Συνεστήσαντο δὲ καὶ σύγκλητον κοινὴν πεντακοσίων ἀνδρῶν,
 25 ἐξ ὧν οἱ τε τῆς πατρίδος ἄρχειν ἄξιοι προαχθήσεσθαι ἔμελλον καὶ
 οἱ προβουλευέσθαι δυνάμενοι περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Καὶ τού-
 τοις ἐπέτρεψαν τὰ κατὰ τὸν πόλεμον διοικεῖν, αὐτοκράτορας ποιή-
 σαντες τοὺς συνέδρους. Οὗτοι δὲ ἐνομοθέτησαν δύο μὲν ὑπάτους
 κατ' ἐνιαυτὸν αἰρεῖσθαι, δώδεκα δὲ στρατηγούς. Καὶ κατεστάθη-
 30 σαν ὑπατοὶ μὲν Κόϊντος Πομπαιῖδιος Σίλων, Μάρσος μὲν τὸ γένος
 πρωτεύων δὲ τῶν ὁμοεθνῶν, καὶ δεύτερος ἐκ τοῦ Σαννιτῶν γένους
 Γάιος Ἀπώνιος Μότυλος, καὶ αὐτὸς δόξη καὶ πράξει τοῦ ἔθνους
 προέχων. Τὴν δ' ὅλην Ἰταλίαν εἰς δύο μέρη διελόντες ὑπατικᾶς

τῶν Ρωμαίων. Πρώτη αἰτία τοῦ πολέμου ἦταν ἡ μετάπτωσις τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὴν τακτικὴ καὶ λιτὴ καὶ συγκρατημένη δίαιτα, μὲ τὴν ὁποία τόσο πολὺ μεγάλωσαν στὴν ὀλέθρια ἐπιδίωξις τρυφῆς καὶ ἀκολασίας. Γι' αὐτὴ τὴ διαφθορὰ στασίασε τὸ πλῆθος κατὰ τῆς συγκλήτου· ἡ σύγκλητος τότε ἐπικαλέσθηκε τοὺς κατοίκους τῆς Ἰταλίας νὰ τὴ βοηθήσουν, μὲ τὴν ὑπόσχεσις ὅτι θὰ τοὺς παραχωροῦσε τὸ πολυπόθητο δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτη καὶ θὰ τὸ κατοχύρωνε μὲ νόμο, κι ἐπειδὴ δὲν πραγματοποιήθηκε τίποτα ἀπὸ ὅσα εἶχαν ὑποσχεθεῖ στοὺς Ἰταλιῶτες ἀναρριπίσθηκε ὁ πόλεμός τους πρὸς τοὺς Ρωμαίους, ὅταν ὑπατοὶ ἦταν στὴ Ρώμη ὁ Λεύκιος Μάρκος Φίλιππος καὶ ὁ Σέξτος Ἰούλιος. Ἦταν ἡ ἑκατοστὴ ἑβδομηκοστὴ Ὀλυμπιάδα. Στὸν πόλεμο αὐτὸν συνέδησαν παντὸς εἶδους συμφορὰς καὶ ἀλώσεις πόλεων ἀπὸ τὸ καθὲ μέρος τῶν ἐμπολέμων, ἐνῶ ἡ νίκη ἔκλινε σὰν ἐξεπίτηδες πότε στὸ ἓνα καὶ πότε στὸ ἄλλο μέρος, καὶ δὲν ἔμεινε ποτὲ σταθερὴ σὲ κανένα. Ἐπειδὴ ὅμως ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος, ἀργὰ καὶ μὲ δυσκολία ἐπέτυχεν νὰ ἐδραιωθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν Ρωμαίων. Ἐναντίον τῶν Ρωμαίων πολεμοῦσαν οἱ Σαυνίτες, οἱ Ἀσκολανοί, οἱ Λευκανοί, οἱ Πικεντηνοί, οἱ Νωλανοὶ καὶ ἄλλες πόλεις καὶ λαοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐπισημότητα καὶ μεγίστη καὶ κοινὴ πόλις τῶν Ἰταλιωτῶν τὸ Κορφίνιο, στὴν ὁποία ὑπῆρχαν ὅλα ὅσα ἀναδεικνύουν τὴ μεγάλη πόλις καὶ τὸ κράτος καὶ εἶχαν συγκροτήσι καὶ ἀγορὰ μεγάλη καὶ βουλευτήριον καὶ ἄφθονα ὅλα τὰ ἄλλα πολεμικὰ μέσα καὶ πλῆθος χρημάτων καὶ πλούσια χορηγία τροφίμων.

Συνέστησαν καὶ κοινὴ σύγκλητος πεντακόσιων συγκλητικῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔμελλον νὰ προέρχονται οἱ ἄξιοι νὰ κυβερνήσουν τὴ χώρα καὶ ὅσοι μπορούσαν νὰ συσκέπτονται γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία. Σ' αὐτοὺς ἀνέθεσαν νὰ ρυθμίζουσιν τοὺς πολέμους, δίνοντας ὅλη τὴν ἐξουσία στοὺς συνέδρους. Αὐτοὶ νομοθέτησαν νὰ ἐκλέγονται δύο ὑπατοὶ καθὲ ἔτος καὶ δώδεκα στρατηγοί. Καὶ ὀρίσθησαν ὑπατοὶ ὁ Κόϊντος Πομπαΐδιος Σίλων, Μάρσος τὴν καταγωγὴν, πρῶτος ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς του καὶ δεύτερος ὑπατος ἀπὸ τοὺς Σαυνίτες ὁ Γάιος Ἀπώνιος Μότυλος, κι αὐτὸς ἐξέχουσα προσωπικότητα στὴ δόξα καὶ στὰ ἔργα. Ὅλη τὴν Ἰταλίαν χωρίζοντάς τὴν σὲ δύο μέρη ἀνακή-

ἐπαρχίας ταύτας καὶ μερίδας ἀπέδειξαν, καὶ τῷ μὲν Πομπαιδίῳ προσώρισαν χώραν ἀπὸ τῶν Κερκῶλων καλουμένων μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τὰ πρὸς δυσμὰς καὶ τὴν ἄρκτον νεύοντα μέρη, καὶ στρατηγούς ἔταξαν αὐτῷ ἕξ· τὸ δὲ λοιπὸν τῆς Ἰταλίας, τὴν 5 πρὸς ἔω καὶ μεσημβρίαν νεύουσαν, προσώρισαν Γαίῳ Μοτύλῳ, στρατηγούς ὁμοίως συζεύξαντες ἕξ. Οὕτω πάντα δεξιῶς καὶ κατὰ μίμησιν, τὸ σύνολον φάναι, τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ ἐκ παλαιοῦ τάξεως τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν διαθέμενοι, κατὰ τὸ σφοδρότερον λοιπὸν εἶχοντο καὶ τοῦ ἐφεξῆς πολέμου, τὴν κοινὴν πόλιν Ἰταλίαν ἐπονομάσαν-
 10 τες καὶ διεπολέμησαν Ῥωμαίοις τὰ πλεῖστα κατὰ τὸ ἐπικρατέστερον, ἕως Γναῖος Πομπήϊος ὑπάτος αἰρεθεὶς καὶ στρατηγὸς τοῦ πολέμου, καὶ Σύλλας στρατηγὸς ὑπὸ τῷ ἑτέρῳ ὑπάτῳ Κάτωνι, ἐπιφανεστάταις μάχαις τοὺς Ἰταλιώτας οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις νικήσαντες, τὰ πράγματα αὐτῶν εἰς τὸ συντριβέσθαι περιέστησαν.
 15 Ἐπολέμησαν δ' οὖν καὶ ἔτι, ἀλλὰ Γαίου Κοσκονίου σταλέντος εἰς Ἰαπυγίαν στρατηγοῦ πολλάκις ἠττήθησαν.

Εἶτα ἐλαττωθέντες καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγοι καταλειφθέντες κοινῇ γνώμῃ τὴν κοινὴν ἐκλείπουσι πόλιν, τὸ Κορφίνιον, διὰ τὸ τοὺς Μάρσους καὶ πάντα τὰ γειτνιῶντα τῶν ἐθνῶν προσκεχωρηκέναι
 20 τοῖς Ῥωμαίοις. Εἰς δὲ τὴν ἐν Σαννίταις Αἰσερνίαν καθιδρούθησαν πέντε στρατηγούς αὐτοῖς ἐπιστήσαντες, ὧν ἐνὶ μάλιστα Κοῖντῳ Πομπαιδίῳ Σίλωνι τὴν πάντων ἡγεμονίαν ἐπίστευσαν διὰ τὴν περὶ αὐτὸν ἐν τῷ στρατηγεῖν ἀρετὴν τε καὶ δόξαν. Οὗτος δὲ μετὰ τῆς κοινῆς τῶν στρατηγῶν γνώμης κατεσκεύασε μεγάλην δύνα-
 25 μιν, ὡς τοὺς σύμπαντας μετὰ τῶν προῦπαρχόντων περὶ τρισμυρίους γενέσθαι. Χωρὶς δὲ τούτων τοὺς δούλους ἐλευθερώσας καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου καθοπλίσας, συνῆγεν οὐ πολὺ λείποντας τῶν διασμυρίων, ἵππεῖς δὲ χιλίους Συμβαλὸν δὲ Ῥωμαίοις Μαιέρκου στρατηγοῦντος αὐτῶν, Ῥωμαίους μὲν ἀναιρεῖ ὀλίγους, τῶν δ' οἰ-
 30 κείων ὑπὲρ ἑξακισχιλίους ἀποβάλλει. Καὶ Μέτελλος κατὰ τὴν Ἀπουλίαν τὴν Οὐενουσίαν πόλιν ἀξιόλογον καὶ στρατιώτας πολλοὺς ἔχουσαν ἐξεπολιόρκησε κατὰ καιρὸν τὸν αὐτὸν, καὶ πλείους τῶν τρισχιλίων αἰχμαλώτους εἶλεν. Ἐπικρατούντων δ' ἐπὶ μᾶλλον

ρουξαν τὰ μέρη αὐτὰ σὲ ὑπατικές ἐπαρχίες καὶ μερίδες. Στὸν Πομπαιδίο ὄρισαν τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὰ λεγόμενα Κέρκωλα μέχρι τὴν Ἀδριατικὴ θάλασσα, τὰ δυτικὰ καὶ βόρεια μέρη, καὶ τοῦ παραχώρησαν ἕξι στρατηγούς. Τὴν ὑπόλοιπὴ Ἰταλία, νότια καὶ ἀνατολική, τὴν παραχώρησαν στὸν Γάιο Μότυλο, καὶ τοῦ ἔδωσαν ὅμοια στρατηγούς ἕξι. Ἔτσι ἀφοῦ σὲ ὅλα ρύθμισαν τὴ διοίκησή τους μὲ ἐπιδειξιότητα καὶ ἀπομίμηση, γιὰ νὰ μιλήσομε συνολικά, τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ παλαιᾶς τάξης, μὲ σφοδρότητα μεγαλύτερη συνέχισαν καὶ τὸν λοιπὸ πόλεμο, ὀνομάζοντας Ἰταλία τὴν κοινὴ πόλη. Πολέμησαν τοὺς Ρωμαίους τὶς πρὸ πολλὰς φορὲς νικώντας τους, μέχρι πού ἐκλέχθηκε ὑπάτος καὶ στρατηγὸς τοῦ πολέμου ὁ Γναῖος Πομπήιος καὶ ὁ Σύλλας στρατηγὸς τοῦ ἄλλου ὑπατου Κάτωνα, καὶ μὲ λαμπρὲς μάχες ἀφοῦ τοὺς νίκησαν τοὺς Ἰταλιῶτες, ὄχι μία φορὰ, ἀλλὰ πολλὰς φορὲς, ὁδήγησαν τὰ πράγματα αὐτῶν στὴ συντριβή. Ἐξακολούθησαν ὅμως νὰ πολεμοῦν. Ἀλλὰ ὅταν ἔστειλαν στρατηγὸ στὴν Ἰαπυγία τὸν Γάιο Κοσκόνιο, ἠττήθησαν ἐπανειλημμένα.

Ἔπειτα ὅταν ἐλαττώθηκε τὸ πλῆθος τους καὶ ἀπέμειναν λίγοι ἀπὸ πολλοὺς, μὲ κοινὴ ἀπόφαση ἐγκαταλείπουν τὴν κοινὴ πόλη τους, τὸ Κορφίνιο, ἐπειδὴ οἱ Μάρσοι καὶ ὅλοι οἱ γειτονικοὶ λαοὶ εἶχαν προσχωρήσει στοὺς Ρωμαίους. Ἐγκαταστάθηκαν στὴν Αἰσερνία τῶν Σαυνιτῶν καὶ ὄρισαν ἐπικεφαλεῖς πέντε στρατηγούς καὶ μάλιστα στὸν ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Κόιντο Παμπαῖδιο Σόλωνα ἐμπιστεύτηκαν τὴν ἡγεμονία ὅλων γιὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ δόξα του ὡς στρατηγοῦ. Αὐτὸς μὲ κοινὴ γνώμη ὅλων τῶν στρατηγῶν κατάρτισε μεγάλη δύναμη, ὥστε ὅλοι μαζί μὲ τοὺς προηγούμενους νὰ φτάσουν σχεδὸν τὶς τριάντα χιλιάδες. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς, ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τοὺς δούλους, καὶ (ὅταν ἦ περίστασις τὸ καλοῦσε) ἀφοῦ τοὺς ἐξόπλισε συγκέντρωσε ὄχι πολὺ κατώτερους ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες καὶ χίλιους ἵππεῖς. Σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς Ρωμαίους πού εἶχαν στρατηγούς τὸν Μάμερκο, σκοτώνει βέβαια λίγους Ρωμαίους, ἀπὸ τοὺς δικούς του ὅμως ἔχασε πάνω ἀπὸ ἕξι χιλιάδες. Καὶ ὁ Μέτελλος στὴν Ἀπουλία ἐκπύρθησε τὴν Βενουσία πού ἦταν πόλη ἀξιόλογη καὶ εἶχε στρατιῶτες πολλοὺς αὐτὸ τὸν καιρὸ, καὶ συνέλαβε αἰχμαλώτους πάνω ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες. Καθὼς ὅμως ἐπικρατοῦσαν ὅλο καὶ περισ-

καὶ μᾶλλον τῶν Ῥωμαίων, πέμπουσιν οἱ Ἴταλοὶ πρὸς Μιθριδάτην τὸν βασιλέα Πόντου, ἀκμάζοντα τότε πολεμικῇ χειρὶ καὶ παρασκευῇ, ἀξιοῦντες ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν κατὰ Ῥωμαίων ἄγειν τὰς δυνάμεις· οὕτω γὰρ ῥαδίως ἂν συναφθέντων τὸ Ῥωμαϊκὸν κατα-
 5 βληθήσεσθαι κράτος· Ὁ δὲ Μιθριδάτης ἀπόκρισιν δίδωσιν ἄξιν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπειδὴν αὐτῷ καταστήσῃ τὴν Ἀσίαν τοῦτο γὰρ καὶ ἔπραττε. Διὸ παντελῶς οἱ ἀποστάται τεταπεινωμένοι ἀπεγίνωσκον· λοιποὶ γὰρ ὑπῆρχον Σαννιτῶν ὀλίγοι καὶ Σάβελλοι διατρίβοντες ἐν τῇ Νώλα καὶ πρὸς γε τούτοις οἱ περὶ
 10 Λαμπώνιον καὶ Κλεπίτιον ἔχοντες λείψανα τῶν Λευκανῶν. Διὸ καὶ τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου σχεδὸν ἤδη διαλυομένου, πάλιν αἱ προγεγεννημέναι στάσεις ἐμφύλιοι κατὰ τὴν Ῥώμην κινήσεις ἐλάμβανον, ἀντιποιοιμένων πολλῶν ἐνδόξων τὸ τυχεῖν τῆς κατὰ Μιθριδάτου στρατηγίας διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπάθλων. Γαίος τε
 15 γὰρ Ἰούλιος καὶ Γαίος Μάριος ὁ ἐξάκις ὑπατεύσας ἀντεφιλονεῖκουν, καὶ τὸ πλῆθος ἦν ἑκατέροις συμμεριζόμενον ταῖς γνώμαις· Συνέβησαν δὲ καὶ ἕτεραι ταραχαί.

Ὁ μέντοι Σύλλας ὑπάτος ὢν, χωρισθεὶς τῆς Ῥώμης πρὸς τὰς περὶ Νῶλαν ἠθροισμένας παρεγένετο δυνάμεις, καὶ πολλοὺς
 20 τῶν πλησιοχώρων καταπληξάμενος ἠνάγκασε παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις· Τοῦ δὲ Σύλλα στρατεύσαντος μὲν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν κατὰ Μιθριδάτου, τῆς δὲ Ῥώμης μεγάλαις ταραχαῖς καὶ φόνοις ἐμφυλίους περισπωμένης, Μάρκος Ἀπώνιος καὶ Τιθέριος Κλεπίτιος, ἔτι δὲ Πομπηῖος, οἱ τῶν ὑπολοίπων Ἰταλιω-
 25 τῶν στρατηγοί, διατρίβοντες ἐν τῇ Βρεττία, Ἰσίας μὲν πόλιν ὀχυρὰν ἐπὶ πολὺν χρόνον πολιορκήσαντες οὐκ ἴσχυσαν ἐλεῖν, μέρος δὲ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ στρατεύματος καταλιπόντες, τῇ λοιπῇ τὸ Ῥήγιον ἰσχυρῶς ἐπολιόρκουν, ἐλπίζοντες, εἰ ταύτης κρατήσαιεν, ῥαδίως εἰς τὴν Σικελίαν διαδιβάσειν τὰς δυνάμεις καὶ
 30 κρατήσειν τῆς εὐδαιμονεστάτης τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον νήσων. Ἄλλ' ὁ ταύτης στρατηγὸς Γαίος Ὀρβανός, πολλῇ δυνάμει καὶ παρασκευῇ καὶ προθυμίᾳ χρησάμενος, καὶ καταπληξάμενος τοὺς Ἰταλιώτας τῷ μεγέθει τῆς παρασκευῆς, ἐξήρπασε τοὺς Ῥηγίους

σότερο οἱ Ρωμαῖοι, στέλνουν οἱ Ἴταλοὶ στὸν Μιθριδάτη, τὸν βασιλιὰ τοῦ Πόντου, ποῦ εἶχε τότε μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη καὶ παρασκευή, ζητώντας νὰ φέρει τὴ δύναμή του στὴν Ἰταλία κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἐάν ἐνώνονταν ἔτσι, εὐκόλα θὰ κατέβαλλαν τὴ Ρωμαϊκὴ δύναμη. Ὁ Μιθριδάτης ἀπάντησε ὅτι θὰ φέρει τὶς δυνάμεις του στὴν Ἰταλία, ὅταν κατακτήσει τὴν Ἀσία. Γιατὶ αὐτὸ ἐπιχειροῦσε. Γι' αὐτὸ ταπεινωμένοι οἱ ἀποστάτες κυριεύθηκαν ἀπὸ πλήρη ἀπογοήτευση. Γιατὶ εἶχαν ἀπομείνει λίγοι Σαυνῖτες καὶ Σάβελλοι ποῦ ἦταν στὴ Νῶλα καὶ μαζί μ' αὐτοὺς οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Λαμπώνιο καὶ τὸν Κλεπίτιο, ποῦ εἶχαν ὅσους ἀπέμειναν ἀπὸ τοὺς Λευκανοὺς. Γι' αὐτὸ, κι ἐνῶ ὁ Μαρσικὸς πόλεμος τελείωνε σχεδόν, πάλι ζωοποιοῦνταν οἱ προηγούμενες ἐμφύλιες στάσεις στὴ Ρώμη, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπιφανεῖς διεκδικοῦσαν τὴ στρατηγία ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτη ἐξαιτίας τοῦ μεγέθους τῶν ἐπάθλων. Γιατὶ καὶ ὁ Γάιος Ἰούλιος καὶ ὁ Γάιος Μάριος, ποῦ εἶχε γίνεи ὑπάτος ἑξὶ φορές, φιλονεικοῦσαν, καὶ τὸ πλῆθος εἶχε χωριθεῖ μὲ τὸ μέρος τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου. Ἐγιναν ἐπίσης κι ἄλλες ταραχές.

Ὁ Σύλλας ὅμως, ποῦ ἦταν ὑπάτος, ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ πῆγε σὶς δυνάμεις ποῦ ἦταν συγκεντρωμένες στὴ Νῶλα, κι ἀφοῦ τρομοκράτησε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς γείτονες, τοὺς ἀνάγκασε νὰ παραδώσουν τὶς πόλεις τους καὶ νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Σύλλας πάλι εἶχε ἐκστρατεύσει ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτη στὴν Ἀσία, ἐνῶ ἡ Ρώμη βρισκόταν σὲ περισπασμοὺς ἀπὸ μεγάλες ταραχές καὶ ἐμφύλιους φόνους. Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος καὶ ὁ Τιβέριος Κλεπίτιος, ἀκόμα καὶ ὁ Πομπήιος, οἱ στρατηγοὶ τῶν ὑπόλοιπων Ἰταλιωτῶν, παραμένοντας στὴ Βρεττία, τὴν ὀχυρὴ πόλη τῆς Ἰσίας, παρόλο ποῦ τὴν πολιορκήσαν πολὺ χρόνον, δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν καταλάβουν. Ἄφησαν τότε ἓνα μέρος τοῦ στρατεύματος στὴν πολιορκία, καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπο πολιορκοῦσαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ Ρήγιο, ἐλπίζοντας ὅτι, ἂν καταλάβουν αὐτὴ τὴν πόλη, θὰ διαβιδάσουν εὐκόλα τὶς δυνάμεις τους στὴ Σικελία καὶ θὰ ἐπικρατήσουν σὲ πλουσιότερο ἀπὸ ὅλα τὰ νησιὰ κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ἀλλὰ ὁ στρατηγὸς τῆς Γαίος Ὀρβανὸς μὲ μεγάλη δύναμη καὶ πολλὴ προετοιμασία καὶ θάρρος, τρομάζοντας μὲ τὸ μέγεθος τῆς προετοιμασίας του τοὺς Ἰταλιῶτες, κυρίευσε τὸ Ρήγιο.

Εἶτα τῆς περὶ Σύλλαν καὶ Μάριον ἐμφυλίου στάσεως ἀναρριπ-
σθείσης Ῥωμαίοις, οἱ μὲν Σύλλα, οἱ δὲ Μαρίῳ συνεμάχησαν.
Καὶ τὸ μὲν πλεόν αὐτῶν ἔπεσε τοῖς πολέμοις, τὸ δ' ὑπόλοιπον
ἐπικρατήσαντι Σύλλα προσεχώρησε. Καὶ οὕτω τέλεον τῆ ἐμφυ-
5 λίῳ συναπέσθη στάσει μέγιστος γεγονὼς καὶ ὁ Μαρσικὸς ἐπι-
κληθεὶς πόλεμος.

Ὅτι μεγάλη στάσις ἐμφύλιος ἤδη διαλυομένου τοῦ Μαρσι-
κοῦ γέγονε πόλεμος, ἧς ἠγοῦντο Σύλλας καὶ Γάϊος Μάριος, νέος
ῶν, ὁ Μαρίου τοῦ πολλάκις ὑπάτενκότος (ἐπτάκις γὰρ ὑπάτεν-
10 σε) παῖς. Ἐν δὲ τῇ στάσει πολλαὶ μυριάδες ἀνθρώπων ἀνηρέθη-
σαν. Ἐκράτησε δ' ὁ Σύλλας καὶ δικτάτωρ γεγονὼς Ἐπαφρόδι-
τόν τε ὀνομάσας ἑαυτόν, οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἀλαζονείας κρατῶν
γὰρ τοῖς πολέμοις ἰδίῳ ἀπεθίῳ θανάτῳ· ὁ δὲ Μάριος μάχῃ τῇ
πρὸς Σύλλαν γενναίως ἀγωνισάμενος, ὅμως ἠττηθεὶς κατέφυγεν
15 εἰς Πραίνεστον ἅμα μυρίοις πεντακισχιλίοις. Συγκλεισθεὶς δ' ἐν
αὐτῇ καὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον πολιορκηθεὶς ἠναγκάσθη, πάντων
αὐτὸν ἐγκαταλειπόντων, καὶ μηδεμίαν σωτηρίας ὁδὸν καθορῶν,
τὴν ἐνὸς οἰκέτου τῶν πιστῶν χεῖρα εἰς λύσιν τῶν δεινῶν παρακα-
λέσαι. Καὶ ὁ γε πεισθεὶς, καὶ μιᾷ πληγῇ τοῦ θίου τὸν δεσπότην
20 ἀπαλλάξας, ἑαυτὸν ἐπικατέσφαξε. Καὶ παύεται μὲν αὕτη ἡ στά-
σις, λείψανα μέντοι τοῦ πολέμου ὑπολειφθέντα τῆς Μαρίου μοί-
ρας ἐπὶ χρόνον Σύλλα διεμαχέσαντο, ἕως καὶ αὐτὰ συνδιέφθορε
τοῖς ἄλλοις.

Μετὰ μέντοι τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν Πομπηῖῳ τῷ ἐπικληθέντι
25 Μάγκῳ διὰ τὰς πράξεις αἷς κατώρθωσε Σύλλα τε πράττων καὶ καθ'
ἑαυτὸν Ῥωμαίοις, τούτῳ δὲ καὶ Ἰουλίῳ Καίσαρι ἕρις ἐκκαεῖσα εἰς
ἐμφυλίους σφαγὰς τοὺς Ῥωμαίους πάλιν ἠνάγκασε συστραφεῖναι.
Πομπηῖου δὲ λαμπρῶς τοῖς ὅλοις ἠττηθέντος καὶ κατὰ τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν ἀναιρεθέντος, συστέλλεται μὲν ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχὴ εἰς
30 μοναρχίαν Καίσαρι τῷ Ἰουλίῳ, παύει δὲ τέλεον καὶ ἡ στάσις. Ἐκεί-
νου δὲ ἀνηρημένου, κατὰ Βρούτου καὶ Κασσίου τῶν ἀνελόντων

Ἐπειτα ὅταν ἀναρριπίσθηγε ἡ ἐμφύλια στάση στή Ρώμη, ἄλλοι ἔγιναν σύμμαχοι τοῦ Σύλλα καί ἄλλοι τοῦ Μάριου. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἔπασαν στοὺς πολέμους καί οἱ ὑπόλοιποι προσχώρησαν σὸν Σύλλα πού ἦταν ὁ νικητής. Ἔτσι ἔσβησε τελείως μέσα στήν ἐμφύλια στάση καί ὁ λεγόμενος Μαρσικὸς πόλεμος, πού ὑπῆρξε πολὺ μεγάλος.

Ἐγινε, λέγει, μεγάλη ἐμφύλια στάση ὅταν τελείωνε πιά ὁ Μαρσικὸς πόλεμος, στάση τῆς ὁποίας ἀρχηγοὶ ἦταν ὁ Σύλλας καί ὁ Γάιος Μάριος, πού ἦταν νέος, υἱὸς τοῦ Μάριου, πού ἔγινε πολλές φορές ὑπάτος (ἔγινε ὑπάτος ἑπτὰ φορές). Σ' αὐτὴ τῆ στάση σκοτώθηκαν πολλές μυριάδες ἄνθρωποι. Ἐπικράτησε ὁ Σύλλας κι ἀφοῦ ἔγινε δικτάτορας, ὀνομάζοντας τὸν ἑαυτοῦ Ἐπαφρόδιτο χωρὶς νὰ διαψευθεῖ ἡ ἀλαζονεία του. Γιατὶ κερδίζοντας τὶς νίκες στοὺς πολέμους πέθανε σὰν ἰδιώτης. Ὁ Μάριος πάλι, ἀφοῦ ἀγωνίσθηκε γενναῖα στή μάχη πρὸς τὸν Σύλλα, ὅμως νικήθηκε καί κατέφυγε στήν Πραίνεστο μὲ δεκαπέντε χιλιάδες ἄνδρες. Κλεισμένος μέσα σ' αὐτὴν καί πολιορκημένος γιὰ μεγάλο διάστημα ἀναγκάστηκε, ἀφοῦ ὅλοι τὸν εἶχαν ἐγκαταλείψει καί δὲν ἔβλεπε καμμιά διέξοδο, νὰ ζητήσει γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν δεινῶν του χεῖρα βοηθείας ἀπὸ ἓνα πιστό του δοῦλο. Πείσθηκε ὁ δοῦλος καί μ' ἓνα χτύπημα ἀπάλλαξε τὸν κύριό του ἀπὸ τῆ ζωῆ, καί ὁ ἴδιος κατέσφαξε τὸν ἑαυτοῦ πάνω στὸ νεκρό. Ἡ στάση βέβαια αὐτὴ ἔληξε, ἔμειναν ὅμως λείψανα τοῦ πολέμου, ἀπομεινάρια τοῦ Μάριου, καί ἀγωνίσθηκαν γιὰ διάστημα μεγάλο μὲ τὸν Σύλλα, ὥσπου ὅμως καί αὐτοὶ διαλύθηκαν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους.

Μετὰ λοιπὸν τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεινὰ ἀνάμεσα σὸν Πομπήιο, πού ὀνομάστηκε Μάγνος γιὰ ὅσα κατόρθωσε μαζί μὲ τὸ Σύλλα, ἢ καί μόνος του, γιὰ χάρη τῶν Ρωμαίων, ἀνάμεσα σ' αὐτὸν λοιπὸν καί τὸν Ἰούλιο Καίσαρα ξέσπασε φιλονεικία πού ἀνάγκασε τοὺς Ρωμαίους ν' ἀντιμετωπίσουν πάλι ἄλλες ἐμφύλιες σφαγές. Ὄταν ὁ Πομπήιος ἔπειτα ἀπὸ φοβερὲς καθολικὲς ἤττες καί τὴ σφαγὴ του στήν Ἀλεξάνδρεια, ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων περιορίσθηκε στή μοναρχία τοῦ Ἰούλιου Καίσαρα, καί ἡ στάση σταμάτησε τελείως. Ὄταν ὅμως σκοτώθηκε καί ἐκεῖνος, ξεκινᾷ ἐμφύλιος πόλεμος

πόλεμος ἐμφύλιος κινεῖται, χειριζομένων Λεπίδου τε καὶ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ τοῦ Αὐγούστου τὴν ὑπάτον ἀρχὴν ἐχόντων. Οὐ βραδέως δὲ τοῦ πολέμου κρίσιν τοῖς ὅπλοις λαβόντος, καὶ νικηθέντων καὶ ἀναιρεθέντων τῶν περὶ Κάσσιον καὶ Βρούτον, μετ' οὗ
 5 πολὺ ῥήγγνται εἰς τὸ φανερόν ἢ ἐνδομυχοῦσα Αὐγούστου καὶ Ἀντωνίου ὑπὲρ τῆς φιλοπρωτείας ἄμιλλα. Καὶ πολλῶν συγγενῶν αἱμάτων ἐκατέρωθεν ῥυέντων, τὸ κράτος Αὐγούστῳ βεβαιουῖται καὶ τῶν ὄλων ἢ ἐξουσία αὐτῷ παραμένει διὰ βίου, τῆς τῶν ὑπάτων λοιπὸν ἀρχῆς τὴν ἰδίαν τάξιν καὶ δυναστείαν ἀποβεβληκνίας
 10 °Οτι τὸ τῶν ἰλλουστρίων ἀξίωμα τρίτην ἀπὸ τῶν πατρικίων τάξιν ἐπέχειν οὗτός φησιν

°Οτι πρὸ τῆς τοῦ Αὐγούστου μοναρχίας ταῦτα ἐγίνωσκον Ῥωμαῖοι ἀρχικοῦ κράτους ὀνόματα πατρικίους, οἳ καὶ βουλή καὶ σύγκλητος ἐκαλοῦντο, δημάρχους τοὺς προεστῶτας τοῦ δήμου, ἀγο-
 15 ρανόμους, ὑπάτους τοὺς ἔχοντας ὑπεύθυνον τὸ κατὰ πάντων κράτος, δικτάτορα ἔχοντα καὶ αὐτὸν ἄλλ' ἀνυπεύθυνον καὶ μείζον τὸ κατὰ πάντων κράτος, στρατηγούς, ὑπάρχους, αὐτοκράτορας στρατηγούς, ἀνθυπάτους, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Σύμβολα μὲν οὖν τῆς τοῦ ἀνθυπάτου ἀρχῆς πελέκεις δώδεκα καὶ τήβεννα περιπόρφυρος,
 20 τοῦ δὲ δικτάτορος πελέκεις μὲν...

ΣΜΕ΄.

Τῶν Πλουτάρχου Παραλλήλων διάφοροι λόγοι.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τῶν Πλουτάρχου Παραλλήλων διάφοροι λόγοι, ὧν ἡ ἔκδοσις κατὰ σύνοψιν ἐκλέγεται διάφορον χρηστομαθίαν.

Ἐκ τοῦ Δίωνος.

Ἀλλὰ Τίμαιος οὐκ ἄδικον λαβὼν πρόφασιν τὴν ὑπὲρ τῆς τυραννίδος τοῦ Φιλίστου σπουδὴν καὶ πίστιν, ἐμπίπλονται τῶν κατ' αὐτοῦ βλασφημιῶν. °Ο τοὺς μὲν ἀδικηθέντας σύγγνωστόν ἐστιν

46. °Ο Τίμος ὁ Ταυρομενίτης (375-250 π. Χ) καὶ ὁ Φίλιππος Συρακούσιος, ὅπως καὶ ὁ πρὸ κάτω Ἐφορος ὁ Κυμαῖος, ἦταν ἱστορικοί.

ἐναντίον τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κάσσιου πού τὸν σκότωσαν, μὲ ὑποκινητὲς τὸν Λέπιδο, τὸν Ἀντώνιο καὶ τὸν Ὀκταβιανὸ Αὐγουστο πού εἶχαν τὴν ἀνώτατη ἐξουσία. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πόλεμος δὲν ἄργησε νὰ κριθεῖ μὲ τὰ ὄπλα καὶ νικῆθηκαν καὶ σκοτώθηκαν ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσει φανερὰ καὶ ἡ ἄμιλλα ἀνάμεσα στὸν Αὐγουστο καὶ τὸν Ἀντώνιο πού κρυβόταν ἐνδόμυχα ἀπὸ τὴ φιλοπρωτία τους. Κι ἀφοῦ χύθηκαν πολλὰ συγγενικὰ αἵματα κι ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἐδραιώνεται ἡ δύναμη τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἡ γενικὴ ἐξουσία σὲ ὅλα παρέμεινε σ' αὐτὸν διὰ βίου, ἐνῶ ἡ ἐξουσία τῶν ὑπᾶτων ἔχασε τὴ σειρὰ καὶ τὴ δύναμή της.

Τὸ ἀξίωμα λέγει τῶν Ἰλλουστρίων κατέχει τὴν τρίτη θέση μετὰ τοὺς πατρίκιους.

Ἐπίσης λέγει ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ μοναρχία τοῦ Αὐγούστου οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν στὸ ἀρχικὸ κράτος τους αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντες πατρίκιους, πού καλοῦνταν ἐπίσης βουλὴ καὶ σύγκλητος δημάρχους, πού ἦταν προϊστάμενοι τοῦ δήμου· ἀγορανόμους, ὑπάτους, πού εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ ὅλο τὸ κράτος. Τὸ ἴδιο καὶ τὸν δικτάτορα, ἀλλὰ πού ἦταν ἀνεύθυνος, εἶχε ὅμως σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ τὴν δύναμη στὸ κράτος· στρατηγούς, ὑπάρχους, αὐτοκράτορες στρατηγούς, ἀνθύπατους καὶ ἄλλα τέτοια. Σύμβολα τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθυπάτου ἦταν δώδεκα πελέκεις καὶ τήβεννος περιπόρφυρος, ἐνῶ τοῦ δικτάτορα πελέκεις ...

245.

**Ἀπὸ τοὺς παράλληλους (βίους) τοῦ Πλουτάρχου,
διάφοροι λόγοι.**

Διαβάσαμε ἀπὸ τοὺς Παράλληλους βίους τοῦ Πλουτάρχου διαφόρους λόγους, πού ἡ συνοπτικὴ κατ' ἐκλογὴν ἔκδοσή τους περιέχει μεγάλη ὠφέλεια (γιὰ τοὺς ἀναγνώστες).

Ἀπὸ τὸν Δίωνα.

Ὁ Τίμαιος⁴⁶ παίρνοντας ὄχι ἄδικη πρόφαση τὴ σπουδὴ καὶ τὴν πίστη τοῦ Φιλίστου ὑπὲρ τῆς τυραννίας, εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τὶς ἐναντίον του βλασφημίες. Αὐτὸ εἶναι ἴσως ἄξιο συγγνώμης, ὅσοι ἀδική-

ἴσως ἄχρι τῆς εἰς ἀναίσθητον ὀργῆς χαλεποὺς γενέσθαι, τοὺς δ' ὑστερον συγγράφοντας τὰ πεπραγμένα, καὶ τῷ μὲν βίῳ μὴ λυπηθέντας αὐτοῦ, τῷ δὲ λόγῳ χρωμένους, ἢ δόξα παραιτεῖται μὴ μεθ' ὑβρεως μηδὲ μετὰ βωμολοχίας ὀνειδίζειν τὰς συμφοράς, ὧν οὐδὲν ἐπέχει καὶ τὸν ἄριστον ἀνδρῶν ἐκ τύχης μετασχεῖν. Οὐ μὴν οὐδ' Ἐφορος ὑγιαίνει τὸν Φίλιστον ἐγκωμιάζων· ὅς, καίπερ ὧν δεινότατος ἀδίκους πράγμασι καὶ πονηροῖς ἤθεσιν εὐσημόνας αἰτίας περιβάλλειν καὶ λόγους ἔχοντας κόσμον ἐξευρεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν οὐ δύναται πάντα μηχανώμενος ἐξελέσθαι τῆς γραφῆς, ὡς οὐ φιλοτυραννότατος ἀνθρώπων γένοιτο καὶ μάλιστα πάντων ἀεὶ ζηλώσας καὶ θαυμάσας τρυφήν καὶ δύναμιν καὶ πλούτους καὶ γάμους τοὺς τῶν τυράννων. Ἀλλὰ γὰρ Φιλίστου μὲν ὁ μήτε τὰς πράξεις ἐπαινῶν μήτε τὰς τύχας ὀνειδίζων ἐμμελέστατος

15

Ἐκ τοῦ Βρούτου.

Ἐν μὲν οὖν ταῖς πρώταις ἐπιστολαῖς τοιοῦτος ὁ Βρούτος, ἤδη δὲ τῶν μὲν ὡς Καίσαρα τῶν δὲ ὡς Ἀντώνιον διίσταμένων, ὠνίων δὲ τῶν στρατοπέδων ὥσπερ ὑπὸ κήρυκι προστιθεμένων τῷ πλεῖον διδόντι, παντάπασιν ἀπογνοὺς τῶν πραγμάτων ἔγνω καταλιπεῖν Ἰταλίαν, καὶ περὶ διὰ Λευκανίας εἰς Ἐλαίαν ἐπὶ θάλασσαν ἦκεν. Ὄθεν ἡ Πορκία μέλλουσα πάλιν εἰς Ῥώμην ἀποτρέπεσθαι, λανθάνειν μὲν ἐπειράτο περιπαθῶς ἔχουσα, γραφὴ δὲ τις αὐτὴν προῦδωκε, τᾶλλα γενναίαν οὔσαν. Ἦν γὰρ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν διάθεσις Ἐκτωρ ὑπὸ Ἀνδρομάχης προπεμπόμενος, κομιζομένης παρ' αὐτοῦ τὸ παιδίον, ἐκείνῳ δὲ προσβλεπούσης. Ταῦτα θεωμένην τὴν Πορκίαν ἢ τοῦ πάθους εἰκὼν ἐξέτηξεν εἰς δάκρυα, καὶ πολλάκις φοιτῶσα τῆς ἡμέρας ἔκλαιεν.

Ἐκ τοῦ Αἰμιλίου.

30 Ἐν ᾧ παθῶν τε παντοδαπῶν καὶ νοσημάτων ἐνότων ἐπρώ-

θηκαν νὰ γίνονται βαρεῖς ἐπιτιμητὲς μὲ τὴν ἀσυναίσθητη ὀργή τους. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ γράφουν ὕστερα τὰ γεγονότα καὶ ποὺ δὲν ἔχουν ζημιωθεῖ καθόλου ἀπὸ τὴ ζωὴ ἐκείνου, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λόγο, ἢ κοινὴ γνώμη λέγει νὰ μὴν ὄνειδίζουν τίς συμφορὲς, οὔτε ὑβρίζοντας οὔτε βωμολοχώντας, τίς ὁποῖες τίποτε δὲν ἀποκλείει καὶ ὁ ἄριστος ἄνδρας νὰ τίς ὑποστῆ. Ὡστόσο οὔτε ὁ Ἔφορος εἶναι στὰ καλά του ἐγκωμιάζοντας τὸν Φίλιππο. Αὐτός, ἂν καὶ εἶναι δεινότατος νὰ δικαιολογεῖ ἄδικες πράξεις καὶ πονηρὰ ἤθη μὲ εὐσχημες αἰτίες καὶ νὰ βρῖσκει κόσμιες ἐκφράσεις, αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν μπορεῖ μηχανευόμενος τὰ πάντα ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν κατηγορία, ὅτι στάθηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους φίλος τῶν τυράννων, καὶ πῶς πολὺ ἀπὸ ὅλους ζήλεψε πάντοτε καὶ θαύμασε τὴν τρυφή καὶ τὴ δύναμη καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τοὺς γάμους τῶν τυράννων. Ἀλλὰ βέβαια ὁποῖος οὔτε τίς πράξεις τοῦ Φιλίππου ἐπαινεῖ οὔτε ὄνειδίζει τίς συμφορὲς του εἶναι πῶς ἁρμονικὸς.

Ἀπὸ τὸν Βροῦτο.

Τέτοιος παρουσιάζεται ὁ Βροῦτος σὶς πρώτες ἐπιστολές. Ἦδη, ἐπειδὴ ἄλλοι πῆγαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Καίσαρα καὶ ἄλλοι μὲ τοῦ Ἀντωνίου, καὶ μερικοὶ σὰ νὰ τοὺς παρακινούσε ὁ κήρυκας προσθέτονταν στὸ στρατόπεδο ὅπου ἔδινε τὰ περισσότερα, ἐπειδὴ ἀπελπίσθηκε τελείως ἀπὸ τὴν κατάσταση, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἰταλία καὶ ἔφτασε πεζὸς διασχίζοντας τὴ Λευκανία στὴ θάλασσα στὴν πόλη Ἐλαία. Ἀπὸ ἐκεῖ ἢ Πορκία⁴⁷, σκοπεύοντας νὰ ἐπιστρέψει πάλι στὴ Ρώμη, προσπαθοῦσε νὰ κρύψει τὴ μεγάλη τῆς λύπη, τὴν πρόδωσε ὅμως μὰ ζωγραφιά, ἐνῶ γενικὰ ἦταν γυναίκα. Ἡ ὑπόθεσις προερχόταν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά, ὅπου ἡ Ἀνδρομάχη κατευόδωνε τὸν Ἔκτορα, παίρνοντας ἀπὸ τὰ χέρια του τὸ παιδί καὶ κοιτάζοντας ἐκεῖνον. Αὐτὰ κοίταξε ἡ Πορκία καὶ ἡ παθητικὴ εἰκόνα τῆς ἀνέδασε τὰ δάκρυα στὰ μάτια, καὶ πολλὰς φορὲς πῆγαινε ἐκεῖ καὶ ἔκλαιγε.

Ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο.

Αὐτὸς εἶχε κάθε εἶδους πάθη καὶ ἐλαττώματα, ἀλλὰ τὸ πρώτο

47. Ἡ γυναίκα τοῦ Βροῦτου.

τευεν ἢ φιλαργυρία. (Περὶ τοῦ Περσέως τῶν Μακεδόνων βασιλέως ὁ Πλούταρχος λέγει).

Ἐκ τοῦ Δημοσθένους.

Ἐπιπαινεῖ τὸν Φίλιππον παραγεγο-
5 νότων ἠκούσε μὲν ἀπάντων ὁ Φίλιππος, ἀντεῖπε δὲ μετὰ πλεί-
στης ἐπιμελείας πρὸς τὸν Δημοσθένην λόγον· οὐ μὴν ταῖς ἄλ-
λαις τιμαῖς καὶ φιλοφροσύναις ὅμοιον αὐτὸν τῷ Δημοσθένει
παρεῖχεν, ἀλλὰ καὶ προσήγετο τοὺς περὶ Αἰσχίνην καὶ Φιλο-
κράτην μάλλον. Ὅθεν ἐπαινούντων ἐκείνων τὸν Φίλιππον ὡς
10 λέγειν δυνατώτατον καὶ κάλλιστον ὀφθῆναι καὶ, νῆ Δία, συμπι-
εῖν ἰκανώτατον, ἠναγκάζετο βασκαίνων ἐπισκώπτειν ὡς τὸ μὲν
σοφιστοῦ, τὸ δὲ γυναικός, τὸ δὲ σπογγιάς εἶη, βασιλέως δὲ οὐ-
δὲν ἐγκώμιον.

Ἐπιπαινεῖ τὴν θυγατρὸς τοῦ Δημοσθένους ἀποθανούσης, γνοὺς
15 αὐτὸς κρύφα τὴν τοῦ Φιλίππου τελευτήν, προῆλθε φαιδρὸς εἰς
τὴν βουλήν, ἐπιθαρρύνων τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὰ μέλλοντα,
καὶ ὄναρ ἔωρακέναι ἔλεγεν ἀφ' οὗ τι μέγα προσδοκᾶν Ἀθηναί-
οις ἀγαθόν· καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆσαν οἱ τὸν Φιλίππου θάνατον
ἀπαγγέλλοντες, καὶ παρῆλθεν ὁ Δημοσθένης ἐστεφανωμένος,
20 ἔχων καὶ λαμπρὸν ἱμάτιον, ἐβδόμην ἡμέραν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ
τεθνηκυίας, ὡς Αἰσχίνης φησὶ λοιδορῶν αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ καὶ κα-
τηγορῶν αὐτοῦ μισοτεκνίαν, αὐτὸς ὢν ἀγεννῆς καὶ μαλακός, εἰ
τὸ ταπεινὸν καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς ἡμέρου καὶ φιλοστόργου ψυχῆς
ποιεῖται σημεῖα, τὸ δὲ ἀλύτως καὶ πρᾶως ταῦτα φέρειν ἀπεδοκί-
25 μαζεν. Ἐγὼ δὲ ὡς μὲν ἐπὶ θανάτῳ βασιλέως ἡμέρως οὕτω καὶ φι-
λανθρώπως ἐν οἷς ἠτύχησε χρησαμένου πταίσασιν αὐτοῖς στε-
φανηφορεῖν καλῶς εἶχε καὶ θύειν, οὐκ ἂν εἵπομι· πρὸς γὰρ τῷ
νεμεσητῷ καὶ ἀγεννῆς ζῶντα μὲν τιμᾶν καὶ ποιεῖσθαι πολίτην, πε-
σόντος δὲ ὑφ' ἑτέρου μὴ φέρειν τὴν χαρὰν μετρίως, ἀλλ' ἐπισκιρ-
30 τᾶν τῷ νεκρῷ. Ἐπιπαινεῖ τὰς οἴκοι τύχας καὶ δάκρυα καὶ ὀδυρ-

ἦταν ἡ φιλαργυρία (για τὸν βασιλιὰ τῶν Μακεδόνων Περσέα μιλάει ὁ Πλούταρχος).

Ἐκ τῶν βίῳ τοῦ Δημοσθένη.

Ὄταν ἔφθασαν οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸν Φίλιππο τοὺς ἄκουσε ὅλους κι ἔπειτα ἀπάντησε πολὺ προσεκτικὰ στὸν λόγο τοῦ Δημοσθένη. Δὲν φερόταν ὅμως ὅμοια στὸν Δημοσθένη ὡς πρὸς τὶς ἄλλες τιμὲς καὶ τὴ φιλοφροσύνη, ἀλλὰ περισσότερο περιποιόταν τὸν Αἰσχίνη καὶ τὸν Φίλοκράτη. Γι' αὐτὸ ὅταν ἐκεῖνοι ἐπαινοῦσαν τὸν Φίλιππο, ὅτι ἦταν ἐξαιρετικὰ δυνατὸς στὸ λόγο καὶ ὠραιότατος στὴν ὄψη καί, μὰ τὸν Δία, συμπότης ἄριστος, ἀναγκαζόταν νὰ εἰρωνευθεῖ θυμωμένος, ὅτι τὸ πρῶτο ἦταν ἰδιότητα σοφιστῆ, τὸ δεύτερο γυναίκας, καὶ τὸ τρίτο ἦταν ἰδιότητα τοῦ σπύγγου, καὶ δὲν ἦταν καθ' ὅλου ἐγκώμο βασιλιᾶ.

Ὄταν, λέγει, πέθανε ἡ κόρη τοῦ Δημοσθένη κι αὐτὸς πληροφορήθηκε κρυφὰ τὸ θάνατο τοῦ Φιλίππου, προσῆλθε χαρούμενος στὴ βουλή, ἐνθαρρύνοντας τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὸ μέλλον· ἔλεγε πὼς εἶχε δεῖ ὄνειρο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προσδοκᾷ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἓνα μεγάλο καλὸ. Δὲν ἄργησαν νὰ παρουσιασθοῦν αὐτοὶ πού ἔφεραν τὴν ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου καὶ ὁ Δημοσθένης μπῆκε στεφανωμένος, φορώντας καὶ λαμπρὸ ἱμάτιο, ἐνῶ εἶχαν περάσει ἑπτὰ ἡμέρες ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς κόρης του, ὥστε ὁ Αἰσχίνης, λέγει, τὸν εἰρωνευόταν γι' αὐτὸ καὶ τὸν κατηγοροῦσε γιὰ ἐχθρότητα πρὸς τὰ παιδιά του, ἐνῶ αὐτὸς ἦταν ὁ ἀνάξιος καὶ δειλός, ἂν θεωροῦσε τὴ μικροψυχία καὶ τοὺς θρήνους σημάδια ψυχῆς ἡμερῆς καὶ φιλόστοργης· ἀποδοκίμαζε ὅμως τὴν ἀποδοχὴ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μὲ πραότητα καὶ χωρὶς λύπη. Ἐγὼ ὅμως στὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ, πού ἦμερα καὶ πολὺ φιλόφρονος μεταχειρίσθηκε, ὅταν νικοῦσε, ἀκόμα καὶ ὅσους ἠττήθηκαν, δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ ὅτι εἶναι καλὸ νὰ φοροῦν αὐτοὶ στεφάνι καὶ νὰ θυσιάζουν. Γιατὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπισύρει τὴ θεία νέμεση, δείχνει καὶ δειλία, νὰ τὸν τιμᾷς βέβαια ὅσο ζεῖ καὶ νὰ τὸν κάνεις πολίτη, νὰ μὴ χαιρέσαι ὅμως μετρημένα ὅταν ἔχει δολοφονηθεῖ ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ νὰ σκιρτᾷς ἀπὸ χαρὰ πάνω στὸν νεκρό. Ὅτι ὅμως ὁ Δημοσθένης, ἀφήνοντας τὴ συμφορὰ τοῦ σπιτι-

μούς ἀπολιπὼν ταῖς γυναιξίν ὁ Δημοσθένης ἃ τῇ πόλει συμφέ-
 ρειν ᾤετο, ταῦτα ἔπραττεν, ἐπαινῶ καὶ τίθεμαι πολιτικῆς καὶ ἀν-
 δρώδους ψυχῆς, αἰεὶ πρὸς τὸ κοινὸν ἐνιστάμενον καὶ τὰ οἰκεῖα
 πράγματα καὶ πάθη τοῖς δημοσίοις ἐπανέχοντα, τηρεῖν τὸ ἀξίω-
 5 μα πολὺ μᾶλλον ἢ τοὺς ὑποκριτὰς τῶν βασιλικῶν καὶ τυραννικῶν
 προσώπων, οὓς ὀρῶμεν οὔτε κλαίοντας οὔτε γελῶντας ἐν τοῖς θε-
 ἀτροις ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ἀλλ' ὡς ὁ ἀγὼν ἀπαιτεῖ πρὸς τὴν ὑπό-
 θεσιν. Χωρὶς δὲ τούτων ἔδει τὸν ἀτυχήσαντα μὴ περιορᾶν ἀπα-
 ρηγόρητον ἐν τῷ πάσχειν κείμενον, ἀλλὰ καὶ λόγοις χρῆσθαι
 10 κουφίζουσι καὶ πρὸς ἡδία πράγματα τρέπειν τὴν διάνοιαν,
 ὥσπερ τοὺς ὀφθαλμιῶντας ἀπὸ τῶν λαμπρῶν καὶ ἀντιτύπων ἐπὶ
 τὰ μαλακὰ καὶ χλωρὰ χρώματα τὴν ὄψιν ἀπάγειν κελεύοντες.
 Πόθεν ἂν τις ἐπάγοιτο βελτίω παρηγορίαν, ἢ πατρίδος εὐτυχού-
 15 σης ἐκ τῶν κοινῶν παθῶν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα σύγκρασιν ποριζόμενος
 καὶ τοῖς βελτίοισιν ἐναφανίζουσαν τὰ χεῖρω;

Ὅτι Δημοσθένης, φησὶ, πληγεὶς ὑπὸ τῆς δωροδοκίας Ἀρπά-
 λου ὥσπερ δεδεγμένος φρουρᾶν, προσεκεχωρήκει αὐτῷ. Καὶ
 ἀθροισθείσης ἐκκλησίας ἢ ἔμελλε τὰ περὶ Ἀρπαλον ἐπισκέψα-
 σθαι (ἀντέλεγε γὰρ τοῖς βουλομένοις σῶζειν αὐτὸν καὶ δέχεσθαι
 20 πρὸ τοῦ τὴν χεῖρα τῷ χρυσίῳ ὑποσχεῖν) εὖ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ
 ταινίαις κατὰ τοῦ τραχήλου κατελιξάμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν προ-
 ἤλθε, καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν διένευεν ὡς ἀποκε-
 κομμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. Οἱ δὲ εὐφρευτῆς χλευάζοντες οὐχ ὑπὸ
 συνάγχης ἔφραζον, ἀλλ' ἀργυράγχης εἰλήφθαι νύκτωρ τὸν δημα-
 25 γωγόν.

Ὅτι μετὰ τὸ φυγαδευθῆναι διὰ τὰ Ἀρπάλεια χρήματα Δη-
 μοσθένης τοὺς προσιόντας αὐτῷ καὶ συνδιατρίβοντας νεανί-
 σκους ἀπέτρεπε τῆς πολιτείας, λέγων ὡς εἰ δνεῖν αὐτῷ προκειμέ-
 νων ἀπ' ἀρχῆς ὁδῶν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τῆς
 30 δὲ ἀντικρυσ εἰς τὸν ὄλεθρον, ἐτύγχανεν εἰδῶς τὰ κατὰ τὴν πολι-

οὔ του, τὰ δάκρυα καὶ τοὺς θρήνους στὶς γυναῖκες, ἐκεῖνος ἔπραττε ὅ,τι νόμιζε πὼς συμφέρει στὴν πόλη, τὸ ἐπαινῶ καὶ θεωρῶ γνώρισμα κάποιου μὲ πατριωτικὴ καὶ ἀνδρική ψυχὴ, ποὺ πρέπει πάντα νὰ εἶναι ἔτοιμος γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ καὶ νὰ βάζει σὲ δεύτερη μοῖρα τὶς δικές του ὑποθέσεις καὶ συμφορὲς μπροστὰ στὶς δημόσιες, νὰ τιμᾶ πολὺ περισσότερο τὸ ἀξίωμα ἀπὸ ὅ,τι ὅσοι ὑποκρίνονται στὸ θέατρο βασιλιάδες καὶ τυράννους, ποὺ τοὺς βλέπομε πάνω στὴ σκηνὴ οὔτε νὰ κλαῖνε οὔτε νὰ γελοῦν ὅπως θέλουν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πρέπει γι' αὐτὸν ποὺ ἀτύχησε νὰ μὴν δείχνομε ἀδιαφορία καὶ νὰ τὸν ἀφήνομε ἀπαρηγόρητο πεσμένο μέσα στὴ συμφορὰ του, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ λόγια ποὺ ἀνακουφίζουν καὶ νὰ στρέφομε τὸ νοῦ του σὲ πιὸ εὐχάριστα πράγματα, ὅπως προτρέπομε ὅσους πονοῦν τὰ μάτια τους ἀπὸ τὰ λαμπρὰ καὶ ἔντονα νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά τους στὰ ἀπαλὰ καὶ ἄτονα χρώματα. Πὼς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ λάβει καλύτερη παρηγοριά, παρὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα ὅταν εὐτυχεῖ, μετριάζοντας ἀπὸ τὰ κοινὰ πάθη τὶς ἀτομικὲς κακοτυχίες, καὶ μέσα στὰ καλὰ ἀφανίζοντας τὰ χειρότερα;

Ὅτι ὅτι ὁ Δημοσθένης, λέγει, νικημένος ἀπὸ τὴ δωροδοκία τοῦ Ἄρπαλου, προσχώρησε σ' αὐτὸν σὰν νὰ εἶχε δεθεῖ ἀπὸ φρουρά, καὶ ὅταν ἔγινε σύνοδος τῆς ἐκκλησίας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐξετάσει τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἄρπαλου (γιατὶ ἦταν ἀντίθετος μ' αὐτοὺς ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν σώσουν καὶ νὰ τὸν δεχθοῦν πρὶν πάρουν τὸ χρυσάφι στὸ χέρι), προσῆλθε στὴν ἐκκλησία ἀφοῦ τύλιξε πολὺ καλὰ τὸ λαιμὸ του μὲ μάλλινα καὶ ταινίες, καὶ ὅταν τὸν καλοῦσαν νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ μιλήσει, ἔκανε νεύματα ὅτι τοῦ εἶχε κοπεῖ ἢ φωνή. Ὅσοι ὅμως καταλάβαιναν τὸ τέχνασμα ἔλεγαν χλευαστικά, ὅτι ὁ ρήτορας δὲν εἶχε ἀρπάξει τὴ νύχτα συνάγχη (συνάχι), ἀλλὰ ἀργυράγχη.

Ὁ Δημοσθένης, λέγει, μετὰ τὴν ἔξορία γιὰ τὸ χρηματισμὸ του ἀπὸ τὸν Ἄρπαλο, τὰ νέα παιδιὰ ποὺ τὸν πλησίαζαν καὶ περνοῦσαν τὴν ὥρα τους μαζί του τὰ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, λέγοντάς σ' αὐτὰ πὼς, ἂν εἶχε νὰ ἐκλέξει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μεταξὺ δύο δρομῶν, ποὺ ὁ ἓνας ὀδηγοῦσε στὸ δῆμα καὶ στὴν ἐκκλησία, καὶ ὁ ἄλλος ἀντίθετα στὸν ὄλεθρο, καὶ τύχαινε νὰ γνωρίζει τὰ κακὰ τῆς πολιτικῆς, τοὺς

τείαν κακά, φόβους καὶ φθόνους καὶ διαβολὰς καὶ ἀγωνίας, ἐπὶ ταύτην ἂν ὀρμηῆσαι τὴν εὐθὺ τοῦ θανάτου τείνουσαν.

Ἐκ τοῦ Κικέρωνος.

Ὅτι οὐ μικρά, φησὶν, ἐκ τοῦ ὑποκρίνεσθαι ῥοπή προσῆν εἰς
5 τὸ πείθειν τῷ Κικέρωνι καὶ τοὺς τῷ μεγάλα βοᾶν χρωμένους ῥή-
τορας ἐπισκώπτων ἔλεγε δι' ἀσθένειαν ἐπὶ τὴν κραυγὴν ὥσπερ
τοὺς χωλοὺς ἐφ' ἵππον πηδᾶν. Ὅτι τὸ μὲν πρὸς ἐχθροὺς ἢ πρὸς
ἀντιδίκους σκώμμασι χρῆσθαι πικροτέροις δοκεῖ ῥητορικὸν εἶ-
10 ναί, τὸ δὲ οἷς ἔτυχε προσκρούειν ἔνεκα τοῦ γελοίου πολὺ συνήγα-
γε μῖσος τῷ Κικέρωνι, καὶ ἐκ τούτου πολλοῖς γέγονεν ἐπαχθής,
καὶ οἱ μετὰ Κλωδίου συνέστησαν ἐπ' αὐτὸν ἀρχὴν τοιαύτην λα-
βόντες. Ὅτι τὸ λεπτότατον τοῦ χαλκοῦ νόμισμα κοναδράντην
Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ὅτι λέγεται, φησί, τὰς πρώτας ἡμέρας δια-
γωνισάμενος ὑπὲρ τοῦ Κικέρωνος ὁ Καῖσαρ ἐνδοῦναι τῇ τρίτῃ
15 καὶ προσέσθαι τὸν φίλον. Τὰ δὲ τῆς ἀντιδόσεως οὕτως εἶχεν· ἔδει
Κικέρωνος μὲν ἐκστῆναι Καίσαρα, Παύλου δὲ τὰδελφοῦ Λέπι-
δου, Λευκίου δὲ Καίσαρος Ἀντώνιον, ὃς ἦν θεῖος αὐτῷ πρὸς μη-
τρός. Οὕτως ἐξέπεσον ὑπὸ θυμοῦ καὶ λύσσης τῶν ἀνθρωπίνων
λογισμῶν, μᾶλλον δὲ ἀπέδειξαν ὡς οὐδὲν θηρίον ἀνθρώπου ἐστὶν
20 ἀγριώτερον, ἐξουσίαν πάθει προσλαβόντος.

Ἐκ τοῦ Φωκίωνος.

Ὅτι, φησὶν, ὁ Φωκίων τραχὺς ἦν καὶ κατηφής διὸ καὶ Ἀρι-
στογείτονος τοῦ σκυφοῦ πολεμικοῦ ὄντος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
καὶ παροξύνοντος ἐπὶ τὰς πράξεις τὸν δῆμον, ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ
25 προσελθόντος ἐπὶ βακτηρίᾳ τῷ σκέλη καταδεδεμένῳ, πόρρωθεν
αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δῆματος ἰδὼν ὁ Φωκίων ἀνέκραγε· “Γράφε καὶ
Ἀριστογείτονα χωλὸν καὶ πονηρόν”. Ὡστε θαυμάζειν ὅπως καὶ
ἀπόθεν τραχὺς οὕτως ἀνὴρ καὶ σκυθρωπὸς ἐκτήσατο τὴν τοῦ χρη-
στοῦ προσηγορίαν. Ἔστι δέ, οἶμαι, χαλεπὸν, οὐ μὴν ἀδύνατον,
30 ὥσπερ οἶνον, καὶ ἀνθρώπον τὸν αὐτὸν ἠδὺν ἅμα καὶ αὐστηρόν εἶ-

φόβους καὶ τοὺς φθόνους καὶ τὶς διαβολὰς καὶ τὶς φιλονεικίαις, θὰ ὀρμοῦσε σ' αὐτὸν τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ κατ' εὐθεΐαν στὸ θάνατο.

Ἐκ τῶν Κικέρωνα.

Ἐκ τῆς ὑποκριτικῆς του, λέγει, ἰκανότητα δὲν ἔπαιρνε μικρὴ βοήθεια ὁ Κικέρωνας νὰ πείθει, καὶ χλευάζοντας τοὺς ρήτορες πού ἔβγαζαν μεγάλες φωνές, ἔλεγε ὅτι ἀπὸ ἀδυναμία πηδοῦν στὴν κραυγή, ὅπως οἱ χωλοὶ στὸ ἄλογο. Ὅτι τὸ νὰ χρησιμοποιεῖ κανεὶς πικρὰς εἰρωνεῖες πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἀντιπάλους τὸ θεωροῦσε ρητορικὴ ἰκανότητα, τὸ νὰ προσβάλλει ὅμως τὸν τυχόντα γιὰ νὰ τὸν γελοιοποιῆσει ἐπέσυρε πολὺ μῖσος κατὰ τοῦ Κικέρωνα, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἔκανε πολλοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὁ Κλαύδιος μὲ τοὺς δικούς του στράφηκαν ἐναντίον του βρίσκοντας αὐτὸ δικαιολογία. Τὸ πιὸ μικρὸ, λέγει, νόμισμα οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ὀνομάζουν κοδράντη. Λέγεται ὅτι τὶς πρώτες μέρες ὁ Καίσαρας ἀγωνίσθηκε, λέγει, γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Κικέρωνα, ἀλλὰ τὴν τρίτη ἐγκατέλειψε τὸν φίλο του. Ἡ μεταβολὴ ἔγινε ὡς ἑξῆς: Ἐπρεπε ὁ Καίσαρας νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν Κικέρωνα, ὁ Λέπιδος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του Παῦλο, καὶ ὁ Ἀντώνιος ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸ του Λεύκιο Καίσαρα· ὁ Ἀντώνιος ἦταν θεῖος του ἀπὸ τὴ μητέρα του. Ἐτσι ἐξορίσθηκαν κυριευμένοι ἀπὸ τὸ θυμὸ καὶ τὴ λύσσα τῶν ἀνθρώπινων λογισμῶν, ἣ καλύτερα ἀπέδειξαν ὅτι κανένα θηρίο δὲν εἶναι πιὸ ἄγριο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ἐκ τῶν Φωκίων.

Ὁ Φωκίων, λέγει, ἦταν τραχὺς καὶ σκυθρωπός. Γι' αὐτὸ ὅταν ὁ συκοφάντης Ἀριστογείτων, πού ἦταν μαχητικὸς σπὶς συναθροίσεις καὶ παρακινούσε τὸν λαό, προσῆλθε στὸν κατάλογο μὲ βακτηρία καὶ μὲ δεμένα τὰ σκέλη, βλέποντάς τον ἀπὸ μακριὰ ἀπὸ τὸ θῆμα (νὰ πλησιάζει), φώναξε: “Γράφε (στὸν κατάλογο) καὶ τὸν Ἀριστογείτονα κουτσὸ καὶ πονηρό”. “Ὡστε εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ, πῶς καὶ γιὰ ποῖο λόγο ἓνας τόσο τραχὺς καὶ κατσουφιασμένος ἄνθρωπος εἶχε ἀποκτήσει τὸ ὄνομα τοῦ χρηστοῦ. Εἶναι, νομίζω, δύσκολο, ὄχι ὅμως καὶ ἀδύνατο, ὅπως τὸ κρασί, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἴδιος νὰ εἶναι εὐχάριστος μαζί καὶ αὐστηρὸς, ὅπως ἄλλοι πάλι, ἐνῶ φαίνονται

ναι, καθάπερ ἕτεροι πάλιν φαινόμενοι γλυκεῖς ἀηδέστατοι τοῖς
 χρωμένοις εἰσὶ καὶ βλαβερώτατοι. Καίτοι φασὶν Ὑπερίδην ποτὲ
 εἰπεῖν πρὸς τὸν δῆμον “Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ σκοπεῖτε μόνον
 εἰ πικρὸς εἰμι, ἀλλ’ εἰ προῖκά εἰμι πικρὸς”. Φωκίων τοίνυν ἔχθρα
 5 μὲν τῶν πολιτῶν κακῶς οὐδένα ἐποίησεν, οὐδὲ ἐνόμιζεν ἔχθρόν,
 ἀλλ’ ὅσον ἔδει μόνῳ τῷ ἐνισταμένῳ οἷς ἔπραττεν ὑπὲρ τῆς πατρί-
 δος κατεξανασηῆναι, τραχὺς ὢν καὶ δυσεκδίαστος καὶ ἀπαραίτη-
 τος, εἰς τὸν ἄλλον βίον εὐμενῆ πᾶσι καὶ κοινὸν καὶ φιλόανθρωπον
 ἑαυτὸν παρεῖχεν, ὥστε καὶ παιίσασι βοηθεῖν καὶ κινδυνεύουσι
 10 συνεξετάζεσθαι τοῖς διαφόροις.

Ὅτι Ἀντίπατρον τὸν Μακεδονίας στρατηγὸν λέγεται εἰπεῖν
 ὡς δυεῖν αὐτῷ φίλων Ἀθήνησιν ὄντων, Φωκίωνος καὶ Δημάδου,
 τὸν μὲν λαβεῖν οὐ πέπεικε, τὸν δὲ διδοὺς οὐκ ἐμπέπληκεν.

Ἐκ τοῦ Κάτωνος.

15 Ὡς οὖν εἰς τὸ μανθάνειν ἦκεν ὁ Κάτων, νωθρὸς ἦν ἀναλα-
 βεῖν καὶ βραδύς, ἀναλαβῶν δὲ κάτοχος καὶ μνημονικὸς Ὅ δὲ
 καὶ πέφυκεν ἄλλως τοὺς μὲν εὐφυεστάτους ἀναμνηστικὸς μᾶλ-
 λον εἶναι, μνημονικὸς δὲ τοὺς μετὰ πόνου καὶ πραγματείας πα-
 ραδεχομένους γίνεται γὰρ οἷον ἔγκαυμα τῆς ψυχῆς τῶν μαθημά-
 20 των ἕκαστον.

Ἐκ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὅτι, φησὶ, λευκὸς ἦν ὁ Ἀλέξανδρος, ἡ δὲ λευκότης ἐπεφοί-
 νισσεν αὐτοῦ μάλιστα περὶ τὸ στήθος καὶ τὸ πρόσωπον. Ὅτι δὲ
 τοῦ χρωτὸς ἡδιστον ἀπέπνει καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐωδία καὶ
 25 τὴν σάρκα πᾶσαν ὥστε πληροῦσθαι καὶ τοὺς χιτωνίσκους πολλοὶ
 γεγράφασιν. Αἰτία δὲ ἴσως ἡ τοῦ σώματος κραισσις, πολύθερμος
 οὖσα καὶ πυρώδης ἡ γὰρ εὐωδία γίνεται πέψει τῶν ὑγρῶν ὑπὸ
 θερμότητος, ὡς οἶεται Θεόφραστος Ὅθεν οἱ ξηροὶ καὶ διάπτυροι
 τόποι τῆς οἰκουμένης τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἀρωμάτων

48. Τῇ διάκριση αὐτῇ τὴν κάνει ὁ Ἀριστοτέλης στὸ Περί μνήσεως.

εὐχάριστοι, εἶναι γιὰ ὅσους τοὺς δοκιμάζουν ἀηδέστατοι καὶ πολὺ βλαβεροί. Καὶ βέβαια διηγοῦνται, ὅτι κάποτε ὁ Ὑπερίδης εἶπε στὸ λαό· “Μὴ βλέπετε, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μόνο ἂν εἶμαι πικρὸς, ἀλλὰ ἂν εἶμαι πικρὸς ἀφιλοκερδῶς”. Ὁ Φωκίων λοιπὸν δὲν ἔκανε κακὸ σὲ κανένα πολίτη ἀπὸ ἔχθρα, οὔτε νόμιζε κανένα ἔχθρο, ἀλλὰ ἔφτανε νὰ ἐξεγερθεῖ ἐναντίον ἐκείνου μόνο πού τὸν κατηγοροῦσε γιὰ ὅσα ἔπραττε ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὄντας τραχὺς καὶ δυσκολοεκβίαστος καὶ ἀκαμπτος στὶς παρακλήσεις, ἐνῶ στὴν ἄλλη ζωὴ του ἦταν φιλικὸς σὲ ὅλους καὶ ἀπλὸς καὶ φιλάνθρωπος, ὥστε νὰ βοηθεῖ καὶ ὅσους ἔσφαλαν ἐναντίον του, καὶ μὲ ὅσους κινδύνευαν στὸ δικαστήριον νὰ συμμερίζεται τὸν ἀγῶνα τους.

Λένε ὅτι ὁ Ἀντίπατρος, ὁ στρατηγὸς τῆς Μακεδονίας, εἶπε ὅτι δύο φίλους εἶχε στὴν Ἀθήνα, τὸν Φωκίωνα καὶ τὸν Δημάδη· τὸν πρῶτο δὲν τὸν εἶχε πείσει νὰ λάβει κἀτι, τὸν ἄλλο δὲν τὸν χόρτασε δίνοντάς του.

Ἀπὸ τὸν Κάτωνα.

“Ὅταν ἄρχισε νὰ μαθαίνει ὁ Κάτων ἦταν νωθρὸς καὶ ἀργὸς νὰ καταλάβει, ὅταν ὁμως καταλάβαινε συγκρατοῦσε ὅ,τι μάθαινε καὶ τὸ θυμόταν. Καὶ εἶναι ἐξᾴλλου φυσικό, ὅποιοι εἶναι εὐφυέστατοι νὰ εἶναι μᾶλλον ἀναμνηστικοί⁴⁸, καὶ ὅσοι διδάσκονται μὲ κόπο καὶ διαδικασία μεγάλη νὰ εἶναι μνημονικοί, γιὰτὶ κἀθε τι πού διδάσκονται γίνεται σὰν μᾶ σπίθα τῆς ψυχῆς.

Ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο.

Ὁ Ἀλέξανδρος, λέγει, ἦταν λευκός, καὶ αὐτὴ ἡ λευκότητά του κοκκίνιζε περισσότερο στὸ στήθος καὶ τὸ πρόσωπο. Ἀπὸ τὸ σῶμα του ἔβγαινε μὲ εὐχάριστη μυρωδιά, πού εὐώδιαζε τὸ στόμα καὶ τὴ σάρκα του ὅλη, ὥστε, γράφουν πολλοί, νὰ μοσχοβολοῦν τὰ πουκάμισά του. Αἰτία ἴσως ἦταν ἡ κράση τοῦ σώματός του, πού ἦταν πολὺ θερμὴ καὶ πυρῶδης. Γιὰτὶ ἡ εὐωδία, ὅπως νομίζει ὁ Θεόφραστος, προέρχεται ἀπὸ τὴν πέψη τῶν ὑγρῶν ἀπὸ τὴ θερμότητα. Γι’ αὐτὸ οἱ ξηροὶ καὶ πολὺθερμοὶ τῶποιο τῆς οἰκουμένης παράγουν τὰ περισσότερα καὶ ὠραιότερα ἀρώματα, γιὰτὶ ὁ ἥλιος ἀφαιρεῖ τὴν ὑγρασία

φέρουσιν ἑξαίρει γὰρ ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ὥσπερ ὕλην σηπεδόνος ἐπιπολάζον τοῖς σώμασι Ἀλέξανδρον δέ, ὡς ἔοικεν, ἡ θερμότης καὶ ποτικὸν καὶ θυμοειδῆ παρῆγεν.

Ἐπιτομή. Ὅτι τὸν Βουκέφαλον προσαχθέντα ὄνιον ταλάντων δέκα καὶ 5 τριῶν παρὰ Φιλονείκου τοῦ Θετταλοῦ. ὁ μὲν Φίλιππος ἀπεπέμπετο ὡς τὸν ἀναβάτην οὐ δεχόμενον οὐδὲ φωνὴν τινος τῶν περὶ τὸν Φίλιππον ὑπομένοντα, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μεμψάμενος τὴν ἀποπομπὴν τοῦ ἵππου ἠτήσατο παρὰ τοῦ πατρὸς λαβεῖν αὐτόν, καὶ λαβὼν τὸν δοκοῦντα ἵππον ἄγριον εἶναι πρὸς πάντας οἱ προσήεσαν 10 αὐτῷ καὶ ἀκόλαστον, προσδραμών τῷ ἵππῳ καὶ παραλαβὼν τὴν ἠνίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ἔοικεν ἐννοήσας ὅτι τὴν σκιὰν προσπίπτουσαν καὶ σαλευομένην ὄρων πρὸ αὐτοῦ διαταράττειτο. Μικρὰ δὲ οὕτω παρακαλλήσας καὶ καταψήσας, ὡς ἑώρα θυμοῦ πληρούμενον ὁμοῦ καὶ πνεύματος, ἀπορροί- 15 ψας ἠσυχῆ τὴν γλαμύδα καὶ μετεωρίσας ἑαυτὸν ἀσφαλῶς περιέβη, καὶ ἤλαυνεν ἀνὰ κράτος τὸν ἵππον. Καὶ τοῖς μὲν δέος καὶ ἀγὼν ἐνέπιπτε, μὴ τι τὸ μειράκιον πάθῃ, τοῖς δὲ κράτος ἦν χειρῶν καὶ τερπνὸν θέαμα. Πάντας δ' ὁμοίως εἶχεν ἔκπληξις Ὡς δὲ κάμπυας ὑπέστρεψεν ὀρθῶς σοδαρὸς καὶ γεγηθῶς, ἅπαντες μὲν χαίροντες 20 ἀνηλάλαξαν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ δακρύσαι λέγεται πρὸς τὴν χαρὰν, καταδάντος δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν φιλήσας "ὦ παῖ", φάναι, "ζητεῖ σε αὐτῷ βασιλείαν ἴσῃν Μακεδονία γὰρ σε οὐ χωρεῖ".

Ἐπιτομή. Ὅτι Ἀλέξανδρος (φησί) τοῦ νικᾶν τοὺς πολεμίους τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ βασιλικώτερον ἠγούμενος, οὔτε τινὸς τῶν Δαρείου 25 θυγατέρων, κάλλει διαπρεπεστάτων οὐσῶν, οὐδεμιᾶς ἔθιγεν, οὔτε ἄλλην ἔγνω γυναῖκα πρὸ γάμου, πλὴν Βαρσίνης ἀνδρὸς οὔσης κεκηρωμένης.

Ἐπιτομή. Ὅτι προβάτου (φησί) τεκόντος ἄρνα περὶ τὴν κεφαλὴν σχῆμα καὶ χρῶμα ἔχοντα τιάρας καὶ διδύμους ἑκατέρωθεν αὐτοῦ, 30 βδελυχθεὶς τὸ σημεῖον ἐκαθάρθη μὲν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὁ Ἀλέξανδρος οὐς ἐξ ἔθους ἐπήγετο πρὸς τὰ τοιαῦτα, διειλέχθη δὲ πρὸς τοὺς φίλους ὡς οὐ δι' αὐτόν, ἀλλὰ δι' ἐκείνους ταράττειτο,

πού ἐπιτολάζει στό σῶμα σάν ὑλικό σηπεδόνας. Καί ὅπως φαίνεται ἡ θερμή φύση τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ δημιουργοῦσε τάση γιά τὸ ποτό καί τὸν θυμό.

Εἶχε φέρει τὸν Βουκεφάλα πρὸς πώληση γιά δεκατρία τάλαντα ὁ Φιλόνικος ὁ Θεσσαλὸς καί ὁ Φίλιππος τὸν ἔδιωχνε, ἐπειδὴ δὲν δεχόταν τὸν ἀναβάτη οὔτε ἀνεχόταν τὴ φωνὴ κάποιου ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ Φιλίππου. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως διαμαρτυρήθηκε πού ἔδιωχναν τὸν ἵππο καί ζήτησε ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ τὸν δώσουν σ' αὐτὸν κι ὅταν πῆρε τὸν ἵππο, πού ἔμοιαζε νὰ εἶναι ἄγριος σὲ ὅλους πού τὸν πλησίαζαν καί ἀτίθασος, ἀφοῦ τὸν πλησίασε καί πῆρε τὸ χαλινάρι τὸ ἔστρεψε ἀπέναντι στὸν ἥλιο, γιατί, ὅπως φαίνεται, κατάλαβε, ὅτι ταραζόταν βλέποντας τὴ σκιά του νὰ πέφτει μπροστὰ του καί νὰ μετακινεῖται. Ἀφοῦ πλησίασε δίπλα του γιά λίγο καί τὸν χαιδεψε, ὅπως τὸν ἔβλεπε νὰ θυμώνει καί νὰ ξεφυσᾷ, βγάζοντας ἤσυχα τὴ γλαμύδα του τινάχθηκε ψηλά, τὸν καβαλίκεψε κι ἔκανε τὸν ἵππο νὰ καλπᾷσει μὲ ὅλη τὴ δύναμή του. Ἄλλους δέβαια τοὺς ἔπιασε φόβος καί ἀγωνία μήπως πάθει τίποτε τὸ παιδί, ἄλλοι πάλι χειροκροτοῦσαν καί χαίρονταν τὸ θέαμα, καί ὅλοι ἦταν κατάπληκτοι. Ὅταν ἔκανε στροφή καί γύρισε δίκαια σοβαρὸς καί χαρούμενος, ξέσπασαν ὅλοι σὲ δυνατὲς φωνὲς ἀπὸ χαρὰ, ἐνῶ ὁ πατέρας δάκρυσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του κι ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὸν ἵππο τὸν φίλησε στό κεφάλι καί εἶπε: “Παιδί μου, νὰ ζητήσεις ἓνα ἀνάλογο βασίλειο γιά σένα· ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωράει”.

Ὁ Ἀλέξανδρος, λέγει, ἐπειδὴ θεωροῦσε ὅτι πῶς πρέπον γιά τὸν βασιλιά εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ νικᾷ τοὺς ἐχθροὺς τὸ νὰ νικᾷ τὸν ἑαυτό του, καμμιά ἀπὸ τίς θυγατέρες τοῦ Δαρείου, πού ἦταν ἐξαιρετικὰ ὁμορφες, δὲν ἄγγιξε, οὔτε πῆγε μὲ ἄλλη γυναίκα πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο του ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Βαρσίνη πού εἶχε μείνει χήρα.

Ὅταν, λέγει, ἓνα πρόβατο γέννησε ἓνα ἀρνί, πού στό κεφάλι του εἶχε σχῆμα καί χρῶμα τίρας” καί ὄρχεις ἀπὸ τὴ μία καί τὴν ἄλλη πλευρά, ἔνοιωσε βδελυγμία γιά τὸ σημαδιακὸ αὐτὸ πρᾶγμα καί καθάρθηκε ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τοὺς Βαβυλώνιους, πού ἀπὸ συνήθεια τοὺς καλοῦσε σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ἀλλὰ μίλησε καί στοὺς φίλους του, ὅτι δὲν εἶχε ταραχθεῖ γιά τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γι' αὐτούς, μήπως

μή τὸ κράτος εἰς ἀγεννῆ καὶ ἀναλκιν ἄνθρωπον ἐκλιπόντος αὐ-
 τοῦ περιστήσῃ τὸ δαιμόνιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ βέλτιόν τι σημεῖον γε-
 νόμενον τὴν ἀθυμίαν ἔλυσεν. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῶν στραματοφυλάκων
 τεταγμένος, ὄνομα Πρόξενος, χώραν ὀρύττων τῇ βασιλικῇ σκηνηῇ
 5 παρὰ τὸν Ὀξον ποταμόν, ἀπεκάλυψε πηγὴν ὑγροῦ λιπαροῦ καὶ
 πιμελώδους, ἀπαντλουμένου δὲ τοῦ πρώτου, καθαρὸν ἀνέβλυξεν
 ἤδη καὶ διανγῆς ἔλαιον, οὔτε ὀσμῆ δοκοῦν οὔτε γεύσει ἐλαίου δι-
 αφέρειν, στιλβότητα δὲ καὶ λαμπρότητα παντάπασιν ἀπαράλλα-
 κτον, καὶ ταῦτα τῆς χώρας μηδὲ ἐλαίας φερούσης. Λέγεται μὲν
 10 οὖν καὶ τὸν Ὀξον αὐτὸν μαλακώτατον ὕδωρ, ὥστε τὸ δέρμα τοὺς
 λουομένους ἐπιλιπαίνειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θαυμαστῶς Ἀλέξαν-
 δρος τῷ σημείῳ ἦσθη.

Ὅτι Ἀριδαῖος μὲν γέγονε τῷ Φιλίππῳ ἐξ ἀδόξου γυναικὸς
 καὶ κοινῆς, Φιλίνης, ἀτελῆς δὲ τῷ φρονεῖν διὰ σώματος ἐγεγόνει
 15 νόσον, οὐ μὴν φύσει, ἀλλὰ καὶ πάννυ φασὶν αὐτοῦ παιδὸς ὄντος
 διαφαίνεσθαι χάριεν ἦθος καὶ οὐκ ἀγεννές, εἶτα μέντοι φαρμά-
 κοις ὑπὸ Ὀλυμπιάδος κακωθέντα διαφθαρήναι τὴν διάνοιαν.

Ἐκ τοῦ Καίσαρος.

Ὅτι Καῖσαρ λέγεται τῇ προτέρᾳ νυκτὶ τῆς ἐπ' Ἀρίμινον δια-
 20 θάσεως (πόλις δὲ ἐστὶν αὕτη τῆς Κελτικῆς μεγάλη, ἣν καὶ ἀθρόον
 ἐπελθὼν ἔσχεν) ὄναρ ἰδεῖν ἔκθεσμον· ἐδόκει γὰρ αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ
 μητρὶ μίγνυσθαι τὴν ἄρρητον μίξιν.

Ἐκ τοῦ Εὐμένους.

Τὸ μὲν εὐτυχεῖν καὶ τοὺς φύσει μικροὺς συνεπικουφίζει τοῖς
 25 φρονήμασιν, ὥστε φαίνεσθαι τι μέγεθος περὶ αὐτοὺς καὶ ὄγκον
 ἐκ πραγμάτων ὑπερεχόντων ἀποβλεπομένους. Ὁ δὲ γε ἀληθῶς
 μεγαλόφρων καὶ βέβαιος ἐν τοῖς σφάλμασι μᾶλλον καὶ ταῖς δυση-
 μερίαις ἀναφέρων γίνεται κατάδηλος, ὥσπερ ὁ Εὐμένης κακο-
 πραγῆσας Μᾶλλον γὰρ αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ γενναῖον διεφάνη
 30 καὶ ἐξέλαμψε καὶ τὸ ἀπτόητον τοῦ φρονήματος καὶ ταῖς συμφο-

ὁ θεὸς ὅταν αὐτὸς πεθάνει παραδώσει τὸ κράτος σὲ ταπεινὸ καὶ δειλὸ ἄνθρωπο. Ὡστόσο τοῦ παρουσιάσθηκε ἓνα καλύτερο σημάδι καὶ διέλυσε τὴ στενοχώρια του. Ὁ ὑπεύθυνος δηλαδή γιὰ τὰ βασιλικά ὀνομαζόμενος Προξενος, ὅταν ἔσκαβε γιὰ νὰ ἐτοιμάσει χῶρο γιὰ τὴ βασιλικὴ σκηνὴ κοντὰ στὸν ποταμὸ Ὁξο, ἀποκάλυψε μιὰ πηγὴ ἑνὸς ὑγροῦ παχύρρευστου. Ὅταν ἀντλοῦσαν ἀπ' αὐτὴ τὸ πρῶτο, ἀνέβλυξε ἔπειτα καθαρὸ καὶ διαυγὲς λάδι, ποὺ δὲν φαινόταν νὰ διαφέρει ἀπὸ τὸ λάδι οὔτε στὴν ὄσμη οὔτε στὴ γεύση, ἀλλὰ στὴ λάμψη καὶ στὴν πυκνότητα ἦταν τελείως ἀπαράλλαχτο, ἐνῶ ἡ χώρα οὔτε κ' ἂν εἶχε ἔλιές. Λέγεται μάλιστα ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ὁξος εἶχε νερὸ πάρα πολὺ μαλακό, ὥστε νὰ λαδώνεται τὸ δέρμα ὅσων λούονταν σ' αὐτόν. Ὡστόσο ὁ Ἀλέξανδρος εὐχαριστήθηκε μὲ τὸ θαυμαστὸ σημεῖο

Ὁ Ἀριδαῖος, λέγει, ἦταν υἱὸς τοῦ Φιλίππου ἀπὸ μιὰ ἀσημὴ καὶ κοινὴ γυναῖκα, τὴ Φιλίνη, καὶ ἀπὸ κάποια ἀσθένεια σωματικὴ δὲν ἦταν τέλειος πνευματικὰ, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ λένε πὼς ὅταν ἦταν μικρὸ παιδί ἔδειχνε χαριτωμένο καὶ ἔξυπνο, ἔπειτα ὅμως ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ δηλητήρια τῆς Ὀλυμπιάδας πειράχθηκε στὸ μυαλό.

Ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Καίσαρα.

Λέγεται ὅτι ὁ Καίσαρας μιὰ μέρα πρὶν περάσει στὸ Ἀρίμινο (μεγάλῃ πόλῃ τῆς Κελτικῆς ποὺ τὴν κατέλαβε προσβάλλοντάς τιν ξαφνικά), εἶδε ἓνα ἀπαίσιον ὄνειρον· εἶδε πὼς ἦρθε σὲ ἀνείπωτη σαρκικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴ μητέρα του.

Ἀπὸ τὸν Εὐμένη.

Ἡ ἐπιτυχία ἀνεβάζει τὸ φρόνημα καὶ τῶν λιγότερο προικισμένων ἀπὸ τὴ φύση, ὥστε παρουσιάζουν κάποιο μεγαλεῖο καὶ κάποια ἔπαρση ὅταν κοιτᾶζουν ἀπὸ θέσεις ψηλές. Ὁ ἀληθινὰ ὅμως μεγαλόφρων καὶ σταθερὸς χαρακτήρας γίνεται ὀλοφάνερος ἀπὸ τὸ πὼς ἀντιμετωπίζει τὶς ἀντιξοότητες καὶ τὶς κακοτυχίες, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν Εὐμένη ὅταν κακοτύχησε. Γιατὶ τότε φάνηκε περισσότερο καὶ ἔλαμψε καὶ τὸ ἀπτόητο καὶ ἀλύγιστο φρόνημά του σὲ συμφορές. Ὅταν

ραῖς ἀταπείνωτον. Ὅτι αἰσθόμενος, φησί, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀλλήλων μὲν καταφρονοῦντας, αὐτὸν δὲ φοβουμένους καὶ παραφυλάττοντας ἀνελεῖν, εἰ γένοιτο καιρὸς, ἐσκήψατο χρημάτων δεῖσθαι, καὶ συνεδανείσατο τάλαντα πολλὰ παρὰ τῶν μάλιστα μισούντων, ἵνα καὶ πιστεύωσι καὶ ἀπέχωνται περὶ τὸ δάνειον ἀγωνιῶντες ὥστε συνέβη τὸν ἀλλότριον πλοῦτον φύλακα τοῦ σώματος ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ σωτηρίᾳ διδόντων μόνον ἐκ τοῦ λαβεῖν κτήσασθαι τὴν ἀσφάλειαν.

Ὅτι φιλοπόλεμος μὲν ἐστὶ, φησὶν, ὁ τῆς ἀσφαλείας τὴν πλειο-
10 νεξίαν προτιμῶν, πολεμικὸς δὲ ὁ τῷ πολέμῳ κτώμενος τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐκ τοῦ Σερτωρίου.

Ὅτι διατρίβοντι, φησί, Σερτωρίῳ περὶ Ἰβηρίαν ναῦταί τινες ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ ἐκ τῶν Ἀτλαντικῶν νήσων ἀναπεπλευκό-
15 τες, αἱ δύο μὲν εἰσι λεπτῷ παντᾶ πασι πορθμῷ διαιρούμεναι, μυρίους δὲ ἀπέχουσι Λιθύης σταδίου, καὶ ὀνομάζονται Μακάρων. Ὅμβροισι δὲ χρώμεναι μετρίοις σπανίως, τὰ πλεῖστα πνεύμασι μαλακοῖς καὶ δροσοβόλοις οὐ μόνον ἄροῦν καὶ φυτεύειν παρέχουσιν ἀγαθὴν καὶ πίονα χώραν, ἀλλὰ καὶ καρπὸν αὐτοφυῆ φέ-
20 ρουσιν, ἀποχρῶντα πλήθει καὶ γλυκύτητι βόσκειν ἄνευ πόνων καὶ πραγματείας σχολάζοντα δῆμον. Ἄηρ δὲ ἄλυπος ὥρῶν τε κράσει καὶ μεταβολῆς μετριότητι κατέχει τὰς νήσους. Οἱ γὰρ ἐνθένδε τῆς γῆς ἀποπνέοντες ἔξω Βορέαι καὶ Ἀπηνιῶται διὰ μῆκος ἐκπεσόντες εἰς τόπον ἀχανῆ διασπείρονται καὶ προαπολεί-
25 πουσι· πελάγιοι δὲ περιρρέοντες Ἀργέσται καὶ Ζέφυροι βληχρούς μὲν ὑετοὺς καὶ σποράδας ἐκ θαλάττης ἐπάγοντες, τὰ δὲ πολλὰ νοτεραῖς αἰθρίαις ἐπιψύχοντες, ἡσυχῇ τρέφουσιν. ὥστε μέχρι τῶν βαρβάρων διῆχθαι πίστιν ἰσχυρὰν αὐτόθι τὸ Ἠλύσιον εἶναι πεδίον καὶ τὴν τῶν εὐδαιμόνων οἴκησιν, ἣν Ὀμηρος ὑμνη-
30 σε. Ταῦτα ὁ Σερτώριος ἀκούσας ἔρωτα θαυμαστὸν ἔσχεν οἰκῆσαι τὰς νήσους καὶ ζῆν ἐν ἡσυχίᾳ, τυραννίδος ἀπαλλαγείς καὶ πολέμων ἀπαύστων. Ἀλλὰ διεμάραναν αὐτοῦ καὶ περιέσπασαν τὸν

κατάλαβε, λέγει, ὅτι οἱ ὑφιστάμενοί του περιφρονοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἐνῶ φοβοῦνταν τὸν ἴδιο καὶ παραφύλαγαν νὰ τὸν σκοτώσουν ὅταν θὰ εὔρισκαν εὐκαιρία, προσποιήθηκε ὅτι χρειαζόταν χρήματα καὶ δανείσθηκε πολλὰ τάλαντα ἀπὸ αὐτοὺς πού τὸν μισοῦσαν πολύ, ὥστε καὶ νὰ τὸν πιστέψουν καὶ νὰ σταματήσουν ἔχοντας ἀγωνία γιὰ τὸ δάνειο. Ἔτσι πέτυχε νὰ ἔχει φύλακα τῆς ζωῆς του τὸν ξένο πλοῦτο καὶ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἀσφάλειά του παίρνοντας τὰ χρήματα πού ἄλλοι τοῦ ἔδιναν μόνο γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Ἐπιφιλότητος, λέγει, εἶναι ὁποῖος προτιμᾷ τὴν πλεονεξία ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια, ἐνῶ πολεμικὸς ἐκεῖνος πού ἀποκτᾷ τὴν ἀσφάλειά του μὲ τὸν πόλεμο.

Ἐπὶ τὸν Σερτώριο.

Ἐπὶ τὸν Σερτώριο, λέγει, ἦταν ὁ Σερτώριος στὴν Ἰσπανία, τὸν συνάντησαν μερικοὶ ναῦτες πού εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὰ Ἀτλαντικὰ νησιά, πού εἶναι δύο καὶ τὰ χωρίζει ἓνας πολὺ στενὸς πορθμὸς, καὶ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ δέκα χιλιάδες στάδια καὶ ὀνομάζονται νησιά τῶν Μακάρων. Πέφτουν σ' αὐτὰ βροχὲς μέτριες καὶ σπάνιες, ἐνῶ πιὸ πολὺ φυσοῦν ἄνεμοι ἥπιοι καὶ δροσοβόλοι, καὶ δὲν δίνουν μόνο γῆ γόνιμη καὶ κατάλληλη γιὰ ὄργωμα καὶ σπορά, ἀλλὰ παράγουν καὶ καρπὸ αὐτοφυῆ ἀρεστὸ στὴν ποσότητα καὶ στὴ γλυκύτητα νὰ τρέφεται ὁ λαὸς χωρὶς κόπους καὶ ταλαιπωρίες. Φυσάει στὰ νησιά ἓνας ἀέρας καθόλου ἐνοχλητικὸς καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν μεταβολῶν γίνεται μὲ πολὺ κανονικὸ ρυθμὸ. Γιατὶ οἱ ἄνεμοι πού φυσοῦν ἀπὸ τὴν στεριά, βόρεια καὶ ἀνατολικά, λόγω τῆς μεγάλης ἀπόστασης διαχέονται στὴν ἀχανῆ ἔκταση καὶ σβήνουν ὅταν ὁμως ἀπὸ τὸ πέλαγος φυσοῦν δυτικοὶ καὶ νότιοι ἄνεμοι φέρνουν ἀδύνατες καὶ σποραδικὲς βροχὲς ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ συχνὰ ψύχοντας τα μὲ ὑγρὲς αἰθρίες, προσφέρουν ὁμαλὰ τροφὴ στοὺς κατοίκους. Ὡστε ἀπλώθηκε μέχρι τοὺς βαρβάρους ἰσχυρὴ ἡ πίστη, ὅτι ἐδῶ βρίσκεται τὸ Ἡλύσιο πεδίο καὶ ἡ κατοικία τῶν εὐτυχισμένων, τὴν ὁποία ὑμνήσε ὁ Ὅμηρος. Ἐπὶ τὸν Σερτώριο, λέγει, ἔνοιωσε ἓνα δυνατὸ ἔρωτα νὰ κατοικήσει ἐκεῖ καὶ νὰ ζήσει μὲ ἡσυχία ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τοὺς χωρὶς τέλος πολέμους. Ἀλλὰ μάραναν καὶ διέλυ-

ἔρωτα ἢ τε κίνησις τῶν μετ' αὐτοῦ Κιλικίων ἐκταραχθεῖσα καὶ νεωτέρων φροντίς πολεμίων.

Ὅτι λέγεται (φησὶν) ὁ Σερτώριος οὔτε ὑφ' ἡδονῆς οὔτε ὑπὸ δέους εὐάλωτος γενέσθαι, φύσει δὲ ἀνέκπληκτος παρὰ τὰ δεινὰ 5 καὶ μέτριος ἐνεγκεῖν εὐτυχίαν οὐδενὸς μέντοι οὐδὲ πρὸς εὐθυμαχίαν ἀτολμότερος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων, ὅσα δὲ κλοπεῖας ἐν πολέμοις ἔργα καὶ πλεονεξίας περὶ τόπους ὄχυρους καὶ διαβάσεις τάχους δεομένας, ἀπάτης τε καὶ ψευδῶν ἐν δέοντι, σοφιστῆς δεινότατος. Ἐν δὲ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνδραγαθημάτων δαψιλῆς 10 φαινόμενος, περὶ τὰς τιμωρίας ἐμετρίαζε τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τοι δοκεῖ περὶ τὸν ἔσχατον αὐτοῦ βίον ὠμότητός τε καὶ βαρύτητος τὸ περὶ τοὺς ὀμήρους προαχθὲν ἔργον ἐπιδειῖξαι τὴν φύσιν οὐκ οὔσαν ἡμερον, ἀλλ' ἐπεχομένην λογισμῶ διὰ τὴν ἀνάγκην. Ἐμοὶ δ' ἀρετὴν μὲν εἰλικρινῆ καὶ κατὰ λόγον συνεστῶσαν οὐκ ἂν 15 ποτε δοκεῖ τύχη τις ἐκοτῆσαι πρὸς τοῦναντίον· ἄλλως δὲ προαιρέσεις καὶ φύσεις χρηστὰς ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων παρ' ἀξίαν κακωθείσας οὐκ ἀδύνατον τῷ δαίμονι συµμεταβαλεῖν τὸ ἦθος· ὁ καὶ Σερτώριον οἶμαι παθεῖν, ἥδη τῆς τύχης αὐτὸν ἐπιλιπούσης ἐκτραχυνόμενον ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ γινόμενον πονηρὸν 20 πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας.

Ἐκ τοῦ Δημητρίου.

Ὅτι Δημήτριος, φησί, μεγέθει μὲν ἦν τοῦ πατρὸς ἐλάττων, καίπερ ὢν μέγας, ἰδέα δὲ καὶ κάλλει προσώπου θαυμαστὸς καὶ περιττός, ὥστε τῶν πλαττόντων καὶ γραφόντων μηδένα τῆς ὁμοι- 25 ὄτητος ἐφικέσθαι. Τὸ γὰρ αὐτὸ χάριν καὶ βάρος καὶ φόβον καὶ ὄραν εἶχε, καὶ συνεκέκρατο τῷ νεαρῷ καὶ ἰταμῷ δυσμίμητος ἡρωϊκὴ τις ἐπιφάνεια καὶ βασιλικὴ σεμνότης. Οὕτω δὲ πως καὶ τὸ ἦθος ἐπεφύκει πρὸς ἑκπληξιν ἀνθρώπων ἅμα καὶ χάριν.

Ὅτι τὸ ὑπερφυέστατον ἐνθύμημα τοῦ Στρατοκλέους φησὶν

σαν τὸν ἔρωτά του ἢ διατάραξη τῆς συμπόρευσης τῶν Κιλικῶν ποῦ ἦταν μαζί του καὶ ἢ φροντίδα γιὰ νέους πολέμους.

Λέγεται (διηγεῖται ὁ Διόδωρος), ὅτι ὁ Σερτώριος δὲν ἔγινε αἰχμάλωτος οὔτε τῆς ἠδονῆς, οὔτε τοῦ φόβου, ἀλλ' ἦταν ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀτάραχος παρὰ τις συμφορῆς καὶ ἔδειχνε μετριοπάθεια στὴν ἀπόλαυση τῆς εὐτυχίας. Στὶς κατὰ μέτωπον συγκρούσεις δὲν ἦταν καθόλου πιὸ ἄτολμος ἀπὸ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες τοῦ καιροῦ του, καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑποκλοπὴ πολεμικῶν ἔργων, τὴν ἐπισήμναση πλεονεκτικῶν ἰσχυρῶν τόπων καὶ περάσματα ποῦ ἀπαιτοῦσαν ταχύτητα, ἦταν δεινότατος, ὅταν χρειάζονταν, νὰ ἐπινοεῖ ἀπάτες καὶ ψεύδη. Κι ἐνῶ ἦταν γενναιόδωρος στὸ νὰ τιμᾷ τὰ ἀνδραγαθήματα, ἦταν μετρημένος στὴν τιμωρία τῶν λαθῶν. Ἄν καὶ βέβαια φαίνεται στὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ὅτι ἢ συμπεριφορὰ του ἀπέναντι τῶν ὁμήρων ποῦ ἦταν ὠμὴ καὶ γεμάτη σκληρότητα ἀπέδειξε ὅτι δὲν ἦταν ὁ χαρακτήρας του ἡμερος, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνάγκη συγκρατιόταν ἐσκεμμένα. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ἢ ἀρετὴ ἢ εὐκρινῆς καὶ στηριζόμενη στὸ λόγο δὲν καταστρέφεται ἀπὸ ἓνα τυχαῖο περιστατικὸ στὸ ἀντίθετο, ἀλλὰ προαιρέσεις καὶ φύσεις χρηστές ποῦ ἔχουν κακοποιηθεῖ ἄδικα, δὲν εἶναι ἀδύνατο νὰ συμεταβληθοῦν στὸ ἦθος ἀνάλογα μὲ τὴν τύχη. Αὐτὸ, νομίζω, ἔγινε καὶ στὸν Σερτώριο, ὅταν πιά τὸν ἄφησε ἢ τύχη, τὰ πράγματα τὸν ἔκαναν τραχὺ καὶ σκληρὸ πρὸς αὐτοὺς ποῦ ἔσφαλλαν.

Ἄπὸ τὸν Δημήτριο.

Ὁ Δημήτριος, λέγει, ἦταν λιγότερο σωματώδης ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἂν καὶ ἦταν κι αὐτὸς μεγαλόσωμος, στὴν ὄψη ὅμως καὶ τὴν ὁμορφιά τοῦ προσώπου ἦταν τόσο ὑπερβολικὰ θαυμαστός, ὥστε κανέναν ἀπὸ τοὺς πλαστοουργοὺς καὶ τοὺς ζωγράφους δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχει τὴν ὁμοιότητά του. Γιατὶ εἶχε συνάμα χάρη καὶ σοβαρότητα, καὶ ἐνέπνεε φόβο, παρὰ τὴν ὠραιότητα, καὶ ἦταν ἀνάμικτη μὲ τὴ νεότητά του καὶ τὴν τόλμη του ἢ ἡρωικὴ ἐμφάνιση καὶ τὸ βασιλικὸ-μεγαλεῖο. Ἐτσι κάπως ἦταν καὶ ὁ ἀπὸ τὴ φύση χαρακτήρας του, ποῦ ξάφνιαζε καὶ χαροποιοῦσε μαζί τοὺς ἀνθρώπους.

Ὅτι ἢ ὑπερφυέστατη ἐπινόηση ἦταν, λέγει, τοῦ Στρατοκλῆ.

οὗτος γὰρ ἦν ὁ τῶν σοφῶν τούτων καὶ περιττῶν καινουργὸς ἀρε-
σκευμάτων. Ἐγραψεν ὅπως οἱ πεμπόμενοι κατὰ ψήφισμα δημοσία
πρὸς Ἀντίγονον ἢ Δημήτριον ἀντιπρεσβευτῶν θεωροὶ λέγοντο,
καθάπερ οἱ Πυθοὶ καὶ Ὀλυμπίαζε τὰς πατρίους θυσίας ἀπάγοντες
5 ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἑορταῖς. Οὕτω δὲ καταμωκώμενοι τοῦ Δημη-
τρίου προσδιέφθειραν αὐτὸν οὐδὲ ἄλλως ὑγιαίνοντα τὴν διάνοιαν.

Ὅτι Ἀθηναῖοι, πολιορκουῖντος αὐτοὺς Φιλίππου, γραμματο-
φόρους ἐλόντες, τὰς μὲν ἄλλας ἀνέγνωσαν ἐπιστολάς, μόνην δὲ
τὴν Ὀλυμπιάδος οὐκ ἔλυσαν, ἀλλ' ὥσπερ ἦν, κατασεσημασμένην
10 πρὸς ἐκεῖνον ἀπέλυσαν.

Ὅτι οὐδὲν φησιν οὕτω βασιλεῖ προσήκειν, ὡς τὸ τῆς δίκης
ἔργον. Ἄρης μὲν τύραννος, ὡς φησι Τιμόθεος, νόμος δὲ πάντων
βασιλεὺς κατὰ Πίνδαρόν ἐστιν.

Ὅτι μέχρι Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου παιδός, ὃς καὶ Πολι-
15 ορκητὴς ἐπωνομάζετο, οὐδεὶς εἶδεν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαίδε-
κῆρη ναῦν πρότερον οὔτε ἐκκαίδεκῆρη, ὕστερον δὲ καὶ τεσσαρα-
κοντῆρη Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐναυπηγήσατο, μῆκος διακο-
σίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πενήκοντα
δυεῖν δεόντων, ναύταις δὲ χωρὶς ἐρετῶν ἐξηρτυμένην τετρακοσί-
20 οῖς, ἐρέταις δὲ τετρακισχιλίαις, χωρὶς δὲ τούτων ὀπλίτας δεχομέ-
νην ἐπὶ τε τῶν παρόδων καὶ τοῦ καταστρώματος ὀλίγω τρισχιλί-
ων ἀποδέοντας. Ἀλλὰ (ναῦται ὕ, ἐρέται δ', ὀπλίται παρὰ μικρὸν
γ', ὁμοῦ ζυ') θέαν μόνην ἐκεῖνη παρέσχε, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέ-
ρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων φανῆναι πρὸς ἐπίδειξιν, οὐ
25 χρεῖαν, ἐπισφαλῶς καὶ δυσέργως ἐκινήθη.

Ἐκ τοῦ Ἀντωνίου.

Ὅτι Ἀντώνιος, φησὶν, ἠγνόει πολλὰ τῶν ὑπ' αὐτῷ γινομέ-
νων, οὐχ οὕτω ῥάθυμος ὢν ὡς δι' ἀπλότητα πιστεύων τοῖς περὶ
αὐτόν. ἐνῆν γὰρ ἀπλότης τῷ ἦθει, καὶ βραδεῖα μὲν αἰσθησις, αἰ-
30 σθανομένῳ δὲ τῶν ἁμαρτανομένων ἰσχυρὰ μετάνοια καὶ πρὸς αὐ-
τοὺς ἐξομολόγησις τοὺς ἀγνωμονηθέντας, μέγεθος δὲ καὶ περὶ

50. Ἐξωτερικὸς διάδρομος κατὰ μῆκος τῶν τοίχων τοῦ σκάφους, στὸ ὕψος τῆς ἄνω σειρᾶς τῶν κωπηλατῶν, ὅπου τάσσονταν οἱ πολεμιστὲς γιὰ μάχη.

Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ποὺ ἐπινόησε πρῶτος αὐτὲς τὶς ἔξυπνες καὶ λεπτὲς κολακεῖες. Ἐγραψε ὅποιοι στέλνονταν μὲ δημόσιο ψήφισμα στὸν Ἀντίγονο ἢ στὸν Δημήτριο ἀντὶ πρεσβευτὲς νὰ λέγονται θεωροί, ὅπως αὐτοὶ ποὺ μετέφεραν στοὺς Δελφοὺς καὶ στὴν Ὀλυμπία τὶς προσφορὲς τῆς πατρίδας τους κατὰ τὶς ἑλληνικὲς ἑορτὲς. Ἐτσι κολακεύοντας τὸν Δημήτριο τὸν διέφθειραν ἐπὶ πλέον, ἀφοῦ οὔτε καὶ σὲ ἄλλα ἢ διάνοιά του λειτουργοῦσε κανονικά.

Ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν τοὺς πολιορκοῦσε ὁ Φίλιππος, συνέλαβαν κάποιους γραμματοκομιστὲς καὶ διάβασαν ὅλες τὶς ἐπιστολὲς καὶ μόνο δὲν ἀνοιξαν τὴν ἐπιστολὴ τῆς Ὀλυμπιάδας, ἀλλὰ ὅπως ἦταν δεμένη καὶ σφραγισμένη τὴν ἔστειλαν σ' ἐκεῖνον.

Ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πιὸ πρέπον στὸ βασιλιά, παρὰ ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Ἄρης, ὅπως λέγει ὁ Τιμόθεος, εἶναι τύραννος, ἐνῶ ὁ νόμος, σύμφωνα μὲ τὸν Πίνδαρο, εἶναι βασιλιάς ὅλων.

Ὅτι μέχρι τὸν Δημήτριο, τὸν υἱὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ποὺ εἶχε καὶ τὴν ἐπωνυμία τοῦ Πολιορκητῆ, κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶχε δεῖ πρωτύτερα οὔτε δεκαπεντάσειρο πλοῖο οὔτε δεκαεξάσειρο ὕστερα ὅμως σαραντάσειρο ναυπήγησε ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ μὲ μῆκος διακόσιες ὀγδόντα πῆγες καὶ ὕψος στὴν πλώρη πενήντα παρὰ δύο, καὶ ἐξοπλισμένη μὲ τετρακόσιους ναῦτες χώρια ἀπὸ τοὺς τέσσερις χιλιάδες κωπηλάτες, καὶ ἐπὶ πλέον δεχόταν στὶς παρόδους⁵⁰ καὶ στὸ κατάστρωμα σχεδὸν τρεῖς χιλιάδες ὀπλίτες. Ἀλλὰ τὸ πλοῖο ἐκεῖνο (μὲ τετρακόσιους ναῦτες, κωπηλάτες τέσσερες χιλιάδες, ὀπλίτες σχεδὸν τρεῖς χιλιάδες, σύνολο ἑπτὰ χιλιάδες τετρακόσιους ἀνδρες), θέαμα μόνον παρουσίαζε καὶ διαφέροντας λίγο μονάχα ἀπὸ τὰ σταθερὰ οἰκοδομήματα πρὸς δημιουργία ἐντύπωσης καὶ ὄχι γιὰ ὠφέλιμη χρῆση, κινήθηκε ἐπικίνδυνα καὶ μὲ δυσκολία.

Ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο.

Ὁ Ἀντώνιος, λέγει, ἀγνοοῦσε πολλὰ ἀπὸ ὅσα γίνονταν ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὄχι ἀπὸ ἀμέλεια, ἀλλ' ἐπειδὴ πίστευε ἀπὸ ἀπλότητα σ' αὐτούς· γιατί εἶχε ἀπλὸ χαρακτήρα καὶ ἀντίληψη ἀργή, καὶ ὅταν συνειδητοποιοῦσε τὸ λάθος του ἔδειχνε μεγάλη μετάνοια καὶ τὸ ὁμολογοῦσε σ' ἐκείνους ποὺ ἔδειξε ἀγνωμοσύνη· ἦταν συνάμα ὑπερ-

τὰς ἀμοιβὰς καὶ περὶ τὰς τιμωρίας μᾶλλον γε μὴν ἐδόκει χαριζόμενος ἢ κολάζων ὑπερβάλλειν τὸ μέτριον. Ἡ δὲ περὶ τὰς παιδιὰς καὶ τὰς σκώψεις ὕβρις ἐν αὐτῇ τὸ φάρμακον εἶχεν ἀντισκῶψαι γὰρ ἐξῆν καὶ ἀνθυβρίσαι, καὶ γελώμενος ἢ γελῶν ἔχαιρε. Καὶ 5 τοῦτο διελυμήνατο τὰ πολλὰ τῶν πραγμάτων τοὺς γὰρ ἐν τῷ παιζειν παρρησιαζομένους οὐκ ἂν οἰήθεις σπουδάζοντας κολακεύειν αὐτόν, ἠλίσκετο ῥαδίως ὑπὸ τῶν ἐπαίνων, ἀγνοῶν ὅτι τὴν παρρησίαν τινὲς ὡς ὑπόστυφον ἥδυσμα τῇ κολακείᾳ παραμιγνύντες ἀφήρουν τὸ πλήσμιον, τῇ παρὰ τὴν κύλικα θρασύτητι 10 καὶ λαλιᾷ διαμηχανώμενοι τὴν τῶν πραγμάτων ὕφεσιν καὶ συγκατάθεσιν, ὡς μὴ πρὸς χάριν ὀμιλεῖν, ἀλλὰ τῷ φρονεῖν ἠττωμένων φαίνεσθαι.

Ἐκ τοῦ Πύρρου.

Ὅτι Πύρρος, φησί, τῇ μὲν ἰδέᾳ τοῦ προσώπου φοβερώτερον 15 ἦν ἔχων ἤθος ἢ σεμνότερον καὶ βασιλικόν, πολλοὺς δὲ ὀδόντας οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἐν ὅσοις συνεχὲς ἦν, ἄνωθεν οἶον λεπταῖς ἀμυχαῖς τὰς διαφυὰς ὑπογεγραμμένον τῶν ὀδόντων. Τοῖς δὲ σπληνιῶσιν ἐδόκει βοηθεῖν ἀλεκτρούνα θύων λευκόν, ὑπτίων τε κατακειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγχχνον. Οὐδεὶς δ' 20 ἦν πένης οὔτε ἄδοξος οὔτως, ὥστε μὴ τυχεῖν τῆς ἰατρείας δεηθεῖς Ἐλάμβανε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα θύσας, καὶ τὸ γέρας τοῦτο ἠδιστον ἦν αὐτῷ. Λέγεται δὲ τοῦ ποδὸς ἐκείνου τὸν μείζονα δάκτυλον ἔχειν δύναμιν ἰδίαν, ὥστε μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ λοιποῦ σώματος κατακαέντος, ἀπαθῆ καὶ ἄθικτον ὑπὸ τοῦ πυρὸς εὐρε- 25 θῆναι.

Ἐκ τοῦ Μαρίου.

Ὅτι τῷ Μαρίῳ, φησί, καὶ σωφροσύνην καὶ καρτερίαν μαρτυροῦσιν, ἧς δεῖγμα καὶ τὸ περὶ τὴν χειρουργίαν ἐστίν. Ἰξῶν γὰρ ἀνάπλεως ἄμφω τὰ σκέλη γεγονότις καὶ τὴν ἀμορφίαν δυσχεραί-

βολικὸς καὶ στὶς ἀμοιβὰς καὶ στὶς τιμωρίες, καὶ μᾶλλον φαινόταν ὅτι ξεπερνοῦσε τὸ μέτριο ὅταν παρεῖχε χάρη, παρὰ ὅταν τιμωροῦσε. Ἡ ὑπερβολὴ πάλι στὰ ἀστεῖα καὶ στὰ σκώμματα περιεῖχε καὶ τὸ φάρμακόν της. Ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ ἀνταποδώσουν τὰ σκώμματα καὶ τὶς ὑβρεῖς, καὶ χαιρόταν νὰ τὸν γελοῦν παρὰ νὰ γελά τὸν ἄλλους. Κι αὐτὴ ἡ συνήθειά του ἔβλαψε πολλὰς φορὰς τὶς ὑποθέσεις του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν νόμιζε ὅτι μλώντας σοβαρὰ τὸν κολάκωναν αὐτοὶ ποὺ ἔλεγαν τὴν ἀλήθεια παίζοντας, ἔπεφτε εὐκόλα στὴν παγίδα τῶν ἐπαίνων, ἀγνοώντας ὅτι κάποιοι, ἀναμιγνύοντας τὴν παρηρησία σὰν μιὰ στυφὴ γλύκα στὴν κολακεία, ἀφαιροῦσαν τὸν κόρο τῆς μηχανευόμενοι μὲ τὴ θρασύτητα καὶ τὰ λόγια τοῦ ποτηριοῦ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑποβάθμιση τῆς πραγματικότητος καὶ τὴ συγκατάθεση, ὥστε νὰ φαίνονται ὅτι δὲν μιλοῦν πρὸς χάρη, ἀλλὰ ὅτι εἶναι κατώτεροι στὴν ἐξυπνάδα.

Ἐκ τῶν Πύρρο.

Ὅτι ὁ Πύρρος, λέγει, μὲ τὸ πρόσωπό του ἐνέπνεε περισσότερο φόβο, παρὰ ἔδειχνε πιὸ ἐπιβλητικὸς καὶ πιὸ βασιλικός· πολλὰ δόντια δὲν εἶχε, ἀλλὰ εἶχε ἓνα ὅσπινθον συνεχές, ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὁποίου ὑπογραμμίζοταν μὲ λεπτὰς ἀμυγῆς τὰ χωρίσματα τῶν δοντιῶν. Σὲ ὅσους ἔπασχαν ἀπὸ τὴ σπλήνα φαινόταν ὅτι βοηθοῦσε ἡ θυσία λευκοῦ πετεινοῦ, ποὺ ὅταν κείτονταν ἀνάποδα πίεζε σταθερὰ τὸν ἀδένα (τὴ σπλήνα) μὲ τὸ δεξιὸ πόδι. Καὶ κανένας δὲν ἦταν τόσο φτωχὸς ἢ ἄσημος ὥστε νὰ μὴν ἐπιτύχει τὴ θεραπεία ποὺ χρειαζόταν. Μετὰ τὴ θυσία ἔπαιρνε καὶ τὸν πετεινόν, καὶ αὐτὸ τὸ βραβεῖο ἦταν πολὺ εὐχάριστο γι' αὐτόν. Λένε ὅτι τὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ ποδιοῦ ἐκείνου εἶχε ξεχωριστὴ δύναμη, ὥστε ὅταν πέθαινε, ἐνῶ ὅλο τὸ ἄλλο σῶμα εἶχε κατακαεῖ στὴ φωτιά, αὐτὸ ἔμεινε ἄθικτο καὶ χωρὶς νὰ πάθει τίποτα.

Ἐκ τῶν Μάρου.

Γιὰ τὸν Μάριο, λέγει, μαρτυροῦν ὅτι καὶ σωφροσύνη καὶ καρτερικότητά εἶχε, δεῖγμα τῆς ὁποίας εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τὴ χειρουργησὴν του. Ἐχοντας δηλαδὴ τὰ δύο σκέλη γεμᾶτα ἀπὸ κίρσους καὶ μὴ

νων, ἔγνω παρασχεῖν ἑαυτόν. Καὶ παρέσχεν ἄдетος θάτερον σκέλος οὐδὲ κινήσεις, οὐδὲ στενάξας, ἀλλὰ καθεστῶτι τῷ προσώπῳ καὶ μετὰ σιωπῆς ὑπερβολὰς τινος ἀλγηδόνων ἐπὶ ταῖς τομαῖς ἀνασχόμενος. Τοῦ δὲ ἱατροῦ μετιόντος ἐπὶ θάτερον οὐκέτι παρέ-
5 σχε, φήσας ὄραν τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀλγηδόνης οὐκ ἄξιον.

Ἔτι Μάριος ἐκ Λιβύης μετὰ τοῦ στρατεύματος ἀνακομισθεὶς τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε καὶ τὸν θριάμβον εἰσήλασεν, ἄπιστον ἐπιδειξάμενος θέαμα Ῥωμαίοις, Ἴουγούρθαν αἰχμάλωτον, οὗ ζῶντος οὐδ' ἂν εἰς ἥλιπσε πολεμίων κρατήσῃν· οὗτος ἦν ποικίλος
10 ἀνὴρ τύχαις ὀμίλησαι, καὶ πανουργία πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. Ἐν δὲ τῷ θριάμβῳ κομισθῆναι λέγουσι χρυσίου μὲν ἑπτὰ καὶ τρισχιλίας λίτρας, ἀργύρου δὲ ἀσήμου, ψροέ, νομίσματος δὲ δραχμὰς ζ' ἐπὶ μυριάσιν ἢ καὶ κ'.

Ἔτι τοὺς φιλοπόνους καὶ σιωπῆ μετ' εὐκολίας τὰ προστασ-
15 σόμενα πράττοντας (ἄτροτος γὰρ ἦν ὁ Μάριος καὶ αὐτουργεῖν τὰ πολλά, καὶ μιμεῖσθαι διδάσκειν αὐτὸν καὶ ἐξομοιοῦσθαι τοὺς στρατιώτας) "ἡμίονους Μαριανούς" ὠνόμαζον. Οἱ δέ, ὅτι Μάριος, φησὶν, ὑπὸ Σκηπίωνι πάλαι στρατευόμενος, καὶ πολυπραγμονοῦντι περὶ τε τῶν ὄπλων καὶ τῶν ὑποξυγίων τὸν στρατιώ-
20 τὴν προσήγαγεν ἵππον τε κάλλιστα τεθραμμένον καὶ ἡμίονον εὐεξία καὶ προότητι καὶ ῥώμῃ διαφέροντα πολὺ τῶν ἄλλων. Ἡσθέντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ τοῖς τοῦ Μαρίου θρέμμασι καὶ πολλάκις αὐτῶν μνησθέντος, οὕτως ἄρα τοὺς σκώπτοντας ἐν ἐπαίνῳ τὸν ἐνδελεχῆ καὶ τλήμονα καὶ φιλόπονον Μαριανὸν ἡμίονον προσα-
25 γορεύειν.

Ἔτι Τεύτονας Μαρίου καταπολεμήσαντος, μυριάδας δέκα, Μασσαλιῶται τοῖς ὀστέοις λέγονται περιθριγκῶσαι τοὺς ἀμπελῶνας, τὴν δὲ γῆν, τῶν νεκρῶν καταναλωθέντων ἐν αὐτῇ καὶ διὰ χειμῶνος ὄμβρων ἐπιπεσόντων, οὕτως ἐκλιπανθῆναι καὶ γενέ-
30 σθαι διὰ βάθους ἀνάπλευ τῆς σηπεδόνης ἐνδύσης, ὥστε καρπῶν ὑπερβάλλον εἰς ὥρας πλήθος ἐξενεγκεῖν, καὶ μαρτυροῦσθαι τῷ Ἀρ-

ὑποφέροντας αὐτὴ τὴν ἀσχήμια, ἀποφάσισε νὰ πᾶει σὲ γιατρό. Πρότεινε στὸ γιατρό καθένα ἀπὸ τὰ σκέλη του χωρὶς νὰ δεθεῖ χωρὶς νὰ σαλέψει οὔτε νὰ στενᾶξει, ἀλλὰ μὲ πρόσωπο ἀκίνητο καὶ σιωπηλὸ ὑπέμεινε κάποιες ὑπερβολικὰ ὀδυνηρὲς τομές. Ὅταν ὁ γιατρὸς πέρασε στὸ ἄλλο πόδι, δὲν τὸν ἄφησε, λέγοντας, ὅτι ἡ ἀποκατάσταση δὲν ἀξίζει τόσο πόνο.

Ὅτι ὁ Μάριος ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Ἀφρική μὲ τὸ στρατὸ του ἀνέλαβε τὴν ὑπατεία καὶ ὀδήγησε τὸ θρίαμβο, παρουσιάζοντας ἓνα ἀπίστευτο θέαμα στοὺς Ρωμαίους, ἔχοντας αἰχμάλωτο τὸν Ἰουγούρθα, πού ὅταν ζοῦσε οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του δὲν ἤλπιζε ὅτι θὰ τὸν νικοῦσε· ἦταν ἓνας ἄνθρωπος τόσο πολὺ ἱκανὸς νὰ προσαρμοστεῖ σὶς διάφορες καταστάσεις καὶ ἡ ψυχὴ του ἦταν ἀναμιγμένη μὲ πολλὴ πανουργία. Στὸν θρίαμβό του ἔφερε χρυσάφι τρεῖς χιλιάδες ἑπτὰ λίτρες, καὶ ἀργυρο ἀσφράγιστο πέντε χιλιάδες ἑπτακόσια ἑβδομήντα νομίσματα, καὶ σφραγισμένες δραχμὲς διακόσιες ὀγδόντα ἑπτὰ χιλιάδες.

Ὅτι τοὺς φιλόπονους στρατιῶτες πού σωμαίνοντας ἐκτελοῦσαν πρόθυμα τὶς διαταγές του (γιατὶ ὁ Μάριος ἦταν ἀκούραστος καὶ ἔπραττε τὰ πολλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια του καὶ δίδασκε τοὺς στρατιῶτες νὰ τὸν μιμοῦνται καὶ νὰ γίνονται ὅμοιοι μ' αὐτὸν) τοὺς ἔλεγε ἡμίονους Μαριανούς. Οἱ ἄλλοι πάλι, ἐπειδὴ ὁ Μάριος ἐκστρατεύοντας παλαιὰ κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές τοῦ Σκηπίωνα, κι αὐτὸς ἐξέταζε μὲ λεπτομέρεια τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς στρατιῶτες καὶ τὰ ὑποζύγια, ἔφερε τὸ πολεμικὸ ἄλογο πού ἦταν ἄριστα θρεμμένο καὶ ἓνα ἡμίονο πού διέφερε πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὴν ὑγεία καὶ τὴν ἡμεράδα. Ἐπειδὴ εὐχαριστήθηκε ὁ στρατηγὸς μὲ τὰ ζῶα τοῦ Μάρου καὶ τὰ ἀνέφερε πολλὰς φορές, γι' αὐτὸ ὅσοι σκώπτοντας ἐπαινοῦσαν τὸν ἐπίμονο καὶ ὑπομονητικὸ καὶ ἐργατικὸ τὸν ὀνόμαζαν Μαριανὸ ἡμίονο.

Ὅτι ὅταν ὁ Μάριος κατανίκησε ἑκατὸ χιλιάδες Τεύτονες, ἔλεγε ὅτι οἱ Μασσαλιῶτες μὲ τὰ ὀστᾶ τους ἔκαναν περίφραξη τῶν ἀμπελιῶν τους. Ἡ γῆ ἐξάλλου, ἐπειδὴ οἱ νεκροὶ διαλύθηκαν μέσα σ' αὐτὴ κι ἔπεσαν βροχὲς τὸ χειμῶνα, λιπᾶνθηκε τόσο πολὺ καὶ οἱ σαπισμένες σάρκες εἰσχώρησαν ἀφθονες σὲ βάθος, ὥστε ἡ παραγωγὴ τῶν καρπῶν ἔφτασε στὴν ὥρα τῆς σὲ ὑπερβολικὲς ποσότητες. Κι αὐτὸ

χιλόχῳ λέγοντι πιαίνεσθαι πρὸς τοῦ τοιούτου τὰς ἀρούρας. Ἐπικῶς δὲ ταῖς μεγάλαις μάχαις ἔξαισίους ὑέτους ἐπικαταρρήγνυσθαι λέγουσιν, εἴτε δαιμονίου τινὸς τοῖς καθαροῖς καὶ διωπετέσιν ἀγνίζοντος ὕδασι καὶ κατακλύζοντος, εἴτε τοῦ φόνου καὶ τῆς ση-
 5 πεδόνος ἐξανιείσης ὑγρὰν καὶ βαρεῖαν ἀναθυμίασιν, ἢ τὸν ἀέρα συνίστησιν, εὐτρεπτον ὄντα καὶ ῥαδίως μεταβάλλειν ἐπὶ πλεῖστον ἀπὸ μικροτάτης ἀρχῆς. Ὅτι ἄξιον θαυμάσαι τοὺς Κουρνούτου θεράποντας. Πολλῶν γὰρ ἐν στασιαζούσῃ τῇ πόλει θανάτῳ καὶ τῶν ἀναιτίων καταψηφισαμένων, καὶ μυρίων σφαγῶν καὶ ποικί-
 10 λων προελθόντων, οὗτοι τὸν δεσπότην ἀποκρύψαντες, νεκρὸν δέ τινα τῶν πολλῶν ἀναρτήσαντες ἐκ τοῦ τραχήλου καὶ περιθέντες αὐτῷ χρυσοῦν δακτύλιον ἐπεδείκνυον τοῖς Μαρίου δορυφόροις, καὶ κοσμήσαντες ὡς ἐκείνον αὐτὸν ἔθαπτον. Ὑπενόησε δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' οὕτω λαθῶν ὁ Κουρνούτος ὑπὸ τῶν οἰκετῶν εἰς Γαλατί-
 15 αν διεκομίσθη.

Ἐκ τοῦ Ἄρατου.

Ὅτι ὁ Ἄρατος, φησί, λαμπρῶς κατὰ Ἀριστίππου τοῦ τυράννου καὶ κατὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἀριστεύσας, πεσόντος καὶ αὐτοῦ τοῦ τυράννου ὑπὸ Κρητὸς τινος, Τραγίσκου τοῦνομα, καὶ τοῦ
 20 πλήθους τῶν ἄλλων ὄντων, ἀφ' τῶν ἀναιρεθέντων, καὶ μηδένα τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν ἀποβαλῶν, ὅμως οὐκ ἔλαβε τὸ Ἄρατος οὐδὲ ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν αὐτῷ τῶν περὶ Ἄγιν καὶ τὸν νεώτερον Ἀριστόμαχον μετὰ δυνάμεως βασιλικῆς παρεισπεσόντων καὶ κατασχόντων τὰ πράγματα. Τὸ μὲν οὖν πολὺ τῆς διαβολῆς καὶ λόγους
 25 καὶ σκώμματα καὶ βωμολοχίας παρείλετο τῶν κολακευόντων τοὺς τυράννους, καὶ διεξιόντων, ἐκείνοις χαριζομένων, ὡς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἐκταράττοιτο μὲν ἢ κοιλία παρὰ τὰς μάχας, κἄρος δὲ καὶ ἴλιγγος προσπίπτει ἅμα τῷ παρασῆναι τὸν σαλπικτήν, ἐκτάξας δὲ τὴν δύναμιν καὶ τὸ σύνθημα παρεγγνή-
 30 σας, καὶ πυθόμενος τῶν ὑποστρατήγων μή τις αὐτοῦ χρεῖα παρόντος, βεβλήσθαι γὰρ τοὺς ἀστραγάλους, ἀπέρχοιτο καρδοκῆσων πόρρωθεν τὸ συμβησόμενον. Ταῦτα γὰρ οὕτως ἴσχυσεν, ὥστε καὶ

ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωση τοῦ Ἀρχίλοχου, πού λέγει ὅτι ἔτσι λιπαίνονται τὰ χωράφια. Καί ταιριάζει αὐτὸ πού λένε γιὰ τὶς μεγάλες μάχες, ὅτι ξεσπάζουν ἐκπληκτικὲς βροχές, εἴτε γιὰτὶ κάποια θεότητα κατακλύζοντας τὴ γῆ μὲ τὰ καθαρὰ καὶ οὐρανόπεμπτα νερὰ καθαρίζει αὐτήν, εἴτε γιὰτὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ σάπισμα ἀναδίδουν ὑγρὴ καὶ βαριὰ ἀναθυμίαση πού ἀποτελεῖ τὸν ἄερα, ἡ ὁποία ἀλλάζει εὐκόλα καὶ μεταβάλλεται ἀπὸ μικρὴ αἰτία σὲ μεγαλύτερη.

“Ὅτι ἀξίζει νὰ θαυμάσει κανεὶς τοὺς ὑπηρέτες τοῦ Κουρνούτου. Σὲ ἐμφύλιο πόλεμο πού ἔγινε μέσα στὴν πόλη καὶ πολλοὶ καταδικάσθηκαν σὲ θάνατο χωρὶς αἰτία, καὶ ἐνῶ ὀργίαζαν ἄπειρες καὶ κάθε εἶδους σφαγές, αὐτοὶ ἔκρυψαν τὸν κύριό τους, καὶ ἓνα νεκρὸ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀφοῦ τὸν κρέμασαν ἀπὸ τὸν τράχειλο καὶ φορώντας του χρυσὸ δαχτυλίδι, τὸν ἔδειχναν στοὺς δορυφόρους τοῦ Μαρίου, καὶ ἀφοῦ τὸν στόλισαν τὸν ἔθαιψαν σὰ νὰ ἦταν ἐκεῖνος. Δὲν τὸ κατάλαβε κανένας, καὶ ἔτσι ὁ Κουρνούτος χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες του στὴ Γαλατία.

Ἐκ τῶν Ἐπειρωτῶν.

“Ὅτι ὁ Ἐπειρωτὴς λέγει, ἀφοῦ ἀρίστευσε κατὰ τοῦ Ἀριστίππου τοῦ τυράννου καὶ τῶν δικῶν του, καὶ ἔπεσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ τύραννος ἀπὸ κάποιον Κρητικὸ, πού λεγόταν Τραγίσκος, καὶ σκοτώθηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους χίλιοι πεντακόσιοι, ἐνῶ ὁ Ἐπειρωτὴς δὲν εἶχε χάσει κανένα ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του, δὲν κυρίευσε ὡσὸσο τὸ Ἐπειρὸς, οὔτε ἔλευθέρωσε ἐκείνους πού ἦταν μέσα σ’ αὐτό, ἐπειδὴ τοῦ ἐπιτέθηκαν ὁ Ἐπειρωτὴς καὶ ὁ νεότερος Ἀριστόμαχος μὲ δύναμη βασιλικὴ καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς κατάστασης. Τὶς πολλὰ λοιπὸν διαβολὰς καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὶς βωμολοχίες πού μετέρχονταν γιὰ χάσῃ τους ὅσοι κολάκευαν τοὺς τυράννους τὶς παρέκαμπτε, γιὰτὶ τὸ στομάχι τοῦ Ἀχαιοῦ στρατηγοῦ ἀνακατευόταν σὲ μάχες, καὶ τὸν ἔπιανε λήθαργος καὶ ἰλιγγος, ὅταν τὸν πλησίαζε ὁ σαλπικτῆς. Ὅταν παρέταξε τὴ δύναμή του καὶ μετέδωσε τὸ σύνθημα καὶ ζητώντας νὰ μάθει μήπως εἶχε κανένα ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τὴν ἀνάγκη του τώρα πού ἦταν παρών, ἐπειδὴ τὰ ζάρια πὰ εἶχαν ριχθεῖ, ἔφευγε γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ ἀπὸ μακριὰ τὴν ἔκβαση τῆς μάχης. Αὐτὴ ἡ

τούς φιλοσόφους ἐν ταῖς σχολαῖς ζητεῖν εἰ τὸ πάλλεσθαι τὴν καρδίαν καὶ τὸ χρῶμα τρέπεσθαι καὶ τὴν κοιλίαν ἐξηγραίνεσθαι παρὰ τὰ φαινόμενα δεινὰ δειλίας ἐστὶν ἢ δυσκρασίας τινὸς περὶ τὸ σῶμα καὶ ψυχρότητος τὸν γὰρ Ἄρατον αἰεὶ μὲν ἀγαθὸν ἠγεῖσθαι 5 στρατηγόν, αἰεὶ δὲ ταῦτα πάσχοντα παρὰ τοὺς ἀγῶνας.

Ὅτι νόμου, φησὶν, ὄντος ἀρχαίου μηδένα θάπτεσθαι τειχῶν ἐντός, ἰσχυρᾶς τε τῷ νόμῳ δεισιδαμονίας προσούσης, ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς ὑπὲρ τούτων ἐρησόμενοι τὴν Πυθίαν ἢ δὲ ἐπέτρεπε. Καὶ οἷ τε Ἀχαιοὶ ἅπαντες ἦσθησαν, καὶ διαφερόντως οἱ Σικυῶνι- 10 οὶ, μεταβάλλοντες εἰς ἑορτὴν τὸ πένθος, εὐθύς ἐκ τοῦ Αἰγίου τὸν νεκρὸν Ἀράτου ἐστεφανωμένοι καὶ λευχεμονοῦντες ὑπὸ παιάκων καὶ χορῶν εἰς τὴν πόλιν ἀνήγον, καὶ τόπον ἐξελόμενοι περίοπτον, ὥσπερ οἰκιστὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως ἐκήδευσαν, καὶ καλεῖται μέχρι νῦν Ἀράτειον. Ἡ δὲ τελευταῖα αὐτῷ ἐν φιλοφροσύνης 15 σχήματι φαρμάκῳ καὶ δόλῳ γέγονε, Ταυρίωνος μὲν τοῦ στρατηγοῦ ὑπηρετησαμένου τῷ φόκῳ, Φιλίππου δέ, τοῦ Πελοποννησίου τυράννου, ὡς ἄδειαν ἔχοι πράττειν ἃ βούλοιο τῶν ἐκθέσμων, προστάξαντος.

Ἐκ τοῦ Ἀρτοξέρξου.

20 Ὅτι ἢ τοῦ Ἀρτοξέρξου μήτηρ Παρύσατις θυμόσοφος ἦν γυνὴ καὶ δεινὴ, φησὶ κυβεύειν. Ὅτι ἢ δειλία, φησὶ φονικώτατόν ἐστιν ἐν ταῖς τυραννίσιν.

Ἐκ τοῦ Ἁγίδος.

Ὅτι Ἀντίγονος, φησὶν, ὁ Μακεδονίας βασιλεὺς, ἐπικαλεσα- 25 μένων αὐτὸν ἐπὶ βοήθειαν κατὰ Κλεομένους Ἀχαιῶν, μάχῃ ἐνίκησεν, καὶ ἐξ ἐφόδου φυγόντος Κλεομένους τὴν πόλιν παραλαβὼν, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις φιλανθρώπως χρησάμενος, καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης οὐ προπηλακίσας οὐδὲ ἐνυδρίσας, ἀλλὰ καὶ νόμους καὶ πολιτείαν ἀποδοὺς, ἀνεχώρησεν εἰς Μακεδονίαν ἡμέρᾳ τρίτῃ, 30 πολέμων αὐτῷ φυέντων ἐκεῖσε καὶ παρεῖναι διαζομένων. Ἦδη δὲ

γνώμη εἶχε τόση ἰσχύ, ὥστε καὶ οἱ φιλόσοφοι στίς σχολές τους συζητοῦσαν, ἂν οἱ παλμοὶ τῆς καρδιᾶς καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος καὶ ἡ ἐφίδρωση προέρχονταν ἀπὸ τὸν παρόντα κίνδυνο, ἢ ἦταν ἐνδείξεις δειλίας ἢ κακῆς κατάστασης καὶ ψυχρότητας τοῦ ὄργανισμοῦ. Γιατὶ πάντα θεωροῦσαν ἐξαιρετο στρατηγὸ τὸν Ἄρατο καὶ πάντοτε τὰ ἴδια ἔπασχε στίς μάχες.

Ἔτσι ὑπῆρχε, λέγει, ἓνας ἀρχαῖος νόμος νὰ μὴ θάπτεται κανένας μέσα στὰ τεῖχη, καὶ ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐνισχυόταν ἀπὸ ἰσχυρὴ εὐλάβεια πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔστειλαν στοὺς Δελφοὺς νὰ ρωτήσουν τὴν Πυθίαν, καὶ αὐτὴ τὸ ἐπέτρεψε. Ὅλοι οἱ Ἀχαιοὶ εὐχαριστήθηκαν καὶ ἰδιαίτερα οἱ Σικυώνιοι, μεταβάλλοντας τὸ πένθος σὲ ἔορτή, καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὸ Αἶγιο μετέφεραν τὴ σορὸ τοῦ Ἄρατου στὴν πόλη στεφανωμένοι καὶ φορώντας λευκὰ ροῦχα, μὲ παιάνες καὶ χοροὺς. Ἀφοῦ ἐξέλεξαν ἓνα τόπο περίοπτο, τὸν κήδευσαν ὡς οἰκιστὴ καὶ σωτῆρα τῆς πόλης. Τὸ μέρος αὐτὸ καλεῖται μέχρι σήμερον Ἀράτειο. Ἡ θανάτωσή του ἔγινε μὲ τὴν πρόφαση φιλοφροσύνης μὲ δηλητήριον καὶ δόλο. Τὸ φόνον τὸν ἐτέλεσε ὁ στρατηγὸς Ταυρίων μὲ πρόσταγμα τοῦ Φιλίππου τυράννου Πελοποννήσιου, γιὰ νὰ ἔχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ πράττει ὅποια παρανομία ἤθελε.

Ἄπὸ τὸν Ἄραταξέρξη.

Ἔτσι ἡ μητέρα τοῦ Ἄραταξέρξη Παρυσάτιδα ἦταν γυναῖκα πανούργα καὶ φοβερή, λέγει, νὰ παίξει τοὺς κύβους. Ἐπίσης λέγει, ὅτι φόβος προκαλεῖ τοὺς περισσότερους φόνους στίς τυραννίδες.

Ἄπὸ τὸν Ἄγη.

Ἔτσι ὁ Ἀντίγονος, λέγει, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὅταν ἐπικαλέσθηκαν οἱ Ἀχαιοὶ τὴ βοήθειάν του ἐναντίον τοῦ Κλεομένη, νίκησε στὴ μάχη καὶ κυριεύοντας τὴν πόλιν μὲ ἔφοδο, ὅταν ἔφυγε ὁ Κλεομένης καὶ στοὺς Λακεδαιμόνιους φέρθηκε μὲ φιλανθρωπία, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Σπάρτης δὲν προσέβαλε οὔτε περιφρόνησε, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους καὶ τὸ πολίτευμά της ἀποκατέστησε καὶ ἀναχώρησε γιὰ τὴ Μακεδονία τὴν τρίτη ἡμέραν, ἐπειδὴ εἶχαν ἐκεῖ ξεσπάσει πόλεμοι καὶ τὸν ὑποχρέωναν νὰ εἶναι παρών. Ἢδὴ τὸν ταλαιπω-

καὶ τὸ νόσημα κατεῖχεν αὐτόν, εἰς φθίσιν ἐκδεθῆκός ἰσχυρὰν καὶ
κατάρρουν συντεῖνον. Οὐ μὴν ἀπειπεν, ἀλλ' ἀντήροκεσε πρὸς τοὺς
οἰκείους ἀγῶνας, ὅσον ἐπὶ νίκη μεγίστη καὶ φόκῳ πλείστῳ τῶν
βαρβάρων εὐκλεέστερος ἀποθανεῖν, ὡς μὲν εἰκός ἐστι καὶ λέγου-
5 σιν οἱ περὶ Φύλαρχον, αὐτῇ τῇ περὶ τὸν ἀγῶνα κραυγῇ τὸ σῶμα
προσαναρορήξας ἐν δὲ ταῖς σχολαῖς ἦν ἀκούειν ὅτι βοῶν μετὰ τὴν
νίκην ὑπὸ χαρᾶς, “ὦ καλῆς ἡμέρας”, πλῆθος αἵματος ἀνήγαγε
καὶ πυρέξας συντόνως ἐτελεύτησεν.

Ὅτι Κλεομένους Αἰγύπτῳ προσπεφευγότες μετὰ τὴν ὑπ' Ἀν-
10 τιγόνου ἦτταν, τὰ μὲν πρῶτα ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου ἐν τιμῇ καὶ δε-
ξιώσεσι περιεῖπε τὸν ἄνδρα, μετ' οὐ πολὺ δὲ μηδὲν ἀδικοῦντα, ἐξ
ὑποψιῶν ἀλόγων καὶ συκοφαντιῶν κακούργων ὑπορρουίσκόμε-
νος τῆς περὶ αὐτόν διαθέσεως, ἐν φρουρᾷ κατεῖχεν ἀδέσμιω, μελε-
τῶν κατ' αὐτοῦ θάνατον. Ὁ δὲ μετὰ τινῶν ἐκκαίδεκα τῶν αὐτοῦ
15 ἑταίρων ἐκπηδήσας μετὰ ξιφῶν τοῦ οἰκήματος ἔθει μὲν διὰ τῆς
ἀγορᾶς, καὶ τοὺς πολίτας καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ἐλευθερίαν ἐκόλει,
οἱ δὲ ἐπήνουν μὲν τὴν γνώμην καὶ ἐθαύμαζον τὸ γενναῖον, οὐδεὶς
μέντοι διὰ τὸν ἐκ τῆς τυραννίδος φόβον ἐτόλμα συνεπιλαδέσθαι.
Ἄνελόντες δ' οὖν τοὺς εἰς χεῖρας ἐλθόντας καὶ δύο τῶν ἐχθίστων,
20 πολλοῦ συρρέντος ἐπ' αὐτοὺς πλῆθους, καὶ πολλοὺς ἀνελόντες,
καὶ αὐτοὶ κατεκόπησαν, εἶτα ἀνεσταυρώθησαν. Ὀλίγαις δὲ ὕστε-
ρον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον παρα-
φυλάττοντες εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμέ-
νον καὶ ἀποκρῦπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνεον ἐφίπτα-
25 σθαι σαρκοφάγον. Ἐκ δὲ τούτου δεισιδαιμονία προσέπεσε τῷ βα-
σιλεῖ καὶ φόβος, ὡς ἀνδρὸς ἀνηρημένου θεοφιλοῦς καὶ κρείττο-
νος τὴν φύσιν. Οἱ δὲ Ἀλεξανδρεῖς καὶ προσετέροντο φοιτῶντες,
ἤρωα τὸν Κλεομένην καὶ θεῶν παῖδα προσαγορευόντες, ἄχρις οὗ
κατέπαυσαν αὐτοὺς οἱ σοφώτεροι διδόντες λόγον ὡς μελίττας μὲν
30 βόες, σφήκας δὲ ἵπποι ἀποσαπέντες ἐξανθοῦσι, κύνθαροι δὲ τὸ
αὐτὸ παθόντων ὄνων ζωογονοῦνται, τὰ δὲ ἀνθρώπινα σώματα

51. Ἱστορικὸς τοῦ 3ου αἰῶν. Ὡς πατρίδα του ἀναφέρεται ἡ Ἀθήνα ἢ ἡ Ναυ-
κρατὶς τῆς Αἰγύπτου.

ροῦσε καὶ ἡ ἀρρώστια του ποὺ εἶχε καταλήξει σὲ φθίση καὶ τοῦ δημιουργοῦσε αἰμόπτυση. Δὲν ἀτέκαμε ὅμως, ἀλλὰ ἀντεπεξῆλθε στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὸ κράτος του, ὥστε νὰ πεθάνει πολὺ πρὸ ἐνδοξοῦ ἀπὸ ὅ,τι ὡς τότε σὲ μιὰ μέγιστη νίκη καὶ ἀφθονη σφαγὴ τῶν βαρβάρων. Καὶ εἶναι φυσικὸ καὶ τὸ λένε οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Φύλαρχο⁵¹, ὅτι μὲ τὶς κραυγές του ἀκριβῶς στὴ μάχη προκάλεσε καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματός του. Στις σχολές μορεῖ ν' ἀκούσει κανεὶς νὰ φωνάζουν μετὰ τὴν νίκη ἀπὸ χαρὰ: ὦ, πόσο καλὴ ἡμέρα· ἔφερε πολὺ αἷμα καὶ ἀφοῦ προσβλήθηκε ἀπὸ πολὺ ὑψηλὸ πυρετὸ, πέθανε σύντομα.

Ὅτι ὅταν ὁ Κλεομένης εἶχε καταφύγει στὴν Αἴγυπτο μετὰ τὴν ἧττα του ἀπὸ τὸν Ἀντίγονο, στὴν ἀρχὴ ὁ βασιλιάς τῆς Αἰγύπτου τὸν περιποιόταν μὲ τιμές καὶ φιλοφρονήσεις, ἔπειτα ὅμως ἀπὸ λίγο, ἐνῶ ὁ Κλεομένης δὲν εἶχε κάνει κάτι ἀξιόμειπτο, ἀπὸ παράλογες ὑποψίες καὶ συκοφαντίες ὑπουργοῦ, χάνοντας λίγο λίγο τὴν καλὴ ἀπέναντί του διάθεση, τὸν φυλάκισε χωρὶς δεσμὰ, μελετώντας ἐναντίον του θάνατο. Ἐκεῖνος ὅμως μὲ δεκαῆξι ἀπὸ τοὺς συντρόφους του ὀρμώντας μὲ ξίφος ἔξω ἀπὸ τὸ οἶκημα ἔτρεχε διασχίζοντας τὴν ἀγορὰ καὶ καλοῦσε τοὺς πολίτες καὶ τοὺς ἄλλους στὴν ἐλευθερία. Ἐκεῖνοι ἐπαινοῦσαν τὴν τόλμη καὶ θαύμαζαν τὴ γενναιότητά του, κανένας ὅμως δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν ἀκολουθήσει ἀπὸ φόβο τοῦ τυράννου. Ἀφοῦ σκοτώσαν ἐκείνους ποὺ εἶχαν συμπλακεῖ μαζί τους, ἀνάμεσά τους καὶ δύο ἀπὸ τοὺς πρὸ μισητούς, μὲ πολλὴ συρροή πλῆθους ἐναντίον τους καὶ ἀφοῦ σκώτωσαν πολλοὺς, σκοτώθηκαν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ τοὺς σταύρωσαν. Λίγες ὅμως ἡμέρες ἀργότερα αὐτοὶ ποὺ φύλαγαν τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένη πᾶνω στὸ σταυρὸ εἶδαν τυλιγμένο στὸ κεφάλι του ἓνα μεγάλο φίδι ποὺ ἔκρυβε τὸ πρόσωπό του, ὥστε νὰ μὴν πλησιάζει κανένα σαρκοφάγο πουλί. Ὁ βασιλιάς κυριεύθηκε ἀπὸ δεισιδαιμονία καὶ φόβο, γιὰτὶ εἶχε σκοτωθεῖ ἓνας ἄνδρας θεοφιλῆς καὶ ἀνώτερος. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ πῆγαιναν ἐκεῖ μὲ χαρὰ καὶ ὀνόμαζαν τὸν Κλεομένη ἥρωα καὶ υἱὸ τῶν θεῶν, ὥσπου τοὺς διέκοψαν οἱ σοφότεροι, ἐξηγώντας ὅτι ὅταν σαπίσουν βγάζουν τὰ βόδια μέλισσες, τὰ ἄλογα σφήκες, καὶ γεννιοῦνται σκαθάρια ὅταν πάθουν τὸ ἴδιο τὰ γαιδούρια, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ὅταν

στὸ μυαλό τους γίνεῖ κάποια συρροή καὶ ἐγκατάσταση πύου βγά-

51. Ἱστορικὸς τοῦ 3ου αἰῶν. Ὡς πατριδα του ἀναφέρεται ἡ Ἀθήνα ἢ ἡ Ναυκρατὶς τῆς Αἰγύπτου.

περὶ τὸν μυελὸν ἰχώρων συρροήν τινα καὶ σύστασιν ἐν ἑαυτοῖς λαβόντων ὄφεις ἀναδίδωσι. Καὶ τοῦτο κατιδόντες οἱ παλαιοὶ μά-
λιστα τῶν ζώων τὸν δράκοντα τοῖς ἥρωσι συνωκείωσαν.

Ἐκ τοῦ Τίτου (Φλαμίνιου).

5 Ὅτι Ἰσθμίων ἀγομένων πλήθος μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεωμένων, ἅτε διὰ χρόνων πεπαυ-
μένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἐλευθερίᾳ δὲ σαφεῖ καὶ εἰρή-
νη πανηγυριζούσης τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθεί-
σης, προελθὼν εἰς μέσον ὁ κῆρυξ ἀνεῖπεν ὅτι Ῥωμαίων ἡ σύγ-
10 κλητος καὶ Τίτος Κόϊντος στρατηγὸς ὑπάτος, καταπολεμήσαντες
βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας, ἀφιασιν ἀφρουρήτους καὶ
ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους τοὺς Ἕλληνας, νόμοις χρωμένους
τοῖς πατρίοις, Κορινθίους, Λοκρούς, Εὐβοέας, Φωκεῖς, Ἀχαιοὺς,
Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλούς, Περραιβοὺς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον
15 οὐ πάντες οὐδὲ σαφῶς ἤκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης
κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων καὶ διαπνυθανομένων καὶ
πάλιν ἀνειπεῖν κελεύοντων. Ὡς δ' ἅπαξ ἡσυχίας γενομένης ἀνα-
γαγὼν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερον εἰς ἅπαντας ἐγεγώνησε
καὶ διῆλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν
20 ἐχώρει μέχρι θαλάσσης, ὀρθὸν δὲ ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ
λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδῆσαι καὶ
δεξιώσασθαι καὶ προσειπεῖν τὸν σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμα-
χον. Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν καὶ μέγεθος τῆς φω-
νῆς ὤφθη τότε· κόρακες γὰρ περιπετόμενοι κατὰ τύχην ἔπεσον εἰς
25 τὸ στάδιον. Αἰτία δὲ ἡ τοῦ ἀέρος ῥῆξις ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλή
καὶ μεγάλη φέρηται, διασπώμενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς
πετομένοις, ἀλλ' ὀλίσθημα ποιεῖ καθάπερ κενεμβατοῦσιν, εἰ μὴ νῆ
Δία πληγῇ τινι μᾶλλον ὡς ὑπὸ βέλους διελαυνόμενα πίπτει καὶ
ἀποθνήσκει. Δύναται δὲ καὶ περιδίνησις εἶναι ἀέρος οἷον ἔλιγμόν
30 ἐν πελάγει καὶ παάλιν ρύμην διὰ μέγεθος λαβόντος. Ὁ δ' οὖν Τι-
τος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θεᾶς διαλυθείσης ὑπειδόμενος τὴν φορὰν

ζουν φίδια. Κι ἐπειδὴ γνώριζαν αὐτό τό φαινόμενο οἱ παλαιοὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα οἰκειότερο στοὺς ἥρωες ἔκαναν τὸ φίδι.

Ἐκ τῶν Τίτου (Φλαμινίου).

“Ὅτι ὅταν, λέγει, διεξάγονταν οἱ ἀγῶνες τῶν Ἰσθμίων πλῆθος ἀνθρώπων ἦταν καθισμένοι στὸ στάδιο καὶ παρακολουθοῦσαν τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνες, γιατί ἔπειτα ἀπὸ χρόνια ἡ Ἑλλάδα πανηγύριζε πλήρη ἐλευθερία καὶ εἰρήνη. Ὅταν μὲ τὴ σάλπιγγα ἀπλώθηκε σὲ ὅλους σιωπὴ παρουσιάσθηκε στὸ μέσον ὁ κήρυκας καὶ κήρυξε ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ σύγκλητος καὶ ὁ ὑπάτος στρατηγὸς Τίτος Κόιντος, ποὺ νίκησαν τὸν βασιλιὰ Φίλιππο καὶ τοὺς Μακεδόνες, ἀφήνουν χωρὶς φρουροὺς καὶ ἐλεύθερους τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀφορολόγητους νὰ ζοῦνε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῶν πατέρων τους, Κορινθίους, Λυκροῦς, Εὐβοεῖς, Φωκεῖς, Ἀχαιοὺς, Φθιώτες, Μάγνητες, Θεσσαλοὺς, Περραίβους. Στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν ἄκουσαν ὅλοι οὔτε καθαρά, ἀλλὰ ἔγινε μὰ ἀνώμαλη καὶ θορυβώδης κίνηση μέσα στὸ στάδιο· ἀποροῦσαν καὶ ρωτοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ ζητοῦσαν νὰ γίνει πάλι τὸ κήρυγμα. Κι ὅταν ἔγινε ἡσυχία καὶ ὑψώνοντας πάλι ὁ κήρυκας μὲ μεγαλύτερη προθυμία τὴν φωνή του, ἀκούσθηκε δυνατὰ καὶ διαδόθηκε τὸ κήρυγμα σ’ ὅλους, μὰ κραυγὴ ἀπίστευτη γιὰ τὴ δύναμή της ἀπὸ χαρὰ ἔφτασε ὡς τὴ θάλασσα· οἱ θεατὲς εἶχαν σηκωθεί ὄρθιοι καὶ κανένας δὲν λογάριζε τοὺς ἀθλητὲς, ἀλλὰ ἔτρεχαν ὅλοι ἀναπηδώντας νὰ χαιρετήσουν καὶ νὰ μιλήσουν στὸν σωτήρα καὶ τὸν πρόμαχο τῆς Ἑλλάδας. Κι αὐτὸ ποὺ πολλὲς φορὲς λέγεται γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη καὶ τὸ μέγεθος τῆς φωνῆς ἀποδείχθηκε τότε· κοράκια, ποὺ πετοῦσαν γύρω κατὰ τύχη, ἔπεσαν μέσα στὸ στάδιο. Αἰτία ἦταν ἡ ρήξη τοῦ ἀέρα. Ὅταν δηλαδὴ ἀπλωθεῖ φωνὴ μεγάλη καὶ πολὺ δυνατὴ διασπᾶται ἀπὸ αὐτὴν ὁ ἀέρας καὶ δὲν προβάλλει τὴν ἀντίσταση ποὺ πρέπει σὰ φτερωτὰ, ἀλλὰ σὰ νὰ πορεύονται σὲ κενό, τὰ κάνει νὰ γλιστροῦν, καὶ πέφτουν καὶ πεθάνουν, μὰ τὸ Δία, τρυπημένα μᾶλλον σὰν ἀπὸ βέλος. Μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μιὰ περιδίνηση τοῦ ἀέρα σὰν ἓνας σπρόβιλος στὸ πέλαγος ποὺ ἀπὸ τὸ μέγεθός του ἐκδιπλώνεται πάλι σὲ ρεῦμα. Ὁ Τίτος τότε, ἂν δὲν ἄλλαξε πορεία καθὼς τὸ θέαμα διαλύθηκε καὶ εἶδε τὴν ὁρμὴ τοῦ

τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων αὐτῷ περιχεομένων.

“Οτι Πλούταρχος, ὡς αὐτὸς κὰν τῷ παρόντι παραλλήλῳ καὶ ἐν ἄλλοις φησίν, ἐπὶ Νέρωνος ἦν.

5

ΣΜΣ.

Ἄριστείδου ὁ Παναθηναϊκός.

Ἄνεγνώσθη Ἄριστείδου ὁ Παναθηναϊκός, ἐκλογὴν ὑπέχων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων καὶ περιόδων, ἀλλὰ καὶ νοημάτων εἰς δεινότητα καὶ κάλλος διεσκευασμένων. Ἐρωτο μὲν ἡ γῆ πρὸς 10 ἀπάσας γονάς. Λαβόντες δὲ οὕτω τὰς παρὰ τῶν θεῶν δωρεάς, οὕτως εὖ τοὺς δόντας ἐμιμήσαντο, ὥστε αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἀντὶ τῶν θεῶν κατέστησαν. Καὶ πείραν ταύτην πρώτην ἔδοσαν τοῦ κατ’ ἀξίαν τυχεῖν, τὸ χρήσασθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ὡς προσῆκεν. Οὐ γὰρ ἠξίωσαν αὐτὸ δὴ τοῦτο γῆ κρύψαντες ἔξα- 15 κεῖν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ φοβηθῆναι μὴ ἄρα τοὺς ἄλλους ἐξ ἴσου σφίσι ποιήσωσιν, ὥστε οὐκ εἶναι κάλλιον ὠήθησαν ὅσα τῶν ἄλλων προέχουσιν ἐνδείξασθαι, ἢ εἰ πάντα εὖ ποιοῦντες ὀφθήσονται. Ἄλλ’ ὁ λόγος γὰρ ὥσπερ ῥεῦμα φέρων ὑπήνεγκε δία ἀναχωρεῖν οὐκ ὅθεν ἐξέβην καιρός Πέμπουσι δὴ θεία πομπῇ 20 γῆν ἐπὶ πᾶσαν ἀφορμὰς τοῦ θίου, καθάπερ θεωρικοῦ τινος διάδοσιν. Εὖ γὰρ ποιοῦντες ἔφθανον τὴν ἐπιθυμίαν τῶν εὖ παθεῖν δεομένων. Οὐ γὰρ ἔστι γένος οὐδὲν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ὃ τῆσδε τῆς πόλεως ἀπειρατόν ἐστιν. Ὡν ἀπάντων μὲν ἀμήχανον καὶ μνημονεῦσαι πρῶτον καὶ τῆς μνήμης τοὺς λόγους συμμέ- 25 τρους ἀποδοῦναι. Ἄ δέ ἐστι τῶν παλαιῶν ἐντιμότεα καὶ ὥσπερ ἀρχὴ τοῖς πολλοῖς διηγείσθαι.

Ἡρακλέους ἐξ ἀνθρώπων ἀπελθόντος, ἡ μὲν πόλις καὶ νεὼς καὶ βωμοὺς ἰδρύεται πρώτη.

[Κατὰ ἔλλειψιν ἢ προκεμένη φράσις, ἔχουσα τι ἐπαγωγὸν 30 πολλαχοῦ δὲ αὐτῇ κέχρηται].

Καὶ νῦν εἰσὶ Μεσσήνιοι διὰ τὴν πόλιν. Μόνη γὰρ, ὡς εἶπεῖν,

πλήθους καὶ τὴν κατεύθυνση, δὲν φαίνεται ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ἀντιμετωπίσει μ' ἐπιτυχία τόσο κόσμο πού τὸν εἶχε περιβάλει.

“Ὅτι ὁ Πλούταρχος, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει καὶ σ' αὐτὸν τὸν παράλληλο βίο καὶ σὲ ἄλλα, ἔζησε στὰ χρόνια τοῦ Νέρωνα.

246.

Ἄριστείδου ὁ Παναθηναϊκός.

Διαβάσαμε τὸν Παναθηναϊκὸ τοῦ Ἄριστείδου, πού περιέχει ἐκλογή ρημάτων, ὀνομάτων καὶ περιόδων, ἀλλὰ καὶ νοημάτων πού τὰ διαμορφώνει ἔτσι, ὥστε ν' ἀποκτήσουν δεινότητα καὶ κάλλος. Ἡ γῆ κατασκευάσθηκε ἱκανὴ γιὰ κάθε εἶδους παραγωγή. Ἄφοῦ ἔτσι ἔλαβαν τὶς δωρεές τῶν θεῶν, τόσο καλὰ μιμήθηκαν τοὺς δωρητές τους, ὥστε ἐκεῖνοι πῆραν γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴ θέση τῶν θεῶν. Καὶ πρώτη ἀπόδειξη ὅτι ἐπάξια πῆραν αὐτὰ τὰ δῶρα ἔδωσαν τὸ ὅτι τὰ χρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε. Δὲν θεώρησαν σωστὸ νὰ κρύψουν στὴ γῆ ὅ,τι ἔλαβαν καὶ νὰ τελειώσουν, ἀλλὰ τόσο πολὺ στάθηκαν μακριὰ ἀπὸ τὸ φόβο μήπως καὶ οἱ ἄλλοι κάνουν ἐξίσου μ' αὐτούς, ὥστε νόμισαν πῶς δὲν εἶναι τὸ καλύτερο νὰ δείξουν πόσο ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸ νὰ φανοῦν ὅτι εὐεργετοῦν ὅλους. Ἀλλὰ ὁ λόγος σὰν ἓνα ρεῦμα μὲ πῆρε καὶ μὲ παρέσυρε μὲ τὴ βία του. Εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ φύγω ἀπὸ ἐκεῖ πού παρεξέκλινα. Στέλνουν λοιπὸν μὲ θεία παραχώρηση σὲ ὅλη τὴ γῆ τὰ ἐφόδια τῆς ζωῆς, σὰ νὰ ἦταν διανομὴ κάποιου θεωρικοῦ². Ἐκαναν λοιπὸν καλὰ προφθάνοντας τὴν ἐπιθυμία ἐκείνων πού εἶχαν ἀνάγκη τῆς εὐεργεσίας τους. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά Ἑλληνικὴ φυλὴ, πού λέγει ὁ λόγος, πού δὲν ἔχει τὴν ἐμπειρία αὐτῆς τῆς πόλης. Ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἀναφέρει πρῶτον κανεῖς εἶναι ἀδύνατο καὶ νὰ ἐξηγήσει τοὺς ἀρμόδιους λόγους γιὰ τὴ μνημόνευσή τους. Θὰ διηγηθῶ ὅμως ὅσα ἀπὸ τὰ παλαιὰ εἶναι τὰ πιὸ τιμημένα καὶ σὰν ἀρχὴ γιὰ τα πολλὰ.

“Ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Ἡρακλῆς πρῶτη ἡ πόλη ἴδρουσε ναοὺς καὶ βωμούς.

[Ἡ προκείμενη φράση εἶναι διατυπωμένη κατὰ ἔλλειψη καὶ ἔχει κάποι τὸ ἐπαγωγὸ καὶ εὐχάριστο· τὴ χρησιμοποιοῖ σὲ πολλὰ σημεῖα].

Καὶ τώρα οἱ εὐεργετηθέντες ἀπὸ τὴν πόλη εἶναι οἱ Μεσσήνιοι.

διαγέγονε πρὸς τὴν ἀπάντων τύχην ἀμιλλωμένη καὶ πειρωμένη περιτρέπειν πᾶσι τὰς συμφορὰς ἐπὶ θάτερα. Καὶ τὴν παρομίαν ἐνήλλαξεν οὐ γὰρ ἐκποδῶν εἶναι κατέδειξε φίλου κακῶς πράσ-
 5 σοντος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ τῶν πρόσθεν διαφόρων ἐπὶ τοῖς ἀτυχή-
 10 μασι φίλους πεποιήται. Οὐδ' εὖ μὲν πράττουσι κέχρηται, κακῶς δ' ἀπαλλάξαντας ἠτίμακε, τῇ τύχῃ μετροῦσα τὴν φιланθρωπίαν, ἀλλὰ τοὺς τοῦ δυστυχεῖν καιροὺς τοῦ πράττειν εὖ πεποιήκει, τοῖς πολλοῖς τὰ παρ' αὐτῆς ἀγαθὰ προσθεῖσα, καὶ ποιησαμένη κοινω-
 15 νους ὧν ὅτε κάλλιστα ἔπραττον οὐδὲ ἐλπίς ἦν αὐτοῖς. Καὶ νῦν ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς πέρασι τῆς γῆς ἡμετέρων παιδῶν παῖδες οἰκοῦ-
 20 σι, οἱ μὲν ἄχρι Γαδείρων ἀπὸ Μασσαλίας παρήκοντες, οἱ δὲ ἐπὶ τῷ Τανάϊδι καὶ τῇ λίμνῃ μεμερισμένοι. Ἐκδέχεται ἡ πάλαι τοῦ λόγου προσδοκωμένη μοῖρα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ὑπὲρ πολλῶν, αἱ μετὰ τῶν κινδύνων πράξεις, ἃς ἐγὼ δέδοικα μὴ τῷ λέγοντι κίνδυ-
 25 νον ἔχωσιν εἰπεῖν μᾶλλον, ἢ τῇ πόλει τῶν ἔργων ὅτε ἐπραγματεύετο. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἄψασθαι καὶ τούτων ἤδη.

Καὶ μὴν αὐτὸ τοῦτο πρῶτον, τὸ πάντα τοὺς ἐν χρεία βοηθεί-
 30 ας καταφεύγειν ἐπὶ τὴν πόλιν ὥσπερ ἐκ δυοῖν ποδοῖν ὡς ἀληθῶς καὶ μηδεμίαν τῶν ἄλλων πόλεων ὄραν, μέγα καὶ φανερόν σύμβο-
 35 λόν ἐστι καὶ στήλης ἀμεινον, τοῦ προέχειν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οὐχ ὅσον λανθάνειν καὶ μαρτύριόν γε δυοῖν τοῖν καλλίστοι, ἀνδρεί-
 40 ας καὶ φιλανθρωπίας, εἰ δὲ βούλει λέγω δικαιοσύνης ἀντὶ τῆς φι-
 45 λανθρωπίας. Ὡσπερ γὰρ κήρυκες ἅπαντες οὔτοι περὶ αὐτῆς γε-
 50 γόνασι, καὶ τὴν ἀνάρρησιν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων πεποιήνται μή-
 55 τε μέλειν τισὶ τοῦ δικαίου μᾶλλον τῶν Ἀθηναίων, μήτε ἀμείνους εἶναι κωλύειν ὅσα ἂν ἔξω τοῦ καλοῦ γίγνηται, ἀλλ' εἶναι τὰς μὲν ἄλλας πόλεις τῶν Ἀθηναίων δεομένας, αὐτὰς δ' ἐφ' ἑαυτῶν ἀρι-
 60 θμὸν πληρούσας τῇ Ἑλλάδι, τὴν δὲ ὡς ἀληθῶς ὥσπερ πόλιν ἐν
 65 χωρίοις ἀνέχουσιν ὁμοίαν τῇ κατασκευῇ καὶ τοῖς λογισμοῖς, τῶν
 70 μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ὀχυρωτέραν, τῶν δὲ τὰς δυνάμεις ἐχόν-
 75 των ἐπιεικεστέραν, μᾶλλον δὲ τῶν μὲν τὰ δίκαια τιμώντων ἀκρι-

53. Τανάϊς· ὁ σημερινὸς ποταμὸς Ντ(Δ)ὸν τῆς Ρωσίας. Ἡ λίμνη εἶναι ἡ Μαρεῶτας, ἢ Ἀζοφικὴ θάλασσα.

Γιατὶ μόνη αὐτὴ ἀγωνίζεται ἀδιάκοπα γιὰ τὴν τύχη ὄλων καὶ προσπαθεῖ νὰ μεταβάλει τὶς συμφορὰς στὸ ἀντίθετο. Μετέβαλε καὶ τὴν παροιμία. Γιατὶ ἀπέδειξε ὅτι δὲν ἐγκαταλείπει τὸν φίλο ποὺ κακοτυχεῖ, ἀλλὰ πολλοὺς κι ἀπὸ τοὺς προηγούμενους ἐχθροὺς τῆς στῆν ἀτυχία τους τοὺς ἔκανε φίλους. Οὔτε ὅταν εὐτυχοῦν ἔχει σχέσεις μαζί τους, καὶ τοὺς περιφρονεῖ ὅταν κακοτυχήσουν, ρυθμίζοντας τὴν φιλανθρωπία τῆς ἀνάλογα μὲ τὴν τύχη, ἀλλὰ τὸ χρόνο τῆς δυστυχίας τὸν ἔκανε εὐκαιρία φιλανθρωπίας, παραχωρώντας στοὺς πολλοὺς τὰ ἀγαθὰ τῆς καὶ κάνοντας κοινωνοὺς τῆς σ' αὐτὰ τὰ ἄριστα, ποὺ ὅταν τὰ ἔπρατταν οὔτε κἂν ἐλπίδα κοινωνίας ὑπῆρχε. Καὶ τώρα σὲ ὅλα τὰ πέρατα τῆς γῆς κατοικοῦν παιδιὰ τῶν δικῶν μας παιδιῶν, ἄλλοι προχωρώντας ὡς τὰ Γάδειρα ἀπὸ τὴ Μασσαλία, καὶ ἄλλοι διασκορπισμένοι στὸν Τάναη⁵³ καὶ στὴ λίμνη. Ἀκολουθεῖ αὐτὸ τὸ προσδοκώμενο καὶ γιὰ τοὺς πολλοὺς, ὅπως νομίζω, μέρος τοῦ λόγου, δηλαδή οἱ πράξεις ποὺ περιέχουν κινδύνους, οἱ ὁποῖες ἐγὼ φοβάμαι ὅτι εἶναι πιὸ ἐπικίνδυνες γι' αὐτὸν ποὺ τὶς ἀναφέρει, παρὰ γιὰ τὴν πόλη ὅταν τὶς ἔπραττε. Εἶναι ὡστόσο ἀνάγκη νὰ μιλήσομε καὶ γι' αὐτὲς πλέον.

Καὶ βέβαια πρῶτο ἀπὸ ὅλα αὐτό, τὸ ὅτι ὅλοι ὅσοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια καταφεύγουν ἀληθινὰ καὶ μὲ τὰ δύο πόδια στὴν πόλη καὶ δὲν κοιτάζουν καμμιὰ ἄλλη πόλη, εἶναι μεγάλο καὶ φανερὸ σύμβολο, φανερότερο ἀπὸ ἀναγραφή σὲ στήλη, ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶχε ὑπεροχή, καὶ ὄχι μόνο δὲν ἦταν ἄγνωστη, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξη ἔχει δύο ἀρετῶν, τῶν πιὸ καλῶν, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς φιλανθρωπίας· κι ἂν θέλεις, ἀντὶ φιλανθρωπία λέγω δικαιοσύνη. Καθὼς λοιπὸν ὅλοι αὐτοὶ ἔγιναν κήρυκὲς τῆς καὶ ἔκαναν τὴν ἀνακήρυξή τῆς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τῆς, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ δίκαιο κάποιου ἄλλου περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτε εἶναι καλύτεροι στὸ νὰ ἐμποδίζουν ὅσα μποροῦν νὰ γίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ καλὸ, ἀλλὰ οἱ ἄλλες πόλεις εἶχαν τὴν ἀνάγκη τῆς Ἀθήνας, κι αὐτὲς συμπλήρωναν ἀπλῶς τὸν ἀριθμὸ τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ ἐκείνη ἦταν ἀληθινὰ σὰν μία πόλη μέσα στὰ χωριά, ποὺ ὑπερέχει ὅμοια στὴν κατασκευὴ καὶ στοὺς λογισμοὺς, ὀχυρότερη ἀπὸ ὅσες τιμοῦν τὰ δίκαια, ὄχι κατώτερη ὅμως πρὸς ὅσες ἔχουν τὴ δύναμη. Ἡ μᾶλλον ἀπὸ ὅσες τιμοῦν τὰ

δέστερον εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ δικαίου λόγον, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ οὐκ ἐπι-
σθαι δυνατωτέραν εἰς τέλος, ὥστε ἄμφω τῷ γένει δι' ἄμφοιν νι-
κᾶν. Ταυτὶ μὲν οὖν κοινὰ δεῖγματα

[Τὸ προκείμενον τοῦ λόγου σχῆμα διαφόροις ὀνόμασι κέ-
5 κληται καὶ γὰρ στρεπτόλυτον καλεῖται καὶ διάλληλον, ἐναγώνι-
ον, διαγώνιον, χῖ, χιαστόν, πλεχτόν καὶ λυτόν, παρακεμιένου κα-
κοῦ ἀναίρεσις στρεπτόλυτον μὲν παρὰ τὸ ἐκ τῶν ἀντιστροφῶν
λύειν τὰ λεγόμενα, ἐναγώνιον δὲ διὰ τὸ δοκεῖν ἔχειν ἀγῶνα τῆ
ἐπαγωγῆ τῶν νοημάτων, χῖ δὲ καὶ χιαστόν, διότι δύο προτάσεων
10 οὐσῶν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ δυνατοῦ, ὁ μὲν ἔδει τῷ δικαίῳ δοῦναι,
τοῦτο ἀπένευμε τῷ δυνατῷ, ὁ δὲ ἔδει τῷ δυνατῷ, ἀνέθηκε τῷ δι-
καίῳ πάλιν, ἐναλλάξας τὰς ἐννοίας. Παρακεμιένου δὲ κακοῦ ἀναί-
ρεσις λέγεται, ἐπειδὴ παράκειται ὡς δίκαιοις τὸ εὐχερῶς πάσχειν
καὶ ἀδικεῖσθαι, ὡς δὲ ἀνδρείοις τὸ ἀδικεῖν, ἀνεῦλε τὴν ἐκατέρου
15 κακίαν, οἷον δικαία οὐσα καὶ οὐ πάσχουσα, καὶ ἀνδρεία οὐσα
καὶ οὐκ ἀδικουσα. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τέλει ἔθηκε τὸ συγκριτικὸν τοῦ
ὀνόματος, ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ σχῆμα συγκριτικόν, ἀλλ' ὡς εἴρηται
παρακεμιένου κακοῦ μεθοδεύει ἀναίρεσιν].

Ἄμαξόσι μὲν γάρ, αἱ παρῆλθον τοῖς ἔργοις τὴν φύσιν, ἵππο-
20 μαχία συνάψαντες πανωλεθρία διέφθειραν, οὐδενὸς ἀνταίρωντος
τῶν μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' ἐξισώκεσαν ἤδη τὰς ἠπειρούς ὥσπερ
ἀπὸ σημείου τοῦ θερμώδοντος ὀρμώμενοι. Ἐντεῦθεν δέ, ὥσπερ
κάλω ῥαγέντος, ἐχώρησεν ὀπίσω καὶ διελέλυτο Ἄμαξόσιν ἢ τε
ἀρχὴ καὶ ὁ δρόμος, καὶ ἡ πόλις κἀνταῦθα ἐδοθήθη τῇ κοινῇ φύ-
25 σει, καὶ νῦν εἰς ἄπιστον περιέστηκεν εἴ ποτε ἐγένοντο. Νῦν δ' ἐξ
ἴσου καθεστῶτος τοῦ τε εὐρεῖν ἢ χρὴ παραλιπεῖν καὶ τοῦ ὡς ἀξί-
αν εἰπεῖν τὰ νικήσαντα, καὶ οὐδενὸς μὲν οὐδ' ἐν ἀπλῇ διηγῆσει
πάντα πω διελθόντος, πλεῖστα δὲ ὑπὲρ μιᾶς πόλεως ταύτης ἀπάν-
των εἰρηκότων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ μόνης πλείω σχεδὸν ἢ τῶν ἄλλων
30 ἀπασῶν, οὐκ ἐνδέχεται διεξιέναι καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς, ἀλλ'
ἀνάγκη τὰ πλεῖστα παραλιπεῖν, ἵνα δὴ τοῖς μεγίστοις χρησώμεθα
Ἐπεὶ τίς οὐκ ἂν ἄσμενος καὶ ταῦτα εἰς μέσον ἤνεγκεν;

δίκαια πιὸ ἀκριβῆ στό λόγο γιά τή δικαιοσύνη καί δυνατότερη τελικά στήν ἄσκησι βίας, ὥστε μέ τὰ δύο αὐτά γνωρίσματά της νά νικά καί τοὺς δύο. Αὐτὰ εἶναι ὁμως παραδείγματα κοινά.

[Τὸ προκείμενο σχῆμα τοῦ λόγου ἔχει διάφορα ὀνόματα. Καλεῖται στρεπτόλυτο καί διάλληλο, ἐναγώνιο, διαγώνιο, χιαστό, πλεγμένο καί λυτό, ἀναίρεση παρακείμενου κακοῦ. Στρεπτόλυτο καλεῖται ἐπειδὴ ἐξηγεῖ τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὰ ἀντίστροφά τους, ἐναγώνιο ἐπειδὴ φαίνεται νά διεξάγει ἀγώνα μέ τήν ἐπαγωγή τῶν νοημάτων· χιαστό (χι), ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶναι δύο προτάσεις γιά τὸ δίκαιο καί τὸ δυνατό, αὐτὸ πού ἔπρεπε νά δώσει στό δίκαιο, αὐτὸ τὸ ἀπένειμε στό δυνατό, καί ὅποιο ἔπρεπε νά ἀποδώσει στό δυνατό, τὸ ἀπένειμε πάλι στό δίκαιο, ἐναλλάσσοντας τις ἐννοίες. “Ἀναίρεση παρακείμενου κακοῦ” λέγεται ἐπειδὴ παράκειται σ’ αὐτοὺς ὡς δίκαιοι, τὸ νά πάσχουν καί νά ἀδικοῦνται εὐκολα, καί ὡς ἀνδρεῖοι, τὸ ν’ ἀδικοῦν ἔτσι ἀναίρεσε τήν κακία καί τοῦ ἐνός καί τοῦ ἄλλου δηλαδή, “Εἶναι δίκαια καί δὲν πάσχει, καί εἶναι ἀνδρεία καί δὲν ἀδικεῖ”. Γιατί, ἂν καί ἔθεσε στό τέλος τὸ συγκριτικὸ τοῦ ὀνόματος, ὁμως τὸ σχῆμα δὲν εἶναι συγκριτικὸ, ἀλλά, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, μεθοδεύει τὴν ἀναίρεση ἐνός παρακείμενου κακοῦ].

“Ὅταν συγκρούσθηκαν σὲ ἵππομαχία μέ τις Ἀμαζόνες πού μέ τις πράξεις τους ξεπέρασαν τὴ φύση τους, τοὺς συνέτριψαν μέ πανωλεθρία, ἐπειδὴ κανένας δὲν ἀπιστεκόταν ὡς τὴν Ἀττική, ἀλλ’ εἶχαν ἤδη ἐξισώσει τις ἡπείρους, ξεκινώντας, σὰν ἀπὸ κέντρο, ἀπὸ τὸν Θερμώδοντα. Γι’ αὐτό, σὰν τὸ παλαμάρι πού κόπηκε, γύρισε πίσω καί διαλύθηκε καί ἡ ἀρχὴ καί ἡ πορεία τῶν Ἀμαζόνων, καί ἡ πόλη κι ἀπὸ αὐτὸ βοήθησε τὴν κοινὴ φύση, καί τώρα γεννήθηκε ἡ ἀμφιβολία ἂν εἶχαν ποτὲ ὑπάρξει. Τώρα ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι ἴδιος κόπος καί νά βροῦμε ὅσα πρέπει νά παραλειφθοῦν, καί νά μιλήσομε ἐπάξια γιά ὅσα ὑπερέχουν, καί ἐπειδὴ κανένας ἀκόμα δὲν τὰ ἔχει ἐκθέσει ὅλα οὔτε μέ ἀπλὴ διήγησι, ἐνῶ ἔχουν πεῖ πολλὰ ὅλοι γι’ αὐτὴ τὴ μία πόλη, καί μᾶλλον γι’ αὐτὴν μόνο περισσότερα ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες, δὲν εἶναι δυνατό νά ἐκθέσομε τὸ καθένα ἀκριβῶς, ἀλλ’ εἶναι ἀνάγκη νά παραλείψομε τὰ πολλὰ, γιά νά ἀναφέρομε τὰ σημαντικότερα. Γιατί ποιὸς δὲν θὰ συζητοῦσε κι αὐτὰ μ’ εὐχαρίστησι;

Ὅτε γὰρ τοῖς Ἕλλησι καὶ βαρβάροις τὰ πράγματα ἐκρίνετο
 καὶ μικρὸν πρὸς πολὺ μέρος τῆς γῆς ἠγωνίζετο, ὁ δὲ ἀγὼν ἦν ὑπὲρ
 σωτηρίας ἅμα καὶ ἀρετῆς, τότε ἐνίκησεν ἡ πόλις ἅμφω τῷ γένει
 κάλλιον εὐχῆς, ὡς τὸ μὲν προσθήκην αὐτῆς μικρὰν ἀποφανθη-
 5 ναι, τὸ δὲ πλεῖον χεῖρον ἢ ὅσῳ πλεῖον ἐδόκει. Ἐν ἐκείνοις μέντοι
 τοῖς καιροῖς ἔργα λόγων ἠττήθη, λέγω δὲ τὰ τῶν ἄλλων ἔργα λό-
 γων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ψήφισμα τροπαίου κρεῖττον εἰς μνήμην ἐ-
 νίκησεν, ἅμα λόγῳ καὶ ἔργῳ νικῆσαν. Εὐθύς γὰρ ἐν χεροῖν κύρι-
 ον ἦν, οὐ τῇ χειροτονίᾳ μόνον ὡς νόμος, ἀλλὰ καὶ τῷ διαφθεῖραι
 10 τοὺς ἀγγέλους. Τῷ δὲ ἐρμηνεύσαντι τὰ γράμματα διαχειροτονίαν
 μὲν ἀπέδοσαν, ἵνα ἐπειδήπερ Ἕλλην ἦν, ἔχοι πλεόν τὴν τῆς κρί-
 σεως εἰκόνα, ἀπέκτειναν δὲ καὶ τοῦτον ὡς οὐδ' ἄχρι φωνῆς δια-
 κονῆσαι προσῆκον τοῖς βαρβάροις, καὶ τὸ ἰσχυρὸν περιῆλθεν αὐ-
 τῷ. Τὸν γὰρ τῆς πόλεως ἄποικον οὐκ ἠξίουν κατὰ τῆς πόλεως
 15 καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐρμηνέα τῷ φύσει πολεμῖα γίνεσθαι. Καὶ οὕτω
 δὴ ῥύππουσιν εἰς τὸ θάραθρον, ὥστε ἄλλους ἀναγγεῖλαι τῷ βασι-
 λεῖ τὰς ἀποκρίσεις.

[Ὁ ἐρμηνεὺς ὁ ἀναιρεθεὶς Σάμιος μὲν ἦν τὸ γένος, τοῦνομα
 δὲ Μῦς.]

20 Ἡ δὲ πόλις πομπὴν ἀγούση προσεφύκει μᾶλλον ἢ πρὸς ἀγῶνα
 κοσμουμένη· ἱερά τε γὰρ πάντα ἀνέωγε, καὶ τὰ τῶν ἱερέων γένη
 συνῆγε, καὶ διεπρεσβεύετο πρὸς τοὺς θεοὺς τὸν ἀρχαῖον τρόπον.
 Καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἐν τοῖς στεφανίταις δρόμους ἀπέκρουσαν,
 ὅσῳ περὶ καλλιόνων τῶν ἄθλων ἠγωνίζετο τοσοῦτω θαυμαστοτέ-
 25 ραν τὴν προθυμίαν ἐπιδειξάμενοι. Τοσαύτη δ' ἦν ὑπερηφανία τῆς
 παρασκευῆς καὶ τῶν ποιουμένων, ὥστε ἐξαρκεῖν ἐδόκει τοῖς βαρ-
 βάροις ὀφθῆναι μόνον ὧντο γὰρ ὥσπερ ἐν ἄθλοις ἅπαντας εὐ-
 θύς ἀπογνώσεσθαι καὶ δάσειν ἑαυτοὺς ἀκονιτί. Αὕτη πρώτη δη-
 μοτελῆς κρίσις ἐν τῷ μέσῳ κατὰ ἀνθρώπους ἐγένετο ἀρετῆς πρὸς
 30 πλοῦτον καὶ φρονήματος Ἑλληνικοῦ πρὸς βαρβάρων πλῆθος καὶ

Ὅταν λοιπὸν κρινόταν ἡ κυριαρχία μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων καὶ ἓνα μικρὸ κομμάτι γῆς ἀγωνιζόταν μὲ ἓνα ἀπέραντο καὶ ὁ ἀγῶνας ἦταν γιὰ τὴ σωτηρία μαζί καὶ γιὰ τὴν ἀρετή, τότε ἡ πόλη νίκησε καὶ σὰ δύο εἶδη καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι εὐχόταν κανεῖς, ὥστε τὸ ἓνα νὰ φανεῖ μικρὴ προσθήκη γι' αὐτήν, καὶ τὸ περισσότερο ὅσο πὸ πολὺ ἦταν τόσο καὶ χειρότερο φαινόταν. Σ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ὅμως τὰ ἔργα ἦταν κατώτερα ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ ἐννοῶ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων ἀπὸ τοὺς δικούς μας λόγους, καὶ ἓνα ψήφισμα ἀνώτερο ἀπὸ τρόπαιο νίκης παρέμεινε στὴ μνήμη, ὑπερισχύοντας στὸ λόγο καὶ στὸ ἔργο μαζί. Γιατὶ ἀμέσως ἐπακρωθήκε μὲ τὰ χέρια, ὄχι μὲ τὴν ἀνάτασή τους μόνο στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ φόνο τῶν ἀγγελιοφόρων. Τὸ μεταφραστὴ τῶν γραμμάτων πάλι τὸν παρέπεμψαν σὲ ψηφοφορία, ὥστε, ἐπειδὴ ἦταν Ἕλληνας, νὰ ἔχει ἐπι πλεόν τὴν εἰκόνα δίκης, τὸν σκότωσαν ὅμως κι αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν πρέπει οὔτε καὶ μὲ τὴ φωνὴ ἀκόμα νὰ ὑπηρετηθοῦν οἱ βάρβαροι, καὶ τὸ πλεονέκτημά του στράφηκε ἐναντίον του. Γιατὶ δὲν θεωροῦσαν σωστὸ ὁ ἀπειστος τῆς πόλης νὰ γίνεи διερμηνέας ἐναντίον τῆς πόλης καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ φυσικοῦ ἐχθροῦ τους. Κι ἔτσι λοιπὸν τὸν ἔριξαν στὸ βάραθρο, ὥστε ἄλλοι νὰ μεταφέρουν τὶς ἀπαντήσεις στὸν βασιλιά.

[Ὁ διερμηνέας ποὺ σκοτώθηκε ἦταν Σάμος τὴν καταγωγὴ καὶ τὸ ὄνομά του Μῦς].

Ἡ πόλη τότε ἔμοιαζε νὰ τελεῖ πομπὴ μᾶλλον, παρὰ ὅτι προετοιμαζόταν γιὰ πόλεμο. Εἶχαν ἀνοίξει ὅλοι οἱ ναοὶ καὶ συγκέντρωναν ὅλη τὴν ἱερατικὴ ἱεραρχία νὰ μεσολαθήσουν στὸν θεὸ μὲ τὸν ἀρχαῖο τρόπο. Καὶ κατὰ πρῶτον κάλυψαν ὅλους τοὺς δρόμους στοὺς ὁποίους ὑπῆρχαν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς στεφάνωναν ὅσο γιὰ πὸ ὠραίους ἄθλους ἀγωνίζονταν, τόσο θαυμαστότερη προθυμία ἔδειξαν. Καὶ ἦταν τόση ἡ ὑπερηφάνειά τους γιὰ τὴν προετοιμασία καὶ ὅσα ἔκαναν, ὥστε νόμιζαν πὼς ἔφτανε μόνο νὰ τοὺς ἔβλεπαν οἱ βάρβαροι· γιὰτὶ πίστευαν, ὅπως στοὺς ἀγῶνες, ὅλοι θ' ἀτελιζόνταν ἀμέσως καὶ θὰ παραδίδονταν ἀμαχητί. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη δημόσια κρίση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, κρίση ἀρετῆς πρὸς τὸν πλοῦτο καὶ ἑλληνικοῦ φρονήματος πρὸς τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων καὶ τὴν προετοι-

κατασκευήν, οὐ λόγων εὐφημίᾳ κριθεῖσα, ἀλλ' ἔργων ἀποδείξει
καὶ τῶ καλοῦντι τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ εἰς φόβον τὴν θεάν ἔτρεψαν
οὐδ' ἐξεπλάγησαν τῶν ὀρωμένων τὴν ἀήθειαν, ἀλλ' ἤσθησαν ὀρων-
τες ὄσων κρείττους γενήσονται, καὶ νομίσαντες ὥσπερ ἀφορμὴν εἰ-
5 ληφέναι παρὰ τῆς τύχης ὑπερβάλεσθαι πάντας ἀνθρώπους ἀνδρα-
γαθία, καὶ τοῦτ' εἶναι πλέον τῆς τοσαύτης στρατιᾶς, ἔχειν ὥσπερ
χρήμασιν ἀφθόνως χρήσασθαι, καὶ διανοηθέντες ὅτι νῦν ὥσπερ ἐ-
στιάσονται λαμπρῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἀρετῆς ἀξίως τῆς
ἐαυτῶν. Καὶ γὰρ ἵπποι καὶ βέλη καὶ νῆες καὶ ψέλλια καὶ στρεπτοὶ
10 καὶ κύνες καὶ πάντα χρήματα δῶρα τῆς τύχης ἐστὶ προκείμενα τοῖς
κρείττοις.

Ταῦτα καὶ στρατηγοὶ πρὸς ἑαυτοὺς εἰπόντες, καὶ πρὸς αὐ-
τοὺς ἕκαστοι διαλεχθέντες, ἐκ θεῶν ἀρξάμενοι καὶ τοῦ φίλου παι-
ῶνος ἐχώρον δρόμῳ καθάπερ διὰ ψιλοῦ τοῦ πεδίου θέοντες, καὶ
15 τοῖς βαρβάροις οὐκ ἔδωκαν ἰδεῖν ὅ τι ἔστι τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἅμα
τάξεις ἐρρώγεσαν καὶ ἄνδρες ἐπτείνοντο καὶ ἵπποι συνελαμβάνον-
το καὶ νῆες εἴλκοντο καὶ χρήματα ἤγετο καὶ χορεία Πανὸς ἦν τὰ
ποιούμενα. Ἦδη δέ τις καὶ τελευτήσας εἰσθήκει περιτοξευθεὶς
ὑπὸ τῶν βαρβάρων, φοβῶν τοὺς λοιποὺς ὥσπερ ἀθάνατος ὢν.
20 Ἀλλὰ τότε ὡς ἀληθῶς ὄχλος ὄντες ἠσθάνοντο, καὶ μέγιστον ἐναν-
τίωμα ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς πλείοσιν ἤττους ἐγένοντο, ἢ ὅσοις ἂν τις
ἐξ ἀρχῆς ἐθάρρησεν ἀντιστήναι. Ὡστ' εἰκότως εἰπεῖν εἶναι τὴν
μὲν πόλιν τὸν ἐλευθέριον Δία τιμᾶν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι προσή-
κειν, τοῖς δ' ἄλλοις Ἑλλησι τὴν πόλιν, καὶ νομίζειν τὸν Ἀθηναί-
25 ὼν δῆμον ὥσπερ ἐλευθέριον τοῖς ἄλλοις εἶναι. Ὡστε εἰ τὸ μὴ
ἔχειν ἐξ ἴσου γενέσθαι τῶν ἠττιόνων ἐστίν, ἅπαντας ἀνθρώπους
νενικήκασιν. Ὁ δὲ πάντας βασιλέας παρενεγκῶν ταῖς ἐπινοίαις,
καὶ μηδὲν καταλιπὼν ἄτοπον νομίσει, Ξέρξης ὁ Δαρείου κα-
ταγνοὺς μὲν τοῦ πατρὸς ὡς ἐνδεῶς ἐπιχειρήσαντος, ὑπεριδὼν δὲ
30 τῆς πόλεως καὶ τῶν Ἑλλήνων ὡς σὺδαμοῦ φανησομένων, ἀγῶνα

μασία τους, πού δὲν κρίθηκε μὲ ὠραίους λόγους, ἀλλὰ μὲ τὴν πραγματοποίηση ἔργων καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία πού καλοῦσε. Δὲν μετέτρεψαν αὐτὰ πού ἔβλεπαν σὲ φόβο, οὔτε τρόμαξαν μὲ ὅσα ἀσυνήθιστα ἔβλεπαν, ἀλλὰ ἔνοιωσαν χαρὰ βλέποντας ἀπὸ πόσο κόσμο θὰ ἀναδεικνύονταν καλύτεροι, καὶ νομίζοντας ὅτι ἔλαβαν ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν τύχη νὰ ξεπεράσουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀνδραγαθία, καὶ τοῦτο εἶναι πλεονέκτημα ἔναντι τόσης στρατιᾶς, νὰ μποροῦν νὰ τὴ μεταχειρισθοῦν ἀλογάριαστα σὰ νὰ ἦταν πράγματα, καὶ σκεπτόμενοι ὅτι οἱ βάρβαροι θὰ τοὺς παρέθεταν γεῦμα λαμπρὸ καὶ ἀντάξιο τῆς ἀνδρείας τους. Γιατὶ οἱ ἵπποι καὶ τὰ βέλη καὶ τὰ πλοῖα καὶ τὰ δαχτυλίδια καὶ τὰ βραχιόλια καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ ὅλα τὰ πράγματα εἶναι δῶρα τῆς τύχης στὴ διάθεση τῶν πρὸ δυνατῶν.

Αὐτὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀφοῦ μονολόγησαν μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ συζήτησαν μεταξὺ τους ὅλοι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ τὸν παιάνα Ἀπόλλωνα πού ἀγαποῦσαν, προχώρησαν τρέχοντας, σὰ νὰ ἔτρεχαν σὲ ἓνα ἀδειο πεδίο, καὶ δὲν ἄφησαν τοὺς βαρβάρους νὰ προλάβουν νὰ δοῦν τί συμβαίνει, ἀλλὰ ταυτόχρονα οἱ τάξεις διαλύονταν, οἱ ἄνδρες σκοτώνονταν, οἱ ἵπποι συλλαμβάνονταν, τὰ πλοῖα σύρονταν στὴ στεριά, τὰ πράγματα μεταφέρονταν, καὶ τὰ ὅσα γίνονταν ἔμοιαζαν μὲ τέλειο χορὸ τοῦ Πάνα. Καὶ κάποιος πού τότε σκοτώθηκε στεκόταν ὄρθιος γεμάτος ὀλόγυρα ἀπὸ τὰ βέλη τῶν βαρβάρων, γεμίζοντας μὲ φόβο τοὺς ἄλλους σὰν νὰ ἦταν ἀθάνατος. Ἀλλὰ τότε αἰσθάνονταν ἀληθινὰ πῶς ἦταν ὄχλος κι ὅτι ἦταν μέγιστο ἔμπόδιο γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ νικήθηκαν ἀπὸ πλῆθος μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐξαρχῆς θάρρευε κανεὶς πῶς θ' ἀντιμετώπιζε. Ὡστε εὐλογα θὰ ποῦμε πῶς πρέπει ἢ πόλη νὰ τιμᾷ τὸν Δία τὸν ἐλευθερωτὴ γιὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νὰ τιμοῦν τὴν πόλη καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν Ἑλλήνων. Ὡστε, ἂν ἡ ἀδυναμία νὰ ἐξισωθοῦν χαρακτηρίζει τοὺς κατώτερους, ἔχουν νικήσει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Κι αὐτὸς πού ὑπερέβαλε ὅλους τοὺς βασιλιάδες στίς ἐπινοήσεις καὶ πού δὲν ἄφησε τίποτε παράλογο νὰ σκεφθεῖ, ὁ Ξέρξης δηλαδή ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου, καταλογίζοντας στὸν πατέρα του ὅτι ἡ ἐπαχίρρησή του ἦταν ἐλλιπὴς καὶ περιφρονώντας τὴν πόλη καὶ τοὺς Ἕλληνες, ὅτι δὲν θὰ

διπλοῦν ἀγωνίζεται τὸν μὲν ὑπερβαλέσθαι, τὴν δὲ τιμωρήσασθαι μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος. Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς τὰς διοσημείας τότε Ξέρξης ἀμιλλήσασθαι, καὶ πρὸς ἅπασαν ὄψιν τε καὶ ἀκοήν ἀνθρώποις ἀνέλπιστον, ὥσπερ ἐνδείξασθαι βουλόμενος ὅτι
5 αὐτοῦ δεβαίως ἐστὶν ἡ γῆ.

Γ' Ὅτι Ἰσοκράτης ἀνθηρότερον εἶπεν, οὕτω τὴν προᾶξιν ἀπαγγείλας: "Καθάπερ πρὸς τὸν Δία τὰ ὄντα διανεμώμενος, καὶ τῶ μὲν Διὶ παραχωρήσας τοῦ οὐρανοῦ, ἐαντῶ δὲ τὴν γῆν".

Ἡ ποίους φόβους ἐγγείους ἢ θαλαττίους οὐχὶ συνέστειλε
10 τοῖς παρ' αὐτοῦ; Οὐ τὰς ἀπειλὰς πρῶτον οὐκ ἦν ἐστῶσι τοῖς ὡσὶν ἀκοῦσαι. Ἄλλ' ἀπῆγον εἰς ἔσχατα γῆς, καὶ προὔλεγεν ἅ μηδενὸς ἦν εὐρεῖν πλην ἐκείνου (μόνου). Ἔτι δὲ Ἀτλαντικοῦ πελάγους κληρουχίας ἀτίμους ἠπεύλει, καὶ γῆς ποίησιν ἔξω τῆς οἰκουμένης, ἣν ἀναγκάσειν ἠκρωτηριασμένους προσχοῦν εἰς τὸ πέλαγος,
15 ὕδωρ μὲν ἀντλοῦντας πέτρας δὲ ὀρύττοντας, τοσαῦτα ἔχοντας τοῦ σώματος, ὅσα τοῖς ἔργοις ἀρκέσει. Καὶ οὐκ ἠπεύλει μὲν οὕτως ἀήθη καὶ ὑπερόρια καὶ φόβου μείζονα, ἐτελεύτησε δ' ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀπέκρινε τοῖς ἔργοις τὰς ἀπειλὰς, ἀνευ τοῦ τι δυνηθῆναι λέγω δὴ χρήσασθαι τῇ πόλει. Καὶ ὁ Ἄθως ἀντὶ στήλης τῶ ἔργῳ λέ-
20 λειπται. Κάμηλοι δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατέλαμπον, ὅσον μήκιστον ἀνύσαι, τοσοῦτον ὑπέχουσαι. Εἰ δ' ἐπιθυμήσειε σκιάς, δένδρον ἦν αὐτῶ χρυσοῦν ἢ σκιά. Ὅποτε νύκτωρ μὲν ἤστραπτεν ἀργύρῳ καὶ χρυσῶ, μεθ' ἡμέραν δὲ νύκτα ἐπῆγεν ὄσαχου τοξεῦσαι κελεύσειεν.

25 Ἄλλὰ τούς τε Ἕλληνας συνεκάλει πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν κοινόν, αἰσχυνομένη, δοκεῖ μοι, μόνη φανῆναι τῶ βαρβάρῳ καθάπερ πρότερον Μαραθῶνι. Οὐ γὰρ αὐτὴ γε ἐν ἄλλοις εἶχε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ πάντες εἶχον ἐν αὐτῇ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν. Καίτοι τίς προθυμία λαμπροτέρα, τίς εὐψυχία φανερωτέρα τίνων Ἑλλή-
30 νων ἢ καθάπαξ εἰπεῖν ἀνθρώπων ἐξετάζοντι φανήσεται; Οἱ τῆς

φανοῦν πουθενά, ἀναλαμβάνει ἀγῶνα διπλό· τὸν πατέρα του νὰ ὑπερβάλει, καὶ τὴν πόλη νὰ τιμωρήσει κατὰ πολὺ περισσότερο. Νομίζω πῶς ὁ Ξέρξης τότε συναγωνίσθηκε καὶ τὰ θεῖα σημεῖα καὶ κάθε ὄραμα καὶ κάθε φήμη ἀσυνήθιστη, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ἡ γῆ εἶναι ὀπωσδήποτε δική του.

[Ὁ Ἰσοκράτης τὸ εἶπε ὠραιότερα, ἐκθέτοντας τὴν πράξη ὡς ἐξῆς· Σὰ νὰ μοίρασε τὰ ὄντα μὲ τὸν Δία, καὶ στὸν Δία παραχώρησε τὸν οὐρανό, ἐνῶ στὸν ἑαυτό του τὴ γῆ].

Ἡ ποιὸς φόβους κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσα δὲν προκάλεσε μὲ τοὺς δικούς του, αὐτοῦ πού τις ἀπειλὲς πρῶτα δὲν στέκονταν ν' ἀκούσουν μὲ τὰ αὐτιά τους; Ἀλλὰ προχωροῦσαν στὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ προέλεγε ὅσα δὲν μπορούσε κανένας ἄλλος νὰ βρεῖ ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἀκόμα ἀπειλοῦσε ὅτι θὰ παραχωρήσει εὐτελεῖς κληρουχίες τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ὅτι θὰ δημιουργήσει ξηρὰ ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκουμένη, ἀναγκάζοντας ἀκρωτηριασμένους νὰ κάνουν τὴν πρόσχωση στὴ θάλασσα, ἀντλώνοντας τὸ νερό, βγάζοντας τις πέτρες, ἔχοντας τόσα μόνο μέλη τοῦ σώματός τους, ὅσα θὰ ἐπαρκέσουν στὸ ἔργο τους. Καὶ δὲν ἐκσφενδόνιζε τέτοιες μόνο ἀπειλὲς ἀσυνήθιστες καὶ ὑπερβολικὲς, ἀνώτερες ἀπὸ κάθε φόβο, καὶ σταμάτησε σ' αὐτές, ἀλλὰ ξεπέρασε τις ἀπειλὲς μὲ τὰ ἔργα, χῶρια ἀπὸ αὐτὸ δηλαδὴ πού θὰ μπορούσε νὰ κάνει στὴν πόλη. Καὶ ὁ Ἄθως ἀπέμεινε σὰν στήλη γιὰ νὰ διακηρύσσει τὸ ἔργο. Καμῆλες φορτωμένες μὲ χρυσὸ καὶ ἀσήμι ἔλαμπαν, μὲ τόσο φόρτωμα, ὅσο θὰ μπορούσαν νὰ μεταφέρουν σὲ μεγάλη ἀπόσταση. Ἄν ἐπιθυμοῦσε σκιά, τοῦ τὴν ἔδινε ἓνα χρυσὸ δένδρο. Ὡστε τὴ νύχτα ἀστραφε ἀπὸ τὸ ἀσήμι καὶ τὸ χρυσό, καὶ τὴν ἡμέρα μετέβαλλε σὲ νύχτα, ὅταν διέταζε τοὺς δικούς νὰ ρίξουν τὰ βέλη τους.

Ἀλλὰ ἡ πόλη συγκαλοῦσε καὶ τοὺς Ἕλληνας στὸν κοινὸ ἀγῶνα, ἐπειδὴ ντροπέταν, νομίζω, νὰ φανεῖ στὸν βάρβαρο αὐτὴ μόνη της, ὅπως πρῶτα στὸν Μαραθῶνα. Γιατὶ αὐτὴ δὲν στήριζε τις ἐλπίδες σωτηρίας της στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ὅλοι εἶχαν σ' αὐτὴν στηριγμένες τις ἐλπίδες τους. Ἄν καὶ βέβαια ποιά προθυμία θὰ φανεῖ λαμπρότερη, ποιά εὐψυχία καὶ ποιῶν Ἑλλήνων καὶ γενικὰ ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ αὐτὸν πού ἐξετάζει τὸ πράγμα; Αὐτοὶ πού ἔφυγαν ἀπὸ τὴν

γῆς ἐξέστησαν ὑπὲρ τοῦ μήτε ἐν γῆ μήτε ἐν θαλάσῃ δουλεῦσαι, τὸ μὲν τηρεῖν τὰ ὑπάρχοντα δουλείας ἀρχὴν νομίσαντες εἶναι, τὴν δὲ τῶν ὄντων στέρησιν ἀφορμὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ποιησάμενοι, καὶ τοὺς ἔχοντας τὰ ἑαυτῶν ἔσωζον ἀφ' ὧν αὐτοὶ πρό-
5 οῖντο τὴν ἑαυτῶν.

Πρὸς ταῦτα αἰρεῖσθε ὁπότερα ἄρ' ἢ τῷ δικαίῳ λόγους οὐχὶ συμβαίνοντας ἢ ταῖς παρούσαις ἀνάγκαις οἴους ἐγκωρεῖ παρι-
δεῖν, εἶπον ἄν, εἰ τούτοις ἐχρῶντο; Ἄλλ' εἰ κοινὰ μὲν πάντα ἦν,
μηδεὶς δὲ ὑπερεῖχε μηδενός, πάντες δ' ἐξ ἴσου συνετέλουν, οἱ δὲ
10 ναύαρχοι παραπλησίως εἶχον τὰς φύσεις ἀλλήλοις, ἔρανος δ' ἦν,
ἔδει δ' ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκεψαμένους τοὺς ἡγεσομένους κατα-
στήσαι, πῶς οὐκ ἐκεῖνοι διὰ πάντων ἐξέλαμπον ὥσπερ ἀστέρες;
Οὐ μὴν ὥσπερ τοῖς ψηφίσμασι καὶ τῷ κέρα τῆς παρατάξεως, οὐ-
τω κὰν ταῖς πράξεσι τὴν ἡγεμονίαν ἑτέροις παρεῖσαν, πόθεν
15 Ἄλλ' οἱ μὲν ὄνομα ἡγεμόνων, οἱ δὲ ἔργα παρεῖχοντο. Καὶ τοσοῦ-
τω κάλλιον αὐτοῖς τὸ σχῆμα καθίστατο, ὅσω τῶν ἡγεμόνων αὐ-
τῶν εἶχον τὴν ἡγεμονίαν. Ὅτι γὰρ Ἀθηναίων μὴ δόξειεν ἐνί,
πάντ' ἦν [τῶν ἄλλων Ἑλλήνων] ἄκυρα. Ὡσθ' ὁ μὲν Λακεδαιμονί-
ων ναύαρχος τῶν ἀφ' ἐκάστων ἀρχόντων ἦρχεν, ὁ δὲ τῶν Ἀθη-
20 ναίων ἄρχοντος ἀρχόντων.

Ἄλλὰ γὰρ ἡ περὶ τὰς ἀποδείξεις σπουδὴ καὶ λόγῳ λόγος πα-
ραδιδούς ἡμᾶς παρήνεγκε περαιτέρω. Εἴμι δὲ ἐπ' αὐτὰς πάλιν τὰς
πράξεις, ἐπειδὴ περὶ ὧν ἐβουλόμην ἐν τῷ μέσῳ διέλαθον. Τίνες
οὖν ἀρετῆς ἀγωνισταὶ καλλίους; Ἡ τίνες τῶν πώποτε διαρκέστε-
25 ρον τὴν ἐπίδειξιν αὐτῆς ἐποιήσαντο; Οἱ καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ
καὶ σιδήρῳ καὶ τοῖς πᾶσιν ἀήττητοι διεγένοντο, καὶ πάντα ἀπέ-
φηναν ὁμοίως ἄχρηστα τῷ βασιλεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ ἐκρύπτετο ὑπὸ
γῆς ἔτι, πενίαν μὲν ἀντὶ πλούτου τιμήσαντες, κινδύνους δὲ ἀντ'
ἀσφαλείας ἐλόμενοι, δικαιοσύνην δὲ ἀντὶ τῆς βασιλέως τοσαύτης
30 φιλανθρωπίας. Ἄλλ' ἵνα μὴ πλέον τῶν ἀναγκαίων παραιτούμε-
νος αὐτῷ τούτῳ μηκύνω, πρὸς τοὺς ἐξῆς τῶν λόγων καὶ συνεχεῖς

γῆ τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν δοῦλοι οὔτε στὴν ξηρὰ οὔτε στὴ θάλασσα, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι τὸ νὰ διατηρήσουν τὰ ὑπάρχοντά τους ἦταν ἀρχὴ δουλείας, καὶ ἔκαναν τὴ στέρηση τῶν ὑπαρχόντων τους προϋπόθεση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, σώζοντας ὅσοι εἶχαν τὰ δικά τους, ἀπὸ τὴ διακινδύνευση τῶν δικῶν τους!

Ἄπέναντι σ' αὐτὰ ποιά ἀπὸ τὰ δύο θὰ διαλέξετε· ἀραγε τοὺς λόγους ποὺ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὸ δίκαιο, ἢ στὶς παροῦσες ἀνάγκες ἐκείνους ποὺ μποροῦμε, θὰ ἔλεγα, νὰ παρβλέψομε ἂν τοὺς χρησιμοποιοῦσαν; Ἄλλὰ ἂν αὐτὰ ὅλα ἦταν κοινὰ καὶ κανένας δὲν ὑπερεῖχε ἀπὸ τὸν ἄλλο, ἀλλὰ ὅλοι συνέβαλλαν τὸ ἴδιο, καὶ οἱ ναύαρχοι εἶχαν παραπλήσιες φύσεις μεταξύ τους καὶ γινόταν ἔρανος κι ἔπρεπε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ὑπῆρχαν νὰ σκεφτοῦν νὰ βάλουν τοὺς ἐπικεφαλῆς, πῶς αὐτοὶ δὲν θὰ ἔλαμπαν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους σὰν ἀστέρια; Δὲν θὰ παραχωροῦσαν λοιπὸν τὴν ἡγεμονία καὶ στὶς πράξεις στοὺς ἄλλους ὅπως στὰ ψηφίσματα καὶ στὴν παράταξη; Ἄλλ' ὅμως ἄλλοι παρουσίαζαν ὄνομα ἡγεμόνων, καὶ ἄλλοι παρουσίαζαν ἔργα. Καὶ τόσο καλύτερο γινόταν γι' αὐτοὺς αὐτὸ τὸ σχῆμα, ὅσο εἶχαν τὴν ἡγεμονία αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων. Γιατὶ ἓνας στοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴν ἐπιδοκίμαζε κάτι, ὅλα ἦταν [τῶν ἄλλων Ἑλλήνων] ἄκυρα. Ὡστε ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων ἦταν ἀρχηγὸς τῶν ἀρχόντων κάθε πλοίου, ἐνῶ τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ ἀρχοντα τῶν ἀρχόντων.

Ἄλλὰ ἡ φροντίδα μας γιὰ τὶς ἀποδείξεις καὶ ἀπὸ λίγο σὲ λογοὶ ὀδηγηθήκαμε μακριά. Θὰ γυρίσω πάλι στὶς ἴδιες τὶς πράξεις, ἐπειδὴ ὅσα ἤθελα τὰ περιέλαβα στὴ μέση. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι ὠραιότεροι ἀγωνιστὲς τῆς ἀρετῆς; Ἡ ποιοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἀνέκαθεν μέχρι τώρα ἔκαναν διαρκέστερη τὴν ἐπίδειξή της; Αὐτοὶ ποὺ καὶ ἀπὸ τὸ χρυσὸ καὶ τὸν ἄργυρο καὶ τὸ σίδηρο καὶ ἀπὸ ὅλα στάθηκαν ἀήττητοι καὶ ὅλα τὰ ἀπέδειξαν ἄχρηστα στὸν βασιλιᾶ, σὰ νὰ ἦταν ἀκόμα κρυμμένα μέσα στὴ γῆ, γιὰτὶ τίμησαν τὴ φτώχεια ἀντὶ τὸν πλοῦτο, προτιμώντας κινδύνους ἀντὶ τῆς ἀσφάλειας, καὶ τὴ δικαιοσύνη ἀντὶ τῆς τόσῃ φιλανθρωπίας τοῦ βασιλιᾶ. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν μακρηγορῶ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει ἐπιμένοντας σ' αὐτὸ τὸ ἓνα, θὰ στραφῶ στοὺς ἀκόλουθους λόγους ποὺ ἀποτελοῦν συνέχεια. Ἄλλὰ ἐδῶ ἔπε-

καὶ δὴ τρέψομαι. Ἀλλὰ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ὡςπερ ἄκων ἐνέπεσον, καὶ καθ' ὁδὸν τοῦ λόγου μᾶλλον ἢ προειδόμενος οὐ γὰρ εἰς τοῦτο ὄρων ἠπειγόμενην.

[Τὸ καθ' ὁδὸν ἢ κατ' ἀξίαν λέγει, ὡςπερ ἐστὶν εὐθεῖα ἢ ὁδός, 5 ἢ ὡςπερ συμβαίνει ἐν ὁδῶ γενέσθαι· πολλάκις γὰρ τις ἀπερχόμενος τήνδε τὴν ὁδόν, ἄλλην ἔλκοντας αὐτὸν βαδίζει φίλου].

Ἄλλοι δὲ πρὸς πᾶσαν τὴν τῶν Περσῶν ἀρχὴν διακινδυνεύοντες ἐν τῇ γῇ ἀντ' ἀριθμοῦ σωμάτων ἔθνῶν ἀριθμοὺς διαφθείροντες τε καὶ λαμβάνοντες ἤδη δὲ καὶ δύο τρόπαια εἰς μίαν ἡμέραν 10 ἦλθε, καὶ ναυμαχία πεζομαχία παρισώθη. Μόνοι δ' ἀνθρώπων τῶν εἰς κοινὸν πολιτευσασμένων τὴν μὲν οἰκείαν ὡςπερ ἀλλοτρίαν ἐνόμισαν, τὴν δ' ἀλλοτρίαν οὐχ αὐτῶν ἀλλοτρίαν, ἀλλὰ τῶν σὺν κακίᾳ νεμομένων. Φυλάκων δ' ἐβίωσαν δίον, οὐδὲ τούτων ἰδουμένων, οὐδέ γε ἐνὸς τόπου τινὸς περιπόλων. Ἀλλὰ τοῦ διὰ πάσης 15 γῆς Ἑλληνικοῦ περι πόλους ἐκείνους χρῆ καλεῖν. Ἐως ἔγνω βασιλεὺς ἀνταίων τῇ πόλει παραπλήσιον ποιῶν ὡςπερ ἂν εἰ πρὸς φλόγα πολλὴν ἐπιούσαν ὕλην ἐπληρούμενος ἠγωνίζετο. Οὐδὲν γὰρ ἦν ὅτι οὐκ ἔπασχεν, ἀλλ' ἀνηλίσκετο αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὴν χώραν ἐπιτείχιμα τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ἔχων ἦσθετο.

20 [Τὴν ἰδίαν χώραν καθ' ἑαυτοῦ· ἐξ αὐτῆς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἦτοι τῆς Ἀσίας, ὡς ἐξ ὄρηθηρίου ἀφορμῶντες ἔβλαπτον αὐτόν].

Εἶχε μὲν γε πρὸ τοῦ τὸν μέχρι Πηνειοῦ τόπον. Καίτοι τὸ θαυμαστὸν ἀφεῖλον, ὡς ἤδη τι θαυμαστὸν λέγων. Εἶχε πάντα τὸν μέχρι 25 χρι τῆς Ἀττικῆς, ἕως ἐνέτυχεν τοῖς ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐν τῇ θαλάττῃ τοσοῦτον παρελήλυθε τὸν ὀμφαλὸν τῆς γῆς τε καὶ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Δελφούς. Ἐκ δὲ τῶν τῆς πόλεως ἀγώνων καὶ ἀποστόλων τοσοῦτον κατῆλθεν, ὥστε ὠμολόγησε δυοῖν μὲν ὄρειν εἶσω μηκέτι πλευσεῖσθαι, πρὸς μεσημβρίαν μὲν Χελιδονέας, πρὸς δὲ ἄρκτον 30 Κυανέας θέμενος, θαλάσσης δ' ἀφέξειν ἴσον πανταχῇ σταδίους πεντακοσίους ὥστ' εἶναι τὸν κύκλον τοῦτον ἀντ' ἄλλου τινὸς στε-

σα χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ἀκολουθώντας τὸ λόγο ἔτσι ὅπως προχωροῦσε μᾶλλον (καθ' ὁδόν), παρὰ προσχεδιασμένα· γιατί δὲν διαζόμεν ἀποβλέποντας σ' αὐτό.

[Τὸ καθ' ὁδόν ἢ κατ' ἀξίαν τὸ λέγει, ὅπως εἶναι εὐθύς ὁ δρόμος, ἢ ὅπως συμβαίνει νὰ γίνεται στὸ δρόμο. Πολλές φορές δηλαδή φεύγοντας κανεὶς πρὸς αὐτὸ τὸ δρόμο, βαδίζει σὲ ἄλλον παρασυρόμενος ἀπὸ φίλο του].

Μαζὶ διακινδυνεύοντας ἐναντίον ὅλης τῆς ἐξουσίας τῶν Περσῶν στὴ ξηρὰ ἀντὶ γιὰ ἓναν ἀριθμὸ σωμάτων, σκοτώνουν κι αἰχμαλωτίζουν ἀριθμοὺς ἐθνῶν. Ἦδη ἦρθαν καὶ δύο τρόπαια σὲ μιὰν ἡμέρα καὶ ἡ ναυμαχία ἐξισώθηκε μὲ πεζομαχία. Γιατὶ μόνοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ πολιτεύθηκαν σὰ κοινὰ τὴ δική τους χώρα τὴ θεώρησαν σὰν ξένη καὶ τὴν ξένη ὄχι ξένη αὐτῶν, ἀλλὰ ξένη ἐκείνων ποὺ τὴν νέμονταν μὲ κακὸ τρόπο. Ἐζήσαν ζωὴ φυλάκων καὶ ποὺ κι αὐτοὶ δὲν μένουν σταθεροὶ κάπου, οὔτε περιπολοῦν σὲ ἓνα τόπο. Ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ περιπολοῦν ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ, αὐτοὺς πρέπει νὰ καλοῦμε περιπόλους. Ἐωσότου ἀποφάσισε ὁ βασιλιάς νὰ πολεμήσει τὴν πόλη κάνοντας κάτι παραπλήσιο, σὰ νὰ ἀγωνιζόταν ἐναντίον φλόγας μεγάλης ποὺ φούντωνε ρίχνοντας λάδι. Δὲν ὑπῆρχε τίποτε ποὺ δὲν τὸ ὑπέφερε, ἀλλὰ καταφθειρόταν ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἔνοιωσε ὅτι εἶχε τὴ χώρα σὰν προτειχισμα τῆς σωτηρίας του.

[Τὴν ἴδια του τὴ χώρα ἐναντίον του. Γιατὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ χώρα, δηλαδή τὴν Ἀσία, ὀρμώντας οἱ Ἀθηναῖοι σὰν ἀπὸ κάποιον ὀρμητήριο, τὸν ἔβλαπταν].

Πρῶτα βέβαια κατεῖχε τὴ χώρα ὡς τὸν Πηνειὸ ποταμὸ. Ἄν καὶ ἀφήρεσα τὸ θαυμαστὸ, τὸ λέγω ἤδη ὡς κάτι θαυμαστὸ. Εἶχε ὅλο τὸν τόπο ποὺ φτάνει ὡς τὴν Ἀττικὴ, ὥσπου συνάντησε ἐκείνους ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ στὴ θάλασσα. Τόσο πολὺ πέρασε τὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς καὶ τοὺς Δελφοὺς τῆς Ἑλλάδας. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τῆς πόλης καὶ τῆς ναυτικῆς ἀποστολῆς κατέβηκε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε ὁμολόγησε ὅτι δὲν θὰ πλεύσει ἀνάμεσα σὲ δύο ὄρια, θέτοντας νότια τὶς Χελιδονοῦσες καὶ βόρεια τὶς Κυανὲς πέτρες, κι ἀπὸ τὴ θάλασσα θ' ἀπέχει ἴση ἀπόσταση ἀπὸ παντοῦ πεντακοσίων σταδίων. Ὡστε αὐτὸς ὁ κύκλος νὰ εἶναι ἓνα ἄλλο στεφάνι γιὰ τοὺς

φάνου τοῖς Ἑλλησιν ὑπὲρ κεφαλῆς, καὶ τὴν φρουρὰν ἐξ αὐτῆς
 τῆς χώρας τοῦ βασιλέως. Καίτοι τί κάλλιον εἶποι τις εἰρήνης ἢ
 πολέμου κεφάλαιον, ἢ πρὸς Ἑλληνας ἢ πρὸς βαρβάρους, ᾧ κα-
 τέκλεισε τότε τὰς πράξεις ἢ πόλις, καὶ ταῦτα μέντοι τοσαῦτα καὶ
 5 τοιαῦτα διῆλθε σὺν πολλοῖς ὁμῶς ἐναντιώμασι τῶν Ἑλλήνων,
 καὶ πάντων ὡσπερ ἀνθελκόντων; Τὸ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ φιλονει-
 κία τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὴν καθεστηκότων τῆς ὑπὲρ τῶν
 Ἑλλήνων προνοίας μηδὲν μᾶλλον ἀφείσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κοινῆ
 συμφερόντων βασιλεῖ πολεμεῖν διὰ γῆς ἀπάσης καὶ θαλάττης,
 10 ποόση τινὶ χρῆ τῇ μεγαλοψυχία προσθεῖναι; Χωρὶς τοῦ τοσαῦτα
 μερισθῆναι, καὶ πάντων ὡς μόνων ἐκάστων ἐφικέσθαι, τῆς μὲν
 γνώμης τὴν ἀνδρείαν, τῆς δὲ παρασκευῆς τὴν ὑπερβολὴν παρέ-
 χειν θαυμάσαι.

Τὰ τε γὰρ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὡς πᾶσαν ἄγουσα ἀπὸ πάν-
 15 των σχολήν, οὕτω διωκήσατο, καὶ τοῖς ἐνοχλοῦσι τῶν Ἑλλήνων
 οὐδὲν μᾶλλον ὑπῆρχε χρήσασθαι τῷ καιρῷ, ἀλλὰ καὶ τούτοις οὐ-
 τως ἀπήντησεν, ὥστε σὺν πέντε καὶ σὺν πλείω ταῦτ' ἔχειν ἀρι-
 θμεῖν, ὡσπερ ἄλλα ἄττα συλλήβδην ἀριθμούμενα Ἐνίκων μὲν
 γε ναυμαχία Πελοποννησίους ἐπὶ Κεκουφαλία, ἐνίκων δ' Αἰγινή-
 20 τας πρὸς Αἰγίνη, καὶ Πελοποννησίους αὐθις. Μεγαρεῦσι δ' ἔστη-
 σαν τεῖχος μέχρι θαλάσσης, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἅμα καὶ τὴν χώ-
 ραν διεφύλαξαν. Ἐνίκων δὲ Κορινθίους πρὸ Μεγαρέων καὶ πρὶν
 δώδεκα ἐξήκειν ἡμέρας ἐνίκων αὐθις ἑτέραν, οὐ καλῶς τὸ τρό-
 παιον ὑφαρπάζοντας. Καὶ οὕτω ταῦτα μεγάλα· ἀλλ' εἰρήσεται
 25 γὰρ, κἂν ἐπιείγωμαι· ἢ γὰρ προσθήκη δεῖξει τὸ πᾶν. Ἀπῆσαν μὲν
 γὰρ αἱ δυνάμεις τῇ πόλει, ἢ μὲν κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων χρείαν,
 νῆες πλείους ἢ τότε ἦσαν ἐν τοῖς Ἑλλησιν αἱ σύμπτασαι σχεδόν, ἢ
 δ' Αἰγίνη προσεκάθητο, ὅπερ καὶ τοὺς ἐναντίους μᾶλλον ἐπῆρεν
 ὀρμηῆσαι πρὸς τὰ Μέγαρα· ᾤοντο γὰρ εἶναι σχολήν Ἀθηναίων
 30 εἰς τὸ ἔργον ἑαυτοῖς. Εἰ δ' ἄρα καὶ τὰ δεύτερα νικῶν, ἀλλ' ἑτέραν

“Ἕλληνες πάνω στό κεφάλι τους καί ἡ φρουρά τοῦ βασιλιᾶ ἀπό τήν ἴδια τή χώρα.” Ἄν καί βέβαια τί καλύτερο μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς στεφάνωμα εἰρήνης ἢ πολέμου ἢ κατά τῶν Ἑλλήνων ἢ κατά τῶν βαρβάρων, μέ τὸ ὁποῖο τότε ἐπισφράγισε τίς πράξεις της ἡ πόλη; Καί αὐτὰ τὰ τόσο μεγάλα καί τέτοιου εἴδους, ὅμως τὰ πέρασε μέ πολλή ἐναντίωση τῶν Ἑλλήνων καί σά νά τραβοῦσαν ὅλοι ἀπό τὸ ἀντίθετο. Τὸ ὅτι βέβαια οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἔρθει σέ πόλεμο καί φιλονεικία ἐναντίον της δέν τοὺς ἔκανε νά παύσουν καθόλου νά προνοοῦν γιά τοὺς Ἕλληνες, ἀλλά τὸ νά πολεμοῦν ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ γιά τὸ κοινό τους συμφέρον σέ ὅλη τή γῆ καί τή θάλασσα, πόση μεγαλοψυχία πρέπει νά τῆς προσθέσει; Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καταμερισμὸ τῶν δυνάμεών τους σέ τόσες περιπτώσεις καί πού κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς τίς ἀντιμετώπιζαν μόνοι τους, παρέδιδαν στό θαυμασμὸ τὸ ἄνδρεῖο φρόνημά τους καί τὸ μέγεθος τῆς προετοιμασίας τους.

Καί τίς ἐπιχειρήσεις της ἐναντίον τῶν βαρβάρων τίς ρύθμισε κατὰ τέτοιο τρόπο σά νά ἦταν ἡσυχία ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, καί τοὺς Ἕλληνες πού τὴν ἐνοχλοῦσαν δέν ἔδινε τὴν εὐκαιρία νά κάνουν ὅ,τι ἤθελαν, ἀλλά καί αὐτοὺς τοὺς ἀντιμετώπισε μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε μπορεῖ νά μετρήσει κανεῖς σέ πέντε καί περισσότερες ἐνέργειες πού ἔγιναν ἀπὸ αὐτήν, ὅπως κάποια ἄλλα πράγματα πού ἀριθμοῦνται μαζί. Νικοῦσαν τοὺς Πελοποννησίους στή ναυμαχία τῆς Κεκρυφαλίας, τοὺς Αἰγινῆτες στήν Αἶγινα, καί πάλι τοὺς Πελοποννησίους. Γιά τοὺς Μεγαρεῖς ἔκαναν τείχη ὡς τὴ θάλασσα καί ἔξασφάλισαν τὴν ἐλευθερία καί τὴ χώρα τους. Νίκησαν ἐπίσης καί τοὺς Κορινθίους πρὶν ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς, καί πρὶν περάσουν δώδεκα ἡμέρες τοὺς νίκησαν ἄλλη μιὰ φορά, ὅταν δέν ἔκαναν καλὰ νά διαρπάξουν τὸ τρόπαιό της. Καί αὐτὰ βέβαια δέν εἶναι ἀκόμα τὰ μεγάλα ἔργα· θὰ τὰ ἀναφέρω ὅμως, κι ἄς διαίξομαι· γιὰ τὴ προσθήκη τους θὰ δείξει τὸ σύνολο τῆς δράσης της. Εἶχαν λείψει βέβαια οἱ δυνάμεις ἀπὸ τὴν πόλη· ἡ δύναμη γιά τὴ βοήθεια κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦταν πλοῖα περισσότερα σχεδὸν ἀπὸ ὅσα τότε διέθεταν οἱ Ἕλληνες· ἡ ἄλλη πολιορκοῦσε τὴν Αἶγινα. Αὐτὸ παρακίνησε πρὸς πολὺ στοὺς ἀντιπάλους της νά προσβάλουν τὰ Μέγαρα, γιὰ τὸ νόμιζαν ὅτι ἡ ἡσυχία τῶν Ἀθηναίων εὐνοοῦσε τὸ ἔργο τους. Ἄν βέβαια ἡ πόλη νικήσει καί

πολιορκίαν λύσειν τῆς Αἰγίνης οὐ γὰρ ἄλλοθέν γε λοιπὸν ἦξειν αὐτούς. Οἱ δὲ τοσοῦτον κατεγέλασαν τοῦ σοφίσματος, ὥστε οὐδὲν μᾶλλον οἱ πρὸς Αἰγίνῃ τότε ἐκινήθησαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μηδὲν πεπτυσμένων.

5 Ἀλλὰ μὴν μόνῃ μὲν ἀπασῶν πόλεων ἰδίῳις κινδύνοις κοινήν ἅπαντι τῷ γένει τὴν ὠφέλειαν ἐπορίσατο, μόνῃ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν εὐεργεσιῶν τὴν ἡγεμονίαν ἐκτήσατο, καὶ μετέθηκε τὸν θεσμόν οὐ γὰρ ἐξ ὧν κατεδουλώσατο τὰς πόλεις ἔσχε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐποίησεν ἐλευθέρας. Ὡστε συμβῆναι τοὺς αὐτοὺς χρόνους
10 τοῖς μὲν Ἑλλησι τὸ τῆς ἐλευθερίας, τῇ δὲ πόλει τὸ τῆς ἀρχῆς κέρδος ἐνεγκεῖν. Μόνοι γὰρ ἐκόντων ἦρξαν, καὶ μόνος οὗτος δήμων ὥσπερ εἷς ἄρχων αἰρετὸς ἐξ ἀπάντων ἐνίκησε, τοὺς μὲν βαρβάρους τοῖς ὀπλοῖς διασάμενος, τοὺς δ' ὁμοφύλους οὐ πείσας ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν ἄρχειν πεισθεῖς, σύμβολον δικαιοσύνης ἔχων τὴν ἀρ-
15 χήν, ἀλλ' οὐκ ἀδικίας. Εἰ δὲ δεῖ διελόντα εἰπεῖν, μόνῃ πόλεων τῶν μὲν βαρβάρων ἀκόντων, τῶν δὲ Ἑλλήνων ἐκόντων ἔσχε τὴν ἀρχήν. Ποία ταυτ' ἔστι ψυχῇ παραβάλλειν ἀνθρωπίνῃ, καὶ τίνος οὐκ εὐτυχίας μᾶλλον θαυμάσαι;

Γενομένου δὲ τοῦ μεγάλου πάθους οὐ γὰρ οὖν σιωπήσομαι,
20 ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔτι μείζω μοι δοκεῖ δεικνύναι τὴν πόλιν. Οὕτω γὰρ τοῖς ὑπολοίτοις προσηνέχθη πράγμασιν, ὥσπερ ἂν εἰ πᾶσαν εἰλήφει τὴν Σικελίαν. Οὐ γὰρ ἐστερημένη δυνάμεως ἐφκει, ἀλλ' ἄρτι προσκεκομμένη. Καὶ τὴν μὲν τῶν τρόπων εὐκολίαν καὶ σωφροσύνην καὶ τάξιν διαίτης, ἣν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰσχρὸν συγ-
25 χωρῆσαι προείλοντο, οὐδ' ἂν εἷς ἀξίως εἶποι. Περιστάτων δ' αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων, καὶ τῶν μὲν ὑπαρχόντων πολεμίων τότε πρῶτον λαθόντων ἐλπίδας καὶ παροξυνθέντων ὑπὸ τῆς τύχης, ἐπελθόντων δὲ τῶν ἐκ Σικελίας, μεταστάσης δὲ τῆς συμμαχίας ὀλίγου δεῖν ἀπάσης, καὶ νήσων καὶ ἠπείρου καὶ πάντων ὡς εἰ-
30 πεῖν πολεμίων καταστάντων, καὶ πανταχόθεν κεκνκλωμένοι, ἔτι

δεύτερη φορά, θὰ λύσει ὅμως τὴ πολιορκία τῆς Αἴγινας. Γιατὶ δὲν θὰ εἶχαν στὸ ἐξῆς βοήθεια ἀπὸ ἄλλου. Αὐτοὶ ὅμως γέλασαν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ σόφισμα, ὥστε ὅσοι ἦταν τότε στὴν Αἴγινα δὲν μετακινήθηκαν καθόλου περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς πού βρισκόνταν στὴν Αἴγυπτο καὶ δὲν εἶχαν μάθει τίποτε.

Ἄλλὰ εἶναι ἡ μόνη πόλη πού ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες μὲ δικούς τους κινδύνους πρόσφεραν κοινὴ ὠφέλεια σ' ὅλο τὸ ἔθνος, καὶ μόνη εἶχε ἀποκτήσει τὴν ἡγεμονία ἀπὸ τις κοινὲς εὐεργεσίες της καὶ μετέβαλε τὸ νόμο· γιατί δὲν ἔλαβε τὴν ἀρχὴ ἐπειδὴ εἶχε ὑποδουλώσει τις πόλεις, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἀπελευθέρωσε. Ὡστε στὰ ἴδια χρόνια οἱ Ἕλληνες ἐπέτυχαν τὴν ἐλευθερία τους, καὶ ἡ πόλη κέρδισε τὴν ἡγεμονία. Γιατὶ εἶναι οἱ μόνοι πού εἶχαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονία τους ἄλλους μὲ τὴ θέλησή τους, καὶ εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς λαοὺς σὰν ἕνας ἀρχοντας αἰρετὸς πού νίκησε ὅλους τοὺς ἄλλους, ὑποχρεώνοντας τοὺς βαρβάρους μὲ τὴ βία τῶν ὄπλων, καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς δὲν τοὺς ἔπεισε νὰ γίνεи ἀρχοντάς τους, ἀλλὰ πείσθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ἔχοντας τὴν ἐξουσία σύμβολο δικαιοσύνης καὶ ὄχι ἀδικίας. Κι ἂν πρέπει νὰ κάνω μὰ διάκριση, εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τις πόλεις πού ἔλαβε τὴν ἐξουσία τῶν βαρβάρων χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, καὶ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν παρὰ κλησὶ τους. Μὲ ποιά ἀνθρώπινη ψυχὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἐκφράσει αὐτὰ, καὶ ἀπὸ ποιά ἄλλη εὐτυχία δὲν θὰ τὰ θαυμάσει περισσότερο;

Ἐγινε μετὰ ἡ μεγάλη συμφορὰ. Δὲν θὰ τὴν ἀποσιωπήσω, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μοῦ φαίνεται ὅτι ἀναδεικνύει ἀκόμα πιὸ μεγάλη τὴν πόλη. Γιατὶ ἀντιμετώπισε ἔτσι τὰ ὑπόλοιπα πράγματα, σὰ νὰ εἶχε καταλάβει ὅλη τὴ Σικελία. Δὲν ἔμοιαζε δηλαδὴ ὅτι εἶχε στερηθεῖ δύναμη, ἀλλὰ μόλις τὴν εἶχε ἀποκτήσει. Τὴν ἀνεση τῶν τρόπων καὶ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν τάξη τῆς ζωῆς τους, πού διάλεξαν γιὰ νὰ μὴν ἐπιτρέψουν τίποτε τὸ αἰσχρὸ, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὸν περιγράψει ὅπως ἀξίζει. Ἀφοῦ τοὺς περικύκλωσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ ἐχθροὶ τους, τότε γιὰ πρώτη φορά ἔλαβαν ἐλπίδες καὶ ἐνθαρρύνθηκαν ἀπὸ τὴν τύχη, κι ὅταν ἦρθαν αὐτοὶ ἀπὸ τὴ Σικελία κι ἄλλαξε ἡ συμμαχία, παρὰ λίγο ὅλη, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, καὶ τὰ νησιά καὶ ἡ ἡπειρωτικὴ χώρα ἔγιναν ἐχθροὶ τους, καὶ περικυκλωμένοι ἀπὸ παντοῦ κι

δ' ἀγνωμοσύνης ἀπροσδοκίτου συμβάσης, ὥστε καὶ βασιλέα
 κληθῆναι κατὰ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀπ' ἐκείνου σωθέντων ταῖς
 ἀπὸ τῆς πόλεως πράξεις, προσγενομένου δὲ καὶ ἐκείνου μάλα
 ἀσμένως, καὶ συμπολεμοῦντος καὶ σῶμασι καὶ ναυσὶ καὶ χρυσῷ,
 5 καὶ τίνα γῆς ἢ θαλάττης οὐ παρέχοντος ἀφορμὴν τῷ πολέμῳ; Ἦν
 μὲν οὖν οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἤλπισεν, ἔξωθεν οὐτως ἰσκοπῶν,
 ἀναρπασθήσεσθαι νῦν ἤδη τὴν πόλιν, οὕτω κοινῶ πολέμῳ βαρ-
 βάρων τε καὶ Ἑλλήνων συνεχομένην· οἱ δὲ οὕτω μετέστησαν τὰ
 πράγματα, ὥσπερ ἀπάντων τούτων ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' οὐ κατ' αὐ-
 10 τῶν γινομένων, ἢ στρατηγούντων σφίσι τῶν πολεμίων. Διέλαβον
 δὲ τροπαίους τὸν Ἑλλήσποντον ἄλλους ἄλλοσε κα ταδιώκοντες,
 ὥσπερ μελέτας μᾶλλον ἐν σφίσιν αὐτοῖς ἢ ναυμαχίας πρὸς τοὺς
 ἐντυγχάνοντας αἰεὶ ποιούμενοι. Εἴρηται τε, καὶ ἐνεθυμήθην ὡς
 ἐτέρῳ προεῖρηται. Τέλος δ' ἐπὶ Κυζίκῳ συμπεσόντες ὁμοῦ Λακε-
 15 δαιμονίοις καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀσίας
 βαρβάρους καὶ Φαρναβάξῳ λαμβάνουσι τὰς ναῦς παρὰ τοσοῦτον
 οὐ πάσας, παρ' ὅσας διέφθειραν. Ὅσπερ ἡ μὲν τοσοῦτον ὑπερβλη-
 θεῖσα ὑπὸ τῆς συστάσεως πόλις οὐδ' ὄνομα εἰρήνης ἐπ' ἐκείνων
 τῶν χρόνων ἐνενόησεν, οἱ δ' ἀπὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων πλεο-
 20 νεκτημάτων ὀρμώμενοι πληγέντες κατέφευγον εὐθύς ἐπὶ τὴν εἰ-
 ρήνην.

Ἔτι δὲ αὕτη μὲν πρὸς ἅπαντας ὁμοῦ πολεμεῖν ἠνάγκασται
 τοὺς ἐπιόντας ἢ κινουῦντας, τῶν δ' ἐναντίων οἱ πλεῖστοι πρὸς μέ-
 ρος αὐτῆς ἀντήρκασιν, ἀθρόας δὲ τῆς δυνάμεως ἢ τις ἢ οὐδεὶς
 25 ἐπειράθη. Ὅσπερ ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις νενίκηκε μὲν πολλὰ δὴ
 πολλάκις, αὕτη δ' ἴσα καὶ ἀήττητός ἐστι. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον,
 ὅτι αὐτῆς μὲν οὐδεὶς ἐκράτησεν (οὐδεὶς γὰρ αὐτῆς τὴν γνώμην
 παρεστήσατο, ἀλλὰ στρατιᾶς γέγονε πάντα τὰ τοιαῦτα ἀτυχήμα-
 30 ται), αὕτη δὲ τὰς γνώμας τῶν ἐναντίων ἅμα τοῖς ἔργοις δεδούλω-
 ται, Ξέρξην μὲν φεύγειν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ποιήσασα ἐν εὐχῆς
 μέρει, Λακεδαιμονίους δὲ ἀνακλίνας οὐχ ἤττον τοὺς ἀκούοντας
 ἢ τοὺς ἐν ταῖς μάχαις παρόντας καὶ πταίσαντας αὐτῶν.

ἀκόμα ἀφοῦ ἐκδηλώθηκε ἀνέλπιστη καὶ τόση ἀγνωμοσύνη, ὥστε νὰ κληθεῖ κι ὁ βασιλιάς ἐναντίον τῆς πόλης ἐκείνης πού τοὺς ἔσωσε ἀπὸ τὴν ὑποδούλωση σ' αὐτὸν μὲ τὶς ἐνέργειες τῆς πόλης. Κι ὅταν αὐτὸς ἦρθε μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση καὶ πολεμοῦσε μαζί τους καὶ μὲ ἄνδρες καὶ μὲ πλοῖα καὶ μὲ χρυσό, καὶ σὲ ποιὸ τόπο τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας δὲν ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ πόλεμο; Δὲν ὑπῆρχε κανένας πού δὲν ἤλπιζε, βλέποντας ἔτσι ἀπ' ἔξω τὸ πρᾶγμα, ὅτι τώρα πιά θὰ διαρπαζόταν ἡ πόλη, πιεζόμενη ἔτσι ἀπὸ κοινὸ πόλεμο βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων. Αὐτοὶ ὅμως ἔτσι ἄλλαξαν τὰ πράγματα, σὰ νὰ γίνονταν ὅλα αὐτὰ πρὸς ὄφελός τους καὶ ὄχι ἐναντίον τους, ἢ σὰν οἱ ἐχθροὶ τους νὰ πολεμοῦσαν γι' αὐτούς. Κατέλαβαν τὸν Ἑλλήσποντο μὲ τὰ τρόπαιά τους, καταδιώκοντας ἄλλους ἀπὸ δῶ καὶ ἄλλους ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἦταν μᾶλλον σὰ νὰ ἔκαναν ἀσκήσεις μεταξύ τους, παρὰ ναυμαχίες μ' αὐτούς πού συναντοῦσαν. Εἰπώθηκε καὶ θυμήθηκα ὅτι προλέχθηκε ἀπὸ ἄλλον. Τέλος στὴν Κύζικο συγκρούσθηκαν μαζί μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ὅσοι ἦταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μὲ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ μὲ τὸν Φαρνάβαζο, καὶ παίρνουν ὅλα τὰ πλοῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τόσα, ὅσα εἶχαν καταστρέψει. Ὡστε ἡ πόλη πού ταλαιπωρήθηκε ἀπὸ τὴ σύγκρουση δὲν σκέφθηκε τὰ χρόνια ἐκεῖνα οὔτε τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης, ἐνῶ αὐτοὶ πού ξεκίνησαν ἀπὸ μεγάλα καὶ τέτοιου εἴδους πλεονεκτήματα, ἐπειδὴ δέχθηκαν χτυπήματα, κατέφευγαν ἀμέσως στὴν εἰρήνη.

Ἀκόμα, ἡ πόλη ἀναγκάσθηκε νὰ πολεμᾷ ἐναντίον ὅλων μαζί, ὅσοι ἐπιτίθενταν ἢ κινοῦνταν ἐναντίον της, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς της οἱ περισσότεροι ἔχουν ἀντιμετώπισε μέρος τῆς δυνάμεις της, ἐνῶ ὅλη μαζί τὴ δυνάμεις της δὲν τὴν ἀντιμετώπισε κανένας. Ὡστε ἡ πόλη τῶν Ἀθηναίων νίκησε πολλὰ φορὲς καὶ ἡ ἴδια τόσες φορὲς στάθηκε ἀήττητη. Τὸ μεγαλύτερο ὅμως ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι κανένας δὲν ὑπερίσχυσε αὐτῆς (γιατὶ κανένας δὲν ἔκαμψε τὴ γνώμεις της, ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀτυχήματα τοῦ στρατοῦ της), ἐνῶ αὐτὴ τὶς γνώμεις τῶν ἐχθρῶν της μαζί καὶ τὰ ἔργα τους, τὰ ἔκανε ὑποχείριά της, κάνοντας τὸν Ξέρξη νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ μέση πού ἦταν αἷτημα προσευχῆς, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους μετέβαλε ὄχι λιγότερο ὅσους ἄκουγαν ἀπὸ ὅσους ἦταν παρόντες στὴ μάχη καὶ νικήθηκαν.

[Εἰς τί ἀνέκλινεν; Ἡ εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι εἰρήνης;]

Εἰρήνην γὰρ Λακεδαιμόνιοι ἀπηξίωσαν ποιήσασθαι πρὸς
 Θηβαίους, μόνῃ τῇ τῶν Ἀθηναίων πόλει νομίζοντες εἶκειν εὐ-
 πρεπῆ συμφορὰν εἶναι. Ἀναμιχθέντες δὲ τοῖς ἄλλοις Πελοπον-
 5 νησίοις οὐ μᾶλλον σῶζειν ἑτέρους εἶχον, ἢ τῶν ἄλλων ἐδέοντο
 σῶζειν σφᾶς. Οἱ γε ὀλίγων μὲν πλείους ὄντες ἢ πεντήκοντα οἱ
 πρῶτοι ταῦτα δὲ βουλευσάντες ὁμοῦ πρὸς τε τὴν Λακεδαιμονίαν
 ἀρχὴν γῆς καὶ θαλάττης οὔσαν, καὶ πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει
 κινδυνεύειν ὑπέστησαν, οἰόμενοι δεῖν ἢ ζῆν ἐν ἐλευθερίᾳ ἢ μὴ
 10 προσορᾶν τὸν ἥλιον κακίας μάρτυρα ἑαυτοῖς γενόμενον. Ἐνό-
 σησε μὲν γὰρ τῇ τῶν πάντων ἀνθρώπων φύσει, ἰάθη δὲ τῇ ἑαυ-
 τῆς, ὥστε καὶ τοῦτο ζῆλον αὐτῇ μᾶλλον ἐνήνοχεν ἢ συμφορὰν.
 Κρατήσαντες δὲ εὐψυχία τοὺς ἐχθρούς, ἐπιεικεία τοὺς οἰκείους
 ἐνίκησαν. Χρησάμενοι δὲ ἀμφοτέροις, καὶ τῇ παρὰ τοὺς ἀγῶνας
 15 ἀνδρεία καὶ τῷ μετὰ τὰς πράξεις ἃ δεῖ βουλευσασθαι, οὕτως ἀνε-
 κτήσαντο τὴν πόλιν. Ὡστ', εἴ τις θούλοιτο μὴ πάντα διηγείσθαι,
 ἐνεῖναι κλέψαι τὴν σύμπασαν ἐπὶ τοῦ πολέμου συμφορὰν· οὕτως
 ἀκολούθως ταῖς ἄνω πράξεσι τὰς ἐφεξῆς καὶ προείλοντο καὶ κα-
 τώρθωσαν.

20 [Πόση τινὶ τῇ περιουσίᾳ χρῆ νομίζειν ταύτην ὑπεραίρειν;]

Ὁ δὲ οὐδενὸς ἦττον τῶν ὑπ' ἐκείνων πραχθέντων ἄξιον εἶ-
 πεῖν τε καὶ τιμῆσαι. Λακεδαιμονίων γὰρ ἃ τοῖς Τριάκοντα ἐδά-
 νεισαν ἐπὶ τὸν δῆμον ἀπαιτούντων, ἐπειδὴ συνέβησαν, συνέτισεν
 ὁ δῆμος, ἵν' ἔργῳ τὰς συνθήκας βεβαιώσῃται. Παράδειγμα δὲ ἀν-
 25 θρώποις τῶν ἐν τοῖς δεινοῖς ἐλπίδων ἐγένοντο. Ὁ δῆμος ἤδη συν-
 ειλεγμένοι ἅμα τε εἰς χεῖρας παρήσαν καὶ σχεδὸν εἰς λόγους, ὥσ-
 περ ὑπὲρ ἀλλήλων, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμήσαντες ἐκάτεροι ὥσ-
 τε μὴ εἶναι διελέσθαι, πότερον τῶν ἐναντίων ἦν καταρᾶσθαι τὴν
 στάσιν, ἢ τῶν εὐνων συνεύξασθαι τῇ πόλει τοῦτόν γε λυθεῖσαν

[Σέ τί τοὺς ἔστρεψε, παρὰ στὸ νὰ ἐπιθυμήσουν τὴν εἰρήνη;]

Οἱ Λακεδαιμόνιοι λοιπὸν ἀπαξίωσαν νὰ κάνουν εἰρήνη μὲ τοὺς Θηβαίους, νομίζοντας πὺς ἡ ἀξιοπρεπὴς στάση ἦταν νὰ ὑποχωρήσουν μόνο στὴν πόλη τῶν Ἀθηναίων. Ἐνωμένοι μὲ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους, ὄχι μόνο δὲν μπορούσαν νὰ σώσουν ἄλλους, ἀλλὰ χρειάζονταν ἄλλους γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἴδιοι. Οἱ πρῶτοι βέβαια ἦταν λίγο περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πενήντα πού τὰ ἀποφάσισαν αὐτά, καὶ ἐξίσου διακινδύνευσαν τόσο κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν Λακεδαιμονίων στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, ὅσο καὶ ἐναντίον ἐκείνων πού ἦταν μέσα στὴν πόλη αὐτὴν, φρονώντας ὅτι ἔπρεπε ἢ νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι, ἢ νὰ μὴ δοῦν τὸν ἥλιο νὰ γίνει μάρτυρας τῆς δειλίας τους. Νόσησε σύμφωνα μὲ τὴ φύση ὄλων τῶν ἀνθρώπων, θεραπεύθηκε ὁμως μὲ τὴ δική της, ὥστε κι αὐτὸ τῆς ἔγινε ὄχι συμφορὰ, ἀλλὰ αἰτία νὰ τὴ ζηλεύουν, καὶ ἐνῶ νήσαν μὲ τὴν εὐψυχία τους τοὺς ἐχθρούς, τοὺς δικούς τους τοὺς νίκησαν μὲ τὴν ἐπεικεία τους. Κι ἀφοῦ χρησιμοποίησαν καὶ τὰ δύο, καὶ τὴν ἀνδρεία τους στοὺς ἀγῶνες, καὶ τὴν ὀρθὴ σκέψη τους μετὰ τοὺς ἀγῶνες, ἀνέκτησαν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν πόλη. Ὡστε, ἂν δὲν θέλει κάποιος νὰ τὰ διηγηθεῖ ὅλα, μπορεῖ νὰ κρύψει τὴν πολεμικὴ συμφορὰ. Ἔτσι τὶς πράξεις πού ἀκολούθησαν μετὰ τὸν πόλεμο μὲ βάση τὶς προηγούμενες καὶ τὶς προτίμησαν καὶ τὶς πραγματοποίησαν.

[Πόσο μεγάλη πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι ἦταν ἡ ὑπεροχὴ της;]

Ἄλλὰ κι αὐτὸ πού δὲν εἶναι καθόλου κατώτερο ἀπὸ ὅσα ἔχουν πράξει εἶναι ἀξιο καὶ νὰ ἀναφερθεῖ καὶ νὰ τιμηθεῖ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπαιτοῦσαν αὐτὰ πού δάνεισαν στοὺς τριάκοντα κατὰ τοῦ λαοῦ, ὅταν συμφώνησαν, τὰ κατέβαλε ὁ λαὸς γιὰ νὰ βεβαιώσει ἔμπρακτα τὶς συνθήκες. Ἐγιναν ἔτσι παράδειγμα ἐλπίδας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού βρίσκονται σὲ κάποια δεινὴ θέση. Στὴ συγκέντρωσή τους οἱ πολῖτες πιάσθηκαν στὰ χέρια καὶ ἀμέσως ἄρχισαν τὴ συζήτηση σὰ νὰ εἶχαν πολεμήσει οἱ μὲν γιὰ τοὺς δέ, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸν τους, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει, τί ἀπὸ τὰ δύο γινόταν· καταριόταν τῶν ἀντίθετων τὴ διαιρετικὴ στάση, ἢ μαζί μὲ τοὺς φίλους ἀπέδιδαν εὐχαριστίες στοὺς θεοὺς πού μ' αὐτὸν τὸν τρόπο λύθηκε ἡ στάση στὴν πόλη. Ἐπειδὴ

τὸν τρόπον Ἐπεὶ δὲ τῆς εἰρήνης ἐμνήσθην, πάλιν ἐνταῦθα ἐπα-
νελθεῖν θούλομαι βραχύ τι.

Ὡστε καὶ πρώτη τοὺς θαρβάρους καὶ μόνη ἐνίκησε· καὶ σὺν
ἄλλοις γενομένη οὐκ ἔλαττον τοὺς συμπαρόντας ἢ τοὺς ἀντιπά-
5 λους ἐνίκα. Ὡστερ οἱ θηρᾶν ἀδύνατοι τὸ ληφθὲν ἀπροσδοκῆτως
οὐ μεθιάσιν, οὐδ' ἂν ἀποδόσθαι τις ἀξιώσῃ, τῆς ἀξίας τιμήσαιντ'
ἂν, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν ἀδυναμίαν προστιθέντες πλεονάζουσιν. Ἡ
δέ, οἶμαι, συνειδυῖα ἑαυτῇ κρείττων οὖσα τοῖς ὅλοις, οὐδὲ πώπο-
τε ἐμικρολογήσατο, ἐξ ἴσου τοῖς παροῦσι τὰ ἀπόντα ἐλπίζουσα.
10 Διὸ πάντα ῥᾶον τοῖς πολεμίοις ἀπέδωκεν ἢ ἐκεῖνοι τὰ σφέτερα
αὐτῶν ἀπήτησαν.

Ἴσως μὲν οὖν καὶ γὰρ τισὶν ἄτοπον ποιεῖν δοκῶ, μεμφόμενος
μὲν τοὺς συγκρίνοντας Ἀθηναίους Λακεδαμονίους, αὐτὸς δὲ εἰς
τοὺς ὁμοίους λόγους προεληλυθώς, καὶ δι' αὐτὰ γε ταῦτα εἰρη-
15 κῶς αὐτούς, δι' ἃ φημι δεῖν μὴ λέγειν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐξ αὐτῶν γε
τούτων καὶ μάλιστα ἂν τις κατίδοι ὡς οὔτε ἡ χάρις θαυμαστή, ἦν
οἶονται τῇ πόλει κατατίθεσθαι, οὔτε ἐξεπίτηδες τὰ γε τοιαῦτα
ἀγωνιστέον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πάρεργον οἶον ὥσπερ νῦν ἐγώ. Ὡστε,
εἴ τις ἀξιοῖ καὶ ἡμῖν ἄρρητα ταῦτα εἶναι, σχεδὸν τούτου χάριν εἴ-
20 ρηται.

Καὶ Λακεδαμόνιοι τῶν Ἑλλήνων προέχοντες καὶ προκινδυ-
νεύοντες ἐν ταῖς χρεῖαις παῖδες τῇ πόλει παραβάλλειν εἰσὶν. Ὡσ-
τε ἐβουλόμην ἂν καὶ τὰ τρόπαια ἃ μέλλω λέγειν ἀπ' ἄλλων ὑπάρ-
χειν ἀνακεῖμενα τῇ πόλει, καὶ μὴ ἀναγκαῖον εἶναι προστιθέναι
25 τοῖς πολλοῖς ὅτι ἀπὸ Λακεδαμονίων. Νῦν δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα
ταύτην ἄγει, ὥστε οὐ τοῦ παρεξετάσαι χάριν εἰρήσεται, ἀλλὰ τοῦ
μὴ παντάπασιν τὰς πράξεις παρελθεῖν· καὶ γὰρ εἰσὶν ἅς παρεξέλι-
πον. Δεῖ δέ, ὡς ἔοικεν, οὐ τοῦ τυχόντος δρόμου. Καὶ οὐχ ἐν εἶδος
εὐεργεσίας ἐπεδείξαντο, ἀλλ' οὐδὲν εἶδος εὐεργεσίας ἀπέλιπον.
30 Περιῖσταται δέ με παντοδαπὰ ὥσπερ ἐν συγγραφῇ τῶν αὐτῶν

ὅμως θυμήθηκαν τὴν εἰρήνη, θέλω πάλι νὰ ἐπιστρέψω γιὰ λίγο σ' αὐτήν.

“Ὡστε καὶ πρώτη καὶ μόνη αὐτὴ νίκησε τοὺς βαρβάρους· καὶ μεῖν ἄλλους ὅταν συμμάχησε νικοῦσε ἐξίσου καὶ τοὺς συναγωνιστὲς καὶ τοὺς ἀντιπάλους τῆς. “Ὅπως οἱ ἄπειροι κυνηγοί, ποὺ δὲν ἀφήνουν ὅ,τι ἀπροσδόκητα συνέλαβαν, οὔτε καὶ ἂν ἀξιῶσει κανένας νὰ τοῦ πούληθεῖ θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ ἀποτιμήσουν κατ' ἀξίαν, ἀλλὰ ζητοῦν περισσότερα, προσθέτοντας στὴν τιμὴ τοῦ τὴν ἀπειρία τους. Αὐτὴ ὅμως, νομίζω, ἔχοντας συνείδηση τῆς ἀνωτερότητάς τῆς πρὸς ὅλους, ποτὲ δὲν φέρθηκε ταπεινὰ, αἰσιοδοξώντας ὅτι τὰ ἀπόντα θὰ εἶναι ἴσα μὲ τὰ παρόντα. Γι' αὐτὸ ἀπέδωσε τὰ πάντα στοὺς ἐχθροὺς πιὸ πρόθυμα, ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνοι δὲν ἀπαίτησαν τὰ δικά τους.

“Ἴσως φανῶ καὶ ἐγὼ σὲ μερικoὺς ὅτι κάνω κάτι ἀτοπο, κατηγορώντας ὅσους συγκρίνουν τοὺς Λακεδαιμονίους μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ καὶ ὁ ἴδιος προχώρησα στὴν ἴδια σύγκριση καὶ μίλησα γιὰ τὰ ἴδια πράγματα μ' αὐτοὺς, γιὰ τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζομαι ὅτι δὲν πρέπει νὰ μιλάμε. “Ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ἀκριβῶς θὰ διαπιστώσει κανεὶς πολὺ καλά, ὅτι οὔτε ἡ χάρη εἶναι θαυμαστή, ποὺ νομίζουν ὅτι ἐξασφαλίζουν ἀπὸ τὴν πόλη, οὔτε πρέπει νὰ γίνονται αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες ἐξεπίτηδες, ἀλλὰ σὰν κάτι πάρεργο, ὅπως γιὰ παράδειγμα κάνω ἐγώ. “Ὡστε, ἂν κάποιος ἀπαιτεῖ καὶ ἐγὼ νὰ μὴν τὰ λέγω αὐτὰ, γι' αὐτὸ ἔχει γίνει λόγος.

Καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ποὺ ξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ προκινδύνευαν γιὰ αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἀνάγκη, εἶναι παιδιὰ σὲ σύγκριση μὲ τὴν πόλη. “Ὡστε θὰ ἤθελα καὶ τὰ τρόπαια ποὺ πρόκειται νὰ ἐκθέσω νὰ εἶναι ἀφιερωμένα στὴν πόλη ἀπὸ ἄλλους, καὶ νὰ μὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέτουν πολλοὶ ὅτι προέρχονται ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους. Τώρα ὅμως τὰ ἴδια τὰ πράγματα παίρνουν αὐτὸ τὸ δρόμο, ὥστε δὲν θὰ ἐκτεθοῦν γιὰ χάρη μᾶς ἀντιπαράθεσης, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν ἀντιπαρέλθομε τελείως τὰ ἔργα, γιατί εἶναι αὐτὰ ποὺ παρέλειψα. Χρειάζεται ὅμως, ὅπως φαίνεται, ὄχι μιὰ τυχαία πορεία. Καὶ δὲν ἔδειξαν ἓνα εἶδος εὐεργεσίας μόνο, ἀλλὰ δὲν παρέλειψαν κανένα εἶδος εὐεργεσίας. Μὲ περικυκλώνουν πολλὰ γεγονότα τῶν χρόνων ἐκείνων ὅπως αὐτὰ συρρέουν στὴ συγγραφή, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνο δὲν

χρόνων, ἃ μὴ ὅτι πάντα διεξελθεῖν εὐπορον, ἀλλ' οὐδενὸς στρατη-
 γοῦ πάντα ἐξῆς. Ὡν τί παρεῖς τίνος μνησθῶ; Ὁ δὲ δεῖ μάλιστα
 τῆς ἐκείνων φύσεως ἀγασθῆναι καὶ κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον
 ἠγγῆσασθαι· ἐξὸν γὰρ ἑαυτοῖς ἀκολουθοῦντας ἔχειν Λακεδαμονί-
 5 οὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ἢ περιῦδεῖν ἐπὶ κεφαλὴν
 ὠσθέντας, συμμάχων, περιοίκων, οἰκετῶν ἀπάντων ἐπανεστηκό-
 των, ἐπὶ τοῖς ἴσοις ἐδέξαντο. Καὶ πορευομένης ὥσπερ φλογὸς τῆς
 Θηβαίων δυνάμεως ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν Λακεδαμονίων καὶ τὰ λοι-
 10 πὰ τῆς Πελοποννήσου, μόνοι καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων προ-
 στάντες ἐκώλυσαν. Ἐξ ὧν οὕτως ὑπὸ πάντων ἐωρῶντο ὥστε κα-
 ταστῆναι τὴν πόλιν συνέδριον τῆς συμμαχίας ἀπάσης

Ἔτι τοίνυν πότερον τῆς πόλεως ἢ τῶν συμβάντων κατηγο-
 ροῦσιν; Εἰ μὲν γὰρ τῆς πόλεως, οὐδέν, ὡς ἔοικε, τῶν μεγίστων
 ἐπίστανται, ἀλλ' ἐκπέφευγεν αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἢ πόλις γνωρίζεται
 15 Εἰ δὲ τὰ συμβάντα μέμφονται, οὐχ ὅμοια τοῖς ἄλλοις, ὡς ἔοικεν,
 οἷς προεὶληπτο ἢ πόλις νομίζοντες, οὕτω μέμφονται· ὥστε, ἐξ ὧν
 τὸ πρᾶγμα κακίζουσι, τὴν πόλιν ἐγκωμιάζουσι. Τότε γὰρ κακία
 καὶ πόλεως καὶ ἰδιώτου δείκνυται, ὅταν ἢ μόνα τῷ προσῆ τὰ
 ὑπαίτια, ἢ πλείω τὰ φαῦλα τῶν ἐπιεικῶν ἐλέγχι τις ἢ μείζω προσ-
 20 κείσθω γάρ. Ὅταν δ' ἐξετάζων διὰ πάντων ἐνὸς ἢ δυεῖν λαμβά-
 νη, λέληθας ἐπαινῶν οἷς ἀφίης, ἄλλως τε εἰ μὴ δι' ἰδιώτου ποιῆ
 τὴν κρίσιν, ἀλλὰ πόλεως, καὶ ταύτης πρεσβυτάτης τῶν Ἑλληνί-
 δων καὶ ἢ πλείω ὑπάρχει τὰ δέοντα συμβάντα. Ἀπασα γὰρ δή-
 25 πουθεν ἀρχὴ τῶν κρεϊτόνων ἐστὶ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς ἰσότη-
 τος νόμον. Εἰ δὲ μή, πῶς ἴσον ἢ ποῦ δίκαιον ἢ φόρους ἐκλέγειν
 ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας, ἢ νόμους τιθέναι τοῖς οὐδὲν δεομένοις, ἢ κρί-
 νειν τὰ ἐκείνων, ἢ προστάττειν, ἢ πολεμεῖν, ἢ κτᾶσθαι τὰ μὴ προσ-
 ἦκοντα; Ὅλως γὰρ οὐδὲν τούτων ἀπὸ τοῦ ἴσου γίνεται. Ὡστ', εἰ
 30 τις ἀκριβολογεῖται περὶ τῶν δικαίων, καὶ σοφιστῆς εἶναι μᾶλλον
 βούλεται ἢ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει συγχωρεῖν, οὐκ ἂν φθάνοι

εἶναι εὐκόλο νὰ ἐκτεθοῦν ὅλα, ἀλλὰ οὔτε ὅλα εἶναι στή δύναμη ἑνὸς στρατηγοῦ νὰ τὰ βάλει στή σειρά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τί νὰ παραλείψω, τί ν' ἀναφέρω; Αὐτὸ ὅμως ποῦ πρέπει νὰ θαυμάσω κατ' ἔξοχὴν σ' αὐτοὺς καὶ νὰ τὸ θεωρήσω πάνω ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ αὐτοὶ μπορούσαν τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, παρὰ νὰ τοὺς δοῦν νὰ μπαίνουν ἐπακεφαλῆς, κατὰ τὴν ἐπανάσταση ὅμως συμμάχων, περιοίκων καὶ ὄλων τῶν δούλων τοὺς δέχθηκαν σὰν ἴσους. Κι ἐνῶ ὁ στρατὸς τῶν Θηβαίων βάδιζε σὰν πυρκαγιὰ ἐναντίον τῆς πόλης τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, μόνοι αὐτοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς βαρβάρους στάθηκαν μροστά τους καὶ τοὺς ἐμπόδισαν. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ γεγονότα ὅλοι τοὺς ἔβλεπαν ἔτσι, ὥστε ἔγινε ἡ πόλη τόπος συνεδρίου ὅλης τῆς συμμαχίας.

Καὶ κάτι ἀκόμα. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, τὴν πόλη κατηγοροῦν ἢ τις συνθήκες; Ἄν κατηγοροῦν τὴν πόλη, κανένα φαίνεται ἀπὸ τὰ σημαντικὰ δὲν γνωρίζουν, ἀλλὰ τοὺς διαφεύγουν ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ πόλη γνωρίζεται. Ἄν πάλι μέμφονται τις συνθήκες, τις μέμφονται γιατί δὲν κρίνουν ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους, ὅπως φαίνεται, τις ἐπιλογές τῆς πόλης. Ὡστε, αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα κακίζουν τὴ συνθήκη, μ' αὐτὰ ἐγκωμιάζουν τὴν πόλη. Γιατὶ τότε φαίνεται ἡ κακία μιᾶς πόλης καὶ ἑνὸς ιδιώτη, ὅταν ἡ ἔχει μόνο τὰ φαῦλα, ἢ ἀποδεικνύεται κανεὶς ὅτι τὰ φαῦλα εἶναι περισσότερα καὶ μεγαλύτερα ἢς προστεθεῖ (ἀπὸ τὰ καλά). Ὅταν ὅμως ἐξετάζοντας τὸ σύνολο κατηγορεῖς ἕνα ἢ δύο ἀπὸ αὐτὰ, σοῦ διαφεύγει ὅτι ἐπαινεῖς ὅσα παρελείπεις ἑξάλλου δὲν κρίνεις ἕναν ιδιώτη, ἀλλὰ μιὰ πόλη, καὶ μάλιστα τὴν ἀρχαιότατη ἀπὸ τις ἑλληνικὲς καὶ ἡ ὁποῖα διαθέτει ἄφθονες τις πρέπουσες συνθήκες. Γιατὶ ὅλη ἡ ἐξουσία ἀνήκει στοὺς ἰσχυροὺς παρὰ τὸ νόμο τῆς ἰσότητος. Εἶδεμὴ πῶς εἶναι ἰσότητα ἢ ποῦ ὑπάρχει δικαιοσύνη νὰ παίρνει φόρους ἀπὸ ξένη χώρα ἢ νὰ θέτει κανεὶς νόμους σὲ ὄσους δὲν ἔχουν καθόλου ἀνάγκη ἀπὸ αὐτοὺς, ἢ νὰ δικάζει τὴν ὑπόθεσή τους ἢ νὰ τοὺς δίνει διαταγές, ἢ νὰ τοὺς πολεμᾷ, ἢ νὰ οἰκειοποιεῖται αὐτὰ ποῦ δὲν τοῦ ἀνήκουν; Γιατὶ κανένα ἀπολύτως ἀπὸ αὐτὰ βέβαια δὲν εἶναι ἰσότητα. Ὡστε, ἂν κάποιος θέλει νὰ μιλᾷ μὲ ἀκρίβεια γιὰ τὰ δίκαια καὶ νὰ εἶναι σοφιστὴς μᾶλλον, παρὰ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὴ φύση τῶν

διαγράφων πάσας ἀρχὰς καὶ δυνάμεις ἀπλῶς, ὡς ἅπαντά γε ταῦ-
τά ἐστιν ἐν τῷ θεσμῷ τοῦ κρείττονος.

Εἶτα ὑπὸ σοφίας ἀνεισι μέχρι τῶν θεῶν ἐλέγχων, καὶ λέγων
ὡς οὐδὲ οὗτοι τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἴσου προσομιλοῦσιν, ἀλλ' ἤρη-
5 ται κρείττους εἶναι. Ἄλλ' οἶμαι ταῦτ' ἐστὶ γωνίας ἀξίων ἀνθρώ-
πων, καὶ τὸν ἥλιον οὐχ ἑωρακότων, ὃς ἀφαιρεῖται τοὺς ἄλλους
ἀστέρας τὸ φαίνεσθαι. Εἰ δὲ ἀναγκαῖον τὸ πάσῃ δυναστείᾳ καὶ
πάσῃ περιουσίᾳ τὰ τοιαῦτα προσεῖναι, καὶ οὗτός ἐστιν ἀρχῆς θε-
σμός, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου πρὸς τοὺς ὑπηκόους κρίνεσθαι, τότε νικῶν
10 ἀπίτω τις ὅταν δείξῃ τῶν ἄλλων εἴτε Ἑλληνικῶν δυνάμειων εἴτε
καὶ βαρβαρικῶν βασιλειῶν ἠντιναοῦν ἐλάττονι τῷ τῆς πλεονεξί-
ας γιγνομένῃ χρησαμένην, ἢ τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἔστιν εὐ-
ρεῖν. Φανήσεται γάρ, ἃ μὲν διαφερόντως ἐβουλεύσατο, ἐνὸς ἀν-
δρὸς ἦθει κεχρημένος τοῦ βελτίστου, ἃ δὲ ἐγκαλοῦσιν οἱ τινες, οὐ τῇ
15 κοινῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐξαμαρτῶν, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀρχῆς ἀκο-
λουθήσας ἀνάγκῃ, καὶ δυνάμει μὲν ἀρχῶν καταστάς τὸ ἐξ ἀρχῆς
φιλανθρωπία δὲ τὸ τῆς ἀρχῆς δεδοικὸς ἐκὼν μεθεῖς, καὶ σχεδὸν
τῶν ἐγκλημάτων αἴτιος αὐτῷ γεγονώς

Πλείστῳ γὰρ τῷ κοινῷ καὶ μετρίῳ πρὸς ἅπαντα χρησάμενος,
20 καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας μᾶλλον κοινωνοὺς ποιησάμενος ἢ
δυναστείας νόμῳ κατέχων, ταῦτόν τοις χρηστοῖς ἔπαθε τῶν δε-
σποτῶν οὐ γὰρ διὰ τὴν ἄλλην ἐπιείκειαν χάριτος παρ' ἐνίων ἔτυ-
χεν, ἀλλ' εἴ τι προσηνάγκασεν, ἐπιφανῶς ἔδοξε διάζεσθαι. Καὶ
μὴν εἰ μὲν ἔχοντας τὸ τῶν ὑπηκόων σχῆμα ταῦτα εἰργασμένος
25 φαίνεται, δῶμεν τοῖς ἐθέλουσι βλασφημεῖν, εἰ δὲ τοὺς μὲν ἀπο-
στάντας καὶ παρ' ἀξίαν ὑβρίσαντας εἰς αὐτόν, τοὺς δὲ ἐκ τοῦ φα-
νεροῦ πολεμίους ὄντας, ποτέροις ἀξίον ἐγκαλεῖν; Οἶμαί γε τοῖς
τὴν ἀνάγκην παρασχοῦσιν. Ἐπεὶ κάκεῖνοί μοι δοκοῦσιν ὥσπερ
ἐνέχυρον αὐτὸ τοῦτο ἔχοντες ἐπαρθῆναι, καὶ τούτῳ μάλιστα πι-
30 στεύσαντες ἀμαρτεῖν, οὐ τῷ διὰ τέλους κρατήσῃ τῆς πόλεως, ἀλ-

πραγμάτων, δὲν μπορεῖ νὰ διαγράφει ὅλες τις ἀρχές γενικά καὶ τις δυνάμεις, ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στὸ νόμο τοῦ ἰσχυροῦ.

Ἐπειτα, μὲ τὴ σοφία του ὑψώνει τὸν ἔλεγχό του ὡς τοὺς θεοὺς, καὶ λέγει ὅτι οὔτε καὶ αὐτοὶ συναναστρέφονται ὡς ἴσοι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ εἶναι ἀνώτεροι. Ἀλλὰ αὐτά, νομίζω, ταιριάζουν σὲ ἀνθρώπους παραγκωμισμένους, ποὺ δὲν ἔχουν δεῖ τὸν ἥλιο, ποὺ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀστρα τὴ δυνατότητα νὰ φαίνονται. Ἄν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν αὐτὰ καὶ σὲ κάθε δυνάστη καὶ μὲ ἀφθονία καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀρχῆς, νὰ μὴν κρίνονται ὡς ἴσοι μὲ τοὺς ὑπηκόους τους, τότε ἂς φύγει κάποιος νικητῆς, ἀφοῦ δείξει κάποια ἀπὸ τις Ἑλληνικὲς ἐξουσίες, ἢ καὶ ἀπὸ τις βαρβαρικὲς βασιλεῖες, ποὺ ἄσκησε τὴν πλεονεξία τῆς λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸ δῆμο τῶν Ἀθηναίων. Γιατὶ θὰ φανεῖ, ὅτι γιὰ ὅσα ἐξαιρέτα σκέφθηκε, ἀκολούθησε τὸ ἦθος ἐνὸς ἀριστοῦ ἀνδρα, ἐνῶ γιὰ ὅσα λάθη τὸν κατηγοροῦν μερικοὶ δὲν τὰ διέπραξε σύμφωνα μὲ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὑποκύπτοντας σὲς ἀνάγκες τῆς ἐξουσίας, καὶ ἔτσι, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ἔγινε ἀρχων μὲ τὴ βία, ἐγκατέλειψε θέλοντας ἀπὸ φιλανθρωπία τὸ φόβο ποὺ προκαλεῖ ἡ ἐξουσία καὶ ἔγινε σχεδὸν ὁ ἴδιος αἰτία τῶν κατηγοριῶν εἰς βάρος του.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔδειξε σὲ ὅλους μεγάλη οἰκειότητα καὶ μετριοπάθεια σὲ ὅλα, καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἔκανε τοὺς ὑπηκόους του μετόχους μᾶλλον τῆς πολιτείας, παρὰ τοὺς ἐξουσίαζε μὲ τὸ νόμο τῆς δύναμης, ἔπαθε τὸ ἴδιο μὲ τοὺς καλοὺς κυρίους. Δὲν τοῦ ἔδειξαν τὴν εὐχαρίστησή τους μερικοὶ γιὰ τὴν ἄλλη καλωσύνη του, ἀλλὰ ἂν τοὺς ἀνάγκασε σὲ κάτι, ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀσκοῦσε ἀνοιχτὰ τὴ βία. Ἄρα λοιπόν, ἂν εἶναι φανερό ὅτι συμπεριφέρεται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σὲ ὅσους ἔχουν τὴν ιδιότητα τῶν ὑπηκόων του, ἂς δώσομε τὸ δικαίωμα νὰ ὑβρίζουν ὅσοι θέλουν, ἂν ὅμως συμπεριφέρεται ἔτσι σὲ ὅσους ἀποστάτησαν καὶ τὸν ὑβρῖσαν ἐνῶ δὲν τοῦ ἀξίζε, καὶ σ' αὐτούς ποὺ εἶναι φανεροὶ πολέμοί του, ποιούς ἀπὸ τοὺς δύο ἀξίζει νὰ κατηγορήσομε; Νομίζω αὐτούς ποὺ ἔδωσαν τὴν αἰτία. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπερηφανεύθηκαν ἔχοντας αὐτὸ ὡς ἀπόδειξη, καὶ ἔχοντας μεγάλη ἐμπιστοσύνη σ' αὐτὸ ἔκαναν τὸ λάθος, ὄχι σὲ ὅτι θὰ κρατήσουν στὴν ἐξουσία τους τὴν πόλη ὡς τὸ τέλος, ἀλλὰ σὲ ὅτι

λά τῷ μηδ' ἂν ληφθῶσι μηδέν δεινὸν πείσεσθαι, ὡς Ἀθηναίους γε πεφυκότας σῶζειν. Δῆλον δέ· ἃ γὰρ περὶ Μιτυληναίων μετέγνωσαν τίς ἔχει νικῆσαι πόλις οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐβουλεύσατο; Ἐκείνοι γὰρ ἃ μὲν τῇ προτεραίᾳ διέγνωσαν, τῆς κρίσεως ἦν καὶ ὧν ἡδύκηντο, ἃ δὲ τῇ ὑστεραίᾳ μετέγνωσαν, τῆς πόλεως ἦν μόνης. Καὶ ἡ τριήρης τὴν τριήρη κατειλήφει.

Θαυμάζω δὲ εἰ τῶν μὲν ἰδιωτῶν τὴν ἔργῳ πάντες ἀπολογίαν τιμῶσι, τῆς πόλεως δὲ οὐχ ὀρῶσιν οἱ σεμνοὶ τὰ ἔργα δι' οἷων καὶ ὄσων ἀπολογεῖται περὶ τούτων. Καὶ ἡλίου μὲν καὶ σελήνης οὐχ ὅσα θλάπτουσι κατηγοροῦμεν, ἀλλ' ὄσων ἀγαθῶν αἴτιοι γίνονται θαυμάζομεν, τὴν πόλιν δ' ἐξ ὧν ἐνίοις προσέκρουσεν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ὧν ἄπασιν ὠμίλησεν οὐδὲ ἐκ τῆς ὅλης φύσεως κρινοῦμεν; Οὐκ οἶομαί γε ὥσπερ καὶ τῶν θεῶν εἴ τις ἂν κατηγοροῖ τοὺς σκηπτοὺς καὶ τὰς βροντάς, κἂν εἴ τι σεισθῆ, τὰς ὄλας καὶ κοινὰς αὐτῶν εὐ-
 10 εργεσίας ἀμελήσας σκοπεῖν. Ἐχων δὲ πολλὰ καὶ τῶν ὑστερον εἰπεῖν, καὶ μάχας ἀτόπους καὶ τολμήματα θαυμαστὰ καὶ καρτερίας ὑπερφυεῖς, οὐκέθ' ὀρῶ τὸν καιρὸν ἀρκοῦντα. Τοσοῦτον δ' ἔτι προσθεῖς τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἀπαλλάττομαι. Ὡσπερ γὰρ προειδυῖα ἐξ ἀρχῆς ἡ φύσις περὶ τῆς πόλεως, ὅσον τοῖς ἔργοις
 20 προέξει τῶν ἄλλων, κατεσκευάσατο αὐτῇ πρὸς ἀξίαν τοὺς λόγους, ἵνα αὐτῇ τε κοσμοῖτο ὑπὸ τῶν ἑαυτῆς ἀγαθῶν, κἂν τισι τῶν ἄλλων δέη, καὶ τοῦτ' ἔχη μετὰ τῶν ἄλλων χαρίζεσθαι. Πρῶτερον μὲν οὖν τοὺς καταφεύγοντας ἐφ' ὑμᾶς τῶν Ἑλλήνων διεσώζετε· νυνὶ δ' ἀτεχνῶς πάντας ἀνθρώπους καὶ πάντα γένη τῇ καλλίστῃ
 25 τῶν εὐεργεσιῶν ἀνέχετε, ἡγεμόνες παιδείας καὶ σοφίας ἀπάσης γινόμενοι.

Ἄλλὰ μὴν πέντε μὲν ἐστὶ μνημῆμαι βασιλειῶν μὴ γένοιτο δὲ πλειόνων. Τούτων δ' ἐπὶ μὲν τῶν Ἀσσυρίων τῆς προεσδυτάτης αἰ πρώται τῆς πόλεως εἰσι πράξεις, καὶ ὅσα τῶν θείων εἰς τοῦτον
 30 ἐμπίπτει τὸν χρόνον· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἤρето ἡ πόλις τὴν δὲ

ἀκόμα καὶ ἂν συλληφούν δὲν θὰ πάθουν κανένα δεινό, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆ φύση τους οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν τὸ γνῶρισμα νὰ σώζουν. Καὶ εἶναι φανερὸ παράδειγμα ἢ μετάνοιά τους γιὰ τοὺς Μυταληναίους· ποιά πόλη ἄλλαξε αὐτὰ πὺ ἀποφάσισε ἀρχικά; Γιατὶ ὅσα ἐκεῖνοι ἀποφάσισαν τὴν προηγούμενη ἡμέρα, ἦταν ἀπάντηση τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας πὺ ἔπαθαν, ἐνῶ ἡ μετάνοια τῆς ἐπόμενης ἡμέρας ἀνήκει ἀποκλειστικά στὴν πόλη. Καὶ ἡ τριήρης πρόλαβε τὴν τριήρη.

Θαυμάζω ὅμως πῶς ὅλοι τιμοῦν τὴν ἔμπρακτη ἀπολογία τῶν ἰδιωτῶν, δὲν βλέπουν ὅμως, οἱ ἔξυπνοι, τὰ ἔργα τῆς πόλης μὲ ὅποια καὶ ὅσα ἀπολογήθηκε γιὰ τὴ συμπεριφορὰ της. Καὶ τὸν ἥλιο βέβαια καὶ τὴ σελήνη δὲν τοὺς κατηγοροῦμε γιὰ ὅσες βλάβες προκαλοῦν, ἀλλὰ τοὺς θαυμάζομε γιὰ ὅσα ἀγαθὰ γίνονται αἷτιοι, καὶ τὴν πόλη θὰ τὴν κρίνομε ἀπὸ τὰ μερικὰ σφάλματά της, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ πῶς φέρθηκε σὲ ὅλα καὶ ἀπὸ τὴν ὅλη συγκρότησή της; Δὲν νομίζω βέβαια. "Ὅπως δηλαδὴ ἂν κάποιος κατηγορεῖ τοὺς θεοὺς γιὰ τὶς ἀστραπὲς καὶ τὶς βροντὲς καὶ ἂν γίνεῖ κάποιος σεισμός, δὲν θὰ ἀμελήσει νὰ προσέξει ὅλες πρὸς ὅλους τὶς εὐεργεσίες αὐτῶν." Ἐχω καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ μεταγενέστερα νὰ πῶ καὶ μάχες ἀσυνήθεις καὶ τολμήματα θαυμαστά καὶ καρτερικότητες ὑπεράνθρωπες, δὲν βλέπω ὅμως καθόλου νὰ μοῦ φτάνει ὁ χρόνος. Τόσο μόνο θὰ προσθέσω ἀκόμα καὶ θὰ κλείσω τὸ λόγο μου γι' αὐτά.

Σὰ νὰ γνῶριζε δηλαδὴ ἀπὸ πρῶτα ἡ φύση γιὰ τὴν πόλη, πόση ὑπεροχὴ θ' ἀποκτήσει ἔναντι τῶν ἄλλων, δημιούργησε ἄξιους γι' αὐτὴ λόγους γιὰ νὰ κοσμεῖται καὶ ἡ ἴδια ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐπιτεύγματά της, καὶ ἂν χρειασθεῖ καὶ σὲ κάποιες ἀπὸ τὶς ἄλλες νὰ μπορεῖ νὰ τὰ μοιράζεται μαζί μ' αὐτὲς. Παλαιότερα λοιπὸν ἐξασφαλίζατε τὴ σωτηρία τῶν Ἑλλήνων πὺ ζητοῦσαν καταφύγιο σ' ἐσᾶς, ἐνῶ τώρα ὅλους γενικά τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τὰ δέχεσθε μὲ τὴν καλύτερη εὐεργεσία, μὲ τὸ νὰ γίνεσθε ἡγέτες κάθε παιδείας καὶ σοφίας.

Καὶ βέβαια μνημονεύονται πέντε βασιλεῖες· εἴθε νὰ μὴ γίνουν περισσότερες. Ἀπὸ αὐτὲς κατὰ τὴ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων, τὴν ἀρχαιότερη, σημειώνονται τὰ πρῶτα κατορθώματα τῆς πόλης καὶ ὅσα θετικὰ συμβαίνουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ. Κατὰ τὴ δεύτερη βασιλεία

τρίτην διὰ τέλους ἐνίκησεν, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ μόνῃ μὲν ἀντέσχευεν,
 ἄριστα δ' ἀπήλλαξε τῶν ἄλλων· ἐπὶ δὲ τῆς πάντα ἀρίστης καὶ με-
 γίστης, τῆς νυνὶ καθεστηκυίας, τὰ πρεσβεῖα παντὸς ἔχει τοῦ Ἑλ-
 ληνικοῦ, καὶ πέπραγεν οὕτως ὥστε μὴ ῥαδίως ἂν τινα αὐτῇ τὰ
 5 ἀρχαῖα ἀντὶ τῶν παρόντων συνεύξασθαι. Γνωίη δ' ἂν τις ὅσον τῇ
 πόλει περίεστιν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος εἰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ, πάν-
 τα μὲν οὐκ ἴσως δυνατόν, μᾶλλον δὲ σαφῶς ἀδύνατον, ἀλλ' ὅσα
 γε ἐγχωρεῖ, μερίσας, ἄλλο ἄλλη πόλει καὶ χώρα προσθείς, εἶτα
 ἀγῶνα τῷ λόγῳ ποιήσειε καθάπερ ποιητῶν ἢ χορῶν οὐ γὰρ μοι
 10 δοκεῖ τὴν νικῶσαν εὐρεῖν ἂν ῥαδίως. Οἶον, εἰ φιλοτιμοῖτο ἢ μὲν
 ὡς πρώτη τεκοῦσα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἢ δὲ ὡς πρώτη δεῖ-
 ξασα τοὺς καρπούς, ἢ δὲ ὡς πλείστοις μεταδοῦσα, ἢ δὲ τις ὡς νό-
 μους καταδείξασα, ἢ δὲ πανηγύρεις, ἢ δὲ ὡς ἐν καλλίστοις κεῖται
 γῆς ἄμα καὶ θαλάσσης, ἢ δὲ τοῖς τῆς σοφίας ἀγαθοῖς ἀγάλῃσι,
 15 ἢ δὲ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις πράξεις καταλέγοι, ἄλλη δὲ ὅσους ὑπε-
 δέξατο τῶν Ἑλλήνων, ἢ δὲ τὰς ἀποικίας ἃς ἀπέστειλεν, ἢ δὲ ὅτι
 καὶ δοίη τις αὐτῇ τῶν ὑπαρχόντων τῇ πόλει, φῆμ' ἔγωγε μάλιστ'
 ἂν οὕτω γενέσθαι καταφανὲς ὀπόσοις τισὶ τοῖς κρείττοσιν ἢ πόλις
 ἡμῖν τὰς ἄλλας παρελήλυθεν. Ἐὰν γὰρ ἐξαρκεῖ νευμαμένη τῇ Ἑλ-
 20 λάδι, ταῦτα μόνῃ συλλήδῃσθαι ἔχει. Καὶ μὴν τῶν γε δωρεῶν ὡσαύ-
 τως τὴν μεγίστην οὐ ῥαδίον εὐρεῖν, ἀμιλλάσθω δὲ καὶ περὶ τού-
 των ἄλλη πρὸς ἄλλην πόλις, ἢ μὲν τοὺς Διήμητρος καρπούς κομί-
 ζουσα, ἢ δὲ τοὺς τοῦ Διονύσου, καὶ τούτους οὐ μόνον τοὺς ἀπὸ
 τῆς ἀμπέλου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἡμέρων ἢ δὲ τρίτῃ λεγέτω τὴν
 25 τῆς Ἀθηναῖς δωρεάν, καὶ ταύτην διπλῆν. Ἄρ' οὐ πολλαῖς πόλεσι
 μεριζόμενα ἐξαρκεῖ τὰ ἐκ τῶν θεῶν ἐκάστη φιλοτιμεῖσθαι ὡς
 ἐχούσῃ τὸ κάλλιστον. Εἶεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

Τὰ δ' αὖ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς τίς ἂν οὐκ
 ἄξια τῆς ὅλης τύχης εἴποι καὶ τοῦ μεγάλου τῶν Ἀθηναίων ὄνομα-
 30 τος. Τοῦτο μὲν αὐτὸν τὸν κύκλον τοῦ ἄστεως μέγιστον μὲν τῶν Ἑλ-

ἡ πόλις αὐξήθηκε. Στὴν τρίτη ἐπικράτησε ὀρισπικά· στὴν τέταρτη, μόνη ἀντιστάσθηκε καὶ ἄριστα ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς ἄλλες· στὴν ἄριστη κατὰ πάντα καὶ μέγιστη, ποὺ ἔχει τώρα ἐγκαθιδρυθεῖ ἔχει τὰ πρωτεῖα σὲ ὅλο τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος καὶ βρῖσκεται σὲ τέτοια ἀκμῆ, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ κανεὶς εὐκόλα νὰ τῆς εὐχηθεῖ τὴν παλαιὰ κατάστασιν ἀντὶ τῆς τωρινῆς. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθεῖ πόση ὑπεροχὴ διατήρησε ἡ πόλις στὴ διάρκεια ὅλης τῆς ζωῆς της, ἂν τὰ πλεονεκτήματά της, ὅλα βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν, ἢ μᾶλλον εἶναι ὀλοφάνερα ἀδύνατο, ἀλλὰ ὅσα εἶναι δυνατόν, τὰ διαχωρίσει, διαμοιράζοντάς τα σὲ διάφορες πόλεις, καὶ ἔπειτα ὀρίσει ἀγῶνες λόγου, ὅπως γίνεται στοὺς ποιητὲς καὶ στοὺς χοροὺς. Γιατὶ δὲν νομίζω πῶς θὰ βρεῖ εὐκόλα τὴ νικήτρια. Ἐὰν δηλαδὴ διεκδικούσε τὴν τιμὴ ἢ μία ἐπειδὴ πρώτη γέννησε τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἢ ἄλλη ἐπειδὴ πρώτη ἔδειξε τοὺς καρπούς, ἢ ἄλλη ἐπειδὴ τοὺς μετέδωσε πάρα πολλοὺς, ἢ ἄλλη ἐπειδὴ θέσπισε νομοθετήματα, ἢ ἄλλη πανηγυρικὲς συγκεντρώσεις, ἢ ἄλλη ἐπειδὴ βρῖσκεται στὸν καλύτερο συνδυασμὸ ξηρᾶς καὶ θάλασσας, ἢ ἄλλη ἂν ὑπερηφανευόταν γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς σοφίας, ἢ ἄλλη ἂν ἀριθμοῦσε τὰ πολεμικὰ κατορθώματα, ἢ ἄλλη ὅσους Ἕλληνες ὑποδέχθηκε, ἢ ἄλλη ὅσες ἀποικίαις ἔστειλε, ἢ ἄλλη ὅ,τι μποροῦσε νὰ δώσει κάποιος στὴν πόλιν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ διέθετε, ἐγὼ τουλάχιστον λέγω, ὅτι ἔτσι ἀκριβῶς θὰ γινόταν φανερό, σὲ πόσα σημεῖα εἶναι ἀνώτερη ἡ πόλις μας ἀπὸ τὶς ἄλλες. Γιατὶ ὅσα εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ μοιράσει στὴν Ἑλλάδα, αὐτὰ τὰ ἔχει ὅλα μαζί αὐτὴ μόνη. Ἐπίσης δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ βρεῖς τὴν πρὸ μεγάλη ἀπὸ τὶς δωρεές, καὶ ἃς συναγωνίζεται ἢ μὰ πόλιν μὲ τὴν ἄλλη, ἢ μία προσκομίζοντας τοὺς καρπούς τῆς Δήμητρας, ἢ ἄλλη τοῦ Διονύσου, καὶ ὄχι μονάχα αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἀμπέλια, ἀλλὰ καὶ ἄλλα φυτὰ, ἢ τρίτη ἃς προβάλλει τὴ δωρεὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ μάλιστα διπλῆ. Ἄραγε δὲν ἐπαρκοῦν νὰ μοιρασθοῦν τὰ δῶρα τῶν θεῶν σὲ κάθε μία ἀπὸ πολλὰς πόλεις καὶ κάθε μὴ νὰ φιλοδοξεῖ πῶς ἔχει τὸ καλύτερο; Ἄς εἶναι. Ἄλλ' αὐτὰ ἔχουν ἔτσι.

Σχετικὰ τώρα μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸν τρόπο τῶν κατασκευῶν ποιὸς θὰ πεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἀντάξια τῆς ὅλης τύχης καὶ τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηναίων, Ἡ περίμετρος ἢ ἴδια τῆς πόλης, μεγαλύτε-

ληνικῶν, κάλλιστον δὲ τῶν πανταχοῦ. Καὶ σιωπῶ τείχη καθήκοντά
 ποτε ἐπὶ τὴν θάλατταν, ἡμερησίας ὁδοῦ μῆκος τὰ σύμπαντα, καὶ
 πρὸς τῇ θαλάττῃ κύκλους ἑτέρους ἀντιστροφούς τῶν περὶ τὴν πό-
 λιν. Ἀλλὰ τοὺς δόμους πάρεστι δῆπου θεωρεῖν, ὧν ἔνιοι λαμπρότε-
 5 ρον τῶν ἀλλαχοῦ πόλεων κατεσκευασμένοι εἰσὶ, καὶ πάντα δὴ τὸν
 κόσμον καὶ τὸν παρὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν παρὰ τῆς τέχνης ἐφάμιλλ-
 ον κἂν τῇ πόλει κἂν τῇ χώρᾳ. Τῶν μὲν αὐτοφυῶν αἴρ τε οὗτος
 ἐξαίρετος τοῦ πολλοῦ, καὶ λιμένες τοσοῦτοι, ὧν εἷς ἕκαστος ἀντάξι-
 ος πολλῶν, ἔτι δὲ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως ἡ θέσις, καὶ τὸ ὥσπερ αὐ-
 10 ρας εὐχαρι προσβάλλον πανταχοῦ. Ὁ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις ἄξι-
 ον ἐπισημῆνασθαι. Ταῖς μὲν γὰρ ἄλλαις πόλεσιν, ὅπως ἂν ἔχῃσι
 τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γε αὐτῶν χώρας ἐπιεικῶς ἠττάσθαι συμβέβηκε,
 τοῦ δὲ πάσης Ἀττικῆς ἀέρος οὕτως ἔχοντος, ἄριστος καὶ καθαρῶ-
 τατός ἐστιν ὁ τῆς πόλεως ὑπερέχων. Γνοίης δ' ἂν αὐτὴν ἐπὶ τῇ πόρ-
 15 ρωθεν ὥσπερ αὐγῇ τῶ ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρι. Καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς
 φύσεως τοιαῦτα, πολλὰ τῶν ὄντων ἀφελόντι, τῶν δ' αὖ τῆς τέχνης
 τί χρὴ πρῶτον εἰπεῖν ἢ μέγιστον θεῖναι; Νεώ τε γὰρ ἐνταῦθα οἱ αὐ-
 τοὶ μέγιστοι καὶ κάλλιστοι τῶν πανταχοῦ, καὶ ἀγάλματα, ἄνευ τῶν
 οὐρανίων, τῆς πρώτης τέχνης τὰ πρῶτα, καὶ παλαιὰ καὶ καινὰ.
 20 Πρὸς δὲ τούτοις βιβλίῳν ταμιεῖα οἷα οὐχ ἑτέρωθι γῆς φανεράς, καὶ
 μάλα τῶν Ἀθηναίων κόσμος οἰκεῖος, καὶ οἷα δὴ τῆς παρουσίας
 ἐξουσίας τε καὶ διαίτης, λουτρά τε σεμνότητι καὶ τρυφῇ νικῶντα
 καὶ δρόμοι καὶ γυμνάσια. Ὡστε, εἴ τις περιέλοι τῆς πόλεως τοὺς Ἐ-
 ριχθονίους, τοὺς Κέκροπας, τὰ μυθώδη, τὰ τῶν καρπῶν, τὰ τρώ-
 25 πια, τὰ ἐν τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάττῃ, τοὺς λόγους, τοὺς ἄνδρας, πάντα
 δι' ὧν τὸν αἰῶνα διεξελέλυθε, σκοποῖτο δ' αὐτὴν ὥσπερ τὰς νῦν
 φρονούσας ἐφ' ἑαυταῖς, ἐξαρκεῖν αὐτὴν τοῖς ὁρωμένοις νικῶν.

Ἀλλὰ μόνη δὴ πόλεων τὰ μὲν παλαιὰ τοῖς παλαιοῖς νικᾷ, τὰ
 δὲ καινὰ τοῖς καινοῖς εἰ δὲ θούλει, τὰ μὲν παλαιὰ τοῖς καινοῖς, τὰ
 30 δὲ καινὰ τοῖς παλαιοῖς, τοῖς ἑαυτῆς λέγω τὰ τῶν ἄλλων.

ρη ἀπὸ ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ὠραιότερη σὲ ὅλα τὰ μέρη της. Καὶ δὲν μιλῶ γιὰ τὰ τείχη ποὺ φτάνουν ὡς τὴ θάλασσα καὶ χρειάζεται μιὰ ἡμέρα γιὰ νὰ περπατηθοῦν μὲ κύκλους ἀντίθετους ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς πόλης. Ἀλλὰ μποροῦμε νὰ δοῦμε βέβαια τὰ κτήρια ποὺ μερικὰ εἶναι λαμπρότερα ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ ὅλα τὰ ἐγκαλωπίσματα καὶ τὰ φυσικὰ καὶ τῆς τέχνης ποὺ συναγωνίζονται μὲ ἐκεῖνα καὶ στὴν πόλη μέσα καὶ σὲ ὅλη τὴ χώρα. Ἀπὸ τὰ φυσικὰ χαρίσματα καὶ τὸ κλίμα εἶναι πιὸ ἐξαιρετικὸ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο καὶ λιμάνια ὑπάρχουν τόσο πολλά, ποὺ τὸ ἓνα ἀξίζει γιὰ πολλά, καὶ ἀκόμα καὶ ἡ θέση τῆς ἀκρόπολης, καὶ ἡ εὐχάριστη αὔρα ποὺ φυσάει ἀπὸ παντοῦ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἐπισημανθεῖ καὶ τοῦτο· στίς ἄλλες δηλαδὴ πόλεις, ὅπως καὶ ἂν εἶναι ὁ οὐρανὸς τους, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τῆς ὑπαίθρου της εἶναι πολὺ κατώτερος· ἀλλὰ ἐνῶ ὁ ἀέρας ὅλης τῆς Ἀττικῆς εἶναι καθαρὸς, ὁ ἀέρας τῆς πόλης ὑπερέχει, εἶναι ἄριστος καὶ καθαρότατος. Καὶ θὰ τὴν ἀναγνωρίσεις ἀπὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ λάμψη ποὺ τῆς δίνει ὁ οὐρανὸς ποὺ τὴν καλύπτει. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ χαρίσματά της, ἀφαιρώντας πολλὰ ἀπὸ ὅσα πράγματι ἔχει. Ἀπὸ τὰ κοσμήματα πάλι τῆς τέχνης, ποιοὶ νὰ πῶ πρῶτο καὶ ποιοὶ νὰ θεωρήσω μεγαλύτερο; Οἱ ναοὶ της εἶναι οἱ μεγαλύτεροι καὶ ὠραιότεροι ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλου, καὶ τὰ ἀγάλματά της, χώρια ἀπὸ τῶν θεῶν, εἶναι τὰ πρῶτα τῆς πρώτης τέχνης, καὶ παλαιὰ καὶ νέα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἡ βιβλιοθήκες, τέτοιες ποὺ δὲν ὑπάρχουν σὲ ἄλλη χώρα, εἶναι στολίδια οἰκειᾶ τῆς Ἀθήνας, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν παροῦσα ἐξουσία καὶ ζωὴ, λουτρὰ ποὺ ὑπερέχουν σὲ πολυτέλεια καὶ ἀπόλαυση, καὶ στάδια καὶ γυμναστήρια. Ὡστε, ἂν κάποιος ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν πόλη τοὺς Ἐριχθόνιους, τοὺς Κέκροπες, τὰ μυθώδη γεγονότα, τοὺς καρπούς, τὰ τρόπαια στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, τοὺς λόγους, τοὺς ἄνδρες, ὅλα ὅσα τὴ συνόδεψαν στὴ ζωὴ της, καὶ τὴν ἐξετάσει κανεὶς ὅπως τὶς σύγχρονες μὲ τὴ μεγάλη αὐτοπεποίθησή τους, εἶναι ἀρκετὸ μὲ τὰ ἀξιοθέατά της νὰ θγεῖ νικητρία.

Ἀλλὰ μόνη λοιπὸν αὐτὴ ἀπὸ τὶς πόλεις τὰ παλαιὰ νικᾷ μὲ τὰ παλαιὰ καὶ τὰ νέα μὲ τὰ νέα. Κι ἂν θέλεις τὰ παλαιὰ τὰ ὑπερβαίνει μὲ τὰ νέα, καὶ τὰ νέα μὲ τὰ παλαιὰ· ἐννοῶ μὲ τὰ δικά της τὰ τῶν ἄλλων.

Γ' Ὅτι πολλάκις σχηματίζεται· σχηματίσαις δ' ἂν τὸ χωρίον μεταλαμβάνων καὶ οὕτω. "Τὰ μὲν παλαιὰ τοῖς παλαιοῖς νικᾷ, τὰ δὲ καινὰ τοῖς παλαιοῖς". Μᾶλλον δὲ ἀντὶ τοῦ, εἰ βούλει καὶ ἐξῆς, "καὶ ἔτι τὰ μὲν παλαιὰ τοῖς παλαιοῖς νικᾷ, τὰ δὲ καινὰ τοῖς καινοῖς". Εἰς
5 τα, πῶς εἶπον; "Ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς καὶ τὰ καινὰ τοῖς παλαιοῖς". Ἔτι δὲ εἶποι ἂν τις ἄμεινον, ἢ διέλοι δ' ἂν τις οὐκείωτερον λέγων, ἢ οὐκ ἂν διαμάρτοις, καὶ πολλαχῶς ἄλλως].

Ὡς δ' εἰπεῖν, ἅπαντα ἢ παρ' ἡμῖν ἐστὶ μόνοις ἢ καὶ παρ' ἡμῶν. Καὶ τριῶν ἔν γέ τι συμβέβηκε· τὰ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν ἤρξατο, τὰ δὲ
10 ὡς κάλλιστα παρ' ἡμῖν ἐστὶ, τὰ δ' ὡς πλεῖστα. Εἰσὶ τοίνυν οἱ μηδὲν ἔχοντες φανερόν δεῖξαι μηδὲ εἰπεῖν ἔργον ἑαυτῶν, μηδὲ ἐφ' ὅτῳ ἂν δικαίως φρονοῖεν, ἐπὶ τοὺς τρωϊκοὺς καταφεύγουσι χρόνους καὶ φιλοτιμίας ἀμφισθητοῦσιν οὐδ' οὕτω λέγοντες οὐδὲν κοινὸν ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐνὸς ἀνδρὸς δόξης ἐξαρωτῶμενοι, ὥσπερ τινὲς γεωπεῖναι
15 δι' ἐνὸς τῶν πλουσίων ἑαυτοὺς ποιούμενοι. Ἡ πόλις δὲ πρὸς τῷ μηδὲν δεῖσθαι τοιαύτης κατασκευῆς, οὐδὲ τούτου στέρεται τοῦ ἠδύσματος, ἀλλ' ὁ κοινὸς τῶν Ἑλλήνων ποιητῆς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν τε καὶ πόλεων τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸν εἰς ἄκρον ἔφησεν ἐλθεῖν κοσμησαὶ ἵππους τε καὶ ἀνέρας ἀσπιδιώτας.

20 [Εἰς Μενεσθέα Ἀλέξανδρον ἀποτείνεται].

Εἰ γὰρ δεῖ τῶν ἄλλων ἀποστάντα ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας μόνον εἰπεῖν, φανήσονται τοῖς μὲν βουλήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις πολλῶν προπετέστεροι καὶ ὑβριστότεροι πάντες οἱ τοῦ σχήματος τούτου μετασχόντες, τῷ δ' ἀξιώματι καὶ τῇ λαμπρότητι μηδὲ τοῖς
25 ἀπὸ τῆς πόλεως γεγεννημένοι. Καὶ μὴν ἐκεῖνό γε ἡ πόλις πρώτη κατέδειξε, μὴ τίθεσθαι πλούτῳ μηδὲ θαυμάζειν. Οὔτε γὰρ τοὺς ὑπερέχοντας ταῖς οὐσίαις οὐδὲ πώποτε ἐπῆρεν, ἀλλ' ὅσον μὴ ἀδικεῖσθαι διὰ τοῦτο, τοσοῦτον αὐτοῖς ἡξίου παρ' αὐτῆς ὀφείλεσθαι· οὔτε τοῖς ἀρετῇ μὲν ὑπερφέρουσι χρήμασι δ' ἠττημένοις οὐδαμῶ
30 πώποτε τὸ ἔλαττον ἔνεμεν, αἰσχρὸν οἶμαι νομίζουσα τῶν μὲν οἰ-

54. Τὰ τῆς παρενθέσεως ἀποτελοῦν σχόλιο τοῦ Φωτίου στὴν παραπάνω φράση.

55. Ὁ Ὅμηρος δηλαδή, Ἰλιάς Ραψ. Β.

[⁵⁴ Τὸ χωρίο παίρνει πολλές μορφές. Μπορεῖ νὰ τοῦ δώσεις καὶ τὴν ἐξῆς: “Νικᾶ τὰ παλαιὰ μὲ τὰ παλαιά, καὶ τὰ νέα μὲ τὰ παλαιά”. Ἡ καλύτερα ἀντὶ τοῦ, “Ἄν θέλεις” καὶ ἐξῆς “Καὶ ἀκόμα τὰ παλαιὰ νικᾶ μὲ τὰ παλαιά, καὶ τὰ νέα μὲ τὰ νέα”. Ἐπειτα, πῶς εἶπα; “Ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιὰ μὲ τὰ νέα, καὶ τὰ νέα μὲ τὰ παλαιά”. Ἀκόμα μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς καλύτερα ἢ νὰ κάνει μιὰ καταλληλότερη διάκριση λέγοντας: “ἢ δὲν θὰ κάνεις λάθος”, καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους τρόπους].

Καὶ γιὰ νὰ πῶ ἔτσι· ἀπλὰ ὑπάρχουν ὅλα μόνο σ' ἐμᾶς, ἢ καὶ προκλήθηκαν ἀπὸ ἐμᾶς. Καὶ ἀπὸ τὰ τρία συμβαίνει τὸ ἓνα· ὅτι ἄλλα ἄρχισαν ἀπὸ ἐμᾶς, ἄλλα ὡς ἄριστα τὰ ἔχομε ἐμεῖς, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ περισσότερα. Ὑπάρχουν λοιπὸν κάποιοι, ὅσοι δὲν ἔχουν νὰ δείξουν κανένα φανερό ἔργο τους ἢ οὔτε καὶ νὰ ποῦν, οὔτε καὶ ἔχουν κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο δίκαια μποροῦν νὰ ὑπερηφανεύονται, καταφεύγουν στὰ Τρωϊκὰ χρόνια γιὰ νὰ ἀμφισβητοῦν τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι μιλώντας ἀναφέρουν κάποιο δικό τους κοινὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ δόξα ἑνὸς ἀνδρα, σὰν κάποιους πεινασμένους χωρικούς πού προσφέρουν τὸν ἑαυτό τους σ' ἓνα πλούσιο. Ἡ πόλη ὅμως ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα τέτοιο καταφύγιο, δὲν στερεῖται οὔτε αὐτὴ τὴν εὐχαρίστηση, ἀλλὰ ὁ κοινὸς τῶν Ἑλλήνων ποιητῆς στὸν κατάλογο τῶν ναῶν καὶ τῶν πόλεων⁵⁵ λέγει ὅτι ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦταν πάρα πολὺ ἔμπειρος νὰ παρατάξει τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἀσπιδοφόρους ἀνδρες.

[Ἀποτείνεται στὸν Μινεσθέα Ἀλέξανδρο⁵⁶].

Ἄν πρέπει λοιπὸν νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα καὶ νὰ μιλήσω γιὰ τὴ δημοκρατία μόνο, θὰ φανοῦν στίς θελήσεις καὶ στίς ἐπιθυμίες ὅτι εἶναι πολὺ ὀρηκτικότεροι καὶ θρασύτεροι ὅλοι ὅσοι ἔζησαν σ' αὐτὸ τὸ καθεστῶς, στὴν ἀξία ὅμως καὶ στὴ λάμπση οὔτε κἂν ἀνήκουν σ' αὐτοὺς πού ἔχουν γεννηθεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πόλη. Κι ἐκεῖνο ἐξάλλου τὸ ἔδειξε ἡ πόλη πρώτη, νὰ μὴν ἐπιδιώκει οὔτε νὰ θαυμάζει τὸν πλοῦτο. Γιατὶ οὔτε ὅσους ὑπερεῖχαν στὰ πλούτη τίμησε ποτέ, ἀλλὰ ὅσο μονάχα νὰ μὴν ἀδικοῦνται γι' αὐτὰ, τόσο μόνο ἔκρινε ἀξία τὴν ὀφειλή της πρὸς αὐτούς. Γιατὶ οὔτε σ' αὐτοὺς πού ὑπερεῖχαν βέβαια στὴν ἀρετῆ, ὑστεροῦσαν ὅμως στὰ χρήματα, δὲν τοὺς ἔδωσε ποτέ λιγότερα ἀπὸ

56. Ἐννοεῖ τὸν Πάρι; Ὁ Μενεσθέας ἦταν ἡγέτης τῶν Ἀθηναίων στὴν Τροία.

κετῶν οὐ τοὺς εὐπορωτάτους, ἀλλὰ τοὺς πιστοτάτους βελτίστους νομίζειν, τῶν δὲ ἐλευθέρων φαισκόντων εἶναι τὴν ἀξίαν ὠρίσθαι χρήμασιν, ἀλλὰ μὴ ὁποῖός τις ἂν αὐτὸς ἕκαστος ἦ, τοιοῦτον καὶ νομίζεσθαι. Ἐμοὶ μὲν οὐδὲ πένταθλοι δοκοῦσιν οἱ πάντα νικῶν-
5 τες τοσοῦτον τοῖς πᾶσι κρατεῖν.

[Πράγματα εἶπεν ἀντὶ προσώπου· δέον γὰρ εἶπεῖν οἱ τοὺς πεν-
τάθλους νικῶντες, ὁ δὲ εἶπεν οἱ πένταθλοι, ἀντὶ τοῦ ἄθλος ἔχων
πέντε ἀγωνίσματα, πάλην, δρόμον, ἀκόντιον, δίσκον, παγκράτι-
ον, ἢ ἀντὶ τοῦ οἱ πέντε ἀγωνιζόμενοι, ἢ οἱ ἐν τοῖς πέντε ἀγωνί-
10 σμασι νικῶντες. Οὐχ ὅτι δὲ οἱ πένταθλοι πάντα νικῶσιν· ἀρκεῖ
γὰρ αὐτοῖς τρία τῶν πέντε πρὸς νίκην. Λέγεται δὲ Πηλεὺς, ὅτε ἦν
μετὰ τῶν Ἀργωνναυτῶν, τοῦτον θεῖναι τὸν ἀγῶνα πρῶτος, τὰ δὲ
πέντε ἄθλα ἦν ἃ προεῖρηται· οἱ δὲ ἀντὶ τοῦ παγκρατίου τὸ ἄλμα
συναριθμοῦσι].

15 Καὶ τίς δῆμων αὐτὸς ὀξύτερος καὶ πραότερος; Ἡ τίνες δημα-
γωγοὶ μᾶλλον ἄξιοι θαυμάσαι; Αἰτόν τε ἐν νεφέλαις αὐτὴν ὁ θε-
ὸς καλεῖ πρὸς τὰ ἄλλα πολίσματα. Μόνη δ', ὡς ἔοικε, ταύτῃ πόλε-
ων δύο τὰναντία συμβέβηκε· πλεῖστά τε γὰρ καὶ κάλλιστα (ἀν-
θρώποις εἴρηται περὶ ταύτης, καὶ οὐκ ἔστιν ἥτις ἐλαττόνων τετύ-
20 χηκε. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων τεθαύμασται, ἄξιον δ' αὐτῆς οὐδὲν
ἤκουσε. Πρότερον μὲν οὖν ἠγάμην τὸ τῆς σοφίας ἀκούων προτα-
νεῖον καὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐστίαν καὶ τὸ ἔρεισμα, καὶ ὅσα τοιαῦ-
τα εἰς τὴν πόλιν ἦδετο· νῦν δέ μοι δοκεῖ ταῦτα πάντα εἶσω πί-
πτειν. Ἀλλ' εἴ τινα χρὴ πόλιν θεῶν ὑπαρχον ἢ συγγενῆ προσει-
25 πειν, ἢ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπείας εἰκόνα καὶ ὄρον, ἢ δ' ἂν μοι
δοκεῖ δικαίως κληθῆναι.

Ἀνθ' ὧν, ὧ ἄνδρες ὦ Ἕλληνες, οὔτε φθόνον εἰκὸς ἔχειν τῇ πό-
λει οὔθ' ὑποχωροῦντας αἰσχύνεσθαι, ἀλλὰ συναύξειν ἐκ τῶν ἐνό-
των καὶ φιλοτιμεῖσθαι. Τῶν γὰρ Ἀθηναίων νικῶντων παρ' ὑμῖν
30 ἔστι τὸ νικᾶν. Πάντας μὲν γὰρ πάντων ἂν εἶναι ἀρίστους ἀδύνα-

ὅ,τι ἔπρεπε, πιστεύοντας πὼς ἦταν αἰσχροὸ νὰ νομίζει ὅτι ἀριστοὶ ἀπὸ τοὺς δούλους εἶναι ὄχι οἱ εὐποροὶ, ἀλλὰ οἱ πιστότατοι, ἐνῶ γι' αὐτοὺς πού λένε ὅτι εἶναι ἐλεύθεροι, νὰ ὀρίζεται ἡ ἀξία τους βάσει τῶν χρημάτων, καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὸ ποιὸς εἶναι, ἔτσι καὶ ὁ καθένας νὰ ἐκτιμᾶται. Ἐγὼ νομίζω οὔτε οἱ ἀθλητὲς τοῦ πεντάθλου πού νικοῦν σὲ ὅλα δὲν ὑπερέχουν σὲ ὅλα μὲ τόση διαφορὰ.

[Εἶπε τῇ λέξει “πράγματα” ἀντὶ πρόσωπο. Ἐνῶ δηλαδή ἔπρεπε νὰ πεῖ, “αὐτοὶ πού νικοῦν τοὺς πένταθλους”, αὐτὸς εἶπε, “οἱ πένταθλοι”, ἀντὶ τοῦ ἄθλος πού ἔχει πέντε ἀγωνίσματα, πάλη, δρόμο, ἀκόντιο, δίσκο, παγκράτιο, ἢ ἀντὶ τοῦ οἱ ἀγωνιζόμενοι σὲ πέντε, ἢ ὅσοι νικοῦν στὰ πέντε ἀγωνίσματα. “Ὀχι βέβαια ὅτι οἱ πένταθλοι νικοῦν σὲ ὅλα· φτάνουν γιὰ τὴ νίκη τὰ τρία ἀπὸ τὰ πέντε. Λέγεται ὅτι ὁ Πηλεὺς, ὅταν ἦταν μαζί μὲ τοὺς Ἀργοναῦτες, θέσπισε πρῶτος αὐτὸν τὸ ἀγῶνα. Τὰ πέντε ἀγωνίσματα εἶναι αὐτὰ πού προαναφέραμε.” Ἄλλοι ὅμως ἀντὶ τοῦ παγκρατίου περιλαμβάνουν τὸ ἄλμα].

Ποιὸς ὅμως ἄλλος δῆμος εἶναι πιὸ ὀρητικὸς καὶ πιὸ πράος; Ἡ ποιοὶ δημαγωγοὶ εἶναι πιὸ ἀξιοὶ θαυμασμοῦ; Ἀετὸ στὰ νέφη τὴν ὀνομάζει ὁ θεὸς σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἄλλες πόλεις. Γιατὶ σ' αὐτὴν μόνο, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τὶς πόλεις συνέπεσαν τὰ δύο ἀντίθετα· γιατί πάμπολλα καὶ ὠραιότατα εἶπαν γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀπὸ τὴν ὀποία νὰ δέχθηκε λιγότερα. Γιατὶ περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες ἔχει θαυμασθεῖ, ἀξιοὶ τῆς ὀμως τίποτε δὲν ἄκουσε. Παλαιότερα λοιπὸν ἔνοιωθα θαυμασμὸ ἀκούοντας γιὰ τὸ πρυτανεῖο τῆς σοφίας, τῆς Ἑλλάδας τὴν ἐστία καὶ τὸ στήριγμα, καὶ ὅσα τέτοια ὑμνητικὰ λέγονταν γιὰ τὴν πόλη, τώρα ὀμως ὅλα αὐτὰ μοῦ φαίνονται κατώτερα. Ἀλλὰ ἂν πρέπει νὰ προσφωνήσω κάποια ὡς πόλη πού ὑπηρετεῖ τοὺς θεοὺς καὶ εἶναι συγγενὴς τους, ἢ τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἰκόνα καὶ ὀρισμὸ, νομίζω ὅτι αὐτὴ δίκαια μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ ἔτσι.

Γι' αὐτό, ἄνδρες Ἑλληνας, οὔτε νὰ φθονεῖτε τὴν πόλη εἶναι σωστὸ, οὔτε νὰ κρύβεστε ἀπὸ ντροπὴ, ἀλλὰ μὲ ὀλη τὴ δύναμή σας νὰ ἀγωνίζεσθε τίμα γιὰ νὰ τὴ μεγαλώσετε. Γιατὶ ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων εἶναι καὶ δικὴ σας νίκη. Νὰ εἶναι ὀλοι βέβαια ἄριστοι ὀλων εἶναι ἀδύνατο· ὀπως ὀμως ὀταν ὀ στρατηγὸς ὑπερέχει, ἢ δόξα πηγαίνει καὶ

τον, ὥσπερ δὲ ὅταν στρατηγὸς προέχῃ, μετέχει τῆς δόξης ἢ πόλις, οὕτω τῆς ἡγουμένης πόλεως τὰ εἰκότα τιμωμένης ἅπασι μέτεστι τῆς φιλοτιμίας. Οἶμαι δ' οὐδ' αὐτοῖς Ἀθηναίοις φέρειν αἰσχύνην, ἂν τις αὐτοῖς πρεσβεύῃ τὴν ἀκρόπολιν.

5 [Ἀντὶ τοῦ τιμωτέραν καὶ ἐνδοξότεραν τῆς πάσης Ἀττικῆς εἶ τις λέγοι τὴν ἀκρόπολιν].

Χρὴ τοίνυν καὶ ὑμᾶς ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα ἢ κορυφὴν νομίσαντας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ὁμοφύλων τὴν πόλιν, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ κοσμεῖν, καὶ μετέχειν τῆς δόξης, ἀλλ' οὐκ ἀποστερεῖσθαι
10 νομίζοντας. Εἰργασται καὶ ἡμῖν ὁ λόγος ἀντὶ τοῦ πέπλου κόσμος Παναθηναίων τῇ θεωρίᾳ· δοῦναι δὲ χάριν τῆς αὐτῆς θεοῦ, ἥσπερ καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ πόλις.

ΣΜΖ.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγοι δ'.

15 Ἀνεγνώσθη ἐκ τῶν Ἀριστείδου πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγοι τέσσαρες, τὴν αὐτὴν τῶ προειρημένῳ παρεχόμενοι χρεῖαν.

Οἶμαι δεῖν, ὅστις μέλλει τὰ δέοντα ἐρεῖν ἢ ψήφου κύριος ὀρθῶς ἔσεσθαι, μὴ τοῦτο σκοπεῖν μηδὲ βασκαίνειν, εἴ τιτι τῶν πρό-
20 τερον καὶ δόξαν ἐχόντων ἐτέρως εἰρηῆσθαι περὶ τῶν αὐτῶν συμβέβηκεν, ἀλλ' οὐ πανταχοῦ πλεῖστον εἰκὸς ἐστὶ λόγον εἶναι, τοῦτο καὶ τῶ παρόντι ζητεῖν ὀποτέρωθι τὰ ληθές, καὶ τοῦτο συμβούλευσθαι νικᾶν. Ἄτοπον γὰρ ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις μὴ τὸν πρῶτον εἰπόντα πιστεύεσθαι, μηδὲ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἀλλὰ τοῦτό
25 γε εὖ εἰδέναι πάντας, ὅτι, εἴ ταύτη ταῦτα κριθῆσεται, τῶν φευγόντων οὐδεὶς ἀποφεύξεται· πάντες γὰρ δήπουθεν ὕστεροι τοῦ διώκοντος λέγουσιν· ἐν δὲ τοῖς λόγοις αὐτοῖς καὶ τῇ περὶ τούτων κρίσει τοὺς τῶ χρόνῳ προλαβόντας κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἀποδείξοντας περὶ ὧν ἀγωνίζονται. Καίτοι πῶς οὐκ ἀλογία πολλή

στήν πόλη, ἔτσι καὶ ὅταν στήν πόλη πού ἡγεῖται ἀποδίδονται οἱ προσήκουσες τιμές, οἱ τιμές μεταβαίνουν σέ ὅλους. Καὶ νομίζω ὅτι οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι θὰ αισθανθοῦν ντροπή, ἂν δίνει κάποιος τὰ πρεσβεῖα στήν ἀκρόπολή τους.

[Ἀντὶ τοῦ “πὸ τιμημένη καὶ ἐνδοξότερη ἀπὸ ὅλη τὴν Ἀττική” ἂν κάποιος ἔλεγε τὴν ἀκρόπολη].

Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐσεῖς, θεωρώντας τὴν πόλη σὰν ἀκρόπολη καὶ κορυφή τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν ὁμοφύλων, νὰ τὴν κοσμεῖτε καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγους, καὶ νὰ μετέχετε στὴ δόξα τῆς, χωρὶς νὰ νομίζετε ὅτι τὴν ἀποστερεῖσθε. Κατασκευάσθηκε καὶ ἀπὸ μένα ὁ λόγος ἀντὶ τοῦ πέπλου τῆς Ἀθηνᾶς στολίδι στήν πομπή τῶν Παναθηναίων. Καὶ νὰ εὐχαριστήσομε καὶ τὴν ἴδια τὴ θεὰ στήν ὁποία εἶναι ἀφιερωμένα καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ πόλη.

247.

Τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὑπὲρ τῆς ρητορικῆς Λόγοι τέσσερις.

Διαβάσαμε τοῦ ἰδίου τὸ ἔργο Πρὸς τὸν Πλάτωνα ὑπὲρ τῆς ρητορικῆς λόγοι τέσσερις, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο ἀποδίδεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸ προηγούμενο ἔργο.

Πρέπει, νομίζω, ὅποιος πρόκειται νὰ πεῖ τὰ πρόποντα ἢ νὰ θγάλει ὀρθὴ ἀπόφαση, νὰ μὴ σκέπτεται τοῦτο, οὔτε νὰ φθονεῖ, ἂν ἔχει τύχει κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἐνδοξούς νὰ ἐκφράσει διαφορετικὴ ἄποψη γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλὰ γιὰ αὐτὸ πού παντοῦ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται πολὺς λόγος, αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ παρὸν νὰ ζητεῖται, σὲ ποιά πλευρὰ ἀνήκει ἡ ἀλήθεια, καὶ αὐτὸ νὰ θέλομε καὶ ἐμεῖς νὰ νικᾶ. Γιατὶ εἶναι παράλογο στὶς ἐκκλησίες βέβαια νὰ μὴν πιστεύεται αὐτὸς πού μίλησε πρῶτος, οὔτε καὶ στὰ δικαστήρια, ἀλλὰ γνωρίζουν ὅλοι τοῦτο, ὅτι ἂν ἡ ἀπόφαση θγεῖ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο κανένας κατηγορούμενος δὲν θὰ διαφύγει, γιατί ὅλοι οἱ ἐπόμενοι μλοῦν γιὰ τὸν κατήγορο, στοὺς λόγους ὅμως αὐτοὺς καὶ στήν κρίση γι' αὐτοὺς νὰ νικοῦν ὅσοι μίλησαν πρῶτοι, καὶ ὄχι αὐτοὶ πού θὰ ἀποδείξουν αὐτὰ πού ὑποστηρίζουν. Ἄν καὶ βέβαια πῶς δὲν ὑπάρ-

τούς μὲν ἂ τῆς τοῦ σώματος τύχης ἔχεται μελετῶντας ἢ τιμῶντας οὕτω σφόδρα καὶ πρότερον τὸ τοῦ λόγου καλὸν καὶ δίκαιον τιμηκέναι,

[Ἦτοι τῆς εὐταξίας, ἐπειδὴ πᾶν τὸ εὐτακτον κατὰ λόγον γίνεταί, τὸ δὲ ἄτακτον ἀλόγως],

τούς δὲ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνέχοντας, καὶ χωρὶς τῆς ἐν τούτοις διατριβῆς οὐδ' ἂν ζῆν δεξαμένους οὕτως ἀργῶς

[“ἀργῶς” εἶπε, διὰ τούς μὴ ἀντιλέγοντας, “ἀδίκως”, διὰ τούς ἐπιτιμῶντας τοῖς ἀντιλέγουσιν],

10 μάλλον δὲ ἀδίκως ἔχειν, ὥστε ἐνὶ πιστῶ χρησθαι περὶ πάντων, ἂν τις φθάσῃ γενόμενος, καὶ τὰ ὀνόματα ἀντὶ τῆς ἀληθείας θαυμάζειν ἠρῆσθαι, ὥσπερ νομίσαι δέον, οὐχ εὐρεῖν τὸ βέλτιον, καὶ τούς μὲν νόμους αὐτοὺς ἂν συμφέρῃ κινεῖν, τούς δὲ περὶ τῶν αἰετιμένων τῇ φύσει λόγους ἐπὶ τοῖς πρώτοις μὴ δέχεσθαι, ἀλλ' ὥσ-
15 περ ὄρους ἢ στήλας τούς προκατεσχηκότας προσθεύειν, καὶ ταῦτα οὐ λύειν ὥσπερ ἐν τοῖς νόμοις τούς προτέρους διὰ τῶν ἐναντίων δέον, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς χώρας καὶ ἑτέρους ἀξιούσιν αὐτοῖς, καὶ τοῖς μὲν ὄροις τοῖς κοινοῖς προσπαραγράφειν ἐξεῖναι ἀνελεῖν καὶ προσθεῖναι ὅ τι ἂν σκοποῦμενοις ὕστερον συνδοκῇ, οὓς δὲ
20 ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας αἰεὶ καὶ διὰ παντός ἐξετάζειν δεῖ λόγους, τῶ παρελθόντι χρόνῳ μόνῳ προσθεῖναι, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ ὑγιαίνειν φάσκει χρῆναι μόνους τούς πρώτους γενομένους, καὶ μηδὲ ἐκεῖνο ὄρα, ὅτι ἡ τοιαύτη κρίσις καὶ ὁ λογισμὸς ὁ τοιοῦτος αὐτοῖς πρώτοις οὓς τιμῶσιν οὐ λυσιτελεῖ.

25 Εἰ γὰρ τῶ χρόνῳ δεῖ συγχωρεῖν καὶ τὴν ἀξίαν ἀπὸ τούτου μετρεῖν οὐκέτ' ἔχει τόπον ἢ νῦν παρὰ πάντων εἰς ἐκείνους αἰδῶς Ἴασος γὰρ ἂν οὕτω νικῆῃ περὶ λόγους, καὶ Κρίασος καὶ Κρότωπος καὶ Φορωνεύς, καὶ εἴ τις Ἀργεῖος ἐκ μύθου, καὶ Δευκαλίων ἀντὶ τῶν νῦν θεβησμένων. Ἐὰν οὕτω κρίνωμεν, ὡς οὐ Κόδρα γε
30 μετέσται τῆς φιλοτιμίας, ἀλλὰ καὶ οὗτος παῖς οἷς εἶπον συμβαλεῖν καὶ οὐκ ἀρχαῖος καὶ κατὰ μικρὸν οὕτω ζητήσομεν εἴ τις ἦν πρὶν σελήνην εἶναι. Ὀμήρου δὲ καὶ Ἡσιόδου καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς νενικη-

χει πολὺς παραλογισμὸς, αὐτοὶ ποὺ φροντίζουν ἢ τιμοῦν ὅσα εἶναι δεμένα μὲ τὴν τύχη τοῦ σώματος, νὰ ἔχουν τιμήσει καὶ πρωτύτερα τόσο ἔντονα τὸ καλὸ καὶ δίκαιο τοῦ λόγου,

[Δηλαδή τῆς εὐταξίας, ἐπειδὴ κάθε “εὐτακτο” γίνεται κατὰ φυσικὸ λόγον, ἐνῶ τὸ “ἄτακτο” παράλογον].

ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ ὑπερέχουν στοὺς λόγους καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε κἂν νὰ ζήσουν ἔτσι ἀνεργοὶ χωρὶς τὴν ἀπασχόλησίν τους μ’ αὐτούς,

[Χρησιμοποίησε τὸ “ἀνεργοὶ” γιὰ ὅσους δὲν ἀντιλέγουν καὶ τὸ παρακάτω “ἀδίκον” γι’ αὐτούς ποὺ ἐπιτιμοῦν ὅσους ἀντιλέγουν] ἔχουν ὅμως ἀδίκον μᾶλλον, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦν μὰ βεβαίωσιν γιὰ ὅλους, ἂν κάποιος μίλησε πρῶτος, καὶ νὰ προτιμᾷ νὰ θαυμάζει τὰ ὀνόματα καὶ ὄχι τὴν ἀλήθειαν, ὅπως εἶναι πρέπον νὰ πιστέψει, ὄχι νὰ βρεῖ τὸ καλύτερον καὶ τοὺς νόμους τοὺς ἴδιους, ἂν εἶναι συμφέρον, νὰ τοὺς ἀλλάξει, καὶ νὰ μὴ δέχεται πάνω στοὺς πρώτους, τοὺς λόγους γιὰ ὅσα μένουσιν αἰώνια μέσα στὴ φύσιν, ἀλλὰ νὰ πρεσβεύουν καὶ ὄρκους ἢ σπῆλες ὅσους προσηγήθησαν, καὶ αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ καταργοῦμε, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς νόμους τοὺς προηγούμενους ποὺ καταργοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους τους, ἀλλὰ νὰ ἀξιῶμε καὶ ἄλλους νὰ εἶναι τῆς ἴδιας χώρας μ’ αὐτούς, καὶ μὲ τοὺς κοινούς ὄρκους βέβαια νὰ ἐπιτρέπεται νὰ ἀναιρέσουν καὶ νὰ προσθέσουν αὐτὸ στὸ ὅποιο σὲ κατοπινὴ ἐξέτασιν θὰ συμφωνήσουν, τοὺς λόγους ὅμως ποὺ πρέπει ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξουσίαν πάντοτε καὶ πάνω νὰ ἐξετάζομε, νὰ τοὺς προσθέτομε στὸν παρελθόντα χρόνον μόνον, ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς καὶ νὰ πεῖ ὅτι ὑγιεῖς εἶναι μόνον αὐτοὶ ποὺ γεννήθησαν πρῶτοι, καὶ νὰ μὴ βλέπουν οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι ἡ κρίσιν αὐτὴ καὶ ὁ τέτοιος λογισμὸς σ’ αὐτούς πρώτους ποὺ τιμοῦν δὲν εἶναι ὠφέλιμος.

Ἄν δηλαδή πρέπει νὰ συμβαδίζομε μὲ τὸν χρόνον καὶ νὰ μετροῦμε μὲ τὸν χρόνον τὴν ἀξίαν, δὲν ἔχει θέση ὁ σεβασμὸς ὅλων πρὸς ἐκείνους. Γιατὶ ὁ Ἰάσος θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ νικήσει στοὺς λόγους, καὶ ὁ Κρίασος καὶ ὁ Κρότωτος καὶ ὁ Φορωνέας, καὶ ὅποιος ἄλλος περιβόητος καὶ ὁ μυθικὸς Ἄργος καὶ ὁ Δευκαλίων. Ἄν κρίνομε ἔτσι, οὔτε ὁ Κόδρος θὰ καταστῆ μέτοχος στὴ δόξαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς σὺν παιδί θὰ φανεῖ στὴ σύγκρισιν μ’ αὐτούς ποὺ εἶπα, καὶ ὄχι ἀρχαῖος. Καὶ σιγὰ σιγὰ θὰ ἀναζητήσομε ἂν ὑπῆρχε κάποιος πρὶν ἀπὸ τὴν

κότων, Πλάτωνος, εἰ βούλει, καὶ Δημοσθένους καὶ τῶν ὀλίγων
 πρὸ τούτων οὐδ' εἰς πολλοστὸν χρόνον ἐλπίς ὁμοίαν ἐγγενέσθαι
 δόξαν, συμπροιόντος ἴσου τοῦ πρὸ αὐτῶν ἐκείνοις ἀεί. Εἰ δὲ τοῦ-
 το εὐδῆλον ἅπασιν, ὅτι καὶ οὗτοι φύσει καὶ δυνάμει διενεγκόντες
 5 τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀπέκρινσαν οὐδὲ τοὺς ὕστερον παντάπασιν ἅπαν-
 τας ἀπειργεῖν εἰκός, οὐδ' ἀπιστεῖν, εἴ τις καὶ τοῦ νυνὶ χρόνου με-
 τεσηκῶς ἔχει συμβαλέσθαι γνώμην περὶ ᾧ πρόκειται λόγος, ἀλ-
 λά παρ' αὐτῶν, ὡς ἔοικεν, ᾧ τιμῶμεν ὑπάρχειν εἰδόμενος τὸ προσι-
 εῖσθαι καὶ προσέχειν ὅπόσον διαφέρει. Ἄπαντας μὲν οὖν τοὺς
 10 παλαιούς αἰδεῖσθαι μὲν ἴσως δίκαιον, φρίττειν δὲ οὐκ ἄξιον, εἴ-
 περ μὴ τοὺς ἐπὶ τοῖς λόγοις ὀνομασθέντας μᾶλλον ἢ τοὺς λόγους
 αὐτοὺς δεῖ δοκεῖν τιμᾶν· ὅτι δ' εἰ πρὸς ἄλλον τινά, χρὴ γνώμης
 οὕτως ἔχειν καὶ πρὸς Πλάτωνα, οὐκ ἄλλου δέομαι μάρτυρος, ἀλλ'
 αὐτὸς ἔξαρκεῖ σὺ μόνον οἷς ἀπανταχοῦ βοᾷ καὶ παρακελεύεται
 15 μηδὲν πρότερον ποιῆσθαι τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ὀλίγῳ τῷ πα-
 ραδείγματι.

Εἰ γὰρ ἐκεῖνος Ὀμήρῳ τῷ τοσοῦτον πρὸ αὐτοῦ περὶ πολ-
 λῶν ἐπιτιμῶν οὐκ ἀπεστέρηται λόγου, ἀλλ' ἔχει πρὸς τοὺς ἀγα-
 νακτοῦντας ὅτι εἶπη, κατ' αὐτόν, ὡς ἔοικε, Πλάτωνα καὶ τοὺς
 20 ἐκεῖνον ἐπαινοῦντας καὶ πάσης αἰτίας ἀφιέντας ἔστι, κἂν ἄλλος
 τις ἐκεῖνῳ δοκῆ τι λέγειν ὑπεναντίον, τολμᾶν ἀκροᾶσθαι μήπω
 τοῦτο ἔγκλημα ποιουμένους, ἀλλ' ἐὰν τοῖς περὶ τῶν πραγμάτων
 λόγοις ἀπολειφθῆ. Καὶ γὰρ ἂν εἶη δεινόν, εἰ ἐκεῖνος μὲν ὑπο-
 στάς κατηγορεῖν ἐκ προφανοῦς οὐκ ἀπεστέρησε τρόπον γέ τινα
 25 αὐτὴν τῶν ὑπὲρ ἑαυτῆς λόγων, ἀλλ' ἀπέδωκε δυοσί καὶ τρισὶν
 ἀντειπεῖν ὡς γοῦν ἐν σχήματι διαλόγων, ἡμεῖς δὲ οἱ τὸ ὅλον βο-
 ηθεῖν ἔχοντες καὶ προσηρημένοι μὴ τολμήσομεν, ὥσπερ τοσαῦτ'
 ἀντιλέγειν Πλάτωνι δέον, ὅποσα ἂν αὐτὸς πρὸς αὐτόν βουλη-
 θεῖη. Ἄτοπον δέ μοι δοκεῖ, εἰ Πλάτων μὲν οὐκ ἠδέσθη ψέγων

ὑπαρξη τῆς σελήνης. Ὁ Ὅμηρος ὁμως καὶ ὁ Ἡσίοδος, καὶ ὅσοι διακρίθηκαν στὴν ἐποχή μας, ὁ Πλάτωνας (ἂν θέλεις) καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ λίγο προγενέστεροί τους, οὔτε μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ἀποκτήσουν τέτοια δόξα, γιατί πηγαίνει πάντοτε μαζί τους ἴσος μὲ αὐτοὺς ἐκεῖνος ποὺ ὑπῆρξε προηγουμένως. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους, ὅτι καὶ αὐτοὶ ξεχωριστοὶ στὴ φύση καὶ στὴ δύναμη κάλυψαν τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν ἐμποδίζουν καθόλου οὔτε ὅλους τοὺς μεταγενέστερους, οὔτε ν' ἀμφιβάλλομε, ἂν κάποιος καὶ τῆς τωρινῆς ἐποχῆς μπορεῖ νὰ ἐκφράσει γνώμη γιὰ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ λόγος, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτοὺς, ὅπως φαίνεται, ποὺ τιμοῦμε νὰ ξέρομε ὅτι ὑπάρχει ἡ προσέγγιση καὶ νὰ προσέχομε πόσο διαφέρει Ὅλους λοιπὸν τοὺς παλαιούς εἶναι δίκαιο νὰ τοὺς σεβόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἀξίζει καὶ νὰ τοὺς τρέμομε, ἂν πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι τιμοῦμε ὄχι αὐτοὺς ποὺ δοξάσθηκαν γιὰ τοὺς λόγους τους, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς λόγους. Κι ἂν πάλι πρὸς κάποιον ἄλλον πρέπει νὰ ἔχομε τὴν ἴδια γνώμη ποὺ ἔχομε γιὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν χρειάζομαι ἄλλο μάρτυρα, ἀλλὰ φτάνει ὁ ἴδιος, ὄχι μόνο μὲ ὅσα παντοῦ φωνάζει καὶ προτρέπει νὰ μὴ βάζομε τίποτε μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ ἔχω καὶ ἓνα μικρὸ μάρτυρα τὸ παράδειγμα.

Ἄν λοιπὸν ἐκεῖνος ἐκτιμώντας γιὰ πολλὰ τὸν Ὅμηρο ποὺ ἔζησε τόσο χρόνια πρὶν ἀπὸ αὐτὸν δὲν στερήθηκε τὸ λόγο, ἀλλὰ ἔχει τί νὰ πεῖ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀγανακτοῦν, κατὰ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, ὅπως φαίνεται, καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπαινοῦν καὶ τὸν ἀπαλλάσσουν ἀπὸ κάθε κατηγορία, εἶναι δυνατὸ ἀκόμα καὶ ἂν φαίνεται κάποιος ἄλλος νὰ λέγει κάτι ἀντίθετο σ' ἐκεῖνον, ποὺ τολμοῦμε ν' ἀκροασθοῦμε, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ ἔγκλημά του, ἀλλὰ τὸ ἂν ὑστερήσει στοὺς λόγους γιὰ τὰ πράγματα. Γιατὶ θὰ ἦταν φοβερό, ἂν ἐκεῖνος ἀρχίζοντας νὰ κατηγορεῖ ἀπροκάλυπτα δὲν τῆς στέρησε κατὰ κάποιο τρόπο τοὺς ἐπαινετικούς λόγους γι' αὐτήν, ἀλλὰ ἔδωσε δικαίωμα σὲ δύο καὶ τρεῖς ν' ἀντιλογήσουν ὑπὸ μορφὴ διαλόγου, ἐνῶ ἐμεῖς ἐπιφορτισμένοι καὶ ὀρισμένοι γιὰ τὴ συνολικὴ βοήθεια, νὰ μὴν τολμήσομε νὰ ἀντιπαραθέσομε, ἐνῶ πρέπει, τόσα στὸν Πλάτωνα, ὅσα θὰ ἤθελε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του. Καὶ μοῦ φαίνεται παράλογο, ἂν ὁ Πλάτων δὲν δίστασε νὰ

ῥητορικὴν, ἧς ἴσως γε καὶ αὐτῷ μετῆν, ἡμεῖς δ' αἰσχυνόμεθα
 ὑπὲρ ῥητορικῆς λέγοντες, μὴ τις δι' ἐκείνον ἀχθεσθεῖη. Χωρὶς δὲ
 τούτων, εἰ μὲν μηδὲν ἀντειπεῖν δεῖ, ἀλλ' ἐρήμην ἐαλωκέναι καθά-
 περ ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ταῦτα λόγων τέχνην οὖσαν, ἄλλο τι τοῦτ'
 5 ἂν εἶη τὸ ἐπίταγμα. Εἰ δ' ἔστιν ὄντινα δεῖ, σχεδὸν ἡμῖν ἂν πρόποιοι,
 ἵνα καὶ τὸ δίκαιον εὐθύς ἐν αὐτῷ τούτῳ πρώτῳ δεῖξωμεν, οὗ προ-
 εστήκαμεν ὡς ἔστιν οὐ λόγον σῶζον, παρ' ἧς τὸ τοῖς ἄλλοις συνα-
 γορεύειν ἔστι, ταύτη τῶν παρ' αὐτῆς μὴ μεταδοῦναι, ἀλλὰ δυνεῖν
 θάτερον, ἢ τοιοῦτον εἶναι δοκεῖν αὐτὴν οἷον Πλάτων βεβούληται,
 10 ἢ τοιοῦτον εἶναι δοκεῖν ποιῆσαι. Οὐ γάρ ἐστιν ἐν τούτῳ ὁ παντα-
 χου, ὅτι τὰς αἰτίας ἢ σιωπῆ βεβαιοῖ· ἀλλ' ἅμα τῶν τε δικαίων οὐ
 τεύξεται, καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῆς ἐπ' αὐτῆς ἐξελέληκται· δόξει γὰρ
 οὐχ οἷα τε εἶναι σφύζειν τὰ δίκαια.

Ἐνταῦθα ἀπόδειξις μὲν οὐδ' ἠτισοῦν ἐστιν, οὐδ' ἔλεγχος ἀνάγ-
 15 κη προεληλυθώς· ὑπόκειται δὲ ἀπλῶς ὥσπερ ἐξόν, οὗ πολὺς
 ἰδρῶς πρότερον, οὐδὲν διαφερόντως, ἢ εἰ χάριν ἤτει τοὺς ἀκούον-
 τας ταῦτα συγχωρῆσαι. Καίτοι εἰ τὰ ζητούμενα ὡς ὁμολογούμε-
 να ὑποτίθεσθαι γέλωσ, πῶς εἰκός, ἅ γε ζητεῖν γέλωσ, ταῦτα ἐξ ἀρ-
 χῆς ὑποτίθεσθαι; Πῶς γὰρ οὐ γέλωσ, εἰ τῆς αὐτῆς φύσεως ῥητορι-
 20 κῆ καὶ ὀψοποιητικῆ, ζητεῖν; Ὁ δὲ ὥσπερ ὁμολογούμενον εἵλη-
 φεν αὐτό. Γνοίη δ' ἂν τις ἐκείνως, εἰ τὸ τῆς ῥητορικῆς ὄνομα ἐξε-
 λάν τὸ τῆς φιλοσοφίας ἀντ' ἐκείνου ὄνομα μεταλάβοι καὶ ἐπὶ τού-
 τῳ πᾶσι τοῖς αὐτοῖς χρῆσαιτο. Καὶ μηδεὶς μὴτ' ἀγροικίαν μῆτε
 ψυχρότητα καταγνώ τοῦ λόγου. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐ δήπου δυ-
 25 οῖν ἐπιστήμαιν ἢ δυνάμεοιν τοῖς μὲν τὴν ἑτέραν προῖσταμένοις
 οὐδ' ἂν ὀτιοῦν βλασφημῶσιν εἰς τοὺς ἑτέρους, οὐδὲν ἀγροικον
 ὑπεῖναι φήσομεν, τοῖς δ' οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς ἀμύνεσθαι δώσομεν·
 ἔπειτ' οὐ τοῦ φορτικοῦ χάριν εἰρήσεται, ἀλλὰ τῆς ἀποδείξεως, ἣν
 οὐδαμοῦ τούτοις εἶναί φαμεν.

κατηγορήσει τὴ ρητορικὴ, ποὺ ἴσως καὶ αὐτὸς δὲν ἦταν ἀμέτοχός της, ἐνῶ ἐμεῖς ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας νοιώθομε ντροπὴ ὑπερασπίζοντας τὴ ρητορικὴ, μήπως κάποιος στενοχωρηθεῖ ἐξαιτίας ἐκείνου. Πέρα ἀπὸ αὐτά, ἂν δὲν πρέπει νὰ φέρομε καμμιὰ ἀντίρρηση ἀλλὰ νὰ καταδικασθοῦμε ἐρήμην ὅπως στὸ δικαστήριον, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἡ ρητορικὴ εἶναι τέχνη τῶν λόγων, αὐτὸ θὰ εἶναι ἕνας ἄλλος λόγος. Ἄν ὅμως εἶναι αὐτὸς ποὺ πρέπει, εἶναι σχεδὸν καθήκον μας νὰ δείξομε ἀμέσως καὶ τὸ δίκαιο σ' αὐτὸ ἐδῶ πρῶτον ποὺ προστατεύομε. Γιατὶ δὲν σώζει τὸ λόγο, αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται νὰ συναγορεύει μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ μὴ μεταδίδει ὅμως ἔτσι ἀπὸ τὰ δικά της, ἀλλὰ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο, ἢ κάτι τέτοιο νὰ τὴ θεωροῦμε ὅπως τὴ θέλησε ὁ Πλάτων, ἢ νὰ τὴν κάνομε νὰ φαίνεται τέτοια. Γιατὶ δὲν εἶναι ἕνα αὐτὸ ποὺ εἶναι παντοῦ, ὅτι ἡ σιωπὴ ἐπιβεβαιώνει τὶς κατηγορίες, ἀλλὰ συνάμα οὔτε τὰ δίκαια θὰ ἐπιτύχει, καὶ ἡ σοβαρότητά της ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια ἐλέγχεται. Γιατὶ θὰ φανεῖ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ σώσει τὰ δίκαια.

Ἐδῶ βέβαια δὲν ὑπάρχει μιὰ ὁποιαδήποτε ἀπόδειξη, οὔτε ἔλεγχος ποὺ προκύπτει ἀπὸ ἀνάγκη· ἀπλῶς ὑπόκειται, ὅπως ἐπιτρέπεται, αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο χύθηκε πρωτύτερα πολὺς ἰδρώτας, χωρὶς καμμιὰ διαφορὰ, παρὰ ἂν ζητοῦσε χάρη νὰ δώσουν τὴ συγχώρησή τους ὅσοι τ' ἄκουγαν αὐτά. Ἄν καὶ βέβαια ἂν εἶναι γελοῖο νὰ ὑποθέτομε τὰ ζητούμενα ὡς συμφωνημένα, πῶς εἶναι φυσικό, αὐτὰ ποὺ εἶναι γελοῖο νὰ τὰ ἀναζητεῖς, αὐτὰ νὰ ὑποτίθενται ἀπὸ τὴν ἀρχή; Γιατὶ πῶς δὲν εἶναι γελοῖο νὰ ἐρευνοῦμε ἂν ἔχουν τὴν ἴδια φύση ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ μαγειρικὴ; Αὐτὸς ὅμως τὸ ἔλαβε ὡς ὁμολογημένο. Μπορεῖ ὅμως κανεὶς νὰ τὸ καταλάβει μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο· ἂν ἀφαιρώνας τὸ ὄνομα τῆς ρητορικῆς, πάρει στὴ θέση αὐτοῦ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας, καὶ σ' αὐτὸ μεταχειρισθεῖ ὅλα τὰ ἴδια. Καὶ κανένας νὰ μὴν καταλογίσει ἔλλειψη σοβαρότητας οὔτε ψυχρότητα στὸ λόγο. Καὶ μάλιστα, ἐνῶ γιὰ δύο ἐπιστῆμες ἢ δυνάμεις σ' αὐτοὺς ποὺ ὑποστηρίζουν τὴ μία ἀκόμα καὶ ἂν βλασφημοῦν τοὺς ἄλλους δὲν θὰ τοὺς προσάψομε κάποια ἀπαιδευσία, στοὺς ἀντιπάλους τοὺς ὅμως δὲν θὰ ἐπιτρέψομε οὔτε νὰ ἀμνηστοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἐξάλλου δὲν θὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ γιὰ νὰ γίνομε φορτικοί, ἀλλὰ γιὰ χάρη τῆς ἀπόδειξης, ποὺ σ' αὐτὰ δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει πουθενά.

Πολλῶ μέντ' ἂν πλέον ἐκείνων ἐλλείπομεν τοῦ σωφρονεῖν. Οὐκοῦν παρὰ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν θεῶν μαρτυρία καὶ ψῆφος ἐπῆχται τοῦ μηδενὸς ἄξιον εἶναι τὸν τοιοῦτον λόγον, ὅστις ἢ τὴν τέχνην ζητεῖ ἢ φαυλίζει τὸ μὴ σὺν ταύτῃ πανταχοῦ. Εἴτ' οὖν, ὡ
5 πρὸς Διὸς, ἐν μέτρῳ μὲν εἰπεῖν μουσοληπτούμενον ἄνευ τέχνης οὐ δεινόν, ἀλλὰ καὶ θεῖον πολλάκις, ὥσπερ οἱ ῥήτορες, οὕτωςι δὲ εἰπεῖν τὰ βέλτιστα δεινόν, ἐὰν μὴ σὺν τέχνῃ; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὀρῶ τὴν ἀνάγκην. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ ὁ μὲν ποιητῆς ἄνευ τέ-
χνης ποιῶν ὀρθῶς τὸν ῥήτορα μιμήσεται καὶ τὰ βέλτιστα ἐρεῖ, ὁ
10 ῥήτωρ δ' αὐτὸς οὐκ ἐρεῖ τὰ βέλτιστα, ἐὰν μὴ σὺν τέχνῃ; Εἰ τοίνυν, ὡ Ζεῦ καὶ θεοί, μανία τίς ἐστὶν ἀμείνων σωφροσύνης καὶ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις γινομένη, πῶς ἄξιόν γε πᾶν τὸ μὴ τέχνῃ γινόμε-
νον ψέγειν, ἢ πῶς ῥητορικὴν ἀπλῶς αἰσχρὸν ἡγεῖσθαι;

Ἄλλ' ἐστὶν οὗ καὶ λαμπρότερον καὶ θεοφιλέστερον εἶναι τὸ
15 μὴ δουλεύειν τέχνῃ. Σαφῶς γὰρ οὕτωςι Πλάτων διορίζεται, τὸ μὴ δεῖν ἐπὶ τῶν μεγίστων τέχνην ζητεῖν. Καὶ μὴν εἰ μὲν ἀξιόπιστος Πλάτων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ μὴ διδοὺς τῇ τέχνῃ τὰ πρεσβεῖα. Εἰ δὲ τὸ ἀξιόπιστον ἦν ἂν οὐδὲ τοῦτό τις συγχωρεῖ, πῶς ῥητορικὴ διὰ τοὺς ἐκείνου λόγους αἰσχρὸν; Ἐγὼ δὲ ἀξιόπιστον μὲν τοῖς ὄλοις
20 οὐδενὸς ἦττον τῶν Ἑλλήνων ἡγοῦμαι, ἠδέως δ' ἂν ἐροῦμαι τοὺς πρὸς ἐκείνου, πότερον αὐτῷ μᾶλλον πιστεύειν ἄξιον ταῦτα ἢ ἐκεῖ-
να. Καὶ μὴν εἰ τὰ μάλιστα σεμνός ἐστι, φαίνεται μαρτυρῶν ἡμῖν, ὥστε ὑπὲρ ἡμῶν σεμνός ἐστιν. Ὅταν γὰρ ἡμεῖς μὲν καὶ ἡμῖν αὐ-
τοῖς ταῦτα λέγωμεν κάκεινον, ἐκεῖνος δὲ μήθ' αὐτῷ μηδὲ ἡμῖν, οὐκ
25 ἀντιλέγει μᾶλλον ἢ μαρτυρεῖ κατ' αὐτὸ τοῦτο μὴ τᾶληθῆ λέγειν.

Περὶ δὲ γε τούτου τοῦ μέρους οὐκέτι ἐκ λόγου πρὸς Πλάτω-
να ἀγωνιοῦμαι ὡς ἄρα πολλοὶ διὰ θείας μοίρας ἐσώθησαν. Οὐ-
δέ μοι νεμεσήσει δῆπουθεν οὔτε Αἰσχίνης ὁ Λυσανίου οὔτε ἄλ-
λος οὐδεὶς, εἰ φαίην αὐτὸς ἔχειν μαρτυρηῆσαι μᾶλλον τοῖς ῥήμα-
30 σιν ἢ τῆς παρ' ἐκείνου πρὸς δὴ ταῦτα προσδεῖσθαι μαρτυρίας

Ἄλλὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνοι θὰ ὑπολειπόμαστε ἐμεῖς στὴ σωφροσύνη. Ἀπὸ ὅλους λοιπόν, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τοὺς θεοὺς δόθηκε μαρτυρία καὶ ψῆφος, ὅτι δὲν ἔχει καμμιά ἀξία αὐτὸς ὁ λόγος, ποὺ ἢ τὴν τέχνη ζητεῖ, ἢ ἐξευτελίζει αὐτὸ ποὺ δὲν τὴ συνοδεύει παντοῦ. Ἐπειτα, γιὰ ὄνομα τοῦ Δία, τὸ νὰ ποῦμε πῶς κάποιος μουσόληπτος ποιητῆς κάνει ποίημα χωρὶς τέχνη, ὅπως οἱ ρήτορες, δὲν εἶναι φοβερό, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς εἶναι καὶ θεϊκό, ἐνῶ τὸ νὰ ποῦμε ἔτσι τὰ ἄριστα εἶναι φοβερό, ἂν δὲν διατυπωθεῖ μὲ τέχνη; Ἐγὼ βέβαια δὲν βλέπω τὸ λόγο. Γιατί πῶς δὲν εἶναι παράλογο, ὁ ποιητῆς συνθέτοντας ὀρθὰ τὸ ποίημά του χωρὶς τέχνη νὰ μμηθεῖ τὸν ρήτορα καὶ νὰ πεῖ τὰ ἄριστα, ἐνῶ ὁ ρήτορας νὰ μὴ πεῖ τὰ ἄριστα, ἂν μιλῆσει χωρὶς τέχνη; Ἄν λοιπόν, ὦ Δία καὶ θεοί, ὑπάρχει κάποια μανία ἀνώτερη ἀπὸ τὴ σωφροσύνη, ποὺ οἱ θεοὶ στέλνουν στοὺς ἀνθρώπους, πῶς εἶναι ὀρθὸ νὰ ψέγομε κάθε τι ποὺ γίνεται χωρὶς τέχνη, ἢ πῶς νὰ θεωροῦμε γενικὰ ὅτι ἡ ρητορικὴ εἶναι κάτι αἰσχρό;

Εἶναι ὅμως δυνατὸ τὸ νὰ μὴν εἶναι κάποιος δοῦλος τῆς τέχνης καὶ νὰ εἶναι λαμπρότερος καὶ θεοφιλέστερος. Γιατί ὁ Πλάτων τὸ ὀρίζει αὐτὸ μὲ σαφήνεια, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε τέχνη στὰ μεγάλα θέματα. Ἄν λοιπόν εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Πλάτων, αὐτὸς εἶναι ποὺ δὲν δίνει τὰ πρωτεῖα στὴν τέχνη· ἂν ὅμως, μολονότι ὑπάρχει τὸ ἀξιόπιστο, ὅμως δὲν τὸ συγχωρεῖ αὐτὸ κανένας, πῶς ἡ ρητορικὴ ἐξαιτίας τῶν λόγων ἐκείνου εἶναι αἰσχρό; Ἐγὼ νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ ἀξιόπιστος γιὰ ὅλους γενικὰ τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ εὐχαρίστως θὰ ρωτοῦσα τοὺς θιασῶτες αὐτοῦ, ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, ἀξίζει νὰ πιστεύομε γι' αὐτόν, αὐτὰ ἢ ἐκεῖνα; Καὶ βέβαια ἂν εἶναι πολὺ σοβαρός, θὰ φανεῖ νὰ ἐπιβεβαιώνει ἐμᾶς, καὶ ἔτσι γιὰ χάρη μας εἶναι σοβαρός. Γιατί, ὅταν ἐμεῖς καὶ μεταξύ μας λέμε τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνος οὔτε στὸν ἑαυτὸ του οὔτε σ' ἐμᾶς, δὲν φέρνει ἀντίρρηση μᾶλλον, παρὰ μαρτυρεῖ ὅτι σ' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν λέγει τὴν ἀλήθεια.

Γι' αὐτὸ βέβαια τὸ σημεῖο δὲν θὰ ἀνταγωνισθῶ στὸ λόγο μου τὸν Πλάτωνα, ὅτι πολλοὶ σώθηκαν μ' ἐπέμβαση τῶν θεῶν. Καὶ δὲν θὰ μὲ φθονήσει οὔτε ὁ Αἰσχίνης, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσανία, οὔτε κανένας ἄλλος, ἂν ἰσχυρισθῶ ὅτι ὁ ἴδιος πολὺ περισσότερο μπορῶ νὰ δώσω μαρτυρία στὸ λόγο, παρὰ ὅτι ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μαρτυρία ἐκείνου

Ἄλλ' ὡς ἀληθῶς ὥσπερ οἱ θεομάντεις οἱ τοῖς τῶν πραγμάτων ἐπωνύμοις τετελεσμένοι, παρ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἔχω τὸ μάθημα, ὑφ' ὧν ἂ μηδεὶς ἰατρῶν μήτε οἶδεν ὅτι χρή προσειπεῖν, μὴ ὅτι ἰάσασθαι, μήτε εἶδεν ἐν ἀνθρώπου φύσει συμβάντα, ἄλλοτε ἄλλαις 5 παραμυθίαις τε καὶ συμβουλαῖς, ἐκ τοῦ θεοῦ διαφεύγω ζῶν παρὰ πᾶν τὸ ἐκ τῶν παρόντων εἰκός. Καίτοι τέχνης μὲν ἡμῶν οὐδ' ὅτι οὖν εἰς ταῦτα μέτεστιν οὐδενὶ δήπουθεν τῶν ἰωμένων, ἀλλὰ καὶ τοῦ καταφυγεῖν ἐπὶ τοὺς θεοὺς σχεδὸν ἀρχὴ τὸ τῆς τέχνης ὑπεριδεῖν ἐστίν. Ὅμως δὲ σὺν αὐτοῖς εἰπεῖν, οὐθ' οἱ θεοὶ τὸν τοιοῦτον 10 ἡμῶν λογισμὸν ἀτιμάζουσιν, οὔτε πολλοὶ μετέγνωσαν τῶν πρὸ τῆς τέχνης τὴν παρὰ τῶν θεῶν τύχην ἐλομένων. Ὡστε καὶ τοὺς ἰατροὺς οὐδὲν κωλύει φρίττειν, ἐπειδὴν ἀκούσωσι πολλὰ τῶν ἔργων. Πότερ' οὖν, τὰ ὄνειράτα ποιεῖ θεοῖς ἀνακεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα, ἢ τὸ θεοὺς ἀνθρώπων κήδεσθαι ποιεῖ καὶ δι' ὄνειράτων ἀν- 15 θρώπους σῶζεσθαι; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τοῦτο.

Τί οὖν, ὦ μεγίστη σὺ γλῶττα τῶν Ἑλληνίδων, ἔφη Κρατῖνος ποιῶν; Ἄλλ' οὕτω σφόδρα ταῦτ' οἰκεῖα τῷ Σωκράτους ἦθει καὶ προσήκοντα ἐκρίθη, ὥστε καὶ ταύτη τῇ δόξῃ γενέσθαι χώραν. Δοκεῖ δέ μοι καὶ Σωκράτης αὐτός, εἰ καὶ μηδεὶς λόγος αὐτοῦ 20 γραφῆ ἰσχύεται, οὐχ ἦττον οὔτε Πλάτωνος τοῦ σεμνοῦ οὔτε Αἰσχίνου τοῦ κομψοῦ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ἔτι κάλλιον καὶ ὡς ἀληθῶς εἰς τὸ μέσον. Ὁμολογεῖται μὲν γὰρ λέγειν αὐτὸν ὡς ἄρα οὐδὲν ἐπίσταιτο, καὶ πάντες τοῦτό φασιν οἱ συγγενόμενοι. Ὁμολογεῖται δὲ αὐτὸ καὶ τοῦτο, σοφώτατον εἶναι εἰρηκέναι τὴν Πυθίαν Σω- 25 κράτη. Πῶς οὖν ταῦτ' ἔχει; Οὐ γὰρ ἂν τὸν γε τοῦ παντός ἐσφαλμένον ὡς ἀνέλοι σοφώτατον ἀνθρώπων πιστεῦσαι θεμιτὸν περὶ τοῦ θεοῦ. Τέχνην δέ, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἔφασκεν ἀσκεῖν, ἀληθῆ λέγων ὧ γοῦν συνεγένετο Ἀναξαγόρα οὐ τὰ κείνου τιμήσας φαίνεται. Ἐτι δέ, εἰ μηδὲν ἐπίστασθαι τῶν δεόντων ἀμήχανον, ὧ 30 γε παρηκολούθει τὸ δαιμόνιον. Ὅτι δὲ οὐδὲν ἐπίσταιτο, αὐτὸς

57. Ἀθηναῖος κωμωδιογράφος (519-422 π. Χ), θεμελιωτῆς τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας. Σατίρησε τὸν Πλάτωνα.

γι' αὐτά. Ἄλλὰ ἀληθινά, ὅπως οἱ μάντις τῶν θείων πού ἔχουν μνηθεῖ στὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, ἔχω τή γνώση μου ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς θεούς, ἀπό τοὺς ὁποίους κανέναν ἀπό τοὺς γιατροὺς οὔτε ἔμαθε πῶς πρέπει νὰ τὰ ὀνομάσει, πολὺ περισσότερο νὰ τὰ χρησιμοποιήσει γιὰ θεραπεία, οὔτε τὰ εἶδε νὰ συμβαίνουν στὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ἔτσι κάθε φορὰ μὲ ἄλλα φάρμακα καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ ἔξακολουθῶ νὰ ζῶ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι εἶναι φυσικὸ στὴν καταστασή μου. Ἄν καὶ βέβαια σ' αὐτὰ δὲν ἐπηρεάζει καθόλου κανέναν (ἀπὸ τοὺς θεραπευόμενους) ἡ τέχνη μας, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ καταφύγουμε στοὺς θεοὺς ἀρχὴ τοῦ ἔχει τὴν περιφρόνηση σχεδὸν τῆς τέχνης. Ὅμως γιὰ νὰ μιλήσω σὲ συμφωνία μ' αὐτοὺς, οὔτε οἱ θεοὶ ἀπορρίπτουν αὐτὴ μας τὴ σκέψη, οὔτε καὶ μετανόησαν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐμπιστεύθηκαν τὴν τύχη τους στοὺς θεοὺς καὶ ὄχι στὴν τέχνη. Ὅστε τίποτε δὲν ἐμποδίζει καὶ οἱ γιατροὶ νὰ δοκιμάζουν φρίκη, ὅταν ἀκούσουν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τους. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο λοιπὸν τὰ ὄνειρα συντελοῦν νὰ ἀνατίθενται τὰ ἀνθρώπινα στοὺς θεοὺς, ἢ ἐπειδὴ οἱ θεοὶ φροντίζουν τοὺς ἀνθρώπους συνελεῖ αὐτὸ νὰ σώζονται οἱ ἀνθρώποι ἀκόμα καὶ μὲ ὄνειρα; Ἐγὼ νομίζω τὸ δεύτερο.

Τί εἶπε λοιπὸν στὸ ποίημά του ὁ Κρατῖνος⁵⁷, ὃ μέγιστη ἐσὺ γλώσσα ἀπὸ τίς Ἑλληνικές; Ἄλλὰ τόσο πολὺ κρίθηκαν αὐτὰ οἰκεῖα καὶ ἀρμόδια στὸ ἦθος τοῦ Σωκράτη, ὥστε νὰ ὑπάρξει θέση καὶ γι' αὐτὴ τὴ γνώμη. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, ἂν καὶ δὲν σώζεται καμμιά γραπτὴ γνώμη του, οὔτε γιὰ τὸν μεγάλοπρεπο Πλάτωνα συνηγορεῖ οὔτε γιὰ τὸν κομπὸ Αἰσχίνη, ἀλλὰ πολὺ καλύτερα καὶ ἀληθινὰ τοποθετεῖται στὴ μεση. Εἶναι γνωστὸ πῶς ἔλεγε ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτα, καὶ αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν ὅλοι ὅσοι τὸν ἀκολουθοῦσαν. Ὁμολογεῖται ἀκόμα καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Πυθία εἶπε ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι σοφότατος. Πῶς λοιπὸν ἐννοεῖται αὐτό; Δὲν εἶναι βέβαια θεμιτὸ νὰ πιστέψουμε ὅτι θεὸς ἀνακήρυξε σοφότερο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸν πού ἀγνοοῦσε τὰ πάντα. Ἐλεγε ἀλήθεια, ὅπως φαίνεται, λέγοντας ὅτι δὲν ἤξερε τέχνη. Τὸν Ἀναξαγόρα ἄκουσε, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν ἐκτίμησε τὴ διδασκαλία του. Εἶναι λοιπὸν ἀδύνατο νὰ μὴ γνώριζε τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε, αὐτὸς πού τὸν παρακολουθοῦσε τὸ δαιμόνιο. Ὅτι ὅμως δὲν γνώριζε τίποτε, τὸ

ἔλεγε. Λέγων δὲ οὐκ ἐψεύδετο, εἴπερ γε μηδ' ὁ Θεὸς σοφώτατον αὐτὸν εἰρηκώς.

Λοιπὸν οὖν, τί ποτέ ἐστι τὸ φάσκειν αὐτὸν οὐκ εἰδέναί; Οἶμαι γε τὸ μὴ τέχνη τίποτε ἐπίστασθαι. Ἀλλὰ μὴν εἰ μηδετέρως γ' ἂν 5 σοφώτατος ἦν ἔτι μήτε ψευδόμενος περὶ αὐτοῦ, εἴπερ ἓν τι τῶν αἰσχυρῶν τὸ ψεύδεσθαι, μήτε ἀληθῆ λέγων, εἰ τὸ μὴ χρῆσθαι τέχνη τῶν ἀπλῶς αἰσχυρῶν ἦν, ἅμα Σωκράτης τε δι' ἀμφοτέρων μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ καὶ ὧν ἕξαρονος ἦν καὶ ὧν ὁμολογεῖ, καὶ διὰ 10 τοῦ Σωκράτους ὁ θεὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἀμφοῖν, χρήσας ἐκεῖνον σοφώτατον εἶναι, ὥστε διπλῆν οὖσαν τὴν τοῦ Σωκράτους μαρτυρίαν ἑτέρα κυρία τῇ παρ' αὐτοῦ βεβαιοῖ.

[Τὸ μὲν παρὸν ἐπιχείρημα διλήμματόν ἐστι, νοῦν δὲ τοιοῦτον δηλοῖ. Εἴτε, φησὶν, ὁ Σωκράτης μηδὲν ἐπίστασθαι. Εἰ μὲν ἀληθῆ δῶμεν λέγειν αὐτόν, οὐ σοφὸς Σωκράτης, εἰ δὲ ψευδῆ, πάλιν οὐ 15 σοφὸς αἰσχυρὸν γὰρ τὸ ψεύδεσθαι. Εἰ τοίνυν κατ' ἀμφοτέρα οὐ σοφός, καὶ κατ' ἀμφοτέρα σοφός, καὶ δι' ὧν ἀρνεῖται τι εἰδέναί (οὐ γὰρ ἤδει τέχνη, καὶ ἠλήθευε λέγων μὴ εἰδέναί) καὶ δι' ὧν ὁμολογεῖ τὸ δαιμόνιον αὐτῷ λέγειν. Καὶ διπλῆ δὲ μαρτυρεῖ Σωκράτης, μιᾶ μὲν ὅτι τὸ δαιμόνιον αὐτῷ προλέγειν φάσκει, δευτέρῃ δὲ 20 ὅτι λέγοι μὴ εἰδέναί. Καὶ ἑκατέραν μαρτυρίαν ἐπισφραγίζεται ὁ Ἀπόλλων, σοφώτατον εἶναι λέγων, τουτέστι μήτε ψευδόμενον, μήτ' αἰσχυρὸν εἶναι τὸ μὴ εἰδέναί τεχνη].

Εἰ δὲ δεῖ καὶ ποιητῶν παρασχέσθαι μαρτυρίας, ἔστι μὲν ἔργον ἢ τὰς ἀπάντων ἢ τὰς τῶν προκριθέντων διὰ πάντων παρα- 25 σχέσθαι, ὅμως δέ, ὡς ἂν τις ἔχοι τῶν γνωριμωτάτων ἐκλέξας εἰπεῖν, ῥαθυμία παραλιπεῖν. Κοινῇ μὲν οὖν πάντες ποιηταὶ μαρτυροῦσι τὴν ἔργῳ μαρτυρίαν, εἴπερ εἰσὶ ποιηταὶ τῷ κρατοῦντι (τῷ ὑπὲρ τὴν τέχνην) λόγῳ τῆς τέχνης Ἀλλ' οὐ ταύτης δέομαι τὰ νῦν (ἔστι γὰρ ἓν τοῖς εἰρημένοις), ἀλλὰ τῆς κατὰ ῥῆμα.

ἔλεγε αὐτός. Καί λέγοντας δὲν θά ἔλεγε ψέματα, ἂν οὔτε ὁ θεὸς τὸν ἔλεγε σοφότατο.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτός ὁ λόγος του ὅτι δὲν γνωρίζει; Νομίζω ὅτι δὲν γνώριζε κάτι χάρη στὴν τέχνη. Ἀλλὰ ἂν δὲν ἦταν σοφότατος οὔτε μὲ τὸν ἕνα οὔτε μὲ τὸν ἄλλο τρόπο, οὔτε ἔλεγε ψέματα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἂν βέβαια τὸ νὰ λέμε ψέματα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ αἰσχρά, οὔτε ἔλεγε τὴν ἀλήθεια, ἂν τὸ νὰ μὴ χρησιμοποιεῖ τὴν τέχνη ἦταν κάτι ἀπὸ τὰ γενικῶς αἰσχρά, καὶ μὲ τὰ δύο ὁ Σωκράτης μαρτυρεῖ, καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ ἄρνούνταν καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ ὁμολογοῦσε, καὶ μέσω τοῦ Σωκράτη καὶ ὁ θεὸς ἔχει δώσει μαρτυρία καὶ γιὰ τὰ δύο, δίνοντας τὸν χρησμό, ὅτι ἐκεῖνος ἦταν σοφότατος· ὥστε, ἐνῶ εἶναι διπλῆ ἡ μαρτυρία τοῦ Σωκράτη, ἐπιβεβαιώνει μὲ ἄλλη ἔγκυρη τὴ δική του.

[Τὸ παρὸν ἐπιχείρημα εἶναι δίλημμα, καὶ ἔχει τὸ ἐξῆς νόημα. Εἶπε, λέγει, ὁ Σωκράτης ὅτι δὲν γνωρίζει τίποτε. Ἄν δεχθοῦμε ὅτι λέγει τὴν ἀλήθεια, ὁ Σωκράτης δὲν εἶναι σοφός, ἂν λέγει ψέματα, πάλι δὲν εἶναι σοφός, γιὰ τὸ νὰ λέγει κανεὶς ψέματα εἶναι αἰσχρό. Ἄν λοιπὸν καὶ κατὰ τις δύο ἀπόψεις δὲν εἶναι σοφός, καὶ πάλι, εἶναι σοφός καὶ κατὰ τις δύο ἀπόψεις, καὶ μὲ τὴν ἄρνησή του ὅτι γνωρίζει κάτι (γιὰ τὸ δὲν τὰ γνώριζε ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια λέγοντας ὅτι δὲν γνωρίζει), καὶ μὲ τὴν ὁμολογία του δέχεται ὅτι τοῦ τὰ ὑπαγορεύει τὸ δαιμόνιο. Καὶ ὁ Σωκράτης δίνει διπλῆ μαρτυρία, μία λέγοντας ὅτι τὸ δαιμόνιο τοῦ προλέγει, καὶ ἄλλη λέγοντας ὅτι δὲν γνωρίζει. Καὶ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς τις ὁμολογίες τὴν ἐπικυρώνει ὁ Ἀπόλλωνας, λέγοντας ὅτι εἶναι σοφότατος, ποὺ σημαίνει ὅτι οὔτε ψέματα λέγει, οὔτε εἶναι αἰσχρὸ τὸ νὰ μὴ γνωρίζει χάρη στὴν τέχνη].

Ἄν ὅμως πρέπει νὰ παραθέσομε μαρτυρίες καὶ ποιητῶν, εἶναι δύσκολο νὰ παραθέσομε, ἢ ὅλων ἢ μαρτυρίες τῶν ἐπιφανέστερων, ὥστόσο ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ παραθέσει ἐκλέγοντας μαρτυρίες ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς θὰ εἶναι ὀκνηρία νὰ μὴν τὸ κάνει. Ὅλοι λοιπὸν οἱ ποιητὲς ἀπὸ κοινοῦ δίνουν ἔμπρακτη μαρτυρία, ἂν βέβαια εἶναι ποιητὲς σύμφωνα μὲ τὸν ἐπικρατοῦντα ὄρισμὸ τῆς τέχνης. Δὲν χρειάζομαι ὅμως τώρα τὴ μαρτυρία αὐτὴ (γιὰ τὸ αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται στὰ προαναφερθέντα), ἀλλὰ τὰ ἴδια τὰ λόγια τους.

Οὐδὲ τοῦτο πάρεργον προσθείς οὐδὲ εἰκῆ οὐδὲ ἐφόλκιον ἄλλως ἐπὶ τοῖς ἄνω, ἀλλ' ἐνδεικνύμενος καὶ πρὸς ἐν σημαινόμενος, ὅτι τοῦτο τὸ ἐν κόσμῳ καὶ λαμπρῶς οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐπινοία θεῶν παραγίνεται. Εὐρεῖν οὖν φησὶν, ὧ³ Πλάτων, κρεῖττον ἢ μα-
 5 θεῖν, καὶ τέχνη φύσεως δεύτερον, εἰκότως ὁ Ἡσίοδος καὶ φρο-
 νῶν οὕτω καὶ λέγων, καὶ τῆς δάφνης οὐκ ἀμνημονῶν, ἦν ἅμα τῷ
 λαβεῖν ποιητῆς ἦν γεγονῶς ἐκ ποιμένος ἐπεὶ καὶ τὰς τέχνας αὐ-
 τὰς καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα φύσει δήπου διενεγκόντες ἄνθρωποι
 καὶ νικήσαντες ἀνεῦρον τὸ ἐξ ἀρχῆς. Οὐ γὰρ αἱ τέχναι τὰς φύ-
 10 σεις ἐποίησαν, ἀλλ' αἱ κράτισται φύσεις τὰς βελτίστας τῶν τε-
 χνῶν εὔρον.

Ὡστε καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει παρὰ τῇ φύσει τὰ πρεσβεῖα εἶναι. Εἰ δὲ δὴ μῆδ' ἀπλῶς ἀνθρώποις τὴν εὐρεσιν προστίθεμεν τῶν τεχνῶν, ἀλλὰ θεοὺς ἠγήσασθαι φάμεν αὐτοῖς καὶ καταδει-
 15 ξαι, πῶς οὐκ εὐδηλον ὅτι πολλῶ τινος εἶναι νικῶντος δεῖ προσθή-
 κην τὴν τέχνην; Καὶ μὴν εἰ τοῦτο δῆλον ἅπασι, καὶ πάντες ἂν
 συμφαῖεν μὴ θεοὺς παρ' ἀνθρώπων λαβεῖν τὰς ἐπιστήμας ἀλλ'
 ἀνθρώπους παρὰ θεῶν, καὶ διδασκάλων μὲν ἐκείνους μαθητῶν δ'
 ἡμᾶς τάξιν ἔχειν, τοσοῦτῳ κρεῖττον, ὡς ἔοικεν, εὐρεῖν ἢ μαθεῖν,
 20 ὅσα κρεῖττων ἀνθρώπου θεός. Οἱ μὲν γὰρ εὐρήκασιν ἅμα πάντα,
 ἡμεῖς δέ, οἶμαι, λαβόντες χρώμεθα. Ὀρθῶς ἄρα καὶ δικαίως ὁ τοῦ
 Ἐλικῶνος πρόσοικος, καὶ ὡς εἰκὸς ἦν τὸν αὐτὸν ἐκ θεῶν ἐπινοί-
 ας λέγειν εἰληφότα, τὸν μὲν τοιοῦτον ἄνδρα ὡς θεὸν καὶ θεῷ ἐγ-
 γύς πρῶτον καὶ κράτιστον μὲν ἔφη, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσει, τὸν δ'
 25 ἀκούσαντα καὶ μαθόντα δεύτερον.

Εἰ γὰρ ἦν τὸ μαθεῖν ἄριστον καὶ πρῶτον, οὐδ' ἂν αὐτὸ πρῶ-
 τον τὸ μαθεῖν ἦν. Ἐχρῆν μὲν γὰρ δήπου μαθεῖν παρ' ἐτέρου, ὥστε
 οὐκ ἂν ἦν ὁ διδάσκων πρῶτος, εἰ τὸ μαθεῖν κρεῖττον καὶ πρῶτον
 ἦν. Παρὰ τοῦ γάρ, ὧ³ καὶ σὺ τὴν Ποικίλην Στοᾶν κοσμήσας,
 30 ἀκούση, τίσι πεισθῆ, εἰ κρεῖττων ὁ μαθὼν ἐστὶ τοῦ τὸ πρῶτον εὐ-

Δὲν τὸ προσθέτω αὐτὸ σὰν συμπλήρωμα περιττὸ οὔτε ἀσκοπα, οὔτε σὰν οὐρὰ σὰ προηγούμενα, ἀλλὰ ἐνδεικτικὰ καὶ ὑποσημαίνον-
τας ἓνα πράγμα, ὅτι τοῦτο τὸ λαμπρὸ στόλισμα δὲν προέρχεται ἀπὸ
τὴν τέχνη ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἔμπνευση τῶν θεῶν. Τὸ νὰ βρεῖς λοιπὸν
εἶναι καλύτερο, λέγει, ὦ Πλάτων, ἀπὸ τὸ νὰ μάθεις, καὶ ἡ τέχνη εἶναι
δεύτερη μετὰ τὴ φύση, εὐλόγα ὁ Ἡσίοδος καὶ αὐτὸ πιστεύει καὶ
αὐτὸ λέγει, καὶ τὴν ποιητικὴ δάφνη δὲν ξεχνᾶ, πού μόλις τὴν ἔλαβε
ἔγινε ποιητὴς ἀπὸ βοσκός⁵⁸. Γιατὶ καὶ τὶς ἴδιες τὶς τέχνες καὶ τὰ ἐπι-
τηδεύματα ἄνθρωποι ξεχωριστοὶ στὴ φύση μὲ τὸ ξεκίνημά τους
βρῆκαν τὸ ἀρχικό. Καθόσον δὲν ἔκαναν οἱ τέχνες τὶς φύσεις, ἀλλὰ οἱ
ἄριστες φύσεις βρῆκαν τὶς καλύτερες τέχνες.

Ἔσπε καὶ στὴν τάξη καὶ στὴ δυνατότητα τὰ πρωτεῖα τὰ ἔχει ἡ
φύση. Ἄν ὅμως δὲν ἀποδίδομε ἔστι ἀπλὰ τὴν εὕρεση τῶν τεχνῶν
στους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὑποστηρίζομε ὅτι προηγήθηκαν οἱ θεοὶ καὶ
τὶς ἔδειξαν σ' αὐτούς, πῶς δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ τέχνη πρέπει νὰ
εἶναι προσθήκη σ' ἓναν μὲ μεγάλη ὑπεροχή; Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι φανε-
ρὸ σὲ ὅλους, καὶ ὅλοι θὰ συμφωνήσουν, ὅτι δὲν ἔλαβαν οἱ θεοὶ τὶς ἐπι-
στημες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς θεοὺς, καὶ
ἐκεῖνοι ἔχουν θέση δασκάλων μας, ἐνῶ ἐμεῖς θέση μαθητῶν, τόσο
ἀνώτερο, ὅπως φαίνεται, εἶναι τὸ νὰ βρεῖς παρὰ νὰ μάθεις, ὅσο ἀνώ-
τερος εἶναι ὁ θεὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ οἱ θεοὶ βρῆκαν ὅλα ὅσα
ὑπάρχουν, καὶ ἐμεῖς, νομίζω, τὰ πήραμε καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε. Ὁρ-
θὰ λοιπὸν καὶ δίκαια ὁ κάτοικος τοῦ Ἑλικῶνα Ἡσίοδος, καὶ ὅπως
ἦταν πρέπον, λέγει ὅτι ὁ ἴδιος ἀπὸ ἔμπνευση ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἔλαβε τὸ
δῶρο νὰ ὀμλεῖ, καὶ τοποθέτησε αὐτὸν τὸν ἄνδρα στὴ θέση θεοῦ καὶ
πλησίον τοῦ θεοῦ πρῶτο καὶ ἄριστο, “αὐτὸν πού θὰ τὰ σκεφθεῖ ὅλα”,
ἐνῶ αὐτὸν πού θ' ἀκούσει καὶ θὰ τὰ μάθει δεύτερον.

Γιατί, ἂν ἦταν ἄριστο καὶ πρῶτο τὸ νὰ μαθαίνει κανεῖς, οὔτε
αὐτὸ τὸ νὰ μάθει κανεῖς θὰ ἦταν πρῶτο, γιατί ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ
μάθει ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Ἔσπε δὲν θὰ ἦταν πρῶτος αὐτὸς πού
διδάσκει κάτι, ἂν τὸ νὰ μαθαίνομε εἶναι ἀνώτερο καὶ πρῶτο. Ἀπὸ
ποιὸν λοιπὸν τέλος πάντων, ὦ καὶ σὺ πού ἀποτελεῖς τὸ κόσμημα τῆς
Ποικίλης Στοᾶς, θ' ἀκούσεις καὶ σὲ ποιούς θὰ γίνεις πιστευτός, ἂν
αὐτὸς πού ἔμαθε κάτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ αὐτὸν πού τὸ πρωτοβρῆ-

ρόντος καὶ μὴ ἀνάγκη δεύτερος, εἶπερ τι μέλλοι μαθήσεσθαι; Πᾶς γὰρ ὁ μανθάνων ὠμολόγηκε δήπουθεν εἶναι χείρων αὐτῶ γε τῶ δεῖσθαι μαθεῖν. Ὡς εἴ γε μὴ πείσειεν αὐτὸν δεῖσθαι πρότερον, πῶς ἂν μάθοι; Ἡ πῶς ἄλλω γ' ἂν εἰπόντι πεισθεῖη; Οὐκοῦν
5 ἄτοπον τὸν γε αὐτὸν ὠμολογηκότα εἶναι χείρω, τοῦτον ἀμείνω καλεῖν, καὶ ταῦτα δι' αὐτὸ τοῦτ' ἐπαινούμενον, ὅτι ὠμολόγηκεν οἷς ἐξήτησε μαθεῖν χείρων εἶναι. Ἄτοπον δὲ καὶ μῆδ' ἐκεῖνο ὄραν, ὅτι οὐ μόνον ἐξ ἀρχῆς αἱ φύσεις τὰς τέχνας συνεστήσαντο, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὰς τὰς τέχνας οἱ τῇ φύσει νικήσαντες διενηνό-
10 χασιν. Ἐνεκα μὲν γὰρ τῆς τέχνης πάντας ἔδει παραπλησίους τοὺς τὰ αὐτὰ μαθόντας εἶναι, οἷμαι δὲ καὶ χείρους τοὺς δευτέρους αἰεί τῶν προτέρων, ἕως εἰς τὸ λυθῆναι τὴν τέχνην ἀφίκετο· οὐ γὰρ ἂν ἦν πάντα λαβεῖν ἀκριδῶς παρ' ἑτέρου λαμβάνοντα, ἀλλ' ἔδει διαφυγεῖν αἰεί τι. Ῥῶμη δέ, οἷμαι, φύσεως καὶ περιουσία τὴν δόξαν
15 οἱ κρατήσαντες εἰλήφασιν· καὶ οὐδεὶς τὸν Δαίδαλον οὐδὲ τοὺς ἄνω θαυμάζει παρὰ τὸν Φειδίαν, ἀλλὰ τὸναντίον ἐκ μικρῶν καὶ φαύλων τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μείζον καὶ τελειότερον αἱ τέχναι κατέστησαν. Αὐταῖς τοίνυν, ὡς ἔοικε, ταῖς τέχναις οὐ λυσιτελοῦν φαίνεται τὴν τέχνην πρὸ τῆς φύσεως τετιμῆσθαι. Οὐκοῦν προελ-
20 θεῖν γ' ἂν αὐταῖς ἦν οὐδὲ τυχεῖν τοῦ νῦν σχήματος οὐδὲ σεμνύνεσθαι.

Ἄλλ' οἷμαι οὐχ αἱ τέχναι τοὺς ἄνδρας ἦσαν μεγάλους, ἀλλ' οἱ τῇ δυνάμει πρωτεύσαντες ἐντίμους τὰς τέχνας ἐποίησαν, οὐ μείναντες ἐφ' ὧν παρέλαβον. Εἰ δὲ τοῦθ' ἅπασιν εὐδηλον, εἰ καὶ
25 μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν γε εἰρημένον, οἱ μέγιστοι τῶν ἐν ταῖς τέχναις οὐχ ᾧ μετεσχῆκασι τῆς τέχνης μέγιστοι γεγονάσιν, ἀλλ' ᾧ τὴν τέχνην παρεληλύθασιν. Ἄλλ' ἐνδιδόντες τῇ φύσει τῶν λόγων, οἱ δὲ τῶν πραγμάτων, παῖδας τοὺς πρὸ αὐτῶν δυνάμει φύσεως ἀπέδειξαν. Ἀλλὰ πάσας τὰς τέχνας, ὅπερ εἶπον, ἡ φύσις εὗρεν.
30 Εἰ γὰρ αἱ τέχναι τὰς τέχνας ἔμελλον εὐρήσειν, οὐκ ἂν ἦν λαβεῖν

κε, καὶ ὄχι κατ' ἀνάγκη δεύτερος, ἂν βέβαια πρόκειται νὰ μάθει κάτι; Γιατὶ καθένας ποῦ μαθαίνει ὁμολόγησε βέβαια πὼς εἶναι κατώτερος ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθει. Κι ἂν δὲν πείσει τὸν ἑαυτό του προηγουμένως ὅτι ἔχει ἀνάγκη, πὼς μπορεῖ νὰ μάθει; Ἡ πὼς θὰ πιστέψει σ' ἓνα ἄλλον ἂν τοῦ πει; Εἶναι λοιπὸν παράλογο αὐτὸν τὸν ἴδιο ποῦ ὁμολόγησε ὅτι εἶναι χειρότερος, νὰ τὸν ὀνομάζομε καλύτερο, καὶ μάλιστα γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ ἐπαινεῖται, ὅτι ὁμολόγησε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ζήτησε νὰ μάθει ὅτι εἶναι χειρότερός τους. Εἶναι ἀκόμα παράλογο νὰ μὴ βλέπομε οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι ὄχι μόνο ἐφηῦραν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ φύσεις τὶς τέχνες, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὲς τὶς τέχνες διαφέρουν αὐτοὶ ποῦ ὑπερέχουν στὴ φύση. Γιατὶ χάρη στὴν τέχνη ἔπρεπε ὅλοι νὰ βρίσκονται σὲ παραπλήσιο ἐπίπεδο ὅσοι ἔμαθαν τὶς ἴδιες τέχνες, καὶ νομίζω καὶ πάντοτε θὰ εἶναι χειρότεροι οἱ δεῦτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ὅσο νὰ φτάσουν στὴ διάλυση τῆς τέχνης· γιατί δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ πάρει κανεὶς ἀκριβῶς ὅλα ἀπὸ κάποιον ἄλλο, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκη θὰ διαφεύγει πάντοτε κάτι. Τὴ δόξα, νομίζω, τὴν ἀπέκτησαν ὅσοι ἐπικράτησαν χάρη στὴ δύναμη τῆς φύσης καὶ τὴν περιουσία, καὶ κανένας δὲν θαυμάζει περισσότερο ἀπὸ τὸν Φειδία τὸν Δαίδαλο, οὔτε καὶ τοὺς ἀρχαιότερους, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο ἀπὸ μικρὲς καὶ ἀσήμαντες οἱ τέχνες στὴν ἀρχὴ ἔφτασαν σὲ ὑψηλότερο καὶ τελειότερο σημεῖο. Τὶς τέχνες λοιπὸν τὶς ἴδιες, ὅπως φαίνεται, δὲν φαίνεται ὅτι τὶς ὠφελεῖ τὸ νὰ τιμᾶται ἡ τέχνη περισσότερο ἀπὸ τὴ φύση. Δὲν θὰ ἦταν λοιπὸν δυνατόν νὰ προέλθουν αὐτὲς οὔτε νὰ ἐπιτύχουν τὴν τωρινὴ τους μορφή οὔτε νὰ τιμῶνται.

Ἄλλὰ νομίζω δὲν ἔκαναν μεγάλους τοὺς ἄνδρες οἱ τέχνες,, ἀλλὰ ὅσοι πρώτευσαν στὴ δύναμη ἔκαναν τιμημένες τὶς τέχνες, ἐπειδὴ δὲν στάθηκαν στὸ σημεῖο ποῦ τὶς παρέλαβαν. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι φανερὸ σὲ ὅλους, ἂν καὶ δὲν ἦταν καὶ προηγουμένως, ἀλλὰ τώρα ποῦ λέγεται, οἱ μέγιστοι τῆς τέχνης δὲν ἔγιναν μέγιστοι γιατί ἔγιναν μέτοχοι τῆς τέχνης, ἀλλὰ γιατί ὑπερέβαλαν τὴν τέχνη. Ἄλλ' ὑποχωρώντας ἄλλοι στὴ φύση τῶν λόγων καὶ οἱ ἄλλοι τῶν πραγμάτων, ἀπέδειξαν παιδιὰ [ὡς πρὸς τὴ δύναμη τῆς φύσης] τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς. Ἄλλὰ ὅλες τὶς τέχνες, ὅπως εἶπα, τὶς βρῆκε ἡ φύση. Γιατὶ ἂν ἦταν οἱ τέχνες

τὴν ἀρχὴν. Οὐ γὰρ πῶ τεχνῶν οὐσῶν οὐκ ἂν ἦν τέχνην εὐρεῖν· τῇ γὰρ μὴ οὔση πῶς ἐνῆν εὐρεῖν; Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοὺς εὐρόντας τὰς τέχνας ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τοὺς ὑπερέχοντας ἐν αὐταῖς ἢ φύσις νικᾷ. Φαίνεται τοίνυν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἢ μὲν φύσις ἀρχοντος λόγον ἔχουσα, ἢ δὲ ἐκ τοῦ μαθεῖν τέχνη διακόνου καὶ πειθομένου τῷ κρείττονι. Ἄ μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ τέχνην εἶναι δοίημεν τὴν ῥητορικὴν, ἔχοι τις ἂν λέγειν ὑπὲρ αὐτῆς, πολλὰ ἀφελόντι τῶν ἐπιόντων τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά ἐστιν.

Ἴσως δὲ τις οἰήσεται, τούτων οὕτως ἀποδεδειγμένων, τὸ φαυλότερον σπεύδειν ἡμᾶς λοιπόν, ἐὰν ὅτι καὶ τέχνη διδάσκειν πειρώμεθα. Ἐγὼ δὲ οὔτε τῶν εἰρημένων οὐδὲν μετατίθεμαι, οὔτε Πλάτωνι συγχωρῶ τὸ μηδὲν μετεῖναι ῥητορικῆ τέχνης, ἀλλ' ὅσον αὐτῇ τέχνης (χρήσομαι γὰρ τοῖς τοῦ Πλάτωνος αὐτοῦ ῥήμασι), τοῦτ' ἐπέξειμι. Καίτοι πῶς οὐχ ὑπεναντίον φάσκειν μὲν στοχάζεσθαι τὴν ῥητορικὴν, λέγειν δὲ ὡς οὐ χρῆται λόγῳ δι' αὐτὸ τοῦτο; Πάντες γὰρ οἱ στοχαζόμενοι δήπου τῷ λόγῳ προσάγοντες ἑαυτούς, οὕτω στοχάζονται. Οὐ γὰρ ἔστι μὴ λόγῳ χρώμενον στοχάζεσθαι, ἀλλ' ὁ τοῦ πράγματος λόγος οὗτός ἐστιν ὁ ποιῶν στοχάζεσθαι. Ἔστι δὲ στοχάζεσθαι τὸ τυχεῖν τοῦ πράγματος, ὡς οἷ γε ἀποτυγχάνοντες ἀρχὴν οὐδὲ στοχάζονται. Οὐκοῦν οὐχ ᾧ στοχάζεται ἀμαρτάνει τις, ἀλλ' ᾧ διήμαρτεν οὐκ ἔστοχάσατο. Εἰκότως οὐδεὶς γὰρ ἀμαρτάνει λόγῳ χρώμενος, ἀλλ' ἅμα ἐσφάλῃ καὶ τὸν λόγον οὐ διεσώσατο [τὸ μέλλον ἐκάστω συνοίσειν ἐκλέγοντες]. Καὶ ταῦτα, ᾧ Πλάτων, ταῖς σαῖς ἀδαμαντίναις ἀνάγκαις ἀποδείκνυται. Τί δὲ περὶ ῥητορικῆς, εἰ στοχάζεται, θαυμάζεις; Φαίνεται δ' ἢ ῥητορικὴ ὁμοίως διακειμένη τῇ μαντικῇ, πλὴν ὅσον μαντικὴ μὲν ἀπήλλακται στοχασμένη, ῥητορικὴ δὲ οὐ στοχάζεται μόνον τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ πράττει διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἅττα ἂν εὐρίσκη βέλτιστα. Ὡστε καὶ τὸν τῆς μαντικῆς ἐπέχει λόγον καὶ τὸν τῆς στρατηγικῆς, ἢν

νά βροῦν τις τέχνες, δὲν θὰ μπορούσε νὰ βρεθεῖ ἀρχή. Ἐὰν δηλαδή δὲν ὑπῆρχαν οἱ τέχνες, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ βρεθεῖ ἡ τέχνη· γιατί αὐτὴν ποὺ δὲν ὑπῆρχε πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τὴ βρεῖ κανεὶς; Ἐπομένως καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ βρῆκαν τις τέχνες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ὑπερέχουν σ' αὐτὲς νικᾷ ἡ φύση. Φαίνεται λοιπὸν καὶ μὲ αὐτὸν τὸδ συλλογισμό, ὅτι ἡ φύση ἔχει θέση ἄρχοντος, ἐνῶ ἡ τέχνη λόγῳ τῆς μάθησης ἔχει θέση ὑπηρετῆ ποὺ πείθεται στὸν ἰσχυρότερο. Αὐτὰ λοιπὸν, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν δεχθοῦμε ὅτι ἡ ρητορικὴ εἶναι τέχνη, ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ γι' αὐτὴν, παραλείποντας πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔρχονται στὸ νοῦ, εἶναι τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους.

Ἴσως ὅμως κάποιος νομίσει, ἀφοῦ αὐτὰ ἔχουν ἀποδειχθεῖ ἔτσι, τότε ἐμεῖς ἐπιδιώκομε τὸ χειρότερο, ἂν ἀποπειραθοῦμε νὰ διδάξομε ὅτι εἶναι καὶ τέχνη. Ἐγὼ ὅμως οὔτε ἀλλάζω κάτι ἀπὸ ὅσα εἶπα, οὔτε μὲ τὸν Πλάτωνα συμφωνῶ, ὅτι ἡ ρητορικὴ δὲν μετέχει καθόλου τῆς τέχνης, ἀλλὰ ὅσο μέρος τέχνης ὑπάρχει σ' αὐτὴν (θὰ χρησιμοποιήσω τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Πλάτωνα) αὐτὸ θὰ ἐξετάσω. Ἐὰν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι ἀντιφατικὸ νὰ λέγει κάποιος ὅτι ἐξετάζει τὴ ρητορικὴ, ἀλλὰ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο γι' αὐτὸ ἀκριβῶς; Γιατί ὅλοι ὅσοι στοχάζονται, στοχάζονται χρησιμοποιώντας τὸ λόγο, καὶ δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸν νὰ στοχάζεται κανεὶς χωρὶς νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο, ἀλλὰ ὁ λόγος τοῦ πράγματος, αὐτὸς εἶναι ποὺ τὸν κάνει νὰ στοχάζεται. Καὶ τὸ νὰ στοχάζεται σημαίνει νὰ ἐπιτύχει τὸ πρᾶγμα, γιατί ὅσοι ἀποτυγχάνουν οὔτε ποὺ στοχάζονται. Δὲν ἀποτυγχάνει λοιπὸν κανεὶς σ' αὐτὸ ποὺ στοχάζεται, ἀλλ' αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀπέτυχε δὲν τὸ στοχάσθηκε. Καὶ εἶναι εὐλόγο. Γιατί κανένας δὲν ἀποτυγχάνει χρησιμοποιώντας τὸ λόγο, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀπέτυχε καὶ τὸ λόγο δὲν διέσωσε [ἐκλέγοντας αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ ὠφελήσει κάποιον]. Καὶ αὐτὰ, ὦ Πλάτων, ἀποδεικνύονται μὲ τις ἀδαμάντινες ἀνάγκες σου. Γιατί θαυμάζεις γιὰ τὴ ρητορικὴ, ἂν γίνεται ἀντικείμενο στοχασμοῦ; Γιατί φαίνεται ὅτι ἡ ρητορικὴ μοιάζει μὲ τὴ μαντικὴ, ἀλλ' ὅσο ἡ μαντικὴ ἀπαλλάσσεται στοχαζόμενη, ἡ ρητορικὴ ἀντίθετα ἔχει ὡς στόχο τῆς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ πράττει μέσω τῶν ὑπηρετῶν τῆς ὅποια θεωρήσει βέλτιστα. Ὡστε ἡ ρητορικὴ ἔχει καὶ μαντικῆς θέση καὶ στρατηγικῆς, ποὺ βέβαια ὁ Πλάτων

μηδέν προσήκειν τῇ πολιτικῇ Πλάτων οὐκ ἐρεῖ. Πῶς οὖν ῥητο-
 ρικὴ πολιτικῆς μορίου εἶδωλον, εἰ μὴ οὕτως; Ἀλλὰ μὴν οὕτω γε
 οὐκ εἶδωλον εἶεν.

[Κατ' εἰρωνείαν τὸ οὕτως, οἶον εἰ μὴ κατὰ τὸ εἰκέναι τῇ
 5 στρατηγικῇ, καὶ λοιπὸν ἐξ ἐπικρίσεως, ὅτι οὔτε κατὰ τοῦτο δύ-
 ναιτ' ἂν εἶδωλον εἶναι].

Ὅτι τοίνυν ὅλως ἐστὶ σόφισμα τὸ φάσκειν τὰ δοκοῦντα τοῖς
 πλήθεσι, ταῦτα συμβουλεύειν τοὺς ῥήτορας καὶ τούτου μόνου
 στοχάζεσθαι, εἰ καὶ μὴ παῖς ἐλέγξειεν, ἄλλ' ὅστις γε εὖ φρονεῖ. Ἐ-
 10 μοὶ μὲν γὰρ τὸνναντίον πᾶν φαίνεται, μήτε ἐν τῇ τῆς ῥητορικῆς
 φύσει πλεῖον εἶναι μηδέν, ἢ τὸ μὴ τὰ δοκοῦντα τοῖς πλήθεσιν εὐ-
 θὺς εἶναι γίνεσθαι, μήτε τοὺς ῥήτορας ἄλλο τι μᾶλλον σκοπεῖν, ἢ
 τὰ βέλτιστα, μήτε τοὺς δήμους αὐτοὺς τοῦτό γε ἐκφυγεῖν, ὡς οὐκ
 ἀμείνους σφῶν οἱ ῥήτορες λογίσασθαι περὶ τῶν πραγμάτων καὶ
 15 πᾶσαν ὅλως τὴν τοῦ βίου σχέσιν καὶ τὴν τύχην, καὶ τοῦτο ἐξ αὐ-
 τῶν τῶν τιμῶν εἶναι δῆλον ὧν αὐτοῖς ἀπονέμουσιν. Εἰ δὲ τοὺς ῥή-
 τορας τοῖς πλήθεσιν ὑπεῖκειν φῆς καὶ ποιεῖν τὰ κελευόμενα, ἄλλ'
 οὐ κελεύειν, τὴν θεράπαιναν εἴληφας ἀντὶ τῆς δεσποίνης, καὶ
 τοὺς δημοσίους ψέγων ἀδικεῖς τοὺς ῥήτορας. Ἀλλ' οὐθ' οἱ δημό-
 20 σιοι μέγα φρονοῦσιν ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι δουλεύουσι τοῖς τῆς πόλεως
 βουλήμασι, καὶ τοῖς ῥήτορσι τοῦ φρονεῖν αὐτὸ τοῦτο αἰτιὸν ἐστὶ
 τὸ μὴ τὰ δοκοῦντα τοῖς δήμοις λέγειν, ἄλλ' ἃ δοκοῦσιν αὐτοὶ βέλ-
 τιστα εἶναι. Εἰ δὲ ἦσαν διάκονοι τῆς τῶν πολλῶν ἐπιθυμίας καὶ
 τὰ δοκοῦντα τοῖς καθημένοις ἐδημηγόρουν, οὐδ' ἂν παρρησιά-
 25 σασθαί ποτ' αὐτοῖς ἐξῆν, οὐχ ὅπως ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φρονεῖν.

Ἀλλ' οἴμαι συνίσασιν ἑαυτοῖς οὐ τὰς ἡδονὰς θεραπεύουσιν,
 ἀλλὰ τῶν δήμων τὰς ἐπιθυμίας σωφρονίζουσιν· οὐδὲ ὀρῶσιν εἰς
 τοὺς πολλούς, ἀλλὰ πολλοὶ ὀρῶσιν εἰς τούτους· οὐδ' ἀρχομένοις
 ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλ' ἀρχοῦσιν αὐτοῖς τῶν πολλῶν. Καὶ τὴν ἐπω-
 30 νυμίαν διὰ τοῦτο εἴληψαι παρ' αὐτῶν ἀντ' ἄλλου συμβόλου μαρ-

δὲν θὰ πεῖ ὅτι δὲν ἀρμόζει καθόλου στὴν πολιτική. Πῶς λοιπὸν ἡ ρητορική εἶναι εἶδωλο ἑνὸς μέρους τῆς πολιτικῆς, ἂν δὲν συμβαίνει ἔτσι; Ἄλλ' ἔτσι δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι εἶδωλο.

[Τὸ “ἔτσι” λέγεται μὲ εἰρωνική σημασία, ὅπως, ἂν ὄχι κατὰ τὴν ὁμοιότητά της μὲ τὴ στρατηγική· καὶ ἔπειτα ἐπικριτικά· ὅτι δηλαδή οὔτε σύμφωνα μ' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι εἶδωλο].

“Ὅτι λοιπὸν εἶναι καθαρὸ σόφισμα τὸ ὅτι συμβουλεύουν οἱ ρήτορες αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν στὰ πλήθη καὶ αὐτὸ μόνο ὅτι στοχάζονται, καὶ ἂν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐλέγξει ἓνα παιδί, θὰ τὸ ἐλέγξει ὡσόσο ἓνας ποὺ σκέπτεται ὀρθά. Γιατὶ ἐγὼ πιστεύω τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, οὔτε δηλαδή στὴ φύση τῆς ρητορικῆς ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ἰσχυρότερο, ἀπὸ τὸ νὰ μὴν ἀφήνει ἀμέσως νὰ πραγματοποιοῦν τὰ πλήθη ὅ,τι ἐπιθυμοῦν, οὔτε στόχος τῶν ρητόρων εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ὠφελιμότερα, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς δήμους διαφεύγει τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι καλῦτεροι ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ρήτορες νὰ σκεφθοῦν γιὰ τὰ ζητήματά τους καὶ ὅλες τὶς σχέσεις καὶ τὴν πορεία τῆς ζωῆς· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὶς τιμὲς ποὺ τοὺς ἀπονέμουν. Ἄν ὅμως ἰσχυρισθεῖς, ὅτι αὐτοὶ ὑποχωροῦν στὰ πλήθη καὶ ἐκτελοῦν ὅσα διατάζονται καὶ ὄχι ὅσα διατάζουν, ἐννοεῖς τὴν ὑπηρετία καὶ ὄχι τὴν κυρία, καὶ ψέγοντας τοὺς “δημαγωγούς”, νομίζεις ὅτι ψέγεις τοὺς ρήτορες. Οὔτε ὅμως καὶ οἱ “δημαγωγοὶ” θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους σπουδαῖο, ἐπειδὴ ὑπηρετοῦν τὰ θελήματα τῆς πόλης, καὶ αὕτῃ εἶναι καὶ ἡ αἰτία ποὺ καὶ οἱ ρήτορες ὑπερηφανεύονται, τὸ ὅτι δὲν λένε ὅσα ἀρέσουν στὸ λαό, ἀλλὰ ὅσα αὐτοὶ νομίζουν ὅτι εἶναι τὰ ὠφελιμότερα. Ἄν ὅμως ἦταν ὑπηρετές τῆς ἐπιθυμίας τῶν πολλῶν καὶ ἐξήγγειλαν δημοσίᾳ ὅσα ἄρεσαν στοὺς ἄκροατές τους, οὔτε κἂν θὰ εἶχαν ποτὲ τὸ θάρρος νὰ μιλῆσουν, ὄχι νὰ νομίζουν ὅτι σκέπτονται καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

“Ὅμως νομίζω ἔχουν συναίσθησις ὅτι δὲν ὑπηρετοῦν τὴν εὐχαρίστησις, ἀλλὰ σωφρονίζουσιν τὶς ἐπιθυμίας τῶν πολιτῶν· οὔτε ἀποβλέπουν στοὺς πολλούς, ἀλλὰ οἱ πολλοὶ ἀποβλέπουν σ' αὐτούς· οὔτε τοὺς ἐξουσιάζουσιν οἱ ἰδιῶτες, ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι ἐξουσιαστές τῶν πολλῶν. Καὶ γι' αὐτὸ ἔλαβαν αὕτῃ τὴν ἐπωνυμία ἀπὸ τοὺς πολλούς ἀπὸ κάποιο ἄλλο σύμβολο ὡς ἐνδειξὴ τῆς ἐξουσίας, ἐννοῶ τὴν ἐπωνυμία

τύριον τῆς ἐξουσίας, λέγω τὴν τῶν δημαγωγῶν, οὐκ ἐπειδήπερ
 ὑπὸ τῶν δήμων ἄγονται, ὡς πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιῶν, ἀλλ' ὅτι
 τοὺς δήμους ἄγουσιν, ὥσπερ γε δὴ καὶ τοὺς παιδαγωγούς οἶμαι
 καλοῦμεν οὐκ ἐπειδήπερ ὑποπεπτῶκασιν τοῖς παισίν, ἀλλ' ὅτι αὐ-
 5 τοῖς ἡγοῦνται. "Ὁ τι γὰρ ἂν φαίης, ἀρμόττει τὸ τοιοῦτον ἀκού-
 σαι τῷ ῥήτορι, ἄρχων, προστάτης, διδάσκαλος Πάντα ἐστὶ τοῦ
 ῥήτορος τὰ ὀνόματα. Πάντες μὲν οὖν ἄρχοντες ἐν ἐκάστη πράξει
 κρείττους φύσει τῶν ὑφ' ἑαυτοῖς· εἰ δέ τις μετ' ἐξουσίας καὶ χαρί-
 ζεται πείθων, οὐκ ἀναγκάζων, καὶ πρὸς τὸ σῶζειν τὴν ἑαυτοῦ τά-
 10 ξιν στοχάζεται καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς τῶν ὑφ' ἑαυτῶ, οὗτος ἐκεί-
 νός ἐστιν ὁ τῷ ὄντι πολιτικός.

Μὴ δὴ τοῦτο λέγε ὡς ὄνειδος κατὰ τῶν ῥητόρων, εἰ χαρίζον-
 ται, ἀλλ' εἰ μετὰ τοῦ βελτίστου καὶ τῆς χάριτος στοχάζονται. Καὶ
 κατὰ τοῦτο ἀπόδος τῇ ῥητορικῇ τὴν πρέπουσαν εὐφημίαν, ἵνα
 15 τοῖς ὁμοίοις αὐτὴν ἀμειβόμενος φανείης. Πῶς δέ τις καὶ διακο-
 νήσεται μυρίαῖς γνώμαις δήμου καὶ ἀλλήλαις μαχομέναις ταῖς
 ἐπιθυμίαις; "Ὅταν γὰρ δέη μὲν διακονεῖν πολλοῖς, οὗτοι δ' ὡς μὴ
 κατὰ ταῦτα γινώσκοντες, πᾶσι δὲ ἀμήχανον τοῖς τοιούτοις ἐκ τῶν
 αὐτῶν τὰ αὐτὰ χαρίζεσθαι, πῶς οὖν ὁ ῥήτωρ χαριεῖται ταῖς ἐπι-
 20 θυμίαις αὐτῶν; "Ἀμα γὰρ χαριεῖται τοῖς ἑτέροις καὶ τοὺς ἑτέρους
 ἀνιάσει, ὥστε οὐ μᾶλλον πρὸς ἡδονὴν ἢ πρὸς ἀηδίαν ἔρει. Οὐ-
 κοῦν, εἰ μὲν ἡ ῥητορικὴ πειθοῦς δημιουργός καὶ τὸ πείθειν τῶν
 ῥητόρων, οὐ κολακεύουσιν οἱ ῥήτορες· οὐ γὰρ διακονοῦσι τοῖς
 πολλοῖς, ἀλλὰ πείθουσιν· εἰ δ' οἱ ῥήτορες τὰ δοκοῦντα λέγουσι
 25 τοῖς πολλοῖς, οὐ δημιουργός ἡ ῥητορικὴ πειθοῦς· πειθομένους
 γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὐ πείθοντας παρέχεται. Πρὸς ταῦτα ἔλοῦ
 ὀποτέρωθι τὸ ψεῦδος. Πλάτων γὰρ ἡμῖν ἐλέγχει Πλάτωνα, καὶ τὸ
 κάλλιστον, οὐ πόρρωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων καὶ τοῖς αὐ-
 τοῖς τούτοις λόγοις ἀναμίξ. Οὐδὲ μεθ' ὧν ἀρτίως διεξήειν τεχνῶν
 30 εἶναι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι τοίνυν πλεῖστον λόγου μετέχον ἢ

58. Ἴσως καλύτερα νὰ λέγαμε "πολιτικούς" τοὺς πρὸ πάνω "δημαγωγούς". Λασικόλακες γὰρ τὸν συγγραφέα εἶναι ἡ κακὴ ἐκδοχὴ τοῦ ῥήτορα, καὶ δημαγωγοὶ ἢ καλῆ, ὁ πολιτικὸς δηλαδή καὶ ὁ ῥήτορας.

τῶν δημαγωγῶν⁸, ὄχι γιατί ἄγονται ἀπό τὸ δῆμο, ὡ ἐσὺ πού κάνεις ἄνω κάτω τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὀδηγοῦν τοὺς δῆμους, ὅπως βέβαια, νομίζω, καλοῦμε καὶ τοὺς παιδαγωγούς ἔτσι, ὄχι γιατί κάνουν τὰ θελήματα τῶν παιδιῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὀδηγοῦν. Γιατί ὅ,τι καὶ ἂν τοὺς ὀνομάσεις, ἄρχοντα, προστάτη, διδάσκαλο, ἀρμόζει τὸ ὄνομα αὐτὸ στὸ ρήτορα νὰ τὸ ἀκούσει. "Ὅλα αὐτὰ εἶναι τὰ ὀνόματα τοῦ ρήτορα. "Ὅλοι οἱ ἄρχοντες λοιπὸν σὲ κάθε διαδικασία εἶναι ἀνώτεροι κατὰ φυσικὸ λόγο ἀπὸ αὐτοὺς πού βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τους, καὶ ἂν ἓνας πού ἔχει τὴν ἐξουσία ἐπιτυγχάνει νὰ πείθει εὐχαριστώντας ὄχι ἐξαναγκάζοντας καὶ μαζί μὲ τὴ διατήρηση τῆς θέσης του στοχάζεται καὶ τὴν ἐπιθυμία τῶν πολιτῶν, αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ πραγματικὸς πολιτικός.

Μὴν ἐκσφενδονίζεις λοιπὸν ὡς ὄνειδος ἐναντίον τῶν ρητόρων τὸ ἂν χαρίζονται, ἀλλὰ ἂν στοχάζονται μαζί μὲ τὸ ὠφελιμώτατο καὶ τὸ εὐχάριστο, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ ἀπόδωσε στὴ ρητορικὴ τὸν πρέποντα ἔπαινο, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖς ὅτι τῆς ἀνταποδίδεις τὰ ἴσα. Πῶς ὅμως κάποιος μπορεῖ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ἀνάμεσα σὲ μύριες γνώμες τοῦ δῆμου καὶ σὲ ἐπιθυμίες πού ἀλληλομάχονται; Γιατί, ὅταν χρειάζεται νὰ ὑπηρετεῖς τοὺς πολλούς καὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη, καὶ εἶναι ἀδύνατο σὲ ὅλους αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἴδια νὰ χαριστεῖς τὰ ἴδια, πῶς ὁ ρήτορας θὰ ἱκανοποιῆσει τίς ἐπιθυμίες τους; Γιατί συγχρόνως ἄλλους θὰ εὐχαριστήσῃ καὶ ἄλλους θὰ δυσαρρεστήσῃ, ὥστε δὲν θὰ μιλήσῃ μᾶλλον πρὸς εὐχαρίστηση, ἀλλὰ πρὸς δυσαρέστηση. "Ἄν λοιπὸν ἡ ρητορικὴ εἶναι δημιουργὸς τῆς πειθοῦς καὶ τὸ νὰ πείθουν ἀνήκει στοὺς ρήτορες, οἱ ρήτορες δὲν κολακεύουν· γιατί δὲν ὑπηρετοῦν τοὺς πολλούς, ἀλλὰ τοὺς πείθουν. "Ἄν ὅμως οἱ ρήτορες λένε τὰ ἀρεστὰ στοὺς πολλούς, τότε ἡ ρητορικὴ δὲν εἶναι δημιουργὸς πειθοῦς, γιατί ὀδηγεῖ τοὺς ρήτορες στὸ νὰ πείθονται ἀπὸ τοὺς πολλούς, καὶ ὄχι νὰ τοὺς πείθουν. Ἀπὸ αὐτὰ διάλεξε ποῦ βρίσκεται τὸ ψεῦδος. Γιατί ὁ Πλάτωνάς μας ἐλέγχει τὸν Πλάτωνα, καὶ τὸ ὠραιότερο, ὄχι ἀπὸ μακριά, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιους λόγους καὶ μὲ τοὺς ἴδιους αὐτοὺς λόγους ἀνάμικτα. Οὔτε βέβαια ἀνήκει στίς πολλές τέχνες γιὰ τίς ὁποῖες πρὶν ἀπὸ λίγο ἔλεγα, ἀλλὰ καὶ μετέχει ἡ ρητορικὴ τοῦ λόγου σὲ μεγάλο βαθμό, ἢ μᾶλλον ὅλη

ρητορική, μάλλον δ' αὐτῶν πᾶν ἐν λόγοις, καὶ μέγιστον καὶ πρῶτον τῶν ἐν ἀνθρώποις καὶ τελεώτατον, καὶ πέρας, εἰ οἶόν τ' εἶπειν, εὐχῆς ἄξιον δεῖξαι.

Οἶμαι τοίνυν ἅπαντας ἄν, οἷς δυνατόν, συμφῆσαι τὸ μὴ κατὰ
5 αὐτὰ φῦναι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δυοῖν μερίδοιν τὴν μὲν οἴαν
βιάζεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν εἶναι, ἣν τῶν κρειττόνων τις ἄν εἴ-
ποι, λέγω δ' οὐκ ἀρετῆ βελτιόνων, ἀλλ' ἰσχυροτέρων, τὴν δὲ οἴ-
αν ἐλαττοῦσθαι καὶ παρὰ γνώμην συγχωρεῖν ἀπειρία τοῦ κωλύ-
ειν, ἣν τῶν ἀσθενεστέρων οὕσαν γινώσκωμεν. Τοῦτο οὖν ἦν αἴ-
10 τιον τὸ ποιῆσαν ἀνθρώπους εὐρεῖν τι τοιοῦτον ὑπὲρ αὐτῶν ἢ
θεοῦς γε ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ὃ τὴν μὲν ἰσχὺν ἐπισχῆσει, τοῦ δὲ
ἴσου καὶ δικαίου πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον γενήσεται, ταῦτόν τοις
τε πολλοῖς συμφέρον καὶ τοῖς πρὸς τὸ διάζεσθαι πεφυκόσιν αὐ-
τοῖς. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι ἔμελλον ἐκφεύξεσθαι τῶν ἀδίκων καὶ
15 κακῶν ἔργων τὰ ἐπίχειρα, ἀλλὰ τῶν ἀσθενεστάτων πρώτων
ἀναιρεθέντων ἄλλων ὑπ' ἄλλων, κατὰ μικρὸν οὕτως αἰεὶ τῶν
λοιπῶν ὑπεξαιρουμένων, ἔμελλε τελευτῶντας αὐτοὺς ἐφ' ἑαυ-
τοὺς ἐλθεῖν, ὥσπερ φασὶ τοὺς Σπαρτούς, εἰ ἄρα καὶ ὁ μῦθος
τοῦτο αἰνίττεται.

20 Ἔδει δὴ κοινόν τι φάρμακον εὐρεθῆναι τῷ γένει, ταῦτόν
ἅπασιν συμφέρον, τοῖς ἰσχυροῖς, τοῖς ἥττοσι, τοῖς ἐπιεικέσιν, ὡς
τοὺς μὲν ἢ κωλύσαι πρὸ τῶν ἀδικημάτων ἢ παρ' αὐτὰ τιμωρήσα-
σθαι, τοῖς δὲ ἄδειαν τοῦ βίου παρασκευάσαι, τοῖς δὲ χάριν τὴν
πρέπουσαν, ὅσοι τὸ δίκαιον ἐτίμων ἐκόντες. Εὐρέθη τοίνυν ἐκ
25 τούτων ῥητορική, καὶ παρηλθε φυλακτήριον δικαιοσύνης καὶ
σύνδεσμος τοῦ βίου τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως μὴ ταῖς χερσὶ μηδὲ
τοῖς ὄπλοις μηδὲ τῷ προλαβεῖν μηδὲ πλήθει καὶ μεγέθει, μηδ' ἄλ-
λω τινὶ τῶν ἀνίσων κρίνοιτο τὰ πράγματα, ἀλλ' ὁ λόγος τὸ δίκαι-
ον ἐφ' ἡσυχίας διαιροῖ. Ἀρχὴ μὲν οὖν αὕτη καὶ φύσις ῥητορικῆς,

59. Οἱ γίγαντες ποὺ βγήκαν σπαρμένοι ἀπὸ τὰ δόνται τοῦ δράκοντα ποὺ σκότωσε ὁ Κάδμος καὶ ἀλληλοσκοτώθηκαν.

διεξάγεται μὲ λόγους, καὶ εἶναι μέγιστη ἐκδήλωση τῶν ἀνθρώπων καὶ πρώτη καὶ τελειότατη, καί, ἂν μπορῶ νὰ πῶ, ἀξίζει νὰ δείξομε ὅτι εἶναι τέλος κάθε εὐχῆς.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὅλοι, ὅσοι εἶναι δυνατόν, θὰ συμφωνήσουν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν τὴν ἴδια σύσταση, ἀλλὰ μοιράζονται σὲ δύο μερίδες, ἢ μία πού ἐξαναγκάζει κατὰ κάποιο τρόπο καὶ ὑπερέχει, καὶ μπορεῖ νὰ τὴν ὀνομάσει κανεὶς μερίδα τῶν ἀρίστων, δὲν ἐννοῶ ὅμως ἀριστοὶ στὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ ἰσχυρότεροι, καὶ ἢ ἄλλη κατώτερη κατὰ κάποιο τρόπο καὶ πού συμφωνεῖ παρὰ τὴν πεποίθησή τους ἀπὸ ἀπειρία στὸ νὰ φέρει ἐμπόδια, καὶ αὐτὴν τὴ θεωροῦμε μερίδα τῶν ἀσθενέστερων. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία πού ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους νὰ βροῦν κάτι τέτοιο γιὰ χάρη τοῦ ἑαυτοῦ τους, ἢ τοὺς θεοὺς νὰ βροῦν γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων, πράγμα πού ἀπὸ τὴ μὰ θὰ ἐμποδίσει τὴν ἰσχύ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ ἀποθεῖ ἓνα εἶδος ἐγγύησης γιὰ ἰσότητά καὶ δικαιοσύνη γιὰ ὅλους, καὶ πού συμφέρει τὸ ἴδιο καὶ στοὺς πολλοὺς καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα πού εἶναι γεννημένοι νὰ ἀσκοῦν βία καὶ ἐξαναγκασμό. Γιατὶ οὔτε ἐκεῖνοι ἐπρόκειτο νὰ διαφύγουν τὴν ἀμοιβὴ τῶν ἀδικῶν καὶ κακῶν ἔργων τους, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀναιρεθοῦν σιγὰ σιγὰ πρῶτοι οἱ ἀσθενέστεροι οἱ μὲν ἀπὸ τοὺς δέ, ἔτσι πάντοτε θγαίνοντας ἀπὸ τὴ μέση καὶ οἱ λοιποὶ, ἔμελλε καὶ αὐτοὶ στὸ τέλος νὰ ὑποκύψουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, ὅπως λένε ὅτι ἔγινε μὲ τοὺς Σπαρτούς", ἂν αὐτὸ βέβαια ὑπαινίσσεται καὶ ὁ μῦθος.

Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ βρεθεῖ ἓνα κοινὸ φάρμακο τοῦ γένους, πού νὰ συμφέρει τὸ ἴδιο σὲ ὅλους, στοὺς ἰσχυροὺς, στοὺς ἀδύνατους καὶ στοὺς συνετοὺς, ὥστε τοὺς πρώτους ἢ νὰ τοὺς σταματήσουν μπροστὰ στὰ ἀδικήματα, ἢ νὰ τοὺς τιμωρήσουν γι' αὐτά, στοὺς δευτέρους νὰ δώσουν δυνατότητα ζωῆς, στοὺς τρίτους νὰ ἐκφράσουν τὴν πρέπουσα εὐχαριστία, ὅσοι τιμοῦσαν τὸ δίκαιο μὲ τὴ θέλησή τους. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν βρέθηκε ἡ ρητορικὴ καὶ ἔγινε φύλακας τῆς δικαιοσύνης καὶ σύνδεσμος τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ὄχι μὲ τὰ χέρια οὔτε μὲ τὰ ὄπλα οὔτε μὲ τὴν ταχύτητα οὔτε μὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος οὔτε ἀπὸ κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄνισα νὰ κρίνονται οἱ ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ νὰ διαχωρίζει μὲ ἡσυχία ὁ λόγος τὸ δίκαιο. Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ φύση τῆς ρητορικῆς καὶ αὕτῃ ἡ

καὶ βούλημα τοῦτο, σῶσαι πάντας ἀνθρώπους καὶ τὴν βίαν διὰ τῆς πειθοῦς ἀπώσασθαι. Φαίνεται τοίνυν ἡ ῥητορικὴ τῆ νομοθετικῆ τῆς αὐτῆς μετεληφθυῖα φύσεως, εἴπερ τό γε ἀκριβὲς ἐπ' ἀμφοτέρων δεῖ θεωρεῖν, μᾶλλον δὲ μέρος οὕσα τῆς ῥητορικῆς ἢ νομοθετικῆ, καὶ τοῖς πᾶσι δευτέρα

Πῶς; Πρῶτον μὲν ὅτε καὶ περὶ αὐτῶν ἔδει τῶν νόμων λόγου τοῦ πείθοντος. Εἰ γὰρ ἔστιν εὐδὴλον ὅτι οἱ νόμοι μὲν ὑπὲρ τοῦ πάντας τὸ προσῆκον ἔχειν ἔμελλον τεθήσεσθαι, τοῦτο δὲ οἱ τῆ χειρὶ κρείττους ἔμελλον συμβουλήσεσθαι, πῶς οὐκ ἀναγκαίως ἔδει 10 λόγου τοῦ πείθοντος ἤδη; Οὐ γὰρ διάσασθαι ἐνῆν τοὺς τὴν ἐκείνων ἰσότητα μὴ αἴρουμένους, οὐδ' ἦν αὕτη νόμων ἀρχή· ὑπὲρ γὰρ αὐτοῦ τοῦ μὴ διάζεσθαι τοὺς νόμους ἔδει θέσθαι. Οὐκ οὖν ἦν τιθέναί διασάμενον, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν πρῶτον παρὰ τοὺς νόμους. Φαίνεται τοίνυν κἀνταῦθα ἡ ῥητορικὴ βουλομένη μὲν ταῦτά τῆ 15 δικαστικῆ, τοσοῦτον δὲ νικῶσα, ὅσον ἀμφοτέρας τὴν νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν συνέχει μόνη βεβαίως. Βουλομένη γὰρ ἡ δικαστικὴ καθάπερ ἐν μάχῃ τῆ νομοθετικῆ βοηθῆσαι, ταῦτόν ἐπαθεν τῆ νομοθετικῆ. Ἐκείνη τε γὰρ πρότερον ῥητορικῆς ἐδέησεν, ὥστε ταύτῃ ἔχειν πάροδον τοὺς νόμους, ἢ τε δικαστικὴ σχῆμα 20 ἐπικούρου λαβοῦσα τοῖς νόμοις, αὕτη πρότερον ἐδεήθη τῆς παρὰ τῆς ῥητορικῆς βοηθείας. Ἐδει γὰρ δυνηθῆναι βοηθῆσαι, τοῦτο δ' οὐκ ἦν ἄνευ ῥητορικῆς

Πότερον οὖν, πολιτικῆς μορίου εἰδῶλον ἢ ῥητορικῆ, ἢ τὰ τῆς πολιτικῆς, ὡς σὺ φῆς, μόρια ὑπὸ τῆς ῥητορικῆς συνέχεται; Ἐμοὶ 25 μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς σὺ ῥητορικὴν ἐν τούτοις κακίζειν φαίνεται, οὐδὲ πολιτικῆς μορίου εἰδῶλον δεικνύναί, ἀλλ' οὕτως ὥσπερ εἰδῶλον ἀπολαβάν ῥητορικῆς ἐπὶ τούτῳ σπουδάζειν, αὐτῆς δὲ οὐδ' ἄπτεσθαι, ὥσπερ οἱ Σησιχόρου Τρῶες, οἱ τὸ "... τῆς Ἑλένης εἰδῶλον ἔχοντες" ὡς αὐτήν. Διαφέρουσι δ' ἂν τοσοῦτον, ὅτι οὐδὲν ὅμοιον τὸ 30 εἰδῶλον τῆ ῥητορικῆ. Οὐκοῦν ὅποτε μὴτ' ἀδικεῖν μὴτ' ἀδικεῖσθαι φησι βούλεσθαι, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι κακὸν ἡγεῖται, ἄμει-

πρόθεσή της, νὰ σώσει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἀπομακρύνει τὴ βία μὲ τὴν πειθῶ. Φαίνεται λοιπὸν ἡ ρητορικὴ ὅτι ἔχει μεταλάβει τὴν νομοθετικὴ ἰδιότητα τῆς φύσης της, ἂν βέβαια θέλομε νὰ ἐπισημάνομε τὴν ἀκρίβεια καὶ τῶν δύο, ἢ καλύτερα, ἡ νομοθετικὴ εἶναι μέρος τῆς ρητορικῆς καὶ δεύτερη σὲ ὅλα.

Πῶς, Πρῶτον, ἐπειδὴ καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς νόμους χρειαζόταν ἡ πειθῶ τοῦ λόγου. Γιατί, ἂν εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ νόμοι ἔμελλαν νὰ τεθοῦν γιὰ νὰ ἔχουν ὅλοι ὅ,τι τοὺς ἀνήκε, καὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ θελήσουν καὶ οἱ ἰσχυρότεροι, πῶς δὲν χρειαζόταν ὑποχρεωτικὰ ἡ πειθῶ τοῦ λόγου; Γιατί δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τεθοῦν μὲ τὴ βία αὐτοὶ ποὺ ἔγιναν γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, οὔτε ἦταν αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τῶν νόμων· οἱ νόμοι ἔπρεπε γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ τεθοῦν, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει ἡ βία. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τεθοῦν κατόπιν βίας, γιατί αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ πρώτη παράβασις τῶν νόμων. Φαίνεται λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἡ ρητορικὴ ὅτι θέλει τὰ ἴδια μὲ τὴ δικαστικὴ λειτουργία, καὶ ὑπερέχει τόσο πολὺ, ὅσο καὶ τὶς δύο [νομοθετικὴ καὶ δικαστικὴ], τὶς συγκρατεῖ σταθερὰ. Θέλοντας δηλαδὴ ἡ δικαστικὴ, ὅπως στὸν πόλεμο, νὰ βοηθήσει τὴ νομοθετικὴ, ἔπαθε τὸ ἴδιο μὲ τὴ νομοθετικὴ. Γιατί ἐκείνη χρειάσθηκε πρώτη τὴ ρητορικὴ, γιὰ νὰ μπορέσουν χάρις σ' αὐτὴν νὰ περάσουν οἱ νόμοι, καὶ ἡ δικαστικὴ μὲ τὴ μορφὴ βοηθοῦ τῶν νόμων, αὐτὴ πρώτη χρειάσθηκε τὴ βοήθεια τῆς ρητορικῆς. Γιατί ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσει τὴ δυνατότητα νὰ βοηθήσει, καὶ αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ χωρὶς τὴ ρητορικὴ.

Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο λοιπὸν ἡ ρητορικὴ εἶναι εἶδωλο μέρους τῆς πολιτικῆς, ἢ τὰ μέρη τῆς πολιτικῆς, ὅπως ἰσχυρίζεσαι ἐσύ, συνεχονται ἀπὸ τὴ ρητορικὴ; Ἐμένα ἀληθινὰ δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι κατηγορεῖται μὲ αὐτὰ ἡ ρητορικὴ, οὔτε τὴ δείχνει εἶδωλο μέρους τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ ἔτσι, σὰ νὰ τὴ λαμβάνει σὰν εἶδωλο τῆς ρητορικῆς, γι' αὐτὸ σπουδάζει, ἐνῶ αὐτὴ δὲν τὴν θίγει, ὅπως οἱ Τρῶες τοῦ Σησιχόρου, οἱ ὁποῖοι "... κρατοῦσαν τὸ εἶδωλο τῆς Ἑλένης", σὰ νὰ ἦταν ἡ ἴδια. Διαφέρει ὅμως τόσο πολὺ, γιατί τὸ εἶδωλο δὲν μοιάζει καθόλου μὲ τὴ ρητορικὴ. Ὅποτε λοιπὸν λέγει νὰ μὴ θέλομε οὔτε νὰ ἀδικοῦμε οὔτε νὰ ἀδικούμεστε, εἶναι φανερὸ ὅτι θεωρώντας κακὸ καὶ τὸ νὰ ἀδικούμεστε, λέγει νὰ μὴν τὸ θέλομε, ἀλλ' εἶναι καλύτερο

νον δ' ὅμως τοῦ ἀδικεῖν οὐ μὴν τοῦ μῆτ' ἀδικεῖν μῆτ' ἀδικεῖσθαι, ὀρθῶς οἶμαι καὶ γινώσκων καὶ λέγων. Εἰ τοίνυν ἡ ῥητορικὴ ἀδικεῖσθαι μὲν ἐκάλυεν, ἀδικεῖν δὲ προσηνάγκαζεν, οὐδ' οὕτω μὲν ἴσως ἂν καθάπαξ πονηρὸν ἦν, πονηρὸν γε ὃν κωλύουσα τὸ ἀδικεῖσθαι, χειρὸν δ' ἂν ἴσως βελτίονος, ὅπερ ἀδικεῖσθαι κρεῖττον ἢ ἀδικεῖν. Εἰ δ' οὐτ' ἐκεῖνο ἐπαναγκάζει καὶ τοῦτο κωλύει, κατ' ἐκεῖνο μὲν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν πω (δῶμεν γὰρ ὡς ἐν τῷ παρόντι), κατὰ τοῦτο δὲ κυρίως ἀγαθόν. Καὶ μὴν ὁ μὲν μὴ ἀδικεῖν ἐγνωκῶς οὐχ ἅμα αὐτός τε τοῦ κακουργεῖν ἀπέχεται καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι πέφυγεν· αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἦν ἀδικεῖν, τὸ κακῶς ὃν οὐ προσῆκε ποιεῖν. Ὡσθ', ἕως ἂν ἐν ἀνθρώποις ἦ τὸ κακουργεῖν, ἀδικήσεται. Ὁ δὲ τὴν τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι φυλακὴν ἔχων ἅμα καὶ τὸ ἀδικεῖν πω κωλύει. Ὡσπερ γὰρ ἅμα ἠδίκηκε καὶ ἠδίκηται ἕτερος, οὕτως ὁ τὴν τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι δύναμιν ἔχων τὴν αὐτὴν τοῦ μὴ εἶναι ἀδικεῖν ἔχει. Ὡστε, εἰ τὸ μὲν μὴ ἀδικεῖσθαι τῆς ῥητορικῆς τίθησι, τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν τῆς φιλοσοφίας, τοσούτω χειρῶν φιλοσοφίας ῥητορικῆ, ὅσῳ τοῦ ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν. Ὅποτε δ' αὖ πρὸ τούτου τίθησι τὸ μῆτε ἀδικεῖν μῆτε ἀδικεῖσθαι, τούτω βελτίων αὖ γίνεται ῥητορικὴ φιλοσοφίας, ἐπειδὴ γε ὁμοῦ τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν ἀναιρεῖ, ἐπεὶ καὶ οἱ νόμοι κωλύοντες ἀδικεῖσθαι ἅμα τε ἀδικεῖν δήπου κωλύουσιν.

[Ταῦτα πιθανῶς μᾶλλον ἢ ἀναγκαίως λέγει Ἀριστείδης Ἄ γὰρ περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι καὶ τῆς ῥητορικῆς στωμυλεύεται, κρεῖττω δεικνύναι φιλοσοφίας φιλοτιμούμενος τὴν ῥητορικὴν, 25 ταῦτα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπαράλλάκτως μεταλαβὼν, τὴν φιλοσοφίαν ἀμείνω τῆς ῥητορικῆς ἐπιδείξειέ τις].

Εἰ δὲ δὴ καὶ ὅλως βοηθείας ἕνεκα τῷ δικαίῳ τὴν ῥητορικὴν δεικνυμένην εὐρεθεῖσαν, καὶ τὴν αὐτὴν καθαρῶς τάξιν ἔχουσαν

τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς ἀπὸ τὸ νὰ ἀδικεῖ, ὄχι ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ οὔτε νὰ ἀδικεῖ κανεὶς οὔτε νὰ ἀδικεῖται· καὶ νομίζω ὅτι ὀρθὰ τὸ ἐκλαμβάνει καὶ τὸ ἐκφράζει. Ἄν λοιπὸν ἡ ρητορικὴ ἐμπόδιζε ν' ἀδικεῖται κάποιος καὶ ἐπιπλέον τὸν ἀνάγκαζε νὰ ἀδικεῖ, οὔτε ἔτσι ἴσως δὲν θὰ ἦταν γενικὰ κακὸ, ἐπειδὴ κακὸ εἶναι τὸ νὰ ἐμποδίζει ἡ ρητορικὴ τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς, ἀλλὰ ἴσως εἶναι χειρότερο ἀπὸ κάτι καλύτερο, ποῦ σημαίνει καλύτερα νὰ ἀδικεῖται κανεὶς, παρὰ νὰ ἀδικεῖ. Ἄν ὅμως οὔτε ἐκεῖνος ἀναγκάζει καὶ ἐμποδίζει αὐτό, σύμφωνα μ' ἐκεῖνο οὔτε ἀγαθὸ εἶναι οὔτε κακὸ (ἄς τὸ δεχθοῦμε πρὸς τὸ παρόν), σύμφωνα μ' αὐτὸ ὅμως εἶναι κυρίως ἀγαθὸ. Ὅποιος λοιπὸν ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀδικεῖ, δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὸς ἀπέχει ταυτόχρονα ἀπὸ τὸ ν' ἀδικεῖ καὶ διαφεύγει καὶ τὸ ν' ἀδικεῖται· γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ ν' ἀδικεῖ κανεὶς, τὸ νὰ κακοποιεῖ αὐτὸν ποῦ δὲν πρέπει. Ὡστε ἐωσότου ὑπάρχει ἡ ἀδικία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅπωςδήποτε κάποιος θὰ ἀδικηθεῖ, κι ὅποιος φυλάγεται ἀπὸ τὸ νὰ ἀδικηθεῖ, ἐμποδίζει συγχρόνως καὶ τὸ νὰ ἀδικεῖ. Γιατί, ὅπως ὅταν ἀδικηθεῖ κάποιος, ἀμέσως ὁ ἄλλος διαπράττει ἀδικία, ἔτσι ὅποιος ἔχει τὴ δύναμη τοῦ νὰ μὴν ἀδικεῖται, ἔχει τὴν ἴδια δύναμη νὰ μὴν ἀφήνεται νὰ ἀδικεῖ. Ὡστε, ἂν θεωρεῖς ἔργο τῆς ρητορικῆς τὸ νὰ μὴν ἀδικεῖται κάποιος καὶ τὸ νὰ μὴν ἀδικεῖ τῆς φιλοσοφίας, εἶναι ἡ ρητορικὴ τόσο κατώτερη ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, ὅσο τὸ νὰ ἀδικεῖ κάποιος ἀπὸ τὸ νὰ ἀδικεῖται. Ὅταν ὅμως πάλι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ θέτει τὸ οὔτε νὰ ἀδικεῖ κανεὶς οὔτε νὰ ἀδικεῖται, μὲ αὐτὴ τὴ θέση ἡ ρητορικὴ γίνεται καλύτερη ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, ἐπειδὴ ἐμποδίζει συγχρόνως τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς καὶ τὸ νὰ ἀδικεῖ, ἐπειδὴ καὶ οἱ νόμοι ἐμποδίζοντας τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς, ἐμποδίζουν μαζὶ καὶ τὸ νὰ ἀδικεῖ.

[Αὐτὰ τὰ ἐκθέτει ὁ Ἀριστείδης μὲ πιθανότητα μᾶλλον παρὰ μὲ ἀναγκαιότητα. Αὐτὰ δηλαδὴ τὰ κομψὰ ποῦ φλυαρεῖ, φιλοδοξώντας νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ ρητορικὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, χρησιμοποιώντας τα ἀπαράλλακτα γιὰ τὸ νὰ μὴ ἀδικεῖ καὶ τὴ φιλοσοφία, μπορεῖ νὰ ἀποδείξει κανεὶς, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ ρητορικὴ].

Ἄν πάλι ἀποδεικνύομε, ὅτι ἡ ρητορικὴ ἐφευρέθηκε γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ δικαίου, καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια θέση μὲ τοὺς νόμους,

τοῖς νόμοις, ὡς δέ δεικται, ἔχει τὴν αὐτὴν οὐ μόνον, ὡς ἔοικεν, ὁ
 ῥήτωρ· οὐ τὸ μὲν ἀδικεῖσθαι φεύξεται, τὸ δ' ἀδικεῖν βεβαιώσει,
 ἀλλ' οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ ἀδικεῖν κωλύσει. Οὐ γὰρ μόνον τῶν εἰς
 αὐτὸν στήσει προνοίαν, ἀλλ' ὅπως μὴδ' ἄλλος πείσεται κακῶς, εἴ-
 5 περ ὧν τοὺς νόμους χάριν, τούτων καὶ τὴν ῥητορικὴν εὐρέσθαι
 νενίκηκεν. Ἄλλὰ μὴν ὅ γε ἑτέρους τὰ δίκαια πράττειν ἐπαναγκά-
 ζων πολὺ πρῶτον αὐτός γε παρασκευάζεται. Οὐ γὰρ ἐγγω-
 ρεῖ βοηθεῖν μὲν τῷ δικαίῳ, τοῦ δὲ καταλύειν τὸ δίκαιον αὐτὸν
 πρῶτον ὑπάρχειν. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τοῦτο Πλάτων διίσχυρίζεται ὡς
 10 οὐ πολλὴν τινα οὐδ' ἀξίαν σπουδῆς οὐδὲ λόγου χρεῖαν ἢ ῥητορι-
 κὴ παρέχεται, ὅτι οὐ τηλικούτον ἔστι τὸ ἀδικεῖσθαι κακὸν ἢ ἴκον
 τὸ ἀδικεῖν, τί κωλύει καὶ τοὺς νόμους αὐτὸν ἅπαντας τοῖς αὐτοῖς
 τούτοις διαγράφειν λόγοις; Ἀλλ' ὥσπερ ἑταιρείας καταγνωσθεί-
 σης, μετὰ καὶ τῶν ταῦτα συμβουλομένων νόμων ἐξελαθήσεται.
 15 Καὶ τότε ῥητορικὴν ἐκπέμψομεν καὶ προπηλακιοῦμεν, ὅταν καὶ
 τοὺς νόμους συνεκπέμψαι καλῶς ὑμῖν ἔχη ἐκβάλλωμεν τῆς πόλε-
 ως καὶ τοῦ βίου.

Ἄλλ', ὦ δαιμόνιε καὶ πάντα σὺ θαυμαστὰ εὐρίσκων, εἰ μὴδὲν
 ἔστι πρᾶγμα τὸ ἀδικεῖσθαι, μὴδ' ἢ τοῦτο κωλύουσα δύναμις μὴ-
 20 δυνὸς ἀξία λόγου, μὴδ' ὅποσα ἔστι καὶ γίνεται μὴ δι' αὐτῆς μὴδὲν
 χρηστόν, ἀλλ' οὕτως ἄτιμον καὶ ἀνελεύθερον ὥστ' εἶναι μόριον
 κολακείας καὶ σκιάς, τοῦ χάριν ταύτην οἰκίζων τὴν ἐν τῇ βίβλῳ
 πόλιν καθίστησιν αὐτῇ πολιτείαν, ἀφ' ἧς μὴδ' ὀτιοῦν πείσεται καὶ
 τὸ μάχμον χωρὶς τῶν ἄλλων ἰδρῦσθαι κελεύεις, τιμὴν τὴν πρῶ-
 25 τὴν ἀποδοῦς, ἵνα μὴ τι πάθῃ μὴδ' ὑπὸ τινων ἀδικηθῇ πολεμίων;
 Εἰ γὰρ ἐξαρκεῖ μὴ ἀδικεῖν, τί δέδοικας, εἰ πρὸς τοῦτό τ' αὐτὴν
 παρεσκευάσας; Εἰ δὲ δὴ καὶ χειρὸν τοῖς ἀδικουῖσιν, ὅταν μὴ δίδω-
 σιν δίκην, καὶ χρεὴ κατὰ σὲ καὶ αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον, ὅταν
 ἀδικήσῃ, γίνεσθαι καὶ παίδων καὶ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς δ' ἐχθροὺς
 30 ἔαν, τί οὐ συνεύχῃ τοῖς πολεμίοις ἐπελθεῖν καὶ λαβεῖν τὴν πόλιν,
 καὶ νῆ Δία, τοὺς μὲν ἐν ἡλικίᾳ πάντας κατακόψαι, καὶ ταῦτα

ὅπως δείξαμε, ἔχει τὴν ἴδια θέση ὄχι μόνο ὁ ρήτορας (ὅπως φαίνεται)· δὲν θ' ἀποφύγει τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς, θὰ ἐμποδίσει ὅμως τὸ νὰ ἀδικεῖ. Γιατὶ δὲν θὰ προνοήσῃ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ πῶς νὰ μὴν πάθει κακὸ καὶ κάποιος ἄλλος, ἂν ὑπερίσχυσε ἢ ἀποψη, ὅτι γιὰ χάρη ὅποιων βρέθηκαν οἱ νόμοι, γι' αὐτούς βρέθηκε καὶ ἡ ρητορική. Ὅμως ὅποιος ὑποχρεώνει τοὺς ἄλλους νὰ πράττουν τὰ δίκαια, πολὺ καλύτερα βέβαια προηγουμένως θὰ προετοιμασθεῖ ὁ ἴδιος γι' αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθεῖ κανεὶς τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ νὰ ἀρχίσῃς πρῶτος ὁ ἴδιος νὰ καταπατεῖ τῇ δικαιοσύνῃ. Ἄλλ' ὅμως, ἂν αὐτὸ ἰσχυρίζεται ὁ Πλάτων, ὅτι δηλαδή ἡ ρητορική δὲν παρέχει πολλή ὠφέλεια, οὔτε εἶναι ἄξια μελέτης καὶ λόγου, ἐπειδὴ τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς δὲν εἶναι τόσο μεγάλο κακὸ, ὅσο τὸ νὰ ἀδικεῖ, τί ἐμποδίζει μὲ τὰ ἴδια αὐτὰ λόγια νὰ διαγράψῃ καὶ τοὺς νόμους ὅλους; Ἄλλ' ὅπως σὲ συντροφικὴ σχέση πού καταδικάσθηκε θὰ ἐκδιωχθεῖ μαζί καὶ μὲ τοὺς νόμους πού αὐτὰ ἐπιθυμοῦν. Καὶ τότε θὰ ἀποπέμψομε τῇ ρητορικῇ καὶ θὰ τὴν προσηλακίσομε, ὅταν καὶ τοὺς νόμους [εἶναι καλὸ γιὰ μᾶς νὰ τοὺς ἀποπέμψομε μαζί] ἐκδιώξομε ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὴ ζωὴ μας.

Ἄλλὰ σύ, δαιμόνιε καὶ ἐφευρέτῃ ὅλων τῶν θαυμασιῶν, ἂν δὲν εἶναι τίποτε τὸ νὰ ἀδικεῖται κανεὶς οὔτε ἡ δύναμη πού τὸ ἐμποδίζει ἔχει κάποια ἀξία, οὔτε ἀπὸ ὅσα εἶναι καὶ γίνονται μέσω αὐτῆς εἶναι κανένα καλὸ, ἀλλὰ εἶναι τόσο αἰσχροὸ καὶ ἀνελεύθερο, ὥστε νὰ εἶναι μέρος κολακείας καὶ σκιᾶς, τότε γιὰ ποιὸ λόγο ἰδρύοντας αὐτὴ τὴν πόλη μέσα στὸ βιβλίον τῆς δίνεις δημοκρατικὸ πολίτευμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν θὰ πάθει τίποτε ἀπολύτως, καὶ ὀρίζεις ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ ἔχει τὴ μαχητικὴ ἰκανότητα, ἀποδίδοντάς της τὴν πρώτη τιμῇ, γιὰ νὰ μὴν πάθει κάτι οὔτε νὰ ἀδικηθεῖ ἀπὸ κάποιους ἐχθρούς; Ἄν δηλαδή ἦταν ἀρκετὸ τὸ νὰ μὴν ἀδικεῖ, γιατί φοβᾶσαι, ἂν τὴν ἔχεις προετοιμάσει μ' αὐτό; Κι ἂν εἶναι καὶ χειρότερο γιὰ ὅσους ἀδικοῦν, ὅταν δὲν τιμωροῦνται, καὶ πρέπει καὶ ἐσὺ ὁ ἴδιος νὰ γίνῃς κατήγορος τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἂν ἀδικήσῃς, καὶ τῶν παιδιῶν σου καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ πατέρα σου, καὶ ν' ἀφήσῃς τοὺς ἐχθρούς σου, γιατί δὲν εὔχεσαι μαζί μὲ τοὺς ἐχθρούς νὰ ἔρθουν ἐναντίον τῆς πόλης καὶ νὰ τὴν καταλάβουν, καί, μὰ τὸ Δία, νὰ κατασφάξουν ὅλους τοὺς ἐνήλι-

πρὸς τοῖς θωμοῖς, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἐξανδραποδίσασθαι
καὶ ἱερὰ πάντα καὶ τάφους συλῆσαι καὶ κατασκάψαι πάντα, μὴ
λιπεῖν δὲ μηδὲ τοὺς τάφους ἀθάους τῆς ἐαυτῶν πλεονεξίας, ἵν' ἀδι-
κήσαντες τὰ μέγιστα ἐν τοῖς μεγίστοις δὴ κακοῖς ὥσι, μὴ δόντες
5 δίκην; Ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ ταῦτα συμπράττειν, ὥστε κω-
λύεις καὶ βίον ἐν τοῖς ὄπλοις εὖρηκας, ἵνα μὴ τοιοῦτόν τι γένοιτο·
κἂν τις ἐγγένηται προδότης, τοῦτον οὐ στεφανοῦν κελεύεις, οὐδὲ
κηρύττειν, ἀλλὰ ταῦτα τοῖς ἄλλοις περὶ τούτων νομίζεις. Εἶπέ,
πρὸς Διὸς τεραστίου, τί χρὴ περὶ τούτων νομίζειν ἡμᾶς; Εἶεν, ὧ
10 γενναῖε, νόμους δὲ δὴ τοῦ χάριν ἡμῖν ἐτίθης; Εἶ γάρ, ὧ τᾶν, τὸ δί-
κην λαμβάνειν καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀδικεῖν οὐχ ἔν τι τῶν σπουδαίων ἦν,
τοῦ χάριν νόμους εἰσφέρεις, καὶ σκοπεῖς ὅπως μηδεὶς που τῶν ἐν
τῇ πόλει ἀδικήσεται;

Καὶ μὴν ἐν μὲν οἷς ἡμεῖς λέγομεν, καὶ τοῖς ἄλλοις συνδοκοῦν
15 ἔστι καὶ τῷ Πλάτωνι πρόσσεστιν, ἃ δ' οὗτος ἐνταῦθα εἶρηκεν, οὐ
μόνον τοῖς τῶν πραγμάτων λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῦ Πλάτω-
νος ἐξελέγχεται καὶ λόγοις καὶ βουλήμασιν. Ἐκείνων μὲν ὀρθῶς
ἔχειν συγχωρουμένων, καὶ ἢ παρὰ τῶν ἄλλων μαρτυρεῖ δόξα καὶ
ψηφός ὀρθή. Ταῦτα δὲ εἰ δοίημεν κρατεῖν, ἄπεστι τὸ ὄψουιν συν-
20 δοκεῖν τῶν ἄλλων. Ἰσχυρότερον δὲ τὸ καὶ ἅπασι καὶ Πλάτωνι τοῦ
μηδενὶ καὶ μηδὲ Πλάτωνι συνδοκεῖν, ὡς οὗτος ἀλλαχοῦ. Οὐκοῦν
οὐ τὴν παρὰ τούτου μαρτυρίαν διὰ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων φευξό-
μεθα, ἀλλὰ τῇ τῶν ἄλλων τὴν παρὰ τούτου προσθήσομαι. Ἐγού-
μαι μὲν τοίνυν κἂν τούτοις τὴν ἔργῳ μαρτυρίαν παρέχεσθαι. Τὸ
25 γὰρ δὴ λόγοις πρὸς λόγους ἀγωνιζόμενον λόγοις ἑτέροις σπου-
δαίοις μαρτυροῦντα ἀποφαίνειν τὸν ἀντίπαλον τὴν ἔργῳ μαρτυ-
ρίαν παρέχεσθαι ἔστιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔτι καὶ προσωτέρω προελθεῖν
βούλομαι, ἵνα, ἐπειδὴ τιμᾷ τὸ ἕνα ἐπιψηφίζειν καὶ αὐτόν πρὸς ὃν
ἂν οἱ λόγοι γίνωνται, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ σύμψηφον ὄντα αὐτόν
30 μοι δεῖξω.

κες, καὶ μάλιστα μπροστὰ τοὺς βωμούς, τὰ παιδιά τους καὶ τις γυναῖκες τους νὰ πουληθοῦν ὡς σκλάβοι πέρα ἀπὸ τὰ Γάδαιρα, νὰ συλήσουν ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ νὰ τοὺς κατεδαφίσουν, καὶ οὔτε τοὺς τάφους νὰ ἀφήσουν ἀθικτοὺς ἀπὸ τὴν πλεονεξία τους, ὥστε, διαπράττοντας τὶς μέγιστες ἀδικίες, καὶ ἐνῶ εἶναι ὑπόλογοι γιὰ τὰ μέγιστα κακὰ, νὰ μὴν τιμωρηθοῦν, Ἄλλὰ ἀπέχεις τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ συνεργεῖς μαζί τους σ' αὐτὰ, ὥστε ἐμποδίζεις καὶ θέλεις νὰ ἐξασφαλίσῃς τὴ ζωὴ σου μὲ ὅπλα γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ τίποτε τέτοιο. Κι ἂν παρουσιασθεῖ ἀνάμεσά σας κάποιος προδότης, αὐτὸν δὲν διατάζεις νὰ τὸν στεφανώσουν οὔτε νὰ τὸν ἀνακηρύξουν, ἀλλὰ συμφωνεῖς σ' αὐτὰ μὲ τοὺς ἄλλους νομοθέτες. Πές μου, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ παιμμέγτιστου Δία, τί πρέπει ἡμεῖς νὰ νομίζομε γι' αὐτά; Ἄς εἶναι, φίλε μου. Γιὰ ποιὸ λόγο ὅμως ἔθεσες νόμους; Γιατί, ἂν, φίλε μου, τὸ νὰ λαμβάνεις ἐκδίκηση καὶ τὸ νὰ μὴν ἀφήνεις νὰ σὲ ἀδικοῦν δὲν ἦταν κάτι σπουδαῖο, γιὰ ποιὸ λόγο ἐκθέτεις ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπιδιώκεις ὥστε κανένας ἀπολύτως ἀπὸ τοὺς πολῖτες νὰ μὴν ἀδικηθεῖ;

Ἄλλὰ σ' αὐτὰ ποὺ ἡμεῖς προτείνομε καὶ οἱ ἄλλοι συμφωνοῦν καὶ ὁ Πλάτων τὰ δέχεται, ὅσα ὅμως αὐτὸς λέγει ἐδῶ, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ πράγματα ἐλέγχονται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα τοὺς λόγους καὶ τὰ θελήματα. Ὅτι εἶναι ὀρθὸ νὰ συγχωροῦνται ἐκεῖνα, τὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ γνώμη τῶν ἄλλων καὶ ἡ ὀρθὴ ψῆφος τους. Κι ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἰσχύουν αὐτά, περιττεύει τὸ νὰ συμφωνεῖ ὅποιοσδήποτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ τὸ πιὸ ἰσχυρὸ εἶναι νὰ ἔχουν ἴδια γνώμη ὅλοι καὶ ὁ Πλάτων, ἀπὸ τὸ νὰ μὴ συμφωνεῖ κανένας οὔτε καὶ ὁ Πλάτων, ὅπως αὐτὸς λέγει ἄλλου. Ἐπομένως δὲν θ' ἀποφύγομε τὴ μαρτυρία αὐτοῦ ἐξαιτίας τῆς μαρτυρίας τῶν ἄλλων, ἀλλὰ στὴ μαρτυρία τῶν ἄλλων θὰ προσθέσω τὴ μαρτυρία αὐτοῦ. Γιατὶ νομίζω ὅτι καὶ σ' αὐτὰ παρέχει τὴν ἔμπρακτὴ μαρτυρία. Τὸ νὰ ἀνταλλάσῃ δηλαδή συζητώντας λόγους καὶ μὲ ἄλλα σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ν' ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἀντίπαλός του δίνει τὴ μαρτυρία του, αὐτὸ εἶναι ἡ παροχὴ ἔμπρακτης μαρτυρίας. Θέλω ὅμως νὰ προχωρήσω ἀκόμη περισσότερο, ὥστε, ἐπειδὴ τιμᾶ τὴν ἐπιψήφισή του ἑνὸς μὲ τὸν ὅποιο συζητεῖ, θὰ ἀποδείξω καὶ μὲ τὸ λόγο καὶ μὲ ἔργα ὅτι αὐτὸς εἶναι σύμφωνος μαζί μου.

Σὺ μὲν ξένου χάριν Συρακουσίου, κοινουῦ τῆς πατρίδος
 ἐχθροῦ, ἔπλεις οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρίς ἐν γήρα, πέλαιγος
 τοσοῦτον, καὶ τῷ τυράνῳ συνεῖναι δοκεῖν οὐκ ἔφυγες, ὡς ἔχων
 παραμυθίαν τὸ σχῆμα τῆς διατριβῆς, ὃ Δίωνα μένειν οἴκοι καὶ
 5 τῆς οὐσίας κρατεῖν ἦν. Τὴν δ' αὐτοῦ τις οἰκῶν καὶ τοῖς αὐτοῦ πο-
 λίταις καὶ γονεῦσι καὶ ἀδελφοῖς εἰ τὴν ὅπως μὴ ἀδικήσονται φυ-
 λακὴν ἔχοι, καὶ σώξοι καὶ τούτους καὶ ἑαυτόν, καὶ νῆ Δία γε εἰ
 τοῦτ' αὐτὸ τύραννον ἔσεσθαι τινα μέλλοντα καὶ Διονυσίῳ προσό-
 μοιον οἷός τε εἶη κωλυσαὶ καὶ παρελέσθαι λόγῳ τὰς πράξεις, καὶ
 10 τὴν ἐκ τῶν νόμων ἄδειαν πᾶσι θεβαιῶσαι, ἔπειτ' οὐδὲν σπουδαῖ-
 ον τοῦτ' εἶναι φήσομεν, οὐδ' ἐπαινεῖν χρὴ τὴν τοιαύτην εἴτε τέ-
 χνην εἴτε μηδὲ τέχνην εἰπεῖν δεῖ· Ὅτι νῆ Δία ἐν μέγα τοῦτ' ἦν κα-
 κὸν τὸ ἀδικεῖν, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι πράγμα οὐδέν. Ἐγὼ γὰρ οὐτ'
 αὐτὸς ἐπέγκλημα δήπου τοῦτο ποιοῦμαι, εἴ ποι καὶ ὀπωσοῦν ὡή-
 15 θη δεῖν εἰς Σικελίαν Πλάτων ἐλθεῖν ἠστινοσοῦν ἔνεκα αἰτίας,
 οὐθ' ὅστις ἄλλος προσφέρει τι τοιοῦτον εὐφρονεῖν ἠγοῦμαι, οὐθ'
 ὄλως ἔξω τῶν εἰς τὸν λόγον ἠκόντων οὐδὲν περιεργάζομαι· μὴ
 τοσοῦτου μηδὲν ἄξιον ἔστω νικητήριον. Ἄλλ' ἂν αὐτὸς ἔπραξε καὶ
 ἂν τινων ἔπραξε χάριν αὐτὸς καθαρώς εἴρηκε, ταῦτα συμβαίνειν
 20 φημί τοῖς ὑπὲρ τῆς ῥητορικῆς λόγοις. Καὶ μὴν ὅσῳ κάλλιον φρό-
 νησις ἀνδρείας, τοσοῦτῳ ῥητορικῆ τῆς κατὰ πόλεμον εὐψυχίας

Εἰ γὰρ δεῖ συνελόντα εἰπεῖν, οὐδέν ἐστιν ἄλλο ῥητορικῆ ἢ
 φρόνησις λόγων δύναμιν προσειληφυῖα, ὡς μὴ μόνον αὐτὸς ἔρ-
 δειν τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πείθειν ἔχοι. Ἠγοῦμαι μὲν οὖν
 25 καὶ ταῦτα πίστεις ἰκανὰς ἔχειν τῆς ἀληθείας, εἰ μὴ καὶ πλείους
 ἄρα τῶν ἰκανῶν εἴμι δ' ἐπ' αὐτόν ἤδη τὸν κολοφῶνα τοῦ Πλάτω-
 νος, ὡς ἂν τις εἴποι, ῥήματι. Οὐ γὰρ μόνον ἐξ ὧν ἐλέγχεται βούλο-
 μαι φανῆναι μαρτυροῦντα αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἂν εἰ καὶ πα-
 ραστὰς αὐτὸς ἐμαρτύρει τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ. Οὐκοῦν ὅτ' ἀδικεῖν μὲν

Ἐσὺ λοιπὸν γιὰ χάρη ἑνὸς ξένου Συρακουσίου, κοινοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδας, ταξίδεψες ὄχι μία φορά, ἀλλὰ δύο καὶ τρεῖς, ὄντας γέροντας, σ' ἓνα τόσο μεγάλο πέλαγος καὶ δὲν ἀπέφυγες τὴ συντροφιά τοῦ τυράννου, καλυπτόμενος τάχα ἀπὸ τὸ πρόσχημα τῆς παραμονῆς, πού ἦταν νὰ μένει ὁ Δίων στὴν πατρίδα του καὶ νὰ εἶναι κύριος τῆς περιουσίας του. Ἄν ὅμως κατοικεῖ κανεὶς στὴν πατρίδα του καὶ φυλάγει τοὺς συμπολίτες, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφούς του γιὰ νὰ μὴν ἀδικηθοῦν, καὶ διασώζει καὶ αὐτὸς καὶ τὸν ἑαυτό του, καί, μὰ τὸν Δία, ἂν ἔχει ἰδίως τοῦτο, τὴ δύναμη νὰ ἐμποδίσει κάποιον πού μέλλει νὰ εἶναι τύραννος καὶ παρόμοιος μὲ τὸν Διονύσιο, καὶ μὲ τὸ λόγο του νὰ μετριάσει τὶς πράξεις καὶ νὰ βεβαιώσει γιὰ ὅλους τὴν ἐλευθερία πού περέχουν οἱ νόμοι, θὰ ποῦμε ἔπειτα, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖο, οὔτε ὅτι πρέπει νὰ ἐπαινοῦμε αὐτὴν εἴτε πρέπει νὰ τὴν ποῦμε εἴτε μὴ τέχνη; Γιατί, μὰ τὸ Δία, τοῦτο ἦταν ἓνα μεγάλο κακό, δηλαδή τὸ νὰ ἀδικεῖ κανεὶς, ἐνῶ τὸ νὰ ἀδικεῖται δὲν εἶναι σπουδαῖο πράγμα. Γιατὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν τὸ θεωρῶ αὐτὸ ἔγκλημα, ἂν μ' ὅποιο τρόπο καὶ γιὰ ὅποια αἰτία νόμισε ὁ Πλάτων καὶ ἔπρεπε νὰ μεταβεῖ στὴ Σικελία, οὔτε θεωρῶ ὅτι φρονεῖ σωστὰ ὅποιος ἄλλος κατηγορεῖ κάποια τέτοια ἐνέργεια, οὔτε καθόλου μὲ ἀπασχολεῖ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀφοροῦν τὸ λόγο, καὶ ἂς μὴν ὑπερισχύσει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν ἀξίζουσιν καθόλου. Ἀλλὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔπραξε καὶ γιὰ χάρη ποιῶν τὰ ἔπραξε, τὸ εἶπε ὁ ἴδιος καθαρὰ: αὐτὰ λέγω συμφωνοῦν μὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς ρητορικῆς λόγους. Καὶ βέβαια, ὅσο καλύτερη εἶναι ἡ φρόνησις ἀπὸ τὴν ἀνδρεία, τόσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ρητορικὴ ἀπὸ τὴν πολεμικὴ εὐψυχία.

Ἄν λοιπὸν πρέπει νὰ συνοψίσω, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ρητορικὴ, παρὰ φρόνησις πού ἔχει προσλάβει τὴ δύναμη τῶν λόγων, ὥστε νὰ μὴ κάνει κανεὶς ὁ ἴδιος μόνο τὰ ἄριστα, ἀλλὰ νὰ μπορεῖ νὰ πείσει καὶ τοὺς ἄλλους. Νομίζω λοιπὸν ὅτι καὶ αὐτὰ ἔχουν ἰσχυρὲς ἀποδείξεις τῆς ἀλήθειας, ἂν ὄχι καὶ περισσότερο ἀπὸ ἰσχυρὲς. Θὰ προχωρήσω ὅμως τώρα στὸν ἴδιο τὸν κολοφῶνα τῶν λόγων τοῦ Πλάτωνα, ἂν μπορῶ νὰ τὸ πῶ ἔτσι. Γιατὶ δὲν θέλω νὰ φανεῖ ὅτι μαρτυρεῖ μόνο ἀπὸ αὐτὰ μὲ τὰ ὅποια ἐλέγχεται, ἀλλὰ σὰ νὰ ἦταν παρὼν ὁ ἴδιος καὶ νὰ μαρτυροῦσε μὲ τὴν ἴδια του τὴ φωνή. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἐξανά-

οὐκ ἐπηνάγκαζεν, ἀδικεῖσθαι δ' οὐκ ἔα, ὡς δ' ἐκ τοῦ λόγου συνέβαινε τὴν ῥητορικὴν μὴτ' ἀδικεῖν μὴτ' ἀδικεῖσθαι ἔαν, εἰ μὲν καὶ τῆς φιλοσοφίας ὁ αὐτός ἐστιν ὄρος, φιλοσοφία τις οὐσα ἢ ῥητορικὴ φαίνεται· εἰ δὲ ἐξαρκεῖ τῇ φιλοσοφίᾳ μὴδ' ἀδικεῖν, ἢ ῥητορικὴ
5 τελεώτερον.

Τίς δ' οὐκ οἶδεν ὅτι ῥητορικὴ καὶ τυραννίς τοσοῦτον ἀλλήλων κεχώριστα, ὅσον τοῦ πείθειν τὸ βιάζεσθαι; Ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε οὐδεὶς ἔστιν ὅς ἂν τὴν ἐναντίαν φύσιν εἰπὼν ἔχειν αἰσχυνθείη. Πῶς δ' ὁμοῦ μὲν κολακεύουσιν οἱ ῥήτορες, ὁμοῦ δ' ἐν τοῖς δυνά-
10 σταις εἰσὶν; Καίτοι τοσοῦτον ἀπέχουσι οἱ τύραννοι τοῦ κολακεύειν, ὥστε θία πάντα ὠθοῦσι, καὶ οὐδενός ἐστι παρ' αὐτῶν τυχεῖν οὐδὲ τῶν μετρίων, μὴ τί γε δὴ τῆς ὑπὲρ τὸ προσήκον θεραπείας ὥσθ' ὁ τύραννος μικροῦ δεῖν καὶ τὸ τοῦ δεσπότητος μέτρον παρελήλυθε. Καὶ κόλακος μὲν οὐδὲν ἐστὶ δήπου ταπεινότερον, οὐδ' ὅ τι
15 μᾶλλον ἡρῆσθαι δουλεύειν, τυράννου δὲ οὐδὲν ἂν εἴποις ἀγριώτερον, οὐδ' ὅ τι μᾶλλον πρὸς τὸ δεσπότην ἐθέλειν ἐστίν. Ὡστε εἰ μὲν κολακεία ἢ ῥητορικὴ, τὰ τῶν τυράννων ἐγκλήματα οὐ πρὸς αὐτήν. Εἰ δ' ὁμοῦ τῇ τυραννίδι τὴν κολακείαν μεγάλοις τοῖς ὀρίοις παρελήλυθεν, οὐκοῦν τά γε ἕτερα πάντως ἤδη ψευδῆ. Τοσοῦ-
20 τον δ' ἢ ῥητορικὴ κεχώριστα δυναστείας, ὅσον, εἰ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν δεῖ, Πλάτων Διονυσίου. Φαίνεται δ' ὅπου ῥητορικὴ σώζεται οὐδαμοῦ τύραννος ἐγγενόμενος, μέχρις ἂν σώζεται λόγῳ, οὐτ' αὖ ἐν οἷς τυραννίς κρατεῖ, ῥητορικὴ περιοῦσα, ἀλλ' ὅ τε ῥήτωρ πάντα πράττων, ὥστε μηδεὶς τύραννος ἐγγενήσεται, τό τε αὐτοῦ καὶ
25 τὸ κοινὸν ὁμοῦ προορῶν, ὅπως μηδεὶς αὐτὸν τῷ λόγῳ πείθειν παρελόμενος αὐτὸς ἄγῃ κατ' ἀρχὴν τὰ πράγματα, οἷ τε τύραννοι σκοποῦντες καὶ φοβούμενοι τῶν πάντων οὐδὲν μᾶλλον ἢ μὴ τις ἐγγένηται λέγειν καὶ πείθειν δυνατός, ὅστις συναγαγὼν τὰ πλήθη καὶ σύμβουλος καὶ μηνυτὴς τοῦ προσήκοντος γινόμενος ὁμοῦ
30 τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας ἀκύρους αὐτοὺς καταστήσῃ. Διόπερ

γκαζε βέβαια νὰ ἀδικοῦμε, δὲν ἀφήνει ὅμως καὶ νὰ ἀδικούμαστε, ὅπως προέκυπτε ἀπὸ τὸ λόγο του, κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὸ νὰ ἀδικεῖ κανεὶς οὔτε τὸ νὰ ἀδικεῖται, ἂν βέβαια εἶναι καὶ τῆς φιλοσοφίας ἴδιος ὁ ὀρισμός, ἢ ρητορική φαίνεται ὅτι εἶναι κάποια φιλοσοφία, καὶ ἂν ἡ φιλοσοφία ἀρκεῖται στὸ νὰ μὴ ἀδικεῖ, ἢ ρητορική εἶναι τελειότερη.

Ποιὸς λοιπὸν δὲν γνωρίζει ὅτι ἡ ρητορική καὶ ἡ τυραννική ἐξουσία ἀπέχουν τόσο ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅσο τὸ νὰ ἐξαναγκάζει κανεὶς ἀπὸ τὸ νὰ πείθει; Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού θὰ φτάσει νὰ ντραπεῖ ἂν πεῖ τὰ ἀντίθετα σ' αὐτά. Γιατὶ πῶς οἱ ρήτορες κολακεύουν συνάμα καὶ συγκαταλέγονται στοὺς τυράννους; Οἱ τύραννοι ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ κολακεύουν, ὥστε ἀπωθοῦν τοὺς πάντες μὲ τὴ βία, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτύχεις ἀπὸ αὐτοὺς οὔτε μιὰ μέτρια παραχώρηση, ὄχι μιὰ πᾶνω ἀπὸ τὸ πρέπον. Ὡστε ὁ τύραννος λίγο θέλει νὰ ξεπεράσει καὶ τὸ μέτρο τοῦ δεσπότη. Ἀπὸ τὸν κόλακα πάλι τίποτε δὲν εἶναι ταπεινότερο οὔτε καὶ ἀπὸ αὐτὸν πού ἔκανε τὴν ἐπιλογή τοῦ δούλου· καὶ ἀπὸ τὸν τύραννο τίποτε δὲν θὰ πείς ἀγριότερο οὔτε καὶ ἀπὸ αὐτὸν πού θέλει νὰ εἶναι δεσπότης. Ὡστε, ἂν ἡ ρητορική εἶναι κολακεία, τὰ ἐγκλήματα τῶν τυράννων δὲν ἔχουν σχέση μ' αὐτήν. Ἄν ὅμως μαζί μὲ τὴν τυραννική ἐξουσία ξεπέρασε καὶ τὴν κολακεία μὲ μεγάλη διαφορά, τότε τὰ ἄλλα εἶναι ὀπωσδήποτε ψεύδη. Γιατὶ τόσο πολὺ ἀπέχει ἡ ρητορική ἀπὸ τὴν τυραννίδα, ἂν πρέπει καὶ τοῦτο νὰ τὸ πῶ, ὅσο ὁ Πλάτων ἀπὸ τὸν Διονύσιο. Γιατὶ θὰ φανεῖ ὅτι οὔτε ὅπου ἀκμάζει ἡ ρητορική παρουσιάζεται τύραννος, μέχρις ὅτου ἰσχύει μὲ τὸ λόγο τῆς, οὔτε πάλι ὅπου κυριαρχεῖ ἡ τυραννία ἐπιζητεῖ ἡ ρητορική. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρήτορας κάνοντας τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴν ἐμφανισθεῖ κανένας τύραννος, προνοεῖ γιὰ τὸ δικό του συμφέρον καὶ μαζί καὶ γιὰ τὸ κοινό, ὥστε νὰ μὴν τὸν πείσει κανεὶς παρασύροντάς τον μὲ τὸ λόγο καὶ νὰ ὀδηγεῖ ὁ ἴδιος τὴν πόλη ὡς ἀρχοντας. Καὶ οἱ τύραννοι δὲν προσέχουν καὶ δὲν φοβοῦνται τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅλα, παρὰ τὸ νὰ μὴ παρουσιασθεῖ κανεὶς ἱκανὸς νὰ μιλά καὶ νὰ πείθει, ὁ ὁποῖος συναθροίζοντας τὰ πλήθη καὶ ἀφοῦ γίνεῖ σύμβουλός τους καὶ δείξει σ' αὐτὰ τὸ πρέπον, κάνει τοὺς τυράννους νὰ χάσουν συνάμα τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν

τὴν ἔχθραν ἀναγκαίως ἀλλήλοις ἔχουσιν· ἢ γὰρ τῶν ἐτέρων σωτηρία καὶ δύναμις μὴ εἶναι τοὺς ἐτέρους ἐστὶ τὴν ἀρχὴν.

Πῶς οὖν τὰναντία, φησὶν, ἀλλήλοις οἱ ῥήτορες λέγουσιν; Ἔστι μὲν οὐκέτι τοῦτ' ἐν τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ Πλάτωνος ὁμως δὲ ὑπὲρ τοῦ πανταχῆ διακαθαῖραι τὸν λόγον μηδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἀνεξέταστον ἀφείσθω. Καὶ τοῦτ' οὖν ἰσχυρότατον πάντων, ὡς ἐν ψεύδεσιν ὄν σχεδόν, ὧν ὁ Πλάτων εἴρηκεν, ὅτι οἶμαι καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀπαντῶμεν ἐν τῷ λόγῳ αὐτὸ τοῦτο κἀγὼ νῦν πεποίηκα. Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον ὅ γε ἐξ ἀρχῆς λόγος διαφθείρεται, ἐπεὶ καὶ οἱ φιλοσοφεῖν οὕτω λεγόμενοι οὐ τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἀπαντες δήπου χρῶνται, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀλλήλοις· ἀλλ' οὐδὲν κωλύει κατὰ τοὺς τυγχάνοντας τῆς ἀληθείας φιλοσοφίαν εἶναι καλόν. Οὐδὲν δὲ διπλοῦν ἐστὶν οὐδ' ἐναντίον αὐτὸ ἐαυτῷ. Πῶς οὖν, ἂν φαίη τις; ἢ φιλοσοφεῖν ἀμφοτέρους φήσομεν τὰναντία λέγοντας, ἢ τὸ φιλοσοφεῖν εἶναι καλόν; Οὕτως ὡς ἔφην. Ἴδοις δ' ἂν καὶ κυβερνήτας ἀλλήλοις ἐναντία ναυμαχοῦντας ἀλλ' ὁμως τῆς κυβερνητικῆς ἐστὶ σάξιν τὴν ναῦν. Οὕτω τοίνυν καὶ ὅταν οἱ ῥήτορες ἀλλήλοις ἐναντία, ὡς ἂν τις φαίη, λέγωσιν, οὐ κωλύεται τὸ ἐξ ἀρχῆς κεφάλαιον τῆς ῥητορικῆς, ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον τῷ λόγῳ χοῆ σκοπεῖν, μεμνημένους ὧν ἔνεκα εὐρέθη. Εὐρέθη δὲ τὸ λέγειν ὑπὲρ τῶν δικαίων. Ο μὲν οὖν ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγος οὗτος

[Ὁ μὲν ἄ λόγος ὑπὲρ ῥητορικῆς μόνον ἦν, οὗτος δὲ καὶ ὑπὲρ ῥητορικῆς καὶ ὑπὲρ ῥητόρων].

Ἐκ τῶν Ἀριστείδου πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ ῥητορικῆς.

25 **Τὸ προοίμιον τοῦ δευτέρου λόγου.**

Ἐπεὶ δὲ καὶ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους καθήψατο καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους, οὐ πρὸς τὸ βέλτιστον φάσκων προστῆναι τῆς πόλεως, ἐστὶ μὲν οὖν ἴσως οὐδὲν κατεπεῖγον περὶ τούτων νῦν διαφέρεσθαι. Οὗτοι μὲν γάρ, εἰ δίκαια Πλάτων αὐτῶν κατηγόρηκε, δικαίως ἂν φαῦλοι νομίζοντο· ῥητορικῆ δέ, εἰ καὶ πάν-

ἐξουσία. Γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκη ἀλληλομισοῦνται. Γιατὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμη τῶν μὲν εἶναι νὰ μὴν ἔχουν οἱ ἄλλοι τὴν ἐξουσία.

Πῶς λοιπὸν, λέγει, οἱ ρήτορες λένε τὰ ἀντίθετα μεταξύ τους; Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπὸ ὅσα εἶπε ὁ Πλάτων· ὅμως γιὰ νὰ διευκρινήσουμε τὸ θέμα ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἄς μὴν ἀφήσουμε ἀνεξέταστο καὶ τοῦτο. Κι αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἰσχυρότερο ἀπὸ ὅλα σχεδὸν ἐκεῖνα τὰ ψεύδη ποῦ ὁ ἴδιος ἔχει πεῖ, ὅτι νομίζω πῶς ἀντιλέγομε σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους στὸ λόγο μας· τὸ ἴδιο καὶ ἐγὼ ἔχω κάνει τώρα. Ἄλλα καθόλου περισσότερο δὲν διαφθείρεται ὁ ἀρχικὸς λόγος, ἐπειδὴ καὶ αὐτοί, ποῦ λέγονται ἔτσι ὅτι φιλοσοφοῦν, δὲν χρησιμοποιοῦν ὅλοι τοὺς ἴδιους λόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς τελείως ἀντίθετους μεταξύ τους· τίποτε ὅμως δὲν ἐμποδίζει, σύμφωνα μ' αὐτούς ποῦ πετυχαίνουν τὴν ἀλήθεια, ἡ φιλοσοφία νὰ εἶναι κάτι καλὸ. Οὔτε ἔχει δύο ὄψεις οὔτε ἀντιφάσκει μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Πῶς λοιπὸν, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, θὰ ποῦμε ὅτι φιλοσοφοῦν καὶ οἱ δύο λέγοντας τὰ ἀντίθετα, ἢ ὅτι τὸ νὰ φιλοσοφεῖ κανεὶς εἶναι καλὸ; Ἔτσι ὅπως εἶπα. Θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖς καὶ καπετάνιους νὰ ναυμαχοῦν ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ὅμως στὴν κυβερνητικὴ τέχνη ἀνήκει ἡ σωτηρία τοῦ πλοίου. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν οἱ ρήτορες, ὅπως θὰ ἔλεγε κάποιος, λένε τὰ ἀντίθετα μεταξύ τους, δὲν βλάπτεται τὸ ἀρχικὸ θεμέλιο τῆς ρητορικῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξετάζουμε αὐτὸ ποῦ συμβαίνει μὲ τὸν λόγο, ἔχοντας ὑπόψη γιὰ ποιὰ πράγματα ἔχει ἐφευρεθεῖ. [Ἔχει βρεθεῖ ἡ ρητορικὴ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν δικαίων]. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅσα εἶχα νὰ πῶ γιὰ τὴν ρητορικὴ.

[Αὐτὸς ὁ πρῶτος λόγος ἀφοροῦσε μόνο στὴ ρητορικὴ, ἐνῶ ὁ ἐπόμενος ὑπερασπίζεται καὶ τὴν ρητορικὴ καὶ τοὺς ρήτορες].

Ἄπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ Ἀριστείδη πρὸς τὸν Πλάτωνα ὑπὲρ τῆς ρητορικῆς. Τὸ προοίμιο τοῦ δεύτερου λόγου.

Ἐπειδὴ ὅμως κατηγόρησε καὶ τὸν Μηλιτιάδη καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ καὶ τὸν Κίμωννα καὶ τὸν Περικλῆ, λέγοντας ὅτι δὲν εἶχαν κυβερνήσει τὴν πόλη μὲ τὸν ὠφελιμότερο τρόπο, δὲν ὑπάρχει ἴσως καμμιά μεγάλη βία νὰ φιλονεικοῦμε τώρα γι' αὐτά. Γιατὶ αὐτοί, ἂν εἶναι δίκαιες οἱ κατηγορίες τοῦ Πλάτωνα, θὰ θεωροῦνταν δίκαια φαῦλοι,

των μοχθηροτάτους τούτους θείημεν, οὐδὲν μᾶλλον ἐλέγχεται. Συγχωρούντων μὲν οὖν ἡμῶν, ὃ γε ὑπὲρ ῥητορικῆς οὐκ ἀπόλωλε λόγος. Εἰ δὲ δὴ καὶ περὶ τούτων ἐλέγχοιτο, οὐ παντάπασιν εὐγνωμόνως τῷ λόγῳ κεχρημένος, πανταχῇ δειχθήσεται φιλονεικῶν. Τοῦτ' ἐστὶ προύργου τὸ καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

Αὐτοὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γινόμενοι τοῦ πῶς δεῖ καρτερεῖν, ἐν αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς καὶ ταῖς ἀκμαῖς τῶν κινδύνων τὴν ἡμετέραν αὐτῶν, εἰ συγχωρεῖς εἰπεῖν, ἀρετὴν ἐπιδεικνύμενοι. Τί οὖν ἡμῖν προφέρεις κολακείαν καὶ διακονίαν καὶ τοὺς ἰδίᾳ τροφείᾳ μὴ ἐκτίνοντας φαύλους ἂν εἶναι συμφήσας αὐτὸς ἡμῖν οὐ καλὴν χάριν ἐκτίνεις τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας καὶ τροφῆς, ἣν σὺ τε καὶ οἱ ἄλλοι δι' ἡμᾶς ἐν ἐλευθερίᾳ τέτραφθε. Εἰ ταῦτα λέγοιεν οἱ ἄνδρες, ποίους λαβυρίνθους σοφίας ἀνελίττων ἢ τί λέγων τῶν πάντων οἷός τε γένοιτ' ἂν ἀντειπεῖν; Πᾶσι τοίνυν προτέροις ἐστὶ λόγος πρὸς ταῦτα ἢ Πλάτωνι. Διὰ τί; Διότι ἐν αὐτοῖς τούτοις ἃ πρὸς τοὺς Δίωνος ἔγραψεν ἐταίρους καὶ ἐν οἷς ὁ Δίων αὐτῷ τετελευτηκῶς ὑπόκειται λέγων ὡς ἔμπνους, ἔνεστι ταυτί.

Τὸ δὲ πάντων ἀτοπώτατον, ὅτι χρῆται μὲν τούτοις ἐν ἐλέγχῳ τοῦ κολακείαν εἶναι τὴν ῥητορικὴν, ὡς δὴ τούτους ὄντας ῥήτορας, πάλιν δ' αὐτὸς αὐτοὺς ἀφήσει τῆς κολακείας, οὐκ οὐκ φησὶ γε αὐτοὺς ταύτῃ χρῆσθαι, ἐν οἷς περὶ ὧν ἔπαθον λέγει. Κὰν τούτοις οὖν ἀνάγκη θάτερα ἐψεῦσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἡ ῥητορικὴ κολακεία, πάντως δεῖ κόλακας τούτους εἶναι, ῥήτοράς γε ὄντας, ὡς φησιν. Εἰ δὲ οὐδὲν οὗτοι κολακείᾳ προσήκουσι, πῶς ῥητορικὴ κολακεία διὰ τούτους, ἢ τί τούτων ἔδει τῶν παραδειγμάτων; Ὁμῆν δὲ οὐδὲ τοῦτο τῶν δικαίων εἶναι, τὰς προαιρέσεις τὰς ἐκείνων ἐξετάζοντας τὰς συμφορὰς αἷς ἐχρήσαντο ὑπολογίζεσθαι. Οὐ γὰρ εἰ μὴ κατὰ νοῦν ἀπήλλαξαν, φαῦλοι γεγόνασιν, ἀλλ' εἰ μὴ τὰ βέλτιστα ἐβουλεύσαντο τοῖς πράγμασιν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐστὶ τῆς τύχης κατηγορεῖν, τοῦτο δὲ τὴν γνώμην ἐλέγχειν.

ἡ ρητορική ὅμως, ἀκόμα καὶ ἂν τοὺς ὑποθέσομε χειρότερους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἐλέγχεται καθόλου περισσότερο. Κι ἂν λοιπὸν ἐμεῖς τὸ δεχθῶμε, δὲν πῆγε χαμένος ὁ λόγος ὑπὲρ τῆς ρητορικῆς. Ἄν ὅμως καὶ σ' αὐτὰ ἀποδεικνυόταν ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖ τελείως χωρὶς ὑστεροβουλία τὸ λόγο, θ' ἀποδειχθεῖ ὅτι φιλονεικεῖ μὲ κάθε τρόπο. Εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμο νὰ μιλήσομε καὶ γι' αὐτά.

Νὰ γίνουμε οἱ ἴδιοι παράδειγμα στοὺς ἄλλους γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ εἶναι καρτερικοί, δείχνοντας, ἂν ἐπιτρέπεις νὰ ποῦμε, τὴν ἀρετὴ μας μέσα στὰ ἴδια τὰ δεινὰ καὶ στὴν ἀκμὴ τῶν κινδύνων. Γιατί λοιπὸν μᾶς προσφέρεις κολακεῖες καὶ ὑπηρεσίες, καὶ αὐτοὶ πού δὲν καταβάλλουν τροφεῖα, συμφωνώντας ὁ ἴδιος μαζί μας, ὅτι εἶναι φαῦλοι, δὲν ἀπευθύνεις ἓνα καλὸ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία καὶ ἀνατροφή τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποία ἐσεῖς καὶ οἱ ἄλλοι δεχθήκατε σὲ κλίμα ἐλευθερίας γιὰ μᾶς; Ἄν μᾶς ποῦν αὐτά, ποιούς λαβύρινθους σοφίας ἐκτυλίσσουντας, ἢ τί λόγια λέγοντας ἀπὸ ὅσα μποροῦν νὰ λεθθοῦν, θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ ἀπαντήσεις χωρὶς ἀντίρρηση; Ὅλοι λοιπὸν μίλησαν γι' αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Γιατί; Ἐπειδὴ σ' αὐτὰ τὰ ἴδια πού ἔγραφε στοὺς φίλους τοῦ Δίωνα καὶ σ' αὐτὰ πού ὁ ἴδιος ὁ Δίων ἀπὸ τὸν τάφο διατυπώνει, σὰ νὰ εἶναι ζωντανός, περιέχονται αὐτὰ ἐδῶ.

Καὶ τὸ πιὸ παράλογο ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι τὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὰ γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ ρητορική εἶναι κολακεία, σὰ νὰ εἶναι αὐτοὶ ρήτορες, καὶ πάλι ὁ ἴδιος τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κολακεία, γιατί δὲν λέγει ὅτι αὐτοὶ τὴ χρησιμοποιοῦν, σὲ ὅσα λέγει γιὰ τὰ παθήματά τους· καὶ σ' αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ ψεύδεται καὶ στὰ δύο. Ἄν δηλαδή ἡ ρητορική εἶναι κολακεία, πρέπει αὐτοὶ νὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε κόλακες, ἀφοῦ εἶναι ρήτορες, ὅπως λέγει. Ἄν ὅμως αὐτοὶ δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν κολακεία, ποῦ ἡ ρητορική σχετίζεται μὲ τὴν κολακεία ἐξαιτίας τους, ἢ τί χρειαζόμεσταν αὐτὰ τὰ παραδείγματα; Νόμιζα ὅμως ὅτι οὔτε αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ δίκαια, ἐξετάζοντας τὴν προαίρεση ἐκείνων, νὰ ὑπολογίζομε τίς συμφορὲς στίς ὁποῖες ἔπεσαν. Γιατί δὲν θὰ γίνονταν φαῦλοι, ἂν τοὺς ἔλειπε ὁ νοῦς, ἀλλὰ ἂν δὲν σκέφτονταν τὰ καλύτερα γιὰ τὰ πράγματα. Γιατί γιὰ τὸ πρῶτο κατηγορεῖται ἡ τύχη, ἐνῶ μὲ τὸ δεύτερο ἐλέγχεται ἡ γνώμη.

Ἐνθυμοῦμαι δὲ ἔγωγε πῶς ἀνέχεσθαι χρή, ὅταν Ἀλκιβιάδην
 μὲν καὶ Κριτίαν Σωκράτει συγγενομένους, οἱ τοσαύτας καὶ τηλι-
 καύτας αἰτίας ἐσχῆκασιν καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιει-
 κῶν, ὥστε Κριτίου γε οὐδ' ἐπινοῆσαι ῥάδιον ἐξωλέστερον, ὃς ἐν
 5 τριάκοντα τοῖς πονηροτάτοις τῶν Ἑλλήνων πρῶτος ἦν, τοὺς μὲν
 οὐ φασι δεῖν ἐν τεκμηρίῳ ποιεῖσθαι ὅτι Σωκράτης τοὺς νέους δι-
 ἐφθειρεν, οὐδ' εἶναι τὰ ἐκείνων ἁμαρτήματα οὐδ' ὅτιοῦν πρὸς
 Σωκράτην τὸν οὐδὲ αὐτὸν ἕξαρον ὄντα τὸ μὴ οὐ διαλέγεσθαι
 τοῖς νέοις. Εἰ δ' Ἀθηναίων δῆμος ἐν πολλοῖς καὶ μεγάλοις οἷς καὶ
 10 ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων διεχείρισεν, ἔσθ' ἃ μὲν ὀρθῶς
 καὶ προστηκόντως ἐβουλεύσατο, ἔστι δὲ ἃ καὶ ἐξήμαρτεν εἰς τοὺς
 προεστηκότας, ταῦτ' ἀξιούσιν αὐτοῖς τοῖς προστάταις λογίζε-
 σθαι. Ὡσπερ εἴ τις καὶ τοῦ θεοῦ κατηγοροίη τοῖς αὐτοῖς λόγοις
 ὅτι χρῆν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν εἶναι τοιαύτην, ὥστ' ἀδικίαν καὶ
 15 ἀγνωμοσύνην ἀνελεῖν παντάπασιν ἐξ ἀνθρώπων καὶ μηδὲν
 ἁμαρτάνειν μηδένας ἀνθρώπων μηδαμῆ. Νῦν δὲ πῶς, εἰ προνοεῖν
 αὐτοὺς χρή νομίζειν, ὅταν μὴ παύονται πλημμελοῦντες ὧν ἄρ-
 χουσι μὴ δικαίως ὑπ' ἐνίων ἀμελεῖσθαι; Καὶ ὁ μὲν ἠνίοχος παρα-
 λαβὼν λακτίζοντας τοὺς ἵππους πραῦνει καὶ τιθασσεύει, καὶ τε-
 20 λευτῶν ἐπ' αὐτῶν ἀσφαλῶς κατὰ πολλὴν ῥαστώνην εἴσιν ὅποι
 βούλεται· οἱ θεοὶ δὲ οὐπω καὶ νῦν ἐξηρήκασιν ἀδικίαν ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἐκ τοσούτου, καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ αἰῶνος παντὸς πολιτευσάμε-
 νοι, καὶ προσέτι εἰς ἑαυτοὺς ἁμαρτάνοντας ὀρῶντες ἔστιν οὖς αὐ-
 τῶν.

25 Ἀλλὰ μὴν εἰ ταῦτα οὐδ' ἂν εἰς ὑγιαίνων εἴποι σπουδῆ, πλὴν
 ὡς ἡμεῖς μὲν νῦν εἰς ἔλεγχον λόγου, πῶς οὐ κομιδῆ Πλάτων συκο-
 φαντεῖ; Εἰ γὰρ ἃ μὴδ' οἱ θεοὶ πάποτε πεποιήκασιν, μηδὲ παρ' αὐ-
 τῆς τῆς Ἀθηνᾶς τῆς πολιάδος εἶχεν ἀπαιτῆσαι, ταῦτα παρὰ Θεμι-
 στοκλέους καὶ Περικλέους ἀπαιτεῖ, αὐτὸν ἐρωτῶ πῶς οὐ συκοφαν-
 30 τεῖ; Ἄλλ' οἴμαι τὴν μὲν τοῦ δήμου φύσιν οὐκ ἠδυνήθησαν μετα-

Σκέφτομαι ὅμως πῶς πρέπει νὰ νοιώθομε, ὅταν τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τὸν Κριτία, ἀπὸ τὴ συντροφιά τοῦ Σωκράτη, πού μεγάλες καὶ διάφορες κατηγορίες ἄκουσαν καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὥστε οὔτε κἂν εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς κάποιον πιὸ ἄθλιο ἀπὸ τὸν Κριτία, ὁ ὁποῖος ἀνάμεσα στοὺς τριάντα χειρότε-
ρους Ἕλληνες ἦταν ὁ πρῶτος, χωρὶς βέβαια αὐτοὶ νὰ ἀποτελοῦν ἀπόδειξη, ὅτι ὁ Σωκράτης διέφθειρε τοὺς νέους, οὔτε οἱ παρανομίες ἐκείνων ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὸν Σωκράτη, πού οὔτε αὐτὸς δὲν ἀρνιόταν τὴ συντροφιά του μὲ τοὺς νέους. Ἄν ὅμως ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων σὲ πολλὰ καὶ μεγάλα ζητήματα, πού διαχειρίσθηκε γιὰ τὸ δικό του συμφέρον καὶ γιὰ τὸ συμφέρον τῶν Ἑλλήνων, εἶναι μερικὰ τὰ ὁποῖα σκέφθηκε ὀρθὰ καὶ ὅπως ἔπρεπε, εἶναι ὅμως καὶ μερικὰ στὰ ὁποῖα ἔσφαλε πρὸς τοὺς ἄρχοντές του, αὐτὰ ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ λογαριασθοῦν στοὺς ἀρχηγούς τους. Ὅπως δηλαδὴ θὰ κατηγοροῦσε κανεὶς καὶ τὴ θεότητα γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, ὅτι ἔπρεπε ἢ πρόνοια τοῦ θεοῦ νὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ ἐξαλειφθεῖ τελείως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη, καὶ μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴν παρανομεῖ κανένας. Τώρα ὅμως, ἂν πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι προνοοῦν, πῶς δὲν εἶναι δίκαιο μερικοὶ ν' ἀδιαφοροῦν γι' αὐτούς, ὅταν δὲν παύουν νὰ πλημμελοῦν εἰς βάρος αὐτῶν τοὺς ὁποίους κυβερνοῦν; Καὶ ὁ ἀμαξηλάτης βέβαια ὅταν πάρει τὰ ἄλογα πού κλωτσοῦν, τὰ τιθασσεύει καὶ τὰ ἡμερεύει, καὶ στὸ τέλος καβαλι-
κεύοντάς τα μὲ πολλὴ ἄνεση πηγαίνει ὅπου θέλει, οἱ θεοὶ ὅμως καὶ τώρα ἀκόμα δὲν ἀφαίρεσαν τὴν ἀδικία ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔπειτα ἀπὸ τόσο διάστημα, καὶ μάλιστα κυβερνώντας σὲ ὅλη τὴν αἰωνιότη-
τα, καὶ ἐπιπλέον, ἐνῶ βλέπουν μερικοὺς νὰ ἁμαρτάνουν σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους.

Ἄλλ' ὅταν αὐτὰ οὔτε ἓνας λογικὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ τὰ ὑποστη-
ρίξει σοβαρά, παρὰ μόνο ὅπως ἐμεῖς τώρα γιὰ νὰ τὰ ἀρνηθοῦμε, πῶς ὁ Πλάτων δὲν εἶναι συκοφάντης ὑπερβολικός; Γιατί, ἂν αὐτὰ πού δὲν τὰ ἔκαναν ποτὲ οὔτε οἱ θεοί, οὔτε μποροῦσε νὰ τὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πολιοῦχο Ἀθηναῖα, αὐτὰ τὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλῆ καὶ τὸν Περικλῆ, ἐρωτῶ τὸν ἴδιο, πῶς δὲν συκοφωντεῖ; Ἄλλὰ νομίζω δὲν μπόρεσαν ν' ἀλλάξουν οὔτε καὶ ν' ἀφανίσουν τὴν

ποιῆσαι οὐφ ἀφανίσαι· ἔστι δ' αὕτη μηδέποτε γενέσθαι πάντα
 χρηστὸν μηδ' ἀναμάρτητον ὅσα δὲ κινδυνεύοντας ἔδει προνοή-
 σασθαι, ἐν οἷς ἅμα καὶ τῶν πολλῶν καὶ τῶν ἐπιεικῶν (ἦν εὐεργέ-
 τας εἶναι, ἢ κατ' ἐξουσίαν πράττοντας ἀπάγειν ἀπὸ τῶν δυσχερε-
 5 στάτων ἀεὶ καὶ εἰς ἐλάχιστον τρέπειν τὰ τῆς φύσεως ἁμαρτήματα,
 ταῦτα οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ παρὰ τούτοις ὄντα φανήσεται, καὶ ταῦ-
 τα πρὸς τῷ λόγῳ τῷ παρ' ἡμῶν καὶ ταῖς ἀποδείξεσι Πλάτων αὐ-
 τὸς ἐπισφραγίζεται, καὶ ἔστιν ἡμῖν κἀνταῦθα μάρτυς ὑπὸ τῆς αὐ-
 τῆς δεξιότητος, ἥσπερ κἀν τοῖς ἄνω κατὰ τὴν χρεῖαν ἀεὶ. Καίτοι
 10 πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν τὰ ἔργα κοσμεῖν ὧν τὴν πολιτείαν φανλίζειν
 ἔστι, καὶ ἃ τῆς τῶν πεισθέντων ἀρετῆς τίθεται τις δείγματα, ταῦτα
 μὴ τῆς τῶν πεισάντων πρῶτον ἠγεῖσθαι; Ἐγκεῖται μὲν γάρ που
 ταῦτα μεταξὺ τοῦ μύθου (χωρὶς τινος προφάσεως) οὐκ ἀσκέπτως
 ἐμοὶ δοκεῖν, οὐδὲ φαύλως οὐδ' ὡς ἐξέπεσεν, ἀλλ' ὅπως συγκρου-
 15 φθείη τε ὡς δυνατόν μάλιστα, καὶ εἴ τις εὐρῶν χρωῖτο, μηδ' αὐτὸς
 δοκῆ παρελθεῖν, ἀλλ' ἐκείνη· οὕτω μέσην τινὰ εὗρε τάξιν, καὶ ἅμα
 πρὸς τῇ τελεύτῃ τοῦ λόγου τοῦ παντός, ἃ θεῖς ἐν ἀρχῇ, τοῖς ἐφε-
 ξῆς οὐκ ἔμελλεν ἐξεῖν οἶμαι χρῆσθαι.

Οὐ γὰρ (εἰ ῥάδιον ἢ μὴ) τῷ ὄντι γενέσθαι ῥήτορα προὔκειτο
 20 σκοπεῖν, ἐπεὶ τοῦτό γε καὶ ἡμεῖς, εἰ βούλει, μαρτυροῦμεν, κἀν εἰ
 τὴν Στέντορος φωνὴν κτησαίμεθα, φθεγξαίμεθ' ἂν ὡς οὐ ῥάδιον,
 κἀν ὁ Νεῦλος, ὦ μακάριε, τοῖς ἐπτὰ στόμασιν εἰ λάβοι φωνήν, ὥσ-
 περ ὁ Σκάμανδρος καθ' Ὅμηρον. Ἄλλ' εἰ δυνατόν ἢ μὴ, καὶ φύ-
 σιν ἔστ' ἔχον συμβῆναι, τοῦτ' ἦν ἐκ τοῦ λόγου. Φανήσεται δ' οὐχ
 25 ἀπλῶς, οὐδ' ὡς νῦν μόνον δείκνυμεν, εἰς τοὺς ἐναντίους ἐληλυθῶς
 αὐτὸς ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἐκείνους ἠτιᾶται Ἀριστείδην ὃν ἐπή-
 νεσεν ἐπαινεῖν οὐκ ἔχων, ἢ εἶπερ ὀρθῶς ἐπαινεῖ τοῦτον, διὰ τὸ
 αὐτὸ τοῦτο οὐδ' ἐκείνους ἔχων αἰτιάσασθαι. Πῶς; Ὅτι σύμβολον
 οἶμαι ποιεῖ τοῦ κακῶς Ἀθηναίων ἐκείνους προστῆναι τὸ παθεῖν
 30 αὐτοὺς ὑπ' Ἀθηναίων κακῶς, ὡς οὐκ ἂν τοὺς γε βελτίους ὑπ' αὐ-

60. Ἐνας ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν στὴν Τροία, περίφημος γιὰ τὴ δυνατὴ φωνή του (στεντόρεια φωνή).

φύση τοῦ δήμου· καὶ αὐτὴ εἶναι τέτοια, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ γίνουν ὅλοι χρηστοὶ οὔτε ἀναμάρτητοι. "Ὅσα ἔπρεπε μὲ κίνδυνο νὰ προνοήσουν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνονται τῶν πολλῶν μαζὶ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν εὐεργέτες, ἢ πράττοντας μὲ τὴν ἐξουσία πού εἶχαν νὰ ἀπομακρύνουν πάντοτε ἀπὸ τὰ δυσχερέστατα καὶ νὰ περιορίζουν στὸ ἐλάχιστο τὰ λάθη τῆς ἀνθρώπινης φύσης, αὐτὰ δὲν γίνεται νὰ μὴ φανοῦν σ' αὐτοὺς πραγματικὰ καὶ μάλιστα σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πού διαθέτουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὶς ἀποδείξεις τὶς ἐπισφραγίζει ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων, καὶ ἔχομε ἐδῶ μάρτυρα μὲ τὴν ἴδια δεξιότητα, τὴν ὁποία χρειάζονται οἱ ἄνω θεοὶ πάντοτε. "Ἄν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ἐπαινοῦμε τὰ ἔργα αὐτῶν, νὰ ἐξευτελίζομε ὅμως τὴν πολιτεία τους, καὶ αὐτὰ πού θεωρεῖ κανεὶς δείγματα τῆς ἀρετῆς ὅσων πείσθησαν, αὐτὰ νὰ μὴ θεωροῦν πῶς εἶναι προσηγουμένως δείγματα αὐτῶν πού ἔπεισαν; Γιατὶ βρίσκονται αὐτὰ κάπου μεταξὺ τοῦ μύθου [χωρὶς κάποια πρόφαση] ὄχι ἀνεξέταστα νομίζω, οὔτε κακῶς οὔτε ὅπως ἔτυχε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποκρυβοῦν ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα, καὶ ἂν κάποιος τὰ βρεῖ καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν, οὔτε αὐτὸς νὰ φανεῖ ὅτι τὰ ἀποφεύγει, ἀλλὰ ἐκείνη. "Ἐτσι βρῆκε μὰ μέση τάξη, καὶ συνάμα πρὸς τὸ τέλος ὅλου τοῦ λόγου, αὐτὰ πού ἔθετε στὴ ἀρχή, δὲν εἶχε σκοπὸ, νομίζω, νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν στὰ ἐπόμενα.

Γιατὶ δὲν εἶχε θέσει σκοπὸ του νὰ ἐξετάσει ἂν εἶναι εὐκολο ἢ ὄχι νὰ γίνῃ πραγματικὰ ρήτορας, ἐπειδὴ αὐτὸ καὶ ἐμεῖς, ἂν θέλεις, τὸ μαρτυροῦμε, καὶ ἂν εἶχαμε τὴ φωνὴ τοῦ Στέντορα⁶⁰, θὰ διατυπώναμε τὴ γνώμη, ὅτι δὲν εἶναι εὐκολο, ἀκόμα καὶ ἂν ὁ Νεῖλος, μακάριε, τὸ φώναζε μὲ τὰ ἑπτὰ στόματα, ἂν ἀποκτοῦσε φωνή, ὅπως ὁ Σκάμανδρος στὸν Ὅμηρο. Ἄλλ' ἂν εἶναι δυνατό ἢ ὄχι καὶ ἂν εἶναι φυσικὸ νὰ συμβεῖ, αὐτὸ εἶναι πού εἶχε τεθεῖ στὴ συζήτηση. Γιατὶ θὰ φανεῖ ὄχι ἀπλὰ οὔτε ὅπως τώρα μόνο τὸ ἀποδεικνύομε, ὅτι αὐτὸς ἔχει ἔρθει στοὺς ἀντίθετους τοῦ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού ἐκεῖνος κατηγοροῦσε μὴ ἔχοντας νὰ ἐπαινεῖ τὸν Ἀριστείδη πού ἐπαίνεσε, ἢ ἂν αὐτὸν τὸν ἐπαινεῖ ὀρθά, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ μπορούσε οὔτε ἐκείνους νὰ κατηγορήσει. Πῶς, Ἐπειδὴ, νομίζω, σύμβολο τοῦ ὅτι ἐκεῖνοι ἦταν κακοὶ ἡγέτες τῶν Ἀθηναίων εἶναι τὸ ὅτι κακοπάθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Γιατὶ δὲν θὰ ἀμάρταναν σ' αὐτοὺς

τῶν γενομένων ἀμαρτόντας εἰς τούτους, ὑφ' ὧν μηδ' εἰς τοὺς ἄλλους ἀμαρτάνειν ἐπαιδεύθησαν.

Ταῦτα δὲ οὕτω θεῖς, καὶ ἡνιόχους καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπεισαγαγῶν ἐνταυθοῖ, τόν γε Ἀριστείδην οὐ μόνον οὐδὲν φαῦλον εἶρηκεν, ἀλλὰ καὶ σαφῶς ἐξαίρετον τῶν ἄλλων πεποίηκε. Καίτοι εἰ τὸ παθεῖν κακῶς ὑπ' Ἀθηναίων ἦν τι δεῖγμα τοῦ μὴ καλῶς Ἀθηναίων προστῆναι, οὐδ' Ἀριστείδης προὔστη καλῶς οὐδὲ γὰρ οὗτος ἀθῶος δήπου διέφυγεν, ἀλλ' ἐξέπεσε. Προσθήσω δὲ ὅτι οὗτός γε οὐδ' ἐν δικαστηρίῳ δυστυχήσας ὥσπερ Μιλτιάδης καὶ Περικλῆς, 10 οὐδ' ὑπὸ τούτων οἷς προσέκρουσεν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐξοστρακισθεῖς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου. Ἔστι δὲ καὶ κυβερνήτη καὶ παντὶ συνιδεῖν ὅτι κυβερνήτης μὲν ὅστις πλείστους ἀθρώως ἔσωσεν ὑπὲρ χιλίους, τὸ δὲ τοῦ ῥήτορος πλήρωμα ὃ σφάζει οὐ κατὰ ναῦν ἐστὶν αἰγυπτίαν, οὐδέ γε ὅλως μετρεῖται στόλῳ, ἀλλὰ καὶ λι- 15 μένες αὐτοὶ καὶ πόλεις οὐ μυριάνδρου μόνον ἀντὶ τῶν μυριοφόρων, ἀλλὰ καὶ μετρησαὶ χαλεπαί, τῇ τῆς ῥητορικῆς ὑποπίπτουσι τύχη τε καὶ προστασία. Καὶ ὁ μὲν γε κυβερνήτης κατάρας οὐκ ἔχει τί χρήσεται τῇ τέχνῃ, τοῦ δὲ ῥήτορος οὐδὲν ἐστὶ χωρίον ἐξαίρετον.

20 Ἄλλ' ἵνα μὴ λόγος ἡμῖν λόγον ἐκδέξῃται, ἀγαπητὸν ὃν εἰ καὶ τοῖς ἐπικαίροις ἐξαρκέσαιμεν, ἐῷ τὸ νῦν εἶναι τὴν ὑπὲρ τούτου διαφοράν. Ὅτι ἡ ῥητορικὴ διὰ πάντων τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων διήκει, φρονήσει μὲν εὐρεθεῖσα, εὐρεθεῖσα δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης, σωφροσύνη δὲ καὶ ἀνδρεία φυλαττομένη. Τοῦτο δὲ καὶ 25 κατὰ τούτους τοὺς λόγους οὐς μέλλω εἰπεῖν αὐτῆς ἰδεῖν ἔστιν. Ἔστι μὲν γὰρ δήπου ῥητορεύειν τὸ τὰ δέοντα εὐρεῖν καὶ τάξαι καὶ τὰ πρέποντα ἀποδοῦναι μετὰ κόσμου καὶ δυνάμεως. Φαίνεται δὲ ἡ μὲν εὐρεσις κατὰ τὴν φρόνησιν ἔχουσα, εἴπερ ἀμήχανον φρονήσεως ἀπολειπόμενον τῶν χρησίμων εὐρεῖν ὅτιοῦν, ἡ δὲ 30 σωφροσύνη κατὰ τὴν διαχείρισιν οὕσα καὶ τὴν τῶν ἡγουμένων τε καὶ εἰκότων συμφωνίαν ἀντὶ δ' αὐτῆς δικαιοσύνης τὸ πρέπον τιθεῖ. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὅποια ἅττα ἢ ὅποσα προσήκει ἐκάστῳ σω-

ἐκεῖνοι πού ἔγιναν χάρη σ' αὐτούς καλύτεροι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἔμαθαν οὔτε στοὺς ἄλλους νὰ ἁμαρτάνουν.

Ἔτσι αὐτὰ ὀρίζοντάς τα καὶ εἰσάγοντας ἐδῶ ἡνιόχους καὶ τὰ ὅμοια, γιὰ τὸν Ἀριστείδη ὄχι μόνο δὲν εἶπε κανένα κακό, ἀλλὰ καὶ μὲ σαφήνεια τὸν ξεχώρισε ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄν καὶ βέβαια τὸ νὰ κακοπαθήσει ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἦταν ἓνα δείγμα, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε ἠγηθεῖ ὀρθὰ τοὺς Ἀθηναίους, οὔτε ὁ Ἀριστείδης εἶχε γίνει ὀρθὰ ἠγέτης. Γιατὶ οὔτε αὐτὸς πέρασε ἀλώδητος, ἀλλὰ ἔξορισθηκε. Θὰ προσθέσω ὅμως ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε καμμιά ἀσχημη ἐμπειρία στὸ δικαστήριον, ὅπως εἶχαν ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Περικλῆς, οὔτε ἀπὸ ἐκείνων μὲ τοὺς ὁποίους ἦρθε σὲ σύγκρουση γιὰ χάρη τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἔξοστρακίσθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ δῆμον. Καὶ μπορεῖ καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ καθένας νὰ καταλάβει, ὅτι ἓνας κυβερνήτης μπορεῖ νὰ σώσει μαζεμένους πάνω ἀπὸ χίλιους, ἐνῶ τὸ πλῆθος πού σώζει ὁ ρήτορας δὲν εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πλήρωμα Αἰγυπτιακοῦ πλοίου, οὔτε μετριέται μὲ ὀλόκληρο στόλον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ λιμάνια καὶ πόλεις ὄχι μόνο δέκα χιλιάδων κατοίκων, ἀντὶ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν πλοίου, ἀλλὰ πόλεις πού εἶναι δύσκολο νὰ μετρηθοῦν, περιέχονται στὴν τύχη καὶ τὴν προστασία τῆς ρητορικῆς. Καὶ ὁ κυβερνήτης βέβαια ὅταν καταπλέουν στὸ λιμάνι δὲν ἔχει πιά τί νὰ κάνει τὴν τέχνη του, ὁ ρήτορας ὅμως δὲν ἀχρηστεύεται σὲ κανένα μέρος.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ διαδεχθεῖ ὁ λόγος τὸ λόγο, ἀφοῦ εἶναι ἱκανοποιητικὸ ἂν ἐπαρκέσομε καὶ στὰ σπουδαιότερα, ἀφήνω κατὰ τὸ παρὸν τὴ συζήτηση γι' αὐτὸ· γιὰτὶ ἡ ρητορικὴ εἰσέρχεται σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ ἐφευρέθηκε ἀπὸ τὴν φρόνηση ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὴν προφυλάγει ἢ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία. Αὐτὸ ὅμως μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ σ' αὐτούς τοὺς λόγους [πού πρόκειται νὰ πῶ γι' αὐτήν]. Ἡ ρητορικὴ λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ βρεῖ κανεὶς τὰ δίκαια καὶ νὰ τὰ ρυθμίσει καὶ νὰ ἀποδώσει τὰ πρέποντα μὲ ὀρθότητα καὶ δύναμη. Ἡ εὕρεση φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὴ φρόνηση, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατο χωρὶς τὴ φρόνηση νὰ βρεθεῖ ὀποιοδήποτε ἀπὸ τὰ χρήσιμα, ἐνῶ ἡ σωφροσύνη ἀσχολεῖται μὲ τὴ διαχείριση καὶ τὴ συμφωνία τῶν ἠγετῶν καὶ τῶν ὑπηκόων καὶ στὴ θέση τῆς δικαιοσύνης θέτει τὸ πρέπον. Κι αὐτὸ σημαίνει ποιά καὶ πόσα εἶναι

σαι τῷ πράγματι. Ἀλλὰ μὴν ἀνδρείας ἐκ τοῦ εὐθέος οὐδ' οὕτω
 μετέχειν ὡς ὁ λόγος βούλεται· τὸ γὰρ ταπεινὸν καὶ ἀγεννὲς οὐδὲν
 οὕτως, ὡς ὁ λόγος, ἐξορίζει καὶ ὑπερφρονεῖ. Εἶεν. Οὗτος ὁ νουθε-
 τῶν ἀνύτει, οὗτος ὁ κατηγορῶν πιστεύεται. Καὶ μὴν ὅστις γε ἂ
 5 προσῆκε λέγειν οἶδεν, οἶδεν ἂ πράττειν προσήκει. Οὐδεὶς γὰρ
 ἔστιν ὅστις ἂ προσήκει πράττειν εἰπεῖν εἰδῶς, ἂ προσήκει πράτ-
 τειν ἀγνοεῖ, οὐδ' ὅστις ἀγνοῶν ἂ προσήκει πράττειν, εἰπεῖν ἔχει.
 Ὅσῳ δ' ἄρχειν βέλτιον ἢ διακονεῖν, τοσοῦτῳ λέγειν τὰ δέοντα
 βέλτιον ἢ πράττειν. Ὁ μὲν γὰρ, οἶμαι, πολλοῖς σύμβουλος γίνεται,
 10 ὁ δὲ ἀνθ' ἑνὸς ἄλλου τινὸς γίνεται.

Ὅσπερ οὖν τοὺς ἀρχιτέκτονας τῶν τεκτόνων ἀνάγκη προέ-
 χειν, ὄντας ὅμως περὶ ταῦτα ἂ καὶ τῆς τῶν τεκτόνων ἔστιν ἐμπει-
 ρίας, οὕτω καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ τοῖς λόγοις προέχοντας
 τῶν τούτοις ὑπηρετούντων βελτίους ὁ ποιητὴς ἔθηκε καὶ προσεῖ-
 15 πεν ἀριπρεπεῖς μάλα ὀρθῶς προσειπῶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μῦθον λέ-
 γειν, δέδοικα μὲν ἐγὼ μὴ καὶ ταῖς γραυσὶν ἡμᾶς ἐξούλης ὀφλεῖν
 ἐπισκώπτων φῆ τις ἀνὴρ κωμικός, ἐρῶ δὲ οὐ μῦθον ἄλλως αὐτὸν
 εἰς αὐτὸν τελευτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἢ παρὰ τῶν πραγμάτων
 πρόσεσι πίστις. Ὁ μὲν οὖν Προμηθεὺς καθ' ἕκαστον ἅπασι τὰς τε
 20 αἰσθήσεις καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος πεπλακῶς ἦν πρότερον, τὸν δὲ
 Ἑρμῆν οὐχ οὕτως ἐκέλευσεν ὁ Ζεὺς ὥσπερ θεωρικοῦ διάδοσιν δι-
 ελεῖν, ἵνα πάντες ῥητορικῆς ἐφεξῆς μετέχοιεν ὥσπερ ὀφθαλμῶν
 καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν, ἀλλ' ἐπιλεξάμενον τοὺς ἀρίστους καὶ γεν-
 ναιοτάτους καὶ τὰς φύσεις ἐρρωμενεστάτους, τούτοις ἐγχειρίσαι
 25 τὸ δῶρον, ἵνα ὁμοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους σώξειν ἔχοι-
 εν. Ἀφικομένης δὲ ῥητορικῆς ἐκ θεῶν οὕτως εἰς ἀνθρώπους,
 ἠδυνήθησαν μὲν ἀνθρωποὶ τὴν μετὰ τῶν θηρίων δίαιταν χα-
 λεπτὴν ἐκφυγεῖν, ἐπαύσαντο δὲ ἐχθροὶ πάντες ὄντες ἀλλήλοις ἐν
 κύκλῳ, κοινωνίας δὲ εὖρον ἀρχήν. Καταβάντες δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν
 30 ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης ἐπλησιάσαντό γε πρῶτον

61. Δίκη ἐξούλης· δίκη παράνομης ἔξωσης.

62. Ἀντίτιμο εἰσιτηρίου στά θέατρα.

αὐτὰ πού ἀρμόζουν σέ κάθε πράγμα γιά νά σωθοῦν. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἀπευθείας μετέχει τήν ἀνδρεία, ὅπως θέλει ἡ λογική. Γιατί τίποτε ἄλλο δέν ἐξορίζει καί δέν περιφρονεῖ τόσο πολὺ τὸ ταπεινὸ καὶ ἄνανδρο, ὅσο ὁ λόγος. Ἄς εἶναι. Αὐτὸς πού νουθετεῖ ἔτσι φέρνει ἀποτέλεσμα· αὐτὸς πού κατηγορεῖ ἔτσι γίνεται πιστευτὸς. Καὶ πάλι βέβαια ὅποιος γνωρίζει νά λέγει αὐτὰ πού πρέπει, γνωρίζει καὶ νά πράττει ὅσα πρέπει. Γιατί δέν ὑπάρχει κανένας πού γνωρίζει νά πεῖ αὐτὰ πού πρέπει νάπραχθοῦν, ἀγνοεῖ ὅμως αὐτὰ πού πρέπει νά πράξει, οὔτε ὅποιος ἀγνοεῖ αὐτὰ πού πρέπει νά πράξει, μπορεῖ νά μιλήσει γι' αὐτά. Γιατί ὅσο καλύτερο εἶναι νά ἄρχει κανεὶς παρὰ νά ὑπηρετεῖ, τόσο ὠφελιμότερο εἶναι ἀπὸ τὸ νά λέγει τὰ δίκαια, τὸ νά τὰ πράττει. Καθ' ὅσον ὁ ἓνας γίνεται, νομίζω, σύμβουλος πολλῶν, ὁ ἄλλος παίρνει τὴ θέση κάποιου ἄλλου.

Ὅπως λοιπὸν κατ' ἀνάγκη οἱ ἀρχιτέκτοντες ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς τέκτονες, ἀσχολοῦνται ὅμως μὲ πράγματα κοινῆς ἐμπειρίας, ἔτσι καὶ αὐτοὶ πού ὑπερέχουν στίς συναθροίσεις καὶ στίς συζητήσεις ὁ ποιητὴς τοὺς ἔβαλε νά ὑπερέχουν πολὺ ἀπὸ ὅσους τοὺς ὑπηρετοῦν καὶ τοὺς ὀνόμασε διαπρεπεῖς, ὀνομασία πολὺ ὀρθή. Κι ἂν πρέπει νά πῶ καὶ κάποιον μῦθον, φοβᾶμαι βέβαια ἐγὼ μήπως καὶ στοὺς γηραλέους μᾶς κατηγορήσει σκωπτικᾶ⁶¹ κάποιος κωμικὸς ποιητὴς, ὅτι ὀφείλομε ἀπόδοση ἐπιδικασθέντων, θὰ πῶ ὅμως ὅχι μῦθον πού τελειώνει καὶ περνᾷ ἀνώφελα, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἡ ἐπιβεβαίωση θὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ πράγματα. Ὁ Προμηθεὺς λοιπὸν ἐξίσου στὸν καθένα σχημάτισε πρῶτα τίς αἰσθήσεις καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος. Στὸν Ἑρμῆ ὅμως δέν ἔδωσε ὁ Δίας τέτοια διαταγὴ νά μοιράσει ὅπως μοιράζονται τὰ θεωρικὰ⁶², γιὰ νά μετέχουν στὸ ἐξῆς ὅλοι τὴ ρητορικὴ ὅπως μετέχομε τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, ἀλλὰ ἀφοῦ διαλέξει τοὺς ἀριστοὺς καὶ γενναιότατους καὶ πρῶτους ῥωμαλέους, νά παραδώσει σ' αὐτοὺς τὸ δῶρον του, γιὰ νά μποροῦν νά σώζουν τὸν ἑαυτό τους καὶ τοὺς ἄλλους. Ἐφτασε λοιπὸν ἔτσι ἡ ρητορικὴ στοὺς ἀνθρώπους καὶ μπόρεσαν νά ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἀβάσταχτη κτηνώδη ζωὴ καὶ ἔπαυσαν νά εἶναι ὅλοι ὀλόγυρα ἐχθροὶ μεταξὺ τους καὶ βρῆκαν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπικοινωνίας. Ἀφοῦ κατέβηκαν ἄλλοι ἀπὸ τὰ ὄρη σὲ διάφορα μέρη τῆς οἰκουμένης καὶ πλησίασαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο στὸ ὑπαιθρον καὶ

ὑπαιθροί, μετὰ δὲ τοῦτο ἤδη λόγου νικήσαντος πόλιν τε κατε-
σκευάσαντο καὶ διεκρίθησαν, οὐχ ὥσπερ πρότερον, ὡς ἔτυχε, καὶ
εἰς τὸ νῦν σχῆμα καὶ ἀξίωμα χρόνῳ τε καὶ κατὰ μικρὸν ἀνήχθη-
σαν. Καὶ ὁ μῦθος μὲν ἡμῖν ταύτην ἐχέτω τὴν τελευταίην, οἶμαι, κε-
5 φαλήν οὐδὲ ἄτιμον εἰληφώς

“Οτι δὲ οὐκ ἄλλως μῦθος ταῦτα οὐδ’ ὄναρ, ἀλλ’ ὕπαρ καὶ ὁ
τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐστὶ λόγος, δῆλον ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν τοίνυν
ἔτι τούτων ἐγγυτέρω προσαγάγω τὸν λόγον, ἢ που τρυφή τις ἂν
εἴη τῆς ἀποδείξεως, καὶ οὔτε ἔννοιαν οὔτε ἐλπίδ’ ἐλέγχων ἰσχυρο-
10 τέρων οὐδ’ ἂν εἷς ἔτι δὴ που λάβοι. Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς Πλάτων,
ὡς πολλάκις ἐδείξαμεν πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς
λόγοις τῷ παραδόξῳ δὴ συγγράμματι διαρρήδην ὁμολογεῖ τῇ
ῥητορικῇ τὰ κάλλιστα εἶναι πράττειν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἢ ψυχα-
γωγίαν ἢ χρείαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶπεῖν, ἔχει, μόνον δὲ τὸ τῆς
15 ῥητορικῆς μάλιστα ἄγε ἄμφω πληροῖ, καὶ μετὰ τῶν ὠφελειῶν τὴν
χάριν θαυμαστὴν ἔχει, ὥστε καὶ ὅταν εἰς πολέμους ἀλλήλοις ἔλ-
θωσιν ἄνθρωποι, τοὺς παρὰ τῶν αὐτοχείρων πρόσθεῖς ἀφικνου-
μένους δέχονται καὶ ἀποπέμπουσιν, ἐνθυμούμενοι τὸ τῶν ῥητό-
ρων φύλον, ὑπεξαιρούμενοι τὴν τοῦ λόγου φύσιν, αἰδούμενοι ὅτι
20 ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ σωτηρία καὶ κοινῇ χρεία τοῦ γένους εἰσηλθεν. Εἰ δέ
τις ἡμῖν περὶ Πλάτωνος ὑπολάβοι ὅτι οὐ ταύτην κακῶς εἴρηκε
τὴν ῥητορικὴν ὑπὲρ ἧς νῦν ἡμεῖς τοὺς λόγους ποιούμεθα, ἀλλὰ
δύο οὐσῶν τὴν ἐτέραν κακίζει, πρῶτον μὲν οὐδὲν μᾶλλον τὰ γε
ἡμῖν εἰρημένα φαύλως ἔχοντα ἐλέγχονται, ἀλλὰ κατ’ αὐτὸ τοῦτο
25 καλῶς καὶ προσηκόντως ἅπαντα ταῦτα ἠνύσθαι μαρτυρεῖ· ὥσπερ
γὰρ ἐκεῖνος τὴν φαύλην δικαίως ψέγει, τί κωλύει τὴν γε ἐναντίαν
ἡμᾶς ἐπαινοῦντας ὀρθῶς ποιεῖν; Ἐπειτα οὐκ ἀναιρεῖ τοὺς παρ’
ἡμῶν ἐλέγχους ἢ παραίτησις αὕτη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐναντία φαί-
νοιτ’ ἂν εἰρηκῶς αὐτὸς ἐαυτῷ εἰ διττὴν εἶναι τὴν ῥητορικὴν ἀξι-
30 ῶν εἶθ’ ὡς μιᾶς καὶ ἀπλῆς τινος οὔσης τὴν κατηγορίαν πεποίηται.
Δῆλον γὰρ ὅτι εἰ τοῦτ’ ἐστὶν ἀληθές, τὴν μὲν φαυλίζει τὴν δ’ ἐ-
παινεῖν προσηκέν αὐτῷ διελομένῳ, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ ἔρωτος

ἔπειτα ὅταν ὑπερίσχυσε ὁ λόγος, κατασκευάσαν πόλη καὶ χωρίσθη-
καν ὅχι ὅπως προηγουμένως στήν τύχη, στήν τωρινή μορφή καὶ τὴν
θέση, καὶ σιγὰ σιγὰ ἀνέβηκαν μὲ τὸν καιρό. Καὶ ὁ μύθος μου βέβαια
ὡς τελειώσει ἐδῶ, νομίζω ὅμως δὲν ἔχει λάβει καθόλου ἀκατάλληλη
ἀρχή.

“Ὅτι ὅμως αὐτὰ δὲν εἶναι μύθος οὔτε ὄνειρα, ἀλλὰ ἀληθινὴ
ὄπτασία καὶ αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ πραγματικότητα εἶναι φανερὸ ἀπὸ αὐτά.
”Αν λοιπὸν τὰ ἐξετάσω αὐτὰ ἀκόμα πλησιέστερα, μπορεῖ νὰ ὑπάρξει
καὶ μιὰ ἀπόλαυση στήν ἀπόδειξη, καὶ κανεὶς πιά δὲν θὰ σκεφθεῖ
οὔτε θὰ ἐλπίζει ἰσχυρότερο ἔλεγχο. Γιατὶ ὅχι μόνο ὁ Πλάτων ὁ ἴδιος,
ὅπως πολλές φορὲς δείξαμε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ σ’ αὐτοὺς τοὺς
ἴδιους τοὺς λόγους, στὸ παράδοξο σύγγραμμα, ὁμολογεῖ ρητὰ ὅτι ἡ
ρητορικὴ πράττει τὰ ἄριστα. Τὰ ἄλλα βέβαια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
εἶναι ἢ ψυχαγωγικὰ ἢ ὠφέλιμα στὴ χρήση, καὶ μόνο ἡ ρητορικὴ
πραγματοποιεῖ καὶ τὰ δύο μὲ πληρότητα, καὶ μαζὶ μὲ τὴν ὠφέλεια
ἔχει θαυμαστὴ χάρη, ὥστε καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι φτάνουν νὰ πο-
λεμοῦν μεταξὺ τους, δέχονται τοὺς πρεσβευτὲς ποὺ στέλνουν καὶ
δέχονται οἱ αὐτουργοί, ἐνθουμούμενοι τότε τοὺς ρήτορες, ἀναγνωρί-
ζοντας τὴ φύση τοῦ λόγου, καὶ νιώθοντας ντροπὴ, γιατί οἱ ρήτορες
παρουσιάσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν κοινὴ ἀνά-
γκη τοῦ γένους.” Αν τώρα κάποιος παρατηρήσει σ’ ἐμᾶς γιὰ τὸ Πλά-
ωνα, ὅτι δὲν κατηγορεῖ αὐτὴ τὴ ρητορικὴ ποὺ τώρα ἐμεῖς ὑπερα-
σπιζόμαστε, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ δύο εἶδη ρητορικῆς κατηγορεῖ τὸ ἓνα,
πρῶτον ὅσα εἶπαμε ἐμεῖς καθόλου δὲν ἐλέγχονται ὅτι εἰπώθηκαν
ἄσχημα, ἀλλὰ μ’ αὐτὸ ἀκριβῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ διατυπώθη-
καν καλῶς καὶ ὅπως πρέπει. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ψέγει δίκαια τὴ
φαύλη ρητορικὴ, τί ἐμποδίζει ἐμεῖς νὰ ἐνεργήσομε ὀρθὰ ἐπαινώντας
τὴν ἀντίθετη;” Ἐπειτα ἡ ἄρνηση αὐτὴ δὲν ἀναιρεῖ τοὺς δικούς μας
ἐλέγχους, ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὸς εἶπε ἀντίθετα στὸν
ἑαυτό του, ἂν ἡ ρητορικὴ εἶναι διπλῆ νὰ ἀξιῶνει ὅτι διατυπώνει τὴ
κατηγορία του σὰ νὰ εἶναι αὐτὴ μία καὶ ἀπλῆ. Γιατὶ εἶναι φανερὸ
ὅτι, ἂν αὐτὸ ἀληθεύει, ἔπρεπε νὰ τὴ διακρίνει, καὶ τὴ μία νὰ τὴν
ἐπαινεῖ, ἐνῶ τὴν ἄλλη νὰ τὴν κατηγορεῖ, ὅπως φαίνεται ὅτι ἔκανε
στοὺς λόγους του Περὶ ἔρωτος, καὶ ἔκρινε ἄξιο γιὰ πολὺ μεγαλύτε-

λόγοις φαίνεται πεποιηκώς, και πολύ γε μειζόνων εὐφημιῶν τὸν
χρηστὸν ἠξιωκῶς ἢ οἴων τὸν ἕτερον βλασφημιῶν.

Ὁ δ' οὖν αὐτὸς λόγος και περί πάσης φιλοσοφίας και περί γε
τῶν τῆς ἀρετῆς, εἴ τις θούλοιο διαιρούμενος πρῶτον μὲν σοφίας
5 δύο προσαγορεύειν, τὴν μὲν ἢ τὰ βέλτιστα συνίεμεν, τὴν δὲ ἐτέ-
ραν ἢ κακουργοῦσιν, ἔπειτα σωφροσύνην διπλῆν, τὴν μὲν σπου-
δῆς ἀξίαν και πολιτικὴν, τὴν δὲ νωθράν τε και ὑπτίαν, και δικαι-
οσύνην διπλῆν και ἀνδρείαν ὁμοίως, τὴν μὲν σὺν κῶ και φρεσί,
τὴν δὲ ἀπόνοιαν και μανίαν οὕσαν. Ἄλλ', οἶμαι, πάντα ταῦτα τῶν
10 φυρόντων ἐστὶ τὰ ὀνόματα, και διήρηται σοφία και κακουργία,
σωφροσύνη και βλακεία, δικαιοσύνη τε και εὐήθεια, ἀνδρεία και
θρασύτης οὐδέτερον δέ γε οὔτε καλὸν χαλεπὸν οὔτε προσῆκον.
Πολλῶ γὰρ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διήρηται, και οὐ δεῖ κακίας ὑπο-
κορίζεσθαι τοῖς τῆς ἀρετῆς ὀνόμασιν, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς φανλίζειν
15 τὰ τῆς κακίας ἐκάστη παρατιθέντας. Εἰ δ' ὅτι μάλιστα οὕτω Πλά-
των διενοεῖτο, ὥσπερ ἔγωγε, οὐκ ἀντιλέγω, ἀλλ' ὑπεξήρηται τὴν
καθαράν και τῶ ὄντι ῥητορικὴν, ἀξίον μὴ παρακρουσθῆναι, μηδ'
ἀγνοῆσαι τοῦτο αὐτὸ τοὺς πολλούς, μήδ' ὡς ψῆφω καθαροῦ προσέ-
χοντας θάπτον ἢ συμφέρει βουλευσασθαι περί τῶν τηλικούτων.
20 Πανταχῆ δὴ και διὰ πάντων ἐκπίπτουσιν ἡμῖν αἱ ψῆφοι. Πρῶτος
δὲ Πλάτων αὐτὸς ψηφίζεται και μέσος φασὶ και τελευταῖος. Και
κινδυνεύω δοκῶν ἀντιλέγειν Πλάτωνι παντὸς μᾶλλον συναγο-
ρεύειν. Εἰ δὲ δεῖ τι και παῖξαι, δοκῶ μοι κατὰ τοὺς κωμωδοποι-
οὺς ὥσπερ ἀποδιδράσκοντα αὐτὸν ἔλξειν εἰς τοὺς ῥήτορας, ὅτι
25 μαθῶν καλλωπίζεται.

Ἄριστείδου, ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου,

Πλατωνικὸς τρίτος πρὸς Καπίωνα.

Τὸ προοίμιον.

Νῦν σε και μᾶλλον φιλοῦμεν, οὕτως ἐρωτικῶς τοῦ Πλάτωνος
30 ἔχοντα, ὃν ἐγὼ φαίην ἂν τιμῶν καθ' Ὅμηρον, “Ἴσον ἐμῇ κεφα-

ρους ἐπαίνους τὸν καλὸ ἔρωτα, ἀπὸ τὸν ἄλλο ποῦ τὸν περιέβαλε μὲ τὶς κατηγορίες.

Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ὅλη τὴ φιλοσοφία καὶ γιὰ ὅλη τὴν ἀρετὴ, ἂν θέλει κάποιος διαιρώντας τὴ σοφία νὰ μλήσει γιὰ δύο εἶδη, ἓνα μὲ τὸ ὁποῖο ἐννοοῦμε τὰ ἄριστα, καὶ ἄλλο μὲ τὸ ὁποῖο διαπράττουν τὰ φαῦλα· ἔπειτα καὶ σωφροσύνη διπλῆ, μία ποῦ ἀξίζει νὰ σπουδάζεται καὶ εἶναι πολιτική, καὶ ἡ ἄλλη νωθρὴ καὶ ἀδρανής· ἀκόμα καὶ δικαιοσύνη ὀρθὴ καὶ δικαιοσύνη ταπεινὴ, ὅπως καὶ ἀνδρεία διπλῆ, μία μὲ νοῦ καὶ σκέψη, καὶ ἡ ἄλλη ἀνοησία καὶ παραφροσύνη. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ εἶναι, νομίζω, ἐκείνων ποῦ ἀναμιγνύουν τὰ ὀνόματα, καὶ ἔχουν διαιρεθεῖ σὲ σοφία καὶ κακουργία, σωφροσύνη καὶ ἀνοησία, δικαιοσύνη καὶ εὐήθεια, ἀνδρεία καὶ θράσος. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο σ' αὐτὰ τὰ ζεύγη οὔτε καλὸ εἶναι οὔτε πρέπον. Γιατὶ πολὺ ἀπέχουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ δὲν πρέπει τὶς κακίες νὰ τὶς ὠραιοποιοῦμε μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς, οὔτε νὰ ἐκφασίζομε τὶς ἀρετὲς παραθέτοντας διπλα σὲ καθε μία τὰ εἶδη τῆς κακίας. Γιατὶ, ἂν ὁ Πλάτων σκεφτόταν ἔτσι ἀκριδῶς, ὅπως ἐγώ, δὲν ἔχω ἀντίρρηση, ἀλλὰ ἀφαίρεσε ἀπὸ τὶς κατηγορίες τὴν καθαρὴ καὶ πραγματικὴ ἀρετὴ, γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιο νὰ μὴν παρασυρθοῦμε καὶ νὰ μὴν τὸ ἀγνοήσουν αὐτὸ οἱ πολλοί, οὔτε γρηγορότερα ἀπὸ ὅ,τι συμφέρει νὰ σκεφθοῦν, προσέχοντας τάχα νὰ πάρουν σωστὴ ἀπόφαση γιὰ τόσο μεγάλα ζητήματα. Γιατὶ παντοῦ καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους οἱ ἀποφάσεις μας λαθεύουν. Καὶ πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων ἀποφασίζει, λένε, καὶ μεσαῖος καὶ τελευταῖος. Καὶ κινδυνεύω νὰ θεωρηθῶ ὅτι ἀντιλέγω στὸν Πλάτωνα, ἐνῶ συμφωνῶ περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα. Κι ἂν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι ἀστεῖο, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι οἱ κωμικοὶ ποιητὲς σὰ νὰ φεύγει, θὰ τὸν σύρουν στοὺς ρήτορες, ἐπειδὴ καυχῆται ὅτι γνωρίζει.

Ἄριστείδου, ἀπὸ τὸ λόγῳ ποῦ ἐπιγράφεται,

Πλατωνικὸς τρίτος πρὸς Καπίωνα.

Τὸ προοίμιον.

Τῶσα σὲ ἀγαπᾶμε καὶ περισσότερο, ποῦ διάκεισαι τόσο ἐρωτικὰ πρὸς τὸν Πλάτωνα, ποῦ ἐγὼ τιμώντας τον θὰ ἔλεγα σύμφωνα μὲ τὸν

λῆ". Εἰ γάρ τοι καὶ πάντες φαῦλοι πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἕκαστος τι-
 μιώτατος αὐτὸς ἑαυτῷ, φασί. Καίτοι, τί λέγω; Οὐκ οἶδα μὲν γὰρ
 εἰ πιστεύεις, ἀληθές δ' ἔρω. Εἰ δὲ μὴ ἐγγὺς ἐκεῖνον ἔφησας ἡμῶν
 εἶναι, οὐκ ἂν οὕτω με ηὐφρανας, ὡς ὅτι προκατεῖληψαι δεῖξας
 5 οὕτως ἐμοὶ φίλος ἀνὴρ καὶ φίλων ἐπέκεινα. Συνέβη δέ μοι καὶ πε-
 ρὶ Δημοσθένην τοιοῦτον ἕτερον φράσω δὲ καὶ πρὸς σέ. Ἀνὴρ
 τῶν ἐκ τῆς γερουσίας τῆς Ῥωμαίων, Λίβυς τὰ ἀρχαῖα, Μάξιμος
 τοῦνομα, ἄξιος ὅτου βούλει (φασί δὲ οἱ ταῦτα δεινοὶ καὶ ῥήτορα
 αὐτὸν ἐν πρώτοις εἶναι Ῥωμαίων), οὗτος τοῖς τε Δημοσθένους
 10 λόγοις προσέκειτο ὑπερφυῶς, καὶ οὐκ οἶδ' ὄντινα τρόπον καὶ τοῖς
 ἡμετέροις ἐάλω τούτοις. Ἐτυχε δέ μοι λόγος τις πεποιημένος ἐκ
 τρίτων πρὸς Λεπτίνην ἐξ ἀρχῆς τοιαῦδε. Εἶχον μὲν γὰρ ἐν χερσὶ
 τὸν τοῦ Δημοσθένους λόγον, καὶ ὡς ἐγενόμην ἐπὶ τῶν κεφαλαίων
 αὐτοῦ Λεπτίνου μέλλοντος ἐρεῖν ὑποτέμνεται, ἀποστήσας ἐμαν-
 15 τὸν τοῦ Δημοσθένους ὑπ' ἐμαντοῦ τι συνεώρων. Ὡς δὲ εὖρον καὶ
 δύο καὶ τρία τῶν χρησίμων, ἐνταῦθα πάλιν αὐτὸν ἐπ' ἄλλο τι ἐχώ-
 ρουν. Καί μοι πειρωμένῳ τὸ αὐτὸ αἰεὶ συνέβαινε. Καὶ οὕτω δὴ
 ἀπὸ τοῦ κρασπέδου θοιμάτιον, εἰ δὲ βούλει, τὸν λέοντα ἀπὸ τοῦ
 ὄνυχος ἀπειρογασάμην.

20 Τοῦτον αὐτῷ τὸν λόγον δεῖξαι ἐπεχείρησα· καὶ μέλλον δεῖ-
 ξειν, προεῖπον ὅτι πρὸς Λεπτίνην ἐφευρημένα σὺν τῷ πρὸς Λε-
 πτίνην ἐφευρήσει. Ἄρα μὴ ἀδικῶ σε; ἔφην ἐγώ. Καὶ ὅς, μὰ Δία,
 εὐγενῶς τε καὶ ὡς ἂν πᾶς ἠράσθη τε καὶ ἠγάσθη ὅστις φιλόλο-
 γος, οἶσθα, ἔφην, ὅτι κάθημαι πρὸς τοῖς Δημοσθένους; Κἀγὼ τὸν
 25 αὐτὸν ἄρα, ἔφην, μοι βουκολεῖς, ὥστε εἰ νικῶ μ', οὐκ ἐχθρὸς ὁ
 στεφανούμενος, ἀλλ' ὥσπερ σὺ γε κἀγὼ συσπεύδομεν. Ὡς δὲ ἐκέλευ-
 σε τὰ διβλία ἐν μέρει δεικνύναι καὶ τὸ πρᾶγμα πανταχῆ σπουδῆ
 ἦν, οὕτωςί τοι, ἔφην ἐγώ, σοὶ ταῦτα γινώσκω περὶ Δημοσθένους,
 καὶ ἠγοῦμαι μηδὲν εἶναι ὁ ῥᾶδιον παρελθεῖν ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα.
 30 Καὶ ὅς ἦσθη τε ἀκούσας, ὥσπερ ἐγὼ ἐκεῖνου ἀκούσας ἦσθη ὅτι
 τῷ Δημοσθένει συνεστήκοι, καὶ ἔδωκεν ἄδειαν δεῖξαι τὸν λόγον.

“Ὁμηρο, “(αὐτὸν τὸν τιμοῦσα) ὅσο καὶ τὸν ἑαυτό μου”⁶³. Γιατί, ἂν καὶ ὅλοι εἶναι φαῦλοι σὲ σύγκριση μ’ ἐκείνον, ἀλλὰ καθένας τους, λένε, εἶναι ἐντιμότερος γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἄλλὰ τί λέγω; Δὲν ξέρω βέβαια ἂν μὲ πιστεύεις, θὰ σοῦ πῶ ὅμως τὴν ἀλήθεια. Ἄν ἔλεγες ὅτι αὐτὸς δὲν συγκρίνεται μ’ ἐμᾶς, δὲν θὰ μὲ εὐχαριστοῦσες τόσο, ὅσο γιατί τὸ ἔδειξες πρῶτος· τόσο ἀγαπητός μου εἶναι ἐκεῖνος καὶ πέρα ἀκόμα ἀπὸ τοὺς ἀγαπητούς. Κάτι παρόμοιο μοῦ ἔτυχε καὶ μὲ τὸν Δημοσθένη· θὰ τὸ πῶ καὶ σ’ ἐσένα. Ἦταν κάποιος ἀπὸ τὴ γερουσία τῶν Ῥωμαίων, μὲ καταγωγή ἀπὸ τὴν Ἀφρική, ὀνομαζόμενος Μάξιμος, ἄξιος γιὰ ὅ,τι θέλεις (οἱ δεινοὶ σ’ αὐτὰ λένε ὅτι ἦταν καὶ μεταξὺ τῶν πρῶτων ρητόρων τῆς Ῥώμης). Αὐτὸς καὶ τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένη ἀγαποῦσε ὑπερβολικά, καὶ δὲν ξέρω πῶς εἶχε αἰχμαλωτισθεῖ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δικούς μου. Γιατί μοῦ ἔτυχε νὰ ἔχω συνθέσει τρίτο λόγο πρὸς Λεπτίνην ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἀφορμὴ. Εἶχα στὰ χέρια μου τὸν λόγο τοῦ Δημοσθένη, καὶ ὅταν ἔφτασα στὰ κεφάλαι πού ἦταν νὰ μιλήσει ὁ Λεπτίνης, μὲ διακόπτει. Παράτησα τὸν Δημοσθένη καὶ σκεφτόμουν κάτι μέσα μου. Ὅταν βρῆκα δύο καὶ τρία στοιχεῖα χρησίμα, προχώρησα πάλι σὲ κάτι ἄλλο. Καὶ συνεχῶς μοῦ συνέβαινε τὸ ἴδιο καθὼς προχωροῦσα. Καὶ ἔτσι λοιπὸν ὀλοκλήρωσα ἀπὸ τὴν οὔγια του τὸ ἱμάτιο, ἢ ἂν θέλεις ἀπὸ τὸν ὄνυχα τὸν λέοντα.

Αὐτὸ τὸ λόγο ἐπαχείρησα νὰ τοῦ τὸν δείξω, καὶ ὅταν πῆγα νὰ τοῦ τὸν δείξω, τοῦ εἶπα ὅτι θὰ δικαιώσει ὅτι ἔχει ἐπινοηθεῖ πρὸς τὸν Λεπτίνην σύμφωνα μὲ τὸ λόγο πρὸς τὸν Λεπτίνην. Τοῦ εἶπα· Μήπως σὲ ἀδικῶ; Κι αὐτὸς, μὰ τὸ Δία, εὐγενικά καὶ ὅπως θὰ ἐπιθυμοῦσε καὶ θὰ τοῦ ἄρесе ἂν ἦταν φιλόλογος, εἶπε· Γνωρίζεις ὅτι ὁ Δημοσθένης εἶναι κατοικία μου. Καὶ ἐγὼ εἶπα· Τὸν ἴδιο μ’ ἐμένα θεραπεύεις, ὥστε ἂν μὲ νικήσει, δὲν εἶναι ἐχθρὸς μου αὐτὸς πού θὰ στεφανώνεται, ἀλλὰ αὐτὸς πού ἐσύ καὶ ἐγὼ κάνομε σπονδές. Καθὼς μοῦ εἶπε νὰ τοῦ δείξω τὰ βιβλία μὲ τὴ σειρά καὶ τὸ πρᾶγμα προχωροῦσε γρήγορα, εἶπα· Ἔτσι ἐγὼ ἔχω τὴν ἴδια γνώμη μ’ ἐσένα γιὰ τὸν Δημοσθένη, καὶ νομίζω τὸ ἴδιο καὶ ἐσύ, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεπεράσομε ἐκείνον τὸν ἄνδρα. Αὐτὸς εὐχαριστήθηκε πού τὸ ἄκουσε, ὅπως εὐχαριστήθηκα καὶ ἐγὼ, ὅταν ἄκουσα ἀπὸ ἐκείνον ὅτι ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ Δημοσθένη, καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ τοῦ δείξω τὸν λόγο. Κι ὅταν τοῦ

Ὡς δ' ὁ λόγος ἐδείχθη, ὅπως διετέθη τὰ ἐπὶ τούτοις, αὐτὸς ἂν εἰδείη. Πάρεστι δέ σοι γινῶναι ὅτι καὶ ἡμῖν τι προσήκει Πλάτωνος, εἰ καὶ μὴ τοσοῦτον ὅσον τοῖς σοφοῖς, ἀλλ' ὅσον ἐπίστασθαι χαιρῶν τῷ ἀνδρὶ. Φέρε δὴ σαφέστερον κατίδωμεν, τί ποτε ἦν ὃ σοι προ-
5 ἔστη τῶν λόγων, οὓς δὴ πρὸς αὐτὸν ἡμῖν φασί τινες πεποιῆσθαι.

Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπειρώμην αὐτὸν πανταχοῦ σύμψηφον ὄντα ἐμαντῶ δεικνύναι, εἴτε γάρ τι ἡμῖν λελήρηται, οὐδὲν δεῖ τῆς Στησιχόρου παλινωδίας, ἀλλὰ σπογγιὰ ἰάσεται, εἴτε τι κρεῖττον ἐν τοῖς λόγοις ἔνεστιν, ἢ ὡς τοῦτο τὸ ἄθλον πρέπειν αὐτοῖς. Σὺ δέ
10 ἐπαίνει μὲν, εἴ σοι μὴ δοκεῖ μηδὲν μᾶλλον, συγγίνωσκε δὲ ὅμως εἰ καὶ μὴ τιμῆς ἀξιοῖς, ἀλλὰ τούτου γε ἂν ἀξιοῖς Ἐφησθα δυσχεραίνειν, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, ὅτι ἦν ἐν τοῖς λόγοις μνήμη τῆς εἰς Σικελίαν ἀποδημίας αὐτοῦ, καὶ ὅτι δὴ τοῦ θίου τοῦ Πλάτωνος ἐν τούτοις ἐδοκοῦμεν καθάπτεσθαι. ἔχρην δὲ ἄρα τοῦτο μὲν χωρὶς
15 που εἶναι, τὸν λόγον δὲ ἐλέγχειν. Καὶ ταῦτά γε οὐκ ἐραστοῦ μόνον ὄντα ἐγκλήματα, ἀλλὰ καὶ σωφρονοῦντος περὶ λόγους Ἄλλ' ὄρα μὴ ἀναίτιόν με αἰτιᾶ. Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔλεγον δὴ Πλάτωνα κακῶς, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τινὶ κρίνων, οὐδ' ἠτιώμην τὰς ἀποδημίας, ἵνα χείρων νομιζοίτο, ἀλλὰ κὰν τούτοις μαρτυρεῖν ἔφασκον
20 ἐμαντῶ τε καὶ ῥητορικῇ. Ἀλλὰ μὴ πω περὶ τούτων. Ἄλλὰ τί με χρῆν, ὦ πρὸς Διός, ποιεῖν; Πότερον μὴ μνησθῆναι τὸ παράπαν τῆς ἐς Σικελίαν ἀποδημίας ὥσπερ τι τῶν ἀπορρήτων μέλλοντα ἐρεῖν; Ἄλλ' οὔτε ψήφισμα συνήδειν ἀπαγορευθῆναι καὶ τῷ λόγῳ συνέφερε, καὶ ἅμα ἀληθὲς ἦν καὶ γὰρ ἔπλευσεν οὐχ ἅπαξ καὶ ὑπὲρ
25 τοῦ Δίῳ γενέσθαι τὰ δίκαια.

Ἄλλὰ νῆ Δία ἀνιαρόν τοῦτο τοῖς Πλάτωνος ἐταίροις Ἐτερος λόγος οὗτος, οὐ πρὸς ἐμέ, ἀλλὰ πρὸς ὄντιναδῆποτε. Ἡ καὶ τοῦτο ἀδικῶ, ὅτι τὰ ἐκ τῶν νόμων αὐτοῦ παρεγραψάμην; Καὶ ὅπως γε κάκεῖνο ἐπιδείξουσιν, ἐπεὶ καὶ δυσχεραίνουσιν, ὡς οὐ
30 τοῖς αὐτὸς ἑαυτοῦ περιπίπτει λόγοις, ἐπειδάν τι λέγη, "Τοῖς δὲ εὐ-

64. Ὁ Στησίχορος ὁ Ἱμεραῖος, λυρικός ποιητὴς ἀπὸ τῆ Σικελία, εἶχε κατηγορηθεῖ τὴν Ἑλένη καὶ τυφλώθηκε. Στὴν παλινωδία ποῦ ἔγραψε ἀνακάλεσε τὴν κατηγορία καὶ βρῆκε πάλι τὸ φῶς του. Γιὰ περισσότερα βλ. Πλάτωνος, Φαῖδρος.

ἔδειξε τὸν λόγο, τί σκέφθηκε γι' αὐτόν, αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ ξέρει. Εἶναι εὐκολο νὰ καταλάβεις καὶ ἐσὺ ὅτι καὶ ἐμεῖς ἔχομε κάποια σχέση μὲ τὸν Πλάτωνα, ἂν καὶ ὄχι βέβαια ὅση ἔχουν οἱ σοφοί, ἀλλὰ ὅσο νὰ μπορούμε νὰ χαιρόμαστε μὲ τὸν ἄνδρα.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς δοῦμε σαφέστερα, τί ἀκριβῶς σοῦ στάθηκε ἐμπόδιο στοὺς λόγους, πὺ μερικοὶ λένε ὅτι κάναμε ἐμεῖς γι' αὐτόν. Ἐγὼ βέβαια προσπαθοῦσα νὰ ἀποδείξω παντοῦ, ὅτι εἶχε μ' ἐμένα τὴν ἴδια γνώμη. Εἴτε ἐμεῖς φλυαρήσαμε κάτι, δὲν χρειάζεται καθόλου ἢ παλινωδία τοῦ Στησιχόρου⁶⁴, ἀλλὰ θὰ θεραπεύσει τὸ πρᾶγμα ὁ σπύγγος, εἴτε ὑπάρχει στοὺς λόγους μου κάτι καλύτερο, ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς ἀρμόζει αὐτὸ τὸ ἔπαθλο. Ἐσὺ ὅμως, ἂν νομίζεις, μὴ μὲ ἐπαινεῖς καθόλου, ἀλλὰ συγχώρησέ με. Κι ἂν δὲν μὲ θεωρεῖς ἄξιο τιμῆς, θὰ με θεωρήσεις ἄξιο ὡσὸσο τῆς συγγνώμης. Εἶπες, ὅπως πληροφοροῦμαι, ὅτι δυσαρεστεῖσαι, ἐπειδὴ ὑπῆρχε στοὺς λόγους ἀναφορὰ τῆς ἀποδημίας του στὴ Σικελία, καὶ ἐπειδὴ δίναμε τὴν ἐντύπωση ὅτι μέσα σ' αὐτοὺς θίγαμε τὸν βίον τοῦ Πλάτωνα. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει κάπου χωριστὰ καὶ νὰ ἐλέγχεται ὁ λόγος. Καὶ αὐτὰ βέβαια δὲν εἶναι μόνο κατηγορίες ἐραστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνδρὸς πὺ ἔχει σωφροσύνη γύρω ἀπὸ τοὺς λόγους. Πρόσεχε ὅμως μήπως μὲ κατηγορεῖς χωρὶς νὰ εἶμαι ἔνοχος. Ἐγὼ βέβαια δὲν κατηγοροῦσα τὸν Πλάτωνα, σὰ νὰ τὸν ἔκρινα σὲ κάποιο δικαστήριον, οὔτε κατηγοροῦσα τίς ἀποδημίες του, γιὰ νὰ νομίζεται χειρότερος, ἀλλὰ καὶ μ' αὐτὰ ἔλεγα ὅτι δίνω μαρτυρία γιὰ μένα τὸν ἴδιον καὶ τὴν ρητορικὴν. Ὅμως ὄχι ἀκόμα γι' αὐτά. Ἀλλά, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Δία, τί ἔπρεπε νὰ κάνω; Νὰ μὴν ἀναφέρω καθόλου τὴν ἀποδημία του στὴ Σικελία, σὰ νὰ ἐπρόκειτο νὰ πῶ κάποιο ἀπόρητο; Ἀλλ' οὔτε κανένα ψήφισμα ἀπαγορευτικὸ γνῶριζα, καὶ ἐπὶ πλέον συνέφερε στὸν λόγο καὶ ἦταν καὶ ἀληθινὸ· γιὰτὶ εἶχε ταξιδέψει ὄχι μία φορὰ καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὁ Δίων τὸ δίκαιόν του.

Ἀλλά, μὰ τὸν Δία, αὐτὸ εἶναι ἐνοχλητικὸ γιὰ τοὺς φίλους τοῦ Πλάτωνα. Αὐτὸ εἶναι ἄλλος λόγος δὲν ἀφορᾷ ἐμένα, ἀλλὰ ὅποιον-δήποτε ἄλλον. Ἡ ἀδικῶ καὶ σ' αὐτό, ὅτι διέγραψα κάποια σημεῖα ἀπὸ τοὺς νόμους του; Καὶ γιὰ νὰ ἀποδείξουν καὶ αὐτό, ἐπειδὴ ὀργίζονται, ὅτι δὲν πέφτει σὲ ἀντιφάσεις σὰ ἴδια του τὰ λόγια, ὅταν

δαμόνως ζῶσιν ὑπάρχειν ἀνάγκη πρῶτον τὸ μὴ ἀδικεῖν ἄλλους, μήτε αὐτοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀδικεῖσθαι" καὶ ἐξῆς. "Ἡ καὶ τοῦτο ἀδικοῦμεν καὶ περιεργαζόμεθα, ὅτι προσηγάγομεν εἰς μέσον ταῦτα, καὶ οὐ προσκυνοῦμεν ὥσπερ οἱ κύστιν ἀπόρρητα φέρουσιν; 5 Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο ᾤμην εἶναι τὸ τὰ ἀπόρρητα ἐκφέρειν καὶ ἄλλα ἄττα τοιαῦτα. Διὰ ταῦτα ἠξίουν ἀκροᾶσθαι διὰ τέλους, ὅστις μέλλει τὸ ἀγώνισμα πᾶν ὄψεσθαι καὶ ψῆφον ὀρθὴν καὶ δικαίαν ἐποιήσειν.

[Ὅτι ὁ Ἀριστείδης τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν προειρημένων 10 ἐπάνοδόν φησιν. Ἐρεῖς δ' ἂν καὶ συγκεφαλαίωσιν καὶ ἐπίλογον καὶ σύνοψιν καὶ ἀνάμνησιν, καὶ συλλογίσασθαι τὰ εἰρημένα, ὡς ὁ Δημοσθένης, καὶ συναγαγεῖν καὶ συντόμως εἰπεῖν καὶ ἀριθμῆσαι καὶ ἀπαριθμήσασθαι, καὶ ἄλλ' ἄττα τοιαῦτα, καὶ ἐπαναλαβεῖν καὶ ἀνακεφαλαιωῖσαι].

15 Οὕτω πᾶσαν αἰδῶ καὶ τιμὴν ἀπεδώκαμεν αὐτῷ, ὥστε εἰ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἔμελλεν ἀντερεῖν, οὐκ ἂν μοι δοκεῖν μᾶλλον ἑαυτοῦ φείσασθαι. Ἀτάρ, ὧ ἄριστε Καπίτων, ἐνεθυμήθην καὶ τοῦτο μεταξὺ τῶν λόγων, ὅτι πάντα εἰδῶλά ἐστι τῷ ἀνδρί, καὶ τοῦτο μὲν οἱ ποιηταὶ μμηταὶ εἰδώλων ἀρετῆς, τοῦτο δὲ ἡ ῥητορικὴ πολιτι- 20 κῆς μορίου εἰδῶλον.

“Ειδῶλων δὲ πλέον πρόθυρον”,

φαίη ἂν εἰς αὐτὸν Ὁμηρος Πότερον, ταῦτα θρασύτερα καὶ προπετέστερα, ἢ τὰμά; Ἐν οἷς φημι Πλάτωνα ἀποδημῆσαι ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ φημι ταῦτα λέγειν οὐ τὴν ἀποδημίαν κακίζων, ἀλλὰ τῇ 25 ἀποδημίᾳ τὸν λόγον πιστούμενος. Ναί, ἀλλ' ἀπεστερήκαμεν αὐτὸν δόξης φιλοσοφίας, ὥσπερ ἐκεῖνος τοὺς μὲν τῆς τραγωδίας ποιητὰς οὐδὲ ἐν ὀλίγῳ τίθησιν, Ὁμηρον δὲ τραγωδοποιὸν προσεῖρηκεν, οὐ τοῦτον τούτῳ κοσμῶν, ἀλλὰ τούτους μὲν διὰ τούτων κολούων, τοῦτον δὲ ᾧ τιμᾶ καθαιρῶν. Οὐκοῦν δεινόν, εἰ οὗτος 30 μὲν καὶ τραγωδοποιὸς καὶ κωμωδοποιὸς καὶ πολιτείαν καὶ πόλιν καὶ νόμους ἑαυτῷ καθίστησιν, ἡμῖν δὲ μηδὲ λόγου τινὸς ἐξέσται πρὸς αὐτὸν ἀμφισβητῆσαι, καὶ ταῦτα οὐ μύρῳ ἐπαλείφου-

λέγει, “Εἶναι ἀνάγκη ὅσοι ζοῦν ζωὴ εὐδαίμονα νὰ ἔχουν πρῶτο τὸ νὰ μὴ ἀδικοῦν ἄλλους, οὔτε αὐτοὶ νὰ ἀδικοῦνται ἀπὸ ἄλλους ...» καὶ ἐξῆς. Ἡ καὶ αὐτὸ εἶναι ἄδικη ἐνέργειά μας καὶ ματαιολογία, πού τὰ φέραμε καὶ αὐτὰ στὴ μέση, καὶ δὲν τὰ προσκυνοῦμε σὰν ἓνα κουτὶ πού κρύβει ἀπόρητα; Ἐγὼ πάντως δὲν νόμιζα ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀποκάλυψη ἀπορρήτων [καὶ ἄλλα τέτοια]. Γι’ αὐτὸ εἶχα τὴν ἀπαίτηση ν’ ἀκούσει μέχρι τὸ τέλος ὁποῖος προῖκεται νὰ παρακολουθήσει τὸν ἀγῶνα ὀλοκληρωμένο καὶ νὰ ἐκφέρει γνώμη ὀρθὴ καὶ δίκαια.

[Ὁ Ἀριστείδης τὴν ἀνακεφαλίωση τῶν προηγουμένων τὴν ὀνομάζει ἐπάνοδο. Μπορεῖς νὰ τὴν πεῖς ὅμως καὶ συγκεφαλαίωση καὶ ἐπίλογο καὶ σύνοψη καὶ ἀνάμνηση καὶ στοχασμὸ ὄσων εἰπώθηκαν, ὅπως λέγει ὁ Δημοσθένης, καὶ συμπέρασμα, καὶ σύντομη διατύπωση, καὶ ἀρίθμηση, καὶ ἀπαρίθμηση, καὶ ἄλλα τέτοια, καὶ ἐπανάληψη καὶ ἀνακεφαλαίωση].

Ἔτσι τοῦ ἀποδώσαμε κάθε σεβασμὸ καὶ τιμὴ, ὥστε ἂν ἐμελλε νὰ φέρεται ἀντίρρηση ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτὸ του, δὲν νομίζω ὅτι θὰ τὸν σεβόταν αὐτὸς περισσότερο. Ἀλλά, ἔξοχε Καπίτων, θυμήθηκα κι αὐτὸ μιλώντας, ὅτι ὅλα εἶναι εἰδῶλα γιὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ οἱ ποιητὲς μιμητὲς τῶν εἰδώλων τῆς ἀρετῆς, καὶ ἡ ρητορικὴ εἰδῶλο ἑνὸς μέρους τῆς πολιτικῆς.

“Τὸ πρόθυρο ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ εἰδῶλα”⁶⁵.

θὰ μπορούσε νὰ πεῖ σ’ αὐτὸν ὁ Ὅμηρος. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· αὐτὰ εἶναι θρασύτερα καὶ αὐθαδέστερα, ἢ τὰ δικά μου; Σ’ αὐτὰ πού λέγω ὅτι ὁ Πλάτων ἔκανε τὴν ἀποδημία του γι’ αὐτούς, καὶ λέγω ὅτι δὲν κακίζω γι’ αὐτὰ τὴν ἀποδημία, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀποδημία ἐπιβεβαιώνω τὸ λόγο μου; Ναι, ἀλλὰ ἐνῶ στερήσαμε ἀπὸ αὐτὸν τὴ γνώμη τῆς φιλοσοφίας, ὅπως ἐκεῖνος πού τοὺς ποιητὲς τῆς τραγωδίας δὲν τοὺς ἐκτιμᾷ οὔτε κἀν λίγο, τὸν Ὅμηρο ὅμως τὸν ὀνόμασε τραγωδοποιὸ, ὄχι γιὰ νὰ τὸν τιμήσει μὲ αὐτό, ἀλλὰ ὑποβιβάζοντας μὲ αὐτὰ τοὺς τραγωδοποιούς, ἐνῶ τὸν Ὅμηρο τὸν διαγράφει μὲ τὸν τιμητικὸ χαρακτηρισμό. Εἶναι λοιπὸν φοβερό, ἐνῶ αὐτὸς καὶ τραγικούς ποιητὲς καὶ κωμικούς καὶ πόλη καὶ πολιτεία καὶ νόμους θέτει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἐμεῖς οὔτε μὲ τὸ λόγο ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώσουμε ἀμφισβήτηση γι’ αὐτόν, καὶ μάλιστα ὅταν δὲν τὸν ραντίζομε μὲ μύρο, ἀλλὰ τοῦ ἀπευθύνουμε

σιν αὐτόν, ἀλλὰ λόγοις τοῖς εὐφημοτάτοις καὶ ὧν οὐδ' ἂν αὐτὸς ἠξίωσε μείζους ἀκούειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀπολογίας τὸν ὁμοιον διὰ τῆς ἐκλογῆς περιηγηθισμένος τρόπον.

5

ΣΜΗ'.

Ἐκ τοῦ Ἀριστείδου, πρὸς Πλάτωνα
ὑπὲρ τῶν τεττάρων [ὑπὲρ Περικλέως].

Τὸ προοίμιον.

Παραιτεῖσθαι μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὅτι δεῖ περὶ τῶν αὐτῶν πολ-
10 λάκις, ἄλλως τε καὶ οὐ πρὸς ἄνδρας μέλλοντα ἐρεῖν μᾶλλον, ἢ
ὑπὲρ ἀνδρῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ τούτων οὐκ ὀλίγων, οὐδὲ
ἦττον παλαιῶν ἢ Πλάτων, ὅτι μὴ καὶ πρεσβυτέρων ἐκείνου, εἴ τῃ
καὶ τοῦτο αἰδοῦς ἄξιον εἶναι δοκεῖ. Ὡστε, ὅταν ὠμολόγητο καὶ
συγκεχώρητο ὑπὲρ οὗ πᾶς ἦνυστο ὁ λόγος καὶ πρὸς ὃ πάντα
15 ταῦτ' εἶχε τὴν ἀναφορὰν, τίς ἦν ζημία τῶν ἀνδρῶν μὴ προσκα-
θάπτεσθαι; Νῦν δ' ὥσπερ ὠδίνων, καὶ περιβαλλόμενος κύκλῳ τὴν
ἐπ' ἐκείνους ὁδόν, οὕτως ἐπιβούλως ἐλθὼν ἐπὶ τοὺς [κατ' ἐκείνων
τοὺς] λόγους φαίνεται. Καὶ μὴν τὸ μὲν διάφορον οὐχὶ μικρόν-
ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἦν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀγωνίζεσθαι, τοῦτο
20 δὲ ἐγὼ μὲν οὐδέποτε ἂν φήσαιμι, ἄλλος δ' ἂν τις εἴποι διαβάλλον
οὐ πόρρω κακοηθείας εἶναι.

Περικλῆς τοίνυν τά τε ἄλλα τὸν θίον ἦν ἄριστος, καὶ οὐδὲ γε-
λῶν πάποτε ὑπὸ τινος ὤφθη. Καὶ τῇ μὲν τῆς πολιτείας φυλακῇ,
καὶ τῷ τὸ ἴσον τοῖς ἄλλοις ἔχων ἀνέχεσθαι, κοινός εἴτερ τις ἀν-
25 θρώπων, ἐσπούδαζεν εἶναι, τῷ δὲ ἀξιώματι τῆς γνώμης καὶ τῷ μὴ
τῶν αὐτῶν ἠττάσθαι τοῖς πολλοῖς, ὀλίγοις καταλιπεῖν ἐγγύς ἐλ-
θεῖν ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ φασιν ὑπάρξαι σοφιστῶν Σωκράτει διαφερόν-
τως, τοῦτ' ἐκείνῳ δημαγωγῶν ἐπαρθέντα μὲν γὰρ τὸν δῆμον καὶ
μείζονα φρονήσαντα δεινότατον εἶναι συστεῖλαι καὶ καθελεῖν,
30 ἀθυμήσαντα δὲ καὶ ταπεινωθέντα ἀναγαγεῖν αὐτὸς τοῖς λόγοις καὶ
μεστὸν ἐλπίδων ποιῆσαι, ὅπερ ἐκεῖνος εἰώθει περὶ τοὺς νέους ποι-

τοὺς πιὸ ἐπαινετικούς λόγους, ποὺ οὔτε αὐτὸς εἶχε τὴν ἀξίωση ν' ἀκούσει ἀνώτερους γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Διαβάσαμε τοῦ ἰδίου τὸν λόγο ὑπὲρ τῆς κακῆς ἀπολογίας, μὲ ὁμοιο τρόπο ἀνθολογημένο.

248.

Ἐκ τῶν Ἀριστείδη πρὸς τὸν Πλάτωνα,
πρὸς ὑπεράσπιση τῶν τεσσάρων [Ἐπὲρ Περικλέους].

Τὸ προοίμιον.

Δὲν ξέρω γιὰτί πρέπει νὰ ἐπιμένω συνεχῶς μὲ τὰ ἴδια πράγματα, ἀφοῦ ἄλλωστε δὲν ἀπευθυνόμαστε σ' αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ μποῦν στὴν ἀνδρική ἡλικία, ἀλλὰ σὲ ἄνδρες ἤδη τέλειους, ποὺ δὲν εἶναι καὶ λίγοι οὔτε λιγότερο παλαιοὶ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἂν ὄχι καὶ πιὸ παλαιοὶ ἀπὸ ἐκεῖνον, ἂν καὶ αὐτὸ θεωρεῖται γιὰ κάποιον ἀξιοσεβασμοῦ. Ὡστε, ὅταν εἶχε γίνει παραδεκτὸ καὶ εἶχε συμφωνηθεῖ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγινε ὁ λόγος καὶ στὸ ὁποῖο ἀναφέρονταν ὅλα αὐτά, τί ζημία εἶχε προκύψει ἀπὸ τὸ νὰ μὴν κατηγοροῦνται οἱ ἄνδρες; Τώρα ὅμως, σὰ νὰ ἔχει ὠδίνες τοκετοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίζει ὀλόγυρα τὸν δρόμο πρὸς αὐτούς, φαίνεται ὅτι ἦρθε τόσο ἐπίβουλα στοὺς λόγους ἐναντίους ἐκείνων. Ἡ διαφορὰ βέβαια δὲν εἶναι μικρή· γιὰτί ἐκεῖνο ἦταν ἀγώνας γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, ἐνῶ αὐτὸ ἐγὼ τουλάχιστο οὐδέποτε θὰ τὸ ἔλεγα, ἄλλος ὅμως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ διαβάλλοντας, ὅτι δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ κακοῦθια.

Ὁ Περικλῆς λοιπὸν εἶχε ζωὴ ἄριστη σὲ ὅλα καὶ ποτὲ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς νὰ γελᾷ. Στὴ φύλαξη τῆς πολιτείας καὶ στὴν ἀγάπη του νὰ ἔχει τὸ ἴσο μὲ τοὺς ἄλλους φρόντιζε νὰ εἶναι κοινωνικὸς περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα, ὡς πρὸς τὴν ἐγκυρότητα ὅμως τῆς γνώμης του καὶ στὸ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σὲ λίγους ἄφηνε νὰ τὸν πλησιάζουν. Καὶ ἡ διαφορὰ ποὺ λένε ὅτι εἶχε ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς σοφιστῆς, αὐτὴ τὴν εἶχε ὁ Περικλῆς πρὸς τοὺς δημαγωγούς· ὅταν κυριευόταν ὁ λαὸς ἀπὸ ἔπαρση καὶ τὰ μυαλά του ἔπαιρναν ἀέρα, ἦταν ἱκανότατος νὰ τὸν περιορίσει καὶ νὰ τὸν προσγειώσει, ὅπως καὶ ὅταν ἔπεφτε σὲ κατάπτωση νὰ τὸν ἀνεβάσει μὲ τὰ λόγια του καὶ νὰ τὸν γεμίσει μ' ἐλπίδες, ὅπως ὁ Σωκράτης συνήθιζε

εἶν. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, σχῆμα τῆς πόλεως ἦν Περικλῆς, οὐ δου-
 λεύων ταῖς τῶν πολλῶν ἐπιθυμίαις, ἀλλ' αὐτὸς ἄρχων τῶν πολ-
 λῶν, οὐδ' ὅτι δόξειεν ἐκείνοις τοῦτο λέγειν ἀξιῶν, ἀλλ' ὅτι δόξει-
 εν αὐτῷ τοῦτ' ἐκείνους πράττειν ἐπαναγκάζων, οὐδ' ἐν κόλακος
 5 μοῖρα προσκειόμενος, ἀλλ' οὐδαμοῦ τοῖς κόλαξι πάροδον τὸ καθ'
 αὐτὸν διδούς, τῇ μὲν χρηστότητι καὶ ἐπιεικείᾳ ἐν πατρὸς ὧν τάξει
 τῷ δήμῳ, τῷ δὲ κατείργειν ἅπαντας καὶ πάνθ' ὑφ' ἑαυτὸν ἔχειν
 πλεόν ἢ τύραννος. Ἐξ ὧν, ὡς ἔοικεν, ἔξεστι σαφῶς ἰδεῖν ὅτι, εἴ τις
 ἄλλος, καὶ Περικλῆς ἐκὼν δίκαιος Οὐδαμοῦ γὰρ τὴν πλεονεξίαν
 10 ἀντὶ τῶν νόμων ἠγάπησεν, οὐδ' ὅπως ἔσται μείζων τῆς τάξεως
 προὔνοήθη, παρὸν αὐτῷ μᾶλλον παντὸς Πεισιστράτου· ἀλλ' ἦν
 παραπλήσιος κατέχοντι τὴν ἀκρόπολιν ἐπὶ τῷ σφύζειν τοὺς νό-
 μους καὶ τῷ πάντα εὖ ποιεῖν ἐκ μέσου τοῦ δημοσίου.

[Οἷον ἴσως· τὸ γὰρ ἐκ μέσου φερόμενον ἴσον ἐπὶ πάντα
 15 ὥσπερ ἐπὶ κύκλου φέρεται. Ἡ ὅτι ἡ ἀκρόπολις μέση κεῖται τῆς
 πόλεως].

Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησεν ἐκεῖνος, ὠνειροπόλουν μὲν Σικελίαν,
 ἐφίεντο δὲ Ἰταλίας, ὠρέγοντο δὲ Καρχηδόνος καὶ Λιβύης, πάν-
 τας δ' ἀνθρώπους περιεσκόπουν, ἤρκει δ' αὐτοῖς οὐδέν, μακροτέ-
 20 ραν δὲ τοῦ πολέμου τὴν παρενθήκην ἐποιήσαντο. Ὁ δὲ ταῦτα
 πείθων ἦν, ὃ Πλάτων τε καὶ Σώκρατες, ὁ ὑμέτερος κοινωνὸς μὲν
 οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἑταῖρος δὲ καὶ αὐτὸς ἂν φαίης, μᾶλλον δ' εἴρη-
 κας. Πῶς οὖν ἂν τις ταῦτα δικαίως κατηγοροῖ Περικλέους, ἢ
 πῶς οὐκ ἀναγκαίως Ἀλκιβιάδου, ὅστις παραλαβὼν τὴν πόλιν εἰ-
 25 δυῖαν ἀκούειν συμβούλων, εἴθ' οὕτως ἐξέμηνεν; Οὐκοῦν τῷ μὲν
 ἅπαντος (ἅπαν τοῦ) κέρδους κρείττω παρέχειν ἑαυτὸν δικαιοσύ-
 νην ἀσκῶν δῆλος ἦν, τῷ δὲ τὸν ἐν τάξει βίον προηρηθῆσθαι τοῦ
 πρὸς ἡδονὴν σωφροσύνης πίστιν παρείχετο ἐμφανῆ. Καὶ μὴν ἀν-
 δρείας γε ἐν οἷς οὐ πρὸς χάριν οὐδ' ὑποπεπτωκώς, ἀλλ' ὡς οἷόν τε

νά κάνει μέ τοὺς νέους. Καὶ γιὰ νὰ μιλῆσω μέ συντομία, ὁ Περικλῆς ἦταν ἡ εἰκόνα τῆς πόλης, δὲν ἦταν δοῦλος στίς ἐπιθυμίες τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἦταν κύριος τῶν πολλῶν, οὔτε ἔκρινε σωστό νὰ λέγει ὅ,τι ἐκεῖνοι νόμιζαν καλό, ἀλλὰ τοὺς ἀνάγκαζε νὰ πράττουν ὅ,τι φαινόταν καλό σ' αὐτόν, οὔτε ἀφηνόταν στή διάθεση τῶν κολάκων του, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν ἄφηνε ὅσο μπορούσε νὰ τὸν ἀγγίξουν οἱ κόλακες, ἐνῶ μέ τῆ χρηστότητα καὶ τὴν καλωσύνη εἶχε γιὰ τὸν δῆμο θέση πατέρα, στοὺς νὰ ἐμποδίζει ὅμως τοὺς πάντες καὶ νὰ τοὺς ἔχει στήν ἐξουσία του ἦταν περισσότερο ἀπὸ τύραννος. Ἀπὸ αὐτά, ὅπως φαίνεται, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε μέ σαφήνεια, ὅτι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἦταν καὶ ὁ Περικλῆς μέ τὴ θέλησή του δίκαιος. Γιατὶ σὲ καμμιά περίπτωση δὲν ἀγάπησε τὴν πλεονεξία ἀντὶ τοὺς νόμους, οὔτε φρόντισε νὰ εἶναι ἀνώτερος στήν τάξη, καὶ αὐτὸ τὸ διέθετε περισσότερο ἀπὸ κάθε Πεισίστρατο, ἀλλ' ἦταν σὰν αὐτόν πού φυλάγει τὴν ἀκρόπολη στοὺς νὰ διασώζει τοὺς νόμους καὶ νὰ ὠφελεῖ ὅλους ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ δημοσίου (τῆς πόλεως).

[Κάπως ἔτσι· γιὰτὶ αὐτὸ πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ μέσο πηγαίνει ἴσο σὲ ὅλους, ὅπως γίνεται μέ τὶς ἀκτίνες τοῦ κύκλου· ἢ ἐπειδὴ ἡ ἀκρόπολη βρίσκεται στοὺς μέσο τῆς πόλης].

Ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, ὄνειρεύονταν τὴ Σικελία, ἐπιθυμοῦσαν τὴν Ἰταλία, εἶχαν ὄρεξη γιὰ τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν Ἀφρική, ἔβλεπαν ὅλους γύρω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τίποτε δὲν τοὺς φαινόταν ἀρκετό, καὶ ἔτσι τοποθετοῦσαν μακριὰ τὴ συνέχεια τοῦ πολέμου. Αὐτὸς πού προσπαθοῦσε νὰ τοὺς πείσει σ' αὐτὸ ἦταν, ὁ Πλάτων καὶ Σωκράτης, ὁ δικός σας, δὲν μπορῶ νὰ πῶ σύντροφος, ἀλλὰ ἀν πείς φίλος, θὰ πείς τὸ καλύτερο. Πῶς λοιπὸν μπορεῖ κανεὶς νὰ κατηγορήσει δίκαια τὸν Περικλῆ, ἢ πῶς δὲν θὰ κατηγορήσει ὑποχρεωτικὰ τὸν Ἀλκιβιάδη, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶχε παραλάβει τὴ διοίκηση τῆς πόλης πού γνώριζε ν' ἀκούει συμβούλους, ἔπειτα τὴν τρέλλανε τόσο πολὺ; Ἐπομένως μέ τὸ ὅτι παρουσίαζε τὸν ἑαυτό του ἀνώτερο ἀπὸ τὸ κάθε κέρδος, ἦταν φανερό ὅταν ἀσκοῦσε τὴ δικαιοσύνη, καὶ μέ τὸ ὅτι εἶχε προτιμήσει τὸν εὐτακτο βίον ἀντὶ τὸν βίον τῆς ἡδονῆς, ἔδινε φανερὴ βεβαίωση σωφροσύνης. Καὶ βέβαια ἦταν ἀπόδειξη ἀνδρείας τὸ ὅτι δὲν τοὺς χαριζόταν οὔτε καὶ τοὺς φοβόταν, ἀλλὰ μέ πολὺ

μάλιστα ἔλευθέρως ὠμίλει τῷ δήμῳ. Μόνος τοίνυν καὶ τὰ μέλλον-
 τα ἔσεσθαι προειδῶς καὶ τοῖς παροῦσι χρῆσθαι δυναθεῖς, πῶς
 οὐκ ἂν σοφίας δικαίως δόξαν φέροιτο τῆς γέ που χρησιμωτάτης,
 εἴ τις ἀνθρωπίνως ἐθέλοι λογίζεσθαι; Εἴθ' ὃν ἐξ ἀπάντων τῶν τῆς
 5 ἀρετῆς μοριῶν ὑπάρχει προσειπεῖν ἀνδρεῖον, δίκαιον, φρόνιμον,
 σῶφρονα, τοῦτον Πλάτων μετὰ τῶν κολάκων ἠρίθμησε; “Λά-
 λους”, γάρ φησιν, “Ἀθηναίους ἐποίησε καὶ ἀργούς καὶ δειλοὺς
 καὶ φιλαργύρους, εἰς μισθοφορὰν καταστήσας”. Περὶ μὲν δὴ λά-
 λων, ὃ Πλάτων, καὶ ἀργῶν καὶ δειλῶν αὐτόθεν κατάβαλε,

10 Μὴ πού τις καὶ Τρωῶας ἐγείρησι θεὸς ἄλλος.

[Κατάβαλε· κατάθου, πέπανσο, σίγα].

Σὺ δὲ Μαντινικὴν μὲν ξένην καὶ Μιλησίαν ἐπίστασαι κοσμεῖν,
 καὶ οὐστίνας ἂν σοι δοκῆ, πάνυ ῥαδίως μεγάλων ἠξίωσας, τῶν δὲ
 Ἑλλήνων τοὺς ἄκρους καὶ παρὰ πᾶσι θεβημένους ἐν φαύλῳ κα-
 15 θαιρεῖς; Αἴτιον δ' οὐ τὸ ἀγνοεῖν τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ πῶς ἂν εἴπομι
 εὐπρεπῶς; Σφόδρα τῶν λόγων γίνη.

[Ἀντὶ τοῦ λέσχης γίνη καὶ οὐ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας].

Πῶς ἂν εἶη διεφθαρκῶς Ἀθηναίους, ἢ πῶς λάλους πεποη-
 κῶς (Περικλῆς), ὅς γε κἂν τοῖς λόγοις αὐτοῖς τὸ μηδὲν φαύλως
 20 μηδ' εἰκῆ τιμήσας φαίνεται; Τοῦναντίον γὰρ ἔμοιγε πᾶν αὐτοὺς
 ἐθῆσαι δοκεῖ, μήτε λέγειν ὅπως ἔτυχε μηδὲν μήτε ποιεῖν ἀπὸ τοῦ
 πρώτου παραστάντος. Ἔτι δ' ἄλλου μὲν τινος πράγματος σκή-
 πτεσθαι μάρτυροι κωμωδίας διδασκάλῳ τάχα ἂν οὐκ ἰσχυρὸν ἦν
 εἰς δὲ λόγων κρίσιν μήποτε οὕτω σεμνὸς γενοίμην ὥσθ' ὑπεριδεῖν
 25 τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς οὐδενὸς ἀξίων. Ὁ μὲν τῶν Ἑλληνίδων
 μεγίστην ὁ Κρατῖνος τὴν ἐκείνου γλῶτταν εἶρηκε, λέγων μὲν ἴσον
 τι καὶ φωνήν, ἀναμίξας δέ τι τῆς παρὰ τῆς τέχνης πικρίας τοῖς
 ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Ὅμως δ' οὐκ ἐξέφυγε τὸ μὴ οὐ τὰ πρῶτα δοῦ-

μεγάλη ἐλευθερία μλοῦσε στὸν δῆμο. Μόνος αὐτὸς λοιπὸν προβλέποντας καὶ αὐτὰ ποὺ ἐμελλαν νὰ συμβοῦν καὶ ἔχοντας τὴν ἱκανότητα νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ παρόντα, πῶς δὲν θὰ ἀποκτοῦσε δίκαια τὴ φήμη τῆς σοφίας, ποὺ εἶναι χρησιμότατη, ἂν θέλει κανεὶς νὰ σκεφθεῖ μὲ τρόπο ἀνθρώπινο; Κι ἔπειτα αὐτὸν ποὺ μπορεῖς νὰ τὸν χαρακτηρίσεις μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς, ἀνδρεῖο, δίκαιο, φρόνιμο, σώφρονα, αὐτὸν ὁ Πλάτων τὸν κατέταξε μὲ τοὺς κόλακες; Γιατὶ λέγει: “Ἐκανε τοὺς Ἀθηναίους φλύαρους, ὀκνηροὺς, δειλοὺς, φιλάργυρους, ὑποβιδάζοντάς τους στὴ θέση μισθοφόρων”. Μιλώντας γιὰ φλύαρους, ὦ Πλάτων, καὶ ὀκνηροὺς καὶ δειλοὺς, παῦσε νὰ τὰ λές, σκεπτόμενος ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίο,

“Μὴ τυχὸν κάποιος ἄλλος θεὸς ἐξεγείρει καὶ τοὺς Τρῶες”.

[Κατάβαλε· ἀντί, κατέθεσε, παῦσε, σώπα].

Ἄλλὰ ἐσὺ ξέρεις βέβαια νὰ ἐπαινεῖς τὴν ξένη ἀπὸ τὴ Μαντινεῖα καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὴ Μίλητο, καὶ ὅποιους ἄλλους νομίζεις μὲ μεγάλους ἐπαίνους, τοὺς κορυφαίους ὅμως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς περίφημους σὲ ὅλους τοὺς καθαιρεῖς χωρὶς λόγο. Καὶ αἰτία δὲν εἶναι τὸ ὅτι ἀγνοεῖς τὴν ἀξία τους, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ πῶ κόσμος; γίνεσαι ὑπερβολικὰ φλύαρος μὲ τοὺς λόγους σου.

[Τὸ γίνεσαι (γίνη) στὴ θέση τοῦ λέσχης (φλύαρος) καὶ ὄχι τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας].

Πῶς μποροῦσε νὰ διαφθεῖρει τοὺς Ἀθηναίους ἢ πῶς νὰ τοὺς κάνει φλύαρους, αὐτὸς ποὺ καὶ στὰ ἴδια τὰ συγγράμματά του φαίνεται νὰ τιμᾷ αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι φαῦλο οὔτε ἄσκοπο; Ἐγὼ ἔχω τὴν τελείως ἀντίθετη γνώμη, ὅτι αὐτὸς τοὺς συνήθισε οὔτε νὰ λένε τίποτε στὴν τύχη, οὔτε νὰ κάνουν τὸ πρῶτο ποὺ θαρθεῖ στὸ νοῦ τους. Ἀκόμα σὲ ἄλλη ὑπόθεση τὸ νὰ στηρίζεσαι στὴ μαρτυρία τοῦ δασκάλου τῆς κωμωδίας ἴσως δὲν ἔχει μεγάλη ἀποδεικτικὴ ἰσχύ, ἀλλὰ στὴν κρίση λόγων, εἴθε νὰ μὴ φτάσω ποτὲ νὰ γίνω τόσο ὑπερήφανος, ὥστε νὰ περιφρονήσω αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, γιατί τάχα δὲν ἔχουν καμμιά ἀξία. Ὁ Κρατῖνος⁶⁶ ἀνεκήρυξε τὴ γλώσσα τοῦ Περικλῆ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς Ἑλληνικές, ἐκφράζοντας σκέψη ἰσοδύναμη μὲ τὴ λέξη, ἀναμγνύοντας μαζὶ μὲ τὴν ἀλήθεια κάποια πικρία ποὺ ἀπαιτεῖ ἢ κωμικὴ τέχνη. Δὲν παρέλειψε ὅμως ν’ ἀποδώσει τὰ

ναι τῷ ἀνδρὶ μηδ' ἐνδείξασθαι τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν περὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἀστράπτειν καὶ βροντᾶν αὐτὸν καὶ μυκᾶν φησι δημηγοροῦντα. Μὴ γάρ μοι τοῦτο, εἴ τι μέμφεται αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον εἰς τὸν παρόντα προσήκει λόγον τῆς μαρ-
 5 τυρίας λάβωμεν. Ἐρ' οὐ πολλῇ τινι τῇ περιουσίᾳ χρώμενος οὕτω διεγίνετο, πόρρω μὲν αὐτὸς ὦν τοῦ ληρεῖν, πλεῖστον δὲ τοὺς ἄλλους ἐθίζειν ἀπέχων.

Πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον ὑπερέχων καὶ μόνος πᾶσι τοῖς κριταῖς νικῶν τὴν τοῦ φλυαρεῖν εἰκῆ καὶ παρὰ καιρὸν Ἀθηναίους ἀνεῖ-
 10 ναι φέροισ' ἂν δόξαν; Ἐγὼ μὲν γὰρ τὸνναντίον ἠγοῦμαι, σιωπῆς αἴτιον αὐτὸν πλείονος ἢ προπετείας καταστήναι. Ἴσμεν γοῦν ὅτι κἂν ταῖς ἄλλαις δῆπου δυνάμεσιν, οὐ μὲν πολλοὶ παραπλήσιοι καὶ ἐφάμιλλοι πρὸς ἀλλήλους, πολλὰ τὰ πράγματα καὶ πλείων ἢ ἔρις, ἐπειδὴν δέ τις εἰς ὑπερσχηῖ λαμπρῶς, ἅπαντες ἤδη συγκεχω-
 15 ρήκασιν. Οὕτω δὴ καὶ λέγειν ἐπειδὴν τις ἄκρος ἐγγένηται, στέργειν ἀνάγκη τοὺς πλείους καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' ὡς οἷόν τε μάλιστα εὐλαβεῖς καὶ κοσμίους εἶναι περὶ τοὺς λόγους. Οὐ γὰρ ἂν ᾧ γέ τις ἔστι βέλτιστος, τούτῳ χεῖρους ἀπεργάζοιτο, ἄλλως τε
 20 καὶ πρὸς αὐτὰ ταῦτα ἃ βέλτιστός ἐστιν.

Ἀλλὰ μὴν ὡς αὐτό γε οὐκ ἄτμιον τὸ δύνασθαι λέγειν, οὐδ' εἰς ὄνειδος φέρον, οὐδέ γε κατηγορίας ἄξιον οὐδὲ συγγνώμης, ἀλλὰ τινος κρείττονος, αἰσχυνοίμην ἂν τοὺς λογίους θεοὺς εἰ ζητοίην ἀποδεικνύναι. Πλήν γε τοσοῦτ' ἂν εἶπομι ἐμοὶ γὰρ εἶη, εἴ τις ἄ-
 25 λος δυσχεραίνει, καὶ τρέπει τὸ ἅπαν εἰς ἐμέ· καὶ οὐ μέμψομαι τῷ δαίμονι ὡς ἐγὼ δεξαίμην ἂν δύνασθαι λέγειν μετὰ χρηστοῦ βίου καὶ σώφρονος, εἰς ὅσον οἷόν τε, κάλλιστα ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ μυριάκις Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου γενέσθαι, καὶ μικρὰ μοι πάνθ' ὡς ἀληθῶς πρὸς τοῦτο ἤδη φαίνεται. Οἶδα δὲ καὶ τὰ Πλάτωνος πρά-
 30 γματα, εἰ μὴ τετυφώμεθα, οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν ὄντα ἢ λόγους, καὶ συγκαίρω τῆς λέξεως αὐτῶ· κἂν με προσπαίζων οὕτωςι πείθῃ μὴ πάνυ τούτου φροντίζειν, οὐ πάνυ πείσομαι, ἀλλ' εἶσομαι σφόδρα

πρωτεῖα σπὸν ἄνδρα καὶ νὰ δείξει τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου του. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει πὼς ὅταν δημηγοροῦσε ἀστραφτε καὶ βροντοῦσε καὶ βρυχόταν. Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια τὸ τοῦ ἀποδίδει κάποια μομφή, ἀλλὰ ἄς πάρομε ἀπὸ τὴ μαρτυρία ὅσο ταιριάζει στὸ λόγο μας αὐτόν. Ἐπίσης δὲν συνηθίζε νὰ πολυλογεῖ· μακριὰ ὁ ἴδιος ἀπὸ φλυαρίες, ἀπέφευγε νὰ συνηθίζε σ' αὐτὲς καὶ τοὺς ἄλλους.

Πῶς λοιπὸν αὐτὸς πού τόσο ὑπερεῖχε καὶ αὐτὸς μόνος ἦταν ὁ νικητὴς κατὰ τὴν κρίση ὅλων, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ὠθοῦσε τοὺς Ἀθηναίους στὴν τυχαία καὶ ἄσκοπη φλυαρία; Γιατὶ ἐγὼ ἔχω τὴν ἀντίθετη γνώμη, ὅτι δηλαδή ἐγινε αἴτιος σιωπῆς πιὸ πολύ, παρὰ αὐθάδειας. Γνωρίζομε βέβαια ὅτι καὶ στὶς ἄλλες ἀσχολίες, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ ὅμοιοι καὶ ἰσάξιοι ἀνταγωνιστές, δημιουργοῦνται πολλὲς προστριβές καὶ εἶναι περισσότερη ἢ φιλονεικία, ὅταν ὅμως κάποιος ξεχωρίσει ὀλοφάνερα, ὑποχωροῦν πλέον ὅλοι. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στοὺς λόγους, ὅταν ἀναδειχθεῖ κάποιος στὴν πρώτη θέση, οἱ περισσότεροι πρέπει νὰ τὸν ἀνέχονται καὶ νὰ μὴ μουρμουρίζουν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν προσεκτικοὶ καὶ κοσμιότεροι στοὺς λόγους. Γιατὶ ἀσφαλῶς μὲ ὅποιο εἶναι κάποιος καλύτερος, δὲν κάνει ἀνθρώπους χειρότερους, καὶ μάλιστα σὲ πράγματα πού αὐτὸς εἶναι ἄριστος.

Ἄλλὰ ὅτι αὐτὸ καθεαυτὸ τὸ νὰ ὀμιλεῖ κανεὶς δὲν εἶναι αἰσχρὸ οὔτε ἐπισύρει τὸ ὄνειδος οὔτε εἶναι ἄξιο γιὰ κατηγορία οὔτε γιὰ συγγνώμη, ἀλλὰ γιὰ κάτι καλύτερο, θὰ ντρεπόμουν τοὺς θεοὺς τοῦ λόγου ἂν ζητοῦσα νὰ τὸ ἀποδείξουν. Τόσο μόνο θὰ πῶ· Ἄν κάποιος ἄλλος δυσανασχετεῖ καὶ στρέφει τὸ πᾶν σ' ἐμένα, εἶναι δικό μου θέμα καὶ δὲν κατηγορῶ τὸν θεό. Γιατὶ ἐγὼ θὰ δεχόμουν νὰ μπορῶ νὰ ὀμιλῶ ἔχοντας βίον χρηστὸ καὶ συγκρατημένο, ὅσο καλύτερα μπορεῖ νὰ γίνεῖ στοὺς ἀνθρώπους, παρὰ νὰ γίνω μύριες φορὲς ὁ Δαρεῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Ὑστάσπης, καὶ σχετικὰ μ' αὐτὸ ὅλα μοῦ φαίνονται πλέον σ' ἀλήθεια μικρά. Γνωρίζω καὶ ὅσα ἔπραξε ὁ Πλάτων, ἂν δὲν παραφρονῶ ἀπὸ ἀλαζονεία, ὅτι δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ λόγοι, καὶ τὸν συγχαίρω γιὰ τὴ γλώσσα του. Κι ἂν παίζοντας μαζί μου ἔτσι θέλει νὰ μὲ πείσει ὅτι δὲν φροντίζει καὶ πολὺ γι' αὐτή, δὲν θὰ πεισθῶ καὶ πολὺ, ἀλλὰ θὰ καταλάβω ὅτι πολὺ σοβαρολογεῖ, καὶ

σπουδάζοντα, καὶ τηνικαῦτα μάλιστα, ἡνίκα ἂν ὡς παίζων λέγῃ.
 Ὡστε τὸν οἶκοι θησαυρὸν διαβάλλομεν ἂν, εἰ ταῦτα διασύρομεν.

[Παρουμία. Τάττεται δὲ ἐπὶ τῶν τὰ οἶκοι διαβαλλόντων].

Ἄλλ' ὑπὲρ τούτων οὐδὲ λέγειν ἄξιον, ἀλλὰ τοσοῦτω ἦττον,
 5 ὅσῳ περ ἂν ἦ κρεῖττον τὸ δύνασθαι λέγειν. Εἶεν. Εἶτα τὸν οὕτως
 ὀξύν καὶ ἄγρυπνον καὶ ἡδιστα ἂν εἶπον ὑπόπτερον, τοῦτον ἢ ἄρ-
 γεῖν αὐτὸν ἢ ἑτέρους ἐθίζειν ἐγὼ πεισθῶ; Οὐκ ἄρα ἐπίστασθαι
 δόξω τῶν πραγμάτων οὐδὲν ὅστις γε μὴ ὅτι Ἀθηναίοις, ἀλλ' οὐ-
 δὲ τοῖς πολεμίοις ἀργεῖν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ κάκεινους ἐποίησε με-
 10 ταβαλεῖν τοὺς τρόπους τοσαύτας ἀνάγκας αὐτοῖς περιόστη τοῦ
 κινεῖσθαι καὶ τὸ δικαίως προσῆν, ἔφη Δημοσθένης. Ἄλλ' ὅμως
 Πλάτων ἠτιάσατο αὐτὸν ἀργούς καὶ δειλοὺς πεποηκέναι. "Ὁ
 Κρήσ δὴ τὸν πόντον", φήσει τις

[Παρουμία ἐπὶ τῶν προσποιοιμένων τὸ ἀγνοεῖν· οἱ γὰρ Κρη-
 15 τες ἐμπειοθάλασσοι. Λέγεται δὲ καὶ ὁ νησιώτης ἀγνοεῖν τὴν θά-
 λασσαν, καὶ ὁ Σικελὸς τὴν θάλασσαν].

Ὡσθ' οἱ μὲν ἄλλοι τοῖς παροῦσι τούτοις ἠθίμον, ὁ δὲ καὶ
 τοῦτ' αὐτὸ προσειλήφει μείζον, τὸ τοὺς πολίτας οὕτως ἔχοντας
 ὄραν, ὥστε ἀπόρους εἶναι χρῆσθαι, καὶ ταῦτα οὐχ ὅσον τοῖς πολε-
 20 μίοις ὑποπεπτωκέναι, ἀλλὰ κάκεινῳ δυσμεναίνειν ὡς τῶν παρόν-
 των πραγμάτων αἰτίῳ. Πρὸς δυοῖν τοῖν ἀπὸ τῆς τύχης (τῷ πολέμῳ
 καὶ τῇ νόσῳ) δύο ταῦτα προσειληφότας ὄραν αὐτούς, λύπην καὶ
 παροξυσμὸν εἰς αὐτόν, ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς ἐμβεδηκῶς καὶ παν-
 ταχόθεν μεμονωμένος ὡς εἰπεῖν οὐκ ἔδεισεν, οὐδ' ὑπεχώρησεν,
 25 οὐδ' ὥσπερ χροιάν τὴν γνώμην μετέβαλε, τοῖς τε πολίταις καὶ τοῖς
 πολεμίοις ὁμοῦ ἀντιτεταγμένος Ἄλλ' ὥσπερ ἂν ἄλλο τι μᾶθημα
 διδάσκων αὐτούς, κατὰ ταῦτ' ἃ καὶ πρότερον διεξήει, καὶ οὐ διέ-
 φθειρε τὰ δόγματα ἐπὶ τῶν κινδύνων, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐξουσίας ἐφι-
 λοσόφησε μόνον, ἀλλ' ὥσπερ ἀριθμὸν ἢ μέτρον ἐρωτηθεὶς ταῦτόν
 30 ἀπεκρίνατο ἂν καὶ ὕστερον καὶ πρότερον, οὕτω καὶ τότε τὰς αὐ-
 τὰς ἠφίει φωνὰς ὑπὲρ τῶν ὅλων πραγμάτων, οὔτε τοῖς δεινοῖς εἶ-

τότε περισσότερο, ὅταν μιλάει σὰ νὰ παίξει. “Ὡστε ἂν διασύρομε αὐτά, θὰ κατηγορήσομε τὸν θησαυρὸ τοῦ σπιτιοῦ μας.

[Παροιμία, πὺ λέγεται γιὰ ὄσους κατηγοροῦν τὸ σπίτι τους].

Γι’ αὐτὰ ὅμως δὲν ἀξίζει οὔτε νὰ μιᾶ κανεῖς, ἀλλὰ τόσο λιγότερο, ὅσο μεγαλύτερη δύναμη λόγου ἔχει. Ἦς εἶναι. Ἐπειτα αὐτὸν τὸν τόσο εὐφυῆ καὶ ἄγρυπνο καὶ πὺ εὐχαρίστως θὰ τὸν χαρακτηρίζα φτερωτῶ, νὰ πεισθῶ ἐγὼ ὅτι εἶναι ὀκνηρὸς ὁ ἴδιος ἢ ὅτι συνηθίζει ἄλλους, θὰ φανῶ λοιπὸν ὅτι δὲν γνωρίζω κανένα πράγμα. Αὐτὸς πὺ οὔτε στοὺς Αἰθίοπες οὔτε καὶ στοὺς ἀντιπάλους του ἐπέτρεπε νὰ εἶναι ἄνεργοι, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους τοὺς ἔκανε νὰ μεταβάλουν τὶς σκέψεις τους, δημιουργώντας τους τόσες ἀνάγκες γιὰ νὰ κινοῦνται, καί, ὅπως, εἶπε ὁ Δημοσθένης, ὅ,τι ἔκανε σφραγιζόταν καὶ μὲ τὸ δίκαιο. Ὁ Πλάτωνας ὅμως τὸν κατηγορήσε ὅτι τοὺς ἔκανε ὀκνηροὺς καὶ δειλοὺς. Ὁ κρητικὸς ἀγνοεῖ τὴ θάλασσα, θὰ πεῖ κανεῖς.

[Ἡ παροιμία λέγεται γι’ αὐτοὺς πὺ προσποιοῦνται ὅτι ἀγνοοῦν· γιὰτὶ οἱ Κρητες εἶναι ἐμπειροθάλασσοι. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ νησιώτης ἀγνοεῖ τὴ θάλασσα, καὶ ὁ Σικελὸς τὴ θάλασσα].

“Ὡστε οἱ ἄλλοι βέβαια στενοχωροῦνταν μὲ αὐτὴν τὴν παρούσα κατάσταση, αὐτὸς ὅμως καὶ τὴν ιδιότητα αὐτὴ τὴν εἶχε σὲ μεγαλύτερο βαθμό, τὸ νὰ βλέπει τοὺς πολίτες σὲ τέτοια κατάσταση, πὺ νὰ μὴν μποροῦν νὰ ὠφελήσουν στὶς πράξεις, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο νὰ ἔχουν παραδοθεῖ στοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ νὰ θυμώνουν καὶ μ’ ἐκεῖνον, ἐπειδὴ τάχα ἦταν αἷτιος τῆς παρούσας κατάστασης. Βλέποντας ὅτι ἀπὸ δύο τυχαῖα κακὰ (τὸν πόλεμο καὶ τὸν λοιμὸ) τοὺς κατέλαβε λύπη καὶ θυμὸς ἐναντίον του, μέσα στὴ μέση τῶν δεινῶν καὶ ἀπομονωμένος ἀπὸ παντοῦ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, δὲν φοβήθηκε, δὲν ὑποχώρησε, οὔτε ἀλλάξε γνώμη ὅπως ἀλλάζομε χρῶμα, ἀλλὰ στάθηκε ἀντίθετος στοὺς πολίτες μαζὶ καὶ στοὺς ἐχθροὺς. Καὶ ἦταν σὰ νὰ τοὺς δίδασκε ἓνα ἄλλο μάθημα, ὅπως αὐτὰ πὺ τοὺς παρέδιδε καὶ προηγουμένως· οὔτε τὰ διδάγματά του μετέβαλε μπροστὰ στὸν κίνδυνο οὔτε φιλοσόφησε γιὰ τὴν ἐξουσία μόνο, ἀλλὰ ὅπως ἂν τὸν εἶχαν ρωτήσῃ γιὰ ἀριθμοὺς ἢ μέτρα θὰ ἔδινε τὴν ἴδια ἀπάντηση πὺ ἔδωσε καὶ ὕστερα καὶ πρωτύτερα, ἔτσι καὶ τότε ἔλεγε τὰ ἴδια γιὰ ὅλα τὰ πράγματα, καὶ οὔτε ἔκρινε ἄξιο νὰ ὑποχωρεῖ στὶς συμφορές,

κείν ἄξιῶν οὔτε ἑαυτῷ μέμφεσθαι, αἰσχύνεσθαι τε ὑπὲρ αὐτῶν ἅ-
 μα καὶ τοῖς καιροῖς ἐτέρων γεγονότων. Μὴ δὴ τοῦτο λέγωμεν, ὡς
 οὐκ ἐξῆγεν, ἀλλ' εἰ προσῆκον ἐξάγειν καὶ μάχεσθαι παρεώρα,
 τοῦτο σκοποῦμεν, ἐπεὶ καὶ Λακεδαιμονίους ἀκούομεν δὴ που
 5 προσκειμένων αὐτοῖς ποτε Θηβαίων, καὶ κελευόντων ἐξιέναι καὶ
 μάχεσθαι, ἢ χεῖρους ὁμολογεῖν εἶναι σφῶν, ἀποκρίνασθαι περὶ
 μὲν τοῦ πότεροι βελτίους τὰς πράξεις κρίνειν τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλή-
 νων ἑκατέροις πεπραγμένας, μαχεῖσθαι δὲ οὐκ ἐν τῷ τῶν πολεμί-
 ων καιρῷ, οὐδ' ὅτε ἐκεῖνοι κελεύουσιν, ἀλλ' ἠνίκα ἂν αὐτοῖς δο-
 10 κῆ, καὶ οὐ χρήσασθαι περὶ τούτου συμβούλοις Θηβαίοις.

Ἐγὼ μὲν οὖν, ὅπερ λέγω περὶ τούτων, οὕτω καὶ χαίρω τῇ με-
 γαλοπρεπεῖα παντὸς μᾶλλον, ὡς γε ἑμαυτὸν πείθω. Ὅρῳ δὲ ὅτι
 πολλὰ τῶν πόλεων ἐστὶν ὥσπερ ἐφόλκια, οἷς ἀνάγκη συγχωρεῖν
 ὥσπερ ἐν σώματι. Καὶ γὰρ τὰ σώματα, καὶ τὰ χεῖριστα καὶ τὰ
 15 κάλλιστα, ἀκούω ἐκ τῶν αὐτῶν κεκρᾶσθαι τῷ δὲ ἢ πλείονος ἢ
 ἐλάττονος τούτων ἑκάστου μετέχειν, τούτῳ κρίνεσθαι τό τε χεῖρον
 καὶ τὸ βέλτιον. Οὕτω δὴ καὶ τὰς πόλεις ἀνάγκη τῆς φύσεως τῆς
 ἀνθρωπείας ἀπολαύειν, κἂν ὡς βέλτιστα οἰκεῖσθαι δοκῶσιν.
 Ἐπεὶ κἂν τῷδε τῷ παντὶ τοσοῦτων καλῶν καὶ τοσαύτης ἀγαθῆς
 20 τύχης μετεληφῶτι καὶ οὐδὲν ἔξω δήπουθεν αὐτοῦ λελιπότι τῶν
 καλῶν, πολλὰ ἂν εὐροῖς, οἷς ἦκιστα ἂν ἠσθεῖης Ἄλλ' οὐ κατηγο-
 ρεῖς διὰ ταῦτα τοῦ παντὸς οὐδὲ τοῦ ποιήσαντος, οὐδὲ νομίζεις
 ἄλλον τινὰ δήπου βελτίω γενέσθαι ποτὲ ἂν αὐθις δημιουργὸν
 τῶν ὄλων, ἀλλὰ δίδως τῇ φύσει ταῦτα ἐφελκύσθαι, καὶ οὐ πολυ-
 25 πραγμονεῖς.

Τί δὴ θαυμαστόν, εἰ καὶ Ἀθήνησί τι τῶν πάντων οὕτως ἔσχεν
 ὥσπερ ἴσως ἂν που καὶ ἄλλοθι, καὶ συνεχώρησαν οἱ προεσιῶτες
 ἅμα μὲν τὴν τῶν πολλῶν πενίαν καὶ χρεῖαν ἐπανορθούμενοι, δι'
 ἦν οὐκ ἐλάχιστα τῶν ἁμαρτημάτων συμβαίνει, ἃ κωλύειν μᾶλλον
 30 οὕτως ἠγοῦντο, ἅμα δὲ εὐλαβούμενοι μή τι καὶ χεῖρον ἐξεργάσαιν-

67. Ἐφόλκια εἰῶ λέγει τὰ ἁμαρτήματα, σφάλματα.

οὔτε νὰ μέμφεται τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ αἰσχύνεται γι' αὐτοὺς ποὺ γίνονται διαφορετικοὶ μαζί μὲ τὶς περιστάσεις. Ἄς μὴν τὰ λέμε λοιπὸν αὐτά, ὅτι δὲν ἔκανε ἐκστρατεία, ἀλλὰ αὐτὸ νὰ ἐξετάζομε, ποὺ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ βγάξει τὸ στράτευμα καὶ νὰ μάχεται, αὐτὸς τὸ παρέβλεπε αὐτό. Γιατὶ ἀκούμε ὅτι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅταν τοὺς εἶχαν ἐπιτεθεῖ κάποτε οἱ Θηβαῖοι καὶ τοὺς καλοῦσαν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ νὰ πολεμήσουν ἢ νὰ ὁμολογήσουν τὴν κατωτερότητά τους, ἀποκρίθηκαν, γιὰ τὸ ποιοὶ εἶναι καλύτεροι νὰ κρίνουν ὅσα ἔπραξαν οἱ δύο τους ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι δὲν θὰ πολεμήσουν σὲ στιγμή ποὺ αὐτὸ ἀποτελεῖ εὐκαιρία γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ὅταν αὐτὸ τὸ θεωρήσουν καλὸ, χωρὶς νὰ πάρουν γι' αὐτὸ συμβούλους τοὺς Θηβαίους.

Ἐγὼ ὅμως ὅπως μιλῶ γι' αὐτά, ἔτσι καὶ περισσότερο χαίρομαι γιὰ τὴ μεγαλοπρέπεια καθενός· ἔτσι τουλάχιστο πιστεύω. Βλέπω ὅμως ὅτι πολλὰ τῶν πόλεων εἶναι σὰν ἐφόλκμα⁶⁷, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ δεχόμαστε ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ σῶμα. Γιατὶ ἀκούω ὅτι τὰ σώματα, καὶ τὰ χειρότερα καὶ τὰ καλύτερα, εἶναι σύνθετα ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τὴν περισσότερη ἢ μικρότερη συμμετοχὴ του σὲ καθένα ἀπὸ αὐτά, διακρίνεται ἢ κακὴ ἢ καλὴ κατάστασή τους. Ἔτσι καὶ οἱ πόλεις εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀκόμα καὶ ἂν θεωροῦνται ὅτι διοικοῦνται μὲ τὸν καλύτερο τρόπο. Γιατὶ καὶ σ' αὐτὸ τὸ σύμπαν ποὺ ἔχει δεχθεῖ τόσα καλὰ καὶ τόσο μεγάλη καλοτυχία, καὶ ποὺ δὲν ἄφησε ἀπ' ἔξω σχεδὸν κανένα ἀπὸ τὰ καλὰ, θὰ βρεῖς πολλὰ τὰ ὁποῖα ἐλάχιστα θὰ σὲ εὐχαριστήσουν. Δὲν κατηγορεῖς ὅμως γι' αὐτὸ τὸ σύμπαν, οὔτε τὸν δημιουργό του, οὔτε νομίζεις ὅτι μπορεῖ νὰ ξαναγίνει ποτὲ ἄλλος δημιουργὸς τῶν πάντων καλύτερος, ἀλλὰ ἀνέχεσαι νὰ σέρνει μαζί της ἢ φύση ὅλα αὐτά καὶ δὲν τὰ πολυξετάζεις.

Τὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο λοιπὸν εἶναι ἂν καὶ στὴν Ἀθήνα ὑπάρχει κάτι ἀπὸ ὅλα, ἔτσι ὅπως ἴσως ὑπάρχει καὶ ἄλλου, καὶ οἱ ἄρχοντές της τὸ δέχθηκαν, γιὰ νὰ θεραπεύσουν ἀπὸ τὴ μιὰ τὴ φτώχεια καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν πολλῶν, ἑξαιτίας τῶν ὁποίων συμβαίνουν πολλὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα νόμιζαν ὅτι ἔτσι θὰ τὰ ἐμποδίσουν καλύτερα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη φοβοῦνταν μήπως διαπράξουν κάτι χειρότερο ἂν τοὺς

το τῷ κατείργειν παντελῶς αὐτούς; Τί γὰρ οὐκ ἦν προσδοκῆσαι ποιήσῃν ἀνθρώπους τοσοῦτους τὸ πλῆθος καὶ οὕτως ὄξεις, καὶ χρημάτων τοσοῦτων παρόντων, εἰ μηδεὶς αὐτοῖς μετεδίδου τὰ μέτρια; Ἄρ' οὐ πάντ' ἂν αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι λαβεῖν; Οὐκ ἔστι ταῦτα, ὡς Πλάτων, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον ἢ οὐκ ἦσαν Ἀθηναῖοι τοιοῦτοι οἷους σὺ κατητιάσω, ἢ πάντες μᾶλλον, ἢ Περικλῆς αἴτιος, εἴπερ γε μήτε φαύλως ἐδείκνυ τὰ παλαιίσματα, μήτε ἀσαφεῖς τινὰς ἢ κιβδήλους ἢ σχολιάς παρεῖχε τὰς γραμμιάς

Ἐκ τῶν περὶ Κίμωνος.

- 10 Ἰ' Ὅτι ὁ Κίμων Μιλτιάδου μὲν ἔφυ πατρός, εὐήθης δὲ τὰ πρῶτα δόξας, ὕστερον ἐν πολλοῖς καὶ στρατηγῶν εὐδοκίμησεν. Ἐξοστρακισθεὶς δὲ κατηλθε, καὶ στρατηγήσας ἐνίκησεν ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Τέθνηκε δὲ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου πολιορκῶν].
- 15 Ἐβουλόμην δ' ἂν καὶ πρὸς ἄλλον τινά μοι τὸν ἀγῶνα τυγχάνειν ὄντα καὶ μὴ πρὸς Πλάτωνα, καὶ περὶ τούτου λέγω καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἵνα πᾶσιν οἷς εἶχον ἐχρώμην θαρρούντως, καὶ μὴ συνέβαινέ μοι παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἰ πλέων, καὶ παρὸν ἐξ οὐρίας κομίζεσθαι, εἶτα ὑφιεμένην ὑπὸ δειλίας, ἢ καὶ ἵπποις ἀγωνιζόμε-
- 20 νος, ἐξὸν καὶ ταχὺ καὶ τοσοῦτον ὅσον θούλομαι παρενεγκεῖν, εἴτ' ἀνεῖχον ἐξεπίτηδες φειδοῖ τοῦ προειληφότος οὕτω πολὺ πλεόν ποιοῦμαι λόγον μηδὲν ἀπηχῆς εἰς Πλάτωνα τυχεῖν εἰπῶν μηδ' ὥσπερ εἰ θρασύνεσθαι δοκεῖν ἢ ἐκείνων ἕκαστον ἐπαινεῖσαι, εἰκότως οὐδὲ γὰρ ἐλάττονος ἄξια χάριτός μοι τὰ πρὸς τοῦτον. Οὐ
- 25 μὴν ἀλλ' εἴ γε ἄμφω συμβήσεται καὶ τὰς κατ' ἐκείνων αἰτίας ἀπολύσασθαι καὶ Πλάτωνι πᾶν ὅσον αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἔξεστι σεσωκέναι, καὶ προσέσται τὸ δίκαιον ἀμφοτέροις μετρίως ἂν ἔχοι τὸ δίκαιον πανταχῇ. Εἰ γὰρ τάναντία τοῖς ἐναντίοις ὀριοῦμεθα, πῶς ἕκαστον ἔθ' ἡμῖν σώσει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν; Εἰ γὰρ ἡ ἀρχὴ δουλείας,
- 30 σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι δουλείαν ἐκφύγοι. Κἂν εἴ γε τὴν ἀρχὴν δουλείαν εἶναι τιθεῖμεν, τί κωλύει καὶ τὴν δουλείαν ἀρχὴν τοῖς αὐ-

ἐμπόδιζαν τελείως; Τί δηλαδή δὲν μπορούσαν νὰ περιμένουν ἀπὸ ἀνθρώπους τόσο πολλούς καὶ τόσο ὀρμητικούς, καὶ ἐνῶ ὑπῆρχαν τόσα ἀγαθὰ, ἂν δὲν τοὺς μετέδιδε κανεὶς ἓνα μέτριο μέρος ἀπὸ αὐτά; Δὲν θὰ ἐπιχειροῦσαν ἄραγε αὐτοὶ νὰ τὰ πάρουν ὅλα; Δὲν εἶναι ἔτσι, Πλάτωνα, ἀλλὰ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ δὲν ἦταν οἱ Ἀθηναῖοι ἔτσι πρὸς τοὺς κατηγορησες, ἢ εἶναι ὑπεύθυνοι ὅλοι μᾶλλον, παρὰ ὁ Περικλῆς, ἐφόσον αὐτὸς οὔτε λανθασμένα ὑποδείκνυε τοὺς ἀγῶνες, οὔτε χάραζε ἀσαφεῖς ἢ παραπλανητικὲς ἢ λανθασμένες τίς γραμμές.

Ἐκείνη ἡμέρα γράφει γιὰ τὸν Κίμωννα.

[Ὁ Κίμων εἶχε πατέρα τὸν Μιλτιάδη· στὴ ἀρχὴ φαινόταν καλὸς στὸ ἦθος, ὕστερα ὅμως σὲ πολλὰ ζητήματα καὶ ὡς στρατηγὸς ἐπέτυχε. Ἐξοστρακίσθηκε, ἀλλὰ ἐπέστρεψε καὶ σὰν στρατηγὸς νίκησε (τοὺς Πέρσες) στὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸ καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Σκοτώθηκε πολιορκώντας τὸ Κίτιο τῆς Κύπρου].

Θὰ ἤθελα ὁ ἀγῶνας μου νὰ στραφεῖ καὶ πρὸς κάποιον ἄλλον, καὶ ὄχι πρὸς τὸν Πλάτωνα, καὶ μὴ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ὥστε ὅσα ἐπιχειρήματα εἶχα νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσα θαρραλέα καὶ νὰ μὴ μοῦ συνέβαινε κάτι παραπλήσιο ὅπως ἂν ταξίδευα, πρὸς ἐνῶ μπορούσα νὰ ταξιδεύσω μὲ οὔριο καιρὸ, ἔπειτα ὑπαναχωροῦσα ἀπὸ δειλία, ἢ καὶ σὲ ἀγῶνα μὲ ἵππους, πρὸς ἐνῶ μπορούσα καὶ γρήγορα καὶ ὅσο ἤθελα νὰ τοὺς προσπεράσω, ἔπειτα σταματοῦσα ἐξεπίτηδες ἀπὸ δισταγμὸ πρὸς τὸν προηγούμενο. Ἔτσι προσέχω πολὺ περισσότερο μὴν τύχει καὶ ἀποδώσω κάτι ἀταίριαστο στὸν Πλάτωνα, οὔτε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἐπιδεικνύω θρασύτητα, παρὰ νὰ ἐπαινέσω καθέναν ἀπὸ αὐτούς· καὶ εἶναι εὐλόγο. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄξια λιγότερης εὐχαριστίας ἢ ὀφειλὴ μου σ' αὐτόν. Ὅσο ἂν συμβοῦν καὶ τὰ δύο, καὶ τίς κατηγορίες ἐναντίον ἐκείνων νὰ διαλύσομε, καὶ ὅσο σεβασμὸ καὶ τιμὴ μπορούμε νὰ διασώσομε γιὰ τὸν Πλάτωνα, καὶ ν' ἀποδοθεῖ τὸ δίκαιο καὶ στοὺς δύο, τότε ἢ δικαιοσύνη θὰ ἀποδοθεῖ σωστά. Γιατὶ ἂν ὀρίσομε τὰ ἀντίθετα στὰ ἀντίθετα, πῶς καθένα θὰ διατηρήσει τὴ φύση του; Ἄν δηλαδή ἡ ἐξουσία εἶναι δουλεία, δύσκολα ὅποιοδήποτε ἄλλο θὰ διαφύγει τῆ δουλεία. Κι ἂν ὀρίσομε τὴν ἐξουσία ὡς δουλεία, τί ἐμποδίζει καὶ τὴ δουλεία νὰ τὴν ὀρίσομε ὡς ἐξουσία γιὰ

τοῖς τούτοις τιθέναι λόγοις; Καὶ τούτου περίεισιν ἡμῖν ἢ θεοῖς καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ μένει, ἀλλ' ἢ μὲν ἀρχὴ δουλεία πρότερον γενομένη δι' ἐκείνης πάλιν ἀρχὴ γίνεται, ἢ δ' αὖ δουλεία πρότερον ἀρχὴ νομισθεῖσα, ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ἐπάνεισι δουλεία πάλιν εἶναι. Καὶ οὕτω πλανήσεται καὶ μεταχωρήσει τὰ ὀνόματα ταῦτα, τῶν ἐναντίων πραγμάτων ὄντα, εἰ δὲ βούλει, τὰ ἐναντία τοῦ πράγματος.

[Τοῦ πράγματος εἶπε, δεινῶς, ἐπειδὴ ἐν καὶ ταῦτόν εἶναι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δουλείαν κατεσυλλογίσαστο].

10 Τοιούτους ἐπικούρους, ὡς Πλάτων, τοῖς Ἕλλησι παρέσχετο, ὥστε ἕως ἕξῃ Κίμων, τεθνάναι περιῆν τοῖς βαρβάροις τῷ φόβῳ τοὺς Ἕλληνας.

[Δημοσθενικὸν τὸ σχῆμα· ἔφη γὰρ· “τεθναῖσι τῷ δέει τοὺς ἀποστόλους”. Τῷ δὲ φόβῳ τοὺς Ἕλληνας ἀντὶ τῷ φόβῳ τῶν Ἑλλήνων, ἢ ὅτι κατέπτηξαν τοὺς Ἕλληνας οὕτως, ὡς ἐγγὺς τοῦ τεθνάσαι γενέσθαι].

Νῆ Δία, ἀλλ' ἐξωστράκισαν αὐτόν, ὅπως αὐτοῦ δέκα ἐτῶν τὴν φωνὴν μὴ ἀκούσειαν. Καὶ πάλιν γε κατήγαγον, πρὶν τὰ δέκα ἐξήκειν ἔτη, ἵνα αὐτοῦ τὴν φωνὴν ἀκούσειαν οὕτως ἐπόθησαν.

20 Σὺ δὲ ὡς μὲν κατέγνωσαν, λοιδορῆ, ὡς δὲ μετέγνωσαν, οὐκ ἐνθυμῆ. Καὶ ἃ μὲν οὐ δικαίως ἐψηφίσαντο κατ' ἀμφοτέρων λέγεις, ἃ δὲ ὀρθῶς ἐβουλεύσαντο, οὐχ ἠγγῆ τοῖς μὲν προαχθεῖσι παραίτησιν, τῷ δὲ ἀφεθέντι μεγάλην πίστιν τῆς ἀρετῆς ἔχειν. Καὶ ὡς ἔοικεν, οἱ μὲν καταγνόντες αὐτοὶ μετέγνωσαν καὶ οὐκ ἔμειναν ἐφ' ὧν

25 ἔγνωσαν ἐξ ἀρχῆς, σὺ δὲ ὥσπερ τι κύριον ἐγκέκληκας, καὶ οὐκ ἠξίωσας ταύτῃ μμησασθαι τοὺς Ἀθηναίους, ἀφείς τὸν ἄνδρα τῆς αἰτίας, ἀλλ' ὃ μὲν ἦν χαλεπώτερον αὐτῶν ἐμμήσω, τὸ δὲ λοιπὸν εἶασας. Καὶ μὴν πολὺ μείζον καὶ κάλλιον εἰς ἀρετῆς λόγον ἐκπεσόντα κατελθεῖν ἢ μὴ φυγεῖν ὅλως. Τὸ μὲν γὰρ καὶ τοῖς τυ-

30 χοῦσιν ὑπάρχει δήπου, τοῦτο δὲ οὐ κατὰ τοὺς πολλοὺς ἄνδρας ἦν κάκεῖνο μὲν ἂν τῇ τύχῃ τις εἶχε λογιζέσθαι, τοῦτο δὲ τῷ κρείτ-

τούς ἴδιους λόγους, Καί ἔτσι τὸ πρᾶγμα περιστρέφεται καὶ ποτὲ δὲν μένει στὸ ἴδιο σημεῖο, ἀλλὰ ἡ ἐξουσία πού ἔγινε δουλεία προηγουμένως, γίνεται πάλι μὲ αὐτὴν ἐξουσία, καὶ ἡ δουλεία πάλι πού πρῶτα νομίσθηκε ἐξουσία, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξουσία ἐπανέρχεται καὶ γίνεται πάλι δουλεία. Ἔτσι θὰ κυκλογυρίσουν καὶ θ' ἀλλάξουν θέση τὰ ὀνόματα αὐτὰ, πού εἶναι ὀνόματα ἀντίθετων πραγμάτων, καὶ ἂν θέλεις τὰ ἀντίθετα τοῦ πράγματος.

[Εἶπε τοῦ πράγματος μὲ αὐστηρὴ ἔννοια, ἐπειδὴ δέχθηκε στὸ συλλογισμό τοῦ πὼς ἐξουσία καὶ δουλεία εἶναι τὸ ἴδιο].

Τέτοιους ἐπίκουρους, ὡς Πλάτων, ἔδωσε στους Ἕλληνες, ὥστε ὅσο ζοῦσε ὁ Κίμων οἱ βάρβαροι πέθαναν ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Ἑλλήνων.

[Ἡ ἔκφραση εἶναι τοῦ Δημοσθένη· γιατί εἶπε· «Πεθαίνουν ἀπὸ φόβο μπροστὰ στους ἀπεσταλμένους». Τὸ “ἀπὸ τὸ φόβο τοὺς Ἕλληνες” τὸ εἶπε ἀντὶ τοῦ, “ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Ἑλλήνων”, ἢ ὅτι φοβήθηκαν τοὺς Ἕλληνες τόσο πολὺ, ὥστε σχεδὸν νὰ πεθάνουν].

Ἄλλὰ τὸν ἐξοστράκισαν, μὰ τὸν Δία, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὴ φωνή του γιὰ δέκα χρόνια. Καὶ πάλι τὸν ἐπανέφεραν πρὶν συμπληρωθοῦν τὰ δέκα χρόνια, γιὰ νὰ ἀκούσουν τώρα τὴ φωνή του. Τόσο πολὺ τὸν ἐπόθησαν. Ἐσὺ ὅμως, ἐνῶ ἀναφέρεις ὅτι τὸν καταδίκασαν, δὲν θυμᾶσαι ὅτι μετάνοιωσαν. Καὶ ἀναφέρεις βέβαια τὴν ἀδικη καταδίκη καὶ τῶν δύο, τὴν ὀρθὴ ὅμως ἀπόφασί τους δὲν τὴ θεωρεῖς αἰτία συγγνώμης γιὰ ἐκείνους πού τὴν ἔλαβαν, καὶ γι' αὐτὸν πού ἔλαβε τὴ συγγνώμη μέγιστη ἐπιβεβαίωση γιὰ τὴν ἀρετὴ του. Καὶ ὅπως φαίνεται ἐκεῖνοι πού τὸν καταδίκασαν μετάνοιωσαν καὶ δὲν ἔμειναν στὴν ἀρχικὴ τους ἀπόφαση, ἐσὺ ὅμως, σὰ νὰ ἔχεις κατηγορήσει γιὰ ἓνα ἔγκλημα ἀμετάκλητο, δὲν ἔκρινες ἄξιο νὰ μιμηθεῖς τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ ἀπαλλάξεις τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ μιμήθηκες τὴ βαρύτερη συμπεριφορὰ τους, καὶ ἄφησες τὴν ἄλλη ἐνέργειά τους. Καὶ ὅμως εἶναι πολὺ σημαντικότερο καὶ καλύτερο γιὰ λόγους ἀρετῆς νὰ ἐξορισθεῖς καὶ νὰ ἐπανέλθεις, παρὰ νὰ μὴ φύγεις καθόλου. Γιατί τὸ δεύτερο συμβαίνει καὶ στους τυχαίους ἀνθρώπους, τὸ πρῶτο ὅμως δὲν εἶναι γιὰ τοὺς πολλοὺς ἄνδρες. Καὶ ἐκεῖνο βέβαια (τὴν ἐξορία) θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ σκεφθεῖ νὰ τὸ ἀποδώσει στὴν

τονα ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ὄντα γινώσκεισθαι. Τοῦ μὲν γὰρ ἐκπεσεῖν καὶ φεύγειν φθόνος αἴτιος καὶ τάχα ἂν τι καὶ ἄλλο τοιοῦτο φανείη, τῆς δὲ πρὸ τοῦ χρόνου κλήσεως καὶ παρακλήσεως οὐδὲν ἔσθ' ἕτερον πλὴν τῆς ἀρετῆς αἰτιᾶσθαι, δι' ἣν καὶ ἀπόντα ἡσχύνοντο καὶ παρεῖναι λυσιτελεῖν αὐτοῖς ὑπελάμβανον, καὶ τὸ μέγιστον σφῶν αὐτῶν καταγινώσκειν μᾶλλον ἡξίουν ἢ ἐκείνου. Ὡστε εἰ μὲν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ δεῖ σκοπεῖν, τί δεῖ λέγειν, εἴ τις εἰς ἐκεῖνον ἐξήμαρτεν; Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτὸν δεῖ θεωρῆσαι, διαφερόντως οὗτος τιμηθεὶς φαίνεται. Ἀλλὰ μὴ πω ταῦτα, αὐτίκα γὰρ μᾶλλον ἴσως ἀρμόσει.

[Ἦγουν ἐν τῇ κοινῇ ἀπολογία].

Ὑπὲρ Μιλτιάδου. – Τὸ προοίμιον.

Περιήκει δ' ἡμῖν ὁ λόγος εἰς αὐτὸν τὸν Μιλτιάδην, ὃν ἐγὼ μᾶλλον αἰσχυνοίμην ἐπαινῶν ἢ ψέγων· οὕτω μοι δοκῶ πάντα ἂν 15 ἔλαττον εἶπεῖν ἢ θούλομαι. Μιλτιάδης δὲ πάλαι πεπεικῶς ἦν Ἀθηναίους μηδένα δεσπότην πλὴν τῶν νόμων ἡγεῖσθαι, μηδὲ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου μηδένα κρείττω νομίσει φόβον, μηδ' οὕτως ἀνάγκην ἰσχυρὰν δι' ἣν προσήκειν γενέσθαι χεῖροσι. Διὰ ταῦτα εἶχεν ὁ τι χρώτο αὐτοῖς. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ γεωργοὶ πολλοστῶ μηνί 20 τῶν σπερμάτων τὴν ἐπικαρτίαν κομίζονται, καὶ οὐχ ἅμα τῶ καταβαλεῖν, οὕτω καὶ ἐκείνους Μιλτιάδης παλαιαῖς ὁμολογίαις κατεὶληφῶς εἶχεν ἐν καιρῶ χρησίμους οὐκ ἐπὶ τῆς χρείας λαμβάνοντας τὰ μαθήματα (αἰσχυρῶς γὰρ ἂν οὕτω γε χορὸς ἡγωνίσαστο αὐτῶ), ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν χρείαν ἡσχημένους. Οἴου τοί- 25 νυν καὶ Μιλτιάδου προεστῶτος τοὺς μὲν ὡς πλεῖστον τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἀπολαῦσαι, τοὺς δὲ μέσως κὰν τῶ μέσῳ τὸ παραλλάξ αὐτὴ τίθει. Γένοιτο δ' ἂν τις ἐν πλήθει καὶ περὶ ὧτα ἀτυχεστέρος οὐ τοι πάντα οὐδ' ὁ ἥλιος οἷός τέ ἐστι θερμαίνειν, ἀλλ' ἤδη τις ἐν καθαρῶ τῆς μεσημβρίας ἐρρίγωσε, τῆς καταβολῆς ἐπελθού- 30 σης.

τύχη, τὸ δεύτερο ὅμως (τὴν ἐπάνοδο) σ' αὐτὸν ποὺ ἀναγνωρίζεται ὅτι εἶναι καλύτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους· γιατί τὸ νὰ διώκεται καὶ νὰ ἐξορίζεται κάποιος ἔχει ὡς αἰτία τὸν φθόνο, καὶ ἴσως θὰ φανεῖ καὶ κάτι ἄλλο παρόμοιο, ἀλλὰ γιὰ τὴν πρὶν ἀπὸ τὸν ὀρισμένο χρόνο κλήση καὶ ἀνάκληση δὲν ὑπάρχει ἄλλη αἰτία, παρὰ ἡ ἀρετή, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ὅταν ἦταν ἀπὸν ντρέπονταν, καὶ ὅταν τὸν ἐπενέφεραν τὸ ἔκαναν σκεπτόμενοι ὅτι θὰ τοὺς ἦταν ὠφέλιμος. Καὶ τὸ σημαντικότερο, ἤθελαν πιὸ πολὺ νὰ καταδικάσουν τὸν ἑαυτὸ τους, παρὰ ἐκεῖνον. Ὡστε, ἂν πρέπει νὰ τὸν δοῦμε ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἦταν, τί πρέπει νὰ ποῦμε ἂν κάποιος ἔσφαλε ἀπέναντί του; Κι ἂν πρέπει νὰ τὸν δοῦμε ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἄλλων, φαίνεται ὅτι αὐτὸς τιμήθηκε ὅπως ἰδιαίτερα. Γι' αὐτὰ ὅμως ὄχι ἀκόμα· γιατί σὲ λίγο θὰ εἶναι πιὸ κατάλληλα.

[Δηλαδή στὴν κοινὴ ἀπολογία]

Ἐπὲρ τοῦ Μιλτιάδη. Τὸ προοίμιο.

Ὁ λόγος μεταβίνει στὸν ἴδιο τὸν Μιλτιάδη, ποὺ ἐγὼ θὰ ντρέπομαι πολὺ περισσότερο ἂν τὸν ἐπαινοῦσα, παρὰ ἂν τὸν ἔψεγα. Τόσο πολὺ μοῦ φαίνεται ὅτι ὅλα θὰ τὰ ἔλεγα κατώτερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἤθελα. Ὁ Μιλτιάδης παλαιὰ εἶχε πείσει τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴν παραδέχονται κανένα κύριο ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς νόμους, οὔτε ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ δίκαιο νὰ θεωροῦν ἰσχυρότερο κανένα φόβο, οὔτε τόσο ἰσχυρὴ ἀνάγκη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς κάνει χειρότερους. Γι' αὐτὸ μπορούσε νὰ τοὺς κάνει ὅ,τι ἤθελε. Ἀλλ' ὅπως οἱ γεωργοὶ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς μῆνες παίρνουν τὴ σοδειὰ ἀπὸ τὰ σπαρτὰ τους, καὶ ὄχι μόλις σπείρουν, ἔτσι καὶ ὁ Μιλτιάδης ἔχοντας παλαιὰς ὁμολογίας τους τίς χρησιμοποίησε στὴν κατάλληλη εὐκαιρία, καὶ δὲν ἔπαιρναν τὰ μαθήματα τὴν ὥρα ποὺ τὰ εἶχαν ἀνάγκη (γιατί ἔτσι θὰ διαγωνιζόταν χωρὶς ἐπιτυχία γι' αὐτὸν, σὰν χορηγὸς, ὁ χορὸς τῆς τραγωδίας), ἀλλὰ ἀσκοῦνταν γιὰ τὴν χρῆση, ὅταν εἶχαν τὴν ἀνεση. Μὲ ἓνα τέτοιο ἡγέτη, ὅπως καὶ ὁ Μιλτιάδης, ἄλλοι δοκίμασαν τὴ δύναμή του πάρα πολὺ καὶ ἄλλοι μεσσαῖα· στὸ μεσαῖο βάλει τὴ διαφοροποίηση· γιατί μέσα στὸ πλῆθος μπορεῖ καὶ στὰ αὐτὰ νὰ γίνῃ κανεὶς πιὸ ἄτυχος. Οὔτε καὶ ὁ ἥλιος μπορεῖ νὰ θερμάνει ὅλους, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν κάψα τοῦ μεσημεριοῦ ἔνοιωσε κάποιος ρίγος, ὅταν τοῦ ἦρθε πυρετός.

Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ὥσπερ κῆρυξ ἐκάλει τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀνδρειότατον καὶ τὸν ἐκ πλείστου τοῖς ἀρίστοις λογισμοῖς ὠμληκότα, καὶ ὅστις οἶδεν ὅπως δεῖ σῶζειν τε καὶ σῶζεσθαι. Εἰ δ' ἀπ' αὐτῶν τῶν κηρύκων ἀρξάμενοι καὶ τῆς ἀποκρίσεως προη-
5 γόρευον Ἀθηναίους ὅτι δεῖ μελετᾶν τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἀγῶνα καὶ μὴ λιπεῖν τὴν τοῦ φρονήματος τάξιν καὶ οὐ τὰ ὄπλα ῥίψαντας οὐδὲ τοῖς φόβοις εἷξαντας, ἀλλ' ἀναλαβόν-
τας τὰ ὄπλα καὶ τῶν φόβων κρείττους γενομένους μᾶλλον δὲ ἓνα
10 τοῦτον φόβον καὶ δεινὸν καὶ ἀφόρητον νομίσαντας, εἷξαι τοῖς
χειροσσι καὶ παραχωρῆσαι τοῦ πατρίου σχήματος, εἰ ταῦτα λέγο-
ντας καὶ οὕτω παρεσκευασμένους ἠξίουσαν ἀπαντᾶν ἐπὶ τὴν κρίσιν
τὴν περὶ τῶν ὄλων καὶ δέχεσθαι τὸ ἐκδησόμενον ὡς ἐπ' ἀμφοτέρω
ὁμοίως κερδανούοντας, οὐχ ὁρῶ τίνα ταῦτ' ἔχει διακονίαν ἀγεννή,
ἢ πῶς ἔοικε τοῖς τοῦ κυβερνήτου λογισμοῖς

15 Ὅραξ ὅσῳ τὸν κυβερνήτην παρελήλυθε. Καὶ γάρ τοι ὅσοι μὲν
τοῦτ' ἐπέισθησαν αὐτῷ, σεμνοὶ σεμνῶς κεῖνται, κάλλιστα δὴ πάν-
των Ἑλλήνων καταλύσαντες τὸν αἰῶνα, μνημεῖον τῆς ἀρετῆς τὸν
τάφον κεκτημένοι, καὶ ὑπὸ γῆς ὄντες, τὴν γῆν φυλάττοντες αὐ-
τήν, ἀλλ' οὐχ ὑπ' αὐτῆς ἐχόμενοι, τῆς Ἡσιόδου προσρήσεως ἐγ-
20 γύτατα ἦκοντες μετέχειν, ἣν ἐκεῖνος εἰς τὴν τοῦ χρυσοῦ γένους
τελευτὴν ἐποίησεν εἰπών·

Οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοὶ ὑποχθόνιοι καλέονται,
ἔσθλοί, ἀλεξικάκοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

Κακείνους πλὴν ὅσον οὐ δαίμονας, ἀλλὰ δαμονίους καλῶν, θαρ-
25 ρούντως ἂν ἔχοις λέγειν ὑποχθονίους τινὰς φύλακας καὶ σωτη-
ρας τῶν Ἑλλήνων ἀλεξικάκους καὶ πάντα ἀγαθοῦς, καὶ ῥύεσθαι
γε τὴν χώραν οὐ χειρόν ἢ τὸν ἐν Κολωνῷ κείμενον Οἰδίπουν, ἢ εἴ-
τις ἄλλοθι που χώρας ἐν καιρῷ τοῖς ζῶσι κείσθαι πεπίστευται.
Καὶ μὴν τεχνικόν γε εἶναι περὶ λόγους Πᾶνα τὸν Ἑρμοῦ Πλάτω-
30 νος ἢ φωνή.

Σκέψαι δὴ καὶ τοῦτο, ὅπόσον τι τῆς ἐκεῖνου σωφροσύνης τεκ-

Ἐκείνη ἡ περίστασις ὅμως σάν τόν κήρυκα καλοῦσε τόν πιό ἀνδρεῖο ἀπό τούς Ἕλληνας, αὐτόν πού εἶχε ἀπό παλαιά ἀριστερές ἐπινοήσεις καί ἤξερε πῶς νά σώζει καί πῶς νά σώζεται. Κι ἂν ξεκινῶντας ἀπό τούς ἴδιους κήρυκες καί ἀπό τήν ἀπόκρισή τους προανήγγελλαν στούς Ἀθηναίους ὅτι πρέπει νά μελετήσουν τόν ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων καί νά μήν ἐγκαταλείψουν τήν παράδοση τῆς γενναιότητάς τους οὔτε νά πετάξουν τά ὄπλα τους οὔτε νά ὑποχωρήσουν στούς φόβους τους, ἀλλά ἴσα ἴσα παίρνοντας τά ὄπλα καί ὑπερνικώντας τούς φόβους τους, ἢ μᾶλλον ἕνα μόνο φόβο λογαριάζοντας κακῶ καί ἀφόρητο, τῷ φόβο νά ὑποχωρήσουν στούς ὑποδεέστερους ἀπό αὐτούς καί νά προδώσουν τόν προγονικό τους τρόπο, ἂν λέγοντας αὐτά καί ἔτσι προετοιμασμένοι εἶχαν τήν ἀξίωση ν' ἀντιμετωπίσουν τήν κρίση γιά ὅλα καί νά ἀποδεχθοῦν τὸ ἀποτέλεσμα μέ τήν ἐντύπωση ὅτι καί ἀπό τά δύο θά ἔχουν τὸ ἴδιο κέρδος, δέν βλέπω ποιά ἀσχημὴ ὑπηρεσία προσφέρουν αὐτά, ἢ πῶς εἶναι ὅμοια μέ τούς λογισμοὺς τοῦ κυβερνήτη.

Βλέπεις πόσο ἀνώτερος ἦταν ὁ κυβερνήτης. Γιατί ὅσοι τόν πίστεψαν σ' αὐτόν τόν ἀγῶνα, κείτονται δοξασμένοι νεκροί, ἀφοῦ τελείωσαν τὴ ζωὴ τους ὠραιότερα ἀπὸ ὅλους τούς Ἕλληνας, ἔχοντας τόν τάφο τους μνημεῖο τῆς ἀρετῆς τους, καί ἐνῶ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, φυλάγουν τὴν ἴδια αὐτὴ γῆ, ἀλλὰ δέν εἶναι φυλακισμένοι τῆς, καί πλησιάζουν πάρα πολὺ νά περιλαμβάνονται στὸ χαιρετισμὸ πού ὁ Ἡσίοδος ἀπηύθυνε στὴν τελευταίη τῆς χρυσοῦς γενιᾶς.

Καί οἱ δαίμονες (θεοὶ) βέβαια κάτω ἀπὸ τὴ γῆ καλοῦνται ἀγνοί.

καλοί, ἀνεξίκακοι, φύλακες τῶν θνητῶν ἀνθρώπων⁶⁸.

Καί ἐκείνους ὄχι δαίμονες (θεοὺς), ἀλλὰ καλώντας τους δαιμόνιους (θεοὺς), μπορεῖς νά τους καλέσεις θαρραλέα κάποιους κρυμμένους στὴ γῆ φύλακες καί σωτῆρες τῶν Ἑλλήνων ἀλεξίκακους, καλοὺς καί τέλειους, καί ὅτι φυλάγουν τὴ χώρα ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὸν Οἰδίποδα πού εἶναι θαμμένος στὸν Κολωνό, ἢ ὅποιον ἄλλον πιστεύουν οἱ ζωντανοὶ ὅτι θάφτηκε κάποτε σ' κάποιον ἄλλο σημεῖο τῆς χώρας. Καί βέβαια εἶναι τεχνίτης τῶν λόγων ὁ Πάνας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρμῆ· ὁ λόγος τοῦ Πλάτωνα.

Πρόσεξε ὅμως καί τοῦτο, πόσο μεγάλη ἀπόδειξη τῆς σωφροσύ-

μήριον, καὶ ὅτι, εἰ χρυσῆν ἐτύγχανεν ἔχων τὴν ψυχὴν, οὐκ ἂν αὐ-
 τῇ καλλίῳ βάσανον προσήνεγκεν. Οἶμαι δὲ κἂν ἐν θεῶν δικαστη-
 ρίῳ κρινόμενον Μιλτιάδην ἀπάσας ἀποφυγεῖν, οὐχ ὥσπερ τὸν
 Ὀρέστην φασὶ τὰς ἡμισείας μεταλαβόντα. Εἰκότως ὁ μὲν γὰρ
 5 τὴν μητέρα ἀπέκτεινε δικαίως, ὁ δὲ τὴν Ἑλλάδα ἔσωσε δικαίως,
 καὶ τὰ τροφεῖα κάλλιστα ἀνθρώπων ἐξέτισεν οὐ μόνον τῇ πατρί-
 δι, ἀλλὰ καὶ τῇ κοινῇ φύσει τοῦ γένους τοῦ Ἑλληνικοῦ. Καὶ γὰρ
 τοι κατὰ πόλεις μὲν ἄλλους ἄλλοι νομίζουσι ἀρχηγέτας, κοινὸν
 δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀρχηγέτην ἐκεῖνον δικαίως ἂν τις ἠγοῖτο.

10 Νομίζω δ' ἔγωγε καὶ τὴν αἰτίαν, ἣν ὕστερον ἔσχεν, εἰ δεῖ τι
 καὶ περὶ ταύτης εἰπεῖν, ἥδη μέγιστον σύμβολον εἶναι τοῦ πολλῶ
 τινι τῶν ἄλλων ἐκεῖνον διενεγκεῖν. Ἄπαντας γὰρ ἠξίουν ἠττᾶ-
 σθαι τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, καὶ μηδὲν ἀήττητον εἶναι μὴδ' ἀνά-
 λωτον ὅπου Μιλτιάδης παρείη. Εἴτ' ἐγὼ τὸν οὕτως ἀνδρεῖον καὶ
 15 φρόνιμον καὶ σώφρονα, τὸν διὰ θίου μελετήσαντα ἀρετῆν, τοῦ-
 τον κολακείας μορίῳ σχολάσαι δοκῶ; Τὸν οὐδ' ὅτε ἐκρίνετο, οὐ-
 δὲν πλέον τοῖς δικασταῖς δεῖξαντα τοῦ τραύματος, οὐ δακρύσαν-
 τα, οὐ παιδιά ἀναδιβασάμενον, ὄντος αὐτῷ Κίμωνος, τοῦτον ἐγὼ
 κόλακα οὕτως προσειῶ μεγαλοπρεπῶς; Καὶ τοῦτ' ἦν τὸ κεφά-
 20 λαιον τῶν ἐκείνῳ πεπολιτευμένων καὶ θεβιωμένων, κολακεία;
 Καὶ πῶς οὐ δικαίως ἂν τις ἡμᾶς αἰτιῶτο αὐτοὺς κολακεύειν, καὶ
 διακόνων ἔργον οὐκ ἐλευθέρων ποιεῖν, εἰ τὴν ἑτέρου χάριν διώ-
 κοντες τάληθὲς ἐκόντες διαφθείρομεν;

Ἐπεὶ Θεμιστοκλέους.

25

Τὸ προοίμιον.

Λοιπὸς τοίνυν Θεμιστοκλῆς, ἠκιστα δὴ πάντων ἄξιός ἐκ δευ-
 τερείων τὰ πρωτεῖα ἔχειν, εἰ τὰ μάλιστα καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐκείνῳ
 μόνῳ τῶν πάντων ὑπάρξαν φαίνεται. Ἀλλὰ μᾶλλον ὅστις ἐκείνου
 δεύτερος, τοῦτο ἴσως ἔργον εὐρεῖν. Τοσοῦτῳ γὰρ ἡμῖν τὸν Μαρα-
 30 θῶνα, τὸν πάννυ, τὸν ὡς βούλει λέγε, τοσοῦτῳ δ' οὐκ ἐκεῖνον ὑπερ-

69. Διωκόμενος ἀπὸ τῆς Ἑρινίας δικάσθηκε ἀπὸ τοὺς θεοὺς στὸν Ἄρειο Πάγο καὶ ἀθώωθηκε μὲ μὴ ψῆφο ἐπαπλέον, τὴν ψῆφο τῆς Ἀθηνᾶς.

70. Ἐννοεῖ τὸν ἥρωα Μαραθῶνα, τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα.

νης ἐκείνου εἶναι, καὶ ὅτι, ἂν τύχαινε νὰ ἔχει χρυσῆ ψυχὴ, δὲν θὰ τῆς πρόσφερε καλύτερο μέσο δοκιμασίας. Καὶ νομίζω ἀκόμα ὅτι, ἂν κρινόταν στὰ δικαστήρια τῶν θεῶν ὁ Μιλτιάδης, δὲν θὰ ἀπαλλασσόταν ὅπως ὁ Ὀρέστης⁶⁶ κερδίζοντας τὶς μισὲς ψήφους καὶ εἶναι φυσικό· γιατί ὁ ἕνας σκότωσε δίκαια τὴ μητέρα του, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔσωσε δίκαια τὴν Ἑλλάδα, καὶ καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα πλήρωσε τὰ τροφεῖα ὄχι μόνο στὴν πατρίδα του, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλο τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος. Γιατὶ ἀνάλογα μὲ τὶς πόλεις θεωρεῖ καθέναν διαφορετικούς ἡγέτες, δίκαια ὅμως μπορεῖ νὰ θεωρήσει κανεὶς ἐκεῖνον κοινὸ ἀρχηγὸ ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Καὶ νομίζω ἐγὼ τουλάχιστον, ὅτι καὶ ἡ κατηγορία ποὺ τοῦ ἀποδόθηκε ἀργότερα, ἂν πρέπει νὰ κάνω λόγο καὶ γι' αὐτήν, εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη, τοῦ ὅτι ἐκεῖνος ὑπερεῖχε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γιατὶ ἐκτιμοῦσαν ὅτι ὅλοι ἦταν κατώτεροι ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ἐκείνου, καὶ τίποτε δὲν ἔμεινε ἀήττητο ἢ ἀπόρθητο ὅπου ἦταν παρὼν ὁ Μιλτιάδης. Κι ἔπειτα ἐγὼ νὰ πιστέψω ὅτι ὁ τόσο ἀνδρεῖος καὶ συνετὸς καὶ συγκρατημένος ἄνδρας, αὐτὸς ποὺ μελέτημα ὅλης τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ ἀρετὴ, νὰ πιστέψω ὅτι αὐτὸς εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ κατὰ τὸ ἐλάχιστο μὲ τὴν κολακεία; Αὐτὸς ποὺ οὔτε ὅταν δικαζόταν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ τραῦμα του δὲν ἔδειξε στοὺς δικαστές, ποὺ δὲν δάκρυσε, ποὺ δὲν ἔφερε τὰ παιδιά του στὸ δικαστήριον -εἶχε τὸν Κίμωννα-, αὐτὸν ἐγὼ νὰ τὸν χαρακτηρίσω ἔτσι μεγαλοπρεπῶς κολακῆ; Καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ ἐπιστέγασμα τῆς πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῆς του ζωῆς, ἡ κολακεία; Καὶ πῶς δὲν θὰ μᾶς κατηγοροῦσε κανεὶς δίκαια, ὅτι τοὺς κολακεύομε καὶ κάνομε ἔργο ὑπηρετῶν, ὄχι ἐλευθέρων, ἂν, ἐπιδιώκοντας νὰ χαριστοῦμε σὲ κάποιον, διαφθείρομε μὲ τὴ θέλησή μας τὴν ἀλήθεια;

Ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Τὸ προοίμιον.

Ἀπομένει ὁ Θεμιστοκλῆς, ποὺ εἶναι ἐλάχιστα ἄξιος ἀπὸ ὅλους ἀπὸ τὴ δεύτερη θέση νὰ περάσει στὴν πρώτη, ἂν καὶ αὐτὸ φαίνεται ὅτι πραγματοποιήθηκε σ' αὐτὸν μόνο ἀπὸ ὅλους, ἀλλὰ μᾶλλον ποιὸς εἶναι δεύτερος ἔπειτ' ἀπὸ ἐκεῖνον, αὐτὸ ἴσως εἶναι δύσκολο νὰ βρεθεῖ. Τόσο πολὺ τὸν Μαραθῶνα⁷⁰, τὸν ἐξαιρετικό, πὲς τον ὅπως θέλεις, τό-

ρεβάλλετο πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσι πῶς ἂν εἴποιμι ὁμολογου-
 μένως, ὅσῳ Ξέρξης Δαρεῖον ταῖς παρασκευαῖς ἅπασι δῆλός ἐστιν
 ὑπερβαλλόμενος. Καὶ μὴν ὁ μὲν τοὺς ὑπάρχους τοῦ βασιλέως, ὁ
 δὲ αὐτὸν ἐνίκα βασιλέα. Καὶ μετὰ μὲν γε τὴν Μαραθῶνι μάχην
 5 αὐθις ἐπεστράτευσε, μετὰ δὲ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν φεύγων
 ᾤχετο. Πρὸς μὲν γὰρ ἐκείνην τὴν ἦτταν παρωξύνθη, πρὸς δὲ ταύ-
 την ἀπειπεν, ὡς ἱκανὸν κέρδος ἠγεῖτο, ἂν σωθῆ. Ἦδει γὰρ τότε
 μὲν πολλοστὸν μέρος τῆς πάσης ἐλθὼν δυνάμεως, νῦν δὲ σχεδὸν
 μετὰ πάντων ἀνθρώπων ἠττώμενος. Μιλτιάδῃ μὲν οὖν εἰς ἓν κε-
 10 φάλαιον ἢ τῆς ἀνδρείας ἀπόδειξις ἦκεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῆτο
 αὐτῇ παρὰ πᾶσαν τὴν πολιτείαν. Θεμιστοκλέα δὲ αἰεὶ τὰ δεύτερα
 τῶν προτέρων μείζονα ἐξεδέχετο, καὶ τὸ τῆς παρομίας αὐτῷ πε-
 ρειοστήκει· τὸ μὲν γὰρ ἔλειπεν αὐτὸν κῦμα, τὸ δὲ ἐγκατελάμβανεν,
 ἕως διεξῆλθε διὰ τῶν τρικυμιῶν νικῶν.

15 Τί οὖν κωλύει δεῖξαι διὰ βραχέων ἐν ποίοις τισὶ πράγμασι
 ποιός τις ἦν ὁ Θεμιστοκλῆς; Καίτοι τοῦτό γε οὐδὲν ἴσως προὔρ-
 γου. Ἄ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐνδείξασθαι τῷ λόγῳ, πῶς ἂν τις ἐκ τούτων
 ἐκείνον θεωρήσειε; Πλὴν εἰ τοῦτό γε αὐτὸ ἐνθυμηθεῖς, ὅτι ὑπὲρ
 ὧν οὐδ' εἰπεῖν ὡς βούλεται τις ἐγχωρεῖ, ταῦτ' ἐκείνος μετεχειρίζε-
 20 το ὡς ἐβούλετο. Δέκα μὲν γὰρ ἐξῆς ἔτη ᾧδινεν ἅπασα ἠπειρος,
 φιλονεικοῦντες ἅπαντες ἄνθρωποι δίκην τῆς Μαραθῶνι μάχης
 λαβεῖν ἠτομάζετο δὲ ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης πάντα Αἰγύ-
 πτου δὲ ἀποστάσης ἐν τῷ δια μέσου βασιλεὺς οὐδὲν σπουδάσας
 αὐθις ἦν ἐν τοῖς αὐτοῖς οὕτω ῥαδίως ἐκείνην παρεστήσατο. Δε-
 25 κάτω δὲ ἔτει συνῆλθον ἐσχατιαὶ πᾶσαι καὶ γένη πάντα, ὥσπερ με-
 τανισταμένης ἐτέρωσε τῆς οἰκουμένης, καὶ βασιλεὺς ἀπῆει δεδοι-
 κῶς μὴ οὐδέξαιτο τὸ πλῆθος ἢ Ἑλλάς, ὥσπερ ἀρχὴ γῆς πάσης
 τοῦ στρατοπέδου γινόμενος, καθὸ βούλοιο αἰεὶ. Καὶ οὐ τοσοῦτόν
 γ' ἂν αὐτοὺς ἢ τοῦ ἡλίου συμβᾶσα ἔκλειψις ἐξέπληξεν, ὅσον ἢ
 30 τῆς γῆς καὶ θαλάττης ἔκλειψις γινομένη πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως,

σο πολὺ λοιπὸν τὸν ξεπέρασε μὲ ὅσα συνέβησαν σ' αὐτόν, πῶς νὰ τὸ πῶ ἔτσι κοινὰ ἀποδεκτό, ὅσο ὁ Ξέρξης εἶναι σ' ὅλους φανερὸ ὅτι ὑπερέβαλε τὸν Δαρεῖο στὶς προετοιμασίες. Καθόσον ὁ Μιλτιάδης νίκησε τοὺς ὑπαρχηγούς τοῦ βασιλιᾶ, ἐνῶ αὐτὸς νίκησε τὸν ἴδιο τὸν βασιλιά (τὸν Ξέρξη). Καὶ μετὰ βέβαια ἀπὸ τὴ μάχη στὸν Μαραθῶνα ἀμέσως ἐξεστράτευσε πάλι (ὁ Ξέρξης), μετὰ τὴ ναυμαχία ὅμως στὴ Σαλαμίνα ἔφυγε ὀλοταχῶς. Στὴν πρώτη ἦττα του ἐξοργίσθηκε, στὴ δεύτερη ἀπελπίσθηκε, ὥστε θεώρησε σημαντικὸ κέρδος νὰ σωθεῖ μόνο. Γιατὶ ἤξερε ὅτι τότε εἶχε ἔρθει μ' ἓνα μεγάλο μέρος ὅλης τῆς δυνάμεις του, ἐνῶ τώρα νικήθηκε, ἂν καὶ εἶχε μαζί του ὅλη σχεδὸν τὴ δυνάμει του. Ἡ ἀπόδειξη τῆς ἀνδρείας τοῦ Μιλτιάδη ἀναφερόταν σ' ἓνα κορυφαῖο γεγονός, ἂν καὶ ἡ γενναιότητα τὸν συνόδευε σύντομα σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, ἐνῶ τὸν Θεμιστοκλῆ τὸν περίμεναν μετέπειτα πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα, καὶ βρῆκε ἐφαρμογὴ σ' αὐτόν ἡ παροιμία: “Τὸ ἓνα δηλαδὴ κῦμα τὸν ἄφηνε καὶ τὸ ἄλλο τὸν ἄρπαζε”, ὥσπου πέρασε ὅλες τὶς τρικυμίες νικηφόρα.

Τί μᾶς ἐμποδίζει λοιπὸν νὰ δείξομε μὲ συντομία ποιὸς ἦταν ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ σὲ ποιά πράγματα διέπρεψε; Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε. Γιατὶ ὅσα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ παρουσιάσει μὲ τὸ λόγο, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἐκτιμήσει αὐτόν ἀπὸ αὐτὰ; Ἐκτὸς βέβαια ἂν σκεφθεῖ κανεὶς αὐτὸ ἐδῶ, ὅτι γι' αὐτὰ πού οὔτε νὰ μιλήσει κανεὶς μπορεῖ ὅπως θέλει, αὐτὰ ἐκεῖνος τὰ διαχειρίσθηκε ὅπως ἤθελε. Δέκα ἔτη στὴ σειρὰ ὑπέφερε, σὰν ἀπὸ ὠδίνες τοκετοῦ, ὅλη ἡ ἡπειρος, καὶ φιλονεικοῦσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ πάρουν ἐκδίκηση γιὰ τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα· καὶ εἶχε ἀρχίσει ἡ προετοιμασία καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Κι ὅταν ἀποστάτησε ἡ Αἴγυπτος, χωρὶς νὰ κάνει ὁ βασιλιάς γι' αὐτὴν ἰδιαίτερη προσπάθεια, γύρισε πάλι στὰ ἴδια· τόσο εὐκόλα ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτο. Τὸ δέκατο ἔτος συγκεντρώθηκαν ὅλα τὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ ὅλες οἱ φυλές, σὰ νὰ μετακινοῦνταν ἄλλοῦ ἢ οἰκουμένη, καὶ ὁ βασιλιάς ξεκινούσε, μὲ τὸν φόβο ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν θὰ χωροῦσε τὸ πλῆθος, σὰ νὰ ἦταν ὅλη ἡ γῆ στρατὸς πού ἐξουσίαζε, ὅπως ἤθελε πάντοτε. Καὶ δὲν θὰ τρώμαζε αὐτοὺς τόσο ἡ ἔκλειψη τοῦ ἡλίου πού ἔγινε, ὅσο ἡ ἔκλειψη τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας πού ἔγινε, νομίζω, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυ-

ἔμοι δοκεῖν, ἐπιθυμίαν μᾶλλον ἢ χρεῖαν. Πρὸς δὲ τούτοις τείχη μὲν ἀκοδομεῖτο, ὅπως ἀριθμοίη κατὰ μυρίους, ὁ δὲ ἥλιος συνεκρούπτετο τοῖς τοξεύμασιν, ἦν δὲ πλήρης ἡ μὲν θάλαττα νεῶν, ἡ δὲ γῆ πεζῶν, ὁ δὲ ἀῆρ βελῶν. Παρεῖναι δὲ καὶ μέλλειν ἴσον ἦν ὥστε ἔχθρῶν
5 πάντας πάντα δὲ ὡπερ τοῦ Ποσειδῶνος κατιόντος ἐσειέτο.

Πάντα δὲ τὰ ἐπιόντα Θεμιστοκλῆς εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξάμενος, καὶ τὴν αὐτοῦ γνώμην ὑποθείς ἀντ' ἄλλου του φυλακτηρίου, καὶ μόνος ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀντισχῶν ἅπασιν καὶ τοῖς παροῦσιν καὶ τοῖς ἐπιούσιν πράγμασιν, οὐκ ἀποστραφεὶς ὡπερ οἱ πρὸς τὸν
10 ἥλιον βλέποντες, ὁ πᾶσι μικροῦ δεῖν συνέβη τοῖς τότε, οὐκ ἂν εἴπομι ὡς οὐκ ἔψευσε τῆς ἐλπίδος τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὴν προσδοκίαν ἐνήλλαξεν αὐτοῖς. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐσχάτων ὁ τι οὐ πείσονται τῶν πολλῶν νομιζόντων, καὶ βλέπόντων εἰς αἰσχροῦς μηχανὰς καὶ ἀπόρους καταφυγὰς, τοσοῦτον μετέστησε τὰ πρά-
15 γματα, ὥστε, εἴ τις ὕστερον αὐτοὺς ἀπελθόντων τῶν βαρβάρων ἤρετο εἰ βούλοιντ' ἂν μὴτ' ἐκείνους ἐπιστρατεῦσαι μῆτε σφίσι ταῦτα πεπράχθαι μῆτε τοὺς κινδύνους σφίσι μηδὲ τὰς πράξεις γεγενῆσθαι, τεθνάναι πάντας ἂν εἰπεῖν ἐθέλειν μᾶλλον, ἢ ταῦτα ἄπρακτα αὐτοῖς εἶναι.

20 [Μικροῦ δεῖν, παρ' ὀλίγον, σχεδόν, ἐγγὺς ἦκεν, οὐ πόρρω ἦν, οὐ πόρρω εἰπεῖν, ὡς εἰπεῖν, ὡς ἔπος φάναι, ὡς τὸ ἔπος φάναι, ὀλίγου δεῖν, ὀλίγου δέω φάναι, μονονουχί].

Οὕτως οὐ μόνον τὰς ἐλπίδας, ὅσοι γε καὶ τὰ μήκιστα ἤλπισαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐχὰς τῶν πλείστων ὑπερεβάλλετο. Εἰπέ γάρ, ὡ
25 πρὸς θεῶν, εἰ δὲ μὴ, ἄλλος τις κληρονομεῖτω τοῦ λόγου, λεγέτω, δεικνύτω, τί χρῆν πράττειν τὸν Θεμιστοκλέα τότε καὶ πῶς χρήσασθαι τοῖς παροῦσιν πότερον, εἰς τὴν Πνύκα συλλέξαντα Ἀθηναίους περὶ τῶν ἰδεῶν αὐτοῖς διαλέγεσθαι, καὶ διδάσκειν τί αὐτοδίκαιον καὶ τί αὐτόκαλον, καὶ τί τὸ ὄν μὲν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον;
30 Ταχέως μὲντ' ἂν αὐτοὺς καὶ γένεσις καὶ τὸ εἶναι καὶ πάντα ἐπέ-

μία μᾶλλον τοῦ βασιλιᾶ, παρὰ γιὰ πραγματική του ἀνάγκη. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ χτίζονταν τείχη, πού νὰ ἀναλογοῦν σὸ καθένα δέκα χιλιάδες ἄνδρες, ἐνῶ ὁ ἥλιος κρυβόταν ἀπὸ τὰ βέλη, ἡ θάλασσα ἦταν γεμάτη καράβια, ἡ ξηρὰ ἀπὸ πεζούς, ὁ ἀέρας ἀπὸ βέλη. Ὅσα γίνονταν καὶ ὅσα ἔμελλαν νὰ συμβοῦν ἦταν ἴδια, ὥστε ὅλοι ἦταν ὑπὸ κατοχή, καὶ ὅλα κατασειόνταν σὰ νὰ εἶχε κατεβεῖ ὁ Ποσειδώνας.

Ὅλα ὅμως ὅσα πλησίαζαν τὰ ἀνέλαβε ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ προτείνοντας τὴ γνώμη του ἀντὶ γιὰ ὅποιοδήποτε ἄλλο προσηλατευτικὸ μέσο, καὶ μόνος αὐτὸς μὲ ἀταπείνωτο βλέμμα ἀντιστάθηκε σὲ ὅλα καὶ στὰ παρόντα καὶ στὰ μελλοντικά, καὶ δὲν ἀπέστρεψε τὸ βλέμμα, ὅπως κάνουν ὅσοι κοιτάζουν τὸν ἥλιο, πρᾶγμα πού λίγο ἔλειψε νὰ τὸ πάθουν ὅλοι· δὲν θὰ πῶ ὅτι δὲν διέψευσε τίς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων, ἀπεναντίας καὶ πολλὴ προσδοκία ἔβαλε στὴν ψυχὴ τους. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ πολλοὶ πίστευαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένα ἀπὸ τὰ χειρότερα κακὰ πού δὲν θὰ τὸ πάθαιναν, καὶ ἀπέβλεπαν σὲ αἰσχροῦ τεχνάσματα καὶ ἀδιέξοδα καταφύγια, τόσο πολὺ ἄλλαξε τὴν κατάσταση, ὥστε ἂν κάποιος ἔπειτα, ὅταν εἶχαν φύγει οἱ βάρβαροι, ρωτοῦσε ἂν θὰ ἠθελαν οὔτε ἐκεῖνοι νὰ ἐκστρατεύσουν οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ εἶχαν πράξει ὅ,τι ἔπραξαν, οὔτε ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους, οὔτε τὰ κατορθώματά τους νὰ κάνουν, θὰ ἀπαντοῦσαν ὅλοι ὅτι θὰ ἠθελαν νὰ πεθάνουν μᾶλλον, παρὰ νὰ μὴν τὰ ἔπρατταν ὅλα αὐτὰ.

[Λίγο ἔλειπε, παρ' ὀλίγο, σχεδόν, ἔφτασε κοντά, δὲν ἀπειχε πολὺ, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ πεῖ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, γιὰ νὰ πῶ ἓνα λόγο, γιὰ νὰ πῶ τὸ λόγο, λίγο χρειάζοταν, λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔλεγα, μόνο πού δέν].

Ἔτσι δὲν ξεπέρασε μόνο τίς ἐλπίδες ἀκόμα καὶ ἐκείνων πού ἐλπίζαν τὰ μεγαλύτερα, ἀλλὰ καὶ τίς εὐχὲς τῶν περισσοτέρων. Γιατὶ πές μου, γιὰ τὸ ὄνομα τῶν θεῶν· ἀλλιῶς ἄς γίνεῖ ἄλλος κληρονόμος τοῦ λόγου μου, καὶ ἄς πεῖ καὶ ἄς δείξει, τί ἔπρεπε νὰ κάνει ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ τότε καὶ πῶς νὰ φερθεῖ στὰ παρόντα. Τί ἀπὸ τὰ δύο· νὰ μαζέψει τοὺς Ἀθηναίους στὴν Πνύκα καὶ νὰ μιλήσει σ' αὐτοὺς γιὰ τίς ἰδέες τοῦ Πλάτωνα, καὶ νὰ τοὺς διδάξει τί εἶναι αὐτοδίκαιο, τί αὐτοκαλό, καὶ τί τὸ ὄν πού ὑπάρχει πάντοτε καὶ πού δὲν ἔχει γένεση; Ἀμέσως οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἔχαναν καὶ τὴ γένεση καὶ τὸ εἶναι καὶ ὅλα.

λιπεν. Ἄλλ' ὅθεν ἀνδρεία ἐκλήθη τὸ πρῶτον καὶ ὅθεν δειλία ζη-
 τεῖν, καὶ πότερον, ῥεῖ τὰ πάντα ἢ οὐ; Ἐγνωσαν μέντ' ἂν κακῶς
 ῥέοντα τὰ πάντα αὐτοῖς. Ἀλλὰ τί μὴν ὅλως ἔδει λέγειν ἢ ποιεῖν;
 Τρίτον γὰρ ἤδη αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ὡσπερ σύνθημα περιήκει. Πό-
 5 θεν ἐξετάσομεν τὸν Θεμιστοκλέα; Πότε σύμβουλος τῷ ὄντι καὶ
 προστάτης καὶ ἡγεμὼν ἦν, ἢ τί καὶ ἄλλο πρόπον ἀκούσαι; Καὶ
 μὴν δυοῖν γε θάτερον, ἢ τὰ πραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ μέμψασθαι τίνα
 ἔχει, ἢ δεῖξαι τί δέον προᾶξει παρέλιπε, τὸ ῥᾶον καὶ ἡδῖον ἀντὶ τοῦ
 καλοῦ προελόμενος. Καίτοι τὴν γε ὕστερον τῶν πραγμάτων σοφί-
 10 αν καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀδείας ἐλέγχους οὐδὲν ἔχειν λαμπρὸν φασιν
 οὐδ' ὑπερήφανον. Ἐγὼ δ' οὖν καὶ τοῦτο συγχωρῶ, κἄν τις ἀμεί-
 νω τινὰ προᾶξιν ἢ λόγους βελτίους ἢ προαίρεσιν δικαιότεραν ἢ
 τοῖς πᾶσι βελτίω δεῖξῃ τότε ἐγχωροῦσαν, παρ' ἣν ἐκεῖνος ἐνεστή-
 σατο, ἔτοιμος αὐτὸς τῆς αἰτίας κληρονομεῖν.

15 [Ἡ οὕτως ἐρεῖς· Οὐδὲν φασὶ λαμπρὸν οὐδ' ὑπερήφανον·
 πολλὰ γὰρ ἂ κατὰ μελέτην ἔδοξεν ἄριστα βεβουλευσθαι, ἐπὶ τῶν
 καιρῶν ἐδείχθη τῶν ἀτυχημάτων αἷτια φανέντα. Ἡ καὶ οὕτω·
 Πολλὰ γὰρ ἐν ταῖς βουλαῖς τὴν κρίσιν τοῦ νικᾶν λαβόντα, ἐπὶ τῆς
 χρείας τὴν αἰτίαν ἀπηνέγκατο τῆς ἀτυχίας. Καὶ οὐκ ὀλίγα ἄλλα
 20 τοιαῦτα. Ἀλλὰ μήποτε τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ περιφανῶς οὐκ εὖ πε-
 πραγμένα οὐδὲ βεβουλευμένα τοῖς αἰτιωμένοις οὐ πολλὴν παρέ-
 χου τὴν παρησίαν. Ἡ οὕτω· Τοῖς αἰτιωμένοις δόξειεν ἂν εἰς οὐκ
 εὐλογον ποιεῖν ἀποβλέπειν αἰτιολογίαν· ἀλλὰ γὰρ πως ἀπαντή-
 σει ταῦτα τοῖς μὴ ὀρθῶς προελθοῦσιν, ὡσπερ τοῖς οὐ φανύλως. Ἐν
 25 ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐνῆν τὸ δέον, ἐξ οὗ προήγετο τὸ ἐνθύμημα, ἐν
 τούτοις δὲ τὸ μὴ δέον προφαινόμενον καὶ αὐτὴν ἐπέχει τὴν γένε-
 σιν τοῦ ἐπιχειρήματος].

Συνιδὼν ἐκεῖνος ὁ πάντα ἄριστος ὡς, εἰ τὸ δίκαιον ἀκριδῶς
 ἐξετάζοι καὶ στάσις ἐγγένοιτο ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας, ἅπαντα ἀπο-
 30 λείπεται κακῶς καὶ οὐχ ἔξουσιν ὅ τι χρήσονται, πείθει τοὺς Ἀθη-
 ναίους ὑφίεσθαι καὶ συγχωρῆσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐν τῷ τότε
 τὴν ἡγεμονίαν ὑποσχόμενος παρ' ἐκόντων αὐτοῖς τῶν Ἑλλήνων

Ἡ νὰ τοὺς συζητοῦσε γιατί ὀνομάσθηκε ἀρχικά ἀνδρεία καὶ γιατί δειλία καὶ γιατί τὰ πάντα ρέουν ἢ ὄχι; Γιατί θὰ ἀποκτοῦσαν τὴν ἀσχημὴ γνώση, ὅτι τὰ πάντα ἔρρεαν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Ἀλλὰ τί ἔπρεπε γενικὰ νὰ λέγει καὶ νὰ πράττει; Γιατί τρίτη ἐρώτηση αὐτὴ ποῦ προφέρεται σὰν σύνθημα: Ἀπὸ ποῦ νὰ ἐξετάσομε τὸν Θεμιστοκλῆ; Πότε ἦταν πράγματι σύμβουλος καὶ προστάτης καὶ ἡγεμόνας ἢ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀρμόζει νὰ ποῦμε; Πρέπει βέβαια τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο νὰ κάνει· ἢ νὰ ψέξει κάποιος τίς πράξεις του, ἢ νὰ δείξει τί ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ πράξει παρέλειψε, προτιμώντας τὸ εὐκολο καὶ τὸ ἀτομικὸ κέρδος ἀπὸ τὸ κοινὸ καλόν. Ἄν καὶ βέβαια ἡ σοφία ποῦ ἀκολουθεῖ τὰ πράγματα καὶ ὁ ἔλεγχος γιὰ τὴν ἀπραξία λένε ὅτι δὲν περιέχει τίποτε τὸ λαμπρὸ οὔτε ὑπερήφανο. Ἐγὼ ὅμως τὸ συγχωρῶ καὶ αὐτό, ἂν κάποιος δείξει ὅτι τὸ διάστημα αὐτὸ ὑπῆρχε κάποτε ἄλλη πράξη ἀνώτερη, ἢ λόγοι ὠφελιμώτεροι, ἢ κάποια ἐπιλογὴ δικαιότερη ἢ ὠφελιμότερη γιὰ ὅλους, ἀπὸ αὐτὴ ποῦ παρουσίασε ἐκεῖνος, καὶ εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἀναλάβω ὁ ἴδιος τὴν κατηγορία.

[Ἡ θὰ πείσῃ ἔτσι· Τίποτε λένε λαμπρὸ οὔτε ὑπερήφανο. Γιατί πολλὰ ποῦ φάνηκαν ἄριστα μελετημένα, ὅμως στὴν ὥρα τους ἀποδείχθηκαν αἰτία ἀτυχημάτων. Ἡ καὶ ἔτσι· Πολλὰ ποῦ στὰ συμβούλια ἔλαβαν τὴν νικητήρια ψῆφο, στὴν ἐφαρμογὴ φορτώθηκαν τὴν αἰτία τῆς ἀποτυχίας· καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια. Ἀλλὰ οἱ πράξεις καὶ ὅσα ὀλοφάνερα πράχθηκαν καὶ νοήθηκαν λανθασμένα, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ παρέχουν στοὺς κατηγοροῦμενους τὴν ἐλευθερία νὰ μιλοῦν. Ἡ ἔτσι· Θὰ νομίσουν οἱ κατηγοροῦμενοι ὅτι δὲν τοὺς κάνει ν' ἀποβλέπουν σὲ εὐλογη ἐξήγηση τῆς αἰτίας, ἀλλὰ αὐτὰ θὰ συμφωνήσουν κάποιους μὲ ἔργα ποῦ δὲν πράχθηκαν ὀρθά, ὅπως μὲ ὅσα πράχθηκαν ὄχι ἀσχημα. Γιατί σὲ ἐκεῖνα ὑπῆρχε τὸ πρέπον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προερχόταν ὁ συλλογισμὸς, ἐνῶ σ' αὐτὰ προβαλλόμενο τὸ μὴ πρέπον, ἐμποδίζει καὶ αὐτὴ τὴ γένεση τοῦ ἐπιχειρήματος].

Ἐννοώντας ὁ σὲ ὅλα ἄριστος ἐκεῖνος, ὅτι ἂν ἐξέταζε λεπτομερῶς τὰ δίκαια καὶ γινόταν μιὰ στάση γιὰ τὴν ἀρχηγία, θὰ χάνονταν ὅλα κακῶς καὶ δὲν θὰ ἤξεραν τί νὰ κάνουν, πείθει τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ συμβιδιασθοῦν μὲ τοὺς Σπαρτιάτες στὸ θέμα τῆς ἡγεμονίας ποῦ εἶχε ἀνακύψει, ὑποσχόμενος σ' αὐτοὺς ὅτι αὐτὴν

ταύτην ἀνακτῆσασθαι· καὶ οὐκ ἐψεύσατο. Σχεδὸν δέ τι καὶ τοῦ-
 νομα τῆς ἡγεμονίας, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν ἔπεισε παρεῖναι ἐπεὶ τό γε
 ἀληθὲς εἶπεῖν, αὐτοῖς μὲν τὴν ἡγεμονίαν, ἐκείνοις δὲ τὴν ἐπωνυ-
 μίαν ἀνέθεσαν, καὶ περιεγένετο αὐτοῖς, ἄνευ τῆς σωτηρίας τῆς
 5 κοινῆς καὶ τοῦ τῶν μὲν πολεμίων ἀνδρεία, τῶν δὲ συμμάχων προ-
 ὄτητι κρατῆσαι, καὶ τὸ σχῆμα τῶ παντὶ κάλλιον καὶ σεμνότερον
 ἡγεμόνων γὰρ ἡγεμόνες κατέστησαν. Τοῦτο τὸ ψήφισμα οὐ κό-
 λαξ, ἐμοὶ δοκεῖν, ἄνθρωπος, οὐδὲ κάτω βλέπων, οὐδ' ὑποπεπτω-
 κῶς τοῖς ἀκούουσιν, ἀλλὰ θεῶν τις διὰ τῆς Θεμιστοκλέους γλώσ-
 10 σης ἐφθέγγατο. Ὡστε ὁρῶν μὲν αὐτοὺς δακρύνοντας, ἀκούων δὲ
 παίδων καὶ γυναικῶν ποτνωμένων, ἔτι δὲ ὑπολειπομένων τινῶν
 ἀναγκαίως, παραπλησίου δὲ μάλιστα πῶς ὄντος ὥσπερ ἂν εἰ ἐα-
 λωκυίας τῆς πόλεως κατὰ κράτος, εἰκότως (τὸ μὲν γὰρ μέλλον ἦν
 ἅπασιν ἐν ἀφανεί, λεπτήν καὶ ἄπιστον ἔχον τὴν ἐλπίδα, τὰ δὲ πα-
 15 ρόντα στέρησις πόλεως καὶ κτημάτων καὶ διαίτης ἀπάσης τῆς
 πρότερον), καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ὥσπερ παῖδας, ἀτρεμιζούσῃ
 τούτους ἐξῆγε τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς λογισμοῖς ἐστῶσιν, οὐ μόνον τοῖς
 ὀφθαλμοῖς.

Οὐκοῦν δεινόν, ὃ γῆ καὶ θεοὶ καὶ λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνες
 20 (ἐξάγομαι γὰρ εἶπεῖν) Σωκράτη μὲν καὶ τῆς φυγῆς ἐπαινεῖν, καὶ
 φάσκειν ἐκεῖνον ἀναχωρεῖν κάλλιον Λάχης, Θεμιστοκλέα δέ,
 ὃς διώκων, οὐ φεύγων τοὺς πολεμίους τὴν ἀνδρείαν ἐπεδείκνυτο,
 καὶ οὐ τῆς ἀρετῆς ἀπέλαυσεν ἅπασα ἢ Ἑλλάς, ἢ τῆς δειλίας καὶ
 τῆς ἀνανδρίας ἐστὶν ὀνόματα, τούτοις καλοῦντα μὴ φροντίζειν;
 25 Ὅς καὶ ὅτ' ἀπ' Εὐβοίας ἀνεχώρει νενικηκῶς, τοιαῦτα τὰν μέσῳ
 διεπράττετο, οἷα ἂν οὐδεὶς πῶ τῶν ἐπειγομένων ὄπωσοῦν ἀπελ-
 θεῖν. Εἶτα λέγεις ὡς οὐ πολλοῦ τινος ἢ σωτηρία ἄξιον. Τί οὖν κω-
 λύει καὶ τοῖς σωτῆρσι θεοῖς, οἳ καὶ καθ' ἓνα ἡμᾶς σφύξουσι καὶ τό-
 τε ἐκεῖνα κατεργάσασθαι τοῖς Ἕλλησι παρέσχον; Ἀλλ' ἐγὼ μὲν

θὰ τὴν ἀνακτήσουν μὲ τὴ θέληση τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν εἶπε ψέματα. Γιατὶ σχεδὸν μόνο τὸ ὄνομα τῆς ἡγεμονίας τοὺς ἔπεισε ὅτι ἔχουν, καὶ ὄχι τὴν ἴδια τὴν ἡγεμονία, γιατί, ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἀνέθεσαν στὸν ἑαυτό τους τὴν ἡγεμονία, καὶ σ' ἐκείνους παραχώρησαν τὴν ὀνομασία, καὶ οἱ ἴδιοι κέρδισαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ σωτηρία τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἀπὸ τῆ μᾶ νίκησαν τοὺς ἐχθροὺς τοὺς μὲ τὴν ἀνδρεία τους, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κυβέρνησαν τοὺς συμμάχους μὲ πραότητα, τὴ θέση τὴν ὠραιότερη ἀπὸ ὅλες καὶ πιὸ τιμητικὴ· γιατί ἔγιναν ἡγεμόνες τῶν ἡγεμόνων. Αὐτὸ τὸ ψήφισμα δὲν τὸ ἔδγαλε (κατὰ τὴ γνώμη μου) ἄνθρωπος κόλακας, οὔτε κοντόφθαλμος, οὔτε ὑποχείριος τῶν ἀκροατῶν του, ἀλλὰ τὸ διακήρυξε κάποιος θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ Θεμιστοκλῆ. "Ὡστε βλέποντάς τους νὰ κλαῖνε, καὶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ ὀδύρονται, καὶ ἀκόμα νὰ ἐγκαταλείπονται κατ' ἀνάγκην μερικοί, καὶ τὸ πράγμα νὰ εἶναι παρόμοιο μὲ τὸ νὰ εἶχε καταληφθεῖ ἡ πόλη μὲ πόλεμο (γιατὶ τὸ μέλλον ἦταν γιὰ ὅλους σκοτεινὸ καὶ ὑπῆρχε μᾶ μικρὴ ἀπίθανη ἐλπίδα, ἐνῶ τὸ παρὸν ἦταν στέρηση τῆς πόλης καὶ τῶν πραγμάτων τους καὶ ὅλης τῆς προηγούμενης ζωῆς τους), γι' αὐτὸ ἔκανε κάτι πολὺ φυσικό, τοὺς πῆρε σὰν παιδιά καὶ τοὺς ἔδγαλε ἀπὸ τὴν πόλη μὲ ἡρεμὴ ψυχὴ καὶ σταθερὸ τὸ φρόνημα, ὄχι μόνο τὰ μάτια.

Δὲν εἶναι λοιπὸν φοβερό, ὡ γῆ καὶ θεοὶ καὶ ἀρχηγοὶ στὰ λόγια καὶ στὰ ἔργα! (γιατὶ θέλω νὰ φωνάξω), νὰ ἐπαινεῖ κανεὶς τὸν Σωκράτη καὶ γιὰ τὴ φυγὴ του, καὶ νὰ λέγει ὅτι ἐκεῖνος ἀποχώρησε καλύτερα ἀπὸ τὸν (στρατηγὸ) Λάχητο, ἐνῶ τὸν Θεμιστοκλῆ, ποὺ ἔδειχνε τὴν ἀνδρεία του καταδιώκοντας καὶ ὄχι ἀποφεύγοντας τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ποὺ ἀπὸ τὴν ἀνδρεία του ὠφελήθηκε ὅλη ἡ Ἑλλάδα, νὰ μὴν τὸν προσέχει, ἀλλὰ νὰ τοῦ ἀποδίδει χαρακτηρισμοὺς γιὰ δειλία καὶ ἀνανδρία; Αὐτὸς καὶ ὅταν ἀπὸ τὴν Εὐβοία ἔφευγε νικητῆς, ἔκανε τέτοιες πράξεις ἐνδιάμεσα, ποὺ δὲν ἔκανε κανεὶς ἀπὸ ὅσους ἐπείγονταν νὰ ἀναχωρήσουν. Ἔπειτα ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἡ σωτηρία δὲν ἀξίζει καὶ πολὺ. Τί ἐμποδίζει λοιπὸν νὰ μὴν ἀξίζει καὶ γιὰ τοὺς σωτῆρες θεοὺς, ποὺ καὶ τὸν καθένα μας σώζουν καὶ τότε ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπιτύχουν τὰ κατορθώματά τους; Ἄλλ' ἐγὼ θὰ ἀφήσω τὴ βλασφημία· μπορεῖ ὅμως νὰ ὑπονοηθεῖ αὐτὸ

ἐάσω τὸ βλάσφημον ὑπονοεῖν δέ ἐστι τό γε ἐκ τοῦ λόγου συμβαῖνον. Ἡ που σφόδρα ἂν τι δόξειε λέγειν.

[Ἀντὶ τοῦ οὐδαμῶς μὲν παραλαμβάνεται τὸ “ἦ που”. ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀριστείδης ἀντὶ τοῦ πολλῶ πλέον ἔλαβεν. Εἰρωνικῶς δὲ τὸ πολλῶ πλέον εἶπεν, οἷον οὐδ’ ὅλως. Καὶ πολλάκις οὗτος τῷ “ἦ που” ἀντὶ τοῦ πολλῶ πλέον χρῆται, μᾶλλον δὲ σχεδὸν αἰεί].

Καὶ μὴν οὐχ ὁμοιον ἐν μέσῃ τῇ θαλάττῃ περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ λέγειν καὶ τὴν εὐψυχίαν τὴν αὐτοῦ δεικνύναι, καὶ καθήμενον ἕξω τῆς ζάλης ὑπὸ τειχίῳ, ἃ Πλάτων παντὸς μᾶλλον καλῶς εἰδὼς 10 ἐκὼν ὑπερβαίνει, καὶ κατηγορεῖ Θεμιστοκλέους ἐμβιδάσαντος Ἀθηναίους εἰς τὰς τριήρεις.

[Παροιμία· τάττεται δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλα ἀντ’ ἄλλων ποιούντων ἢ ἐωμένων. Παρῆκται δὲ ἀπὸ τοῦ τὸν Πρίαμον καὶ τὴν Ἑλένην ἐκ τοῦ τείχους θεωροῦντας τοὺς Ἕλληνας περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι].
15 Ἐγὼ δ’ εἰ μὲν ἦν ἕτερον τρόπον νικῆσαι ἢ καὶ σωθῆναι τὸ πρῶτον, τάχ’ ἂν τι τούτους ᾤμην τοὺς λόγους εἶναι. Ὅτε δ’ ἦν αἰρεσις ἢ ναυμαχοῦντας κρατεῖν ἢ κατὰ γῆν ἀπολωλέναι, πῶς ἦν ἴσον, ἢ τίς ἢ θαυμαστὴ φιλοσοφία τεθνᾶναι μάτην, ἐξὸν μετὰ τῆς μεγίστης εὐδοξίας σωθῆναι; Ἀρχὴν δ’ ἔγωγε οὐκ ἐπινοῶ ποῦ δια-
20 κέκριται κατὰ γῆν μὲν νικῆσαι καλὸν εἶναι, ἐν θαλάττῃ δ’ αἰσχρόν, ἢ τὴν μὲν κρανίαν καὶ τὴν θύρσαν πολλοῦ τινος ἀξίαν εἶναι, τὰ δὲ νῆια καὶ τοὺς κωπέας τοῦ μηδενός.

[Λεῖπει τὸ δεῖ νομίζειν. Κρανίαν τὴν περικεφαλαίαν λέγει, θύρσαν δὲ τὸ ὄπλον παρὰ τὸ ἔχειν θύρσαν περὶ αὐτὸ, νῆια δὲ τὰ 25 σχοινία, κωπέας δὲ τὰ ξύλα τὰ πρὸς κώπας ἐπιτήδεια].

Εἰ δ’ ἅπασα μὲν ἡ γῆ κατείληπτο, ἐπέρρει δὲ ὥσπερ θαλάττης ἐπὶ κλυσις ἢ στρατιά, πάντα δὲ ἄρδην ἀνηροπάζετο, ἀναβλέπειν δὲ οὐκ ἦν, ἀλλ’ ἐν τοῖς στενοῖς οὐ τῆς Πελοποννήσου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκάθηντο, ἀπέκειτο δὲ μήτε γῆς μήτε θα-

πού προκύπτει ἀπὸ τὸ λόγο, καὶ πραγματικὰ νομίζει κανεὶς ξεκάθαρα ὅτι κάτι λέγει.

[Τὸ “ἦ που” χρησιμοποιεῖται στὴ θέση τοῦ καθόλου (οὐδαμῶς)· ἐδῶ ὅμως ὁ Ἀριστείδης τὸ χρησιμοποιεῖ ἀντὶ τοῦ “πολὺ περισσότερο”. Τὸ “πολὺ περισσότερο” τὸ εἶπε εἰρωνικά, ἐννοώντας “καθόλου”. Καὶ μ’ αὐτὸ τὸ νόημα χρησιμοποιεῖ πολλές φορές τὸ “ἦ που” ἀντὶ τὸ “πολὺ περισσότερο”, ἢ καλύτερα σχεδὸν πάντοτε].

Καὶ βέβαια τὸ νὰ μιᾶ κανεὶς στὴ μέση τῆς θάλασσας γιὰ τοὺς χειρισμοὺς τοῦ πλοίου καὶ νὰ δείχνει τὴν γενναιότητά του δὲν εἶναι ἴδιο μὲ τὸ νὰ κάθεται ἔξω ἀπὸ τὴν τρικυμία κάτω ἀπὸ τὸ τεῖχος. Αὐτὰ ὁ γνωρίζοντας τα Πλάτων καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα, τὰ παραλείπει μὲ τὴ θέλησή του, καὶ κατηγορεῖ τὸν Θεμιστοκλῆ πού ἐπιβίβασε τοὺς Ἀθηναίους στὶς Τριήρεις.

[Εἶναι παροιμία πού λέγεται γιὰ ἐκείνους πού πράττουν ἢ ἀφήνουν ἄλλα ἀντ’ ἄλλων. Προέρχεται ἀπὸ τὸν Πρίαμο καὶ τὴν Ἑλένη πού συνομιλοῦν παρατηρώντας τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὸ τεῖχος].

Ἐγὼ ὅμως ἂν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος νὰ νικήσει κάποιος, παρὰ πρωύτερα νὰ σωθεῖ, θὰ ἔλεγα ἴσως ὅτι αὐτοὶ οἱ λόγοι ἔχουν κάποια δικαιολογία, ὅταν ὅμως εἶχαν νὰ ἐπιλέξουν ἀνάμεσα στὰ δύο, ἢ νὰ ναυμαχήσουν καὶ νὰ νικήσουν, ἢ νὰ χαθοῦν στὴν ξηρὰ, πῶς ἦταν ἴσο, ἢ ποιὰ εἶναι ἡ θαυμαστὴ αὐτὴ φιλοσοφία νὰ πεθάνουν μάταια, ἐνῶ μπορούσαν νὰ σωθοῦν μὲ τὴ μεγαλύτερη δόξα; Κατ’ ἀρχὴν ἐγὼ δὲν θέλω νὰ σκεφθῶ πάνω στὴ διάκριση, ἂν εἶναι καλὸ νὰ νικήσει κανεὶς στὴ γῆ, ἐνῶ εἶναι αἰσχροὸ νὰ νικήσει στὴ θάλασσα, ἢ ὅτι ἡ κρανία καὶ ἡ βύρσα ἔχουν μεγάλη ἀξία, ἐνῶ τὰ νήια καὶ τὰ κωπιά καμιά.

[Λεῖπει τὸ πρέπει νὰ νομίζομε. Κρανία λέγει τὴν περικεφαλαία καὶ βύρσα τὸ ὄπλο, ἐπειδὴ εἶναι περιτυλιγμένη μὲ δέρμα· νήια πάλι λέγει τὰ σχοινιά, καὶ κωπέας τὰ ξύλα τὰ κατάλληλα γιὰ κωπιά].

Ἄν εἶχε καταληφθεῖ ὅλη ἡ ξηρὰ καὶ ὀρμοῦσε ἡ στρατιὰ σὰν μία πλημμυρίδα τῆς θάλασσας καὶ ἀναρπάζονταν ὅλα ὀλοκληρωτικὰ καὶ δὲν μπορούσαν νὰ σηκώσουν τὸ βλέμμα, καὶ δὲν σταματοῦσαν ὄχι στὰ στενὰ μόνο τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ στὰ στενὰ τῆς ἐλπίδας, καὶ καταντοῦσαν νὰ μὴ εἶναι πουθενά, οὔτε στὴ γῆ οὔτε στὴ

λάττης εἶναι μηδαμοῦ, τί ταῦτα τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπὸ τοῦ πύργου κρῖνομεν;

[Παροιμία: ὡςπερ ὁ Πρίαμος ἐκ τοῦ τείχους καὶ Ἑλένη].

Μόνος δέ μοι δοκεῖ πάντων ἀνθρώπων ἢ κομιδῇ γε ἐν ὀλί-
5 γοις δεῖξαι Θεμιστοκλῆς ἀληθῆ τὸν λόγον ὄντα, ὃν πάλαι μὲν
Ἀλκαῖος ὁ ποιητῆς εἶπεν, ὕστερον δὲ οἱ πολλοὶ παραλαβόντες
ἐχρήσαντο, ὡς ἄρα οὐ λίθοι οὐδὲ ξύλα οὐδὲ τέχνη τεκτόνων αἱ
πόλεις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ποτ' ἂν ὦσιν ἄνδρες αὐτοὺς σῶζειν εἰδότες,
ἐνταῦθα καὶ τείχη καὶ πόλεις. Εἰ μὲν οὖν αὐτοῦ γνώμη μόνον περὶ
10 τούτων ἐκέχρητο Θεμιστοκλῆς, ἐκείνου τις ἂν εἶπεν αὐτὸν τὴν
κατηγορίαν πεποιῆσθαι, ἐπεὶ δὲ καὶ θεὸς ταῦτα ἀνελὼν φαίνεται,
ἐγὼ μὲν ὀκνῶ λέγειν, πᾶς δ' ἂν τις συνή τὸ λοιπὸν, ὃ δ' οὖν Θεμι-
στοκλῆς λαμπρῶς ἀποφεύγει τὴν αἰτίαν. Τουτὶ γὰρ ἐμοὶ τῆς ἀπο-
15 ῥίας διαλύσαντες, σταθήτωσαν παρὰ τὸν τρίποδα τὸν ἐν Δελφοῖς
ἕως ἐχέτωσαν τιμὰς τὰς αὐτὰς τῷ Απόλλωνι, ὃν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ
τῶν βαρβάρων ἀνέστησαν ἕως ἐκ τοῦ τοὺς βαρβάρους καταπολε-
μῆσαι καὶ τὰ ἐκείνων λαβεῖν.

Ὁ μὲν τοίνυν θεὸς θείαν προσεῖπε τὴν Σαλαμῖνα, ὡς ἐν αὐτῇ
μελλόντων ἔργων ἔσεσθαι κρειττόνων ἢ κατὰ πάντα τὰνθρώπι-
20 να, Πλάτων δὲ τὸν ταῦτα κατειργασμένον καὶ τὸν κομίσαντα αὐ-
τοὺς εἰς τὴν Σαλαμῖνα λυμήνασθαι φησι τοῖς πράγμασι καὶ τῶν
πρὸς ἡδονὴν ὑπηρετούντων οὐδὲν γενέσθαι βελτίω. Καὶ γὰρ τοι
μετὰ τὴν ναυμαχίαν συλλεγέντων εἰς τὸν ἰσθμὸν ἀπάντων, καὶ
φερόντων τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ποσειδῶνος περὶ τῶν
25 ἀριστείων, ἔξεστι μὲν τι καὶ ἄγνωμον ἐνταῦθα κατηγορῆσαι τῶν
Ἑλλήνων, ἔξεστι δὲ τὸ λοιπὸν τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπαινέσαι καὶ
λαβεῖν ὑπὲρ Θεμιστοκλέους ἕκαστος γὰρ ἑαυτὸν πρῶτον φέ-
ρων, δεύτερον συνεξέπιπτον ἅπαντες φέροντες Θεμιστοκλέα. Ἡ
μὲν οὖν τοῦ πρωτείου ψῆφος, οἶμαι, τοῦ πᾶσι φύσει συμβεβηκό-
30 τος ἀνθρώποις ἦν· τοῦτο δὲ ἐστὶ μηδένα ἑαυτοῦ μᾶλλον φιλεῖν
ὥστε οὔτε ἰσχυρὸν εἶχεν οὐδὲν οὔτε συγγνώμης ἀπήλλακτο. Ἡ
δὲ ὑπὲρ τῶν δευτέρων σαφῶς ἤδη σύμβολον ἦν τῆς ἀληθείας,

θάλασσα, γιατί κάνομε αὐτὲς τὶς κρίσεις γιὰ τοὺς Ἀχαιοὺς ψηλὰ ἀπὸ τὰ τείχη;

[Παροιμία· ὅπως ὁ Πρίαμος καὶ ἡ Ἑλένη ἀπὸ τὰ τείχη].

Ὁ Θεμιστοκλῆς μόνος, νομίζω, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ἀπὸ πάρα πολὺ λίγους, ἔδειξε ὅτι εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος, πού εἶπε παλαιὰ ὁ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής, καὶ ἐπανελάβαν ὕστερα οἱ πολλοί, ὅτι δηλαδή οἱ πόλεις δὲν εἶναι οὔτε πέτρες οὔτε ξύλα οὔτε ἡ τέχνη τῶν οἰκοδόμων, ἀλλὰ “ὅπου τυχὸν ὑπάρχουν ἄνδρες πού γνωρίζουν νὰ σώσουν τὸν ἑαυτό τους, ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ τείχη καὶ πόλεις”. Ἄν λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς χρησιμοποιοῦσε γι’ αὐτὰ μόνον τὴ γνώμη αὐτοῦ, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ὅτι ἡ κατηγορία ἔγινε ἐναντίον ἐκείνου, ἐπειδὴ ὅμως φαίνεται ὅτι αὐτὰ ἦταν καὶ ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ἐγὼ διστάζω νὰ μιλήσω, ἀλλὰ ὁ καθένας θὰ καταβάθει τὰ ὑπόλοιπα. Ὁ Θεμιστοκλῆς λοιπὸν διαφεύγει λαμπρὰ τὴν κατηγορία. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἓνα σημεῖο τῆς ἀπορίας μου ἀφοῦ μοῦ ἐξηγήσουν, ἄς σταθοῦν δίπλα στὸν τρίποδα τῶν Δελφῶν “ὥσπου ἀπονέμουν τὶς ἴδιες τιμὲς στὸν Ἀπόλλωνα”, πού οἱ Ἕλληνες τοῦ ἔστησαν μὲ λάφυρα ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, ἐωσότου καταπολεμήσουν τοὺς βαρβάρους καὶ πάρουν τὰ πράγματα τους.

Ὁ θεὸς λοιπὸν ὀνόμασε θεία τὴ Σαλαμίνα, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα. Ἀλλὰ ὁ Πλάτων λέγει, ὅτι ἔβλαψε τοὺς Ἕλληνες αὐτὸς πού ἔκανε αὐτὰ τὰ ἔργα καὶ πού τοὺς μετέφερε στὴ Σαλαμίνα, καὶ δὲν στάθηκε καθόλου καλύτερος ἀπὸ ὅσους ὑπηρετοῦν τὴν ἡδονή. Μετὰ τὴν ναυμαχία βέβαια μαζεύθηκαν ὅλοι στὸν Ἴσθμό καὶ ἀπὸ τὸ βωμὸ τοῦ Ποσειδῶνα ἀποφάσιζαν γιὰ τὴν ἀρχηγία. Μπορεῖ ἐδῶ νὰ κατηγορηθοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ γιὰ κάποια ἀγνωμοσύνη, μπορούμε ὅμως νὰ ἐπαινέσουμε τὴ λοιπὴ εὐγνωμοσύνη, καὶ νὰ τὴ λάβουμε ὑπὲρ τοῦ Θεμιστοκλῆ. Γιατὶ ὁ καθένας ἔβαζε (στὴν ψηφοφορία) πρῶτο τὸν ἑαυτό του καὶ συνέπιπταν ὅλοι στὸν νὰ προτείνουν δεύτερο τὸν Θεμιστοκλῆ. Ἡ ψηφὸς γιὰ τὸν πρῶτο ἦταν σύμφωνα μ’ αὐτὸ πού συμβαίνει σ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, κι αὐτὸ εἶναι κανένας νὰ μὴν ἀγαπάει ἄλλον πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· ὥστε οὔτε καμμιά ἰσχὺ εἶχε οὔτε ἦταν ἀσυγχώρητο. Ἡ ψηφὸς ὅμως γιὰ τὸν δεύτερο ἦταν ἤδη ὀλοφάνερα σύμβολο

καὶ ὅτι οὐκ εἶχον ἐτέρως θέσθαι. Ὡστε, εἰ προσείρητο ἐξ ἀρχῆς
μηδένα ἑαυτὸν φέρειν ἀλλ' ἕτερον, Θεμιστοκλέα πάντες οἴσειν
ἐμελλον, ὃν γε καὶ παντὸς ἄλλου πᾶς τις προὔκρινεν αὐτῶν, καὶ
ὁμοίως ἂν τότε πρῶτος ἐγίνετο ὥσπερ τότε δεύτερος. Οὕτω καὶ
5 νῦν δεύτερον εἶναι ψηφισάμενοι, προσόμοιον ἐποίουν ὥσπερ ἂν
εἰ πρῶτον ἐψηφίσαντο. Οὐ μὴν οὐδ' οὕτως ἔλαττον ἔχων ἀπῆλ-
θεν, ἀλλ' ἀμφοτέροις ἐνίκησε.

Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα καὶ παρὰ τῆς ἀληθείας καὶ παρ' αὐτοῦ λα-
θῶν εἶχε (τὸ γὰρ αὐτὸ τοῖς ἄλλοις ἐποίησε μόνος τῶν ἄλλων δι-
10 καίως), τὰ δὲ δεύτερα ἤδη συνεκεχώρητο ὥστε ἐξ ἀπάντων πρῶ-
τος ἦν. Ἐχων δὲ λέγειν πολλὰ καὶ περὶ τῶν ὑστερον αὐτοῦ συμ-
φορῶν, καὶ ὅπως ἂν ἅπαν τὸ πρᾶγμα συνεσκευάσθη, καὶ ὁποῖόν
τινα κὰν τούτοις παρέσχεν ἑαυτόν, ἐβουλόμην ἂν ἐν τούτῳ χρείας
εἶναι τὸν λόγον, ὥστε καὶ περὶ τούτων ἐπείγειν εἶναι διελθεῖν οἱ-
15 μαι γὰρ οὐδὲ φανλότερα οὐδ' ἐλάττω τῶν εἰρημένων ἤδη εἰπεῖν
ἂν περὶ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἅμα τε ἔξω τῆς ὑποθέσεώς ἐστι καὶ μῆκος
ἐπεισέρχεται τοῖς λόγοις, παραλείψω ταῦτα, τοσοῦτον ἐπιφθεγ-
ξάμενος καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους, ὅτι ἐπεὶ ἔδει στρατεύειν ἐπὶ
τὴν Ἑλλάδα, προὔκρινε τελευτᾶν, ἔργῳ μὲν λύσας πᾶσαν αἰτίαν,
20 δεῖξας δὲ ὅπόσον τιμᾶται τὰς πρότερον πράξεις καὶ τὰ πολιτεύ-
ματα, καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐκὼν εἶναι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ προσήκον-
τος οὐδὲν πρότερον ποιήσεται, οὐ πλουῖτον, οὐ παῖδας, οὐκ ἐλπί-
δας, οὐ τὴν σωτηρίαν αὐτήν.

Ἐγὼ μὲν οἶμαι καὶ ἱερέας καὶ ἱερείας, καὶ ὅστις ἄλλος Ἀθήνη-
25 σιν εὔχεται δημοσίᾳ τοῦτ' ἂν εἰκότως πρὸς ἅπασιν τοῖς ἄλλοις προσ-
εύχεσθαι, κατ' ἔτος ἕκαστον, κατὰ γοῦν ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ
ἕως ἐξῆν, φῦναί τινα αὐτοῖς ἄνδρα ὅμοιον Θεμιστοκλεῖ, καὶ μετὰ
τῆς ἄλλης φορᾶς καὶ τοῦτ' ἐνεγκεῖν τὴν γῆν τάγαθόν. Οὐκ οὖν
ἐλάττω γ' ἂν ὄνασθαι μοι δοκοῦσιν ἢ εἰ πάντα εἰς ἑκατὸν καὶ ἔτι
30 πλείω τῆς χώρας αὐτῆς ἐξενεγκούσης. Ἄλλως μὲν τοίνυν ἠσχυνό-
μην ἔγωγε ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τοιούτοις τοῖς εἰρημένοις μάρτυσι
προσχωόμενος. Ἔστι δὲ τι προὔργου μιᾶς μαρτυρίας, ἣν δεῖ πα-

τῆς ἀλήθειας, καὶ ὅτι δὲν μπορούσαν ν' ἀποφανθοῦν διαφορετικά. Ὡστε, ἂν λεγόταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κανένας νὰ μὴν ψηφίσει τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ κάποιον ἄλλον, ὅλοι ἐπρόκειτο νὰ προτείνουν τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν ὁποῖο βέβαια ὁ καθένας προτιμοῦσε ἀπὸ κάθε ἄλλον ἀπὸ αὐτούς, καὶ μὲ ὅμοιο τρόπο θὰ γινόταν τότε πρῶτος ὅπως βγήκε τότε δεύτερος. Ἔτσι καὶ τώρα, ψηφίζοντας ὅτι ἦταν δεύτερος, ἔκαναν τὸ παρόμοιο, σὰ νὰ τὸν ψήφισαν δηλαδὴ πρῶτον. Καὶ ἔτσι ὅμως δὲν ἔφυγε μειωμένος, ἀλλὰ νίκησε καὶ στὰ δύο.

Τὸ πρωτεῖο δηλαδὴ τὸ πῆρε καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του (γιατὶ ἔκανε ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι αὐτὸς μόνο δίκαια), τὸ δευτερεῖο τοῦ εἶχε ἤδη παραχωρηθεῖ, ὥστε ἀπὸ ὅλους βγήκε πρῶτος. Κι ἐνῶ ἔχω πολλὰ νὰ πῶ καὶ γιὰ τὶς μετέπειτα συμφορὲς του καὶ πῶς τέλειωσε ὅλη ἡ ὑπόθεση καὶ πῶς παρουσίασε καὶ σ' αὐτὰ τὸν ἑαυτὸ του, θὰ ἠθελα νὰ βρεθεῖ ὁ λόγος σὲ τέτοια ἀνάγκη, ὥστε νὰ ἐπείγει νὰ μιλήσουμε καὶ γι' αὐτά. Γιατὶ νομίζω ὅτι μπορῶ νὰ πῶ γι' αὐτὸν ὄχι χειρότερα οὔτε πρὸ ἀσήμαντα ἀπὸ ὅσα εἶπα. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι συνάμα ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα καὶ ἡ ἔκθεση θὰ ἐπιμηκυνθεῖ, θὰ τὰ παραλείψω καὶ θὰ πῶ τόσα μόνο καὶ γι' αὐτὸ τὸ μέρος· ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Ἑλλάδας, προέκρινε νὰ πεθάνει, διαλύοντας ἔμπρακτα κάθε κατηγορία, καὶ ἀποδεικνύοντας πόσο ἐκτιμᾷ τὶς προηγούμενες πράξεις καὶ τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τὴν πολιτεία, καὶ ὅτι οὐδέποτε μὲ θέλημά του θὰ προτάξει τίποτε στὸ καλὸ καὶ στὸ πρέπον, οὔτε πλοῦτο, οὔτε παιδιὰ οὔτε ἐλπίδες, οὔτε τὴν ἴδια τὴ σωτηρία του.

Ἐγὼ λοιπὸν νομίζω ὅτι καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱέρειες καὶ ὅποιος ἄλλος στὴν Ἀθῆνα ἀναπέμπει εὐχὰς δημόσια, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ζητᾷ καὶ τοῦτο φυσικὰ στὶς προσευχὰς του κάθε χρόνο, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τουλάχιστο, ἀλλὰ καὶ ὅσο ἦταν δυνατό, νὰ γεννηθεῖ κάποιος ὅμοιος μὲ τὸν Θεμιστοκλῆ, κι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ δώσει ἡ χώρα τους κι αὐτὸ τὸ ἀγαθό. Δὲν θὰ εἶχαν νομίζω μικρότερη ὠφέλεια, παρὰ ἂν ἡ χώρα ἢ ἴδια ὅλα τὰ παρῆγε αὐξημένα σὲ ἑκατὸ καὶ περισσότερες φορές. Ἄλλωστε θὰ ντρεπόμουν ἐγὼ τουλάχιστο χρησιμοποιώντας μάρτυρες σὲ τόσα πολλὰ καὶ τέτοια πράγματα πού εἰπώθηκαν. Εἶναι ὅμως ὠφέλιμη μὴ μαρτυρία πού πρέπει νὰ παραθέ-

ρασχέσθαι. Σκεψώμεθα δὴ ποῖα ἄττα λέγει περὶ Θεμιστοκλέους ἡμῖν Αἰσχίνης, ὁ Σωκράτους μὲν ἑταῖρος, Πλάτωνος δὲ συμφοιτητής. “Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦ Θεμιστοκλέους βίου ἐπιλαμβάνεσθαι ἐτόλμησας, σκέψαι οἷω ἀνδρὶ ἐπιτιμῶν ἐτόλμησας ἐνθυμήθητι δὴ 5 ὀπόθεν ὁ ἥλιος ἀνίσχει καὶ ὅπου δύεται. Ἄλλ’ οὐδέν”, ἔφη, “χαλεπόν, ὦ Σώκρατες, τὰ τοιαῦτα εἰδέναι”. Καὶ μετὰ πολλὰ ἄλλα ἐγκώμια ἐπάγει καὶ ταῦτα·

“Τοσοῦτον αὐτοῦ ἐκεῖνος τῷ φρονεῖν περιεγένετο. Τοιγάρτοι φυγάδι ποτὲ αὐτῷ τῆς πόλεως γενομένῳ ὡς σεσωσμένος ὑπ’ αὐ-
10 τοῦ χάριν ἀπέδωκε, καὶ ἄλλα τε δῶρα πολλὰ ἐδωρήσατο καὶ Μαγνησίας ὅλης ἀρχὴν ἔδωκεν, ὥστε καὶ φεύγοντος αὐτοῦ τὰ πράγματα μείζω ἦν ἢ πολλῶν Ἀθηναίων, καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν εἶναι δοκούντων, οἴκοι μενόντων. Τίς οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ δικαίως ἂν αἰτίαν ἔχοι μέγιστον δύνασθαι ἄλλος ἢ Θεμιστοκλῆς, ὃς
15 τὸν τῶν ἀφ’ ἡλίου ἀνίσχοντος μέχρι ἡλίου δυομένου βασιλεύοντα, στρατηγήσας τῶν Ἑλλήνων, κατεστρέψατο; Ἐνθυμοῦ οὖν, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἀλκιβιάδη, ὅτι ἐκείνῳ τοιούτῳ ὄντι οὐχ ἰκανὴ ἢ ἐπιστήμη τοιαύτη οὖσα ἐγένετο ὥστε φυλάξασθαι μὴ ἐκπεσεῖν μηδὲ ἀτίμῳ ὑπὸ τῆς πόλεως γενέσθαι, ἀλλ’ ἐνεδέησε”.

20 Καὶ μὴν ἐξ ἴσου ἔγωγε οὐδέποτε ἂν θείην Αἰσχίνην Πλάτωνι, μήποτε οὕτω φιλονεικήσαιμι, ἀλλ’ ἀφείσθω τοῖς ἀτόποις τῶν σοφιστῶν ἢ κρίσις αὕτη. Φημί δὲ ὅσῳ μείζων καὶ τελεώτερος Πλάτων εἰς λόγους, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὑπὲρ γε Θεμιστοκλέους ἐκεῖνα προσήκει δέχεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἂ ἤκουσεν εἰκὸς λέγειν,
25 ἢ ὅτι ἐγγυτάτῳ ἐκείνων, ὁ δὲ τῆς φύσεως οἶμαι κέχρηται τῇ περιουσίᾳ, ὥσπερ καὶ ἄλλα δὴ πού μιν διεξέρχεται ἐπὶ τῷ Σωκράτους ὀνόματι, περὶ ὧν ὁμολογεῖται μηδὲν ἐκεῖνον πραγματεύσασθαι, δίκαια μὲν οἶμαι ποιῶν κατ’ αὐτό γε τοῦτο, καὶ ἀνδρὸς ἀρίστου τὸ τὸν διδάσκαλον ἀξιούην κοσμεῖν, πλήν γε ὅτι
30 καὶ τὸ μηδ’ ἄλλους τῶν οὐκ ἀξίων καταισχύνειν ἐθέλειν προσεῖναι προσήκει.

71. Ὁχι ὁ λογογράφος, ἀλλὰ ὁ φιλόσοφος, ὁ υἱὸς τοῦ Λυσαίου ἀπὸ τὸν δήμο

σω. Ἐς προσέξομε τί εἶναι αὐτό πού λέγει γιά τόν Θεμιστοκλή ὁ Αἰσχίνης⁷¹, ὁ φίλος τοῦ Σωκράτη καί συμμαθητῆς τοῦ Πλάτωνα. “Ἐπειδὴ λοιπὸν τόλμησες νὰ καταπιαστῆς μὲ τὸν βίον τοῦ Θεμιστοκλή, σκέψου ποιὸν ἀξιόλογο ἄνδρα θέλησες νὰ ἐπιτιμήσεις· θυμήσου ἀπὸ ποῦ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ ποῦ βασιλεύει. Μὰ δὲν εἶναι, εἶπε, καθόλου δύσκολο, Σωκράτη, νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε αὐτό”. Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἐγκώμια προσθέτει καὶ αὐτὰ.

“Τόσο πολὺ ἐκεῖνος τὸν ὑπερέβαλε στὴ σύνεση. Ὅταν κάποτε ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ ἀνταπέδωσε τὴ χάρη, ἐπειδὴ σώθηκε ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ἄλλα δῶρα πολλὰ τοῦ χάρισε καὶ τὸν ἔκανε ἄρχοντα ὅλης τῆς Μαγνησίας, ὥστε, κι ὅταν αὐτὸς ἐξοριζόταν ἢ περιουσία του ἦταν πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ πολλῶν Ἀθηναίων πού ἔμεναν στὴν πατρίδα καὶ πού εἶχαν τὸ ὄνομα ὅτι ἦταν καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ πολῖτες. Ποιὸς λοιπὸν ἄλλος ἐκεῖνο τὸν καιρὸ θὰ ἔλεγε δικαιολογημένα πὼς εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλή, πού συνέτριψε ἐπικεφαλῆς τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων αὐτόν πού βασιλεύε ἀπὸ τὴν ἀνατολή ὡς τὴ δύση τοῦ ἡλίου; Νὰ ἔχεις στὸ νοῦ σου, εἶπα ἐγώ, ὦ Ἀλκιβιάδη, ὅτι γιά ἐκεῖνον πού ἦταν τέτοιος ἢ γνώση δὲν στάθηκε ἱκανὴ νὰ τὸν προφυλάξει, ὥστε νὰ μὴν ἐξορισθεῖ οὔτε νὰ χαρακτηρισθεῖ ἄτιμος ἀπὸ τὴν πόλη”.

Βέβαια ἐγὼ ποτέ δὲν θὰ ἐξισώσω τὸν Αἰσχίνη μὲ τὸν Πλάτωνα, οὔτε θὰ φιλονεικήσω γι’ αὐτὸ τὸ θέμα· ἡ κρίση αὐτὴ ἄς ἀφεθεῖ στοὺς παράλογους σοφιστές. Ὑποστηρίζω ὅμως πὼς ὅσο μεγαλύτερος καὶ τελειότερος εἶναι ὁ Πλάτων, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ δεχθοῦμε ἐκεῖνα τὰ ἔργα τοῦ Θεμιστοκλή. Ὁ ἓνας εἶναι φυσικὸ νὰ λέγει αὐτὰ πού ἀκουσε ἢ ὅσο γίνεται τὰ πλησιέστερα σ’ αὐτά, ὁ ἄλλος (ὁ Πλάτων) χρησιμοποιοεῖ νομίζω τὸ φυσικὸ του χάρισμα, ὅπως καὶ ὅσα ἄλλα ἄπειρα στὸ πλῆθος διηγεῖται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτη, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους ὅτι ὁ Σωκράτης δὲν εἶπε τίποτε, καὶ ἔπραξε σωστὰ σ’ αὐτό, καὶ εἶναι γνώρισμα τέλειου ἀνθρώπου νὰ θέλει νὰ τιμᾷ τὸν δάσκαλό του, ἀλλὰ καὶ νὰ θέλει νὰ μὴν ντροπαίξει ἄλλους ἀπὸ τοὺς μὴ ἀξιόλογους.

Σφηττοῦ, σημερινὸ Κορωπί, 4ος αἰὼν π. Χ. Μαθητῆς πιστότατος τοῦ Σωκράτη, ἦταν ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού θέλησαν νὰ τὸν φυγαδεύσουν ἀπὸ τὴ φυλακὴ.

Ἐκ τῆς κοινῆς ἀπολογίας.

Τὸ προοίμιον.

Ἄ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀνδρῶν εἰκὸς ἦν εἰπεῖν μήτε τῶν ἀναγκαιῶν εἰρησθαι μηδὲν παριέντας, μήτε πάντα ἐφεξῆς οἰομένους
 5 δεῖν λέγειν, ὡς ἂν μὴ τῷ δοκοίημεν ἀπειροκάλως ἔχειν, ταῦτά ἐστιν. Ἰσχυρίζεται δ' οἷς προσέπταισαν πρὸς τὸ δημόσιον, ὥσπερ εἴ τινες χειρὸν ἔγνωσαν περὶ αὐτῶν, αὐτοὺς χειρὸς ἠγεῖσθαι προσῆκον, ἢ τῷ καὶ ἄλλους τινὰς εἰς αὐτοὺς ἐξαμαρτεῖν, οὐδ' ἡμᾶς τοῦ προσηλακίζεῖν ἀπέχεσθαι δέον. Ἀλλὰ μὴν ὅπου γε καὶ
 10 τοῖς ἁμαρτάνουσιν αὐτοῖς εἰκὸς εἶναι συγγνώμην, ἢ που τοῖς γε ἄγουσιν αὐτοὺς πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ οἷς ὅθ' ἡμάρτανον οὐκ ἐπέιθοντο, δεινὸν εἰ μὴ φήσομεν. Πλάτων τοίνυν ὡς μὲν ἐκείνοις χρώμενοι κατῶρθον, οὐκ ἔᾶ σκοπεῖν, ἃ δ' εἰς αὐτοὺς ἐκείνους ἐξήμαρτον, τοσοῦτον ἀπειχόν τοῦ δοκοῦντά γε ἐκείνοις ποιεῖν, ὡς
 15 ταῦτα κατηγορεῖν. Καὶ ἃ μὲν τῆς παιδείας αὐτῶν ἀπέλαυσαν ὑπερβαίνει, ἃ δὲ οὐχ ὧν ἐπαιδεύθησαν ἦν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐμμεμενηκότα, ταῦτ' ἐπ' ἐκείνους ἄγει τοὺς ὅπως μηδὲν ἁμαρτήσονται πᾶν ὅσον ἦν ἐν αὐτοῖς πράττοντας, ὥσπερ ἂν εἴ τις τοὺς γραμματιστάς, τοὺς παραδείξαντας τοῖς παισὶ τὰ γράμματα
 20 καὶ δεῖξαντας γράφειν ἐκ τῶν δυνατῶν, αἰτίους εἶναι φάσκοι τῶν περὶ αὐτὰ ἁμαρτημάτων, εἴ τι μὴ καλῶς ὕστερον μηδὲ ὡς χρὴ γράφοιεν ἐφ' ἑαυτῶν. Εἰ δὲ μὴ πάντας ἐπαίδευσαν, μηδὲ ὡς οἷόν τε ἀκριβέστατα, μηδ' ὡς μάλιστα ἐβουλήθησαν, τί τό γε ἐκπεφευγὸς τῆς ἐκείνων προστασίας ἂν τις τιθείη; Οὐ γὰρ τῆς ἐκείνων
 25 ὁμιλίας τοῦτο ἀπώναντο, ἀλλ' οὐκ ἀπώναντο ἐκείνων ἔτι τι τοῦτό γε. Οὐκ οὖν ἐξ ὧν προσεῖχον αὐτοῖς, ἐκ τούτων ἡμαρτον, ἀλλ' ἐξ ὧν οὐ προσεῖχον, ἐπλημμέλησαν.

Οὕτως ἃ γε ἐπέιθοντο σαφῶς ἄρ' οἱ πείθοντες ἔπειθον καλῶς. Τὴν δὲ πολιτικὴν εἰ μὴ πάντας ἐπαίδευσαν Ἀθηναίους Θε-
 30 μοτοκλῆς καὶ Περικλῆς καὶ Μιλτιάδης καὶ Κίμων, μηδ' ἅπαντας ἐφεξῆς βελτίους ἐποίησαν κατὰ φυλὰς καὶ κατ' ἀνδρα ὥσπερ θε-

72. Αὐτὴ ἡ συζήτηση παρμένη ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα, “Πρωταγόρας”.

Ἐκ τῆς κοινῆς ἀπολογίας.

Τὸ προοίμιον.

Αὐτὰ εἶναι λοιπὸν ὅσα ἦσαν εὐλογοῦν νὰ ποῦμε γιὰ τὰ πρόσωπα αὐτὰ. Χωρὶς νὰ παραλείψωμε τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα οὔτε νὰ νομίζωμε ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἐκθέσωμε ὅλα στῆ σειρά. Ἔτσι δὲν θὰ σχηματίσει κανεὶς τὴν ἐντύπωση γιὰ μᾶς, ὅτι δὲν ἔχομε καμμία αἴσθησι τοῦ καλοῦ. Καὶ ἰσχυρίζεται γι αὐτοὺς ποὺ ἔσφαλαν στὸ δημόσιον, σὰ ν' ἀποφάσισαν κάποιον γι' αὐτοὺς χειρότερον, ἐνῶ ἔπρεπε τὸν ἑαυτὸν νὰ θεωροῦν χειρότερον, ἢ καὶ ἐπειδὴ καὶ κάποιον ἄλλον ἔσφαλαν σ' αὐτοὺς οὔτε ἡμεῖς δὲν πρέπει ν' ἀπέχομε ἀπὸ τὸν προσηλακισμόν τους. Ἀλλὰ ὅταν καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ σφάλλουν εἶναι δικαιολογημένον νὰ δίδεται συγγνώμη, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ δίνεται σ' αὐτοὺς ποὺ ὀδηγοῦν στὸ καλύτερον, καὶ εἶναι φοβερόν νὰ μὴ δοθῆ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν πείθονταν ὅταν ἔσφαλαν. Ὁ Πλάτων λοιπὸν χρησιμοποιώντας ἐκείνους ὅσο πετύχαιναν, δὲν ἀφήνει νὰ ἐξετάσωμε τίποτε, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἔσφαλαν σ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ἀπειχάν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ κάνουν ὅσα ἄρεσαν σ' ἐκείνους, ὥστε αὐτὰ νὰ τὰ κατηγοροῦν ὅσα ὅμως δὲν ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς παιδείας τους, ἀλλὰ παρέμεναν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν τους, αὐτὰ τὰ ἀπονέμει σ' ἐκείνους ποὺ ἔπρατταν ὅ,τι τοὺς ἦταν δυνατόν γιὰ νὰ μὴν κάνουν κανένα σφάλμα, ὅπως ἂν κάποιος κατηγορεῖ τοὺς γραμματοδιδασκάλους ποὺ ἔδειξαν τὰ γράμματα στὰ παιδιά καὶ ἔμαθαν μ' αὐτὰ νὰ γράφουν σύμφωνα μὲ τὴν δυνατότητα τους, ὅτι εἶναι αἷτια γιὰ τὰ σφάλματα τους στῆ γραφή, ἂν ἀργότερον δὲν γράφουν καλά οὔτε ὅπως πρέπει ἀπὸ μόνον τους. Ἄν ὅμως δὲν τὰ δίδαξαν ὅλα, οὔτε ὅσο γινόνταν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια, οὔτε ὅπως θέλησαν, τί θὰ θεωρήσει κανεὶς ὅτι διέφυγε ἀπὸ τὴν καθοδήγησίν τους; Καθόσον δὲν ἦταν αὐτὸ καρπὸς ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τους μ' αὐτοὺς, ἀλλὰ δὲν κέρδισαν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοῦτο ἀκόμα. Γιατὶ δὲν ἔσφαλαν σὲ ὅσα τοὺς ἄκουσαν, ἔπρασσαν ἔξω σὲ ὅσα δὲν τοὺς ἄκουσαν.

Ἔτσι σὲ ὅσα πείσθησαν, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι οἱ πείθοντες τοὺς ἔπειθαν ὀρθά, τὴν πολιτικὴν ὅμως τέχνην, ἂν δὲν τὴν δίδαξαν² σ' ὅλους τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Κίμων οὔτε τοὺς ἔκαναν στῆ συνέχεια ὅλους καλύτερους κατὰ

ωρικὸν τὴν ἐπιστήμην διανέμοντες, εἴθ' ὑπερφυές τι φήσομεν κατ' αὐτῶν εὐρηκέναι, ὡς οὐδ' αὐτοὶ βελτίους ἦσαν οὐδενὸς εἰς ταῦτα; Καὶ οὐκ ἀγαπᾶς τὸ τοῦ σου Πρωταγόρου, εἰ καὶ καθ' ὅσονοῦν προὔδιδασαν τοὺς πολλοὺς εἰς τὸ βέλτιον, ἀλλ' εἰ μὴ 5 πάντα ὁ δῆμος ἀνεγκλήτως καὶ ὥσπερ εἰς ἀνὴρ μετεχείρισε, τοῦτ' ἤδη κατὰ τῶν προστατῶν ἔστι σοι. Τί οὖν θαυμαστόν, εἰ κάκεῖνοι πολλὰ καὶ χρηστὰ συμβουλεύσαντες Ἀθηναίοις, καὶ πολλὰ τῶν δυσχερῶν κωλύσαντες, μὴ διὰ τέλους αὐτοὺς ἐδυνήθησαν κατασχεῖν μὴδ' ἀθάνατα ἰάσαντο, ἀλλ' ἠττήθησαν τῆς 10 δῆμου φύσεως, εἴτε καὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων δεῖ λέγειν, καὶ μὴ ἐδυνήθησαν ἐκ τῆς πόλεως ἐξελεῖν ἀδικίαν, ὥσπερ γεωργοὶ τὰ λυμαινόμενα τῇ χώρᾳ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκκόπτοντες, εἴτ' οὐκ ἐφικνούμενοι διὰ παντὸς τοῦ λυμαινομένου τὴν χώραν σπέρματος;

15 Εἰ τοῦτον τὸν τρόπον κάκεῖνους ἐθέλοντας καθαίρειν τὴν πόλιν ἐξέφυγε καὶ ἐνέμεινε σπέρμα ἀναγκαῖον ἀδικίας καὶ ἀγνωμοσύνης, καὶ οὐ πάντα ὑπήκουσεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ καθ' αὐτὸν ὁ δῆμος ἐβουλεύσατο, τίνα τοῦτο τοῖς ἀνδράσιν ἔχει φαυλότητα; Ἡ τί δεῖ τὰ ἐκείνων ἑτέροις λογίζεσθαι, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ στάσεως οὔσης ἐν τῇ πόλει, καὶ τούτων τῆς ἑτέρας ἡγουμένων τῆς τῶν ἐπιεικῶν, εἴτα τὰ τῶν ἑτέρων ἁμαρτήματα καὶ τῶν εἰς τούτους πλημμελούντων αὐτοῖς τούτοις τις προσετίθη. Καὶ τίνα ἔχει φύσιν, οἳ μῆτε ἔδρων ταῦτα καὶ προσέτι κωλύειν ἠξίου; Ἀλλὰ μὴν εἴ γε 20 μὴδὲ κακῶς ἀκούσασι καλῶς ἔχειν οἰήσεται τις ταῖς αὐταῖς χρήσασθαι λαβαῖς, καὶ ταύταις μὴ ἐπὶ τῷ κακῶς ἀντειπεῖν ἀλλ' ἐπὶ τῷ διὰ τῶν ἐκείνου τὰ ἐαυτῶν ἀπολύσασθαι, πῶς εἰρηκέναι αὐτὸν πρότερον κακῶς ἢ μηδεὶς ἐπηνάγκαζε καὶ δι' ὧν χεῖρους ᾤετο ἐκείνους ἀποφῆναι, δεξιὸν τι νομίζειν κελεύσει; Ἐλελήθεις ἄρα σαυτὸν ἀπάσαις ταῖς παρομιμαῖς ἐνεχόμενος, "εἰς πῦρ ξαίνων καὶ λίθον

φυλή καὶ κατὰ ἄτομο, μοιράζοντας τὴ γνώση σὰ νὰ ἦταν θεωρικό⁷³, θὰ ποῦμε ἐμεῖς ὅτι βρήκαμε ἓνα θαυμάσιο στοιχεῖο ἐναντίον τους, ὅτι δηλαδή οὔτε αὐτοὶ δὲν ἦταν ἀπὸ κανένα καλύτεροι σ' αὐτὸ τὸ θέμα; Καὶ δὲν σοῦ ἀρκεῖ αὐτὸ πὺ λέγει ὁ Πρωταγόρας σου, ἂν καὶ κατὰ πόσον προήγαγαν τοὺς πολλοὺς στὸ καλύτερο, ἀλλὰ ἂν ὁ δῆμος δὲν τὰ χειρίσθηκε ὅλα ἀψογα καὶ σὰν ἓνας ἄνθρωπος, αὐτὸ τώρα ἔχεις ἐναντίον τῶν ἀρχηγῶν του; Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ παράδοξο, ἂν ἐκεῖνοι, παρόλο πὺ ἔδωσαν στοὺς Ἀθηναίους πολλές καὶ χρηστὲς συμβουλὲς καὶ ἀπέτρεψαν πολλές δυσκολίες, δὲν μπόρεσαν νὰ τοὺς συγκρατήσουν ὡς τὸ τέλος, οὔτε τοὺς ἔκαναν θεραπεία ὀριστική, ἀλλὰ νικήθηκαν ἀπὸ τὴ φύση τοῦ λαοῦ, ἢ πρέπει νὰ πῶ καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐξαλείψουν μὰ καὶ καλὴ ἀπὸ τὴν πόλη τὴν ἀδικία, ὅπως οἱ γεωργοὶ πὺ κόβουν τὰ ζιζάνια ἀπὸ τὰ χωράφια τους κὰθε χρόνο, γιατί δὲν μποροῦν νὰ βροῦν ὅλους τοὺς σπόρους πὺ καταστρέφουν τὸ χωράφι;

Ἄν λοιπὸν θέλοντας κι ἐκεῖνοι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ καθαρίσουν τὴν πόλη, τοὺς διέφυγε καὶ παρέμεινε τὸ ἀναγκαῖο σπέρμα τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης καὶ δὲν ὑπήκουσαν ὅλοι σ' αὐτούς, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις πὺ ὁ δῆμος ἐνέργησε κατὰ βούλησιν, ποιὰ φαυλότητα προσάπτει αὐτὸ στοὺς πολιτικοὺς ἄνδρες; Ἡ γιατί πρέπει τὰ δικά τους νὰ τὰ ἀποδίδουν σὲ ἄλλους, ὅπως ἂν γινόνταν στάση στὴν πόλη κι αὐτοὶ ἦταν ἡγέτες τῆς μιᾶς μερίδας, τῶν χρηστῶν πολιτῶν, κι ἔπειτα τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων καὶ αὐτῶν πὺ σφάλλουν σ' αὐτούς, τὰ πρόσθετε κανεῖς σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Καὶ πῶς εἶναι αὐτὸ εὐλόγο γι' αὐτούς πὺ οὔτε ἔκαμναν αὐτὰ καὶ ἐπιπλέον ἤθελαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ σφάλμα; Ἄλλ' ὅμως ἂν νομίζει κανεῖς ὅτι οὔτε αὐτοὺς πὺ κατηγορήθηκαν ὠφελεῖ νὰ χρησιμοποιήσουν τίς ἴδιες κατηγορίες, καὶ μάλιστα ὄχι γιὰ ν' ἀνταποδώσουν τὴν κατηγορία, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τίς δικές τους μὲ τίς κατηγορίες ἐναντίον ἐκείνου, πῶς, ἐνῶ τοὺς κατηγόρησε προηγουμένως χωρὶς κανένα νὰ τὸν ἀναγκάζει, καὶ μάλιστα εἶπε τέτοια μὲ τὰ ὁποῖα νόμιζε ὅτι θὰ τοὺς ἀποδείξει χειρότερους, θὰ συμβουλέψει νὰ θεωροῦμε κάτι ὡς καλό; Λησμόνησες ἄρα ὅλες τίς παροιμίες πὺ σὲ ἀφοροῦν, ὅπως, “Φυσώντας τὴ φωτιά, μαγειρεύ-

ἔψων καὶ σπεύρων τὰς πέτρας". Τί γάρ τῶν σῶν νουθεσιῶν καὶ λόγων ἀπήλαυσαν ἐκεῖνοι; Τί τῶν θείων ἢ τῶν ἀνθρωπίνων ἀμείνον μετεχειρίσαντο Διονύσιος ἢ Δίων μετ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἧ σοὶ τὰ ὦτα ὑπέσχον;

5 Τοσοῦτον ἡμεῖς ἀμείνους τοὺς ἡμῖν χρωμένους, ὃ Πλάτων, ἀπεδείξαμεν ἢ σὺ τοὺς σοί. Εἰ δ' ἐρεῖς ὅτι βελτίους οὗτοι τὴν φύσιν, καὶ ταύτῃ φρονιμωτέρους ἡμᾶς ἀποδεικνύεις, εἴ τινας ἐν τούτοις ἔχομεν ἐλπίδας, οὐχ ὥσπερ σὺ τοῦ παντός διήμαρτες, ἐκείνοις διαλέγεσθαι προὔρου τι δόξας εἶναι. Ἐπειτα, ὥσπερ ἐν οἷς βελτίους
10 ἑτέρων γεγόνασι τὴν φύσιν αἰτία, οὕτως εἴ τι καὶ προπετέστερον εἰργάσθαι σοι δοκοῦσιν, τῆς φύσεως αὐτὸ θές τῆς ἑαυτῶν, καὶ μὴ λάμβανε ἐφ' ἡμᾶς, μὴδ' ἃ μὲν ἡμῶν ἠγουμένων κατέπραξαν, ἀποστέρει τοὺς συμβουλευσάντας καὶ τοὺς συγκατεργασαμένους ἡμᾶς τῷ δοκεῖν τὰ βέλτιστα παραινέσαι, ἃ δὲ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐξήμαρτον
15 εἰς ἡμᾶς, ταῦτα ὡς ἡμεῖς ἀδικοῦμεν λέγε· ἐκείνων μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς αἴτιοι τὸ μέρος, τούτων δὲ οὐδὲ μικρόν.

Καὶ ὁ Πόλλις αὖ πάλιν παραλαβὼν Πλάτωνα, Διονύσιον μὲν καὶ ἀπὸν ἠσχύνετο καὶ ὦν ἐπέσκηψεν ἐμέμνητο, σὲ δὲ ὄρων καὶ συνῶν παρ' οὐδὲν ἐποιεῖτο, καὶ ἡ θαυμασθὴ σου δύναμις καὶ πει-
20 θῶ κατὰ τοὺς λόγους ἠττάτο τῶν ἐντολῶν τοῦ Διονυσίου· καὶ Πόλλις ἐκείνῳ μὲν συνεβάλλετο, καὶ ταῦτα τοιαῦτα ἐπιτάξαντι, σοὶ δὲ οὐδέν. Προσθῶμεν δὲ ὅτι καὶ Σπαρτιάτης ὦν, καὶ τεθραμμένος ἐν νόμοις καὶ πολιτεία δεύτερα τῶν πασῶν λαχούση παρὰ σοὶ κριτῆ, μᾶλλον δὲ πρῶτα τῶν οὐσῶν καὶ σοὶ μάτην, ὡς ἔοικε,
25 τὰ πολλὰ ἐκεῖνα εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν ὕμνηται. Ὁ γοῦν τῶν Λακεδαιμονίων ποτὲ ναύαρχος τοσοῦτον διήμαρτε τῆς σῆς ἀξίας, ὅσον οὐδ' ἂν εἰς Περσῶν ἢ Σκυθῶν οἷς οὐκ ἦν συνεῖναι τῆς σῆς φωνῆς τὸ παράπαν. Καί τοι γε εἰ μὲν ἠξίους τὸν ναύαρχον τῶν Πελοποννησίων Πόλλιν ἀμείνονα γενέσθαι Διονυσίου

74. Πόλλις ναύαρχος τῶν Πελοποννησίων, στὸν ὅποιο παραδόθηκε ὁ Πλάτων καὶ αὐτὸς τὸν πούλησε στὴν Αἴγινα.

εις λιθάρια καὶ σπέρνεις πέτρες”. Τί δηλαδή κέρδισαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὶς νουθεσίαις καὶ τοὺς λόγους σου; Τί ἀπὸ τὰ θεῖα ἢ τὰ ἀνθρώπινα χειρίσθησαν καλύτερα ὁ Διονύσιος ἢ ὁ Δίων ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη πού σε ἄκουσαν;

Τόσο καλύτερους ἀποδείξαμε ἐμεῖς, ὦ Πλάτων, αὐτοὺς πού ἄκουσαν ἡμᾶς, ἀπὸ ὅ,τι ἐσὺ τοὺς δικούς σου. Ἄν ὅμως πεῖς, ὅτι οἱ δικοὶ μας εἶχαν καλύτερη φύση, καὶ ἔτσι πάλι ἀποδεικνύεις ἡμᾶς φρονιμότερους, ἂν βασιζόμε κάποιες ἐλπίδες σ’ αὐτούς, ὅχι ὅπως ἐσὺ ἐσφαλές τελείως, νομίζοντας ὠφέλιμο νὰ συνδιαλέγεσαι μ’ ἐκεῖνους. Ἐπειτα, ὅπως βρίσκεις αἰτία τῆ φύση τους γιὰ ὅσα ἐγίναν αὐτοὶ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἔτσι ἂν νομίζεις πὼς καὶ κάτι ἐπραξάν ἀπερίσκεπτα, δέξου πὼς καὶ αὐτὸ εἶναι τῆς φύσης τους, καὶ μὴ τὸ μεταφέρεις σ’ ἡμᾶς, οὔτε γι’ αὐτὰ πού ἐπέτυχαν καλῶς μὲ καθοδήγησή μας νὰ ἀποκλείεις ἡμᾶς τοὺς συμβούλους καὶ συνεργοὺς ἀπὸ τὸ νὰ φαίνεται ὅτι τοὺς δώσαμε τὶς ἄριστες συμβουλές, ἐνῶ γιὰ ὅσα ἐσφαλάν ἀπὸ μόνοι τους, νὰ ὑποστηρίζεις ὅτι εἶναι δικὰ μας ἀδικήματα. Γιατὶ γιὰ ἐκεῖνα εἴμαστε καὶ ἐμεῖς αἴτιοι κατὰ ἓνα μέρος, γι’ αὐτὰ ὅμως οὔτε κατὰ τὸ παραμικρό.

Καὶ ὁ Πόλλις⁷⁴ ἐξάλλου παραλαμβάνοντας τὸν Πλάτωνα, ἀκόμα καὶ ἀπόντα ντρεπόταν τὸν Διονύσιο καὶ θυμόταν τὶς ἐντολές του, ἐσένα ὅμως, ἐνῶ σε ἔβλεπε καὶ ἦταν μαζί σου δὲν σε ὑπολόγιζε καθόλου, ἀλλὰ ἡ θαυμαστὴ δύναμή σου καὶ ἡ πειθὴ τῶν λόγων σου ὑποχωροῦσε μπροστὰ στὶς ἐντολές τοῦ Διονυσίου. Καὶ ὁ Πόλλις συνεργοῦσε μ’ ἐκεῖνον καὶ μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τέτοιες ἐντολές, μὲ σένα ὅμως καθόλου. Ἄς προσθέσουμε ἀκόμα, ὅτι, ἐνῶ ἦταν Σπαρτιάτης καὶ ἀναθρεμμένος μὲ νόμους καὶ σὲ πολιτεία δεύτερη στὴ σειρά ἀπὸ ὅλες κατὰ τὴ δική σου κρίση, ἢ μᾶλλον πρώτη ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες καὶ κατὰ τὴ γνώμη σου, μάταιοι ὅπως φαίνεται ἦταν οἱ πολλοὶ ἐκεῖνοι ὕμνοι πρὸς τὴν πόλη τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ ναύαρχος λοιπὸν τῶν Λακεδαιμονίων τότε τόσο πολὺ δὲν κατάλαβε τὴν ἀξία σου, ὅσο οὔτε ἓνας Πέρσης ἢ Σκύθης, πού δὲν μπορούσαν νὰ ἐννοήσουν καθόλου τὴ γλώσσα σου. Ἄν καὶ βέβαια ἂν ἤθελες αὐτὸς (ὁ ναύαρχος τῶν Πελοποννησίων Πόλλις) νὰ σοῦ φερθεῖ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ὁ Διονύσιος, καὶ νὰ σοῦ δώσει μὰ καλύτερη ἐντολή,

περὶ σὲ καὶ βουλευσασθαί τι βέλτιον, ὁ δὲ οὐ προσεῖχέ σοι τὸν
 νοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῦ παρόντος ἦν καὶ τοῦ τὰ αἰσχιστα ἐντειλαμέ-
 νου, πῶς οὐχ ἦττω πάμπολυ τοῦ τυράννου; Καὶ ποῦ δίκαιος εἶ
 προφέρειν, εἴ τινά τις πείθειν ἐπιχειρῶν ἀπέτυχεν; Εἰ δὲ σὺ μὲν
 5 στέργειν ἠξίους τοῖς παροῦσιν, ὁ δὲ οὐκ ἠδεῖτό σου τὴν σιωπὴν,
 οὐδ' ἀπάντων λόγων ἠγεῖτο ἰκανωτέραν εἶναι τοὺς προσήκον-
 τας αὐτῷ λογισμοὺς περὶ σοῦ παραστῆσαι, πῶς τῶν εἰκότων
 ἐτύγχανες, ἢ πῶς τὰ πρόποντα ἀπέλαβες τῆς φύσεως τῆς σεαυ-
 τοῦ; *Νῆ Δί', ἀλλ' οὐδὲν σὺ χείρων, εἰ παρέβαιε Πόλλις καὶ Διο-*
10 νύσιος, Οὐδέ γε ἡμεῖς, ὦ μακάριε, εἴ τις πρὸς ἡμᾶς Ἀθηναίων
φαῦλος ἐγένετο. Καὶ παλοῦντος Πόλλιδος Ἑλλήνων μὲν οὐδεὶς
ἠνεῖτό σε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν (οὕτω πάντες κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν
σῶν λόγων), Λίβυς δὲ ἄνθρωπος, Ἀννίκερις ὄνομα, ὃν οὐδ' ἠπί-
στατο ἀνθρώπων οὐδεὶς, εἰ μὴ ταῖς σαῖς συμφοραῖς ἀπεχρήσα-
15 το. Νῦν δὲ οὐ Πλάτωνα ἐπρίατο, ἀλλὰ δόξαν ἑαυτῷ καὶ τὸ γινώ-
σκεσθαι.

Μὴ τοίνυν νομίσης ἡμᾶς ἀγνοεῖν τοὺς σοὺς λόγους ἢ μὴ συγ-
χωρεῖν ἀληθεῖς εἶναι, ὡς οὐ θέμις ἀνδρὶ βελτίονι ὑπὸ χείρονος
οὔθ' ὑβρίζεσθαι οὔτε βλάπτεσθαι. Σύνισμεν ταῦτα, καὶ μαρτυ-
20 ροῦμεν ὡς ἀληθῆ λέγεις, Ὅμως δέ γε ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος ἐρα-
στής σου οὐδ' ὅτιοῦν ὑβρεως καὶ ἀσελγείας ἀπέλιπε. Καὶ σὺ μὲν
οὐδὲν ὑβρίσθης ἴσως, ὁ δὲ γε οἷς ἠγεῖτο ὑβρίζειν, πλείω ταῦτα
ἔπραττεν ἢ δι' ὧν ἠδαι τιμήσων. Ἀλλ', ὦ πάντων θαυμάσιε Πλά-
των, μὴ δι' ἀμφοῖν ᾤθει, καὶ ταῦτα οὐ διὰ τῶν φίλων ἑνὸς καὶ τῶν
25 ἐχθρῶν, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ τε καὶ τούτων οὐς μᾶλλον φίλους ἦν εἰ-
κὸς ἠγεῖσθαι. Εἰ δὲ μὴ, σκόπει μὴ ὅ τι ἐγκαλέσεις, ἀλλ' ὅ τι ἀπο-
λογήσῃ πρότερον τοσαῦτά ἐστι καὶ τὰ σά. Εἰ δ' αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς
δει τὴν προαίρεσιν ἐξετάζειν, ἀναίτιον μὲν τὸ σὸν εἰκότως, ἀναί-
τιον δὲ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ ἡμέτερον. Καὶ πρόσεστι καὶ τὸ κρα-
30 τῆσαι τῶν πραγμάτων, καὶ τὸ μείζω ταῦτα εἶναι τῶν τε ὑπὸ σοῦ
σπουδαζομένων ὧν τε αὐτοὶ προσεκρούσαμεν.

ἐνῶ αὐτὸς δὲν σοῦ ἔδινε καμμία προσοχή, ἀλλὰ σκεφτόταν τὸν ἀπό-
 ντα ποῦ τοῦ εἶχε δώσει καὶ τίς αἴσχιστες ἐντολές, πῶς δὲν ἦσουν
 πολὺ κατώτερες ἀπὸ τὸν τύραννο; Καὶ πῶς δικαιούσαι νὰ προτείνεις
 ἐκεῖ ποῦ κάποιος ἀπέτυχε ἐπιχειρώντας νὰ πείσει; Ἄν ὅμως ἐσὺ
 ἔκρινες ὅτι ἄξιζε νὰ στέργεις τὰ παρόντα καὶ ἐκεῖνος δὲν σεβόταν
 τὴν σιωπή σου οὔτε πίστευε πῶς ἦταν ἱκανότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς
 λόγους νὰ παραστήσει τοὺς κατάλληλους συλλογισμοὺς του γιὰ
 σένα, πῶς ἐπιτύγχανες τὰ φυσικὰ γιὰ σένα, ἢ πῶς ἀπολάμβανες τὰ
 ἐπάξια τῆς φύσης σου; Μὰ τὸ Δία, ἐσὺ βέβαια δὲν εἶσαι καθόλου
 χειρότερος, ἂν παραφερόταν ὁ Πόλλης καὶ ὁ Διονύσιος. Οὔτε βέβαια
 καὶ ἐμεῖς, ὧ καλότυχε, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους φέρθηκε
 αἰσχροῦ σ' ἐμᾶς. Καὶ ὅταν σὲ πωλοῦσε ὁ Πόλλης κανένας ἀπὸ τοὺς
 Ἑλληνας δὲν ἀγόραζε ἐσένα, τὴν ἱερὴ κεφαλὴ (ἔτσι ἢ εὐφράδειά
 σου εἶχε αἰχμαλωτίσει ὅλους), ἀλλὰ ἓνας Ἀφρικανός, ποῦ λεγόταν
 Ἀντίκερις, τὸν ὁποῖο δὲν θὰ τὸν ἤξερε κανένας, ἂν δὲν ἐπωφελοῦ-
 νταν ἀπὸ τὰ παθήματά σου. Καὶ φυσικὰ δὲν ἀγόρασε τὸν Πλάτωνα,
 ἀλλὰ δόξα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ διασημότητα.

Μὴ νομίσεις λοιπὸν ὅτι ἐμεῖς ἀγνοοῦμε τοὺς λόγους σου, ἢ ὅτι
 δὲν δεχόμεστε ὅτι εἶναι ἀληθινοί, γιὰτι δὲν εἶναι σωστὸ ἓνας ἀνώτε-
 ρος ἄνδρας νὰ ὑβρίζεται καὶ νὰ βλάπτεται ἀπὸ ἓναν κατώτερο. Τὰ
 γνωρίζομε αὐτὰ καὶ βεβαιώνομε ὅτι μιᾶς ὀρθά. Ὅμως ὁ θαυμαστός
 ἐκεῖνος ἐραστής σου δὲν παρέλειψε οὔτε τὴν ἐλάχιστη ὑβρη καὶ αὐ-
 θάδεια. Καὶ σὺ βέβαια δὲν ὑβρίσθηκες ἴσως καθόλου, ἐνῶ ἐκεῖνος
 αὐτὰ ποῦ θεωροῦσε ὑβριστικὰ τὰ ἔλεγε ἀφθονότερα ἀπὸ τὰ τιμητικὰ
 ποῦ γνώριζε νὰ λέγει. Ἀλλὰ, ὧ πιὸ θαυμαστὸ ἀπὸ ὅλους Πλάτωνα,
 μὴν ἐπιτίθεσαι στοὺς δύο, καὶ μάλιστα σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ
 ἓναν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ πρὸς αὐτοὺς
 ποῦ ἦταν φυσικὸ νὰ θεωρεῖς περισσότερο φίλους. Ἀλλιῶς πρόσεξε
 ὅχι τί θὰ κατηγορήσεις, ἀλλὰ τί θ' ἀπολογηθεῖς πρὸ μπροστά. Τόσα
 εἶναι καὶ τὰ δικά σου. Κι ἂν πρέπει νὰ ἐξετάζομε τὴν προαίρεση
 αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἐσὺ φυσικὰ δὲν εἶσαι ἔνοχος, οὔτε καὶ ἐμεῖς ὅμως
 γιὰ τὴν ἴδια αἰτία. Καὶ ἐπιπλέον καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς κυριαρχίας πάνω
 στὰ πράγματα καὶ τὸ ὅτι αὐτὰ εἶναι σημαντικότερα καὶ ἀπὸ τὰ δικά
 σου σπουδάσματα, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα σκοντάψαμε οἱ ἴδιοι.

Σὺ μὲν τοίνυν ἐλέγχειν ἡμᾶς ἀξιῶν κατὰ σαυτοῦ λέγεις, ἡμεῖς
 δὲ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν λέγοντες καὶ τὸ σὸν θεραπεύομεν. Μᾶλλον
 δὲ τῆς μὲν σῆς ἀπολογίας καὶ ἡμεῖς μετέσχομεν, σοὶ δ' οὐχ ὅσον
 ἡμῖν ὑπάρχει. Ὡστε, εἰ μὲν ἡμῶν τις φείσεται, ἄδηλον εἰ καὶ σου·
 5 εἰ δὲ σοῦ τις καταγνοίη, τάχα ἂν ἡμῖν γε συγγνοίη· εἰ δ' αὖ μὴ
 ἡμῶν φείσεται, σχολῇ γ' ἂν σοῦ. Οὕτω τὸ νικᾶν ἡμᾶς ὑπὲρ σου γί-
 νεται. Πρὸς ταῦτα “σκόπει μὴ τοῦμόν, ἀλλὰ καὶ τὸ σόν”, Τεῦκρος
 ἔφη τινὶ τῶ Ἀγαμέμνονι ὄνειδίσαντι τὸ γένος ὅτι νόθον, καὶ μὴ
 θούλου πάντα ἀκριβῶς ἐξετάζειν, μηδὲ τριῶν ὄντων εἰς ἃ τις ἂν
 10 βλέψειε, τῆς γνώμης, τῶν ἔργων, τῆς τύχης, ἀφείς τὸ δύω τοῦ τρί-
 του λαμβάνου καὶ ταῦτα καὶ τούτου τοῦ πλείστου μέρους μεθ' ἡ-
 μῶν ὄντος. Εἰ γὰρ ἡμᾶς ἔδει ταῦτα προειδότας ἐξ ἀρχῆς ἐξεπίτη-
 δες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιδουῖναι, οὐκ ἂν ὠκνήσα-
 μεν, οὐδ' ἠττήθημεν τοῦ Κόδρου τοσοῦτον· καὶ σὺ γ' ἂν οἶμαι
 15 ταῦτα συνεβούλευσας. Ἐπεὶ, φέρε πρὸς Φιλίου, πότερ' ἂν μᾶλλον
 ἐβουλήθης, μήτε τὰ πραχθέντα δι' ἡμῶν πεπράχθαι τῇ πόλει, μή-
 τε εἰς ἡμᾶς μηδένα τῶν πολιτῶν ἐξαμαρτεῖν; Οὐκοῦν ἕτεροι καὶ
 εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ἐκείνους ἔμελλον, ἢ ἐκείνων γε ἔνεκα ὥστε πρα-
 χθῆναι, καὶ ταῦτα εἰ δέοι συμβῆναι; Ἐγὼ μὲν οἶμαι ταῦτα
 20 Οὐκοῦν ὅτε ἀμφοτέρ' ἂν φαίης ἐθέλειν μᾶλλον ἢ μηδέτερα,
 ὁμολογεῖς καὶ τοῖς πεπολιτευμένοις ἡμῖν ἅπαντα ἃ προσήκει
 προσεῖναι, καὶ μειζόνως τὰ πρὸς εὐδοξίαν τῇ πόλει τῆς αἰτίας εἶ-
 ναι. Πῶς οὖν οὐ δίκαιος ἦσθα μᾶλλον ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν; Ὡς δ'
 ἀπλῶς εἰπεῖν, ποῦ δίκαιον καὶ μόνους ἀπαιτεῖν εὐθύνας τοὺς οὐ
 25 μόνους τῶν πραγμάτων αἰτίους; Οὐκ οὖν τοὺς γε ἠνιόχους αἰτιώ-
 μεθα τοὺς ἐξ ἀρχῆς, ἂν ἕτερος τοὺς αὐτοὺς ἵππους παραλαβὼν
 κακίους ἀποδείξῃ, ἀλλὰ καὶ ἠνιόχοι καὶ πωλοδάμναι καὶ διδά-
 σκαλοι μειζόνως εὐδοκμοῦσιν, ὅταν τῶν αὐτῶν ἕτεροι κύριοι κα-
 θεστώτες μὴ τῶν ἴσων ἄξιοι γένωνται, καὶ νῆ Δι' ἂν γε καὶ κατὰ
 30 τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

75. Τὸν κατηγορήσε ως “υἱὸ τῆς αἰχμαλωσίας”. Σοφ. Αἴας, 28, 29. Ἡ ἀπάντησι τοῦ Τεῦκρου ἀπὸ τὸ στίχο 1288 καὶ ἐξῆς.

Ἐσὺ λοιπὸν θέλοντας νὰ μᾶς ἐλέγξεις, καταφέρεσαι καὶ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἐνῶ ἐμεῖς, ὑπερασπίζοντας τὸν ἑαυτό μας, ὑπερασπίζομε καὶ ἐσένα. Ἡ καλύτερα στὴ δική σου ἀπολογία εἶχαμε καὶ ἐμεῖς μέρος, ἐσὺ ὅμως ὄχι στὴ δική μας. Ὡστε, ἂν κάποιος σεβασθεῖ ἐμᾶς, εἶναι ἄγνωστο ἂν θὰ σεβασθεῖ καὶ ἐσένα, ἐνῶ ἂν κατηγορήσει ἐσένα, ἴσως ἐμᾶς μᾶς συγχωρήσει. Ἄν ὅμως πάλι δὲν σεβασθεῖ οὔτε ἐμᾶς, δύσκολα θὰ σεβασθεῖ καὶ ἐσένα. Τόσο πολὺ ἦ δική μας νίκη βρίσκεται πάνω ἀπὸ σένα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ “πρόσεχε ὄχι τὸ δικό μου, ἀλλὰ τὸ δικό σου”, εἶπε σὲ κάποιον ὁ Τεῦκρος, πού κατηγορήσε τὸν Ἀγαμέμνονα ὅτι ἦταν νόθο τὸ γένος του⁷⁵, καὶ μὴ θέλεις νὰ ἐξετάζεις τὰ πάντα μὲ λεπτομέρει, οὔτε, ἐνῶ εἶναι τρία αὐτὰ πού πρέπει νὰ ἐπιδιώξει κανεὶς, γνώμη, ἔργα, τύχη, ν’ ἀφήσεις τὰ δύο καὶ νὰ πιαστεῖς ἀπὸ τὸ τρίτο, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ μεγαλύτερο μέρος καὶ αὐτοῦ (τῆς τύχης) εἶναι μὲ τὸ μέρος μας. Γιατί, ἂν ἔπρεπε προγνωρίζοντας ἐμεῖς αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ προσφέρομε τὸν ἑαυτό μας ἐξεπίτηδες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδας, δὲν θὰ διστάζαμε οὔτε θὰ μᾶς νικούσε τόσο ὁ Κόδρος, καὶ νομίζω θὰ μᾶς συμβούλευες καὶ ἐσὺ τὸ ἴδιο. Γιὰ ὄνομα τοῦ φίλιου Δία, τί ἀπὸ τὰ δύο ἠθέλες περισσότερο; Οὔτε ὅσα πράξαμε νὰ μὴν εἶχανπραχθεῖ στὴν πόλη, οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ εἶχε σφάλει σ’ ἐμᾶς; Τότε ἄλλοι θεοὶ ἔσφαλλαν σ’ ἐμᾶς καὶ σ’ ἐκείνους, ἢ ἐξαιτίας ἐκείνων, ὥστε νὰ πραχθοῦν, καὶ ἂν ἔπρεπε αὐτὰ νὰ συμβοῦν. Ἐγὼ νομίζω αὐτὰ προτιμᾶς.

Ὅταν λοιπὸν πεῖς ὅτι τὰ θέλεις καὶ τὰ δύο μᾶλλον παρὰ οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, ὁμολογεῖς καὶ ὅλα ὅσα πρέπει νὰ ὑπάρχουν στίς πολιτικές μας πράξεις, καὶ περισσότερο ὅσα συντελοῦν στὴ δόξα τῆς πόλης. Πῶς λοιπὸν δὲν θὰ εἶχες δίκαιο ἐπαινώντας μᾶλλον παρὰ ψέγοντας; Γιὰ νὰ τὸ πῶ ἀπλά: τί δικαιοσύνη εἶναι ν’ ἀπαιτεῖς εὐθύνες μόνο ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν εἶναι οἱ μόνοι αἴτιοι τῆς κακῆς κατὰστασης; Δὲν κατηγοροῦμε τοὺς ἀρχικοὺς ἠνίοχους, ἂν κάποιος ἄλλος πάρει τοὺς ἴδιους ἵππους καὶ τοὺς ἀποδείξει χειρότερους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἠνίοχοι καὶ οἱ δαμαστής τῶν πουλαριῶν καὶ οἱ δάσκαλοι φημίζονται περισσότερο, ὅταν ἄλλοι γινόμενοι κύριοι τῶν ἰδίων ἵππων, δὲν ἀποδειχθοῦν ἐξίσου ἄξιοι καί, μὰ τὸν Δία, ἂν αὐτὸ συμβεῖ καὶ κατὰ τὸν ἴδιο χρόνον.

Φέρε δὴ καὶ περὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτῶν τοῖς ἀνδράσι
 σκεψώμεθα καὶ διέλθωμεν. Οὐ γὰρ ἀπάντων ὁ δῆμος οὕτως κα-
 τεψηφίσατο, οὐκ ἀπὸ κοινοῦ δόγματος ταῦτα ἔπαθον, ἀρχὴν δὲ
 οὐδὲ ταῦτα πάντες πόθεν; Ἀλλὰ καὶ Θεμιστοκλῆς μὲν καὶ Κίμων
 5 ἔξωστρακίσθησαν τοῦτο δ' ἦν οὐ μῖσος οὐτ' ἀλλοτριῶσι τοῦ δή-
 μου πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ἦν νόμος αὐτοῖς περὶ ταῦτα, ἔχων μὲν
 ὀπωσδήποτε (ἐῷ γὰρ, εἰ μὴ σφόδρα ἂν τις ἐπαινέσαι τὸν νόμον),
 τὸ δ' οὖν ἀμάρτημα οὐκ ἀπαραίτητον αὐτῶν, ἀλλ' ἔχον ὡς ἐν τού-
 τοις εὐπρέπειαν νόμῳ γὰρ, ὡς περ εἶπον, ἐγένετο. Ἦν δὲ οὗτος ὁ
 10 νόμος ἐκόλουον τοὺς ὑπερέχοντας μεθιστάντες ἔτη δέκα, ἄλλο δὲ
 οὐδὲν ἔγκλημα προσῆν, οὐδ' ὡς ἐπὶ ἐλέγχῳ πραγμάτων ὀργή.
 Καίτοι πῶς οὐ δεινόν, εἰ οὐς οὐδ' αὐτοὶ οἱ μεθιστάντες εἶχον αἰτι-
 άσασθαι, τούτους αἰτιασόμεθα ἡμεῖς διὰ τοὺς μεταστήσαντας;
 Ὡς περ οἱ βέβαιον μὲν οὐδ' ὀτιοῦν ἐπιστάμενοι, ἀκοὴν δέ τινα
 15 κατηγοροῦντες, καὶ ταῦτ' οὐδ' αὐτὴν σαφῆ τὴν ἀκοήν. Ἀλλ' ἐκεῖ-
 σε ἐπάνεμι. Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὰ φρονήματα ἐπισχεῖν τοῦτο τὸ εἶδος
 τῆς φυγῆς ἐνόμισαν. Οὐκοῦν τούτῳ μεγίστῳ δῆλόν ἐστιν ὅσον
 κολακείας οἱ ἄνδρες ἀπεῖχον, οὐς γε ὅπως ὑφεῖντο τοῦ φρονήμα-
 τος διὰ τοῦτο μεθίστασαν, οὐδενὸς ἄλλου τῶν πάντων ἔνεκα.
 20 Ὡστε τοῦτό γε οὐ κατ' αὐτῶν ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν ἔλαθες εἰρηκῶς,
 ὡς δεινὸς σὺ τηρεῖν τὰ λεγόμενα καὶ τοὺς ἄλλους ἐλέγχειν. Δο-
 κοῦσι γὰρ μοι τὰς συμφορὰς ἐνθυμούμενοι τὰς ἐπὶ τῶν Πεισι-
 στρατιδῶν γενομένας ἑαυτοῖς μηδένα βούλεσθαι μείζον ἢ τῶν
 πολλῶν φρονεῖν, ἀλλ' ἐξ ἴσου εἰς δύναμιν εἶναι.

25 Δίκαια ἄρα ἐποίουν ἐλαύνοντες Κίμωνα καὶ Θεμιστοκλέα;
 Οὐ λέγω ταῦτα, ἀλλ' οὐδ' ἀναίσχυντά γε παντελῶς, ἀλλὰ καὶ αὐ-
 τοῖς ἔχοντα παραίτησιν κακείνοις οὐκ ἀσχήμονα τὴν συμφορὰν.
 Περικλῆς δέ, ἕως μὲν εἰρήνην ἡ πόλις ἤγεν, οὐδεμίαν οὐτε μείζω
 οὔτε ἐλάττω παρ' αὐτοῖς αἰτίαν ἔσχεν, ἀλλ' ἐξ ἴσου τοῖς θεοῖς
 30 ἔθαυμάζετο. Καὶ ἔτι πρότερον στρατιάς πολλὰς ἐξαγαγὼν Ἀθη-
 ναίων ἐπὶ τοὺς οὐκ ἐθέλοντας τοῖς δικαίοις ἐμμένειν, οὐκ ἄμεμ-

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσομε καὶ ἄς διεξέλθομε ὅσα ἔχουν συμβεῖ στοὺς ἄνδρες. Δὲν καταδίκασε ἔτσι ὅλους αὐτοὺς ὃ δῆμος, δὲν τὰ ἔπαθαν αὐτὰ ἀπὸ μιᾶ κοινῆ ἀπόφαση, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς δὲν τὰ ἔπαθαν ὅλοι. Γιὰ ποιὸ λόγο; Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Κίμων ἐξοστρακίσθηκαν· αὐτὸ δὲν ἦταν μίσος οὔτε ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὸ δῆμο, ἀλλ' ὑπῆρχε νόμος αὐτῶν γι' αὐτὰ (γιατὶ ἀφήνω τὸ ἂν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπαινέσει καὶ πάρα πολὺ τὸ νόμο), ἢ ἀπόφασή τους ὅμως δὲν ἦταν ἀμετάκλητη, ἀλλ' εἶχε τὴν εὐπρέπεια πού ὑπάρχει σ' αὐτὰ· γιατί γινόταν μὲ νόμο, ὅπως εἶπα. Κι αὐτὸς ὁ νόμος ὑπῆρχε. Ταπεινῶνα ὅσους ὑπερεῖχαν ἐξορίζοντάς τους γιὰ δέκα χρόνια· δὲν ἀποδιδόταν καμμιά ἄλλη κατηγορία, οὔτε κινουῦνταν ἀπὸ ὀργή γιὰ ἔλεγχο τῶν πραγμάτων. Ἐάν καὶ βέβαια πῶς δὲν εἶναι φοβερὸ ἂν αὐτοὺς πού οὔτε ἐκεῖνοι πού τοὺς ἐξορίζαν δὲν εἶχαν σὲ τί νὰ τοὺς κατηγορήσουν, αὐτοὺς νὰ τοὺς κατηγορήσομε ἐμεῖς ἐξαιτίας ἐκείνων πού τοὺς ἐξόρισαν, Ὅπως δηλαδὴ κάνουν ἐκεῖνοι πού ἐνῶ δὲν γνωρίζουν τίποτε βέβαιο, κατηγοροῦν κάποιον ἀπὸ ὅ,τι ἄκουσαν καὶ μάλιστα ἀπὸ κάποιο ἄκουσμα ὄχι σαφές. Ἄλλὰ ἐπανέρχομαι ἐκεῖ, ὅτι δηλαδὴ θέσπισαν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐξορίας γιὰ νὰ ἀνακόψουν τὴ φιλοδοξία ὀρισμένων. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη πόσο πολὺ οἱ ἄνδρες ἀπεῖχαν ἀπὸ τὴν κολακεία, ἀφοῦ ἐξορίζαν γιὰ νὰ περιορίσουν τὴ φιλοδοξία καὶ γιὰ κανέναν ἄλλον ἀπολύτως λόγο. Ἐπομένως αὐτὸ δὲν τὸ εἶπες ἐναντίον τους, ἀλλὰ χωρὶς νὰ καταλάβεις τοὺς ὑπερασπίσθηκες, ἐπειδὴ ἐσὺ εἶσαι ἱκανότατος νὰ τηρεῖς τὰ λεγόμενα καὶ νὰ ἐλέγχεις τοὺς ἄλλους. Γιατὶ μοῦ δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι, μὴ λησμονώντας τὰ παθήματά τους στὰ χρόνια τῶν Πεισιστρατιδῶν, δὲν ἤθελαν ν' ἀφήσουν κανέναν ἀπὸ τὶς πολλοὺς νὰ ξεχωρίζει, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλοι τὸ ἴδιο.

Ἄρα λοιπὸν ἔπραξαν δίκαια νὰ ἐξορίσουν τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Θεμιστοκλῆ; Δὲν λέγω αὐτὰ, ὅμως δὲν ἦταν ἐξολοκλήρου ἀσυνδοσία· ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς ἦταν μιὰ ἄμυνα καὶ γιὰ ἐκείνους ἢ συμφορὰ δὲν ἦταν ἐξευτελιστική. Τὸν Περικλῆ πάλι ὅσο ἡ πόλη εἶχε εἰρήνη δὲν τὸν κατηγορήσαν οὔτε γιὰ κάτι μικρὸ οὔτε γιὰ κάτι μεγάλο, ἀλλὰ τὸν θαύμαζαν σὰν θεό. Καὶ ἀκόμα πιὸ πρὶν ἐνεργώντας ἐκστρατεῖες τῶν Ἀθηναίων ἐναντίον ἐκείνων πού δὲν ἤθελαν νὰ τηρήσουν τὶς

προς μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ τινι πρώτος ἦν. Ἐπεὶ δ' ἅμα τῆς τε
 χώρας ἠναγκάζετο στέρεσθαι, καὶ ὁ λοιμὸς ἅπαντα φθείρων ἐπέ-
 κειτο, καὶ κακῶν ἀνάπανσις οὐκ ἦν, οὕτω δὴ τῶν συμφορῶν ἠτ-
 τηθέντες ἐτραχύνθησαν πρὸς αὐτόν. Καί μοι τοῦ παραδείγματος
 5 ἐνταῦθ' ἀναμνήσθητι τοῦ τῶν ἠνιόχων· τάχα ἂν γὰρ ἀλοίης τοῖς
 ἄρμασι τοῖς σαντοῦ, καὶ οὐ τοῖς πτεροῖς. Ἄλλ' οὐδ' εἶχεν οὐθ' ὁ
 Νέστωρ ὅ τι χρήσαιτο μὴ ὅτι ἐκείνῳ τῶ τὴν πληγὴν λαβόντι, ἀλλ'
 οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ἵπποις τεταραγμένοις ὑπὸ τοῦ πάθους Ἄλλ'
 οὐδ' ἀπολυῖσαι τὸν ῥυτῆρα ἐν τῷ θορυβῷ ῥαδίως ἐδύνατο, ἀλλ'
 10 ὥσπερ ἐπὶ χαλκοῦ ζεύγους εἰσθήκει μένων ὅσα μὴ ἀπὴν τό γε
 ἀτρεμεῖν.

[Οἴκοι πονηρῶς ἐπεπράγεσαν (ἀντὶ τοῦ ἀτυχῶς)].

Ἀπεσείσαντο μὲν τὸν ἠνιόχον, ἀποσεισάμενοι δὲ οὕτως εὖ καὶ κα-
 λῶς ἤχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἄνω χρόνον, ὥστε ἔγνωσάν τε ὁ ἔδρα-
 15 σαν, καὶ μετέγνωσαν, καὶ ὑποκύνσαντες ἐξ ἀρχῆς παρεῖσαν ἄρχειν
 καὶ ἄγειν ὅποι βούλοιο ἑαυτούς. Ἄλλὰ μὴν ὅτε καὶ τὸν ἔμπρο-
 σθεν χρόνον εὐδοκίμει πολλὰ ἐξῆς ἔτη καὶ μετὰ τὴν καταδίκτην μέ-
 γιστος πάλιν ἦν τῶν πολιτῶν, πῶς οὐκ ἀμφοτέρων ἕνεκα ζηλωτός
 ἐστὶ, καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους. Οὐ γὰρ τὸ προσκροῦσαι τοῖς
 20 ἔμπροσθεν ἐπεσκότησεν, ἀλλὰ τὸ τιμᾶσθαι μετὰ τοῦτο πᾶσαν πα-
 ρεγράψατο τὴν συμφορᾶν. Οὐ γὰρ τὸ μέσον κίριόν ἐστιν ἐκατέ-
 ρων τῶν καιρῶν, ἀλλὰ κρατεῖ τὸ συναμφοτέρον τοῦ μέσου. Εἴτε
 γὰρ τοῖς πρώτοις δεῖ διδόναι τὴν ψῆφον, ἐτιμᾶτο ἀπ' ἀρχῆς, εἴτε
 τοῖς ὕστερον, οὐκ ἐν οἷς κατέγνωσαν ἔστησαν, ἀλλὰ προσεῖχον
 25 πάλιν ὡς αὐτῶν βελτίονι. Καὶ μὴν οὐχ ὅσον δύο ἀνθ' ἑνός ἐστίν,
 ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ πλῆθος ἐκάστου χρόνου οὐκ ἴσον οὐδὲ ἐγγύς

Καὶ μὴν οὐδὲ τοὺς λαχόντας ἅπαντας οἶεσθαι χρὴ κατα-
 γνῶναι τὴν γραφὴν αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναί τινας οἱ καὶ τῷ Περικλεῖ κα-
 λῶς ποιοῦντες ἔθεντο. Οὐκοῦν τούτους βελτίους τε καὶ βελτί-
 30 στούς ἦν πεποικῶς. Καίτοι τί φήσομεν, ὡς τῶν Ἑλλήνων ἄριστε,
 πότερον, δικαίως εἰς σὲ τότε ἐκείνους ταῦτα τολμᾶν, ἢ σὲ τῆς ἐκεί-

συνθήκες, ὄχι μόνο δὲν εἶχε κατηγορηθεῖ, ἀλλ' ἦταν καὶ πρῶτος μὲ μεγάλη διαφορά. Ὅταν ὅμως βρέθηκε στὴν ἀνάγκη καὶ ἡ ὑπαιθρος νὰ ἔχει ἐλλείψεις καὶ συνάμα τοὺς πίεζε ὁ καταστραπτικός τῶν πάντων λοιμός καὶ δὲν ὑπῆρχε κατάπαυση τῶν δεινῶν, τόσο πολὺ πιά καταπονημένοι ἀπὸ τὶς συμφορὰς ἔδειξαν σκληρότητα πρὸς αὐτόν. Ἐδῶ θυμήσου σὲ παρακαλῶ τὸ παράδειγμα τῶν ἡνίοχων γιατί μπορεῖς νὰ αἰχμαλωτισθεῖς ἀπὸ τὰ ἄρματα σου τὰ ἴδια, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ βέλη. Ἀλλὰ δὲν ἤξερε (οὔτε ὁ Νέστωρ) τί νὰ κάνει, οὔτε ὁ ἵππος ἐκεῖνος πού εἶχε πληγωθεῖ, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ταραγμένοι ἵπποι ἀπὸ τὸ πάθημα. Οὔτε ὅμως καὶ νὰ χαλαρώσει τὰ χαλινάρια εὐκόλα μπορούσε μέσα στὸ θόρυβο, ἀλλὰ στεκόταν ἀσάλευτος στὸ ὄχημα, ὅσο ἦταν δυνατὸ νὰ εἶναι ἀσάλευτος

[Στὴν πατρίδα περνοῦσαν ἄσχημα (ἀντὶ, ὄχι εὐτυχισμένα)].

Ἀπομάκρυναν τὸν ἡνίοχο καὶ ὅταν τὸν ἀπομάκρυναν, τόσο καλὰ καὶ ὠραῖα τοὺς εἶχε κυβερνήσει τὸν προηγούμενο καιρὸ, ὥστε συνειδητοποίησαν αὐτὸ πού ἔκαναν καὶ μετάνιωσαν, καὶ ἀφοῦ ἔσκυψαν τὸ κεφάλι, τὸν ἀφησαν νὰ τοὺς ἄρχει καὶ νὰ τοὺς ὀδηγεῖ ὅπου ἤθελε. Ἐφόσον λοιπὸν καὶ στὸν προηγούμενο καιρὸ εἶχε πολλές ἐπιτυχίες κατὰ σειρά καὶ μετὰ τὴν καταδίκη ἦταν πάλι ὁ μέγιστος ἀνάμεσα στοὺς πολῖτες, πῶς δὲν εἶναι ἀξιοζήλευτος καὶ γιὰ τὰ δύο, καὶ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος; Γιατὶ δὲν ἀμαύρωσε ἡ ἀποτυχία τὶς προηγούμενες πράξεις, ἀλλὰ ἡ μετέπειτα τιμὴ ἔσθησε ὅλη τὴ συμφορὰ. Καθόσον δὲν εἶναι ὁ μεσαῖος χρόνος πού κυριαρχεῖ στοὺς δύο χρόνους, ἀλλὰ οἱ δύο κυριαρχοῦν στὸν μεσαῖο. Εἴτε δηλαδὴ στὰ πρῶτα πρέπει νὰ δώσουμε τὴν ψῆφο μας, ἢ τιμὴ δίδεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ· εἴτε στὰ ἔπειτα, δὲν ἔμειναν στὴν καταδικαστικὴ τους ἀπόφαση, ἀλλὰ τὸν ἔβλεπαν ὡς καλύτερό τους. Καὶ βέβαια ὄχι ὅσο εἶναι δύο στὴ θέση τοῦ ἑνός, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ πλῆθος τοῦ κάθε καιροῦ οὔτε ἴσο εἶναι οὔτε παραπλήσιο.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομίζομε ὅτι ὅλοι οἱ δικαστὲς τὸν καταδίκασαν, ἀλλ' ὑπῆρχαν καὶ μερικοὶ πού ψήφισαν ὀρθὰ γιὰ τὸν Περικλῆ. Ἐπομένως αὐτοὺς τοὺς ἔκανε καλύτερους καὶ κάλλιστους. Ἀλλὰ τί θὰ ποῦμε, ὧ ἄριστε ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες; Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο· δικαία τότε τόλμησαν ἐκεῖνοι νὰ πράξουν αὐτὰ σ' ἐσένα, ἢ ὅτι ἐσὺ

νων μανίας υπεύθυνον εἶναι; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδέτερον ἂν φαίην. Καὶ μὴν ἔχοι γ' ἂν τις τοὺς σοὺς λόγους ἀμυνόμενος διπλᾶ στρέφειν κατὰ σοῦ καὶ κατὰ Σωκράτους, ὡς εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀδίκως ὑμῖν ταῦτα συνέβαινε, τρόπον γέ τινα τὰ προσήκοντα ἐπάσχετε, 5 εἴπερ γε τοιοῦτους ἀπεδείκνυτε οὓς ἐπαιδεύετε.

Οὐκοῦν εἰ μὲν τὰ τῶν ὁμιλητῶν ἁμαρτήματα τῶν προεστηκότων ἐστὶ κατηγορήματα, σαντοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου μᾶλλον κατηγορηκας ἢ Περικλέους τε καὶ ὧν οἶει. Καὶ νῆ Δι', εἰ βούλει, τὸ μᾶλλον ἀφήμι σοι. Ὅτι δὲ οὐχ ἦττον, ἀρκεῖ. Εἰ δ' ὑμεῖς ἀθῶοι, κα- 10 κείνους ἐκ τῶν αὐτῶν εἰκός ἐστίν εἶναι, εἴπερ γε τοῦ ἴσου μέμνησαι καὶ μὴ ὑπερβαίνεις τὴν γεωμετρίαν ἐκόν. Εἴθ' ὃν αὐτὸς ἀφήκες ἂν τῆς αἰτίας, τοῦτον διαβάλλεις ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης αἰτίας. Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον ἄλλω μὲν ἂν λέγοντι μὴ πιστεύειν, αὐτὸν δὲ κατηγορεῖν; Καὶ δι' ἃ τὸν λέγοντα ἠγοῦ χεῖρω, διὰ ταῦτα Περι- 15 κλέα ἀξιοῦν φαῦλον νομίζεσθαι; Καὶ τοὺς καταψηφισαμένους αἰτιώμενον ἡμᾶς πείθειν συγκαταγινώσκειν, ὥσπερ χρηστοῦ τινος πράγματος μεθέξειν μέλλοντας, ἀλλ' οὐχ ὁ μὴδ' ἐκείνοις καλῶς εἶχε ποιῆσαι; Κακεῖνοι μὲν αὐτοὶ τὴν ἑαυτῶν καταδίκην οὐχ ὑπελογίσαντο, ἀλλ' ἐτίμων πάλιν ὡς χρηστὸν καὶ δίκαιον, ἡμεῖς 20 δὲ οὐ μὴδὲν ἄλλο κατηγορεῖν ἔχομεν, τοῦτον ἀτιμάσομεν διὰ τὴν δίκην; Καὶ τῶν αὐτῶν ἀνδρῶν ὁ μὲν ἠμαρτον, ἰσχυρὸν ποιησόμεθα, ἃ δὲ εὖ φρονοῦντες ἔπραττον ἐν οὐδενὸς μοίρα θήσομεν, καὶ ταῦτα ὁμολογοῦντες ὡς ἠμαρτον, μᾶλλον δὲ κατηγοροῦντες; Καὶ τίνα τοῦτ' εἶχε λόγον; Ἐγὼ μὲν οὐκ ἐπινοῶ.

25 Πλάτων δὲ τὴν συμφορὰν ὡς ἀδίκημα κατηγορήκε, τὴν μὲν τύχην ἀντὶ γνώμης ἐξετάζων, τὴν δ' ἑτέρων ἁμαρτίαν ὡς ἐκείνων οὔσαν τιθείς. Εἰ δὲ τοὺς καταψηφίζομένους τοῖς ἵπποις ἀπεικάζων τοῖς λακτιζουσιν ἰσχυρὸν τι λέγειν καθ' ὧν ἢ ψῆφος οἶεται, ταχύ γ' ἂν εἰ τοῖς δώδεκα θεοῖς ἔσχεν εἰκάσαι τοὺς καταγνόντας,

75. Ὁ συγγραφέας θέλει νὰ κατηγορηθῆ ὁ Πλάτων καὶ ὄχι ὁ Περικλῆς.

εἶσαι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ παραφορὰ ἐκείνων; Ἐγὼ βέβαια οὔτε τὸ ἓνα θὰ ἔλεγε οὔτε τὸ ἄλλο. "Ὅμως μπορεῖ κανεὶς ἀποκρούοντας τοὺς λόγους σου ν' ἀπευθυνθεῖ διπλᾶ, ἐναντίον σου καὶ ἐναντίον τοῦ Σωκράτη, ὥστε καὶ ἂν ἦταν τελείως ἀδίκη ἐναντίον σας αὐτὴ ἢ συμπεριφορὰ, παθαίνετε κατὰ κάποιον τρόπο ὅτι σᾶς ἄξιζε, ἀφοῦ ἀναδείξατε τέτοιους μαθητές.

"Ἄν λοιπὸν εἶναι τὰ λάθη τῶν συντρόφων κατηγορίες τῶν προϋσταμένων τους, τὸν ἑαυτὸ σου καὶ τὸν ἄλλον κατηγορήσας μᾶλλον, παρὰ τὸν Περικλῆ καὶ αὐτοὺς ποὺ νομίζεις. Καί, μὰ τὸ Δία, ἂν θέλεις, σοῦ παραχωρῶ τὸ 'μᾶλλον', φτάνει ποὺ δὲν εἶναι τὸ 'λιγότερο'⁷⁵. "Ἄν ὅμως ἔσεῖς εἶστε ἀθῶοι, θὰ εἶναι εὐλογα καὶ αὐτοὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ἂν βέβαια θυμᾶσαι τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσότητος καὶ δὲν παραβαίνεις θέλοντας τὴ γεωμετρία. Ἐπειτα, αὐτὸν ποὺ ἀπάλλαξες ἀπὸ τὴν κατηγορία, αὐτὸν διαβάλλεις γιὰ αὐτὸν τὸν ἴδιο λόγο. Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο ἂν τὸ λέγει κάποιος ἄλλος νὰ μὴν τὸ πιστεύεις, νὰ τὸν κατηγορεῖς ὅμως ὁ ἴδιος, καὶ μ' αὐτὰ ποὺ θεωροῦσες κακὸ ὅποιον τὰ ἔλεγε, μ' αὐτὰ νὰ θέλεις νὰ θεωρεῖς φαῦλο τὸν Περικλῆ, καὶ ἐνῶ κατηγορεῖς ὅσους τὸν καταδίκασαν, προσπαθεῖς νὰ πείσεις νὰ τὸν καταδικάσομε μαζί τους καὶ ἡμεῖς, σὰ νὰ πρόκειται νὰ γίνομε μέτοχοι σὲ μιὰ ὠραία ὑπόθεση, καὶ ὄχι σὲ κάτι ποὺ δὲν ἦταν καλὸ νὰ τὸ πράξουν οὔτε ἐκεῖνοι; Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τὴ δική τους καταδίκη ἀλλὰ τὸν τιμοῦσαν πάλι ὡς χρηστὸ καὶ δίκαιο, ἐνῶ ἡμεῖς αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχομε τίποτε ἄλλο νὰ τὸν κατηγορήσομε, αὐτὸν θὰ τὸν περιφρονήσομε ἐξαιτίας τῆς καταδίκης του; Καὶ τὸ σφάλμα τῶν ἰδίων ἀνθρώπων θὰ τὸ θεωρήσομε ἔγκυρο, ὅσα ὅμως ἔπραξαν μὲ ὀρθὴ σκέψη δὲν θὰ τὰ ὑπολογίσομε καθόλου, καὶ ὅταν μάλιστα ὁμολογοῦν ἢ μᾶλλον κατηγοροῦν ὅτι ἔκαναν σφάλμα; Καὶ ποιά δικαιολογία ἔχουν αὐτά; Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ τὴ βρῶ.

Ὁ Πλάτων ὅμως κατηγορήσας τὸ πάθημά του ὡς ἀδίκημα, θεωρώντας τὴν τύχη ὡς ἀπόφαση καὶ τὸ σφάλμα τῶν ἄλλων θεωρώντας ὅτι ἦταν δικά τους. "Ἄν τώρα παρομοιάζει καὶ μὲ ἵππους ποὺ κλωτσοῦν ὅσους καταδικάζουν καὶ νομίζει ὅτι λένε κάτι ἰσχυρὸ ἐναντίον ὅσων πῆραν καταδικαστικὴ ψῆφο, δὲν θὰ χρειαζόταν καὶ πολὺ νὰ παρομοιάσει τοὺς καταδικαστικούς μὲ τοὺς δώδεκα θεούς, καὶ θὰ

ἀπέσχετ' ἂν τῶν ἀλόγτων τὸ μὴ οὐ κακῶς εἰπεῖν. Εἰ δ' ἐπ' ἀμφοτέ-
 5 ρα Πλάτων αἰτιάσεται τοὺς ἄνδρας, ὥσπερ σοφοῦ τινος ἐπει-
 λημμένος, τί κωλύει τινὰ τὰς ὁμοίας ἀνταποδιδόντα ἐπ' ἀμφοτέ-
 ρα αὐτῷ φιλονείκως ὑπολαμβάνοντα διαλύειν ὡδὶ τὸν λόγον, ὅτι εἰ
 10 καλῶς καὶ τὰ δίκαια αὐτῶν Ἀθηναῖοι κατέγνωσαν, οὐκ ἦσαν ὑπ'
 αὐτῶν διεφθαρμένοι· τὰ γὰρ δίκαια ἐποίουν. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖ-
 νοι διεφθάρκεσαν ὥστε εἰ δικαίως ἐάλωσαν, οὐδὲν ταύτῃ γε χεί-
 ρους ἦσαν. Εἰ δὲ ἀδίκως αὐτῶν ἐκεῖνοι κατεψηφίσαντο, ἀδι-
 κείσθαι τοῖς ἀνδράσι περίεστιν, ἀδικεῖν δὲ οὐδαμῶς τοῖς δ' ἀδι-
 15 κηθεῖσι βοηθεῖν, οὐκ ἐγκαλεῖν εἰκός ἐστιν. Εἰ δέ τοι καὶ μὴ δυνα-
 τὸν βοηθεῖν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δίκαιον ἐγκαλεῖν.

Ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν τοῖς κομψοτέροις παρήμι· αὐτὸς δὲ τί φη-
 μι καὶ πῶς δέχομαι λόγον; Οὐκ ἔστι δίκαιον ἅμα ἀμφοῖν κατηγο-
 15 ρεῖν, καὶ τοῦ δήμου κἀκεῖνων· ἢ σαφῶς τοὺς ἑτέρους συκοφαντή-
 σομεν. Εἰ μὲν γὰρ ὀρθῶς ἐκεῖνα κατεγνώσθη, ἢ δίκουν μὲν, ὡς
 ἔοικεν, ἐκεῖνοι, τῷ δήμῳ δ' ἃ προσήκει πέπρακται, ὥστε οὐχὶ δή-
 που ταῦτά γε δίκαιον κατηγορεῖν αὐτοῦ. Πῶς οὖν τοῖς ἀγριαί-
 νουσι τῶν ζώων αὐτὸν ἀπεικάζοντες ὀρθῶς φήσομεν ποιεῖν; Εἰ δ'
 ἡμαρτεν ὁ δήμος, ἅμα τε ἐκεῖνῳ ἡμάρτηται καὶ τοῖς ἀνδράσι τοῦ-
 20 νειδος λέλυται. Αὐτὸ γὰρ τοῦτό φαμεν δήπουθεν ἁμαρτεῖν Ἀθη-
 ναίους, τιμῆσαντας ἐκείνοις φυγῆς ἢ χρημάτων ἢ ὄτουδήποτε
 ἐτίμησαν ἐκάστω. Οὗτος δὲ ὁ λόγος τί λέγει; Μηδενὸς τούτων
 ἐκείνους ἀξίους εἶναι. Καὶ μὴν εἴ γε ἡδίκουν, ἄξιοι τούτων ἦσαν
 25 ὅτε δὲ οὐ τούτων ἄξιοι, σαφῶς οὐκ ἡδίκουν. Τοὺς δ' οὐκ ἀδικοῦν-
 τας κακῶς λέγειν καὶ συκοφαντεῖν οὐχὶ δίκαια ποιεῖν ἐστιν.

Ἡμεῖς τοίνυν ἀντὶ τοῦ κατηγορεῖν ἀμφοτέρων, ὑπὲρ ἀμφοτέ-
 ρων τὰ πρόποντα ἀπολογούμεθα, οὔτε τοῦ δήμου τὴν αἰτίαν πάν-
 τως εἶναι φάσκοντες, οὔτε ἐκείνους προσήκειν, εἰ ὅτι προσέπται-
 σαν, χείρους νομίζεσθαι. Καὶ οὐκ ἐπὶ μὲν τῶν ἀθλητῶν οὕτω
 30 συμβαίνει, τὰ δὲ τῆς μουσικῆς ἐστηκυῖαν ἔχει τὴν νίκην τοῖς
 κρείττοις, ἀλλὰ κἀνταῦθα τὸ τοῦ Πινδάρου κρατεῖ· πάνν γὰρ

ἀπέφευγε νὰ κατηγορήσει τοὺς καταδικασμένους. Ἐὰν ὅμως ὁ Πλάτων κατηγορήσει τοὺς ἄνδρες καὶ μὲ τοὺς δύο τρόπους, σὰ νὰ συνέλαβε κάποια σοφία, τί ἐμποδίζει κάποιον ἀνταποδίδοντας τὰ ὅμοια καὶ στὰ δύο πάλι μὲ φιλόνεικη διάθεση, νὰ διαλύσει ἔτσι τὸ λόγο· ὅτι, ἂν καλῶς καὶ δίκαια τοὺς καταδίκασαν οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν εἶχαν διαφθαρεῖ ἀπὸ αὐτοὺς· γιατί ἔκαναν ὅσα ἦταν δίκαια. Οὐτε ἐκεῖνοι λοιπὸν εἶχαν διαφθεῖρει· ὥστε, ἂν τοὺς εἶχαν συλλάβει δίκαια, οὔτε καὶ ἔτσι ἦταν χειρότεροι. Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνοι τοὺς καταψήφισαν ἄδικα, τότε ἀπομένει στοὺς ἄνδρες ὅτι ἀδικοῦνται, καθόλου ὅμως δὲν ἀδικοῦν. Καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀδικούμενους, καὶ ὄχι νὰ τοὺς κατηγοροῦν. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βοηθοῦνται, δὲν εἶναι δίκαιο καὶ νὰ κατηγοροῦνται.

Ἐγὼ βέβαια τ' ἀφήνω αὐτὰ σὲ λογιότερους, ὁ ἴδιος ὅμως τί ὑποστηρίζω καὶ πῶς δέχομαι τὸ λόγο; Δὲν εἶναι δίκαιο νὰ κατηγορεῖ κανεὶς συγχρόνως καὶ τοὺς δύο, καὶ τὸ δῆμο καὶ ἐκείνους· ἢ θὰ συκοφαντήσομε μὲ σαφήνεια τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δύο. Γιατί, ἂν ὀρθὰ τοὺς καταλογίσθηκαν ἐκεῖνα, ἐκεῖνοι ὅπως φαίνεται ἀδικοῦσαν καὶ ὁ δῆμος ἔπραξε ὅ,τι ἔπρεπε. Ὡστε λοιπὸν δὲν εἶναι δίκαιο νὰ τὸν κατηγοροῦμε γι' αὐτό. Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ τὸν παρομοιάζομε μὲ ἀγριεμένα ζῶα, θὰ ποῦμε ὅτι πράττει ὀρθά; Ἐὰν πάλι ἔσφαλε ὁ δῆμος, μαζί μ' ἐκεῖνον ἔσφαλε, καὶ τὸ ὄνειδος τῶν ἀνδρῶν διαλύθηκε. Γιατὶ αὐτὸ ἀκριβῶς λέμε ὅτι εἶναι τὸ ἁμάρτημα τῶν Ἀθηναίων, ὅτι τιμώρησαν ἐκείνους μὲ ἔξορία ἢ μὲ ὅτιδήποτε ἄλλο τὸν καθένα τους. Αὐτὸς ὁ λόγος ὅμως τί λέγει; Ὅτι αὐτοὶ δὲν ἦταν ἄξιοι γι' αὐτὲς τὶς τιμωρίες. Καὶ βέβαια ἂν ἀδικοῦσαν, θὰ ἦταν ἄξιοι γι' αὐτὰ· ἐφόσον ὅμως δὲν ἦταν ἄξιοι γι' αὐτὰ, ἄρα εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν ἀδικοῦσαν. Ὅσους δὲν ἀδικοῦν δὲν εἶναι δίκαιο νὰ τοὺς κατηγορεῖ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς συκοφαντεῖ.

Ἐμεῖς ὅμως ἀντὶ νὰ κατηγοροῦμε καὶ τοὺς δύο, κάνομε τὴν πρόπουσα ἀπολογία γιὰ λογαριασμὸ καὶ τῶν δύο, χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζομε ὅτι μόνος αἴτιος εἶναι ὁ δῆμος ὅλος, οὔτε ἐκεῖνοι ἂν ἔφταιξαν σὲ κάτι πρέπει νὰ θεωροῦνται χειρότεροι. Καὶ δὲν συμβαίνει ἔτσι στοὺς ἀθλητὲς, ἐνῶ στὴ μουσικῇ ἢ νίκη ἀνήκει στοὺς καλύτερους, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Πινδάρου. Γιατὶ αὐτὸς τραγούδησε

μετ' ἀληθείας τοῦτ' ἐκεῖνος ὕμνησεν· “Ἐν ἔργομασι νικᾶ τύχα, οὐ σθένος”. Ὡστε ἰδὼν τὸν Εὐμηλον Ἀχιλλεὺς τοῦ ἄρματος ἐκπεσόντα ᾤκτειρέ τε καὶ λέγει· “Λοῖσθος ἀνὴρ ᾧριστος ἐλαύνει μῶνυχας ἵππους”.

5 Ἄρ' οὖν οὐ παράδοξον ἐξῆς οὕτω θεῖναι παράλληλα, καὶ τὸν αὐτὸν λοῖσθόν τε καὶ ἄριστον προσειπεῖν; Ἄλλ' ὅμως τοιαῦτα, φησί, τὰ ἀνθρώπεια (τοῦτο γάρ μοι δοκεῖ τῶν ῥημάτων τὸ βουλημα εἶναι), ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ἄριστός τε καὶ ἔσχατος “Ὅπερ περὶ τοῦ δακτύλου φασὶ ποτ' εἶπεῖν Ὀρόντην τὸν Πέρσην, ὡς ὁ αὐτὸς ὢν τῇ
10 θέσει ποτὲ μὲν τὰ μυρία σημαίνει, ποτὲ δ' οὐ πλέον ἢ ἓν. Ὡστε μοι μὲν ἀντικρὺς εἰς τὸ Πλάτωνος παράδειγμα ὁ Εὐμηλος τείνειν δοκεῖ, κατὰ τε ἄλλα, καὶ οὐχ ὅσον τῆς νίκης ἐστερήθη, Ἄλλά,
“καὶ ἀγκῶνάς τε περιεδρῦφθη στόμα τε ῥῖνάς τε”,
ὑπὸ τῶν ἵππων τῶν ἀρίστων καὶ ὑφ' ὧν οὐδέποτε ἐσφάλῃ.

15 [Ὀρόντης ὁ Πέρσης ἐκπεσὼν τῆς ἀρχῆς, “Καὶ ὁ δάκτυλος”, ἔφη, “ποτὲ μὲν ἓν, ποτὲ δὲ μυρία σημαίνει”].

Εἰ φίλοις ἰσχύεις, εἰ χρήμασιν, εἰ δόξαν ἔχεις ἐν τῇ πόλει, μηδενὶ τούτων ἐπαρθῆς, μηδὲ μείζον φρονήσης τῇ ἐξουσίᾳ. Εἰ πάντων κρατήσεις, ἠττήσῃ τῆς τύχης. Ταῦτ' ἐστὶν ὁ ἀγὼν οὗτος,
20 ταῦθ' Ὅμηρος λέγει. Οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλές οὐδ' ὀμαλὸν οὐδ' αὐταρκες. ἀλλ' ἠττήσεται μὲν ὁ ἰσχυρὸς τοῦ ἀσθενοῦς ὅταν καιρὸς ἦ τούτου, ἀλώσεται δὲ Βαβυλῶν αὐτοῖς τείχεσι, πάλιν δὲ τοὺς Πέρσας πορθήσουσιν ἕτεροι· πάντα ταῦτα ἐναλλάξ περιέρχεται. Εἰ δὲ ἔσωζον μὲν οἱ κυβερνηταὶ πάντες ἅπαντας
25 τοὺς ἐμπλέοντας, ἔσωζον δ' οἱ ἰατροὶ ἅπαντες ἅπαντας τοὺς κάμνοντας, ἐνίκων δὲ οἱ κρείττονες, ἐνίκων δὲ οἱ μείζονες, τὸ δ' αἰεὶ τούτοις πᾶσι προσῆν, μηδεὶς δ' ἐσφάλλετο τῶν ἀρξαμένων κατορθοῦν, εὐχὴ δὲ καὶ δύναμις μηδὲν διέφερεν, ἀθάνατα πάντ' ἂν ἦν τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, καὶ οὐδὲν ἂν ἴσως εὐχῆς προσέδει,
30 οὐδ' ἂν κατέκλυζεν ἡμᾶς τῶν πίθων ἄτερος ὥσπερ νῦν.

76. Ὅμηρου, Ἰλιάς Ψ 395.

77. Ὅπ. π. Ψ. 527-528. Κατὰ μετάφραση· “Ὅτι ἀπ' ὅσα δίνει ὁ Ζεὺς πιθᾶρια δύο σιμά του ἔχει, τὸ ἓνα τῶν κακῶν, τῶν ἀγαθῶν τὸ ἄλλο”.

αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μὲ πολλή ἀλήθεια· “Στὰ στάδια νικᾷ ἡ τύχη, ὄχι ἡ δύναμη”. Γι’ αὐτὸ ὅταν εἶδε ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν Εὐμηλο νὰ πέφτει ἀπὸ τὸ ἄρμα τὸν λυπήθηκε καὶ εἶπε· “Ὁ τελευταῖος ἀριστος ἄνδρας ὀδηγεῖ τοὺς μονόνυχους ἵππους”.

Ἄραγε δὲν εἶναι παρὰδοξο νὰ τοὺς βάλουμε παράλληλα στὴ σειρά καὶ νὰ ποῦμε τὸν ἴδιο καὶ τελευταῖο καὶ ἄριστο; Ἄλλ’ ὅμως τέτοια εἶναι τὰ ἀνθρώπινα (γιατὶ αὐτὸ θέλουν νὰ ποῦν αὐτὰ τὰ λόγια), ὁ ἴδιος ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἄριστος καὶ ἔσχατος. Αὐτὸ λένε ὅτι εἶπε κάποτε ὁ Πέρσης Ὁρόντης γιὰ τὸ δάχτυλο, ὅτι τὸ ἴδιο ἀνάλογα μὲ τὴ θέση του ἄλλοτε σημαίνει τὰ ἄπειρα καὶ ἄλλοτε τίποτε περισσότερο παρὰ ἓνα. Ὡστε ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὸ παράδειγμα τοῦ Πλάτωνα ὁ Εὐμηλος τείνει στὸ ἀντίθετο κατὰ τὰ ἄλλα, καὶ ὄχι γιατί ἔχασε τὴ νίκη. Ἄλλὰ

“καὶ στοὺς ἀγκῶνες καταγδάρθηκε, στὸ στόμα καὶ στὴ μύτη”⁷⁶, ἀπὸ τὰ ἄριστα ἄλογά του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἔπεσε ποτέ.

[Ὁ Πέρσης Ὁρόντης ὅταν ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶπε· “Καὶ τὸ δάχτυλο ἄλλοτε σημαίνει ἓνα, καὶ ἄλλοτε ἄπειρα”].

Ἄν ἔχεις δύναμη λόγῳ φίλων ἢ χρημάτων, ἂν ἔχεις δόξα στὴν πόλη, γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ μὴν ἀλαζονευθεῖς, οὔτε νὰ νομίσεις πῶς εἶσαι κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ πού εἶσαι. Ἄν νικήσεις τὰ πάντα, θὰ ἡττηθεῖς ἀπὸ τὴν τύχη. Αὐτὸ σημαίνει αὐτὸς ὁ ἀγώνας, αὐτὰ λέγει ὁ Ὀμηρος. Κανένα ἀνθρώπινο δὲν εἶναι ἀσφαλές οὔτε ὀμαλό οὔτε αὐτοδύναμο, ἀλλὰ θὰ ἡττηθεῖ ὁ δυνατὸς ἀπὸ τὸν ἀδύνατο, ὅταν εἶναι καιρὸς νὰ γίνῃ κάτι τέτοιο, θὰ κυριευθεῖ ἡ Βαβυλώνα μαζί μὲ τὰ ἴδια τῆς τείχη, καὶ πάλι ἄλλοι θὰ λεηλατήσουν τοὺς Πέρσες· ὅλα αὐτὰ διαδέχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Ἄν δηλαδή οἱ πλοῖ-αρχοὶ ἔσωζαν ὅλους τοὺς ἐπιβάτες, καὶ οἱ γιατροὶ ἔσωζαν ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ οἱ ἰσχυρότεροι νικοῦσαν, νικοῦσαν ἐπίσης καὶ οἱ πιὸ μεγάλοι, καὶ ἡ νίκη ἦταν πάντοτε δεμένη μαζί τους καὶ κανένας δὲν ἀποτύγγανε ἀπὸ ὅσους εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐπιτυγχάνουν, καὶ σὲ κανέναν δὲν διέφερε ὁ πῶθος ἀπὸ τὴ δύναμη, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἦταν ἀθάνατοι καὶ τίποτε δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ εὐχηθοῦμε ν’ ἀποκτήσομε, οὔτε, ὅπως τώρα, θὰ μᾶς πλημμύριζε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πιθάρια⁷⁷.

Μὴ τοίνυν θαυμάσης εἰ Περικλῆς ἔχων ἐπιστήμην καὶ τέχνην τοῦ θεοῦ καὶ τῆς τύχης ἠττάτο, μηδ' ἀμνημόνει τῶν καιρῶν, οὕς αὐτὸς φῆς οὐκ ολίγον δύνασθαι, οἷς οὐ πραοτάτοις ἐκεῖνος τότε χρησάμενος φαίνεται. Πολλὰ καὶ παράδοξα κατ' ἀνθρώπους καὶ 5 γέγονε καὶ γενήσεται, ὧν ἔστι καὶ τὰ τούτοις τοῖς ἀνδράσι συμβάντα. Τίς δ' οὐκ ἂν φαίη; Ἄλλ' οὐπω ταῦτά ἐστιν ἔλεγχος κατ' αὐτῶν ὡς οὔτε ἠπίσταντο χρηστὸν οὐδέν, οὔτε ἐδύναντο βελτίους ποιεῖν. Ἄλλ' ἐξῆν αὐτοῖς τὴν γε τέχνην δήπουθεν ἔχειν καὶ τὸ χρηστοὺς εἶναι, εἰ καὶ τῶν μειζόνων ἐπικουριῶν ἓν γε τῷ τότε 10 ἐστέρηντο. Ἡδέως δ' ἂν ἐροίμην, ὅστις θούλοιο δέξασθαι τὸ ἐρώτημα ὑπὲρ Πλάτωνος, αὐτὸς δὲ δὴ τί μαθὼν ἡμῖν ὁ Πλάτων οὐκ ἐπολιτεύσατο; Ἄρ' οὐν ἄλλο τι φήσειεν ἂν ὅτισοῦν ἢ τὸ αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ καὶ Σωκράτης λέγων ἐκείνῳ φαίνεται; Τί μὴν ἔτερον; Εἴθ' ἂ φοβηθεῖς μὴ πάθης οὐκ ἐδημηγόρεις; Ταῦτ' εἴ τις ἐκείνων 15 πέπονθεν, ὡς οὐ τὰ βέλτιστα συνεβούλευεν ἰσχυρίσῃ; Καὶ μὴν εἰ μὲν οὐδεὶς ἐπὶ κίνδυνος, τοῦ χάριν οὐδὲν ὤνησας τὴν πατρίδα; Εἰ δ' ἔτοιμον ἦν ἀπολωλέναι, τί θαυμάζεις εἴ τις ἐκείνων ἐχρήσατο συμφορᾷ, καὶ τῷ τὰ βέλτιστα λέγειν τιθεὶς αὐτὸς ἐπεσθαι τὸ κινδυνεύειν, ἐκείνους ἐξ ὧν ἠτύχησαν ἀποστερεῖς τὸ λέγειν 20 τὰ βέλτιστα;

Οὐκοῦν ὅτ' ἐκεῖνοι φαίνονται μηδὲν τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἔσεσθαι δυσχερῶν ὑπολογισάμενοι πρὸς τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἀφειδῶς καὶ ἀπλῶς δόντες αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ κοινῆ βελτίστου, τῷ Σωκράτους κέχρηται λόγῳ. Ὡστε ἢ δεικτέον ἐστὶν ὡς οὔτε δίκαια οὔτε 25 ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἦν ἔργα ἂ προείλοντο καὶ οἷς ἐνεχείρησαν, ἢ συγχωρητέον χρηστοὺς εἶναι τοὺς ἄνδρας, εἰ καὶ ὅτιοῦν ἀπήντησε, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον καὶ μειζόνως, ὅσῳ τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος οὐκ ἔδεισαν φαῦλοι γὰρ ἂν τῷ γε Σωκράτους λόγῳ εἶεν. Ἐπειτα τοσοῦτου ἐδέησε τῆς ὑπαρχούσης δόξης ἐκείνους 30 ἀφελεῖν ἐπιχειρεῖν, ἵνα δὴ μείζων αὐτὸς φανεῖη, ὥστε τὴν αὐτοῦ

Μὴ θαυμάσεις λοιπὸν ἂν ὁ Περικλῆς, πού καὶ γνώση εἶχε καὶ τέχνη, δεχόταν ἦττα ἀπὸ τὸν θεὸ καὶ τὴν τύχη, οὔτε νὰ λησμονεῖς τις περιστάσεις πού ἐσὺ ὁ ἴδιος παρατηρεῖς ὅτι δὲν ἔχουν μικρὴ δύναμη, τις ὁποῖες ἐκεῖνος φαίνεται ὅτι δὲν τις συνάντησε τότε καὶ τόσο ἥσυχος. Πολλὰ παρὰδοξα στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔγιναν καὶ θὰ γίνουν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ὅσα ἔγιναν σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Ποιὸς δὲν θὰ τὸ ἀποδεχθεῖ; Ἀλλὰ αὐτὰ βέβαια δὲν ἀποτελοῦν ἀπόδειξη ἐναντίον τους, ὅτι οὔτε κάτι καλὸ γνώριζαν οὔτε μποροῦσαν νὰ κάνουν καλύτερους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιτρέποταν νὰ ἔχουν τὴν τέχνη τους ἀπὸ κάπου καὶ νὰ εἶναι χρηστοί, ἂν καὶ τότε εἶχαν στερηθεῖ τις μεγαλύτερες βοήθειες. Θὰ ρωτοῦσα μὲ εὐχαρίστηση, ποιὸς θέλει ν' ἀπαντήσῃ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Πλάτωνα; Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων ποιὸ εἶναι αὐτὸ πού ἔμαθε καὶ δὲν ὑπηρετήσῃ τὴ δημοκρατία; Ἄραγε θ' ἀπαντήσῃ κάτι ἄλλο ὁ ὁποιοσδήποτε, ἢ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πού καὶ ὁ Σωκράτης εἶπε σ' ἐκεῖνον; Τί ἄλλο ὅμως; Ἐπειτα, ἐπειδὴ φοβήθηκες νὰ μὴν πάθεις αὐτὰ δὲν μιλοῦσες στὸ δῆμο, καὶ αὐτὰ ἂν τὰ ἔπαθε κάποιος ἀπὸ ἐκείνους, ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν συμβούλευε τὰ καλύτερα; Ἀλλ' ἂν δὲν ἀπειλοῦσε κανένας κίνδυνος, γιὰ ποιὸ λόγο δὲν βοήθησες τὴν πατρίδα; Κι ἂν πάλι καταδοκοῦσε ἢ ἀπώλεια, τί θαυμάζεις ἂν κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ἔπεσε στὴ συμφορὰ, καὶ ἔχοντας βάλει σκοπὸ του νὰ λέγει τὰ καλύτερα, εἶχε σὰν συνέπεια τὸ νὰ ἀντιμετωπίσει κινδύνους, καὶ ὅλους ἐκείνους, ἐπειδὴ ἀτύχησαν, τοὺς ἀποστερεῖς ἀπὸ τὸ νὰ προτείνουν τὰ καλύτερα;

Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνοι φαίνομαι ὅτι δὲν ὑπολόγισαν καμμιά δυσχέρεια πού τοὺς περίμενε μπροστὰ στὴ δικαιοσύνη, ἀκολούθησαν τότε τὸν λόγο τοῦ Σωκράτη, παραδίνοντας ἀπλὰ καὶ ἀνεπιφύλακτα τὸν ἑαυτό τους στὸ κοινὸ συμφέρον. Ὡστε ἢ πρέπει νὰ δείξουμε ὅτι οὔτε δίκαια οὔτε ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι τὰ ἔργα πού ἐπέλεξαν καὶ ἐπιχείρησαν νὰ κάνουν, ἢ νὰ δεχθοῦμε ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄνδρες εἶναι χρηστοί, παρὰ τὰ ὁποιαδήποτε πού συνάντησαν, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο δὲν φοβήθηκαν τὴ δυσκολία τοῦ ἐγχειρήματος. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Σωκράτη, Ἐὰν ἦταν φαῦλοι. Ἐπειτα τόσο προσπάθησε νὰ μειωθεῖ ἡ δόξα ἐκείνων, γιὰ νὰ φανεῖ αὐτὸς μεγαλύ-

πολιτείαν εἰς τὴν ἐκείνων ἀνενήνοχεν. Ἐπειθ' ὅτι οὐδέ τὰ τῶν ἀντιπάλων παραπλήσια, ἀλλὰ πρὸς ἄνδρας ὄξεις καὶ δεινούς ἦν τὸν Δημοσθένην παρατάττεσθαι, καὶ συγκεκροτημένους καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ὁμόρους καὶ προσοικουῖντας, καὶ ἅμα τῷ κηρυκείῳ 5 καὶ τῷ σιδήρῳ χρωμένους, καὶ τὰ πλείστα τῶν πραγμάτων ἐξ ἀφανοῦς ἀφαιρουμένους.

[Διὰ γὰρ τῶν προδοτῶν τὰ πολλὰ Φύλιππος ἴσχυεν. Ὡσπερ ἐπεισόδιον χρηστὸν ἐπεισήγαγε, καὶ τοῦ τε Περικλέους αὐτοῦς ὑπεμίμησθε καὶ ἄλλων].

10 Πότερος καὶ τὴν ὄλην γνώμην φιλανθρωπότερος, καὶ περὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους δεξιώτερος κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, πότερ' ὅστις αὐτῷ μηδεμιᾶς ἀνάγκης ὑπαρχούσης, κακῶς λέγειν εἴλετο τοὺς ἄνδρας, ἢ ὅστις ὄντος μὲν τοῦ παροξίνοντος, οὐ προήχθη οὐδ' ἠξίωσεν ἑαυτὸν σεμνύνειν ἐν οἷς ἑτέροις ἔμελλε κακῶς ἐρεῖν:

15 Ἐχε δὴ πρὸς θεῶν. Πῶς ἂν τις μᾶλλον ἀλοίῃ τὰναντία λέγων αὐτὸς ἑαυτῷ; Ὅστις λέγων μὲν ὡς ἦσαν κόλακες, καὶ τοῦτ' ἀγωνιζόμενος, εἶτ' αὐτὸς αὐτῷ φησιν ὡς οὐκ ἔχρῳντο τῇ κολακικῇ· πάλιν δὲ ὧν ἀφήκεν αὐτοὺς ταῦτα κατηγορεῖ. Καὶ δι' ὧν μὲν ἐλέγχειν προὔθυμεῖτο, διὰ τούτων ἀφεῖναι ἠναγκάσθη· διὰ δ' ὧν ἀφήκεν 20 οὐς ἠτιάσατο τῆς κολακείας, διὰ τούτων ῥητορικῆν ὡς κολακείαν ἐλέγξειν ἀξιοῖ. Καὶ μὴν εἰ μὲν ἔμελλε (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἤδη τὸ ἰσχυρότατον) κόλακας τρόπον τινὰ αὐτοὺς ἐκ τῶν αἰτιῶν δόξειν ἀποφαίνειν, κἀνταῦθα στήσεσθαι τοῦ λόγου, τάχα ἂν, εἰ καὶ τὰ μὴ ὄντα μὴ ὄντα κατηγορήσεν, ἀλλ' οὐκ ἐδόκει γ' ἂν τι προὔργου 25 τῶν λόγων εἶναι. Ὅτε δὲ εἰπὼν ἅπανθ' ὅσα εἶχε κατ' αὐτῶν, εἶτα ὡσπερ δικαστῆς ἑτέρου λέγοντος ἀκηκοὺς ἀφήκε τῆς αἰτίας αὐτοῦς, τίς ἔσθ' ἢ χρεία τῶν λόγων; Ἡ πῶς οὐχ ἅμα τε ψευδῆ καὶ μάτην ἅπαντα εἴρηται;

Φέρε δὴ τί αὐτῷ φησιν ἐνταῦθα: "Προστάτης γὰρ πόλεως οὐδ' 30 ἂν εἰς ποτε ἀδίκως ἀπόλοιτο ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως ἢς προστατεῖ". Ταῦτ', ὡς πρὸς Διός, πῶς τις εἶναι φῆ τῆς αὐτῆς γνώ-

τερος, ὥστε τῆ δική του συμπεριφορά νά τήν μεταφέρει σ' ἐκείνους. Ἐπειτα, οὔτε οἱ ἀντίπαλοι ἦταν ἴδιοι, ἀλλά ὁ Δημοσθένης ἔπρεπε ν' ἀντιπαραταχθεῖ σέ ἀνδρες ὀρμητικούς καί φοβερούς καί προετοιμασμένους καί ὁμορους καί γείτονες τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι μαζί μέ τῆ ράβδο τοῦ κήρυκα χρησιμοποιοῦσαν καί τὰ ὄπλα, καί πού τὰ περισσότερα τὰ ἀφαιροῦσαν στά κρυφά.

[Συνήθως ὁ Φίλιππος στήριζε τῆ δύναμή του στοὺς προδότες. Εἰσήγαγε κατὰ κάποιον τρόπο ἓνα χρήσιμο ἐπεισόδιο⁷⁸, καί τοὺς ὑπενθύμισε τόσο τὸν Περικλῆ ὅσο καί ἄλλους].

Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο σ' αὐτὸ τὸ μέρος εἶχε πὸ φιλόφρων διαθήκη καί μεγαλύτερη ἐπιδεξιότητα στοὺς λόγους αὐτοῦ; Ποιὸς, αὐτὸς πού χωρὶς νά ὑπάρχει καμμία ἀνάγκη, ἐπέλεξε νά κατηγορεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ἐκεῖνος πού, ἂν καί ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη, δὲν προχώρησε οὔτε θέλησε νά ἐπαινέσει τὸν ἑαυτό του μέ αὐτὰ πού ἐμελλε νά κατηγορήσει τοὺς ἄλλους; Γιὰ ὄνομα τῶν θεῶν, σκέψου. Πῶς μποροῦσε νά συλληφθεῖ κάποιος καλύτερα ὅτι ἀντιφάσκει στὸν ἑαυτό του; Αὐτὸς πού ἔλεγε ὅτι ἦταν κόλακες καί ἀγωνιζόταν νά ἀποδείξει αὐτό, ἔπειτα ὁ ἴδιος πάλι λέγει, ὅτι δὲν εἶχαν σχέση μέ τὴν κολακεία. Καί πάλι ὅμως τοὺς κατηγορεῖ αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὅποια τοὺς εἶχε ἀπαλλάξει. Κι αὐτὰ γιὰ τὰ ὅποια τοὺς ἔλεγε πρόθυμα, χάρη σ' αὐτὰ πάλι ἀναγκάστηκε νά τοὺς ἀθώώσει, καί αὐτὰ πού συγχώρησε σὲ ὅσους κατηγορήσε γιὰ κολακεία, μέ αὐτὰ ἔχει τὴν ἀξίωση νά ἀποδείξει τῆ ρητορικῆ ὡς κολακεία. Ἄν ὅμως ἐπρόκειτο (γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πὸ ἰσχυρὸ πού θὰ πῶ) κατὰ κάποιον τρόπο νά θεωρηθεῖ ὅτι μέ τις κατηγορίες του τοὺς ἀποδεικνύει κόλακες καί σταματῆσει ὡς ἐδῶ, ἴσως, παρόλο πού κατηγορήσε ἀνύπαρκτα πράγματα, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι οἱ λόγοι του τουλάχιστο εἶναι ὠφέλιμοι σὲ κάτι. Ὅταν ὅμως εἶπε ὅσα νόμιζε πῶς εἶχε νά πεῖ ἐναντίον τους, καί ἔπειτα σὰν δικαστῆς πού ἀκούει κάποιον ἄλλο μάρτυρα τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν κατηγορία, τί χρειάζεται ἄλλο νά ποῦμε ἐμεῖς; Ἡ πῶς ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν ψεύδη καί ματαιολογίες;

Πρόσεχε τί λέγει πάλι ἐδῶ: “Ποτὲ κανένας ἀρχοντας μᾶς πόλης δὲν τιμωρήθηκε ἄδικα ἀπὸ αὐτὴ τὴν πόλη πού εἶναι ἡγεμόνας τῆς”. Αὐτὰ, γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Δία, πῶς θὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιο

μης ἢ πρὸς τὸ αὐτὸ τελευτᾶν; Ἐὰν μὲν τὸν τῷ δικαίῳ βοηθοῦντα ἀναγκαίως ἔχειν ἀπολέσθαι ὑπὸ τῆς πόλεως ἢς προστατεῖ, ἅμα δ' ἂν ἀπόληται, οὐκ ἂν ποτε τοῦτ' ἀδίκως παθεῖν ὑπὸ τῆς πόλεως ἢς προστατεῖ. Πού ταῦτ' ἐστὶν ἐοικότα, ἢ πῶς εἰς ταῦτὸν τελεῖ; Σκο-
 5 πῶ δὲ κάκεινο, ὡς εἰ μὲν ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ κολακεία, καθάπαξ δεῖ τῇ κολακείᾳ χρωμένους αὐτοὺς φαίνεσθαι, ἐπειδὴ γε ἦσαν ῥήτο-
 ρες ὥστε πῶς ἢ ἐκείνους ἀπολύει τῆς αἰτίας, ἢ ῥητορικὴν προσ-
 εῖρηκέ τινα ἀληθινήν; Εἰ δ' αὖ χρηστὸν ἢ σπουδαῖον ἢ ῥητορικὴν,
 δεῖ τοῦ βελτίστου δοκεῖν μέλειν αὐτοῖς ὥστε πῶς ἢ ἐκείνους μὴ
 10 πρὸς τὸ βέλτιστον λέγειν αἰτιᾶται, ἢ τὴν ῥητορικὴν κολακείαν
 καλεῖ; Εἰ δ' αὖ διπλοῦν τι τὸ τῆς ῥητορικῆς ἐστὶ, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ
 κολακεία τε καὶ αἰσχρὰ δημηγορία, τὸ δ' ἕτερον προστασία τοῦ
 δικαίου, ἀναγκαῖον ἐκείνοις τοῦ γ' ἑτέρου μετεῖναι σαφῶς γε οὐ-
 τωσί. Πῶς οὖν ἀμφοτέρων ἀποστερεῖς αὐτούς; Καὶ μὴν εἴ γε καὶ
 15 δικαίως ἀποστερεῖς ἀμφοτέρων, τρίτη τις ἂν εἴη παρ' ἀμφοτέρας
 ταύτας ῥητορικὴ πάλιν.

Ὡστε οὔτε διπλοῦν ἔτι τούτῳ τῷ λόγῳ τὸ τῆς ῥητορικῆς, οὐ-
 δὲ ἔδειξε δήπου Πλάτων ἧτις ἐστὶν ἡ τρίτη. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλως
 ταῦτ' ἐστὶ λόγου χάρις τε καὶ ἡδονή, τί τῆς ῥητορικῆς ταῦτα κα-
 20 τηγορεῖ; Καὶ τί τῶν κολάκων εἰς γίνεται, λέγων τὰ ἡδία πρὸ τῶν
 ἀληθῶν, καὶ ταῦτα μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπούσης; Εἰ δὲ ἐφ' ἅπασιν
 δικαίοις καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας εἴρηται, τίνι χρὴ μείζονι λῦσαι
 τὰς βλασφημίας; Ἡ τίνα καλλίῳ ποιήσασθαι μαρτυρίαν αὐτοῦ
 Πλάτωνος, ὅταν ἐνταῦθα μὲν καὶ παραχρῆμα ἀφιεῖς φαίνεται
 25 τῆς αἰτίας αὐτούς, ἐτέρωθι δὲ καὶ καθάπαξ ἐγκωμιάζων, καὶ τὸν
 Στησίχορον μιμούμενος τῇ παλινοδίᾳ; Ἀλλὰ γὰρ ὡς μὲν οὐκ ἄρι-
 στος τῶν Ἑλλήνων Πλάτων, κάκιστος ἂν εἴη καὶ Ἑλλήνων καὶ
 βαρβάρων ὅστις οὐκ ἐθέλει λέγειν. Ἐοικε δέ τι καὶ τῆς φύσεως
 ἀπολαύειν, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς τῆς ἐξουσίας, οἷον καὶ περὶ αὐτὴν

νόημα καὶ τὴν ἴδια κατάληξη; Ἐκ τῆς μιᾶς αὐτὸς ποὺ ὑποστηρίζει τὸ δίκαιο νὰ πρέπει νὰ θανατωθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη ποὺ κυβερνᾷ, καὶ συνάμα ἂν θανατωθεῖ, αὐτὸ ποτὲ νὰ μὴν τὸ πάθει ἄδικο ἀπὸ τὴν πόλη τῆς ὁποίας εἶναι ἄρχοντας. Πῶς αὐτὰ εἶναι ὅμοια, ἢ πῶς καταλήγουν στὸ ἴδιο; Ἐξετάζω ἐπίσης καὶ ἐκεῖνο· ὅτι, ἂν ἡ ρητορική εἶναι κολακεία, τότε πρέπει γενικὰ νὰ φαίνονται αὐτοὶ ὅτι χρησιμοποιοῦν τὴν κολακεία, ἐπειδὴ εἶναι ρήτορες. Πῶς ὅμως τότε συμβαίνει ἐκείνους νὰ τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κατηγορία καὶ κάποια ρητορική νὰ τὴν χαρακτηρίζει ἀληθινή; Ἐάν ὅμως πάλι ἡ ρητορική εἶναι ὠφέλιμη καὶ σπουδαία, πρέπει νὰ πιστεύουν ὅτι ἀποβλέπει στὸ ὠφελιμότερο· πῶς ὅμως τότε κατηγορεῖ τοὺς ρήτορες ὅτι δὲν ἀναφέρονται στὸ ὠφελιμότερο, ἢ καλεῖ τὴν ρητορικὴν κολακεία; Ἐάν ὅμως ἡ ρητορική ἔχει ἓνα διπλὸ χαρακτήρα καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν μία κολακεία καὶ δημηγορία αἰσχροῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη προστατεύει τὸ δίκαιο, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μετέχουν ἐκεῖνοι στὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο. Πῶς λοιπὸν τοὺς στερεῖς καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ; Κι ἄκόμα ἂν δίκαια τοὺς στερεῖς καὶ τὰ δύο εἶδη, παράλληλα μ' αὐτὰ θὰ εἶναι πάλι μιὰ τρίτη ρητορική.

Ὡστε, σύμφωνα μ' αὐτὸν τὸ λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε διπλῆ ἡ ρητορική, οὔτε ἔδειξε πουθενὰ ὁ Πλάτων ποιά εἶναι ἡ τρίτη ρητορική. Ἐάν λοιπὸν αὐτὰ, κατὰ διαφοροτικὴ ἔννοια, εἶναι χάρη καὶ ἡδονὴ τοῦ λόγου, γιατί αὐτὰ τὰ ἀποδίδει στὴν ρητορική; Καὶ γιατί γίνεται ἓνας ἀπὸ τοὺς κολακῆς λέγοντας τὰ εὐχάριστα ἀντὶ τὰ πραγματικά, καὶ αὐτὰ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνάγκη; Κι ἂν ὅλα ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὰ δίκαια καὶ εἶναι ἀληθινὰ, τί περισσότερο χρειάζεται γιὰ νὰ λυθεῖ ἡ βλασφημία; Ἐάν ποῖον θὰ χρησιμοποιοῦμε καλύτερο μάρτυρα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὸν ἴδιο, ὅταν ἐδῶ ἀπὸ τὴν μιὰ φαίνεται ἀμέσως νὰ τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κατηγορία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς ἐγκωμιάζει, καὶ ἔτσι μιμείται τὸν Στησίχορο μὲ τὴν παλινωδία του⁹. Ἐάν ὅποιος δὲν θέλει νὰ πεῖ ὅτι ὁ Πλάτων δὲν εἶναι ὁ ἄριστος μέσα στοὺς Ἕλληνες, θὰ εἶναι ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Καὶ μοιάζει ν' ἀπολαμβάνει κάτι καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν φύση, ὅπως οἱ βασιλεῖς τὴν ἐξουσία, πράγμα ποὺ καὶ ἀπὸ τὸ λεκτικὸ θὰ φανεῖ ὅτι τὸ κάνει, χρησιμοποιώ-

τὴν λέξιν ἔστιν οὐ φανήσεται ποιῶν, ἀδεία λόγων πλείονι χρώμενος, καὶ περί γε αὐτὰς τὰς ὑποθέσεις.

[Ὅτι ὀνοματοποιεῖ, καὶ ὅτι καὶ ἀποβεβιωκότας ὡς ἔτι παρόντας εἰσάγει τοῖς ἐπαῖσουσι διαλεγομένους].

5 Οὐδέ γε Εὐριπίδου φήσομεν τὸ ἰαμβεῖον εἶναι τό, “Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσία”, οὐδ’ εἴ τις οὕτω τῶν σοφῶν εἴρηκεν· ἔστι γὰρ ἐξ Αἴαντος Σοφοκλέους, Αἴαντος τοῦ Λοκροῦ. Ἄλλ’ ἔστι ταῦτα ἀπὸ τῆς τῶν διαλόγων ἐξουσίας καὶ συνηθείας ὠρμημένα. Τῷ γὰρ ἅπαντας αὐτοὺς εἶναι ἐπεικῶς πλάσματα,
10 καὶ πλέκειν ἐξεῖναι δι’ ὧν ἂν τις θούληται, ἔνεστί τι κὰν τοῖς λόγοις αὐτοῖς οὐ σφόδρα τηροῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἅμα ἐμοὶ δοκεῖν ἐφέλκεται τι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας, καὶ οὐ παντάπασιν ἀκριβολογεῖται, ἀλλ’, ὥσπερ ἔφην, συγχωρεῖ τῇ φύσει.
Ἐπειτα ταῦθ’ ἡμεῖς ἀπλῶς οὕτω παραδεξόμεθα; Οὐκ ἄρα εἰδέ-
15 ναι τὰ ἐκείνου δόξομεν.

[Τὸ “ἀμέλει” Ἀριστείδης πολλάκις ὡς παρέλκον λαμβάνει]. Οὗτοι φιλαθηναίου γέ ἐστι τὴν Ἀκαδημίαν μόνην θαυμάζειν τῆς Ἀττικῆς, τὴν δ’ ἄλλην ἅπασαν ὥσπερ ἐχθρὰν κρίνειν καὶ πολεμίαν. Οὐδέ γὰρ καταγελάστους ἀποφήναντα τοὺς ἄλλους ἅπαντας,
20 οὕτω καὶ τότε χρὴ Πλάτωνα θαυμάζειν ἀναμεῖναι. Τοῦτο γὰρ οὐ Πλάτωνος ἂν εἴη τιμὴ, ἀλλ’ ἀτιμία τῶν ἄλλων μᾶλλον, σχεδὸν δέ τι καὶ αὐτοῦ Πλάτωνος. Τὸ γὰρ ἠγεῖσθαι χρηστοῦ τινος ἄλλου κριθέντος μὴ εἶναι τούτῳ πλείονος ἀξίῳ δόξαι, πῶς οὐ τοιοῦτόν ἐστιν;

25 Οὐ δεῖ τὴν πρὸς τοὺς ἑτέρους ἀπέχθειαν νομίζειν ἀφορμὴν τῆς πρὸς τοὺς ἑτέρους πίστεως εἶναι. Εἰ γὰρ τοῦ Πλάτωνα κακόν τι λέγειν ἀφόμενοι τοῖς ἀνδράσι τὰ πρόποντα ἀπεδώκαμεν, οὐκ ἀδικοῦμεν, οἴμαι. Ταῦτα γὰρ καὶ πολιτικὰ καὶ ἀνθρώπινα καὶ θεοῖς ἀρέσκοντα ἐκ τοῦ παντός χρόνου. Ἄλλ’ εἴ τοί γε φαῦλόν γε ἢ
30 τραγωδία καὶ φαύλων ἀνθρώπων, πῶς σε φῶμεν τραγωδίαν ποιεῖν; Οὐ γὰρ τό γε ὄλως αἰσχρὸν οὐδαμῶς ἐνὶ δή που ποιῆσαι κα-

ντας μεγάλη ἐλευθερία στοὺς λόγους, καὶ βέβαια καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς.

[Εἶναι γλωσσοπλάστης καὶ εἰσάγει καὶ νεκροὺς, σὰ νὰ εἶναι ζωντανοὶ ἀκόμα, νὰ μιλοῦν μὲ εἰδήμονες].

Οὔτε βέβαια θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τοῦ Εὐριπίδη ὁ ἰαμβρικός στίχος, “Οἱ τύραννοι γίνονται σοφοὶ μὲ τὴ συναναστροφή τῶν σοφῶν”, οὔτε ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς σοφοὺς εἶπε παρόμοιο. Γιατὶ εἶναι ὁ στίχος ἀπὸ τὸν Αἴαντα, τὸν Αἴαντα τὸν Λοκρό, τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλὰ αὐτὰ ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν διαλόγων. Ἐπειδὴ δηλαδή ὅλοι εἶναι δημιουργήματα φαντασίας καὶ μπορεῖ νὰ τοὺς συνθέσει κανεὶς μὲ ὅ,τι περιεχόμενο θέλει, εἶναι δυνατὸ καὶ στοὺς λόγους αὐτοὺς νὰ μὴν τηρεῖται ἡ ἀλήθεια. Καὶ νομίζω συνάμα χρησιμοποιοῖ κάποια ἐλευθερία καὶ μεγαλοπρέπεια καὶ δὲν ἀκριβολογεῖ αὐστηρᾶ, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, ὑποκύπτει στὸ πνεῦμα του. Κι ἔπειτα ἡμεῖς νὰ τὰ δεχθοῦμε αὐτὰ ἔτσι ἀπλά; Τότε δὲν θὰ μᾶς πιστέψουν ὅτι γνωρίζομε τὸν Πλάτωνα.

[Τὸ “ἀμέλει” (βεβαίως, χωρὶς ἀμφιβολία) ὁ Ἀριστείδης πολλές φορές τὸ θεωρεῖ περιττὸ].

Δὲν δείχνει φιλαθήναιο ἄνθρωπο τὸ νὰ θαυμάζει κανεὶς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ μόνον τὴν Ἀκαδημία⁸⁰, καὶ τὴν ἄλλη νὰ τὴν θεωρεῖ σὰν ἐχθρὸ καὶ ἀντίπαλο. Οὔτε, καὶ ἀφοῦ ἀποδείξει καταγέλαστους ὅλους τοὺς ἄλλους, ἔτσι νὰ περιμένουμε κάποτε ὅτι πρέπει νὰ θαυμάζομε τὸν Πλάτωνα. Αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν τιμὴ πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ μᾶλλον προσβλητικὴ συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ σχεδὸν καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα. Γιατὶ πῶς δὲν εἶναι ἔτσι τὸ νὰ νομίζομε, ὅταν κάποιος ἄλλος κριθεῖ ὅτι εἶναι χρηστός, ὅτι δὲν ἀξίζει αὐτὸς μεγαλύτερη τιμή;

Δὲν πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι ἡ ἀπέχθεια πρὸς κάποιους εἶναι ἀφρομὴ ἐμπιστοσύνης σὲ ἄλλους. Ἄν δηλαδή, σταματώντας νὰ κατηγοροῦμε τὸν Πλάτωνα, ἀποδώσομε στοὺς ἄνδρες ὅσα πρέπει, δὲν ἀδικοῦμε νομίζω· αὐτὰ εἶναι πολιτικὰ ἤθη καὶ ἀνθρώπινα καὶ ἀρεστὰ στοὺς θεοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ ἂν ἡ τραγωδία εἶναι φαῦλη τέχνη φαύλων ἀνθρώπων, πῶς θὰ ποῦμε ὅτι ἐσὺ συνθέτεις τραγωδία; Γιατὶ ὅ,τι εἶναι αἰσχρὸ μὲ κανένα τρόπο δὲν

λῶς. Καὶ λέγεις μὲν ὡς οὐ χρὴ μμειῖσθαι τοὺς φαύλους, οὐδ' ἀφομοιοῦν τοῖς χείροσιν, αὐτὸς δ' οὐ πάννυ χρῆ τούτῳ διὰ τέλους, ἀλλὰ μμηῆ σοφιστάς, μμηῆ συκοφάντας, μμηῆ Θρασύμαχον τὸν οὐδέποτε ἐρυθριάσαντα, θυρωρούς, παιδιά, μυρίους. Ἄλλ' οἶμαι τὸ
5 τῆς φύσεως Ἑλληνικὸν καὶ εὐκόλον καὶ εὐχαρι καὶ ποικίλον καὶ θεῖον, ἐφ' ἅπαντα ταῦτα ἄγον σε, ποιεῖ μαρτυρεῖν ὅτι καὶ τούτων ἐκάστου χρῆσίς ἐστι καιρὸν ἔχουσα καὶ χάριν ἐμμελῆ.

Εἶτα λέγεις ὅτι πάντες οὗτοι τοῦ πρὸς ἡδονὴν ἐξήρτηνται. Πότερον οὖν σε φῶμεν ἔλαττον τοῦ δέοντος λέγειν ἢ πλεόν; Ὅτι
10 μὲν γὰρ καὶ τοῦ πρὸς ἡδονὴν φροντίζουσιν οἱ ποιηταί, ὁμολογεῖται ὡσθ' ὅσον προσθεῖναι προσῆκε, τοῦτ' ἀφελῶν ἔλαττον παρὰ τοῦτο εἶρηκας Ὅτι δὲ αὐτοῖς κολακειάν ἐπενηνόχεις ἐκ τούτου, πῶς οὐκ ἔξω τοῦ δέοντος εἶρηκας, ἢ πῶς οὐ ταύτῃ πλεόν αὐ τοῦ δέοντός ἐστιν ἔχων ὁ λόγος; Ἐξῆν γάρ, ὡ γενναῖε, καὶ τοὺς νέους
15 δικαίους εἶναι προτρέπειν καὶ τοῖς πρεσβυτέροις τὰ πρόποντα ἀποδοῦναι. Καὶ γὰρ εἰ μηδὲν εἶχομεν ἐπαινεῖν αὐτούς, ἀλλ' ἐξῆν γε δήπου σιωπῆ παρελθεῖν, καὶ οὐκ ἔμελλες ὀφλήσειν ἀλογίου. Ἄλλὰ γὰρ οὐχὶ Πλάτων ὁ τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον ὑπερφέρων καὶ δικαίως μέγιστον ἐφ' ἑαυτῷ φρονῶν κατηγορησαί τινων ἠξί-
20 ωσε μεγέθει τινὶ καὶ ἐξουσίᾳ φύσεως (τοῦτο καὶ μάλιστ' ἂν τις ἀγανακτήσειεν), ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν κομιδῆ τινες οὐδενὸς ἀξίων ἀφορμῆ ταύτῃ χρώμενοι μελέτην ἤδη τὸ πρᾶγμα πεποιήνται, καὶ τολμῶσι καὶ περὶ Δημοσθένους (ὃν ἐγὼ φαίην ἂν Ἐρμοῦ τινος λογίου τύπον εἰς ἀνθρώπους κατελθεῖν) ὅτι ἂν τύχῃσι βλασφη-
25 μεῖν. Καίτοι τίς ἂν εἰς ζῶντας τελῶν τούτων ἀνάσχοιτο, οἱ πλείω μὲν σολοικίζουσιν ἢ φθέγγονται, ὑπερορῶσι δὲ τῶν ἄλλων ὅσον αὐτοῖς ὑπερορᾶσθαι προσήκει; Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐξετάζουσιν, αὐτοὺς δὲ οὐ πάποτε ἠξίωσαν. Καὶ σεμνύνουσι μὲν τὴν ἀρετὴν,

81. Θρασύμαχος ρήτορας καὶ σοφιστῆς καὶ σύγχρονος τοῦ Σωκράτη. Κατ' αὐτὸν δίκαιο εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ τὸ καλύτερο πολίτευμα ἢ τυραννία.

μπορεῖ νὰ γίνει καλὴ ποίηση. Καὶ λέγεις βέβαια ὅτι δὲν πρέπει νὰ μιμούμαστε τοὺς φαῦλους, οὔτε νὰ ἀφομοιωνόμαστε μὲ τοὺς κακοὺς, ὁ ἴδιος ὅμως ἐσὺ δὲν φέρεσαι ἔτσι μέχρι τὸ τέλος, ἀλλὰ μιμεῖσαι τοὺς σοφιστές, μιμεῖσαι τοὺς συκοφάντες, μιμεῖσαι [αὐτὸν τὸν χαρακτηρίζουν πολὺ ἀναίσχυντο] τὸν Θρασύμαχο⁸¹, πού δὲν κοκκίνισε ποτὲ ἀπὸ ντροπὴ, τοὺς θυρωροὺς, τὰ παιδιά, ἄπειρους ἄλλους. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἡ φύση τῶν Ἑλλήνων εἶναι καλόβολη καὶ εὐχάριστη καὶ εὐστροφὴ καὶ θεικὴ, καὶ ὀδηγώντας σὲ ὅλα αὐτά, σὲ κάνει νὰ ἐπιβεβαιώσεις ὅτι καὶ ἡ χρῆση καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ ἔχει τὸν καιρὸ τῆς καὶ τὴν χάρη τῆς.

Ἔπειτα λέγεις ὅτι ὅλοι αὐτοὶ εἶναι δεμένοι μὲ τὴν ἡδονή. Ποιὸ λοιπὸν ἀπὸ τὰ δύο νὰ ποῦμε, ὅ,τι λὲς εἶναι λιγότερο ἢ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει; Ὅτι βέβαια οἱ ποιητὲς μεριμνοῦν καὶ γιὰ τὸ εὐχάριστο, εἶναι ὁμολογούμενο· ὥστε, ὅσο ἔπρεπε νὰ προσθέσεις, ἀφαιρώντας αὐτό, μίλησες γιὰ λιγότερο ἀκριδῶς κατὰ τοῦτο. Ὅτι ὅμως ἀπὸ αὐτὸ τοὺς εἶχες προσάψει κολακεία, πῶς δὲν εἶπες πέρα ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε; Ἡ πῶς ἔτσι ὁ λόγος πάλι δὲν εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε; Ἐπρεπε λοιπὸν, ὦ γενναῖε, καὶ τοὺς νέους νὰ τοὺς προτρέπεις νὰ εἶναι δίκαιοι, καὶ στοὺς γέροντες ν' ἀποδίδεις τὰ πρέποντα. Γιατί, ἂν δὲν εἶχαμε νὰ τοὺς ἐπαινέσομε γιὰ κάτι, μπορούσαμε τουλάχιστο νὰ τοὺς προσπεράσομε σιωπηλά καὶ δὲν θὰ σοῦ γινόταν μήνυση γιὰ παράλειψη. Ὅχι βέβαια ἐπειδὴ ὁ Πλάτων, πού τόσο ὑπερέβαλε τοὺς Ἕλληνες καὶ δίκαια εἶχε πολὺ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό του, θέλησε νὰ κατηγορήσει κάποιους λόγῳ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς φύσης του (γι' αὐτὸ θ' ἀγανακτοῦσε κανεὶς καὶ πολὺ μάλιστα), ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μερικοὶ ἀπὸ ὅσους δὲν ἀξίζουν τίποτε, χρησιμοποιοῦντας αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν, ἔκαναν ἤδη τὸ πρῶγμα συνήθειά τους, καὶ τολμοῦν νὰ ἀπευθύνουν ὁποιαδήποτε βλασφημία καὶ στὸν Δημοσθένη (γιὰ τὸν ὁποῖο ἐγὼ λέγω ὅτι κατέβηκε στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴ μορφή ἑνὸς λόγιου Ἑρμῆ). Καὶ ποιὸς ἀπὸ τοὺς ζωντανούς μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ αὐτούς, αὐτούς πού πιὸ πολὺ σολοικίζουσιν στὸ λόγο τους, παρὰ μιλοῦν ὀρθά, καὶ περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους ὅσο πρέπει νὰ περιφρονοῦνται οἱ ἴδιοι; Καὶ τοὺς ἄλλους βέβαια τοὺς ἐξετάζουν, τὸν ἑαυτό τους ὅμως δὲν θέλησαν ποτέ.

ἀσκοῦσι δ' οὐ, περιέρχονται δὲ ἄλλως βροτῶν εἶδωλα καμνόντων, Ἑσιόδου κηφήνες, Ἀρχιλόχου πίθηκοι, δύο μορφᾶς ἔχοντες ἀντιτριῶν τῆς τραγικῆς βροῆς. Οἱ τοῦ μὲν Διὸς οὐδὲν χεῖρους φασὶν εἶναι, τοῦ δὲ ὀβολοῦ τοσοῦτον ἠττῶνται. Ὀνειδίζουσι δὲ τοῖς ἄλλοις, οὐ τῶν πραγμάτων κατεγνωκότες, ἀλλὰ φθονοῦντες ὅτι αὐτοὶ ταῦτα πράττειν οὐ δύνανται.

Εἰ δέ τις αὐτῶν περὶ τῆς ἐγκρατείας διαλεγομένων ἀντικρῶν σταίη ἔχων ἔνθρουπτα καὶ στρεπτούς, ἐκβάλλουσι τὴν γλῶτταν ὡσπερ ὁ Μενέλεως τὸ ξίφος. Αὐτὴν μὲν γὰρ εἰδὼσι τὴν Ἑλένην, 10 Ἑλένην λέγω; Θεράπαιναν μὲν οὖν ὅποιαν ἐποίησε Μένανδρος τὴν Φρυγίαν, τῷ ὄντι παιδιὰν ἀποφαίνουσι τοὺς σατύρους τοῦ Σοφοκλέους. Οἱ τῷ μὲν ἀποστερεῖν κοινωνεῖν ὄνομα τίθενται, τῷ δὲ φθονεῖν φιλοσοφεῖν, τῷ δ' ἀπορεῖν ὑπερορᾶν χρημάτων. Ἐπαγγελλόμενοι δὲ φιλανθρωπίαν ὦνησαν μὲν οὐδένα πώποτε, 15 ἐπηρεάζουσι δὲ τοῖς χρωμένοις. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οὐδ' ἀπαντῶντας ὁρῶσι, τῶν δὲ πλουσιῶν ἕνεκα εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπαίρουσιν, ὡσπερ οἱ Φρύγες οἱ τῶν ἐλαιῶν ἕνεκα τῆς συλλογῆς, οἱ καὶ προσιόντων εὐθύς ὠσφροντο. Οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ τὴν μὲν ἀναισχυντίαν ἐλευθερίαν νομίζοντες, τὸ δ' ἀπεχθάνεσθαι παρη- 20 σιάζεσθαι, τὸ δὲ λαμβάνειν φιλανθρωπεύεσθαι. Εἰς τοῦθ' ἤκουσι τῆς σοφίας, ὥστε ἀργύριον μὲν οὐ πράττονται, ἀργυρίου δ' ἀξίως λαμβάνειν ἐπίστανται. Κἂν μὲν γε τύχη τις ἔλαττον πέμψας, ἐνέμειναν τῷ δόγματι· ἂν δὲ ἀδρότερον τὸ σακκίον αὐτοῖ φανῆ, Γοργόνα Περσεὺς ἐχειρώσατο.

25 Τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ δυσσεβέσι παραπλήσια τοὺς τρόπους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοις τοῦτ' ἐστὶ σύμβολον τῆς δυσσεβείας, ὅτι τοὺς κρείττους οὐ νομίζουσι. Καὶ οὗτοι τρόπον τινὰ ἀφεστᾶσι τῶν Ἑλλήνων, μᾶλλον δὲ καὶ πάντων τῶν κρείττωνων, τὰ μὲν ἄλλα ἀφωνότεροι τῆς σκιάς τῆς ἑαυτῶν ἐπειδὴν δέ τινας εἰπεῖν κακῶς

82. Ὀμήρου, Ἰλιάς Ψ 72, Ὀδύσσεια Λ 476.

83. Πρόκειται γὰρ τὴν Ἰῶ πού βρίσκομαι στὸν Προμηθεά δεμῶτη τοῦ Αἰσχύλου. Διάβασε τὸν σχετικὸ μῦθο.

Καὶ τιμοῦν βέβαια τὴν ἀρετὴν, δὲν τὴν ἀσκοῦν ὁμως, ἀλλὰ τριγυρίζουν σὰν “σκιᾶς ἀναπαυμένων”⁸² θνητῶν, κηφῆνες τοῦ Ἡσιόδου, πίθηκοι τοῦ Ἀρχιλόχου, πού ἔχουν δύο μορφές ἀντὶ τῶν τριῶν τῆς τραγικῆς ἀγελάδας⁸³, οἱ ὁποῖοι λένε ὅτι δὲν εἶναι καθόλου χειρότεροι ἀπὸ τὸν Δία, ἀλλὰ εἶναι τόσο πολὺ αἰχμάλωτοι τοῦ ὀβολοῦ. Κατηγοροῦν τοὺς ἄλλους, ὄχι γιατί καταδικάζουν τὰ ἔργα τους, ἀλλὰ ἀπὸ φθόνο πού δὲν μποροῦν οἱ ἴδιοι νὰ τὰ πράξουν.

Κι ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς πού μιλοῦν γιὰ ἐγκράτεια σταθεῖ ἀπέναντί τους κρατώντας γλυκίσματα καὶ περιδέραια, τοῦ βγάζουν τὴ γλώσσα ὅπως ὁ Μενέλεος τὸ ξίφος. Γιατί, ἂν δοῦν τὴν ἴδια τὴν Ἑλένη, ἐννοῶ τὴν Ἑλένη, τὴ θεράπαινα Φρυγία, ὅπως τὴν ἠθογράφησε ὁ Μένανδρος, ἀποδεικνύουν πραγματικὸ παιγνίδι τοὺς Σάτυρους τοῦ Σοφοκλῆ, αὐτοὶ πού ὀνομάζουν τὴν ἀποστέρηση κοινω-νία (μετοχή), τὸν φθόνο φιλοσοφία, καὶ τὴ φτώχεια περιφρόνηση τῶν χρημάτων. Ἐνῶ ὑπόσχονται φιλανθρωπία, ποτὲ δὲν ὠφέλησαν κανέναν, ἀλλὰ κάνουν κακὸ σ' ὅποιον τοὺς πλησιάζει. Καὶ τοὺς ἄλλους βέβαια οὔτε ὅταν πέσουν ἐπάνω τους τοὺς βλέπουν, γιὰ χάρη ὁμως τῶν πλουσίων πηγαίνουν πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πατρίδας, ὅπως οἱ Φρύγες γιὰ τὸ μᾶζεμα τῶν ἐλιῶν, καὶ τοὺς ὀσφραίνονται ἀμέσως μόλις τοὺς πλησιάσουν. Γιατί αὐτοὶ εἶναι πού νομίζουν τὴν ἀναισχυντία ἐλευθερία, τὴν ἐχθρότητα παρρησία, τὸ νὰ παίρνουν ὅτι ἀσκοῦν φιλανθρωπία. Φτάνουν σὲ τέτοιο βαθμὸ σοφίας, ὥστε χρήματα δὲν ζητοῦν, ξέρουν ὁμως νὰ τὰ παίρνουν γιὰ τὴν ἀξία τους. Κι ἂν τύχει νὰ τοὺς στείλει κάποιος λίγα, τηροῦν τὸν κανόνα τους, ἂν ὁμως τὸ βαλάντιο τοὺς φανεῖ ἀρκετὰ χοντρό, τότε ὁ Περσέας⁸⁴ ἔπιασε τὴ Γοργόνα.

Στὴ συμπεριφορὰ εἶναι παραπλήσιοι μὲ τοὺς ἀσεβεῖς τῆς Παλαιστίνης. Γιατί καὶ τῆς ἀσέβειας ἐκείνων σύμβολο εἶναι ὅτι δὲν πιστεύουν στοὺς θεοὺς. Καὶ αὐτοὶ ἐδῶ κατ' ἀρχὴν κάποιον τρόπο διαφέρουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἢ μάλλον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνώτερους ἀπὸ αὐτοὺς, ἐνῶ στὰ ἄλλα εἶναι πιὸ ἄφωνοι καὶ ἀπὸ τὸν ἴσκιό τους. Ὅταν ὁμως χρειασθεῖ νὰ κατηγορήσουν καὶ νὰ διαβάλουν, δὲν θὰ

84. Μυθικὸς ἦρωας τοῦ Ἀργους, υἱὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Δανάης, σύζυγος τῆς Ἀνδρομέδας καὶ φονιάς τῆς Μέδουσας.

δέη καὶ διαβαλεῖν, τῷ Δωδωναίῳ μὲν οὐκ ἂν εἰκάσαις αὐτοὺς
χαλκείῳ μὴ γάρ, ὡς Ζεῦ, ταῖς δὲ ἐμπίσι ταῖς ἐν τῷ σκοτῷ βομβού-
σαις. Συγκαταπραῖσαι μὲν τι τῶν δεόντων ἀπάντων ἀχρηστότα-
τοι, διορύξαι δὲ οἰκίαν καὶ ταράξαι, καὶ συγκρουῖσαι τοὺς ἔνδον
5 πρὸς ἀλλήλους, καὶ φῆσαι πάντ' αὐτοὺς διοικήσειν, πάντων δει-
νότατοι. Καταδύντες δὲ εἰς τοὺς χηραμοὺς ἐκεῖ τὰ θαυμαστὰ σο-
φίζονται, σκιᾶ τινι λόγους ἀνασπῶντες, ἔφη Σοφοκλῆς, τὸν ἀν-
θέρικα θεορίζοντες, τὸ ἐκ τῆς ἄμμου σχοινίον πλέκοντες, οὐκ οἶδ'
ὄντινα ἰσθὸν ἀναλύοντες· ὅσον γὰρ ἂν προκόψωσι τῆς σοφίας,
10 τοσοῦτον ἀνταφαιροῦσι μεγάλα φρονουῖντες, εἰάν ῥητορικὴν εἴ-
πωσι κακῶς, ὥσπερ οὖν καὶ τοὺς δούλους τοῖς δεσπόταις ὑπ'
ὀδόντα πολλάκις καταρωμένους, καὶ μάλιστα τοὺς μαστιγίας
αὐτῶν. Ἦδη δέ τις καὶ Σάτυρος τῶν ἐπὶ σκηνῆς κατηράσατο τῷ
Ἡρακλεῖ, εἰτά γ' ἔκνυψε προσιόντος κάτω. Εἰκότως δὲ κακῶς
15 ἅπαντας λέγουσι· πολὺ γὰρ αὐτοῖς τοῦ πράγματος περίεστι, οἷ
γε κἂν μηδενὸς ἀνθρώπων μεμνήσωνται, λέγουσι δ' ἅ λέγουσι
κακῶς. Ὡστε ἀφ' ὧν ἔχουσι χαρίζονται. Εἴτα τὸ κάλλιστον τῶν
ὀνομάτων αὐτοῖς τέθινται, φιλοσοφίαν, ὥσπερ θεῶν προκατει-
ληφότες.

20 Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ Πλάτωνι τὴν προσήκουσαν τιμὴν ἀπένει-
μα, καὶ τοῖς ἀνδράσι τὰ πρέποντα ἐβοήθησα, καὶ οὐχὶ προηκά-
μην. Εἰ δέ τις ἀντειπεῖν ἔχει τούτοις, φυλάττων ἐμοὶ τὴν ἴσην εὐ-
φημίαν ὅσην περ' ἐγὼ Πλάτωνι, τοῦτον ἐγὼ καὶ νῦν καὶ ὕστερον
φίλον, οὐκ ἐχθρὸν κρίνω.

25

ΣΜΘ'.

Πυθαγόρου βίος.

Ἀνεγνώσθη Πυθαγόρου βίος.

Ἐπισημασθέντος ὅτι ἕνατος ἀπὸ Πυθαγόρου διάδοχος γέγονε, φησι, Πλά-
των, Ἀρχύτου τοῦ πρεσβυτέρου μαθητῆς γενόμενος, δέκατος δὲ
30 Ἀριστοτέλης. Τῶν δὲ Πυθαγόρου οἱ μὲν ἦσαν περὶ τὴν θεωρίαν

μπορέσεις νὰ τοὺς παρομοιάσεις βέβαια μὲ τὸ χαλκεῖο τῆς Δωδώνης, μὴ γένοιτο ὡς Δία, ἀλλὰ μὲ τὰ κουνούπια ποὺ βομβοῦν μέσα στὸ σκοτάδι. Εἶναι τελείως ἄχρηστοι νὰ συνεργήσουν σὲ κάτι ποὺ χρειάζεται, ἀλλὰ νὰ ξεθεμελιώσουν καὶ νὰ ταράξουν ἓνα σπίτι καὶ νὰ ὀδηγήσουν σὲ σύγκρουση μεταξύ τους τοὺς ἐνοίκους καὶ νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι θὰ τοὺς τὰ ρυθμίσουν ὅλα, εἶναι πιὸ ἱκανοὶ ἀπὸ ὄλους. Καὶ κατεβαίνοντας στὰ ἐπίγεια ἐκεῖ σοφίζονται τὰ θαυμαστά, ἀποσπώντας τα μὲ τὰ λόγια τους ἀπὸ κάποια σκιὰ, εἶπε ὁ Σοφοκλῆς, θερίζοντας τὰ ἄγανα ἀπὸ τὰ στάχια, πλέκοντας τὸ σχοινὶ ἀπὸ τὴν ἄμμο, δὲν γνωρίζω ποιὸν ἴστω ξηλώνοντας. Γιατὶ ὅσο πρόκοβουν στὴ σοφία, τόσο περισσότερα χάνουν ὑπερηφανευόμενοι, ἂν κατηγορήσουν τὴ ρητορικὴ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ δοῦλοι ποὺ κατηγοροῦν πολλὰς φορές μέσα στὰ δόντια τους τοὺς κυρίους τους, καὶ μάλιστα ὅσοι ἔχουν μαστιγωθεῖ. Καὶ κάποιος Σάτυρος, θεατρικὸ πρόσωπο, καταράσθηκε στὴ σκηνὴ τὸν Ἡρακλῆ, ὕστερα ὅμως ἔσκυψε κάτω, ὅταν πλησίαζε ὁ Ἡρακλῆς. Εἶναι φυσικὸ νομίζω ποὺ κατηγοροῦν ὄλους, γιατί εἶναι μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ τους σ' αὐτό, ποὺ καὶ ἂν δὲν ἀναφερθοῦν σὲ κανέναν ἄνθρωπο, ὥστόσο ἀπλῶς λένε τις κατηγορίες τους, χαρίζοντας ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν. Ἔπειτα παίρνουν τὸ ὠραιότατο ὄνομα, τὴ φιλοσοφία, σὰ νὰ παίρνουν θέση στὸ θέατρο ἀπὸ ὅπου μποροῦν νὰ βλέπουν.

Ἐγὼ βέβαια καὶ στὸν Πλάτωνα ἀπέδωσα τὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἀρμόζει, καὶ στοὺς ἄνδρες πρόσφερα τὴ βοήθεια ποὺ τοὺς χρειαζόταν καὶ δὲν ἀμέλησα. Ἄν μπορεῖ ὅμως κάποιος νὰ τὰ ἀμφισβητήσει αὐτὰ, φυλάγοντας γιὰ μένα τὸν ἴδιο ἔπαινο ποὺ ἐγὼ ἔκανα στὸν Πλάτωνα, αὐτὸν ἐγὼ καὶ τώρα καὶ ἀργότερα τὸν θεωρῶ φίλο, ὄχι ἐχθρῶ.

249.

Βίος τοῦ Πυθαγόρα⁸⁵.

Διαβάσαμε τὸν βίο τοῦ Πυθαγόρα.

Ἐνατος, λέγει, διάδοχος τοῦ Πυθαγόρα ὑπῆρξε ὁ Πλάτων, ποὺ διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Ἀρχύτα τοῦ πρεσβύτερου, καὶ δέκατος ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Πυθαγόρα ἄλλοι καταγίνο-

καταγινόμενοι, οἷπερ ἔκαλοῦντο Σεβαστικοί, οἱ δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα, οἷπερ ἔκαλοῦντο Πολιτικοί, οἱ δὲ περὶ τὰ μαθήματα, γεωμετρικὰ καὶ ἀστρονομικά, οἷπερ ἔκαλοῦντο Μαθηματικοί. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶ τῷ Πυθαγόρᾳ συγγενόμενοι ἔκαλοῦντο Πυθαγορισκοί, οἱ δὲ τούτων μαθηταὶ Πυθαγόρειοι, οἱ δὲ ἄλλως ἔξωθεν ζηλωταὶ Πυθαγορισταί. Ἀπείχοντο δὲ ἐμψύχων, καὶ κατὰ καιρὸν μόνον θυσιῶν ἐγεύοντο. Ὅτι ἑκατὸν καὶ τεσσαρῶν λέγεται ἐτῶν ἐξηκέναι τὸν Πυθαγόραν. Καὶ ὁ μὲν Μνήσαρχος εἷς τῶν υἱῶν αὐτοῦ λέγεται νεώτερος τελευτήσαι, Τηλαυγῆς δὲ ὁ ἕτερος διεδέξατο, καὶ Αἰσάρα καὶ Μυῖα αἱ θυγατέρες. Καὶ ἡ Θεανὼ δὲ λέγεται οὐ μαθητρία μόνον, ἀλλὰ καὶ μία τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἶναι.

Ὅτι διαφέρειν ἔλεγον οἱ ἀπὸ Πυθαγόρου μονάδα καὶ ἓν. Μονὰς μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἐνομιζέτο ἢ ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσα, ἐν δὲ τὸ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ὁμοίως δὲ καὶ δύο τὸ ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἔλεγον 15 δὲ τὴν δυάδα ἀόριστον, ὅτι ἢ μὲν μονὰς κατὰ τὴν ἰσότητα καὶ τὸ μέτρον λαμβάνεται, ἢ δὲ δυὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν μεσότης μὲν οὖν καὶ μέτρον οὐ δύναται μᾶλλον καὶ ἥττον γενέσθαι ἢ δὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἐπειδὴ ἐπ' ἀπειρον προχωρεῖ, διὰ τοῦτο ἀόριστον αὐτὴν ἔλεγον δυάδα. Καὶ ἐπειδὴ πάντα εἰς τοὺς ἀριθμοὺς 20 ἀνήγον ἕκ τε τῆς μονάδος καὶ τῆς δυάδος, καὶ τὰ ὄντα πάντα ἀριθμοὺς προσηγόρευον, ὁ δὲ ἀριθμὸς συμπληροῦται τοῖς δέκα, ὁ δὲ δέκα σύνθεσις τῶν τεσσαρῶν κατὰ τὸ ἐξῆς ἀριθμούντων ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀριθμὸν πάντα τετρακτὴν ἔλεγον.

Ἐλεγον δὲ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἑαυτοῦ βελτίω κατὰ τρεῖς 25 τρόπους γίνεσθαι, πρῶτον μὲν τῇ ὁμιλίᾳ τῇ πρὸς τοὺς θεοὺς (ἀνάγκη γὰρ προσιόντας αὐτοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ χωρίζεσθαι αὐτοὺς πάσης κακίας, εἰς δύναμιν ὁμοιοῦντας ἑαυτοῦς τῷ θεῷ), δεύτερον ἐν τῷ εὖ ποιεῖν (Θεοῦ γὰρ τοῦτο καὶ θείας μιμήσεως), τρίτον ἐν τῷ ἀποθνήσκειν εἰ γὰρ κατὰ ποσόν τι ἢ ψυχὴ τοῦ σώματος ἐν τῷ ζῆν 30 τὸ ζῶον χωριζομένη βελτίω γίνεται ἑαυτῆς, ἐν τε τοῖς ὕπνοις κατὰ τοὺς ὄνειρους καὶ ἐν ταῖς ἐκοτάσεσι τῶν νόσων μαντικὴ γίνεται, πολλῶ μᾶλλον βελτιοῦται, ὅταν τέλεον χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ σώματος.

νταν μὲ τὴ θεωρία καὶ λέγονταν Σεβαστικοί, ἄλλοι μὲ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ λέγονταν Πολιτικοί, ἄλλοι μὲ τὰ μαθηματικά, τὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία καὶ λέγονταν Μαθηματικοί. Αὐτοὶ ποὺ μαθήτεψαν στὸν ἴδιο τὸν Πυθαγόρα λέγονταν Πυθαγορικοί, ἐνῶ οἱ οἱ μαθητὲς τοὺς Πυθαγόρειοι, οἱ ἄλλοι οἱ ἐξωτερικοὶ ζηλωτὲς λέγονταν Πυθαγοριστὲς. Δὲν ἔτρωγαν ἔμψυχα, κατὰ καιροὺς ὅμως ἔτρωγαν μόνο σφάγια. Ὁ Πυθαγόρας, λέγει, ὅτι ἔζησε ἑκατὸν τέσσερα ἔτη. Ὁ Μνήσαρχος, ἕνας υἱὸς του, λένε ὅτι πέθανε νέος, καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ ἄλλος υἱὸς του ὁ Τηλαυγῆς· θυγατέρες του ἦταν καὶ ἡ Αἰσάρα καὶ ἡ Μυῖα. Ἡ Θεανώ, λένε, δὲν ἦταν μόνο μαθήτριά του, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς θυγατέρες του.

Οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγαν ὅτι διαφέρει ἡ μονάδα ἀπὸ τὸ ἕνα. Τὴ μονάδα τὴν τοποθετοῦσαν στὰ νοητὰ, ἐνῶ τὸ ἕνα στοὺς ἀριθμούς. Ὅμοια στὰ ἀριθμητὰ τοποθετοῦσαν καὶ τὰ δύο. Ἡ δυάδα ἔλεγαν εἶναι ἀόριστη καὶ ὅτι ἡ μονάδα λαμβάνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἰσότητα καὶ τὸ μέτρο, ἐνῶ ἡ δυάδα σύμφωνα μὲ τὴν ὑπερβολὴ καὶ τὴν ἔλλειψη. Ἡ μεσότητα καὶ τὸ μέτρο δὲν μποροῦν νὰ ἀύξομειώνονται, ἡ ὑπερβολὴ ὅμως καὶ ἡ ἔλλειψη, ἐπειδὴ προχωροῦν ἐπ' ἀπειρο, γι' αὐτὸ ἔλεγαν αὐτὴν ἀόριστη δυάδα. Καὶ ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἀνῆγαν στοὺς ἀριθμούς τόσο ἀπὸ τὴ μονάδα ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ δυάδα, καὶ ὅλα τὰ ὄντα τὰ ὀνόμαζαν ἀριθμούς, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς συμπληρῶνεται στὸ δέκα καὶ τὸ δέκα εἶναι σύνθεση τῶν τεσσάρων, ὅταν μετροῦμε κατὰ σειρά, καὶ γι' αὐτὸ κάθε ἀριθμὸ τὸν ἔλεγαν τετρακτὸν.

Ἐλεγαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται καλύτερος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του μὲ τρεῖς τρόπους. Πρῶτον, μὲ τὴ συνομιλία μὲ τοὺς θεοὺς (γιατὶ ὅταν πλησιάζουν σ' αὐτοὺς στὸ διάστημα αὐτὸ κατ' ἀνάγκη χωρίζονται ἀπὸ κάθε κακία καὶ ἐξομοιώνουν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὸν θεό)· δεύτερον, μὲ τὴν εὐεργεσία (γιατὶ αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τοῦ θεοῦ καὶ μίμηση θεοῦ)· καὶ τρίτον μὲ τὸ θάνατο. Γιατί, ἂν ἡ ψυχὴ βελτιώνεται κατὰ ἕνα βαθμὸ ὅσο εἶναι τὸ ὄν ζωντανό, ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα γίνεται αὐτὴ καλύτερη, καὶ ἂν στοὺς ὕπνους καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὶς παραισθήσεις τῶν ἀσθενειῶν ἀποκτᾶ μαντικὴ ἰκανότητα, βελτιώνεται πολὺ περισσότερο ὅταν χωρισθεῖ τέλεια ἀπὸ τὸ σῶμα.

“Οτι τὴν μονάδα πάντων ἀρχὴν ἔλεγον οἱ Πυθαγόρειοι, ἐπεὶ τὸ μὲν σημεῖον ἀρχὴν ἔλεγον γραμμῆς, τὴν δὲ ἐπιπέδου, τὸ δὲ τοῦ τριῶν διαστατοῦ ἦτοι σώματος. Τοῦ δὲ σημείου προεπινοεῖται ἡ μονάς, ὥστε ἀρχὴ τῶν σωμάτων ἡ μονάς· ὥστε τὰ σώματα πάντα 5 ἐκ τῆς μονάδος γεγένηται.

“Οτι οἱ Πυθαγόρειοι τῶν ἐμψύχων ἀπείχοντο, τὴν μετεμψύχωσιν ἀφρόνως ὡς ἀληθῆ ὑπολαμβάνοντες, καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα τῶν βρωμάτων παχύνει τὸν νοῦν, τροφιμώτερα ὄντα καὶ πολλὴν ἀνάδοσιν ποιοῦντα. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ κνύμου ἀπείχοντο, ὅτι φυ- 10 σώδης καὶ τροφιμώτατος. Καὶ ἄλλας δέ τινας αἰτίας πλείους ἀποδιδόασιν αἱ αὐτοὺς ἐνήγον ἀπέχεσθαι τῶν κνύμων.

“Οτι τὸν Πυθαγόραν πολλὰ, φησί, προειπεῖν, καὶ πάντα ἐκθῆναι. “Οτι τὴν μὲν θεωρητικὴν καὶ φυσικὴν Πλάτωνά φασι παρὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Πυθαγορείων ἐκμαθεῖν, τὴν δὲ ἠθικὴν μάλιστα πα- 15 ρὰ Σωκράτους, τῆς δὲ λογικῆς σπέρματα καταβαλεῖν αὐτῷ Ζήωνα καὶ Παρμενίδην τοὺς Ἐλεάτας καὶ οὗτοι δὲ τῆς Πυθαγορείου ἦσαν διατριβῆς.

“Οτι ἡ ὄψις, κατὰ Πυθαγόραν καὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην, τῶν δώδεκα χρωμάτων ἐστὶ κριτικὴ, λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ 20 τῶν μεταξύ, ξανθοῦ, φαιοῦ, ὠχροῦ, ἐρυθροῦ, κυανοῦ, ἄλουργοῦ, λαμπροῦ, ὀρφνί(ν)ου· ἡ δὲ ἀκοὴ κριτικὴ ἐστὶν ὀξέος καὶ βαρέος φθόγγου· ἡ δὲ ὄσφρησις κριτικὴ εὐωδῶν καὶ δυσωδῶν ὀσμῶν καὶ τῶν μεταξύ ἐκσηπομένων τε καὶ βρεχομένων ἢ τηχομένων ἢ θυμιαζομένων· ἡ δὲ γεῦσις κριτικὴ ἐστὶ γλυκέων τε καὶ πικρῶν 25 χυμῶν καὶ τῶν μεταξύ πέντε· ἐπτὰ γὰρ εἰσὶν οἱ χυμοὶ πάντες, γλυκὺς, πικρὸς, ὀξύς, δριμύς, σομφός, ἀλυκός, στρυφνός. Ἡ δὲ ἀφή πλειόνων ἐστὶ κριτικὴ, οἶον βαρέων, κούφων καὶ τῶν μεταξύ, θερμῶν τε καὶ ψυχρῶν καὶ τῶν μεταξύ, τραχέων καὶ λείων καὶ τῶν μεταξύ, ξηρῶν καὶ ὑγρῶν καὶ τῶν μεταξύ. Καὶ αἱ μὲν δ’ αἰ- 30 σθήσεις ἐν τε τῇ κεφαλῇ εἰσὶ καὶ ἰδιάζουσι περικλείονται ὄργανοις, ἡ δὲ ἀφή καὶ διὰ τῆς κεφαλῆς καὶ δι’ ὅλου τοῦ σώματος κεχώρηκε, καὶ ἐστὶ κοινὴ πάσης αἰσθήσεως, μᾶλλον δὲ κατὰ τὰς χεῖρας δηλοτέραν παρέχεται τὴν κρίσιν.

“Οτι δώδεκα τάξεις φησὶν εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, πρώτην καὶ

Οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγαν τὴ μονάδα ἀρχὴ ὅλων, ἐπειδὴ ἔλεγαν τὸ σημεῖο ἀρχὴ τῆς γραμμῆς, τὴ γραμμὴ ἀρχὴ τοῦ ἐπιπέδου, καὶ αὐτὸ ἀρχὴ τοῦ τριδιάστατου, ἦτοι τοῦ σώματος. Στὸ σημεῖο προϋποτίθεται ἡ μονάδα, καὶ ἄρα ἀρχὴ τῶν σωμάτων εἶναι ἡ μονάδα καὶ ὅλα τὰ σώματα γίνονται ἀπὸ τὴ μονάδα.

Οἱ Πυθαγόρειοι δὲν ἔτρωγαν τὰ ἔμψυχα, ὑποθέτοντας ἀνόητα ὅτι ἡ μετεμψύχωση ἦταν πραγματική, καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ φαγητὰ παχύνουν τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ θρεπτικά καὶ πιὸ εὐκολοχώνευτα. Γι' αὐτὸ δὲν ἔτρωγαν οὔτε κουκιά, ἐπειδὴ προκαλοῦν φούσκωμα καὶ εἶναι πολὺ θρεπτικά. Ἀναφέρουν καὶ μερικές ἄλλες αἰτίες πού τοὺς ἔκαναν νὰ μὴν τρῶνε κουκιά

Ὁ Πυθαγόρας, λένε, προεῖπε πολλὰ καὶ ὅλα ἐπαλήθευσαν. Τὶς θεωρητικὲς καὶ φυσικὲς γνώσεις λένε ὅτι ὁ Πλάτων τις διδάχθηκε ἀπὸ τοὺς Πυθαγόρειους στὴν Ἰταλία, ἐνῶ τὴν ἠθικὴ κυρίως ἀπὸ τὸν Σωκράτη. Σπέρματα τῆς Λογικῆς δέχθηκε ἀπὸ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Παρμενίδη καὶ τοὺς Ἐλεᾶτες. Καὶ αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ τὴ σχολὴ τοῦ Πυθαγόρα.

Ὅτι ἡ ὄραση, σύμφωνα μὲ τὸν Πυθαγόρα καὶ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, διακρίνει τὰ δώδεκα χρώματα, τὸ λευκὸ καὶ τὸ μαῦρο καὶ τὰ ἐνδιάμεσα, τὸ ξανθὸ, τὸ φαιῶ, τὸ ὠχρὸ, τὸ ἐρυθρὸ, τὸ κυανὸ, τὸ κόκκινο, τὸ λαμπρὸ καὶ τὸ σκοῦρο. Ἡ ἀκοή διακρίνει τὸν ὄξυ καὶ τὸ βαρὺ φθόγγο. Ἡ ὄσφρηση διακρίνει τὶς εὐώδεις καὶ δυσώδεις ὀσμές καὶ τὶς ἐνδιάμεσες ἀπὸ σώματα πού σήπονται, εἶναι βρεγμένα, ἢ λειώνουν ἢ ἔξατμίζονται. Ἡ γεύση διακρίνει τοὺς γλυκεῖς καὶ πικροὺς χυμοὺς καὶ τοὺς ἐνδιάμεσους πέντε· ὅλοι οἱ χυμοὶ εἶναι ἑπτὰ, γλυκὺς, πικρὸς, ὀξύς, δριμύς, ἀπαλός, ἀλμυρός, στιφός. Ἡ ἀφή διακρίνει περισσότερα, βαριὰ δηλαδὴ καὶ ἔλαφρά καὶ τὰ ἐνδιάμεσα, θερμά καὶ ψυχρά καὶ τὰ ἐνδιάμεσα, τραχιὰ καὶ λεία καὶ τὰ ἐνδιάμεσα, ξηρὰ καὶ ὑγρὰ καὶ τὰ ἐνδιάμεσα. Καὶ οἱ αἰσθήσεις βέβαια βρίσκονται στὸ κεφάλι καὶ περικλείονται σὲ ἰδιαιτέρως ὄργανα, ἢ ἀφή ὅμως διέρχεται ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ ὅλο τὸ σῶμα, καὶ εἶναι κοινὴ σὲ κάθε αἴσθηση, ἢ μᾶλλον ἢ κριτικὴ τῆς ἰκανότητά ἐκδηλώνεται σαφέστερα στὰ χέρια.

Ὅτι στὸν οὐρανὸ, ἔλεγαν, ὑπάρχουν δώδεκα κύκλοι. Πρῶτος

ἔξωτάτω τὴν ἀπλανῆ σφαιραν, ἐν ἣ ἔστιν ὁ τε πρῶτος θεὸς καὶ οἱ νοητοὶ θεοί, ὡς Ἀριστοτέλει δοκεῖ, κατὰ δὲ Πλάτωνα αἱ ἰδέαι μετὰ δὲ τὴν ἀπλανῆ ὁ τοῦ Κρόνου τέτακται ἀστήρ καὶ οἱ ἐφεξῆς πλάνητες ἕξ, ὁ τοῦ Διὸς φημι, ὁ τοῦ Ἄρεος, ὁ τῆς Ἀφροδίτης, ὁ τοῦ Ἑρμοῦ, ὁ τοῦ ἡλίου, ὁ τῆς σελήνης, εἶτα ἡ τοῦ πυρὸς σφαιρα, ἕξῃς ἡ τοῦ ἀέρος, μετ' αὐτὸν ἡ τοῦ ὕδατος, Λοιπὴ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ γῆ. Δώδεκα δὲ τάξεων οὐσῶν ἐν τῇ ἀπλανεῖ τὸ πρῶτον αἰτιὸν ἔστι καὶ ὅτι ἂν ἡ ἔγγυς αὐτοῦ, τοῦτό φασι τετάχθαι βεβαίως καὶ ἀρίστως, τὰ δὲ πόρρωθεν ἦττον τὴν δὲ τάξιν μέχρι σελήνης σώζεσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ σελήνην οὐκέτι ὁμοίως. Ἐξ ἀνάγκης δὲ ἔστι καὶ ἡ κακία εἰς τὸν περὶ γῆν τόπον ἅτε δὴ πυθμένος λόγον ἐπεχούσης τῆς γῆς πρὸς πάντα τὸν κόσμον, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ὑποστάθμης οὐσης ἐπιτηδείας. Καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα μέρη κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν βεβαίαν τάξιν καὶ τὴν εἰμαρμένην τοῦ Θεοῦ ἐπομένην αὐτῶ φασι διοικεῖσθαι, τὰ δὲ μετὰ τὴν σελήνην τέσσαρσιν αἰτίαις, κατὰ θεόν, καθ' εἰμαρμένην, κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν, κατὰ τύχην· οἷον τὸ μὲν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ναῦν ἢ μὴ εἰσελθεῖν ἐφ' ἡμῖν ἔστι, τὸ μέντοι ἐν εὐδία χειμῶνα καὶ ζάλην ἐξαίφνης ἐπιγενέσθαι ἐκ τύχης, τὸ μέντοι βαπτίζομένην τὴν ναῦν παρ' ἐλπίδα σωθῆναι προνοίας Θεοῦ. Τῆς δ' εἰμαρμένης πολλοὶ εἰσι τρόποι καὶ διαφοραί, διαφέρει δὲ τῆς τύχης, ὅτι ἡ μὲν εἰρμὸν ἔχει καὶ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν, ἡ δὲ τύχη τὸ αὐτόματον καὶ τὸ ὡς ἔτυχεν· οἷον τὸ ἐκ παιδὸς εἰς μειράκιον ἐλθεῖν καὶ τὰς καθεξῆς ἡλικίας οἰκειῶς διελθεῖν, τοῦτο ἑνὸς τρόπου τῆς εἰμαρμένης.

25 Ὅτι ὁ ζῳδιακὸς λοξῶς κινεῖται, ὡς ζητήσας εὐρεῖν ἔδοξεν Ἀριστοτέλης, ἔνεκεν τῆς γενέσεως τῶν περὶ γῆν τόπων πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ παντός. Εἰ γὰρ καταπαραλλήλως ἐκινεῖτο, αἰεὶ ἂν μία ὥρα ἦν τοῦ ἔτους, ἦτοι θέρος ἢ χειμῶν ἢ ἄλλη τις. Νῦν δὲ ἐκ τοῦ τὸν ἡλίον καὶ τοὺς ἄλλους πλάνητας μεταβαίνειν ἀπὸ ζῳδίου ἐπὶ ζῳδίων, γίνονται αἱ μεταβολαὶ τῶν ὥρῶν τέσσαρες, καὶ ἐκ τῆς 30 τούτων εἰς ἄλληλα μεταβολῆς οἷ τε καρποὶ φύονται καὶ αἱ ἄλλαι

καὶ πρὸ ἔξω εἶναι ἢ ἀπλανῆς σφαῖρα, ὅπου ὑπάρχει ὁ πρῶτος θεὸς καὶ οἱ νοητοὶ θεοί, ὅπως πιστεύει ὁ Ἀριστοτέλης, σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν Πλάτωνα εἶναι οἱ ἰδέες. Μετὰ τὴν ἀπλανῆ σφαῖρα εἶναι τὸ ἄστρο Κρόνος καὶ στὴ σειρὰ οἱ ἕξι πλανῆτες, ἐννοῶ ὁ Δίας, ὁ Ἄρης, ἢ Ἀφροδίτη, ὁ Ἑρμῆς, ὁ ἥλιος, ἢ σελήνη· ἔπειτα ἡ σφαῖρα τοῦ πυρός, στὴ συνέχεια τοῦ ἀέρα, καὶ ἔπειτα τοῦ νεροῦ. Τελευταία ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ γῆ. Κι ἐνῶ ὑπάρχουν δώδεκα τάξεις, τὸ πρῶτο αἶτιο βρίσκεται στὴν ἀπλανῆ σφαῖρα, καὶ ὅ,τι εἶναι κοντὰ του, λένε ὅτι ἔχει τοποθετηθεῖ ἀσάλευτα καὶ ἀριστα, λιγότερο ὅμως τὰ πρὸ μακρινά· ἡ διάταξη αὐτὴ διατηρεῖται ὡς τὴ σελήνη· δὲν εἶναι ὅμως ὅμοια μετὰ τὴ σελήνη. Κατ' ἀνάγκη καὶ ἡ κακία βρίσκεται στὸν περίγειο τόπο, ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶναι ὁ πυθμένος ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ τὸ κατάλληλο ὑπόδαθο γιὰ νὰ τὸν βαστάξει. "Ὅλα τὰ μέρη τὰ κυβερνᾶ ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἢ σταθερὰ τάξη καὶ ἡ θεία εἰμαρμένη πού τὰ συνοδεύει· τὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴ σελήνη μέρη κυβερνοῦνται ἀπὸ τέσσερις παράγοντες, τὸν Θεό, τὴν εἰμαρμένη, τὴν ἀνθρώπινη προαίρεση, καὶ τὴν τύχη. Τὸ νὰ ἐπιδιδασθοῦμε δηλαδὴ στὸ πλοῖο ἢ νὰ μὴν ἐπιδιδασθοῦμε εἶναι στὴν ἐξουσία μας, τὸ νὰ συμβεῖ ὅμως ξαφνικὰ σὲ καλοκαιρία κακοκαιρία καὶ τρικυμία αὐτὸ εἶναι τῆς τύχης, ἐνῶ τὸ νὰ θυθίζεται τὸ πλοῖο καὶ νὰ σωθοῦν οἱ ἐπιβάτες παρ' ἐλπίδα ὀφείλεται στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἡ εἰμαρμένη ἐκδηλώνεται μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ ἔχει πολλὰ διαφορὰς· ἀπὸ τὴν τύχη διαφέρει, ἐπειδὴ αὐτὴ ἔχει εἰρμό, τάξη καὶ ἀκολουθία, ἐνῶ ἡ τύχη ἔχει τὸ αὐτόματο καὶ τὸ τυχαῖο· γιὰ παράδειγμα ἢ μετάβαση ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία στὴν προεφηβικὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀναλόγως στὶς ἐπόμενες, αὐτὸ εἶναι ἓνας τρόπος τῆς εἰμαρμένης.

"Ὅτι ὁ ζωδιακὸς κύκλος κινεῖται, λέγει, λοξά, ὅπως ἔψαξε φαίνεται καὶ βρῆκε ὁ Ἀριστοτέλης, ἐξαιτίας τῆς γένεσης τῶν περιγείων τόπων γιὰ τὴν ἀναπλήρωση τοῦ σύμπαντος. Γιατί, ἂν ἡ κίνησή του ἦταν παράλληλη, θὰ ἦταν πάντοτε μὰ ἐποχὴ τοῦ ἔτους, ἢ θέρος ἢ χειμῶνας ἢ κάποια ἀπὸ τὶς ἄλλες. Τώρα ὅμως, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆτες μεταβαίνουν ἀπὸ ἓνα ζῶδιο σὲ ἄλλο, οἱ μεταβολὲς τῶν ἐποχῶν γίνονται τέσσερις, καὶ ἀπὸ τὴ μεταβολὴ ἀπὸ τὴ μὰ στὴν ἄλλη παράγονται οἱ καρποὶ καὶ προκύπτουν καὶ οἱ ἄλλες

γενέσεις τῶν ζώων γίνονται. "Οτι ὁ μὲν ἥλιος, ὡς οὗτος οἰκείαν ἀποφαίνεται δόξαν, ἦν καὶ ἀληθῆ λέγει, ἑκατονταπλασίων ἐστὶ τῆς γῆς.

Οἱ δὲ πολλοὶ οὐκ ἐλάττονα τοῦ τριακονταπλασίονα αὐτῆς 5 φασιν. "Οτι μέγαν ἐνιαυτὸν καὶ τὴν τοῦ Κρόνου περίοδόν φασιν ὅτι τῶν λοιπῶν ἐξ πλανωμένων ἐν ἐλάττονι χρόνῳ οὗτος ἐν τριάκοντα τὸν οἰκείον δρόμον ἀπαρτίζει. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῦ Διὸς ἐν ἰβ' ἔτεσι τὸν ἴδιον διαπεραίνει κύκλον, ἐν δυσὶ δὲ ὁ Ἄρης, ὁ δ' ἥλιος ἐνιαυτῷ· Ἐρμῆς δὲ καὶ Ἀφροδίτη ἰσοταχεῖς τῷ ἡλίῳ, σελή- 10 νη δὲ προσγειοτάτη καὶ ἐλάχιστον κύκλον περιουῶσα ἐν μηνί.

"Οτι πρῶτος Πυθαγόρας τὸν οὐρανὸν κόσμον προσηγόρευσε διὰ τὸ τέλειον εἶναι καὶ πᾶσι κεκοσμηῆσθαι τοῖς τε ζώοις καὶ τοῖς καλοῖς.

"Οτι καὶ Πλάτων, φησί, καὶ Ἀριστοτέλης ἀθάνατον ὁμοίως 15 λέγουσι τὴν ψυχὴν, κἄν τινες εἰς τὸν Ἀριστοτέλους νοῦν οὐκ ἐμβαίνοντες θνητὴν αὐτὴν νομίζουσιν αὐτὸν λέγειν. "Οτι ὁ ἄνθρωπος μικρὸς κόσμος λέγεται οὐχ ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων σύγκειται (τοῦτο γὰρ καὶ ἕκαστον τῶν ζώων καὶ τῶν εὐτελεστάτων), ἀλλ' ὅτι πάσας ἔχει τὰς τοῦ κόσμου δυνάμεις. Ἐν γὰρ τῷ 20 κόσμῳ εἰσὶ θεοί, ἔστι καὶ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἔστι καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἔστι καὶ φυτά· πάσας δὲ ταύτας τὰς δυνάμεις ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Ἐχει γὰρ θεῖαν μὲν δύναμιν τὴν λογικὴν, ἔχει τὴν τῶν στοιχείων φύσιν, τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ τοῦ ὁμοίου γεννητικὴν. Ἐν ἐκάστῃ δὲ τούτων λείπεται, καὶ ὥσπερ ὁ πένταθλος πά- 25 σας ἔχων τὰς δυνάμεις τῶν ἀθλημάτων ἐν ἐκάστῃ ἡττων ἐστὶ τοῦ ἐν τι ἐπιτηδεύοντος, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος πάσας ἔχων τὰς δυνάμεις ἐν ἐκάστῃ λείπεται. Ἡττον μὲν γὰρ ἔχομεν τὴν λογικὴν δύναμιν, ἢ περ οἱ θεοί, καὶ τὰ τῶν στοιχείων ὁμοίως ἡττον ἢ ἐκεῖνα, καὶ τὸν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἐνδεέστερα τῶν ἐν τοῖς ἀλόγοις, καὶ 30 τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν δύναμιν ἐλαττουμένας τῶν ἐν τοῖς φυτοῖς. Ὅθεν ἐκ ποικίλων δυνάμεων συνεστῶτες δύσχρηστον τὸν βίον ἔχομεν. Ἐκαστον γὰρ τῶν ἄλλων ὑπὸ μιᾶς φύσεως οἰα-

γενέσεις τῶν ζώων. Ὁ ἥλιος, σύμφωνα μὲ τὴ δική του γνώμη ποὺ διατυπώνει, καὶ τὴ λέγει καὶ ἀληθινή, εἶναι ἑκατονταπλάσιος τῆς γῆς, ἐνῶ οἱ πολλοὶ δὲν τὸν κάνουν μικρότερο ἀπὸ τριάντα φορές.

Ὅτι μεγάλο ἐνιαυτὸ μερικοὶ λένε καὶ τὴν περιφορὰ τοῦ Κρόνου, ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι ἔξι ἐκτελοῦν τὸν πλανητικὸ τους κύκλο σὲ λιγότερο χρόνο, ἐνῶ αὐτὸς ὀλοκληρώνει τὴν πορεία του σὲ τριάντα χρόνια. Ὁ πλανήτης Δίας συμπληρώνει τὴν πορεία του σὲ δώδεκα χρόνια, σὲ δύο ὁ Ἄρης καὶ ὁ ἥλιος σὲ ἓνα ἔτος. Ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη ἔχουν τὴν ἴδια ταχύτητα μὲ τὸν ἥλιο ἢ σελήνη εἶναι πολὺ κοντὰ στὴ γῆ καὶ διαγράφει ἐλάχιστο κύκλο σὲ ἓνα μῆνα.

Ὅτι ὁ Πυθαγόρας πρῶτος, λέγει, ἀποκάλεσε τὸν οὐρανὸ κόσμον, ἐπειδὴ εἶναι τέλειος καὶ ἔχει διακοσμηθεῖ μὲ ὅλα τὰ ζωντανὰ καὶ τὰ ὠραῖα.

Ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, λέγει, διδάσκουν ὅμοια ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη, καὶ ἄς νομίζουν μερικοὶ, ποὺ δὲν ἐμβαθύνουν στὸ πνεῦμα τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅτι τὴ θεωρεῖ θνητή.

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος λέγεται μικρὸς κόσμος, λέγει, ὄχι γιατί ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα (γιατὶ αὐτὸ τὸ ἔχει καὶ κάθε ζῶο καὶ μάλιστα καὶ τὰ πιὸ ἀσήμαντα), ἀλλὰ γιατί περιέχει ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ κόσμου. Καθόσον μέσα στὸν κόσμον ὑπάρχουν θεοί, ὑπάρχουν καὶ τὰ τέσσερα στοιχεῖα καὶ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ τὰ φυτὰ ὅλες αὐτὲς τὶς δυνάμεις τὶς ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἐχει δηλαδὴ θεία δύναμη, τὴ λογικὴ, ἔχει τὴ φύση τῶν στοιχείων, τὴ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ καὶ τὴν γεννητικὴ τοῦ ὁμοίου. Σὲ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς ὑπολείπεται, καὶ ὅπως ὁ ἀθλητὴς τοῦ πεντάθλου, ἐνῶ ἔχει ὅλες τὶς δυνάμεις τῶν πέντε ἀθλημάτων, σὲ κάθε μία εἶναι ὑποδεέστερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀσκεῖ τὸ ἓνα μόνο, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ ἔχει ὅλες τὶς δυνάμεις μαζί, ὑπολείπεται σὲ κάθε μία χωριστά. Ἐχομε δηλαδὴ κατώτερη λογικὴ δύναμη ἀπὸ τοὺς θεοὺς, καὶ τὴ δύναμη τῶν στοιχείων ἀτονότερη ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνα, καὶ τὸν θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία ἀσθενέστερη ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ τὴ θρεπτικὴ καὶ τὴν αὐξητικὴ δύναμη μειωμένη σὲ σχέση μὲ τὰ φυτὰ. Γι' αὐτὸ, ἀποτελούμενοι ἀπὸ ποικίλες δυνάμεις, ἔχομε δυσκολοκυβέρνητη ζωὴ. Γιατὶ κάθε ἄλλη ὑπαρξὴ διευθύνεται ἀπὸ μία φύση, ἐνῶ ἐμεῖς βρισκόμαστε σὲ ἀντι-

κίζεται, ἡμεῖς δὲ ὑπὸ τῶν διαφόρων δυνάμεων ἀντισπώμεθα, οἷον ποτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀναγόμεθα ἐπὶ τὰ κρείττω, ποτὲ δὲ τοῦ θηριώδους ἐπικρατήσαντος ἐπὶ τὰ χείρω· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων.

5 Ἐὰν οὖν τις θεραπεύσῃ τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον, ὥσπερ ἡνίοχον ἐγρηγορότα καὶ ἐπιστήμονα ἐπιστήσας, δυνήσεται ἐκάστη τῶν ἄλλων δυνάμεων εἰς δέον χρήσασθαι, τῇ τε κράσει φημί τῶν στοιχείων καὶ τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ ὀρέξει. Τὸ γοῦν “γνώθισαυτόν”, δοκοῦν ῥᾶστον εἶναι, πάντων ἐστὶ χαλεπώτατον· ὁ καὶ
10 φασὶ τοῦ Πυθίου εἶναι Ἀπόλλωνος, εἰ καὶ εἰς Χίλωνα τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἓνα τὸ ἀπόφθεγμα ἀναφέρουσι. Παραινεῖ δ’ ἡμῖν γνῶναι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν. Τὸ δὲ γνῶναι ἑαυτὸν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου φύσιν γνῶναι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἄνευ τοῦ φιλοσοφεῖν ὅπερ ἡμῖν ὁ θεὸς παραινεῖ.

15 Ὅτι γνώσεως ὀκτώ φασιν ὄργανα, αἰσθησιν, φαντασίαν, τέχνην, δόξαν, φρόνησιν, ἐπιστήμην, σοφίαν, νοῦν. Τούτων κοινὰ μὲν ἐστὶν ἡμῖν πρὸς τὰ θεῖα τέχνη καὶ φρόνησις καὶ ἐπιστήμη καὶ νοῦς, πρὸς δὲ τὰ ἄλογα αἰσθησις καὶ φαντασία· ἴδιον δὲ ἡμῶν μόνον ἢ δόξα. Ἔστι δὲ αἰσθησις μὲν γνῶσις ψευδῆς διὰ σώματος,
20 φαντασία δὲ κίνησις ἐν ψυχῇ, τέχνη δὲ ἕξις ποιητικὴ μετὰ λόγου (τὸ δὲ μετὰ λόγου πρόσκειται, ὅτι καὶ ὁ ἀράχνης ποιεῖ, ἀλλ’ οὐ μετὰ λόγου), φρόνησις δὲ ἕξις προαιρετικὴ τῆς ἐν τοῖς πρακτοῖς ὀρθότητος, ἐπιστήμη δὲ ἕξις τῶν ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, σοφία δὲ ἐπιστήμη τῶν πρώτων αἰτιῶν, νοῦς δὲ ἀρχὴ
25 καὶ πηγὴ πάντων τῶν καλῶν.

Ὅτι τρία μέρη εὐμαθίας, ἀγχίνοια, μνήμη, ὀξύτης. Μνήμη μὲν οὖν ἐστὶ τήρησις ὧν ἔμαθέ τις, ὀξύτης δὲ ἢ ταχύτης τῆς διανοίας, ἀγχίνοια δὲ, ἐξ ὧν ἔμαθέ τις, ἃ μὴ ἔμαθε θηρεῦων.

Ὅτι ὁ οὐρανὸς τριχῶς λέγεται, ἐν μὲν αὐτῇ ἢ ἀπλανῆς
30 σφαῖρα, δεύτερον τὸ ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας μέχρι τῆς σελή-

περισπασμὸ ἀπὸ διάφορες δυνάμεις. Λόγου χάρη, ἄλλοτε ἀπὸ τῆ θεία δύναμη ὑψωνόμαστε στὰ καλύτερα, ἄλλοτε ἀπὸ τῆ θηριώδη δύναμη, ἂν ἐπικρατήσῃ, ὀδηγούμαστε στὰ χειρότερα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὶς ἄλλες δυνάμεις

Ἄν λοιπὸν ὑπηρετήσῃ τὸ θεῖο μέσα μας στοιχεῖο, σὰν νὰ ἔχει βάλῃ ἓναν ἄγρυντο καὶ ἔμπειρο ἠνίοχο, θὰ μπορέσῃ νὰ χρησιμοποιοῦν καθε μίαν ἀπὸ τὶς ἄλλες δυνάμεις ὅταν χρειασθεῖ, καὶ τὴν ἀνάμξη, ἐννοῶ τῶν στοιχείων, καὶ τὸ συναίσθημα καὶ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν ὄρεξη. Τὸ νὰ γνωρίσῃ λοιπὸν κανεὶς τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ φαίνεται πὼς εἶναι πολὺ εὐκόλο, εἶναι τὸ πιὸ δύσκολο ἀπὸ ὅλα. Γι' αὐτὸ καὶ λένε ὅτι τὸ ἀπόφθεγμα εἶναι τοῦ Πύθιου Ἀπόλλωνα, ἂν καὶ ἀποδίδεται στὸν Χίλωνα, ἓναν ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Μᾶς παρακινεῖ αὐτὸ νὰ συνειδητοποιήσομε τὴ δύναμή μας. Τὸ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτό σου δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν οὐσία τοῦ σύμπαντος. Κι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο χωρὶς τὴ φιλοσοφία, πράγμα βέβαια ποὺ μᾶς παρακινεῖ ὁ Θεός.

Ὅτι τὰ ὄργανα τῆς γνώσης εἶναι ὀκτώ· αἴσθησις, φαντασία, τέχνη, γνώμη, φρόνησις, ἐπιστήμη, σοφία, νοῦς. Ἀπὸ αὐτὰ κοινὰ μὲ τὸ θεῖο στοιχεῖο εἶναι ἡ τέχνη, ἡ φρόνησις, ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ νοῦς, κοινὰ μὲ τὰ ἄλογα ζῶα εἶναι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία, ἐνῶ καθαρὰ δικό μας γνώρισμα εἶναι μόνο ἡ γνώμη. Ἡ αἴσθησις εἶναι γνώσις ψευδῆς μέσω τοῦ σώματος, ἡ φαντασία κάποια κίνηση τῆς ψυχῆς, τέχνη εἶναι ἔξη ποιητικὴ μετὰ λόγου (τὸ “μετὰ λόγου” τίθεται, γιατί καὶ ἡ ἀρχὴ ποιεῖ, ἀλλ' ὄχι μετὰ λόγου), ἡ φρόνησις εἶναι ἔξη προαιρετικὴ τῆς ὀρθότητος στὶς πράξεις, ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἔξη ὅσων ὑπάρχουν πάντοτε καὶ εἶναι ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτό τους, ἡ σοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν πρώτων αἰτίων, ὁ νοῦς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πηγὴ ὅλων τῶν καλῶν.

Ὅτι τὰ μέρη τῆς μάθησης εἶναι, λέγει, τρία· ἡ ἀγχίνουα, ἡ μνήμη, ἡ ὀξύτητα. Ἡ μνήμη εἶναι ἡ διατήρησις ὅσων ἔμαθε κάποιος, ἡ ὀξύτητα εἶναι ἡ ταχύτητα τῆς σκέψεως, καὶ ἡ ἀγχίνουα ἡ μάθησις ὅσων ἔμαθε κανεὶς χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκει.

Ὅτι ὁ οὐρανὸς λέγεται μὲ τριπλὸ νόημα· σύμφωνα μὲ τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀπλανὴς σφαῖρα, μὲ τὸ δεύτερο, τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν

νης διάστημα, τρίτον ὁ σύμπας κόσμος, ὁ οὐρανός φημι καὶ ἡ γῆ ἅμα.

ᾠτι πέφυκέ φησι τὰ τελεώτατα καὶ τὰ χεῖριστα αἰεὶ ἐνεργεῖν. Ταῦτα δέ ἐστι θεὸς καὶ φυτά. Ὁ τε γὰρ θεὸς κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον αἰεὶ ἐνεργεῖ, καὶ τὰ πλησίον αὐτοῦ ὄντα, καὶ πάλιν τὰ φυτὰ αἰεὶ ἐνεργεῖ· τρέφεται γὰρ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ αἰεὶ ἐνεργεῖ, οὐδὲ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ σχεδὸν τὸν ἡμίση χρόνον καθεύδει τε καὶ ἡσυχάζει.

ᾠτι οἱ Ἕλληνες αἰεὶ ἀμείνους τὰ ἤθη τῶν βαρβάρων, ὡς τὴν 10 εὐκρατον οἰκοῦντες Σκύθαι δὲ καὶ Αἰθίοπες, οἱ μὲν ὑπὸ κρύους ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ ὑπὸ θάλπους πυκνουμένης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος, καὶ ἀπολαμβανομένου ἐντὸς τοῦ θερμοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δύσκρατον ἐκληρώσαντο· συμβαίνει οὖν ἰτητικούς καὶ θρασεῖς εἶναι τοὺς οἰκοῦντας ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις Ἄ- 15 ναλόγως δὲ καὶ οἱ τοῦ μέσου καὶ τῶν ἄκρων ἐγγυτέρω ὄντες τῆς κράσεως τῶν παρακεμένων αὐτοῖς μετέχουσι. Διὸ καὶ, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὅτι ἂν καὶ παρὰ βαρβάρων μάθημα λάβωσιν οἱ Ἕλληνες, τοῦτο ἄμεινον ἐκφέρουσι, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ Ἀθηναῖοι. Διόπερ καὶ στρατηγικοὶ γεγένηται ἀρχῆθεν καὶ 20 γραφικῆς εὐρετικοὶ καὶ πάσης τέχνης θαναύσου τε καὶ πολεμικῆς, ἔτι δὲ καὶ λόγων καὶ μαθημάτων. Διὸ καὶ οὐδ' ἐπείσακτός ἐστιν, ὡς εἰπεῖν, ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ' ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, τοῦ τοιοῦτου ἀέρος ἰσχυροτάτου ὄντος καὶ καθαρωτάτου, ὡς μὴ μόνον τὴν γῆν λεπτύνειν (δι' ἣν αἰτίαν καὶ λεπτόγεως ἡ Ἀττι- 25 κή), ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· συμβαίνει γὰρ τὸν λεπτὸν ἀέρα τὴν μὲν γῆν θλάπτειν, τὰς δὲ ψυχὰς ὠφελεῖν.

ᾠτι οἱ ἐτήσιοι πνέουσι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἀκμαιοτάτου θε- 30 ρους δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ὁ ἥλιος μετεωρότερος καὶ ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν τόπων ἀρκτικώτερος γινόμενος λύει τὰ ὑγρά τὰ ἐν ταῖς ἄρκτοις λυόμενα δὲ ταῦτα ἐξαερούται, ἐξαερούμενα δὲ πνευμα- τοῦται, καὶ ἐκ τούτων γίνονται οἱ ἐτήσιοι ἄνεμοι, ἐκ τῶν πνευμά-

ἀπλανῆ σφαῖρα μέχρι τῆ σελήνη, καὶ μὲ τὸ τρίτο, ὁ κόσμος στὸ σύνολό του, ὁ οὐρανὸς δηλαδή μαζί καὶ ἡ γῆ.

“Ὅτι ἀπὸ τῆ φύση τους, λέγει, τὰ τελειότατα καὶ τὰ χείριστα βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπη ἐνέργεια· καὶ αὐτὰ εἶναι ὁ θεὸς καὶ τὰ φυτὰ. Γιατὶ ὁ Θεὸς καὶ τὰ ὄντα τὰ πλησιέστερά του ἐνεργοῦν πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο (τῆ νόηση καὶ τῆ λογικὴ), καὶ τὰ φυτὰ πάλι ἐνεργοῦν πάντοτε· γιατί τρέφονται καὶ τῆ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν ἐνεργεῖ πάντοτε, οὔτε τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ τὸ μισὸ σχεδὸν χρόνο κοιμοῦνται καὶ ἡσυχάζουν.

“Ὅτι τὰ ἦθη (ὁ χαρακτήρας) τῶν Ἑλλήνων εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὰ ἦθη τῶν βαρβάρων, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες κατοικοῦν στὴν εὐκρατη ζώνη. Οἱ Σκύθες ὅμως καὶ οἱ Αἰθίοπες, οἱ πρῶτοι ἐπηρεαζόμενοι ἀπὸ τὸ κρύο καὶ οἱ ἄλλοι ἀπὸ τῆ ζέστη, μὲ τὴν πύκνωση τῆς ἐπιφάνειας τοῦ σώματος καὶ τῆ συγκράτηση σ’ αὐτὸ πολλῆς θερμότητος ἢ πολλοῦ ὑγροῦ, ἔχουν σὰν κλῆρο τους τὴν κακὴ κράση· συμβαίνει λοιπὸν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν νὰ εἶναι βίαιοι καὶ θρασεῖς. Οἱ μεσαῖοι καὶ ὅσοι εἶναι κοντὰ στὰ ἄκρα ἀνάλογα πάλι μετέχουν τὴν κράση τῶν γειτονικῶν τους λαῶν. Γι’ αὐτὸ, καὶ ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, ὅ,τι μάθουν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, τὸ διατυπώνουν καλύτερα, καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες οἱ Ἀθηναῖοι. Γι’ αὐτὸ καὶ πρῶτοι αὐτοὶ ἀνακάλυψαν τὴ στρατιωτικὴ τέχνη καὶ τὴ γραφικὴ καὶ ἔγιναν ἐφευρέτες κάθε βάνουσης τέχνης καὶ πολεμικῆς, καὶ ἀκόμα τῶν λόγων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Γι’ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπείσακτη (ξενόφερτη), γιὰ νὰ πῶ ἔτσι, ἡ παιδεία στὴν Ἀθήνα, ἀλλ’ ὑπάρχει ἐκ φύσεως, ἐπειδὴ ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι λεπτὴ καὶ καθαρὸτατη, ὥστε νὰ μὴ λεπταίνει μόνο τὸ ἔδαφος (αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἡ Ἀττικὴ λέγεται λεπτόγειος), ἀλλὰ καὶ τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ συμβαίνει ὁ λεπτὸς ἀέρας νὰ βλάπτει τὴ γῆ, νὰ ὠφελεῖ ὅμως τὴν ψυχὴ.

“Ὅτι τὰ μετέμα φυσοῦν τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τοῦ θέρους γιὰ τὴν ἐξῆς αἰτία. Ὁ ἥλιος ἀνεβαίνει πρὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τὶς νότιες περιοχὲς πηγαίνει βορειότερα, διαλύει τοὺς πάγους στὸν βορρᾶ, καὶ αὐτοὶ ἔξατμίζονται καὶ δημιουργοῦν ἀνέμους, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς γίνεται τὸ μετέμα, ἀπὸ τοῦ ἀνέμους ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸ λειώσι-

των τῶν ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν ἀρκτικῶν ὑγρῶν γινομένων. Φέρονται γοῦν ἐπὶ τοὺς ἐναντίους τόπους, τοὺς μεσημβρινούς. Ἐκεῖ δὴ ταῦτα ἐκφερόμενα προσπίπτει τοῖς ὑψηλοτάτοις ὄρεσι τῆς Αἰθιοπίας, καὶ πολλὰ καὶ ἀθρόα γινόμενα ἀπεργάζεται ὑετούς καὶ ἐκ τῶν ὑετῶν τούτων ὁ Νεῖλος πλημμυρεῖ τοῦ θέρους, ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ ξηρῶν τόπων ῥέων. Καὶ τοῦτο Ἀριστοτέλης ἐπραγματεύσατο· αὐτὸς γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως ἔργῳ κατενόησεν, ἀξιῶσας πέμψαι Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα εἰς ἐείνους τοὺς τόπους καὶ ὄψει τὴν αἰτίαν τῆς τοῦ Νείλου αὐξήσεως παραλαβεῖν.

10 Διὸ φησιν ὡς τοῦτο οὐκέτι πρόβλημα ἐστίν· ὤφθη γὰρ φανερῶς ὅτι ἐξ ὑετῶν αὐξεῖ. Καὶ τὸ παράδοξον, ἐν τοῖς ξηροτάτοις τόποις τῆς Αἰθιοπίας, ἐν οἷς οὔτε χερμάτων οὔτε ὕδωρ ἐστὶ, ξυμβαίνει τοῦ θέρους πλείστους ὑετούς γίνεσθαι.

μο τῶν πάγων τοῦ βορρᾶ. Πηγαίνουν λοιπὸν στοὺς ἀντίθετους τόπους, τοὺς νότιους. Μεταφερόμενοι ἐκεῖ προσκρούουν στὰ πανήψηλα βουνὰ τῆς Αἰθιοπίας, καὶ ὅταν μαζευτοῦν πολλὰ προκαλοῦν βροχές. Κι ἀπὸ αὐτὲς τὶς βροχές ὁ Νεῖλος πλημμυρίζει τὸ καλοκαίρι, διαρρέοντας νότιους καὶ ξηροὺς τόπους. Αὐτὸ τὸ πραγματεύθηκε ὁ Ἄριστοτέλης. Αὐτὸς τὸ κατάλαβε μὲ τὴ δύναμη τοῦ πνεύματός του καὶ θέλησε νὰ στείλει τὸν Ἀλέξανδρο τὸν Μακεδόνα σ' ἐκείνους τοὺς τόπους καὶ νὰ διαπιστώσει τὴν αἰτία τῆς αὔξεσης τοῦ Νείλου μὲ τὰ μάτια του. Γι' αὐτὸ λέγει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι πὰ πρόβλημα. Ἀποδείχθηκε χωρὶς ἀμφιβολία ὅτι ἡ αὔξησις τῶν ὑδάτων προέρχεται ἀπὸ τὶς βροχές, καὶ τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι στοὺς κατάξερους τόπους τῆς Αἰθιοπίας, ὅπου οὔτε χειμῶνας ὑπάρχει οὔτε νερό, συμβαίνει νὰ πέφτουν πάρα πολλές βροχές τὸ καλοκαίρι.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν για τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ
σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

A

* Ἀβαι 198. 202. 218. 246.

* Ἀβαρας 182.

* Ἀβρααμ 52.

* Ἀγαμέμνων 448.

* Ἀγάπιος 82.

* Ἄγιος 294. 296.

ἀγνωμοσύνη 322. 384. 442.

ἀγνωσία 20.

ἀγκίνοια 18. 482.

ἀδικεῖν 370. 372.

ἀδικεῖσθαι 370. 372.

ἀδικία 112. 188. 320. 384. 442.

* Ἀδριατικὴ θάλασσα 262.

* Ἀδωνις 42.

* Ἀθηναῖ 12. 54. 64. 126. 134. 146. 152.
180. 182. 334. 384.

* Ἀθηναί 38. 46. 70. 76. 100. 130. 134. 164.
182. 272. 412. 484.

* Ἀθηναῖοι 58. 86. 94. 96. 98. 126. 128.
131. 134. 142. 144. 180. 206. 278. 304.
310. 314. 316. 318. 322. 324. 326. 330.
332. 334. 336. 338. 340. 342. 384. 386.
388. 406. 408. 410. 414. 416. 418. 420.
426. 428. 432. 436. 438. 440. 442. 446.
450. 456. 462. 484.

* Ἀθηνίων 248. 252. 254. 256.

ἀθυμία 282.

* Ἀθως 120. 138. 312.

Αἴας 466.

* Αἰγαί 32.

Αἰγαῖον (πέλαγος) 40. 136. 162. 168.

Αἰγεσταῖοι 248.

Αἴγινα 318. 320.

Αἰγινῆται 318.

Αἰγύπτιοι 32. 34. 42. 44. 58. 70. 72. 82.
118. 120. 184. 186. 220. 318.

Αἴγυπτος 58. 168. 174. 206. 208. 210.
214. 298. 320. 424.

Αἰδεσία 36.

* Ἀθανάσιος 58.

Αἰθίοπες 484.

Αἰθιοπία 36. 486.

Αἰμίλιος 270.

Αἰσάρα 474.

Αἰσερνία 262.

Αἰσχίνης 88. 90. 92. 94. 96. 272. 350. 352.
438.

Αἰσχύλος 144.

αἰσχύνη 90. 342.

* Ἀκαδημία (Πλάτωνος) 56. 102. 174.
182. 466.

* Ἀκαρναῖνες 254.

ἀλαζονεία 266.

* Ἀλεξάνδρεια 24. 30. 36. 70. 82. 266.

* Ἀλεξανδρεῖς 10. 24. 34. 42. 46. 298.

* Ἀλέξανδρος, ὁ Μακεδών, 90. 92. 94.
152. 160. 162. 174. 186. 198. 220.
278. 280. 282. 338. 486.

ἀλήθεια 16. 18. 20. 22. 34. 72. 74. 106.
192. 376.

* Ἀλκαίων 244.

* Ἀλκαῖος 434.

* Ἀλκιδιᾶδης 92. 144. 174. 186. 198. 384.
404. 438.

ἀλληλοφαγία 236.

* Ἀμαζόνες 306.

- Ἐμάλθεια 158.
 Ἐμμωνιανὸς 26. 34. 36. 80.
 Ἐμπέλιος 186.
 ἄναισχυντία 470.
 ἄνανδρε(ι)α 16. 430.
 Ἐναξαγόρας 104. 144. 352.
 Ἐνατόλιος 60. 190.
 Ἐναφᾶς 220.
 Ἐνάχαρσις 186. 190.
 ἄνδραγαθία 310.
 ἄνδρ(ε)ία 210. 212. 220. 318. 376. 388.
 390. 394. 404. 430.
 Ἐνδρομάχη 270.
 Ἐνθέμιος 44.
 Ἐνθουσα 32.
 Ἐνθέμιος 28.
 Ἐννίκερις 446.
 Ἐντιγένης 230. 234.
 Ἐντίγονος ἢ Δημήτριος 286. 288. 296.
 298.
 Ἐντιόχεια 198.
 Ἐντιοχίς 222.
 Ἐντιόχος Ἐπιφανής 198. 206. 208. 222.
 238.
 Ἐντίπατρος 278.
 Ἐντιφῶν 96.
 Ἐντώνιος 216. 268. 270. 276. 288.
 Ἐπάμεια 40. 230.
 ἄπανθρωπία 110. 232.
 ἄπάτη 130.
 Ἐπελλῆς 186.
 ἄπέχθεια 466.
 ἄπιστία 16. 80. 126.
 Ἐπόλλων 44. 50. 148. 150. 158. 162. 176.
 180. 184. 198. 354. 434. 482.
 Ἐπολλώνιος 242.
 Ἐπουλία 262.
 ἄπραγμοσύνη 78.
 Ἐραβία 60. 52. 198.
 Ἐρατος 294. 296.
 Ἐργέσται 284.
 Ἐργος 294.
 Ἐργοναῦτες 340.
 Ἐρδοάτος 222.
 Ἐρέθουσα 166.
 ἄρετή 16. 34. 38. 48. 80. 94. 96. 104. 126.
 146. 156. 168. 172. 184. 192. 196. 198.
 286. 308. 314. 338. 382. 386. 388.
 394. 400. 406. 416. 418. 420. 422.
 430. 468.
 Ἐρης 288. 478. 480.
 Ἐριάμνης 220. 222.
 Ἐριαράθης 220. 222.
 Ἐριδαῖος 282.
 Ἐρίμνον 282.
 Ἐριμναῖος 220.
 Ἐριστείδης 96. 302. 342. 370. 380.
 386. 388. 394. 400. 402. 432. 466.
 Ἐρίσιππος 294.
 Ἐριστογείτων 276.
 Ἐριστόμαχος 294.
 Ἐριστοτέλης 18. 20. 22. 36. 472.
 476. 478. 480. 486.
 Ἐριστοφάνης 408.
 Ἐρκαδία 86.
 Ἐρκάδιος 192.
 Ἐρμενία 220.
 Ἐρμένιοι 222.
 Ἐρουνακοὶ 224.
 Ἐρπάλεια χρήματα 274.
 Ἐρπαλος 274.
 Ἐρτάμνη 220.
 Ἐρτεμίσιον 172.
 Ἐρτοξέρξης 188. 296.
 Ἐρχιάδας 68.
 Ἐρχίλοχος 470.
 Ἐρχυτος 472.
 ἄσέβεια 44. 100. 204.
 ἄσέλγεια 446.
 Ἐσία 90. 132. 154. 162. 166. 168. 172.
 264. 316. 322.
 Ἐσκληπιάδης 40. 42.
 Ἐσκληπιόδοτος 44. 48. 50. 52. 56. 76.
 Ἐσκληπιὸς 82.
 Ἐσκολανοὶ 260.
 Ἐσπερος 32. 80.
 Ἐσσύριος, -οὶ 164. 332.
 Ἐστρονόη 82.
 Ἐσμηθῆς 216.
 ἄταξία 102.
 Ἐτόσσα 220.
 Ἐττης 50.
 Ἐπική 88. 150. 306. 316. 336. 342. 466.
 484.

Ἄττιλας 28. 30.
 Αὔγουστος 268.
 Αὔλος 258.
 αὐτοψία 12. 76.
 Ἄφροδισιὰς 45-46. 50. 76.
 Ἄφροδίτη 12. 38. 150. 152. 162. 176.
 478. 480.
 Ἄχαιοὶ 294. 296. 300. 434.
 Ἄχαιὸς 234.
 Ἄχιλλεὺς 180. 458.
 ἄψευδεία 14.

B

Βαβυλῶν 96. 122. 458.
 Βαβυλώνιοι 280.
 Βαθία 36.
 Βάκχαι 176.
 Βαττάκης 256. 258.
 Βαλίμερις 30.
 Βήλ 44.
 Βηρυτὸς 82.
 Βιθυνία 226. 242.
 Βιθυνοὶ 254.
 βλακεία 394.
 βλασφημία 268. 394.
 Βοιωτοὶ 136.
 Βόκχος 238.
 Βόστρα Ἄραβία 60.
 Βουκεφάλας 280.
 Βραχμᾶνες 30.
 Βρεττία 264.
 Βροῦτος 266. 268. 270.
 Βυζάντιον 36. 46. 66. 78. 82.
 Βωλαθὴν 44.
 βωμολογία 270. 294.

Γ

Γαδαῖος 244.
 Γάδαιρα 166. 304.
 Γάϊος Ἀκύλλιος 256.
 Γάϊος Ἀπώνιος Μότυλος 260. 262.
 Γάϊος Ἰούλιος 264.
 Γάϊος Κοσκόνιος 262.
 Γάϊος Μάριος 256. 264. 266.
 Γάϊος Ὀρβανὸς 264.

Γάϊος Σεργίλιος 256.
 Γάϊος Τιτίλιος 244.
 Γαλατία 238. 294.
 Γαληνὸς 76.
 Γενναῖος (Δίας) 64.
 Γέσιος 82.
 Γιζέριχος 40.
 Γλαῦκος 170.
 Γναῖος Πομπτήιος 262.
 γνώσις 106. 482.
 Γόμων 250.
 Γοργίας 24.
 Γοργόνα 146.
 Γρηγόριος, ἀδελφὸς Ἑρμείου, 34.

Δ

Δαίδαλος 338.
 Δαλμάται 40.
 Δαμάσκιος 8. 38. 78.
 Δαμασκὸς 36. 46. 64.
 Δαμανή 48.
 Δαμόφιλος 232. 234.
 Δαναὸς 210.
 Δαρεῖος, 94. 96. 188. 310. 424.
 Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου 408.
 Δατάμος 220.
 δειλία 72. 88. 296. 414. 428. 430.
 δεισιδαιμονία 258. 296.
 Δελφοὶ 102. 162. 316. 434.
 Δευκαλίων 344.
 Δῆλος 176. 236.
 Δημάδης 196. 278.
 Δημήτηρ 182. 204. 334.
 Δημοκῆδης 194.
 δημοκρατία 338.
 Δημόκριτος 106.
 Δημοσθένης 74. 84. 86. 90. 92. 196. 272.
 274. 346. 396. 400. 410. 462. 468.
 δικαιοσύνη 34. 188. 192. 314. 320. 366.
 388. 404. 394.
 Διογένης 154.
 Διόδωρος 198. 206. 208. 214. 258.
 Διοκλῆς 198.
 Διονύσιος 376. 378. 444. 446.
 Διόνυσος 62. 176. 180. 190. 334.
 Διόσκουροι 82. 146.

Διόφαντος 200. 202.
 Δίων 268. 376. 382. 398. 444.
 δόλος 14.
 Δόμνος 82.
 δουλεία 314. 414. 416.
 Δράκων 88.
 δυσκρασία 296.
 δυσσέβεια 470.
 δυστυχία 106.
 Δωδώνη 178.
 Δωριεῖς 136.
 δωροδοκία 256. 274.
 Δῶρος 50.

E

Ἐβραῖος, -οι 26. 52.
 ἔγκράτεια 470.
 εἴμαρμένη 32. 478.
 εἰρήνη 140. 300. 318. 322. 324. 450.
 Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδιρήτης 214.
 Ἐλαία 270.
 Ἐλεάται 476.
 Ἐλένη 174. 368. 432. 434. 470.
 ἔλευθερία 92. 126. 140. 142. 298. 300.
 318. 320. 420. 466. 470.
 Ἐλικῶν 166. 182. 356.
 Ἑλλάς 92. 94. 96. 136. 166. 178. 184. 300.
 302. 304. 316. 322. 334. 340. 342. 422.
 424. 436. 448.
 Ἑλλην, -ες 32. 40. 52. 66. 82. 86. 90. 94.
 96. 128. 130. 132. 140. 162. 174. 176.
 182. 186. 190. 194. 222. 308. 310. 312.
 314. 318. 320. 322. 326. 328. 332. 338.
 340. 334. 350. 382. 384. 406. 412. 416.
 420. 426. 428. 430. 432. 434. 438. 446.
 452. 464. 468. 470. 484.
 Ἑλλησποντος 86. 120. 138. 322.
 Ἐμσα 64.
 Ἐννα 232. 236. 246.
 Ἐπαφρόδιτος 266.
 Ἐπιδάυρειοι 16. 202.
 Ἐπίδαυρος 76.
 ἐπιείκεια 14. 404.
 ἐπιθυμία 72. 364. 478.
 Ἐπίκουρος 96. 98. 100. 102.
 ἐπιμῆξια 206. 212.

ἐπιστήμη 482.
 Ἐρετριεῖς 136. 138.
 Ἐρινύες 116. 144. 146.
 Ἐριχθόνιοι 336.
 Ἐρμείας 34. 36. 234.
 Ἐρμῆς 12. 152. 190. 390. 420. 468. 478.
 480.
 ἔρωσ 20. 100. 118. 156. 158.
 Ἐρωτες 150. 154. 162.
 Ἐσμουνος 82.
 Ἐσπερίδων λειμῶνες 164.
 Εὔβοια 86. 136. 300. 430.
 εὐδαιμονία 106. 164.
 εὐδοξία 432.
 εὐεργεσία 14. 320. 326. 332.
 εὐθυμοσύνη 70.
 εὐκλεια 90.
 εὐμαθία 482.
 Εὐμένης 282.
 Εὐμηλος 458.
 εὐμοιρία 18.
 Εὐνους 36. 230. 234. 236. 238.
 Εὐπείθιος 68.
 Εὐριπίδης 466.
 Εὐρυμέδων 414. 414.
 Εὐρώπη 154. 162. 166.
 εὐσέβεια 22. 100.
 Εὐσέβιος 64. 66.
 εὐφημία 122. 134. 136. 472.
 εὐφροσύνη 38.
 εὐφυΐα 48.
 εὐφυΐα δοξαστική 18.
 εὐψυχία 136. 312. 324. 376. 432.
 Ἐφύρας 164.
 ἔχθρα 14.

Z

Ζεῦξις 162. 234.
 Ζεὺς 156. 162. 170. 174. 190. 192. 478.
 480.
 Ζέφυρος 160. 174. 180. 284.
 Ζηνόδοτος 54.
 Ζήνων 44. 58. 80.
 Ζήνων, φιλόσοφος, 476.

Η

Ἡγίς 68. 70.
 ἡδονή 74. 98. 166. 174. 288. 362. 365.
 Ἡλ 44. 404. 434. 464. 468.
 Ἡλεῖοι 164. 192.
 Ἡλιάδης 198.
 Ἡλιόδωρος 34.
 Ἡλιος 44.
 Ἡλιούπολις 40.
 Ἡλιοπολίται 64.
 Ἡλύσιον πεδῖον 284.
 Ἡραίς 200. 202.
 Ἡραῖσκος 42. 44.
 Ἡράκλεια 246.
 Ἡρακλείδης 136.
 Ἡρακλῆς 144. 302. 472.
 Ἡρώδης, σοφιστής, 38.
 Ἡσίοδος 344. 356. 420. 470.
 Ἡφαιστος 196.

Θ

Θεαγένης 56.
 Θεανδρίτης 62.
 Θεανώ 474.
 Θεμιστοκλῆς 92. 118. 134. 172. 194. 198.
 380. 384. 422. 424. 426. 428. 430. 432.
 434. 436. 438. 440. 450.
 Θεοδόσιος 78. 80.
 Θεόδωρος ὁ Ἀσιναῖος 56.
 Θεόδωρος Σάμος 188.
 θεοκρασία 8. 42.
 Θέτις 162
 Θέων 26.
 Θεοσέβιος 24. 26. 84.
 Θερμώδων 306.
 Θετταλοὶ 254. 300.
 Θευδέριχος 30.
 Θῆβαι 90. 94. 190.
 Θηβαῖοι 90. 132. 324. 328. 412.
 Θησεύς 130.
 Θράκες 152.
 Θράκη 94.
 Θρασύμαχος 468. 468.
 θρησκεία 52.
 θυμὸς 14. 26. 28. 174. 480.

θυσία 102. 210. 212. 474.

Ι

Ἰάκωβος, ἰατρός, 46. 48.
 Ἰάμβλιχος 18. 20. 54.
 Ἰαπυγία 262.
 Ἰασος 344.
 Ἰθηρία 224. 284.
 Ἰθηροὶ 224. 226.
 Ἰέραξ 36.
 Ἰεράπολις 50.
 Ἰέριος 38.
 Ἰεροκλῆς 20. 24.
 Ἰεροσόλυμα - Ἰερουσαλήμ 206. 208.
 210.
 Ἰλαριος 76.
 Ἰλιάς 250.
 Ἰλισσὸς 160. 162.
 Ἰλλους 44. 58. 80.
 Ἰλλούστριος 268.
 Ἰμέριος 84.
 Ἰμερος 152.
 Ἰνδοὶ 30. 96. 168. 176.
 Ἰξίων 100.
 Ἰοβιανὸς 214.
 Ἰουγούρθας 238. 292.
 Ἰουδαῖοι 206. 208. 210. 212. 214.
 Ἰούδας, πατριάρχης,
 Ἰουλιανὸς 58. 60. 78.
 Ἰούλιος Καῖσαρ 266. 270.
 Ἰπποδαμείας 150.
 Ἰπποκράτης 48.
 Ἰππομαχία 308.
 Ἰσθμα 300.
 Ἰσία 264.
 Ἰσίδωρος 8. 10. 18. 22. 56. 58. 26. 36. 40.
 54. 66. 68. 72. 74. 78. 82.
 Ἰσις 8. 32.
 Ἰσοκράτης 192. 312.
 Ἰστρος 166. 176.
 Ἰταλία 30. 196. 240. 260. 262. 264. 270.
 404. 476.
 Ἰταλοὶ 254. 258. 264.
 Ἰὼ 62.
 Ἰωνία 136. 170. 222.

Κ

Καβείροι 82. 152.
 Κάδμος 210.
 Καῖσαρ 282.
 Καισάρεια 40.
 κακία 14. 60. 104. 172. 188. 316. 324. 328.
 394. 474. 478.
 κακοήθεια 404.
 κακοπάθεια 212.
 κακουργία 394.
 καλλιρρημοσύνη 24.
 Καλλώ 202. 204.
 Κάλλων 204.
 Καμβύσης 220.
 Καπίτων 394. 400.
 Καππαδοκία 32. 176. 218. 220. 222. 224.
 Καπριανός 246.
 Καπύη 240. 242.
 Κάσσιος 266. 268.
 Καρία 28. 52. 66. 94.
 καρτερία 98. 212. 290.
 Καρχηδόνιοι 42. 224. 228.
 Καρχηδών 196. 196. 224. 404.
 Κάτλος 214.
 Κάτων 262. 278.
 Κέκροψ 130. 336.
 Κεκρυφαλία 318.
 Κελτική 282.
 Κερσόνλεπτος 94.
 Κικέρων 276.
 Κίλικες 286.
 Κιλικία 198.
 Κίμβροι 214. 238. 242.
 Κιμμέριοι 164.
 Κίμων 92. 380. 414. 416. 422. 440. 450.
 Κινέας 158.
 Κίννας 214.
 Κλείνιος 156. 186.
 Κλεομένης 296. 298.
 Κλεόφων 196.
 Κλέπτιος 254.
 Κλέων 196.
 Κλώδιος 276.
 Κόδρος 344. 448.
 Κόϊντος Λουτάτιος ὁ Κάτλος 214.
 Κόϊντος Πομπαΐδιος Σίλων 260. 262.

κολακεία 14. 92. 372. 378. 382. 422. 450.
 462. 464. 468.
 Κολυτὸς 190.
 Κολωνός 420.
 Κομανός 32. 236.
 Κορίνθιοι 300. 318.
 Κόρινθος 160. 186.
 Κορφίνιον 260. 262.
 κόρος 178.
 Κοῦρβοι 28.
 Κουρνούτος 294.
 Κρατῖνος 352. 406.
 Κρητες 410.
 Κρίασος 344.
 Κριτίας 384.
 Κρόνος 14. 44. 72. 478. 480.
 Κρότος 344.
 Κύζικος 322.
 Κύκλοψ 168.
 Κυλλήνιος 66.
 Κύπρος 176. 414.
 Κύριλλος Ἀλεξανδρείας
 Κῦρος 218. 220. 224.
 Κύρσιλος 126.

Λ

Λακεδαιμόνιοι 92. 96. 120. 140. 174.
 296. 314. 322. 324. 326. 328. 412.
 428. 444.
 Λάκων 190.
 Λαμπώνιος 264.
 Λάχαρης 38.
 Λάχεσις 192.
 Λάχης 430.
 Λεοντίνος 250.
 Λεόντιος 22. 44.
 Λεπίδης 268.
 Λεπτίνης 396.
 Λευκανία 254. 270.
 Λευκανοί 260. 264.
 Λεύκιος Αἰμίλιος 224. Λεύκιος Καῖσαρ
 276.
 Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος 242. 254.
 256.
 Λεύκιος Μάρκιος Φίλιππος 260.
 Λευκιος Ὑφαῖος 236.

Λέων, βασιλεὺς Βυζαντίου, 32.
 Λίβανος 40.
 Λιβύη 194. 196. 238. 284. 292. 404.
 Λίβνοι 224.
 Λιλυδαῖον 250.
 Λιλυδαῖται 248. 250.
 Λικίνιος Νερούας 242. 244.
 Λούκιος 78.
 Λυκοῦργος 62.
 Λύκειον 182.
 Λυκία 94.
 Λυσανίας 350.
 Λύσιππος 170. 186.
 Λυσιτανοὶ 224. 226.

M

Μαγνησία 438.
 Μάγνητες 300.
 Μάγνος (Πομπήϊος) 266.
 Μαθηματικοὶ 474.
 Μαϊάνδρος 44. 184.
 Μακεδόνες 88. 96. 200. 212. 220. 222.
 272. 300.
 Μακεδονία 216. 278. 280. 296.
 Μαμέρκος 262.
 Μένανδρος 470.
 Μενέλεως 470.
 μανία 98. 350. 394. 454.
 μαντική 360.
 Μαξιμίνοσ 66.
 Μάξιμος 396.
 Μαραθῶν 138. 312. 422. 424.
 Μαρριανοὶ 292.
 Μαρίνος 22. 52. 54. 68. 70. 76. 78. 82.
 Μάριος 214. 238. 242. 266. 290. 292. 294.
 Μαρκελλῖνος 40.
 Μάρκος Αἰμίλιος 218.
 Μάρκος Τιτίμιος 246.
 Μαρσικὸς πόλεμος 204. 258. 264. 266.
 Μάρσοι 80. 262.
 Μασανάσσης 224.
 Μασσαλία 304.
 Μασσαλιῶται 292.
 Μαυρούσιοι 250.
 μεγαληγορία 24.
 Μεγαλλίς 232. 234.

μεγαλοπρέπεια 466.
 μεγαλουργία 120.
 μεγαλοφυχία 130. 318.
 Μέγαρο 318.
 Μεγαρεῖς 318.
 Μέλη 168.
 Μέμιος 224.
 Μέμνων 178.
 Μενέλαος 174.
 Μενεσθέας Ἀλέξανδρος 338.
 Μεσσήνιοι 302.
 Μέτελλος 262.
 μετεμψύχωσις 476.
 Μῆδοι 92.
 Μητροφάνης 38.
 μίασμα 116.
 Μίδας 174.
 Μιθριδάτης 222. 264.
 μικροφυχία 98.
 Μιλτιάδης 92. 380. 388. 414. 418. 422.
 424. 440.
 Μινουκιανὸς 142. 148.
 μισανθρωπία 208.
 μῖσος 14.
 Μιτυληναῖοι 332.
 μνήμη 482.
 Μνήσαρχος 474.
 μοιχεία 108. 112. 114.
 Μοργαντίνη 238. 248. 250.
 Μοῦσαι 14. 26. 72. 74. 148. 156. 160. 164.
 166. 168. 170. 182. 194.
 Μουσώνιος 148. 178.
 μοχθηρία 108.
 Μυῖα, κόρη Πυθαγόρου, 474.
 Μῦς 308.
 Μῶμος 34.
 Μωσῆς-Μωυσῆς 208. 210. 212. 214.

N

Νάξιοι 136.
 Νεάπολις 204.
 Νεῖλος 40. 172. 184. 386. 486.
 Νέμεσις 218.
 Νέρων 302.
 Νέστωρ 452.
 Νηρηίδες 166.

Νικαγόρας 142. 148.
 Νικίας 196.
 Νικομήδης 226. 242.
 Νισσαῖοι 170.
 Νόμος 40.
 Νουκερία 240.
 Νύμφαι 156.
 Νῶλα 264.
 Νωλανοὶ 260.

Ε

Ξενοφῶν 174.
 Ξέρξης 92. 128. 130. 132. 134. 138. 140.
 310. 312. 322.

Ο

*Οάριος 244.
 Οιδίπους 420.
 *Οκταδιανὸς Αὐγούστος 268.
 *Ολοφέρνης 220. 222.
 *Ολυμπιάς (*Ολυμιακοὶ ἀγῶνες) 260.
 *Ολυμπιάς, σύζυγος Φιλίππου, 152.
 282. 288.
 *Ομηρος 174. 184. 344. 346. 386. 394.
 400. 458.
 ὁμόνοια 16.
 *Ονώριος 28.
 *Οξος 282.
 ὄξύτης, μέρος εὐμαθίας, 484.
 ὄργη 106. 270. 450.
 *Ορέστης 422.
 *Ορεστιάδες 32.
 *Ορίων 32.
 *Ορόντης 458.
 *Οισαριάδες 42.
 *Οισίρις 8. 42.
 Οὐαλεντινιανὸς 28.
 Οὐενουσία 262.
 Οὐετίλλιος 228.
 Οὐέτιος 242.
 Οὐρανία 176.
 Οὐρσίκιος 182.
 ὄψοποιητικὴ 348.

Π

πάθος 22.

Παιῶν 82.
 παιδοκτόνος 114.
 Παλαιστίνη 40. 52. 470.
 Παλίκοι 244.
 Παμπρέπιος 44. 56. 58. 78.
 Παμφυλία 94. 168.
 Πᾶν 162. 310. 430.
 πανωλεθρία 22.
 παρανομία 110. 136.
 Παρθενῶν 188.
 Παρμενίδης 76. 476.
 Παρνασσὸς 96. 102.
 Παρράσιος 162.
 παρησία 156.
 Παρύσατις 296.
 Πατρίκιος 50.
 Πειθῶ 152.
 Πειραιεὺς 88. 90.
 Πεισιστρίδες 450.
 Πεισίστρατος 88. 404.
 Πελοποννήσιοι 444.
 Πελοπόννησος 86. 136. 190. 318. 328.
 432.
 Πέλοψ 32. 150. 190.
 Περδίκας 220.
 Περικλῆς 92. 144. 156. 172. 186. 188.
 194. 196. 380. 384. 388. 402. 404.
 414. 440. 450. 452. 454. 460. 462.
 Περραιβοὶ 300.
 Πέρσαι 94. 96. 102. 126. 130. 132. 136.
 138. 140. 164. 174. 178. 180. 212.
 218. 220. 272. 316. 444. 458.
 Περσεὺς 216. 470.
 Πέτρος 56.
 Πηλεὺς 340.
 Πηνειὸς 316.
 Πικεντινοὶ 260.
 Πίνδαρος 18. 288.
 Πισαῖος 164.
 Πλαταιαὶ 126.
 Πλάτων 18. 20. 22. 24. 48. 54. 56. 68. 154.
 196. 342. 346. 348. 350. 352. 356.
 360. 364. 372. 374. 376. 374. 378.
 380. 382. 384. 388. 392. 394. 398.
 400. 402. 404. 406. 408. 410. 414.
 416. 420. 430. 432. 434. 438. 440. 444.

φιλανθρωπία 90. 110. 184. 248. 304. 314.
 330. 470.
 φιλαπεχθημοσύνη 44.
 φιλαργυρία 272.
 Φίληβος 22.
 φίλια 14. 126. 192.
 Φιλίνη 282.
 Φίλιος 448.
 Φίλιππος 86. 88. 90. 92. 272. 280. 288.
 300.
 Φίλιππος, τύραννος Πελοποννήσιος,
 296.
 Φίλιστος 268. 270.
 Φιλοκράτης 272.
 φιλομάθεια 78.
 φιλονεικία 318.
 φιλοπονία 34. 38.
 φιλοπρωτεία 268.
 φιλοσοφείν 470.
 φιλοσοφία 12. 18. 36. 38. 48. 54. 68. 74.
 76. 96. 98. 174. 348. 370. 378. 380.
 394. 432. 472.
 φιλοτησία 114.
 φιλοφροσύνη 272. 296.
 Φιλόφρων 216.
 φιλοχρηματία 14.
 Φίρμος 76.
 Φοῖβος 192.

Φοίνικες 44.
 Φορονεύς 344.
 φρόνησις 482.
 Φρύγες 50. 162. 470.
 Φρυγία 50. 256. 470.
 Φύλαρχος 298.
 φυσιολογία 48.
 Φωκείς 300.
 Φωκίων 276.

X

χαιρώνεια 92.
 Χαλκιδεῖς 136.
 Χάρυβδις 168.
 Χάριτες 150. 170.
 Χίλων 484.
 χρηστομαθία 268.
 Χρύσιππος 20.

Ψ

ψευδός 18.
 Ψυττάλια 172.

Ω

Ὠκεανός 150.
 Ὠρος 44.

446. 454. 456. 458. 460. 464. 466. 468. 472.
476. 478. 480. 484.
πλεονεξία 126. 284. 330. 404.
Πλοῦταρχος 30. 38. 142. 148. 268. 272.
302.
πλοῦτος 188.
Πόθοι 152.
ποιητική 18.
Ποιναιί 116.
πολιτική 368.
Πολιτικοί 474.
Πόλλις 444. 446.
πολυδοξία 20.
πολυμαθία 18. 20. 34.
πολύνοια 20. 24.
Πομπήϊος 258. 264. 266.
πονηρία 14. 196.
Πόπλιος Κλόνιος 244.
Πορκίας 270.
Πορφύριος 20. 56.
Ποσειδών 132. 134. 138. 180. 190. 434.
Πραΐνεστος 266.
πραότης 188.
Πρίαμος 432. 434.
προαΐρες 54. 68. 286. 478.
Προβάτος 186.
πρόγνωσις 32.
προδοσία 92. 120. 132.
Πρόκλος, φιλόσοφος, 20. 34. 36. 38. 44.
46. 52. 54. 56. 60. 74. 76. 78. 80. 82.
84.
Προμηθεύς 390.
πρόνοια 96. 100. 102. 104. 106. 112. 188.
258.
Προῦσα 226.
Πρωταγόρας 442.
Πρωτεύς 186.
Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ 54. 288.
Πυθαγόρας 18. 472. 474. 476. 480.
Πυθαγόρειοι 474. 476.
Πυθαγορισταί 474.
Πυθέας 52.
Πυθία 296. 352.
Πύθιος (Ἀπόλλων) 482.
Πύθων 234.
Πύρρος 158. 290.

Ρ

ῥήγιον 264.
ῥητορική 18. 38. 96. 342. 348. 360. 362.
364. 366. 368. 370. 372. 376. 378. 380.
382. 388. 390. 392. 398. 462. 464. 472.
Ρόδιοι 170. 216.
Ρόδος 30.
Ρουπίλιος 238.
Ρουφίνος 142. 144. 146.
Ρωμαῖος, -οι 10. 28. 40. 216. 222. 224.
226. 228. 234. 236. 240. 242. 244. 254.
256. 258. 260. 262. 264. 266. 268. 276.
292. 300. 396.
Ρώμη 28. 30. 44. 70. 204. 216. 222. 236.
238. 240. 242. 256. 258. 260. 264. 270.

Σ

Σάβελλοιμ 264.
Σαδύκος 82.
Σαλαμῖς 94. 172. 424. 434.
Σαλμονεύς 100.
Σαλούϊος 246. 248. 254.
Σαλούστιος 38. 40. 74.
Σαμάδης 200. 202.
Σαμοθράκη 152.
Σάμος 68.
Σάρδεις 94.
Σάτυρος 174. 176. 256. 472.
Σαννῖται 260. 262. 264.
Σεβαστικοί 474.
Σεθηριανός 56. 80.
Σεθῆρος 10. 28. 30. 32. 32. 44. 60. 148.
180. 182.
Σείριος 32.
Σέλευκος 222.
Σέξτος Ἰούλιος 148. 260.
Σερτώριος 284. 286.
Σικελία 28. 32. 92. 228. 236. 238. 240. 248.
250. 254. 256. 264. 320. 374. 398. 404.
Σικυώνιοι 296.
σιωπή 122.
Σκάμανδρος 386.
Σκιπίων 228. 292.
Σκυρθαία 254.
Σκύθης, -αι 28. 190. 444. 484.

Σκυλάκιος 184.
 Σκύλλα 168.
 Σμέρδης 220.
 Σμύρνη 168.
 Σόγδα 28.
 Σόλων 88. 90. 96. 196.
 Σουπηριανός 38.
 σοφία 48. 82. 106. 168. 470. 472. 482.
 σοφία πολυποίκιλος
 Σοφοκλής 466. 470. 472.
 Σπάρτη 188.
 Σπαρτάται 132. 444.
 Σπαρτοὶ 366.
 Στένωρ 386.
 Στησίχορος 368. 398. 464.
 Στρατοκλής 286.
 Στρατονίκη 222.
 συγγνώμη 100. 126. 196. 408. 434. 440.
 Σύλλας 262. 264. 266.
 Συμπληγάδες
 συμφορά 16. 22. 94. 106. 108. 114. 116.
 118. 120. 128. 286. 304. 324. 382. 446.
 450. 452. 454. 460.
 συνήθεια 178.
 Συρακοῦσαι 244.
 Σύρας 234.
 Συρία 40. 200. 230.
 Σύροι 44.
 Συριανός 20. 34. 70.
 Σῶθις 32. 42.
 Σωκράτης 100. 156. 174. 352.
 384. 402. 404. 430. 438. 454. 460. 476.
 Σωρανός 48.
 σωτηρία 140. 430. 436.
 σωφρονισμός 188.
 σωφροσύνη 26. 80. 84. 170. 194. 290.
 320. 350. 388. 394. 404. 420.

Τ

Τάναϊς 176. 304.
 Τάνταλος 100.
 Τάρτησος 158.
 Ταυρίων 296.
 Ταυρομένιον 236.
 Ταΐταμος 228.

Τελχίνες 168.
 τερατεία 234.
 Τεύκρος 448.
 Τεύτονες 292.
 Τηθύς 150.
 Τηλαυγής 474.
 Τιδέριος 30.
 Τιδέριος Κλεπίτιος 264.
 Τίμαιος 268.
 Τιμόθεος 162. 174. 288.
 τιμωρία 102. 106.
 Τίτος 240.
 Τίτος Κοϊντος 300.
 Τραγίσκος 294.
 Τριόκαλα 252. 254.
 Τρωῆς 368. 406.
 τρυφή 72. 174. 270.
 Τρύφων 252. 254. 256.
 Τυρρηνία 204.
 Τυφών 10.
 Τυφώνεια παθήματα 10.
 Τύχη 154.

Υ

ὕδωρ Στυγαῖον 60. 62.
 Ὑμέναιος 148.
 Ὑμηττός 102.
 Ὑπατία 56.
 Ὑπέροβλος 196.
 ὑπερηφανία 114. 308.
 Ὑπερίδης 84. 278.
 ὑπεροψία 60.
 ὑπομονή 212.
 Ὑριάττης 226. 228.
 ὑψηλοφροσύνη 24.

Φ

Φάβιος 228.
 φαντασία 12. 18. 482.
 Φαρνάδαζος 322.
 Φάσις 168.
 Φειδίας 190. 358.
 Φθιώται 300.
 φθόνος 34. 136. 146. 340.
 φθορά 102.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	8
ΣΜΒ Ἰσιδώρου βίος ὑπὸ Δαμασκίου συνταχθεῖς.	8
Ὅσα παρεῖται χρεῶν ταῖς ἐκλογαῖς συντετάχθαι καλλιέπειαν ἔχοντα.	70
ΣΜΓ Ἐκ τοῦ Ἰμερίου τοῦ σοφιστοῦ, διάφοροι μελέται.	84
Ἐκ τοῦ ὑπὲρ Δημοσθένους Ὑπερίδου. Ἐκ τῆς θεωρίας.	84
Ἐκ τῆς μελέτης αὐτὸ τὸ προοίμιον.	86
Ἐκ τῆς μελέτης ἣ Δημοσθένην εἰσάγει συμβουλευόντα κατάγειν Αἰσχίνην, φήμης ὀνεισίσης, ὅτι Ἀλέξανδρος τοὺς φυγάδας κατάξει.	90
Ἐκ τῆς μελέτης ἧς ἡ ἐπιγραφή, Ἐπίκουρος, πρόνοιαν οὐκ εἶναι λέγων, ἀσεβείας φεύγει γραφήν. Ἐκ τῆς θεωρίας.	96
Ἐξ αὐτῆς τῆς μελέτης τὸ προοίμιον.	98
Ἐκ τῆς ῥητορικῆς μελέτης, περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδικήσαντος τὸν πατέρα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ φονέως τοῦ ἑαυτοῦ πατρός.	108
Ἐκ τῆς ἐπιγραφομένης μελέτης, Μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐψηφίσαντο Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Πυθόμενος ὁ βασιλεὺς ὑπέσχετο τὰ λελυμασμένα ἐπανορθώσασθαι, εἰ τὸν πόλεμον καταλύσειαν. “Βουλομένων αὐτῶν Θεμιστοκλῆς ἀντιλέγει”. Αὐτὸ τὸ προοίμιον.	118
Ἐκ τοῦ Πολεμαρχικοῦ. Τὸ προοίμιον.	134
Ἐκ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἢ ἐλευθερωτικοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ρουφίνου. Τὸ προοίμιον.	142
Ἐκ τῆς μονωδίας τῆς εἰς τὸν αὐτὸν υἱὸν Ῥουφίνον. Τὸ προοίμιον.	144
Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον ἐπιθαλαμίου. Ἐκ τῆς προθεωρίας.	148

Τὸ προοίμιον τοῦ ἐπιθαλαμίου.	148
Ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου, “Διογένης” ἢ “Προπεμπτικός”. Ἐκ τῆς προθεωρίας.	154
Αὐτοῦ τοῦ διαλόγου τὸ προοίμιον.	154
Ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐταίρους συντακτικῆς, ὅτε ἐξῆει ἐπὶ Κόρινθον. –Τὸ προοίμιον.	160
Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, διαφόρων ὄντων καὶ διαφορῶν ἐχόντων ὑποθέσεις.	160
Προπεμπτηρίου λόγου, τὸ προοίμιον.	162
Ἐτέρου προτρεπτικοῦ λόγου, Προοίμιον.	170
Ἐκ τοῦ εἰς τὸν νῆλυν τὸν Αἰγύπτιον.	172
Ἐκ προπεμπτικοῦ.	172
Ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν διατριβὴν στάσει αὐτοσχεδίου. Τὸ προοίμιον.	174
Ἐκ τοῦ εἰς τὴν τῶν Κυπρίων ἐπιδημίαν. Τὸ προοίμιον.	176
Ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἐκ Καππαδοκίας ῥηθέντος.	176
Ἐκ τοῦ ὅτε τὴν ἐπίδειξιν ἀξιούμενος ἀνεβάλετο, εἶτα εἶπε. Τὸ προοίμιον.	178
Ἐκ τοῦ εἰς Μουσώνιον τὸν ἀνθύπατον Ἑλλάδος. Τὸ προοίμιον.	178
Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον νῆλυν. Τὸ προοίμιον.	180
Ἐκ τῆς λαλιᾶς. Τὸ προοίμιον.	182
Ἐκ τοῦ εἰς τὸν κόμητα Οὐρσίκιον.	182
Ἐκ τοῦ εἰς Σεβῆρον ἐταῖρον.	182
Ἐκ τοῦ εἰς Σκυλάκιον τὸν ἀνθύπατον Ἑλλάδος.	184
Ἐκ τοῦ εἰς νεήλυδας Ἐφεσίους. Τὸ προοίμιον.	184
Ἐκ τοῦ εἰς τοὺς ἐταίρους πατρίδος. Τὸ προοίμιον.	184
Ἐκ τοῦ εἰς Πριβάτον Ῥωμαῖον. Τὸ προοίμιον.	186
Ἐκ τοῦ ὅτε ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἐπανῆλθεν.	186
Ἐκ τῆς εἰς Ἀμπέλιον προπεμπτικῆς. Τὸ προοίμιον.	186
Ἐκ τοῦ εἰς Ἀνατόλιον ὑπαρχον. Τὸ προοίμιον.	190
Ἐκ τοῦ εἰς Φοῖβον τὸν τοῦ ἀνθυπάτου παῖδα. Τὸ προοίμιον.	192
Ἐκ τοῦ εἰς Ἀρκάδιον τὸν ἰατρὸν καὶ κόμητα.	192
Ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ τοῦ εἰς τοὺς προσελθόντας ἐταίρους.	194
Ἐκ τοῦ εἰς Φλαδιανὸν προπεμπτικοῦ. Τὸ προοίμιον.	194

ΣΜΔ'	Τῆς Διοδώρου βιβλιοθήκης ἐκλογαί.	198
	Ἐκ τοῦ λδ'.	206
	Ἐκ τοῦ μ' λόγου περὶ τὸ μέσον.	210
	Ἐκ τοῦ λη'.	214
	Ἐκ τοῦ λα'.	216
	Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.	224
	Ἐκ τοῦ λβ'.	224
	Ἐκ τοῦ λδ'.	228
	Ἐκ τοῦ λς'.	238
	Ἐκ τοῦ λζ καὶ η καὶ τῶν ἐφεξῆς.	258
ΣΜΕ'	Τῶν Πλουτάρχου Παραλλήλων διάφοροι λόγοι.	268
	Ἐκ τοῦ Δίωνος.	268
	Ἐκ τοῦ Βρούτου.	270
	Ἐκ τοῦ Αἰμλίου.	270
	Ἐκ τοῦ Δημοσθένους.	272
	Ἐκ τοῦ Κικέρωνος.	276
	Ἐκ τοῦ Φωκίωνος.	276
	Ἐκ τοῦ Κάτωνος.	278
	Ἐκ τοῦ Ἀλεξάνδρου.	278
	Ἐκ τοῦ Καίσαρος.	282
	Ἐκ τοῦ Εὐμένους.	282
	Ἐκ τοῦ Σερτωρίου.	284
	Ἐκ τοῦ Δημητρίου.	286
	Ἐκ τοῦ Ἀντωνίου.	288
	Ἐκ τοῦ Πύρρου.	290
	Ἐκ τοῦ Μαρίου.	290
	Ἐκ τοῦ Ἀράτου.	294
	Ἐκ τοῦ Ἀρτοξέρξου.	296
	Ἐκ τοῦ Ἀγιδος.	296
	Ἐκ τοῦ Τίτου (Φλαμίνου).	300
ΣΜς'	Ἀριστείδου ὁ Παναθηναϊκός.	302
ΣΜζ'	Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ ῥητορικῆς λόγοι δ'.	342
	Ἐκ τῶν Ἀριστείδου πρὸς Πλάτωνα ὑπὲρ ῥητορικῆς. Τὸ προ- οίμιον τοῦ δευτέρου λόγου.	380

Ἄριστείδου, ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου, Πλατωνικὸς τρίτος πρὸς Καπίωνα. Τὸ προοίμιον.

ΣΜΗ Ἐκ τοῦ Ἄριστείδου, πρὸς Πλάωνα ὑπὲρ τῶν τεττάρων [ὑπὲρ Περικλέως]. Τὸ προοίμιον.

Ἐκ τῶν περὶ Κίμωνος.

Ἐπὲρ Μιλτιάδου. – Τὸ προοίμιον.

Ἐπὲρ Θεμιστοκλέους. Τὸ προοίμιον.

Ἐκ τῆς κοινῆς ἀπολογίας. Τὸ προοίμιον.

ΣΜΘ Πυθαγόρου βίος.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη

Ἐκτύπωση Ὀφσετ: Χρ. ΘΩΜΑΣ – Τηλ. 0394/72.394. Λητὴ Θεσσ/νίκης

Βιβλιοδεσία: Ἄφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ, Τηλ. 710 140 – Θεσσ/νίκη

Κεντρικὴ διάθεση: Βιβλιοπωλεῖο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880 – (Οἰκίας 696 653)